Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 257 (9634) | 1974 чылдың ноябрь 1, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Бедик деңнелге чугаалажыышкыннар доозулган

Октябрь 30-де Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко оларның Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле база федералдыг канцлериниң оралакчызы, ГФР-ниң даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер-биле чугаалажыышкыны доозулган. Ийи чурт аразында харылзааның бүгү айтырыгларының, а ол ышкаш делегей байдалының чугула айтырыгларының талазы-биле беседаларның түңнелин кылган.

Сагыл-оңаа солчуушкуннарынга талалар сеткил ханышкаазын илереткен болгаш Европага база делегейге дүшкүүрлүг чорукту чаавырылдырарының эрге-ажыктарынга дүүштүр ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга кады ажылдажылганы калбартып, ханыладырынга шиитпирлиг чорукту бадыткаан.

Беседа ажыл-херекчи, боттуг байдалга эрткен.

(СЭТА).

Л. И. Брежневтиң болгаш Г. Шмидтиң беседазы

Октябрь 30-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Шмидт Совет Эвилели биле ГФР-ниң аразынга харылзааның чугула айтырыгларының талазы-биле сагыл-оңалыг солушканнар. Ол ышкаш олар делегей байдалының кол-кол болуушкуннарынга болгаш тайбыңның, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар херекке Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң ролунче кичээнгей салганнар.

Беседа ижин-кара чок, билчир чоруктуң байдалынга болган.

ДОКУМЕНТИЛЕРГЕ АТ САЛГАН

Совет-барыын-герман документилерге ат салырының ёзулалы Кремльге октябрь 30-де болган.

«Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Шмидтиң болгаш федералдыг канцлериниң оралакчызы, даштыкы херектерниң федералдыг министри Г.-Д. Геншерниң Совет Эвилелинге чоруушкунунуң дугайында кады кылган медеглелге» ат салган.

Аңаа Совет Эвилелиниң өмүнээзинден СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, Германияның Федеративтиг Республиказының өмүнээзинден — ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт ат салган.

Ооң соонда «Экономиктиг кады ажылдажылганы улам калбартыр дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа биле Германияның Федеративтиг Республиказының чазааның аразында дугуржулгага» ат салган.

Аңаа Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өмүнээзинден СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле даштыкы херектер министри А. А. Громыко; Германияның Федеративтиг Республиказының өмүнээзинден — ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт болгаш ГФР-ниң федералдыг канцлериниң оралакчызы, даштыкы херектерниң федералдыг министри Г.-Д. Геншер ат салган.

Документилерге ат салып турда аңаа эштер Ю. В. Андропов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы К. Ф. Ильяшенко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. В. Архипов, Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, М. А. Лесечко, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, З. Н. Нуриев, Л. В. Смирнов, Н. А. Тихонов өске-даа албан кижилери турган.

Барыын-герман таладан федералдыг канцлерни үдеп чораан кижилер турган.

(СЭТА).

ГФР-ниң федералдыг канцлериниң чорупканы

Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Шмидт биле федералдыг канцлериниң оралакчызы, ГФР-ниң даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер Москвадан Киевче октябрь 30-де чорупкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев олар ГФР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарын аскан Внуково аэродромунга барып, федералдыг канцлерни, өске-даа албан кижилерин самолёт чадазынга чедир үдеп каан.

Федералдыг канцлерни болгаш ооң кадайын В. П. Брежнева, Л. Д. Громыко, Л. А. Гвишиани олар база үдээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы К. Ф. Ильяшенко, ССРЭ министрлери А. И. Костоусов, Н. С. Патоличев, В. Д. Шашин болгаш албаның өске-даа кижилери аэродромга база турган. Үдээн кижилерниң аразынга ГФР-ниң Совет Эвилелинде элчин чериниң дипломаттыг ажылдакчылары турган.

Ужудуушкун шөлүнге хүндүлел таңныылын чыскаалдырган. ГФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимннерин күүседкен.

А. Н. Косыгин болгаш Г. Шмидт чыскаалган совет дайынчыларының мурну-биле эрткен.

ГФР-ниң федералдыг канцлерин Киевче ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң министри К. Н. Руднев, ССРЭ-ниң ГФР-де элчини В. М. Фалин, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү А. П. Бондаренко, ол ышкаш ГФР-ниң ССРЭ-де элчини У. Зам үдеп чорупкан.

* * *

КИЕВ. (СЭТА). Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Гельмут Шмидт болгаш ГФР-ниң федералдыг канцлериниң оралакчызы, даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер Украинаның найысылалынга чеде берген.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

МАЛДЫ ХҮР КЫШТАГЛАДЫР

Кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирериниң магадылалы—мал чемниниң быжыг баазазы болур. Агаар-бойдустуң марын-берге байдалдары турза-даа, малга бөдүүн чемниң элээн хөй курлавырын Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик, Өвүр, Тожу районнарның ажыл-агыйлары тургузуп алган. Ооң-биле чергелештир, хөй малдыг Барыын-Хемчик, Таңды, Эрзин, Тес-Хем районнарда мал чемниниң курлавыры кончуг эвээш болган. Ындыг болганда, амдызында хар улгатпаанда хырыгыш, чашпан, терезин дээш, малга чем боор болур-ла чүүлдерни белеткээриниң хемчеглерин алыры эргежок чугула.

Амгы үеде мал кыштагладыышкынынга белеткел республиканың ажыл-агыйларында адакталып турар. Бо чугула ажылды Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының ажыл-агыйлары үлегерлиг чоруткан. Чижээ, «Хемчик» совхоз белеткеттинген бүгү сигенни болгаш ажааттынган саваңны бүрүнү-биле фермаларда, кыштагларда чедиргеш, тус-тус харымсалалыг кижилерге хүлээткен, ону кыжын деңзилеп турган үндүрүп бээрин чурумчуткан. Ол ажыл-агыйда мал кажааларының, чуртталга бажыңнарының септелгези доозулган. Эрткен чылдың кичээндириинден «Барлык» совхозтуң малчыннары база чогуур түңнелди үндүрген. Ында аалды кезек черде чаа кыштагларны туткулаан. Совхозта суг сөөртүр бүгү машиналар бүрүн белен, а суг алыр кудуктарны септеп аайлааш, ону хайгаараар кижилерни тургускан.

Ындыг болзажок, кыш эгелей берген хиреде-ле, чамдык ажыл-агыйлар кышка белеткелди ам-даа дооспайн, ону узамдыктырып турар. Чаңгыс чижек. Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхоз малга бөдүүн чем белеткээриниң планын бүдүн чартык катаптан ажыр күүсеткен. Ынчалза-даа ол ажыл-агыйның мал кыштагларының дыка хөйүнде амга чедир саваң-даа, сиген-даа чедиртинмээн. Ооң туржук берге черлерде кыштагларже кыжын сиген сөөртүр оруктуг чер эргиде аштап алырының хемчеглерин безин албаан. Совхозтуң шөлдеринде саваң саразттары кажаалавайн, ону мал ам чип турар. Кышка белеткелде шак ындыг четпестерни «Ак-Туруг», «Большевик», «Улуг-Хая» совхозтарга болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларга хамаарыштыр база чугаалап болур.

Бо кыштың байдалдарынга эң-не чугула чүве болза, мал чемниниң бар курлавырын кончуг камналгалыг, чогумчалыг кылдыр ажыглаар дээш малчын бүрүзүнүң сагыш салыры болур. Саваңны, хымыргышты малга амдан-сүүзүн кивр, хоорулуг кылдыр чымчадыр хайындырып, өске чүүлдер-биле холуп бээри чугула. Чем белеткээр цехтерин, азы бус-биле изидер тускай саваларны мурнакчы ажыл-агыйлар кылып ап, ажыглап эгелей берген. Ындыг черлерге «Көк-Тей», «Тиилелге», «Өөк», «Тээли» совхозтар болгаш өскелер-даа хамаарлыр.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери сагыш салыр болза, саваң болгаш хымыргыш чымчадыр хайындырар (бусталдырар) бөдүүн саваларны демирден-даа, ыяштан-даа кылып ап болур. Ында берге чүве чок дээрзин мурнакчы ажыл-агыйларның практиказы көргүзүп турар. Бир эвес саваңны бус-биле чымчадыры болдунмас болза, ону Эрзинниң ажыл-агыйларының кылып турары ышкаш, доскаарга суг кудуп, саваңны аңаа чымчадыр хайындыргаш, берип болур. Ооң ыңай Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң дуржулгазы база солун. Ол ажыл-агыйның тускай эртемниглери Омск облааска чораап, ында саваңны бода малга чем кылдыр бээри-биле болбаазырадып турарының дуржулгазын өөренип алган. Ам колхоз саваңны хоюдур хээмдектеткеш, ону хээмдектээн сиген, чарбалаан тараа-биле холааш, малга курган кевээртирзин берип турар. Ынчаар болбаазыраткан саваңны мал аажок чиир. Ону шыгыдар бус-даа, суг-даа, тускай сава-даа негеттинмес.

Ындыг болза-даа, саваңны хайындырып, өске чүүлдер-биле холуп, болбаазыраткаш, малга бээринче чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери кичээнгей салбайн, «саваңны олчаандырзын-даа мал чиптер чүве болбас бе» деп янзылыг хөөнге алзып турары канчап-даа шын эвес. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарының колхозтарында болгаш совхозтарында малга чем белеткээр цехтери ам-даа тургуспаан, саваң бусталдырып чымчадыр саваларны кылбаан. Бо ышкаш берге кыштың байдалдарынга ындыг ажыл-агыйжы эвес, харысалга чок чорук-биле эптежир арга чок.

Эрткен чылдарның практиказындан алырга, кышкы үеде малды суг-биле хандырары бергедей бээр таварылгалар тургулаан. Ажыл-агыйлар оон кандыг түңнелди кылганыл? Чыл санында-ла чуга харлыг, барык-ла кара кыштыг болуп келген Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарның колхоз, совхозтары суг сөөртүр машиналарны, бар кудуктарны септеп белеткеп алгылаан. Ынчалзажок Чөөн-Хемчик, Эрзин болгаш өске-даа чамдык районнарның дыка хөй ажыл-агыйларында суг сөөртүр машиналар белен эвес, кудуктарны септеп деривээн.

Малды суг-биле хандырарының айтырыын ажыл-агыйлар дораан шиитпирлээр ужурлуг. Чүге дээрге ам малчыннар суглуг күзеглерден көшкеш, суг чок кыштагларга баар болгай. Ынчангаш кыштагга барганының баштайгы хүнүнден эгелеп-ле суг сөөртүлгези негеттинер бээр.

Кышкы одарларны чөп ажыглаарының хемчеглерин амдыгааштан алыры, кыштагларда, фермаларда чедирген мал чемнериниң чарыгдалын шыңгыы контрольдаары эргежок чугула.

Кыштаглаашкынның чедиишкини фермаларда, кыштагларда ажылдап турар кижилерден—малчыннардан хамааржыр. Ынчангаш малчыннарның ажылдаарынга, амыдырап чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, оларның хандырылгазын экижидери, культура болгаш политмассалыг, организакчы ажылдарны күштелдирери — ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының чугула сорулгазы.

Мал кыштагладыышкынынга белеткелде бар четпестерни чайладырынче, чедир кылдынмаан чүүлдерни шиитпирлээринче, малды кыштан хүр ажырар, ооң баш санын хоратпас, продуктулуун кудулатпас дээш кышкы үеде малчыннар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче партия, совет болгаш кожээ ажыл-агый органнары хүн-бүрүде кошкаап дивес кичээнгейни салыр хүлээлгелиг.

ҮЛҮҮН КИИРИШТИРБИШААН

Мал кыштагладыышкынынга белеткелге хамаарыштыр элээн каш айтырыгларны бистиң корреспондентививс ажылчы чоннар депутаттарының Каа-Хем район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Климентий Сайын-оолович ОЧУР-ООЛГА салган. Ооң харыызын моон адаанда парлаадывыс.

— Кыш — ажыл-агый бүрүзүнге улуг бергедээшкинни болдурары чугаажок. Ылангыя бо чылын кыштаглаашкынга эки белеткенмес болза, чайгы кандаашкынның уржуктары кымны-даа өршээвес. Тодаргайлап чугаалаарга, мал чемниниң белеткели планнап тургаңывыска оранчок четпейн барган. Ол бисти дүвүредип турар. Ынчангаш «Ниитиниң малын чем-биле хандырарының талазы-биле немелде хемчеглерниң болгаш 1974—1975 чылдарның мал кыштаглаашкынын эрттирер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын районнуң ажылчы чоннарының ортузунга таныштыргаш, чамдык боттуг хемчеглерни ап чоруткан. Кыштаглаашкынга белеткелге болгаш мал бажын өстүреринге, ооң уксаазын экижидеринге хамаарышкан айтырыгларны Суг-Бажы, Сарыг-Сеп, Кундустуг, Бүрен-Аксы кожээ Советтериниң күүскомнарының сессияларынга чугаалашкан. Ол айтырыгларны амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылдарны чорудуп ажылчы чону мал чемниниң белеткелинче мобилизастаан. Район төвүнүң албан организация черлериниң коллективтери сиген кезиилдезинге идепкейлиг киришкеннер. Ылангыя ыяш ажыл-агый чериниң, райкүүскомнуң ниитиниң херектер килдизиниң, районнуң район эмнелгезиниң, өрт чериниң коллективтери хөй сигенни, будук-бүрүнү белеткээннер. Район организациялары ниитизи-биле 300 ажыг тонна сигенни кезип, сараттаарынга киржип, ажыл-агыйларга улуг дузаны чедиргеннер.

Мал чемниниң белеткелинге хөй-хөй малчыннар, хойжулар багай эвес киржилгелиг болган. Ылангыя хойжулар Хажин Бады-Хөө, Дараа Доңдуп («Октябрь 30 чылы» колхоз), Чыртак Чыдыт-оол, Быязынай Доржу («Кызыл тук» совхоз) 10-дан 15 тонна чедир сигенни белеткеп алганнар. «Тиилелге» колхозта К. Яковлевке удурткан сигенчилер бригадазының ажыл-ижин демдеглээри чугула. Ол бригада мал чемин белеткээр планын үргүлчү күүседип келген. Ук бригада чоокта чаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиги-биле шаңнаткан.

Четчир сапныг мал чеми турда, кыштан ниитиниң малын хүр ажырып алыры чугаажок. Ынчаарга районда 9847 тонна сиген, 308 тонна будук-бүрү белеткеттинген. Кукуруза силозу-биле район 30 хуу хандыртынган. Амгы үеде саваң сөөртүлгези чорупп турар. Ынчалза-даа үстүнде сан-түңнер планда көрдүнгениниңден дыка чавыс. Ынчангаш районда мал чемниниң баланс-нормазын партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралынга чугаалажып көргеш, белеткеттинген мал чемниниң чарыгдалын шыңгыы контрольдап, ук ажылды холга алырын колхоз, совхозтарның удуртукчуларынга, тускай эртемниглерге дааскан.

Кыштаглаашкынга белеткел районда дооступ турар. Мал кажааларын септеп, дериир, алгыды кылыр ажылдарны «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтар, «Бүрен», «Ленинчи орук», «Бурунгаар» совхозтар организастыг чоруткан. «Кызыл тук», «Бүрен» совхозтар 2500 баш хой кирер 5-5 кажааны тудуп турар. «Ленинчи орук» совхоз, «Октябрь 30 чылы» колхоз 300 болгаш 500 хой кирер кажааларны тудуп доосказ. Бригадалар төптеринде кудуктарны септээн. Саар инекти кышкы үеде чылыг суг-биле суггарары көрдүнген. Шээр малдың кодааларынче суг сөөртүлгезин организастаар. Ынчалза-даа водовозтар чедишпейн турар. Ол айтырыгны ам шиитпирлеп турар. Малчыннарже комплекстиг бригаданың доктаамал үнүүшкүнүн организастаар бис. Ооң составынга эмчи, лектор, парикмахер, садыгжы кирер.

Каа-Хем районнуң ажылчылары үшкү кварталда багай эвес чедиишкиннерни чедип алганнар. Күрүнеге эът садарын каа-хемчилер 108,3 хуу, сүттү—113,5 хуу күүсеткен. А район сүт садарының чыл планын ноябрь айда үзе санажыптар. Район 169 тонна дүк садар хүлээлгезин 185,8 тонна кылдыр боттандырган. Малдан алыр продуктуларны бүдүрери болгаш ону күрүнеге садар онаалдаларын «Коммунизмче орук», «Тиилелге», «Октябрь 30 чылы» колхозтар ажыр күүсеткилээн. Чүгле «Кызыл тук» совхоз күрүнеге эът садарының төс ай планын 80 хууга боттандырган, өске ажыл-агыйлардан хожудаан турар.

Эрткен төс айларда, эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, малдың баш саны көвүдээн, ооң продуктулуг чоруу экижээн. Районда бода малдың өзүлдези 7,8 хуу, ооң иштинде саар инек 3,1 хуу өскен. Шээр мал 13,1 хуу немелделиг болган. Маңаа хөй-хөй малчыннарның, хойжуларның, инек кадарчыларының улуг киржилгелиг болганын демдеглээр херек. Хойжулар Хертек Кан-оол («Ленинчи орук» совхоз) 100 хойдан-на 133 хураганны камгалап ап, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ол ышкаш Валерий Бадаң («Ленинчи орук» совхоз) чүс хойдан-на 117, «Бүрен» совхозтуң хойжузу Дамба Микей 116, «Тиилелге» колхозта Саая Шириндивин —104, «Октябрь 30 чылы» колхозта Айкап Эртине —106 хураганнарны түс-тузуунда камгалап алганнар. Саанчылар Оюн Намчат («Кызыл тук» совхоз), Анна Даваа («Тиилелге» колхоз), бызаа ажаакчызы Базыр Алай ышкаш күш-ажылдың шалыпчылары, мурнакчы кижилер, төлептиг ишчилер районда хөй.

Районнуң күш-ажылчы чедиишкиннери-биле чергелештир, четпестерни айтыр херек. Янзы-бүрү чылдагааннар-биле малдың өлүп хораар чоруу эвээжевейн турар. Чылгы малдың бажы кудулаан. Ажылынга ээ-карыысалга чок кижилер мал ажылында ам-даа бар. Ындыг кижилер-биле кижизидилге ажылын чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары кошкаткан. Ооң уламындан малды оорладыр, чидирер таварылгалар бар. Чижээ, «Бурунгаар» совхозтуң кадарчылары Анчы Лоожаң, Ала Аян 70 ажыг хойну чидирген. Оларны ажылындан үндүрген. Хойжулар Чыртак Доржу, Салчак Натпит-оол («Бүрен» совхоз) үргүлчү арагалап тургаш, ниитиниң малын хоюдурдундур оларже үндүрбейн баар тургулаан. Оларны хемчег алган.

Ийи ай хире болгаш, тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылы доостур. Ону улуг чедиишкиннерлиг доозар сорулга-биле Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы белектерлиг уткуп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке боттарының үлүүн киирер дээш кызымак ажылдап турарлар.

«ССРЭ-НИҢ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИНГЕ ТУРГАШ ТӨРЭЭН ЧУРТКА БАРААН БОЛГАНЫ ДЭЭШ» ДЕП ОРДЕННИ ТУРГУЗАР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

1. Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериглер дайынчыларын шаңнаары-биле «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш»—деп I, II болгаш III чергелиг орденни тургузар.

2. «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң статудун бадылаар.

3. «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң I, II болгаш III чергезиниң тайылбырын бадылаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1974 чылдың октябрь 28.

«ШЕРИГ АЛБАНЫНГА ШЫЛГАРААНЫ ДЭЭШ» МЕДАЛЬДЫ ТУРГУЗАР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

1. Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериглер дайынчыларын шаңнаары-биле «Шериг албанынга шылгарааны дээш» деп I болгаш II чергелиг медальды тургузар.

2. «Шериг албанынга шылгарааны дээш» медаль дугайында дүрүмнү бадылаар.

3. «Шериг албанын эрттиреринге шылгарааны дээш» деп медальдың тайылбырын бадылаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1974 чылдың октябрь 28.

Экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле япон-совет комитеттиң удуртукчулары-биле А. Н. Косыгинниң беседазы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле адыгы совет-япон чөвүлел хурал эрттиреринге холбаштыр Совет Эвилелинде чоруп турар, экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле япон-совет комитеттиң даргазы К. Уэмураны база «Токиогаз» фирманың директорлар чөвүлелиниң даргазы Х. Андзайны, «Кайгай Сэкию Кайхацу» фирманың президентизи Х. Имадзатону, «Ниппон кокан» фирманың президентизи Х. Макитаны, «Оодзи биле Сэйси» фирманың президентизи Ф. Танаканы, «Комацу сейсакусе» фирманың президентизи Р. Каваини, «Син Нихон сейтецу» фирманың оралакчы президентизи Т. Тасаканы болгаш «Кэйдайрэнин» директору К. Мидзуноюну Кремльге октябрь 30-де хүлээп алган.

Совет-япон экономиктиг кады ажылдажылганы калбартыры Совет Эвилели биле Японияның эрге-ажыктарынга дүгжүр болгаш ону улам калбартып, улуг хемчээлдиг төлевилелдерни боттандырары Совет Эвилели биле Японияның аразында чаагай кожа-хелбээ харылзааларны быжыглаарынга дуза чедирер деп чүве беседа үезинде демдеглеттинген. Ам ук төлевилелдерниң дугайында чугаалажыышкыннарны эрттирип турар.

Беседа найыралдыг болгаш ажыл-ишчи байдалга эрткен.

(СЭТА).

Петропавловск-Камчатский. Петропавловскиниң далай портунуң докарларының Геннадий Зибуков баштаан бригадазы беш чыл планын күүседипкениниң дугайын бүдүрүлгеде бир-ле дугаарында рапорттаан. Коммунистиг күш-ажылдың бо коллективи хүн бүрүнүң онаалдаларын 130—150 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: күш-ажылчы тиилелгези-биле Г. Зибуковтуң бригадазынга школачылар байыр чедирип тур.

И. ВАЙНШТЕЙННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫМ-ДАА, ЧҮҮ-ДАА УТТУНДУРБААН

Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнде, бүгү чуртта ышкаш, бистиң ийи дакпыр орденниг республикавыста эрес-маадырлыг чоруктуң кичээлдери «Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан» деп девизтиг адаа-биле эгелээн. Ук кичээлдерни эрттирерин ВЛКСМ Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозу организастаан.

«Тес-Хем» совхозта Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оол, «Найырал» совхозта Николай Кабак, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта хойжу Вера Байлак болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының өске-даа он-он киржикчилери бо хүннерде чоннар-биле ужуражып, Төрээн чурт дээш хемисчелчилерниң алдарлыг чанчылдарын аныяк өскенниң кайы хире камгалап чорууруң чугаалажып турар. Фашистиг Германияны тиилээниниң бээр 30 чыл болур байырлал чоокшулаан түдүм ук ажыл улам калбарар.

ВЛКСМ Төп Комитеди бистиң республикаже Совет Эвилелиниң Маадыры, ужар чүүлдүн курлавырда генерал-лейтенантызы Феодосий Порфирьевич Котлярны эрес-маадырлыг чоруктуң кичээлдерин эрттирери-биле чорудкан. Дайынның ол хоочуну Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга хоорайда дайынның киржикчилери-биле, комсомолдуң, школаларның болгаш шериг комиссариадының төлээлери-биле ужурашкан. Кызылдың башкы институдунга, чамдык школаларга база чораан. Оон ылаңгыя Шагаан-Арыг, Туран хоорайларның, «Тиилелге» совхозтуң, Балгазын болгаш Бай-Хаак суурларының ажылчы чону-биле кылган ужуражылгалары солун болган.

Эрес-маадырлыг чоруктуң кичээлдери республикада уламчылап турар.

Бистиң корр.

Бистиң журтувуста

АВАЗЫН САЛГААН

Бодунуң бөлүк инектериниң түс бүрүүзүнден-не бо чылын беш муң килограмм сүттү Кострома областың комсомолчу саанчыларының аразынга бир-ле дугаарында Лидия Волонкина саап алган. Чедип алган улуг чедиишкиниң дээш аңаа авазы— Карл Маркс аттыг колхозта Дарья Ивановна Шалина байыр чедирген: мурнунда Лида авазынга өөреникчи болуп, саанчылап турган. Ооң соонда бөлүк дүңгүш инектер алгаш, оларны өскээннің удуртулгазы-биле саап турган, удатпаанда-ла ажыл-агыйның эң дээре он саанчыларының санынга ол кирген.

Лида кожазында суур чурттуг оолга ашакка барган, ол-даа кожээ берген. Ол суурнуң фермазының саанчылары-биле мурнунда чарышпыг турган. Ынчангаш ол аңаа чедип келирге, ук ферманың саанчы уруглары:

— Ам аваңны чарышка кыйгыр—дээ, баштактаныш турган. А Лида ээзэн бодангаш, шынап-ла шак ынчалдыр шиитпирлеп алган.

Авашкыларының аразында чарыш ам үш чыл үргүлчүлеп келген. 1972 чылда авазы—Дарья Ивановна тиилекчи болган, 1973 чылдың төнчүзүнге чедир авашкыларның кайызы-даа инектен-не 5770 килограмм сүттү саап, бир дөмей түңнелдиг болуп, район чарыжынга бирги болгаш ийиги черни үлешкен. Ынчан оларның кайызын-даа Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаан.

1974 чылда күш-ажылчы маргылдаа чаа күш-биле калбарган. Кострома уксаалыг бөлүк аныяк инектерни алгаш, Лида оларны зоотехниктиң эртемниң бүгү дүрүмнерин ёзугаар саап келген. Авашкылар ийи аңгы фермада ажылдап турза-даа, хүнде кылдынган ажылдың түңнелдерин хүннүң-не телефон-биле чугаалашкаш, билчип ап турарлар. Оларның чарыжын бүгү колхоз хайгаарап келген. Баштайгы айлардан эгелээш-ле бирги черни ээлеп келген Лидага бо чылын чедерин-даа четер-ле боор деп, Дарья Ивановнага чугаалаарга, ол чоргааранныышкын-биле мынча деп харылаан:

— Ындыг болур-даа ужурлуг. Аваларның чаагай чаңчыл-салдарын уруглары көвүдедир хүлээлгелиг болгай. Бир эвес бистерниң, ада-иелерниң, чедип алган чедиишкиннериниң деңнелинге туруп бээр болзуңарза, амыдырал чаңгыс черге таптай бээр ийнеи!

Ажыл-агыйга бо чылын инектен-не беш муң килограмм сүттү бирле дугаарында Лида саап алган. Саанчының амыдыралында база бир кайгамчык болуушкун күш-ажылчы тиилелгезиниң өөрүшкүзүнге немешкен: Лиданы СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган. Лидия Волонкина хүлээлгезин эде көргеш, бодунуң инектериниң түс бүрүүзүнден-не чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 900 килограмм сүттү немеп саарын шиитпирлээн. В. ПАШИН. (СЭТА-ның корр.).

МУЗЕЙДЕ ТРАКТОР

БРЕСТ. «ХТЗ» дээр эрги трактор Пинаның чурт-шинчилел музейиниң онзагай хевирлиг делгемир чуулу апарган.

Ол тракторнуң төөгүзү мырыңай онзагай. Ону баштайгы беш чыл планының чылдарында бүдүрүп үндүрген. Ук трактор Полесьениң колхоз шөлдеринге үр үеде ажылдаан, а 1939 чылда Гомельдиң тараажылары ол машинаны ынчаардагы Пина областың Столинск районунуң тараажыннарынга белекке берген. Тура суурнуң чурттакчызы механизатор Владимир Григорьевич Потрубейко чаа черге ол трактор-биле бир-ле дугаарында чер чардырган.

Кажан фашистиг аг-шериглер Тура суурга чоокшулап келирге, В. Г. Потрубейко ол тракторну часкаш, ооң тус-тус кезектерин ыяк чашташ, черге хоов каан, ынчангаш бодунуң фашистерге удур чаалажыры-биле партизан отрядынче чорупкан.

Столинск районну совет шериглер немец-фашистиг эжелекчилерден хостааның соонда, В. Г. Потрубейко черге хөөргэн тус-тус кезектерин ужулгаш, машинаны дагын эптеп тургускан. 1944 чылда ол машиназын мунгаш, база дагын шөлче ажылдап үнүрген.

Дайын соондагы он чыл дургузунда ол трактор колхозтуң тарылга шөлдеринге илдик чок ажылдаан. Ооң соонда ол машинаны ажыглаан турган, школачылар механизаторнуң тускай эртемин өөренип ап келген. Ол үениң дургузунда ажыл-ише амгы шагның чаа техниказы келген. Ам «Сентябрьның 17» колхозта он-он тракторлар, көдээ ажыл-агый машиналары ажылдап турар. А аңгаржаан хоочун трактор «дыштанылгаже чоруткан». Пинада хоорайда бедик тээш кырында хүндүткелдиг черни ол ээлей берген.

В. МАЛАШЕВСКИЙ.

Политиктиг ажылды бедик деңнелче

● СЭКП райкомунуң пленумундан ●

Ажылчы чоннар ортузунга идей-политиктиг ажылды СЭКП-ның XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр күштелдирер талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чоокта чаа СЭКП Эрзин райкомунуң пленумунга чугаалашкан.

Эрзин районнуң ажыл-агыйлары эрткен төс айларда күрүнеге эът, сүт садарының талазы-биле планныг онаалдаларын болгаш дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен. Черле ынчаш, мал ажылының продуктуларын эрткен чылгызындан элээн бедээн. Бо дээрге, районнуң партия организациязының, бүгү ажылчы чоннарының күжениишкиниң ажыл-ижиниң түңнели дээрзи билдингир.

Мал бажын өстүреринде база чедиишкиннер бар. Бо талазы-биле ииги план 105 хуу күүсеттинген. Район чүзүн аайы-биле чүс баш төрүүр малга онаашпыр 91 хураганны, 82 кулунну доруктуруп алган. Шупту 15 хойжу чүстен өрү, 49 хойжу 90-дан өрү хурагандарны төрүүр чүс хойга онаашпыр алган. Ылангыя «Чаа орук» колхозта Сагаачы Седиптиң төрүүр чүс хойга онаашпыр 137 хураганны алганында ол хире чаш талдү өске хойжуларының база ап болурунуң эргалы бар дээрзин бадыткаан.

Райпо, амыдырал хандылыга комбинады, тудуг-септелге участогу база эрткен чылдарнындан дээре көргүзүглерни чедип алган. Бо бүгүнүң дугайын СЭКП райкомунуң пленумунга илеткелчи болгаш санал берген эштер сайгарып, чугаалап турганнар.

«Коммунизмче орук» колхозта, райпода партия организациялары чон ортузунга политик-массалыг ажылды билдилиг чорудуп турар. Олар хуралдарны чогуур үезинде эрттирип, активчилер, агитаторлар дамчыштыр чон ортузунга ажылды күштелдирген. Ындыг коллективтер районда эвээш эвес. Амгы үеде парторганизацияларның 18 агитколлективтеринде 263 агитатор, 77 политинформатор бар. Олар агитквартира, бригада болгаш өреге бүрүзүнде хуваатты-ган. Оларның ажылын черчерде партия эге организациялары удуртуп турар.

Ажылчы чоннар ортузунга идей-политиктиг ажылдар чорударынга идепкейлиг коммунистер хөй. Ындыгларга «Коммунизмче орук» колхозта Баазаң Даңзын-оол, Чоодуу Шимээлей, «Чаа орук» колхозта Соян Алдын-оол, Хайыңг Свердов, «Меренде» Дэргэт Сүмээ, Сергей Чыргал, Ленин аттыг колхозта Кымыраа Шимекей болгаш оон-даа өскелерин хамаарыштырып болур. Олар лекциялар номчуурундан, политинформациялар эрттиреринден аңгыда, чонга солун номчуп берип, партияның болгаш чазактың политиказын чонга иштередип, тайылбыр ажылын калбартып турар.

Ооң-биле чергелештир партия чырыдыышкынының өөредилгезин идей-политиктиг ажылга кол черин ээлеп турар. Ынчангаш ук өөредилгеге чылдың-на 600—700 хире кижиниң хаара туттунган турары чанчыл апарган. Бо чылын бүгү звеноларда 634 кижи өөренип эгелээн.

Чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге культура албан черлери улуг рольду ойнап турар. Районда беш Культура бажыңы, алды библиотека, уругларның хөгжүм школазы болгаш улусчу театр бар. Боттывыңгыр уран-чүүл коллективтери чыл эгезинден бээр 72 концерти чонга бараалгаткан, а диспуттарны, ужуражылга кежээлерин, аас журналдарын удаа-дараа организастап турар. Кинокчеткииниң планныг онаалдазын база күүсеттинип турар. Идей-политиктиг ажылдың бо бүгү хевирлери ажылчы чоннуң кижизидилгезинче угланган. Ында чамдык эки талалар бар-даа болза, ам-даа чогуур деңнелинге четпейн турарын пленумнуң киржикчилери демдеглээн.

Районнуң ажыл-агыйының кол угланыышкыны — хой ажылы. Ынчалза-даа малдың кажаа-хораазындан, сиген-шөрбижинден эгелээш, малчыннарга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга чедир ажылдарда четпестер хөй. Суггат, укзажыдылга, тарып бооздадылга ам-даа чавыс деңнелде. Районда 192 хойжу колдачкарчын 116-зыныы социалистиг хүлээлгезин күүседип шыдавааныц тайылбырлаар өске чылдагаан чок. Бо ниже чон ортузунга идей-политиктиг ажылды күштелдирериниң чугулазын бадыткап турар.

Партия чырыдыышкынының өөредилгезинде чедир-кылдынмаан ажылдар база эвээш эвес. Ылангыя «Чаа орук» колхозка дыка хөй кичээлдер үзүлген. Ында партия организациязы бо талазы-биле тодаргай хемчеглер албайн, партия хуралдарынга, партбюроларга ол дугайын чугаалашпаан. Сорулга болза, политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени организастап турарында ёзу барымдаалаар чорукту чаңнадыры болур.

Культура албан черлериниң ажылының утка-шынары чоннуң негелдезин чедир хандырбайн турар. Мөрениниң, Бууңгуң Бажыңының культура бажыңнарынга агитбригадалар фермаларга болгаш бригадаларга барбастаан. Ажыл-агыйларда культура бажыңнарының кааслалгазы болгаш дериглези багай, чамдыызы одаар чүүл-биле четче хандыртынмаан. А Сайыр-Аксы, Шолук-Аксы, Сыын-Мыйыс болгаш Суураа сүт-баразын фермаларының болгаш бүгү хойжу бригадаларның кызыл-булуңнары септеттинмээн. Мындыг байдал оларда партия база комсомол организацияларын дүвүретпейн турар.

Районда чоннуң культурлуг дыштанылгазын болгаш күш-культура шимчээшкиниң четпес организастап турар. Ылангыя ГТО нормаларын дужаары эң кудуу деңнелде. Боже райкүүскомунуң спорт килдизи, партия болгаш комсомол организациялары, көдээ Советтер болгаш колхозтар баштаар черлери кичээнгейни кошкак салып турар. Аът чарыжы, ча адары, баг кагары байыр-чыскаалдар үезинде безин көзүлбестээн.

Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун хажыдар, даанган ишкил-херээзинге харысалга чок кижилер ам-даа бар. Дыка хөй аныяктар ажылдан чалгаарап, ала-мезинге алыраадып чоруп турар. Мал самчыгжаар, соор кылыр чоруктар база бар. Аныяктарның кижизидилгезин күштелдирерин, күш-ажылдың кижилерин болгаш күш-ажылды үнелеп билир кылдыр оларны чаңчыктырары ынчангаш чугула апарган. Маңаа аныяктарны дагдынып алгаш кижизидер чорук улуг салдарлыг. Ынчалза-даа дагдыныкчыларның район чөвүлели бодунуң хүлээлгезин кошкак күүседип турар. Чон ортузунга идей-политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле ажылдың байдалын болгаш ында четпестерни санал берген эштер тодаргай сайгарып чугаалааннар.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга улам шулургу боттандырарынче, чон ортузунга идей-политиктиг ажылды күштелдиреринче угланган тускай доктаалды пленум хүлээп алган.

Ч. СҮЛДҮМ.

Улуг Октябрьның байырлалынга алдар болдурган социалистиг чарыш Кызылдың пассажирлер автобүдүрүлгезиниң чолаачыларының ортузунда калбарган. Ооң бирги черинде беш чылдың шалыпчызы Владимир Викторович Лубягинниң бригадазы чоруп турар.

Мурнакчы ажылдыг бригаданың удуртукчузу эш Лубягин ам тоску беш чылдың планын күүседипкеш, 1976 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: ол бригаданың мурнакчы чолаачызы Мария Николаевна Сымчаан бо бүдүрүлгеде он бир чыл ажылдап турар.

Херээжен тыва чолаачылардан бир дугаарында ийиги класстың чолаачызы эргени ажылдавышаан, ол чедип алган. «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле, «Күш-ажылчы шылгарал» деп медаль, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле ол шаңнаткылаан. Коллективте профэвилел комитединиң хуралынга Мария Сымчааның чуруум бүдүрүлгениң Хүндүлел самбыразынга киирерин шиитпирлээн. Эш Сымчаан такси-биле пассажирлер чедирилгезин саадатпайн, шевергин, бедик культурлуг ажылдаарын чедип ап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

Тараалан Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжуларынга чордувус. Оларның өөрүшкү-маңнайы-даа аажок. Совет Тываның 30 чыл болган оюн байырлап турган хүннеринде эки күш-ажылчы чедиишкиннери дээш ол хойжу бригаданың коллективинге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиин тывыскан.

Ол бедик шаңналга харыы кылдыр ук ажыл-агыйның хойжулары улам эрестиг ажылдап турар. Оларның бо күш-ажылчы чедиишкининиң быжыглаар дээш совхозтуң директор чери, партия, ажылчын комитеттери болгаш өске-даа хөй-нитти организациялары дем-бүлезин кадып, улам соруктуг ажылдап кирген.

Тываның ол өөрүшкүлүг болгаш чоргаарамчыг байырлалы эгелээринге чедир бир ай четпээнде тудугжулар, бызаңчылар, суугу салыр, бажын чугайлаар кижилер составтыг ийи комплекстиг бригаданы тургускаш, ажыл-агыйның барык 10 муң 500 баш ажыг шээр малын кыштадыр 17 коданның септелгезин кылдырып үндүрген. Ооң түңнелинде, хойжулар чурттаар бажыңнарны, хой, хураган кажааларын баштайгы хар быскааннап дүжүрүп кээриниң мурнунда-ла, изиг күзүн чылыглап, септеп дооскан.

Ол комплекстиг бригадалар-биле чергелештир кыштагларже, мал фермаларынче мал чемин сөөртүр, сиген, саваң бөлүп, сараттаар агрегаттарлыг 8 «Беларусь» тракторлуг тускай механизастаан бригаданы тургускаш, организастыг ажылдадып кирген. Ооң кежигүннери Совет Тываның 30 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш күш-ажылчы социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, ол өөрүшкүлүг хүнге чедир кыштаг бүрүзүнге 10 тонна ажыг сиген, саваңны сөөртүп чедирген.

Хоочун хойжу Иван Стульевтиң кыштаанга бардывыс. Ооң чурттап орар бажыңын чугайлап, дозулааш, радиону киирген, газтыг плитаны тургускан, сайгылаан дүн-хүн чок хып турар. Хойжу ог-бүле кыштап оттулар хөмүр-дашты, курагг ыяшты дүжүрген. Хой, хураган кажааларын чылыглаан, оларның ортузунда курагг склад өрээлде 10 тонна витаминниг далганы урган, а даштыкы серилерде саваң, көк сула, сиген курлавыры элбек. Келир кышка ёзулуг-ла ынамчалыг белеткенген болду. Ындыг ак сеткилдиг ажылды көргеш, совхозтуң кол зоотехниги Алефтина Васильевна Галкинаның совхозта ам бар 10.500 ажыг хойнуң чүгле 1500-ү тыва хойлар, арткаңнары шупту нарын дүктүг, ынчангаш оларның ажаалда-тежээлдезинге ынамчалыг белеткел негеттинер деп чугаалап чорааның чөптүүнге бүзүредим. Кыштагларже мал чеми сөөртүр ол механизастаан комплекстиг бригадада трактористер Валентин Сивпов, Владимир Тимофеев, Борис Яковлев олар онза кызымак ажылдаан.

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң бо кыштаглар септээр болгаш мал чеми сөөртүр бригадалары ам хой кыштагларындан мал фермаларынче шилчип, шалыпчы ижин улам-чылап турарлар. Оларның ажылы организастыг болгаш бир-демниг, найыралдыг болурга, малчыннарның чымыштыг ижин улам үре-түңнелдиг болдурар.

А. ДАРЖАА.

Соңгу Казахстанның тараажылары-биле кады дужут ажаап алыышкынының хүннеринде Мурнуу-Урал демир-оруунуң Петропавловск салбырының демир-орукчулары эң шудургу ажылдаан. Тараа чүдүрген поездилер үзүктелиишкин чок чоруп турган.

ЧУРУКТА: чаа дүжүттүң тараазын чүдүрген состав Петропавловск элеваторунуң чоогунда.

Г. СЕРГЕЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Партия өөредилгези чоруп тур

ХАНЫ БИЛИГ ДЭЭШ

Политиктиг, экономиктиг өөредилге чылы республикада шимтиз-биле организастыг чоруп турар. Политиктиг школаларда, теоретиктиг семинарларда, экономиктиг школаларда хөй-хөй кижилер улуг чүткүл-биле өөренип эгелээн.

Политиктиг эге, марксизм-ленинизмниң үндезинин өөренир школаларда база теоретиктиг семинарларда өөренип турарларның саны улам көвүдээн.

СЭКП-ның XXIV съездизи ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң программазын ажылдап кылган болгаш бүгү совет улусту марксизм-ленинизмниң идеяларынга кижизидеринче кол кичээнгейни салган. Бо айтырыгларны шиитпирлээринге коммунистерниң марксистиг-ленинчи дадыгыышкыны эргежок чугула.

«Коммунистерниң марксистиг-ленинчи теорияны болгаш ниитилел хөгжүлдезиниң дүрүмнерин шиңгээдип алыры, амыдыралдың чаа болуушкуннарынга бүзүределдиг ут-шиигин тып билген турары, оларга шын үнелээшкинни берип, практиктиг шын түңнелдерин үндүрүп билген турарын партия чугула деп санап турар»— деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ның XXIV съездизинге чугаалаан.

Ол негелделерни удуртулга болдургаш, республиканың партия организациялары СЭКП-ның XXIV съездизиниң материалдарын, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнга хамаарышкан партияның чугула политиктиг болгаш теоретиктиг документилерин, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнуң, РСДРП-ның ийиги съездизиниң болганындан бээр 70 чыл оюнуң материалдарын ажыл-чорудулгазының үндезини кылдыр ап турар.

Коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазында социал-хөгжүлде дүргедеп, экономика тургузуушкунунуң хемчээлдери улгаткаш, ажыл-агыйны удуртуп башкарарының сайзыраңгай аргаларын ажыглаарынче шилчилге боттанып, совет кижилериниң эртем-билиг биле культуразы шалыпкын өзүп турда, делегейге тайбың кожа-хелбээ долгуннаашкын принциптери бадыткаттынып, оон-биле кады сырлаштыр идеология демиселин улам калбарып, нарыыдап турда, идеология ажылының ужур-дузазы, олче бүгү партияның салыр кичээнгейи хемчээл чок улгадып турар дээрзин СЭКП Төп Комитединиң «Белоруссияның партия организациязының идеология кадрларын шилип алыр болгаш кижизидер талазы-биле ажылдың дугайында» доктаалында айыткан.

Ажылчы чоннарның экономиктиг болгаш политиктиг өөредилгезиниң чедиишкиниг болуру пропагандист кадрлардан, оларның кичээлдерге эки белеткелдиг келиринден, кичээл бүрүзүн организастыг бедик идей-теоретиктиг деңнелге эрттирериннден кол хамаарыжыр. Ынчангаш партия организациялары, комитеттери олче чугула кичээнгейни салып турар. Партия чырыдыышкынының методиктиг кабинеттери пропагандистерниң чорудуп турар кичээлдерин бүгү талазы-биле анализтеп, оларга хүн бүрүнүң практиктиг дузазын база чедирип келген.

Ынчангаш моон адаанда Кызыл хоорайда болгаш чамдык районнарда партия чырыдыышкынының өөредилгези канчаар чоруп турарын парладывыс.

КЫЗЫЛ. Хоорайның экономиктиг болгаш политиктиг школаларында, теоретиктиг семинарларында өөредилгелер үзүктел чок чоруп турар. Боттарының онаашкан ажылынга харысалгалыг пропагандистер политиктиг чырыдыышкын ажылынче хаара туттунган.

Кызыл хоорайда 155 эге, ортумак звенонуң 111, коммунистиг күш-ажылдың 61 школалары, теоретиктиг 78 семинарлар ажылдап, шупту 9699 кижилерни өөредилгеже хаара тутткан. Боттарының онаашкан ажылынга харысалгалыг 549 пропагандистер ажылдап турар.

КАА-ХЕМ. Партияның политиктиг чырыдыышкынының өөредилгезин район төвүнүң албан организациялары, бүдүрүлге черлери организастыг эгелээн. Өөредилгениң баштайгы хүнүнде-ле СЭКП райкомунуң ажылдакчылары тус-тус коллективтерге болуп эрткилээн кичээлдерге барып олуржуп, оларның организастыг бедик идей-кижизидилгелиг эртеринге боттарының дузазын база чедиргеннер. Бүгү кичээлдерге СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Москваның Бауман соңгулда округунуң соңгукчулары-биле ужуражылгазынга чугаазын улуг сонуургал-биле өөренип эрткилээн. Ам оларда өөредилгелер тускай программа ёзугаар чоруп турар.

Районнуң амыдырал-хандылыга комбинадының дааражылга цехиниң коллективи агар политиканың кичээлдеринге идепкейлиг киржип, өөренип турар. Ооң пропагандизи СЭКП райкомунуң ажылдакчызы Н. Тересторонина кичээл бүрүзүн эки белеткелдиг эрттирип, дыңнакчыларның бот-идепкейин бедиткен. СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын, бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезиниң, улус ажыл-агыйының чедиишкиннерин, делегейде болуп турар янзы-бүрү болуушкуннарны ол дыңнакчыларга билдингир кылдыр тайылбырлап берип турар. Ол кичээл эгелээрриниң мурнунда дыңнакчылар-биле беседаны база чорудар.

Районнуң харылзаа салбырының ажылдакчыларынга политиктиг билиглерниң үндезинин өөренир школаны организастаан. Кичээлдер неделя санында солун утка-шынарлыг болуп турар. СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи С. Маады ол кичээлдерни эки белеткелдиг эрттирип, дыңнакчыларның билигже чүткүлүн улам хайныктырып, тема бүрүзүн коллективтиң хүн бүрү ажыл-херээ-биле холбап турар. Өөренген темалар аайы-биле дыңнакчылар быжыг билиглерни чедип ап турары өөрүнчүг.

№ 3 болгаш 958 КМК-ларда, районнуң газ, өрт өжүрер черлериниң коллективтеринде экономиктиг болгаш политиктиг билиглерниң школаларында кичээлдер база чедиишкинниг чоруп турар.

ШАГААН-АРЫГ. СЭКП Улуг-Хем райкому партия чырыдыышкынының чаа өөредилге чылын организастыг эгелээр дээш чогуур хемчеглерни алган. Ынчангаш колхоз, совхозтарда, албан организация, бүдүрүлге черлеринде кичээлдер программа ёзугаар эртип турар. «ҮТКА 25 чылы» совхозта, «Ак-Туруг» совхозта экономиктиг болгаш политиктиг школаларга баштайгы кичээлдер организастыг эрткен. Кижи бүрүзү боттарының сонуургалы, билииниң деңнелиниң аайы-биле айыттынган школаларда өөренип турар.

Шагаан-Арыгның № 2 школазында В. Кудряшевага удурткан теоретиктиг семинарның кичээли солун болган. Пропагандист кичээлге коргүзүг материалдарын база ажыглаан.

В. Мияин хөй чылда ажылдап келген улуг дуржулгалыг пропагандистерниң бирээзи. Ынчангаш ооң эрттирип турар кичээлдеринге дыңнакчыларның сонуургалы улуг. Шагаан-Арыгның автотранспорт бүдүрүлгезинде ооң пропагандистеп турары экономиктиг билиглерниң үндезинин өөренир школа ажылын багай эвес эгелээн.

Районнуң «Сельхозтехника» салбырында экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школада дуржулгалыг пропагандист П. Потапова ажылдап турар. Ол тема бүрүзүн коллективтиң хүн бүрүдеги ажыл-херээ, планныг сорулгалары-биле холбаар.

Үстүнде адааныыс районнарда партия чырыдыышкынының өөредилгези ынчаар чоруп турар. Кол-ла чүве—пропагандист бүрүзү кичээлдерни солун утка-шынарлыг, бедик идей-кижизидилгелиг эрттирер дээш онаашкан херээнге улуг харысалгалыг болуру.

СОВЕТ-ЯПОН ЭКОНОМИКТИГ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Совет-япон экономиктиг алдыгы чөвүлел хурал октябрь 30-де Москвага болган. Совет делегацияны экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле совет-япон комитеттиң даргазы, даштыкы садыг министриниң бирги оралакчызы Н. Ф. Семичастнов, япон делегацияны—экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле япон-совет комитеттиң даргазы К. Уэмура баштап турар.

Чөвүлел хуралга киржири-биле кол-кол япон фирмаларының, банкыларының болгаш каттыжыышкыннарының 80 ажыг төлээлекчилери совет найысылалда келген. Чөвүлел хуралда ийи чурттуң министерстволарының, ведомстволарының төлээлекчилери, Япониның ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген К. Сума киржип турар.

Делегацияларның баштыңнары чүве чугаалааш, деңэргениң болгаш кайызынга ажыктыг болуруунуң принциптеринге садыг-экономиктиг харылзааларны улам ынай хөгжүдерип ийи тала чугула ужур-дузалыг кылдыр көрүп эгелээн.

Чөвүлел хурал садыг-экономиктиг харылзааларның түңнелдерин болгаш оларны калбартырының перспективаларын чугаалажып турар. (СЭТА).

БАЙЫРЛЫГ КЕЖЭЭ

Туркмен ССР-ниң болгаш Туркменияның Компартиязының тургустунганындан бээр 50 чылынга холбаштыр бурунгу хүн Москвага, Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга, байырлыг хурал болган.

Кежээни СЭКП-ниң МХК-нуң секретары В. Н. Ягодкин ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга чыылганнар чаңгыс эп-сеткилдиг соңгаан.

Республиканың болгаш Туркменистанның Компартиязының 50 чылының дугайында илеткелди Туркменистанның Компартиязының ТК-зының секретары Ч. А. Атаев кылган.

Совет-португал чугаалажыышкыннар

Совет Эвилелиниң болгаш Португал Республиканың чазак делегацияларының баштайгы ужуражыышкыны октябрь 30-де болган. Совет делегацияны даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, португал делегацияны — күрүне министри А. Куньял баштаан. Экономика, эртем, культура болгаш өске-даа адырларга Совет Эвилелиниң болгаш Португал Республиканың аразынга харылзааларны хөгжүдериниң аргаларының база перспективаларының дугайында санал-оналдарны солушкан.

(СЭТА).

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң
СТАТУДУ

1. «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орден-биле Совет Арминиң, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериглерниң шериг албанчыгларын:

дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чедип алган чедиишкиннери, шериглерниң бедик дециелдиг белен турарын деткип келгени, дайынчы чаа техниканы шиңгээдип алганы дээш;

шериг албаны хаар ажыл-чорудулгага бедик көргүзүг түңнелдерлиг болганы дээш;

командылалдың тускай даалгаларын чедиишкинниг күүсеткени дээш;

шериг хүлээлгени күүседип турган шудургу болгаш эрес-маадырлыг чорукту кылганы дээш;

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге шериг албаның эрттирип турган үезинде Төрээн чурттуң мурнунга өске-даа ачы-хавыяалыг болганы дээш шаңнаар.

2. «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орден үш чергеден:

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң I чергезинден,

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң II чергезинден,

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң III чергезинден тургустунар.

Орденниң дээди чергези I черге болур. Орден-биле шаңнаарда III чергени, II чергени болгаш I чергени дараалаштыр тыпсыр чурумну барымдаалаар.

3. «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң үш чергезиниң шугузу-биле шаңнатканнарга тыпсыр эргелер болза:

а) доктааткан чижек хемчээлдер ёзугаар чуртталга шөлү-биле бирги ээлчегде хандыртыр;

б) демир-орук транспортунга — дүрген чоруур болгаш пассажир поездилерниң чымчак вагоннарын, суг транспортунга — дүрген чоруур болгаш пассажир шугумнарының I чергелиг каюталарын (I категорияның олуттарны), агаар ийикпе хоорайлар аразының автомобиль транспортун чылда бир катап (ындай, бээр чоруурунга) хуудла халас ажыглаар;

в) хоорайга аргыжар пассажир транспортунуң бүгү хевирлерин, кедээ черлерге — республиканың автомобиль транспортун район хемчээлинге дүүштүр (таксилер өске-зин) хуудла халас ажыглаар;

г) санаторийге ийикпе дыштанылга бажыңынга бээрлиин путевказын (чылда бир катап, эмнелге чериниң үндүрген түңнелин ёзугаар) халас алыр;

д) көрүлде болгаш коммунал-амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлериниң, культура-чырыдыышкын черлериниң ачы-дузазын ээлчег чок ажыглаар;

● пенсиязын 15 хуу улгаттыртып алыр.

4. «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденни херектиң оң талазынга, Кызыл Сылдыс орденниң соонга болгаш чергелериниң улуг-биче аайы-биле дараалаштыр кадап эдилээр.

5. «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденни ооң шаңнаткан кижизи мөчээн соонда ук кижиниң өг-бүлезинге турасказал кылдыр кадагалаары-биле арттырар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң I чергези.

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң II чергези.

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң III чергези.

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң I, II болгаш III чергезиниң
ТАЙЫЛБЫРЫ

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң I чергези дөстек сес-адыр сылдыс хевирлиг. Сылдыстың дал ортузундан ужугуп чоруткан алдын херелдер кылдыр көргүскен адыр уштары ак-көк паалыныг болгаш хевир-бүдүш аайы-биле кызыгаарлаттынган, алдын мөңгүнниг, оргу адыр уштар-биле дараалашкан Сылдыстың оргу үш адырларында бедиирлешкен ийи ракета бар, оларның үстүү болгаш алдыы кезектерин алдын-биле сиилбирлеп дүрзүлээн.

Орденниң дал ортузунда өрүглүг чечек болу берген дуб бүрүлериниң кырында аргандыр ак паалың богаалыг, алдын беш-адыр болгаш ооң алдыы талазында кадыыр биле маска чураан сиилбир бар. Долгандыр куржалган ак богаада «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» деп бижээн. Куржалган богааның кыдыглары алдын миңчиглиг. Сылдысчыгаш болгаш долгандыр куржалган богаа мөңгүн холуксаалыг сиилбирлээн чалгыннар биле якорь кырында тургустунган.

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң I чергезинден ооң II чергезиниң ылгалдыг аян-шинчизи болза, сылдыстың херелденген адыр уштары болгаш долгандыр куржалган богаа кыдыглары мөңгүн угулзалыг. «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң III чергезиниң шулу боду—алдын холускаа чок.

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң I, II болгаш III чергелерин мөңгүндең кылыр. Орденниң хемчээли дужаашкак оргу үш адырларының аразынга 65 миллиметр, херелденчек үш адырларының аразынга — 58 миллиметр.

Орденниң артыы талазы орден кадаарынга ажыглаар ээриглиг.

«ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге тургаш Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденниң лентазы ортузунда узун дургаар сарыг куржааңгылыг. 24 миллиметр калбак, дыйлагар аргыглыг ак-көк торгу: I чергениң— 6 миллиметр калбак, чаңгыс, II чергениң — кайызы-даа 3 миллиметр калбак 3, III чергениң—кайызы-даа 2 миллиметр калбак үш ленталыг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары. М. ГЕОРГАДЗЕ.

«Шериг албанынга шылгарааны дээш» медальдың дугайында
ДҮРҮМ

1. «Шериг албанынга шылгарааны дээш» медаль-биле Совет Арминиң, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериглерниң шериг албанчыгларын:

дайынчы болгаш политиктиг белеткелге кончуг эки түңнелдерлиг болганы дээш;

өөредилгеге болгаш маневрлерге, дайынчы хүлээлгезин күүседип, дайынчы дежурныйлаашкын эрттирип турган үезинде онза шылгаралдарлыг болганы дээш;

шериг албанын эрттирип турган үезинде маадыр, шудургу болганы, өске-даа ачы-хавыяазы дээш шаңнаар.

2. «Шериг албанынга шылгарааны дээш» медаль-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден ССРЭ-ниң камгалал министри, ССРЭ-ниң иштики херектер министри, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыыл чок чоруук комитединиң даргазы шаңнаар.

3. «Шериг албанынга шылгарааны дээш» медаль ийи чергеден:

«Шериг албанынга шылгарааны дээш» медальдың I чергезинден.

«Шериг албанынга шылгарааны дээш» медальдың II чергезинден тургустунар.

Медальдың дээди чергези I черге болур.

4. «Шериг албанынга шылгарааны дээш» медальды херектиң оң талазынга ССРЭ-ниң орденнеринден кудуудур кадап эдилээр. Медальдың лентазын нииити планкага юбилейжи «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш (дайынчы эрес-маадырлыг чорук дээш) Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болган оюнга тураскааткан» медальдың лентазының соонга тургузар.

5. «Шериг албанынга шылгараан дээш» медальды ооң шаңнаткан кижизи мөчээн соонда ук кижиниң өг-бүлезинге турасказал кылдыр кадагалаары-биле арттырар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

«Шериг албанынга шылгарааны дээш» медальдың I болгаш II чергезиниң
ТАЙЫЛБЫРЫ

«Шериг албанынга шылгарааны дээш» медальдың I чергезин чаъстан кылыр болгаш ук медаль дөстек беш-адыр сылдыс хевирлиг. Ооң адыр уштарының аралары шериглерниң кол хевирлериниң эмблемаларын көргүскен беш каптазыныг. Медальдың дал ортузунда — хажызындан дүрзүлей көргүскен арынарлыг солдат, матрос болгаш ужудукчу чуруу бар. Ол чурукту долгандыр «Шериг албанынга шылгарааны дээш» деп бижиктиг дөрбек куржалган, ооң адаанда ийи лавр бүрүзүн чурүп каан. Медальда дүрзүлелдериниң шуптузун болгаш бижилгени достейтир сиилбирлээн. Медальдың артыы талазында дүрзүлел чок.

Медальдың хемчээлдери ооң сылдызының дужаашкаш үш талаларының аразынга 38 миллиметр.

Медальды чаъс колодкага дөрбектей, дижилеп тудуштурган. Ооң колодказы дыйлагар аргыглыг кызыл торгу лента шывыглыг. Лентаның калбаа 24 миллиметр, куржааңгыларының — 3 миллиметр. Лентаның ортузу чаъс беш-адыр сылдысчыгаштыг. Колодканың артыы талазы ээриглиг, ооң-биле медальды хепке кадаар. «Шериг албанынга шылгарааны дээш» медальдың II чергезин, ооң колодказы биле сылдысчыгажын мельхиордан кылыр.

I чергези

II чергези

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

ӨӨ ДЕЛЕГЕЙ ХҮННЕРДЕ

УЛУГ СОНУУРГАЛ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң, ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле болгаш федералдыг канцлерниң оралакчызы Г. Д. Геншер-биле Москвага чугаалажыышкыннарын делегей парлалгазы улуг кичээнгей-биле хайгаарап кеяген. Л. И. Брежневтиң болгаш А. Н. Косыгинниң Г. Шмидт-биле ужуражыышкыннарының дугайын дыңнатпышаан, ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында харылзааларның байдалын талалар тодаргай анализтээн болгаш ол харылзааларны улам ыңай хөгжүдериниң перспективаларын чугаалашкан деп, солуннар дыңнадып турар.

Политиктиг болгаш экономиктиг чугула айтырыгларны чугаалажып турганының үезинде совет-барыын-герман чугаалажыышкыннарының киржикчилери чогуур депшилгени чедип алыр аргалыг болган деп, Барыын Германияның «Генераль-анцейгер» солуну демдеглээн.

Берлинниң «Дер тагесшпигель» солуну Москвага болган парлалга конференциязының дугайын биживишаан, Германияның Федеративтиг Республиказы-биле харылзааларны чаагай кожа-хелбээ догуннаашкын принциптеринге эде тургузарының талазынче Совет Эвилелиниң угланыышкыны быжыг болгаш доктаамал бүдүштүг болуп турарының дугайында сеет төлээлекчиниң медеглелин онзалап демдеглээн.

Барыын-герман фирмаларның болгаш совет организацияларның аразынга октябрь 29-та Москвага ат салдынган керээлерни база дугуржулгаларны Лондонну «Файнэншил таймс» солуну ССРЭ-ниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының аразында кады ажылдажылганың хөгжүлдезинге «чаа носку салыышкын болур» деп адаан.

Кремльге болган дүштеки шайлалга Л. И. Брежневтиң болгаш Г. Шмидтиң чугааларын тайылбырлап биживишаан, Польшаның «Экспресс вечорны» солуну дээди деңнелге совет-барыын-герман чугаалажыышкыннар нииити-европа чөвүлел хуралының, а ол ышкаш Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкиннерни кызырарының дугайында Венада чугаалажыышкыннарның чедиишкинниг доостурунга идиг бээр деп бүзүрелин илергейлээн.

(СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

«УВАТЕРВТИҢ» ТӨЛЕВИЛЕЛДЕРИН ЁЗУГААР

БУДАПЕШТ. Оруктарны болгаш демир-орук тудуун төлевилелдээр талазы-биле «Уватерв» деп венгр бүдүрүлгениң тускай эртемниглериниң ажылдап кылганы төлевилелдер ёзугаар сөөлгү чылдарда 10 муң километр ажыг чаагалыг оруктарны, беш муң чыгам көвүрүглерни туткан.

Бөгүн чуртта эң улуг дээн төлевилел организацияларының бирээзи болуп турар «Уватерв» орук-транспорт талазы-биле чазактың айыткан калбак программазын боттандырарынга идепкейлиг киржип турар. Сөөлгү ийи чыл дургузунда ооң инженерлери нииити узун дурту 880 километр оруктарны болгаш 29 көвүрүгнү тударының төлевилелдерин ажылдап кылган. Ам венгр төлевилекчилер чурттуң автоферуктарын улам ыңай сайзыраңгайжыдар, а ол ышкаш Будапешт метрополитениниң тударының төлевилелдерин кылыр талазы-биле ажылдарны чорудуп турар.

«Уватервтиң» тускай эртемниглериниң төлевилелдерин ёзугаар туткан оруктарны, көвүрүглерни, үлетпүр бүдүрүлгелерин даштыкы чурттардан-даа көрүп болур. Чижээлээрге, эрткен чылын ооң инженерлери 42,2 миллион форинт акша түңнүг төлевилел ажылдарын күүсеткен. ССРЭ-ге болгаш Кубага демир-орук бүдүрүлгелерин тударының документациязын, Пакистанга, Египет Араб Республиказы, Вьетнамга болгаш өске-даа чурттарга көвүрүглер тударының төлевилелдерин ол дамчыдып берген.

«ИНТЕРКОСМОСКА» ГДР-НИҢ САЛЫЫШКЫНЫ

БЕРЛИН. Черниң кылымал спутниктеринде болгаш космос ракеталарының хемчээшкин өрээлдеринде тургускан янзы-бүрү 50 прибор—«Интеркосмостуң» социалистиг чурттарының программазынга ГДР-ниң салыышкыны ол. «Интеркосмос» системазында чер кырының он-он машиналарының конструкциязын база Герман Демократтыг Республиканың эртемденнери ажылдап кылган.

Космоска хыналда эрткен аппаратураның болгаш дериг-херекселдерниң элээн хөй кезиин чурттуң улус ажыл-агыйында ажыглап турар.

БЕШ ЧЫЛДЫ ДӨРТ ЧЫЛДА

БУХАРЕСТ. Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияны удур-ла чаартырының беш чыл планының онаалдаларын Румынияның машина тудуушкун үлетпүрү хуусаазындан чыл ажыг үе эрте күүседипкен. Машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң 4 муң ажыг чаа хевирлерин бүдүрерин шиңгээдип алган. Оларның аразында—күчүлүг электрогенераторлар, электронсаналга машиналары, ханы оруминээр машиналар, суднолар болгаш оон-даа өскелер бар.

КУБАДА ТУДУГ

ГАВАНА. Шаанда аграрлыг чурт турган Кубада бөгүн чаа үлетпүр бүдүрүлгелерин чер болганда тудуп турар. Хоорталга ортулуунга индустриалдыг тудуг сөөлгү чылдарда онза шапкын хөгжээн.

Национал экономикага чугула ужур-дузалыг 30 ажыг улуг үлетпүр объектилерин амгы үеде республикада тудуп турар. Амгы беш чылдың төнчүзүнде кубо тудугжуларның болгаш эптекчилерниң бригадалары ам-даа 20 үлетпүр объектилерин тудуп эгелээр.

(СЭТА).

СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯ АЛЖИРДЕ

АЛЖИР. (СЭТА). АУДР-ниң чазааның болгаш Национал хосталга фронтузу партияның чалааны ёзугаар СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгихке баштаткан совет партия-чазак делегациязы Алжирде барган.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы армия генералы И. Г. Павловскийге баштаткан совет шериг делегациязы база ол-ла самолёт-биле Алжирде чеде берген.

Герман Демократтыг Республиканың бөгүңгү көдээ ажыл-агыйы бүдүрүлгениң үлетпүр аргаларын ажыглаарынче шилчиир, кооперативтер аразының харылзаазын быжыглаар кол угланыышкынныг. Бүдүрүлгелерни улгаттыр каттыштырар болгаш специализастаар ажыл чедиишкинниң калбарып турар.

Нойбранденбург округтуң социалистиг сууру— Деделовтуң тараачын-кооператорлары өске беш кооператив-биле болгаш улусчу имениелер-биле каттышкан. Оон бээр каш-ла чыл эрткен. Үнүш өстүрер, хаван азыраар кооперативтер салбырларындан, бызаалар өстүрер төптен болгаш 2000 инектиг нииити фермадан ам улуг ажыл-агый тургустунган. Көдээ ажыл-агыйы талазы-биле улуг чедиишкиннер чедип алдынган, тараачыннарның ажылдаар болгаш чурттаар байдалдары экижээн, хоорай биле көдээниң ылгалы шоолуг эвес апарган.

ЧУРУКТА: ажыл-агыйның келир үеде ажылдаар апаар тускай эртемниглери малчыннар школазында өөренип турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Д. Фордтуң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджерниң аразынга Москвага болган беседалар аажок кедилиг болган деп, АКШ-тың президентизи Дж. Форд Ак бажыңга эрттирген парлалга конференциязынга медеглээн. Талаларның сагыш-бодалдарының аразында каржыышкыннар эвээжээн деп, ол чугаалаан. Москвага депшилге чедип алдынганының түңнелинде ноябрьның ийиги чартыында Владивосток девискээринге мээн Л. И. Брежнев-биле ужуражыышкынны чарлаан болгай деп, президент чугаалаан. «Базым бүрүзү улам бурунгаарлаашкын болур. ол бурунгаарлаашкын стратегтиг чепсегленишкинни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарның ийиги үе-чадазынга дүүштүр дугуржулга чарары-биле доостур дээрзинге ынанып турар бис» — деп, Дж. Форд демдеглээн.

Чазактың даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын деткивес болза, бодунуң угланыышкынын даштыкыга боттандырары президентиге берге болур деп айыткан, Дж. Форд ук ажыл-чорудулганы деткиириче конгрессти кыйгырган. Дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының политиказын улам хөгжүдерниң эргежок чугулазын конгресс билген турар ужурлуг деп, Дж. Форд аңаа холбаштыр медеглээн.

Ыланғыя Японияда иштики политиктиг байдал, Американың улуг хоопнерниң куштелип турары мээн Японияга барыксап турар күзелимни өскерттиптер салдарлыг болбаан деп, айтырыглар харылап турган, президент медеглээн.

КОММУНИСТЕРНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Коммунистиг партиязы Бихар штатта барыын үзелдиг идегеттерниң контрреволюстуг шимчээшкининге чогуур ойтур шавыышкынны бээр болгаш реакцияның чимзениишкиннерин кынчыктырбас деп долу шиитпирлиг дээрзин ИКП-ниң Национал чөвүлелиниң чиңгине секретары Раджешвара Рао Бихар Штаттың Бихаршариф хоорайынга ажылчы чоннарның массалыг митингизинге чүве чугаалап тура медеглээн.

Барыын үзелдиг идегеттер күрүнениң өнчү-хөреңгизин үрегдеп, узуткаар болгаш күчү түрүүрүнүн өске-даа аргаларын ажыглап турар, ол чоруук чурттуң национал чаңгыс эвинге кыжанышкынны тургузуп турар деп, Р. Рао чугаалаан. Капиталистерниң, аъш-чем чажырыкчыларының болгаш чиижең садыгжыларның экшпаландырып турары ол дерзии күштер чурттуң национал байлаан империалистиг улуг күрүнелерге чемин кылдыр каап бээрин күзеп турарлар деп ол айыткан.

Чурттакчы чоннуң эң ядыы кезектериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр чуртка социал-экономиктиг депшилгелиг чаартылгаларны чедиишкиннерни чорударын хандырар төлээде, барыын үзелдиг реакция күштерин кынчыктырбазынче чагырыкчы Индий национал конгресс партияны, бүгү индий демократтарны Р. Рао кыйгырган.

Көргүзүглер эгелээн

ГААГА. (СЭТА). ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң удуртулгазы-биле Күрүнениң төп ойнаарактар театрының көргүзүглери Голландияда эгелээн. Совет театр коллективиниң ураи чүүя көргүзүглери-биле чурттуң 16 хоорайының чурттакчылары таныжар. Театрның көргүзүглери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга таварыштыр «Нидерландия—ССРЭ» ниитилелдиң организастап турар ажылдарынга кииириштир эртип турар.

АКШ. Бостонда сөөк-язы ылгаар идегеттерниң үүлгедиишкиннериниң уржуундан дүшкүүрлүг чорук хевээр артпышаан. Олар ак кештиг болгаш негр уругларның кады өөреннирнге удурланып турар.

ЧУРУКТА: Бостонуң полициязының моторжуткан хайгаарачылары негр школачылар сөөрткен автобусту үдеп чорлар.

(СЭТА-ның фотохроникаы).

Р. Никсонуң кадыы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи турган Р. Никсон кестирип хаваткан. Ооң кадыының байдалы берген турар. Калифорния штаттың Лонг-Бичиде эмнелге чериниң төлээлекчизиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, кестирип эмнеткен соонда Р. Никсон ишкээр ханзыраарга, ооң ханы аажок эвээжээн. Ол үш шак дургузунда медерел чок чыткан. АКШ-тың бистиң президентизиниң кадыының байдалы чугээр апарза-даа, ооң амы-тынынга айыыл чайлаттынмаан деп бодап турарын эмчилер дыңнаткан.

Совет-моол найырал айы

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

Комсомолчу ырлар фестивалы

Комсомол хүнүнге тураскаатканхоорайның комсомол комитеди октябрь 25—26-да Кызылдың школаларының, будурулге, дээди болгаш ортумак өредилге черлериниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң ортузунга комсомолчу ырларның фестивалын организастап эрттирген. Аңаа киришкен школалардан бирги черни № 1, 15 школаларның ыры-хөгжүм ансамбльдери үлешкен. Ийиги, үшкү черлерни 7 болгаш 2 дугаар школаларның өренникчилери алган. Дээди, ортумак өредилге черлериннен кедээ амыл-агый техникумунуң сургуулдары боттарының эки белетгелдиин көргүзүп, фестивальдың тиилекчизи болган. Башкы училищезиниң болгаш институдунуң төлээлери ийи, үш дугаар черлерни эзлээн. Хоорайның сүт комбинадының бот-тывынгыр артистери будурулге черлериниң уран чүүл коллективтериниң зң дээрези болган.

Тиилекчилерге ВЛКСМ хоорай комитединиң хүндүлүг бижиктерин болгаш өртектиг шаңналдарны Политиктиг чырыдыышның бажыңынга байырлыг байдалга тывыскан.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

Шуптузунга ажыктыг

«Тываның 1971 чылда парлалга дакъызы» деп эгелиг бүгү-ле номнарның болгаш янзы-бүрү материалдарның дакъызының чыындызын Тываның ном үндүрер чери чырыкче үндүрген.

Ук номчугаш - «1971 чылда Тывага парлаттынган номнар», «1971 чылда ССРЭ-ге парлаттынган номнар болгаш материалдар» база «Номнардан,» журналдардан, солунналардан чүүлдер» деп үш бөлүктен тургустунган.

Ында марксизм-ленинизмниң, СЭКП-ниң, коммсомолдуң, эртемниң, культураның болгаш улус ажыл-агыйының эске-даа адырларының айтырыгларынга хамаарыштыр бижиттинген чүүлдериниң, номнарның аттарын, авторларын дес-дараалап бижээн.

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының библиография килдизиниң эргелекчизи А. С. Налга-оол ону тургускан.

Албан-хаанчыларга, студентилерге, сургуулдарга, эртемниң, культураның ажылдакчыларынга болгаш өскелерге-даа бо номчугаш ажыктыг.

М. ЭРТИНЕ.

Тиилекчилерээн

Совет Тываның 30 чылынга тураскаатканБиик-Хем районнуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдези болуп эртнеп.

Туранның Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери көрүлдеге бирги черни алган. А. Г. Суриковаңың удуртнан танцы белүүнүң киржикчилериниң ойнаан танцыларының күүселдезин көрүлдениң жюризи эки деп демдеглээн.

«Өвөк» совхозтуң Тарлаг салбырының бот-тывынгыр уран чүүл коллективи район көрүлдезинге солун болгаш утка-шынарлыг номерлерни киргүсиен. Олар ийиги черни эзлээн.

«Өвөк» совхозтуң Аржаан суурнуң бот-тывынгыр артистери солун концертти киргүсиен. Олег Кымысоотуң тургусканы Совет Тываның 30 чылынга тураскаатканлитература-музыкалыг композицияны эки деп үнелээн. Аржаанчылар көрүлдеге ийиги черни алган.

Районнуң шилиндеи бот-тывынгыр артистери республика көрүлдезинге белеткенип эгелээн.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Л. ХУУШААН.

БОДААЛ

Кыдыг, ушчок чүл ол дизе?— Кырган, чалыы көк дээр дижир.

Дениелге чок улуг угаан кымдал дизе,— Дээди башкы Ленинни улус адаар.

Д. ГОМБОЖАВ.

ТАНЫЫРЫМ КЫСКА

Сымын-хөнү, утаанын чарт, Сыңзыг эвес, бодүүн кыс сен. Чаражыңны маргышкаш чоор— Часкы бойдус сеңээ домей.

Челген аът дег үе эртсин. Четтинипкен чылдар эртсин. Ынчалзажок кажан шагда Ылап сеңи утпас дээн мен.

Олбук ышкаш иогаан эзим Оруувусту башташтырган Чулук тырткан будуктарны Шуглаан бүрү бистиң көргеш.

Дескел чок хат оюн эреп. Доңмээңдиве үрүп турган... Чырык дүрзүң хүлүмзүрүүш Шынап меңээ уттундурбас.

Кады чораан хиревисте Каш-ла сөстү солушкан биле. Эвлидек караан изиг көзүү— Эъдимдиве сиңе берген.

Ынчалзажок эргим кыс сээ Ынакшывайн оңнүүн болуйн... Оске кыска ынакшаан мен, Озүм-баарым ында тудуш.

Б. ЯВУУХУЛАН

Ыраи оран кирип чорааш, чаныл келдим.
Ынак черим чечек шыпкан чаптыл чыдыр.
Чалбак, делгем төрээн ховум кайын тура,
Чаражымның чаъжы ышкаш бырлаңнады.

Төрээн өөнүң эжиин ажып кирип кел-ле,
Тоду таныыр чүрээмге мен ушураштым.
Оок чаъжы нарак четпес делгемнерлиг
Оранымның ховузу дег сагыаңнады.

Очулдурган М. ДОРЖУ.

УБСА-ХӨЛ ЭРИИНДЕ

Дус-Даг биле Каргыраның Кавайында опейлеткен, Дүмен куштар эдип ойнаан Кара-иогаан Убса-Хөлүм.

Уран кыстар сиилбип даараан Угулза дег чалгыларың Чалгып, дойлуп эгелээрге, Шаанга кирер-ле магадаар мен.

Кааң хүмде чиргилчиннээн Кулузуннуг шынааларда

Куштар үнү диңмиттелир: Харын сеткил оорүп келир.

Хөлдүң кыдыын эргип чораш, Моол кыска душчу бердим Бодаалывыс оттүр билчип, Хоорежип таныштывыс.

Убса-Хөлүм чаражыңны Угулзага деңнээр-дир мен. Душканым ол, эргим моол кыс Дүжүмге бө киргилээр-дир.

В. ОЧУР-ООЛ.

КАЙГАМЧЫКТЫГ ХҮНГЕ

Бистиң чуртта совет-моол найыралдың айы эгелээн. Ону Моолдуң Араттың Революстуг Намының үшкү съездиниинің 50 чылынга болгаш Моол Арат Республиканы чарлаанының 50 чыл ооңга тураскаатканы.

Моол улустуң төөгүзүнде ол кайгамчыктыг хүннерни байырлаарының калбак программазын Совет-моол найырал киитилеэн ажылдап кылган.

(СЭТА).

Д. ЛХАСАМБУ

НЯМДУЛАМ

Хар дүве, хүкдүс-даа хаамаан чок эрип эгелээн. Дагдан баткан дамырак суглар хүн херелинге кыляңайнып шулурадыр ырлажып чыткылаан. Хек-даваннар хары эрээн ойбуннардан частып үнүп келгилээн. Шаң-хыраага бүргеткен, кышкы соокка кызаткан кыштаг узун болгаш тылыг хүшериниң келгени-биле кады база-ла хөстуг-шөлээн, делгем, улуг апарган ышкаш көзүлгеп.

Час-даа келгеш. Омак-хөлүг-ле апарган. Ол үеде акымның амыдыралынга база өөрүшкүлүг болуушкуп тавырышкан.

Акым Рагчасоннуң харын ынчан үжен ажып турган. Ол хирезинде кайай ан, өг-бүле тудуп көрбейн чораан. Ам бо чазын харый кожавыста сумудан Нямдулам деп уруг-биле өгленип алган. Чиңгежек хөнү сынныг, хайгамчык чараш уруг. Меп ооң чанынга турарымга, кеңгегер-ле улуг кылдыр көстүр мен.

Нямдулам бистиң өг-бүлевиске дораан-на чаңчыгып эгелээн. Ол эргинги артап киргеп олчалан-на бистиң аввысты «авай» дээр, мени бодунуң кады төрээн кыс дуңмазы-биле дөмей чылыг-чымчак «сарыым» дээр апаргаи. Ол дораан-на бистиң ажыл-иңнивиске карак кызыл дузалажып эгелээн.

Шак ындыг келинге чедингеп авам хөлчок-ла амыраи турган. Бодунуң аныях шаанда кедип чораан каас торгу тонун, күндус кежи бөргүн ол келинге көргүскеи, магадаткан орар. Ол эдилеп чоразының чинчилерин безин белекке бергеп. Аваның катыы-иткизи төктүп-ле турган. Оглу Рагчасонну өглеп баштап алыр дээш четтикпейн чофаан. Оглунуң өрелеңг өөнге кирип, еремелиг шөйын ижип, кеннн болур кижи-биле хөрек-чүрээн хайныктыр хөөрежип чоруур дээп күзели ам хүннээректе үнүп келгеп часкы хүн дег чогүп бүткеии ол.

Нямдулам аваның бүгү-ле көргүзүп турган чүвелерин магадап, тудуп суйбазыпаан, акыының ариынче хоюг кара каракгары-биле ханы ынакшылдыг көргүзээр турган. Ооң-биле кады авам күс эвес, а харын час бистиң өг-бүлевиске эң-не аас-кежиктиг уе болур деп чугаалап турган. Чүге дээрге чазын долганлыр турар бүгү бойдус чечектелип, частып үнер. Чазын чараш келинге база чедиидивес дигилээш, хөлчок хөслүг каттыргылаар. Шынап-ла харын акым хөөкүй аваның ыдыг сеткил-сагыжын өттүр билгеш. хенертен Нямдулам дег чараш кыс-биле өгленип-даа алганы ол боор оң. Нямдуламның чазык-чаагайындан, чаптанчыг чаражыидан өөвүс ишти чырык, чалгай апарган болбазыкпе.

Нямдулам орай дүнеге чедир суугу чаныпта олуруп алган, эртен от хыпсыр ыяш хөргеппеп олургулаар. А эрлер. Нямдуламның бодун көрүп, ооң аргаан чүзелерин магадап турганнары ол.

«Ындыг чараш кадай ан алган Рагчасон кедергей-ле аскежиктиг-дир. Ооң хадайының шевери база кончуг. Ол хирезинде Рагчасон боду суму төвүнче чоруткаш, бажы-биле читкөн. Ооң чылдагааны чүдел?» деп, чугаа ол-фо аалдарга тарай берген.

Бир-ле катап чаавам мени дашкаар үндүрүп экелгеш, кээргенчин кончут чугаазаан:

— Сээң акың мени шуут уттуп алганы ол-дур аа?

Ооң хөөг кара-кэрэ каракгарында чаш бүлденейнип келгенни эскерип каан мен.

Куда хүшкенниң соонда Нямдулам чаңгыс-даа катап хөгеп көрбээн. Мен чаавамны хээргеп, акымга хөлчок-ла хорадап турган мен. Чаавамның чугаазынга чүү деп харыылаарын безин билбес турдум.

— Акым канчап будалы бээр деп. Ол бөөр чедип келир дээш ажылындан үнүп чаап тур болгай аан—деп, чаавамны хейде-ле оожуктурар турдум.

Ол ынчан хүлүмзүүрүп каар. Ооң борбак хүрең арны өөрүшкүден чырып келир. Ашаанның удабас чедип келирин болгаш келгеш, ооң ынчаар амырап турары ол. Чаавам бичии уруглар дег өрү шурагылай бергилээр. Ынчан чаавамны көргеш, кээргээрим кончут. Акым кээрге кайнаар баарын, канчаар хөөрежирин чаавам сарыг хүнүү бадыр чугаалап келир.

Чаараш хенертен хөлчок-ла омак-хөлүг апарган. Ол амырак дег арыг чарын үнү-биле таалаачыг кылдыр ырлап, хөглеп турарынга авам хөөңү чок болган. «Кижи канчап ынчаар хөглээр чүвел. Багай чүве-дир оң» деп хөмиренген олургулаар. Аваң оглу сумуу төвүнче чоруткаш, үр апарганын херекке албайн турганы ол боор оң.

Ол үеде бистиң сумунуң ооллары чаавамның дугаймында мынчаар ырлажып эгелээн:

Чоруй барган келбейн барган
Рагчасонну чоор-за сеп.
Чогум харын бистиң-биле
Чоокшулажып танышып ал.

Ынакшылга шынчы Нямдулам ону херекке-даа албас турган.

Чараш хепке ынакшылдыг нанай уруг авазы-биле.

Ю. МУРАВИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Чечен чугаа

тен дың бажында тура халыыр. Ооң хайындырган шайының чаагай чыды от иштин дола бээр. Ол шайын саарып, сүттээш, аваига шажаң аяка кудуп бээр.

Бир-ле эртен Нямдулам акым далажы конгут чемнеиип орда, дашкаар үне халыды. Ооң соонда акыының мунар аъдын эзертепкеп.

Акым аъттанып тура, кадайынга мынча дээн:

— Бир эвес шыдазымза, эртен улуг-хүнде чедип келир мен. Кылыр ажыл-ла хөй. Сан-хөө ажылдакчызы кижи болгаш черле четтикпес-тир мен. Үе мөңээ чедиишпес-тир. Бир эвес саадай берзимзе, эпчок-сунуп, багай чүве черле болдва.

— Суму төвү мрак эвес ышкажыгай, оодa чадаарда хүнүң-не бир-катап кээп турзуңза кандыгыл — деп, Нямдулам оожум чугаалаан.

Акым ону-даа дыңнавайн барган, чүгле сиднот дээн.

Нямдулам келген соонда, өөвүс ишти таныттынмас апарган. Каас-шинии дендээн. Сыртык хөптарын, аржыларны ол өң-баазын удазынкар-биле аргыл, каастап алган.

Акым чоруткан олчаан Нямдулам шоолуг чүве ыыттавас апарган. Чүгле ында-кааа хүлүмзүрүп кагтылаар. Ол чалгаарап, чаасканзырап турардыр дээрзин билип турган бис.

Бистиң сумунуң аныяктары өөвүске шуужуп кээп-ле турар. Нямдуламның бодун көрүп, ооң аргаан чүзелерин магадап турганнары ол.

«Ындыг чараш кадай ан алган Рагчасон кедергей-ле аскежиктиг-дир. Ооң хадайының шевери база кончуг. Ол хирезинде Рагчасон боду суму төвүнче чоруткаш, бажы-биле читкөн. Ооң чылдагааны чүдел?» деп, чугаа ол-фо аалдарга тарай берген.

Бир-ле катап чаавам мени дашкаар үндүрүп экелгеш, кээргенчин кончут чугаазаан:

— Сээң акың мени шуут уттуп алганы ол-дур аа?

Ооң хөөг кара-кэрэ каракгарында чаш бүлденейнип келгенни эскерип каан мен.

Куда хүшкенниң соонда Нямдулам чаңгыс-даа катап хөгеп көрбээн. Мен чаавамны хээргеп, акымга хөлчок-ла хорадап турган мен. Чаавамның чугаазынга чүү деп харыылаарын безин билбес турдум.

— Акым канчап будалы бээр деп. Ол бөөр чедип келир дээш ажылындан үнүп чаап тур болгай аан—деп, чаавамны хейде-ле оожуктурар турдум.

Ол ынчан хүлүмзүрүп каар. Ооң борбак хүрең арны өөрүшкүден чырып келир. Ашаанның удабас чедип келирин болгаш келгеш, ооң ынчаар амырап турары ол. Чаавам бичии уруглар дег өрү шурагылай бергилээр. Ынчан чаавамны көргеш, кээргээрим кончут. Акым кээрге кайнаар баарын, канчаар хөөрежирин чаавам сарыг хүнүү бадыр чугаалап келир.

Чаараш хенертен хөлчок-ла омак-хөлүг апарган. Ол амырак дег арыг чарын үнү-биле таалаачыг кылдыр ырлап, хөглеп турарынга авам хөөңү чок болган. «Кижи канчап ынчаар хөглээр чүвел. Багай чүве-дир оң» деп хөмиренген олургулаар. Аваң оглу сумуу төвүнче чоруткаш, үр апарганын херекке албайн турганы ол боор оң.

Ол үеде бистиң сумунуң ооллары чаавамның дугаймында мынчаар ырлажып эгелээн:

Чоруй барган келбейн барган
Рагчасонну чоор-за сеп.
Чогум харын бистиң-биле
Чоокшулажып танышып ал.

Ынакшылга шынчы Нямдулам ону херекке-даа албас турган.

Спорт

ЭҢ-НЕ ХӨЙ МЕДАЛЬДАР

ВАРНА. (СЭТА-ның корр). Делегей чемпионадының өөлүг хүнү — воскресеньеде гимнастар многоборьеның аңы-аңгы хевирлеринге маргылдашканнар. Совет спортчулар бага дерт эң бедик шаңналдарны чаалап алган. Ростов чурттуг Людмила Турищева узун ыяш кырынга болгаш хостуг мергежилгелерге тергиилээн, а Гроднодан Ольга Корбут хол-биле даалгаш шуурарын кымдан-даа артык күүсеткен. Аннелоре Цинке (ГДР) брусьтарга тиилекчи болган. Эр улустан Ситеру Касамацу (Япония) — хостуг мергежилгелерге болгаш шуурарынга, Золтан Мадьяр (Венгрия)— аътка, Эйдзо Кенмоцу — брустарга, Эберхард Гиигер (ФРГ)—доора ыяшка чемпионнар болган. Дээрбектерге мергежилгелерге тиилелгеин Владимирден Николай Анзрианов биле Дан Греку (Румыния) олар үлешкен.

ССРЭ-ниң шилиндек командазы эң-не хөй—21 медальдарны (6 алдын, 10 мөңгүн, 4 хүлер) чаалап алган. Шаңналдарының саны-биле ийи дугаар черде Японияның гимнастары болган —5 алдын, 1 мөңгүн, 4 хүлер медальдар.

МОХАММЕД АЛИ ТИИЛЭЭН

КИНШАСА, СЭТА-ның корр. Каш чыл бурунгаар Вьетнамга шериг албаны эрттирериидеп ойталаан дээш профессионалдар ортузунга делегейниң алдарлыг чемпионну адын АБШ-ка хазыткан сураглыг негр боксер Мохаммед Али Джордж Формэн-биле маргылдаага бодунуң чемпион адын катап эгидип алган.

Хөй прожекторлар чырыдып турда Киншасаның стадионунга айдын дүне болган ол маргылдаага 70.000 көрүкчүлер келген.

Форменнии адр-даа бол, соруглазынга четпээн шаңчыгларынга удур бодунуң тергиин техниказын болгаш тактиказын Мохаммед Али ажыглаан. Чедиги раундуда Формэн ноктаунга таварышкан, сескн раундунуң үш дугаар минутазында Мохаммед Али удурланыкчызының сегелишин оң талазынче күштүг үстүрген. Формэн ол олчаан турбаан. Ол дээрге Формэнниии 40 маргылдаага киришкеш, бир дугаар аптырганы болган. Мохаммед Али 14 чыл иштинде 47 маргылдаага киришкен. Бо болза ооң 45-ки тиилелгези-дир.

Телевидение

НОЯБРЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—Өөнүт телекөргүзүү. «Үжүтлел-биле төөгү».
13.50—Медээлер.
14.00—Өөнүт телекөргүзүү. «Чеве, уруглар!»
15.05—Өөнүт телекөргүзүү. «Кижиге ынак болуур». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.
16.30—«Кыргыс ССР-ниң болгаш Кыргыс Коммунистиг партияның тургуслунганындан 50 чыл болганынга». «Мээң черимниң даңзы». Кыргыс телевидениинің программазы. Дамчыдылгада Кыргыс Компартияның ТК-ының бирги секретары Т. У. Усубалиев киржип турар.
16.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

16.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—«Финляндия — ССРЭ». «Үре-түңнелдүг кады ажылдажылганың чижээ». Дамчыдылганы Төп телевидениеиің болгаш Бүгү-эвилел радиозуунуң политиктиг тайылбырлакчызы А. Потапов чорудар.
19.15—«Чечен чогаалдарчың экранчыдылгазы». «Артамоновтарның ажыл-херээ». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

20.45—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.55—Өөнүт телекөргүзүү. «Артлото». Эстрада программазы.
22.00—Эфирде—«Аныяк назын». «Езулуг эрлер».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 1-ДЕ

«НАИРЫАЛЬ»: «Парижке оорлаашкын» (2 сериязы кады) 10.00, 12.40, 15.20, 18.10, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: Киночыныды 9.50, «Шкия республика» 11.20, 17.10, «Боттуң оглу» 13.20, 15.00, «Ийиден чедиге чедир «Элээдилер» (хроника) 19.10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Айболит биле Бармолей» 10.00, «Океан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Мээң өөнүктерим» 15.00, 16.40, 18.40, 20.00 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ. «Эң шынчы бачыттыг кыс» 18.00, 20.00 шактарда.

ВОЛОЧАЕВКА ТЕЙИНГЕ ДАҢГЫРАК

ВОЛОЧАЕВКА. (Хабаровск край). Маадырлыг төөгүзүбиле алдаржаан бо суурнуң чурттакчылары «Волочаевка хүннери» дээр демир-орук поездизии байырлалдыы-биле уткаан. Ийи муң чыгаа аныяк ажылчынарлы, студентилерни, профессиомал-техниктиг училищелер болгаш ортумак школалар өренникчилерии, Хабаровск гарнизониинуң дайынчыларын Хабаровскиден ол суурга ук поезд-биле чедирип келген. Оркестр марш аялгаларын ырладып турда, ол келген кижилер туктарын болгаш транспарантыларын туткаш, Тураскаал вокзалындан Волочаевка тейинче утландыр чорупкан. Сергей Лазоиун баштарының дүгү көгергилеп келген партизаннары болгаш Василий Блюхерниң дайынчылары баштайгы одуруглarга бар чорааннар.

Комсомоллуң төрүттүнген хүнүнге алдар болдурган байырлыг чыыш маадырлыг тейиин сүүр бажыига болган. Ырларда киргеи штурмнуң солун чүүлдери-биле маадырлыг демиселдии төөгүлүг документтилери-биле чыыштын киржикчилери танышкан.

Ыраккы Чеэн-чүктүң аиаа чыылган аныяк кижилери совет улустуң алдарлыг революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын ыдыктыы-биле кадагаллар, улам көвүдеидир деп, даңгыраан берип турганнар. Волочаевканы штурмнап турганының үезинде олген маадырларның көрүнге чыыш киржикчилери чечектерни салган. Амур кавызының партизаннарының «Ол хүннериің алдары өшпес» деп ырылын мун-мун кижилер ырлап күүсеткен.

(СЭТА).

ГРУЗИН ССР. Далай дециелиидеи 2000 метрден ажып турар бедикте Туштиниин шынаа одарларлыг дагларында Ахмед районнуң Алвани совхозунуң ийи фермазын тургускан. Хоолулуг от-сигеиниг одарларда нарын чиңге дүктүг 38 муң хой одарлап турар. Майдан ноябрь чедпр маңаа 220 хойжу чурттаар. Бедик даг одарында фермалар-биле харылзааны чүгле вертолеттарбиле тудар. Бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерии: аъш-чемии, эмнерии, почтаны олар чедирер болгаш оортан ядатү, быштакты сөөртүп ап турар.

Бо чайын ол фермаларга чээрби муң ажыг хураган немешкеи, күрүнеге 30 тонна быштакты, чүс-чүс центнер дүктүг планнан ажыр сатkан.

ЧУРУКТА: мал одарладыр чаа черлерии хайгыылаимын чоруп турары.

Ф. КРЫМСКИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

БИСТИҢ НЕГЕЛДЕВИС

Хандырылганар кандыгыл?

АК-ЭРИК суур сөөлгү үеде элээп сайзырап, чаартынган. Оон чурттакчылары бажыңнарының чанында картошканы, иогаа аймаан база тарып остүрүп турар. Ону ажаап, суггарары чүгула болгай. Тараан ыяштарны, иогаларны суггарар хамаан чок, чамдыкта кижер сугга безин чедиимес апардывыс. Ооң чылдагааны? Суурда 3 кудуктуң чүгле чангызы ажылдап турар. Ынчангаш бир км черде Тестеи азы Доозушнуг бугазындан барып суглаар бис. Чайын кежээликтей суур-биле ол аразынга суглаан чадаг шуушкан улус ажыктыгавас. Ынчангаш бир км черде Тестеи азы Доозушнуг бугазындан барып суглаар бис. Чайын кежээликтей суур-биле ол аразынга суглаан чадаг шуушкан улус ажыктыгавас. Бажыига сүг изидип чунаргa чунгазывас.

Бо бүгүнү Кызыл-Чыраа кожээ Совети (күүскомнуң даргазы Е. М. Одчей), ооң девискээринде «Ак-Эрик» колхозтуң баштаар черн (даргазы К. Л. Лапчаа) эки биижр. Ынчангаш чурттакчыларның бо негелдезии канчаар шиитпирлеп турар ирги?

Д. ШИМИТ.

* * *

ЧЕДЕР суурда аъш-чемнин ийиги магазинн, бир ларек ажылдап турар. Эртенгиинин 8 шак четпээнде-ле магазин турар. Ооң уламыидан эртен эрте, кежээ орай-даа эзирактер кудумчуда элеңейнип чоргулаар. Ийи-чангыс төлеп чок арагачылар кижилерге амырыш бербейн турар.

Араганы садар чурумун үреп, садыгжылар боттарын-ла арага аймаан шак, үе-даа барымдаалавайн, эзирик кижилерге садып турары ыын эвес.

Бо четпестерии чайладыр талазы-биле Кур чер кожээ Советиниң күүскому (даргазы эш Амбаржи), «Типелгеэ» совхозта ажылчын кооперациязы (даргазы эш Оюн) бир хемчээн алыр үе келген.

Д. ОНДАР.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ· Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсаалганың секретарьының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиии 23-54, кежээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетөтөр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацнна база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезлейн баргаиза 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 256.

ТС—00938.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиннин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле аргелелиннин типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 258 (9635) 1974 чылдың ноябрь 2, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

КОЛЛЕКТИВ, САГЫЛГА-ЧУРУМ

СЭКП-ниң XXIV съездизи партия Төп Комитединиң декабрь (1973 ч.) Пленуму күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглаарынче, ажыл шагы үзер чорукту кызырарынче, ажыл-ишчи коллектив бүрүзүнүң кижизидикчи ролюн бедидеринче улуг кичээнгейни салган. «Кадрларның сагылга-чурумун болгаш харысалгазын бедидери — бистиң эң чугула сорулгаларывыстың бирээзи—деп, эш Л. И. Брежнев партияның XXIV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёттуг илеткелинге чугаалаан. — Ооң-биле кады кижилерниң бүзүрелин, инициативазын чидирер, авыястыг болгаш шынчы эвес чорукту тывылдырар, коргудуп сүртедирииге, доңгуну-биле албадап дужаарычың аргаларынга тургустунмаан ындыг чурумну барымдаалаар бис».

Ол айтырыышкынны удуртулга болдурган, бистиң республиканывыстың хөй-хөй партия, профэвилел, комсомол организациялары, бүдүрүлгелерниң болгаш тудуг черлериниң удуртукчулары ажылчы чоннарны медерелдиг сагылга-чурумга, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидеринче хүн бүрүнүң кичээнгейин доктаамал салып турар. Бо талазы-биле бичеэвес ажылды «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарда, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде, «Кызыл тудуг» эргелелинде, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинде, Кызылдың агы заводунда болгаш оон-даа өске күш-ажылчы коллективтерде чорудуп турар.

Күш-ажылчы сагылга-чурум социалистиг чарышка, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинге быжыгар. Бодунга тодаргай хүлээлгени алган кижи ону ылап-ла күүседир дээш бүгү-ле сеткилинден кара кызыл ажылдаар болгай. Ынчаарга чүгле быжыг сагылга-чурумнуг, бодунуң ажылын организастап билир кижи күш-ажылчы чедиишкиннерлиг боор болур.

Бо чугула айтырыгже Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң партквому база бичеэвес кичээнгейни салып келген. Ылаңгыя колхозтуң хойжуларының ортузунга социалистиг чарышты эки деңнелге тургускан. Чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, кымның канчаар ажылдап турарын хойжуларның хуралынга чугаалажып турган. Ол эки түңнелдерни көргүскен. Ында хойжу бүрүзү багай эвес көргүзүглерлиг болган. Коммунист хойжу Максим Сувандии 100 төрүүр хойга онааштыр 128 хураганнарны онча-менди камгалап ап, бир хойдан-на 4,1 кг дүктү кыргып алган. Социалистиг чарыштың тиилекчизи ол болган, ооң байлак арга-дуржулгазын колхозтуң үш хойжу бригадаларының хойжулары бүгү тала-биле өөренип көрген.

Кижилерни быжыг сагылга-чурумга, организастыг чорукка кижизидери — хүн бүрүнүң доктаамал айтырыы. Ынчангаш коллектив бүрүзүнге быжыг, күш-ажылчы сагылга-чурумну тургузарда, политмассалыг ажылды күштелдирер, бүдүрүлгениң культуразын бедидер, кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени калбартыр.

СЭКП Төп Комитединиң Белоруссияның партия организациязының идеология кадрлары-биле ажылының дугайында доктаалында күш-ажылчы коллектив бүрүзүн чаа кижини кижизидерниң төвү болдурар деп айыткан. Чүге дээрге чүгле күш-ажылчы коллективке бистиң планнарывыстың база хүлээлгелеривистиң салым-чолу шиитпирлеттинип, материалдыг чаагай чүүлдер тургустунуп, ацаа кижилерниң ажылчаңчылдары хевирлеттинип, кижиниң мөзү-шынары кижизиттинип турар. Ынчангаш күш-ажылчы коллектив бүрүзү политиктиг бедик медерелдиг, күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумунуң база организастыг чоруктуң непредикчизи болур ужурлуг. Оларның олча-ажык сүрер, арагалаар, хуулгааннаар болгаш өске-даа эргиниң артыышкыннарынга эптеш чок чорукту тургузарын чедип алыр херек.

Коллективтиң бедик моральдыг чоруун чедип алырынга ында ажылдап турар партия организациязы улуг рольду ойнаар ужурлуг. Бисте ындыг партия организациялары эвээш эвес.

Кызылдың агы заводунуң партия организациязы быжыг сагылга-чурумнуг, бедик организастыг, күш-ажылчы коллективти тургузуп турар. Ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты бедик деңнелге организастаан. Ооң түңнелин доктаамал үндүрүп турар. Кижи бүрүзү хүн бүрү канчаар ажылдап турарын көргүзүг самбыразындан көрүп алыр аргалыг. Социалистиг чарыштың тиилекчилери материалдыг болгаш моральдыг деткимчени ап келген. «Чаңгыс-даа кижи чыдып калбас ужурлуг», «Бөгүн бир кижиниң бедик көргүзүү—даарта бүдүн коллективтиң болур» деп принцип-биле олар ажылдап, бедик бүдүрүлге көргүзүглерлиг коллектив апарган. Эл хуузунуң деткимчези, онаашкан херээнге бедик харысаалгалыг чорук, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү коллективтиң күш-ажылчы байдалын быжыгаан. Коммунистер Г. Лавриченко, Н. Пономарева, Т. Демина болгаш өскелер-даа коллективке улуг кижизидилге ажылын чорудуп, боттарының үлегер-чижээн өөрүнге көргүзүп турар.

Коллектив — мерген уталиның башкы база сүмелекчи. Ол деткип, дузалап, өөредип болур. Ол чалгааларны, ажыл шагы үзерлерни, онаашкан херээнге харысаалга чоктарны кижизидеринге база улуг рольдуг. Ынчалза-даа бо дугайын чамдык черлерде херекке албайн турар.

Ак-Довурактың автоажыл-агый бүдүрүлгезинде сөөлгү үеде күш-ажылчы сагылга-чурум баксыраан. Ооң түңнелинде ол бүдүрүлге планын күүсетпес апарган. Эрткен 9 айның ажыл планын ол чүгле 83,4 хуута күүсеткен. 14.700 тонна чүъкту планга чедир сөөртпээн. Мында социалистиг чарышты эрегей тургускан. Чыл эгезинде 300 кижи хууда социалистиг хүлээлгелерни алган турган. Оларның күүселдезин кым-даа сонуургап база ыйнап көрбээн.

Партия организацияларының кол сорулгазы болза коллектив бүрүзүнге политмассалыг ажылды улам күштелдирери болур. Чүге дээрге тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседири күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң күженииишкинниг ажылындан кол хамааржыр.

ЧУРУКТА: Нина Степановна Русских — Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң мурнакчы саанчызы. Бо ажыл-агыйның төп сүт-бараан фермазынга саанчылаа-ла ол ам 9 чыл чеде берген. Бодунда быжыглаттынган 32 саар инектерниден айда 4171 кг сүттү ол саап ап, ферманың саанчылар арзынында чарыжының тиилекчизи боол келген.

Ажыл-ишчи Нина Степановнаның чуруун республиканың Хүндүлел самбыразында аскан. А ооң хөрээнде чайнап чоруур Ленин орденнг болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден—төлептиг ишчиниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң көргүзүү-дүр.

Сөзү болгаш чуруу М. КАЛЧАННЫЫ.

Е. А. ЗЯБРЕВТИ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тудуг организацияларынга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр «Тыва тудуг» трестиң кол технологу Евгений Алексеевич ЗЯБРЕВТИ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1974 чылдың ноябрь 1.

ГФР-ниң федералдыг канцлериниң Киевке чоруп турганы

КИЕВ. (СЭТА). ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. П. Ляшко-биле октябрь 31-де ужурашкан. Найыралдыг беседа болган.

ГФР-ден келген аалчылар Мөңге аллар парыгынга чораан, Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечектер салган. Төрээн чуртунуң хамаарыштырып чорууы дээш, Европаның улустарын гитлерижи фашистерден хостаары дээш делегейниң эрткен дайынның чылдарында амы-тынын берген совет дайынчыларының тураскаалын Г. Шмидт, Г.-Д. Геншер, федералдыг канцлерни үдеп чоруур өске-даа кижилер минута дургузунда ыыт чок хүндүткеп ёзулаан.

Гранит тураскаал чанынга хүндүлел таңныылын ыскаалдырган, ГФР-ниң, ССРЭ-ниң болгаш УССР-ниң күрүне гимннерин күүсеткен.

Ооң соонда Г. Шмидт болгаш ону үдеп чоруур кижилер Украинаның найысылалынга аян-чорук кылган, Киев-Печораның тураскаалдыг төөгү-культура девискээринге чораан.

Г. Шмидт болгаш ону үдеп чоруур кижилер күрүнениң архитектура-төөгү тураскаалының «София музейиниң» девискээринде XI—XVIII чүс чылдарының шевер тудуг тураскаалының хоорар дээш комплексизи-биле база таныжып кан.

* * *

ГФР-ниң федералдыг канцлериниң оралакчызы, даштыкы херектерниң федералдыг министри Г.-Д. Геншер-биле болгаш ГФР-ниң өске-даа күрүне ажылдакчылары-биле кады ССРЭ-ге албан хуузунда чораан ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт чуртунче ол хүн чанып кан.

ГФР-ниң, ССРЭ-ниң болгаш УССР-ниң күрүне туктары-биле шимеп каастаан аэропортка Г. Шмидти ооң кадайы-биле катай, ооң-биле кады чоруп турар кижилерни УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. П. Ляшко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң министри К. Н. Руднев, ССРЭ-ниң ГФР-де элчини В. М. Фалин, өске-даа албан кижилери, украин найысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилери үдээн.

Үдээшкинниң аразынга ГФР-ниң Совет Эвилелинде элчини У. Зам турган.

ЧЫЛЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

ФРУНЗЕ. (СЭТА). Киргизияның хоорайлары, ажылчын суурлары, колхоз, совхозтары өңгүр чараш каастанып кан. Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюн республика бүгү совет улус-биле кады байырлалдыг демдеглеп турар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин юбилей байырлалынга киржир дээш октябрь 31-де Фрунзеде чеде берген. Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Т. Кулатов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. С. Суюмбаев, Киргизияның Компартия ТК-зының бюро кежигүннери, партия болгаш совет организацияларының удуртукчулары, хөй-шимчээнниң төлээлекчилери А. Н. Косыгинни аэропортка уткуй алган.

Эш А. Н. Косыгинни Киргизияның байырлалынга келген делегацияларның кежигүннери база уткаан.

Эш А. Н. Косыгин Кыргыс ССР-ниң удуртукчулары-биле кады ол хүн машина тудуушкунунуң заводунга чораан. Бүдүрүлге чери-биле таныжып, цехтерге барган, ажылчыннар-биле чугаалашкан.

Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Шмидтиң болгаш федералдыг канцлерниң оралакчызы, даштыкы херектерниң федералдыг министри Г.-Д. Геншерниң Совет Эвилелинге чорааның дугайында

КАДЫ КЫЛГАН МЕДЕГЛЕЛ

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының удуртукчу ажылдакчыларының аразынга ужуражылганнарны эрттирер дугайында дугуржулганы барымдаалааш, база Совет чазактың чалааны ёзугаар Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Гельмут Шмидт даштыкы херектерниң федералдыг министри Ганс-Дитрих Геншер-биле кады 1974 чылдың октябрь 28—31-де Совет Эвилелинге албанның аян-чоруун кылып чораан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко оларның Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле база федералдыг канцлерниң оралакчызы, даштыкы херектерниң федералдыг министри Г.-Д. Геншер-биле элээн каш ужуражылганнары болгаш беседалажылганнары болган.

Беседалажылганнар үезинде талалар ийи күрүнелерниң аразында харылзааларның амгы байдалын болгаш ук харылзааларны улам экижидериниң аргаларын чугаалашкан. Европага база бүгү делегейге быжыг тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырары-биле холбашкан делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарны калбаа-биле солушкан. Бот-боттарын билчир чорукту, бүзүрелдиг болгаш кожа-хелбээ кады ажылдажылганы быжыглаарынга үндезин улам быжыг калбартырынче талаларның ниити чүткүлүн ук беседалажылганнар көргүскен.

1970 чылдың август 12-де ат салган керээниң ужур-дузазын болгаш ажыктыын политиктиг хөгжүлдениң дуржулгазы бүрүн бадыткаан деп талалар сеткил ханып демдеглээн. Ук керээге үндезилеттинген политика Совет Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының эрге-ажыктарынга, Европага база делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының чорудулгаларын хапыладырының ниити херээнге дугжуп турар деп олар санап турар. Москва керээзи ийи чурттарның аразында харылзааларны экижидеринге моон соңгаар-даа идегелдиг үндезин боор артар болгаш амыдыралга хажык чок боттандыртынар апаар.

1970 чылдың керээзин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Германияның Федеративтиг Республиказынга албанның аян-чоруунуң үезинде чедип алдынган дугуржуушкуннарны болгаш дугуржулгаларны боттандырар талазы-биле кылдынган чүүл-бүрү талаларлыг болгаш үндезин ажылдың ужур-дузазын талалар чаңгыс аай үнелээн. Ийи чурттарның бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгазы идепкейлиг хөгжүп турар. Оларның делегейге кады ажылдажылгазы экижээн.

Чедип алдынган депшилге ийи чурттарның мурнунга чаа-чаа таарымчалыг перспективаларны ажыдып турар. Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Германияның Федеративтиг Республиказының аразында янзы-бүрү адырларга харылзааларны экижидеринче угланган ниити күженииишкиннерни уламчылаарынга талалар боттарының шиитпирлиин онзалап шыйганнар. Ийи чурттарның удуртукчу ажылдакчыларының аразында доктаамал болгаш калбак санал-онал солчуушкуну база ужуражылганнары ацаа дыка идиг боор турар деп талалар бир демей бодап турар.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының чазактарының аразында санал-оналдар солчуушкунунуң практиказы ам-даа хөгжүдер дээш база политика талазы-биле кады ажылдажылганы ханыладыры күзээш, талалар ийи чурттарның аразында харылзааларның чугула айтырыгларының, ол ышкаш бот-боттарының сонуургап турары делегей айтырыгларының талазы-биле доктаамал консультацияларны эрттирип турарын дугуружкан. Ындыг консультацияларны эрттирериниң хуусаалэрын болгаш деңнелин бот-боттары-биле дугуржуп турган, дипломаттыг чурум-биле тодарадыр. Ындыг чорук эргежок чугула деп талалар санаан таварылгада азы чылда бирден эвээш эвес катап, даштыкы херектер министрлери ийикле, азы оларның төлээлекчилери ээлчег ёзугаар Москвага болгаш Боннга ужуражып турар апаар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары биле федералдыг канцлер ийи күрүнелерниң аразында экономиктиг харылзааларның таарымчалыг хөгжүлдезинге сеткил ханышкынын илереткеннер. 1974 чылда ССРЭ биле ГФР-ниң аразында бараан саарылгазының хемчээли эрткен чылга деңнээрге, барык 50 хуу-га улгадыр деп турар. Садыгжааш, бараан солчуру улам дески делгемчүүрлүг апар чыдар. Ол болза ийи талаларның үргүлчү күженииишкиниң ажылдарының түңнели боор турар. Олар кайызынга-даа ажыктыг болгаш деңг эргелиг чурумга үндезилеттинген делегейниң экономиктиг кады ажылдажылгазын калбартыры болгаш хапыладыры күрүнелер аразынга тайбың харылзааларның быжыг болурун бедидип, улустарга дорт ажыктарны чедирип турар деп санап турар.

Бот-боттарының аразында экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринге моон соңгаар-даа бүгү талазы-биле идиг болурунга ону эрге, организастыг болгаш өске-даа чугула чүүлдер-биле хандырарынга белен ниити талалар медеглээннер.

Садыгның болгаш далайга эжиндиришкиниң ниити айтырыгларының талазы-биле 1958 чылдың апрель 25-те Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Германияның Федеративтиг Республиказының аразында чарган дугуржулганың принциптери моон соңгаар-даа ажыглаттынар болгаш ол чорук экономиктиг харылзааларның амгы үеде күштүг ниити принциптериниң талаларның улустар аразынга алган хүлээлгелеринге дүүштүр сагып барымдаалаарын хандырарынга чугула.

Талаларның бүзүреп турарын ёзугаар алырга, совет организациялар биле Германияның Федеративтиг Республиказының фирмаларының аразында үлетпүр кооперациязын тургузары экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринге улам депшилгелиг болурун чедип алырынга бирги черге чугула херээ болур. Экономика, үлетпүр болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында 1973 чылдың май 19-та чарган он чыл хуусаалыг керээ ук сорулганы үр болгаш быжыг үндезинге шиитпирлээрин эки таарымчалыг чүүлдерни тургузуп турар. 1974 чылдың январь 18-те ат салган «Экономика, үлетпүр болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдериниң үр чыл хуусаалыг перспективазы» ам-даа хөгжүдер болгаш ацаа чаа-чаа төлевилелдерни немээр дээш чүткүлдүг болурун талалар илереткен.

Талалар экономиктиг база эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының комиссиязының ажыл-чорудулгазын делгерэңгей чугаалашкан. Ук комиссияның (станок тудуушкуну, электроэнергия, химия болгаш казар байлактар талазы-биле) тургускан эксперттер бөлүктери янзы-бүрү адырларга экономиктиг кады ажылдажылганы улам шапкынчыдар дээш бо чылын болган ужуражылганнарга ажыктыг ажылды кылган деп олар демдеглээннер. Ук комиссияның бо чылдың октябрь 15—18-те Москвага болган дөрткү сессиязының түңнелдерин, ол ышкаш бодунуң ажылын моон соңгаар-даа улам сайзырангайжыдар болгаш ооң ажыктыг чоруун бедидер деп ооң бодап турарын талалар өөрүп үнелээн.

Хөй-хөй төлевилелдерни, ооң иштинде ийи таланың экономиктиг херегледерин хөй чыл бурунгаар хандырарын көрүп турар улуг-улуг төлевилелдерни комиссияның иштинге сайгарып көрүп турары база чугула боор турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары биле федералдыг канцлер ийи чурттарның аразында экономиктиг харылзааларны ам-даа экижидериниң перспективаларын тодарап келгени-биле холбаштыр сеткил ханышкынын илереткеннер.

Ооң-биле холбаштыр олар «Экономиктиг кады ажылдажылганы улам хөгжүдер дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа биле Германияның Федеративтиг Республиказының чазааның аразында дугуржулгага» бөгүн ат салганын бедик-биле үнелээннер. Ук дугуржулга экономика, үлетпүр болгаш техника талазы-биле улам депшилгелиг, ылаңгыя чиг-этке болгаш энергетикага кады ажылдажылганың аргазы-биле чедип алырын хандырып турар болгаш талаларның организацияларының база фирмаларының аразынга ажыл-ишчи харылзаалар тударынга идиг боор турар.

Атомнуг энергетика, нефтехимия, казар байлактарның, ооң иштинде нефтиниң болгаш газтың, чаа-чаа черлерин шиңгээдип алыры, кара болгаш өңгүр металлургия, машина тудуушкуну—ол бүгү адырлар талаларның аргалары болгаш курлавырлары бот-боттарынга чедиишкиниң немере кадып болурун айтып турар чүүлдер болур. Хөй электроэнергия херегленттиинер продукцияның чамдык хевирлериниң бүдүрүлгезин ССРЭ-ге организастааш, ук продукцияны дараазында ГФР-же чорудуп бээри чижектиг төлевилелдер онза кичээнгейни салырын негеп турар.

Совет Эвилелиниң девискээрин дамчыштыр Ирандан бойдус газын ГФР-же чорудуп бээриниң дугайында үр хуусаалыг үш таланың дугуржулгазын чарар талазы-биле чугаалажышкыннарда дыка депшилге чедип алдынганын талалар сеткил ханып демдеглээн.

Талаларның тускай эрге-хүлээлгелиг төлээлекчилери кайы-даа талага таарыжыр техника-экономиктиг шиитпирлерни тывар дээш үстүнде айыткан төлевилелдер талазы-биле чугаалажышкыннарны улам чыдаар деп дугурушкан.

Федералдыг канцлер Г. Шмидтиң ССРЭ-ге албанның аян-чоруунуң үезинде 1978 чылдан эгелеп 2000 чылга чедир үе дургузунда 60 миллиард кубометр хире совет бойдус газын ГФР-же чорудуп бээриниң дугайында болгаш улуг диаметрлиг хоолайларны база газ үлетпүрүнге херек дериг-херекселдерни ГФР-ден садып алыр дугайында үшкү дугуржулгага ат салганын талалар өөрүп демдеглээн. Ук дугуржулганы боттандырары айыткан үеде ийи чурттарның аразынга бараан саарылгазын дыка көвүдедирин хандырар.

Ийи чурттуң улус ажыл-агыйының болгаш культуразының талазынче чедиишкиннериниң делгелгелерин солчурунуң айтырыын талалар чугаалашкан. 1974 чылдың мартта Дюссельдорфка болган совет делгелгениң чедиишкинин олар демдеглээн. 1975 чылдың чазынында Германияның Федеративтиг Республиказының Москвага болур делгелгези база чедиишкинниг болур деп идегелин федералдыг канцлер илергейлээн.

Ийи талалыг харылзааларның өске-даа талаларынга чедип алдынган боттуг депшилгени СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары болгаш федералдыг канцлер сеткил ханышкыны-биле демдеглээн. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының парламент делегациялары аргышкылаан. Культураның, өөредилгениң, спорттуң талазында харылзаалар калбарып, профэвилел, аныяктар болгаш өске-даа организациялар аразында, ийи күрүнениң хамаатыларының аразында харылзажылгалар быжыгып турар. Ийи чурттуң амыдыралы болгаш культуразы-биле кайы-кайызының таныжып алырының, бичиишкиниң болгаш бүзүрежилгениң быжыглаарынга идиг бээр ындыг харылзааларны база харылзажылгаларны калбартырынга олар моон-даа соңгаар идиг бээрин талалар медеглээн.

Кижиге хамаарышкан айтырыгларны шиитпирлээринде таарымчалыг хөгжүлдени демдеглээш, талалар ол айтырыгларны моон соңгаар-даа таарымчалыг кылдыр көөрүн деткээн.

Ийи чурттуң аразынга харылзааларның керээлиг үндезининиң калбартырының ажыктыын талалар онзалап демдеглээн. Янзы-бүрү талаларга боттарының кады ажылдажылгазын күштелдирер сорулга-биле чаа дугуржулгаларны чарарын олар улуг ужур-дузалыг кылдыр көрген болгаш ону чедип алыры-биле эргежок чугула күженииишкиннерни салыр.

Эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле, культура талазынга солчуушкуннар дугайында, а ол ышкаш туризм талазы-биле бюроларны ийи чуртка тургузарының дугайында чугаалажышкыннар чоруп турарының үезинде депшилге чедип алдынганын, ол чорук чогуур дугуржулгаларны моон соңгаар ажылдап кылыр үеде чедиишкин бар болурунга идегел салыр арганы берип турарын олар айыткан.

Эрге талазы-биле дуза чедириниң чогуур айтырыгларынга хамаарыштыр таарымчалыг түңнелдерни чедип алырының аргазы барын база олар айыткан.

Европада байдал-биле холбашкан айтырыглар дугайында санал-оналдарның тодаргай болгаш ажыктыг солчуушкуну

(Төнчүзү 3-кү арында).

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Октябрь 31-де РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болган. Хуралга РСФСР-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң күрүне планының 1974 чылдың 9 айларының дургузунда күүсеткениниң түңнелдерин чугаалашкан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чылда) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле партия, совет база ажыл-агый организацияларының политиктиг, организастыг улуг ажылының, бүдүрүлге черлериниң коллективтериниң планын, үткүштүр алган планнарын хуусаа бетинде күүседири дээш делгеренгей калбарган социалистиг чарыштың түңнелинде Россия Федерациязының экономиказын хөгжүдеринге улам ыңай чедиишкиннер чедип алдынган. Үлетпүр продукциязының садыг барымдаа хемчээлиниң, кылыгларының ол чугула хевирлериниң бүдүрүп үндүрериниң, транспорттуң бүгү хевирлериниң чүък сөөрүлгезиниң, чоннуң амыдырал хандырылгазының, мал ажылының продуктуларын садып алырының, үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, арыг орулганың болгаш өске-даа көргүзүглериниң талазы-биле план ёзугаар күүсеткен. Пландан ажыр продукция бүдүрүп үндүрер талазы-биле 1974 чылда алган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседип турар.

РСФСР-ге үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң өзүлде темпилериниң 1973 чылдың январь—сентябрь дургузунда турганында деңнээрге, бо чылдың ол үезиниң дургузунда чыл планын ёзугаар 7 хуу болур турганынга удур 8 хуу болган. Ооң-биле чергелештир хөй садыг бүдүрүлге черлери доктааттынган планнарын ам-даа күүсетпейн турар деп чүве хуралга демдеглеттинген. Ооң түңнелинде хөвең-свазын болгаш дук бүдүштүг хөй пөстү, эр-херээжен ук кылыглары, иштиин, даштыкы хеп трикотажын, хөм идиктерни, мебельди, хана материалдарын, дренаж хоолайларын, хөмүр-дашты, торфту болгаш өске-даа продукцияны улус ажыл-агыйынга чедир бербээн. РСФСР-ниң Кедээ тудуг министерствозу, РСФСР-ниң Хем флодунуң министерствозу болгаш РСФСР-ниң нефть хандырылгазының кол эргелели продукция сайгарылгазының талазы-биле доктааттынган планнарын күүсетпээн. Курунун болгаш кооператив садыының үрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле онаалга чедир күүсеттинмээн.

Россия Федерациязының хөй ажыл-агыйының ажылчынары тос айларның планын мал, куш садып алыр талазы-биле 106 хуу, сүт планын 105, чуурганын — 110, дүктүүн — 110 хуу күүсеткен. Ниитизи-биле 1974 чылдың дургузунда мал ажылының продуктуларын садып алырының планын ажыр күүсеткен турар деп чүвеге ынанып болур. Ынчаанмыже Краснодар крайының, Пермь болгаш Ростов областарының колхоз, совхозтары мал, куш садып алырының 9 айлар планын, ынчаарга Кабардин-Балкар АССР-ниң, Алтай крайның, Брянск база Калуга областарның колхоз, совхозтары сүт садып алырының планын күүсетпээн. Хөй-хөй колхоз, совхозтар чазын тарыыр тараа үрезинин белеткеп алырының планнарын күүсетпейн турар. Мал азыраар бедүүн болгаш чулуктуг чемнер белеткеп алыр ажылды чамдык черлерде ам-даа чогуур деңнелдиг-биле чорутпайн, мал чемин бүдүрериниге, ону кадагалап, чогумчалыг ажыглаарынга депшилгелиг технология аргаларын ажыглаарын оожум непредип, мал фермаларын кыштагылашкынга белеткээр, мал чемин ажылдап турар цехтерин септеп, чаа ындыг цехтерни организастаар ажылды саададып турар.

Тос айлар дургузунда 18,7 миллиард рубль ниити үнелиг кол фондуларны ажыглаалга хүлээдип берген. Ындыг-даа бол капитал салыышкындарының планын 94 хуу-ла күүсеткен. Акша-хөрениниң хөй чамын болгаш кургулайында ийиги чергелиг объектилерге чашканнаары амдыгаа чедир үргүлчүлеп турар.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын улам бедидериниң, бүдүрүлге күчүзүн ажыглаалга киирерин дүргедедириниң болгаш шиңгээдип алырының айтырыгларынче, ажыл-агыйларның иштики курлавырларын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының, продукцияның техниктиг деңнелин бедидериниң база шынарын экижидериниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң октябрь 1—2-де чугаазынга дүүштүр кедээ ажыл-агыйны улам хөгжүдериниң айтырыгларынче РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ол хуралынга улуг кичээнгейин угландырган.

Хуралга демдеглеттингениниң ёзугаар алырга, хожудап турар бүдүрүлге черлеринге болгаш организацияларга дээштиг дузаламчылы чыл төнеринге чедир арткан үениң дургузунда көргүзеринче угланган бүгү хемчеглерни алгаш, 1974 чылдың планын база социалистиг хүлээлгелерни бүгү көргүзүглериниң ааны-биле чедиишкинниг күүседирин хандырары эргежок чугула. Мал азыраар бедүүн болгаш чулуктуг чемнерни эргежок чугула хемчээлдиг кылдыр белеткеп алыр ажылдарны эң шалыпкын доозарынче болгаш оларны чогумчалыг ажыглаарынче угланган немелде хемчеглерни алыры, кыжын чорудар агротехниктиг ажылдарны бүрүн төлевилээш, боттандырары, күскү-кыжыкы үеде тракторларны, автомобильдерни, тараа ажаап алыр комбайннарны, өске-даа кедээ ажыл-агый техниказын чогуур ёзугаар тудары, шынарлыг септээрин хандырары база механизаторларның мергежилин бедидер болгаш оларның немей белеткээр ажылды чорудары чугаалаттынган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чугаалаан.

(СЭТА).

Парторганизацияларда отчёттар, соңгулдалар

ПАРТБЮРОНУ ЧҮҮ ДЭЭШ ШҮГҮМЧҮЛЭЭНИЛ?

Хоорай, суурларның дүргени өзүлдези, экономиканың, эртем-культураның хөгжүлдези, чоннуң амыдырал дептелиниң бедээни пассажир транспортунуң мурнунга улуг негелдени тургузуп турар. Ооң ой-шаанда бедик бүдүрүкчүлүг ажылындан бүдүрүлге черлериниң демниг ажылы, чоннуң хандырылгазы, хостуг үе-шактың камналгазы улуу-биле хамаарыжыр.

Кызылдың пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгези республиканың хоочун автоажыл-агыйларының бирээзи. Бо хүн ол улуг коллектив хоорайлар аразынга маршрут эн сөөлзүрацгай бирги класстың таарымчалыг автобустары-биле болгаш амгы үениң өске-даа хөй чаа техниказы-биле хандыртынган. Ооң материал-техниктиг базазы быжыккан. Мында Х. Ондар, Г. Рыженков, Деригазов ышкаш күш-ажылдың хоочуннары, социалистиг чарыштың мурнакчылары, бедик мергежилдиг хөй-хөй чолаачылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар ажылдап турар.

Коллективтиң мурнунда салдынган сорулганы ук ажыл-агый бо чылын канчаар күүседип турарын аңаа партия организациязының болгаш коммунистерниң саналдары кандыг болганыл, ол дугайын коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга түңнеп чугаалашкан.

Автоажыл-агый найысылалдың 15 автобус маршрудунуң болгаш барык-ла бүгү районнарже пассажир сөөртүлгезин хандырып турар бо тодарадыкчы чылда бүдүрүлге чонуң хандырылгазының база бир чугула адыры—пассажир сөөртүлгезин шиитизи-биле багай эвес күүседип келген. Мында үш автоколонна, бир таксомотор парыгы, чолаачыларның 26 бригадазы социалистиг чарышта хаара туттунган. Тос айның пассажир сөөртүлгезиниң планы 102,1 хуу күүсеттинген.

Ынчалзажок социалистиг чарышты болгаш күш-ажылды организастап турарында, ажылдың культуразын бедидеринде, пассажирлерге таарымчалыг байдалды тургузарында болгаш өске-даа организас-техниктиг айтырыгларны шиитпирлээринде чамдык шыңгыы четпестер бар. Коллектив такси болгаш автобус парыгын долузу-биле ажыглап шыдавайн турар, 25 рейстер чылдагаан чокка үзүлген. Ол-ла үениң иштинде 205 кижи ажыл-шагы үскен. Оларның аразында коммунистер база бар. Ол ышкаш чамдык чолаачылар, кондукторларның харысалгазы чогундан ажыл-агыйга 39 муң рубльдиң орулгазы чедир алдынмаан.

Бо бүгү четпестерни отчёт-соңгулдаалыг хуралга илеткелге партбюро секретары Н. Павлючек чугаалаан. Бүдүрүлгеде парторганизацияның, партбюронуң хуралдары чогуур өйүнде эртип, шиитпирлерни, хемчеглерни хүлээп ап, ажыл-агыйжы айтырыгларны шиитпирлеп турган. Ынчалза-даа бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазында, күш-ажылдың сагылга-чурумунда, партийжи политмассалыг ажылда четпестерниң ужуру чүдел? Хамыктың мурнунда партбюронуң коммунистер болгаш ажылчыннар ортузунга политмассалыг ажылды күштелдирип, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидериниң хемчеглерин чогуур негелдеге чедир чорутпаанында.

Партия документизин солуушкунунга белеткел-биле холбаштыр СЭКП-ниң Кызыл хооркому ук партбюронуң ажылының дугайын февральда дыңнаап, партийжи ажыл-чорудулгада чамдык четпестерни чайладып, коммунистерден негелдени күштелдирерин, олар-биле хууда беседаны доктаамал чорударын, хуралдарны дээштиг эрттирерин, аңаа ылап белеткенириниң чугулазын айыткан. Бо хемчеглер коммунистерниң харысалгазын, оларның идепкейин улам бедидер ужурлуг турган. Ынчалзажок чамдык коммунистерниң хуралга, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейи ам-даа кошкак. А коммунист Грудинин партийжи сагылга-чурумну үреп, партдокументизин ам-даа солутпаан. Парторганизацияда үш партбөлүк бар. Олар күш-ажылчы коллективтерниң ёзулуг дайынчы өзээ боор шыдавайн турарындан, бөлүктерниң ажылының дугайы илеткелде чугаалаттынмаан.

Коммунистер: Кутявин, Ростовцев, Сат олар боттарының саналынга кадрлар быжыглаар талазы-биле ажыл багай чорup турарын айытканы таварылга эвес. Ажылга чаа киргеннер-биле кижизидилге ажылының кошкаандан, оларның доктаамал ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, амыдырал-чуртталгазынче сагыш салбайн турарындан чаа хүлээп алган чолаачыларның, кондукторларның барык-ла улуг кезээ үнген. Моон уламындан автобустар колдуунда чаңгыс ээлчегге ажылдаар ужурга таварышкан. Аныяк чолаачылар-ны слесарьларны бедик билиг, мергежилдиг специалистерге быжыглап, өөредир чорук мында нептеревээнинден аныяктарның дагдыныкчылары чок! А комсомол комитединиң бо талазы-биле инициатива чогун санал бергеннер шыңгыы шүгүмчүлээн.

Бүдүрүлгеде хөй-ниити организацияларының ажылында четпестер база хөй. Профком социалистиг чарышты дээштиг организастап чорударынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Ооң партбюро-биле харылзаазы кошкак. Чолаачылар, слесарьлар, өске-даа ажылдакчылар аразында дуржулга солуушкунунда, хууда чарышта эреңгей чорук хөй. Чарыштың түңнелин база улуг озалдаашкын-биле үндүрүп турар. Чамдык бригадирлерниң идепкей чогундан бригадалар аразында чарыш кошкаанын коммунист П. Калнин шүгүмчүлээн. Ажыл-агыйда 112 кижи профэвилел кежигүнүнге амдыгаа чедир хаара туттунмаан.

Пассажир транспортунуң база бир кол чугула айтырыы—күш-ажылдың культуразын бедиткенинден пассажирлер сөөртүлгезиниң шынарын, ооң культуразын экижидери болур ужурлуг. Бо чугула айтырыг автоажыл-агыйда амгы үениң негелдезинге чедир тургустунмаан.

Чамдык черлерде оруктарның багайындан, машина-техниканы камгалап-кадагалаар оран-сава болгаш чолаачыларның хонар-дыштаныр черлери таарымча чогундан маршруттарның хагдына бээр чоруу база бар. Чер-чер Советтери пассажир транспорт хандырылгазының бо бүгү айтырыгларынче болгаш, чагыглар, хомудалдарны сайгарып, транспортчуларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче сагыш салыр болза эки.

Кыш дүжкени-биле пассажир транспортунуң ажылы улам нарыыдаар. Маршруттарга озал-ондак чокка ажылдаары, рейстерни график ёзугаар чорудары, чолаачылар, кондукторлар болгаш диспетчер ажылының мергежилинден, оларның чурум-сагылгазындан улуг хамааржыр.

Бо айтырыглар партбюрону, коммунистерни дүвүредири чугаажок. Хуралга пассажир транспортунуң ажылын улам экижидер дугайында ажыл-агыйжы, эгелекчи саналдар болгулаан. Моон түңнелди үндүрүп, коммунистерни, бүгү ажыл-ишчилерни бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылче мобилизастап, политмассалыг ажылды улам экижидип, күштелдирери чаа партбюронуң бир кол сорулгазы болур.

В. ОЙДУП.

НАРЫННЫҢ КҮЧҮТ ЕНИ

Нарын хемде улаштыр тудуп турар электростанцияларның үшкүзү Токтогул ГЭС—Киргизияның тудуп тургузуп турар улуг энергетика бүдүрүлгезиниң күчүзү 1 миллион 800 муң киловатт болур. Ооң плотиназының бедик 150 метр чеде берген. Кол-кол тудугларда ийи миллион ажыг кубометр бетонну шуткаан. ГЭС энергиязын бере бээр, Токтогул далайының ачылыг суу Киргизияның болгаш Ортаа Азияның өске-даа республикаларының кур, куруккан муң-муң гектар черлерин суггарар үе чоокшулап келген.

ЧУРУКТА: кол маркшейдер бөлүүнүң комсоргу, геодезист Флюра Латыпова.

В. МОРЕВ биле В. САДЧИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДУРЖУЛГАЛЫГ ХОЙЖУЛАР

Өвүрнүң «Кызыл тук» колхозунга Сүрүң Шужукеевич болгаш Саая Дуктуг-ооловна хойжулаа-ла 19 чыл чедип турар. Бо үениң дургузунда колхозунга олар муң-муң баш хойну өстүрүп берген, а кыргаан дүгү он-он тонна-биле санаттынар.

Пенсиялай берзе-даа, ынак ажылын олар ам-даа кагбаан.

Дуржулгалыг хойжулар байлак дуржулгазын аныяктарга дамчыдып берип, хойжунуң харысалгалыг ажылының дугайын бо-ла чугаалаан, арга-сүмези-биле оларга дузалаан чоруур. Хоочуннарның ажылчыжы аныяктарга үлегер болур.

Эрткен чылын олар 100 төрүүр хойга онаштыр 93 хураганны алган. А бо чылын мурнакчы хойжулар 100 төрүүр хойдан-на 99 хураганны камгалап алган.

Малдың баш санын арбыдадыр, ооң чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле Саглы-Бажының хойжу бригадазының кежигүннериниң ортузунда чарлаттынган чарышка ийиги черни ээлээни—хоочун хойжуларның кызымак ажылының түңнели-дир.

Ниитиниң малын хүр-менди кыш ажырар дээш ажылды олар организастыг чорутканындан кыштаан бүрүн септеп дооскан, ында мал чеми чедиртинген.

Күш-ажыл кижини каастаар. Сүрүң Шужукеевич—Ленинчи юбилей медалының, а Саая Дуктуг-ооловна—«Күш-ажылчы шылгарал дээш»—деп медальдың эдилекчилери.

К. ООРЖАК.

СПЕЦИАЛИЗАЦИЯНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Чөөн-Сибирьниң экономиктиг районунда тараа бүдүрүлгезиниң чартыктан хөй нуруузун, сүттүң барык чартык кезиин, эъттиң 42 хуузун Красноярск крайның ажыл-агыйлары берип турар. Ону чедип алырынга бүдүрүлгени специализастаары болгаш мөөңнээри улуг рольду ойнаан.

РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы ук дуржулганы чүүлдүг деп көрген болгаш ону республиканың өске-даа ажыл-агыйларынга ажыглаарын сүмелээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, Красноярск крайның партия, совет база көдээ ажыл-агый органнары хоорай чурттакчыларын картофель, сүт, эът-биле болгаш куш ажылының продуктулары-биле үзүктел чок хандырарын чедип алыр дээш хоорайларның болгаш үлетпүр төптериниң чоогунга мал семиртир база куш өстүрер тускай ажыл-агыйларны тургузар талазы-биле улуг ажылды чорутган.

Сөөлгү чыл дургузунда аңаа 56 сүт комплекстерин, хаван өстүрер он-он фермаларны болгаш мыйыстыг бода мал семиртир баазаларны тургусkan. Чижээ, амгы үеде «Майский» совхозта 10 муң баш шарыжыктар семиртир комплексти тудуп турар. Чылдың-на 54 муң баш хаван семиртир Первомайск комплекзизи эрткен чылын ажыглалга кирген. Ачинск чоогунда 108 муң баш хаван семиртип өстүрер комплексти база тудуп турар.

Крайда дагаа чуургалары болгаш куш эъди бүдүрер «Птицепромнуң» 11 бүдүрүлгелери бар. Олар крайның ажыл-агыйларындан магазиннерге дужаап турар бүгү дагаа чуургаларының 86 хуузун берип турар. Чүгле «Берёзовскиниң» куш фабриказы чааскаан күрүнеге 3 муң тонна диет чем болур куш эъдин садып турар болгаш ол дээрге өске ажыл-агыйларда семиртип өстүрүп турар бүгү куш аймааның 40 хуузу боор турар.

Красноярск крайда ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлге кооперациязы база калбак нептерээшкинни алган. Ында ам безин колхозтар аразының 15 ыяш ажыл-агый черлерин тургускан, ында 99 хуучу ажыл-агыйлар каттышкан. 1971—1973 чылдарда ук ыяш ажыл-агый черлери продукцияны сайгарганындан болгаш чонга янзы-бүрү ажык-дуза чедиргенинден 3,5 миллион рубль орулганы алган. Минусинск районда «Сельхозэнерго» дээр ажыл-агыйлар аразының энергетиктиг каттыжыышкыны чедиишкинниг ажылдап турар. Ук каттыжыышкын мал фермаларын электрижидери-биле болгаш электромоторларны септээри-биле холбашкан бүгү ажылдарны колхозтарның болгаш совхозтарның чагыын ёзугаар кылып берип турар.

Крайда бода мал, куш семиртип өстүрер колхозтар аразының бүдүрүлгелерин, ногаа, үрезин өстүрер каттышкан ажыл-агыйларны база тургузуп турар. Чижээ, картофель тарып өстүрерин 78 специализастаттынган улуг ажыл-агыйларга мөөңнээр деп шиитпирлээн. Ол ажыл-агыйлар крайның чурттакчы чонун ук продукт-биле бүрүн хандырып шыдаар апаар.

(СЭТА).

Эртем-техникада чаа чүүлдер

АЖЫГЛАП БОЛУР

ХӨЙ КАЪТ КАЖАА

Көдээ ажыл-агыйның ажыглал шөлдериниң гектар бүрүзүн камнап алыры улус ажыл-агыйының чугула сорулгазы болур.

«Чер—ол дээрге улус чоннуң өртээ турбас үнелиг эртинези. Ынчангаш бис ону хумагалыг ажыглаар, ооң продуктулуун, биргээр чугаалаарга, гектар бүрүзүнүң улам дүжүткүр болурун чедип алыр ужурлуг бис»—деп кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алганындан бээр 20 чыл болган оюнга тураскааткан Алма-Атага эрткен байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев чугаалаан.

Ылаңгыя тудуг девискээрин шилип турар өйде тарылга шөлдерин кайы хамаан чокка кызырар чорукту болдурбазын өөренип көөрү эргежок чугула. Чер ажылының ажыглал шөлдерин алгыдар сорулга-биле мал кажааларын болгаш комплекстерин тудуп тура, оларга мал чеми доктаамал турарын үргүлчү хандырар кылдыр төлевилээр, тудугнуң тургузуун нарыычыдар, ооң девискээрин билдилиг (камналгалыг талазын өөренип көрүп тургаш) кылдыр ажыглаар херек.

Тудугнуң ниити девискээрин кызырарынга сөөлгү үеде хөй каът кылдыр туттунган мал кажаалары дөгүм болуп келген. Бистиң чуртувуска хөй каът куш, хаван, мыйыстыг бода мал семиртир кажаалар сөөлгү үеде хөй-биле туттунуп турар апарган. Москва облкүүскомунуң кол архитектура-планнаашкын эргелелиниң «Мосгипросельстрой» институду шиитпизи-биле 1200 саар инектер турарынга таарыштыр кылдынган үш каът инек кажаазының төлевилелин чоокта ажылдап кылган. Ук төлевилел чер ажылынга ындыг-ла эргежок чугула эвес 10—15 градус чедир ийленчек черлерни ажыглаарын көрүп турар. Кажааның ийи база үш дугаар каъттарын демги бедиг эштерниң ийленчек черлери-биле чаңгыс деңнелге турар болгаш инектерни оон сыткарып үндүрер тускай хаалгалар база кылдынган турар. Ооң аңгыда малды дыштандырары-биле тускайлаан шөлчүгештер база бар.

Бо сүт комплексизиниң үш каъттарының бирээзинге-ле 400 чедир инек турары көрдүнген. Үстүнде институт ооң-биле чергелештир бирги каътка инек бызаалаар болгаш профилактика чорудар вариантыны база саналдап турар. Кажаа иштинге инектер аңгылаан өрээлдерге турар болгаш оларны баглаар чорук мында ажыглаттынмас. Борта шуут ажылдар механизастаттынган турар, кажаа иштиниң температуразын тускай автоматтарны ёзугаар таарыштырар. Ынчаарга бүгү-ле 1200 ажыт баш малды чүгле 20 малчын-механизаторлар ажаап карактаар. Ынчангаш бир центнер сүттү бүдүрериниң бөт-үнези 13-ле рубль болур.

Ындыг кажааларны демир-бетон конструкциялардан эптеп кылыр. А ооң тудуунуң чарыгдалынга көрдүнген бир миллион чыгам рубль үш чыл ажыглал эрткенде чүмү-биле дедир эгиттинерин эртемденнер тодараткан. Хөй каът мал кажаалары ниити комплекстиң тудуунуң шөлүн бүдүн чартык, ийи катап кызырар, чер ажылынга хереглеттинмес черлерни чөп ажыглаар, инженер санаашкыннар ёзугаар хөй-хөй материалдар болгаш экономиктиг камналганы алыр арганы берип турар. Ооң-биле чергелештир ниити чаагайжыдылга девискээри кызырлыр.

КӨДЭЭ ТУДУГЖУЛАРГА

Көдээ чурттакчы суурларны чаартып чаагайжыдары, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин үлетпүржүдери ол адырларга эртем-техниканың чаа чедиишкиннерин нептеретпес, чурт иштиниң болгаш даштыкының-даа көдээ тудуг талазы-биле мурнакчы арга-дуржулгазын калбартпас болза амыдыралга боттанмас. Ол бүгү билиглерни чонга «Көдээ тудуг» дээр бүдүрүлге-техниктиг журнал ам чээрби беш чылдар ажыр нептередип, буянныг ажыл-херекти бүдүрүп келген.

Келир 1975 чылда ооң арыннарынга совхоз, колхозтарның төптерин бир янзы планнаарын база ол ёзугаар тудуп тургузарының төлевилели, культура амыдырал хандырылга, чуртталга болгаш бүдүрүлге тудугларының чедиишкиннери-биле номчукчу таныжар. Ол ышкаш мал биле куш кажааларының комплекстерин, ногаа өстүрер комбинаттарны, комбикорм заводтарын, көдээ ажыл-агый продуктуларын болбаазырадыр бүдүрүлгелерни тударының чаа арга-дуржулгаларын журнал доктаамал чырыдар. Көдээ тудугну индустриализастаарын, аңаа чергелештир бүдүрүлге-техниктиг баазаны тургузары, көдээни электриктээри, мелиоризастаары, орук, элеваторлар, тараа складтарының тудуу дээн чижектиг айтырыглар-биле холбашкан чүүлдер база үргүлчү парлаттынар.

Көдээ тудугну организастаарының мурнакчы дуржулгазы ооң арыннарга доктаамал чырыттынар. Сөөлгү үеде үндезини-биле эде чаартынып, калбак нептерелди алган конструкциялар, түс черниң тудуг материалдары, чаа техника, кылдынып турар тудугларның үнезин чиигедир, ажылдың шынарын экижидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидериниң аргалары, бүдүрүлгениң чогаадыкчы-чаартыкчыларының онза үнелиг дээн санал-оналдары-биле номчукчу таныжар.

Социалистиг чарыштың шолбаннары—мурнакчы ажылдыг тудуг организацияларының болгаш үлетпүр-бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, ат сураглыг ажылчыннар, бригадирлер журналдың арыннарын дамчыштыр боттарының байлак арга-дуржулгазын номчукчу-биле база үлежир. База эрткен чылдарда ышкаш хууда бажың-балгат тудуп алыксаан хамаатыларга бараалгаткан арынның үндүрүлгези уламчылаар. Моон ол амгы үениң негелдезинге дүүштүр чогааттынган бажыңның проектизин, саа одалга системазы-биле таныжар болгаш ажыл-агыйга ындыг эргежок чугула хөй санныг солун чаа-чаа чүүлдерни билип аар арганы алыр.

Эртем, техниканың көскү ажылдакчылары, билдингир экономистер болгаш юристер номчукчуларының чагааларын ёзугаар консультацияларны эрттирерин уламчылаарлар. «Мону боттарыңарга ажыглаңар» деп чаңчыл болган рубрика сонуургалды хайныктырары чугаажок. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле көдээ ишчилерге боттуг дузаны чедирер, тоску беш чыл планнарының хуусаа бетинде күүселдези дээш социалистиг чарышты чер болганга калбартыры «Көдээ тудуг» журналдың мурнунда туруп турар эң-не кол сорулга болур.

КОЛХОЗТУҢ КОМБИКОРМ ЦЕГИ

1973 чылдың декабрь Пленуму комбикорм үлетпүрүнүң күчүзүн өстүрер айтырыгның эргежок чугулазын айыткан. Ол улуг үүлеге боттуг дузаны колхоз-совхозтарга чедирериниң бүгү аргалары бисте бар. Үрезин артыы, сиген далганы, саваң черлериг түс черниң чигзэдинге үлетпүрнүң берип турары витамин-белоктуг болгаш минералдыг холуксааларны немеп тургаш комбикормну бүдүрүп ап болур.

Ындыг болганда комбикорм бүдүрүлгезин хереглекчиниң бодунуң чоогунга баар, малга ону бээрде чижек-норманы билдилиг сагырының аргалары тургустунар, транспорт чарыгдалдары кызырлыр ужурлуг. Ажыл-агыйларда бүдүрген продукцияга үнген чарыгдал ону улуг заводтарга бүдүргенинден 15—20 хуу эвээш болур дээрзин тускай хыналдалар бадыткаан. ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң «Гипрониисельхоз» институду хонукта түс-түзүнде 10, 15, 30 болгаш 50 тонна бүдүрүкчүлүг колхоз-совхозтарга комбикорм цехтериниң төлевилелиниң элээн каш серияларын ажылдап кылган.

Түс черде бүдүрүлгелериниң бир ажыктыг талазы—ында бүдүрүлге салбыры-биле бүдүн чартыктан үш хүн чедир чигзэт болгаш белен продукция шыгжаар тускай чер чаңгыс блокта кожа эптеттинген болур. Ынчангаш ийи секцияның кайызын-даа баштай ажыглаарда эптиг арганы ол берип турар. Цехтер чаа марканың таарышкан күчүлүг агрегаттары-биле хандыртынар. Ук бүдүрүлге бүрүн механизастаттынган турар чүве болганда ол автоматиктиг төптен башкартынар.

Чогааттынган төлевилелдер бункер тургузуунуң тудуг конструкциязының ийи вариантызы-биле онзаланыр: бирги конструкция демир-бетон каркастан бүдер, а ийигизиниң ханаларын туйбу азы чиик демир каркас-биле чып эптээри көрдүнген. Комбикорм цехтериниң чаа төлевилелдери бо хүннерде херек кырында ажыглалда турарларындан экономика талазы-биле ажыктыг болгаш улуг камналганы берип турар. Чижээ, демир-бетон каркастан кылдынар бир цехтиң бөт-үнези 94—126 муң рубль болур. Ол түң мооң мурнундагы төлевилелдерден барык 40 хуу эвээш. Чаа комплекс ажыглалга кирген 8—10 айлар эртип чорда-ла бодунуң продукциязын берип эгелей бээр.

Е. ХМЕЛЬНЫЙ,
«Сельское строительство» журналдың кидис редакторы.

Ниити билиин бедидер

«Районнуң ажылчы чонунуң болгаш өөреникчи аныяктарының ниити билииниң белеткелин моон соңгаар экижидер сорулгалар дугайында» айтырыгны СЭКП-ниң Таңды райкомунуң IV пленумунга чугаалашкан. Партия райкомунуң секретары Т. С. Тюлюш аңаа илеткел кылгаш, бо ажылда чедишкиннерни болгаш четпестерни ханы анализтээш, моон соңгаар ажылчы чоннуң болгаш өөреникчи аныяктарның ниити билииниң белеткелин экижидериниң сорулгаларын тодаргай чугаалаан.

Пленумга «Тыва кобальт» комбинаттың директору А. И. Ванжа, «Тиилелге» совхозта партком секретары Д. Д. Даргаш, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта партком секретары В. С. Ондар болгаш өскелер-даа санал бергеннер.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

А. СЫЧ.

Хандырылга айтырыын чугаалашкан

Бии-Хем районга партия активиниң хуралы болуп эрткен. Аңаа районнуң ажылчы чонунуң коммунал, амыдырал болгаш садыг хандырылгазын экижидер дугайында СЭКП райкомунуң секретары М. П. Бессмертныхтың илеткелин дыңнап, чугаалашкан.

Сөөлгү үеде районнуң ажылчы чонунуң коммунал, амыдырал болгаш садыг хандырылгазын экижидер дээш аңаа хамаарылгалыг организациялар боттуг ажылдарны кылып чорутканын илеткелчи демдеглээн. Ынчалза-даа чоннуң коммунал, амыдырал болгаш садыг хандырылгазында амгы үениң негелдезинге дүүшпес чамдык четпестер барын тодаргай чижектерни киирип тургаш эш Бессмертных чугаалаан.

Райкүүском даргазының оралакчызы М. Н. Моллеров, районнуң амыдырал хандырылга комбинадының директору А. Ш. Костенков, «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны Мааады Чыдаш, Өөк көдээ Совет күүскомунуң даргазы И. Е. Паршаков болгаш өскелер-даа илеткел талазы-биле санал бергеннер.

Партия активиниң хуралы чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Х. КАРА-ООЛ.

КЭО—ПАРТИЙЖИ ХЕРЕК

НОВОСИБИРСК. (СЭТА). Новосибирск хоорайның индустриязының кол-кол адырларының бежен муң ажылчыннары, инженерлери, техниктери, албан-хаакчылары күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының комплекстиг карталары-биле ажылдап турар. Олар ажылдаар чер бүрүзүнге-ле дузалал ажылдардан эгелээш-ле инженер-техниктиг ажыл-чорудулгага чедир бүгү-ле чүүлдер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турар.

«Социалистиг чарышты организастаарын улам ыңай экижидериниң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалында күш-ажылды организастаарын сайзыраңгайжыдар талазы-биле новосибиржилерниң дуржулгазын бедии-биле үнелээн турган. Ол үеден бээр күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының карталары партия райкомнарының болгаш эге организацияларының кичээнгейиниң төвүнге тургустунуп келген дээрзин чоокта чаа СЭКП-ниң хоорай комитединиң бюрозунуң хуралынга демдеглээн. Үш чыл дургузунда бо угланыышкын-биле чорутган ажылдарның саны үш катап көвүдээн. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле эртем-практиктиг конференциялар, семинарлар доктаамал ажылдап турар делгелгелер ындыг карталарны тургузарының арга-методун шиңгээдип алыр талазы-биле заводтарның тускай эртемниглеринге, ол ажылды таарыштырып турар ажылдакчыларга, ол бүгүнү бүдүрүлгеге нептередиринге дузалап турар.

Сөөлгү үеде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының карталарын ажылдап кылырынга болгаш нептередиринге тудуг-монтаж организацияларының, садыгның, ниитиниң чемненилгезиниң, чуртталга-коммунал ажыл-агыйының коммунистери идепкейлиг киржип турар апарган. Ажылчыннарның болгаш ажылдакчыларның бо талазы-биле киирген тодаргай саналдары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле курлавырларны ажыглаарынга улуг ужур-дузалыг боор турар. (СЭТА).

ЧЫЛГЫЧЫНЫҢ БОДАЛЫ, АЖЫЛЫ

Аът турда-ла, аал-саал чүъкке азы чорук чоруурда машина дээр, а машина үрелгенде «чадаг бис» дижир чамдык кижилерниң багай, харын-даа азырадыкчы хөөнүнге эптежип болбас. «Волгалыг» хөй каларып, берт дагларга малчыннап болбас-ла болгай. Чылгыны ажаап өстүрери, ону ажыл-агыйга шын ажыглаары күзенчиг. Ооң кежиин, эъдин белеткелге дужаарындан аңгыда, бениң чүгле суду безин өзулут эм-суксун.

«Тэзлиг» совхозтуң хоочун чылгычызы Салчак Бакчайның кончут ол күзел-бодалдары ажыл-шын! Бистиң чамдык ажыл-агыйларывыс чылгыны өстүреринче кичээнгей салбайн, ылаңгыя аъттыг ажылга багай ажыглап турары четпес.

Бир эвес чылгычы бүрүзү Салчак Бакчай ышкаш мергежилдиг, бот-харысалгалыг ажылдаан, мурнакчыларның дуржулгазын бүгү-ниитиниң нептередеттинген, социалистиг чарышты үре-түңнелдиг калбартпаан болза, көргүзүг амгы бедик, чылгы мал өзүлдели турар Кызыл-Дагның ол суралгыг чылгычызының ажылын допчулаа бол, чырыдар болдум.

Ол бичезинден-не мал ажылынга, ылаңгыя чылгычы болурунга сонуургалдыг чораан. Шагның дөрт эзэзинге хамаарыштыр кодан чылгызын кажаа, кава одараларын ийи билир. Апыяк-Оорут, Ак-Белдир, Оорга, Шивилиг, Көк-Тей, Шат ол ынчаар оон хонаштары чылгы малга ёзулуг чаяаттынган оран.

Салчак Бакчай ээлзеглиг калатче шагда-ла шилчээн, ооң ог-бүлези салбыр төөт Кызыл-Даг суурда. Одарже, ылаңгыя чайгы семиртилгеже майгын алгаш чорупарынга чаңчыккан. Ниитиниң малын ол ам 13 чыл дургузунда кызымак ажаап келген. Бо эразында төрээн совхозунга чеже кулунну өстүр, белер кылдыр неме өстүрбээ, күрүнеге чеже тонна эътти белеткешпээн дээр.

«Беш чылдың тодарадыкчы чылында алган социалистиг хүлээлгезин ол чедиишкинниг күүсеткен: чүс бөгеге онаштыр 86 кулунну менди доруктурган, боос азы төрээн белерге, чаш кулунунга бээр хоолугут чемнер белеткеп алырынга ол шуут чаңчыккан. Ооң кодаазында чылгызы ам 289 баш.

«Тэзлиг» совхозтуң, ылаңгыя Кызыл-Дагның чону Салчак Бакчайны хүндүлээр болгаш мактаар. СЭКП Бай-Тайга райкомунуң кежигүнү, ында көдээ Совет күүскомунуң кежигүнү, улусчу контроль бөлүүнүң даргазы хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар. Ооң херээнде «Күш-ажылчы шылгарал дээш» база Ленинчи юбилей медальдары чайнап чоруур.

Онзашкан албан-хүлээлгезинге харысалгалыг, хөй-ниитиниң ажылынга бот-идепкейлиг болурундан аңгыда Салчак Бакчай чурттал-амыдыралга база үлегерлиг. Ооң улуг оглу Шактар садыг институдун, уруу Нина эмчи училищезин, ортун оглу Демир-оол көдээ ажыл-агый техникумун доозкан. Ооң өске уруглары школада мактаддыг өөренип турар.

Б. БАРБА.

Венгр Улус Республиканың санаалга техниказы башкарылга ажылының, эртем-шинчилелдериниң болгаш бүдүрүлгениң чүүл-бүрү адырларында улам калбаа-биле ажыглаттынып турар. Амгы үениң электрон-санаалга машиналарын тургузарынга болгаш ажыглаарынга ук республика ЭДЧ кежигүннери чурттар-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле сырый дем каттыштырып ажылдаарын боттандырып турар.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ге кылган «Р-30» хевирниң машиназын ВУР-нуң металлургия болгаш машина үлетпүрүнүң министерствозунуң институдунда эптеп турар совет, венгр тускай эртемниглер.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

Ш Ы Н

Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Шмидтиң болгаш федералдыг канцлерниң оралакчызы, даштыкы херектерниң федералдыг министри Г.-Д. Геншерниң Совет Эвилелинге чорааның дугайында

КАДЫ КЫЛГАН МЕДЕГЛЕЛ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

болган. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам кошкадырының болгаш Европа күрүнелериниң кады ажылдажылгазын быжыглаарының херээн улам ханыладырынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары биле федералдыг канцлер байыр чедиргени болгаш ол херек Европа улустарының амыдыралынга доктаамал турар, туруштуг фактор болган турзун дээш боттарындан хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылыр деп быжыг бодалдыын илергейлээн.

1971 чылдың сентябрь 3-теги дөрт талалыг дугуржулганы боттандырары-биле холбаалыг айтырыгларны, оларның ийи талалыг харылзааларынга хамаарышкан кезекте айтырыгларны талалар чугаалажып, ооң-биле холбаштыр 1973 чылдың май 21-деги кады кылган медеглелди бадыткаан.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралга холбаалыг айтырыгларны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары биле федералдыг канцлер көрген. Чөвүлел хуралдың болдунар-ла аргалыг кыска хуусаада чедиишкинниг доостуру Европа улустарының эрге-ажыктарынга. Европага дүшкүүрлүг чорукту улам кошкадырын болгаш быжыг тайбынны хандырарының эрге-ажыктарынга тааржып турар дээрзинге олар чаңгыс эптиг болган. Ам безин чедип алдынган таарымчалыг түңнелдерге даянгаш, база чөвүлел хуралдың өске-даа киржикчилери-биле кады ажылдап тургаш, ам-даа дугуржуттунмаан айтырыгларны шиитпирлээринге идиг бээр дээш талалар бүгү-ле эргежок чугула күжениишкиннерин салыр.

Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсеглениишкиннерни кайы-даа талаларның кызырарының база ооң биле холбаалыг хемчеглерниң дугайында Венада эртип турар чугаалажыышкыннарга хамаарыштыр санал-оналдарын солушкаш, ол чугаалажыышкыннарны боттарының ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарын талалар бадыткаан. Бүгү киржикчилерге таарышкан шиитпирлерни дилеп тыварынга идепкейлиг идиг бээринге, ынчангаш чугаалажыышкыннарга чедишкен чедип алырынга боттарының талазындан салыышкын киирерин белен чоруун олар илергейлээш, ынчыг чугаалажыышкыннарның түңнелдери кайы-бир таланың айыыл чок турар байдалынга каража чедирбезиниң принцивинге таарышкан болгаш Европага улам туруштуг харылзааларны тургузарының база тайбынның болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының сорулгаларынга бараан болган турар ужурлуун айыткан.

Ядролуг чепсекти-даа, чепсегленниишкиннерниң анаа хевирлерин-даа киирбишир, чогуур контроль-биле чепсеглениишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужурери амгы үениң чугула өйү келген сорулгазы болур дээрзинге талалар бүзүрелдиг болган. КНО-нуң эрге-хемчээлдеринге-даа, өске-даа аргалар-биле ол угланыышкында кылдынып турар күжениишкиннерге олар байыр чедиргеш, чепсегленниишкинниң дужүрериниң талазынга дээштиг хемчеглерни ажылдап кылырынга идиг бээринге белеанин илергейлээн. Дайын сорулгаларынга ажыглаар дээш бойдуска болгаш климатка салдар чедирерин хоругдаарынче угланган хемчеглерни көөрүн олар деткээн.

Ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында керээни дээштиг болгаш бүгү талалыг боттандырарын ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарын олар онзалап демдеглээн.

Стратегтиг чепсегленниишкиннерни кызыгаарлаар дугайында Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың аразында чугаалажыышкыннар дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынга чугула болбушаан, чаа таарымчалыг түңнелдерни чедип алырынга чедире бээр дээрзинге Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери идегелин илергейлээн.

Каттышкан Нациялар Организациязының сорулгаларынга болгаш принциптеринге боттарының хандыкшылдыын талалар бадыткаан болгаш оларны амыдыралга чайгылыш чок боттандырарынга идиг бээринге боттарының белеаин онзалап демдеглээн. Делегейниң тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун деткииринге, күрүнелер аразынга кады ажылдажылганы хөгжүдеринге Каттышкан Нациялар Организациязы улам өзүп орар ужур-дузалыг апар чыдар дээрзинге олар чаңгыс аай болган. Делегейге хамаарышкан хемчээлдиг улуг сорулгаларны харын чүгле дем каткан күжениишкиннер-биле шиитпирлээн турун болур дээрзин медереп билбишаан, талалар кайы-кайызының сонуургап турары талаларга хамаарыштыр Каттышкан Нациялар Организациязынга база кады ажылдажырынга боттарының белеанин онзалап демдеглээн.

Европага улустар аразынга кады ажылдажылганың перспективаларының дугайында айтырыгны көргеш, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң болгаш Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң аразында албан-хуузунуң харылзажылгаларын тургузары эрге-ажыктарын кайы-кайызының хүндүлеп көөрүнүң принциптеринге үндезилээш, Европа күрүнелериниң аразынга экономиктиг харылзааларны ханыладырының база калбартырының эрге-ажыктарынга таарышкан болур ийик дээрзинге талалар чөпшээрешкен.

Чоокку Чөөн чүкте байдал дугайында талалар санал-оналдар солушкан. Ол девискээрге идегелдиг таарыштыр шиитпирлээшкин харын КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң сургалыг резолюцияларын күүседиринге үндезилээш чедип алдынган турун болур дээрзинге олар чаңгыс эптиг болган. Таарыштыр шиитпирлээшкинниң үезинде палестин улустуң дүрүм ёзугаар эргелери база эң идегелдиг биле камгалаттынган турар ужурлуг дээрзинге олар бүзүрелдиг болган. Шериглерниң аразын ырадыр дугайында чедип алдынган дугуржулгаларны талалар Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны тургузарынче угланган чүгле баштайгы базым кылдыр көрүп турар. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женеваның тайбың конференциязын дүрген дагын эгелээри ол сорулганы чедип алырынга ажыктыг рольду ойнаар турар ужурлуг дээрзинге олар чөпшээрешкен.

Аян-чорук үезинде санал-оналдар солчуушкунун эрттиргенинге болгаш чедип алдынган түңнелдерге сеткил ханыышкынын талалар илергейлээн. Ийи күрүнениң эрге-ажыктарынга, делегейниң айыыл чок чоруун болгаш тайбыңын быжыглаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр янзы-бүрү талаларга Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының аразынга кады ажылдажылганы калбартырынга болгаш ханыладырынга чаа аргаларны аян-чоруктуң түңнелдери ажыдып турар деп олар санаан.

Оларны Совет Эвилелинге чорун турарының үезинде хүндүткеп хүлээп алганы дээш Г. Шмидт биле Г.-Д. Геншер өөрүп четтиргенин илергейлээнаер.

Германияның Федеративтиг Республиказынга албаның аян-чоруун кылып баары-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневти болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинни федералдыг канцлер чалаан. Ол чалалгалар өөрүп четтиришкин-биле хүлээп алдынган.

Л. БРЕЖНЕВ **Г. ШМИДТ**

Москва, 1974 чылдың октябрь 30.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ" ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ" МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 245 солунда).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

ӨВҮР РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Көк Калгажыковна **Ооржак** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чылбак Манзырыкчыевна **Доңгак** — Солчурда медпункттуң санитарказы.

Сейнец-Кара Довуннаковна **Куулар** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сарзен Кенденовна **Кенденова** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Көк Борбай-ооловна **Монгуш** — районнуң коммунал ажыл-агый чериниң ажылчыны.

Саакпан Бүрүпчаловна **Монгуш** — Хандагайтыда № 2 уруглар ясли-садының ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Калдар Балчыйовна **Ондар** — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.

Айланмаа Артыновна **Кара-Сал** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Рая Калгажыковна **Кара-Саа** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Даңзылаар Кунгаевна **Куулар** — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.

Көк-кыс Мынчыковна **Ооржак** — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Хонмаа Тодуевна **Тоду** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-кыс Доржуевна **Дагба** — районнуң Культура бажының ажылчыны.

Кара-кыс Манзырыкчыевна **Доңгак** — «Коммунизмже орук» колхозтуң колхозчузу.

Тоорук Созунаковна **Куулар** — районнуң коммунал ажыл-агый чериниң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күске Түлүшовна **Балчым** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Күске Тюлюшовна **Дамба** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Сандаковна **Караш** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Самбу Кыргысовна **Мөгедир** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Киржикмаа Донгаковна **Чашпан-оол** — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Татьяна Монгушевна **Кыргыс** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Конзал Кыргысовна **Чымба** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Оюн Халбаевна **Анай-кыс** — Ак-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Новун Каракпаовна **Дамбаа** — Ак-Туруг суурда өг-бүле ээзи.

Кызыл-оол Түлүшовна **Даржаа** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Дыртый Долчановна **Комбу** — Ак-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Уйнуу Маадыраевна **Кызыл-оол** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Долума Кыргысовна **Кыргыс** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Анна Ховалыговна **Манайтары** — Эйлиг-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Хөвер-оол Көк-ооловна **Натпит** — Ак-Туруг ортумак школазының ажылчыны.

Партизан Дамчатовна **Ханмаа** — Булун-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Айыраа Түлүшовна **Шараван** — Иштии-Хем сес чыл школазының ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Белек-кыс Дойлаан-ооловна **Билзинией** — Чодураа суурда өг-бүле ээзи.

Чечекмаа Түлүшовна **Бүрбү** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Кертикпен Монгушовна **Давар-оол** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Даржаевна **Дамдын** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Урунзу Донгаковна **Дамдын** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Ондаровна **Доспан** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Чымаа Түлүшовна **Дүрбүй** — Булун-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Евдокия Донгаковна **Караш** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Кыргысовна **Монгуш** — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл-Уруг Сорукуевна **Монгуш** — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Татьяна Даржаевна **Монгуш** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Доспановна **Найдан-оол** — Ак-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Белек-кыс Дайлаан-ооловна **Самбу** — Чодураа суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Тамара Донгаковна **Агбай-оол** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Александра Даановна **Биче-оол** — Булун-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Отряд Хуураковна **Дартан** — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Фаина Семеновна **Качалова** — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Норжунмаа Суруновна **Кызыл-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Александра Түлүшовна **Салчак** — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Ондаровна **Торай-оол** — Чодураа суурда өг-бүле ээзи.

Кара-кыс Донгаковна **Тюлюш** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Нюра Павловна **Хуурааай** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Нина-Сорюн Судуевна **Кежик** — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Галина Сечмевна **Менге** — Кунгуртук суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИНИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Норбу Мажневна **Бандан** — Кунгуртут сельпозунуң ажылчыны.

Анна Ивановна **Кочелорова** — Кызылдың эът комбинадының ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Серешкей Семис-ооловна **Хомушку** — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Долчаңмаа Ивановна **Шимит** — Кунгуртугда уруглар ясли-садының ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Байзымаа Аралчыновна **Бойдун-оол** — Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Надежда Михайловна **Галжиева** — Кызылдың хлеб заводунуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ

Кызыл хоорай, 1974 чылдың сентябрь 30.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Үре-түңнелдиг кады ажылдажылга калбарып турар

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизи **О. Карасевтиң** дамчытканы болза:

Францияның бүдүрүлге черлеринде ажылдап турар станоктарда «ССРЭ-ге бүдүрген» деп бижип кааны бо-ла көстүп тургулаар. Холушкак совет-француз «Санко-Франс» ниитилелдиң директиязында чугаалажып турарын ёзугаар алырга, Францияның үлетпүр ээлериниң совет машина дериглерин сонуургаазы аажок улгадып турар. Бо чылын Францияга совет станоктарны садыглаары көвүдээн.

Францияда холушкак совет-француз беш ниитилелдиң бирээзи — «Станко-Франс» ниитилелдиң ажыл-чорудулгазы ийи чурттуң аразында экономиктиг кады ажылдажылганың тодаргай үлегер-чижээ боор турар. Ол ниитилелдер Францияның садыг-саарылгазының хереглелдерин өөрепип көрүп, Францияның садыг үлетпүр черлеринге Совет Эвилелиниң барааннарын саналдап, ооң барааннар садар болгаш садып алыр аргаларының дугайында оларга информация берип турар.

Францияның хову-шөлдеринде «Актиф-авто» ниитилелдиң сатканы муң-муң совет тракторлары ажылдап турар. Оларны ажыглаарга таарымчалыг, идегелдиг болгаш бөдүүн деп, француз тараачыннар үнелээн.

Совет химия барааннарын болгаш эфир-үстерин Францияда садыглап турар «Сорго» ниитилелдиң беш чыл догунуп келген үезиниң дургузунда ооң саарылгазы 8-тен 60 миллион рубль болурунга чедир улгаткан.

Ыяш болгаш целлюлоза-саазын бүдүштүг бараан садыглаар кылдыр тускайжыттынып турар «Рюсбуа» ниитилелдиң чарар кереэ хемчээлдери чылдың-на 25—30 хуу улгадып турар. Француз рынокка «Алдар» ниитилелдиң совет шактар, оптика приборлары болгаш аппаратура бээри көвүдээн.

Холушкак ол ниитилелдерниң совет болгаш француз тускай эртемниглериниң үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазы ийи чурттуң улустарының күзел-сонуургалдарынга таарышкан харылзааларны улам калбартырынга бараан боор турар.

Чехословакия— «Жигулиге», «Москвичиге»

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак болгаш совет тускай эртемниглер дем каттыштырып ажылдап тургаш, чиик автомобильдерге ажыглаар, гидромеханика аргазы-биле ажылдаар хөделдиришкин дамчыдылгазының дерини тургускан. Оларны ырак эвес келир үеде «Жигули», «Москвич», чехословак «Шкода» болгаш польша «Фиаттарга» тургузуп бээр деп турар.

Демократтыг Вьетнам бөгүн — ведергей улуг тудуг шөлү. Вьетнамның ажылчы чоннар партиязы биле республиканың чазаа дайынга үрелген экономиканы, чуртталга фондузун, школаларны, көвүрүглерни, оруктарны кыска хуусаада катап тургузар сорулганы ажылчын ангының, ажыл-ишчи тараачын чоннуң мурнунга салган.

ЧУРУКТА: Куангбинь можуда орук тудуп турары.

Джапан пресс—СЭТА-ның фотозу.

Үрмектеп садар барааннар өртектери Японияга бо чылдың баштайгы чартыының дургузунда 24,2 хуу улгаткан. Чазын шудургу демисел чоруткаанының түңнелинде ажыл төлевиринге немелде киирерин чурттуң профэвилелдери чедип алган-даа болза, акша үнезиниң кудулап, өртектер улгадырының үргүлчүлеп турарының уламындан япон ажылчыннарның боттуг орулгалары улам эвээжеп турар. Ындыг апарганынга чурттуң ажылчы чоннары таарзынмайн, боттарының амыдырал эргелерин камгалаарынга идепкейлиг туржуп турар.

ЧУРУКТА: рис өртээниң аартаанынга удурланып турар Токионуң ажылчы чон чыскаалы. ЯПС—СЭТА-ның фотозу.

ВЕНА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЫНЫҢ БИР ЧЫЛ ОЮ

ВЕНА. (СЭТА). Чепсектиг күштерни болгаш чепсеглениишкинни Төп Европага деңге кызырыжыр дугайында Европаның он чеди күрүнезиниң, АКШ биле Канаданың төлээлекчилериниң Венага чугаалажып эгелээнинден бээр октябрь 31-де бир чыл болган. Чугаалажыышкыннарның киржикчилери Европага политиктиг байдалдың дүшкүүрлүүн чывырылдырып турарын быжыглаар дээш шериг байдалының дүшкүүрлүүн база чывырылдырарын чедип алыр, Европа диптиг тайбыңны, айыыл чок чорукту быжыктырар сорулгалыг.

Чугаалажыышкыннар хааглыг эртип турар, мындыг болгай. Ындыг-даа бол шуут киржикчилер — ССРЭ-ниң, ГДР-ниң, ПУР-нуң, ЧССР-ниң, АКШ-тың, Канаданың, ГФР-ниң, Великобританияның, Бельгияның, Люксембургтуң, Нидерландыларның туружун хөй-ниити эки билир.

Талаларның чаңгызының-даа айыыл чок чоруун каражадатпас принциптиг турарын бөлеткел сүмележилгелери боор турда дугурушкан. Социалистиг чурттар ук принципти барымдаалааш, чугаалажыышкыннарга шуут киржип турарларның шуптузунуң Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш чепсеглениишкинни ылап дугурушкан хуусаалыарда, деңге күүседир негелделер ёзугаар кызыржып алырын саналдап турар.

Барыын тала, анаа шуут удурланыштыр, чугаалажыышкыннарның ийи-ле киржикчизиниң — ССРЭ биле АКШ-тың чүгле кургаг чер шериглерин кызырарынче кол кичээнгейни мөөңнээрин амдыгаа чедир ораадажып турар. Айтырыгны ынчалдыр шиитпирлээрин кичээр болза, НАТО-га хамаарыштыр АКШ-тың шериг талазы-биле улуг күштүг эвилелчилери (ГФР, Великобритания болгаш оон-даа өскелер) кызырылдага таварышпайн баар, амгы үениң чепсектиг күштериниң шериг-агаар күштери, ядролуг чепсектиг кезектери чижектиг, күчүлүг хевирлери база кызыртынмайн баар ийик. Ынчангаш ол кажарлаашкын ук принципке шуут удурланыышкак апарган.

Ынчангыже Вена чугаалажыышкыннарынга кылган ажылдың ажыктыын билбээчеңнээр болза, сорыыл чок болур ийик. Барыын чүктүң чамдык парлалга органнары ындыг ораадажыышкынны кылып турар. Бүзүрешпес болгаш сезиглежир чорук «соок дайынга» хөй-хөй чылдар дургузунда үүжелеттинип келген. Ындыг турда, Европаның даа ортузунга шериглер болгаш чепсеглениишкинни кызырар дугайында айтырыгның талазы-биле санал-оналды хамы, бүгү талалыг солчуп чугаалажыры билчиишкиниче орукка бурунгаар базым.

Киржикчилерниң боттарының херечилеп турарын ёзугаар алырга, ук чугаалажыышкыннарны чиик дээр арга чок. Чепсегленниишкинни болгаш шериг техниказы-биле катай чепсектиг күштерниң сан-хемчээлин кызырар боттуг хемчеглерни алырын төөгүде эң баштай чугаалажып турар.

ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидтке алдар болдурган дүштеки шайлалга үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң бо чылдың октябрь 28-те Кремльдиң Улуг ордузунга чугаазын ук чугаалажыышкыннарның киржикчилери делегациялар аажок сонуурган үнелээн. Ында, ылаңгыя Вена чугаалажыышкыннарының дугайын мынча дээн: «ук чугаалажыышкыннарда амдызында талаларның чугаалажып турар айтырыгларны шиитпирлээринге хамаарыштыр принцип кылдыр барымдаалаар туруштарының аъыңай-ла илереп турар. Чүгле боттарының хуузунда артык эргелерлиг болуру чугаалажыышкыннарның чамдык киржикчилериниң чүткүлдүг черле уржуктуг боор турар. Дугуржуп алыр күзел бар болганда, ындыг негелделер салырындан ойталаза харын эки болур. Боттарының айыыл чок чоруун өскелериниң айыыл чок чоруунга уржуктуг кылдыр тургузуп алыксаар чүткүлдү чөптүг арга кылдыр санай бээрге кайын боор».

Совет делегациязы анаа хамаарыштыр чугаалаарга, «бот-боттарынга шериг күжү-биле удур туржур чорук онза айыылдыг девискээрлерге, хамыктың мурнунда Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсеглениишкинни кызырарын чедип алары — СЭКП-ниң XXIV съездиниң салган сорулгазын ук делегацияның бодунуң ажыл-чорудулгазынга чайгылыш чок удур тулга боддурун турар.

ПЕКИННИҢ ЭЖЕЛЕКЧИ БОДАЛДАРЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Башкарыкчы Индий национал конгресс партиядан Индияның парламент депутады Шаши Бхушан Пекинниң Азияга эжелекчи чүткүлдүүн сойгалазан делгеренгей чүүлүн Индияның «Пиплз сектор» журналының сөөлгү дугаарынга парладып үндүрген. «Кыдат бурунгу шагдан тура-ла девискээр былаажып, бодунуң мурнуу кызыгаарларының чоогунга өскелерниң черин эжелеп ап келген. Ону демдеглезе черле чогуур. Кыдаттың мурнуу можуларының хөй нурууун Кыдат кайы-бир бурунгу үеде бодунга күш-биле каттыштырып алгаш, ол девискээрлериниң чоннун күш-биле кыдатчыдып алган. Кыдат мурнуу талага девискээрлер эжелеп алырындан ам-даа ойталаваан. Непалдың, Сиккимниң, Бутанның, Ассамның, Бирманың, Андаман ортулуктарының, Малайзияның, Таиландының, Корейниң, Вьетнамның, Лаостуң, Камбоджаның девискээрлерин, Сулу, Рюкю ортулуктарын безин КҮР-нуң составынга киирип алган чер чуруктарын Кыдатта парлап үнүрүп турары ону херечилеп турар»—деп, ол бижээн. «Пекин оскунгай девискээрлеривис эгидип бериңер деп өскелерге негелде салып турар. Индия биле кызыгаарга Кыдаттың хөй саныг чөңгээлер кылып, Нагалендиге болгаш Бирмага үймээчилер деткиирин үргүлчүлеп, Таиланд кызыгаарынче угландыр стратегтиг оруктар тудуп турары ону херечилеп турар»—деп, Шаши Бхушан оон ыңай айыткан. Бөгүн делегей байдалы өскерилген, ынчангаш Пекинниң эң дүржок политиканыг идегеттериниң безин шуут эжелээшкин кылырын боттандырары берге апарган.

Пекин Азия чурттарында кыдат общиналары Пекинниң амгы удуртукчулары улуг күрүнезирек сорулгаларын чедип алырынга ажыглаар политикалыг.

«Пекин удуртукчулары Мурнуу-Чөөн Азияга дипломаттыг бааа бир шавар халдаашкынын эгелээн. Маожуларның ол девискээрге күштер деңзигүрүн өскертиксээн, девискээрлер аразының кады ажылдажылгазынга хора чедириксээн болгаш Азияны тайбың зона болдуруксаан ораалдажыышкыннары кылдыр ол шавар халдаашкынны азий чаймысылалдарда бурууш шаап турар. Пекинниң ол дипломаттыг шавар халдаашкыны Мурнуу-Чөөн Азия чурттарының тускайлан логунчааларынга айыылдыг сорулгаларны боттандырарынга даштыкы чурттарда кыдат общиналарының үүгелерин идепкейжидиир турарында болур»—деп, Индияның парламент кежигүнү түңнелинде бижээн.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

Номнар делгелгези

«Революцияның херээнге бердингеннер» деп эгелиг номнар делгелгезин республиканың Пушкин аттыг библиотеказының ажылдакчылары организастаан. Сурагдыг революсчу демократтарның ажыл-херектеринден эгелээш, 1905, 1917 чылдарның революцияларының киржикчилери, маадырлары, В. И. Лениннiң кады ажылдап чораан эштериниң амыдырал-чуртталгазы, хосталга дээш демисселдиң дугайын тода көргүскен номнарны улус оон көөр. «Чалбыыштыг революсчулар», «Хосталга дээш баштайгы демисселчилер», «Россияның баштайгы марксистери» — оон чамдык кезектерниң аттары ындыг.

Делгелгени Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга тураскааткан.

С. САТ.

* * *

Ажылчын түңнээн

Кызылдың культура ажылдакчыларының профэвилел хооркому 21 культура албан черлерин болгаш организацияларны каттыштырып турар. Ында 1500 ажыг кежигүн хаара туттунган. Олар тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле чамдык чедиишкиннерлиг болган. Эрткен тос айларда республика типографиязы, ном үндүрер чер, кинопрокат, радиотелевидение тову болгаш өске-даа коллективтер боттарының мурнунда салдынган даалгаларын багай эвес боттандырган. Бо дугайында культура ажылдакчыларының профэвилел хоорномунуң VI конференциязынга профэвилел хоорномунуң даргазы Е. М. Захаринская отчет илеткелинге чугаалаан.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир бүдүрүлге херээнде болгаш кижизидилге ажылында четпестер барын илеткелчи болгаш санал берген делегаттар чугаалаан.

Конференция профэвилел хоорномунуң чаа составын соңгаан.

Культура ажылдакчыларының профэвилел хоорномунуң организастыг пленумунга профэвилел хоорномунуң даргазынга Е. М. Захаринскаяны база катап соңгаан.

Т. ХЕРТЕК.

* * *

Ужуражылгалар айы

«Театр болгаш уруглар» деп ужуражылгалар айын хөгжүм-шии театрының артистери Кызылдың школаларында эрттирип турар. Ылаңгыя артист Монгуш Дарыйга удурткан 7 кижи составтыг тыва бөлүк хөй, солун ужуражылгаларны школаларга эрттирген. Бо чылын доосхан аныяк артистер шүлүктерни, чогаалдардан үзүндүлерни, театрның эрткен оруунуң дугайын өөреникчилерге сонуургаткан. Оон аңгыда сценага дыл сайзырадылгазы, артистиң мергежилин дээн ышкаш кичээлдерни база эрттиргеннер. Ужуражылга соонда школачылар К. Кудажының «Долуманың хуулгаазыны» деп шиизинден үзүндүнү сонуургап көргеннер.

Чоокта чаа № 2 школага ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге тураскааткан кежээге оларның диплом ажылы болган Б. Васильевтиң «Дан хаяазы мында ыржым» деп шиизинден үзүндүнү көргүскен.

Кызылдың 11, 12, 10, 15, 16 дугаар школаларының эге класстарынга ужуражылгалар солун эрткен.

Ужуражылгалар айы амдаа уламчылап турар.

Р. БИРИ-САНАА.

* * *

Ада-иелер-биле чугаалашкан

Республиканың хөгжүм-шии театрынга Кызылдың №№ 1, 6 школаларының өөреникчилериниң ада-иелери-биле артистерниң ужуражылгазы болган. Театрның кол режиссеру РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн-биле театр уран чүүлүнүң эртээн Бүгү-россия көрүлдезиниң чамдык сорулгаларының, планнарының дугайын чугаалашкан. База ол ышкаш уругларга 1974—1975 чылдарда көргүскен болгаш көргүзер деп турар чаа шиилери-биле келгеннерни таныштырган.

Артистер-биле болган ужуражылга үезинде ада-иелер школачыларга көргүзер шиилерниң репертуарын шилилрениң дугайында боттарының санал-оналдарын чугаалааннар.

Н. КАРДАШЕВ.

«ЮРОЧКА» АНСАМБЛЬ

БЕЛОРУС ССР. Барановичи хоорайның Культура бажыңының танцы «Юрочка» ансамбли көрүкчүлерге аажок сурагдыг. Ол коллектив Москвага, Белоруссияның хөй-хөй хоорайларынга концерт көргүзүп чораан. Бот-тывынгыр артистерниң хоглуг, эрес танцылап бээрин Чехословакияның болгаш Польшаның чону көрген. «Юрочканың» репертуарында белорус улустуң танцылары хөй.

Ам ансамбль чаа программазын белеткеп турар. Ону чонга бо чылды сөөлзүредир көргүзер.

ЧУРУКТА: ансамбльдың концерт көргүзүп турары.

Э. КОБЯКТЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем

ЧҮГЛЕ ШКОЛА ХАРЫЫЛААР БЕ?

1974—75 өөредилге чылы бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгениң доозарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг. Ол сорулганы күүседиринге аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школалары чогуур үлүүн киирер ужурлуг. Кызылдың ажылчын аныяктарның № 1 школазында өөредилге эгелээнден бээр байдал кандыгыл?

Школа боду хоорайның төвүнде, таарымчалыг бажыңда турар. Кабинеттери болгаш кичээлдээр класстары чогумчалыы-биле дериттинген. Школаның дирекциязы болгаш башкылар коллективи бүдүрүлге, албан организация черлери-биле харылзааны тудуп, школага хаара туттунган аныяктар-биле боттуг кижизидилге ажылын чорудуп, школаны ара каар чорукту болдурбазының хемчеглерин ап турар.

Ыңчалза-даа школа бо өөредилге чылында өөреникчилер санының болгаш класс комплектилээр талазы-биле күрүне планын күүсетпээн. 550 аныяктарны хаара тудар план чүгле 76 хуу күүсеттинген. Амгы үеде школада 420 хире аныяктар өөренип турар. Мында школаның, башкылар коллективиниң буруузу база бар. Ыңчалза-даа кол-ла чылдагаан бүдүрүлгелерниң удуртукчуларының, түс-түс черлерде комсомол, профэвилел, хөй-нитти организацияларының «Аныяк кижи бүрүзүнге —ортумак эртем» деп көрүлдениң оргкомитеттериниң ол айтырыгны чугулалап көрбейн, аныяктар-биле ажыл чорутпайн турарында.

Аныяктарның билиг-мергежилин бедидеринче сагыш салып, оларның өөрениринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар албан организацияларда байдал илдең. Хоорайның харылзаа белдиринден чылдың-на 15—20 аныяктар школага доктаамал өөренип, класстан класстче шилчип турар. Амыдырал хандырылга комбинадындан кээп өөренип турар аныяктар база кичээл үспес, өөредилгеге кызымак чоруун көргүзүп келген. Садыг министерствозунуң өөредилге комбинадында, садыг училищезинде тургускан класстар база эки ажылдап турар.

Ажылчын аныяктарның № 1 школазында 200 хире улуг-бичче организациялардан аныяктар кээп өөренип турар. Оларның элээн хөйүнде аныяктарның өөредилгези үстүнде адаттырганнарда ышкаш эвес. Автосептелге заводунда, Кызыл үлетпүр тудуг эргелелинде, Тыва коммунэнергода, № 12 АТБ-де, эът комбинадында, республика эмнелгезинде ортумак эртем чедип албаан аныяктарның саны хөй, школага 5—10 кижини өөредири-биле бижиттсе-даа, чаңгыс-даа кижи өөренмейн турар. Ол бүдүрүлге, албан организация черлериниң удуртукчулары, комсомол, профэвилел организациялары ортумак өөредилгеже шилчилгеге боттарының үлүүн киирер хөөн чок, болганы моон көстүп кээр. Пассажир АТБ-зи, № 48 тудуг эргелели ышкаш улуг организацияларда үс ажыг өөренир ужурлуг аныяктардан 2—3-ле кижи өөренип турары черле таарымча чок. А Кызыл-садыг, столоваялар болгаш ресторанныг трези дээш чижектиг организациялар аныяктарның өөрениринге таарымчалыг байдалды тургуспайн турары улуг буруу.

Социалистиг чарыштың негелделеринге аныяктар өөредилгезиниң дугайында хүлээлгелерни ап, аныяктарга таарымчалыг байдалдарны тургузарын аазап турза-даа, ажыл-агыйжы чедиишкиннерин түңнеп турган, ол айтырыгны уттуптар чорук—аныяктар өөредилгезинче кошкак сагыш салып турарының херечизи.

«Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп көрүлдениң хоорай оргкомитеди, хоорайның комсомол комитеди аныяктар өөредилгезин бүрүн-биле хайгаарап, удуртулганы бээр ужурлуг турган өөредилге чылының эгезинден мынчага чедир школага боттуг дуза чедирбээнинге школаның удуртукчулары хомудап орар.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгениң доозарының шиитпирлиг чылы чоруп турда удуртукчулар «школалар-ла билзин» дээр хөөннүг орар болза чүве бүдер бе?

М. СААЯ.

«Шынның» тускай корр.

Школа амыдыралы

БЫЖЫГ ХАРЫЛЗАА — ЧЕДИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ

Кызыл-Хая суурнуң кодээ клуву. Ында хөй чон чыылган. Ол хүн аңаа ада-иелерниң хуралын эрттирген. «Школа биле ада-ие» деп беседаны баштай дыңнаан. Өөредилге эргелекчизи Моргап Сержиң беседага кижизидилге дугайында солун чугааны кылган.

Беседа соонда Мөген-Бүрен сес чыл школазының директору Салчак Өрге ада-иелер-биле ажык чугааны чоруткан. Уруглар кижизидилгезинге ада-иениң ролю кончуг улуг. Ада-ие ажы-толу, оларның өөредилгези дээш доктаамал сагыш салып, башкыларга дузалап турар болза түңнел хажан-даа эки болур. Ада-иениң сагыш човаашкыны чүгле уругларга материалдыг дуза көргүзери-биле кызыгаарланмас ужурлуг. Кандыг хептиг сдып бээрин бээин болдамчалыг корзе эки. Херек-ле дээш чүүлдерни эккеп туруп бээрин ындыг эвес. Чамдык таварылгада кижизидилгеге шиптыктыг дыза чүүлдер тургулаар. Шак мындыг ажык чугаадан ада-иелер хөйну билип алганнар.

Мөген-Бүрен школазында дээда болгаш доослаан дээди эртемниг 28 башкы ажылдап турар. Оларның кижи бүрүзү уругларны төлептиг кижилер кылдыр өөредир, кижизидер дээш үлүүн киирип турар. Ылаңгыя эге класс башкылары Татьяна Байыр, Зоя Түрен оларның идепкейлиг чоруун мактаан.

Ада-ие комитединиң чаа составын соңгаан. Школаның башкыларының шынчы дузалакчылары болур дээш комитет ада-иелерни мобилизастап, улуг ажылды чорударын хүлээнген.

Х. КУСКУН-ООЛ.

Мөңгүн-Тайга район.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИМ

Ак-Туругда кадыкшылга школазының чедиги клазында өөренип турар мен. Эрткен чеди чылдарда өөрүм эске оолдар, уруглар-биле кады күрүнениң долу хандырылгазынга өөренип, чурттап келдивис. Бистиң чурттап, өөренип турар школавыс, интернадывыста бүгү-ле херек чүүлдер шупту бар. Уругларның кадыкшылын экижидери-биле аъш-чем хандырылгазы кончуг эки. Хүнде дөрт удаа чемненир. Идик-кеп хандырылгазы бүрүн.

Бистиң башкыларывыс уругларның өөредилгези, кадыкшылы дээш доктаамал сагыш салып турар. Ылаңгыя бистиң класстың башкызы М. В. Таргыяны мактавас арга чок. Н. Н. Чигжит, Е. М. Чамдан, Л. С. Орлова, М. Мандаржап дээш өске-даа башкыларывыска өөрүп четтиргенивисти илередип турар бис.

Н. ЯНДАЙ,
өөреникчи.

Улуг-Хем район.

КУЛЬТУРА КУДУМЧУЗУНДА

Б. Д. Күдерек эмнелге шугумунга санитаркалап барык чээрби чыл ажылдаан. Кижилерге эвилең, эш-өөрүнге ынаарлдыг оон эки мөзү-шынары, онзашкан албан-хүлээлгезинге харысалгалыы — Ак-Барлык суурнуң болгаш ол девискээрниң чонунга мактал, хүндүлелди чаалап алган. Ол бүдүрүлгеге коммунист кижиниң мурнакчы үлегерлиг ролюн илередип турар.

Бичии-уруг Доржуевна хөйнүнгн ажылынга бот-идепкейлиг. 1965 чылдан эгелээш суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазынга он чыл ажыр ажылдаан. Ам ол суурнуң Культура кудумчузунда агиткартыраның удуртукчузу, оон харылааан участогу социалистиг чарышка элээн каш чылда улаштыр тиилекчи болуп келген.

Совет Тываның 30 чылынга холбаштыр район төвүнге болган херээженнер слётунга Б. Д. Күдеректиң удурткан агиткартыразының делгелгези көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара туткан. К. Сүге, Б. Күжүгет, С. Далар, М. Ооржак, С. Кертик база өске-даа херээженнерниң даараан сиилбээн, аргып шокарлаан, быжып бүдүрген хептери, кылган уран-шевер чүүлдери мактаттырган.

Бичии-уруг Доржуевна кадыкшылга, арыг-шеверге хамаарышкан беседа, лекция чорударынга база сонуургалдыг. Кижилерниң чуртталга-амыдыралын улам экижидер, төөгү суурун чагайжыдар хемчеглерин боттандырарынга идепкейлиг, ол ёзулуг хөй-ниитичи.

Культура кудумчузунда ол агиткартыраның бажыңнары барык шупту ногаа шөлдерлиг, чыл бүрү оон элбек дүжүттү ажаап ап келген. Чамдыктарының бажың чаны участогунда тараан оң-чузун чечектери, чурткан ыштары, чадан үнүштерин ылаңгыя чайгы хүннерде көөрге магадаанчыг.

С. ТАВА-САМБУ

Барыын-Хемчик район.

ЭСТОН ССР. Арвед Тейсманның баштап турар конструктор бюрозунуң тургускан төлевилелин ёзугаар Таллинниң спортчу суднолар тудуп тургузар шенелде верфинге чаа «Плутоний» чергелиг, чарыш яхтазын бүдүрүп үндүрген. Чуртка аң баштайгы ындыг яхта ол болган. Ону анаа материалдардан: хадыдан, дубтан, онза шынарлыг ыяштардан чазап кылган. Мачтазы тускай холуксаалыг демир. Парустуг ол хемеде башкарыкчы кижи чоруур, шил-пластиктен кылган өрээл бар, ол ыңчангаш онза бүдүштүг.

Узуну 9 метр болгаш калбаа 3 метр дурттуг, сутже ханылаары 1,4 метр деңнелдиг ол чаа судно-биле маргылдаага киржип, үр үеде аян-чоруктар кылып болур. Алды кижилиг чоруур экипажтың ажылгаарынга таарымчалыг каюта, электрочырыдылга, радио, газ-биле пштаныр чер бар.

ЧУРУКТА: чаа яхтаны шенеп турары.

В. РУДЬКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы)

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 57 ЧЫЛ ОЮНГА ТУРАСКААТКАН БАЙЫРЛЫГ ЧЫСКААЛЫ

Ол 1974 чылдың ноябрь 7-де эртенгиниң 11 шакта эгелээр. Байырлыг чыскаал дараазында колонналар-биле эрткилээр.

№ 1 колонна. Октябрь мурнунуң социалистиг чарышының тиилекчилери коллективтер: алгы заводу, Улуг-Хем ниш ажыл-агый чери, «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобаазазы, Тыва автооруктуң № 1 орук-тудуг эргелели, совхозтарның бүдүрүлге каттыжыышкынының автобаазазы, харылзааның бүдүрүлге техниктиг эргелелиниң автобаазазы, Тыва коммунэнергия, Амыдырал-хандырылга министерствозунуң Кызылда септелге-тудуг участогу, № 14 механизация эргелели, Кызыл-садыг, «Сукпак» совхоз, хоорайның амыдырал-хандырылга комбинады.

Чыскаалыр чери — Ленин кудумчузунда А. С. Пушкин аттыг библиотеканың чаны. Харыылаар кижизи **С. М. Голдырев.**

№ 2 колонна — хоорайның бүгү школаларының өөреникчилери болгаш башкылары.

Чыскаалыр чери — Комсомольская кудумчузунда ИХМ-ниң бажыңының чаны. Харыылаар кижизи **В. Я. Филимонов.**

№ 3 колонна — башкы, политехниктиг институттарның, техникумнарның болгаш училищелерниң коллективтери.

Чыскаалыр чери — Комсомольская кудумчузунда ИХМ-ниң бажыңының чаны, № 2 колонананың соондан чоруур. Харыылаар кижизи **В. И. Данилейко.**

№ 4 колонна — тудуг материалдары үлетпүрүнүң каттыжышкынының, аъш-чем, одалга үлетпүрүнүң, ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелдериниң, эът комбинадының, балык заводунуң «Тудуг кезектери» комбинаттың, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң коллективтери.

Чыскаалыр чери — Комсомольская кудумчузунда «Тувинская правда» редакциязының бажыңының чаны. Харыылаар кижизи **А. Ф. Лушников.**

№ 5 колонна — «Тыва тудуг» трестиң болгаш кержээлиг организацияларның, «Тыва кодээ тудуг» трестиң, «Красноярск хамааты төлевилел» институдунуң комплекстиг төлевилел кылдызының, Красноярскиниң инженер-тудуг шинчилел трезиниң экспедициязының, тудуг болгаш архитектура эргелелиниң, «Кодээ электр тудуг» эргелелиниң тыва участогунуң № 72 механколоннадының, «Кызылдың төп электри тудуг» эргелелиниң коллективтери.

Чыскаалыр чери — Комсомольская кудумчузунда «Тувинская правда» редакциязының бажыңының чаны, № 4 колонаның соондан чоруур. Харыылаар кижизи **Н. Г. Ефремов.**

№ 6 колонна — Тыва транспорт эргелелиниң, аэропорттуң, автомобиль оруктарының тудуунуң болгаш ажыглалының бүдүрүлге эргелелиниң, Кызылдың Енисей пароходствозунуң район эргелели, ОСВОД-туң коллективтери.

Чыскаалыр чери — Комсомольская кудумчузунда «Тувинская правда» редакциязының бажыңының чаны, № 5 колонанаң соондан чоруур. Харыылаар кижизи **К. А. Бакеев.**

№ 7 колонна—Кодээ ажыл-агый министерствозунуң, совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынының, республиканың болгаш Кызылдың «Сельхозтехника» каттыжышкыннарының, «Скотопром» трестиң, зооветеринария хандырылгазының, ыяш ажыл-агый, тараа продуктулар эргелелдериниң, «Көк-Тей» совхозтуң, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң, аэрология экспедициязының коллективтери. № 6 колоннаның соондан чоруур.

Чыскаалыр чери — Интернациональная кудумчузунда музей бажыңының чаны. Харыылаар кижизи **М. А. Хазбулатов.**

№ 8 колонна—Кадык камгалал министерствозунуң болгаш аптека эргелелиниң коллективи.

Чыскаалыр чери — Интернацонал кудумчузунда Кадык камгалал министерствозунуң бажыңының чаны. № 7 колоннаның соондан чоруур. Харыылаар кижизи **А. К. Ондар.**

№ 9 колонна — СЭКП обкомунуң Кызыл хоорномунуң Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, хоорай Совединиң күүсокомунуң, ВЛКСМ обкомунуң болгаш хоорномунуң, облпрофчөвүлелдиң болгаш профэвилелдер обкомнарының, солуннар редакцияларының, «Билиг» ниитилелиниң, ТАЛТЭШИ-ниң, Чырыдыышкын министерствозунуң, уруглар садтарының, Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле комитединиң, Культура министерствозунуң, кинопрокаттың, кинофикация эргелелиниң коллективтери.

Чыскаалыр чери — Интернацонал кудумчузунда музей бажыңының чаны. № 8 колонаның соондан чоруур. Харыылаар кижизи **Д. А. Попков.**

№ 10 колонна — Садыг министерствозунуң респотребсоюзтуң, күрүне-садыг инспекциязының, нефть баазазының, стандарттар болгаш хемчээшкин техниказының күрүне хайгааралының лабораториязының, харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң, Чөвүнүң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелериниң коллективтери.

Чыскаалыр чери — Интернацонал кудумчузунда Кадык камгалал министерствозунуң бажыңының чаны. № 9 колонаның соондан чоруур. Харыылаар кижизи **В. С. Гладилин.**

№ 11 колонна — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының, хандырылга эргелелиниң, материал-техниктиг хандырылга кылдызының, ДОСААФ комитединиң, гидрометобсерваториязының, даг-техника инспекциязының, олуктывыш ажыл-агый эргелелиниң, физкультура болгаш спорт комитединиң коллективтери.

Чыскаалыр чери — Каа-Хем кудумчузунда культура парыгының чаны. № 10 колоннаның соондан чоруур. Харыылаар кижизи **Н. Г. Потехин.**

№ 12 колонна — Сан, Юстиция министерстволарының, банкыларының, ажаалга кассаларының, статистика эргелелиниң, суд, прокуратураның, Социал-хандырылга министерствозунуң, коммунал-чуртталга ажыл-агыйының коллективтери.

Чыскаалыр чери — Каа-Хем кудумчузунда культура парыгының чаны. № 11 колонаның соондан чоруур. Харыылаар кижизи **Ф. И. Килин.**

Бүгү колонналар чыскаалыр черинге эртенгиниң 10 шак 30 минутада келир.

Бүгү чыскаалды болгаш демонстрация үезинде шимчээшкинниң корум-чурумун Кызылдың шериг комиссары **И. А. Нечаев** харыылаар.

Демонстрация үезинде хөй-ниитиниң корум-чурумун Иштики херектер министерствозунуң хоорай кылдызының начальниги **В. С. Ключников** харыылаар.

БАЙЫРЛАЛ КОМИССИЯЗЫ

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 2-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы.
12.05—Медээлер.
12.10—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
12.40—Өңнүг телекөргүзүг. «Элдептиг теве». Мульт-фильм.
12.50—Өңнүг телекөргүзүг. **«Хөглүг аян-чорук».**
13.50—**«Кадыкшыл».** Эртем-тайылбырлыг программа.
14.20 — Өңнүг телекөргүзүг. **«Амытаннар аразында».**
15.20—Өңнүг телекөргүзүг. **«Музыкалыг киоск».**
15.50—**«Тавраның баштайгы хүннери»** деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.
16.10—ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Биче театрының 150 чыл болганынга тураскааткан кежээ.

КЫЗЫЛДАН

18.00—**«Делегей байдалының дугайында дончу тайылбыр».**
18.15 — Уругларга. Мульт-фильм.
18.25—**«Тываның неделязы».** Информастыг программа.

МОСКВАДАН

18.40—Өңнүг телекөргүзүг. РСФСР-ниң Күрүнениң улусчу коллективтериниң фестивалы. Удмурт АССР-ниң Күрүнениң **«Италмас»** аттыг танцы ансамбли.
19.25—**«Сени манап тур бис, оол».** Урап-чечен фильм.
21.00—**«Кыргыс ССР-ниң болгаш Кыргыс Компартияның тургустунганындан бээр 50 чыл болганынга».** Репортаж.
22.00—Өңнүг телекөргүзүг. **«Ыр биле ужуражылга».** Ольга Воронец ырлап тур.
22.30—**«Үе».** Информастыг программа.
23.00—23.45—Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. **«Спартак». (Москва) —«Черноморец» (Одесса).** 2-ги тайм. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

Редактор **В. С. ШАРАВИН.**

КИНО

НОЯБРЬ 2-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: **«Парижке ооржаашкын»** (2 сериязы кады) 10.00, 12.40, 15.20, 18.10, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Биче оглунуң кудумчузу»** 9.00, 11.00, **«Аас-кежиктиг «Щуканың» командири»** 15.00, 17.00, **«Шписсарт шивээзиниң дүлгээзиннер»** 13.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Айболит биле Бармалей»** 13.00, **«Боттуң оглу»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Шкид республиказы»** 15.00, **«Океан»** 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ

Ноябрь **2, 3-те Хөгжүм-шии** театрынга Тыва АССР-ниң литература болгаш уран чүүл хүннериниң Москвага көргүзүглериниң программазын ёзугаар

ТҮҢНЕЛ КОНЦЕРТ

болур.

Эгелээри 17.00 болгаш 20.00 шактарда.

Билеттерни театрның кассазында садып турар.

«Шамбалыг» совхозтуң хоочун ажылчыннарының бирээзи, хоймзу, коммунист

Монгуш Санчитович СЕНДЕЛДИҢ

эскак чоруурну совхозтуң дирекциязы, партия организациязы, ажылчын комитеди дыңнадып, оон өг-бүлезинге болгаш төрелдеринге таңы кажыыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыа № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кодээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТИРАЖЫ 16056. ЧАГЫГ № 257.

ТС—01252

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 1)

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 259 (9636) | 1974 чылдың ноябрь 3, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

КИРГИЗИЯНЫҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИНГЕ КЫРГЫС СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНГА КЫРГЫС ССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

Кайгамчыктыг хүн-биле — Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың болгаш Киргизияның Коммунистиг партиязының тургустунганындан бээр 50 чыл оюн холбаштыр Киргизияның ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга, оларның дайынчы авангарды—коммунистеринге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байыр чедирип тур.

Социал болгаш национал дарлалдан Октябрьның социалистиг Улуг революциязы хостаан кыргыс улус совет улустарның найыралчы өг-бүлезинге төөгүлүг чаартылгаларның алдарлыг оруун эрткен.

Шаанда феодалдыг болгаш патриархалдыг эзу-чурумнар төргидеп, хааның Россияның хомудангай кыдыг-кызыгаары турган Киргизия түрегделдеп болгаш эрге-медел чок чоруктан Совет эрге-чагырганың чылдарында чурттуң орус болгаш өске-даа улустарының акы-дуңма деткимчези-биле хостталгаже болгаш дең эргеже, материалдыг болгаш угаан-бодал амыдыралының чечектелиишкининче магалыг улуг базымнарны кылып, социалистиг күрүнелиг болуп, бедик хөгжүлделиг Совет Социалистиг Республика болу берген. Ам оон экономиказының үндезини хөй адырларлыг улуг индустрия болгаш бедик механизастыг кодээ ажыл-агыйы болуп турар. Республикада мергежилдиг кадр ажылчыннар болгаш специалистер өскен, үлетпүрнүң, электроэнергетика, өңнүг металлургия, машина тудуушкуну, электротехника болгаш прибор тудуушкуну ышкаш ындыг адырлары тургустунган болгаш шапкын хөгжүп турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында үлетпүр продукциязының хемчээли 245 катап өскен. Кодээ ажыл-агый магалыг сайзыраан. Кошкун мал ажылының болгаш хомудаңгай чер ажылының оронунга амгы үениң социалистиг кодээ ажыл-агыйы тургустунган. Киргизия—хөй болгаш хөвең ажылының, чигир свёклазы, таакпының, дүктү бүдүрериниң чугула району.

Республиканың ажылчы чоннарының материалдыг чаагай байдалы чылдың-на өзүп орар. Социалистиг культураның, улус өөредилгезиниң, эртемниң, литератураның болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдезинге кайгамчык чедиишкиннер чедип алдынган. Эрге-медел чок чоруктан болгаш дарладыышкындан кыргыс херээженнерни хостааны социализмниң аажок улуг чаалап алыышкыны болган.

Бистиң чуртувустуң чер болганында ышкаш, социалистиг Киргизияда политика талазы-биле бедик медерелдиг, күш-ажылды чаа ёзу-биле көөр, коллективизмниң, совет патриотизминиң болгаш пролетаржы интернационализмниң ёзузунга кижизиттинген кижилерниң салгалдары өскен. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Киргизстанның оолдары болгаш кыстары немец-фашистиг эжелекчилерге удур бүгү совет улус-биле кады маадырлыг тулчуп турган, фронтуга ажылдыг кылдыр тыылга эрес-шудургу ажылдаан. Төрээн чуртка кызыгаар чок бердингенин көргүскен. Чурттуң, совет республика бүрүзүнүң чечектелиишкининиң болгаш күчү-шыдалының сынныш дивес үндезини — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң улустарының найыралын быжыглаарынга, экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге республиканың ажылчы чоннары боттарының төлептиг салыышкынын киирип келген болгаш киирип-даа турар.

Төөгүлүг 50 чыл дургузунда акы-дуңма Киргизияның чедип алган чедиишкиннери социалистиг тургузугнуң, ленинчи национал политиканың, ССРЭ улустарының бузулбас найыралының, оларның акы-дуңма эвилелиниң болгаш дуза-ламжылгазының өндүр улуг чаартыкчы күжүн, хостуг ажыл-иштиң тиилелгезин чырытыкландыр бадыткап турар.

Совет Киргизияның чедиишкиннери бистиң ленинчи партиявыстың, оон дайынчы отряды—Киргизияның Компартиязының ажыл-чорудулгазы-биле чарылбас холбаалыг, коммунистиг тургузуушкунунуң планнарын боттандырар дээш республиканың ажылчы чоннарының демиселин ол баштап, оларны совет патриотизминиң болгаш пролетаржы интернационализмниң ёзузунга кижизидип турар.

Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың болгаш Киргизияның Коммунистиг партиязының беш чылын политиктиг болгаш күш-ажылчы аажок улуг кёдүрлүүшкүннүң, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг боттандырып турарының байдалында байырлап турар-дыр. СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр республиканың ажылчы чоннары социалистиг чарышты калбак нептереткен. Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер, үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый хөгжүлдезиниң темпилерин дүргедедир дээш олар идепкейлиг демисежип, тоску беш чылдың дөрткү, тодарадыкчы чылының онаалдаларын алдарлыы-биле күүседир деп чайгылыш чок шиитпирлиин көргүзүп турар.

Республиканы Октябрь Революциязы орден-биле шаңнааны-биле холбаштыр Кыргыс ССР-ниң ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели чүректиң ханызындан байыр чедирип, Киргизияның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге, коммунистиг тургузуушкунунуң херээнге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээрзинге бызыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Кыргыс Совет Социалистиг Республика делгерезин!

СЭКП-ниң дайынчы отряды —Киргизияның Коммунистиг партиязы делгерезин!

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының найыралының болгаш акы-дуңма ёзузунуң чөлеңгиижи — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

Коммунизмни тургузарының сорук кииричизи болгаш организакчызы —Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Комсомолчу Надя ийи-ле чыл дургузунда Каа-Хемниң эң мурнакчы саанчызы апарган. Хой-ниити ажылынга база идепкейлиг. Ол хире бачым иште хирезинде, кодээ ажыл-агый техникумунда бот-өөредилге-биле өөренип турар. Бо кыстың дугайын журналист Чооду Кара-Кусеңниң солуннуң ушку арнында «Саанчының сагыжы» деп чүүлүнде номчуңар.

ТУРКМЕН ССР. Ташауз районнуң Куня-Ургенч районунуң СЭКП XXII съездизи аттыг кур-черии специализастаттынган колхозунуң үнелиг аъш-чем культуразы—рис тарып турар шөлү 1700 ажыг гектар. Улуг Октябрьга алдар кылдыр күрүнеге 5000 тонна хире рис тараазын садар деп ол шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: комбайнер Владимир Югай. Оон бир эжегер дургузунда бастырып ап турар ризи 15—20 тонна.

А. САПАРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КИРГИЗИЯДА БАЙЫРЛАЛ

Чедиишкиннериңерге чоргаарланыр мен

Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының 50 чылының бүдүүзүнде солуннарга парлаан чүүлдерни болгаш радиодан дамчыдылгаларны дыңнап, телевизордан көргеш, хүннээректиг Киргизияның шапкын хөгжүлдезинге чоргаарланып, акы-дуңма кыргыс улустуң амыдырал-чурталгазының чаагайжып турарынга сеткилим ханып, ол бүгү чедиишкиннер ленинчи национал политиканың бистиң делгем улуг чуртувустуң бүдүн салымынга боттаныы турарының херечизи деп билдим.

Мен хойжу кижи мен. Ыңчангаш хой ажылының хөгжүлдезиниң дугайында чүүлдер меңээ улуг сонуургалды болдурган. Акы-дуңма Киргизияның кол байлаа— хой-дур. Оон дагларында, шынааларында он бир миллион баш нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойлар бар. Республика бо чылын чуртка 39 муң тонна дүктү саткан. Ол дээрге, кыргыс улустуң күш-ажылчы чедиишкиннери-дир. Улуг Октябрьның, бүгү совет улустуң хүн бүрү көргүзүп турар дузаламчызының болгаш эп-найыралчы чоруунуң ачызында Киргизия эрткен беш чылдарның дургузунда чүгле мал ажылынга эвес, а кодээ ажыл-агыйга, үлетпүрге болгаш тудуга улуг-улуг күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алган-дыр. Акы-дуңма кыргыс улустуң ол чедиишкиннери Совет Тываның чонун өөртүп турар.

Таңдыда Тока аттыг совхозта 40 муң ажыг хой бар. Совхозтуң хойжулары бо тодарадыкчы чылда багай эвес ажылдааннар. Мен алган хүлээлгелеримни күүседтим. Чүс хойдан-на 115 хураганны, бир баштан-на 3,8 кг дүктү кыргып алдым. Мээң чедиишкиннерим кыргыс хойжунуу, а кыргыс эжимниң чедиишкиннери мээңии болур ужурлуг. Ыңчангаш бөгүн кыргыстар-биле кады байырлап тур мен.

У. БАВУН-ООЛ.
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

БЕЛЭЭВИС

Акы-дуңма Киргизияның 50 чыл оюн чүгле ол республиканың эвес, а бүгү Совет чурттуң байырлалы-дыр. Бо дээрге бистиң Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының амыдыралга боттаныышкынының тодаргай херечизи, социалистиг ниитилелдиң улуг чедиишкиннериниң, совет улустуң улам сырый каттыжыышкынының болгаш бызыг эп-найыралының көрүлдези-дир. Совет Киргизстан экономиканы, эртемни база культураны хөгжүдеринге, чоннуң амыдырал деңнелин бедидеринге канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннерни чедип алган. Бо талазы-биле Киргизияның Компартиязының бирги секретары Т. У. Усубалиев бо эртип турар улуг байырлалдың бүдүүзүнде төп телевидение дамчыштыр тодаргай чугаалаанын улуг кедурлүүшкүн-биле дыңнадым.

Мээң аныяк Тыва республикамның 30 харлаан хүнүнде оон улуг акызы Киргизстан Саян ажыр чылыг холун сунуп, изиг байыр чедиргенин бис ынчан байырлыг хуралдың киржикчилери сеткил ханып хүлээп алган бис. Бо хүннерде делегейниң бүгү ажылчы чоннары улуг Октябрьны байырлаарынга база белеткенип турар. Октябрьның күштүг чалгыы оранчарны оттурупканындан Киргизияга-даа, мээң чалыы Тывамга-даа аас-кежиктиг амыдырал бодараан. Ынчангаш мээң удуртуп турарым тудуг бригадазы эрткен октябрь айда 31 муң рубль түңге тудуг-монтаж ажылдарын шингээдип алыр турган, ол хүлээлгезин айның 25-тиң хүнүнде-ле 33 муң кылдыр күүсеткен чедиишкинин Кыргыс ССР-ниң 50 чылынга, келир чылдар улуг Октябрь байырлалынга сөңнеп, белекке туттувус.

С. САНДАН,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, «Кызыл туг» эргелелинде тудуг бригадири.

Чүректиң ханызындан

Бистиң кожавыс акы-дуңма кыргыс улус бо хүннерде боттарының чырык-чаагай байырлалын демдеглеп эрттирип турар. Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың болгаш Киргизияның Коммунистиг партиязының 50 чыл оюнуң байырлалы тыва улуска чүден эргим болгаш чоок.

Чаңгыс салгалдың назынында-даа эвээш үе дургузунда Киргизия кошкун мал ажылдыг, хомудаңгай чер ажылдыг, феодал-торел бөлүк болгаш колония хакаарылгалыг чурт турганындан күчүлүг индустриялыг механизастаан улуг кодээ ажыл-агыйлыг мурнакчы культуралыг Совет республика кылдыр чечектелип хөгжээн.

Ыңчангаш бис акы-дуңма кыргыс улустуң экономика болгаш культура тургузуушкунунга бо хире улуг чедиишкиннерге сеткил-сагыжывыстың ханызындан канчаар-даа аажок өөрүп турар бис.

Кожаларывыстың, акы-дуңмаларывыстың уттундурбас бо чырык, аас-кежиктиг байырлалының хүннеринде Кызыл хоорайның ажылчы чоннары, кыргыс улуска чүректиң ханызындан изиг байырын чедирип, оларның коммунизм тургузуушкунунуң херээнге моон соңгаар-даа улуг-улуг күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болурун күзеп турар.

Ш. КУУЛАР.
ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы.

МАГАЛЫГ ҮЕ

Улуг-Ажык. Оон делгемнеринде Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозунуң хойжуларының кыштаглары бар. Хову турлаан орук элээн маңнаткаш, кезек тейлер чоогунда хураганнар кадарып чораан хойжунуң чанынга келдивис.

— Сураглыг хойжувус Мекей Айыкаевич бо-ла болгай—деп, кады чорааныбыс совхозтуң хойжу бригадазының бригадири Павел Оттукович Балган-оол хойжу-биле бисти таныштырды.

— 1950 чыл. Оон эгелээш-ле өг-бүлемниң ээзи-биле ниитиниң малын малдап эгеледивис. Малчының ажылы харысаалгалыг, солун, берге-даа дээрзин билбес кижи ховар. Ындыг болганда чүгле дидим, эрес-кежээ, бергелерге торулбас, шак ындыг кижилер ол ажылга ажылдаар—дээш, Мекей Айыкаевич хойжу ажылдың дугайын каксы чугаалады.

— Хой ажылынга мынча үр ажылдап келгеш, багай диртип көрбедивис. Көргүзүглеривис черле шору: 100 хойга онаштыр тозандан оруг хураган камгалап ап чораан бис. Оон черле кудулаваан деп, Мекей Айыкаевич чугаалады.

Чоннуң чаагай чанчылын ёзугаар хоочун хойжу байырлалдарга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлге алырын черле утпас. Беш чылдың тодарадыкчы чылында, Совет Эвилелиниң акы-дуңма хөй националдыг өг-бүлезинге төрээн Тываның эки тура-биле бактаап киргениниң 30 чыл болур оюнга уткуштур 100 хойдан 100 хураган камгалап, хой бүрүзүнден-не 3,5 килограмм дүктү кыргып алырын олар хүлээнген. Кызымак, туралыг соруккур ажыл-иш өөрүнчүг түңнелге чедирген: 100 хойга онаштыр олар 117 хураганны камгалап ап, хой бүрүзүнден 3,7 килограмм дүктү кыргып алган.

Төрээн Тывазының байырлалынга мындыг күш-ажылчы белектерлиг ужурашканы-биле холбаштыр сураглыг хойжуга байыр чедиреривиске ол мынча диди:

— Амгы үениң магалыын ана тоолда-биле домей чүве-дир. А шаанда капчаар түрең, байларга базындырып чорбалывыс дээр боор. Ындыг базымча, дарлалды чүгле тыва улус эвес, а акы-дуңма кыргыс болгаш өске-даа нацияның улустары база эрткенин солун-сеткүүлден-даа кижи номчуур-дур. Ылаңгыя чүс-чүс чылдарга эрге-шөлээ чок базындырган кыргыс улус аас-кежиктиг амыдыралды күзеп чораан. Культура-даа, дыл-домааның-даа талазы-биле биске чоок кыргыс улусту база-ла Октябрь революциязы олумчалдымдан, дарлалдан хостап алган. Ам магалыын көрбээ бе—Кыргыс ССР болгаш оон Коммунистиг партиязы болуңнуң 50 чыл оюн байырлап турар-дыр. Бо бүгү—Улуг Октябрьның күштүг херээн, акы-дуңма улустарның найыралының херечизи-дир, оолдарым—дээш, Мекей Айыкаевич чугаазын доосту. Хоочун хойжунуң чугаалааны боттарының республиказының болгаш Компартиязының 50 чыл оюн байырлап турар кыргыс улустуң хөй националдыг акы-дуңма улустарның ачызында чедип алган чедиишкиннеринге чоргаарланып чоруур бис.

М. КАЛЧАН.

А. Н. Косыгинниң Киргизияда чоруп турары

ФРУНЗЕ. (СЭТА). Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюнуң байырлалынга холбаштыр республикада чоруп турар. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ноябрь 1-де В. И. Ленинниң тураскаалынга чечек салган.

Эш А. Н. Косыгин Киргизияга Советтер эрге-чагыргазы дээш демиселге амы-тынын оскунганнарның тураскаал суурганынга чечек салган.

В. И. Ленинниң тураскаалынга болгаш тураскаал суурганга Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Т. Кулатов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. С. Суюмбаев, байырлаалга келген делегацияларның баштыңнары база чечектер салган.

Республиканың болгаш Киргизияның Компартиязының 50 чыл оюнга тураскаал кылдыр найырал аллеязын тарып олурткан. Аңаа баштайгы ыяшты СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң дилээн ёзугаар тарып олурткан. Эш А. Н. Косыгин, Кыргыс ССР-ниң удуртукчулары, хүндүлүг аалчылар чаш ыяштарны тарып олурткан.

Киргизияның чиик үлетпүрүнүң эң улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи — Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниг камволь-сукно комбинады. Комбинат чурттуң аңгы-аңгы булуңнарындан чиг-эт ап турар, оон продукциязы Совет Эвилелиниң хөй-хөй хоорайларында болгаш суурларында сураглыг.

Эш А. Н. Косыгин ол хүн ук комбинатка чораан. Бүдүрүлге чери-биле таныжып, ажылчыннар-биле болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле чугаалашкан.

Хүннээректээн ол черниң чедиишкиннерин Кыргыс ССР-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде чайыннадыр көргүскен. Ол хүн аңаа ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, республиканың удуртукчулары чораан.

Эш А. Н. Косыгин Кыргыс ССР-ниң удуртукчулары-биле кады Киргизияның найысылалының чаа төп универсалдыг магазинин барып көрген.

ФРУНЗЕ—БӨГҮН

Совет Киргизияның найысылалы —Фрунзе. ЧУРУКТА: Совет шөл.

КИРГИЗИЯ чурттуң эң бедик даг девискээрлиг, хөвең тарыыр чери. Ам хөвеңчилерниң дүжүт ажаап алыр үези келген. Дүжүттү муң беш чүс ак-көк корабль ажаап турар.

ЧУРУКТА: Ош областың Ленин районунуң «Москва» колхозунда хөвең дүжүүн механизастаан күш-биле ажаап ап турары.

В. МОРЕВ биле В. САДЧИКОВТУҢ фотолары.

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИИЛИҢЕР!

1974 чылдың үшкү кварталының түңнелдери

ХОЙЖУЛАР

Фамилиязы ады, адазының ады	Ажыл-агыйлар	100 хойдан алган хураган	1 хойдан дүк (кг).
Ооржак Д. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	151	1,9
Сафонов Н. П.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	144	4,5
Сагаачы С. Д.	«Чаа орук» к-з	137	—
Ооржак Д.-Н. Ч.	«Алдан-Маадыр» с-з	136	2,0
Куулар М. Ч.-Х.	«Октябрь 30 чылы» к-з Чөөн-Хемчик	135	2,9
Хертек К.	«Ленинчи орук» с-з	133	3,5
Дамзурун Н. С.	«Чодураа» к-з	128	3,2
Ступьев Н. Т.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	128	—
Саны С. О.	«Найырал» с-з	125	—
Монгуш Д.	Дуржулга станциязы	123	5,1
Ондар А.-Х. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з Чөөн-Хемчик	123	2,7
Куулар С. У.	«Чыраа-Бажы» с-з	122	2,3
Донгак Д. А.	«Барлык» с-з	121	—
Сарыглар Э. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	121	2,0
Монгуш Н. Х.К.	«Коммунизмче орук» к-з Өвүр	120	2,5
Санаа К.	Тока аттыг с-з	120	4,2
Ондар М. Б.	«Сүт-Хөл» с-з	120	1,7
Ооржак С. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	120	1,9
Монгуш О. Б.	—«—	120	1,8
Ондар Б. Б.	«Тиилелге» с-з	120	2,6
Солуман А. Б.	«Х Улуг хурал» к-з	120	2,6
Чанзан С. Ч.	«Найырал» с-з	120	—
Бавуу-оол У. А.	Тока аттыг с-з	119	—
Куулар К. Б.	«Октябрь 30 чылы» к-з Чөөн-Хемчик	118	2,6
Донгак Д. Д.	«Чыраа-Бажы» с-з	118	2,1
Дамба М. А.	«Бүрен» с-з	116	3,6
Кужугет С. Д.	«Барлык» с-з	116	—
Чола М. Д.	«Чыраа-Бажы» с-з	116	2,0
Сарыглар Ч. Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	116	1,8
Сувандии М. Д.	«Чодураа» к-з	115	3,5
Сандый-оол М.	Тока аттыг с-з	115	—
Көк С. Х.	«Мурнакчы» к-з	115	2,5
Монгуш А. С.	«Чыраа-Бажы» с-з	115	2,4
Түлүш Л.	Тока аттыг с-з	114	—
Ондар Э. К.	«Алдан-Маадыр» с-з	115	—
Тортуй-оол Т.	Тока аттыг с-з	114	—
Монгуш Ч. К.	«Сүт-Хөл» с-з	114	1,9
Бадан В. М.	«Ленинчи орук» с-з	113	3,5
Сүге-Маадыр Х. Д.	«Тээли» с-з	113	—
Монгуш Н. Д.	«Сүт-Хөл» с-з	113	1,9
Ондар Д. Д.	—«—	112	1,8
Сат Ч. Ч.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	112	3,2
Ондар А. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	112	1,9
Кужугет Х.	Дуржулга станциязы	111	—
Хомушку У. К.	«Барлык» с-з	111	—
Куулар Х. Б.	«Октябрь 30 чылы» к-з Чөөн-Хемчик	111	2,7
Монгуш О. Ч.	«Чыраа-Бажы» с-з	111	2,5
Биче-оол Д. М.	«Малчын» к-з	110	1,6
Монгуш Б. К.	Тока аттыг с-з	110	4,0
Монгуш С.	«Шамбалыг» с-з	110	3,2
Монгуш Ш. Д.	«Шекпээр» с-з	110	—
Санчу С. Л.	«Тээли» с-з	110	—
Маадыр Х. Д.	«Тээли» с-з	110	—
Лопсан К. Ш.	«Ак-Туруг» с-з	110	3,6
Носак Д. Б.	«Өөк» с-з	110	—
Ооржак К. С.	«Шекпээр» с-з	110	—
Монгуш Ы. С.	«Октябрь 30 чылы» к-з Чөөн-Хемчик	110	3,1
Ондар К. Л.	«Алдан-Маадыр» с-з	110	2,0
Ондар Д. С.	—«—	110	1,8
Ооржак М.	«Ленинчи орук» с-з	109	3,1
Чамзын Ч. У.	«Х Улуг хурал» к-з	109	2,1
Кендел-Хая Д. Х.	«Жданов» с-з	109	2,4
Кужугет Ч. Л.	«Барлык» с-з	109	—
Куулар В. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з Чөөн-Хемчик	109	2,7
Ондар К. С.	«Сүт-Хөл» с-з	109	—
Ондар С. Л.	«Алдан-Маадыр» с-з	109	—
Рузанов Н. И.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	108	—
Оюн С. М.	Дуржулга станциязы	108	—
Хомушку Б. А.	«Хемчик» с-з	108	—
Монгуш Д. С.	«Чыраа-Бажы» с-з	108	2,2
Монгуш Ы. К.-К.	«Алдан-Маадыр» с-з	108	1,9
Ашак С. Д.	—«—	108	1,7
Монгуш Д. К.	«Сүт-Хөл» с-з	108	—
Докур О.	«Ленинчи орук» с-з	107	2,6
Намдал О. С.	«Мөрең» к-з	107	—
Донгак А. Д.	«Мурнакчы» к-з	107	2,4
Хертек Б. М.	—«—	107	2,0
Садчак О. Н.	—«—	107	2,4
Саны-Мидип К. М.	«Тээли» с-з	107	1,6
Ак-Лама Т. Х.	«Ак-Туруг» с-з	107	1,9
Биче-оол Ш. М.	«Күш-ажылдың хостуу» с-з	107	1,1
Монгалбиң А. Д.	«Тес-Хем» с-з	107	2,6
Монгуш К.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	107	3,7
Ховалыг Б. Д.	«Чыраа-Бажы» с-з	107	2,3
Сарыглар Х. Ш.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	107	2,9
Монгуш Ш. К.	«Алдан-Маадыр» с-з	107	1,8
Оюн Х. М.	«Октябрь 30 чылы» с-з Каа-Хем	106	3,0
Ооржак С. Д.	«Мурнакчы» с-з	106	2,2
Доржу М. Т.	«Найырал» с-з	106	3,0
Седип Б. М.	Жданов аттыг с-з	106	1,8
Куулар К.	«Шамбалыг» с-з	106	—
Оюн М. Н.	Дуржулга станциязы	106	—
Ондар Д. Л.	«Сүт-Хөл» с-з	106	—
Айкан Э. Ч.	«Тиилелге» колхоз	105	3,0
Дашпын Д. К.	«Кара-Хөл» колхоз	105	—
Маңчын-оол К. С.	—«—	105	—
Эрес-оол Х. С.	«Бай-Тал» с-з	105	—
Дамдын М. С.	«Найырал» с-з	105	2,8
Канчыр-оол И. Б.	«Улуг-Хая» с-з	105	2,6
Серен Д. Д.	«Чодураа» колхоз	105	3,5
Дежитмаа О.	«Ак-Эрик» к-з	105	2,4
Куулар Б. Ш.	«Чыраа-Бажы» с-з	105	2,4
Ондар С. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	105	—
Саая Ш. Е.	«Тиилелге» колхоз	104	1,7
Каазут А. Х.	«Найырал» совхоз	104	—
Ооржак С.	«Тиилелге» с-з	104	—
Хомушку Б. Д.	«Барлык» с-з	104	—
Ховалыг И. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	104	1,9
Кара-Сал Д. Х.	«Большевик» с-з	104	2,8
Ооржак Ч. Н.	«Сүт-Хөл» с-з	104	—
Белчээ М. Т.	«Мөрең» колхоз	103	—
Дүпчен Э. С.	«Чаа орук» колхоз	103	—
Сарыг-оол Ч. О.	«Х Улуг хурал» к-з	103	2,0
Дежидмаа Т. М.	Жданов аттыг с-з	103	2,8
Сырат Б. Ч.	«Чодураа» колхоз	103	3,2
Ооржак А. М.-Б.	«Искра» к-з	103	2,7
Донгак Д. Д.	«Сүт-Хөл» с-з	103	1,8
Балдан С. С.	«Чаа орук» к-з	102	—
Салчак Т. С.-Д.	«Мурнакчы» к-з	102	2,3
Мижит-оол У. С.	«Найырал» с-з	102	2,1
Сат О. С.	—«—	102	2,5
Ооржак С. К.	«Коммунизмче орук» к-з Өвүр	102	2,4
Монгуш М. К.	—«—	102	1,7
Намы М. Н.	«Мөген-Бүрен» колхоз	102	1,6
Тейин Д. Б.	«Малчын» колхоз	102	1,7
Оюн Б.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	102	—
Ондар Д. С.	«Тиилелге» с-з	102	—
Саая А. Б.	«Хемчик» с-з	102	—
Куулар Ч. Д.	«Шекпээр» с-з	102	—
Ооржак Д. Б.	«Искра» колхоз	102	2,5
Ооржак Б. Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	102	1,7
Монгуш Ч. Х. Б.	—«—	102	1,8
Монгуш А. Л.	—«—	102	2,0
Дамдын С. С.	Ленин аттыг колхоз Эрзин	101	—
Сотпам С. С.	—«—	101	—
Сонам Ш. С.	«Мурнакчы» с-з	101	—
Данзырың И. М.	«Ак-Туруг» с-з	101	2,8
Маскыр-оол Д. Х.	«Найырал» с-з	101	1,9
Доржу Д. О.	«ҮТКА 25 чылы» с-з	101	2,8
Донгак Б. К.	«Малчын» колхоз	101	1,3
Донгак С. Д.	«Чыраа-Бажы» с-з	101	2,4
Ооржак Б. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	101	2,1
Сат Ш. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з Чөөн-Хемчик	101	—
Түлүш Л. С.	«Сүт-Хөл» с-з	101	—

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Бригадирниң фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйлар	100 хойдан алган хураган	Бир хойдан алган дүк (кг)
Сырат Т. Б.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	112	4,0
Сат К. Н.	Тока аттыг с-з	108	3,3
Ооржак С. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	107	1,8
Монгуш О. Д.	—«—	104	1,6
Монгуш Ч. К.	«Сүт-Хөл» с-з	103	1,8
Куулар К. С.	«Октябрь 30 чылы» к-з Чөөн-Хемчик	101	1,9
Аксенов В. С.	ССРЭ-ниң 50 чылы с-з	100	3,3
Кыргыс М. Б.	Тока аттыг с-з	100	3,5
Соян А. С.	«Чаа орук» к-з	100	2,3
Яндак Д. С.	«Коммунизмче орук» к-з Эрзин	100	2,0
Ондар С. Л.	«Алдан-Маадыр» с-з	100	—
Санников П. С.	Дуржулга станциязы	99	4,1
Чымчы У. Ш.	Жданов аттыг с-з	98	2,1
Ооржак Д. Ч.	«Сүт-Хөл» с-з	96	1,7
Монгуш К. Б.	«Шекпээр» с-з	95	—
Монгуш М. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	95	1,6
Оюн Ш. Ш.	«Коммунизмниң херели» к-з	94	2,4
Сат Ч. Ч.	СЭКП-ниң XXII съездизи с-з	94	2,4
Хомушку С. М.	«Хемчик» с-з	93	—
Оюн О. С.	«Коммунизмниң херели» с-з	93	2,1
Донгак Б. Д.	«Сүт-Хөл» с-з	92	2,4
Дамдын К. С.	Ленин аттыг к-з Эрзин	92	1,5
Ынаалай Ч. Л.	«Мөрең» к-з	92	1,8
Чооду Ш. Х.	«Коммунизмче орук» к-з Эрзин	92	2,2
Монгуш С. Х.	—«—	91	1,6
Мон А. Т.	«Мөрең» к-з	91	1,3
Ондар Д. Д.	«Сүт-Хөл» с-з	91	1,8
Хайың С. К.	«Чаа орук» к-з	91	2,0
Куулар Ч. Б.	«Коммунизмниң херели» к-з	90	2,1
Ооржак Ч. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	90	1,7
Ховалыг С. Д.	—«—	90	1,8
Магывай Р. С.	Ленин аттыг к-з Эрзин	90	2,2
Эир И. Т.	—«—	90	1,3
Нурзат Б. К.	«Коммунизмче орук» к-з Эрзин	90	1,7
Күзен Б. К.	—«—	90	1,5
Чаш-оол М. С.	«ҮТКА 25 чылы» с-з	90	3,1
Бюрбюсен Э.	Жданов аттыг с-з	90	2,2

СААНЧЫЛАР

Фамилиязы, ады адазының ады	Ажыл-агыйлар	Бир инектен тос айларда сагган сүт (кг)
Долгашева В. А.	«Көк-Тей» с-з	3068
Матина Т. И.	«Кызыл тараачын» с-з	3004
Монгуш А. К. С-Б.	СЭКП-ниң XXII съездизи с-з	3002
Гусакова А. К.	«Көк-Тей» с-з	2884
Ондар Д. Д.	СЭКП-ниң XXII съездизи с-з	2810
Конобеевская Т. З.	«Көк-Тей» с-з	2770
Бушуева Е. А.	ССРЭ-ниң 50 чылы с-з	2608
Кочкина А. Б.	«Кызыл тараачын» с-з	2516
Ензак Г. П.	—«—	2513
Романова Л. Г.	—«—	2492
Пашенко Е. Г.	ССРЭ-ниң 50 чылы с-з	2461
Торгашина Е. Т.	—«—	2450
Ондар Б-У. С.	«Көк-Тей» с-з	2428
Седепей З. А.	«Кызыл тараачын» с-з	2417
Хайдывай Г. И.	—«—	2411
Иргит Н. С.	—«—	2410
Ошлакова Н. Н.	«Россия» с-з	2360
Серенчик О.	«Саян» с-з	2351
Тимшина М. П.	—«—	2339
Сат М. А.	«Кызыл тараачын» с-з	2316
Гельцер Э. Ф.	ССРЭ-ниң 50 чылы с-з	2316

ФЕРМАЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Фермалар	Ажыл-агыйлар	Бир инектен сагган сүт (кг)
Доронин Д. С.	Туран	«Кызыл тараачын» с-з	2228
Шубин В. И.	Могай	«Саян» с-з	2157
Дурнова З. Г.	Доора-Хадын	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2072
Горилый Е. В.	Көк-Тей	«Көк-Тей» с-з	2060
Монгуш А. С-Б.	Дөргүн	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	1963
Фогель Я. М.	Өөк	«Саян» с-з	1898
Куулар К. Д.	Арыг-Бажы	«Большевик» с-з	1659
Сагоян И. П.	Краснояр	«Революцияның чалбыыжы» с-з	1642
Рудаков Н. С.	Тов	Дуржулга станциязы	1624
Ондар Ч. М.	Ак-Даш	«Алдан-Маадыр» с-з	1544
Судупей В.	Хүт	«Кызыл тараачын» с-з	1553

БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады адазының ады	Ажыл-агыйлар	Хонукта ортумак немелде деңзи (гр)
Хомушку Б. Х.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	1099
Тарасенко А. М.	«Хадын» к-з	940
Донгак М. Д.	«Шамбалыг» с-з	904
Алексеенко М. С.	«Хадын» к-з	860
Агапова О. И.	«Көк-Тей» с-з	828
Агапова А. Г.	—«—	773
Сандан Д. Х.	«Кызыл тараачын» с-з	763
Үзүген А. С.	—«—	749
Кужугет С. С.	—«—	735
Куртукова Н. Л.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	730
Суторакова В. И.	«Саян» с-з	721
Моршнюк П. Н.	«Кызыл тараачын» с-з	716
Кочкина И. М.	«Саян» с-з	710
Пичен Е. Б.	«Кызыл тараачын» с-з	680
Смирнова Е. И.	—«—	668
Салчак К. С.	—«—	656
Сизина П. Н.	«Саян» с-з	645
Дулесова А. Ф.	—«—	635
Оюн Д. Д.	—«—	617
Грудинина Н. М.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	608

ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады адазының ады	Ажыл-агыйлар	Хонукта ортумак немелде деңзи (гр)
Вдовина С. И.	Дуржулга станциязы	1012
Псарев М. П.	—«—	978
Ципорин Н. С.	«Саян» с-з	940
Седен А. С.	«Россия» с-з	935
Чагар-оол Д. М.	—«—	890
Беспалов А. В.	Дуржулга станциязы	860
Канчыыр-оол К. Т.	«Россия» с-з	710
Сат Г. П.	«Хадын» к-з	710
Монгуш М. С.	«Шамбалыг» с-з	700
Таргын С. М.	«Бай-Тал» с-з	700
Дарыа И. Б.	—«—	700
Круглова Д. М.	«Саян» с-з	2310
Кара-Сал Д. Ш.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	2279
Кыргыс С. Ш.	«Кызыл тараачын» с-з	2247
Донгак В. А.	—«—	2236
Кара-Сал Т. Д.	«Чыраа-Бажы» с-з	2215
Глушкова Р. Т.	«Саян» с-з	2211
Шелепова М. Т.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	2180
Дамдина Г. Л.	—«—	2141
Монгуш Ч. Д.	Тока аттыг с-з	2128
Ооржак Э. К.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	2128
Шатохина З. С.	«Саян» с-з	2116
Хомушку К. С.	«Чыраа-Бажы» с-з	2106
Дюбина А. И.	«Кызыл тараачын» с-з	2105
Захарова А. А.	—«—	2105
Волошина Н. А.	«Саян» с-з	2104
Брень Ф. А.	Дуржулга станциязы	2103
Оюн М. К.	—«—	2100
Седип-оол К.	«Кызыл тараачын» с-з	2052
Соломенникова В. Н.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	2050
Попова М. К.	—«—	2047
Оюн Н. Ш.	«Кызыл тараачын» с-з	2039

ЛЕНИНГРАД. Желябов аттыг фабрикада аргылда бүдүрүлгезиниң бөлеткел килдизиниң коммунистери боттарының ажыл-ишинге бүдүрүлгениң аныяк ажылчыннарының өөренип алырынга идепкейлиг дузалашып турар. Аныяк ажылчыннар сургакчызы Раиса Антоновна Соболь ам бээин элээн хөй аргыкчыларны өөредип алган. Раиса Антоновна партийжи болгаш хөй-ниитичи улуг ажыл күүседип турар, участоктуң партия бөлүүнүң организакчызы.

ЧУРУКТА: аргыкчы Р. А. Соболь (оң талада) болгаш ооң өөреникчизи комсомолчу Таня Ижонина.

П. ФЕДОТОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Сессияның хүн айтырыы:
ХОЙ АЖЫЛЫ

Тывага хой ажылын хөгжүдер талазы-биле Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлели база СЭКП обкомунуң X пленуму тускай доктаалдарны хүлээп алганындан бээр элээн үе эрткен.

Ында салдынган сорулгаларны болгаш хой ажылын хөгжүдер талазы-биле районда көрдүнген хемчеглерниң канчаар боттанып турарын район Советиниң сессиязынга чоокта чаа чугаалажып көрген. Райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги К. Ч. Куулар сессияга илеткелинге база санал берген депутаттар бо талазы-биле кылдынган чамдык ажылдарны болгаш чедир кылдынмаан чүүлдерни бүгү талалыг сайгарганнар. Партия обкомунуң пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр чедип алган эки чүүлдер чүл? Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын мурнуку чылдардан дээре боттандырган. Дүк садарының чылдың планын район 112 хуу, эът садарының тос ай планнарын база ол хире хуу күүсеткен. Хойнуң баш саны планга удур 8,5 хуу, эрткен чылдың тос айларынга деңнээрге, 8,3 хуу өскен. Ол ышкаш өске-даа чүзүн малдарның баш саны өзүлдеңиг. Төрүүр чүс хойга оңаштыр 83 хураган камгалап алдынган. Үшкү кварталда мал ажылында чамдык чедиишкиннерни үнелеп көрүп, СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш комсомол обкому шилчилир Кызыл тукту болгаш акша шаңналын районга тывысканы тес-хемчилерни улам кедээт кииргени.

Хой ажылын хөгжүдериниң хемчеглерин күүседиринче колхоз, совхозтарның ажыл-ишчилерин чер-черде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары мобилизастап турар. Хойжулар бригада хуралдарынга тургустунган сорулгаларны боттандырарынга бүзүрелдиг илергейлеп, бедиткен хүлээлгелерни алгылаан. «Чодураа» колхозтуң № 1 хойжу бригадазы X пленумнуң доктаалын күүседиринче бүгү республиканың хойжуларын кыйгырып, эгелекчи саналды үндүрген. Ол бригада база «Ак-Эрик» колхозтуң № 1, «О. Шынаа» совхозтуң № 2 бригадалары районга тиилекчилер болуп, чүс хойга оңаштыр 87—89 хураганы камгалап ап, хой бүрүзүнден-не 2,5—3,5 килограмм дүктү кыргып алганнар. Чүс хойдан-на 86 хураган алган «Ак-Эрик» колхоз, 85-ти алган «О. Шынаа» совхоз дээре көргүзүглерлиг болган. Хой ажылын хөгжүдеринче хөй чылдарда үлүүн киирип, чедиишкиннерин чедип ап турар малчыннарны сессияга демдеглээн. Чижээ, Ленин орденниң эдилекчилери эштер Н. Данзурунну, М. Сувандинни, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи А. Монгалбиини, Э. Биче-оолду, Д. Оруе-оолду болгаш өскелерни-даа адап болур.

Район мурнуку чылдарда дүк бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының планнарын күүсетпейн келген болгаш беш чылдың эрткен үш чылдарында 93 тонна дүктү чедир сатпаан. А бо тодарадыкчы дөрткү чылда социалистиг хүлээлгени күүсеткениниң ачызында 18 тонна дүктү пландан ажыр садар аргалыг болган. Бир хойдан-на 1,9 кг дүк алдынган. Хойну суггарарын экижиткени, кыргылданы организастыг чорутканы маңаа эки салдарын чедирген.

Бо бүгү кылдынып турар ажылдар СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлеринге, аңаа үндезилээш районга ажылдап кылган хемчеглерге дүгжүп турар бе? Маңаа харыыны сессияның шиитпири дорту-биле берип турар. Ол хемчеглерни «Районнуң ажыл-агыйлары ам-даа четпес боттандырып турар деп айтыр» дээн ында бижээн. Мал бажының өзүм өзүп турары оон бир херечизи болур. А оон чылдагааны чаш төлдү эвээш ап турарында. Малдың кызырлаар чоруу ам-даа улуг. Чүгле бо чылын 5447 хой кызыраан дээрге-ле херектиг ужуру билдине бээр. «Тес-Хем» совхоз бо талазы-биле эңне куду көргүзүглүг: чүс хойга оңаштыр чүгле 77 хураган алган. Моон чылдагааны билдинигир: ажыл-агыйның удуртукчулары, тускай эртемниглер тарып боозадылганы, мал эдержилгезин болур-чогууру-биле организаставайн келген. Малды эдержилгеге эрте белеткевес, хураганын үспес, мал тарыыр пунктуларны чогуур өйүнде септевес, тарып боозадыр техниктерниң мергежили чавыс дээш өске-даа четпестер бар.

Малдың продуктулуг чоруу ам-даа чавыс. Хой ажылын хөгжүдеринге ол шаптыктыг. Ниити чылда планын күүсетсе-даа, бир хойдан кыргып алган дүк ээвээш болган. «О. Шынаа», «Тес-Хем» совхозтар күрүнеге чүгле 34—39 килограмм деңзилиг хойлар саткан. Чайгы күскү одарларны чоп ажыглавас, семиртилгеже кичээнгей салбас чоруктуң уржуу ол-дур. Бо талазы-биле эки үлегерни ол-ла районнуң «Чодураа» колхозу көргүзүп турар. Ол ажыл-агый күрүнеге ортумаа-биле 43 килограмм деңзилиг хойну саткан. Совхозтар оон канчап дудай берген деп?

Хой ажылын дүрген хөгжүдерин үксаажыдыга ажылын чогуур деңнелинге тургузарындан хамаарыжырын сессияга демдеглээн. Ынчалза-даа мында четпестер хөй. Малды класс, вазы-хар айы-биле аңгылап тургусканда үксаа экижидери болдунмас. Хойнуң тарып боозадыга планын ажыр күүсетсе-даа, ажыл-агыйлар оон-биле кызыгаарланыы болбазы билдинигир.

Кады, кожа чурттап, ажылдап чоруур хойжуларның көргүзүглери чүге ылгалдыгыл? Арга-дуржулга чогунда бе, харысалга кошкаанда бе? Оларга канчаар дузалаарыл? Бо айтырыгларже ханылап кирип, кижилер-биле ажылы кодээ Советтерниң күүскомнары экижидер ужурлуг дээрзин сессияга илеткелчи болгаш санал берген депутаттарның чугаалааны чопчуг.

Малдың өлүп-хораар чоруу шоолуг кызырылбайн турар. Тос айлар дургузунда 3760 хой, ооң иштинде 1725 хураган өлген. Ылангыя «О. Шынаа» совхозта, «Ак Эрик» колхозта малдың өлүр чоруу көвүдээн. Эрткен чылга деңнээрге районга чаш хураганың өлүрү 6 хуу улгаткан. Бо фактылар дүвүренчиг болбас аргажок. Ол ышкаш тос ай иштинде 1086 баш хой, өшкүнү чидирип азы оорлатканын херекке албайн барып болбас.

Хой ажылын хөгжүдеринге мыйыстыг бода малды, чылгыны болгаш өске-даа малды өстүрүп, олардан хөй продукцияны алыры чугула. Ындыг турбуже, район чүс малга оңаштыр бо чылын чүгле 64 бызааны, 76 кулунну камгалап алган. А 106 баш улуг мал шуут читкен.

Чамдык аргалар бар турда-ла, район бо чылын ниитиниң малынга чем баалазын четчири-биле тургузуп албаан. Ынчангаш бо кыштаглаашкынга бергелээшкиннер турур кээр чадавас. СЭКП райкомунуң пленумунуң хой ажылын хөгжүдер талазы-биле ажылдап кылган хемчеглеринге дүүштүр көөр болза, силос белеткээрин 10,3 хуу, сигенни—57,8 хуу, саванны—14 хуу күүсеткен. Ажыл-агый удуртукчуларындан, кодээ Советтер күүскомнарындан кыштаглаашкынга белеткелди шынарлыг чорудуп, немелде курлавырларны тывары хемчээн алыры негеттинип турар.

Перспективтиг айтырыгларны шиитпирлээринге ындыг шүшпең чорук хой ажылын хөгжүдерин шиитпирлээринге улуг дужамык болуп турар. Чижээ, район бо чылын Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйы министерствозунуң херекгизи-биле 100 гектар хөй чылдыг сигеи шөлүн ажыглалга киирген, 700 гектар черге культура-техниктиг ажылдар чорудар турган болгай. Ол ышкаш 10 кудукту кылыр турган, чаңгызын-даа кылып күш четпээн. Алды муң баш хойга 19 кажааны тудар турган, чүгле он бирин доосткан. Хой тарыыр чаңгыс-даа пункт туттунмаан. Ажылдың кедизин бодавас чоруктуң бир херечизи ол.

Хойжуларның культура-амыдырал хандырылгазында, оларны ээлчеглиг калатче шилчидеринде, мал ажылының тускай эртемниглерниң ажылында четпестерни, ону эдериниң хемчеглерин сессияга база чугаалашкан.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корреспондентизи.

Партия организацияларында отчёттар, соңгулдалар

Үениң негелдезинге дүүштүр ажылдаар

Коллективтиң мурнунга салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринче ооң күжүн мобилизастаары, ында ажылдап турар кижилерниң идейлиг-политиктиг кижизидилгезин күштелдирери, ниитизи-биле коллективтиң кижизидикчи ролюн бедидери—ында партия организациязының чугула сорулгазы болгай. Идеологтуг фронтунуң чугула участоктарының бирээзи—Тываның хөгжүм-шии театрында партия эге организациязы ол сорулганы канчаар күүседип келгенин, коллективке дайынчы өзек болуп, массага партийжи салдар чедирер талазы-биле кандыг ажылдар чорутканын, ол бүгүнүң дугайында коммунистерниң чоокта чаа болган отчет-соңгулдалыг хуралынга шыңгыы, партийжи чугаалар болган.

Эрткен чылдың февральда СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунга театрда парторганизацияның ажылының дугайында отчётту дыңнааш, коллективтиң ажылында четпестерни айтыпкаш, ону чайладыр талазы-биле организастыг хемчеглерни айтыкан турган. Ол докладылы партия хуралынга болгаш коллективтиң хуралынга чугаалашкан чорук ооң ажылдакчыларын боттарының мурнунга салдынган сорулгаларны күүседиринче сорук киирип, мобилизастаан.

Ооң түңнелинде коллектив бо чылдың планныг көргүзүглерин, бадылаттынган репертуарлыг планны колдуунда күүседип турар. «Барабанчы кыс», «Шорум ыйнаан», «Төрелдер», «Италияның човулаңы», «Саян даңгынаазы» «Солдаттың кадайы», «Хуулгаазын яблоктар» болгаш өске-даа шиилерни белеткеп тургускаш, чонга көргүзүп келген. Театрның коллективи көрүкчүлерни хандыкшыдар, шиилерни белеткээр ажылын экижидер, ооң шимелде-каасталгазын көрүштүг, утка-шынарлыг болдурар база артистер чаа-чаа овур-хевирлерни тургузар талазы-биле чамдык эки чүүлдер кылдынган.

Владивостоктуң уран чүүл институдун база Красноярскиниң, Кызылдың уран чүүл училищелерин дооскан аныяк 14 артистиң бо чылын немелдин келгени-биле театрның чогаадыкчы составы улам күштелген. Олар ниг күзел-биле хайнывышкыныг ажылдап эгелээн, хөй нуруузу ам безин харысалгалыг рольдарда ойнап турар.

Партдокументилер солушкунунга белеткелдиң болгаш ону эрттирип турарының үезинде парторганизацияның дайынчы арга-шинээзин күштелдирер, коммунистерниң авангардыг ролюн бедидер талазы-биле чамдык ажылдар чорутунган. Коммунистерниң тус-тузу-биле беседалар үезинде оларның чогаадыкчы планнарынын, ажыл-амыдыралының болгаш өөредилгезиниң, партийжи даалгаларының дугайын тодаргай сайгарып көрген. Коммунистерниң хөй нуруузу даандырган ажыл-херекке, партийжи даалгаларны күүседиринге идепкейлиг көргүзүп турар. Ындыгларга Е. С. Кенденбиль, К. Н. Мунзук, Л. Н. Солун-оол, М. А. Рамазанова, Х. Б. Конгар болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Ол ышкаш партия хуралдарының кижизидикчи ролю, дээштии бедээн.

Хуралга болган отчёт илеткелден болгаш коммунистерниң саналдарындан илерээни болза: коллективти сырый каттыштырып, башкарар, партийжи политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле парторганизацияның ажыл-чорудулгазында чамдык четпестер бар. Ылаңгыя шиилерни көргүзериниң, көрүкчүлер саның планнары күүсеттинип турза-даа, көргүзүг —акша чылдазының планы чүгле 82,2 хуу күүсеттинген, чыл төнчүзүнге чедир театр ам-даа 14 муң рубльди план ёзугаар киирип алыр ужурлуг. Ол дугайын илеткелчи-даа, санал берген коммунистер-даа улуг дүвүрээзин-биле чугаалааны таварылга эвес. Ооң чылдагааны көрүкчүлер-биле харылзааның кошкаанда, чамдык шиилерни белеткеп көргүзүп турарының болгаш оларның шимелде-каасталгазының шынарының чавызында. Ол дээрге бирги ээлчегде театрның дирекциязының болгаш ооң кол режиссеру С. Оюнуң, кол чурукчу В. Бичиштиң четпес ажылы-биле тайылбырлаттынар.

Шиини чедир белеткевейн, ажылдавааны-даа болза, «анаа хөй шак-үени үндүрген-дир, театрның сан-хөө байдалы база берге-дир» дээш ооң уран чүүл чоокулези шынары кудуу белеткеттинген шиилерни көргүзер кылдыр чөпшээреп турары шын эвес практика ол. Режиссер коллегиязы-биле театрның өске-даа цехтериниң аразында сырый харылзаа чогуннан шиилерни белеткээр хуусаазы узап, чамдыкта саадап бээр. Чүге дээрге шиини кидин-ле белеткеп турар үеде безин аңаа кедер хептиң, сценаның дериилге-шимелдезиниң эскизи чок болгулаар. «Ам каяазарыл, бергедеди» деп, тус-тус цехтериниң эргелекчилери ынчан дүвүреп эгелээр. Ооң чылдагааны база-ла кол режиссерниң тодаргай план чок ажылдап турарында.

Театрга келген көрүкчүлерни хүлээп алырының культуразы ам-даа чавыс. Найысылалдың бүдүрүлге база албан организация, тудуг, транспорт коллективтери, өөредилге черлери-биле харылзаа кошкак, ынчангаш ол белеткээн шиилерге көрүкчүлерниң эвээш кээр бир чылдагааны ында. Көрүкчүлер-биле артистерниң ужуражылгазының үргүлчү организастап, конференцияларны чорудар, тус-тус коллективтерде партия болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары-биле харылзааны күштелдирер болза, бо айтырыг ынчан таарымчалыг шиитпирлеттинип болур.

Коллективте арга-лаар, хөй-ниитиниң чурумун үрээр чоруктар-биле партия, профэвилел организациялары демиселди чорудуп, кижизидилге ажылын экижидип турза-даа, ол доңгуз-биле чайлаттынмаан. Чижээ, күш-ажылдың сагылгазы чурумун үрээр фактылар чурулга, транспорт цехтеринде ам-даа бар.

Улуг Ленинниң овур-хевириниң сиилбээн чаа партбилетти алган сонда безин И. Вильмов, Х. Ширин-оол ышкаш коммунистер партийжи сагылга-чурумну каржызы-биле үрээн, партия талазы-биле шыңгыы хемчеглер алыскан-нар. Ынаарга Вильмов ооң база-ла чогуур түңнел үндүрбээн, сөөлгү үш айда дадымырын хавыртпаан, а коммунист Галина Дүгержаа «ашкылык чай чок» дээш партийжи даалга күүседиринден ойталап келген, партия хуралдарынга база ховар кээр. Бо чижектер партия организациязының чамдык коммунистерниң негелдени кошкатканын херечилеп турар.

Черле ынчаш парторганизация коллективниң кежигүннерин тус-тузу-биле, оларның билиин, онзагай байдалын барымдаалап ажыл чорутпайн турарын коммунистер С. Каадыр-оол, Л. Солун-оол оларның шугумчулээни таварылга эвес. Партия Уставының негелделерин, партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында коммунистерниң отчёттарын, дыңнадыгларын алырын парторганизация ховар практикалап турар.

Чогаадыкчы болгаш техниктиг ажылдакчыларның политиктиг өөредилгези-биле база оларның чогаадыкчы өзүлдезиниң өөредилгезин бедидериниң айтырыглары база чугула. Чүге дээрге шиилерни белеткээн көргүзериниң деңнели-даа, шын-буруу овур-хевирни солуп, утка-шынарлыг кылдыр тургузары, ооң-даа, аныяк-даа артист бүрүзүнүң чогаадыкчы мергежилинден улуг-биле хамаарылдыр болгай. Коммунистерниң отчет-соңгулдалыг хуралынга ол дугайында чугаалар кылдыр ховар болган. Коммунистиг идеалдарны пропагандалаар, чоннуң угаан-бодал талазы-биле негелде-херечелдерин долу хандырар, чаагай чаңчылдарны, талантыг чараш ажыл-чаңны чонга нептередир, четпестерни шугумчулаар бедик херимнерге артистерниң мурнунда турар турар. Ынча-даа, кандыг-даа үеде ооң шини төлевиг бараан болур хүлээлгелиг ол алдарлыг-биле күүсеткен турар ужурлуг.

Коммунистерниң шугумчулелдеринден болгаш саналдарындан чогуур түңнелди кылып, чаа соңгуткан партбюро коллективти башкарып, улам сырый каттыштырар, партийжи политиктиг болгаш организакчы ажылды үениң негелдезинге дүүштүр тургузар дээш ам-даа шудургу ажылдаар апаар.

С. САЛЧАК-ООЛ.

САЛНЧЫНЫҢ САГЫЖЫ

Октябрь байырлалының бүдүүзү. Кайнаар-даа көөрге — ак чайт: черни шыпкан чаш хар карактарны чылчырыктадып келир. Арга-ыяш безин агартыр тонанывыткан. Бо чоокта карарар-ла чер — суур биле ферма аразында чиңге оруг ол-ла.

Оруктап ийи кижи кылаштажып орган: бирээзи — авазы, өскези — уруу. Авазы районнуң мурнакчылар хуралынга чораан, а уруу ында школага өөренип турган. Район төвү биле суур аразы чоок болгаш, нешкилер далаш чок хөөрежип чорааннар.

— Авай, мен эрткен чайын сеңээ дузалажып чайлааш, инек саарынга чаңчыга бердим. Бистиң сески класста ындыг уруглар каш-даа бар. Чамдызы школа соонда шуут саанчылаар бис-даа дижир. Мен база ону класстың дооскаш, саанчылап кээйн бе?

— Ынчалдаам, уруум. Ында багай чүү деп. Кандыг-даа ажыл хүндүлүг болгай. Мени көрден: сен 5—6 айлыг турунда саанчылап эгеледим, амдаа ажылдавышаан. Харын, мээң инектеримни алыр сен...

Ынчан 1969 чыл турган. Орукка чугаа Наданың бодалынга артып калган. Авазы, ферма, саанчылар, инектер ооң сагыжынга бо-ла киргилээр. Ынчапкаш дыштаныылга үезинде, харын-даа улуг-хүннерде безин фермага бо-ла көөр апарган. Авазы уруунуң кежээ болгаш шоваа болуп, дорутуп өөрнинге өөрүп, саанчының мергежилин айтып берип турган. Ылангыя чайын Надя авазынга инек сагдырбастай берген.

Надя ынчан он беш харлыг, авазы-биле орукка чугаа кылган чылын комсомолга кирген. Класзынга эки өөредилгелиг, активчи өөреникчилерниң бирээзи ол болганда, ону өөрү класста комсомол эге организациязының секретарынга соңгуп алган. Оон ылаш-ле комсомолчуларның фермага дузалажыры чаңчыл апарган. Черле ынчаш, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнден эгелээш, бүдүрүлге бригадазынга чедир школачы амыдырал Наданың кижизидилгезинге улуг салдарлыг болган.

1972 чылда Надя Сарыг-Сепинин Салчак Тока аттыг школазының онгу классын дооскан. Күзел боттанган — ол дораан-на саанчылай берген. Ферманын коллективи ону билир, оон дузазын көрүп келген болгаш, аныяк саанчыны улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Хоочун саанчы коммунист Өшкү-Саар Алымовна Салчак уруунга 33 инээн дамчыдып берип турда, оон өөру ону чүүлдүгзүнүп, деткип турган. Он сестеп турган кыстың күш-ажылчы оруу ынчаар эгелээн.

Надя Салчак ам — Каа-Хем районнуң мурнакчы саанчызы. Тодарадыкчы чылдың эрткен үезиниң дургузунда ында колхоз, совхозтарда аңаа чедир сүт саттаң саанчы чок болган. Ол он ай дургузунда сүт соортүр 30 машина ишти азы саар инээниң бирээзинден-не 1672 килограмм сүттү сагган. Оон чылда 54900 литр сүт саар хүлээлгезиниң бо хүннерде, Улуг Октябрьның байырлалының бүдүүзүнде, хуусаазындан ийи ай эрте күүсеттингени ол.

— Немелде даалга-биле катай 4000 центнер сүт кургунге садар планныг бис. Ам беш-ле тонна арты, даартасоңгузу хүнден дужаалтар бис. Саанчы Салчак Надя, кадарчы Сурун-оол Доңдук, быдаажылакчызы Виктор Карма дээш өске-даа мурнакчыларның ачызында чедиишкинниг болдувус — деп, «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген сүт-бараан фермазының эргелекчизи Ховалыг Кызыл-оол чугаалады.

Надя — саанчыларның бирги өдүрүүнде. Ийиги черде Вера Лапшина аңаа чедер дизе, 3—4 машина ишти, тодаргайлаарга, 6336 килограмм сүт саар ужурлуг. Бо дээрге, мергенчилерниң амгы үеде бүдүн неделя дургузунда саар сүдүдүр. Надя ферманың эң мурнакчы саанчызындан безин ол хире мурнай берген.

Надяга мен инек саап турда, ужуражы бердим. Сарыг-шокар инектерниг чорду. Өөренгени аажок саар черинге боттары-ла четкилеп келир. Бирээзи саапарга-ла, бирээзи ооң оруун ээлептер: электри-биле саарының хала чорук чүү дээр боор.

Надя дыка чазык кыс болду, чугаакыры база аажок. Оон улуг карактарының кирбиктери, аразы арай шаараш дээрден башка, Мерген унунуң узун сүүк-сүүк шивилери сагышка кирер. Чаагы долбанныг. Чуруу боду улуг эвес, харын-даа бичежек сынныг. Ынчалза-даа ол мага-ботта улуг күш, биче сеткил болгаш чаагай сагыш-сеткил мөөңнеттинген дээрзин билип орган мен.

Надя саанчылааш, ийи-ле чыл болган. Ол хире кыска үениң дургузунда мергежилди шиңгээдип, инектерни чаңчыктырып, ажылга шулуудан алырынга, ынчап-ла, улуг күш, туре-сорук үнгени чугаашок. Наданың назынының дургузунда маңаа саанчылап, ооң үнген, ойнап, өөренип келгенин көрүп келген хоочун саанчылары — Катя Дүлзүкей, Отлунан Октябрь, Вера Лапшина ышкаш мурнакчыларны ол ажып кааптан. Ам бүгү районнуң мурнакчы саанчызы болу берген. Ону чеп хүндүлээр, хурал-суглааже чаладыр. Ынчалза-даа Надяда чедиишкинге мензэргенир, улуургаар азы тура улгадыр чүве чок. Биче сеткил деп чүве ол. А чаагай сагыш — боду институтка өөрени бээр аргалыг тургаш-ла авазының ижин салгап алыры, килограмм сүт дээш демисел, эш-өөр-биле найырал ол эвес бе? Саанчының сагыжы чүгле оон-биле кызыгаарлаттынмас. Ол ам-даа хөй сүттү курунге саап бээринден эгелээш, өөредилге, ферманың пат-хат бажыңнарлыг апаарынга чедир бодап чоруур.

— Авам маңаа саанчылап эгелеп турда, амгы ышкаш үлегерлиг кажаалар-даа чок, инекти хол-биле саар турган. Ол үеге деңнээрге, дыка-ла сайзырап келген-дир бис. Мында ажылчыннарның амыдыралы база эки. Бисте телевизор, соодукчу, хеп чуур машина чок өг-бүле барык-ла тывылбас — дээн оон чугаазында өөрүшкү долганын билип ордум.

Мерген фермазында 12 комсомолчу бар. Оларның баштыңы кым деп? Надя болбайн канчаар. Комсомол болуун ол удуртуп эгелээнден бээр аныяктарга туржуп, бүгү ажылчыннарга чалгааранчыг эвес апарган. Валя Найдан, Наташа Монгуш, Светлана Чыдыг-оол олар Наданың удуртулгазы-биле клубту сенеп, каастап, концерт белеткен. оозун Мергенниң чурттакчыларынга көргүзүп турар. Хана солун база кости келген.

Фермада ажыл-иш бачым, хөй-ниитиниң даалгалары база бар. Ынчалза-даа Надя Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунда чедимишкиниг өөренип турар. Бот-өөредилге-биле зоотехник салбырының ийиги курузун доозуп, ушкузүче шилчээн.

— Онгу класста дуңмам бар. Наташа дээр чүве. Чайын Кызылга эңмеңнер дужаап турумда, мээң оруумга ол саанчылап турду. База-да саанчы болур мен дээр. Техникуму дооскаш, инектеримни аңаа дамчыдып бээр бодап тур мен. Авам база ынча дээр-дир — деп, Надя чугаалады.

...Октябрь байырлалының бүдүүзү. Кайнаар-даа көөрге — ак чайт: черни шыпкан чаш хар карактарны чылчырыктадып келир. Ынчан оруктап ийи кижи кылаштажып орган: бирээзи — угбазы, өскези — дуңмазы. Угбазы хуралга чораан, а дуңмазы ында школага өөренип турган. Угбашкылар далаш чок хөөрежип чораннар:

— Угбай, мен школа дооскаш, база саанчылаайн бе?

— ...

Саанчының сагыжы билдингир.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИР

Октябрьга уткуштур калбарган социалистиг чарыштың ээлчээнге киргеш, Бай-Тайганың малчыннары багай эвес көргүзүглүг болуп турар. Кышка белеткелди чогуур өйүнде организастаан: 276 кыштагның септелгезин бүрүн дооскан; белеткээн бүгү мал чеминиң 80 хуузун кыштагларда чедирген; чайгы семиртилгени, күскү оларладышкынны эки организастаан.

Ниитиниң херээ дээш кызымак, онаашкан албан-хүлээлгезинге ак сеткилдиг кижилерни, мурнакчы малчыннары адаары өөрүнчүг. «Мурнакчы» колхозтуң коммунист Кок Серенот эрткен чылын чүс хойга онаштыр 104 хураганы; хой бүрүзүнден-не 3 кг дүктү алган, а тодарадыкчы чылда ооң көргүзүү 119 хураган, 3,4 кг дүк болган. Ооң удурткан бирги хой бригадазы бо чылын чүс хойга онаштыр 90 хураганы менди өстүрген, хой бүрүзүнден-не 3,3 кг дүктү кыргып алган.

Ол бригада алган хүлээлгезин күүседир талазы-биле социалистиг чарышка тиилекчи болгаш, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң, райкүскомунуң бригадалар аразынга шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. «Мурнакчының» Доңгак Алыг-оол, Сонай Шыңмак ышкаш үлегерлиг хойжуларын мактаары база күзенчиг.

«Тиилелге» совхозтуң малчыны Херелмаа Кужугет эрткен чылын чүс өшкүге онаштыр 100 анайны, өшкү бүрүзүнден-не 1,3 кг дүктү алган, а бо чылын ооң көргүзүү 110 анай, 1,4 кг дүк болган. Ол ажыл-агыйның хойжулары Хертек Деспиин, Самдар Маңзырыкчыны база мактап болур. Шак ындыг кижилер «Кара-Хол» колхозта, «Бай-Тал» совхозта база хөй.

Ажыл-херекти башкарып удуртуруп улам экижидери, социалистиг чарышты үргүлчү калбартыры күзенчиг. Мурнакчыларның дуржулгазын пропагандалаары, а хожудангайларны оларның деңнелинге бедидери чугула.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

делегей бо хүннерде

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЧАА ЧАДАЛАРЫ

Октябрь 28-тен 31-ге чедир ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер-биле кады Совет Эвилелинге албаның аңчоруун кылып чораан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле болгаш өске-даа совет удуртукчулар-биле оларның ужуражылгаларының болгаш беседалажылгаларының үезинде хөй-хөй айтырыглар чугаалашкан. Ук айтырыглар Европага болгаш бүгү делегейге быжыг тайбыңны хандырары-биле холбашкан чугула делегей херектеринге болгаш совет-барыын-герман харылзааларын улам экижидериниң база иделкейжидериниң аргаларынга хамаарышкан. Ук чугаалажылгаларны даштыкы парлалганың онза кичээнгейлиг хайгаарап эрттиргени Москвага болган ужуражылгаларның делегейге улуг ужур-дузазын херечилеп турар.

Сөөлгү дөрт чыл дургузунда улуг өскерилгелерге таварышкан, ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзааларының үндезининде 1970 чылдың Москва керээзи, 1973 чылдың майда Л. И. Брежневтиң Боннга аңчоруунуң үезинде чедип алдынган дугуржулгалар болгаш дугуржуушкуннар туруп турар. Чедип алдынган чүүлдерни улам быжыглаары болгаш хөгжүдери, бот-боттарының аразында харылзааларны эки таарымчалыг херектер-биле холбаары амгы үеде ийи чурттуң кайызынга-даа эргежок чугула чүүл боор турар. Ук сорулгага чедиишкинниг күүсеттинип турар дээрзин Москвага болган ужуражылгаларның түңнелдери бадыткап турар. Ол дугайын ийи таланың чугаалажылгаларын түңнээн кол документ болур кады кылган медеглелде база айыткан.

Г. Шмидтиң Москваже аңчоруунуң мурнуу чарывында Москва чугаалажылгаларындан боттуг түңнелдер кордаан херээ чок, ийи тала аңаа чүгле боттарының «күзел-бодалдарының дугайында найтаалшкынныг медеглелдер-биле» кызыгаарланыр боор деп бадыткап турган парлалга органнары Барыын Германияга эвээш эвес турган. Ынчалза-даа херек кырында байдал көңгүс ындыг эвес болган. Москвага хүлээп алган шиитпирлерниң тодаргай болгаш ажыл-ишчи шынарының боттуг бадыткалы болза ийи чурттуң аразынга экономиктиг кады ажылдажылганы улам хөгжүдер дугайында дугуржулгага, 1978 чылдан эгелеп 2000 чылга чедир үе иштинде 60 миллиард куб метр хире совет бойдус газын ГФР-же чорудуп бээриниң болгаш улуг диаметрлиг хоолайларны база газ үлетпүрүнге херек дериг-херекселдерни ГФР-ден садып алырының дугайында үшкү дугуржулгага, оон ынай 1,5 миллиард марказында түңнүг узун хуусаалыг чээлиин ГФР-ниң банкылар консорциумунуң Совет Эвилелинге тывыс бээриниң дугайында дугуржулгага ат салганы болур. Ийи чурттуң аразында кады ажылдажылга чаа чадаларже шилчээн, ам болза узун хуусаалыг, улуг хемчээлдиг керээлерни боттандырар деп турар, ындыг чорук моон мурнунда кажан-даа туруп көрбээн дээрзин чедип алдынган дугуржулгалар херечилеп турар. Ол дугайында Барыын Германияның парлалгазы база онзалап демдеглээн. Ийи таланың кайызынга-даа ажыктыг харылзаа-холбааларын быжыглаарынга сонуургалдыын ГФР-ниң садыг-үлетпүр бөлүктери тодаргай медеглеп турар.

Чоокта чаа доозулган совет-барыын-герман чугаалажылгаларының түңнелдери ийи чурттуң аразынга харылзааларының экижидериниң херээнге удур ГФР-де чамдык бөлүктерниң бодалдарынга база бир согуг болган деп чугаалап болур барымдааны бергени. Ынчалза-даа дүшкүүрлүг чорукту чавырыдыларынга удур кижилер боттарының чепсээн октапкан деп чугаалавар болза, частырыг апаар. Моон соңгаар чавырлывышкынга шаптыктаарын бодааш, оларның дыка хөйү, чижээ, Барыын Берлинниң айтырыын база катап киир оралдажып турар. Ынчаарга ук айтырыгны Барыын Берлин дугайында дөрт таланың дугуржулгазынга шагда-да шиитпирлеп каан болгай.

«Барыын Берлинниң айтырыы Европаның товунде политиктиг климатты канчан-даа бакскыратпазын деп күзээр болза, дөрт талалыг дугуржулганы шыңгыы сагыыр херек»— деп Л. И. Брежнев октябрь 28-те Кремльге шайлаага үезинде чугаазынга демдеглээн.

Ук үзел-бодалды ГФР-ниң хамаатыларының хөй нуруузу чугаажок чүүлдүг деп деткип турар. Олар политика, экономика, эртем-техника болгаш культура талазы-биле Совет Эвилели биле Федеративтиг Республиканың аразында харылзааларны калбартыры болгаш хацылдыры чүгле ийи чурттуң улустарының чаагай чоруунга бараан боор турар эвес, харын Европа диптe тургустунуп турар тайбың болгаш чавырлывышкынның орансуурунуң ыяк үндезини боор турар деп олар санап турар.

В. ИВАНОВ.

(СЭТА).

ИЙИ ЧУРТТУҢ ДЕМНИГ АЖЫЛ-ИЖИ

УЛАН-БАТОР. МАР-ның чиик, аъш-чем үлетпүрү — чурттуң улус ажыл-агыйының эң чугула адырларының бирээзи. Ниитизи-биле бүдүрер продукцияның чартыктан хөй кезин болгаш даштыкы чурттарга садар бараанның 40 ажыг хуузу ооң үлүг-хуузу боор турар. Ол адырның бүдүрүлге черлеринде бүгү үлетпүр ажылчыннарының дөрттүң бирден ажыг кезии ажылдап турар.

Кодээ ажыл-агыйның чиг-эдин болбаазырадып, аъш-чем продуктуларын бүдүрүп турар бүдүрүлге черлерин тургузуп, сайзырадырынга Совет Эвилели бисче улуг дуза чедирип турар деп, МАР-ның чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң министри П. Дамдин медеглээн.

Моол биле Совет Эвилелиниң төреддешкек бүдүрүлге черлериниң аразынга шууг харылзаа тударын дем каттыштырып ажылдаарының дыка ажыктыг, чаа хевири болу берген. Моол тускай эртемниглерниң совет бүдүрүлге черлеринге мергежил белеткелин эрттирип алыры улам калбарып турар.

Ам МАР-да моол-совет найырал айы эртип турар. Найырал айында чорудар ажыл-ишке киржир дээш ССРЭ-ниң чиик үлетпүр министри Н. Н. Тарасовка баштаткан совет делегациязы Улан-Баторда чеде берген. Делегацияны МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хурал Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал хүлээп алган.

КАЛБАК ПЕРСПЕКТИВА

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр). Американың Каттышкан Штаттары биле Совет Эвилелиниң аразынга экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдери калбак перспективалар-лыг. Дем каттыштырып ажылдап тургаш, бистиң чедип ап болур чүүлдеривис көмчүг хөй деп, чоокта чаа ССРЭ-ге чораан барган АКШ-тың саң министри У. Саймон СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалашкаш медеглээн. У. Саймон ынчан ССРЭ-ге чорааш совет удуртукчулар-биле ужурашкан болгаш америк-совет садыг-экономика чөвүлелиниң хуралынга киришкен.

Шиңгээргей кижи, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле чугаалашканым мени дыка сонуургаанчыг болган. ССРЭ биле АКШ-тың аразынга садыглажырынга, улустарывыстың аразында найыралды калбартырынга хамаарышкан хөй-хөй айтырыгларны чугаалашкан бис. Совет Эвилелинге хамаарышкан политиказын АКШ-тың чазааның өскертпейн уламчылаар деп турарын Дж. Фордтуң президент болган соонда бадыткаанынга сеткил ханганын Л. И. Брежнев илергейлээн болгай деп, У. Саймон чугаалаан.

У. Саймон ССРЭ биле АКШ-тың аразында садыг-экономика талазы-биле кады ажылдажылганың деңшилгелиг боор турарын демдеглээн. Чурттарывыстың аразынга бараан саарылгазы 1970 чылда 200 миллион доллар турганындан эрткен чылын 1,4 миллиард долларга болурунга чедир улгаткан. Бараан саарылгазын 3 чыл дургузунда 2—3 миллиард долларга түңнүг болдурарын чедип алыр сорулга 1972 чылда тургустунган. Ук сорулга ажыр күүсеттинген турар деп, ол чугаалаан.

Садыглажырын калбартырда, кызагаалдыг шаптыктарны ооң оруундан чайладыры эргежок чугула деп, саң министри демдеглээн. Аңаа холбаштыр ССРЭ-биле садыглажырынга эң таарымчалыг болур чуруму тургузар деп айыткан турар. Садыг реформазының дугайында хоойлу төлевилелин конгресс чоокку үеде бадылаар дээрзинге идегеп турарын ук министр илергейлээн.

Садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы калбартыры политиктиг харылзааларны экижидеринге чаагай салдарын база чугаа чок чедирип турар. Ийи чурттуң төлээлекчилери доктаамал ужуражып турар апарганда, бот-бодун эки билип алган турда, ийи улустуң аразынга чугаа садыглажыры калбарар эвес, харын олар улам хүндүлежир, улуг найыралдыг апаар деп, У. Саймон айыткан.

Каттышкан Штаттар биле Совет Эвилелиниң улустарының эрге-ажыктарынга ол дүгжүр деп, АКШ-тың саң министри демдеглээн.

В. ЧЕРНЫШЕВ.

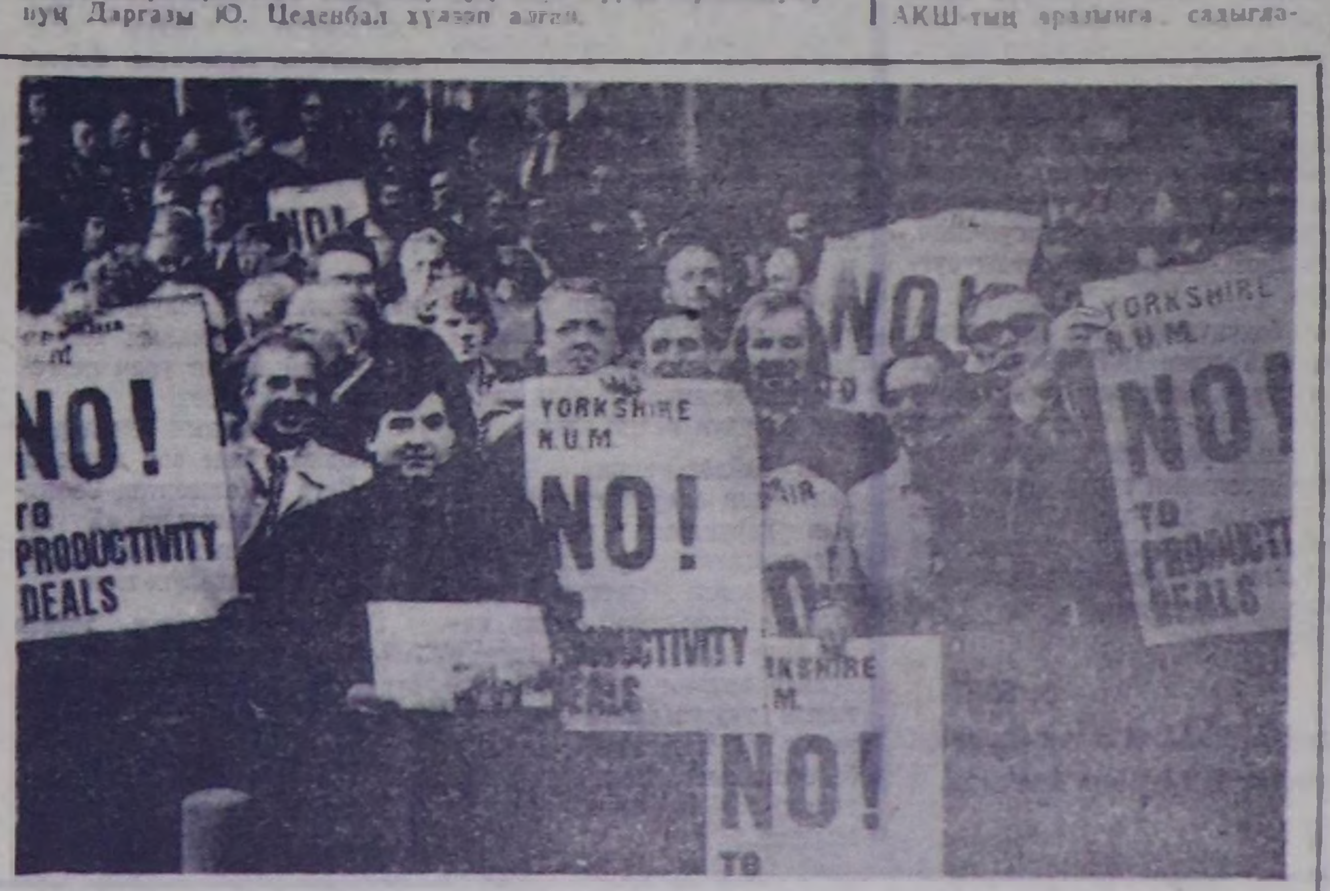

Британ ортулуктарда ажыл соксадыр шимчээшкин калбарып турар.

ЧУРУКТА: администрацияның ажыл-ишчилерге ажык чок ажыл төлевириниң чаа системазын тургузар оралдажылгаларын «херек чок» деп буруу шаап турар Йоркшир шахтёрлары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АРАБТАРНЫҢ ЧАҢГЫС ЭВИНГЕ САЛЫЫШКЫН

Араб күрүнелер баштыңнарының бо неделяда Рабатка болган чөвүлел хуралының түңнелдерин тайылбырлап тура, араб парлалганың демдеглээни болза: ук чөвүлел хурал «ажыл-ишчи чоруктуң база бот-боттарынга бүзүрелдиң» байдалынга эрткен болгаш арабтарның чаңгыс эвин база сырый каттыжылгазын быжыглаарынга улуг салыышкыны киирген. Ук чөвүлел хуралды чыылдырарынга кол чылдагаан болза палестин айтырыы болган болгаш хамыктың мурнунда Палестинаның хосталга организациязының (ПХО-нуң) байдалы база ролю болган.

Палестинаның араб чонунуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи болур деп ПХО-нуң эргезин иордан эргелекчилер хөй чылдар дургузунда хүлээп көрбейн келген. Иордан чазак 1967 чылда Израильдиң эжелеп алганы Иордан хемниң барыын эриинде чурттап турар палестинчилерни Иорданияның эргезинге хамааржыр, а ук хемниң барыын эрии Иорданияның хаан күрүнезиниң кезээ болур деп санап келген.

Ынчаарга Рабатка чөвүлел хуралга Палестинаның хосталга организациязының палестин улустуң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи эргезин хүлээп көөр дугайында дугуржулга чедип алдынган. ПХО израиль эжелепчилерден хостаттынар палестин девискээриниң кандыг-даа кезээнге национал эрге-чагыргa органнарын тургузуп болур болгаш аңаа хамаарышпас эргелерин боттандырып болур деп чөвүлел хуралдың киржикчилери медеглээннер. Чоокку Чөөн чүк айтырыын четче эвес шиитпирлээрин кандыг-даа планнарын араб чурттар хүлээп албас деп ук чөвүлел хуралга база онзалап шыйган. Олар шупту 1967 чылда эжелеттирген араб девискээрлерден израиль шериглерин бүрүн үндүрери дээш, Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузары дээш туржур турар.

Арабтарның аразында чөрүлдээлер израиль агрессиязының уржуктарын узуткаары дээш база Чоокку Чөөн чүкке шоптут болгаш быжыг тайбыңны тургузары дээш оларның чаңгыс ай фронт бөрп туржурунга шаптык кадар деп кордап турган Израильдиң болгаш ону деткип турар империалистиг бөлүктерниң бодалдарынга ук шиитпирлер шыңгыы согугну таварыштырган.

Оон-биле кады Рабатка араб күрүнелериниң аразынга экономиктиг кады ажылдажылганы ам-даа хөгжүдер дугайында болгаш Африканың хамаарышпас чурттары-биле оларның харылзааларын калбартыр дугайында, араб чурттарга удур чаңгыс ай фронтуну АКШ-тың удуртулгазы-биле тургузар бодап турар делегейниң нефть монополияларының оралдажыышкыннарынга удур хемчеглер дугайында шиитпирлерни база хүлээп алган.

Араб күрүнелер баштыңнарының Рабатка болган ужуражыышкынынга араб чурттарының чаңгыс эвиниң болгаш сырый каттыжыышкынының быжыгыышкыны Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женевага болур тайбың конференциязының дараазында чалазынга чаңгыс ай турушту болурук баш бурунгаар дугуржуп чедип алыр арганы араб чурттарга берип турар.

А. СТУПАК.

(СЭТА).

УЛУС ЧОННУҢ КҮЧҮ-КҮЖҮ — УЛУГ ЧААГАЙ НАЙЫРАЛДА

КУБАНЬ ЧУРТТУГ СЫГЫТЧЫ

Бүгү-эвилелдиң Композиторлар бажыңы. Ынчан Москвага тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң чедиишкиннериниң көрүлдези чоруп турган. Тываның композиторларының чедиишкиннерин түңневишаан, тыва музыканың концерти аңаа эрткен. Концерттиң дыңнакчылары-ла хөй. Оларның аразында кара сарыг баштыг, чиңге эрин салдыг аныяк оол черле онзагай кичээнгейлиг дыңнап сонуургаан олурганын эскерген бис. Ол тыва аялгаларны сеткил ханыышкыныбиле таалап дыңнап, бодунга шиңгээдип ап олурган ышкаш болган. Классиктиг сыгыттың мастерлери—Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Ак-оол Кара-сал сыгыртып, борбаңнадып турда база «Саян» ансамбльдиң аныяк артизи Владимир Сеян сыгыртырга, аныяк кижиниң бүгү-ле кичээнгейи оларже угланган. Р. Лесниковтуң таарыштыр тургусканы тыва улустуң ырын ниити ыр бөлүү күүседип турда, ында сыгыттың аянныг үнү база чаңгыланып турар болгай. Деңгилен көрүкчүвүс ону мырыңай онзагай сонуургаан.

Чапсар боол турда, ол тыва артистер, музыкантылар болгаш өске-даа улус-биле таныжып, оларга сыгырткан. Ооң сыгыды шынап-ла кайгамчык болганын магадаан бис: бичии-даа холуксаа чок, арыг, шыл болду.

Николай Андреев Тывага кээп чорбаан. Ол Кубаньга төрүттүнген болгаш аңаа өскен, ол Краснодарга өөренип чораан, эстрада артизи болган, ыраажы эвес, харын танцычы. Ол бодунуң кадайы-биле кады аңгы-аңгы улустарның танцы, аас чогаалын эстрадага таарыштыр тургузуп келгеннер. Олар тыва танцыларны база сонуургап, ооң биле чергелештир тыва музыканы база өөренип эгелээннер. Николай тыва аялгаларлыг пластинкаларны хөйну чыып алган. Аныяк оол пластинкада сыгыт күүселдезин онза-ла сонуурган. Тура-соруктуг аныяк кижи ол кайгамчык уран чүүлдү пластинкадан өөренип апкан. Күжениишкинниг ажыл болгаш изиг күзел Николайны чедиишкинге чайгаар-ла чедире берген. Сыгыттың ёзулуг мастерлери тывалар Николай Андреевтиң күүселдезинде онзагай четпестерни тыппааннар. Николай бодунуң ук мергежилин улам ханыладыр сорулгалыг. Ынчангаш ол Москвага чедип келген турган, чүге дээрге Тываның литература болгаш уран чүүл хүннери эртерин ол дыңнаан.

Кубань чурттуг сыгытчы биле шак ынчаар танышкан бис.

ЧУРУКТА: солагай талазындан ийи дугаар черде турар кижи Николай Андреев ол-дур. Совет Тываның литература болгаш уран чүүл хүннериниң киржикчилериниң аразынга турда, ону чурукка тырттырган. Тыва улустуң эң онзагай уран чүүлү—сыгытты бодү өөренип алган кижиге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаңмаа байыр чедирип тур.

П. МАНЫЧЫНЫҢ фотозу.

Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының 50 чылынга

СООДАЖЫП ХӨӨРЕЖИР БИС

Элээн каш чылдар мурнунда Киргизияга аалдап баар аас-кежиктиг болган мен. Оон бээр удаажырай-даа берген болза, кыргыс черниң болгаш кыргыс өңнүктерниң дугайында бодалдарым ам-даа чаа хевээр.

Фрунзеге кыргыс чогаалчылар болгаш журналистер-биле ужурашкан бис. Оларның аразынга бажыннын кара дүгүн аткаар дырап алган, бедик, кырлаң думчуктуг аныяк эр база орган. Ол болза амгы сураглыг чогаалчы, Ленинчи шаңналдың лауреады Чингиз Айтматов ол. Ынчан ооң чүүле «Джамилязы» бүгү-эвилел номчукчузунче оруктуу ээп эгелеп турган. Ынчан кыргыс театрга, «Джамиля» деп операны дыңнаан бис. Ооң эгезинде кыргыс улустуң «Кыс чедер» деп оюнун көргүзүп турар. Артист эриин: «Оолга кыс четтирбейн барды-ы!»— деп, кыргыстап алгырып турганын утпаан мен. Баштай кенен сеткилим-биле тывалап турар опера-дыр дел бодап орган мен. Шынында, кыргыс дыл-биле тыва дылдың торелдешкээ ол боор тур.

Ук төөгүзүн алырга, эрте-бурунгу кыргыстар Улуг-Хемниң бажынга чурттап чораан. Ынчангаш кыргыс база тыва улустарның аразында, оларның амыдыралының болгаш культуразының хевирлеринде чоок, чүүлдеш шинарлар кайы көвей.

Тооргуну казар болза.
Төрелдежи бээр-дир бис.
Бурун шагда хаяларда
Мулдурлап каан бижимелде
Ханывыстың чаңгыс дөстүүн
Кижилерге херечилээн.

Совет Киргизияны эргип кезип, ооң ажыл-ишчи кижилери-биле таныжып чорупт тура, ол черниң бойдузунуң каазы Иссык-Кульду магадап ханмаан мен. Ооң эң бажында Балыкчы деп суурдан эгелээпт, беш хонук дүргүзүнда ол хөлдү долгангаан бис.

Кыргыс чурту кежe-даа каас-чараш болза, ооң ажыл-ишчи кижилериниң каас-чаражы, угаан-медерелиниң бедии болгаш ханывыи деңнешпи дег чүүлдерни тыппаан мен. Памирниң бедии-даа, Иссык-Кульдуң терени-даа эңаа эңнешпес. Ону чүгле Токтогулдуң ырлары-ла алгап шыдаар турган боор.

Бо хүннерде кыргыс улус бодунуң республиказының болгаш Коммунистиг партиязының тургустунганының 50 чылын демдеглеп турда, мээң бодалымга ынчан төрүттүнген одуругларны сактыры меңээ өөрүнчүг-дүр.

Доңмас суглуг Иссык-Кулюң,
Токтогулдуң ырлары.
Маадырларны алгап-йөрээн
Манасчының хоюг үнү
Улуг-Хемге кээрнимге-даа,
Угаанымдан ыравас-тыр.
Дээрниң, черниң шапшылгазы,
Дээвири болу берген
Меңги баштыг Саян сыны
Меңээ, сеңээ моондак болбас.
Карбаш диве, кыргыс өңнүүм,
Хартыга дег ужуп кээр сен.
Улуг-Хемде өөмге кирип,
Ужа-төштү салып бээр мен.
Хомузуңну ыгыл-биле
Кожа туткаш ырлап ора.
Совет чоннуң найыралын
Соодажып хөөрежир бис.

К. КУДАЖЫ, чогаалчы.

АЛЫЗЫНДАН-НА АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ

30 чыл бурунгаар Совет Эвилелинин улуг өг-бүлезинге кирген Тыва украин черден ыракта чыдар. Ынчалза-даа ийи чоннуң акы-дуңмалышкы найыралынга ол шаптык болбаан.

Тыва чогаалчыларының чогаалдарын Украинада билир болгаш оларны үнелеп, өөренип көрүп турар. Шагда хожудангай булуң чораан амгы Тываның чечен чогаалы шапкыны-биле хөгжүп, сайзыраан. Хүннээректиг Украина биле ак-көк хемнер чурту — Совет Тываның найыралының доңу быжыг. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ук найырал улам быжыкшаан. Тыва эки турачылар Украинаның черинге немец-фашистиг ажылекчилерге удур демисешкеннер..

Байырлалдың, өөрүшкүнүң хүннеринде Украина Совет Тываның чоок өңнүү боор келген. Совет Тываның юбилейлеринге хамаарышкан материалдарны аңгы-аңгы солуннарга бижип турган. Аныяк республиканың ажылчы чоннарынга байыр чедиришкининиң состерин хөй-хөй чогаалчылар сөглеп турган. Оларның аразында В .Сосюра, М. Рыльский, В. Василевская дээш өскелер-даа бар. Украин чогаалчы И. А. Цюпа С. К. Токаның «Араттың сөзү» деп тоожузун украин дылче очулдурар деп шиитпирлеп алган. Тоожуну очулдурар мурнунда чогаалчы тыва улустуң төөгүзү-биле таныжып, чогаалчының амдарын сонуурган көрген. Шак мындыг ажылдарның соонда тоожуну украин дылче очулдурган. Очулдурукчунуң мурнунга чугула сорулгалар салдынган: чогаалдың онзагай байдалын, авторнуң кол боддалдарын номчукчуга хевээр чедирери дээш өске-даа. Чогаалчы И. А. Цюпа аңгы-аңгы вариантыларны ажыглавышаан, хөй күштү үндүрүп, кызымак ажылдаан.

Шак мындыг кызымак ажылдың түңнелинде 1952 чылда-ла тыва чогаалчы С. К. Токаның «Араттың сөзү» деп тоожузун украин номчукчулар боттарының дылынга номчуп тапышкан. Ному 60 муң кезек тиражтыг кылдыр парлаан.

С. Сарыг-оол, Ю. Кюнзегеш, А. Даржаа болгаш өске-даа тыва чогаалчыларның чогаалдарын Украинада билир. Украинага, оон кайгамчык ажыл-ишчилеринге болгаш эртken база аңгы үезинге тураскааткан хөй шүлүктерни бижээн Ю. Кюнзегештиң ады номчукчуларга онзагай чоок. Украин поэзияның шылгараңгай мастери В. Сосюра тыва шүлүкчүлер дугайында мынча деп чугаалаан: «Эргим, төрээн Украинавыстың өндүр чаагайын, кайгамчык чаражын мээң тыва өңнүүм сеткил-сагышка чоок кылдыр онза-ла бижээн боор-дур».

Тыва маадырлыг эпосту украин литературоведтер эрес-дидим маадырлар дугайында украин эпос-биле деңнеп турарын эскерип болур.

Тыва чогаалчы С. Пюрбюнуң чогаал ажыл-чорудулгазын Украинада Остап Вишняның чогаалдары-биле домейлештирип турар болгаш ону украин шүлүкчүнүң салгакчызы дижир.

Украин литератураның үндезилекчизи — Тарас Шевченко, Иван Франко болгаш Леси Украинканың өлүм чок одуруглары ырак Тывада чаңгыланып турарында кижи кайгаар чүве чок. Акы-дуңма совет литература чаңгыс аай болгаш бот-боттарынга чоок, олар бот-боттарын улам байыдып турар.

Тыва болгаш украин чечен чогаалдың аразында найыралчы харылзаазының дугайын чугаалап тура, Казахстанда азы Таджикистанда база-ла оон дугайын билирин айтып болур. Казах литератураның хоочуннарының бирээзи Мухтар Ауэзов Салчак Токаның «Араттың сөзү» деп тоожузунун дугайында хандыкшыл-биле чугаалап турган. Ук чогаалдың авторун ол туркмен Берды Кербабаев, таджик Мирзо Турсун-Заде, узбек Камиль Яшен-биле кады бир одуругга адап турар.

Совет Тыва бодунуң 30 чыл оюн чоокта чаа байырлаан. Таджик ССР 50 чыл оюн ам байырлап турар. Оларның эрткен оруу үе талазы-биле аңгы-даа болза, ук орук ийи улустуң амыдыралында үндезин чаартылгалар-биле онзаланып турар. Душанбеде болгаш Кызылда-даа акы-дуңма ишчи чоннуң найыралының күчүлүг аалгазы бир деңге чаңгыланган. Бистиң интернационалчы чаңгыс эвилелтин база бир илерели ол болур.

О. БОРТ,
Кулябтың А. РУДАКИ аттыг башкы институдунуң улуг башкызы.
Таджик ССР.

УЖАР КУШ ДЕГ

Ооң боду төрүмелинден артист болурунга чаяаттынган-даа. Узун дурт-сынныг, делгем, шөлээн шимчээшкиннерлиг, сагыш-сеткили уян бо херээжен кижини көрүкчүлер хүндүткел-биле хүлээп алыр. Лариса Сахьянова 1946 чылда Бурят АССР-ниң хөгжүм-шии театрының балет бөлүүнге хөй кижилиг танцыларга ойнаары-биле кирген. Ооң бээр-ле ооң балет уран чүүлүнүң бедиинче берге болгаш узун оруу эгелээн.

Улан-Удэге опера болгаш балет театрының тургустунганы, бурят балет коллективиниң тывылганы ооң талантызының өзеринге кол салдарлыг болган. Хөй кижи киржикчилиг танцыларга болгаш балет сценаларынга баштайгы күүселделеринге Лариса Сахьянованы көрүкчүлер онзалап демдеглей берген. А театрның удуртукчулары аныяк Сахьянованың оюнунуң чедимчелиин барымдаалап, тускай партияларны дагзып эгелээн. Оон баштайгы тургускан рольдарынга Аданның «Корсар» деп балединде — Гюльнара, «Бахчисарай фонтанында» Мария хамааржыр.

Дайын үезинде Москваның Улуг театрының хореография училищезинге өөредилгезин ара кагганындан, классиктиг танцының техниказын чедир шиңгээдип албаанындан партияларны тургузарынга аңаа улуг бергедээшкиннер таварышкан турган. Балетмейстер М. С. Арсеньевтиң удуртулгазы-биле шимчээшкин, көргүзүг бүрүзүн хөй катап белеткеп турган, танцылыг чурумалдың чедимчелиг, тода утказы болурун чедип алган.

1951 чылдың май айда байырлалдыг Берлинге аныяк назын, ынакшылдың аас-кежииниң дугайында «Баар» деп бурят танцыны күүседкени дээш аныяктарның болгаш студентилерниң III Бүгү-делегей фестивалының лауреады атты чаалап алган. Ол театрга чаа-чаа партияларны чедиишкиниг күүседип келген. Оларга Жизельди, «Куулуг хөлдү» катап тургусканында бот-боттарынга удурлапышкан овур-хевирлерин — Одетта биле Одиллияны, Зареманы, Миртаны, Кара Караевтиң «Чаңнык-тың оруу-биле» деп балединде Сарини, «Дон-Кихотта» Китрини, «Даш чечекте» Чеснит дагның дангыназы, А. Меликовтуң «Ынакшыл дугайында тоолунда» Мехмене Вануну хамаарыштырып болур. Ол партияларга балериннаның хөй талалыг кайгамчык уран мергежили тода илереэн.

1962 чылдың декабрьда Сахьянова биле ооң танцычы эжи Петр Абашеевтиң Софияның опера театрынга «Куулуг хөлдү» ойнаанып болгар хөйнүнити улуу-биле үнелээн.

ССРЭ-ниң улустуң артизи Лариса Петровна Сахьянова бурят национал балеттиң партияларын бир дугаарында тургускан. «Делгемниң чырыыз-да» деп балетте Алданның, «Ынакшыл дээш» деп чогаалда Сэсегтиң, «Кале чараш Ангарада» Ангараның, «Чурттал-ганың чечээнде» Күзеллиң партияларында классиктиг танцыда национал хевирлерни коньчуг солун, эптиг киирген.

Оон оюнун Хабаровскиге, Иркутскиге, Киевке, Амурда Комсомольскиге, Алма-Атага, Ангарскиге, Красноярскиге, Читага, Барнаулга, Кызылга болгаш өске-даа черлерге совет көрүкчүлер эң чылыы-биле, сонуургалдыг хүлээп ап турар.

Лариса Петровна Бурят АССР-ниң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга каш удаа соңгудуп келген. РСФСР-ниң болгаш Бурят АССР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады.

Болгарияга, МАР-га, Кыдатка, Афганистанга, Иранга, Японияга, Финляндияга ооң көргүзүглери ол чурттарның хөйнүнитизиниң бедик үнелелин алган.

Л. Сахьянова чаа-чаа чогаадыкчы планнар долгап ам-даа шудургу ажылдап турар.

В. НИМБУЕВ.
Улан-Удэ.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң улустуң артизи Лариса Сахьянова Улан-Удэниң хореография училищезинде өөренип турар тыва уруглар аразында.

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ фотозу.

Спорт

БИРГИ ЧЕМПИОНАТ, БАШТАЙГЫ ЧЕМПИОННАР

СОЧИ. (СЭТА-ның тускай корр. А. Левинсон). «Комсомольская правда» солуннуң шаңналы дээш ГТО-нуң хөй хевирлеринге чурттуң чемпионадының маргылдааларының сөөлгү хүнүнде түңнелин үндүрери-биле судья коллегиязы каш удаа сайзашкыннарны кылган. «Ленинградтың шилиндек командазы бирги черни алган» деп үн стадионга дыңналы берген. Бо команданың төлээлери ГТО-нуң бүгү чадаларынга маргылдашкаш, бүзүрелдиг болгаш мергежилдиин көргүскен.

— Команда талазы-биле чедиишкинниг болурунче кичээнгейни салган бис. Оолдар комсомол хуралынга ынчаар шиитпирлээн — деп, Ленинградтың сан-экономика институдунуң студентизи Валерий Бедау чугаалап турар.

ГТО-нуң хөй хевирлериниң чемпионады үш хүн уламчылээн, аңаа чаа комплекстиң чадаларының ааьы-биле даразында эштер тиилекчилер болган. Үшкү чадага (16—18 харлыг) Новороссийскиден келген школачы Лила Муханова, студент Сергей Аверин (Рига); дөрткүзүнге (бирги бөлүк; 19—28 харлыг) Киевтен келген студент Валентина Кошпанец, күш-культура инструкторы Виктор Антимонов (Кустанай); дөрткү чаданың ийиги бөлүүнге (29—34 харлыг) Горькийден келген фрезеровщик Наталья Богословская, инженер Владимир Шабанов (Сочи).

Чемпионаттың маргылдаазынга киришкен, дөрткү чаданың баштайгы он бирги черлерни алганнарга ССРЭ-ниң спорт мастери атты тыпсыр.

Сочиге эрткен түңнел чемпионат болза, школаларга, дээди өөредилге черлеринге, заводтарга, тудуглаарга, колхозтарга болгаш совхозтарга эрткен массалыг маргылдааларның эң-не бедик чадазы болган.

— Миллион-миллион ажылчыннарны, студентилерни, школачыларны күш-культурага болгаш спортка доктаамал киржиринге чемпионат чугаажок чаңчыктырар. «Комсомольская правда» солуннуң шаңналы дээш маргылдаа ышкаш шак ындыг массалыг маргылдааны кажан-даа көрбээн бис—деп, Олимпий чемпиону Людмила Брагина СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

СОВЕТ ФИГУРИСТЕР ТИИЛЭЭН

ЧЕРЕПОВЕЦ. (СЭТА-ның корр.). Танцылап конькилээринге ССРЭ-ниң профэвилелдериниң шаңналы дээш делегей маргылдаазы Череповецке ноябрь 1-де доозулган. Ол маргылдаага танцылап конькилээрниң совет мастерлери шүүлген. Киржикчилерниң аразында Болгариядан, Венгриядан, Италиядан, Польшадан, Чехословакиядан, Финляндиядан болгаш ГФР-ден келген аалчылар база турган.

Чааскаан танцылап конькилээринге ленинградчы Татьяна Ракоиса биле москвачы Константин Кокора чедиишкинниг болган. Эжежип алгаш конькилээринге эң эки түңнелдиглер Свердловскиден барган конькичилер — Юлия болгаш Ардо Рейник болган. Дошка танцылаар спорт оюнунга бирги черни москвачылар Елена Гагарина биле Игорь Завозин алган.

Телевидение

НОЯБРЬ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы.
12.05—Медээлер.
12.10—«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!»
13.10—Өңнүг телекоргузуг. «Кино аян-чоруктарының клуву».
14.10— «Делегей панорамазы».
14.40—«Аныяк үннер». Аныяк күүседикчилерниң Бүгү-эвилел телеконкурузу. Финалы.
16.45—Өңнүг телекоргузуг. «Ужудуушкун соңгаарлаан» деп телефильмниң баштайгы көргүзүүү.
18.00—«Үе». Информастыг программа.
18.30—ССРЭ-ниң болгаш БУР-нуң уран гимнастика талазы-биле мастерлериниң көргүзүглери.
19.00—19.10—Чапсар.
19.10—Кыргыс ССР-ниң уран чүүл мастерлериниң концерти.
21.00—Кыргыс ССР-ниң болгаш Кыргыс Компартияның тургустунганындан 50 чыл болганынга тураскааткан шериг парады болгаш ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы. Репортаж.
22.00—Документалдыг фильм.
22.10—Өңнүг телекоргузуг. «Бистиң кожаларывыс». «Боттарывыстың кижилеривис».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

НОЯБРЬ 4-ТЕ

18.00—Уругларга. «Алдын бажың». Уран-чечен фильм.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Уругларга. «Будук карак ажыттакчылары». Мульт-фильм.
19.45—Композитор Р. Кенденбилдиң квартеди.
20.10—Дээди өөредилге черинге кирериниң шылгалдазы боор турда, математикага хамаарыштыр салыр негелделер дугайында профессор Н. М. Матвеевтиң беседазы.
20.25—Телемедээлер.
20.35—Чарлалдар, реклама.
20.40—«Эът будурүлгези». Кыска фильм.
21.00—23.00—«Италияның чозуланы». Тываның хөгжүм-шии театрының шиизи. (Тыва дылда).

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

НОЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Силерге көргүзүптер мен» (биче залга) 11.00, 13.00, «Парижке оорлаашкын» (2 сериязы кады) 10.00, 12.40, 15.20, 18.10, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Биче оглунуң кудумчузу» 9.00, 11.00, «Аас-кежиктиг «Щуканың» командири» 13.00, 15.00, 17.00, «Шпионсарт шивээзинге дулгээзиннер» 19.00, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Айболит биле Бармолей» 10.00, «Трясогузкаларның армиязы база катап тулчуушкунда» 11.20, «Боттуң оглу» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Оолду капитан диин турган» 13.20, «Океан» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК: КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА»: «Өңнүктерим» 12.00, «Өтбелерниң кыйгызы» 16.00, 18.00 шактарда.

НОЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хензиг Бимбонуң тоолдары» 9.40, 11.10, «Хулээлгезин күүседип турар» 12.40, 14.20, 16.00, 17.40, 19.20, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Көзенекте жираф» 9.30, 11.00, «Парижке оорлаашкын» (2 сериязы кады) 18.00, 20.50 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Хаан регатазы» 11.00, 13.00, «Шпионсарт шивээзинге дулгээзиннер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Боттуң оглу» 14.00, 15.30, 17.00, 18.30, 20.00 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК: КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА»: «Океан» 12.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Ооржак Аранчын-Доржу Мачанмааның үшкү класстың чолаачылаар эргезиниң № 539330 дугаарлыг шыырылга бижииниң читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000. Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННУ. Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпур килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 258. ТС—01149.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 260 (9637) 1974 чылдың ноябрь 5, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының канчаар-даа аажок улуг чаалап алыышкыны — ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма найыралы болгаш интернационалчы чаңгыс эви делгерезин! (СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Эш А. Н. Косыгинниң Киргизияда чоруп турары

ФРУНЗЕ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюнуң байырлалынга холбаштыр республикада чоруп турар А. Н. Косыгин чалбыыштыг революсчу-ленинчи, шыырагай совет шериг удуртукчузу М. В. Фрунзениң турачаа музейинге чорааш. Киргизстанның найысылалы М. В. Фрунзениң адын эдилеп турар. Эш А. Н. Косыгин ук музейниң көргүзүглери-биле таныжып, хүндүлүг көрүкчүлер дептеринге демдеглел бижээн.

* * *

ФРУНЗЕ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, Кыргыс ССР-ниң удуртукчулары, юбилей байырлалынга келген делегацияларның баштыңнары, хөй санныг аалчылар Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюнга тураскаал кылдыр республиканың Фрунзе ипподромунга эрттирген, национал аът-спорт маргылдаазын, оюннарын ноябрь 4-те барып көрген.

А. Н. Косыгин ол хүн Иссык-Куль областка барган, курорт девискээри-биле таныжып.

БЕРГЕН СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының ажылдакчылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга төлептиг уткуражыр база тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дугайында терлиг-хаажылыг ажылдарның эгелекчи саналын деткип, улам сорук кириштиг ажылдап турар.

Районнуң совхозтарындан каттыжыышкынга келген 26 комбайнны ам кышкы кадагалалга кирип, чамдык кезектерин чазып, үзеп-чаггаш, тургускан. Ам совхозтардан тракторлар болгаш ажыл-агый машиналарын эккеп септээри эгелээн. «Сельхозтехника» каттыжыышкынының ажылдакчылары эрткен 9 айларда, октябрьның 1-ги чартыынга бүгү-ле планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Түс-түс чолаачылар, мотористер, слесарьлар аразында социалистиг чарыш калбарган, септелге ажылы хайнышкыныг чоруп турар. Чарыштың түңнелин чоокта чаа үндүрүп көрген. Дизельдиг тракторларның шимчедикчилерин септээр хоочун ажылдакчылар Ооржак Бири биле Ооржак Докпак-оол олар тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүселдиңнер. 5 хүн чорудулганы күүселдезиниң талазы-биле олар беш чыл планын 109 хууга күүсеткен дугайында сөрүүчүг медээ дораан тарай берген. Тодаргайлаарга, олар дөрт чыл иштинде 154 шимчедикчини септээр тургаш, 222-ни бо хүннерде септеп дооскан-нар. Ол болза, септекчилериниң хуула беш чыл планында кордувгенинден хөй болган. Ынчангаш слесарьлар Бири биле Докпак-оол олар ам 1976 чылдың саныда ажылдап турарлар. Оларның соон дарый беш чыл планын токарь Степан Мамышев, чолаачы Сарыглар Арзылан күүсеткен. «Беш чылды — 4 чылда!» деп берген сөзүнге «Сельхозтехника» каттыжыышкынының мурнакчы ажылчыннары ээ болуп шыдаан. Олар ам 1976 чылдың үлүүнге кирипкен. «Тоску беш чылдың шалыпчылары» деп атты оларга тывыскылаан.

Кандыг-даа ажылдың чедингииниң ажылчынның кызымаандан аңгыда, оон ажылын эки организастаарындан хамааржыр болгай. Ынчангаш «Сельхозтехника» салбырының үндезилекчилериниң бирээзи, ам ында септелге мастерскаязының эргелекчизи Хертек Шагдырович Анр-Сааның тывыштыр, бодунга болгаш казы ажылдап турар эш-өөрүнге негелделиг. Кызымак чоруун мактаваас арга чок. Ол, септекчилерниң ажылын билдилиг организастап, оларны эргежок чугула чүүлдер-биле чогуур өйүнде хандырып турар.

— Чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыш улам калбарып, чаа-чаа шалыпчылар илереп, эң мурнакчы аныяк чолаачылар Дожула Кама, Оңгуш Эрес-оол, Михаил Адыг-оол, моторист Моңгуш Семис-оол, Сээя Шойдан олар онаалдазын күүседип, чылга алган социалистиг хүлээлгезин эде көрүп турарлар — деп, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының эргелекчизи Георгий Иванович Андреев медээ чугаалады.

Шынап-ла бо коллективте ажылдап турар кижилерниң тура-соруун көргеш, олар берген сөзүнге ээ болуп шыдаар дээрзинге кижи бүзүреп болур.

Х. МОҢГУШ.
«Шынның» корр.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында алган хүлээлгезин, беш чыл планын дөрт чылда Иван Феоктистович Чижов күүсеткеш, үезин мурнап, 1976 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Ол Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадының идик мастерскаязында ажылдап турар.

Чижов алдыгы разрядтың идик даараакчызы. Хүнде кылыр хүлээлгезин кезек катап ажыр күүседип тургаш, коллективтиң хүндүткелин чедип алган. Мастер ам Улуг Октябрьның байырлалынга чедишкиннерлиг уткуражыр дээш күш-ажылчы ээлчегте бедиткен хүлээлгени алган ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Иван Чижов ажыл үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

АМДЫГААШТАН ТӨТЧЕГЛЕП ЭГЕЛЭЭН

Хову-шөлдерни хөлүг ак хар шыпкан. Хемнерниң суглары чеңнеп, доштарлып чыдар. Эртен, кежээ соок сырын хадымарлап турар. Дошкун кыш эгелээн дээрзиниң илергей демдектери ол-дур.

Ниитизинде малын четчир чем-биле хандырар дээш ажылдың республиканың колхозтарында, совхозтарында ам-даа уламчылап, малга чем болурда чүүлдерни белеп, ажаап алырынче кичээнгей салдыныг турар. Ынчалза-даа бо берге, кандаашкынныг чылда белеткеп алган ээвээш-биче мал чемин безин четче кадагалап шыдавайн турар ажыл-агыйжы ээс черлер бары элдептиг.

Ниитизинде малынга четчир чемни белеткеп алыры дээш демиселдиң эгелекчилери болган, каа-хемчилер боттарының үлегерин эдерерин республиканың бүгү көдээ ишчилерин бо чайын кыйгырган болгай. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарындан уламчылдан мал чемин культураларының болгаш шынаа сигенинин үнүжү багай болган, ынчангаш мал чемин белеткээриниң планын каа-хемчилер күүсетпээн. Чарыштың эгелээн-даа болза, олар берген сөзүнге ээ болуп шыдаваан.

Амгы үеде Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында мал чеминиң кадагалалы кандыгыл? Ол айтырыгны тодарадып көөрү-биле чоокку эрткен хүннерде Каа-Хемниң чамдык ажыл-агыйларында хыналда кылып чорудувус. Оон түңнели бо.

«Бүрен» совхозтуң удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң мал чеминге камаартыштыр ээ-харыысалга чок чоруу карактың илден. Улуг-Ажыкче баар оруктуң дургаар ол совхозтуң чогаан сулазын кажаалавайн-даа сараттап каан. Хайыраан сараттарын мал «мөөгүлендирип» чипкен. А совхозтуң удуртукчулары ону херекке-даа албайн турар. «Дөмей-ле мал чиир чем ышкажыл ол...» деп, олар мынчаар бодап турар.

Улуг-Ажык — ол совхозтуң кол таралган черлериниң бирээзи. Ындыг болганда, оон ховуларында тараа саваны эндерик. Ол мал чемин тырып боодалдаар, саргаттаар, ону малчыннарның кыштагларынче дажып чедирерин-даа бо ажыл-агыйның удуртукчулары, тускай эртемниглери бодавайн турар.

Белеткеттинген мал чемин бо ажыл-агыйда чүге төтчеглеп эгелээнил? Азы мал чеминиң херегзелдеен артык курлавырын тургузуп алган бе? Чок! «Бүрен» совхоз сиген белеткээриниң планын күүсетпээн, 650 тонна сенаж белеткээр планның чаңгыс грамм-даа кылдынмаан, силос алыр планы дооңгун 38 хуу күүсеткен. Ындыг болганда, мал чемин амдан эгелеп төтчеглээриниң кандыг-даа барымдаазы чок тур.

«Тиилелге» колхозтуң төп сүт-бараан фермазының саанчылары-биле-даа, бригадирлери-биле-даа чугаалажырывыска, малга четчир чем бо чылын белеткеттинмээн дээрзин олар дүвүреп чугааладылар. А ол хиреде колхозтуң тараа шөлдеринде бөлбээн, аңаа-ла каап каан саван эндерик чыткылаар. Хову турлааның чоогунда кажаа безин чок ажык черде эндерик хөй саванны бөле иттирип каан. А ону кажан тырып боодалдаары, кодаанарже, фермаларже чорударын билдинмес.

Районнуң девискээринден Эрзинниң ажыл-агыйлары чер аразы ырак-даа болза, тараа саваның мал чеминге херегләэри-биле тырып бодалдааш, сөөртүп чорудуп турда, Каа-Хем районнуң бодунуң колхозтары, совхозтары саванны херекке албайн черде каап турары мырыңай элдептиг.

Үстүнде адаанывыс ажыл-агыйларның шупту ында сүт-бараан фермалары бар. «Инекниң сүдү—дылында» деп үлегер чугаада утка-ла бар: инекти тоттур чемгербес болза, оон хөй сүт алыр деп бодаар-даа херээ чок. Ферма бүрүзүнде ээвээш эвес саванны дажыглап чедирген. Ынчалза-даа ону малга бээри-биле чымчаы хайындырып белеткээр цехтер чок. Оон уржуундан саванны бустуле ылбырады хайындырарыы, өске концентраттыг чемнер-биле холуп бээрин ол фермаларда колдуунда-ла чорутпайн турар.

Белеткеттинген мал чемнерин төтчеглээр чорукту болдурбазының, шөлдерде кагдынган тараа саваның бөлгеш, бүрүнү-биле кыштагларже, фермаларже сөөртүрүнүн боттут хемчеглерин алыры Каа-Хем районнуң удуртукчуларындан негеттинип турар.

М. КАЛЧАН.

ЛЕНИНЧЕ

Кызыл шөл. Совет кижилерге, бүгү кижи төрелгетенге хостаганын, тайбыңын, девишилгенин үлегер-чижээ ол болу берген. Владимир Ильич Лениниң мавзолейи ында, чурттуң кол шөлүнде. Делегей пролетариадының улуг баштыңчызынга, ажылчын, тараачыннарның делегейде эң баштайгы күрүнезиниң үндезилекчизинге мөгеер дээш, аңаа делегейниң хамык булуңнарындан келген кижилер үзүк-соксаал чок шуужуп кээп турар. Мавзолейге чартык чүс чыл дургузунда 77 миллион ажыг кижи келген.

Кызыл шөлге барык чартык чыл дургузунда септелге, чаартылга ажылдарын кылып келген. Ынчангаш В. И. Лениниң мавзолейинге чон баар кылдыр ону катап ажыткан.

Ноябрь 2 11 шак. Кремльден шак какканы дыңналып турда, 1 дугаар туруушка ефрейтор В. Бобылев биле дайынчы А. Давыдов тургулап алган. Соксаал чок шуушкан чон аразында — Кызыл шөлге кылган ажылдарга киришкен тудугжулар. Дашчылар, гранитчилер, слесарьлар, шеверлекчилер, чаартыкчылар ол оран тудугга шалыпчы, «кончуг эки» үнелелдиг ажылдаан.

— Харысалгалыг-даа улуг турган. В. И. Лениниң мавзолейи турумчаан Кызыл шөл совет кижи бүгүдезинге эргим, чоок үнелиг болгай. Шуптувус ынчангаш оңза сорук кириштиг ажылдаан бис — деп, гранитчилер бригадири В. Хрусталев чугаалады.

Мавзолейге баар дээш чонун соксаал чок шуужуп турары ендүр улуг баштыңчыга, башкыга мөнге ынаап илергейлеп, делегейниң бүгү чурттарының ажыл-ишчи төлээлекчилери аңаа ол чон-биле кады шуужуп кээп турар.

А. СТРОГАНОВ.
СЭТА-ның корр.

Португалияның чазак делегациязының Москвадан чорупканы

Португалияның күрүне министри, Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Альваро Куньялга баштаткан Португалия Республиканың чазак делегациязы Москвадан чуртунче ноябрь 3-те чаныпкан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёв, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, албанныг өске-даа кижилери делегацияны Шереметьево аэродромунга үдээн.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛ КЕЖЭЭЗИ

ЧИТА. (СЭТА-ның корр). Агинск округтуң Культура бажыңынга совет-моол найырал кежээзи болган. Аңаа Агинск бурят национал округтуң ажыл-ишчилери киришкен. Олар МАР биле ССРЭ-ниң найырал айынга холбаштыр бистиң чуртувуста келген культура ажылдакчыларынга изиг байыр чедирген.

Бо хүннерде областың бүдүрүлге, албан черлеринде, колхоз, совхозтарында Моол Арат Республиканың социалистиг тургузуушкунга чедишкиннериниң көргүзер фотоделгелгелерин тургускан, лекция, беседаларны, МАР-га чораан кижилер-биле ужуражылгаларны эрттирип турар.

(СЭТА).

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Киргизияның Компартиязының ТК-зының болгаш Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралы

Ноябрь 2-де Фрунзеге Киргизияның Компартия ТК-зының болгаш Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралы болган. Хуралды республиканың болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан.

Байырлыг хуралдың киржикчилери эш А. Н. Косыгинниң адыш частап уткаан. Оон-биле кады президиумда—Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Т. Кулатов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. С. Суюмбаев, Киргизияның Компартия ТК-зының бюро кежигүннери, эвилелдештен республикаларның, Москва, Ленинград хоорайларның, Ортаа Азияның шериг округунуң, Кронштадт далайжыларының делегациялар удуртукчулары бүдүрүлге черлериниң алдарлыг ажыл-ишчилери, хөй-ниитиниң төлээлекчилери.

Байырлыг хуралды Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев ажыткан.

Өөрүшкү, хайнывышкыныг бо хүн республиканың ажылчын чоннары бүгү сагыш-бодалдарын улуг Ленинче, оон тургускан Коммунистиг партиязынче угландырып тур. Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың чечектелиишкининче ада ёзу-биле доктаамал кичээнгей, сагыш салып турары дээш, кыргыс улустуң аас-кежиктиг, чырык чаагай амыдыралдыг болганы дээш эң ханы өөрүп четтиргенивистин, изиг байыр чедиргенивистин сөстерин СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге, оон Политбюрозунга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневке болгаш Совет чазакка чүректиң ханызындан барааалгап тур бис деп, Т. У. Усубалиев чугаалаан.

Оратор юбилей байырлалынга келген аалчыларга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Киргизияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даасканың бүгаар чырык чаагай, улуг байырлалга таварыштыр республиканың ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, коммунистерни биле комсомолчуларынга, бүгү ажылчын чоннарынга Т. У. Усубалиев чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген.

ССРЭ биле Кыргыс ССР-ниң күрүне гимннери чаңгыланган.

Байырлыг хуралдың киржикчилери эш Л. И. Брежневти баштаар ленинчи СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг кылдыр байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумун улуг сорук кириштииниг соңгаан.

Байырлал-хүндүткелдиң марш аялгазының үннери чаңгыланып турда, үш дакпыр орденниг Кыргыс ССР-ниң тугун болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң тураскаал тугун залга кирип экелген.

Хуралга чыылганнар СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгинни адыш частап өөрүшкүлүг уткаан, оон чугаазын дыңнаан.

СОВЕТ КИРГИЗИЯНЫҢ БЕЖЕН ЧЫЛ ОЮ

Эш А. Н. КОСЫГИННИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Кыргыс Совет Социалистиг Республиказы болгаш Киргизияның Коммунистиг партиязы 50 харлаан болгай. Бо байырлал-биле холбаштыр кыргыс улуска, республиканың ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга изиг байырны чедирерин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Совет чазак болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мээң даасканы чүве. Ынчангаш силерниң республикаңарга байырлыг чаганы оңза сеткил хандыышкын-биле дамчыдып берип тур мен.

Социалистиг республиканың тургузуушкунунга, бистиң бүгү хөй национал социалистиг Төрээн чуртувустуң күчү-күжүн быжыглаарынга демиселдиң болгаш тиилелгелерниң алдарлыг оруу ажып эрттирген. Ол бедиктерден кыргыс улустуң келир үези улам чаагай көстүп турар-дыр. Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустарының сырый каттышкан найыралдыг өг-бүлезинге хамааржыры, оон бүрүн эргелиг, идепкейлиг кежигүнү болуру ниитиниң чаагай херээ дээш кижи бүрүзүнүң база бүгү улустуң эрге-ажыктары дээш, коммунистиг идеалдарның тиилелгези дээш ажылдаары болгаш кызымыры кандыг улуг аас-кежиин чүвел дээрзин совет кижи бүрүзү, бистиң чурттуң улус бүрүзү бөгүнгү мынчаш бо мындыг байырлалдар үезинде база онза тодаргай медереп билип турар. Совет Эвилелиниң улустарын сырый каттыштырып, коммунизм тургузуушкунунга оларны органчыстап база чемзит кирип турар күштүң иштиг улуун мындыг хүннерде бистер шупту онза ханы медереп билип турар бис. Ындыг күш болза, совет улустуң шылгаттынган дайынчы авангарды, бистиң үениң угаан, алдары болгаш арын-нүүрү—бистиң Коммунистиг партиявыс боор турар.

Бүгү чурттарның ажылчы чоннарының акы-дуңмалышкы ёзузунуң болгаш найыралының тугун, оларның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының тугун чогум-на коммунистер бедик көдүрген. Бистиң чурттуң коммунистери ук тукту чүгле кезээде алдарлыг-биле тудуп келген эвес, харын интернационалчы дуганы марксизм-ленинизмниң чоргаадыкчы ёзу-биле хөгжүткен боор.

Бистиң улуг башкывыс болгаш баштыңчывыс Владимир Ильич Лениниң удуртулгазы-биле ажылчын аңгыдың күш-ажылчы тараачылар-биле эвилели делегейниң революстуг практиказынга эң-не баштай Совет Россияга боттанган, ол болза бистиң чурттуң байдалдарынга национал кызыг-кызыгаар черлерниң тараачыннар колдаан чурттакчы чоннары-биле ук чурттуң пролетаржы авангардының база эвилели болган. Бодунун ажыл-чорудулгазынга партия ажылчыннарның болгаш тараачыннарның социализм дээш аңгы демиселиниң революстуг стратегиязын мергеш угаангыг ленинчи национал политика-биле—бүгү улустарның хосталгазының, деп эргезиниң, найыралының политиказы-биле сырый холбаан.

Ук политиканың мергени болгаш дээштиг бөгүн бистиң бүгү совет амыдыралывыстан көстүп турар, ол чүүлдер Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң ендур чаагайындан болгаш күчү-күжүнден, пролетаржы интернационализмниң идеяларының делегейде тиилелгезинден социалистиг чурттарның дем-каттыштырылгазының тургустунганындан көстүп турар.

Ынчангаш Совет Эвилелиниң бүгү улустарының силерниң биле кады демдеглеп турары кыргыс улустуң байырлалы база-ла байлак интернационалчы утканыг боор турар. Ажылчы чоннарны социал болгаш национал дарлалдан хостаарының херээнге, бүгү кижи төрелгетенниң келир үезиниң үлегер-чижээ болур чаа ниитилелди тургузарының херээнге бистиң чурттуң бүгү нациялары болгаш бичии бүүрай улустары шупту боттарының салыышкынын кииргеннер. Совет Эвилелиниң бүгү улустарының ниити күжениишкиннери-биле тургустунган күрүнениң бузулбас быжыын, бистиң хөй национал социалистиг күрүневистиң, бистиң социалистиг ниитилел тургузуувустуң, бистиң чурттуң улустарының найыралының Коммунистиг партияны долгандыр оларның сырый каттыжыышкынының бузулбас быжыын бүгү делегей көрүп, билип турар.

Социалистиг Киргизияның, оон Коммунистиг партиязының эрткен алдарлыг оруун түңнеп көрээш, турар бис кыргыс черге чаа амыдыралды тургузарының улуг херээн эгелээн кижилерни ханы хүндүткел-биле сактып, бодап турар бис. Большевиктер И. И. Едренкинниң, А. И. Ивашенконуң, И. С. Меркуловтуң, Н. И. Логвиненконуң болгаш эң баштай мадаа большевик организацияларны тургускан, социалистиг революция дээш келир үениң демиселчилерин кижизиткен, чаа амыдыралды тургузарынга дузалашкан өске-даа хөй-хөй кижилерниң аттарын кыргыс улус сактып, бодап чоруур.

Эң баштайгы кыргыс-большевик Табалды Жукеев—Александр Александрович Пудовкин политиктиг демиселдиң школазын орус революсчулардан өөренип билип алган. Киргизияга Совет эрге-чагырга дээш демиселчилерниң—П. Кабековтуң, А. Уразбековтуң, К. Сарыкулаковтуң, Б. Исакеевтиң, Л. Садаевтиң, Х. Джиебасаттиң болгаш оон-даа өске хөй-хөй революсчуларның аттары чонуң хүндүткелинге бүргеткен.

Республиканың найысылалы адын эдилеп турар, Киргизия чурттуг, шынчы ленинчи Михаил Васильевич Фрунзе Ортаа Азияга болгаш Казахстанга Совет эрге-чагырганы тургузарынга болгаш быжыглаарынга, контрреволюцияның чылча шаварынга алдарлыг салыышкынны киирген.

Капитализмни оюп эрткеш, [illegible] феодал-тере бөлүк хевирлеринден социализмче шилчиишкиниң кымын-даа чорук кер бээни оруктарын болгаш аргаларын дилеп тывырынга чеже хире революстуг энергия, быжыг тура-соруг, чүткүл, мергежил негеттинмээн дээр. Ол дээрге ёзулуг революсту маадырлыг херек болган, ук херекче кижилерни коммунистиг идеалдарга ханы бүзүрел, улус чонга бодунуң салым-чолунуң бүрүн эргелиг ээзи болуруун, бодунуң чырыткылыг келир үезиниң тургузукчузу болуруун ызы-биле күзээн чоруук хөй-аът киирген.

Капитализмни оюп эрткеш, социализмни тургузарда, бо чон хөгжүлде талазы-биле чыдып калган, бүдүүлүк турган, ынчаарда өске улустарны чедер болгаш сайзыралдың бедииниче көдүрүлүр дээр оон күзел-бодалы безин көңгүс ниителген турган деп чугаалаары белен херек.

Ынчаарга бүдүүлүк чоруктан үнүп, буруңгаар шимчээриниң оруун чырыдарынга, боттарының хөгжүлдезинге чыдып калган улустар социалистиг тургузуушкунун делгемчеринче үнүп болур дээрзин тодаргай шынзыдып көргүзеринге ленинчи идеялар херек турган. Ук ленинчи идеяларны амыдыралга боттандырарга коммунистер партиязының кончуг-даа аажок улуг организастыг ажыл-чорудулгазы херек турган. Ук идеялар бо оранның болгаш кижиниң бодунуң бүгү овур-хевирин чаартыр күчүлүг материалдыг күш болуруунга партияның болгаш ажылчы чоннарның чаңгыс эви херек турган.

Шаанда хожудаңгай турган районнарга социалистиг тургузуушкунуң дуржулгазы, Киргизияның болгаш өске-даа республикаларының чыып алганы, национал айтырыгның шиитпирлээриниң дуржулгазы марксистиг-ленинчи өөредигниң байыткан болгаш кижи төрелгетенниң хөй нурууузунга—Азияның, Африканың, Латин Американың улустарынга революстуг перспективаны ажыткан. Ол талазы-биле Ортаа Азияның совет республикаларының, Казахстанның, совет Соңгу чүктүң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарының коммунистериниң бүгү революстуг база хосталгалыг шимчээшкинниң мурнунга алызы-баазы ээвээш эвес.

Бистиң чурттуң өске-даа улустарының салым-чолунга ышкаш, кыргыс улустуң төөгүлүг салым-чолунга үндезин эргилде болза, Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болган. Ук революция Россияның чыдып калган национал кызыгаар черлериниң улустарын кайы дакпыр дарлалдан— феодалдыг болгаш колониалдыг дарлалдан хостаан, нацияларның бүрүн деңэргелиг чоруун, оларның бот-башкарлыр эргезин хүлээп көөрүнүң ленинчи политиказының үндезинин, ниити революстуг идеалдар дээш демиселге бот-боттарын хүндүлежириниң болгаш деткижериниң үндезинниг национал харылзааларын тургузарының эргежок чугула бүгү байдалдарын хандырган.

Шаанда дарладып чораан улустарның херегзелдеринге болгаш негелделеринге оңза кичээнгейлиг болуруның эргежок чугулазын Владимир Ильич Ленин үргүлчү демдеглеп келген, улуг күрүнезирек шовинизмниң кандыг-даа илерээшкиннеринге ол эптешчок боол, буржуаз национализмге, национга кызыгаарланчак болгаш хагдынчак чорукка база-ла шуут удур турган. «...Янзы-бүрү нацияларның эрге-ажыктарынга чүгле кайгаар-даа аажок кичээнгейлиг болур чорук оларның аразында ускулежиишкиннерге, чылдагааннарны чайладыр, бот-боттарынга бүзүрешпес чорукту чок кылыр, кандыг-бир мегилежиишкиннерден чайладыр, ылангыя янзы-бүрү дылдарлыг ажылчын-

(Уламчызы 2-ги арында).

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Уламчызы. Эгези 1-ги арында).

нарның болгаш тараачыннарның аразынга бүзүрелдиг тургузар. ук бүзүрел чокка улустар аразынга тайбың харылзаалар-даа, ангы улустуң сайзыралында бүгү үнелиг чүүлдүң бичии-даа чедиишкиннинг хөгжүлдези канчап-даа болдунмас апаар»—деп В. И. Ленин бижээн.

Ленинчи айтымышкыннарны удуртулга болдурбушаан, партия болгаш Совет күрүне Киргизияның, Ортаа Азияның өске-даа республикаларының болгаш Казахстанның девискээринге революстуг чаартылгалар үезинде социализмче орукка шимчээшкинниң янзы-бүрү шилчиишкиннинг хевирлерин ажыглаан. Ол чорук чаа социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга түс черлерниң күш-ажылчы массаларының медереллиг болгаш идейкейлиг киржилгезин эңне калбаа-биле чедип алыр арганы берген.

Түс черлерниң совет база партия аппарады чылдан чылче быжыгып, ук аппарат ажылчы чоннарның национал массаларынга үргүлчү чоокшулап келген. Удуртукчу, партийжи база совет национал кадрларның калбак белеткели эгелээн. Херээжен чонунуң дең эргезин чедип алыр дээш, социализм тургузуушкунунга оларны хаара тудар дээш демисел кыргыс улустуң чогаадыкчы күштерин оттурарынга канчаар-даа аажок улуг ужурлуг болган.

Совет эрге-чагырганы тургусканының соонда баштайгы он чыл дургузунда чорудткан социалистиг чаартылгалар кыргыс улустуң күш-ажылчы массаларын совет тургузугга кандыызын хаара тударынга үнелеп четпес улуг рольду ойнаан.

Улуг Октябрь кыргыс улуска бодунуң совет национал күрүнезин тургузар арганы берген. РКП(б)-ниң X съездизи национал районнарның күш-ажылчы массаларының болурчогуур хевирлиг боттарының Совет күрүне тургузуун хөгжүлдезинге дуза чедирер деп сорулганы салган, ол күрүнелериң хевири ук улустарның национал-амыдырал байдалдарынга дүүшкен болур ужурлуг турган. «Түс черлерниң амыдыралын болгаш аажы-чаңын эки билир кижилерден тургустунган ажыл-агый органнарын», эрге-чагырга органнарын» тургузарының эргежок чугулазын ук съездиниң доктаалында онзалап айыткан.

Ынчангаш кыргыс улус. бистиң чурттуң өске-даа хөй-хөй улустары-биле бир дөмей, бодунуң төөгүзүнде бир-ле дугаар национал күрүнезин тургускан. Социал-политиктиг шынарының талазы-биле ол болза, Киргизияның күш-ажылчы массалары-биле, кыргыс дехканнар болгаш көшкүн малчыннары-биле Совет чурттуң ажылчын ангызының быжыглап тургустунган эвилелиниң көргүскен пролетариат диктатуразы боор турган.

Киргизияга чаа амыдыралдың тургузуушкунунуң үезинде ангызының мурнакчы отряды—оон партия организациязы өскен болгаш быжыккан. 1925 чылдың мартта эрткен партияның эң баштайгы область конференциязы Киргизияның компартиязының төөгүзүнге улуг болуушкун болган. Ук конференция партияның область организациязын организастап тургускан, экономика, культураны хөгжүдериниң, түс черниң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарын быжыглаарының талазы-биле чугула хемчеглерни айыткан.

Кыргыстарның социалистиг күрүнезиниң тургустунганы, республиканың партия организациязының ажыл-чорудулгазы ленинчи партияның удуртулгазы-биле бистиң чурттуң бүгү ажылчы чоннарының боттандырганы улуг революстуг чаартылгаларга Киргизияның күш-ажылчы массаларының медереллиг киржилгезин хандырган.

Ынчаарда Совет Эвилелиниң элээн бурунгаар хөгжээн нацияларының, хамыктың мурнунда орус улустуң, оон ажылчын ангызының бүгү талалыг дузазының ачызында кыргыс улус кестүп көрбээн кыска хүүседе дургузунда патриархал-феодалдыг хожудаңгай чоруктаа социализмниң тиилелгезинче көдүрүлген. социалистиг нация бооп тургустунган. кижилерниң чаа социал-төөгүлүг ниитилешкээ болур — совет улустуң чарылбас кезээ апарган.

Бистиң чурттуң өске-даа нацияларын ышкаш, кыргыстарның социалистиг нациязы марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң, улустарның ленинчи найыралының болгаш акы-дуңма дем каттыштырылгазының идейлиг үндезининге тургустунган. Ук нация буржуаз национализмниң болгаш улуг күрүнезирек шовинизмниң илерээшкиннери-биле, феодал-бай харылзааларның болгаш шажынчы фанатизмниң артыышкыннары-биле демиселге тургустунган. Бистиң чурттуң өске-даа улустары-биле идей-политиктиг чаңгыс эптиг болурунга, оларның акы-дуңма эвилелиниң болгаш бузулбас найыралының быжыгарынга ол бүгү чүүлдер идиг болган.

«Боттарының национал барымдаалавайн, ангының өрге-ажыктарының болгаш сорулгаларының чаңгыс айы-биле каттышкан күш-ажыл кижилериниң өндүр улуг акы-дуңмалышкы ёзузу бистиң чуртувуска төрүттүнген болгаш быжыккан. шынап-ла улустарның ленинчи найыралы деп аан, турарывыс төөгүде кестүп көрбээн харылзаалар тургустунган» — деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Ол болза бистиң улуг төөгүлүг чаалап алышкынывыс-тыр, эштер.

Совет Эвилелиниң улустарының найыралының кайгамчыктыг күчү-күжү ылаңгыя Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында оңза тодаргай илерээн. Кыргыс улустуң оолдар, кыстары дайын фронтуларынга эрес-дидим, маадырлыг чорукторны, күш-ажыл фронтузунга— карак кызыл төрүштүг чорукту көргүскен. 43 муң хире кыргыс фронтучулар ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаттырган. Оларның 70 ажыы Совет Эвилелиниң Маадырлары деп бедик атты тывыскан. Кыргыс улустуң эрес-дидим оолдары—Чолпонбай Тюлебердиевтиң, Дуйшенкул Шопоковтуң болгаш оон-даа өске хөй-хөй кижилерниң маадырлыг херектери улустуң угаан-бодалында кезээ мөңгеде чурттап чоруур.

Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-майор И. В. Панфиловтуң гвардейжи дивизиязының дайынчы маадырлыг чоруу 1941 чылдың күзүнүнде Москвадан дыка ырак эвес черден эгелээн. Ук дивизияны Киргизияга болгаш Казахстанга четчелеп тургускан. Политрук Василий Клочков баштаан 28 панфиловчу-дайынчыларның кайгамчык маадырлыг дерээ— бүгү совет улустуң чоргааралы, оон коргуш чок, патриотчу чоруунуң чайынналчак илерээшкини болу берген.

. Алдарлыг Панфилов дивизиязының хоочун дайынчыларынга, Ада-чурттуң Улуг дайынының бүгү киржикчилеринге, күш-ажыл фронтузунуң хоочун ажыл-ишчилеринге, фашизмни ашкан тиилелгени чедип алыр дээш, хөй национальдыг Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас хоруу дээш дайылдажып, ажылдап чорааннарның шуптузунга чүректиң ханызындан байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер.

Чуртувустуң улус ажыл-агыйын дайын соолунде катап тургузарынга, Коммунистиг партияның төлевилеп айыткан социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкун пландарын боттандырарынга кыргыс улус Совет Эвилелиниң бүгү улустары-биле кады Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле идепкейлиг киржип келген.

Бөгүн Киргизия—чечектелген социалистиг республика. Киргизия бедик сайзыраңгай үлетпүрлүг чер болу берген. Оон үлетпүрү бүгү Совет Эвилелиниң үлетпүр күчүзүнге дайнгаш, шалыпкын темпилерлиг сайзырап турар.

Улуг Октябрь революциязының мурнунда хол-биле хөмүр-даш казар каш-ла шахталыг болгаш кодээ ажыл-агыйының чиг-эдиниң баштайгы болбаазырадылгазын кылыр биче-биче фабрикаларлыг чораан Киргизияга Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда чүс-чүс улуг бүдүрүлге черлерин тудуп тургускан. Ам Киргизияда бүдүрүп турар электроэнергия делегейниң бирги дайынының бүдүүзүнде хааның бүгү Россияның ону ажылдап үндүрүп турганындан ийи катап хөй. Ол бөгүнү чедишкен шыдалдыг. шалыпкын хөгжүлделиг экономика деп үнелеп турар бис. Ындыг экономикага кандыг-даа улус чоргаарланыр ийик.

Киргизияның экономиказын амгы бедик деңнелче көдүреринге негеттинген чүве чүгле эмгежок материалдыг болгаш акша-хөреңги эвес. Ук республиканың ындыг хөреңгизи чок турган. Анаа бедик мергежилдиг тускай эртемниглерниң, ажылчыннарның, техниктерниң, инженерлерниң, агрономнарның, мелиораторларның, эртемденнерниң дузазы херек апарган. Оларны Киргизияга РСФСР болгаш өске-даа республикалар берип келген.

Ленинградтың ажылчы чоннарының улуг үлүг-хуузу киирген деп демдеглексээр-дир мен. Олар Кыргыс Автономнуг Республиканың экономика, культура адырынга идепкейлиг шефтээр ажылды 1932 чылдан бээр чорудуп келген. Ленинградчылар таңды-сынның ук чериниң бойдус байлактарын өөренип көөрүнге, оон рудалыг черлерин үлетпүрге шиңгээдип алырынга. кыргыс ажылчы чоннуң аразындан ажылчыннарны болгаш мергежилдиг тускай эртемниглерни белеткээринге дуза чедирген. Киргизияның сайзыраңгай үлетпүрүн тургузарынга чуртувустуң Москва, Иваново, Донбас болгаш өске-даа хөй-хөй хоорайларының ажылчыннары киришкен.

Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда республикага бедик механизастаан улуг кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин тургускан. Киргизияның кодээ ажыл-агыйының шимчедикчи механизмнериниң энергетика күчүзү революция мурнундагы бүгү Россияның кодээ ажыл-агыйынга турган механизмнериниң күчүзүнден 20 ажыг катап улуг. Суггат тудуу дыка калбарган. Суггаттыг чер шөлү миллион гектар болурунга чоокшулай берген. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң агаар-бойдус байдалындан хамаарышкылгалы эвээжээн.

Республиканың кодээ ажыл-агыйының кол адыры — хой ажылынга үндезин чаартылгалар болган. Малының баш саны көвүдээн. бүдүрүлгезиниң сайзыраңгайжааның түңнелинде Киргизия чурттуң малчын чугула девискээрлериниң бирээзи болу берген. Дүк бүдүреринге Киргизия Совет Эвилелиниң үшкү черин ээлеп турар.

База-ла өске республикаларда-даазы дег, Киргизияның кодээ ажыл-агыйының хөгжүлдезинге экономиканы оранчок көдүрериче, колхоз, совхозтарның материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче угланган организастыг, экономиктиг болгаш өске-даа хемчеглер алырының комплекстиг программазын боттандырганының түңнелинде, СЭКП ТК-ның март (1965 чылда) Пленумунуң, партияның XXIII база XXIV съездилериниң соонда эң тодаргай дешилге-бурунгаарлаашкын болгулап келген.

Киргизияның ажылчы чоннары социализмниң ачызында чаагай амыдыралдыг болган, сайзырал, дешилгениң оруу-биле, коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле хөгжүүрүнүн идегелдиг перспективазын көшкүн амыдыралдыг чораан улуска социализм берген. Революция мурнунда бижик билир кижизи безин ховар чораан ол чер бедик сайзыраңгай культуралыг республика болу берген. Киргизияның Эртемнер академиязы болгаш эртем ажылының өске-даа хөй-хөй албан черлери бар. Сөөлгү чылдар дургузунда республиканың эртемденнери кодээ ажыл-агый культураларының чаагай дүжүттүг сорттарын, мал аарыгларынга удур бедик дээштиг эмнер аймаан тургускан, өңнүг болгаш ховар металлдар рудаларын болбаазырадып алырының аргазын сайзыраңгайжыткан, суггат системаларын автоматчыткан, эртемниң хөй-хөй ажылдыышкыннарын кылган.

Кыргыс улустуң социалистиг амыдырал үези — ооң литературазы биле уран чүүлүнүң чечектелиишкин үези болган. Социализм тиилээрге кыргыс улус бодунуң угаан-билиг амыдыралынга кеступ чорбаан көдүрлүүшкүннүг чурттап турар. Социалистиг ниитилел харылзааларынга дүүштүр, чуртувустуң өске-даа нацияларының болгаш улустарының культуразы-биле сырый холбаалыг хөгжүп турар кыргыс улустуң культуразы бистиң ниити совет социалистиг культуравыстың кезии, бүгү совет улустуң угаан-бодал талазы-биле өндүр улуг байлааның кезии болу берген.

Ону база совет тургузугнуң күчүлүг, чогаадыкчы күжүнүң илерели кылдыр үнелеп турар бис. Совет тургузугнуң үезинде чүгле салым-чаяанныг түс-түс кижилерниң эвес, харын улустар бүгүдениң чогаадыкчы аргалары калбаа-биле илереп көзүлген болгай. Ону Коммунистиг партияның өндүр улуг ачы-хавыязы деп үнелеп турар бис. Ооң шылгараңгай политиказы болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазы чуртувустуң нациялары биле улустарының чүгле ёзу барымдаалап эвес, харын херек кырынга дең эргелиг турарын ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга хандырган.

Кыргыс чогаалчыларының, кинематографистерниң, чурукчуларның, композиторларның, театр ажылдакчыларының эң эки чогаалдары бистиң хөй национальдыг чуртувустуң болгаш дашдыкы чурттарның миллион-миллион номчукчуларынга, көрүкчүлеринге, дыңнакчыларынга сураглыг апарган, үнелеткен. Социалистиг кыргыс нацияның хостуг, чогаадыкчы өзүлдезиниң эң тодаргай барымдаазы ол эвес бе?

Культура амыдыралының чаа-чаа бедиктеринче улустуң көдүрлүрүнге, угаан-бодал талазы-биле күзел-сонуургалдарын чүүл-бүрү болдурарынга дуза чедирер болгаш коммунизм тургузуушкунунга чаагай түүле бүдүрериче кижилерни сорук киирер чогаалдарны тургузарынга, ажыл-ишке Киргизияның чогаадыкчы интеллигенциязының, республиканың бүгү литература, уран чүүл ажылдакчыларының улуг чедиишкиннерлиг болурун күзеп тур мен.

Улуг совет улузувуска төлептиг чогаалдарны тургускаш. партияның XXIV съездизиниң салган төөгүлүг сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга улуг дузаны чедирип турар-дыр силер.

Киргизияның ажылчы чоннары партияның төлевилээн пландарын бүгү совет улус-биле кады улуг көдүрлүүшкүннүг боттандырып турар. СЭКП Төп Комитединиң партияга болгаш улуска Кыйгырыышкынга харыы кылдыр Киргизияның ажылчы чоннары юбилейге уткуштур шалыпчы ажыл-иш эзилчээниче кирипкеш, беш чылдың дөрткү чылының база беш чыл планының онаалдаларын ниитизи-биле хуусаа бетинде күүседир дээш чарышты организастаан. Ол чарышка киржип турган, муң-муң ажылчыннар. колхозчулар, инженерлер, техниктер, бүгү профессияларның ажылдакчылары шалыпчы, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарының үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Шалыпчы ажылдаары чаагай түңнелдерни берип турар. Киргизия эрткен чылын улус ажыл-агыйының планының бүгү онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүсеткен.

Бо чыл республикага нарын болган. Улуг кандаашкын болганы, суг эвээжээни кодээ ажыл-агыйга уржуун халдаткан. Экономиканың оон өске адырларынга ол база кандыг-бир хемчээлдиин-биле салдарлыг болган.

Кандаашкын уржуктарын Киргизияның кодээ ажыл-агыйының ажып эртеринге партияның Төп Комитеди болгаш чазак улуг дузаны чедирген, акша-хөреңгини, транспортту, өске-даа техниканы немей үндүрүп берген. Кодээге ажылчын, албан-хаакчылар, студентилер дузалашкан.

Ол улуг бүгү ажылдың түңнелинде республиканың кодээ ажыл-агый ишчилери кайгамчык күш-ажылчы тиилелгени чедип алган — олар күрүнеге тараа, чиг хөвен, картофель, ногаа болгаш виноград садар талазы-биле беш чылдың дөрткү чылының социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байыр чедирген чагаазында демдеглээнин ёзугаар алырга, республиканың чедиишкиннери—кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, совет кижилериниң чаагай амыдырал деңнелин көдүрер талазы-биле партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының херээнге киирген улуг үлүг-хуу болган.

Күрүнеге чигир свёкласын садарының планын чуртка баштай-ла Кыргыс ССР күүсеткен, чуртка пландан ажыр чер, мал ажылының муң-муң тонна продукциязын берген.

Республиканың кодээ ажыл-агый ишчилери мал, чер ажылының продуктуларын бүдүрерин бүгү хемчеглер-биле көвүдедир дээш моон соңгаарда-даа шудургу демиселди чорудар деп бүзүрелди илергейлээрин болгаш ажыл-ишке оларның чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээрин чөпшээреп көрүңер.

Республиканың үлетпүрү чедиишкинниг хөгжүп турар. Тоску беш чылдың 3 чылының дургузунда үлетпүр продукциязын бүдүрери 30 хуу немей өскен, ол өзүлде беш чыл планының онаалдаларынга дүгжүп турар.

Республиканың болгаш Киргизияның Коммунистиг партиязының 50 чылл оон ажылчы чоннар юбилейлиг чылдың планнын онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседириниң талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг уткуп турар.

Бо чылдың 9 айларының дургузунда продукция сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле планын республиканың үлетпүрү ниитизи-биле ажыр күүсеткен. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, бүдүрериниң хемчээли 7,7 хуу, а күш ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,1 хуу немей өскен. Аъш-чем үлетпүрүнүң, тудуг материалдарының үлетпүрүнүң, өңнүг металлургияның, эът болгаш сүт үлетпүрүнүң ажылдакчылары, машина тудуунуң дыка хөй бүдүрүлгелериниң коллективтери чедиишкинниг ажылдап турар.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хөгжүүлеринге болгаш сайзыраңгайжыдарынга Киргизияның ажылчы чоннарының чедип алган улуг чедиишкиннери бистерни шуптувусту өөртүп турар. Ынчалза-даа бир эвес республикада бар бүдүрүлге күчүлерин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң курлавырларын четче ажыглаан болза, ол чедиишкиннер оон-даа артык улуг болур турган.

Киргизияның ажылчы чоннары боттарының социалистиг республиказының тургузуушкунунга кайгамчык улуг күш-ажылын киирген. Олар бүдүрүлгениң бүгү чүүлдеринге, национал культураның, улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының хөгжүлдезинге эрткен чартык чүс чыл дургузунда чедип алган боттарының кайгамчыктыг чедиишкиннеринге чоргаарланып эргелиглер. Боттарының хостуг чогаадыкчы күш-ажылы чаа кижини—социалистиг ниитилелдиң кижизин, чаа амыдыралдың, кижилер аразында чаа харылзааларының медереллиг тургузукчузун, социалистиг ниитилелдиң эрге-ажыктары бодунуң хандамырында сиңниккен эрге-ажыктары апарган кижини кижизидип турарынга олар чоргаарланып эргелиглер.

Кыргыс улус Совет Эвилелиниң бүгү улустарының үнелеп четпес чедиишкини болур оларның акы-дуңма найыралын тургузарынга киирген күш-ажылы-биле база чоргаарланыр эргелиг.

Республиканың ажылчы чоннарының бүгү чедиишкиннери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи угланыышкынның амыдыралга чайгылыш чок боттандырып турар Киргизияның Коммунистиг партиязының хөй талалыг ажыл-чорудулгазы-биле шуут тудуш холбаалыг.

Киргизияның Коммунистиг партиязы идейлиг болгаш органызастыг быжыгыышкынның алдарлыг оруун эрткен. Ол Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң удуртулгазы-биле шоолут улуг эвес отряд тургаанындан 100 муң ажыг коммунистерлиг армия кылдыр өскен.

Эрткен чылдар дургузунда ооң ажылчын өзээ аажок быжыккан, ооң ажылчын өзээ ам партияның сан составының үштүң бир кезээнден хөй болуп турар. Республиканың бүгү коммунистериниң 65 хуузу материалдыг чүүлдер бүдүрүлгезинде ажылдап турар.

Киргизияның Коммунистиг партиязының тургустунганының болгаш быжыкканының үндезинин СЭКП-ниң оон-даа өске отрядтарының ышкаш база-ла кезээде марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң хажыдып болбас принциптери, партийжи амыдыралдың ленинчи нормалары болуп келген. Киргизияның Коммунистиг партиязы күш-ажылга болгаш коммунизмниң идеалдарын боттандырар дээш демиселге республиканың ажылчы чоннарының, ажылчын ангызының авангарды болур ролюн төлептиг күүседип турар.

Ам улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң тоску беш чыл планын совет улус доозуп турда, бистиң бүгү чуртувус кайы хире өскерилгенн, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкун үезинде кайы хире улуг чаартылгалар боттанганы онза эки көстүр-дүр.

1960 чылдан бээр эрткен үе дургузунда Совет Эвилелиниң ниитиниң ниити продуктузу 2 ажыг катап өскен. Бо чурагай кайгамчык улуг тургузукчу ажылды көргүзүп турар: чүс-чүс эң улуг үлетпүр бүдүрүлгелери ажыглалга киирген, оларның дыка хөйү чурттуң эң ырак девискээрлеринде тыптып келгилээн; үлетпүрнүң мурнакчы техника-биле чепсеглеттинген бүдүн чаа-чаа адырлары тургустунган; миллион-миллион гектар кур черлер шиңгээттинген; кайгамчык улуг гидроэнергетиктиг системалар туттунган.

Сибирьниң эмгежок хөй байлактарын калбаа-биле шиңгээдип алырынче эгелеп кирипкен бис. Бисте Тюмень областынга, ындыг ырак девискээрге кылганы ышкаш, ындыг улуг хемчээлдиг нефть тывыжын соңгу чүктүң дошкун берге байдалдарынга шиңгээдип алганының ындыг үлегер-чижээ муңчага чедир делегейде турбаан. Совет ажылчын аңгының, техниктиг специалистерниң, эртемденнерниң ол кайгамчыктыг тиилелгезиниң ужур-дузазын кижи үнелеп четпес.

Бистиң күрүневистиң экономиктиг күчүзүн бис анаа-ла дыка улгаттырып алган эвес, харын экономиктиг тургузуушкуннуң шынар талазы-биле чаа үе-чадазынче шилчип кирген бис, ол үе-чада сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң вегелделеринге дүгжүп турар техниктиг дешпилгениң бедик деңнели-биле тодараттынып турар.

Совет социалистиг экономиканың чайгылыш чок болгаш бүгү талалыг хөгжүлдези чоннуң чаагай чоруун көдүрерин дүргедеринге, совет кижилериниң материалдыг болгаш угаан-бодал талазы-биле байлак аргаларын улам калбартырынга, хоорайның-даа, кодээниң-даа чонунуң амыдыралының деңнелинде база стилинде улуг өскерилгелер болурунга дузалаан. Беш чылдың дөрт чылының дургузунда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының айда ортумак ажыл төлевири 15 хуу, а ниитиниң ажыл-агыйында колхозчуларның күш-ажылының төлевири 22 хуу немей өзер. Кадык камгалал, чырыдыышкын, культура талазы-биле кончуг улуг ажыл кылдынган.

Бис шуптувус бодувустуң чуртувус дээш, партияның политиказын бүрүнү-биле деткип, чүүлдүгзүнүүшаан, социалистиг чаңгыс өг-бүле ышкаш чурттап база ажылдап турар ооң кайгамчыктыг улузу дээш чоргаарланып чоруур бис.

Он-он чылдарның дургузунда экономиканың бүгү адырларының сандараашкын, кудулаашкын болгаш кризистер чок улам бедип турар үзүктел чок хөгжүлдези ам чүгле Совет Эвилелинде, чүгле социализм чурттарында болуп турар.

Бистиң чуртувустуң чедиишкиннери чеже-даа улуг болза, бодувустуң социалистиг тургузуувус дээш аажок чоргаарланып чоруур-даа болзувусса, сагыш оожургаар чорукту болдурбас, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаар талазы-биле бистиң күжениишкиннеривисти кошкатпас ужурлуг бис.

Улустуң чаагай чоруун бедидеринче СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан угланыышкынын партия чайгылыш чок боттандырып турар. Бисте улустуң амыдырал деңнелин улам ыңай бедидерин хандырар талазы-биле хөй янзы сорулгаларны шиитпирлээринче улам-на үндезин эргилде болуп турар. Эртем биле техниканың шапкын хөгжүлдези, техниктиг дешпилге бүгү чаа-чаа айтырыгларны шиитпирлээринге херек күчүлүг чепсек-херекселдерни биске чүгле берип турар эвес, харын ооң-биле чергелештир ниитилелден ап турар материалдыг курлавырларны, ажыглаарын ылап шын организастаарын, аажок чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын, кижи бүрүзүнүң бодунуң хүлээлгелерин идепкейлиг болгаш эчис сорулгалыг көөрүн негеп турар үеде ол сорулгаларны шиитпирлеп турар-дыр бис.

Бистиң чуртувустуң кайгамчык улуг экономиктиг күчүзүн бистиң улам бурунгаарлаар шимчээшкиннивисти дүргедеринге бүрүнү-биле ажыглаар дээш СЭКП ТК. чазак бүгү күжүн салып турар.

Бо ажыл-херекке чедиишкин ам бүдүрүлгениң ажыктыг болдурарының айтырыгларын шын шиитпирлээринден, өзүлдениң шынар факторларынче кол кичээнгей салырындан хамаарыжыр. Чоокта чаа бодунуң чугааларының бирээзинге Л. И. Брежнев чаа оңгу беш чыл болза улустуң чаагай чоруунуң улам ыңай өзүлдези дээш хамыктың мурнунда шынарның беш чылы. бүдүрүлгениң ажыктыг болдурарының беш чылы болур ужурлуг дээрзиниң дугайын чугаалаан.

Бо талазы-биле бисте кончуг улуг ажылды чорудуп турар. XXIV съездиниң шиитпирлери база 1973 чылдың декабрь Пленумунуң шиитпирлери бистиң бүгү партия, күрүне болгаш ажыл-агый органнарын, бистиң бүгү улузувусту үлетпүр бүдүрүлгезиниң структуразын болбаазыраңгайжыдарынче база ооң ажыктыын бедидеринче угландырып турар. Бо ажылда чугаажок кол угланыышкын болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ыңай бедидери, фондунуң ажыктыын бедидер база продукцияның санынга онааштыр агар материалдыг чарыгдалдарны эвээжедир талазы-биле хемчеглерниң боттандырары. бүдүрүлгениң бар күчүлерин улам четче ажыглаары болгаш чаа күчүлерин эң дүрген шиңгээдип алыры болур.

Ол угланыышкыннар бистиң ажыл-агый планнарывыска база айыттынар.

Эң чугула участоктарга капитал салыышкыннарын мөөңнээри болгаш тудугнуң хуусааларын кызырары аажок улуг ужур-дузалыг. Ол дээрге—чүгле планнаашкынның сорулгазы эвес, харын ооң-биле чергелештир төпте болгаш республикаларда-даа, чер-черде-даа экономиканы хүн бүрү дүрген удуртуп башкарарының сорулгазы-дыр.

Үлетпүрге болгаш кодээ ажыл-агыйга, чуртталга болгаш культура тудуунга чаа фондуларны тургузарынга чылдың-на дыка хөй акша-хөреңгини салып турар бис. Чүгле сөөлгү 4 чыл дургузунда 440 миллион дөрбелчин метр чуртталга шөлү ажыглалга кирзе-даа, бистиң чуртувуска чуртталга тудуунуң хемчээлин кызырылбас. Бүдүрүлгеге салган немелде рубль бүрүзү ажыктыг кылдыр ажыглаттынары, өскээр чугаалаарга, ол продукцияның немелде өзүлдезин улгаттырган турары аажок чугула. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер айтырыг—анаа-ла бөдүүн айтырыг болбайн турары чугаажок. Ол дээрге биске чүгле экономика айтырыы эвес, харын социал болгаш политика айтырыы болур. Ол дээрге ажыл-агыйны удуртуп башкарарының айтырыы болгаш бистиң планнарывысты күүседириниң база айтырыы болуп турар. Чогум-на ынчангаш партия бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер сорулганы ханы үткалыг кылдыр салып, бүгү ажылчы чоннарны ону шиитпирлээринче мөөңнеп, эртемниң болгаш практиканың кижилериниң чогаадыкчы күжениишкиннерин каттыштырарын негеп турарының ужуру ол.

Ол сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээриниң бүгү аргалары бисте бар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чылдың) Пленумунуң шиитпирлери, Л. И. Брежневтиң программа болу берген чугаалары бедиткен, уткуштур пландар хүлээп алыр дээш. бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер дээш массалыг шимчээшкинни чуртка өөскүдүп үндүрген. Бо ажыл-херекке бистиң ажылчын ангывыстың, колхозчу-тараачыннарның, интеллигенцияның талазындан идепкейлиг, калбак киржилге ол нарын сорулганы бистиң чедиишкинниг күүседиривистиң болгаш бистиң улус ажыл-агыйывыста ажылдың шынар талазы-биле чаа деңнелинче чедиишкинниг шилчиирививистиң кол магадылалы болур.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң херээнге чедиишкинниң чугула чүүлү болза бистиң кадрларывыстың, бистиң аныяктарывыстың эки белеткелин. чурттуң мурнунда турар сорулгаларны болгаш ажыл-агыйның айтырыгларын оларның ханызы-биле билири. оларны шиитпирлээринге медереллиг, идепкейлиг киржилгези боор турар. Совет кижилер чүү дээш ажылдап турарын эки билирлер, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидери — ол дээрге бистиң улустуң материалдыг чаагай байдалының улам ыңай өзүлдезиниң, бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң күчүзүн улам ыңай быжыглаарының кол болгаш эргежок чугула негелдези дээрзин олар билип турарлар. Бистиң чуртувуста экономика айтырыгларын өөренип кааргаа-биле тургускан. Ол болза партияның шиитпирлеринде, күрүнениң улус ажыл-агый планнарында айыттынган кол-кол болгаш эчис сорулгаларны ажылчыннарга, колхозчуларга, техниктиг специалистерге, албан-хаакчыларга тайылбырлап бээринге база улуу-биле дузалаар ужурлуг.

Адактың соолунде, улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидериниң айтырыын шиитпирлээри дээрге курлавырларны калбаа-биле ажыглаары-дыр. Ол болза бүдүрүлгениң удуртукчуларының-даа талазындан, ажылчыннарның-даа талазындан ажыл-херекти ажыл-агыйжы ёзу-биле көөрү, хумагалыг, инициативалыг, бедик культурлуг тодаргай ажылдаары-дыр. Сөөлгү беш чыл планнарының чылдарының дургузунда бистиң совет ажылчын ангывыстың ниити эртем-билии, культурлуг болгаш профессионал деңнели дыка өскен. Ол болза даандырган ажыл-херек дээш харыысалганы бедидериниң айтырыгларын дүрген шиитпирлээр, кижилер боттарының хүлээлгезин чогаадыкчы ёзу-биле көөрүн бүгү талалыг калбартыр арганы берип, биске ону хүлээндирип турар-дыр. Бистиң улузувус партияның политиказын билип, ону чүүлдүгзүнүп турар. Бистиң күрүневистиң канчаар-даа аажок улуг күжү ында.

Бистиң бүгү улус ажыл-агыйжы чорудулгавыстың кол угланыышкыны болу берген ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидери дээш демисел — ол болза чидиригиерлиг биле улуг хемчээлдиг демисел, энергияны, оттулар чүүлдү, чиг-этти, металлдарны ажылчын күжүн угаазылалдыг камнаары дээш демисел-дир. Бир эвес бар четпестерни чайладыр дээш дээштиг база шынгыы хемчеглерни алыр болза, ниити республиканың ажыл-агыйынга-даа, бодунуң бүдүрүлгезинге-даа коллектив бүрүзү хөй ажыктыг чүүлдү кылып болур деп бодап тур мен.

Капиталистиг делегейде улам-на чидигленип турар кризистиг силгиишкиннер дег байдалга бистиң социалистиг планныг экономикавыс таварышпайн турар. Совет экономиканың моон соңгаар-даа дүрген хөгжүүрүнге, ооң өзүлдезиниң болгаш быжыгыышкынының хемчээли-биле совет кижилерниң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидеринге эргежок чугула бүгү чүүлдер-биле бистиң чуртувус хандыртынган. Бистиң курлавырывыс аажок улуг. Ынчалза-жок олар кызыгаар чок эвес. Олар совет кижилерниң чүгле амгы эвес, харын келир үедеги салгалынга хамааржыр. Ынчангаш чиг-эттиң, металлдың, цементиниң, хөвеңниң, чемишчидиңгениң, синтетиктиг материалдарның килограмм бүрүзү чиг-этти болгаш материалдарны ажыглаарының мурнакчы технологиязын ёзугаар социалистиг улус ажыл-агыйынга бедик ажыктыг кылдыр ажыглаттынган турзун дээш оларны угаазыналдыг, хумагалыг, улам-на ажыктыг кылдыр чарыгдаары бистиң сорулгавыс болур.

Бистиң чер болгаш суг талазы-биле курлавырларывыс биче эвес кичээнгейни болгаш хумагалыг көөр чорукту негеп турар. Мында, Киргизияда, бо даглыг оранда тарыыр черниң болгаш оону суг-биле үнүштүдүкчү болдурарының үнезин кижилер онза эки билир. Тарылга шөлүн калбартканының, кылымал суггарылганың, механизацияны калбак нептереткениниң, чер болгаш мал ажылының культуразын бедиткениниң күзели-биле Киргизияның кодээ ажыл-агый продукциязы 1913 чыл-биле деңнээрге 6,5 катап көвүдээн.

Бистер бүдүрүлгениң интенсивтиин чүгле чаа техниканы ажыглаарының аргазы-биле эвес, капитал салыышкынын көвүдедириниң аргазы-биле бедидер ужурлуг бис. Бистиң бүдүрүлгелеривисте бар турар дериглелдерниң эң хөй берималиг болурун чедип алыры эргежок чугула. Оон-биле кады чаа кылыгларны дүрген шиңгээдип алыр база продукцияның шынарын бедидер дээш бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг. Ол чокка бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң айтырыглары шын шиитпирлеттинип шыдаттынмас. Ол сорулгалар бот-боттары холбаалыг.

Амгы үеде бистиң бүгү чуртувустуң күжениишкиннери беш чылдың дөрткү чылының даалгаларын күүседиринче мөөңнеттинген. Совет Киргизияның ажылчын аңгызы, колхозчу-тараачыннары, интеллигенциязы бүгү улустуң ол үүле-херээнге болунуң төлептиг салыышкынын кирер дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Бистиң бүгү политиктиг болгаш организакчы ажылывыс, партияның база чазактың совет экономиканы болгаш культураны улам ыңай хөгжүдериниң болгаш көдүрериниң талазы-биле бүгү хемчеглери кол эчис сорулга — кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң-не шынныг болгаш кижизиг чаагай ниитилел — коммунистиг ниитилелди тургузарынга барааш боор турар. Ол эчис сорулганың оруунга бистиң чедиишкиннеривис бүрүзү, чүгле бүгү чурттуң хемчээлдеринде чедиишкиннер эвес, харын республика, область, район, тус-тус бүдүрүлгелер болгаш күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң чедиишкин бүрүзү Маркстың болгаш Энгельстиң үезинден бээр демисежип келген пролетаржы революсчуларның бедик идеалдары бистиң амыдыралывыска бадыткаттынып тургустунарынга дузалап турар, ленинчи орук-биле 57 чыл дургузунда совет улусту бүзүрелдиг эккел чоруур коммунистерниң партиязын тургускан бистиң өндүр улуг башкывыс В. И. Ленин ол-ла идеалдар дээш демисежип чораан.

Ол болза совет улустуң күш-ажылын кей-аът киирип, келир үеже бүзүрелдиг көөр база бедик эчис сорулгаларны көрүп билир арганы кижилерге берип турар.

Ниитилелди сырый каттыштырар ындыг эчис сорулгалар болгаш идеалдар чок, капиталдың хоойлулары тергиидээн делегейге ындыг чүүлдер турбаан-даа, турбас-даа. Оларда экономиканың хөгжүлдези, эртем-техниктиг революцияның чедиишкиннери ужур-утказын чиддирип турар дээрзин чамдык буржуаз ажылдакчылар боттары безин миннир ужурга таваржып турар, чүге дизе кижилерни сорук киирер перспективалар оларда казыттынган.

1974 чыл капиталистиг делегейге чаа-чаа улуг бергелерни таварыштырган, капиталистиг чурттарда чагырыкчы бөлүктер анаа эвес хемчээлдиг, чидиг ханы сагышсыралдыг боор турарлар. Акцияларны база катап өртек-үне чокка садыглап турар, хоозураан фирмаларның саны өскен, ажыл чоктарның саны көвүдеп турар. Чоокка чедир-ле чамдык буржуаз политэкономия акша үнезиниң кудулаарын экономиктиг өзүлдениң идиг берикчизи кылдыр көрүп турган болза, ам ону чүгле экономикага эвес, харын буржуаз ниитилелдиң политиктиг үндезиннеринге кол айыыл кылдыр миннип турар. Уламыккан кризис капитализмниң валюта-саң-хөө системазын хаара туда берген, капиталистиг делегейде дашкы садыгның болгаш экономиктиг өске-даа солчулгаларының аажок улуг болгаш чугула талазын хандырар ужурлуг делегейниң санажылга системазын сандарадырынга чедирген. Сөөлгү үеде капиталистиг чурттарның эң чугула чиг-эт болгаш аъш-чем бараанарының хандырылгазында сандараашкынныг байдал дыңзып турар. Ниити ажыл-агыйжы байдал көзүлдүр-ле дорайтап баткан.

Кризистиг калбарыышкын кандыг-бир элээн каш чурттарны азы чурттарның бөлүүн эвес, херек кырында бүгү капиталистиг делегейни: Американың Каттышкан Штаттарын, Японияны, барык Европаның чурттарын хаара туда берген. Чогум-на ол байдал онза дүвүрээзиниң болдуруп турар. Ол чурттарның чазак органнарының болгаш монополияларының амгы бергелерден уштунар ийикпе, азы ооза-чадаарда оларның чидиглениишкиннерин кошкадыр дээш кылган хөй санныг оралдажыышкыннары кандыг-даа чогуур түңнел бербээн. Акша үнезиниң кудулаарынга болгаш валюта-саң-хөө кризизинге удур демисел чорудар сорулга-биле делегей хемчээлдеринге хөделиишкиннерни вайлаштырып, таарыштырар дугайын дугуржур дээш хөй санныг оралдажыышкыннары база-ла чедиишкин чок боор турар.

Кризистиг байдал чүгле экономиканы эвес, харын буржуаз ниитилелдиң политиказын, культуразын, идеологиязын хаара тудуп турар. Ол бүгү болза капиталистиг делегейде чөрүлдээлерниң өзүлдезинге, ангы демиселин чидиглендириринге, янзы-бүрү капиталистиг чурттарның эрге-ажыктары дээш чаа-чаа мессилдежиишкиннеринге, сайзыраңгай капиталистиг күрүнелер-биле Азияның, Африканың болгаш Латин Американың хөгжүп турар чурттарының аразынга демиселди чидиглеэдиреринге чедирбейн, барып шыдавас.

(Төнчүзү 3-кү арында).

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

Империализмниң экономиктиг болгаш политиктиг системазында божаннаашкыннарының хөй санныг илерээшкиннери тургустунуп келген байдалдарның кандыг-бир таварылгазының түңнелдери эвес-ле болгай. Ол болза капитализмден социализмче бүгү-ниити шилчилгениң эпохазында хөгжүлдениң объективтиг чорудулгазы-дыр.

Ол чорудулганы кым-даа доктаадып шыдавас, азы өске орукче угландырып шыдавас. Ол болза капитализмниң ниити кризизи-биле тодаргайлаттынып турар.

Политикада болгаш экономикада чөрүлдээлер база мунгашталышкыннар бодунуң бергелеринден өскениң күселин-биле адырлыр чүткүлге кылырынга чедирип турар. Бодавыже, ол бүгү кижи төрелгетенниң мурнунда туруп турар тайбыңның улам быжыг үндезиннерин тургузарынга күрүнелерниң кужениишкиннерин каттыштырар, делегей кады ажылдажылгазын калбартыр сорулгаларны чиигетпейн турар.

Ынчалза-даа тайбыңче орукка кижи төрелгетенниң мурнунда кайы-даа хире бергелер турза, ниитизи-биле делегей байдалы ам дайын талалакчыларынга эвес, а тайбыңга ынакшылдыг күштерниң эрге-ажыктарынга, кижи төрелгетенниң тайбың келир үезиниң эрге-ажыктарынга таарымчалыг кылдыр тургустунуп турар. Делегейниң ийи системаларының аразында күштерниң дензигүүрү социализмге ажыктыг кылдыр өскерлип, үргүлчүлеп турар.

Делегейниң социалистиг системазының, дептилгениң бүгү күштерниң, демократияның болгаш национал хосталганың таарымчалыг салдары-биле делегей байдалы хевирлеттинип тургустунуп турар. Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының чорудулгазы ол дугайның херечилеп турар, ол болза делегей байдалының хөгжүлдезиниң тодарадыкчы хевиршиничизи болу берген.

Боттарының күчү-шыдалының болгаш делегейде болуушкуннар хөгжүлдезинге салдар чедирериниң үндезини—боттарының улус ажыл-агыйын социалистиг чурттар дүрген темпилер-биле хөгжүдүп турар. Оларның бүгү талалыг кады ажылдажылгазы, үр хуусаалыг комплекстиг программага дүүштүр боттандырып турары социалистиг экономиктиг интеграция ыңай улуг рольду ойнап турар.

Социализм күштерин сырый каттыштырарының, национал хосталга дээш, боттарының хамааржылгазы чоруун быжыглаары дээш, социал дептилге дээш демисежип турар улустарны деткиириниң ленинчи политиказын акы-дуңма социалистиг чурттар-биле кады Совет Эвилели амыдыралга чайгылыш чок чорудуп келген болгаш чорудар-даа. Бистиң партиявыстың XXIV съездизиниң хүлээп алганы, Тайбыңның программазын амыдыралга чайгылыш чок боттандырып чорудар бис, тайбың кожа-хелбээ догунааашкынның принциви янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга харылзааларның үндезини кылдыр чер болганга эчизинге чедир бадыткаттынган турзун дээш бистен хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылыр бис.

Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Леонид Ильич Брежневтиң даштыкы политика талазы-биле чорудуп турар улуг болгаш үре-түңнелдиг ажылын совет улус эки билир. Делегей харылзааларын кадыкшыдарының эгелээн херээ кандыг-бир конъюнктуралыг факторлардан хамаарылга чок болган турарын партияның болгаш чазактың кужениишкиннери угланган. Ону туруштуг болгаш эгелиг дивес кылыры—бистиң сорулгавыс. Чер бөмбүрээниң дыка улуг кезиинде социализм эчизинге чедир бадыткаттынган турда, делегейде күштерниң чаа дензигүүрүнүң байдалдарында ол сорулга чүгле кажангызындан-даа ам чүгула эвес, харын улам боттуг чүүл апарган.

Совет Эвилели, социалистиг деп каттыштырылгазының бүгү чурттары дүшкүүрлүг чорукту кошкадыры дээш демиселде идепкейлиг турушкарны ээлеп турар. Ол херек дугайты капиталистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы таарыштыр тургузуп база калбартышааш, ол чурттарның политиктиг ажылдакчыларын, оларның чазактарын угаан-сарыылдыг болурунче, чүвени харысалгалыг болгаш боттуг ёзу-биле көөрүнче кыйгырып турар бис.

Ынчалза-даа тайбың болгаш делегейге айыыл чок чорук дээш бистиң политикавыстың, бистиң демиселивистиң принциптеринге хамаарыштыр биске негелделер тургузар дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарны шиитпирлиг буруу шаап турар бис.

Дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының херээ чер бөмбүрээниң бүгү районнарынга нептерелирин бистиң даштыкы политикавыстың чүгула сорулгаларының бирээзи кылдыр көрүп турар бис. Ол сорулганы чедип алыры Европага көөрде, Азияга элээн берге дээр бодалды Азия күрүнелериниң чамдык төлээлекчилериниң талазындан бо-ла чугаалап турар. Ынчаарга каш чыл мурнунда Европага байдал айыылдыг хемчээлинге чедир изиглей берген турган-на болгай. Ынчанмыже социалистиг чурттарның кужениишкиннериниң уламындан, а ол ышкаш Францияның, Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш Барыын Европаның өске-даа күрүнелериниң угаазылалдыг политиказының түңнелинде Европага дүшкүүрлүг байдалды чавыралдырар аргалыг болган. Тайбыңны быжыглаарының болгаш күрүнелер аразынга ажыл-ишчи кады ажылдажылганы хөгжүдериниң эрге-ажыктарынга таарыштыр манаа улуг бурунгаарлаашкын болган.

Азияга быжыг тайбыңны улустар чедип ап шыдаар бе—ол дээрге демиселдиң айтырыы-дыр, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күрүнелерниң, бүгү улустарның кужениишкиннерин каттыштырарының айтырыы-дыр.

Ол сорулганы чедип алырынга Азия диптиң бүгү улустарының үндезин, үелиг эрге-ажыктарынга таарышкан боттуг тайбың программазы ишиг бээр ийик кылдыр санап турар бис. Ындыг программаның үндезини Азияга коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазы болган туруп болур ийик. Ону тургузарынга Азияның сонуургалдыг бүгү чурттары деңнээн эргелиг үндезинге боттарының салыышкынын киирип болур ийик. Азияга коллективтиг айыыл чок чоруктуң келир үелеги ол системазын Совет Эвилели быжыг тайбыңның болгаш түс бүрүзүнде деп эргелерлиг, бир домей хүлээлгелерлиг бот-эргелиг күрүнелерниң кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылгазының чепсээ кылдыр көрүп турар. Ынчангаш Азияга ол сорулганың өйү келгенниң бүзүрелдиг херечизи коллективтиг айыыл чок чоруктуң идеязының Азия чурттарының улустарының аразында улам-на суражып турары ол болур. Күрүнелерниң кызыгаарлары ыражым тайбың байдалдыг турарын улустар күзеп турар.

Кыдат-биле бистиң кызыгаарывыстың чамдызы Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың девискээрин таварты эрткен. Ынчаарга совет-кыдат харылзааларының байдалы мында дыка нарын болуп турар.

Кыдат-биле бистиң кызыгаарывыс бүгү дургунга тайбыңның, совет болгаш кыдат улустарның аразынга чаагай кожа-хелбээ кады ажылдажылганың болгаш найыралдың кызыгаары болган турзун дээш бистен хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылып турар бис. Ол чорук ийи улустуң үндезин эрге-ажыктарынга-даа, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбың болгаш дептилге херээниң эрге-ажыктарынга-даа таарышкан болур ийик. Ооң ужуурунда Кыдат Улус Республиказы-биле таарымчалыг харылзааларны катап тургузарынче бистиң угланыышкынывыс кандыг-бир конъюнктурлуг факторлардан хамааржышпас доктаамал угланыышкын-дыр. Янзы-бүрү талаларга Кыдат-биле кады ажылдажылганы калбартырын саналдап келгей болгаш саналдап-даа турар бис. Ынчаарга совет-кыдат харылзааларны чогумчударының херээнге мынчага чедир бурунгаарлаашкын чедип алдынмааның харысалгазы чүмү-биле пекин удуртулгага онаажыр апаар, чүге дээрге ол удуртулга Совет Эвилелин бодунуң ожээнниг кээр чорууңга эң-не реакцылыг, империалистиг күштер-биле халбактанчы берген болгаш социализмниң база тайбыңның херээнге каража чедирерин чер болганда оралдажып турар. Ынчалзажок ындыг байдал эрте азы орай-даа бол өскерли бээр. Ынчангаш Кыдат Улус Республиказы ооң улустарының тураскаалыг өзүгаар тайбыңның болгаш дептилгениң ооруу-биле социалистиг чурттарның нити одурууңга хөгжүүр дээрзиңге бүзүрээр бис.

Бистиң ленинчи даштыкы политикавысты бүгү совет улус бүрүн деткип болгаш чүүлдүгүнүп турар. Ол политиканың чедиишкиннериниң ачызында бистиң улузувус тайбың ажылдаар, делегейниң элээн таарымчалыг байдалында коммунизмни тургузар аргалыг болуп турар. Совет улус тайбың амыдыралдың болгаш делегейге калбак кады ажылдажылганың кежиктерин ажыглаан турзун дээш бүгү-ле эргежок чүгула чүүлдерни Совет чазак моон соңгаар-даа кылыр. Бистиң улузувус ону аааа-да чедип алган эвес, харын бодунга ындыг эргени аар өртек-чүе-биле чаалап алган болгай.

Эргим эштер!

Бистиң чуртувустуң улустарының найыралы болгаш акы-дуңма кады ажылдажылгазы бистиң Совет күрүневистиң кужунуң болгаш күчү-шыдалының эгээртиншмес үнер дөзү болуп турар. Найырал биле акы-дуңма кады ажылдажылга эге үндезиннин Октябрьның социалистиг Улуг революциязы бодараткан коммунистиг идеалдарны амыдыралга боттандырар дээш демиселге бистиң тиилелгелеривистиң шиитпирлиг негелделериниң бирээзи болуп турар.

Акы-дуңма кыргыс улустуң кайгамчыктыг байырлалынче боттарының төлээлекчилерин бүгү эвилелдешкен республикалар, бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы—Москва, Ленинград хоорай чорутканнар. Силерниң-биле кады мында орустар, украиннер, белорустар, узбектер, казактар, грузиннер, азербайджаннар, литвалар, молдавтар, латыштар, таджиктер, эрмяннар, туркменнер, эстоннар, өске-даа хөй-хөй националдарның төлээлекчилери олуржуп, Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың болгаш Киргизияның Коммунистиг партиязының 50 чыл оюн байырлалдыг демдеглеп турар-дыр. Бистиң чуртувустуң бүгү улустары Киргизияның ажылчы чоннарынга изиг байыр чедирип, акы-дуңма республика улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдеринге чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болурун күзеп турар. Кыргыс улустуң амыдырал-чурттаргазы улам-на солун болгаш байлак болурун, силерниң хоорайларынар болгаш суурларынар улам чаагайжып, экижээн турарын, Киргизия социализмниң болгаш бистиң чуртувустуң улустарының найыралының хүнүнүң адаанга улам чечектелирин бистер шуптувус сагыш-сеткиливис ханызындан күзеп турар бис. Коммунистиг тургузуушкунның бүгү улусчу херээнге Киргизияның ажылчы чоннарының салыышкынын Төрээн чурт бедии-биле үнелеп турар.

Силерниң республиканарны дөрткү орден-биле Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчуурун меңээ чөпшээреп көрүңер.

(Кыргыс ССР-ни Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын эш А. Н. Косыгин номчааш, хурал киржикчилери диңмиттиг адыш часкап турда, республиканың тугунга орденни кадаан).

Эргим эштер!

Дүрүм ёзугаар бедик шаңнал-биле холбаштыр Киргизияның ажылчын аңгызынга, колхозчу тараачыннарынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга бистиң партиявыстың Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен.

(Эш А. Н. Косыгинниң чугаазын үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган).

Келген байырлал-биле — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнуң байырлалы-биле байырлыг хуралдың киржикчилеринге, Киргизияның бүгү ажылчы чоннарынга база байыр чедирерин меңээ чөпшээреп көрүңер.

Кыргыс Совет Социалистиг Республика делгерезин!

Киргизияның алдарлыг Коммунистиг партиязы делгерезин!

Совет Социалистиг Республикаларның бузулбас Эвилели быжыгып, чечектелип турзун!

Бодунуң удуртулгазы-биле совет улусту коммунизмниң тиилелгезинче бүзүрелдиг баштап орар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

• • •

Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюнуң дугайында Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев илеткел кылган.

Коммунистиг тургузуушкунга республиканың ажылчы чоннарының ачы-хавыязын Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бедии-биле үнелээнинге кызыгаар чок өөрүп четтиргенин илергейлеп тур. Ам Совет Киргизстанның тугунда ийи Ленин орденни-биле болгаш Улустарның найыралы орден-биле кожа база бир, кызыгаар чок үнелиг шаңнал — Улуг Октябрьның идеяларының тиилелгезиниң үлегер-чижээ болган, кыргыс улустуң чартык чүс чыл дургузунда эрткен демисел, ажыл-иш оруун төлептиг түңней каастап турар Улустарның найыралы орден чайнап турар апарган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң байыр чедирген чазааның чылыг сеткилинге база СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Алексей Николаевич Косыгинниң дамчытканы, Кыргыс ССР-ниң болгаш ооң Коммунистиг партиязының тураскаалдыг байырлалынга таварыштыр республиканың ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң чүректиң ханызындан байыр чедиргенинге сеткил сагыжывыстың ханызындан шуптувус өөрүп тур бис деп, Т. У. Усубалиев чугаалаан.

Совет Киргизстанның ажылчыннарының тургузукчу ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелээнинге изии-биле өөрүп четтиргенин Киргизияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден, республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден Т. У. Усубалиев СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке илергейлээн.

Республиканың мурнунга партия биле чазактың салган сорулгаларын ылап бодап, бедик шаңналды хүлээп ап тура, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску беш чыл планының онаалдаларын күүседиринге боттарының улуг харысалгалыын ажылчыннар, колхозчулар, эртем, культура ажылдакчылары, бүгү ажылчы чоннар тодаргай медереп билип турар-дыр.

Боттарының Коммунистиг партияга кызыгаар чок бердингенин, ооң иштики, даштыкы политиказын изии-биле деткип турарын, ооң дайынчы, шылгаттынган штавын — шылгарангай марксистиг-ленинчи, улустарның аас-кежии дээш могаг чок демиселчи, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан ленинчи Төп Комитедин, Политбюрозун долгандыр боттарының сырый каттышканын, коммунизмниң тиилелгезинче бүгү совет улус-биле кады чайгылыш чок баар чүткүлдүүн олар бөгүн, улуг өөрүшкүлүг бо байырлалда база катап ылап медеглеп тур.

Совет улустарның акы-дуңма өг-бүлезинге кыргыс улус эрткен беш чыл дургузунда мадырлыг чаагай орукту эрткен.

Ёзулуг хосталганы, аас-кежикти кыргыстарга болгаш хааның Россиязының дарлаткан өске-даа улустарынга Улуг Октябрь берген. Кыргыс улустуң чогаадыкчы күштерин чүс-чүс чылдар дургузунда бектеп келген кинчилиг Улуг Октябрь үзе шаапкан, ону думбей түреглел, човулаңдан чарып алган, национал сайзыралдың оруунга киирген. Совет күрүне амыдыралын тургузуп алыр арганы берген.

Революстуг тулчуушкуннарның үезинде кыргыс улустуң улуг орус улус-биле кады турушканы ооң аас-кежик болганы. Ужур төрелгетенниң гениялыг, пролетаржы кайгамчык улуг революсчу Владимир Ильич Ленинниң делегейге улуг орус улус берген, ажылчы чоннарның эң революсчу, эң мурнакчы организациязын — Коммунистиг партияны ол тургузуп, кижилтиткен болгай деп, илеткелчи чугаалаан.

Илеткелчи ооң ыңай национал айтырыг талазы-биле лениниң өөредиинниң ужур-дузазын, Ортаа Азияга революстуг шимчээшкинниң төөгүзүн, ол черниң бисэде политика, экономика болгаш культура талазы-биле бударгай чораанын уттуктааржыш кыргыс улустуң Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда чедип алган улуг чедиишкиннерин чугаалаан.

Төөгү хемчээлиниң аайы-биле 50 чыл — ындыг эвес хуусаа-ла болгай. Ынчаңмыже республиканың ажылчы чоннары ол чылдарның дургузунда безин чүңү-чүңү тургузуп, чедип алган-дыр, көрүңерден. Акы-дуңма республикаларның экономиказы-биле чогаадыкчы муң-муң судалы холбаалыг Киргизстанның бөгүнгү экономиказы ылап тодаргай үлетпүрчүн мөзүлүг, бүдүрүлге талазы-биле ол күчүлүг баазалыг, чаа-чаа нарын социал-экономиктиг сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр арганы бээр, эртем-техниктиг бедик күчүүг.

Республикага 1973 чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1924 чылда турганындан 366 катап улгаткан. Ам үлетпүрувус бүдүрүлгениң эң чүгула чепсек-херекселдерин болгаш калбак херэглел бараалгарын бүдүрер чүс ажыг адырлыг. Ооң улуг-хуузунга ниитилел продуктузунуң 57 хире хуузу онаажып, национал орулганың чартык кезин хиреззи ол берип турар.

Киргизстанның эге-хавачок чер байлаан, ооң хемнериниң күчүлүг кужун Совет күрүнеге бараан болдурган. Ам республикада бүдүрүп турар электроэнергия ону революция мурнундагы бүгү Россияга ажылдап үндүрүп турганындан барык ийи катап хөй деп, Т. У. Усубалиев уламчылап чугаалаан.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлде хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының-даа талазы-биле беш чыл планының контроль чурагайларын үш чыл дургузунда ажыр күүсеткен деп, оратор ооң ыңай чугаалаан.

Беш чылдың дөрткү, тодарадыкчы чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедиишкиннер база чедип алдынган.

Ажылчын аңгызы, инженер-техниктиг ажылдакчыларның улуг хүрээлениң тургусканы кыргыс улустуң кайгамчык улуг чаалап алышкыны болган. Аңаа хамаарыштыр биске акы-дуңма улустар база улуг дузаламчыны берген. Олар шупту интернационализмниң барымдаалаар сагыш-сеткилин, кыргыс улустуң чаа амыдырал тургузуп алырынга шыңап-ла дуза чедирер чүткүлдүг болуруп удуртулга болдурган.

1924 чылда Киргизия 17 муң ажылчынныг турган. Киргизстанның ажылчын аңгызы чогум бөгүн бодунуң хүрээлениң-ле 600 муң ажыг кижилиг. Дөртен, бежен-не чылдар мурнунда көшкүн болгаш чартык көшкүн амыдыралдыг чурттап чораан улустуң ажы-төлү ам делегейге эң эки деп үнелеткен сурьманы өске националдарның ажыл-ишчилери-биле бир деңниг ээлдэрип, эң чаалыг чок ажылдар физика приборларын болгаш автоматтыг шугумнарны тудуп тургузуп, автомобильдер эптеп, станоктарны болгаш өске-даа нарын машиналарны бүдүрүп, нефть, хөмүр-дашты, чернии хоорар металлдарын казып турар.

Киргизияның көдээ ажыл-агыйынга үндезин чаартылгалар кылганы Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң өндүр улуг ачы-хавыязы болган деп, Т. У. Усубалиев демдеглээн. Чер, суг реформазын боттандырганының, көдээге коллективизацияны дески чорутканының түңнелинде малчыкчы аңгыларны узуткаан. Кыргыс көшкүн малчыннарны амыдыралдың суурлуг хевиринче шилчидери чижектиг, нарын болгаш берге айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээн.

Социализм кыргыс тараачын чонунуң күш-ажылының мөзүгүшнарын үндезини-биле чаарткан. Революция мурнунда чер ишчизи кыргыс кижиниң кол чепсээ омаа, кетмень болгаш казыыр чораан. Көдээ ажыл-агыйывыстың бөгүн хөгжүп турары ылап техниктиг үндезинниг. Колхоз, совхозтарның ховуу-шөлдеринде 25 муң ажыг трактор, чуул-бүрү сес муң комбайн, 16 муң ажыг чүък автомобили, көдээ ажыл-агыйның өске-даа хөй-хөй машиналары ажылдап турар. Амгы үеде республиканың колхоз, совхозтары — хөй адырлыг улуг-улуг ажыл-агыйлар.

Биске болгаш өске-даа акы-дуңма республикаларга суггат ажылдарын улуг хемчээлдиң биле боттандырган. Ук ажылдарның социал болгаш экономиктиг ужур-дузазын Владимир Ильич Ленин айтып чораан. Киргизстанны чогум-на суггаттыг бедик сайзырангай чер ажылының улуг девискээрлериниң бирээзи болдурган. Эн-шөлдер болгаш чечектелген гектар чер үнүш-дүжүттүг садтар болу берген. Суг ажыл-агыйының тудуу СЭКП ТК-ның май (1966 чылда) Пленумунуң соонда эң улуг калбарышкынныг болган. Ук Пленум СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң саналдааны ёзугаар чер мелиорастаарының калбак программазын тайылбылаан. Ооң бээр эрткен үениң дургузунда суггатка 450 миллион ажыг рубльди үндүрүп берген, суг ажыл-агыйының улуг-улуг объектилерни тудуп тургусткан.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының кол адыры мал ажылы. Ниитиниң малының баш саны, ооң продуктузуун ылап өстүрери чедип алдынган. Чижээ, хой саны 1913 чылда ийи миллион турганындан 1974 чылда 9,6 миллион болуруңга чедир көвүдээн. Чуртка дүк бүдүрериңге республика бирги черлерниң бирээзин ээлеп турар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези тоску беш чылда база чедиишкинниг сайзырап турар. Ону өөрүп демдеглеп болур бис.

Бо чылын хевен, кылбыш, ногаа болгаш өске-даа культураларның чаагай дүжүдүн база-ла эрткен чылдаазы дег өстүрүп үндүрген. Күрүнеге тараа, хевен, ногаа, картофель, виноград садар болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелер күүсеттинген. Белеткээн эът, сүт, чүүрга эрткен чылдаазындан хөй болган.

Киргизстанның ажылчын аңгызының, колхозчу тараачын чонунуң, улусчу интеллигенциязының, бүгү ажылчы чоннарының күш-ажылчы кужениишкиннерин бедии-биле үнелээни СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели күрүнеге чер ажылының продуктуларын садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерниң күүсеттингенинге холбаштыр республиканың ажылчы чоннарынга байыр чедирген чагаазынга илергейлээн болгай. Аңаа кызыгаар чок аас-кежиктиг болгаш өөрүп турар-дыр бис.

Күш-ажылдың кижилеринче ленинчи кичээнгей, сагыш-сеткилиниң ол чайынналчак база бир илерели оларны улам кужениишкиннинг ажылдаарынче, тоску беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарыштың улам күчүлүг көдүрлүүшкүнүнче сорук киирип турар.

Ленинчи Төп Комитеттиң, ооң Политбюрозунуң болгаш эш Л. И. Брежневтиң талазындан, төрээн Совет чазаавыстың талазындан ындыг кичээнгей салып турарын чүректиң ханызындан үнелеп, республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге бүгү кужуувусту харамнанмайн бээриивисти бүзүрелдиг аазап тур бис.

Тодаргайлыг, чогум бистиң республикага хамаарыштыр юбилейжи чылды хоозуп тура, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүкчүлүүнүн көвүдедириниң, нити продукция хемчээлинин-даа талазы-биле беш чылдың дөрт чылының онаалдаларын күүсеттинген турар деп чүвени сеткил ханыышкынныг демдеглеп тур бис. Чурт Кыргызстанның ховуу-шөлдеринге болгаш фермаларынга пландан ажыр бүдүрген хөй-хөй продукцияны алыр.

Чедип алган бүгү чаалап алышкыннарывыс — Коммунистиг партияның болгаш ооң ленинчи Төп Комитединиң шылгарангай удуртулгазының, бүгү совет улустарның, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң бүгү хемчеглер-биле дуза чедирип, акы-дуңма деткимче көргүзүп келгениниң түңнели болган.

Улузувуска культура революциязы чаагай түңнелдерни берген деп, илеткелчи уламчылап чугаалаан. Акы-дуңма улустарның дузаламчызы-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле биске шыңап-ла чаагай үүлени бүдүрген.

Культура революциязының чүгула баштайгы үе-чадаларының бирээзи бижик билбес чорукту узуткаары болган. Октябрь революциязының мурнунда кыргыстар барык шупту бижик билбес чораан, ынчангаш ук айтырыг онза нарын болгаш чиик болган. Партия биле чазак кыргыс улустуң чырыдыышкынынга эргежок чүгула байдалдарны тургузуп бээр бүгү чүүлдерни кылган, болуңун национал үжүк-бижиин ооң тургузуп алырынга дуза чедирген.

Амгы үеде Киргизстанның улус ажыл-агыйында дээди болгаш ортумак тускай эртемниг 188 муң ажыг специалистер ажылдап турар. Өскээр чугаалаарга, революция мурнундагы бүгү Россияга турганы хире барык-ла ынча специалистер ам республикада бар.

Социалистиг кыргыс национал культура болза бүгү улустарның угаан-бодал-биле тургузуп турар үнелиг чүүлдериниң органиктиг каттыжыышкыны болу берген нити совет социалистиг культураның чарылбас кезээ болуп турар.

Кыргыс херээженнерге эрге-шөлээни тывысканы, экономиктиг, ниитилел-политиктиг болгаш культурлуг амыдыралдың бүгү талаларынга оларны идепкейлиг киириштиргени социализмниң улуг чаалап алышкыны болган. Кайгамчык улуг социалистиг чаартылгаларның, партияның кызымак ажылының түңнелинде Киргизстанның херээженнери хосталганы алган. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге, чырыдыышкынга, кадык камгалалынга, эртемге болгаш культурага, ниитилел-политиктиг амыдыралга—кайдаа Киргизстанның херээженнери эң-не идепкейлиг киржип турар.

Бистиң хоорайларывыстың, ажылчын болгаш көдээ суурларывыстың нити хевири өскерлип турар деп илеткелчи ооң ыңай демдеглээн. Ортаа Азияның аалдарынга болгаш кыштактарынга шаг-шаандан бээр туруп келген малгаш кибиткаларның, дуваларның оруңга амгы үениң чаагайжыттынган бажыңнары туттунуп турар. Бежен чыл дургузунда 28 миллион хире дөрбелчин метр шөлдүг чурттаалга бажыңнары туттунган. Боттарының төлевилеттингениниң, тудугларының, чаагайжыттынганының талазы-биле хоорай херимин суурларындан шоолуг ылгалбас ындыг чаа суурлар тыптып келгилээн. Бистиң көдээ суурларывыстың дугайында СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев 1970 чылдың сентябрьда республикага кээп чораан үезинде аажок эки мактап чугаалаан. Бис ол үнелээшкинге чоргаарланмышаан, бистиң суурларывыс ооң-даа артык эки болзун дээш бүгү чүүлдерни кылыр бис.

Кыргыс улус Совет эрге-чагырганың чылдарында чүгле экономика болгаш культура хөгжүлдезинге онза кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алган эвес, харын ол бодунуң хөй чүс чылдарлыг төөгүзүнде бир-ле дугаарында нация кылдыр, социалистиг нация кылдыр эчис-сорулгазының чаңгыс аайы-биле, чаңгыс аай идеология болур марксизм-ленинизм-биле быжыккан интернационалчыларның нациязы кылдыр тургустунганы социал талазы-биле шылгарангай чаалап алышкын болуп турар.

Кижилерниң төөгү талазы-биле чаа ниитилелшкээ болур улуг совет улустуң чардыкмас кезээ апарганынга кыргыс улус чоргаарланып турар. Бүгү совет улуста ышкаш кыргыс улуста улуг патриоттуг сагыш-сеткил — совет кижиниң нити национал чоргааралы бар. Ол сагыш-сеткил дээрге миллион-миллион совет кижилериниң күш-ажылы, маадырлыг чоруу, чогаадыкчы генийи-биле кылдынган бүгү эң эки чүүлдериниң илерээшкини болуп турар. Советтер чуртунуң улустарының улуг акы-дуңмалышкы чоруу, совет патриотизм болгаш социалистиг интернационализм Совет Эвилелиниң кужунуң база күчүзүнүң үнер дөзү болур.

Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың тывылганы, тургустунганы болгаш чечектелиишкини Киргизияның Коммунистиг партиязының төөгүзү-биле, ооң хөй талалыг политиктиг болгаш организакчы ажыл-чорудулгазы-биле шуут сырый холбашкан деп, Т. У. Усубалиев онзалап демдеглээн. Ол бодунуң бежен чыл оюн идея талазы-биле каңналган, организация талазы-биле чаңгыс аай болгаш ленинчи Төп Комитетти долгандыр быжыг сырый каттышкан чорук-биле уткаан.

СЭКП-ниң, ооң Төп Комитединиң ленинчи интернационалчы политиказының болгаш бүгү талалыг практиктиг дузазының ачызында Киргизияның Компартиязы тургустунганы, быжыкканы болгаш улам ыңай хөгжээни республиканың коммунистери онза хүндүткел-биле демдеглеп турар. Киргизияның Компартиязы интернационализм ооң политиказының, хүн бүрүдеги практиказының үндезини болу бергениниң хире чергези-биле, интернационализмниң идеяларын ажылчы массаларның шиңгээдип алганының хире чергези-биле быжыгып база кужун немеп келген.

Киргизияның Коммунистиг партиязы бодунуң хүрээлениниң идейлиг болгаш организастыг чаңгыс эвин ыдыктыг камгалап, быжыглап турар. Ол ленинчи Төп Комитетти долгандыр сырый каттышкаш, бистиң Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын улам ыңай быжыглаар дээш демиселге республиканың ажылчы чоннарын быжыг болгаш бүзүрелдиг аппар чоруур.

Бөгүн Киргизстанның коммунистери боттарының хүрээлениниң дайынчы аргазын моон соңгаар-даа хажык чок бедидер болгаш ленинчи Төп Комитетке, ооң СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрозунга кызыгаар чок бердингени-биле партияның айтыышкыннарын амыдыралга боттандырар дээрзин байырлалдыы-биле дангыраглап турар.

Эрткен оруувустуң түңнелдерин үнгүрүп тура чеченнер барын, ажыглаттынмаан хөй-хөй курлавырларывысты уттуп болбас бис. Ам бистер чүгле бөгүн чедип алган чедиишкиннеривисти эвес, харын чедиишкинниг бурунгаарлаар дээш, келир үеде кылыр ужурлуг ажыл-иживисти база бодаар ужурлуг бис деп, эш Л. И. Брежнев Кишинёвка бодунуң ханы утказыг программа болур чугаазынга айыткан. Ындыг талазы, бүдүрүлгениң иштики курлавырларын шудургу дилеп тывар, ажылывыс шыңарын бедидер болгаш аңаа үндезилеттингеш, улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр хүлээлгелиг бис.

Кыргыс ССР-ниң бүгү ажылчы чону коммунизмниң тиилелгези дээш совет улустарның демиселиниң төөгүзүнге чаңгыс аай чаа-чаа демдеглел арыннарын шудургу күш-ажылы-биле бижип киирер деп, ук чонуң өмүнээзинден СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге, ооң Политбюрозунга, эш Л. И. Брежневке чугаазының түңнелинде илеткелчи айыткаан.

Т. У. Усубалиевтиң чугаазын адыш часкаашкыннары хөй катап үзе кирген.

Делегациялар удуртукчулары Россия Федерациязындан —РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Дьяков, Москвадан—СЭКП МХК-ның секретары Л. А. Борисов, Украин ССР-ден —Украинаның КП ТК секретары А. А. Титаренко, Ленинградтан — партияның Ленинград обкомунуң секретары З. М. Круглова, Белорус ССР-ден — Белоруссияның КП ТК секретары А. Н. Аксёнов, Узбек ССР-ден—республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Б. А. Ашимов, Грузин ССР-ден — республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Д. Джавахишвили, Азербайджан ССР-ден — Азербайджанның КП ТК секретары Г. Н. Сеидов, Литва ССР-ден—Литваның КП ТК-зының бирги секретары П. П. Гришкявичус, Молдав ССР-ден —Молдавияның КП ТК-зының бирги секретары И. И. Бодюл, Латви ССР-ден —Латвияның КП ТК секретары А. А. Дризул, Таджик ССР-ден—республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Р. Н. Набиев, Армян ССР-ден —республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. А. Арзуманян, Туркмен ССР-ден — Туркменистанның КП ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров, Эстон ССР-ден республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. И. Клаусон, шефтедип турар Кронштадтың шериг-далай шевээзинден—бирги чергелиг капитан Р. Н. Лиховоин, Ортаа Азияның шериг округунуң шериглер командылакчызы армия генералы Н. Г. Лященко алдарлыг байырлалга болгаш Төрээн чурттуң бедик шаңналынга таварыштыр Кыргыс ССР-ниң ажылчы чонунга чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген.

Совет Киргизияның болгаш Совет чурттуң өске-даа акы-дуңма республикаларының экономика, культуразының чедиишкиннери—ажылчын аңгының, колхозчу тараачын чонунуң, улусчу интеллигенциязының сорук кириишкиннинг күш-ажылының түңнели, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң чайынналчак херечизи деп, ораторлар демдеглээн.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байыр чедирген чагааны улуг сорук кириишкиннинг хүлээп алган.

Кыргыс ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. С. Суюмбаев түңнел сөзүн чугаалаан.

Байырлыг хуралдың хаалгынганы чарлаттынган. Ооң киржикчилери партийжи гимн «Интернационалды» улуг сорук кириишкиннинг ырлаан. Коммунистиг партияга, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, совет улуска, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралынга алдар йөрээлдери ааага чаңгыланган.

(СЭТА).

Киргизияның найысылалынга шериг парады болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы

ФРУНЗЕ. (СЭТА-ның тускай корр.). Ажылчы чон Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюн байырлап демдеглээн.

Республика найысылалының төп шөлүнге ноябрь 3-те найысылалдың чурттакчылары болгаш аалчылары долдур чыглып келген. Аңаа шериг парады болгаш ажылчы чоннуң чыскаалы болган.

Киргизияның Компартиязының Төп Комитединиң, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң дааскаңын ёзугаар Ортаа Азияның шериг округунуң шериглер командылакчызы армия генералы И. Г. Лященко шөлге чыылганнарга Киргизстанның бүгү ажылчы чонунга алдарлыг юбилейниң байырын чедирген.

Шериглер парадын офицерлер колоннязы эгелээн. Мотоадыгжылар, шериг-агаар күштериниң төлээлекчилери, дайынчы-кызыгааржылар, күчүлүг шериг техниказы чыскаалдыг эрткен.

Чыскаал спортчуларның, бүгү эвилелдешкен республикаларны төлээлекчилээн хептиг оолдар, кыстарның онза чараш көргүзүглери-биле доозулган.

Фрунзеге болган чыскаал республиканың ажылчы чонунуң бузулбас сырый каттыжыышкынның, улуг Төрээн чуртувустуң күчүзүн могаг чок быжыглаар чүткүлдүүн чайынналчак илергейлеп көргүскен.

• • •

Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюнга алдар кылдыр Киргизияның Компартиязының Төп Комитеди, республиканың Дээди Совединиң Президиуму, Министрлер Чөвүлели ноябрь 3-те хүлээп алышкын эрттирген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, Киргизияның Коммунистиг партиязының болгаш чазааның удуртукчулары, юбилей байырлалынга киржир дээш Фрунзеге бүгү акы-дуңма республикалардан, Москва биле Ленинградтан, Кронштадтан чеде берген делегациялар баштыңнары ук хүлээп алышкынга барган.

Киргизияның Компартия ТК-зының кежигүннери, республиканың Дээди Совединиң депутаттары, бүдүрүлге черлериниң, тудугларының болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртем, культура ажылдакчылары, хөй-нити организацияларының төлээлекчилери киришкен.

Аалчыларга Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев байыр чедирген.

Акы-дуңма эвилелдешкен республикаларның, Москва болгаш Ленинград хоорайларның делегациялар баштыңнары байырлалга таварыштыр кыргыс улуска, Киргизияның Коммунистиг партиязынга изиг байыр чедирген.

Эш А. Н. Косыгин ол хүлээп алышкынга чүве чугаалаан. Алдарлыг юбилейге база моокшулап келген байырлалга — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга таварыштыр Киргизияның коммунистеринге, республиканың бүгү ажылчы чонунга ол изиг байыр чедиргеш, коммунистиг ниитилелди тургузарынга кыргыс улустуң чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун йөрээген.

Хүлээп алышкын акы-дуңма найыралдыг байдалга эрткен. (СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬ БОЛГАШ КОСМОС

«...Бодум өөренип алган кижиниң мээң ажылымны чүгле Октябрь үнелээн, чүгле Совет эрге-чагырга биле Лениниң партиязы меңээ боттуг дуза чедирген...»

К. Э. Циолковский

Ада-чурттуң космонавтика хөгжүлдезиниң төөгүзүнге Октябрьның социалистиг Улуг революциязы сорук кииргичи күштү берген, ооң ачызында космонавтика аажок сайзырап эгелээн. Планеталар аразынга харылзаалар дугайында ол идеяларны күрүнениң эң баштай хүлээп көрген шиитпири болза теоретиктиг космонавтиканың үндезилекчизи К. Э. Циолковскийге бүгү вазылында улуг хемчээлдиг пенсия тыпсыр дугайында документ болган. 1921 чылдың ноябрь 9-та ол документиге В. И. Ленин ат салган. Ол төөгүлүг документиниң тайылбырлаан материалда «атмосфера даштынче ужудуушкунну боттандырарынче эртемге үндезилеттинген болгаш техника талазы-биле таарымчалыг орукту делегейде эң баштай төлевилээн, «ракеталар» принцивин ёзугаар планеталар аразынга ужудуушкуннарга херек аппараттың схемазын тургускан» эртемден ол деп онзалап демдеглээн.

Ол-ла 1921 чылда улуг инженер-химик Н. И. Тихомиров В. И. Ленинге чагаа бижээш, ыш чок дарылыг ракета снарядтарын тургузарының идеязын деткиирин дилээн. Ооң түңнелинде тускай лаборатория ажылдап эгелээн, ону газодинамиктиг лаборатория (ГДЛ) деп адаан.

Ооң соолунде үш чыл-даа эртпээнде Н. Е. Жуковский аттыг Агаар флодунуң академиязының шериг-эртем шинчилелиниң чанынга планеталар аразынга харылзаалар секциязы организастаттынган. 1924 чылдың майда ол секцияның баазазынга планеталар аразынга харылзаалар өөренириниң делегейде эң баштайгы шинчилели тургустунган, аңаа ракета тургузарының 200 хире инженерлери, конструкторлары, петтерделикчилери бактаап кирген. Ол шинчилелдиң ажыл-чорудулгазынга сураглыг инженер Ф. А. Цандер, профессор В. П. Ветчинкин, М. Е. Лапиров-Скобло болгаш оон-даа өскелер киржип турган. Ооң хүндүлүг кежигүннеринге Ф. Э. Дзержинский биле К. Э. Циолковский соңгуткан.

1927 чылдың апрельде Октябрь революциязының 10 чыл оюн демдеглээри-биле Москвага делегейниң космонавтика талазы-биле делгелгезин ажыттынган. Аңаа чүгле совет эртемденнер К. Э. Циолковский, Ф. А. Цандер киришкен эвес, харын АКШ-тың (Р. Годдард), Германияның (Г. Оберт, М. Валье), Францияның (Эно-Пельтри) болгаш оон-даа өске чурттарның эртемденнери база киришкен. Ракета техниказын ажылдап кылып база ол ышкаш планеталар аразынга ужудуушкуннар идеяларын нептередип турар аңгы-аңгы чурттарның эртемденнериниң кужениишкиннерин каттыштырарынга ол делгелге улуг ужурлуг болган. Ол аңаа эвес кайгамчык делгелгени Москваның техника талазы-биле дээди училищезиниң студентизи С. П. Королев, аңаа инженерлер М. К. Тихонравов, Ю. А. Победоносцев көргеннер, олар соолунде ракета техниказынга дыка хөй ажыктыг чүүлдерни кылган.

Практиктиг космонавтиканың үндезини болур бүгү чүүлдер бистиң чургувуска Совет эрге-чагыргазының баштайгы он чылының дургузунда тургустунган-дыр дээрзи үстүнде киирген фактылардан илдендир.

Ооң чаа, элээн улуг үе-чадазы 1929—1931 чылдарда эгелээн. 1929 чылдың майда газодинамиктиг лаборатория чанынга килдис тургустунган. Аңаа инженер В. П. Глушконуң удуртулгазы-биле ракеталарны, ракетаның делегейде эң баштайгы электротермиктиг шимчедикчизин болгаш ракетаның суук чүүл-биле хөделир баштайгы шимчедикчилерин төлевилеп кылган. Олар кезиинде барып Ада-чурттуң суук чүүл-биле хөделир шимчедикчилерин тургузарының үндезини болган.

1931 чылдың сентябрьда Осовиахимниң Төп чөвүлелиниң чанынга хөй-шиити организациязы тургустунган, аңаа ракета херээниң эгелекчилери бактаап кирген. Элээн каш айлар эрткенде ол-ла организацияга үндезилээш, ракеталарны болгаш оларның шимчедикчилерин шинчилеп кылыр талазы-биле бистиң чуртувуска эң баштайгы эртем-шинчилел болгаш дуржулга-конструктор организациязын —С. П. Королевка баштаткан реактивтиг шимчедикчи өөренир бөлүктү (РШӨБ) тургускан. Ол бөлүктү чүгле хөй-шиити организациялары эвес, харын күрүне организациялары база деткип турган. Кыска хуусаа дургузунда ол бөлүктүң киржикчилери дыка хөй чүүлдерни чедип алган. 1933 чылдың августа Ада-чурттуң суук чүүлдүг баштайгы «№ 09» ракетазы дээрже ужугуп үнген. Ынчан космиктиг ракеталарның кедир үдээр кол конструктору С. П. Королев бан удур билгеш, мынча деп чугаалаан: «Совет ракеталар ортемчей делгемин тиилеп шыдаар ужурлуг!» Ол ракеталар тиилеп шыдаан-даа. Ынчалза-даа ол тиилелгениң хүнү барык-ла чээрби беш чыл болгаш келген. Гидродинамиктиг лаборатория биле реактивтиг шимчедикчи өөренир бөлүктү каттыштырар дугайында айтырыг чоорту тургустунуп келген. Ону күрүнениң сураглыг ажылдакчылары М. Н. Тухачевский, аар үлетпүрнүң улус комиссары Г. К. Орджоникидзе болгаш шериг-далай инспекциязының начальниги Н. В. Куйбышев деткип турган. 1933 чылдың октябрьда делегейде эң баштайгы реактивтиг эртем-шинчилел институдун (РЭШИ) тургузар дугайында Күш-ажыл болгаш камгалал чөвүлели доктаал хүлээп алган. Аңаа дайын мурнунда чылдарда баллистиктиг болгаш чалгынныг ракеталар база оларның шимчедикчилери кылдынган. В. П. Глушконуң шинчилеп чогаатканы ОРМ-65 деп шимчедикчиниг, чалгынныг 212 деп ракетаны С. П. Королевтуң конструкциязын ёзугаар кылганы, лаварин өскертип чааргказ ОРМ-65 деп шимчедикчилерлиг РП-318-1 деп ракетопланы С. П. Королевтуң конструкциязын ёзугаар кылганы —дыка улуг ажылдар болган. Ракетоплан реактивтиг ужар чүүлдүң эге үндезинин салган.

1941 чылдың июньда фашистиг эжелекчилерниң бистиң Төрээн чуртувусче халдаашкыны ракета херээниң хөгжүлдезинге шаптыктаан. Ынчалза-даа янзы-бүрү маркалыг дайынчы самолеттарга хереглээр дүргеледикчилерниң суук чүүл-биле ажылдаар ракета шимчедикчилерин шинчилеп кылыры уламчылап турган. Ол дуржулга соолунде шимчедикчилер болгаш ракеталар чогаадып кылырынга дыка ажыктыг болган.

Ракета техниказының элээн шапкын хөгжүлдези херек кырында 1945 чылдан эгелээн. Дайын соолунде делегейниң дүшкүүрлүг байдалы «соок дайын-биле», капиталистиг чурттарның Совет чуртка болгаш улус демократиязының чурттарынга удур шериг эвилеледери-биле тодараттынып турган. Совет улуска атомнуг дайын-биле кыжанып эгелээн. Партия Төп Комитеди болгаш Совет чазак чурттуң камгаланыр аргазын улам күштелдирер талазы-биле кончуг дүрген хемчеглерни ап чорутканы. Чаа-чаа эртем-шинчилел институттары, конструктор организациялары болгаш бүдүрүлге черлери тургустунгулаан.

Ада-чурттуң атомнуг болгаш водородтуг бомбаларын тургузары-биле чергелештир оларны чер бөмбүрзээниң кандыг-даа точказынга чедирип шыдаар чепсек-херекселдерни, чижээлээрге, ракеталарны чогаадып кылып, шылгап турган. Академик И. В. Курчатовка баштаткан эртемден-атомчуларның коллективи биле академик С. П. Королевтуң болгаш оон-даа өске эртемденнерниң, конструкторларының улурлуп турган коллективтери ол сорулганы чедиишкиннииг шиитпирлээн. 1957 чылдың августа кедергей ыраар, диптер аразының баллистиктиг ракетазының база ядролуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин кылган. Ол чорук дайынның тавартшыртыган бадыгларын кыска хуусаада чүгле эмнеп шыдаан эвес, харын экономика, культура хөгжүлдезиниң дайын мурнундагы деңнелин четкеш, эртип, эртем-техниктиг деңнелге талазы-биле улуг базымнарны кылып шыдаан бүгү улустуң маадырлыг күженишкиннериниң ачызында болдунар аргалыг болган.

Ракета херээниң хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазы эгелээн. Кижилерниң чаагай чоруунуң эрге-ажыктарынга дүүштүр космос делгемин шинчилээриниң болгаш ажыглаарының эртемге үндезилеттинген энис сорулгалыг программазы ССРЭ-ниң Эртемнер академиязында тургустунуп турар. Совет эртемденнерниң идеялары СЭКП ТК болгаш Совет чазак бүрүнү-биле деткээн.

Космонавтика төөгүзүнге совет эртемденнерниң кайгамчыктыг чедиишкиннери төлептиг кирген. Черниң баштайгы кылымал спутниги совет спутник болган. Ооң соолунде Юрий Гагаринниң, баштайгы херээжен кижиниң — Валентина Николаева-Терешкованың тоолчургу ужудуушкуну, Алексей Леоновтуң ажык космосче үнгени уламчылаан. Айны, Венераны болгаш Марсты шинчилээринге совет эртемниң улуг чедиишкиннери база делегейге билдингир апарган. Ада-чурттуң баштайгы орбита станциялары космонавтиканың эң чугула үе-чадазының — чер-чурттугларның эртем болгаш ажыглал херегледдеринге идепкейлиг барааалгаарының эгези болган.

Ам аңгы-аңгы чурттарның улустарының каттышкан күженишкиннер-биле космосту өөренириниң болгаш шиңгээдип алырының айтырыы кол сорулга апарган.

А. РОМАНОВ.
СЭТА-ның хайгааракчызы.

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

«Улуг-Хем»

чечен чогаал альманахының ээлчеглиг үжен дөрткү үндүрүлгези чырыкче үнген.

Тываның хоочун чогаалчылары Сергей Пюрбюнуң «Шактынчы» деп балладазын, Степан Сарыг-оолдуң «Ак-кок дээрим», Салим Сүрүң-оолдуң «Ырлам оңнук», Юрий Кюнзегештиң «Моген-Бүрен» деп шүлүктерин болгаш аныяк авторларның шүлүктерин ында парлаан.

Проза чогаалындан М. Кенин Лопсаңның «Тениц самы» деп романындан эгелер, журналист Куулар Аракчааның оруқ демдеглелдери, Монгуш Доржунуң новеллалары болгаш өске-даа чогаалдар бар.

Совет Эвилелиниң болгаш даштыкы акы-дуңма чурттарның чогаалчыларының чогаалдарының очулгазын чыындыда база киирген.

Оон аңгыда, С. Майнак биле М. Хайдып чамдык номнарга хамаарыштыр боттарының бодалдарын бижип турар.

Тываның 30 чыл оюнга тураскаатаан бо чыындының каасталгазы чараш. Кижи бүрүзү мону улуг сонуургал-биле номчуур.

М. ЭРТИНЕ.

• • •

Аржаан базырыы

Бии-Хем районнуң Аржаан суурда Улуг-Хорумну (базырыкты) 1971—1974 чылдарда профессор М. П. Грязнов болгаш төөгү эртемнериниң кандидады М. Х. Маңнай-оолдуң удуртулгазы-биле ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының археологии болгаш Тываның эртем-шинчилел институдунуң экспедициязы казып шинчилээн.

Эрткен айда Тываның чурт шинчилел музейиниң эрги төөгү килдизинде «Аржаан базырыы» деп темага ол экспедицияның 4 чыл иштинде казып шинчилээн археологтуг материалдарын делгеп көргүскен тускай зал ажыттынган.

Аржаан базырыы — бистиң эраның мурнунда VIII—VII вектерде (эртеип - скиф үезинде) «хаан» кижиниң чевээ. Ооң-биле кады 15 бай ызыгууртан кижилерни хоорж үткен болгаш ында 150 ажыг аъттарны кады салган.

Аржаан базырыының коллекциязындан ховар дээн үнелиг экспонаттар делгеттинген: тудазында хаван дүрзүлээн күлер бижек, араатан амытан дүрзүзү шуткуп куткан каасталга херекселп, янзы-бүрү хевирлиг хүлер чүгеннер суглуктары, хүлер дээктер болгаш алдын-биле чайырлап кылган каасталгалар.

Бистиң эртемденнеривистиң ажылының түңнели көрүкчүлерге солун болур.

В. ЧАЛБАА.

• • •

Көргүзүглери эки

Тоску беш чылдың тодаразыкчы чылының эрткен айларында Каа-Хемниң Сарыг-Септо лесничество чериниң ажылчыннери планныг онаалдазын күүседир дээш кызымак ажылдааннар. Коллектив үшкү кварталда социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнген. Ийиги кварталда алганы РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң болгаш бо адырның профэвилел Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугун аңаа катап арттырган.

Лесничество 260 гектар черге ыяштар тарып олуртур онаалдазын 270 гектар чедирген, арга-арыг иштинге орук кылыр планын 3 километрге ажыр күүсеткен. Ол ышкаш арга-арыгны аштаар болгаш өске-даа даалгаларын ажыр боттандырган.

Бүдүрүлгениң мурнакчылары өзүп турар, оларның шалыпчы күш-ажылының ачызында планныг онаалдалар ажыр күүсеттинип келген. Тракторист Яков Непомнящих ыяш тарыырынга, ажаарынга, аштаарынга болгаш соортүрүнге идепкейлиг ажылдаан. Хүн нормазын ол доктаамал 150 хуу күүседип турар. Чазаныкчы Михаил Чаринцев, чолаачы Виктор Трегубов боттарының онаашкан ажылын ак сеткилдиг кылып келгеннер.

Коллектив кежигүннери Улуг Октябрьның байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш хүлээлгезин чедиишкиннииг күүседип турарлар.

В. ГАЙДУК.

ТАНЦЫ АНСАМБЛИ

КЫРГЫС ССР. Кыргыс улустуң культуразы Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда чечектелгеш, чаа утка-шынарлыг болгаш хөй талалыг болу берген. Республика профессионалдыг алды театрлыг болгаш филармониялыг. Колхоз, совхоз бүгүдезинде, хоорайларның бүгү бүдүрүлге черлеринде бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери бар.

ЧУРУКТА: Киргизияның танцы ансамблиниң көргүзүү.

В. МОРЕВ биле З. САДЧИКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОНУУРГАКТАРГА

Меге акша ээзи

МАНИЛА. Саазын акшаны эде кылып, меге акша үндүрүп турган бөлүктү Филиппин ортулуктарынга сойгалаан. 20 база 50 песо үнелиг меге «банкнот»—саазын акша бар апарганын түг чериниң эрге-чагырга тутканнары чонга сагындырган. Батангас хоорайда аалчылар бажыңының ээзи аңаа чурттап, хонуп турганнарның бирээзи өрээлинге 5 хонук келбейн барганын эскерип каан. Чурттаачы дээш төлевейн, каража болу бээринден сезингеш, ындыг сонуургал база чүткүл-биле аалчының чемоданында чүү барын ол үжеп ажыткан. Ооң иштинге меге акша кылыр херексел болгаш түс чуртта ам чүгүрүп турар акшаның хевир-майны, хемчээли ёзугаар кезип белеткээн саазыннар чораанын көргеш, ол пат кайгап каан.

Аалчылар бажыңының ээзи ол дугайын полицияга дыңнаткан, кедээшкин кылган соонда үптекчи бөлүктүң кежигүннериниң бирээзи чемоданын алыр дээш келирге, тудкаш бажыңнап алган. Аалчылар бажыңының ээзинге меге акша-биле төлеп шыдап чадаанының ужуруп болгаш буурап дүшкениниң буруузун болуунун арынңүр чогу-биле болган деп чемодан ээзи медеглезе-даа, бүгү чедиишкин полицияга хамаарыжыр деп полиция болу санап турар.

• • •

Эрте-бурунгу эттиң үптекчилери

КАИР. Фараоннар ажааган чевеглерге кады шыгжаан үнелиг эртине-эдилелдерни үптээри эрте-бурунгу Египетке аажок калбаа-биле нептерээн турган, ол чорук бистиң ам бо үеде база үргүлчүлевишаан.

Үптекчилерниң чаа үүлгедиишкиниң дугайы чоокта чаа билдинген. Сөөлгү казышкыннар үезинде улуг пирамидалар районунга Гиза деп тывылган төөгүлүг үнелиг эт шыгжаан склад бажыңының адаан үттеп кааптканын полиция тыпкан. Складче чер адааның чажыт оруу-биле шургуп киргеш, үптекчилер археология шинчээчилериниң тыпкан чүүлдерин шыгжаан хааржактарын ажыткаш, оортан эң үнелиг дээн чүүлдерни оорлаан болган. Элээн каш аажок аар даш эдилелдерин оорлар үүп чадаанындан артып калган.

Складтың камгалалын аажок күштелдирген турзажок, оор херек үүлгедиин дөмей-ле кылган. Ындыг-даа болза үптекчилерниң чедиишкинин тайылбырлаары берге эвес. Ол-ла складка ажылдап, чер казып турганнарының баштыңын он-он каразын турганы кижилерниң аразындан полицияның ыяш шуут-ла танып каан. Ол кижиниң болгаш ооң өөрүн карааш, хайгааралга алган.

• • •

Эм чечек

СОФИЯ. Ыр-шоорга, шулукке-даа роза деп чечекти ынак кижизинге бээр эң дээре белек кылдыр алдаржыдып алган турар. Ынчалзажок ол чечектиң база бир өске эки шынары бар. Чүл дээрге ук чечек-биле кижилерни эмнеп болур. Ол дугайын Софияда медицина академиязының эмчилери болгаш химиктери, эм кылыкчылары бүзүрелдиг шылаганнар. Профессор Атанас Малеевтиң удуртулгазы-биле олар розонал дээр эмни кылган. Ону кылаң өкпең өңнүг үске холуп кылган. Чүрек, хан-дамыр аарыгларын, 69 тынар, ыстаар аарыгларны эмнээринге аажок дээштиг эки болганы шенелде эмнээшкин бадыткаан. «Фармахим» деп Болгарияның күрүне-ажыл-агый каттыжышкыны розоналды массалыы-биле бүдүрүп үндүрүп эгелээн.

• • •

Бензин орнунга газ

ВАРШАВА. Варшаваның такси-машиналары газ хевирлиг одалгаже шилчээн. Польшаның бүдүрүп үндүргени «Фиат-125» дээр автомашиналары пропан-бутан деп бойдус газы долдурган тускай немелде баллоннар-биле хандыртынган. Газ бензинден аажок чиик өртектиг, а газ ажылдаар шимчедикчилерни үр үеде сеттевес. Пропан-бутандан үнген газ бензинге бодаарга, агаарны 60 хуу эвээш хирлендирер болганы аажок чугула.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ҮНҮ

НАЙЫРАЛДЫҢ ОДАА

Кубанычбек МАЛИКОВ.

— Оттан, оттан ам-даа улай салыңар-ла!
— Овааландыр кезектерин көзеңер-ле!
— Чуктуг шиви будуу болза улам эки.
Шуудап хыпкаш, чалбыыш дээрже ээшинелзин!
Чалбыраштар ээир куштуң чалгыны дег,
Чайыннадыр дээрдиве ужуп турда,
Тянь-Шаньның дүнүн уткаан шүлүкчү өөрүм
Дыжын уткан хөөрежип олурарлар.
Москвадан, Киевтен, Ташкенттиден,
Моон ырак Рига, Вильнюс, Казаньдан-даа
Моорлап келген өңнүктерим бир дем-биле
Москваны сеткил ханып ырлап ор бис.
Шак ол ырны боттарывыс чогааттывыс
Саарыг биле дамырак аа үнүн кадып,
Акы-дуңма шүлүкчүлер состеринге
Аялганың арыын тудуп туржуктар чоп.
— Дагга оттар таан-даа чараш болур-дур—деп.
Таваар тыңгаш, Микола-даа чугаалады.
Өңнүүм Вацис шак ол сөске харыы кылдыр:
— Өөрүшкүнүң чечээ үнген оран—диди.
Садыраан от кыдыында бо хүлүмзүрүп,
Сарыг-оол-даа агбан бүдүк тудкан олур.
Өтбелерим угу кижи мында келген.
Өөмде дег одаг салчып орары ол-дур.
Эзим, даглар орай дүне сериидеп кээр,
Элик безин элээн ырак отургулаар.
Аал удаан. Шүлүкчүлер салымы ындыг
Ам-даа безин чүрээ хайнып олурарлар.

Очулдурган Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ЧОНУМГА ЫНААМ

Тенти АДЫШЕВА.

Кижилерниң чылыг куспаан
Чоорган кылып өскен болгаш,
Кижилерге ханы ынак
Чоргаарланып чоруур-дур мен.
Байырлалдың оваадайын

Оларны дээш бөгүн кеттим.
Базар аъттың маңы-биле
Оларже утқуй халдып ор мен.
Айыыл-халап диргелгенде
Арат чонум—камгалалым.

Чаңгыс кижи чүнү канчаар?
Чаржынчыг боол артып калыр.
Угаан-сарыылы, ажыл-ишим
Улузумга өргүүр дээн мен.

Чонум—шыргай ээзим болза.
Чогум бодум ында пөш мен.

Очулдурган Вл. СЕРЕН-ООЛ.

НОЯБРЬДА ҮНҮП ЭГЕЛЭЭР

Совет-япон кинематографтарының кады тургусканы «Ынакшылым сен Москва» деп кинониң делегей дайынының үржуктары ам-даа кижилерге салдарлыг болуп турарын көргүскен.

Бөгүнгү Японияның найысалалы—шимээниг, хайныышкынныг Токиода балет студиязында Москваның сураглыг Улуг театрынче өөредип чорудары-биле өөреникчилер шилилгезин чорут турар. Түңнелинде Москваже Юрико Оно баар болган. Юрико таныыазы чуртче баар болза-даа, гас-кежиктиг, өөрүшкүлүг. Ооң күзели боттапганы ол. Балерина болур аныяк япон кысты Москва хүндүткелдиг хүлээп алган. Баштайгы дээрезинде улуг чедиишкин чок, хүн бүрүзү соксаал чок берге өөредилгелиг долган-даа болза, Юриконуң сагыш-сеткили чогаадыкчы уран чүүлге алыскан. Аныяк скульптер оол Володя-биле таныжып ап, оңаа ынак шый бээр. Аныяк кижилерниң амыдыралынга чүү-даа чүве шаптыктаар хире эвес.

Бир-ле катап хенертен Юрико кудумчуга билинместен кээп дүжер. Эмчилерниң түңнели коргунчуг—Юрико лейкемия деп ховар таваржыр эмнэттинмес хан аарыындан аарыг. Шаанда Хиросимаже атомнуг бомба октааныыны соонда Юриконуң аваазы ооң уржуундан өлген, а ам олуунуң айыылы Юрикога база диргелген. Эмчилер болгу дес хемчеглерин шуптузун кылган. Ынчалза-даа Юрико кузээн Москва чазын көрбейн баар.

Кинону ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады Александр Митта биле япон режиссер Кёндзи Есида тургускан. Юриконуң ролюн Японияның сураглыг артизи Комаки Курихара ойнаан.

Юриконуң өлүмү атомнуг дайынның соок чыдыга холдары он-он чылдарны эртгир уругларның боостазынче кезеннип алган турарын сагындырып каар.

Кантемир деп атты дыңнааш, баштайгы орус шоодукчу-шүлүкчү, басым бижикчизи болгаш очулдурукчуну сактыр бис. А «Молдова-фильм» студиязының үндүргени «Дмитрий Кантемир» деп кино ооң адазы, Молдавияның төөгүзүнге салдарлыг болган Кантемир дугайын көргүзүп турар. Ол молдав хаан чагыргазын үр эвес ээлеп тура каапкаш, Россиже чоруй баар. Аңаа Петр 1-ниң чоок өңнүү, дузалакчызы, сенат кежигүнү апарып, философ, дыл, төөгү эртемдени, Россияның Эртемнер академиязының тургузукчуларының бирээзи. Берлин академиязының хүндүлүг кежигүнү болур салымныг.

— Кантемирниң төрүттүнгениниден бээр 300 чыл болганынга тураскаадып уран-чечен фильм тырттырар деп шиитпирлээш, ооң ажыл-амыдыралының Молдавияны Россия-биле каттыштырар, Россияга даанын алгаш турк дарлалдан уштунарының чаңгыс аргазын көрүп турган үезин, молдав болгаш орус улустуң акы-дуңмалышкы найыралын быжыглаары дээш демисежип чораан үезин шилип алган бис—деп, кинонуң авторлары В. Иовиця биле В. Калашников чугаалаанар. Кол ролюнда билдингир молдав актер Михай Волонтир, а Петр 1-ниңинде— Александр Лазерев ойнаан.

«Ургайның ужунда чырык» деп Риганың киностудиязынга режиссер Алоиз Бренчюс тургусканы кинода Латвияның Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчыларының бирээзи болгаш ондактыг бир херээниң дугайын көргүскен.

Сибирьнин ырак алдын ургайындан дүмбей ээзиниеп эртер орукка 20 кг хире алдынныг чораан инкассаторларже бөлүк оорлар халдаашкын кылыр. Оларның чүгле чаңгызын туттурар. Ынчалза-даа кажараан Мацура үптээкчиниң кылганының дорт херечилери чогуп билин, чаңгыс-даа очуун бербес. Ынчап чорун ол деэе берген болгаш ол черден муң-муң километр ырак Ригада коступ келген. Ону истелге органнары ажыглап, кончуг дидим болгаш оядактыг операцияны чорудар. Кинонуң кол рольдарында Уладис Пуцитис, Анатолий Азо, Харий Лиепиньш, Майрита Круминя ойнап турар.

«Проша дажы» деп аныяк кадын кыстың, ынакшаан дажының, «кайгал» Лутоня оларның кайгамчык ужуралдарын көргүскен хоглуг, каас чараш кылган кинону чүгле уруглар эвес, а харын улуг улус безин магадап көөру чугаажок. Ол делгем экранныг, өңнүг кинону Ленфильм студиязы Надежда Кошеверова тургускан.

«Ам-даа четтигип болур» деп кинода чүгле айн хүниңүң болуушкуннарын көргүскен. Ол үениң иштинде кинонуң маадыры Слава Карасевтиң—тускай мергежилдиң кижизиниң—комсомол ажылдакчызының бүгү чогаадыкчы чоруу, тургустунган сорулганы күүседир дээш кызымак илерээр. Слава Карасевти аныяк артист Андрей Толубеев ойнаан. Өске рольдарда сураглыг артистер Е. Евстигнеев, Н. Волков, Н. Русланова, Н. Иванов, А. Крынчинков олар ойнаан. Кинону М. Горький аттыг студияга Илья Гурин тургускан.

Режиссер У. Назаровтуң «Караван» деп кинозунуң маадырлары берге болгаш солун, буянныг мергежилдиг кижилери—куруг ховуларда суг дилеп турар геологтар. Ортаа Азияга кайы-даа шагда суг алдын-биле дөмей үнелиг. Амгы үеде чаа техника-биле чепсегленген каш-ла кижи тоолчургу Фархадтың кылып чадааны чүүзүн бүдүрүп, курган ховуларны чалгып турар таалаан, кожуп турар шаадыг чер кылдыр өскертир. Чер өрүмнекчилери бичии кишлакка ай хире-ле болур. Ол дээрге оларга база бир ажыл-агыйжы даалга, а аныяк техник Афзалага—нарын амыдыралче баштайгы базым.

Ив Буассенин «Парижке оорлаашкын» деп ийи серийлыг кинозу Москвага эрткен VIII Бүгү-делегей кинофестивалының шаңналын алган. 1965 чылда сураглыг марокко хөй-шиити ажылдакчызы, Азия, Африка, Латин Американың улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының конференциязының белеткел комитединиң даргазы Бен Баркини оорлап алгаш барганы бүгү делегейни дүвүреткен болгай. Кинонуң үндезини ол болган.

Бодунуң чуртундан дескен Садьель Женевада хоргадал тыпкан. Ол чуртунче чанар болза, ону өлүрер дугайында шиитпел манап турар. Садьелди мегелеп турган Парижке келдиртип алган, хамаатып хептиг полицейжилер ону тудуп аар. Хоорай даштында эзи бажынга оор-үптекчи шаажылактыга кадартып каан турда, ооң үзел талазы-биле удурланыкчызы полковник Кассар чедип кээр. Садьель биле Кассарның чугаазы кыска: Садьел оорун ынаан бербес. Ооң кинен, коор хоон чок черук-биле долгаң, эрниш шаажыга өскерли берген арнын көргүскен, самолет иштинче ат-сып чок өлген кижи хааржак кирер бээр. Хааржак кырынче тоорээн чериниң кызыл довураа токунайнып дүжүп турар, чер-черинде чевегниң кырын хат дескилеп, хүн кургадып кааптар чуруктар кинода эртер.

Бен Барки база шак-ла ынчаар өлген. Хосталга, деңэрге дээш демисекчилерге удур каргыс ёзу кандыг аргаларны ажыглап, оруктан чайладып турарын кинода сойгалап көргүскен.

Л. КАБАКОВА.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

телевидение

НОЯБРЬ 5-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга. «Бис база Спасскыдан бис». Телеконцерт.
18.30—Телемедээлер.
18.45—«Кодээ суурлар тудуу». Кыска фильм.
19.15—«Челээш». Дамчыдылга.
19.45—«Кезээде өңнүктер». Документалдыг фильм.
20.15—«Чарыш оду чалбыыш-талзыы». Дамчыдылга.
20.45—Уругларга. «Харыштыштын тоолу». Ойнаа ракларлыг фильм.
20.55—Телемедээлер.
21.05—Чарлалдар, реклама.
21.10—«Чугаалажыг». Дамчыдылга.
21.40—23.10—«Онзагай комиссар». Уран-чечен фильм.

КИНО

НОЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чорвен биле Мюзак» 9.40, 11.10, «Хүлээлгезин күүседип турар» 12.40, 14.20, 16.00, 17.40, 19.20, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Көзенекте жираф» 9.30, 11.00, «Проша дажы» 12.30, 14.20, 16.10, «Парижке оорлаашкын» (2 сериязы кады) 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хензиг Бимбонуң тоолдары» 11.00, 13.00, «Ам-даа четтигип болур» 15.00, 16.40, 18.30, 22.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Биче оглунуң кудумчузу» 14.30, «Шпессарт шивээзинге дүлгээзиннер» 16.20, 18.20, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ · Индекс 667000 · Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 259. ТС—01257.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 261 (9638) | 1974 чылдың ноябрь 6, среда | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬ

Он чеди чылдың октябрьда
Орус чуртка пролетариат
Кыпкан оттуң чалбыышкы дег,
Кызыл тукту киискиткен.

Соңгу Доштуг океандан Таңды-Ууланың сыннарынга чедир, Оожум океандан Балтий далайга чедир карак четпес делгем Төрээн чуртувустуң муң-муң хээрай, суурларын, кыпкан чалбыыш дег, кызыл туктар шыва алы берген, далай дег чаңгып, кудумчуларда ыр-шоор куттулуп тур. Октябрьның өөрүшкүлүг, кайгамчык байырлалының моорлап келгени бо. Байырлал-биле, эргим номчукчу!

1917 чыл. Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде алдын үжүктер-биле бижиттинген, оңмас мөңгү алдар-биле шыптынган. Ол — ыры апарган. Ооң кайгамчык өткүт аянгазы бүгү диптерде чаңгыланып тур.

Октябрь! Сээң үгер-бооңнуң
Улуг үннүг, өткүт ыдызын
Улуг Саян амыр дыңнап,
Уйгувустан одунган бис.
Угааныавыс ажыткан сен.

Тыва шүлүкчүнүң бо чечен состерин Октябрь революциязының Тывага чедирген ачы-хавыязын ылап-ла илереткен. Шынап-ла Улуг Октябрь дарлаткан бүгү улустарны хосталга дээш демиселче өттүрген. Октябрьның Кызыл тугун холга тудкаш, хосталга дээш демиселче көдүрүлген улус бүгүдези тиилелгени чедип ап, демократиның, дептиилгениң оруун шилип ап турар.

Бүгү-делегей төөгүзүнүң чаа эпохазын — делегейни революсчу өзү-биле чаартырының, капитализмден социализмче шилчилгениң эпохазын ажыткан Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл ою келгени бо. Делегейниң дарлаткан бүгү улустарының, ажылчы чоннарының чырыткылыг байырлалын совет улус партияның XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш, тоску беш чылдың дөрткү, тодарадылчы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышты чер-черде калбарткан күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнүнүң уургарын турар. Чыл планын шагда-ла күүседипкениниң дугайында күш-ажылчы рапорттар улам көвүдеп турар. Тоску беш чылдың дөрткү чылының төс айларында түңнелдер өөрүнчүг. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң ажылданчылары социалистиг чарышты калбартып тургаш, 5,5 миллиард рубльдиң продукциязын пландан ажыр бүдүрген. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдези эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, 8,2 хуу хөй болган. Төс айларның планы бүгү хевирлерге күүсеттинген.

Бо чылын чамдык республикаларга болгаш областарга агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болза-даа, кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери кайгамчык улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдааш, чонну болгаш үлетпүрнү хандырарынга четчир хөй продукцияны бүдүрген. Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарының күш-ажылчы тиилелгелери—бистиң эчис сорулгавыс коммунизмче бисти улам-на чоокшуладып турар. Ынчангаш Октябрьның төрээн чуртунуң чедиишкиннери делегейниң ажылчы чоннарын өөртүп, оларны демиселче хөйлүг кииирип турар. Бистиң чедиишкиннеривис социалистиг лагерьниң экономиктиг күчүзүн быжыглаарынга, революсчу күштерни деткииринге бистиң интернационалчы үүргевис бо-луур. Күш-ажылчы белээвисти Октябрьга айыткап турар ужурувус ында.

Октябрь! Сээң ачаң-биле
Черивисти залеп алган,
Чечектелдир хөгжүп тур бис.
Чырык хүннүң херели дег
Чыргалаңны хайырлаан сен.

Шүлүкчүнүң бо одуругларының утказы ханы, Октябрьның Тывага чедирген ачы-хавыязын ында ырлап турар. Чүгле Октябрь революциязының тиилээниниң ачызында мыңдыг аас-кежиктиг кижилер болуп, черивисти чечектелдир хөгжүдүп, эктивис бедик, хостуг ырлап чоруур апарган бис. Совет Тываның чоокта чаа демдеглеп эрттирген 30 чыл оюнга таварыштыр СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоруткан байырлыг чагаазында ону улам ханы илереткен:

«Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, бистиң Төрээн чуртувустуң орус болгаш өске-даа улустарының харам чок ачы-дуңма дузаламчызының ачызында Совет Тывага төөгүлүг кыска хуусаа дургузунда социал-экономиктиг болгаш культурлуг үндезин чаартылгалар болган. Энергетиканың, даг тывыышының, ыяш чазап, болбаазырадырының, чиик, аъш-чем болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын шуут эгезинден тургускан. Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгези республикада улам хөгжээн. Ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруу болгаш культура деңнели үргүлчү бедип турар.

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының, культуразының бүгү талалыг хөгжүлдези болгаш көдүрлүүшкүнү—ленинчи национал политиканың, совет национал болгаш күрүне тургузуунуң, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң улустарының найыралының тиилелгезиниң чайынналчак херечизи болуп турар».

Бистиң баштыңчывыс болгаш башкывыс улуг Ленинниң удуртулгазы-биле Октябрьның эгелээн төөгүлүг херээ бистиң бөгүнгү тиилелгелиг базымын уламчылавышаан. Социалистиг лагерь, ооң-биле кады дептиилгениң демократтыгның күштери улам быжыгып турар, а капитализмниң бурганылы улам чылавышаан. Капитализмниң оңгузу турган колониализм катап эгиттинмес кылдыр буступ дүшкен. Ооң бузундуларында—Азияның, Африканың, Европаның, Латин Американың улустарының тускай догунаан национал күрүнелери тыптып келген. Олар хосталга, хамаарышпас чорук, социал дептиилге, тайбың дээш демиселдиң улуг агымында каттышкан. Октябрьның төрээн чуртунче улуг идеген-биле көрүп, ооң хүн бүрү деткимчезин ап турарлар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төрээн чурту. Совет Социалистиг Республикалар Эвилели—делегейниң ажылчы чоннарының коммунизмче орук айтыр сылдызы, тайбың болгаш бурунгаар дептиилге дээш демиселчилериниң чөлеңгиижи апарган.

Бистиң улуг Төрээн чуртувус—Совет Социалистиг Республикалар Эвилели быжыгып база чечектелип турзун!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюу делгерезин!

ААЛДАП ЧОРДУМ

Ырак Саян эдектелген
Ынак Тывам—Улуг-Хемден
Башкы Ленин хоорайынга
Баштайгы-ла келгеним бо.

Россияга төрүттүнген
Октябрьның кавайынга,
Ада Ленин чарлыын чардаан
«Авроратаа» аалдап келдим.

Маңаа тура, сактырымга,
Матростар: «Ура-а!» —дижип,
«Аврораның» чаңныж-даажы
Ам-даа хевээр диңмирээн дег.

Түр чазак дунчузунче
Совет чаңныг кызаш дирген—
Дужуметтер, баяттаннар
Дужуларден чаштай берген.

Эрги төре эстип калган.
Эзергектер дүжүп берген.
Чаа төре чаяап доктаан.
Чаагай өрге чонга шилчээн.

Ада башкы Ленин чарлыы.
«Аврораның» чаңныж-даажы
Араттарны сорук киирген—
Аас-кежиин чаалап алган.

Аравыста Ленин башкы
Айтып, баштап, эдертип чор.
«Аврораның» чаңныж-даажы
Ам-даа хевээр диңмирeп тур.

Леонид ЧАДАМБА.

А. Н. КОСЫГИННИҢ КИРГИЗИЯДАН ЧОРУПКАНЫ

ФРУНЗЕ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин ноябрьның 5-те Фрунзеден Москваже үнүпкен. Ону Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Т. Кулатов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. С. Суюмбаев, Киргизияның Компартия ТК-зының бюро кежигүннери, Кыргыс ССР-ниң болгаш Киргизияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюнга холбаштыр Фрунзеге чораан делегациялар удуртукчулары, хоорайның партия, совет организацияларының удуртукчулары, хөй-ниитизиниң төлээлекчилери үдээн.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЭЭВИС

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЗИ

ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу үшкү кварталдың социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген. Бүгү-эвилелдиң чарыжынга Каа-Хем хөмүр-даш разрези бирги черни алган. Коллективке министерствонуң болгаш бо адырның профэвилел Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң дагжылары бо чылдың эрткен айларында шалыпчы ажылдаан. Бердинген пландан ажыр 47 муң ажыг тонна хөмүр-дашты каскан. Амгы үеде коллектив кежигүннери ноябрь айның сөөлгү он хонуунуң үлүүнге киириштир ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

* * *

БЕШ ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕТКЕН

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдаан түңнелинде «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазының коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнуң бүдүүзүнде күрүнеге 4.200 тонна сүт садар беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеш, күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Бо болза саанчыларның, инек кадарчыларының болгаш ферманың өске-даа ажылдакчыларының мыйыстыг бода малдың уксаазын экижидеринче, продуктулуун бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып, шудургу ажылдааның түңнели-дир.

Бо чылын туранчылар күрүнеге 1026 тонна сүт садар даалгазын хуусаа бетинде дөрт тоннага ажыр боттандырган. Ам оңгу беш чылдың үлүүнге киириштир сүттү садып эгелээн.

Саанчы Тамара Магина тоску беш чылдың тодарадылчы чылында бир саар инектен-не 3.200 килограмм сүт саап алыр хүлээлгезин ажыр күүсеткеш, социалистиг чарышка тиилекчи болган. Мария Сат, Зоя Седипей оларның көргүзүглери багай эвес.

Е. АСТАФЬЕВА.
Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги.

* * *

30 МУҢ АШКАН

Кызыл-садыгның «Детский мир» магазининиң коллективи октябрь айның планын хуусаа бетинде күүсеткеш, байырлалды төлептиг уткууруп аазаан. Ону күүседир дээш ажыл-ишчилер херглекчилерниң негелдезин шын өөренип көрүп, садыглаарының культуразын бедидиң, социалистиг чарышты дээштиг организастаан. Ол эки түңнелдерни берген.

Эрткен айда магазин 296 муң рубльдиң бараанын херглекчилерге садар тургаш, 30 муң рубль ажырып, планныг онаалдазын 110 хуу күүсеткен.

Байырлал мурнунуң социалистиг чарыжынга Нина Сингорейконуң удурткан комсомолчу-аныяктарның бригадазы шылгараан. Бригада кежигүннери даалгазын 114 хуу боттандырып, өскелерден ааре ажылдаан.

Валентина Оюн, Евдокия Коршунова, Тамара Калзан ышкаш мурнакчы садыгжыларның ачызында магазин ай даалгазын ажыр күүсеткен.

Н. ХОРОШАВИНА.
магазинниң товароведи.

* * *

ТӨЛЕПТИГ ИШЧИ

Улуг Октябрьның 57 чыл оюнга алдар кылдыр хууда беш чыл планын күүседир хүлээлгени № 1 орук-тудуг участогунуң автоколоннназынын чолаачылар бригадазының бригадири Александр Воловик алган. Чолаачының сеглээн сөзү ажыл-херээ-биле карышпаан, беш чыл планы күүсеттинген. Машинаны камнаарлыг эдилеп, ооң техниктиг ажаалдазын доктаамал чорудуп, бүдүрүкчүлүг ажылдап тургаш, бодунуң мурнунда салдынган сорулгазы чедиишкиниг боттандырган.

Чүгле бо чылдың эрткен он айларында 13.400 тонна чүък түр сөөрткен, ол чыл даалгазындан 2.400 тонна ажып турар.

Төлептиг ишчи Александр Васильевич чыл тончузунге чедир 2.500 тонна чүъкту сөөртүр сорулганы салгаш, кызымак ажылдап турар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Ак-Довуракта «Тыва даг-дугу» комбинады — республиканың чоргааралы. Ында янзы-бүрү нацияның кижилери акы-дуңма быжыг найыралдыг болуп, улуг Төрээн чуртунга шалыпчы күш-ажылы-биле бараан болуп турар. Оларга чонувус чоргаарланып турар.

Бо улуг бүдүрүлгеде мурнакчы бригадаларның саны улам көвүдеп, оларның хүн бүрү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чедип ап турары өөрүнчүг.

Кылын-оол Монгушка удурткан болбаазырадылга цегиниң ийиги ээлчээ база мурнакчы ижи-биле сурагжаан. Ээлчег төс айларның продукция алыр планын 103,7 хууга, а ооң сайгарылгазының планын 105,7 хууга күүсеткен.

Күш-ажылчы кижилерден тургустунган бо ээлчег октябрь айның ажыл планын база күүсеткен. Ажыл-ишти шалыпкын организастаарынга таарыштырыкчы Даш-Мөге Ондар база биче эвес рольдуг болуп турар.

ЧУРУКТА: Д. Ондар биле К. Монгуш олар.

Ю. КОСАРЬКОВТУН фотозу.

Совет Эвилелинин ажылчы чоннары! 1974 чылдың планын болгаш хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш демисежиңер! Тоску беш чылды чедиишкинниг доозар дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбартыңар!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЯГЫРЫГЛАРЫНДАН).

ЭГЕЛЕКЧИЛЕР

Ынчан Терлиг-Хаяның меңгүн суу бүдүрүлгезиниң бүгү ажылчыннарының ниити хуралы боон турган үе чүве. Совет Тываның 30 чылын республиканга калбак-биле демдеглээн улуг байырлалдың соон дарый терлиг-хаяжылар патриоттуг эгелээшкинни үндүрүп, Октябрь байырлалының телептиг уткуур, беш чылдың тодарадыкчы чылын хуусаа бетинде доozар дээш боттарынга бедиткен хүлээлгени алгаш, оларның үлегерин эдеринче Тываның бүгү ажылчын чоннарын кыйгырган.

Хурал эрткен соонда бүдүрүлге чериниң директору, болу аныяк-даа бол, дуржулгалыг специалист Александр Иванович Боев бисти эдертип алгаш, коллектив кежигүннериниң кылып турар ажыл-ижи-биле таныштырды.

Эң баштай меңгүн сууң рудалыг хая-даштан өрттедип, аңгылап ап турар металлургия цегинге келдивис.

Хөй-ле демир хоолайларны тудуштур дүнзээлээш, шаартыр эптеп тургузуп кааң улуг корпустуң адаккы кадында кольцолуг печка деп адаар, он метр хире узун шөйбек печканы одап каан, хүүледир хып тур. Солярка-биле одаар болгаш ооң изии кончуг, чалынныг чүве.

Печканың көзенектиг эксын ажыткаш, директор:

— Бакылап көрүңерден, рудалыг киноварь дээр дашты үүрмектээш, мынчаар өрттедиптерге, меңгүн суу бусталып үнер чүве ышкажыл — деп, бисти чалады.

Печка иштинде чудурук хире кылдыр үүрмектеп каан рудалыг даштар ак-кызыл кылдыр өрттенип берген, козурадыр аңдарлып-дүрлүп, шимчеп турар болду.

Моон бусталып үнген меңгүн суу демги демир хоолайларны дамчып соогаш, суук металл кылдыр хуулар, хоолайларның иштин куду дамдылап баткаш, суг кудуп каан демир дестилерге чыглыр. Ону арыглаан соонда ам-на белен продукция апаар.

Терлиг-хаяжыларның алганы социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүседип турарын сонуургап, байырлал бүдүүзүнде база катап аңаа чордувус. Өөренгеп ваң-биле металлургия цегинге хүлттүвүс. Кезек ажылчыннар белен продукцияның кидин-не [illegible] савалап үлде келген болдувус. Бо бүдүрүлгеге ажыттынган үеден бээр мында ажылдап турар мастер Кызыл-оол Дагажык, Маткал Узунак, Владимир Глушков олар-биле эмыр-меңди солужуп, ажыл-агый, хүлээлге күүселдезиниң дугайын чугаалажып тур бис.

РЕПОРТАЖ

Меңгүн суу бүдүрериниң талазы-биле байырлал таварыштыр алган хүлээлгезин металлургия цегиниң коллективи ажыр күүсеткен болду. Бараанныг продукция бүдүрериниң талазы-биле 11 айларның планын ноябрь 7-де күүседир дээн хүлээлге үш хонук бурунгаар 105,7 хуу күүсеттинген. Чылдың сөөлгү айының планынга кириштир күрүнеге бээр продукцияны савалап турарын биске өөрүшкү-маңнайлыг дыңнаттылар.

— Өртек-үнези-даа улуг, болдунуң деңзизи-даа аар, аттыгла металл боор чүве-дир — дээш, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдың эдилекчизи Маткал Оюнович улуг доскаарда мөңгүнейнип чыткан меңгүн суун салназы-биле былгагылап каап тур.

— Улуг термос хире бо демир савага аңаа сугну кудар болза бөдүрээ улуг орту хирелe кирер боор. А меңгүн суун кудуптарга таптыг-ла 38 килограмм болур чүве-дир.

Владимир Федорович Глушков эжин деткий аарак, «Бээр кээп көрүңерден, меңгүн суунга шой, демир безин дужер эвес» дигилээш, калбак демир деңзизиниң бар-ла турган шойларын куспактап эккелгеш, демир доскаарда меңгүн суунче уруп бадырыпты. 1—3 болгаш 5 кил деңзи шойлар сугда чепке дег меңгүн суунуң кырында саллап турлар.

Металлургия цегиниң бүдүрүп турар продукциязының шынары күрүне стандартынга бүрүн дүгжүп турар. Ону ап турар заводтардан Тываның бо ховар металлының шынарынга хамаарыштыр негелде хомудал кээп көрбээн.

Бо хире үнелиг ховар дээн эртинени хая-даштан адырып, аңгылап алыры белен-не эвес-тир деп чүвени ол улуг үлезин бүдүрүп турар кижилерниң ажыл-ижи-биле таныжып, оларның-биле чугаалажып чорул тура бүзүредивис.

Меңгүн суунуң эгелээр чери рудник болур. Ында рудалыг кызыл-хүрең өңнүг чалым хаялар чаңгыс черге мөөңнели берген чытпас, өг [illegible] хире черлерде кезек-кезек чыткылаар. Алдын, меңгүн, кобальт, меңгүн суу дээн чергелиг ховар казымал байлактар чорлеңдыг деп чугааны геологтардан каш удаа дыңнаан мен. Оларның бо черде курлавырын илередип каан металлын Терлиг-Хая бүдүрүлгезиниң коллективи улуг күштүг үндүрүп, уран аргаларны ажыглап турганы, Төрээн чуртка бараалгадып турар.

Ооң бир чижээ бо. Чыл бурунгаар рудникке берге байдал тургустунуп келген. Байлак рудалыг чер Терлиг-Хая хемчигештиң амгы агып бадып чыдар унунуң адаанче 50—60 метр ханылап бады барган болган. Чазын болгаш чайгы чайык-чаашкын соонда үерлээр, кыжын булуктааш туруп бээр даг хемниң суу шахталар иштинче кирип, шахталар, шахтерларга моондак ужураштырып туруп берген. Кызааның барыын талазын эдектелдир 120 метр улуг буганы даскаш, ооң бүгү унун бетоннааш, хемчигештиң чайладырындан өске арга чок болган. Рудник дүстүнден баткан дамырактарның суун чер иштинче кирбес дээш 100 метр узун дуртуг плотинаны база кылыр...

Бо чайның дургузунда коллективтиң бүгү техниказы болгаш ажылчыннарының хөй нуруузу үш ээлчег-биле маңаа ажылдаан. Ханы буганы казарга суг бажы черлерден бүдүн хем-далай аттыгып үнүп кээр-даа турган. Ол улуг болгаш берге ажыл ам шыпкарылган. Бүдүрүлгениң эйн-дески ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Маңаа эштер П. Рассадников, И. Шубаров, В. Панин болгаш оон-даа өскелер шудургу ажылдааннар.

Үшкү кварталдың түңнелин ёзугаар СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан бо коллективтиң кежигүннери амгы үеде 1974 чылдың планын декабрь 5-те күүседир дээш улам хайныкшыныг ажылдап турар.

С. МААДЫ.

ЧУРУКТАРДА: металлургия цегиниң ниити хевири (адаанда). Терлиг-Хаяның мурнакчылары (солагай талазындан). К. Дагажык, М. Узунак, В. Глушков.

Октябрь революциязы ОРДЕННИҢ ЭДИЛЕКЧИЛЕРИ ЧУГААЛАП ТУР

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң хойжузу Ууртак ХОМУШКУ:

— Баштай чылгычылап чораан мен. Ооң соонда хой кадарып эгеледим. Ам хойжу болуп 20 чыл дургузунда ажылдап турарым бо.

Хойжу кижиниң ажылын бедик харысалгалыг болур дээрзин эки билир мен. Чыл санының-ла бодумнуң көргүзүглеримни бедидип келдим. 1973 чылда 100 төрүүр хойга онаашты 106 хураганнарны онча-менди камгалап алдым. Тоску беш чылдың шиитпирлиг бо дөрткү чылында алган хүлээлгемни база ажыр күүсеттим. Төрүүр 100 хойдан-на 111 хураганны алган мен.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бистер ышкаш бөлүүн кижилерниң ажыл-амыдыралынче хүн бүрүнүң улуг ада сагыш-салымыкчыын салып турар.

Кадайым Серен Ленин ордени-биле шаңнаткан, мен бодум Октябрь Революциязы орденниг болдум. Аңаа өөрүвейн чүге өөрүүр!

Бо бедик шаңналдар бисти улам сорук кирип турар. Октябрьның хереллиндем чырыттынган чуртувуска күш-ажылчы кылыры хүндүлел болгаш чоргаарал.

«Көк-Тей» совхозтуң саанчызы Валентина ДОЛГАНИНА:

—Хой-малдар дургузунда төрээн совхозум «Көк-Тейге» саанчылап ажылдап келдим. Баштайгы чылдарда күш-ажылчы түңнелдерим шоолуг эвес турган. Ынчалза-даа ол соорту бедип, [illegible] эгелээн. Ол дээрге инекти электри-биле саар эгелээшкинниң түңнелинче [illegible] алдывыгам. Ынчангаш сөөлгү үш чылдың түңнели-биле социалистиг тарышка тиилекчи болуп келдим.

Бо тодарадыкчы чылда бир саар инектен-не 3900 кг сүттү саап алырын хүлээнген мен. Эрткен төс айларда бир инектен-не 3006 кг сүттү саадым. Ону Улуг Октябрьның байырлалынга белээ кылдыр соңнеп турар мен.

Ажыл-ижимге күш-ажылчы [illegible] Төрээн чуртум бедик-биле үнелээш, мени Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаан. Ол бедик шаңнал мени күш-ажылчы [illegible] сорук кирип чоруур.

Тываның геология-шинчилел экспедициязының геологу Николай ШЕСТОПАЛОВ:

—«Аврораның» лааштаашкынын, Октябрь Революциязының тиилелгезин болгандан бээр ам 57 чыл болуп турар. Бо үениң дургузунда бистиң улуг Төрээн чуртувус кижи магадар ханмазы-биле чечектелип, сайзыраан. Улуг башкы В. И. Ленинниң өлүм билбес өөредиглери бистиң амыдыралывысты шыпшылдыр чырыткан.

Совет кижи бүрүзүнүң амыдыралы байлак, ол чүден аас-кежиктиг. Мен бодумнуң аас-кежиимге чоргаарланып өөрүп чоруур мен.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи мен. Курскиден эгелээш Берлинге чедир дайынчы орукту эрттим. Ооң соонда Тываның девискээриниң ажыктыг казымалдарын шинчилеп турар геология бөлүүнге бо хүннерге чедир 27 чыл дургузунда ажылдап турарым бо.

ССРЭ-ниң Геология министерствозунуң «Чер шинчилелиниң тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан мен. 1971 чылда Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаттым. Ол дээрге Улуг Октябрьның чаагай херээнге, чонумнуң чаагай ижинге бодумнуң бичии-даа болза төлептиг улуг-хуумну кирип чоруурумнуң тодаргай херечизи деп билир мен.

КИРЖИП ЧОР МЕН

Мен 1914 чылда Сүт-Хөлге Каттырар Куулар деп ядыы араттың өг-бүлезинге чырык өртемчейни көрүп төрүттүнген мен. Ол дээрге феодалдыг Тываның караңгы, бүдүүлүк үези. Ынчан чүгле байлар тергиидеп турган. Ооң удамындан ядыы араттар човулаңны көрүп чораан. Чүгле Улуг Октябрьның күштүг шуурганы араттарга хосталганы берген.

Ам бөгүнгү тыва улустуң амыдыралы чүден аас-кежиктиг. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ачызында мен эртем-билиглиг болган мен. Улус өөредилгезиниң шугумунга ам 35 чылдың дургузунда ажылдап келдим.

1928 чылда аревэге, 1938 чылда — ТАРП, кежигүнүнге кирген мен, а 1944 чылда — СЭКП кежигүнүнге кирген мен. Ленинчи партияның кежигүнү бедик адынны чоргаарал-биле эдилеп, уруг-дарыгга эртем-билигни берип, оларны могаг-шылаг чок кижизидип келдим.

Бодувус сес уругларны азырап өстүрген бис. Олар база-ла чонунга төлептиг кижилер болуп ажылдап, чурттап чоруур. Оларның ажы-төлдери чүдеч омак-хөглүг болуп өзүп турар.

Ам 60 харлыг мен. Ынчалза-даа шыдаар шаам-биле хөй-ниитиниң ажылынга киржип чор мен.

В. НАЗЫН-ООЛ, пенсионер.

САННАР, ФАКТЫЛАР

● Бистиң чуртувус капитал салымчының хемчээлиниң талазы-биле, транспорт чүъг сөөртүлгезиниң талазы-биле, хөмүр-даш база демир рудазын казып тывар, мөй, кокс, минералдыг чемишчидилгелер, тракторлар, тепловозтар болгаш электровозтар, мөш болгаш дииг материалдары, цемент, хөвең-саазын база дүктен кылган пөс-таавылар, чигир болгаш өске-даа продуктулар бүдүрер талазы-биле делегейде бирги черни ээлеп турар.

● Бо беш чылдың чүгле үш чылдарында 31 миллион кижиге эжыл телевирин бедиткен.

● Сөөлгү он чылдарда чаа бажыңнарже 110 миллион кижи көжүп кирген, ол дээрге Англия биле Францияның чонун катай алгаңындан хөй болуп турар.

● Россияга шаанда 800 хоорайларның иштинден чүгле 23 хоорайларга канализация, электри чырыы 178 хоорайларга, суг дамчыдылгазы 215 хоорайларга турган.

● 1970 чылга чедир чурттаңга бажыңнарының дөрттүң үш кезии төпчүткен чылыдылгалыг болгаш канализациялыг турган.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛ

БАЗЫМЫВЫС

«Октябрьга алдар!» Бо сөстү бистиң суурувус чанында кадыр болгаш бедик даг бажында тода кылдыр бижип каан. Ооң үстүү талазында, дагның мырыңай шиншык бажында, кызыл тук киискип турар. Бо бүгүнү «Терехтиг-Хем» суурнуң аныяктары 1967 чылдың күзүнүнде кылып доосхан болгаш чылдың-на чаартып турар.

Бистиң суурувусту бо хүннерде көрген кижи шынапла магадаар: лозуңнар болгаш плакаттар ында-мында айыраң-чайт улуг-даа, бичии-дээ кижилер ыңай-бээр дадашкан — бүгү-ле байдал байырлал шинчи кирген. Кымның-даа арын-шырайында өөрүшкү-маңнай илдең. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээн хүнүн демдеглеп турда, ындыг болур-даа ужурлуг.

Бистиң суурувус Октябрь революциязындан мйн катап аныяк. Ада-чурттуң Улуг дайынының соонда безин чүгле үш бажыңныг турган: школаның мйн бажыны, склад. Өөреникчилер өглерге чурттап турган. Бо бүгүнү сезен-ээр чыгай берген (ам-даа совхозта ажылдап турар) Үгер-Боо ирей ышкаш кырганнар туржук, комсомолчу оолдар, кыстар безин чугаалап орар. А ам Терехтиг-Хем — совхозта культурлуг амыдыралдың төвү. Ында хөй чуртталга бажыңнарындан, уруглар албан черлеринден эгелээш, ортумак школа, дааранып черге чедир чүү-даа бар. Кыска үениң дургузунда ол хире хөгжүп, сайзырап келген-дир бис. Бо дээрге Улуг Октябрьның тиилелгезиниң, Совет чазактың болгаш бистиң Коммунистиг партиявыстың ачызы-дыр.

Бисте партия кежигүнүнге чартык чүс чыл чыгыы бактаап, ооң херээнге шынчы бараан болуп келген коммунистер эвээш эвес. 1926 чылдан бээр партия кежигүнү Дамчай Мыйыс, 1931 чылда партияга кирген Чамдыылай Макар, Сарбаа Сарадак болгаш өске-даа коммунистерниң чугаазын дыңнаарга солун. «Тес-Хем» совхозтуң девискээринге чаа амыдыралды тургузарынга олар илепкейлиг киришкеннер. Аңгы демисели, үжүк-бижик өөредири, эргиниң артыышкынындан чонну уштуру, коллективизацияны организастаары чергелиг кандыг бергелер оларның мурнунга турбады дээр. Партияның болгаш чазактың суртаалын нептередип, боттары база удур өөрениш чораш чырык, чаагай амыдыралды тургускан улус—хоочун коммунистер ол. Оларның ажыл-херээ кажан-даа уттундурбас.

Совхозтуң партия организациязында чүс ажыг кежигүн бар. Үжен чыл мурнунда турганындан он катап көвүдээн ол. Тодарадыкчы чылдың чүгле эрткен айларының дургузунда безин дөрт кижиниң партия кежигүнүнүң кандидадынга, чеди кижиниң кежигүнүнге хүлээп алдывыс. Ам-даа белеткенип турар улус бар. Бүгү кужун Октябрьның тиилелгелерин камгалаарынга, коммунизмни тургузарынга бараалгадыр дээн чоннуң мурнуку одуруунга чоруксаан күзели ол хире улуг болган-дыр.

Совхозтуң ажыл-ижин партия организациязы сөөлгү чылдарда чедиишкинниг баштап келген. Ооң түңнелинде планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер долдур база ажыр күүсеттинип турар апарган. Ылаңгыя бо байырлалга кажангызындан-даа дээро түңнелдиг ужураштывыс. Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле он айларның планныг онаалдаларын шуптузун ажыр күүсеттивис. Тодарадыкчы чылда дүк садар планывыс 126,4 хуу күүсеттинди.

Бисте тарылга шөлү эвээш, ынчалза-даа бодувуска ажыглаар тарааны болгаш мал чемин культураларны өстүрүп ап турар бис. Тараажылар келир чылдың тарылгазынга белеткенип эгелээннер. Олар бо чылын 1500 тонна органиктиг чемишчидилге сөөртүр планын 2669 тонна кылдыр күүсеткен.

Ажыл-ишке үлегерни коммунистер көргүзүп турар. Оларга хойжу Александр Карманы, инек кадарчызы Доржу Дембирелди, саанчы Шыырап Лётчикти, инженер Чооду Сюровту, механизатор Айыыжы Сүлдүмнү, чылгычы Сандый-оол Очур-оолду болгаш оон-даа өскелерни чоргаарал-биле хамаарыштырып болур. Ындыг мурнакчыларны совхозтуң дирекциязы шаңнап, мактап турар. Чүгле бо чылын безин совхоз бодунуң күзели-биле 19 кижини дыштаныылга бажыңнарынче, курорттарже, 4 кижини «Найырал» демир-орук-биле экскурсияладып чоруткан. Шушенское суурга 27 кижи четкеш келди. Шупту халас. Мындыг магалыг чаартылгалар чүгле бистиң Совет чуртта дээрзин чугаалаары өөрүнчүг-дүр.

Бистиң коммунистервистиң арызында сураглыг хоочун кижилер хөй. Бөгүнгү чаагай амыдыралды олар тургузушканнар. Берт-Дагның баштайгы чолаачызы Чооду Тулга-Маадырны, баштайгы тракторну эккелген Чооду Сюровту, баштай-ла бижикке өөренген Чооду Кежик-оолду, немец-фашистерни чылча шавышкан Совет Эвилелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оолду болгаш өскелерни чон аажок хүндүлээр. Оларның ажыл-ижин ажы-төлү уламчылап чоруур. Тываның эң баштайгы ужудукчузу Чооду Кидиспейниң уруу — совхозтуң кол бухгалтери, коллективтиг ажыл-агый тургузукчуларының бирээзи Чооду Ямдак-оолдуң оглу — кожазында совхоз директору дээш, партия болгаш Советтер ажылдакчыларында, малчыннарда болгаш механизаторларда аныяк салгакчылар хөй.

Берт-Дагга эң баштайгы машина 1950 чылда келген. Аңаа ынчангы «Кызыл тук», В. И. Ленин аттыг колхозтарның организастаттынып турган үези ол. Ам бисте сайзыраңгай техника эндерилген. Ыяш ужурар хирээден эгелээш күчүлүг тракторларга чедир чүнү чок дээр! Боттары хууда машиналыг азы мотоциклдиг кижилер безин көвүдээн. Улуг Октябрьның ачызында ол хире херин базымнарны кылган бис.

Даарта улуг байырлалдың хүнү. Ол хүнге совхозтуң бүгү ажылчы чону күш-ажылчы тиилелгелер-биле мынчаар ужуражып, чаартылгаларның шапкын базымын кылып турары ол.

Д. ХЕРТЕК, совхозта партком секретары.

ХОЙЖУ

КЕДЕРГЕЙ-ДАА кадыр, хая-хурууглуг даглар. Адааңче көөрге, аңа кара тамы дег кашпал. Чайын терең суу хая-даштарны ажыр шурап, кашпал иштин долдур бустап-мөөреп чыдар. Алаш хем кыштын соогунга чагырттып, ымыш дошка дүй алзын кан. Ам мырыңай ырдым. Оорожак Доржу дөгне-хураганнарның бажын дозуп кааш, бедик чалым кырындан [illegible] келген. Коргунчуг кашпал. Бажы дүскүнүп бээр хире боорга, дедир аткаарлап чоруй, калбак даш кырынга олура каапкан.

Бичии кысая хүн чүгүрүүнге кирип, Алаш ол чарынга белиин дагның шиш бажынга олурар чоокшулай бергенде, ындан хураганнарын өлекче шиглей долушкаш, бажынга чедип келген. Кадайы Лама-Сүрүн ажык-эмин белеткеп каан болган. Ол хүнүң ажыл-ижин чугаалажып, шайлап олурда, үениң эрткени билдирбээн. Беш харлыг Володязы дашкаар үнгеш, «хойлар өлекте кирип келди» деп алгырган. Ол аразында кышташ дүн эскет чок хүжүп келген. Өгнүң ээлери хоюн кажаалаар дээш дашкаар үнген. Даштын хой-даа чок. Шувтузу мүңгаш кажаада. Лама-Сүрүң кажаанже киргеш, чугаалаптан:

— Хураганнарывыс чоп эвээжээн бергенил? Кажаа ортузу безин четпес. Чамдызы үстүп калган эвес ыйнаан?

Доржу база кажаанже кире болган. Шыңап-ла хураганнарының чамдызы чок.

— Ам ат болган-дыр!—деп, Доржу алгыра берген.— Кайда үстүп каары ол дээр сен? Ам канчап тывар?

— Караңгы дүн дүштү, дүрген барып диле! Ыт-кушка таваржы берзе ат-тыр. Чоп туда сүрүп келбес кижи сен?

— Үстүп калыр деп кым билир боор. Чоонган моомалар боор.

Доржу аал адаанда дуруглардыг кадыр мээсче чүгүрген. Хар чок кара мээске караңгыда чүве көстүр боор бе. Доржу боду безин хая-даштап ажа бер чазып чораан. Оон бир-ле дуруг кырынга үнүп келгеш турарга, кончуг чалымның баарында хой эткени, кадырдан даш казырадыр чуулганы дыңналган. Доржу чүвениң ужурун ам-на билип кааш, чаасканн чугааланган:

— Хөөкүйлерни. Чалым тынчбиле оъттап чоруткаш, муңгаш черде барып, дуруглай бергеннери ол-дур. Ам канчаар? Бо караңгыда ынаар кижи баар арга бар эвес. Ана халап болган-дыр...

Улгаттыр алгырып, кускунчагылаан. Ооң үнү ол-бо чалымнарга чаңгыланыр. Сактырга, өске кижи үн алчып, алгырып-даа турганзыг. Аалынга дедир келген.

— Ана халаптыг чүве—деп, өгже кирип олура-ла, Доржу кадайынга чугаалаан.— Хураганнарывыс муңгаш черде, дуруглай берген ышкаш-тыр. Ынаар алгыржырын дыңнадым.

— Ам канчаар бис?

— Канчап канчаар боор. Даң адарын манаардан башка.

Уйгу чок хонганнар. Даң хаязы чаа-ла бүлүрээрип чорда, Доржу биле Лама-Сүрүң ийилээ чоруп каапкан. Баргаш көрген: хураганнары чалым тии-биле эрткеш, кажаа дег муңгаш черде сынны бергеш, бо турганнар. Ийилээ кускуннап дайгырган. Хураганнары дүште-даа чок турар мындыг. Доржу ол-бо талазындан барып дажап, хоюскан. База хоржок. Ынчап турда-ла хүн хөөреп келген.

— Мен боларның эрткен тии-биле кирейн.

— Ынаар канчап кирер!—деп, кадайы хораан.— Чуглуп өлгей сен. Сокса. Боттары үнүп кээр чадавас. Манаалы.

— Болар дөмей-ле үнмес. Хөйнүң мынча малын черге кырып каар эвес — дээш, Доржу ыдыны ушту берген.—Кызыл бут аргамчыдан туттунуп алгаш барайн.

Узун аргамчының ужун дашка так быжыглай баглааш, Доржу оон туттунуп чорааш, хая тиинде чирик-биле бадыпкан. Кадайы Лама-Сүрүн корткаанындан караа чалзавып, өскээр көрнү берген. Оон караанын чажы бүлдейип келгилээн. «Ынчап хаядан ажып өлүрү ол-дур,—деп коргунчуг бодал баш иштинге кирген.— Орта кижи боор бе?! Малдан кижиниң амытыны харам ыйнаан...» Элээн болганда база катап көрүптерге, ашаа аргамчызының бир ужунда туттунуп алган турган. Хураганнарга чедир ам-даа ырак. Ынчалзажок ындыг кончуг кадыр эвес. Аргамчызын салыпкаш, даштан, дырбыл сөөскенден туттунуп, соястап чорааш, Доржу арай боорда хураганнарга четкен. Олары хораан койгун дег болдунчу берген. Сүрерге, кадыр чалым тиниче чүге баар ийик. Чедажып каш, чүвүрүнүң баан чешкеш, ооң-биле ийи хураганны кошкаш, хая куржаангызын өрү чедип үнүпкен. Ол арызында Лама-Сүрүң душпүрүн кыйгырарга, хураганнар ам-на чииледир алгырышпышаан, ийи-чаңгыстап, демги четкен хураганнар соондан шуужупкан. Арай деп тургаш, муңгашталган хураганнарны чалымдан үндүрүп алганнар. Доржу биле Лама-Сүрүң аажок өөрээн.

ДОРЖУНУҢ хой кадарганының баштайгы чылы — 1965 чыл коргунчуг, дүвүренчиг болуп ынчаар эрткен. Оон ийги чылы эгелээн. Хураганнары ам тогдулар апарган. Кыш-даа келген. Эрги кыштагга көжүп хонуп алганнар. Соок чыккылаар чүве. Бир-ле дүне, чаа чыл бүдүүзүнде, Доржу өгден үнүп келгеш, дыңнаарга, кажаада чаш хураган эткен. Чүгүрүп чеде бээрге, бир тогду оолдапкан болган. Шаралыг чаш хураганны куспактап ал-ла, өгже эккелген. Чаш хурагач доруктурар чылыг кажаа туттунмаан турган. Доржу мурнунда төрүүр хой кадарып чорбаан, арга-дуржулга чок болгаш, хой оолдаашкынынга белеткенип алыр боор бе. Ийи хонук иштинде-ле чаш хураганнар өг долган. Коданның ийи ээзи дүвүреп үнгеннер. Доржу чааш аъдын шыргалааш, негей тоннар-биле чаш хураганнарын чылыглааш, кожазында хойжу Серенниң кыштаанга сөөртүп чедире берген. Хойжу бригаданың бригадири ол чүве-дир.

— Тогду хойлар тө каап эгелээн, аттыг чүве, бригадир — деп, Доржу аңаа чугаалаан.— Чылыг кажаа чок. Чаш хураганнар чаштап өлүр чыгыы. Өгде кижи бут-биле базар чер чок болду. Чамдызын даштын шыргалап эккелдим. Арга-сүме бербес болзуңарза, ат болдум-на.

— Чылыг кажаа тудуп алырын күзүн-ме чугаалап турдум—деп, бригадир хорыглаан.— Чүвениң хөлүн эрттириптерге ындыг-ла болгай.

— Хой кадарып чораан эвес, оларның кажан төрүүрүн канчап билир боор. Мартта, чылый бергенде, оолдаар боор деп бодап турган мен. Өштүг чүве дир, бо тогдулар тос тостуң соогунда тө каап эгелээлер ышкажыл. Ам чүнү канчаар, чаш хураганнарны кана кириирер мен?

— Бергедээн херек-тир. Мында, ырак эвесте, артык эрги кыштаг бар. Олча [illegible] риңден башка. Мен дузалажып, чедирижир мен.

Кыштың чиңгилме соогунда ийи-үш катап дажыглаанып тургаш, демги кыштагга хонуп алган. Чаш хураганнар дыка хорамчалыг болган.

ЧАС ДҮШКЕН. Хар эрип, чер караарган. Доржу хураганнарын санап көрген: төрүүр чүс тогдуга онаашты 87 хураган алган. «Бо-даа болбаан ажыл-дыр» дээш, Доржу база катап бригадир Серенге барган.

— Хойларымны дедир хүлээп ап көр, бригадир, мен-даа шыдашпас-тыр мен—деп, Доржу чугаалаан.

—Адыр, дыңна. Хойжу боон болур кижи-дир сен—деп, бригадири демгизин оожуктурган.

— Хойжу болур кижи ындыг боор бе? Эңир чылын хойлар дуруглаткаш, бодум мырыңай кызыгның кырындан тыныг үндүм, хөй хойну ынчаар кырып каар частым. Ам көрдаан, бо чылын эндерик [illegible] чаш хураган оскундум.

— Далашпа, дыңна.

— Ча-чаа, мени көгүткенидээ, эптеп-чөптээни-даа дуза болбас ийин, акый. Дөмей-ле хойдан үнгеним бо. Харын кымга хүлээдир мен. Ону дүгүржүп алылы.

— Тогду хойлардан безин 100 башка онаашты 87 хураган алган, шымрак көргүзүглүг кижи-дир сен—деп, Серен демгизин бүзүредирин оралдашкан.—Мен улуг хойлардан 90 хураган алдым. Дуржулгалыг кижи-дир мен. А бистиң аравыста ылгал чүгле 3 хураган ышкажыл. Хой кадаргаш, дораан-на ол хире бедик көргүзүг чедип алыры берге херек. Сен ёзулуг малчын кижи-дир сен. Ынчангаш хоюн хевээр кадар. Коданны өске кижиге хүлээдир дугайында чугаа турбас ужурлуг.

Ооржак Доржуну бригадир бодунуң аайынга кирип сургап апкан. Ол ам-даа бир чыл дургузунда кодан хоюн кадарар болган. Доржу мынчаар бодаан: «Шынап-ла мээн улустан дудаан чүвем чүү деп? Кызып көрейн адырам. Сүт көрбейн идкин ужулбас, даг

(Уламчызы 4-кү арында)

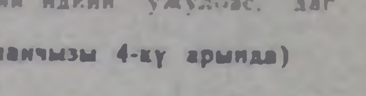

УЛУГ ӨӨРҮШКҮ

Бистиң Дөргүн СБФ-зи СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң мурнакчы коллективтериниң бирээзи. Маңаа чээрби ажыг чыл саанчылап келдим. Амгы үеде фермавыс кышка бүрүн белеткелдиг. Күш-ажылчы көргүзүглеривис эки. Кижи бүрүзү-ле коллективтиң мурнунда сорулгаларны күүседиринге ан соткилдиг, коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттаарынче чүткүлдүг.

Мен бо тодарадыкчы чылда 62 тонна сүт саар деп бедиткен хүлээлге алгаш, он айларда 65 тонна ажылдым. Ынчангаш чылда хүлээлгемни хуусаа бетинде күүседир эргам бар.

Ферманың малчыннары чүгле күш-ажылга кызымаккай эвес, харын культурлуг амыдырал-чурттаалга дээш демисежип турар. Анда ажыл-ишчилерниң бажыңнарынга баарга бай шыдалгыры аажок, өг-бүлелериниң культуразының бедээни каранца носку. Бо хире чаагай амыдыралывыс Улуг Октябрьның ачызы-дыр.

Аныяк салгакчыларның кижизидилгезинге таарымчалыг байдалды тургузарынче партия, чазак сагыш салып турар. Ооң бир херечизи болза хөй уругларлыг өг-бүлелерге материалдыг дузаны көвүдедир, чонуң амыдыралының деңнелин бедидер дээш эвээш орулгалыг өг-бүлелериниң уругларынга дузаламчы тыпсырының хемчеглерин ажылдап кылгаш, бадылааны болгай. Ону улуг өөрүшкү, чоргаарал-биле утиурь таныштывыс.

Он уругну өстүрүп, кижизиткеним дээш «Маадыр-иe» атты Совет чазак бо чылын меңээ тывысты. Ол база улуг үнелел, алдар хүндү.

Улуг уруум Чадаанада чониуң амыдырал хандырылга комбинадының дааранычкызы. Өөн бичези Клара—Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу. Алёша—Совет Армияның хүрээлеңинде эки албан эрттирип турар. Гриша, Поля, Александра, Юлия сугллар школачылар. Мергенивис Хайыраканның уруглар садында, эң хеймери ам-даа чаш, бажыңында өзүп, дорүгүп турар.

Өөм ээзи Ондар Хола база ферманың мурнакчы инек кадарчызы. Кайывыс-даа багай эвес ажылдап, айда алыр ажыл телевиривис-даа шыырак, культурлуг амыдырап чурттап олурар бис. Нийти өрулгавысты улуг өг-бүлениң кежигүннеринге онаалтыр санаар болза, үстүнде чугаалаанывыс материалдыг дузаламчыны база алыр улус-тур бис. Бис бүгүнү бодап келгеш, партияның, чазактың ада сагыш салыышкынынга харыы кылдыр улам эки ажылдаар, ажы-төлүвүс эртем-билиглиг кижилер болуп, чонунга төлептиг бараан болзуннар дээш оларны коммунизмниң ёзулуг тургузукчулары кылдыр кижизидер ужурлуг бис.

Ондар ДҮКТҮГ.

Маадыр-ие, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы.

САЙЗЫРАЛДЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Россияга «Авроранын» күштүг дааштаашкыны чаңгыланган хүнден бээр, ам бежен чеди чыл шуужуп эрте берди. Ынчангаш чылдың-на Улуг Октябрьны байырлап, ону демдеглеп тургаш, Советтер чуртунда колхоз, совхозтар кайы хире чаартылып, чечектелип турарынга өөрүп, аңаа чоргаарланып, чурттап эрткен оруувусту сактып, ооң бөгүнгү амыдырал-биле деңнеп, ажыл-иживисти түңнеп көөр чаңчылдыг бис.

Бети кыдыы мээң колхозум дижик. Ол база-ла тургустунган үелиг. Тускай төөгүлүг. Мен ооң шапкын хөгжүлдезиниң дириг херечизи болуп, төрээн колхозумнуң сайзыралын караам-биле көрдүм.

Каа-Хем районда чурумалдыг черлер-ле хөй. Оларның бирээзи Көк-Хаак. Ол — бистиң «Коммунизмче орук» колхозтуң төвү. Суурумнуң мурнуу талазын терең суглуг Каа-Хем чуп, далаш чок агып бадып чыдар. А Көк-Хаактың кедээ талазын тараа, сиген шөлдери, одар-белчиирлиг хову-жуктар, тейлер кааштап турар. Амгы суурнуң турар черинге баштайгы коллективтиг ажыл-агый 1941 чылда организастаттынган. Ынчан чүгле 50 ажыт өреге каттышкан. Чаңгыс-ла тракторлуг. Комбайн, автомашина чок. Каш санныг андазын, молотилка бар. Тараа тарыыр шөлү — 450 гектар. Чаа тургустунган ажыл-агыйның херенгизи ындыг турганын хоочун колхозчулардан дыңнаан мен.

Терең суглуг Каа-Хемниң эриинге тургустунган ол ажыл-агыйны «Коммунизмче орук» колхоз деп адаан. Ол ам 33 харлыг. Ол үениң дургузунда суур таныттынмас кылдыр өскерилген: хону, делгем кудумчуларлыг, сес чыл школалыг, ясли-садтыг, улуг автогаражтыг, медпунктулуг, Культура бажыныг болгаш өске-даа албан организацияларлыг чараш суур апарган. Радио, телефон, телевизор дүн, хүн чок ажылдап, Ильичиниң лампочказы чырып турар. Ол дээрге Улуг Октябрьның, Ленинниң Коммунистиг партияның ачызы-дыр. Кижи дээш, ооң чаагай чоруу дээш, культурлуг амыдырал-чурттаалгазы дээш ада сагыш салыышкынының үре-түңнели ол-дур.

Кыска үениң дургузунда бистиң колхозувустуң экономиказы дыка быжыккан. Ам ажыл-агыйда 40 трактор, 22 комбайн, 32 автомашина бар. Колхоз 1197 баш мыйыстыг бода малдыг, 238 хаванныг, 4914 хойлуг, 298 чылгылыг, 8759 гектар тараа, 1188 гектар сиген шөлдүг.

Эрткен чылын бүгү продукциязын сайгарганывыстан колхозтуң нийти киирип алган орулгазы 908 муң рубль болган. Колхозчу бүрүзүнүң амыдырал-чурттаалгазы чаагайжаан, хоорай чурттакчылары ышкаш кеттинер. Кызылдан болгаш бистиң чуртувустуң найысылалы — Москвадан дамчыдыышкыннарны телевизордан көрүп, радиодан дыңнап турар.

Тодарадыкчы дөрткү чылдың эрткен тос айларында «Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ишчилери багай эвес ажылдап, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Бөскү дүжүт ажаалдазын ой-шаанда организастыг чоруткан.

Бо чылын агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары бедик дүжүттү өстүрүп алырынга шаптыктаан. Ажыл-агый бир гектардан-на 6,5 центнер дүжүттү ажаап алган. Мен база-ла мурнуку чылдарда ышкаш, дүжүт ажаалдазынга кириштим. Сезон дургузунда 439 гектар черниң тараазын ажаап алдым. Ажаалда үезинде колхозтуң баштайгы тургузукчуларының бирээзи, хоочун механизатор Кузьма Сидорович Липанов багай эвес ажылдаан. Ол ышкаш хойжу Салчак Амырбиттиң ажылы демдеглексенчиг. Бо чылын ол 100 хойдан-на 98 хураганы бүрүн камгалап доруктурган, бир хойдан-на 3 кг дүктү кыргып алган. Ажыл-ишке кызымак, төлептиг саанчылар колхозта эвээш эвес. Бисте Анна Александровна Логинова, Екатерина Семеновна Кирикова, Любовь Булчукеевна Орустук ышкаш саанчылар социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, бир инекке онаалтыр бедик саалданы чедип ап турарлар. Шак ындыг ажыл-ишчи, кызымак кижилерниң шудургу күш-ажылының түңнелинде, колхоз эрткен тос айларда күрүнеге 453 тонна сүттү, 450 тонна эътти, 152 центнер дүктү саткан. Соолгу чылдарда колхозка бирээзинге-ле 200 инек кирер үш кажаа, бызаага 3, хойга 2 кажааны, ийи квартиралыг 14 чурттаалга бажыңы ажыглаалга кирген.

Бистиң колхозувустуң тудуг-суурү чылдың-на немежип, чаа тудуглар суурнуң арнын каастап, хевир киирип турар. Бо чылын колхоз төвүнде чунар болгаш хеп чуур черлиг комбинатты, дөрт кижи ажылдаар магазинни, мал чемин белеткээр цехти, улуг машина-трактор мастерскаязын тудуп турар. Оларның чамдыктары ажыглаалга удавас кирер.

Ажылга ынак, аңаа бердинген чүс-чүс аныяк оолдар, кыстар бисте хөй. Олар хоочун салгалдың үүле-херээн төлептиг уламчылап, Октябрь революциязының чаалап берген тиилелгелерин быжыглап, оларны уламчылаарынга келир белен.

М. СИТНИКОВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, «Коммунизмче орук» колхозтуң механизатору.

ЧУРУКТА: М. Ситников (оң талазында) механизатор эш-өөрү-биле кады.

КОЛХОЗТУҢ ЭРТКЕН ЧЫЛЫН ОРУЛГАЗЫ 908 МУҢ РУБЛЬ БОЛГАН.

Октябрь революциязы ОРДЕННИҢ ЭДИЛЕКЧИЛЕРИ ЧУГААЛАП ТУР

Таңдыда дуржуурга станциязының хойжузу Оюн КАШПЫК-КАРА:

— Нийтиниң малының баш санын өстүрер, ооң продуктуузун бедидер харысалгалыг ажылга 1954 чылдан эгелеп ажылдадым. Ажылдап келген чылдарымның дургузунда бергелерни ажып эртип, төрээн Тывамга хой ажылын сайзырадыр херекке биче эвес улуг-хуумну киирдим.

Октябрьдан төрүттүнген Советтер чуртунуң хамаатызы болганымга чоргаарадым улуг. Ада көрбээнин оглу көөр дижирн ышкаш, чаартынган амыдыралдың бедиинче базын, хөйнү көрүп, билип, шудургу ажылдап келгенимниң түңнелинде партия болгаш чазак Октябрь Революциязы ордени, «Күш-ажылчы шылгарал» болган! Юбилей медальдары-биле шаңнаан.

Чазактың тывысканы бедик шаңналдары мени күш-ажылче улам сорук киирген. Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында калбырган социалистиг чарышка кирипкеш, алган хүлээлгемни күүседтим. Бир хойдан 3200 грамм дүк алыр хүлээлгемни 3500 грамм кылдыр боттандырдым.

Кызылда ажыглаал-техниктиг харылзаа бөлдириниң инженери Николай ПОЛЕВ:

— Амгы үеде автоматтыг телефон харылзаазы кайгамчык сайзыраан. Совет эртем-техника космоска бүзүрелдиг харылзааны тургузуп турар. Ол дээрге Улуг Октябрьның тиилелгезиниң ачызы-дыр. Октябрь бөдүүн чонга бүрүн эргени тутсуп берген. Ынчангаш чон хостуг эрге-шөлээзинге даянып, чаагай күзел-соруун боттандырып турар.

Харылзаа ажылынга 1941 чылдан эгелеп ажылдап келдим. Бо үениң дургузунда монтерниң, электромеханиктиң, инженер кижиниң мергежилдерин өөренип алдым.

Ам Кызыл хоорайның автоматтыг телефон станциязында инженерлеп тур мен. 1971 чылда Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаттым. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак мээң ажылдажымны бо хире бедик-биле үнелээнинге өөрүп чор мен.

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң хойжузу Мөңгүш СЕДЕН:

Шудургу ажыл-иш кижини алдаржыдар дээр болгай. Эрес-шудургу ажылдаан чүс-чүс муң кижилерни Төрээн чурт бедик-биле үнелеп, чазактың хаваалары — орденнер болгаш медальдар-биле шаңнап турар. Олар-биле кады мени база Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаанынга кызыгаар чок өөрүп, байырлалдыг таварыштыр өөрүшкүмнүң сөстерин партиямга болгаш чазаамга база катап чүректиң ханызындан илереттим.

Ол дээди шаңнал төрээн совхозумнуң ажыл-херээ дээш улам күженишкиниң ажылдарын меңээ хүлээндирип турарын бедик харысалга-биле медереп билип турар мен. Бо хүннерде бистиң республиканың малчыннары эң-не харысалгалыг үе — кыштаглаашкынче улуг кичээнгейни салып турар. Мен кыжын малга бээр 10 тонна сигенни, 4 тонна сенажны белеткеп алгаш, ам кыштагга кажааларымның септелгезин доозуп турар мен.

ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ, УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ ГЕЗИНЧЕ, БУРУНГААР!

1975 ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ БИС

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы дооступ, тодарадыкчы чылы эгелеп турда, Москваның болгаш Ленинградтың мурнакчы бүдүрүлгелериниң уткуштур планының негелделерин ёзугаар ажылдаар дээн эгелекчи саналы бистиң республикага нептереп эгелээн турду. Ол эгелээшкинни биске баштай-ла республиканың эң улуг бүдүрүлгези болур «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи эгелээн. Уткуштур планның ужур-утказының, ооң негелделериниң дугайын топ солуннардан болгаш тускай брошюралардан кичээнгейлиг номчуп, ону биске, транспорт организациязынга ажыглап болурунуң таарымчалыг аргаларын дилеп тывар дээш автобазаның удуртулгазы, партия болгаш хөй-нийти организациялары тодаргай хемчеглерни ол үеде боттандырган.

Уткуштур план дээрге үстүкү органнардан бүдүрүлге коллективинге баш удур доктаадып берген контроль чурагайларны ажыр күүседиринче эде көргеш, чаа чедиткен хүлээлгени күрүне планы кылдыр бадыладып алыры ол. Маңаа эң-не чугула чүүл болза иштики курлавырларны холу ажыглаарының оруктарын баш удур илередип тып алыры, кижи бүрүзүнүң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары болур. Ооң башка түс-түс ажылчыннарның хууда алган пландары күүсеттинмейн баар болгай.

Автобазаның чолаачылар бригадалары бедиткен хүлээлгелерин уткуштур планнар кылдыр бадыладып алырга, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары оларның аразынга социалистиг чарышты калбартырынче, ооң дээштиг болурун азы моральдыг болгаш материалдыг талаларын күштелдиреринче кичээнгейни салып келген. Чарыштың түңнелдерин ай, квартал санында үндүргеш, бо удаада кайы бригадаларның база кымнарның эң эки түңнелдерин чедип алганын көргүзүг самбыразынга чырыдып, харын-даа уткуштур планның негелдезин ёзугаар оларның алган шаңнал акшаларының түңүн безин хөйге дыңнадып чедирерин чурумчуткан бис.

Уткуштур планны ёзугаар ажылдап, социалистиг чарышты ындыг аянныг организастаарга, ажылчыннарның күш-ажылчы идепкейи дыкала көдүрлүр-дүр деп чүвеге бүзүредивис. Ооң тодаргай чижээ бо. **Бистиң коллективтиң кежигүннери тоску беш чылдың дөрт чылдарының планының онаалдаларын хуусаа бетинде үш чыл 7 айларның дургузунда күүсеткенин Төрээн чуртка рапорттааның** республика солуннарының номчукчулары билир. Ол дээш республиканың удуртур органнары биске байыр чедирип чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн телеграммаларны чорутканнар. Ол телеграммалар көргүзүг самбыраларында ам-даа хевээр, ажылчыннарны күш-ажылчы тиилелгелерже сорук киирип турар.

Бо улуг тиилелге кижи бүрүзүнүң бердинген күш-ажылының ачызында чедип алдынган. Байырлал хүнүн таварыштыр коллективтиң мурнакчыларының дугайын чугаалаар апаар. Коммунистер В. М. Дюкарев, А. П. Рассохин, С. Т. Митряшкин болгаш оон-даа өске чолаачылар беш чылдың планын 2,5—3 чыл дургузунда күүседипкеннер. Олар ам оңгу беш чылдың үлүүнге кириштир ажылдап турар.

А автобазаның коллективи нийтизи-биле 1975 чылдың үшкү кварталының үлүүнде барган. Чыл төнчүзүнге чедир келир чылдың бирги чартыының планын күүседиптер арга бисте бар апарган.

Л. ХАСАНОВА,

«Тыва кодээ тудуг» трестиң автобаазазының директору.

Чедиишкиннерлиг болган

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының байырлалын Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозтуң малчыннары күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турар.

Нийтичиниң малының баш санын өстүрер, ооң продуктулуг чоруун бедидер база дүк, эът бүдүрер болгаш күрүнеге садар орулгаларын күүседир дээш бо чылдың эрткен он айларында олар күженишкиннг ажылдаан. Күрүнеге эът садарының чыл планын 100 хуу, дүктүң — 110,9 хуу күүсеткен.

Кодээ ишчилерниң ортузунда планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур база ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш калбарган. Александр Ооржакка удурткан өшкү бригадазы чүс баш төрүүр өшкүге онаалтыр 89 анайны доруктурган, бир баштан-на 700 грамм дүктү кыргып алган, чарышка тиилекчи болган. Хойжу Иргит Эрелчин чүс баш хойдан-на 105 хураганы мени өстүрген.

Х. КАРА-ООЛ,

СЭКП райкомунуң пропагандада болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

САННАР, ФАКТЫЛАР

● Бистиң республика 1964 чылда Ленин ордени, а 1973 чылда — Улустарның найыралы орден-биле шаңнаткан.

● Тыва АССР-де бистиң чуртувустуң 40 ажыг националдарының төлээлекчилери ажылдап турар.

● Ам Тыва АССР бир муң кижиге онаалтыр дээди база ортумак эртемниг кижи саны-биле чамдык автономнуг республикаларны (Калмык, Дагестан, Чечен-Ингуш) ажа берген.

● Тыва он муң чурттакчызынга онаалтыр 200 студентилерлиг, ол дээрге Англия, Италия, Франция болгаш өске-даа чамдык капиталистиг чурттарның студентилеринден каш катап хөй.

● Улустуң чогаалчызы, Күрүне шаңналының лауреады С. К. Токаның «Араттың сөзү» деп тоожузу ССРЭ-ниң 22 улустарының дылдарында очулдуртунган.

● Тыва улустуң боттыыңгыр уран чүүлу Москвага, Новосибирскиге, Якутияга, Кишиневка болгаш Моол Арат Республикага болгулаан янзы-бүрү көрүлделерге, фестивальдарга бедик үнелээшкинни каш удаа алган.

ОКТЯБРЬНЫҢ ЧЫРЫЫ, КАПИТАЛДЫҢ ИМИРИ

Карл Маркс революцияны төөгүнүң шимчедикчизи деп адаан. Ооң ол сөстериниң шынныын Октябрьның социалистиг Улуг революциязы бадыткап көргүскен. Ооң ам 57 чыл оюн бүгү делегей демдеглеп турар. Улуг Октябрьның идеялары, идеалдары болгаш тургузукчу практиказы амгы делегейде болуп турар болуушкуннарның чорудулгазынга шиитпирлиг салдарын чедирип турар.

Байырлал бүрүзү-ле— боду онзагай демдектиг. 15 эвилелдешкен республикаларның бежи — Молдавия, Узбекистан, Киргизия, Таджикистан, Туркмения боттарының алдын юбилейлерин бо күзүн байырлап эрттирип турар. Чурт беш чылдың тодарадыкчы, дөрткү чылын чедиишкиниг күүседип, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң идип үндүргени канчаар-даа аажок улуг социал-экономиктиг программазын чайгылыш чок болгаш күженишкиниг боттандырып турар. Бо чылдың тос айларының дургузунда план күүселдезиниң дугайында статистиктиг медээни көрүп алза. Үлетпүр продукциязының немелде өзүлдези, эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, 8,2 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,7 хуу өскен. Бо чүгле ийи сан-түң-дүр. Ынчалзажок ол саннар күженишкиниң күш-ажылды, соксаал чок чаартылганы, социалистиг темпилерниң деңнээр чок өзүлдезин тодаргай көргүзүп турар-дыр.

Совет Эвилелиниң иштики болгаш даштыкы политиказы бузулбас чаңгыс эп-биле каңнаттынган дээрзин делегей көрүп, билип турар. Ооң экономиктиг политиктиг болгаш камгалал күчүзүнүң чайгылыш чок өзүүшкүнү — коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың делегейге ажыл-чорудулгазының, бүгү — нийти тайбың дээш демиселдиң чедиишкиниг чорударының быжыг чөленгиижи. Тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политика болурунуң эзээнде ССРЭ-ге коммунизм, социалистиг өске-даа чурттарга чаа нийтилел тургузарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Октябрь чуртунуң тайбыңга ынакшылдыг инициативазы ылап-ла түңчү чок. Делегейге ооң ажыл-чорудулгазы канчаар-даа аажок улуг. 1974 чылдың чүгле октябрь календарын ажып көрээлиңер. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ГДР-же аян-чорук кылган, а ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Финляндияга чорааш келген. Л. И. Брежневтиң бо чылдың ноябрьда Моолче баарының дугайын, ооң Дж. Форд болгаш В. Жискар д' Эстэн-биле кайы-даа талаларның сонуургап турар айтырыгларын чугаалажыры-биле болур ужуражыышкыннарының дугайын, ооң Каирже баарының дугайын дыңнадып чарлаан.

Болгарияның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары Т. Живковту, АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджерни, ГФР-ниң канцлери Г. Шмидти, Пакистанның премьер-министри З. Бхуттону, Египеттиң даштыкы херектер министри И. Фахмини, Португал Республиканың чазак делегациязын болгаш даштыкы өске-даа хөй-хөй ажылдакчыларны Москва хүлээп алган. Ол бүгү чугаалажыышкыннар болгаш аян-чоруктар күрүнелер аразынга харылзааларны экижидеринче угланган болгаш делегей байдалын экижидеринге, чавырылдырыышкынның чорудулгазын быжыглаарынга идигни берип турар.

Варшавага Европаның 28 коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилери ужурашкан. Ол диптиң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының «Европага тайбың, айыыл чок чорук, кады ажылдажылга болгаш социал депшилге дээш демисел» деп темага тураскааткан конференциязы 1975 чылдың ортан үезинге чедир белеткээш, ону ГДР-ге чыылдырар дугайында шиитпирни 25 миллион коммунистерниң өмүнээзинден олар хүлээп алганнар.

Бо чыл чөөн үзелдиг күштерниң көскүзү-биле идепкейжээниниң чылы апарган. Барыын Европага коммунистиг шимчээшкинниң өзүлдези-биле ол демдеглеттинген. Реакция үндүр кызадып турар. Болган көрүнерден, Португалияның чазаанда коммунистер киржип турар, олар — Францияда, Италияда улуг күш апарган. Грецияда коммунистер чажыт байдалдан үнген, Испанияда коммунистер чажыт байдалда хевээр артпышаан болза-даа, идепкейлиг хөделиринге белеткенип турар. «Көрүңерден, бөгүнгүнүң хады «Кызыл парустарны» хере үрүпкен!» деп, Францияның неделя санында үнер буржуаз «Пуэн» солуну бижээн. Чүү дээр, шын-на үнелел-дир. Төөгүнүң бодунуң хады «Кызыл парустарны» хере үрүп турар, ол чаа эгелевээни, а «Авроранын» төөгүлүг дааштаашкынындан эгелээн болгай.

Социалистиг дем каттыштырылганың делгемнериниң кырында Октябрьның чырыы чаайынандыр куттулуп турда, капитал тергиидеп, ол башкарып турар черде — имиртиңнээн. «Хостуг делегейниң» үндезин туружу кошкап, ооң үнези чидип турар. Политиктиг институттарывыс быжыг дижип, барыын чүкте хоолурган, алгыржып турарлар. Ынчалзажок ында чазактар турум эвес, үргүлчү солчуп турар. Бо талазы-биле «рекордту» Италия тудуп турар: 12 чыл дургузунда чазак 15 удаа солушкан. Бо чылын Португалияга болгаш Грецияда фашистиг ёзу-чурум дүшкен. Шериг-политиктиг болгаш экономиктиг күжүвүс быжыг дижип, барыын чүкте чулчуруп турарлар. Ындыг түрбүже, НАТО-нуң болгаш «Нийти рыноктуң» частып-буступ, бууран эгелээнини чажырып-даа аргажок апарган. «Бүгү-ле чүве бар» дижип, барыын чүкте чулчуруп турарлар. Ынчалзажок АКШ-та, эң-не бай-шыдалдыг капиталистиг чуртта 30 миллион кижилер аш-түреңгэ байдалда чурттап турар.

30 чылдарның экономиктиг бууразышкынының демдек-хөлегези барыын чүкте коргунчуг кылдыр көстүп келген. Ындыг айыыл чайлаш чок катаптаттынып болур деп, буржуаз нийтилелдиң ат-сураглыг кижилери санап турар.

«Барыын чүкте имир дүшкен»,— «Нью-Йорк Таймс» солуннуң октябрь 10-да үнген редакция чүүлүнүң эгези ындыг болган. Барыын чүкте сандараашкынның чылдагааны солун бижинйишаан, ооң мындыг ийи түңнел үндүрген: бирээде, бир эвес хөй санныг экономиктиг болгаш саң-көө айтырыгларын болур-чогууру-биле шиитпирлевес болза, «30 чылдарда болган экономиктиг бууразышкынга дөмей, шак мындыг байдал бүгү индустриалдыг делегейни хөме апы бериш болур». Ийиде, «бир эвес сандаргай чорук хемчээл талазы-биле улам калбарар болза, чаа олурткан ииштарның ыурган үезинде барып ужары дег, чазактар дүжүп бадар».

Капитал делегейиниң кырында булуттар диргелип турар. Ынчалзажок капитализмниң камгалал курлавырлары ам-даа бар болбайн аан. Катаптаттынып турар кризистер ону чамдык чүүлдерге, кажарлаарынга, олче диргелген согуунуң күжүн «базарынга» өөреткен. Ынчалзажок кризис бүрүзү, туурган саны төөгү талазы-биле бууран дужуурер чайлаш чок апарган мөлчүкчү тургузуңуң үндезинин чүй шаап, божаңнадып турар. Ажылчы чоннарның [illegible] турушкарынче ыйылашканы өзүп, күштелип турар. Соолгу беш чыл дургузунда ажыл соксадыышкынынга 225 миллион кижи киришкен. Национал-хостуулгалыг шимчээшкин империализмге улуг согуушкунну база таварыштырып турар. Португалияның колониялары турган чурттар бо чылын хостулганы база хамаатышкынас чорукту чедип алган ийик бе, азы ында белеткенип турар. Бо чорук капитализмниң бужар колониалдыг системазының бүрүн бууран дүжеринин чоокшулаан орарын херечилеп турар.

Бо октябрь хүннеринде ышкаш, ийи делегейниң кажан-даа бо хире удурланышкак турбаан чадавас. Ында, барыын чүкте, — идегел чок чорук, даартагы хүнге бүзүрел чок чорук болган. А мында, социализм делегейинде, — чайгылыш чок бүзүрел, чырыткылыг даартагы хүнге бүрүн бүзүрел болган. Ында — имиртиң, бууралышкын, доралтаашкын, а мында — чечектелиишкин, аас-кежик, омак-хөг, амыдыралга ынак чорук хайнышкан. Ында — экономиктиг болгаш политиктиг кризистерниң саглыышкыны, а мында — бүгү-нийти тайбың дээш хүн бүрү могаг-шылаг чок ажыл-чорудулга.

Ынчангаш революцияның шимчедикчизи, төөгүнүң шимчедикчизин бурунгаарлап, дүргедеп чорун орар дээрзин бүгү-ле чүве көргүзүп турар.

В. КУЗНЕЦОВ.

(СЭТА).

ОКТЯБРЬГА ЙӨРЭЭЛ

Кызыл өң

Чуртум оңун
Чуруп аар деп бодазымза,
Чеди чүзүн
Челээштен өң дилевес мен.

Аткан дагның
Алдын-кызыл хаяа чырыы—
Ада-чуртум
Алыс түрү, шырайы дег.

Кызаңнаашты
Кызыл Хаяа — Октябрьдан.
Төрээн черим.
Төрел чонум одунганнар.

Күзел чораан
Хүнү болур хосталганы
Чаңның, өрттен
Чалданмайн чаалап алган
Эчис дээзи.

Энерелдиг соруувусту,
Хортан дайзын
Хоозурадыр дээш шоглап
кээрге,
Төрээн чуртка

Төлдүн дээди ынакшылын
Маадыр чонум
База катап бадыткажып:
Аймак-сөөк бол.

Ажы-дуңма улустарның
Аржаан болган
Арыг кызыл өңгүр ханы
Күзел-сорук.

Күштүг ынак Найыралдын
Кадналганың
Хайыралыын мөңгежиткен
Эргип чегпес.

Эргим чурту—кызыл күрү.
Совет чонну —
Чоргаар, хостуг кызылдар
дээр.

Каап дээрде
Хатка ниискээн кызыл тукта
Калдыр. Маска
Кайын тура тода көстүр
Ие-чуртум

Ишчи, маадыр улузунуң
Келир өйже
Херe баскан чыскаалының
Баар оруун

Башкы Ленин номнап берген.
Мерген ТК
Бедиктерже бисти баштаан
Бомбурзекти

Богун корем—чартыы
кызыл.

Шыныыг орук
Чыскаалының одуруунче.

Хосталган чон
Холун сунуп, кожалашты.
Кызыл өңге
Кымдан артык ынак-тыр мен.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

Улам чырыыр

Эрземей ПАЛКИН,
алтай шүлүкчү.

Ол даг, хүнүң
Дыка орай көрзүмзе-даа,
Октябрь сен салымымда чаңгыс сен сен.
Чүрек согуу чырык черде Чалгыс, Чөптүг.

Чүгле сенче соруналдай чүткүп турар
Октаргайже оглуң ушса чергаарланы
Ону ырга уйүң кылдыр хуулдурар мен
Төөгүде сээң бедииң чүүден бедик.

Төлеп шыныңң чамбы-дипте эң-не шыныыг
Делегейде бүгү чонга күзел, чол сен.
Дески чыргал, тайбың, эрге тыпсыр-даа сен
Улус шуптуу сенде тулуш бодап алган

Улуг болгаш кыска ат бар — Ленин ол-дур.
Октябрь сээң чалбыраажың мөңге кыптып,
Амгы берге үе өттүр дузалап чор.
Октябрь, сен чазыг билбес чаңгыс шын сен.

А бир эвес чазыпсымза — ол мээң буруум.
Адың — ыдык, алдар-сураан — чүден чаагай.
Алыс шынның аас-сос-биле мегелеттпес
Одазыдан чоп көвей отту алган тудум
Оон чалбыш улам чырып, көскү кывар.

БАШТАП БАР ЧОР

Кайы-даа дап чурттарынга чоруур болза,
Кандыг-даа чон аразынга кирер болза,
Кара чаңгыс очулга чок билдинип кээр,
Карачал чон угаанынче шыны тарып.

Караңгының шолбаны боөп кыптып кээр
Хайыралыг эргим ат бар — Ленин ол-дур!
Кения чурттуг, бижик билбес түреңгилер
«Кегээрелдиг Ленин»— дээш чырыш кыныр.

Мали черниң шынчы оглу мону сеглээр.
«Башкы Ленин бисте номнап айтып турар».
Муңгаш арга, ажык көк дээр чурту болган
Муң-муң ядыы Ленин чуруун азып алгаш.

Аразында совет чуртун чугаалажып.
Аас-кежик, тайбың, чолду күзеп орар
Сальвадорнуң тараачыны дерин чоткеш
«Салымывыс Ленин-биле тудуш» деп каар.

Мексиканың белик дагга кадарчызы
«Мени Ленин хостап аар» деп ырлап чоруур
Кара-бажың хөназында дүнүүп чыдар
Каргыс чурттар патриотту кижилери.

«Канчалза-даа Ленин шыныы шилээн бис!» дээн,
Чугулалап, кыйгы салып, туржуп туру.
«Очаланган кедилерин Улуг Ленин —
Ооң номнады — салымывыс өскерткен»— деп.

Кулданыгдан уштунган чоп демин кадыр,
Хувискаалдың ажыын билип, байырлап тур
Өртемчейде чурттар-ла хөй, кижилер хөй
Өске-башка дылдыг, чаңныг, чурттаалгалыг.

Ынчалза-даа оларларны Ленин ады
Ыдык улуг демиселче сорук кирип,
Хосталганың оруундува каттыштырып,
Хонук бүрү, доктар билбейн, баштап бар чор.

Олег СУВАКПИТ.

ЧЫРГАЛАҢНЫҢ ХАЯАЗЫ

Каптагайның караңгызын шиибий шапкан, чыргаланның чырык даңы — Октябрь революциязы орус чуртка тиилеп турда, он бир харлыг турган дыр мен. Ынчан кожайларның хоюнуң кадарчызы, чоллак, самдар хөректээштиг, шору аарган оол-ла ыйнаан мен. Тоогу-даа коптарып канчаар, Октябрь чок турган болза, авам салган, арат-чонга «дүңгүрүнүң дуккүлетпе» деп ырлаттырып, ядараанда хам-даа апаар турдум ыйнаан.

Улуг Октябрьның чырык хаязы Саян Ажыр херелленип, «чаштанчыдан чалбыыш үнер» дижирн дег, бистиң Тывага национал хосталгалыг революция тиилээн. Ол хосталганы орус чон биске пашкап, баар оруувусту башкы Ленин айтып берген.

ТАР-ның революстуг шериинге албан эрттирип тура, 1925 чылда, бир-ле дугаарында шии деп чүвени совет хамаатыларның клувунга көрдүм. Оон эгелээш, театр уран чүүлүнге сундулалымның отчугажы тывылгаш ышкаш чүве. Орус дылды-даа ынчан омазымазын билип эгелээн мен.

1928 чылдың августа кезек тыва сургуулдар Москвада Чоон чүк улустарының Коммунистиг университединге өөренирн-биле Улуг-Хемни куду салдап бадыпкан бис. Өөрелиите эгелээн, а бир чыл эрткенде Ленинградче экскурсияда кылдывыс. Ынчан бир-ле дугаарында революцияның кавайы — Ленинниң хоорайы-биле таныжып, маадырлыг крейсер «Авроранын» көрдүм. Оон эгелээш, Ленинградка барган санымда-ла Нева эрин-биле кылаштап, бажым бүру тоогуну көрүп, «Аврорага» албан барып чолугар апарган мен. Ол чүгле мээң эвес, делегейниң кандыг-даа дааннден келгеннерниң чаңчылы, хүлээлгези. Оттурукчу Октябрьны орашпарда ол хире улелээр-дир ыйнк. Ол чок болза, ээгай аас-кежии туржук, халгып-чакпа, чайынныг хүн чогу-биле ломей-ле ыйнаан.

Эх, чаагай-ла шаг-дыр ыйнг бо, арат-чонум, ажы-төлүм! Чалгынывыстың ылгыын, сайзыралывыстың шапкынын. Совет Тывавыстың 30 чылын чоокта чаа байырладывыс. Литература, уран чүүлүвүстүң дээжизи аялганың арыын, состуң чечени Ада-чуртувус пайысылалы — алдын Москвага аян тудуп, залдадын чедирген болгай. Персоналдыг пенсионер-даа болзумза, ол хүннерде сеткил-чүрээм хайымналып, Москваның театр институдунга өөренип турганымны сактып, М. Горький, В. Маяковский, К. Станиславский дээш ышкаш сураглыг кижилерге ол улуг хоорайга ужурашканымны бодап ордум.

Москвага эрткен Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүн хүннеринин дугайында солуннарлап номчуп, радиодан дыңнап, ооң киржикчилери-биле ужуражырга — солун болгаш чоргаарамчыг-дыр. Мону бодап келгеш, шүлүкчүнүң мындыг одуругларын кижи чайгаар-ла сактып кээр:

Улузумнун уран чүүлү —
Узак дыттың маңы үнүп.
Ушта халып олурган дег.
Улам-уран куткултулап.
Угбалышкы найыралдыг
Улус-чоннуң хөглелинде.
Чаңгыс дениг оркестрде
Чаңгыланып дыңналып тур.

Бо-ла бүгү Октябрьның ачызы, оон кежик чолу-дур.

В. КӨК-ООЛ.
РСФСР-ның алдарлыг, Тыва АССР-ның улустун артизи, драматург.

ЛЕНИН ШӨЛҮ

(Романдан эге)

Мен Кызылдың чурттакчызы мен. Мээң ажылдап турарым ыяш заводу Чүлдүм кудумчузунуң ужунда, Улуг-Хемниң эрик кырында. Кижиниң эң ынак чери черле турар аа? Сураглыг шүлүкчүлер, чогаалчылар, чурукчулар лаады-ла төрээн черинден эгелеп чогаалдарын, ажылдарын бижиирлер ышкажыл! Ол черле чоп. Кижи туржук, оранның кужу безин төрээн черинге кедергей ынак, дуруяалар кандыг ииик? Олар чеже-даа күзүн шылыг орандыва ужуп чанза, чазын дөмей-ле төрээн черинге — туляалыг шыктарга четкилеп келгилээш, кара туразында чайлаарлар болгай.

Кижи бодунуң ынак черин шилип ап болур бе? Болбайн канчаар але. Мээң эң чараш сынар, эң магадаксаар, эң ынакшыыр черим Ленин шөлү. Бодап-даа көрүңер, эштер. Кызылдың төп кудумчузун Ленинниң ады-биле адаан. Ам ол кудумчуда, чоннуң чыглыр черинде, ядыыларга шын оруктуу айтып номнаан улуг башкының кедергей улуг тураскаалын кылып каан. Мен бодаарымга, тураскаал база кижи ышкаш аттыг, төөгүлүг, алдарлыг болур ужурлуг.

Владимир Ильич чүс хар харлап турда, мен бо шөлге чыылган хайым чоннуң аразынга шымнып турдум. Хөлчок улуг хурал болган ышкажыгай. Школачылар, шериглер, Кызыл хоорайның чурттакчылары ол хайым чыышка, бир улуг байырга келген чүве дег, мөөннежип келгеннер. Ол хүнүү уттур мен бе? Чок. Кажанда-даа утпас мен. Мээң бир чоргаарланыр чүвем болза, Ленин шөлүнүң тывылганын көргеним болур. Ынчан бистер, ыяш заводунуң маңаа диваа ажылчыннары чыскаалын алгаш келген бис.

Хоочун коммунистер, кырган партизаннар, хоорайның хүндүлүг чурттакчылары шидирге баштадыр уңүп келген. Оларның аразында улуг башкыга тураскаалды хүлээп алыр Москвадан келген уран чүүлдүн тускай эртемниг кижилери база бар.

Бир көөрүмге-ле хамык улус шимээн барган. Чүве чугаалап турган кызыл партизан чораан ашактың чугаазы доостур дей берген. Ооң чүгле мынча дээчии шала-була сакты-дыр мен.

— Бо тураскаал болза Тываның арат чонунуң Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнге-ле чүс хар харлааныын холбаштыр улуг башкызынга мөңге хүндүткели-дир. Ленин — бистиң угаанывыс. Ленин — бистиң тывып чоруур агаарывыс. Ленин — чурттаганың бедик даа. Ленин—бистиң кажан кезээде кады чоруур эживис. Ленин — тываларны фыйдаалдарның даттыг кыскажындан адырып шыдаан начын маадыр. Ленин — тываларга өске сөөк улустарның сая-сая ажы-төлү-биле дөргүл-төрел болур оруккчириин айтып берген башкывыс. Ленин бодунуң суртаалын орустап бижип чораан, орустап чугаалап чораан. Мен бодум орустаарым четей-даа болза, мээң уругларым ажы-төлү, келир үеде мээң базар үре-салгалым орус дылды кедергей өөренирлер. Орус дылды төрээн дылывыс дег билип алыыр. Чүге дээрге орус дыл силерин өске-өске көк дааайларның эриинде, меңгилиг сынарының эдектеринде чурттап турар өске-өске чоннуң ажы-төлү-биле таныштырып шыдаар оңнүүнер боор. Бир чагыым ол-дур, ажы-төлүм. Ажыга-даа, дайынга-даа, найырга-даа Ленин башкы бистиң-биле кады чорзун!

Оон ыңай кымның чүнү чугаалааныя билбес-тир мен. Сагыжымда дыц чаңгыс арткан чүве кырган ашактың Ленин дугайында хензиг чугаазы, харын-даа ооң бир хензиг ужу деден.

Ленин шөлү — ынак шөлүм. Майның бирниң чыскаалы боол турда, канчаар ону Кызылдың хамык чону чаңгыс ол шөлге шуужуп туруп бээр. Эрткен чазын бистиң ыяш заводувуң ажылчыннары чартык чылдың планын дөрт айда доозупкаш, Май чыскаалында бүдүрүлгениң хамык коллективтериниң бажынга чыскаалган болгай. Мен ынчан тек тудуп чораан мен.

Индир чаңныга чоокшулап келирвиске, хөгжүм музыка «Дөге баарының» аялгазын чыртыледир бадырыпкан. Аялга-даа, кылаш-даа аянныг чыртилээр чүве. Индирдиве көре каантарымга, дааранычы кадайым Черлик-кыс чалаттырган аалчылар аразында хүлүмзүрүп тур-ла. Сактырымга, кадайым мени көрүп кааш, коллективтиң кызыл тугун тудуп чоруурумга сеткили өөрээш, хүлүмзүрүп турганзыг болу берген. Хүннү бадыр ыяш дилдирип ажылдаан, бажыңымга «өлүг сек» чедип келир кижи боор мен. Бир чамдыкта ажылчын хевим уштуп, чуңуп алган чораан диван кырынга чыдыптар кижи мен. Чемненир харык кайда боор, пат турупкан кижи мен. Мен чеже-даа шагзыраан болзумза, кадайым: «Шайдан иживит» деп хүлүмзүрүй каантарга, сеткилим сергей бээр кижи боор мен. Кадайым Черлик-кыстың чаңгыс хүлүмзүрүү кандыг-даа көгүлдеден, кандыг-даа дужаалдан артык күштүг болгаш кижиниг!

Хүндүткелдиң индиринде партияның, чазактың удуртукчулары, сайыттар, кол-ла чүве тускай одуругта чалаттырган хоочун коммунистер, Октябрьның кызыл партизаннары, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, мурнакчы ажылчыннар, малчыннар, оларның аразында кадайым Черлик-кыстың көк торгу тонун кааастаныы кеттинипкен турары болган. Кадайымның көк торгу тонунуң хөлбеңейндир хадып-эстеп турарын көөрүмге, эрте частың медээчизи хек-даван-даа ышкаш, чингир хек дээрниң шырайы-даа ышкаш болган деди.

Шеригге турар шаамда, чуруму, өөредилгеи эки солдат дээш Мавзолейниң хүндүлүг таңныылынга киржир дайынчыларның аразынга база турган тел боор мен. Мавзолейни таңныылдажып чораанымм — улуг аскым кежик чүве.

Мурнумда Ленин башкының тураскаалы тур. Тугувусту улам өрү туткаш, шеригниң байырлал базымын чыгтыладыр базыпкан мен. Мээң өөрүм мээң базымым эдериштир бир угда база-ла чайтыладыр базыпкан чүве. Индирде турган бир дарга бистиң ажылчын аңгызга ёзулал кылдыр бөрзэл дозуну кыйгырар орта, бистер чиртиледир уралап хүжүрүпкен бис.

Караам ууиңа Ленин башкының улуг тураскаалы кестүп келген. Мен ол тураскаалдыва, диргиг кижиливе хүндүткеп ёзулааны дег, көре бээримге, соонда чоран хамык өөрүм база-ла ынаар көрбүшкан, бүттарын бир аай базып эрткен. Ленин шөлүнге Майның байырлалын өөрүм-биле ынак ынчаар эрттирген мен.

Ленин шөлү. Муңгаралым хүнүнде-даа, байырлалым хүнүнде-даа Ленин шөлүн сактып кээр мен, бодап кээр мен. Ленин шөлү Совет Тываның эң чараш шөлү, эң көрүштүг шөлү, эң мактыг шөлү. Ленин шөлү Кызылымның чоргаарланыр шөлү. Ленин шөлү Азий диптиң ортузунда кажан кезээде каас-шиник турар, чүге дээрге Ленинге тураскаалы тываларның ынакшылы сиңниккен. Мээң ынакшылым, мээң келир үеге бүзүрелим база сиңниккен.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

ААС-КЕЖИКТИГ ЧАШ НАЗЫН

Чазык-чаагай хүлүмзүрүглүг, «Чайынныг хүн хүн-не, хүн-не...»—дижип ырлажып турар чалтанчыг чаштарывыс дег эргим чүве кайда боор. Оларга аас-кежиин, чаагай чолду Октябрь революциязы чаалап берген. Олар—Октябрьның ажы-төлү, бистиң төлептиг салгалывыс, чоргааралывыс, келир үевис.

Бичии чаштарның дугайында бистиң партиявыс болгаш чазаавыс кайгамчыктыг сагыш салып, хамык-ла чүвени оларга таарымчалыг кылдыр тургузуп турар. Чаңгыс-ла чижек кылдыр Кызылдың № 7 ясли-садын көрүп боор бис. Ооң чамдык эзлериниң арын-шырайын, ажыл-үүлезин бо чуруктардан көрүңер. Галина Константиновна Максимова эргеленчилээн бо ясли-сад хоорайда эң-не үлегерлиг болуп, Совет Тываның 30 чыл оюнда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Ында дөрт аңгы бөлүктерниң 130 ажыг бичии чаштары бүгү тала-биле таарымчалыг байдалда чурттап, өөренип, ойнап-хөглеп турар.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

БАЙЫРЛАЛДА—КЫЗЫЛГА

НОЯБРЬ 6-ДА

Политиктиг чырыдылгаштын бажыңынга хоорайның ажылчы чонунуң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралы 19.00 шакта болур.

НОЯБРЬ 7-ДЕ

В. И. Ленин аттыг шөлге хоорайның ажылчы чонунуң байырлыг чыскаалы 11.00 шакта эгелээр.

«Тайга» стадионга 11.00 шактан хаактап, «Энергетик», «Енисей» Культура бажыңнарынга 20.00 шакта дыштанылга кежээлеринге барып болур.

Хөгжүм-шии театрынга ВЛКСМ обкомунуң кубогу дээш Абаканның спортчуларының киржилгези-биле хостуг хүрешке республиканың бирги чери дээш маргылдаа. № 15, 14 школаларның спорт залдарынга баскетболга, № 14 школаның Күш-культура бажыңының спорт залдарынга волейболга хоорайның школачыларының аразынга, политехникумнуң спорт залынга өөредилге болгаш бүдүрүлге черлериниң коллективтериниң аразында баскетболга дүрген маргылдаалар 14.00 шактан эгелээр.

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркында бильярд, теннис, шыдыраа залдары 10.00 шакта ажылдап турар.

НОЯБРЬ 8-ТЕ

Хөгжүм-шии театрынга «Долуманың хуулгаазыны» (К. К. Кудажы) деп шии 18.00 шакта болур.

Хөгжүм-шии театрынга хостуг хүрешке № 14, 15 школаларның, политехникумнуң, башкы институдунуң, Күш-культура бажыңының спортзалдарынга волейболга болгаш баскетболга маргылдаалар 10 шакта уламчылаар.

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркында бильярд, теннис, шыдыраа залдары 10.00 шакта ажылдап турар. «Энергетик», «Енисей» Культура бажыңнарынга дыштанылга кежээлери 20.00 шактан эгелээр.

Шыдыраа клувунга күзелдиглер дүрген маргылдаага 14 шакта киржип болур.

«Тайга» стадионга «Спартак» эки тура ниитилелдиң коллективтериниң хаак талазы-биле кышкы спортчу сезонунуң ажыдыышкыны 11.00 шакта болур.

ХООРАЙНЫҢ ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

Телевидение

НОЯБРЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—Өңнүг телекөргүзүг. «Копуулуурнуку» театр.
13.50—Медээлер.
14.00—«Чурт байырлал бүдүрүүнде». Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилериниң телеужуражылгазы.
14.30—Өңнүг телекөргүзүг. «Таварыылга» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
15.45—Өңнүг телекөргүзүг. «Балетке ынактарга».
16.15—Өңнүг телекөргүзүг. «ГДР—бистиң өңнүүвүс» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. ГДР-ниң тургустунганындан 25 чыл оюн байырлааның дугайында.
17.15—Өңнүг телекөргүзүг. Кубок эдилекчилериниң кубогу дээш. «Динамо» (Киев)—«Эйнтрахт Франкфурт» (ГФР). 2-ги тайм. Киевтен дамчыдылга.
18.00—«Үе». Информастыг програма.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—«Улуг Октябрьга алдар!» Дамчыдылга.
19.15—Уругларга. Мультфильм.
19.25—Телемедээлер.
19.35—Чарлалдар, реклама.
19.40—Телефильм.
19.55—«Адрезн: Кызылдың телестудиязынга». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.55—Өңнүг телекөргүзүг. Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хурал. Концерт. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга.
00.30—Футбол. УЕФА-ның кубогу. «Динамо» (Москва)—«Динамо» (Дрезден) 2-ги тайм. «Динамо» стадионадан дамчыдылга.
01.15—01.45—«Үе». — Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Тоннел ужунда чырык» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Мандат» 9.00, 10.40, «Проша дажы» 12.30, 14.20, 16.10, «Парижке оорлаашкын» (2 сериязы кады) 18.00, 20.50 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Агаар аренаазы» 11.00, 13.00, 15.00, 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.
«ВОСТОК»: «Фархадтың маадырлыг чоруу» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК»: Культура бажыңынга: «Шиид республиказы» 12.00, «Боттуң оглу» 18.00, 20.00 шактарда.

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арынга).

көрбейин эдээн азынмас дижир болгай. Ийи чыл бежин четпейн чыткаш, хөй кадарарындан ойталап турарым шын эвес-даа чүве эвеспе. Ээхай бригадирниң чугаазы чоп ышкаш.

Оон бээр чимышты тос чыл ужун эрткен. Баштайгы чылдарның бергелерн уттундурган. Ооржак Аныянович хойдан чаш төл камгалап алыр талазы-биле республика рекордун тургускан. Чемпион хойжу апарган.

АЛАШТЫҢ СУУНУҢ кызын чаактанып берген. Сугнуң кыры-биле үүрмек чеспнер шииледи бадып чыдар. Сугну кешкен дораан-на кадыр эл кырында чаңгыс өгте үзе келдим. Аап-сурап чораанын, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Ооржак Доржунуң аалы бо. Узун эвес сынныг, чазык, чаагай арын-шырайлыг, даштындан көөрге, кижи ортузу чеде берген назылыг хире херээжен кижи өгден уңуп келгеш, ыдын хай деп турда, Ооржак Аныянович Доржу — өгнүң эр ээзи база бо утаул келди. Кудер магаботтуг, хөвүнүн сырыңга долуга берген хүрең арыңныг, омак-хөгдүүг даштындан-на илден эр болду. Топтуг-томаанныг, бимс сеткилдиг, ажылчыке соруктуг кижи-дир дээрзин айтырыг чокка-ла билип олурдум. Ооржак Аныянович ажыл-ижиниң дугайын сонуургадып чугаалап олура, мынча диди:

— «Хойдан чылдың-на хөй хураганы ап турар-дыр силер. Ооң чогум блажызы чэрле чүдел?» —деп, меңээ келген малчын бүрүзү сонуургап айтырар боор чүве-дир. Малчын болуру белен эвес херек-ле болган харын. Баштайгы чылдарда таваржып турган бергелерниң-даа, ол ажылдың чымыштыындан даржыгаш, уңуп алыр бодап турганымны-даа дем сиперге чугаалады. Ажылга чоорту чаңчыга бээр чүве-дир. Арга-дуржулга база чыл бүру немежип турар мындыг. Ам мени хөй кадарарындан үнгеш, өске ажыл кыл дээр болза, кайын ыпаар деп мен. Бо ажылымга шак ол хире чаңчыгып, өөрени калдым. Ажыы-биле чугаалаарга, хөй чок болза, чаңгыс хүн-даа эрттирерн берге кылдыр сагындырар-дыр. Че, ол-даа канчаар.

Ооржак Аныянович чугаазын кезек када соксап кааш, «Беломорундан» бирээзин кыпсып алгаш, база катап уламчылады:

—Хамык ужур кижиниң бодунда. Кежээ, кызымак болза, маллы азырап шыдаар. Кол-ла чүве анда. Малдың оъдун, суун чай-кыш чок шын таарыштырар херек. Чайдан эгелээш, күске чедир чаа семиртип алыры—чединишкиниң үндезини. Малчын бүрүзү ону бодаары чугула. Ук черге таарышкан уксааны шын шилип алгаш, ону өстүрери кончуг ужур-дузалыг чүве-дир. Мен ынчаар кылып турдум: ийис болуп төрүттүнген хураганнары сөөлүнде аңгылап уксеш, тускай кодан кылыр. Эр хураганнарның гралындан улуг, шыырак, дукхурлерин кошкар кылдыр шилип алгаш, оларны тускайлап азырап өстүрер. Ийистээр мал уктуг-ла болгай. Мээң бо коданымда хойлар шуптузу ийис уктуг. Ынчангаш оларның хөй хуруузу ийис хураган төрүүр-дүр. Хөй хураганн ап турарымның бир чылдары мында. Оон өскези семиртилгени, эдержилгени органнизастааря, чем бааазын тургузары, одек кыштагны бележтээри. Хойжу кадарары өске хойжуларны-биле дөмей.

МАЛЧЫН БОДУНУҢ чедиишкиннериниң үнер «дөзүн» ынчаар тайылбырлады. Ол черле маргыш чок дээранге хойжу бүрүзү-ле чөпшээрежир боор.

Ооржак Аныянович кодан хоюн чай күс дургузунда магалыг-ла семиртип одарладып алган. Хойларының улуг, шыырак хилчок, дүгүнде хир бели чок, арыг, артында сорулуг. Ынчаар семирип алган мал кыштап кайын тоор! Ол хире семис хойлар эдержилгеге бүрүн кирер, чүс хуу оолдаар болбайн канчаар.

Өгүнү ипти кааэ-шиник. Дөрде дөрт шокар антараны чыскаай салгылаан, арыг, чаа ширтек чыткылаан. Малчын бай-шыдалдыг чурттап олурар дээрзи көрүнүп илдек.

Шайлаан соңгүнде кезек таакпылап олура, Ооржак Аныянович кежээ дургузунда чугаалашкан бүгү чүвевисти түңнээн хевирлиг, мынча диди:

— Нам, чазактың ачызында, малчын араттарның амыдырал-чурттаалгазы экижип, ажылчыкы чаагай үре-түңнелдиг болуп турары магалыг-дыр. Ынчангаш малчын кижиге улам-на күжениишкиниг ажылдаары күзенчиг. Хойжулап эгелээ-ле мээң бүдүрген ижимни сапап көөрге, мындыг түңнелдиг болур чорду. Сеэки беш чылдың чыл бүрүзүнде-ле төрүүр 100 хойга оңгаштыр 110 хураганны, хөй бүрүзүндэн 2,3 кг дүкту ап келдим, азы ол беш чылда 324 хураганы пландан артыкка өстүргеш, совхозумга дужаап бердим. Ынчаарга тоску беш чыл дургузунда 1165 баш хураган алыр планныг тургаш, дөрт чыл дургузунда 1500 хураганны коданымдан менди алдым. Беш чыл планындан 335 хураган ашкан. Дүк планы бо беш чылда 2600 кг чүве, мен ам херек кырында 3191 кг дүкту дужаадым, азы 591 кг ашкан. Ам 1976 чылдың үлүүнле ажылдап тур мен. Бир эвес мээң беш чыл планымдан ажыр алган хураганнымны болгаш дүгүмнү акшаже шилчидер болза, барык-ла 12 муң хире рубль болуп турар. Тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң демиселинге хойжу мээң салып ышкыным ындыг.

ХОЙЖУ... Ажаа боздаарга-да эскет чок ышкаш бодур. А алыс хандыр ап көөр болза, бо хапы уткалыг сос. Хойжу дээрге, бистиң черге эрте-бурунгудан бээр-ле турун келген, ынчалза-даа амгы үеде мырыңай чаа, хапы уткалыг апарган бүдүнныг мергежил-дир. Ону өске кандыгда тайылбыр чокка Ооржак Аныяновичиниң ажыл-ижи көргүзүп турар. Ол кижи Төрээн чуртунга кайы хире ажыктыг ажыл-үүлени бүдүрген-дир! Эр-хей!

Ооржак Аныянович чүгле хойжу эвес. Ол коммунист, Алдан-Маадыр кодээ Советтиң депутады. Хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, малчыннар ортузунга органиэакчы улуг ажылды чорудуп турар.

К. АРАКЧАА.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ · Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60. Бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 260

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1.) ТС—01151.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА АЛДАР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 262 (9639) | 1974 чылдың ноябрь 7, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

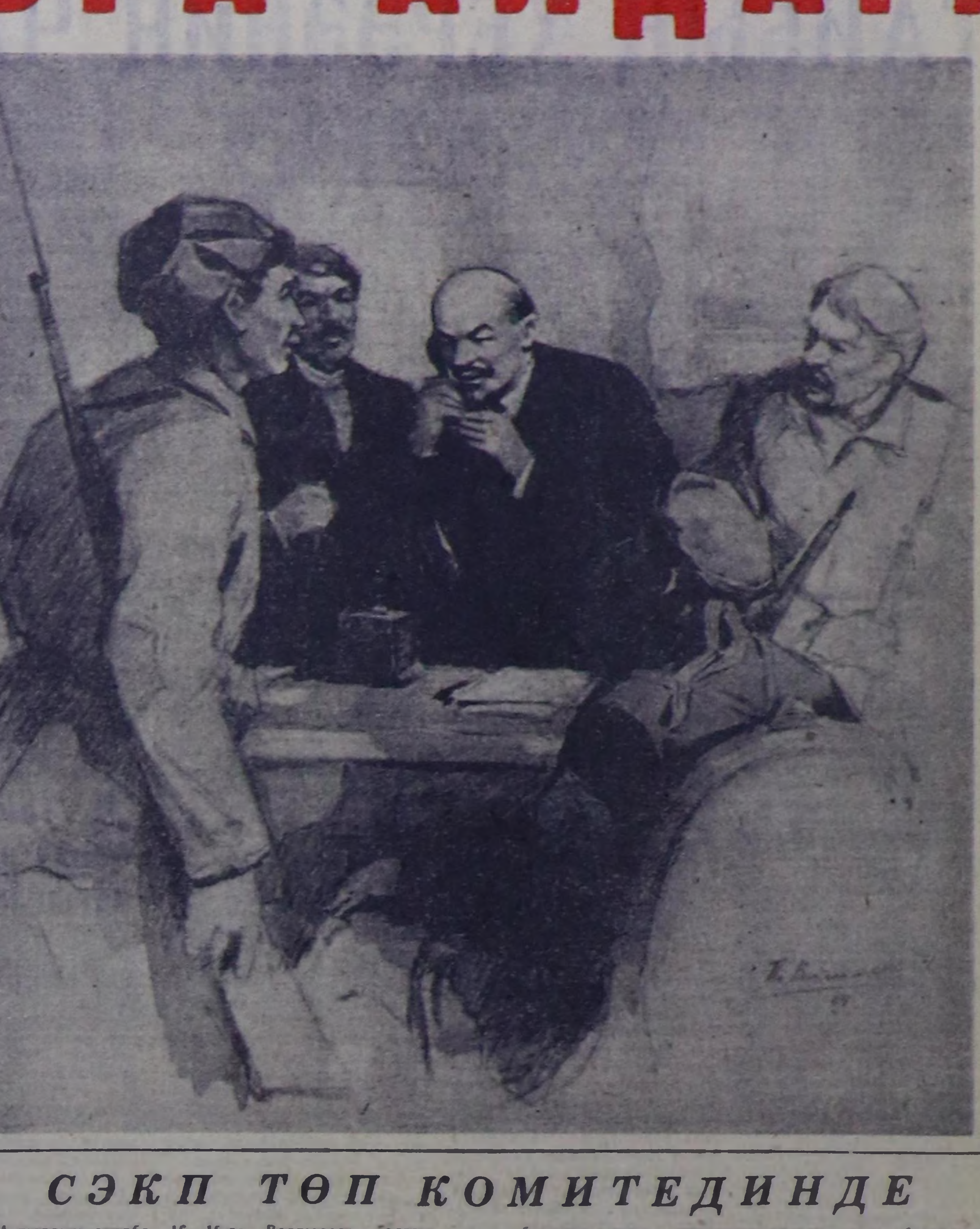

ЛЕНИНИЗМ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Советтер чурту, делгерелгелиг бүгү кижи төрелгетен Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн байырлалдыг демдеглеп турар. Ону совет кижилер сагыш-сеткилинде чагай өөрүшкүлүг уткуп турар. Олар ону коммунистиг ниитилелди тургузарының оруунга алдарлыг күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, оон ленинчи Төп Комитеди ажылчы чоннарның кызыгаар чок деткимчезинге болгаш чогаадыкчы идепкейинге даянгаш, Октябрь революциязының өлүм чок херээн уламчылап, хөгжүдүп турар. Оон херээ СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, съездиниң чарлаан Тайбың программазын боттандырар дээш ажыл-иште чурттап, быжыглап турар.

Байырлал бүдүүзүнде чаңчылчааның ёзугаар ноябрь 6-да, Кремльдиң Съездилер ордузунга бүдүрүлге мурнакчылары, министерстволар биле ведомстволарның удуртукчулары, эртем, культура ажылдакчылары, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары, Москва чоок-кавызының ажыл-ишчилери чыылган. Анаа Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн уткаан, ажылчы чоннар депутаттарының Москва Совединиң болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хоорай комитединиң байырлыг хуралы болган.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев** оларны хуралдың киржикчилери дыңмыттыг, үргүлчүледиг алгыш-чассаашкыннары-биле уткаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даргалары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери, Коммунистиг партияның хоочуннары, найысылалдың совет, партия болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары, хоорайның алдарлыг кижилери база президиумга олурганнар.

Хуралга хөй санныг даштыкы аалчылар, даштыкы дипломаттар база киришкен.

Байырлыг хуралды Моссоветтиң күүсекомунуң даргазы **В. Ф. Промыслов** ажыткан.

Залга ССРЭ-ниң Күрүне гимни чаңгыланып үнген.

Илеткелди чыылганнарга чылыг-биле уткуттурган СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри **А. А. Громыко** кылган.

Байырлыг хурал доозулган. Бистиң Төрээн чуртувустуң Күрүне гимни залга база катап чаңгыланган.

* * *

Байырлыг хурал соонда Кремльде Съездилер ордузунга байырлал концерти болган.

Улуг чедиишкинниг эрткен ук концертке партия, чазактың удуртукчулары база олурушкан.

* * *

Улуг Октябрьның 57 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралдар эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, чурттуң өске-даа хоорайларынга база болгулаан.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

1974 чылдың октябрь 16—18-те Варшавага болган Консультативтиг ужуражылгазынга СЭКП-ниң делегациязының отчёдун чугаалажып көргеш, СЭКП ТК-ның Политбюрозу ук ужуражылганың түңнелдерин болгаш СЭКП делегациязының чоруткан ажылын чүүлдүг деп көрген.

Европаның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязын белеткеп, чыылдырар дугайында Варшавага дугуржулга чедип алдынган. Ук конференцияны белеткеп, чыылдырары Европаны быжыг тайбыңның, кады ажылдажылганың девээ болдурары дээш, бүгү чурттарның ажылчы чоннарының үндезин эрге-ажыктары дээш демиселдиң чедиишкинниг болурунга дуза чедирер, демократия болгаш социализм херээниң бурунгаарлаашкынынга дуза чедирер деп бүзүрелдиин СЭКП ТК-ның Политбюрозу илергейлээн. СЭКП ТК ону барымдаалап, марксизм-ленинизмниң, пролетарлыг интернационализмниң принциптерин удуртулга болдургаш, акы-дуңма партиялар-биле моон соңгаарлаа сырый дем каттыштырып ажылдаар.

ОКТЯБРЬНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ — КОММУНИЗМ БОЛГАШ ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНИҢ ЧАА-ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРИНЧЕ

Кремльдиң Съездилер ордузунга 1974 чылдың ноябрь 6-да Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн уткаан байырлыг хуралга эш А. А. ГРОМЫКОНУҢ илеткели

Эргим эштер!

Бистиң даштыкы аалчыларывыс!

Совет улус, чер кырында күш-ажылдың бүгү кижилери Улуг Октябрьның алдарлыг байырлалын демдеглеп турар болгай. Россияның Ленин партиязынга баштаткан ажылчын тараачыннары 57 чыл мурнунда эрге-чагырганы холунга алгаш, ажылчы чоннарның күрүнезин делегейде эң баштай тургускан.

Делегейниң бүгү хөгжүлдезинге Октябрьның социалистиг Улуг революциязы дег хамык алдарлыг болган болуушкунну төөгү туруп көрбээн. Ук революция улустарның салым-чолун шиитпирлиг өскерткеш, капитализмден социализмче шилчиириниң үезин ажыткан, тайбың биле депшилгеже орукту айыткан.

Ам Октябрь тугунуң адаа-биле акы-дуңма социалистиг чурттарның улустары совет улус-биле кады чоруп турар. Оларның хөй-хөйү боттарының амыдыралының тураскаалдыг байырлалдарын чоокта чаа демдеглээн.

Империализмге болгаш колониалдыг кулданылгаже удур, хостаалга болгаш национал хамаарылбас чорук дээш демиселчилерниң чедиишкиннери Октябрь революциязы-биле сырый холбаалыг.

Октябрьның херээ — бүгү делегейниң миллион-миллион ажылчы чоннарының чиргилчиг болгаш чоок херээ. Октябрьның дуржулгазы — делегейниң ажылчын агымының үнелеп четтинмес эртине-байлаа. Октябрь байырлалы — бүгү мурнакчы төрелгетенниң байырлалы.

Бистиң Төрээн чуртувус ук революцияның 57 чыл оюн чечектелген күчү, күштүг уткуп тур. Социал-экономиктиг болгаш культура депшилгезинге мурнакчы туруштарлыг болуруп ол чедип алган. Чуртувуста сайзыраңгай социализм ниитилели тургустунган, коммунизмни тургузарын чедиишкинниг боттандырып турар. Октябрь ээлгээндеги төөгүнүң кол түңнели, совет кижилерниң бүгү салгалдарының шудургу күш-ажылының түңнели ол.

Ам улузувустуң бодал, чүткүлдери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, тоску беш чылдың планнарын күүседир, социалистиг Ада-чурттуң күчүзүн быжыглаарынга оон-биле бурунгаарлаар база бир улуг базым кылыр — чаңгыс чүткүлдүг.

Бистиң күш-ажылчы чедиишкиннеривис, коммунистиг тургузуушкунга чедиишкиннеривис — ССРЭ-ниң делегейге чайгылыш чок улгадып турар аттарылдарывының үндезини. Улустуң аас-кежии дээш, бүгү кижи төрелгетенниң келир үези дээш СЭКП тайбың дээш шудургу болгаш чайгылыш чок демиселдеп турар. Ол чаагай демиселди бистке улуг Ленин чагаан. Совет эрге-чагырганың баштайгы Декреди — Тайбың дугайында декрет чагаан.

Совет улус Октябрьның оруу-биле чаңгыс аай сырый каттышкан хүрээлениг, бодунуң шылгаттынган дайынчы авангарды — Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле бүзүреддиг базым-биле чоруп орар.

I. СЭКП-ниң удуртулгазы-биле — коммунистиг тургузуушкунуң ленинчи угланыышкыны-биле

Эштер! Бистиң күрүневистиң төөгүзүнүң беженги чеди чылы Октябрьның идеалдарын боттандырары дээш совет улустуң шудургу күш-ажылының болгаш демиселиниң чылдары. Революцияның тураскаалдыг оюн байырлап тура, совет кижилер коммунистиг тургузуушкунуң бүгү участоктарынга чаагай үүле бүдүргениниң түңнелдерин шынап-ла дүрүм ёзугаар чоргааралдыг үндүрүп турар.

Ниитилелдиң амыдыралга эң чугула ажыл-чорудулга адыры — улус ажыл-агыйынга шылгараңгай түңнелдер чедип алдынган. Амгы үениң совет экономиказы — кедергей улуг хемчээлдиг бүдүрүлге өзүлдезиниң доктаамал бедик темпилери, бүгү адырларның техниктиг доктаамал сайзыраңгайжып турары ол. Чурттуң национал орулгазы сөөлгү 10 чыл дургузунда ийи катап улгаткан факт оон шапкын хөгжүп турарын херечилеп турар. Совет күрүнениң оон мурнундагы бүгү төөгүзүнде турганындан улуг бүдүрүлге күчүзү ол үениң дургузунда тургустунган.

Социалистиг экономиканың артык күчү-шыдалдары бурунгаарлаан базым бүрүде улам тодаргай илерев турар.

Бистиң чуртувус моон мурнунда кестип көрбээн улуг сорулгаларны шиитпирлеп турар. Чыл бүрү чүс-чүс бүдүрүлгелерни ажыглаалга кирип турар. Чижээ, Каманың автомобиль заводу болгаш Саян-Шушенскиниң ГЭС чижектиг кедергей улуг үлетпүр, энергетика бүдүрүлгелерин тудуп тургузуп, Байкал-Амур демир-оруун тудуп, Төрээн чуртка Сибирь биле Ыраккы Чөөн чүктүң улам хөй чаа-чаа байлактарын бараан болдуруп турар. Россияның кара хөрзүннүг эвес зоназын сайзырадырының программазын күүседип эгелей берген, ук программаны партия бадылаан, ону боттандырары чурттуң ол улуг девискээрин чаартыр.

Партия оон-биле чергелештир социалистиг бүдүрүлгениң дээштиниң, оон шынарын бүгү тала-биле сайзыраңгайжыдарынче угланган хемчээлерни боттандырып турар. Совет улус коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар.

XXIV съездиниң айыткан сорулгаларын чедип алырынче бистиң социалистиг индустриявыс бүзүреддиг бурунгаарлап турар. Баштайгы түңнелдерин ёзугаар алырга, оон бүдүрүүшкүн хемчээли дөрт чыл дургузунда үштүң бир кезиинден артыр улгаыр. Ол болза дөрт чыл дургузунда бүдүрер үлетпүр продукциязы оон мурнунда эрткен бүгү беш чыл дургузундаазындан хөй болур дээни ол.

1974 чылда массаларның күш-ажылчы идепкейи улам көдүрлүүшкүнүг болган, улус ажыл-агыйының ажыктыын улам бедиткен. Оон түңнелдерни четче үндүрер бис. Үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң бүгү беш чыл дургузундаазындан эң бедик немелде өзүлделиг болуру чуртка чедип алдынган турар деп чүве ам безин тодарган апарган. Ол өзүлде тос айлар дургузунда 8,2 хуу болган деп чугаалаарга-ла ааа четчир барымдаа болур. Оон-биле каң-сырлаштыр күш-ажылдың бүдүрүмчелии 6,6 хуу улгаткан. Ол көргүзүглер план ёзугаар доктааттынганындан оранчок бедик. Ук көргүзүглер делегейниң капиталистиг эң улуг чурттарында немелде өзүлдениң темпилерин ашкан.

1974 чылдың чедиишкиннери онза ужур-дузалыг. Ук чыл тоску беш чылдың планнарын күүседири дээш совет кижилерниң демиселинге шынап-ла тодаргадыкчы чыл болу берген. Оон чедиишкиннери бо беш чылдың сөөлгү доостур чылында чедиишкинниг ажылдаарының үндезинин тургузуп бээр.

Кодээ ажыл-агыйының ажылчыннары чаагай түңнелдерни чедип алган. Агаар-бойдус байдалы чамдык черлерге таарымча чок болган-даа болза, чуртка тараа дүжүдү ниитизи-биле багай эвес. Тараа эң-не дүжүткүр болган эрткен чылдыгдан ол эвээш, ынчалзажок мурнундагы бүгү чылдарның дүжүдүнден бедик болуп турар.

Поволжьениң, Уралдың, Соңгу Кавказтың, Россия Федерациязының кара хөрзүннүг төп болгаш кара эвес хөрзүннүг областарының чер ажылдакчылары шалыпчы ажылдааннар. Төрээн чурттуң шыгжамырынга Украина ийи чыл улаштыр миллиард пуд тарааны урган. Белоруссия, Прибалтика республикалары база-ла чаагай дүжүттү өстүргеш, ажаап алган.

Хөвеңчилер эрткен чылдың чедиишкиннерин быжыглап база көвүдеткен. Олар боттарының социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткен. Чүгле Узбекистанның колхозтары болгаш совхозтары бежен 5 миллион ажыг тонна хөвеңни ажаап алган. Ниитизи-биле күрүне 8 миллион тонна хөвеңни алган. Ада-чурттуң хөвең ажыл-агыйы ол хире хөй хөвең ажаап алган таварылга төөгүге турбаан.

Тос айларның түңнелдерин биле алырга, чурттуң малчыннары улус ажыл-агыйының чыл планын ажыр күүседир боттуг аргалар бар бооп турар. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге кылдынган бүгү чүүлдер — колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилериниң бедик организастыг чорууннуң, карак-кызыл күжениишкиннериниң, совет кодээниң дугайында бүгү улустуң сагыш салыышкынының түңнели. Ол болза — кодээ ажыл-агыйже доктаамал кичээнгей салып турар партияның эртемге үндезилеттинген аграр политиказының, оон доктаамал кичээнгейиниң түңнели.

Бир эвес бистиң кодээ ажыл-агыйывыстың он чыл мурнундагы байдалын бо хүннүң турушундан көөр болур бусса, ол чылдарның дургузунда канчаар-даа аажок улуг өскерилгелер болганын көрүп каар бис. СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумундан эгелээш, партия кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрерниң кол-кол айтырыгларын базым-базымы-биле чайгылыш чок шиитпирлеп, ону интенсификастаарынче, кодээниң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче угланыышкынны хажык чокка боттандырып турар. Комплекстиг механизастаашкынны болгаш химижидилгени калбак хемчээлдерге чорудуп турар. Черлерни мелиорастаарының талазы-биле улуг ажылдарны калбартып турар. Ол бүгү чүүлдер чер болгаш мал ажылының продуктулуун бедидер, кедизинде барып кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге үндезин өскерилгелерни хандырар база колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын боттуу-биле быжыглаар арганы берип турар.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай өстүрериң, оон ажыктыын бедидериң СЭКП эң чугула сорулгаларының бирээзин кылдыр көрүп турар. Партия ол сорулганы күүседиринче бодунуң бүгү организацияларының, бүгү ажылчы чоннарның күжениишкиннерин мобилизастап турар.

Партияның айыткан ээнс сорулгаларын чедип алырын кезээде миллион-миллион кижилерниң медерелдиг, чогаадыкчы күш-ажылы шиитпирлеп келген болгаш шиитпирлеп-даа турар. Оларның социал-политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейи ажыл-агый планнарының салым-хуузун-даа, ниитизи-биле чурттуң күчүзүнүң өзүлдезин-даа, бистиң бүгү амыдыралывысты экижидерин-даа тодаргайлап турар.

Бо хүн бистер Октябрь оюн байырлавышаан, күш-ажылдың кижизиниң дугайын, хоорайларның болгаш суурларның совет ажыл-ишчилериниң дугайын онза чылыг-биле болгаш өөрүп четтиришкен-биле чугаалап турар бис, олар чурттуң индустриалдыг күчүзүн көвүдедип, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдүп, социалистиг Ада-чурттуң чечектелиишкини дээш боттарының күштерин болгаш талантыларын берип турарлар.

Бо чыл болза, ажылчы чоннарның инициативазы, шалыпчы ажылы, чарышты улам калбартыры — бистиң бурунгаар хөгжүлдевистиң бүзүреддиг дүргедеткижи болур дээрзиниң чаа херечилелдерин берген.

Социалистиг чарышта чоннуң чогаадыкчы арга-шиңээзи улам тодаргай илергейлеттинип, кайгамчык хөй-хөй эгелээшкиннери төрүттүнүп тыптып турар.

Үткуштур планнар, муң-муң керээлер, шалыпчыларның кыйгыржылгазы — чарыштың ол-даа база өске-даа хевирлери тоску беш чыл планын күүседир дээш бүгү улустуң демиселиниң илергейлели апарган. Олар күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң өзүлдезинге, дериишкиннерни болгаш машиналарны ажыктыг кылдыр ажыглаарынга, бүдүрүлгениң курлавырларын дилеп тыварынга улам-на дээштиг салдарны чедирип турар.

Үткуштур планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни доллур болгаш ажыр күүсеткениниң ачызында 1974 чылда улус ажыл-агыйы барык 6 миллиард хире рубльдиң үлетпүр продукциязын немей алыр. Совет кижилерниң сорук киирикчи ажыл-ижи деп чүве ындыг боор-дур.

Кижиниң ачы-хавыязын оон улус чонунуң чаагай чорууунга үндүрүп турар ажыл-ижин барымдаалап үнелээр бистиң ниитилелививиске бүдүрүлгениң мурнакчызы деп адаттырарындан артык бедик алдар турбас. Ындыг кижилер бисте сан-сая. Олар шынап-ла беш чылдың тук тудукчулары боор турарлар. Олар бүгү улустуң хүндүткелин эдилээр, алдар-сураглыг болур эргени чедип алганнар, оларның ачы-хавыязын партия болгаш Төрээн чурт төлептиг-биле үнелеп турар.

Эштер! Бистиң партияның экономиканың шынар талазы-биле көргүзүглерин бедидеринче, бүдүрүлгени сайзыраңгайжыдарынче, бүгү ажыл-агый чорудулгазын улам бедик деңнелче көдүреринче угланган шугумну дорт болгаш хажык чок чорудуп турар. Планнаашкынны организастаарын болгаш бүдүрүлгени эргелеп-башкарарын улам экижидерин, чер болганга ажылдың ёзулуг партийжи стилин чедип алырын партия туруштуг боттандырып турар. Ол болза партияның экономиктиг политиказын боттандырарының эң чугула негелдези болур деп ол санап турар.

Ындыг политиканың шынының тоску беш чылдың планнарының канчаар күүсеттинип турары тодаргай бадыткаан.

Экономиканың тургузуу сайзыраңгайжып, бүдүрүлгениң чарыгдалдары эвээжеп, ниитилел күш-ажылының бүдүрүкчүлүү доктаамал өзүп турар. Ол бүгү чүүлдүң күзели-биле бо чылын национал орулганың немелде өзүлдезиниң бештиң бир хуузундан ажыг кезии алдынар.

Эртем-техниктиг депшилгениң темпилерин дүргедедир талазы-биле дыка хөй чугула хемчээлдерни сөөлгү үеде боттандырган. Бедик бүдүрүкчүлүг техника-биле, комплекстиг механизацияның болгаш автоматизацияның аргалары-биле улус ажыл-агыйын чепсеп дериири калбаа-биле чоруп турар.

(Эгези. Уланчызы 2-ги арында).

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Найысылал Кызылдың ажылчы чоннар болгаш шеригниң 11 кезээниң төлээлекчилериниң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралы дүүн Кызылда Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болган. Ону Кызыл хоорkүүскомунуң даргазы **Ш. Д. Куулар** ажыткан.

Хүндүлүг президиумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр партия Төп Комитединиң Политбюрозунуң составын байырлыг хуралдың киржикчилери аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнуң дугайында илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазы **М. А. Ситяев** кылган.

Хурал соонда байырлалдың улуг концерти болган.

* * *

Улуг Октябрьның 57 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралдар ол-ла хүн районнар төптеринге, Ак-Довурак хоорайга, Хову-Аксынга болгаш өске-даа суурларга байырлалдыг байдалга эрткилээн.

ОКТЯБРЬНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ—КОММУНИЗМ БОЛГАШ ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНИҢ ЧАА-ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРИНЧЕ

(Уламчызы. Эгези 1-ги арында).

Эртем-шинчилел, төлевилел-конструктор организацияларының болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин база продукцияның шынарын бедидер талазы-биле туруштуг ажылды сырый дем-биле чорудуп турарлар. Бо беш чылда чылдың-на үш чарык муң ажыг чаа кылыгларның бүдүрүлгезин шиңгээдип ап турар, ол болза секки беш чылга деңнээрге, оон ийи катап хөй боор турар.

Эртем-техниктиг революцияның чедиишкиннерин социализмниң артык шынарлары-биле сырый холбаарын чедип алыр деп төөгүлүг сорулганы шиитпирлээринге бистиң чуртувус СЭКП-ның XXIV съездизиниң соонда эрткен үе дургузунда дыка чугула базымны кылган деп чугаалап болурунуң бүгү барымдаазы бисте бар.

Оон-биле чергелештир экономиканы шынар талазы-биле сайзырангайжыдарының айтырыглары доктаамал кичээнгейни болгаш улуг күжениишкиннерни негеп турар дээрзин бистер шуптувус эки билип турар бис. Бөгүн кол чүве болза, сан-биле-даа, мергежил-биле-даа эки түңнелдерни чедип алырында, чурттуң байлактарын хумагалыг ажыглаарында, бистиң кол курлавырывыс болур экономиканың ажык чоруун бедидерин чедип алырында деп Л. И. Брежнев айыткан болгай.

Чугаа болза амгы деңшилгениң бүдүрүкчү күжүн эки ажыглаар, эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге дүрген шиңгээдип алырын хандырар дугайында чорup турар. Чугаа болза харысалганы болгаш ажыл-ишчи чорукту бедидериниң дугайында, күрүне база күш-ажыл чурумун шыңгыы сагыырының дугайында, бар четпестерни, бистиң бурунгаар шимчээшкинивиске шаптыктыг бүгү чүүлдерни шиитпирлии-биле ажып эртериниң дугайында боор турар. Ол болза партийжи, политиктиг херек-тир деп СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленуму онзалап ныйган.

Бис ам тоску беш чылдың сөөлгү чылынче кирер деп турар болгай бис. Улус ажыл-агый пландарын күүседири болгаш ажыр күүседири, доозукту үеде шалыпчы ёзу-биле ажылдаары бистиң мурнувуста эң чугула болгаш харысалгалыг сорулга боор турар. Ук сорулганы чедиишкинниг күүседири социалистиг экономиканы болгаш культураны улам ынай хөгжүдериниң, улустуң чаагай чоруун бедидериниң магадылалы болур.

Коммунистер партиязының ажыл-чорудулгазының ханы ужур-утказы болза, күш-ажыл кижилериниң дугайында, чонунуң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкыны болгай.

Социалистиг экономиканың өскен аргаларын өөренип көргеш, СЭКП-ның XXIV съездизи социалистиг бүдүрүлгениң хөгжүлдезиниң бедик темпилериниң үндезининге ажылчы чоннарның амыдырал-чурттал-газының материалдыг база культурлуг деңнелин дыка бедидерин тоску беш чылдың кол сорулгазы деп санаан болгай.

Ук сорулга дес дараалай күүсеттинип турар. Улустуң чаагай чоруунуң деңнелин бедидеринге сөөлгү чылдарда дыка хөй чүүлдер кылдынганын совет өг-бүле бүрүзү, совет кижи бүрүзү бодунуң дуржулгазындан билир.

Съездиниң директиваларын ёзугаар, ажыл төлевирин бедидер талазы-биле улуг хемчеглер алдынган. Ажылчы чоннарның улуг отрядының — эмчилерниң, башкыларның, демир-орук транспортунуң ажылдакчыларының, көдээ ажыл-агый механизаторларының ажыл төлевири өскен.

Ажыл төлевириниң чаа, оон бедик деңнелин дес дараалай боттандырып турар, бүдүрүлге адырларының ортумак шалыңныг ажылдакчыларының ажыл төлевирлерин болгаш шалыңнарын өстүрүп турар. Ол социал-экономиктиг хемчеглер чонунуң янзы-бүрү бөлүктериниң хандырылга деңнелин чоокшуладырынга улуг ужур-дузалыг болур.

Ниитизи-биле 1971 чылдан 1974 чылга чедир 47 миллион кижиниң ажыл төлевири өскен, ол болза ийиги ажылчын база албан-хаакчы бүрүзүнүң ажыл төлевиринге хамаарыжыр.

Чонуң чаагай чоруун көдүрериниңге чугула рольду хереглелдиң ниитилел фондулары ойнап турар. Чүгле пенсияларны, стипендияларны, пособиелерни болгаш өске-даа төлевирлерни өстүргениниң ачызында бо беш чылдың дөрт чылының дургузунда 50 миллион кижиниң орулгалары өзер.

Өзүп орар аныяк салгалдың кижизидилгезинге эки байдалдарны тургузар, ажылдаар ат-бүлелерге материалдыг дузаламчыны улгаттырар сорулга-биле чоокта чаа СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эвээш хандырылгалыг өг-бүлелерниң ажы-төлүнге пособиелер тывсырының хемчеглерин бадылаан болгай. Күрүне ындыг пособиелерни төлээринге чылда 1,8 миллиард рубльди тускайлаан. Ол болза чонунуң чаагай чоруунуң дугайында Коммунистиг партияның сагыш салыышкынының база бир чаа тодаргай херечизи-дир.

Чонунуң боттуг орулгаларының деңнелин бедитпишаан, партия улус хереглелиниң бараннарын бүдүрерин калбартыр талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Амыдырал хандырылгазы бедик темпилер-биле хөгжүп турар. Чыл келген тудум совет кижилер идик-хеп, мебель, соодукчу, телевизор аймаан хөй-биле садып ап турар. Бо беш чылдың эрткен үезиниң дургузунда ук бараанарны секки беш чылдың бүгү дургузунда бодаарга, оон дыка хөйнү садып саарган.

Оон-биле чергелештир ажылчы чоннарның негелделериң, оон иштинде бүдүрүп үндүрүп турар бараанарның шынарынга хамаарыштыр негелделери база доктаамал өзүп турар. Ол ындыг болурдаа ужурлуг. Калбак хереглелдиң бараанарын бүдүрерин көвүдедир, оларның шынарын бедидер, ассортиментизин экижидер, өскээр чугаалаарга, чонунуң хереглелин улам долузу-биле хандырар дээш партия улус ажыл-агыйының бүгү адырларының хамыктың мурнунда чиик база аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының күжениишкиннерин угландырган.

Ажылчы чоннарның чаагай чоруунуң кол көргүзүглериниң бирээзи болза чуртталга байдалдары болгай. Бистиң чуртувуста чуртталга тудуунуң калбарыышкыны делегейде деңнежир чүвези чок. Беш чылдың чүгле дөрт чылының дургузунда ажыглалгага кирер чуртталга бажыңнарының шөлү Москва ышкаш ындыг хоорайларның чурттал фондузунга деңнежир чорук чурттал-га тудуунуң кайы хире улуг хемчээлдиин тодаргай көргүзүп турар-дыр. Бо дөрт чыл дургузунда 45 миллион ажыг совет кижилер чаа квартираларже көжүп кирер болгаш боттарының чурттал-га байдалдарын экижидерлер. Чонунуң чурттал-га хандырылгазы доктаамал бедип турарын, совет өг-бүле бүрүзү тускай квартиралыг болурун партия чедип ап турар.

Социалистиг ниитилел болза, ажылчы кижиниң амыдыралының материалдыг-даа, угаан-бодал-даа байдалдарын экижидер дээш сагыш салып турар төөгүде бир-ле дугаар ниитилел болур. Бистиң курлавырларывыс дыка кызыы турган үеде безин бистиң чуртувуска бирги чергениң эргежок чугула бараанарының бүдүрүлгезин өстүрерин хандырган эвес, харын өөредилгениң, кадык камгалалының болгаш социал хандырылгазының эң мурнакчы системазын база тургускан турган.

Бөгүн совет улустуң амыдыралы канчаар-даа аажок байлак болгаш хөй янзы талалар-лыг апарган. Ол болза ниитилелдиң культура, эртем, угаан-бодал байлаан хөгжүдеринче угланган партияның доктаамал күжениишкиннериниң дорт түңнели-дир. Тоску беш чылдың чылдары ол талазы-биле онзагай черни ээлеп турар.

Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчиишкин дооступ, школаларга болгаш дээди өөредилгеге черлеринге өөредилге, аныктарның профессионал-техниктиг белеткелин сайзырангайжып турар. Кижилерниң мага-бот, кадыын быжыглаарынга, оларның ажыл база амыдырал байдалдарын экижидеринге, бойдусту камгалал карактаарынга база хөй чүүлдер кылдынган.

Чонунуң материал база культурлуг хереглелдерин улам долузу-биле хандырарын көрүп турар СЭКП-ның XXIV съездизиниң угланышкыны моон соңгаар-даа дорт болгаш хажык чок боттанып апаар.

Кижи болза эң үнелиг чүүл, эң улуг байлак ол деп партия чаңгыс эвес удаа айтып келген. Кижиниң бүгү талалыг хөгжүлдези партияның программныг сорулгазы болур. Бүгү бүдүрүлгени, бүгү эртемни болгаш культураны, бүгү социал болгаш политика албан черлерин ниитилел аңаа бараан болдуруп турар.

Социалистиг ниитилел тургузуунуң, Октябрьның эң чугула чаалап алышкынының бистиң дүрүм ёзугаар көрүп турарывыс амыдыралдың совет хевириниң ужур-утказы оон илереп турар. Совет кижилерниң эрге-ажыктарының болгаш сорулгаларының чаңгыс аайы, коммунизм херээнге оларның бердингени амыдыралдың совет хевиринде боттанган. Чурттуң бүгү нациялары болгаш биче-буурай улустарының акы-дунмалышкы ёзузу, ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга тураскаатжан байырлалдар чайынначак илерээшкини болган оларның аразында бузулбас байырал болгаш бистиң ниити байырлалдарывыс болур совет республикаларының чартык чүс чыл юбилейлери амыдыралдың совет хевириниң канчаар-даа аажок улуг чедиишкини болур.

Амыдыралдың совет хевири болза коллективизмге болгаш бот-боттарынга дузалажылгага, кижиниң хүндүлээр чорукка угланган харылзааларының чаа системазы-дыр. Бодунуң утка-шынарының талазы-биле ханы гуманистиг амыдыралдың совет хевири амгы-даа, келир-даа үеге быжыг бүзүрелди тывылдырып турар.

Бистиң улам бурунгаарлаавывыс тудум амыдыралдың совет хевириниң кайгамчык демдектери улам тода илереп турар. Лениниң сөстери-биле чугаалаарга, бисте «кижиниң ниити чурттал-газының дээди хевирлери» чедиишкинниг сайзырап турар. (ЧДЧ, т. 26, арын 40). Кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилешкээ — совет улус тыптып келген. Ниитилелдиң идей-политиктиг чаңгыс эви быжыгып, оон бүгү социал бөлүктери улам чоокшулажып турар.

Коммунистиг тургузуушкунга, бистиң ниитилелдиң бүгү амыдыралынга кол роль ажылчын аңгыга — ажылчы чоннарның эң организастыг, дадыккан болгаш бедик медерелдиг отрядынга дүрүм ёзугаар онаажып турар. Коммунистиг идеяларга кызыгаар чок бердинген ажылчын аңгы Россияның революсчу пролетариадының херээн төлептиг-биле уламчылап турар. Бистиң чуртувустуң ажылчын аңгызын, Ала-чурттуң Улуг дайынының чылдарында-даа, тайбың күш-ажылдың чылдарында-даа оон эрес-маадырлыг чоруун бүгү делегейниң ажылчы чоннары ханы магадал-биле хүлээп көрүп турар.

Колхозчу тараачыннар база маадырлыг ажылчын аңгы-биле эвилелдежип алган бурунгаарлап орар. Эң сайзырангай техника-биле чепсегленген, культура талазы-биле хемчээл чокка өскен колхозчу тараачыннар чурттуң хөгжүлдезинге улуг салыышкынны киирип турар.

Экономиктиг күчүнүң өзүлдези-биле, эртем-техниктиг деңшилгениң темпилериниң дүргедээни-биле, чонуң угаан-бодал амыдыралының байлакшаны-биле чергелештир совет интеллигенцияның ролю дүрүм ёзугаар бедип орар.

Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш интеллигенцияның бузулбас эвилели, бистиң ниитилелдиң бүгү аңгыларының база социал бөлүктериниң, чурттуң бүгү национальдарының болгаш улустарының чаңгыс эви — чогум-на ол дээрге коммунистиг тургузуушкунуң өндүр улуг сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлеп турар күш ол. Партияның политиказы ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның улам чоокшулажырынга, хоорай биле көдээниң, угаан ажылы биле күш-ажылының аразында боттуг ылгалдарны чоорту чидиреринге ылгыг бээринче угланган. Ол дээрге, СЭКП-ның XXIV съездизиниң демдеглээниниң ёзугаар, аңгы чок коммунистиг ниитилелдиң тургузарының кол участоктарының бирээзи боор турар.

Социалистиг демократияны моон соңгаар-даа улам хөгжүдериниң дугайында партия доктаамал сагыш салып турар. Ажылчы чоннар депутаттарының, Советтериниң, профессионалдар эвилелдериниң, ленинчи комсомолдуң, чурттуң бүгү хөй-нийти организацияларының ажыл-чорудулгазы улам идепкейлиг болзун дээш партия бүгү чүүлдерни кылып турар.

Калбак демократизм дээрге социалистиг амыдыралдың онзагай демдээ. Бистиң демократиявыстың принципиалдыг артык күштүү чүдел дээрге, оон кижиниң эргелерин чүгле чарлаанында эвес, оларны херек кырынга хандырарын магадылап турарында болур. Совет хамааты ажыл чок чорук болгаш мөлчүгдел, политика болгаш национал талазы-биле сөөк-язы ылгаар чорук ышкаш социал уржуктардан адырылган. Ол күрүне херектерин эргелел-башкарарынга, бүдүрүлге болгаш ниитилел амыдыралынга киржир бүгү аргалыг.

Совет кижиниң ат-нууру, оон хамааты эргелери бистиң хоойлувус ёзугаар бүрүн камгалаттынган. Оон-биле чергелештир ёзулуг • демократизм, ёзулуг улусчу эрге-чагырга, коммунистиг тургузуушкунуң өндүр улуг херээ боду-ла бедик медерелдиг болгаш харысалгалыг болурун негеп турар.

Чогум-на моон ужурундан партия ниитилелдиң организастыг чоруун быжыглап, кижи бүрүдезиниң харысалгазын бедидип турар. Чогум-на моон ужурундан ол совет кижилерни четпестерге, эргиниң янзы-бүрү артыышкыннарынга болгаш ниитилелге удур чоруктарга эптеш чок болур ёзуга кижизидип, буржуаз идеологияга алзыр чорук-биле шиитпирлиг демиселди чорудуп турар. Бүгү ажылчы чоннарны коммунизмге бердинген чорукка, күш-ажылчы болгаш политиктиг, идепкейлиг чорукка, медерелдиг сагылга-чурумга база ажыл-агыйжы чорукка кижизидерин партия чедип ап турар.

Чурттуң хамааты бүгүдезин бедик мораль-политиктиг мөзү-шынарларга кижизидип-гаан. Партия моон соңгаар-даа В. И. Лениниң өөреткенин ёзугаар «коммунистиг сагылга-чурумну болгаш коммунистиг күш-ажылды массаларның угаан-медерелинге, чанчылдарынга болгаш хүн бүрүдеги амыдыралынга нептередир дээш ажылдаар» апаар (ЧДЧ, т. 41, арын 108).

Үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда, ажылчы чоннарның чаагай чоруун бедидеринде болгаш культура тургузуушкунунда, совет ниитилелдиң политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эвин улам быжыглаарында, улустарның найыралын быжыктырарында бистиң бүгү чедиишкиннеривис Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чедип алдынган. Ол бодунуң идегелдиг орук айтыкчызы — марксист-ленинчи теорияны удуртулга болдурган, тергиин байлак революстуг дуржулгага даянып турар. Оон ленинчи Төп Комитеди, Политбюро, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежнев боду ниитилел амыдыралының бүгү талаларында ёзулуг улуг ажылды чорудуп, совет улустуң тургузукчу күш-ажылын организастап база башкарып турар. Партияның болгаш күрүнениң хөй талалыг амыдыралын удуртурунга Леонид Ильичтиң шуут бодунуң шылгарангай ролюн коммунист бүрүзү, совет кижи бүрүзү эки билир. Ол-ла бүгүнүң уламындан совет кижилерниң бүгү-ниити хүндүткелин болгаш ынакшылын ол чедип алган.

Партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектерин сагыыры, эртемге үндезилээн анализ, байдалды — эргеннен оруктуг болгаш келир үениң сорулгаларын — боттуу-биле көөрү, хүлээп ап турар шиитпирлерни ханы үндезилээри — бо дээрге бистиң партиявыстың, оон Төп Комитединиң ажыл-чорудулгазын тодарадып турар демдектер ол. Ол бүгү ТК-ның октябрь (1964 ч.) Пленумунуң соонда улам сайзыраан, ук Пленум чурттуң бүгү хөгжүлдезинге салдар чедирген болгай. Ол Пленум СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң төөгүзүнге, сайзырангай социализмниң байдалдарынга дүгжүп турар политиктиг угланыышкынны ажылдап кылырынга шылгараңгай рольду ойнаан.

Эрткен он чыл үе партияның политиказының күчүлүг күжүн көргүскен. СЭКП-ның XXIII болгаш XXIV съездилериниң шиитпирлери болгаш оларны боттандырып келгени чеп-биле партия оларны шиитпирлеп, иштики-даа, даштыкы-даа херектерге амыдыралга чайгылыш чок шыны-биле чорудуп турарын көргүскен. Оларның сөзү биле ажыл-херээ карышпайн турар.

Партияның бузулбас чаңгыс эвин база чырыткыландыр көргүскен, ол чорук партияның болгаш улустуң чогаадыкчы идепкейлиниң чаа көдүрлүүшкүнүнден илергейлеттиниң турар, оон кайгамчыктыг түңнелдерин бөгүн шупту көрүп турар бис.

Сөөлгү чылдарда партийжы тургузуушкунунуң ленинчи принциптерин чайгылыш чок боттандырып турарынга үндезилээш СЭКП-ниң хүрээлени улам быжыккан болгаш калбаалган. Совет коммунистер марксизм-ленинизмниң тиилеттирбес тугунуң адаанда сырый каттышкан.

15 миллион ажыг коммунистерни каттыштырган бистиң ленинчи партиявыс — улустуң политиктиг баштыңчызы, оон ат-алдары, арын-нүүрү болгаш угаан-бодалы.

Партияның күжү—оон идея талазы-биле сырый чоруунда, массалар-биле оон сырый харылзаалыында. Ажылчы чоннарның эрге-ажыктары — оон эрге-ажыктары.

Партияга чон кызыгаар чок бүзүрээр. Ол бүзүрелди партия бедии-биле үнелевишаан, ону шимзыктырып турары дээш чоргаарланып турар. Совет улусту партия коммунизмниң тиилелгезинче аппар чоруур.

II. Тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш СЭКП-ниң демисели—Октябрьның чагыгларының амыдыралга боттаныышкыны

Эштер! Октябрь революциязының тиилелгези дээрге, чүгле чаңгыс чуртка социал тургузугну солааны ол эвес. Мөлчүгделге, империалистиг дарлалга, күчүлээшкинге болгаш дайын халавынга үндезилеттинген бүгү делегей хемчээлдиг ёзу-чурумнуң буурап дүжүүшкүнүн Октябрь эгелээн. Амгы делегейниң байдалын дазылындан өскертипкен революстуг чаартылгаларның чыл санаашкыны оон эгелээн.

Ам социализмниң делегей системазы, делегейниң ажылчын аңгызы, бүгү антиимпериалистиг күштер делегей хөгжүлдезиниң кол фактору апарган. Делегейде амгы таарымчалыг өскерилгелер хамыкты мурнай делегей аренazынга тайбың, демократия болгаш социализм дээш туржуп турар күштерниң өзүп көвүдээнинден болдунар аргалыг апарганы ылап-ла хоойлу ёзугаар чүүл болур.

Карл Маркс өттүр көрүп мынча дээн: «Экономика талазы-биле ядыы, политика талазы-биле сарыыл чок эрги ниитилелдиң орнунга делегей айтырыының талазы-биле принципи тайбың болур чаа ниитилел тыптып кээр...» (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс, Чог., т. 17, арын 5). Октябрь революциязының, улуг Лениниң бүгү улустарга болгаш чазактарга салган кыйгызы чөптүг болгаш демократтыг тайбың дугайында болган.

Бистиң чуртувус чааскаан капиталистиг чурттарга бүзээледип алган турган чылдарның бергелерин болгаш шылгалдаларын ажылдыр коммунистер партиязы ленинчи даштыкы политиканың тугун көдүрүп эккелген. Оон-биле бис Ала-чурттуң Улуг дайынының отчалбыжын ажып эрткен бис, аңаа совет улус, оон алдарлыг Чепсектиг күштери гитлержи шериг машиназын сый шапкан, фашистиг дарлалдан Европаның улустарын хостаан. Совет күрүне ол тукка шынчы болуп арткан болгаш дайын сөөлүнде бүгү үеде тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш быжыг туржуп турар.

Чартык чүс чыл-бурунгаардагызы дег, бөгүн-даа Совет Эвилелиниң тайбың политиказы, пролетар революциязындан төрүттүнген политиказы, ол дээрге бодунуң хан-дазылындан аңгының интернационалчы политиказы болур. Ол чүгле совет улустуң, социализм чурттарының улустарының эрге-ажыктарын камгалап турар эвес, а чер кырында эң депшилгелиг күштүң — делегейниң ажылчын аңгызының, бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын база илергейлеп турар.

Бир эвес делегей байдалында болуп турар таарымчалыг шиңгыы бурунгаарлаашкыннарны ап көөр болза, олар шуптузу-ла СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытканы Тайбың программазын амыдыралга боттандырары-биле холбаалыг дээрзин хөөредиг чокка чугаалап болур.

Съездиге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинге Леонид Ильичиниң көдүргени болгаш съездиниң чаңгыс эп-сеткилдиг чөптүгзүнгени ол программа, социализмниң акы-дунма чурттары-биле бистиң кады боттандырып турарывыс программа ниитилел хөгжүлдезиниң объективтиг негелде-хереглелдерин, делегей амыдыралының негелде хереглелдери, амгы үе-чадада социалистиг күрүнелерниң тайбынга ынакшылдыг политиказының кол-кол эчис сорулгалары төпчүткен хевирге илергейлеттиниң турар. Ону боттандырып келгениниң түңнелинде делегейге болдунар аргалыг болган боттуг улуг өскерлиишкиннерни ам бүгүде хүлээп турар. Ынчалгаш ол программа делегейниң бүгү байдалынга ханы салдарын чедирген, чүге дээрге тайбың дээш туржуп турар бүгү кижилерни идеялары-биле чепсеглээн болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам ынай кошкадыр болгаш дайынның кыжаныышкынын болдурбас дээш демиселге тодаргай сорулгаларны тургускан деп чугаа чокка бадыткап болур бис.

Ынчалзажок ындыг кончуг эвесте-ле, кандыг-ла бир 2-3 чылдар мурнунда даштыкы удуртукчулар Тайбыңның программазы чедимче чок болур деп даап бодап турганнар. Ындыг даап бодакчыларның чугааларын амыдырал ойтур шапкан.

Бодавыже, ол төөгүлүг документиде айыттынган айтырыгларны болгаш сорулгаларны долгандыр делегей аренazында политиктиг чидиг демисел чорup турар. Ынчалзажок кол чүүл тайбыңның программазын чедиишкинниг боттандырып турары тодаргай болгай. Совет улустуң тайбың, чогаадыкчы ажылынга даштыкы талазы-биле байдал мурнундагызынга бодаарга ам кажангызында-даа таарымчалыг боор турар.

Ол бүгү Совет күрүнениң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказынга, совет кижилерниң карак-кызыл күжениишкиннери-биле тургустунган бистиң Төрээн чуртувустуң аажок улуг экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүнге ооргаланып турар. Ол болза партияның, коммунистерниң хөй миллион отрядының күжениишкиннериниң ажылынга ооргаланып турар. Ол бүгү-даа, бистиң иштики тургузуушкунувустуң-даа үүле-херектери партия Төп Комитеди, оон Политбюрозу, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң хүн бүрү могаг чок ажыл-чорудулгазы-биле башкартынып турар.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары, даштыкыда миллион-миллион кижилер тайбың дээш, социализмниң бедик идеалдары дээш Леонид Ильич делегей аренazынга кайы хире янзы-бүрү талалыг хайныккан ажылды улуг талантылыы-биле, бистиң херээвистиң шынныынга, ленинчи даштыкы политиканың шынныынга бүзүрелдиң канчаар-даа аажок улуг күжү-биле чорудуп турарын көрүп турар. Делегейниң янзы-бүрү шуулганнарынга, бистиң мировоззрениевистен болган чок-ла иледе ырак политиктиг болгаш хөй-нийти ажылдакчылар-биле ужуражышкыннарга Леонид Ильич Брежневтиң сөзүнүң кайы хире боттуун, алдар-хүндүзүнүң кайы хире бединин иледе бүзүреп көре бээр. А оон сөстеринде, оон күжениишкиннеринде улуг социалистиг чурттуң, улуг партияның алдар-хүндүзү сиңниккен.

Тайбың болгаш социализм дээш бодунуң калбарыышкынының талазы-биле чижеглээр чүве чок демиселге бис акы-дунма социалистиг күрүнелер-биле чаңгыс одуругга чорup, ниити дугурушкан туруштар-биле туржуп турар бис. Социалистиг дем каттыштырылгазы дээрге, депшилгелиг идеологияның чаңгыс аай ниитилешкээ, эчис сорулгаларның чаңгыс аайы болгаш ажылчы чоннарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазы тудуштур каттышкан ындыг эвилел-дир. Ындыг быжыг эп-найырал төөгүге турбаан!

Социализм чурттары боттарынга дузалажып, хеткишпишаан, боттарының экономиказын хөгжүдериниң темпилерин улам-на дүргедедип турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинде бактааган чурттар—делегейде күрүнелерниң эң-не бир дең-десин хөгжүп турар бөлүү деп чүве эки билдингир болгай. Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының аразында сырый харылзаалар партия болгаш күрүне ажыл-чорудулгазының бүгү адырларын херек кырында хаара тудуп турар. Оларның айыыл чок чоруунуң магадылалы Варшава керээзи. Ол организацияның иштинге акы-дунма чурттарның тайбың херээ дээш политиктиг болгаш шериг дем каттыштырылгазы сайзырангайжып турар. Социалистиг күрүнелер ниити дем каттыштырылгазының эрге-ажыктары-биле национал эрге-ажыктарын шуут дүүштүрбүшаан, боттарының даштыкы политиктиг хөделишкиннерин таарыштыр каттыштырып чорударының үнелиг дуржулгазын мөөннеп алган.

Дем каттыштырылгазының чурттары кады күжениишкиннери-биле биче эвес чедиишкиннерни чедип алган. Оон эң-не улуг чедиишкиннериниң бирээзи болза, Герман Демократтыг Республиканың хамаарышпас, тускай догуннаан күрүне кылдыр бүрүн бадыткаттынып тургустунганы болур. Немец черге чаа ниитилелдиң тургустунарынга шаптыктаар дээн империалистиг бөлүктерниң оралдажыышкыннары буурап дүшкен. ГДР ам безин чээрби беш чыл—оон барыын талакы кызыгаарларында социализмниң идегелдиг чөленгиижи.

ГДР-ниң улузунуң ол улуг тиилелгези болза, социализм чурттарының ниити тиилелгези-дир!

ГДР болгаш оон-биле кады оон өңнүктери болгаш эвилелчилери республиканың тургустунганының 25 чыл юбилейин демдеглеп эрттирген. Ол улуг, Бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының ниити, улуг ол байырлалынга Л. И. Брежнев баштаан бистиң партия-чазак делегациязы олурушкан. ГДР-ниң удуртукчулары-биле кады бис социализмниң болгаш тайбыңның идеалдарынга бердингенин көргүскени республиканың аныяктарының ажылчы чоннарының социалистиг Берлиниң кудумчуларынга хөй муң кижи киришкен өндүр чаагай кылажын сөрүк кириишкин-биле хайгаарап көрген бис.

ГДР-ниң хүлээп көрбезиниң империалистиг политиказының буурап дүшкени ышкаш, өске социалистиг акы-дунма чурт—Кубаны кызагдап бүзээлээни база-ла шуут буурап дүжер дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының чедиишкиннери, оларның экономиказының чайгылыш чок турушттуг өзүлдези капитал делегейинде амгы байдал-биле шуут-ла удурланышкак чорукта туруп турар.

Капиталистиг күрүнелерниң хөй нуруузу акша үнезиниң кошкуурунуң чокталырының аспаанда кыстырган, акшаның үнезиниң чокталыр чоруу элээн чурттарда бүдүрүлгениң кызырлыры болгаш ажыл чоктарның көвүдээри-биле хары угда дендеп турар. Акшаның саңдараашкыннары соксавайн турар, энергетиктиг саңдараашкын халывап турар, ону болган чок-ла энергетиктиг кризис деп адап турары база барымдаа чок эвес. Бо бүгү аар үргелер чонунуң күш-ажылчы бөлүктериниң эктинге салдынып турар. Делегейниң ийиги дайынының үелеринден бээр капитализм амгы үедегизи ышкаш, экономикада ындыг бергелерге кажан-даа таварышпайн келген боор.

Күштелип турар кризистиг болуушкуннарның чылдагаанын тыварын, ону эккиртир эмин чогаадырын Барыын талада кандыг-даа янзы-биле оралдажып турар. Ынчалза-даа ол оралдажыышкыннар чедиишкин бербейн турары база-ла таварылга эвес. Буржуаз политикчилер ол болуушкуннарның чылдагааннарының дугайында шынныг чүүлдү чугаалап шыдавас, тодаргайлаарга, көзевейн-даа турарлар. Амгы бергелер капиталистиг улуг элээн чурттарда экономиканың милитаризациязы, оларның шериг бюджеттерин үргүлдүр көвүдеткени аажок улуг хире-чергези-биле болдурган дем маргылыг чок шынныг чүүлдү шуюкаа эрттирип турар. Ындыг болганда херектиң ужуру тодаргай, бөлүктерниң чорудуп турар политиказындан чепсегленишкиннерни көвүдедириниң политиказындан болуп турар.

Эштер! Сөөлгү каш чылдарның дургузунда Совет Эвилели, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары депшилгелиг болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштер-биле харылзааны быжыглап, кады ажылдажылгага хөделбишаан, солуушкуннарның чорудулгазын тайбыңны быжыглаарының, тайбың догуннаашкынның ленинчи принциптерин бадыткап тургузарының талазынче угландырып шыдаан. Бистиң хүннеривисте күрүнелер аразының харылзааларын эде тургузарының чорудулгазы эң-не калбак делгемче үнүп турар деп чугаалаарының бүгү барымдаазы бар, оон үндезиннери Октябрьдан кээп турар.

Билдингир чылдагааннар ужурунда Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының аразында харылзааларны экижидер дуза ужур-дузалыг болуп турар. Дээди деңнелге эрткен совет-америк үш ужуражыышкынның түңнелинде ол харылзааларның характерин конфронтация эвес, ускуллежиишкин эвес, а тайбың кады ажылдажылга тодараткан турзун дээш хөй чүве кылдынган. Партия ийи чурттуң ниитилел тургузуу болгаш идеологиялары удурланышкак турзажок, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзааларның хөгжүлдези болгаш экижидилгези турушттуг характерлиг болган турзун дээш ажыл-херекти партия чайгылыш чок чорудуп турар.

Совет, америк болгаш өске-даа бүгү улустарның эрге-ажыктарының дүгжүп турар кол чүүлү болза, тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары-дыр. Каттышкан Штаттар-биле бистиң дугуржулгаларывыс болгаш дугуржуп чугаалашкан чүүлдеривис чогумна харын ол үндезинге тургустунуп турар. Бо хамыктың мурнунда ядролуг дайынны болдурбас талазы-биле хемчеглер дугайында дугуржулгага, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзааларның үндезиннеринге хамааржыр.

Стратегтиг шаап халдаашкын болгаш камгалал чепсегленишкиннерин кызыгаарлаар талазы-биле ийи күрүнениң чаңгыс аай дугурушкан базымнары база-ла ол угланыышкында чорup турар. Бо чугула айтырыгның талазы-биле совет-америк чугаалажыышкыннар үргүлчүлеп турар. Боттарының стратегтиг чепсектин калбартырын шегээрин ийи тала дугуржуп чугаалажып алган турарын Совет Эвилели чедип алырынче чүткүп турар. Бо чепсегленишкиннерни саңдаа, шынар-даа талазы-биле улам эңдере бүдүрерин болдурбас ындыг дугуржулганы чедип алыр дээн бис. Ынчалза-даа кандыг-даа дугуржулга кайы-кайызының принциптеринге дүүшкен турар болгаш бистиң айыыл чок чоруувуска когаралды чедирбес ужурлуг болбайн аан.

Ноябрь 23—24-те Владивостоктуң девискээринге Л. И. Брежневтиң болгаш АКШ-тың президентизи Дж. Фордтуң ужуражыышкыны болур. Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, ол ужуражыышкын совет-америк харылзааларны улам хөгжүдеринге чугула ужур-дузалыг болур. Бис ону чедип алыр дээш кызыдар апаар бис.

Партия Европада байдал-биле холбашкан айтырыгларны кичээнгейниң төвүнге доктаамал тудуп турар. Варшава Керээзиниң өске-даа киржикчилери-биле кады бис Европа диптеги политиктиг байдалдың ылаптыг экижииринге, делегейниң ийиги дайынының түңнелинде Европада тургустунган политиктиг болгаш чурт-девискээр боттуг чүүлдү делегей эргелерин быжыглаарынга чедирер даштыкы политиктиг элээн хөй улуг хемчеглерни боттандырары-биле хөй чүвени кылган бис. Европа күрүнелерниң аразында кады ажылдажылгага эң-не таарымчалыг байдалдар бөгүн кажангызындан-даа артык улуг болуп турары тодаргай-дыр.

Совет Эвилелиниң болгаш Францияның аразында харылзаалар ам эвээш эвес хуусаада безин эки деңнелде турар. Оларның чоокшулажыышкыны черле чогумчулаадыг үндезинниг болгаш Европада база делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырыышкынынга чугула рольду ойнаар ужурлуг. Ийи чурт, ийи улус боттарының аразынга найыралды болгаш чөпшээрежилгелиг чорукту күзеп турар деп чүвени ылаңгыя төөгүнүң эргилделеринде дуржулга чаңгыс эвес удаа бадыткаан. Декабрь 5—7-де Л. И. Брежневтиң Францияга кылыр аян-чоруу ол сорулгаларга бараан болур дээрзинге бүзүреп болур.

Совет Эвилели Германияның Федеративтиг Республиказы-биле чаа харылзааларның улуг ужур-дузазын үнелеп көрүп турар. Шаандагы шагның аар-берге чүүлдерин ажып эртери-биле ийи чурттуң хоолга алган угланыышкыны ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң эрге-ажыктарының талазы-биле-даа ап көөрге, Европага ниити-биле тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының эрге-ажыктарының талазы-биле-даа ап көөрге бодун бүрүн бадыткаан турар.

Ийи чурттарның аразында политиктиг харылзааларны болгаш экономиктиг кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдериниң улуг айтырыгларын бүгү тала-биле сайгарып көрген ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт-биле Москвага үр эвесте чорудткан чугаалажыышкыннар түңнели — оон чаа херечизи болур.

Совет Эвилелинге хамаарыштыр алыр болза Герман Федеративтиг Республика-биле бодунуң харылзааларын хандыр болгаш үр үеде тургузарынга ол белен.

Кожавыс Финляндия-биле үш он чылдар дургузунда чедиишкинниг хөгжүп сайзырап турар бистиң быжыг турушттуг чаагай харылзааларывыс кады ажылдажылганың эки үлегер-чижээ болур. Ол бүгүнү Совет Эвилели биле Финляндияның аразында тайбың керээзиниң дугайында дугуржулганың үжен чылының чоокта чаа болган байырлалы база катап көскүзү-биле бадыткаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга баштаткан Совет күрүне делегациязы Хельсинкиге байырлалга киржип чораан болгай.

Европаның бүгү күрүнелери-биле калбак кады ажылдажылгаже бодунуң чүткүлдүүн бистиң чуртувус херек кырында бадыткап турар. Өйү келген политиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге, калбак хемчээлдиг экономиктиг төлевилеллерни боттандырарынга, культура талазы-биле солчулгаларны болгаш харылзааларны калбартырынга идепкейлии-биле киржип турар бис. Европаны тайбыңның туружунга быжыглаарынга чүү чугулал дээрге ийи талалыг харылзааларның хөгжүлдези коллективтиг үндезинге айыыл чок чорукту хандырарының сорулышкыннары-биле холбашкан болур ужурлуг.

Чүнүң-даа мурнунда айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле ниити европа чөвүлел хуралын чедиишкинниг доозарының дугайында чугаа чорup турар. Тайбың болгаш айыыл чок чорукту күрүнелер аразында харылзааларның хоойлузу болдуруп турар чугула шиитпирлерни чөвүлел хурал дээди деңнелге хүлээп алырын Европаның улузу манап турар. Барыын чүктүң ону ам-даа чедир медереп билбээн чугула кылдыр болгаш кызыы эрге-ажыктарын бедик сорулгаларда көөр ажылдакчылары чөвүлел хуралдың ажылынга эш биле шаптыктап тура боттарынга кайы хире харысалганы ап турарын бодаар ужурлуг. Ук айтырыгны таарымчалыг шиитпирлээри төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкиннн кызырарының айтырыын киирбишаан, өске-даа айтырыгларны шиитпирлээринге таарымчалыг байдалды тургузар.

Сөөлгү чылда Европага болган таарымчалыг чаартылгаларның дугайын чугаалап тура фашист диктатураның ёзу-чурумун ук чуртка дүжүргениниң соонда Португалия-биле таарымчалыг, харын-даа найыралчы харылзааларның тургустунганын сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис.

Греция-биле бистиң харылзааларывыс эки талаже өскерилген. Грек улусту хөй чылдар дургузунда кинчилеп келген шериг-фашистиг ёзу-чурум дүжүр октаттырган. Грек улустуң ёзулуг өңнүктериниң бүзүрели боор чораан Грецияның демократтыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштериниң чедиишкини ол болур.

Чавырылдырыышкынның чедип алдынган чүүлдери Азия диптеге база кестүп келген. Совет Эвилелинге шиитпирлиг деткиткен акы-дунма Вьетнам улус империалистиг агрессия-биле демиселге шиитпирлиг тиилелгени чедип алган. Бистиң партиявыс, бистиң чуртувус интернационалчы хүлээлгезинге бодунуң шынчы чоруун херек кырында бадыткаан. Вьетнамга болгаш ниити Индий-Кыдатка политиктиг таарыштырылганы төнчүзүнге чедирери чугула. Париж дугуржулгаларын күүседиринден ойталаар чорукту болдурбазын сайгон ёзу-чурумдан негээр ужурлуг. Ук дугуржулгаларны шыңгыы сагыыры чугула.

Индостан чартык ортулукта байдалдың экижип турары эң ындыг айтырыгларны чугаалажыышкыннарның ачызында чедип ап болурун бүзүрелдии-биле чугаалап турар. Совет Эвилели аңаа хамаарыштыр хөй чүүлдерни кылган. Аңаа дорт сонуургалдыг күрүнелер бистиң чуртувустуң салыышкыннарын бедии-биле

(Уламчызы 3-кү арында).

ОКТЯБРЬНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ—КОММУНИЗМ БОЛГАШ ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНИҢ ЧАА-ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРИНЧЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). үнелеп турарынга бис сеткил ханып турар бис. Ол дээрге оон-биле бүгү-нити тайбыңның херээ дээш делегей аренazынга бистиң кады ажылдажылгавыстың улуг ужур-дузалыын көргүскен Индия-даа болгаш бистиң-биле эки харылзаалары тургускан Пакистан болгаш Бангладеш болур-дур.

Азияның улуг күрүнези Индия-биле ханы найыралчы харылзааларывыс Азияга харын ол чүтле Азияга-даа эвес тайбыңның чугула фактору болган. Совет-индий кады ажылдажылганың оруу делгем. Кады ажылдажылга моон соңгаар-даа бызыгып база сайзыразын дээш Совет күрүне бүгү чүүлдерни кылыр.

Бистиң чуртувус-биле кожа-хелбээ чорукнуң шугумун чайгылыш чок боттандырбышаан, каяа-даа каттышпастың политиказын чорудуп турар күрүне — бистиң кожавыс Афганистан биле Совет Эвилелин бызыг найырал В. И. Ленинниң үезинден бээр холбаштырып турар.

Бистиң чуртувус Япония-биле чаагай кожа-хелбээ харылзааларны чүгле экономикага эвес, харын политиканың талаларынга база хөгжүдерин оралдажып турар. Херектиң ужуру чүл дизе, Японияның аңаа белен болурундан хамааржыр-дыр.

Азия диптиң чурттарының каттышкан күженишкиннери-биле Азияга идегелдиг айыыл чок чорукту хандырарының эргежок чугулазы шуут негеттинип турар. Бис ол орукта бергелерни биче деп санавайн турар бис, ынчалзажок Азияның улустарын дайындан болгаш агрессиядан адырган турар айыыл чок чоруктуң системазын Азияның күрүнелери кады ажылдап кылган турарын амыдырал негеп турар.

Амгы үениң байдалының бир эвээш онзагай хевир-шинчизи чүл дизе, делегей харылзааларынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптерин Совет Эвилели, социализмниң ады-дуңма чурттары улам-ыңай нептередип турары болур. Ол принциптер делегей практиказынга чүгле кирип турар эвес, харын янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга нити болук дуржулгалар кылдыр юридиктиг талазы-биле быжыглаттынып турар.

Бистиң чуртувус ленинчи хүннерден эгелээш-ле кижи төрелгетенни чепсегленишкинниң үргээзинден хостаары дээш демиселди чорудуп келген болгаш ону моон соңгаар-даа үргүлчүлээр. Кижилерниң угаан-медерелин чепсегленишкинниң дүжүрериниң удурланыкчыларының соора угаадып турар бүгү-ле овуузунуг хоп-мегезин бистер ойтур шаап турар бис. Чепсегленишкинниң дүжүрериниң талазынга чедимишкин-даа, азы чедимче чок чорук-даа күрүнелерниң политиказындан, хамыктың мурнунда улуг күрүнелерниң политиказындан хамааржыр, а оларның чамдыктары чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин хоругдаарының туружунда ам-даа кирбейн турары билдингир болгай.

Чепсегленишкинни бүгү-нити болгаш бүрүн долузу-биле дүжүрериниң дугайында делегейниң чогуур чыыштарынга чугаалажып көөрү-биле саналдарны Совет Эвилели хөй удаа киирип келген.

Ам КНО-нуң Кол ассамблеязында делегей бойдузунга дайынзырак сорулга-биле уржук чедирерин хоругдаар дугайында Совет Эвилелиниң чаа инициативазын чугаалажып турар. Ол чугула саналдарны делегейде ам безин калбаа-биле деткип турар.

Ядролуг чепсекти улам-ыңай нептередирин болдурбас дээш ажыктыг хемчеглерни алыры мурнундагы ышкаш эң чугула сорулга болур. Совет Эвилели бо угланыышкынарга күженишкиннерин моон соңгаар-даа салыр.

Империалистиг реакцияның күштери, агрессияның күштери чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин үргүлчүлеп база чимзенишкиннерин соксатпайн турар амгы байдалдарда бистиң партиявыс, оон Төп Комитеди, Совет чазак Совет Эвилелиниң камгалазыр күчү-күжүн быжыглаарынче кошкаш дивес кичээнгейни салып келген болгаш моон соңгаар-даа салыр аваар. Бүгү совет улустуң тура-соруун илергейлевишаан, партия чурттуң айыыл чок чоруу, бистиң өнүктеривистиң болгаш эвилелчилеривистиң айыыл чок чоруу бүрүн болгаш бүзүрелдиг камгалаттынгап турзун дээш моон соңгаар-даа бүгү чүүлдерни кылыр.

Октябрьның үезинден эгелээш-ле боттарының национал хосталгазы, политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар улустарны деткиири СЭКП болгаш Совет күрүне принципиалдыг шугуму кылдыр санап келген. Ол шугум Азияның, Африканың, Латин Американың хөгжүп турар хөй-хөй күрүнелери-биле бистиң кады ажылдажылгавыстың үндезини боор турар. А колониализм ам-даа болуунуң туружун оскунмаан черлерде аңаа удур демисежип турар улустар Совет Эвилелиниң дээштиг деткимчезин хандыртынган дээрзин билип турарлар.

Делегей ареназынга социалистиг кады ажылдажылгадаа база хөгжүп турар күрүнелер-даа быжыгып турар. Эң чугула айтырыгларның хөй нуруузунуң талазы-биле бистиң санал-оналывыс чаңгыс-аай боор турар. Ол болза чавырылдырышкынга ажыктыг кылдыр нити антиимпериалистиг фронтунуң баазазын калбартып, тайбыңның херээн бурунгаарладырынга-даа, национал хосталгалыг демиселге-даа эң эки арганы тургузуп турар.

Делегей айтырыгларын шиитпирлээринге хөгжүп орар чурттарның идепкейлиг салдар чедирип турарының эвээш эвес чижектерин бистиң хүннеривистиң практиказы берип турар. Социалистиг күрүнелерниң деткимчезинге даянып алгаш, олар боттарының дүрүм ёзугаар эргелерин болгаш эрге-ажыктарын улам чедиишкиниг камгалап турар.

Колониалдыг соолгу империяның соолгу шагы эрткен деп ам безин чугаалап болур. Боттарының улустарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселди хөй чылдар улаштыр чорудуп, ол демиселинге улуг чедиишкиннерни чедип алган Гвинея-Бисауну, Мозамбиктиң болгаш Анголаның патриоттарынга байыр чедирип турар бис. Гвинея-Бисау кандыгыл дээрге, ол чуртту КНО-да хүлээп алган болгаш делегейде ол калбаа-биле хүлээп көрдүнген.

Бодунуң чоокта чаагы чугаазынга Л. И. Брежнев мынча деп айыткан: «Дүшкүүрлүг чорукту кошкадыр демиселге чедип алдынган чедиишкиннер дыка улуу мартыш чок, ынчалза-даа чедип алдынган чүүлге черле оожурган болбас. Делегей амыдыралы чаа-чаа айтырыгларны көдүрүп турар болгай, ынчаарга шиитпирлеттинмээн эрги айтырыглар база ам-даа хөй болгай».

Делегейни «соок дайын» үелеринче дагын ээлдирип киирерип күзеп турар салдарлыг күштер ам-даа бар. Ынчангаш улустарның тайбыны болгаш айыыл чок чоруун эргим үнелеп турар бүгү кижилер бедик серемчилелдиг болуп, тайбың дээш демиселге сырый каттыжар ужурлуг.

НАТО-нуң милитаристиг бөлүктериниң буруузу-биле Кипрниң салым-хуузу ол блоктуң шериг болгаш политиктиг кажарлагшкыннарының объектизи болу берген. Совет Эвилели болгаш бистиң өнүктеривис Кипр айтырыгга хамаарыштыр база делегейде хүндүткел-биле көрдүнген чайгылыш чок турушту ээлеп турар. Ол күрүнени хамаарышпас болгаш бүдүн девискээрлиг күрүне кылдыр арттырар дээш демиселди чорудуп турар бис. Кипрниң иштики херектеринге даштыкы холгаарлаашкынны соксадыр дээш, оон чериниден бүгү даштыкы шериглерни үндүрер болгаш боттарының иштики херектерин боттары шиитпирлеп алыр арганы кипрлиттарга тывыср дээш быжыы-биле туржуп турар бис.

Чоокку Чөөн чүкте байдал мурнуку хевээр нарын болгаш айыылдыг болуп арттышаан.

Израильдиң агрессиязының түңнелинде эжелеп алганы араб черлерни бодунуң камгалакчыларының деткимчези-биле холунга тударын оралдажып турар. Тель-Авивте шовинистиг хөөннер ам-даа пайдаваан, харын-даа боо-чепсек күжү-биле көөргеттивер чорук ында дам барган хире. Ынчаарга ол дээрге улуг айыылдыг, ындыг болур доосна. Израильдиң бодунга база айыылдыг аажок улуг чазыг-дыр.

Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны тургузары дээш Совет Эвилели чайгылыш чок туржуп турар. Ынчалза-даа Израиль эжелеп алган араб девискээрни эгиттейн турда, Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин хандырбаанда ол чедип ап болдунмас. Палестин арабтарынга боду күрүнелиг болбушаан, бот башкартынар хоойлу ёзугаар эргезинге кым-даа удурланып шыдавас. Араб улустарының, оон иштинде Палестинаның чонунуң чөптүг демиселинге Совет Эвилели деткимчени көргүзүп келген болгаш ам-даа көргүзер. Ол Женеваның тайбың конференциязының ажылын соңгаарлатпайн катап эгелээри дээш туржуп турар.

Египеттиң президентизи Анвар Садаттың чалаажын ёзугаар Л. И. Брежнев 1975 чылдың январьда Каирге баарын чоокта чаа чарлаан. Ам олче бүгү делегей кичээнгей салып турар. Ол дээрге билдингир-ле болгай. Ыңаар баары кайгамчык улуг ужур-дузалыг. Тайбың дээш, улустарның эргелерин камгалаар дээш туржуп турар кижи бүрүзү аңаа чүгле байыр чедирип болур.

Дөпшилгелиг бүгү кижи төрелгетен Чилиниң аг-шериглерниң ханыыг үүлгедиглеринге удур килеңнээшкин-биле удурланып турар. Ол аг-шериг улуска удур өлүргүкчү чоруктуң политиказын боттандырып турар. Ынчалза-даа хосталгага шаакшылдыг Чили улус бодунуң «соолгу сөзүн» ам-даа чугаалаваан дээрзинге бүзүреп болур. Совет кижилер ол улус-биле аң-дуңма чаңгыс эп-сеткилдиг болгаш деткип турар.

Совет кижилер хунтаның каржы үүлгедиглерин болдурбазын, Чилиниң кара бажында хилинчектеп турар патриоттарын, чили улустуң шынчы оглу эш Луис Корваланны хостаарын негеп турар.

Делегейде «дүшкүүрлүг чорукту» чавырылдырарының дайзыннары-биле Кыдаттың амгы удуртулгазы чаңгыс эп-сеткилдиг болуп турар. Ол удуртулга бодунуң политиказын Совет Эвилелинге болгаш социалистиг дем каттыштырылгазынга удур чорудуп, улустарның тайбың кады ажылдажылгазын тургузарынга шаптыктаарын оралдажып турар. Эң империалистиг реакция-биле каттыжарынче угланган Пекинниң ындыг, хөделиишкиннеринге бистиң партиявыс ойтур шавыышкынны берип келген болгаш бээр-даа апаар. Оон-биле чергелештир бис, моон мурнунда ышкаш, совет-кыдат харылзааларны чогумчударынче моон соңгаар-даа чүткүүр бис. Совет Эвилели биле Кыдат Улус Республиказының аразында найыралдыг харылзааларны катап тургузарынга бистен хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис. Ол болза совет-даа, кыдат-даа улустуң үндезин эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп чүвени барымдаалап турар бис.

Эштер, реакцияның шыңгыы удурланыышкынны турзажок, Октябрьдан эгелээн делегейниң революстуг чаартылгазы туруштуг үргүлчүлевишаан, хөгжүвүшаан, быжыывышаан турар.

«Делегей хөгжүлдезиниң ол канчаар-даа аажок улуг дүргедээшкининиң кол чылдагааны болза аңаа чаа чүс-чүс миллион кижилерниң хаара туттуруп турары болур» деп Ленинниң чугаалаанының шыныын кижи төрелгетенниң чурттап эрткен чаа хүн бүрүзү бадыткап турар. (ЧДЧ, том 45, арын 174).

Тайбың болгаш социал депшилге дээш туруштуг демисежип турар нитилел күштериниң, аңгыларның болгаш партияларның шимчээшкини өзүп турар. Оон чайынналчак херечизи — капитал чурттарында аңгы тулчуушкуннары, ук тулчуушкуннар улам улуг хемчээлдиг боор бар чыдар.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкини ук демиселдиң авангардында оон шылгаттынган удуртукчузу боор чоруп орар.

Марксизм-ленинизмге шынчы чорук, империализмге удур демиселге чаңгыс эп коммунистерниң делегей шимчээшкининиң кыйга-даа аштырбас күжү боор турар.

Ол бүгү чүүлдер бүгү делегейниң ажылчы чоннары келир үеле аңгы талазы-биле улам улуг чаалап алыышкыннарны чедип алыр дээрзинге бүзүрелди тывылдырып турар.

Коммунистиг хуралдарының сырый каттыжыышкынны принципиалдыг марксизм-ленинчи үндезинге өзүп, быжыгып турзун дээш СЭКП өске-даа ак-дуңма партиялар-биле кады бодунуң күженишкиннерин салып турар болгаш моон соңгаар-даа салыр апаар. Ол болза ленинчи чагыгларның бирээзи, ынчангаш партия хажык чок ону барымдаалап келген болгаш барымдаалаар-даа апаар.

Бүгү делегейге тайбың дээш, улустарның айыыл чок чоруу дээш демисешпишаан, партия делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң мурнунга, бүгү делегейниң улустарының мурнунга бодунуң интернационалчы хүлээлгезин күүседип турар. Партияның ханы принципиалдыг, буянныг чаагай даштыкы политиказын совет улус чаңгыс үн-биле деткип турар.

* * *

Эштер! Революцияның, коммунизмниң болгаш тайбыңның өнмес тугун бистиң Төрээн чуртувус алдарлыы-биле аппар чоруур. Коммунизм идеалдарын боттандырар дээш демиселге Октябрь чуртунуң кайгамчыктыг чедиишкиннери бүгү кижи төрелгетенниң кичээнгейин хаара тудуп турар.

1975 чылче, беш чылдың соолгу чадазынче улуг политиктиг база күш-ажылчы чедиишкиннинниң байдалында кирип турар-дыр бис. Ук чыл болза тоску беш чылдың чүгле доозукчу чылы болур эвес. Ол болза оон-биле кады чаа, өңгү беш чылдың—шыпарның, ажыктыг чорукту бедидеринниң, улустуң чаагай чоруунуң улам ыңай өзүлдезининиң беш чылының бүдүүзү болур.

Чурттуң келир үези оон бөгүнгү үези-биле тудуш холбаалыг дээрзин совет кижилер эки билир. Амгы үе биле келир үениң ол боттуг холбаазы беш чылдың күш-ажылчы суртазында, чарыштың калбарыышкынында, бистиң бүгү-ле ажыл-ишчи чедиишкиннеривисте боттанып турар.

Маадырлыг ажылчын аңгы, алдарлыг колхозчу тараачыннар, күш-ажылчы интеллигенция—бүгү 250 миллион совет улус улуг сорулганы чедип алыр дээш чаңгыс ваш кузел-чүткүл-биле сырый каттышкан.

Коммунизм тургузукчузу — совет улус делгерезин!

Октябрьның Төрээн чурту — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели быжыгып база чечектелип турзун!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң шылгаттынган баштыкчызы болгаш организакчызы —Коммунистиг партия делгерезин!

(Эш А. А. Громыконуң илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган).

ССРЭ-ниң камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

1974 чылдың ноябрь 7. № 245 Москва хоорай.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер прапорщиктер болгаш мичманнар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Бөгүн совет улус, Чепсектиг Күштерниң дайынчылары, социалистиг чурттарның ажылчы чоннары, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглеп турар-дыр.

Улуг Октябрь бүгү делегей төөгүзүнүң чаа үе-чадазын—делегейни революсчу ёзу-биле чаартырының үе-чадазын ажыткан. Улуг Ленинниң айыткан оруу-биле чорбушаан, бистиң Төрээн чуртувус төөгүлүг эң кысна хуусаада-ла күчүлүг социалистиг күрүне болу берген. Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан совет кижилер ам СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш аажок улуг көдүрлүүшкүннүг болгаш чогаадыкчы энергиялыг ажылдап турар. Тоску беш чылдың дөрткү чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш калбаа-биле нептерээн. Үлетпүр болгаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлгези, эртем болгаш культура чедиишкиннииг хөгжүп, улустуң чаагай байдалы өзүп, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш камгалал күчүзү быжыгып турар.

Социализмниң аңы-дуңма чурттары чаа ниитилел тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилээш, социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны улам-на быжыгып турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы, даштыкы политиктиг программаны чүткүлдүг болгаш чайгылыш чокка боттандырып турар. Совет Эвилели социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле сырый чаңгыс эптиг болбушаан, улустарның тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун быжыглаарынче угланыышкынны чайгылыш чок чорудуп, делегей харылзааларында бөттүг өскерлиишкиннерни быжыглаарын, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принцивин амыдыралга боттандырарын чедип ап турар.

Дүшкүүрлүг чорукту кошкадыры чедип алдынган-даа болза, реакцияның болгаш агрессияның делегей байдалын кадыкшыдарынга удурланып, дайынга материалдыг белеткелди чорудуп, делегейниң янзы-бүрү районнарында өнчүк-чөңгээлерни үүлгедип турар күштери бар болгаш көдеелип турар.

Ол байдалдарда Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне чурттуң камгалалын улам быжыглаарынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылып, бистиң Чепсектиг Күштеривистиң дайынчы белен чоруун бедидер дугайында үргүлчү сагыш салып турар.

Холунда ёзулуг амгы үениң чепсээн туткан совет дайынчылар бедик мораль-политиктиг болгаш дайынчы шынарларны шиңгээткеннер. Аңы-дуңма социалистиг чурттарның армиялары-биле дайынчы ёзу-биле сырый демнешпишаан, олар боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин моон соңгаар-даа алдарлыы-биле күүседип, социализмниң төөгүлүг чаалап алыышкыннарын идегелдиг болгаш серемчилелдиг камгалаарлар.

Эштер, Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюу-биле силерге байыр чедирип тур мен. Чепсектиг Күштерниң бот составы дайынчы болгаш политиктиг белеткелге, боо-чепсекти болгаш дайынчы техниканы шиңгээдип алырынга, дайынчы сагылга-чурумну быжыглаарынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзедим.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн демдеглээри-биле ДУЖААРЫМ бээзе:

Бөгүн, ноябрь 7-де, чер-черниң-биле 20 шак турда бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — маадыр-хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, маадыр-хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага, Новороссийскиге, Керчиге, маадыр шивээ Брестке артиллерияның ужен даашташкынны-биле салют кылыр.

Маадырлыг совет улус болгаш оон эрес-маадыр Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң соруун киирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммуңистиг партиязынга алдар!

А. ГРЕЧКО,
ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы

Белоруссияның Компартиязының Төп Комитединге Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Күрүнеге тараа, картофель садар социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүсеткенин таварыштыр Белорус ССР-ниң колхозчуларынга, совхозтар ажылчыннарынга, механизаторларынга, кедээ ажыл-агый, белеткел органнарының ажылдакчыларынга, үлетпур, транспортунуң бүдүрүлгелер коллективтеринге, партия, совет, профэвилел, комсомол ажылдакчыларынга, бүгү ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байыр чедирип тур.

Чедип алдынган чедиишкиннер — партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле Белоруссияның кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының шудургу күш-ажылының, партия, профэвилел, комсомол организацияларының, совет, ажыл-агый органнарының организакчы болгаш политиктиг улуг ажылының, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бүгү хемчеглер-биле бедидери дээш шудургу демиселиниң түңнели болган.

Белоруссияның кедээ ажыл-агый ишчилери күрүнениң доктаамал улгадып турар дузаламчызын, колхоз, совхозтарның курлавырлары биле аргаларын ажыглап турган мурнакчы дуржулгага даянгаш, 1975 чылда тараа, картофель, ногаа, эът, сүт бүдүрерин, кедээ ажыл-агыйның өске-даа бүгү продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр, беш чыл планының онаалдаларын чедиишкиннииг күүседир дээрзинге СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелдиг.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ — ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ — ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң адрезинге Улуг Октябрьның 57 чыл оюн таварыштыр байыр чедириишкиннери СЭКП-ниң Бурят болгаш Якут обкомнарындан, Бурят болгаш Якут АССР-лерниң Дээди Советтериниң Президиумнарындан болгаш Министрлер Чөвүлелдеринден, партияның Красноярск крайкомундан болгаш крайкүүскомдан, СЭКП-ниң Калмык обкомундан, Калмык АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумундан болгаш Министрлер Чөвүлелинден, СЭКП-ниң Хакас обкомундан болгаш облкүүскомдан, СЭКП-ниң Иркутск болгаш Даг-Алтай обкомнарындан болгаш облкүүскомнардан, Кызыл туг орденниг Сибирь шериг округунуң шериг Чөвүлелинден келгилээн.

Бистиң республиканың ажылчы чонунга беш чылдың дөрткү, тодарадыкчы чылының сорулгаларын күүседиринге улуг чедиишкиннерни олар күзээн.

Моол Арат Республиканың Баян-Ульгий аймаазының моол-совет найырал ниитилелиниң удуртукчулары боттарының байыр чедириишкининге бистиң чурттарывыстың аразында аңы-дуңманың найыралы бистиң чонувустуң чаагай чоруунга таарыштыр хүннээ хүнче улам-на быжыгып турарын демдеглээн. Ол найырал бүгү делегейге тайбыңның херээнге улуг салыышкынны киирген. Бистиң улустарывыстың бузулбас найыралының болгаш кады ажылдажылгазының көскү чижээ СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бистиң чуртувуска удавас келир аан-чоруу болур дээн.

БЕДИК ШАҢНАЛДАР

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный ноябрьның 5-те Кремльге эртем, культураның хөй ажылдакчыларынга, шериг удуртукчуларынга, хөй-хөй министерстволар биле ведомстволарның ажылдакчыларынга орденнер, медальдар тывыскан.

Ленин орденин, «Кадыр болгаш Маска» Алдын медальдарны чогаалчы Р. Г. Гамзатовка, Н. М. Грибачёвка, В. П. Катаевке, В. М. Кожевниковка, К. М. Марковка, К. Яшевке (Нурмановка) тывыскан. Совет литератураны хөгжүдеринге улуг ачы-хавыялыг болганы, хөй-ниитичи идепкейлиг ажыл-чорудулгазы дээш, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң тургустунган хүнүнден бээр 40 чыл болганынга холбаштыр оларга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыскан.

ССРЭ-ниң улустуң артизи С. А. Герасимовка Ленин орденин-биле катай «Кадыр болгаш Маска» Алдын медальды тывыскан. Совет кино уран чүүлүн хөгжүдеринге шылгарангай ачы-хавыялыг болганы, үре-түңнелдиг хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазы дээш аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыскан.

Совет урал чүүлдү хөгжүдеринге шылгарангай ачы-хавыялыг болганы, өөредилге-кижизидилге болгаш хөй-ниити ажылын үре-түңнелдиг чорудуп келгени дээш ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. С. Улановага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыскан. Ону Ленин ордени-биле, «Кадыр болгаш Маска» алдын медаль-биле шаңнаан.

Театр уран чүүл хөгжүлдезинге улуг ачы-хавыялыг болганы дээш, Биче театрның тургустунган хүнүнден бээр 150 чыл болган оюнга холбаштыр Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыскан ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Н. Гоголеваны, М. И. Жаровту болгаш И. В. Ильинскийни Ленин ордени-биле, «Кадыр болгаш Маска» Алдын медаль-биле шаңнаан.

Ленин орденнерин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. М. Калашниковка, Центросоюзтуң баштаар чериниң даргазы А. П. Климовка, ужар чүүлдүң кол маршалы П. С. Кутаховка, ССРЭ-ниң улустуң артизи П. В. Массальскийге, академик Г. М. Франкка оларга тывыскан.

Шаңнатканнар оларның ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелээни дээш партия биле чазакка өөрүп четтиргенин илереткен. *(СЭТА).*

ҮЕНИ МУРНААН КИЖИЛЕР

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының соолгу шиитпирлиг айлары чоруп турар. «Кызыл тудуг» эргелелиниң Николай Константинович Белигодскийге удуртукан 22 кижилиг комплекстиг бригадазы Кызылда 205 оруннуг, беш каът «Турист» дээр аалчылар бажыңының тудуун тодарадыкчы чылда тудуп эгелээш, ам ушку каъдының ханазын салып үндүрүпкен.

Бригаданың мурнунда сорулга улуг. Чүгле аалчылар турар коопустан аңгыда, аңаа ресторанны, кинотеатрны улаштыр тудар. Бо бригаданың кежигүннери боттарының бар арга, курлавырын санап көргеш, терлиг-хайжыларының эгелекчи саналын деткивишаан, Улуг Октябрьның байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уужурашыр дээш уткуштур планын чаарты көрген. Уткуштур планның ачызында бригада 1974 чылдың планын ийи ай бурунгаар, октябрь 25-те күүседипкен.

Бригаданың кежигүннери коммунистиг күш-ажылдың бедик адын чедип алыр дээш демисежип турар. Ондар Өттүк-оол, Петр Донган, Виктор Гаяйко, Винцас Каспарайтис ышкаш ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчылар бригадада хөй.

ЧУРУКТА: «Турист» аалчылар бажыңының тудуунда шалыпчы бригаданың кежигүннери.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

МӨҢГЕ ЧЫРЫК

1917—1919 чылдарда американ «Нью-Йорк таймс» солуну Россияның Совет эрге-чагыргазын «удавас-даа чайлаш чок бойлаар» деп, номчукчуларынга тозан бир катап дыңнаткан... Делегей буржуазиязының боттанмас күзелдерин илергейлээн, үндезин чок билирмээшкиннер шынап-ла ыйбаланып эстей бергилээн.

Бистиң чуртувусту чогум бөгүн чугаалажып турары ындыг апарган.

«В. И. Ленинниң Төрээн чуртунга миллион-миллион кижилер бүгү диптерден барыксаар, социализмниң шылгарангай чедиишкиннерин карак-биле көрүксээр, капитализм делегейинден шынар талазы-биле оон ыңгаадыг ол кайгамчыктыг делегейни барып көрүксээр болгай» — деп, Перунуң «Экспрессо» солуну бижээн.

«Совет Эвилелинге көрген-билген чүвелеривисти, амыдыралдың бүгү талаларынга совет улустуң чедип алган кайгамчык улуг чедиишкиннерин магадаан-дыр бис. Ажылчы чоннарның эң эки амыдырал-чурттаглалыг, бүгү тала-биле сайзыралдыг болурун социализм хандырып бериш турар деп чүвеге ылап бүзүредивис» — деп, Гананың чер-чер дайы-биле бот-башкартыныыта ажылдакчыларының профэвилел удуртукчузу, мында чаа ССРЭ-ге чораан барган Т. Менса медеглээн.

«Совет Эвилелинге чеде бергеш, карактарым ажыттынды билип алган чүвелерим-не кайы хөй. Ында өөренири, эмнелге дузаламчызын ажыглаары халас, чурттаар бажың-балгат холезини бүзүрелдиг чиик, кылыр ажыл тывылбастай бээр деп чүве турбас,— ону бодап кээрге, капиталистиг чурттан аңаа барган кижиниң угаан-сагыжынга безин... эндешпес бээр чүве-дир» — деп, Нью-Йорк университетиниң бирээзиниң аспирантызы Д. Бойкин бижээн.

Социалистиг күрүнелерниң күчүлүг дем каттыштырылгазы ам кижи төрелгетенниң хөгжүлдезиниң үг-шиини тодарадыр, шиитпирлиг күш болу берген. Колониализмниң эң соолгу шивээлери дүлдейилдир буступ дүшкеш, боттарының салым-чолун боттары шиитпирлеп болур арганы эң баштай алган хөй-хөй улустар социалистиг чаартылгаларының оруун тыва берген. Социализм идеалдарының алдар-сураа капиталистиг чурттарда калбарып, оларның ажыл-ишчилери бистиң Төрээн чуртувусту делегейниң бүгү улустарының келир үезиниң үлегер-чижээ деп үнелеп турар.

Советтер чурту бодунуң тургустунганының 57 чыл оюнун хүнүн чечектелген ынадаккуштуг демдеглеп турар. Чүгле 1960 чылдан бээр эрткен үениң дургузунда безин Совет Эвилелиниң ниитилел продукцузу ийиден ажыг катап көвүдээн. Совет улустуң амыдырал-чуртталгазы чылдын-на улам экижип, эртем-билиг, культура деңнели бедип турар. Бо беш чылдың дөрт чылының дургузунда ССРЭ-ге ажылчын, албан-хаакчыларның айда алыр ажыл төлевири ортумаа-биле 15 хуу, колхозчуларның ажыл төлевири — 22 хуу улгадыр. Капиталистиг делегейге ындыг турар арга-даа чок. Оон улаштыр чидиглениш турар экономика бергедээшкиннеринден болгаш шиитпирлеттинмес социал чөрүлдээлеринден уштунар арга-хоргазы безин чок. Капиталистиг делегейниң эң бай чурту — АКШ-та оон үлетпүрүнүң «дорайтай бергени», акша үнезиниң кедергей кудулаа, өртектер улгадып турарын доктаадыр арга чок апарганын, ажыл-ишчилерниң 6 хуузунуң ажыл тыппастай бергенин, миңнигларының хаваптыг көвүдеп турарын ажыы-биле чугаалажып турар апарган. Капитализмниң ниити кризизиниң ындыг үржуктарынга бүгү капиталистиг чурттарның таваржып турары илден. Эрткен чылын чүгле АКШ-ка безин 5100 ажыл соксадыышкыны болган, аңаа 1,7 миллион ажылчын, албан-хаакчы киришкен. Капиталистиг чурттарга бо чылын ажыл соксадыр демиселге 50 миллиондан эвээш эвес пролетарий киришкен.

ОКТЯБРЬГА АЛДАР!

А. ТОКОМБАЕВ,
кыргыс шүлүкчү.

ЛЕНИННИҢ ЧУРУУ

Ленинниң чуруундувэ бо-ла көөр мен.
Идегелим харыызы ында доңнаттынган.
Хензиг-даа бол, Ленинге домей болур.
Неди күзел—мээң чүглүг чалгыным ол.
Ачылыг ооң чуруун аспаан хензиг булуң
Ада-чуртту эргизе-даа тывылбас боор.
Диптер сана ооң чуруу тарай берген
Дириг ышкаш, кижилерни хей-аът киирген.
Улустарның маадырлыг ажыл-ижин,
Уругларның кежик-чолдуг чуртталгазын
Хайыралыг Ильичивис кезээ шагда
Караа-биле көрүп орган ышкаш болур.
Улус чон дег өлүм билбес Дээди башкы
Узун оруум Сылдызы боол чырып чору.
Ооң боду партияда, төрел чонда,
Оңмас иште кезээ мөңге чурттап чору.

ОКТЯБРЬ

Октябрьның
Оттуг чаңныы ораннарга
Тиилелгениң
Диңмизи боол чаңгыланган.
Адаларның
Аккан ханы мөңге сиңген.
Кызыл туг-даа
Кырывыста киискип чору.

Амыдырал
Аккан хем дег агымнарлыг,
Чаа-чаа базым
Сайзыралче теппиш болду.
Мурнувуста
Буян-кежик—коммунизм,
Чырып кыпкан
Сылдыстарже ушуп ор бис.

К. ЧАШ-ООЛ.

Э. ОГНЕЦВЕТ,
белорус шүлүкчү.

КУДА

Чимис-каттың дээжизи-даа,
Чиир чемниң амданныы-даа
Ында-мында стол сана
Ыяк кылдыр делгеттинген.
Өгленишкен оолду, кысты
Өөрү куткуп, мынча дижир:
— Ошкажыңар!
Ошкажыңар!
Омак-хоглуг чурттаңар-ла!
Кундагалар үскүлежип,
Куда дою ындыи турда,
Хайыралыг аваларлы
Карактарын чодуп орар.
Чалыы өйүн олар ийи
Сакты хонуп келгеннери ол.
Өскүс чаштар карактарга
Өжегээр дег чуруттунган.
Шериг эрлер хоорүнге
Чечек салып турганын-даа.

Катап сагып олурзун аан—
Ханныг дайын уржуу-дур
ийин.
Чырык черниң ырын орта
Чыргалдыг бай чуртталга
дээш,
Тайбың чолду чалы силер
Дагын-дагын камгалаңар
Өртемчейниң улустары
Өскелешпейн сүмележип,
Айыылга удур шивээ болуп
Аас-кежиин нептеретсин.
Столдарны шыгырадыр
Ыры, хөглел диңмирен тур.
Октябрь, куда болгаш
Оиза ырнын байыры сен.

Шүлүктерни М. ДОРЖУ
очулдурган.

ЧАЛГЫНЫВЫС

Калбак-делгем Төрээн чуртувустуң кандыг-бир булуңунга аалдап четпээн-даа болзувусса, ында чурттап турар кижилерниң амыдыралын, ажы-чаңын, бойдус чуруумалын аяк-дунма чогаалчыларның чогаалдарындан билип алыр бис. Шынап-ла Михаил Шолохов Дон унунга, Юрий Рытхэу тундрага, Григорий Ходжер Ыракы Чөөн чүкке, а Расул Гамзатов Кавказка бистерни эдертип чедире-ле бээр болгай. Мыңдыг дансының уламчылаар болза, бүгү национал авторларны, оларның чер-чуртун адаар апаар. Олда канчаар, өске бир чижекке доктаап көрейн.

Чээрби хире чылдар бурунгаар бурят чогаалчы Цырен Шагжинниң «Кажар Будамшу» деп каттырынчыг шиизин бистиң артистеривис ойнаан. Аас чогаалынга үндезилеттинген бо шиниден кожавыста чурттап турар бурят чоннуң амыдыралы-биле ылчан танышкан бис. Дыңнап алы номчуп алырындан ангыда, амыдыралды сценадан көөрге, сонуурганчыг чораан.

Удатпан чок театрның бо үү хакас чогаалчы Михаил Кильчижаковтуң «Хайыраканның өлен» деп шиизин тургускан. Оон база-ла Улуг-Хемниң унунда, Саян ажыдыр чурттап турар кожаларывыстың амыдырал-чурттализы-биле танышкан болгай бис.

Сөөлгү чылдарда элээн хөй национал авторларның шиилери-биле танышканым көрүкчүлер эки билир. Оларга А. Макаёнковтуң «Шинкел» (белорус), К. Мухомеджановтуң «Шорум ыйнаан» (казах), М. Джакибековтуң «Вьетнамның төлдери бис» (кыргыс), башкир чогаалчылар М. Бариминиң «Ай тутгурган дүне», М. Юмагуловтуң «Өжээн» болгаш татар драматург А. Файзинниң «Хорагай идиктер» дээш оон-даа өске шиилер хамааржыр.

Чаа сезонда дашкыы болгаш орус классиктиг шиилерден ангыда, совет болгаш түс чериң чогаалчыларының чаа шиилери барын сонуурган мен. Эң ылангыя театр И. Назаровтуң «Панфиловчулар» деп маадырлыг шиизин фашистиг Германияны тиилээниниң 30 чылында көргүзерин планнап турар. Аңаа театрның орус, тыва бөлүктериниң артистери ойнаар. Чүге дээрге ук шиинин маадырлары ССРЭ-ниң элээн хөй национал улустарының төлээлери болуп турар. Ол ышкаш татар драматург И. Хусаиновтуң «Аваның арыг сеткили» деп ангы үениң амыдыралын көргүскен шиизин чаа сезоннуң планынга киирген. Моон алгаш көөрге-ле, акы-дуңмалышкы найырал — ол бистиң бедиктерже чалгынывыс.

В. СЕРЕН-ООЛ.

Чоокта чаа-ла чуве. Тываның уран чүүл болгаш чечен чогаал талазы-биле чедиишкиннериниң көргүзүү найысылал Москвага чедиишкиннерлиг биле эрткен. Бистиң уран чараш ырларывыс, онзагай аянныг танцыларывыс Москваның сценаларынга ами тудуп чаңгыланган. Төрээн Тывавыстың булуң бүрүзүнде өөрүшкүнүң, аас-кежикниң ырлары дыңналып турар. Бо бүгү дээрге Улуг Октябрьның ачызы-дыр.

ЧУРУКТА: ырның болгаш танцының «Саян» ансамблиниң Москвага бараалгавып чораан концертинден көргүзүг.

ЧЕДИП АЛДЫНГАН ААС-КЕЖИИ

Электровоз ой-ойде «кооккрок» кылдыр кускунмай каап, чоорту оожумнап эгелээн, чылар-чылбас кылдыр кезек чорул олурган соонда поезд доктаап туруп алды. Дүжер дээш ийи, үш шак бурунгаар белеткенген улус чүү боор, дораанна үндүвүс. Кооруумге хилиң кара шляпалыг, хүрең тоннуг, кижи ортузу чеде берген эр чанывыска келди.

— Эштер, эштер! — Ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң төлээзи Иван Васильевич деп кижи болду.— Каяа черден келген депутаттар ирги?

— Ак-кок хемниг Тывадан келдивис, алды кижи «бис»— деп харыылааш, «эм кандыг айтырышкын болур ирги?» дээнзиг манагзынып турувуста:

— Мээң соомдан моорлап көрүңер, машина белен, чурттаар гостиницаңар «Центральная»— дээш, Иван Васильевич дап бээрге, соондан базыптывыс.

Мурнувусче көөрүвүске, кызыл посте «Чоннуң төлээлекчилери — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга изиг байыр!» дээн сөстер бижээн ама-ама постер салгынга хөлбеңнээн, адагаш, бажың-балгат санында туктар кызыл чайт тур. Поездиден дүшкен пассажирлер болгаш уткаан кижилер холужа бергеш изиг чазып буступ баткаш, оруунда кандыг-даа моондак барымдаалавас бистиң Каа-Хемниң дожу-ла.

Машинага олурупкаш, хаптывыс. Хөй каът ак, кок, хүрең, сарыг бажыңнар эрте хонуп, каракта шокараннап-ла турлар.

Иван Васильевич бистерни «Центральная» болгаш «Москва» гостиницаларда түс-түс өрээлдерге аппарып кааш, ыдай-бээр көргүлеп, оруннарны, столдун, чунар черниң хамык-ла байдалын хынап көргеш:

— Бүгү байдал таарышкан-дыр, ам-даа мээң херээм эвээш ышкаш, байырлыг, мени чаагай — дээш, холдарывысты туткаш, чоруй баарды. Иван Васильевичиниң үдеп кааш, чаңгыс өрээлге Москваны магадап, аал-саап чувелер хөөрежип олур бис.

— Хаа, кужур Москва дээрге мындыг-ла болгай: бажың-балгады дээрге ана бедии кайнап хая-ла — дээш, Доктугу холун оорга[?]ында чүктенип алгаш, соңга караанче, демир оруk вагонундан дег харап туруп берди.

— Бо кижилерниң хөйүн, чайын чылытда хем кызымы өру шуушкан байланнарга домейлээрден өске канчаарын аан — дээш, Сертип база-ла соңгада барды.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга ажыттынарын төп солуннарда чарлап каткан. Аңаа озалдавайн чедерик Доктугу сагындырып:

— Кордүцер бе, салыңар чүлүцер, мончарыңарны болгаш моюндурууңарны эдиңер, чүү деп чуве боор — деп, Сертипбиле Сарыглар ийини сургаан тур.

— Хурал ажыттынар дээн шак келген-дир, белен силер бе?— деп, Доктугу дээртазынды база-ла хөөрээн чедип келди.

Рассказтан үзүндү

— Сагыжың досеза ол бе, азы чүл, эш Доктугу?

— Ындыг-ындыг. Сагыжымның далажы-даа ындыг, черле бодум кандыг-даа ажыл кылыр дээнимде досеес кижи болгай мен. Ам удавас тарылга эгелээр, а малдың төлүп түлүк ажаап ап турар. Өдеккыштаг белеткеен дээш ажылдаа баш ажыг. Далашпайн канчаар. Далажырда база аяң бар, бодалдыг далажывышкын ажырбас болдур, ээсле — дээш, Доктугу кезек боданып олура, шагын көре каапкаш:

— Ат болгач, шак-даа сайзыраан-дыр, эрте-дээре базып олурза эки — ийгеп, тонуп кеткен соонда үзе кылаштапты.

Москваның агаары кайгамчык тааржымчалыг. Хүнчүң херели чүгле часкы эртенги кылайтыр чайыннандырып турар эвес, харын-даа кижилерниң сеткилин көдүрген. Дээрде булуттар эдержип алган, билдинер-билдинмес көжүп турлар. Кижи деп чуве биеэги чаң-биле хайныц-ла турар. Каттырышкап, тайылбырлашкан, кеткен хептери шевергин болгаш декси.

— Кандыг кончуг, сагышка бези боддап четпес чаагай болгаш кылагар хоорай боор, азы Дээди Советтиң сессиязы дээш мынчаар аштап-шевердээн чуве боор бе?—деп, Домна Родионовна айтырды.

— Оранның ээзи Дээди Совет чыглып турда, Москваны каастап шевердээри черле чугаа. Ындыг-даа болза бистиң ССРЭ ышкаш бо хире күрүнениң найысылалы черле ындыг болур ужурлуг—деп кагзым.

— Бо улуг, он беш каът, бора өңнүг бажың «Москва» гостиницазы, ооң дужунда он ажыг каът орал ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бажыңы — деп, Доктугу базып олура холдарын харбаңнай гарак, өөрүнге тайылбырлап чор.

Бистиң базып орар черивистиң ол-бо талазында, артында сүвүр баштары булуттарже киргилей берген, кызыл туүйбүлар-биле туткулаан чүвүң бажыңнары ирги бо?

— Ол: бирээзи В. И. Ленинниң музейи-дир, тывадап чугаалаарга барыында-ла ооң тоогузун делгээн чер. А шак бо чиге мурнувуста, оң талазында эрте-бурунгудан бээр чүүлдерни көргүскен төөгү музейи-дир —деп, Доктугу Москваны шагда-ла билир кижи болган, харыылап тур.

— Бо дазыргай черни Кызыл шөл дээр, а бо шевергин көрткителип үнген, сор ышкаш тудуг Мавзолей-дир. В. И. Ленинниң сөөгүн кадагалаан, ооң артында херим баарында ооң кады ажылдаан чорааны большевиктер: Калининни, Свердловту, Фрунзени, Орджоникидзени, Кировту болгаш өскелерни-даа хөөржүткен. Бо шөлге Ленин башкының дириг турган үезинден эгелээш, Октябрьның, Май бирниң хүннерин, өске-даа найыр-наадымнарны демдеглеп, Совет Армияның, Москваның арат чоннарының чыскаалы болур чер бо-ла болгай — деп Доктугу база-ла тайылбырлаан чор.

— Оо! Кай ындыг-дыр аа!— деп кайгавышаан, депутаттар саадавайн кылаштап олурлар. Кремльдиң Спасск суургазы анаа-ла дээр шаар үне берген, үр болганының демдээ —чинчистели бергилээн, чамдык черлерде артында «оът-сиген» үнгүлей берген хаалгага чедип келдивис.

Бурунгу Кремльдиң беш бедик суургаларының баштарында рубиндиг кылган, кызыл

Элээн каш минута базып олура, Москваның Кызыл шөлүнге чедип келдивис. Оң талазында, Кремльдиң чиңгистели берген ханазының ол чарыында, хүн караанга чайынналып турар шөйбек ак бажыңның ортузунда талыйып үнген улуг өг ышкаш погаан соргааның кырында ССРЭ-ниң Кызыл тугу киискээн тур. Ол төөгүлүг хананың баарында кызыл, кара, көк мрамор даштыг холуп шевергээн, адаа калбак, бажы барган Кремльдиң хериминиң кертиктери ышкаш чиңгежек бедикчигештиг В. И. Ленинниң мавзолейи турар — чаагай-даа, хүндүлүг-даа. Сертип бөргүн ушта соккаш, кезек кылаштап олура келе тыртып алды.

Бистиң базып орар черивистиң... (see above)

херээдиг беш адырлар чайынналаан турар. Сактырга, делегейниң кайы-даа ырак кызыгаарындан ооң революстуг херээлдери көстүп турар ышкаш. Чиге мурнувуста «Хаан Үгер-боо», ооң солагай талазында «Хаан Коңга», дуганнардан, ордулардан бүткен хоорай караавыста ажыттынып келди. Кремль — тоотуң тову, кижи болган-на ону «Кремль» деп чоргаарланып адаар кайгамчыктыг чер. Кремльдиң иштинде төөгүнүң демдектерин: дуган-хүрээлерни, хоочун ордуларны, чепседтерни, В. И. Ленинниң ажылдап, чурттап турган өрээлдерин — бо бүгүлерни Совет чазак ол-ла хевээр камгалап, улам-на селиписеттеп турар. Ону көөр дээш чон — улуг, бичелер, эр, херээженнер, совет хамаатылар болгаш дашткыдан келгеннер ыңай-бээр шууржуп, кым кижи коңга, бир чамдызы Үгербоо, база бир чамдыктары дуган-хүрээ чанында чуруктап тырттырган, ана хайнып-ла турар.

Кремль иштинде кечин шайлар ышкаш калбак даштар-биле кылайтыр чадып каан шөл дү эрткеш, «Хаан Коңганың» баарынга чедип кээп, ында бижээн чүүлдү номчуп көөрүвүске: «Бо коңганы 1733—35 чылдарда шуткуткан, 205 тонна деңзилиг» деп бижээн тур. Чаңнайдан көөрге, ана тоолда ышкаш 11 хапалыг улуг тербе ыг-ле. Бедик дуган бажынче көдүрүп турда осхундуруп баткаш, коңганың эрин бузулган, оозу безин аажок улуг өг эжин дег, кандыг-даа узун кижи доңгайбайн кире бээр чыгы. Бетинден «Иван Великий» деп хүрээ дугаан турган чүве, улам ыңай чоокшулай бээризиске, ажыттынып келир, адаа онза калбак, бажы ээр шаар бедип үнген, даг дег ак бажыңны Кремльдиң Улуг ордузу дээр. Кирер хаалгазынга чедип келгеш, кезек када тура дүштүвүс. Бедик болгаш калбак, ак будук-биле чаап каан кыдыгларын элдиннай кожаалап каап хаалга, ийи талазында «ССРЭ-ниң Дээди Совеи», «РСФСР-ниң Дээди Совеи» деп бижээн. Ону номчуп турувуста бир эң хаалганы ажыда тырткаш, «Моорлаңар» деп чалады.

Кирипти вис. Кайнаар-даа көөрге, кижи көстүп чоруур, көрүнчүк-ле, көрүнчүк. Тонмарывыс астырып кааш, ордуже хилдир базыптывыс. Ийиги каъдынче, калбак он ажыг, узун дурту беженн ажыг метр, тоолда ышкаш ужу-кыдыы-даа кызыгаар чок Кремль ордузунуң ындыг чадазының ортузундан ужунга чедир ору көөрге, ана дээр хавазында ышкаш хөлчок калбак полотнода комсомолдуң үшкү съездизинге В. И. Ленинниң чуве чугаалап, комсомолчуларның мурнунга төөгүлүг сорулга салып турганын көргүскен чуруk-тур.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының, бистиң партиявыстың ленинчи национал политиказының ачызында Тываның арат чонунуң оолдар, кыстары ССРЭ-ниң хөй санныг аймак-соок улустарының мурнундан соцгуткан чоннуң төлээлекчилери депутаттар-биле кады базып олурар деп чувени кым бодаан боор деп бодал дораан-на кижиниң сагыжын доюлдурар. Ынчаар боданып базып олурувуста: «сайн байна, сонин юу байна?» деп Буратиядан келген Намсарай, «менди-менди» дээн Даг Алтайындан Киселев, «изен-изен» дээн Хакастан Влас Колпаков, «Здорово, Тока» дээн Украинадан депутат Федоров, «салам алейкум» деп узбектеп мендилешкен Рахимбабаева... Депутаттарның кайызын ол дээр. Ужурашканда-ла амыр-менди айтырган, үжетер-дуржулгазын солушкан турар болгай. Бистиң Совет чуртувустуң хөй национал улустарының төлээлери шуптузу ында, деңгелиг, чурттуң мурнунда төөгүлүг айтырыгны шиитпирлээри-биле чыылган.

Кремльдиң Улуг ордузунуң эң чараш залы Георгиевск залга хамыкты мурнай келдивис. Бедик ана талыгыр, ханаларын, багаңаларын, хаалгаларның тудааларын, чүс-чүс лампалыг люстраларны алдынбиле кылайтыр чайырлап каан. Шалазын ваза-бүрү хээлер-биле угулзалаан, шуут-ла кылама хоп дег арыг, кичээнгейлиг чорбас болза тая бээр чыгы. Залдың ханаларының кыдыгларын дургаар кырлыг-кырлыг багаңалар, ооң кырында Россияның эрткен төөгүзүнден эгелээш, шериг кезектериниң, ангы-ангы солдаттарның, офицерлериниң, генералдарының маадырлыг чорууп тураскаан алдын үжүктер-биле бижээн, депутаттар' ону көрүп, магадап, чамдыктары боттарының бурунгуларының адып көрүп алган, ындазында ниитиде чоргаарланган турлулаар.

С. ТОКА,
ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң күрүне шаңналдарының лауреады

ВЛКСМ ТК-га ужуражылга

Ноябрь 8-те чаңчыл ёзугаар бистиң хоккенстеривис эрткен сезонунуң болгаш боттарының моон соңгаарты планнарының дугайында чугаалап бээр дээш ВЛКСМ ТК-га чедип келгеннер.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников чурттуң шилиндек командазының ойнакчыларынга «Ленинниң ады-биле 50 чыл хүргүзүнда» деп тураскаалдыг демдектерни болгаш ВЛКСМ ТК-ның космоска четкен вымпелин тывыскаш, улуг чедиишкиннерни күзээн.

— Чаңгыс черте турбайн, чаа-чаа тиилелгелерни чедип аар дээш, бүгү күжүвүстү салыр бис — деп, ССРЭ-ниң шилиндек командазының тренери Б. П. Курагин чугаалаан.

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. В. Горбатко биле РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. В. Яковлев хоккенстерге байыр чедирген.

, СЭТА-ның корр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

13.50 — Өңнүг телекөргүзүг. Москва. Кызыл шөл. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга тураскааткан шериг парады болгаш ажылчы чоннуң демонстрациязы.

КЫЗЫЛДАН

16.40 — Кызыл хоорайның ажылчы чонунуң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга тураскаатkan байырлыг чыскаалының дугайында репортаж.

МОСКВАДАН

17.00—Өңнүг телекөргүзүг. «Ак-кок отчугаш».

19.30 — Өңнүг телекөргүзүг. «Цемент» деп уран-чечек телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия.

КЫЗЫЛДАН

20.40—Уругларга. «Чөрүү хавай оглу». Мультфильм.

МОСКВАДАН

20.50—Футбол. Европа чемпионнарының кубогу дээш. «Селтик корк» (Ирландия)— «Арарат». (Ереван). 2-ги тайм. Ереванда дамчыдылга.

21.35—«Театр ужуражылгалары». Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи Т. Пельтцер биле РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Миронов чорудар.

23.05—00.10—Өңнүг телекөргүзүг. «Бистиң адрезивис —Совет Эвилели».

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кызылдың уран чүүл училищезин чыл бүрү хөй санныг аныяк кадрлар доозуп үнүп турар. Тываның культура албан черлеринге амыдаар түскай эртемниг кадрларының саны чыл келген тудум улам көвүдеп олурар. Оларның аразында ниити ыр удуртукчулары, чурукчулар, клуб ажылдакчылары дээш ыңнарны чок дээр.

Уран чүүл училищезиниң хүн бүрү амыдыралы солун. Бо бажыңдан ыры, музыка каяан-даа үзүктелир эвес. Хөгжүг музыка, таалан чыг ырлар сеткалардан ол-бо кудумчуларже тарап, эрткен, дүшкен кижилерниң сеткил-сагыжын өөртүп турар. Училищениң ол-бо класстарынга чеде бээр болзуңза, бирээзинде ырлаан, өскезинде баян, фортепиано ойнаан болур. Мында тыва улустуң хөгжүм херекселдеринге база ойнап өөредип эгелээни солун.

Ангы Тываның амыдыралы магалыг-дыр. Кайда-даа тургузукчу ажыл-иш хайнышкан, аас-кежиктиг амыдыралдың ырлары кайда-даа чаңгыланган.

ЧУРУКТА: Кызылдың уран чүүл училищезиниң бөлүк сургуулдары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ

НОЯБРЬ 7-ДЕ

В. И. Ленин аттыг шөлге хоорайның ажылчы чонунуң байырлыг чыскаалы 11.00 шакта эгелээр.

«Тайга» стадионга 11.00 шактан хаактаң, «Энергетик», «Енисей», культура бажыңнарынга 20.00 шактан дыштаныгга кежээлеринге барып болур.

Хөгжүм-шии театрынга ВЛКСМ обкомунуң кубогу дээш Абаканның спортчулары-биле хостуг хүреш республиканың бирги чери дээш маргылдаа. № 15, 14 школаларының спорт заалдарынга баскетболга, № 14 школаның, Күш-культура бажыңының спорт заалдарынга волейболга хоорайның школачыларының аразынга, политехникумнуң спорт залынга өредилге болгаш бүдүрүлге черлериниң коллективтериниң аразында баскетболга дүрген маргылдаалар 14.00 шактан эгелээр.

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркында бильярд, теннис, шыдыраа залдары 10.00 шактан ажылдаан турар.

НОЯБРЬ 8-ТЕ

Хөгжүм-шии театрынга «Долуманың хуулгаазыны» (К. К. Кудажы) деп шии 19.00 шакта болур.

Хөгжүм-шии театрынга хостуг хүрешке № 14, 15 школаларының, политехникумнуң, башкы институдунуң, Күш-культура бажыңының спорт залдарынга волейболга болгаш баскетболга маргылдаалар 10 шактан уламчылаар.

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркында бильярд, теннис, шыдыраа залдары 10.00 шактан ажылдап турар. «Энергетик», «Енисей» культура бажыңнарынга дыштанылга кежээлерни 20.00 шактан эгелээр.

Шыдыраа клувунга күзелдиглер дүргенмаргылдаазы 11 шактан киржип болур.

«Тайга» стадионга «Спартак» эки тура кижилерниң коллективтериниң хаак талазы-биле кышкы спортчу сезонунуң ажыдыышкыны 11.00 шакта болур.

НОЯБРЬ 9-ТА

Хөгжүм-шии театрынга «Хорагай идиктер» (А. Файзи, Т. Гиззат) деп шии 19.30 шакта болур.

Хөгжүм-шии театрынга хостуг хүрешке № 14, 15 школаларының, политехникумнуң, башкы институдунуң, Күш-культура бажыңының спорт залдарынга волейболга болгаш баскетболга маргылдаалар 10 шактан уламчылаар.

Культура болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркында бильярд, теннис, шыдыраа залдары 10.00 шактан ажыдаан турар. «Энергетик», «Енисей» культура бажыңнарынга дыштанылга кежээлери 20.00 шактан эгелээр.

Шыдыраа клувунга 11 шактан хоорайның ниитиниң шыдыраачызы хөй кижи-биле харын угла ойнаар.

ХООРАЯНЫҢ ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

КИНО

НОЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тоопел ужунда чырык» 12.30, 14.20, 16.10, 18.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мандат» 9.10, 10.50, «Проша дагы» 12.30, 14.20, 16.10, «Хүлээлтезин күүседип турар» 18.00, 19.20, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Диканьга суур чанынга кежээлер» 12.00, 19.20, 20.30, «Өске терең» 13.30, 15.20, 17.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шүүргедевчи бомбардировщиктиң хроникасы» 13.00, 14.40, 16.20, 20.00, «Июль аздыы» 18.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Оолду капитан дилеп турган» 12.00, «Июль аздыы» 16.00, 18.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, бедээ ажылагый килдизиниң 21-47, үзетүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун кезбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 261.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).

ТС—01154.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 263 (9640) | 1974 чылдың ноябрь 8, пятница | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 көп.

БАЙЫРЛЫГ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн-биле холбаштыр ноябрь 7-де хүлээп алыышкын кылган.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери, партияның хоочуннары, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары, министрлер, Совет Эвилелиниң, шериг хевирлериниң маршалдары, генералдар, адмиралдар, кедээ ажыл-агыйның, үлетпүрнүң мурнакчылары, төп ведомстволарның, албан черлериниң удуртукчулары, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары, эртем, культура ажылдакчылары, совет хөй-ниитиниң төлээлекчилери, Кызыл шөлге болган шериг парадының киржикчилери хүлээп алыышкынга келген.

Байырлалга киржир дээш Москвага келген даштыкы аалчылар хүлээп алыышкынга база келген.

Залга ССРЭ-де дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңчылары турган.

Чыылганнар СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның чугаазын дыңнаан.

Эргим эштер!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Агайлар болгаш дээргилер!

Совет улус бөгүн Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн байырлалдыг демдеглеп турар-дыр.

Бүгү чурттарда, бүгү диптерде аңгы талазы-биле бистиң акы-дуңмаларывыс, өңнүктеривис, чаңгыс сеткилдиглеривис бо хүнкү шынап-ла боттарының байырлалы деп санап турар. Дарлакчылар болгаш дарлатканнар чок турар хостуг ниитилелдиг болур дугайында кижи төрелгетениниң кезээде бодап келген күзелин боттандырарынче орукту Улуг Октябрь ажыткан, марксисчи-ленинчи идеяларның чайынналчак тиилелгези болу берген. Бүгү-делегей төөгүзүнге чаа үе-чаданы ол ажыткан.

Хөй националдыг совет улус бөгүн өөрүшкүлүг, чаагай сагыш-сеткилдиг байырлап турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төлевилеп айыткан социал-экономиктиг программазын чединишкиниг боттандырып турар. Бистиң планныг социалистиг ажыл-агыйывыс бедик болгаш чайгылыш чок темпилерлиг сайзырап турар. Совет кижилерниң амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнелиниң бедип турары чайгылыш чок. Беш чылдың дөрткү чылында күш-ажылчы көдүрлүүшкүн бедик, социалистиг чарыш делгеренгей калбарыышкынныг, бүдүрүлге коллективтери болгаш мурнакчылары шылгараңгай чедиишкиннерлиг болган.

Бистиң маадырлыг ажылчын аңгывыс, алдарлыг колхозчу тараачын чонувус, улусчу интеллигенциявыс чаа-чаа бүдүрүлге чергелерин ажыглаалга хүлээдип берип, продукцияның чаа-чаа хевирлерин бүдүрерин шиңгээдип ап, колхозтарның хову-шөлдеринге болгаш фермаларынга улуг чедиишкиннерни чедип ап, эртем-техниктиг деңшилгени дүргедедип, Төрээн чуртту алдаржыдар, коммунизм дээш кайгамчык улуг бодалдарны боттандырып, Улуг Октябрьның байырлалын уткуп турарлар. Амгы үениң чаа дайынчы техниказы-биле чепсегленген Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду Октябрьның төөгүлүг чаалап алыышкыннарын серемчилелдиг камгалап турар. Бистиң Чепсектиг Күштеривистиң кайгамчыктыг парадын ооң соңуурган көрдүвүс. Ук парад сагыш-сеткилге кончуг ааны салдарлыг болган.

Бистиң чуртувустуң делегей байдалы кажан-даа мындыг быжыг турбаан. Совет улус биле акы-дуңма социалистиг чурттарның улустары бир демниг чоруп турар. Национал болгаш социал хосталга улам ханылап, калбарып турар.

Совет күрүнениң эңис сорулгалыг даштыкы политиказы чаагай түңнелдерни берип турар. Аңгы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптери делегей харылзааларының практиказынга улам быжыгып турар.

Эргим өңнүктер, эштер!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Улуг байырлал биле холбаштыр силерге, бистиң алдарлыг найысылалывыс Москваның ажылчы чоннарынга, маадырлыг ажылчын аңгыга колхозчу тараачы чонга, интеллигенцияга, Совет Армия биле Флоттуң дайынчыларынга, бистиң кайгамчыктыг херээженнеривиске, аныяктарывыска, бүгү совет улуска Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың өмүнээзинден чүректиң ханызындан изиг байыр чедирерин, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга алдар кылдыр көрээл дашказын көдүрерин чөпшээреп көрүңер.

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук кириикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

Коммунизм тургузукчузу — улуг совет улуска алдар!

Ынак Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели быжыгып, чечектелип турзун!

Силерниң алдар-кадыыңар дээш, эргим эштер!

• • •

Эш Н. В. Подгорныйның чугаазын чыылганнар адыш часкап уткааш, улуг кичээнгейлиг байдалга эрткен.

Хүлээп алыышкын чүректиң ханызындан чылыг найыралдыг байдалга эрткен.

Хүлээп алыышкынның киржикчилеринге байырлалдың улуг концертин көргүскен.

(СЭТА).

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Кызыл шөлге болган шериг парады

Октябрьның күчүлүг базымнары өндүр улуг ажыл-херектер болган үүлелер-биле демдеглеттинген. Ооң байырлал бүрүзү бистиң Төрээн чуртувустуң төөгүзүнге чаа үе-чада боор демдеглеттинип турар. Ынчангаш бис бөгүн Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглевишаан, ленинчи партияның удуртулгазы-биле эрткен оруувусче чоргаарал-биле база келир үеже бүзүрелдиг көрүп турар бис.

Бистиң патриоттуг чоргааралывыс дүрүм ёзугаар боор турар. Совет кижилер беш чылдың толарадыкчы, дөрткү чылын СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң чединишкиниг күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартыры-биле демдеглеп турар. Чурттуң үлетпүр продукцияларының эң чугула хевирлериниң хөй нурузун бүдүрериниң талазы-биле тос айларда планын ажыр күүсеткен. Пландан ажыр 5,5 миллиард рубльдиң продукциязын сайгарган. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдези 8,2 хуу иштинде, ол планнаттынганындан дыка бедик болуп турар. Бүгү улус ажыл-агыйының техниктиг деңшилге-биле тодаргайлаттынып турар адырлары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында көрдүнгениң ёзугаар мурнап турар темп-биле хөгжүп турар.

Күдээниң ажыл-ишчилери чаа-чаа чедишкиннерни чедип алган. Улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң чыл санында бедидип турары беш чылдың кол сорулгаларын амыдыралга хажык чокка боттандырып турары ол.

Совет кижилер бистиң Төрээн чуртувус чер-делегейге деңшилгелиг кижи төрелгетениниң тайбың дээш демиселиниң идегелдиг болгаш доктаамал чөленгижи боор турарынга чоргаарланыр. ССРЭ-ниң делегейде ат-алдары, СЭКП-ниң ленинчи даштыкы политиказы делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынга, улустар аразынга тайбыңны болгаш найыралды быжыглаарынга улам дээштиг салдарны чедирип турар.

Кишиневка болган байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынчаар демдеглээн: «...Ам кол чүве чүл дизе, совет улустуң, акы-дуңма чурттарның улустарының, бистиң эвилелчилеривистиң болгаш өнүктеривистиң амыдыралының болгаш хөгжүлдезиниң идегелдиг тайбың байдалын хандырарынга, бүгү-ниити тайбыңның быжыглаарынга СЭКП-ниң XXIV съездизиниң углаышкыны бистер бүзүрелдиг болгаш хажык чокка үргүлчү деп турар бис».

Байырлал хүнүнүң эртенинде, улам-на чаар... тынган чурттуң кол шөлүнге күш-ажылдың маадырлары, совет чурттуң эң эки кижилери чыглып келген. Ол ышкаш мааа ССРЭ-де дипломаттыг төлээ черлерниң баштыңчылары болгаш даштыкы аалчылар турган.

Кызыл шөл — байырлал шинчи кирип дерип-шиметтинген. Күрүнениң универсалдыг магазининиң бажыының кырында өкпең кызыл пөстте Лениниң аажок улуг чуруу делгээн. Бистиң күрүневистиң төрүттүнүп тывылганы, тайбыңның-даа база дайынның-даа фронтуларынга бистиң бүгү чедиишкиннеривис Лениниң ады-биле холбашкан. Кремльдиң ханаларында Совет Эвилелиниң сүлдезин болгаш эвилелдешкен бүгү 15 республикаларның сүлделерин аскан. Кызыл шөлдүң чоок-кавызында бажыңнар өңгүр чаагай плакаттар болгаш лозуннар-биле шиметтинген, олар Улуг Октябрьның мөңгеде, амыдыралчы идеяларын алдаржыдып турар.

Кремль курантыларының аялгаларын мурнавышаан, шөлдүң кырынга күчүлүг адыш часкаашкыннары, «Ура!», «СЭКП-ге алдар!», «Ленинчи ТК-га алдар!» деп йөрээлдер чаңгылапып турган. Партияның болгаш чазактың удуртукчуларынга шөлге турганнар чүректиң ханызындан байыр чедирип, демпиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткааннар.

Мавзолейниң Төп индиринде эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев.

Мавзолей индириниң оң талазынга Совет Эвилелиниң маршалдары, шериг хевирлериниң маршалдары, армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң генералдары база адмиралдары турган. Шериг парадының киржикчилери бүрүн белен чыскаалдыткан турган.

Эртенгиниң 10 шак. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко ажык машиналыг Спасск эжииниден хап үнүп келген. Парадтың командылакчызы машиналыг аназ уткуштур чорупкан. Москваның Ленин орденниг шериг округунуң шериглериниң командылакчызы генерал-полковник В. Л. Говоровтуң рапортун хүлээп алгаш, министр байырлал таварыштыр байыр чедирери-биле шериглерни эргип чорупкан. Солдаттарның «Ура!» деп күчүлүг харыызы чаңгылап турган.

Эш А. А. Гречко Мавзолейниң индиринге үнүп келгеш, чүве чугаалаан.

Эш А. А. ГРЕЧКОНУҢ чугаазы

Эштер совет Чепсектиг Күштерниң дайынчылары!

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чеди чыл ою—бүгү улустуң байырлалынга таварыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Совет чазактың өмүнээзинден, даасканың ёзугаар Силерге байыр чедирип, амыр мендиңерни айтырып тур мен.

Кайгамчыктыг болгаш өөрүшкүлүг бо байырлалды совет улус партияның XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чединишкиниг боттандырары, беш чылдың дөрткү чылының онзалдалларын хуусаа бетинде күүселдирер дээш сорук кириишкиниг демиселге демдеглеп турар-дыр.

Совет ажылчын аңгы, колхозчу тараачын чон, интеллигенция Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле үлетпүрүг, кедээ ажыл-агыйы эртем, культураны хөгжүдериниге чаа-чаа улуг чединишкиннерни чедип алган. Совет күрүнениң экономика болгаш камгалал күчүзү улам улгаткан. Улустуң чаагай амыдырал деңнели ораншок бедээн. Ажылчын аңгы биле колхозту тараачын чонуң эвилели кажангызындан-даа артык быжыг, бистиң ниитилелдивис бузулбас морально-политиктиг чаңгыс эптиг. Совет улус Коммунистиг партияның ниитики болгаш даштыкы политиказын изин-биле чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар.

Социалистиг тургузуушкунуң сорулгаларын акы-дуңма чурттарның ажылчы чоннары совет улус-биле чаңгыс хүрээлеңде чединишкиниг шиитпирлеп турар. Социалистиг күрүнелерниң сырый каттыжыышкыны, бүгү талазыг дем каттыштырып ажылдаары чайгылыш чок калбарып, ханылап турар.

Бистиң партиявыстың болгаш Совет чазаавыстың идепкейлиг, эңис чаагай сорулгалыг ажыл-чорудулгазының, социалистиг дем каттыштырылгазының дугуржуглуг политиказының, деңшилгелиг, тайбыңга ынак бүгү күштерниң деткимчезиниң ачызында тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң үндезинин ыяаң быжыглап алтар, ядро дайынның тыптып келириниң айыылын кошкадыр арга бар болган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан Тайбың программазын боттандырарынга улуг чединиишкиннер чедип алдынган. Күрүнелерниң социал тургузуундан хамаарылга чокка оларның аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш ажыктыг кады ажылдажылганың принциптери делегей харылзааларының практиказынга улам быжыгып турар.

Ындыг турда капитал чурттарында боттарының экономиктиг болгаш политиктиг эргелери дээш ажылчы чоннарның демисели улам делгеренгей калбарып турар апарган. Португалияга болгаш Грецияга фашистиг диктатураларны дүжүргеш, демократтыг хөгжүлдениң перспективаларын ажыткан.

Ооң-биле чергелештир хөй-хөй чурттарда кедергей барыын үзелдиг, фашистиг болгаш дайынзырак күштер идепкейжип турар деп чүвени көрбээчеңнеп болбас. Улустарның национал болгаш социал хостулгазы дээш хөй-хөй шудургу демиселчилерни кызагдап, кара-бажыңнарга хинчектеп турар.

Делегей реакциязының болгаш агрессияның күштери чепсээн салбаан. Олар делегейде кедилиг өскерлиишкиннерге удурланып, делегей байдалын хораннаарын, делегейни «соок дайын» үезинче эгидерин оралдажып турар. Империалистиг күрүнелер шериг бюджеттерин улгаттырып, эндерe чепсеглериин үргүлчүлеп турар. Ол күштерниң бүрүузу-биле планетаның хөй-хөй девискээрлеринде дүшкүүрлүг байдал хевээр артып турар. Кипр Республиканың хамаарышпас чоруу, бүрүн эргелиг болгаш бүдүн девискээрлиг турары амдыгаа чедир хандыртынмаан. Израиль эжелекчилер эжелеп алганы араб черлерни холгаарлаарын узамдыктырып турар. Индий-Кыдаттың улустарының идегелдиг тайбың турары ылап хандыртынмаан. Быжыг болгаш чайгылыш чок тайбыңны быжыглаарынче эвээш эвес күжениишкиннерни салыры негеттинип турар, ону дээш улам демисежир херек деп чүвени ол бүгү херечилеп турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак тайбыңның, улустар аразынга кады ажылдажылганың ленинчи политиказын боттандырарын шудургу уламчылап, чурттуң камгалаар кужун быжыглаарынче, Армия биле Флотту улам быжыглаарынче кошкаш дивес кичээнгейни салып турар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери бистиң улустуң тургузукчу күш-ажылын көрүнгүр камгалап, тайбыңны, Төрээн чурттуң айыыл чок чоруун камгалаарынга серемчилелдиг туржуп турар. Олар тергиин чергелиг дайынчы техникалыг болгаш чепсектиг, ленинчи партияның долгандыр сырый каттышкан, күчүлүг дайынчы коллектив боор турар. Совет дайынчылар акы-дуңма чурттарның армиялары-биле кады социализмниң улуг чаалап алыышкыннарын моон соңгаар-даа идегелдиг камгалаар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чеди чыл ою делгерезин!

Улуг совет улус болгаш ооң маадырлыг чепсектиг күштери делгерезин!

Ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң шылгаттынган авангарды—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

Ура!

(Уламчызы 3-кү арында).

ССРЭ-ниң 1974 чылда эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне шаңналдарын тыпсыр дугайында

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи база Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитеттиң кииргеn саналын чугаалажып көргеш, СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң 1974 чылда Күрүне шаңналдарын тыпсыр деп доктааткан.

I. ЭРТЕМ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1. Күрүнениң С. И. Вавилов аттыг оптика институдунуң килдис эргелекчилери, физика-математика эртемнериниң доктору Михаил Павлович **Ванюковка**, физика-математика эртемнериниң доктордары Артур Афанасьевич **Макка**, Алексей Михайлович **Бонч-Бруевичиге**, ол-ла институттуң улуг эртем ажылдакчылары, химия-эртемнериниң доктору Гарегин Оганесович **Карапетянга**, техниктиг эртемнериниң кандидады Ефим Исарович **Галантыга**, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының П. Н. Лебедев аттыг физика институдунуң улуг эртем ажылдакчылары, физика-математика эртемнериниң кандидаттары Евгений Михайлович **Диановка**, Петр Георгиевич **Крюковка**, Ленинградтың оптика-механика каттыжыышкынының төп конструктор бюрозунуң начальнигиниң оралакчызы Юрий Васильевич **Любавскийге**, ол-ла каттыжыышкынның бүдүрүлге эргелекчизи Евгений Альфонсович **Вершинскийге**, Лыткаринскийниң оптиктиг шил заводунуң ажылдакчылары, СКТБ бюрозунуң начальниги Елизавета Ивановна **Корягинага**, слесарь Борис Николаевич **Репинге**, техниктиг эртемнерниң кандидады, КБ кол инженери турган Борис Васильевич **Скворцовка** — неодим шил биле ажылдаар оптиканың квант генераторларын төлевилеп чогааткаңы болгаш тускай бүдүрерин шиңгээдип алганы дээш.

2. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының акустика институдунуң сектор эргелекчизи, физика-математика эртемнериниң доктору Игорь Александрович **Викторовка**, радиотехника болгаш электроника институдунуң директорунуң оралакчызы, физика-математика эртемнериниң доктору Юрий Васильевич **Гуляевке**, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының А. Ф. Иоффе аттыг физика-техниктиг институдунуң сектор эргелекчизи, физика-математика эртемнериниң доктору Вадим Львович **Гуревичиге**, физика-техниктиг болгаш радиотехниктиг хемчээшкиннер эртем-шинчилелиниң бүгү-эвилел институдунуң лаборатория начальниги, физика-математика эртемнериниң доктору Владислав Иванович **Пустовойтыга** — акустоэлектрониканың теория үндезиннерин тургузар талазы-биле бөдүүк шинчилелдери дээш.

3. Пөс аргылдазының Москва институдунуң кафедра эргелекчизи, техниктиг эртемнериниң доктору Захар Александрович **Роговинге** — целлюлозаның химия талазы-биле өскерлиишкиннерниң болгаш модификациязының талазы-биле бөдүүк шинчилел ажылдары дээш.

4. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының бүгү-ниити төөгү институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, ажыл удуртукчузу, төөгү эртемнериниң доктору Борис Яковлевич **Михайловка**, ол-ла институттуң улуг эртем ажылдакчылары, сектор эргелекчизи, төөгү эртемнериниң доктору Григорий Николаевич **Севостьяновка**, төөгү эртемнериниң доктору Виктор Леонидович **Мальковка**, төөгү эртемнериниң кандидады Иван Матвеевич **Красновка**, ВЦСПС-тиң профшимчээшкинниң дээди школазының ажылдакчылары, төөгү эртемнериниң кандидады, кафедра эргелекчизи Владимир Александрович **Корольковка**, төөгү эртемнериниң кандидаттары, доцентилер Инна Ивановна **Жмыховага**, Александр Поликарпович **Медведевке**, Москваның М. В. Ломоносов аттыг күрүне университединиң доцентилери, төөгү эртемнериниң доктордары Николай Васильевич **Сивачевка**, Евгений Федорович **Языковка**, СЭКП ТК-ның сектор эргелекчизи, төөгү эртемнериниң кандидады Николай Владимирович **Мостовецке**, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының философия институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, төөгү эртемнериниң кандидады Иван Иванович **Черкасовка**, төөгү эртемнериниң доктору Петр Александрович **Шипкинге**,— 1970-71 чылдарда парлап үндүрген «Чаа үеде АКШ-ка ажылчын шимчээшкинниң төөгүзү» деп ийи томнуг монография дээш.

5. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының археология институдунуң Ленинград салбырының лаборатория эргелекчизи, төөгү эртемнериниң доктору Сергей Аристархович **Семёновка** — 1957 болгаш 1968 чылдарда парлап үндүрген «Баштайгы амыдырал техниказы (шинчилел ажылдарының истер аайы-биле эң бурунгу чепсек-херекселдерни болгаш кылыгларны шинчилеп көргениниң дуржулгазы)» база «Даш чепсек үезинде техника сайзыралы» деп монографиялар дээш.

6. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының радиотехника болгаш электроника институдунуң килдис эргелекчизи, ажыл удуртукчузу, техниктиг эртемнериниң доктору Михаил Александрович **Колосовка**, ол-ла институттуң ажылдакчылары, техниктиг эртемнериниң доктору, директорунуң оралакчызы Неон Александрович **Армандыга**, техниктиг эртемнериниң доктору, лаборатория эргелекчизи Олег Изосимович **Яковлевке**, физика-математика эртемнериниң кандидады Николай Александрович **Савичиге**, улуг эртем ажылдакчылары Борис Прокофьевич **Трусовка**, Рудольф Владимирович **Вакитькога**, Юрий Иванович **Бехтеревке**, Леонид Васильевич **Онищенкога**, техниктиг эртемнериниң кандидады, биче эртем ажылдакчызы Анатолий Иванович **Ефимовка**, улуг инженер Михаил Борисович **Васильевке**, техниктиг эртемнериниң кандидады, СКБ секторунуң начальниги Давид Яковлевич **Штернге**, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының космос шинчилелдериниң институдунуң улуг эртем ажылдакчызы Анатолий Андреевич **Пилатка**,—ыраккы космоска радио чалгыгларының тараарынга хамаарыштыр «Венера», «Марс» болгаш «Луна» аппараттарның дузазы-биле кылган шинчилелдери дээш.

II. ТЕХНИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1. «Туркменнефть» каттыжыышкынның шинчилеп чер үттээриниң 4 дугаар конторазының Шехитлии участогунуң улуг геологу турган Байрам **Атдаевке**, ук каттыжыышкынның кол геологу, геология-минералогия эртемнериниң кандидады Марс **Аширмамедовка**, ол-ла каттыжыышкынның кол геологу турган, геология-минералогия эртемнериниң доктору Владимир Владимирович **Денисовка**, «Туркменгазразведка» трестиң кол геологу, геология-минералогия эртемнериниң кандидады Владимир Яковлевич **Соколовка**, ол-ла трестиң кол инженери Александр Павлович **Юмашевке**, Чөөн чүктүң геология-геофизика экспедициязының ажылдакчылары, шинчилел белүүнүң начальниги Аннадурды **Дурдыевке**, кол геофизиктиң хүлээлгезин күүседип турар, геология-минералогия эртемнериниң кандидады Иван Васильевич **Васильевке**, Туркмен ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң геология эргелелиниң кол геофизиги Геннадий Николаевич **Калмыковка**, ССРЭ-ниң Геология министерствозунуң эргелел начальниги, геология-минералогия эртемнериниң доктору Владимир Владимирович **Семёновка**, Геология эртем-шинчилелиниң бүгү-эвилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, геология-минералогия эртемнериниң кандидады Дор Маркусович **Мильштейнге**, Бойдус газтарының эртем-шинчилелиниң бүгү-эвилел институдунуң лаборатория удуртукчузу, геология-минералогия эртемнериниң доктору Геннадий Иванович **Амурскийге** Туркмен ССР-де Штатлык деп черде ховар дээн газ курлавырын тыпканы, бедик дээштиг шинчилээзи болгаш элезинниг Каракум ховузунуң байдалынга ону казып сайгарар кылдыр шалыпкын белеткээни дээш.

2. Белорус ССР-ниң Эртемнер академиязының академиктери, Картофель болгаш ногаа өстүрериниң эртем-шинчилелиниң белорус институдунуң лабораториялар удуртукчулары, ажыл удуртукчулары Петр Иванович **Альсмикке**, Николай Афанасьевич **Дорожкинге**, ол-ла институттуң ажылдакчылары, кедээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады, килдис эргелекчизи Николай Демьянович **Гончарга**, кедээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады, лаборатория эргелекчизи Иосиф Иванович **Адамовка**, кедээ ажыл-агый эртемнериниң кандидаттары,

(Уламчызы 3-кү арында).

Кызылдың ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫ БҮГҮ ТЫВА БАЙЫРЛААН

Кызыл

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының өндүр чырык байырлалы база катап моорлап келген. Оон солангылыг чырык хереллеринден Аныяк республиканывыс, оон найысылалы Кызыл улам көрүштүг, байырлал шинчилиг апарган.

Кызыл хоорайның кудумчуларын, бажыңнарын кызыл туктар, лозуңнар-биле каас-чараш шимээн.

Найысылалдың төвү — В. И. Ленин аттыг шөл эвилелдештен республикаларның туктары, транспарантылар, лозуң, плакаттар-биле шиметтинген.

Революсчу ырларның марыжын, аялгаларын үрер-хөгжүм чиртиледир ойнап турган. Хоорайда байырлалдың аялгазы долган.

Гениалдыг мерген угааның кижи, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының башкызы болгаш баштыңчызы улуг Ленинниң тураскаалының чанынга хүндүлүг таныымылдар тургулапкан.

Эртенгиниң 11 шак четкелек чорда, индирге СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, республиканың болгаш Кызыл хоорайның чарыксалгалыг ажылдакчылары, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлери үнгүлеп келгилээн.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн-биле чыылганнарга изиг байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы эгелээн.

Бистиң ынак башкывыс Ильичиниң улуг портрет чуруун, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннериниң портреттерин туткулаан хөй кижилиг колонна байырлыг чыскаалды баштап алгаш эрткен.

В. И. Ленин аттыг шөл-биле Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери коллективтерниң колонналары эртип эгелээн. Кыпкан оттуң чалбыыжы дег кызыл туктар чыскаалганнарның кырынга чайгып, киискип чораан. «Улуг Октябрь делгерезин!», «Төрээн чуртка алдар!», «Чон биле партия чаңгыс эптиг» деп лозуңнарны, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннериниң портреттерин чыскаалганнар туткулап алгылаан.

Кызылдың алгы заводу — республиканың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи. Заводтуң ажылчын кижилери боттарының шалыпчы бүдүрүлгезинге чоргаарланып турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга уткуштур чорупп ора, алгы заводунуң күш-ажылчы коллективи он айларның планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен. Мурнакчы ажылчыннар Г. Лавриченко, Т. Семина, Р. Сафиулина болгаш өскелер-даа боттарының шалыпчы күш-ажылы-биле коллективиниң бедик хүндүткелин чедип алган.

Тоску беш чылдың тодаргылыкчы чылының планныг онаалдаларын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Улуг-Хем мыш үлетпүр ажыл-агыйының коллективи шалыпчы ажылдаан. Ол Октябрь мурнуун социалистиг чарыжының тиилекчизи болган. Ол он айларның продукция бүдүрериниң, ону сайгарарының планын ажыр күүсеткен. Мурнакчы ажылчыннар Б. Маады, В. Щербинин, Н. Лопсан болгаш өскелер-даа бо улуг коллективтиң чоргаарланыр мурнакчы кижилери ол. Олар шуптузу Улуг Октябрьның байырлалын төлептиг уткаан.

Иштир байры-биле республиканың «Тыва коммунэнерго» бүдүрүлгезиниң ажылчыннары сорунзуг базым эрткен. Бо коллективтиң күш-ажылчы көргүзүглери бедик. Бо чылгы уткуштур алган аланында коллектив чылда кордүгеен пландан 4 млн. киловатт-шак электри энергиязын немей сайгарар. 56 муң рубль оругланы немей бээр, оругланыг болуру 1,05 хуу көвүдедир деп айыткан. Ол сорулгалар ам амыдыралда херек кырында боттанган.

Үшкү кварталда электроэнергия сайгарорычы планын коллектив 101,2 хуу күүсеткен. Пландан ажыр ол үениң иштинде 13 муң рубльдиң оругланы берген.

Индирдеи «Ажылчын аңгылың бүгү совет улустуң шилгаттынган авангарды — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!», «Беш чылдың чедиишкинниг доозар дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда чорун орар бүдүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга алдар!» деп лозуңнар чаңгыланып турган.

Кызыл хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыннарының чыскаалы көрүштүг, каас-чараш шимелдези-биле В. И. Ленин аттыг шөлдеп эрткен. Бо коллективтиң Улуг Октябрьга бараалгаткан күш-ажылчы көргүзүү бедик. Ол чонга ачы-дуза чедирериниң планын үшкү кварталда 106,2 хуу күүсеткен.

Бо комбинаттың мурнакчы ажылчыннары М. Фирсова, В. Грудинина, Л. Назарова, М. Звальэина болгаш өскелер-даа социалистиг чарыштың тугун бедик тудуп, боттарының күш-ажылчы үлегер-чижээн кады ажылдап турар өөрүнге көргүскеннер.

Октябрь мурнунуң социалистиг чарыжынга Кызыл-садыгның коллективи база тиилекчи болган. Ынчангаш оларның байырлыг чыскаалы көрүштүг каас-шинник, ажылчыннар кызыл-кызыл туктарны, лозуңнарны, транспарантыларны туткулап алгылаан.

Кызыл-садыгда ажылдап турар 1300 кижиниң иштинден 1000 кижи коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде хаара туттунган. Ийи бригадага, чүс ажыт ажылдакчыга ол бедик атты тывыскан.

Чрниуң хандырылгазын экижидип, ону улам таарымчалыг болдурар дээш делгелге садыгларны, улуг ярмаркаларны, мурнакчы бүдүрүлгелерже үнүүшкүннүг садыглаашкынны олар хөй удаа организастаан.

В. И. Ленин аттыг шөл-биле «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының, Тыва автоорук-туң № 1 орук-тудуг эргелелиниң, совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынының автобаазазының коллективтериниң чыскаалы база эрткилээн.

Мурнакчы бүдүрүлгелерниң колонналары эртери билек, хоорайның бүгү школаларының өөреникчилериниң болгаш башкыларының чыскаалы эгелээн.

Бир-ле дугаарында Совет Эвилелиниң Маадыры М. Бухтуев аттыг № 1 школаның чыскаалы индир баары-биле каас-шиник шимелдениг эрткен. Бо колоннаның шимелдезин Ленинчи комсомолдуң эртип келген оруунуң төөгүзүнге тураскааткан.

Оларның соондан Кызылдың № 2 ортумак школазының өөреникчилери болгаш башкылары чорупп орган.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннериниң портреттери, кызыл туктар, транспарантылар, өң-баазын шарлар, чечектер, «Аас-кежиктиг чаш назын дээш төрээн Коммунистиг партиявыска четтирдивис!», «Улуг Октябрьга алдар!» дээш оон-даа өске янзы-бүрү сөстерлиг лозуңнар школаларның байырлыг колонналарын шимеп турган.

Хөгжүм үну дыңмиттелип-ле турган. В. И. Ленин аттыг шөлдүң кыры-биле күчүлүг: «Ура!» — дээн үннер чаңгыланып тургулаан.

Даразында башкы болгаш политехниктиг институттуң филиалының колоннаы индир баары-биле эрткилээн. Кызылда кургениң башкы институдунуң хоочун башкылары Е. Коптева, Е. Салзынмаа, Ш. Сат, Р. Бегзи, Х. Алдын-оол олар болгаш өскелер-даа республиканың школаларынга быжыг билиглиг, дээди эртемниг башкы кадрларны белеткээр талазы-биле улуг ажылдарны кылып турар. Ынчангаш оларның аттары чонга хүндүлүг.

Кызылдың ажылчы чоннарының Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга тураскаткан байырлыг чыскаалы үзүктел чогу-биле шак мынчаар байырлалдыг эрткен.

Улуг Лениниң өлүм билбес өндүр чырык өөреди-биле чепсегленген совет улус Коммунистиг партияның мерген удуртулгазы-биле коммунизмниң чырыткылыг келир үезинче бурунгаарлап орар. Октябрьның чырык хүнү Төрээн чуртувусту улам чырыдып турар.

Хову-Аксы

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн Хову-Аксының ажыл-ишчилери, республиканың бүгү чону-биле бир демей, улуг көдүрлүүшкүннүг демдеглеп эртирген.

Ноябрь 6-ның кежээзинде Хову-Аксының «Металлург» Культура бажыңынга байырлыг хурал болган. Анаа «Тыва кобальт тудуг» эргелелиниң партком секретары В. В. Жестовский илеткел кылган. Оон соонда бүдүрүлгениң мурнакчыларын СЭКП Тандының райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш парткомунуң хүндүлүг бижиктери-биле шаңнаан.

Ноябрь 7-де эртенгиниң 10 шакта Хову-Аксы суурнуң ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы эгелээн. Ону школачылар ажыткан. Бо чыскаалдың колонналарында Октябрьның 57 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан коллективтер, мурнакчы ажылчыннар хөй болган. Комбинаттың ажылчын коллективтериниң аразынга социалистиг чарышка он айларның түңнели-биле тиилекчи болган геология-шинчилел бөлүүнүң геологтары, Совет Тываның 30 чыл оюн бедик ажыл-ишчи чедиишкиннерлиг уткааны дээш Тыва АССР-ниң Хүндүлел дептеринге киир бижиткен даг пегинниң ажылчыннары анаа чорупп орган. Оларның аразында планын 120—130 хуута доктаамал ажыр күүседип турар экскаватор башкарыкчызы А. С. Пятин, тоску 5 чылдың планныг онаалдаларын август айда-ла күүседипкен проходчиктер бригадазы (бригадири коммунист А. И. Шадрин), үшкү кварталда бедик көргүзүглерлиг болган районнуң амыдырал хандырылга комбинаттарының аразында шилчиир Кызыл тукту чаалап алган Хову-Аксының амыдырал хандырылга комбинадының коллективи болгаш оон-даа өскелер бар.

Байырлыг чыскаал төнген соонда «Металлург» Культура бажыңының спорт залынга волейбол, баскетбол маргылдаалары болган.

Чадаана

Ноябрь 6-ның кежээзинде Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилериниң байырлыг хуралы Чадаана хоорайга болуп эртен. Хуралды партия райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду ажыткаш, чыылганнарга байыр чедирген. Оон соонда Октябрьның социалистиг Улуг революциязының херел-чырындан одунгаш, хаан чазакты дужур октап, эрге-чагыргазы, хосталганы бүрүнү-биле холга алган совет чоннуң, оларның аразында тыва улустуң, 57 чыл иштинде чедип алган ажыл-ишчи чедиишкиннериниң, культура хөгжүлдезиниң дугайында илеткелди райкомнуң ийиги секретары А. А. Родченко кылган.

Ноябрь 7-де эртенгиниң 10 шакта Чадаана хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы эгелээн. Колоннаның мурнуку одуруунга районнуң бүдүрүлгелериниң ортузунга социалистиг чарыштың тиилекчизи — сүт заводунуң коллективи чораан. Оларның соондан мыш ажыл-агый участогунуң, «Сельхозтехниканың» болгаш оон-даа өске мурнакчы коллективтерниң төлээлери эрткен.

Хүнүн ийиги чартыында хоорайга спортчу маргылдаалар болган.

Шагаан-Арыг

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерин Улуг-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң, көдээ ажыл-агыйының ишчилери багай эвес күүсеткен. Ылаңгыя Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң коллективи, Шагаан-Арыгның мыш ажыл-агый чери, сүт заводу, «Сельхозтехника» салбыры, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилери байырлаалды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткааннар.

Ноябрьның 6-да Шагаан-Арыгның Культура бажыңынга районнуң ажылчы чоннарының байырлыг хуралы болган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнуң дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оол кылган. Оон соонда «Ак-Туруг» совхозтуң бот-тывынгыр артистери байырлыг хуралдың киржикчилеринге концерт көргүскеннер.

Ноябрьның 7-де эртенгиниң 10 шакта Шагаан-Арыг хоорайга ажылчы чоннарының чыскаалы эгелээн. Ону өөреникчилер ажыткан. Оларның соондан районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг, садыг организацияларының чарыжынга тиилээн коллективтер эрткен.

Шагаан-Арыг хоорайга болгаш совхозтар төптеринге массалыг оюннар, спортчу маргылдаалар байырлал хүннеринде болган. Арыг-Үзүүнүң ортумак школазының спорт залынга волейбол биле баскетболга районнуң бирги чери дээш спортчу маргылдаалар эрткен.

Туран

Хоорайның кудумчуларынга, албан организация, бүдүрүлге черлеринге, школаларга, ясли-садтарга кызыл туктар салгын айыы-биле чоргаар хөлбеңейнип, лозуңнар оларны каастап, шимеп турган. Байырлалдың чыскаалынга киржир дээш кижилерниң омак-хөглүг чуга-соодуу, ырлары ол-бо черлерге тарап, кижи бүрүзүнүң хөй-аъдың, тура-соруун көдүрүпкен.

Эртенгиниң он бир шакта ажылчы чоннарның чыскаалы эгелээн. Чыскаалды Тураның № 1 болгаш № 2 школаларының коллективтери ажыткан. Даразында социалистиг чарыштың тиилекчилери—«Кызыл тараачын» совхозтуң коллективи, бүдүрүлгелер аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи— № 957 көжүп чоруур механизастатынган колоннаның ажылчыннары чаңгыс аай базымныг эртип тургулаан. Оларның холдарында кызыл туктар, кыйгырыглар, партия болгаш чазактың удуртукчуларының портреттери көстүп чораан.

Чыскаал доозулган соонда районнуң ажылчы чоннарының байырлалы уламчылап, олар волейболга, баскетболга, шыдыраага спортчу маргылдааларны сонуургап көрүп, өскелер-даа массалыг оюннарга киришкеннер.

Кызыл-Мажалык

Районнуң ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл болган оюн күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг ужурашканнар. Район кургенге дүк, сүт, эът, садарының база үлетпүр продукцияларын бүдүрериниң планныг онаалдаларын чедиишкиннинг боттандырып турар.

Кызыл-Мажалык суурнуң чурттакчыларының митинг-хуралы дүүн эртенгиниң 10 шакта болган. Оон соонда ажылчы чоннарның чыскаалы эгелээн. Баштай чүс-чүс школачылар шуужуп эрткен. Оларны социалистиг чарыштың тиилекчилери—райпо болгаш түүйбу заводунуң коллективтери солупкан. Чыскаалганнар «Тайбың», «Дең эрге», «Хосталга», «Акы-дуңмалышкы чорук», «СЭКП-ге алдар!», «Улуг Октябрь делгерезин!» деп сөстерлиг кыйгырыгларны, кызыл, сарыг, ак-көк өңнүг шарларны, бичии тукчугаштарны тудуп чорааннар.

Сарыг-Сеп

Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнуң байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннер-биле ужурашкан.

Ноябрь 6-да районнуң суурларынга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга тураскаткан байырлыг хуралдар эрткилээн.

Ол-ла хүн Сарыг-Септиң Культура бажыңынга район төвүнүң ажылчы чонунуң байырлыг хуралы болуп эрткен. Анаа илеткелди СЭКП райкомунуң секретары В. А. Чигерских кылган. Байырлыг хуралдың киржикчилери солун программалыг концертти көрген.

Ноябрь 7-де СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң бажыңының чанынга ажылчы чонунуң чыскаалы болган. Чыскаалганнарның колоннаазын Сарыг-Сеп школазының өөреникчилери, башкылары баштаан. Оларның соондан районнуң социалистиг чарыжының тиилекчилери—№ 1104 орук участогу, харылзаа чери, районнуң херетлекчилер ниитилели болгаш өске-даа мурнакчы коллективтер лозуң, плакаттарлыг, кызыл туктарлыг, транспарантыларлыг эрткеннер.

Ажылчы чоннуң массалыг хөглээшкини, спортчу маргылдаалар ажыл-агыйлар төптеринге, суурларга болуп эрткилээн.

Бай-Хаак

СЭКП Төп Комитединиң партиязы, совет улуска Кыйгырыынга хей-аът кирген Таңды районнуң ажылчы чону тодаргылыкчы чылдың планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш Октябрьның улуг байырлалын политиктиг күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле ужурашкан. Байыр мурнуу чарыштың калбарган социалистиг чарыжынга ылаңгыя «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң, Хову-Аксында «Тыва кобальт», амыдырал хандырылга комбинаттарының, Бай-Хаактың септелге-тудуг участогунуң коллективтери тиилекчи болуп үнген.

Улуг Октябрьның 57 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралга илеткелди СЭКП райкомунуң ийиги секретары Н. Ф. Болотов кылган. Ноябрь 7-де ажылчы чоннуң байырлыг митингилери, чыскаалдары Бай-Хаакка, районнуң колхоз, совхозтарының төптеринге болуп эрткилээн. Байырлал хүннеринде Бай-Хаакка волейбол, баскетбол маргылдаалары, массалыг дыштаныышка кежээлери болган.

Тээли

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн Бай-Тайганың ажыл-ишчилери күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп, байырлалдыг-биле демдеглеп эртирген.

Тоску беш чылдың тодаргылыкчы чылының эрткен он айларында районнуң тараажылары, малчыннары болгаш өске-даа ишчилери күжениишкиниг ажылдаан. Оон түңнелинде кургенге эът, тараа садарының чыл планын, эът, сүт садарының он айлар онаалдаларын чедиишкининг күүсеткен. Районнуң культура тургузуушкунунда бичии эвес чедиишкиннер бар. Бо дугайында ноябрь 6-да Тээлиниң Культура бажыңынга болган Октябрь революциязының 57 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралга СЭКП райкомунуң ийиги секретары И. У. Успун илеткелинге чугаалаан.

Ноябрь 7-де Тээлиге ажылчы чоннарның чыскаалы болган. Анаа райкүүскомнуң даргазының оралакчызы Д. М. Монгуш, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары С. С. Хертек болгаш өскелер-даа чүве чугаалааш, байырлалга кандыг күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужурашканын чыылганнарга илереткен, сорулгаларын айыткан.

Улуг Октябрьның 57 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралдар районнуң суурларынга база болгулаан.

Самагалдай

Районнуң ажылчы чону бо байырлалга чедиишкинниг ужурашкан: кургенге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Тудуг-септелге участогу, «Сельхозтехника» каттыжышкыны, мыш болгаш суг ажыл-агыйлары чергелиг Улуг Октябрьга тураскааткан социалистиг чарыштың тиилекчилери дүүн Самагалдайга болган ажылчы чоннар чыскаалының мурнуку одуруунга чорааннар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралдар, концерттер болгаш оюннар чурттакчылыг суур бүрүзүнге болган. Самагалдайга шыдыраа, хүреш болгаш теннис талазы-биле маргылдаалар эрткилээн.

Хандагайты

Малдың Өөврүнүң ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн байырлалдыг-биле демдеглээн. Октябрь байырлалын уткаан байырлыг хуралдар район төвүнге болгаш ажыл-агыйларның төптеринге эрткилээн.

Ноябрь 7. Хандагайты суурнуң чурттакчылары эртенгиниң 10 шак четпейн турда, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң бажыңының чанынга чыглып келген. Ында-мында ыр-шоор, катпы-итки чаңгыланып, лозуң, плакаттар, кызыл туктар киискип турган.

Район төвүнүң ажылчы чоннарының чыскаалы массалыг-биле эрткен. Он бир колонналарның чыскаалының мурнуку одуруунга Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг хойжузу Намар-оол Монгуш, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, районнуң мурнакчы саанчызы Нордуп Монгуш болгаш өске-даа мурнакчылар чораан.

Ол-ла хүн Хандагайты ортумак школазының спорт залынга Улуг Октябрьга тураскааткан баскетбол болгаш хостуг хүреш талазы-биле спортчу маргылдаалар эрткен. Анаа район төвүнүң беш, «Коммунизмче орук» колхозтуң командалары киришкен.

Эрзин

Районнуң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 57 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан. Эрзиничилер кургенге мал продуктуларын садар талазы-биле чыл планын чедиишкиннинг күүседип турар. Ылаңгыя дүк садарының планын район 102,7 хуу күүсеткен. Мында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады С. Алдын-оолга удурткан «Чаа орук» колхозтуң бир дугаар комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазының ажыл-ижи районда дашкаар бези сурагжаан. Ынчаарга ук бригаданың кежигүнү Сагаачы Седип чүс баштан-на 137 хураганны камгалап алгаш республиканга үшкү черни ээлээн.

Ноябрь 7-ниң эртенинде байырлыг митингини ажыдып тура, СЭКП райкомунуң бирги секретары А. Монгуш үстүнде чедиишкиннерге доктаавышаан, районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда турупп турар сорулгаларны айыткан. Митингиге районнуң бүгү аныяктарының мурнундан ВЛКСМ райкомунуң секретары Б. Самбуу, район Совединиң депутады Н. Декпиш-оол олар чүве чугаалааннар. Митинг соонда Октябрь байырлалынга тураскааткан ажылчы чоннарның чыскаалы болган.

Тоора-Хем

Тожунуң ажылчы чону Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан.

Кургенге дүк садарының чыл планын Тожунуң ажыл-ишчилери 107 хуу, сүт садарының чыл планын 118 хуу болгаш эът садарының он айлар даалгазын 104 хуу күүсеткен. Ырбанның мыш белеткээр чери районнуң бүдүрүлгелер аразында чарыжынга бирги черни ээлеп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап ап, бүдүрүлгениң чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Тоора-Хем суурнуң Культура бажыңынга район төвүнүң чурттакчы чонунуң байырлыг хуралынга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чылының дугайында илеткелди райкүүском даргазының оралакчызы А. Ф. Панкратов кылган. Хуралдың киржикчилеринге солун программалыг концертти көргүскен.

Дүүн ажылчы чоннуң чыскаалы район төвүнге болуп эрткен. Байырлал колонналарын Тоора-Хем ортумак школазының коллективи баштаан. Оон соонда районнуң мурнакчы бүдүрүлгелери эрткен.

Байырлыг хуралдар районнуң өске-даа суурларынга эрткилээн.

Мугур-Аксы

Ноябрь 6-да районнуң Культура бажыңынга Мугур-Аксы суурнуң ажылчы чонунуң байырлыг хуралы болган. Анаа Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнга тураскааткан илеткелди райкүүскомнуң даргазының оралакчызы В. Х. Сүге-Маадыр кылган. Илеткелчи районнуң ажыл-ишчилериниң 9-ку беш чылдың тодаргылыкчы чылында алган хүлээлгелерин күүседир дээш шудургу ажылын, Октябрьга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүсеттингенин демдеглээн. Ол ышкаш байырлыг хуралдар ажыл-ишчи коллектив бүрүзүнге бедик көдүрлүүшкүннүг эрткен.

Дүүн район төвүнүң ажылчы чонунуң байырлыг чыскаалы болган, ол күш-ажылчы чедиишкиннерниң көргүзүү боор эрткен. В. И. Лениниң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң чуруктары, кызыл туктар, лозуңнар, транспарантылар чыскаалганнарның кырында киискип, кыйгырыглар, ыр-шоор, хөгжүм үнү чаңгыланып турган. Стадионга болган митингиге СЭКП райкомунуң бирги секретары О. Н. Шагдыр-оол, күш-ажылдың мурнакчылары, хоочуннар митингиниң киржикчилеринге байыр чедирип чүве чугаалаан. Тываның ыраккы булуңу Кызыл-Хая суурга Октябрь байырлалын база бүгү чуртта дег бедик деңнелге демдеглээн.

Байырлал хүннеринде районнуң суурларынга хөй кижи киржикчилиг янзы-бүрү спортчу марылдаалар, Октябрь революциязынга тураскааткан кинофестиваль эрткен.

Ак-Довурак

Аныяктар хоорайның ажыл-ишчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюн бүгү совет улус ышкаш күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражып, байырлалдыы-биле демдеглеп эртирген.

Совет Тываның 30 чыл оюнда РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи эрткен айларның планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Ылаңгыя арыглал фабриказының ажыл-ишчилери экижи ажылдаан. Олар чыл эгезинден бээр Төрээн чуртка 49.500 ажыг тонна даг-дүгү берген. Планда көрдүнгенинден 2.949 тонна ажыг болган. Даг-дүгүнүң арыглакчылары бо чылын пландан ажыр ийи муң тонна даг-дүгү бүдүрерин аазааш, ону чайып-на күүсеткен. Коллектив кежигүннери чуртка пландан ажыр дөрт муң тонна даг-дүгү бээр деп чаа бедиткен хүлээлгени алган. Ону чедиишкиннинг боттандырып турар. Бо дугайында Ак-Довурак хоорайга ноябрь 6-да болган байырлыг хуралга илеткелчи демдеглээн.

Ак-Довурактың дагжылары, тудугжулары, транспортчулары, садыгның, культураның ажыл-ишчилери болгаш өскелер-даа байырлалга төлептиг белектерлиг ужурашкан.

Ноябрь 7-де хоорайның ажылчы чонунуң чыскаалы болган. Ол бедик көдүрлүүшкүннүг эрткен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының байырлалынга тураскааткан спортчу маргылдаалар хоорайга болган.

Кызылчылар чыскаал уезинде

ХАЙЫРАКАННЫҢ № 112 СОҢГУЛДА ОКРУГУНДАН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАДЫН СОҢГУУР ХҮН ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улуг-Хем районнуң № 112 Хайыракан соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадын 1974 чылдың декабрь 1-де соңгуур деп доктаадыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ

Кызыл хоорай, 1974 чылдың ноябрь 8.

ССРЭ-НИҢ 1974 ЧЫЛДА ЭРТЕМ БОЛГАШ ТЕХНИКА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

улуг эртем ажылдакчылары Лариса Арсеньевна **Пачтюхинага**, Олег Петрович **Пузановка**, Ирина Андреевна **Семёновага**, Зоя Ивановна **Ремневага**, Серафима Николаевна **Купчинага** улуг эртем ажылдакчызының хүлээлгезин күүседип турар Михаил Александрович **Шипилькевичиге**, биче эртем ажылдакчызы Янина Давыдовна **Демидкога**, Белорус ССР-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, үнүштер камгалаарының эртем-шинчилелиниң белорус институдунуң лаборатория эргелекчизи Антон Лаврентьевич **Амбросовка**,— картофельдиң чаагай дүжүттүг сорттарын өстүрүп үндүргени, көвүдеткени, бүдүрүлгеге нептереткени дээш.

3. Күрүнениң эмчилер билин бедидер Киев институдунуң профессору, медицина эртемнериниң доктору Ольга Матвеевна **Авиловага**, Ташкентиниң күрүнениң медицина институдунуң кафедра эргелекчизи, медицина эртемнериниң доктору Фазыл Файзахманович **Амировка**, ССРЭ-ниң медицина эртемнериниң академиязының чиңгине кежигүнү, өкпе аарыының эртем-шинчилелиниң төп институдунуң салбыр эргелекчизи Лев Константинович **Богушка**, дүрген дуза чедирериниң эртем-шинчилелиниң Н. В. Склифасовский аттыг Москва хоорай институдунуң директорунуң оралакчызы медицина эртемнериниң доктору Александр Павлович **Кузьмичевка**, Клиника болгаш шинчилел хирургиязының эртем-шинчилелиниң бүгү-эвилел институдунуң салбыр удуртукчузу, медицина эртемнериниң доктору Михаил Израилевич **Перельманга**, ол-ла институттуң улуг эртем ажылдакчызы, медицина эртемнериниң кандидады Наталья Сергеевна **Королевага**, Москваның И. М. Сеченов аттыг 1 дугаар медицина институдунуң профессору, медицина эртемнериниң доктору Анатолий Афанасьевич **Травиниге**, эмчилер билин бедидер төп институттуң ассистентизи, медицина эртемнериниң кандидады Юрий Леонидович **Семененковка** — өкпе кегжирлерин кезип эмнээр арганы тыпканы болгаш клиника практиказынга нептереткени дээш.

4. Травматология болгаш ортпедия эртем-шинчилелиниң Н. Н. Пирогов аттыг төп институдунуң килдис удуртукчузу, ажыл удуртукчузу Константин Митрофанович **Сивашка**, ол-ла институттуң ажылдакчылары, медицина эртемнериниң доктору, клиника удуртукчузу Мария Ивановна **Пановага**, медицина эртемнериниң доктору, килдис удуртукчузу Валентин Николаевич **Гурьевке**, шенелде-шинчилел бүдүрүлгезиниң инженер-механиги Анатолий Андреевич **Ковалевка**, ол-ла бүдүрүлгениң цех эргелекчизи Евгений Михайлович **Гусевке**,— үттүг-чарын, дөңмектиң хан аргыштырар кылымал титан-кобальт дамыр оруун (К. М. Сиваштың системазын ёзугаар) тургусканы болгаш медицина практиказынга нептереткени дээш.

5. Ленинчи комсомол аттыг автомобиль заводунуң кол конструктору турган Александр Федорович **Андроновка**, ол-ла заводтуң ажылдакчылары, кол конструктор Игорь Константинович **Чарноцкийге**, кол конструкторнуң оралакчызы Борис Дмитриевич **Кирсановка**, экономика эртемнериниң кандидады, директор Валентин Петрович **Коломниковка**, кол технолог Константин Артемьевич **Чепурныйга** кол металлург Михаил Львович **Хинага**, кол инженер Виктор Тимофеевич **Поздниевке**, кол инженерниң оралакчызы Георгий Ефимович **Черномордиките** килдис бөлүүнүң удуртукчузу Игорь Иванович **Окуневка**, Уфаның мотор заводунуң ажылдакчылары, техниктиг эртемнериниң кандидады, директор Михаил Алексеевич **Феринге**, директор оралакчызы Игорь Николаевич **Бойчевке** — Ленинчи комсомол аттыг автомобиль заводунга «Москвич» автомобильдерниң бедик механизастаан болгаш автоматчыткан бүдүрүүшкүн аргазын төлевилээни болгаш бүдүрүлгеге нептеретгени дээш.

6. Абразивтерниң болгаш хоюглаашкынның эртем-шинчилелиниң бүгү-эвилел институдунуң ажылдакчылары, Ленинградтың абразив бүдүрер «Ильич» заводунуң лаборатория эргелекчизи Михаил Андреевич **Варзановка**, техниктиг эртемнериниң кандидады, директор оралакчызы Владимир Алексеевич **Рыбаковка**, техниктиг эртемнериниң доктору, сектор эргелекчизи Нина Евгеньевна **Филоненко-Бородичиге**, дуржулга заводунуң улуг мастери Яков Зиновьевич **Дукаревичиге**, Ленинградтың абразив бүдүрер «Ильич» заводунуң цех эргелекчизи турган Юрий Матвеевич **Ковальчукка**, ол-ла заводтуң ажылдакчылары кол конструктор Дмитрий Фёдорович **Шпотаковскийге**, цех эргелекчизиниң оралакчызы Валерий Борисович **Лощининге**, техниктиг эртемнериниң кандидады, кол инженер турган Владислав Сергеевич **Лысановка**, слесарьлар бригадири Виктор Кузьмич **Сафоновка**, күрүнениң дөрт дугаар подшипник заводунуң директору Николай Петрович **Рудаковка**, физика-математика эртемнериниң кандидады, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының куштуг базышкыннар физиказының институдунуң лаборатория эргелекчизи Владислав Николаевич **Слесарёвка**,— дүрген демир чонар, дадарбас, изиге шыдамык болгаш болбаазырадыры берге өске-даа кажар биле каң холуксаалалык болбаазырадырынга ажыглаар, онза калыг материалдардан херекселдер бүдүрүп алырының чаа аргазын тыпкаш, ону ажыглаарын улус ажыл-агыйынга делгеренгей нептереткени дээш.

7. Ставропольдуң С. Орджоникидзе аттыг далайжы бүдүрүүшкүн заводунуң ажылдакчылары, техниктиг эртемнерниң кандидады, кол конструктор, ажыл удуртукчузу Николай Дмитриевич **Великопольскийге**, килдистер эргелекчилери Иосиф Моисеевич **Бершинге**, Карп Васильевич **Сабуровка**, директор Виктор Иванович **Подбельневке**, улуг тудугжу Владимир Иванович **Антоновка**, экономика эртемнериниң кандидады, кол инженер турган Сергей Сергеевич **Виноградовка**, академик А. Н. Крылов аттыг төп эртем-шинчилел институдунуң КБ килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Виталий Феликсович **Пейроска**, техниктиг эртемнериниң кандидады, эртем-шинчилел институдунуң директору Александр Алексеевич **Азовцевке**, техниктиг эртемнериниң кандидады, институттуң салбыр эргелекчизи Георгий Сергеевич **Чувиковскийге**, С. М. Киров аттыг «Динамо» заводтуң кол инженери Леонид Леонидович **Хорошилкинге**, транспорт тудуунуң министерствозунуң кол эргелелиниң кол инженери Константин Арсенович **Наджарянга**, Кара далайның далай пароходствозунуң кол механиги Евгений Антонович **Марданьга**, — хөй соруулгаларга ажыглаар «Черноморец» болгаш «Богатырь» шюлалыг, сугга боду чоруур, ажыктыы бедии-биле дээштиг крайнарга үнелезилендир далай суунга чоруур, ада-чурттуң аар краннарын тургусканы дээш.

8. Техниктиг эртемнер кандидады, техниктиг чорудулгаларның контрольдаар болгаш таарыштырар приборлар бүдүрер талазы-биле Бүгү-эвилелдиң күрүнениң бот-орулга-чарылгалыг каттыжыышкынының начальниги, ажыл удуртукчузу Юлий Иванович **Шендлерге**, комплекстиг автоматизация талазы-биле Бүгү-эвилелдиң төп күрүне эртем-шинчилел институдунуң лаборатория эргелекчизи Роальда Адольфовна **Аузанга**, ол-ла институттуң килдистер эргелекчилери техниктиг эртемнер кандидады Николай Павлович **Живорга**, Сергей Алексеевич **Николаевке**, Усть-Каменогорскиде приборлар заводунуң ажылдакчылары кол конструктор Константин Степанович **Балуйкинге**, кол инженер Валерий Александрович **Козобродовка**, бюро начальниги Николай Анатольевич **Ивановка**, улуг мастер Альберт Робертович **Фосска**, чылыг-энергетика прибор тудуушкунунуң талазы-биле Күрүнениң эртем-шинчилел институдунуң лабораториялар эргелекчилери Николай Александрович **Бэрыкинге**, Акоп Оганесович **Виробьянга**, ол-ла институттуң килдис эргелекчизи, техниктиг эртемнер кандидады Рудольф Борисович **Шабановка**, «Революцияның шимчедикчизи» заводтуң кол инженериниң оралакчызы Юрий Семенович **Матвеевке**, — техниктиг чорудулгалар башкарарының автоматчыттынган системаларын тудуп тургузарынга херегтээр «Центр» деп пневматика херекселдериниң агрегаттыг функция-аппаратура комплекизин ажылдап кылганы болгаш шиңгээдип алганы дээш.

9. Новочеркасскиде электровоз тудуушкун заводунуң ажылдакчылары директор Георгий Александрович **Бердичевскийге**, техниктиг эртемнер кандидады, кол инженер Сергей Николаевич **Еликинге**, кол технолог Юрий Васильевич **Романовка**, электровоз тудуушкун талазы-биле Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел, төлевилел-конструктор база технология институдунуң килдис эргелекчизи, техниктиг эртемнер кандидады Евгений Михайлович **Бондаренкога**, ол-ла институттуң ажылдакчылары төлевилел чериниң кол конструктору Вячеслав Иванович **Поповка**, килдис эргелекчизиниң оралакчызы Виктор Яковлевич **Свердловка**, Москваның энергетика институдунуң ажылдакчылары техниктиг эртемнер доктору, кафедра эргелекчизи Иван Семенович **Ефремовка**, техниктиг эртемнер доктору, профессор Дмитрий Константинович **Миновка**, техниктиг эртемнер кандидады, доцент Виктор Дмитриевич **Тулуповка**, демир-орук транспортунуң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, техниктиг эртемнер кандидады Александр Леонидович **Лисицынга**, Орук-карылгаа министерствозунуң ажылдакчылары министрниң оралакчызы Александр Терентьевич **Головатыйга**, кол эргелелдиң кол инженери, техниктиг эртемнер кандидады Борис Даниилович **Никифоровка**,— өскерлир углаашкынныг ток биле ажылдаар, автоматтыг электри доктаадылгалыг ВЛ80Т деп сес өзектиг магистраль электровозтарының конструкциязын ажылдап кылганы, бүдүрерин шиңгээдип алганы болгаш ажыглаарын органызастааны дээш.

10. И. В. Курчатов аттыг атомнуг энергия институдунуң секторлар начальниктери техниктиг эртемнер кандидаттары Глев Леонидович **Лунинге**, Евгений Самуилович **Черноротовка**, техниктиг эртемнер кандидады, ол-ла институттуң лаборатория эргелекчизи Владимир Федорович **Осташенкога**, «Гидропресстиң» конструкторлар бюрозунуң килдизиниң ажылдакчылары техниктиг эртемнер кандидады, начальник-кол конструктор Василий Васильевич **Стекольниковка**, кол конструкторнуң оралакчызы Владимир Павлович **Денисовка**. Подольскиде Орджоникидзе аттыг машина тудуушкун заводунуң цех начальниги Николай Иванович **Гореловка**, бүдүрүлге каттыжышкынының конструкторлар бюрозунуң кол инженери Николай Михайлович **Кантиевке**, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозунуң кол эргелелиниң кол инженери Леонид Михайлович **Воронинге**, «Чылмыгла электротөлевилел» деп Бүгү-эвилелдиң күрүнениң төлевилел институдунуң кол инженериниң оралакчызы Андрей Борисович **Суховка**, атомнуг энергияны ажыглаар талазы-биле Күрүне комитединиң улуг инженери Петр Михайлович **Верховыхка**, электромеханика талазы-биле Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы Владлен Константинович **Калашниковка**, А. А. Жданов аттыг Ижорск заводунуң кол конструктору Александр Тимофеевич **Глушковка** — атомнуг электростанцияларга херегтээр ВВЭР-440 деп хөй санныг реактор дерилгелерин тургусканы дээш.

11. Казар, арыглаар машина тудуушкунунуң эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор институдунуң ажылдакчылары директор Вениамин Исакович **Лацкийге**, директорнуң оралакчызы Павел Иванович **Первухинге**, төлевилел чериниң кол конструкторлары Владимир Васильевич **Наумовка**, Ярослав Александрович **Жегалинге**, техниктиг эртемнер кандидады, килдис эргелекчизи Александр Михайлович **Мальцевке**, ол-ла институттуң дуржулга заводунуң слесарь-эптекчизи Николай Александрович **Короткихке**. Благовещенскиде «Амурский металлист» заводтуң директору Геннадий Михайлович **Шиповаловка**, Алдын Тагильдиң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының Высокогорскиде руда эргелелиниң кол инженериниң оралакчызы Георгий Валентинович **Плехановка**, Ыраккы Чөөн чүкте В. И. Ленин аттыг даг-металлургия комбинадының кол инженери Виктор Дмитриевич **Савинге**, ол-ла комбинаттың ажылдакчылары чер үттекчизи Илья Иванович **Ковригага**, рудниктиң кол механиги Василий Арсентьевич **Обуховка**, — даг-руда үлетпүрүнде казар ажылдарны чаартып, таарыштырарын комплекстиг механизастаарынга херек чаа бедик бүдүрүкчүлүг дерилгени тургусканы, чаңгыс хай бүдүрүлгеге киирген болгаш үлетпүрге калбаа-биле шиңгээткени дээш.

12. ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозунуң кол эргелелиниң кол инженери турган, техниктиг эртемнер доктору Сергей Павлович **Антоновка**, Магнитогорскиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының ажылдакчылары директор Дмитрий Прохорович **Галкинге**, цех начальниги Федор Борисович **Васильевке**, цех мастери Михаил Борисович **Пашковка**, «Хроматрон» заводтуң цех начальниги Вячеслав Гаврилович **Лапшинге**, ол-ла заводтуң килдис начальнигиниң оралакчызы Виталий Николаевич **Демьяненкога**, металлургияны машина тудуушкунуң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор институдунуң ажылдакчылары салбырларның төлевилел чериниң кол конструкторлары Анатолий Петрович **Зайцевке**, Александр Акимович **Марениковка**, слесарьлар-эптекчилер бригадири Сергей Егорович **Алисовка**, кара металлургияның В. И. Ленин аттыг төп эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчылары Юрий Алексеевич **Залавинге**, ол-ла институттуң килдис начальниги турган техниктиг эртемнер кандидады Александр Федорович **Пименовка**, металлургия заводтарын төлевилээр талазы-биле Магнитогорскиниң күрүне институдунуң килдизиниң кол конструктору Виктор Иванович **Русановка** — кинескоп кылыр каң бүдүрериңге чугула дерилге аймааның технологиязын ажылдап кылганы болгаш тургусканы дээш.

13. «Мурнуу Урал никель» комбинаттың директору, ажыл удуртукчузу Виктор Дмитриевич **Мурашовка**, ол-ла комбинаттың ажылдакчылары кол инженер Анатолий Дмитриевич **Толстогузовка**, цехтер начальниктери техниктиг эртемнер кандидады Лев Леонтьевич **Чермакка**, Валерий Николаевич **Сметанинге**, Дмитрий Петрович **Черньшевка**, цех начальнигиниң оралакчызы Борис Николаевич **Лозовскийге**, цех начальниги турган Евгений Петрович **Петровка**, цехтиң улуг горновою Юрий Максимович **Тюринге**, «Гипроникель» институттуң директору Сергей Дмитриевич **Шереметьевке**, ол-ла институттуң төлевилел чериниң кол инженери Дмитрий Васильевич **Пришлецовка**, өңнүг металлдар талазы-биле Күрүнениң эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, техниктиг эртемнер доктору [illegible] Давидович **Резникке**, техниктиг эртемнер доктор Ленинградтың Г. В. Плеханов аттыг даг институдунуң профессору Григорий Николаевич **Доброхотовка**, — кислородтуң, автоклавтыг болгаш сорбциялыг чорудулгаларны ажыглап турган никель база кобальт бүдүрериниң чаа технологияны «Мурнуу Урал никель» комбинатка ажылдап кылганы болгаш шиңгээдип алганы дээш.

14. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг Ижевскиниң металлургия заводунуң директору, ажыл удуртукчузу Василий Семенович **Тарасовка**, ол-ла заводтуң ажылдакчылары, техниктиг эртемнер кандидады, лаборатория начальниги Иван Федотович **Махневка** кол инженериниң оралакчызы Альберт Иванович **Петровка**, килдис начальниги Михаил Андреевич **Кисловка**, техниктиг эртемнер кандидаты, кара металлургия талазы-биле И. П. Бардин аттыг төп эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы Михаил Леонидович **Зайцевке**, метиз заводтарын төлевилээр талазы-биле Күрүне институдунуң кол инженериниң оралакчызы Игорь Константинович **Мухинге**, ол-ла институттуң килдис начальниги Юрий Михайлович **Емельяновка**, техниктиг эртемнер кандидаттары, металлургияның машина тудуушкунуң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор институдунуң улуг эртем ажылдакчылары Владимир Викторович **Магазинеке**, Александр Иванович **Подтаецкийге**, техниктиг эртемнер кандидады, метиз үлетпүрүнүң Магнитогорскиде эртем-шинчилел институдунуң лаборатория эргелекчизи Станислав Павлович **Панасенкога**, Омутнинскиниң металлургия заводунуң цех начальниги Сергей Тимофеевич **Земцовка**, Череповецтиң каң-прокат заводунуң кол инженери Иван Никитич **Киреевке**,— бедик шынарлыг каң фасон профильдериниң ада-чурт бүдүрүлгезин тургусканы болгаш оларны бүдүрериңге херек улуг ажыктыг технологияны болгаш дерилгени ажылдап кылганы дээш.

15. ССРЭ-ниң Эптелге болгаш тускай тудуг ажылдар министерствозунуң ажылдакчылары «Каң-конструкция төлевилелиниң» төп эртем-шинчилел институдунуң Ленинград салбырының төлевилел чериниң кол инженери Григорий Борисович **Бунинге**, Главволговятск тудугнуң начальнигиниң оралакчызы Борис Васильевич **Кочетовка**, «Волга каң конструкция» трестиниң Горькийде бирги тудуг-монтаж эргелелиниң эптекчилериниң бригадири Геннадий Семенович **Юферовка**, Главволговятск тудугнуң «Оргтехтудуг» трестизиниң килдис начальниги Константин Владимирович **Клевцовка**, «Үлетпүр каң конструкциязының» төлевилел институдунуң кол инженери турган Александр Иванович **Онуфриевке**, «Каң конструкция» трестиниң Челябинскиде тудуг-монтаж эргелелиниң начальниги Александр Сергеевич **Сычевка**, Главволговятск тудугнуң «Автозавод тудуг чериниң» № 7 трестизиниң эргелекчизи Юрий Петрович **Костинге**, кол эргелелдиң начальниги Алексей Сергеевич **Орловка**, министрниң оралакчызы Леонид Дмитриевич **Солодениковка**, Узбек ССР-ниң Тудуг министерствозунуң № 163 трестизиниң № 2 тудуг-монтаж эргелелиниң комплекстиг бригадазының бригадири Шавкат **Гадоевке**, ол-ла трестиң эргелекчизи Назир Раджабович **Раджабовка**. Узбек ССР-ниң Эптелге болгаш тускай тудуг ажылдар министерствозунуң № 93 трезиниң кол инженери Михаил Григорьевич **Фадеевке**,— үлетпүр бажың-балгаттарының дээвиирлерин эптеп тургузарының болгаш улуг блоктардан салырының шуушкак аргазын ажылдап кылганы болгаш тудугга шиңгээдип алганы дээш.

16. Балык үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин төлевилээр талазы-биле күрүне институдунуң ажылдакчыларынга, балык тывыш суднолорының кол конструктору турган Станислав Семенович **Вершининге**, эштип чоруур заводтарының төлевилелиниң кол инженери турган Сергей Матвеевич **Зимаковка**, кол технолог Лидия Викторовна **Карелинага**, директор Евгений Прокопьевич **Гринькога** Ленинградтың адмиралтей каттыжышкынының ажылдакчыларынга, начальник— тывыш судно тудуушкунунуң төп конструктор бюрозунуң кол конструктору Александр Алексеевич **Шушеровка**, ол-ла төп конструктор бюрозунуң кол инженери Борис Алексеевич **Панферовка**, кол тудугжу турган Исай Григорьевич **Винницкийге**, слесарьлар-монтажниктер бригадири Владимир Иванович **Горбуновка**, участок цегиниң начальниги турган Александр Александрович **Провоторовка**, «Дальрыба» кол эргелелдиң кол инженери Владимир Флорианович **Старжинскийге**, ССРЭ-ниң Балык ажыл-агый министерствозунуң кол эргелелиниң начальниги Михаил Иванович **Дроздовка**, «Иероним Уборевич» эштип чоруур заводтуң капитан-директору Николай Петрович **Цветиковка** — 398 төлевилелдиң «Кораблестроитель Клопотов» балык консервалары кылыр эштип чоруур заводтарны тургусканы, оларның массалыг тудуушкунун болгаш ажыглалга чептередирин органызастааны дээш.

III. ӨӨРЕДИЛГЕ НОМНАРЫ ДЭЭШ

а) дээди өөредилге черлеринге

1. Физика-математика эртемнериниң доктору Александр Геннадиевич **Курошка** — 1971 чылда парлаан (10-гу үндүрүлгези) «Дээди алгебраның курузу» деп өөредилге ному дээш.

2. Н. Э. Бауман аттыг Москваның дээди техниктиг училищезиниң кафедра эргелекчилери, техниктиг эртемнериниң докторлары Андрей Сергеевич **Орлинге**, Виталий Иванович **Крутовка**, ол-ла училищениң профессорлары, техниктиг эртемнериниң докторлары Дмитрий Николаевич **Вырубовка**, Сергей Георгиевич **Рогановка**, Михаил Георгиевич **Кругловка** —1970—1973 чылдарда парлаттынган (3-кү үндүрүлгези) «Иштики кывышкынның шимчедикчилери» деп дөрт томнуг өөредилге ному дээш.

б) ортумак школага

ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының өөредилгениң утка-шынар болгаш методиказының талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң лаборатория эргелекчизи, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының корреспондент кежигүнү Леонид Александрович **Цветкова** — 1972 чылда парлаан (10-гу үндүрүлгези) «Органиктиг химия» деп өөредилге ному дээш.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ СЕКРЕТАРЫ Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫ А. КОСЫГИН.

ССРЭ-ниң 1974 чылда литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле Күрүне шаңналдарын тыпсыр дугайында

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында ССРЭ-ниң литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ленинчи болгаш күрүне шаңналдарының талазы-биле комитединиң саналын СЭКП ТК биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көрген, 1974 чылда ССРЭ-ниң күрүне шаңналдарын тыпсырын доктаадыры болза:

1. РСФСР-ниң уран чүүлдериниң алдарлыг ажылдакчызы, уран чүүл эртемниң доктору, ССРЭ-ниң Уран чурулга академиязының чиңгине кежигүнү Михаил Владимирович **Алпатовка**—орус болгаш совет уран чүүл төөгүзүнүң талазы-биле: «Орус уран чүүл төөгүзүнүң талазы-биле этюдтары», «XI—XVI вектерниң орус уран чүүлүнүң эртинелери (чурулга), «Андрей Рублев» деп ажылдары дээш.

2. ССРЭ-ниң улустуң артизи Мария Лукьяновна **Биешке** —ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга тураскааткан концерт программазы база А. Стырчиниң «Маадырлыг баллада», Д. Вердиниң «Трубадур», П. Чайковскийниң «Евгений Онегин» деп опералар ында партиялар күүсеткени дээш.

3. Чогаалчы Василий Владимирович **Быковка**—«Тураскаал суурга зы», «Даң аткыже чедир чурттаар» деп тоожулары дээш.

4. Рольдар күүседикчилери РСФСР-ниң улустуң артизи Олег Николаевич **Ефремовка**, РСФСР-ниң улустуң чурукчузу болгаш Грузин ССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, шии чурукчузу Иосиф Георгиевич **Сумбаташвилиге**, РСФСР-ниң улустуң артизи Евгений Александрович **Евстигнеевке**, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Вячеслав Николаевич **Расцветаевке**—ССРЭ-ниң М. Горький аттыг Москваның үлегерлиг уран чүүл театрынга «Каң ээлдирикчилери» деп шиизи дээш.

5. РСФСР-ниң алдарлыг архитектору, авторлар коллективиниң удуртукчузу Александр Владимирович **Жукка**, архитекторлар Жан Матвеевич **Вержбицкийге**, Генрих Михайлович **Вланинге**, инженер-конструктор Степан Михайлович **Кузьменкога**, инженер-тудугжулар Евгений Алексеевич **Гоголевке**, Николай Яковлевич **Занкинге**— Ленинград хоорайда «Пулково» аэропорттуң вокзалының архитектуразы дээш.

6. Чурукчу Николай Юльевич **Игнатовка**—Пицундада «Грузия дугайында мр» болгаш Тбилисиде «Пиросманьга тураскаадыг» деп монументалдыг чуруктары дээш.

7. Кабардин-Балкар АССР-ниң улустуң шүлүкчүзү Кайсын Шуваевич **Кулиевке** — «Черниң ному» деп шүлүктерниң чыындызы дээш.

8. Шүлүкчү Леонид Николаевич **Мартыновка** — «Гиперболалар» деп шүлүктериниң чыындызы дээш.

9. РСФСР-ниң улустуң артизи, сценарийлер автору болгаш режиссер Александр Иванович **Медведкинге** — документалдыг фильмнериниң Төп студиязының үндүрген «Арын-нүүрү оскундурган», «Кыдаттың кырында дүн», «Дүвүрээзиниң хроника» деп документал-публицистикалыг фильмнер дээш.

10 Чогаалчы Абдижамил Каримович **Нурпеисовка**—«Хан биле дер» деп трилогиязы дээш (1-ги ному—«Имиртиктер», II-ги ному—«Даржылга», III-кү ному—«Буураашкын»).

Казах ССР-ниң улустуң артизи, режиссер Азербайжан Мамбетович **Мамбетовка**, чурукчу Александр Сергеевич **Кривошеинге**, рольдар күүседикчилери Казах ССР-ниң алдарлыг артизи Асанали **Ашимовка**, Казах ССР-ниң алдарлыг артизи Фарида Шариповна **Шариповага**, Казах ССР-ниң улустуң артизи Идрис **Ногайбаевке** — Казахтың күрүнениң М. Ауэзов аттыг үлегерлиг театрынга «Хан биле дер» деп шии дээш.

11. Филология эртемнериниң доктору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү Борис Георгиевич **Реизовка**—XIX вектиң романтизминиң болгаш француз шүгүмчүлекчи реализминиң тургустунганының айтырыгларының дугайында «Романтизм үезинде француз төөгү романы», «Бальзактың чогаал ажылы», «Флоберниң чогаал ажылы», «XIX вектиң француз романы» деп бөлүк ажылдары дээш.

12. Эстон ССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, композитор Вельо Рихович **Тормиске**—хорга таарыштыр кылган «Ленинниң сөстери», «Маарьямаа дугайында баллада», «Демир сүзүглели» деп чогаалдары дээш.

13. РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, режиссер Илья Абрамович **Фрезке**, сценарий автору Владимир Карпович **Железниковка**, операторлар Гасан Магомедович **Гутуновка**, Алексей Николаевич **Чарынинге** чурукчу Игорь Александрович **Бахметьевке**—бичии болгаш элээди уругларның М. Горький аттыг Төп киностудиязының үндүрген «5 «Б»-ниң хоглуг оглу» деп уран-чечен фильм дээш. (Уругларга литература болгаш уран чүүл чогаалдары дээш шаңнал).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ СЕКРЕТАРЫ Л. БРЕЖНЕВ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫ А. КОСЫГИН

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Шөлдүң кыры-биле күчүлүг «Ура!» үш удаа таңгылааш эрткен. Артиллерия салюду таңгылаан. Совет Эвилелиниң гимнизин шериг оркестри ойнаан.

Төөгү музейинден барабаннарның дең-дески таңгызы дыңналган. Шериг парадын чаңчыл ёзугаар аныяк барабанчылар — Москваның шериг-музыка школазының кижизиттиргеннери ажыткан.

Ленин орденниг, Кызыл туктуг, М. В. Фрунзе аттыг, Суворов орденниг Шериг академиязының дыңнакчылары марштап эрткен. Академияның колонназында — келир үениң кезектер командирлери. Олар дээрге бедик мергежилдиг шериг специалистери-дир.

Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнерлиг, Кызыл туктуг, В. И. Ленин аттыг Шериг-политиктиг академияның дыңнакчылары Мавзолей мурну-биле эрткен. Оон-даа өске шериг академияларының, шериг училищелериниң дыңнакчыларының колонналары база эрткилээн.

Кызыл шөлге күчүлүг моторларның дааш-шимээни дыңналып турган. Таманьның Кызыл туктуг, Суворов орденниг М. И. Калинин аттыг гвардейжи мотоадыгжы дивизияның кезектери эрткен.

Революцияның баштайгы солдаттарының дайынчы чаңчылдарын көвүдеткен, таманьчылар Совет Армияның кададырлыг төөгүзүнге эвээш эвес алдарлыг арыннарны киирген. Чүтле Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында дивизияның 33 дайынчыларынга Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан. Бөгүн дайынчы гвардейжилер Кызыл шөлге шериг парадынга 56 катап киржип турары бо.

Таманьчыларның соондан агаар-десант шериглери эрткен. Десантылар амгы үениң чепсээ-биле болгаш тергиин эки парашюттар-биле хандыртынган, оон дузазы-биле нарын дайынчы онаалгаларны шиитпирлеп болур. Ол чепсектиң чамдызын парадка эккелген: шөлдеп агаар-десант шериглерниң куяктыг машиналары эрткен.

Маршта Кантемировтуң Ленин орденниг, Кызыл туктуг гвардейжи танк дивизиязы, оон дайынчылары Волгага болгаш Воронеж чоогунга фашистиг эжелекчилерни чылча шаан, Тернополь болгаш Шепетовканы хостааш, боттарының дайынчы оруун Прагага чедир уламчылаан.

Фронтуга артиллерияны «дайынның бурганы» деп адап турган. Оон ужур-дузазын бөгүн-даа, ракета техниказының үезинде-даа чедир үнелевейн барып болбас. Артиллеристер улуг күчүлүг ыракшыл чепсектерин парадка көргүзүп эрткеннер.

Совет күрүне армиязының шериг техниказын тайбың үжен чыл дургузунда чаңгыс эвес удаа солаан, эртем, техниканың эң чаа чедиишкиннериге үндезилеттингеш ук техниказын сайзыраңгайжыдып келген. Бистиң армиявыс болгаш флодувус эң чаа чепсек биле, чүүл-бүрү ажыглаттынар ракеталар-биле база чепсегленген.

Шөлге агаардан халдаашкынга удур камгалалдың ракета шериглериниң чайынналган мөңгүн өңнүг чепсектери көстүп келген. Агаар-бойдус байдалы кандыг-даа турда олар Төрээн чуртунуң агаар делгемин дүн-хүн чок камгалап турар. Ол камгалал шериглери башкарылгалыг ракеталарның ракеталарның автоматчыткан комплекстери-биле, ракеталар ап чоруур шүүргедекчи-аккуулчулар-биле, амгы үениң радиолокация техниказы-биле чепсегленген Дайынчы ракета техниказының чамдык хевирлерин ол хүн парадка көргүскен.

Шөлде — шалыпкын-тактиктиг ракеталар. Ол кезектиң хууда составы хоочун салгалдың чаагай чаңчылдарын төлептиг уламчылап турар.

Шериг-Далай Флодунуң баллистика ракеталарының колонназы эрткен. Флодувустуң Төрээн чуртунуң далай кызыгаарларының илегелдиг камгалакчызы болу берген.

Стратегтиг сорулгалар күүседир шериглер ындыр мурну-биле эрткен. Стратегтиг ракета шериглериниң хууда составы Улуг Октябрьның чаалап алыышкыннарын идегелдиг камгалап турар.

Диптер аразының стратегтиг ракеталары чоргаарланчыг болгаш магадаанчыг эртген. Күчүлүг болгаш чазыг чок дээштиниң талазы-биле оларга деңнежир чүве чок. Оларда совет эртем, техниканың эң чаа чедиишкиннери шиңгээттинген.

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флоду Улуг Октябрьның 57 чыл оюн дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерлиг уткаан. Өөредилге шөлдеринге, ужудуушкуннарга, далай походтарынга совет дайынчылар мергежилин, дайынчы белен дежелиниң хүнн-не улам бедидип турар. Шериг парады бистиң Чепсектиг Күштеривистиң күчүзүн, партияның, улустуң кыйгырыын күүседир Төрээн чурттуң, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының эрге-ажыктарын алдарлыг камгалаарынга, кандыг-даа халдакчыга чылча шавыышкынныг согуушкун бээринге белениң бүзүрелдиг илергейлеп көргүскен.

Шериг парады каттышкан шериг оркестриниң чыскаалдыг эрткени-биле доозулган.

Октябрьның 57 чыл оюнда чогаадыкчы бодалдың тиилелгези илереп көзүлген. Эртем улам улуг хемчээлдиг-биле шуут бүдүрүкчү күш боор турар. Делегейде дөрт эртемден бүрүзүнүң бирээзи совет хамаатызы деп чүвеге чоргаарланып турар бис.

Совет уран чүүл мастерлериниң чогаадылгазы делегейниң бүгү чурттарында сураглыг. Тайбың биле найыралдың төлээлекчилери оларга делегейниң бүгү диптериниң чоокуажыш чассай байыр чедирип турар.

Чурттуң бо чылын агаар-бойдус байдалы таарымча чок болган турза-даа, чаагай дүжүт ажаап алдынган. Чурттуң тараа-биле, чер, мал ажылының өске-даа продуктулары биле хандырарынга эвилелдешкен бүгү республикалар улуг-хуузун киирген. Партияның аграр политиказының күштүг, ыылгараңгайы, чылдың түңнелдериниден, көдээ ажыл-агый хөгжүлдезиниң темпилериниң бединиден бүзүрелдиг көстүп турар.

Улуг Октябрьның 57 чыл оюнун байырлалы партия биле совет улустуң чаңгыс эптиинин, бүгү совет республикаларның ажылчы чоннарының бузулбас акы-дуңма найыралдыыын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседиринге, бүрунгаар — коммунизмче улуг базым кылырынга совет кижилерниң белениниң чайынналчак илерели болу берген.

(СЭТА).

Ноябрь 10—Совет милицияның хүнү

СОЦИАЛИСТИГ ХООЙЛУ-ДҮРҮМНҮҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Совет кижилер боттарының эң-не эргим болгаш чырыткылыг байырлалы—Улуг октябрьның 57 чыл оюн улуг өөрүшкү болгаш күш-ажылдың бедик кодурлуушкуну-биле демдеглеп, коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын шиитпирлээринге кайгамчыктыг чедиишкиннерлиг уткааннар. Ам ийи хонгаш совет милицияның ажылдакчылары бүгү чон-биле кады боттарының байырлалын база демдеглээрлер.

Совет милицияның ажылының сорулгаларын айтып, кол хевирлерин тодарадып берип турарындан хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга Коммунистиг партияның удуртукчу ролю илереп турар. Ол сорулгаларны СЭКП-ниң Программазында, партияның съездилериниң, СЭКП ТК-ның пленумнарының шиитпирлеринде болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарында айыткан.

Иштики херектер органнарының ажылын улам сайзырангайжыдарының, кадрлар-биле ажылды экижидериниң дугайында партияның, чазактың сагыш салыышкынының чаа херечизи болза «Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга болгаш кем-херек үүлгедиишкиннери-биле демиселге совет милицияның кол эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы, партияның, чазактың өске-даа документилери болур. Ол документилер иштики херектер органнарының организас-политиктиг болгаш эрге үндезиннерин, ажыл-чорудулгазын улам быжыглаан, ниитилел хөгжүлдезиниң амгы сорулгаларынга ону дүүштүрген. Ол чугула сорулгаларның бирээзи болза, ажылчы чоннарның калбак массаларын күрүнени эргелеп башкарарынга хаара тудары, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунга идепкейлиг киириштирери болур.

Ылангыя корум-чурум үрээшкиннеринге удур профилактиктиг ажылга күрүне болгаш хөй-нииити организацияларының ажылын бир демниг тургузары эң чугула сорулгаларның бирээзи. Ындыг ажылдың эң-не нептерээн хевири болза хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының милицияга дузалаар пунктулары болур.

Оон кол сорулгазы кем-херек үүлгедиишкиннериниң болдурбас дээш баш удур профилактиктиг ажылдарны калбартып чорудары. Кем-херек үүлгедиишкиннери-биле демиселге профилактика ажылының ролюн улам ыңай бедидеринче партияның угланыышкыны иштики херектер органнарының ажыл-чорудулгазының үндезини болуп турар. Бүгү чуртта ышкаш, милицияга дузалаар пунктуларның саны бистиң республикада база өзүп турар. Оларны Кызылга болгаш районнарга эрткен чылын-на тургузуп эгелээн. Чижээ, Кызылдың Красноармейская кудумчузунуң № 168 бажыңында милицияга дузалаар пунктунуң хөй-нииити чөвүлели микрорайонуң девискээринге хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун хандырарынче ында хөй-ниитиниң күжүн мөөниээн. Оон түңнелинде ол микрорайонуң девискээринде корум-чурум үрээшкиннери кызырылган. Бо чижектиг ажылдарны Өвүр районда микрорайоннар аайы-биле база калбарткан.

Эрзин, Бии-Хем, Өвүр, Тожу районнарында партия, совет органнарының удуртулгазы-биле профилактиктиг ажылдың деннелин бедиткенинден кем-херек үүлгедиишкиннери ында эвээжеп турар.

Сөөлгү чылдарда иштики херектер органнарында шынар талазы-биле улуг чаартылгалар болгулаан. Эргелеп башкарар аппараттың ажыл-чорудулгазын улам сайзырангайжыдып, кем-херек үүлгедиглерин кыска үе иштинде илередиптер аргалыг, шалыпкын ажылдаар чаа кезектерин тургузуп, амгы үениң нарын техниказын ажыглаарын нептередип турар. Республиканың райхоорккүускомнарының иштики херектер килдистериниң дежурный кезектериниң, милицияның шимченгир кезектериниң ажылы улам идепкейжээн.

Кем-херек үүлгедиишкиннериң бүрүнү-биле узуткаар, хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалын, социалистиг хоойлу-дүрүмнүң камгалалын күштелдирер талазы-биле сорулгаларны шиитпирлээриниң таарымчалыг аргаларын тывар, ажылдың стил болгаш методун сайзырангайжыдар болгаш ажылдаар дээш күженишкинниг ажыл-ишти Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчылары күштелдирген. Оон түңнелинде иштики херектер органнарының ажыл-чорудулгазында чамдык чүүлдер чедип алдынган.

Хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун тургузар дээш калбарган социалистиг чарышка бо чылдың үшкү кварталында Эрзин болгаш Бии-Хем райкүускомнарының иштики херектер килдистери эки түңнелдерни чедип алганнар. Эрзин районунда эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге кем-херек үүлгедиишкиннериниң саны кызырылган. Бии-Хем районунда кем-херек үүлгедиишкиннери илередир талазы-биле ажылдың деңнели бедик. Ол ышкаш Тываның өртке удур камгалал отряды, Бии-Хем райкүускомунуң иштики херектер килдизиниң таңныыл-камгалал салбыры база эки көргүзүглерлиг ажылдааннар.

Республиканың партия, совет органнарының иштики херектер органнарының ажылынче доктаамал кичээнгей салып, боттуг дузаны чедирип келгени ол чедиишкиннерни чедип алырынга идигни берген. СЭКП обкомунуң, райкомнарының, хоорkомунуң пленумнарынга, бюро хуралдарынга, Советтерниң сессияларынга, күүском хуралдарынга социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагып турарының, эрге-чурумну быжыглаарының айтырыгларын үргүлчү дыңнап турар.

Милицияны эки белеткелдиг кадрлар-биле быжыглаарынче сагыш салыышкыны улуг. Партия, совет, комсомол органнарының чорутканы-биле он-он коммунистер, комсомолчулар иштики херектер органнарында ажылдай берген. Чүгле сөөлгү үш чылда келгеннерниң безин 57-зи коммунистер, 367-зи комсомолчулар. Оларның 69 хуузу дээди, тускай ортумак эртемниг.

Милиция албаның тергиинерниң хүрээлели өскен. «ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң алдарлыг ажылдакчызы» атты 8 кижиге, «Милицияның тергиини» атты 120 кижиге тывыскан. Оларның иштинде А. Д. Салчак, С. М. Ковалева, Г. Н. Никифорова, К. Д. Даржаа, С. С. Содунам, Б. К. Намзырай олар ышкаш боттарының албан-хүлээлгезинге бердинген ажылдакчылар бар.

Ол ышкаш Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик райкүускомнарының иштики херектер килдистериниң инспекторлары, милицияның лейтенантылары В. В. Козлов, Ч. Д. Ооржак, салбыр командири, милицияның старшиназы А. А. Босенко, ИХМ-ниң улуг инспектору, милицияның капитаны М. Ш. Давая, Бии-Хем райкүускомунуң иштики херектер килдизиниң шагдаазы, милицияның улуг сержантызы Б. М. Арган-оол, Өвүр райкүускомунуң иштики херектер килдизиниң начальнигиниң оралакчызы, милицияның лейтенантызы В. Д. Доңгак, Каа-Хем райкүускомунуң иштики херектер килдизиниң чолаачызы, милицияның сержантызы М. М. Анчы олар ышкаш мурнакчыларга чоргаарланыр бис.

Боттарының албан-хүлээлгезин бедик медереддиг, быжыг туруштуг, эрес-дидими-биле күүседип турар профессионал бедик мергежилдиг кадрлар бисте эвээш эвес.

Назы четпээннерниң кем-херек үүлгедир чоруун болдурбас дээш кижизидилге, профилактика ажылы харысаалгалыг участоктарның бирээзи. Эң эки ажылдыг уруглар комнатазы дээш конкурсту чорутканының түңнелинде бирги черни Бии-Хемниң, ийигизин—Ак-Довурактың уруглар комнаталары (инспекторлары, милицияның лейтенантылары Л. В. Садина, Л. А. Потылицина) алган. Ол коллективтерге шилчиир Кызыл туктарны тывыскан. Эң эки инспектор деп атты Кызылда уруглар комнатазының инспектору, милицияның улуг лейтенантызы Н. Т. Скрипкинага тывыскан.

Тываның иштики херектер органнарының ажылдакчылары чедиишкиннерин бо хүннерде түңневишаан, шиитпирлезе чогуур ажылдарже кичээнгейин мөөнүп турар.

Хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун тургузар, корум-чурум үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктарны долузу-биле чайладыр дээш ажылды күрүне болгаш хөй-нииити органнары-биле бир демниг шиитпирлээр ужурлуг бис.

Ф. ДАЖЫ,
Тыва АССР-ниң иштики херектер министриниң оралакчызы.

Чыл келген тудум оон ажылынга дуржулга, тывынгыр чорук немежип, мергежип бар чыдар. Муизук Аракчаа бодунуң шилип алган мергежилинге бердинген, орта чоргаарланып чоруурларының бирээзи. Ол бурунгу чылын ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Волгоградта дээди школазын чедиишкинниг дооскаш, иштики херектер органнарынга ажылдай берген. Муизук Сергеевич Аракчаа Кызыл хоорккүскомунуң иштики херектер килдизинде истекчилеп ажылдап турар. Аныяк ажылдакчы бо харысаалгалыг ишке мергежилдиин, инициативалыын, эш-өөрүнге эвилең-ээлдээн көргүскен.

Совет Тываның 30 чыл оюн таварыштыр ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң Хүндүлел бижии-биле ону шаңнаганы ооң ажылын бедик-биле үнелээниниң бир херечизи.

ЧУРУКТА: милицияның лейтенантызы, истекчи Муизук Сергеевич Аракчаа.

ЧУРУКТА: Кызыл хоорккүскомунуң иштики херектер килдизиниң аныяк ажылдакчылары салбыр командири, улуг сержант Леонид Гончаренко болгаш сержант Алдын-оол Көшкендей. Бо аныяктар быжыг сагылга-чурумнуг, кызымак ажылдап, берген даалгаларны дыңнангыр болгаш ак сеткилдиг күүседип, коллективинде макталды ап турарлар.

Бии-Хем райкүускомунуң иштики херектер килдизи совет милиция хүнүн эки түңнелдерлиг уткуп турар. Килдистиң бүгү составы сагылга-чурумнуг, организастыг. Составтың бежен хире хуузу коммунистер, комсомолчулар. Ол ышкаш хөй-нииити-биле харылзааны быжыглаан. «Кызыл тараачын» совхозтуң Хүтте, «Оок» совхозтуң Севиде, «Саян» совхозтуң Сушта болгаш өске-даа улуг коллективтерде профилактика чөвүлелдери ажылдап, корум-чурум үрээриниң кол үнер дөзү—арагалаашкын-биле демиселди күштелдирген.

Иштики херектер килдизиниң бирги дузалакчылары — эки тураның улусчу дружиналары районда—28. Оларның составында үш чүс чыгам кижи хаара туттунган. Килдис чыл бүрүде дружинниктериниң семинарын эрттирип келген. Ону бо чылдың мартта база эрттирген. Дружинниктериниң дежурныйлаашкынының график ёзугаар организастап турар. Ылангыя Туранда чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының дружинниктери бо ажылга эң-не идепкейлиг.

ЧУРУКТА: Туранда чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының дружинниктери М. Г. Кудрин, А. Г. Кочкин, Б. М. Анай-оол олар дежурныйлаашкынче үнер мурнунда. Иштики херектер килдизиниң дежурныйы, милицияның улуг лейтенантызы В. В. Лисин оларга тайылбыр берип тур.

В. САННИКОВТУҢ фотолары.

ДУЗАЛААР ПУНКТУЛАР—КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ТӨПТЕРИ

СЭКП обкомунуң XI пленуму хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар, хоойлу-дүрүмнү быжыглаар талазы-биле улуг сорулганы салып, чоннуң чурттап турар черлериниң аайы-биле ажылдарны экижидерин, олче милицияның, хөй-ниитиниң күжүн хаара тударын айыткан.

Ону амыдыралга боттандырарынга микрорайоннар аайы-биле ажылдар, ылангыя милицияга дузалаар пунктуларны тургусканы улуг ужур-дузалыг болуп турар. Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалының дузалаар пунктулары эрткен чылын тургустунган. Олар ам республикада 12, а Кызылда 3. Оларны чер-черлерге тургузарынга республиканың Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың июнь айда хүлээп алганы «Хөй-ниитиниң болгаш милицияга дузалаар пунктуларын организастаар дугайында» доктаалы улам таарымчалыг байдалды тургускан.

Кызыл хоорайда милицияга дузалаар баштайгы пункт Красноармейская кудумчузунуң № 168 бажыңында ажылдап турар. Эрткен чылын оон тургустунганының дугайын микрорайонуң чурттакчыларынга чарлаан. Аңаа кылыр ажылдарны хоорккүскомга чугаалажып, чаагайжыттынган дөрт өрээл бажыңны үндүрүп берип, ажылдаарынга таарымчалыг кылдыр дерээн. Ында милицияның уруглар комнатазы, участок инспектору, эш хуузунуң суду бар. Микрорайонга хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун тургузар, чурттакчы бажыңнарынга корум-чурум үрээшкиннерин болдурбас дээш хемчеглерни баш удур ап чорудуп турар.

Ол ышкаш хоорайда эки тураның улусчу дружина штавын, комсомолдуң оперативтиг отрядын база ында быжыглаан. Ол отряд кем-херек үүлгедир, корум-чурум үрээр, социалистиг өнчүнү оорлаар чоруктар-биле демиселге, чамдык корум-чурум үрээннер-биле тус-тусту ажылга, кулумчу шимчээшкиннинниң эйлыл чок чоруун хандырарынга милицияга улуг дузаны чедирип турар.

Үстүнде микрорайонда профилактика ажылынга 6 депутат бөлүү, школаларның, культура-чырыдыышкын албан черлериниң төлээлекчилери, № 2 бажың эргелелиниң администрациязы киржип турар.

Милицияга дузалаар пунктуда ажыл-херекти ында хөй-нииити чөвүлели башкарып турар. Ай санында ажыл планын тургузуп, рейдилерни, дежурныйлаашкынны, депутаттарның хамнатыларны хүлээп алырын, эш хуу судунуң хуралын, учётта турарларның хыналдазын, лекция, беседаларны организастап турар. Ылангыя эмчи М. С. Симакова, хоорайның харылзаа белдириниң начальниги Н. А. Беляшов, гороно эргелекчизи З. Ф. Борисова олар удурткан депутат бөлүктери, эш-хуузунуң судунуң активчилери пенсионерлер А. Ф. Иргит, С. М. Танов олар болгаш өскелер-даа ында ажылды идепкейлиг чорудуп келген.

Оон эңгыда ында милицияның уруглар комнатазының 23 кижи составтыг хөй-нииити чөвүлелин № 6 школада парторганизация секретары Ф. Н. Дубатова удуртуп турар. Уруглар комнатазы ол чөвүлелге болгаш штаттан дашкаар 8 инспекторунга даянгаш назы четпээннерниң кем-херек үүлгедиишкиннерин болдурбас дээш профилактика ажылын, рейдилерни, хыналдаларны кылып, дагдыныышкын талазы-биле ажылдарны организастап турар.

Бажың эргелелиниң чанында «Бригантина» клубту тургускан. Ында техниктиг чогаадылга, спорт секциялары элээди уругларны солун ажыл-херектерже хаара тудкан. Чайын милицияга дузалаар пунктунуң сүмези-биле элээн хөй элээди уругларны шеригжиткен спортчу — күш-ажыл лагеринче, студентилерниң тудуг отрядтарынче чорудкан. Бо ажылдар назы четпээннерге эки салдарны чедирип, коллективизмге, сагылга-чурумга чаңчыктырарынга идигни берген. Ол ажылдарны милицияның уруглар комнатазының инспектору, милицияның улуг лейтенантызы Н. Т. Скрипкина удуртуп турар.

Милицияның болгаш хөй-ниитиниң ажылды ынчаар бир демниг чорудуп келгениниң түңнелинде ол микрорайонуң девискээринде кем-херек үүлгедир, корум-чурум үрээр чоруктар сөөлгү үеде кызырылган. Учётта турар кижилер-биле профилактика ажылының ажыктыы бедип, арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселге чамдык түңнелдер чедип алган.

В. САННИКОВ.
ИХМ-ниң политкилдизиниң инструкторy.

ШЕВЧЕНКОНУҢ ЧУРТУНДА

Совет кижилерниң аас-дуңма найыралын улам быжыглаарынга, ханылажып харылзажырынга, чоокшулажып тереңгейлештирериниге чечен чогаал бир улуг күш боор турар.

1964 чылда Украинаның улуг шүлүкчүзү Тарас Шевченконуң чамдык шүлүктериниң чыындызы тыва дылга «Душ» деп аттыг үнүп келген. Кайгамчык ыраажының чогаалдарын Степан Сарыг-оол, Сергей Пюрбю, Олег Саган-оол, Салим Сүрүн-оол, Кызыл-Эник Кудажы, Монгуш Өлзей-оол, Алдын-оол Даржаа, Екатерина Танова, Монгуш Доржу олар очулдурган. Мен ол номда кирген шүлүктерни чылдар бурундаалап чыгнап, аттарын орус-тыва дылдарга кожалаштыр киирип, редактору болган мен. Бир эскерип билген чүвем—шүлүктүг чүгле шүлүкчү кижи очулдурар болза, чечени көстүр. Бистиң бо чогаалчыларывыс украин чоннуң ыраажызының шүлүкчүзүн ёзулуг-ла тыважыдып шыдаан болгаш улуг белекти биске берген деп бодаар мен. Кандыг очулдурукчу чүнү кылып шыдаарын шилип алыры — харысаалгалыг ажыл. Сөөлгү чылдарда делегейниң болгаш орустуң Александр Пушкин, Михаил Лермонтов ышкаш чогаалчыларының хүннери болу бээрге, оларның чогаалдарын чамдыкта «албадаткаш», эмин болган дээн ышкаш, дүшкен кижилер очулдура бээр бачым чоруктар комудалчыг. Чечен очулганы номчуурга, дузу чок хымыраан-биле деңней болурун номчукчу эки билир. Хуу бодалым—шүлүктерни шүлүкчү очулдурун шыдаар.

Украинаның чогаалчылар эвилелинден 1970 чылда белек алган мен. «Сылдыстар» деп аттыг чыындыда Владимир Маяковскийден эгелээш чүс чээрби ажыг чогаалчыларның шүлүктерин киргелээн. Чечен сөстүң кайгамчык мергеннериниң аразында мээң адым киргени — мензэ аас-кежик болган. Ук чыындыда мээң «Ленинге бөрээткен мен» деп шүлүглелимни билдингир шүлүкчү Юрий Петренко очулдурган болган. Мээң чогаалым Тарас Шевченконуң дылында парлаттынган боорга, сактырынга, Украинада чоруп турар ышкаш болган мен.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ

НОЯБРЬ 8-ТЕ

Хөгжүм-шии театрынга «Долуманың хуузгаазыны» (К. К. Кудажы) деп шии 19.00 шакта болур.

Хөгжүм-шии театрынга хостуг хүрешке, № 14, 15 школаларның, политехникумунуң башкы институдунуң, Күш-культура бажыңының спорт залдарынга волейболга болгаш баскетболга маргылдаалар 10 шактан уламчылаар.

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында бильярд, теннис, шыдыраа залдары 10.00 шактан ажылдап турар. «Энергетик», «Енисей» культура бажыңнарынга дыштанылга кежээлери 20.00 шактан эгелээр.

Шыдыраа клувунга дүрген маргылдаага күзелдиглер 11 шакта киржип болур.

«Тайга» станциязы «Спартак» эки тура ниитилелдиң коллективтериниң хаак талазы-биле кышкы спортчу сезонунуң ажыдыышкыны 11.00 шакта болур.

НОЯБРЬ 9-ТА

Хөгжүм-шии театрынга «Хорагай идиктер» (А. Файзи, Т. Гиззат) деп шии 19.30 шакта болур.

Культура болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында бильярд, теннис, шыдыраа залдары 10.00 шактан ажылдап турар. «Энергетик», «Енисей» культура бажыңнарынга дыштанылга кежээлери 20.00 шактан эгелээр.

Шыдыраа клувунга 11 шактан хоорайның шыырак шыдыраачызы хөй кижи-биле хары үеде ойнаар.

ХООРАЙНЫҢ ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ

Телевидение

НОЯБРЬ 8-ТЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы.
12.05—Медээлер.
12.10—Аныяк көрүкчүлер театры. «Тимур Фрунзе» деп телешииниң баштайгы көргүзүү. 1-ги кезээ.
13.30—Өңнүг телекөргүзүг. «Музыкалыг киоск».
14.00—Өңнүг телекөргүзүг. «Аныяктар». Уран-чечен фильм.
15.30—Өңнүг телекөргүзүг. Спортчу гимнастиканың мастерлери. Варнага болган делегей чемпионадының түңнелдеринге хамаарыштыр.
16.20—«Болур-даа, болбас-даа ышкаш».
17.20—Өңнүг телекөргүзүг. «Күдээлер мөөрейи». К. Листовтуң оперетта. Ленинградтың хөгжүм-катгы-хөг театрының шиизи.
19.00—Эртем болгаш техника талазы-биле 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының лауреаттары.
19.30—Медээлер.
19.40—Өңнүг телекөргүзүг. «Цемент» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.
20.50—21.00—Чапсар.
21.00—Өңнүг телекөргүзүг. «Совет Эвилели—дашты кы аалчыларның көргенин ёзугаар».
21.15—Өңнүг телекөргүзүг. Останкинода байырлыг кежээ.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—00.30—Өңнүг телекөргүзүг. «13 сандай» деп хекаиглер телетеатры.

НОЯБРЬ 9-ТА
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы.
12.05—Медээлер.
12.10—Аныяк көрүкчүлер театры. «Тимур Фрунзе» деп телешииниң баштайгы көргүзүү. 2-ги кезээ.
13.40—Өңнүг телекөргүзүг. «Ыр-74».
14.00—«Совет Эвилелинге бараал боол тур мен».
15.00—Спортчу программа.
15.40—Өңнүг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клуву».
16.40—Өңнүг телекөргүзүг. «Кижилер болгаш дүрзүлер» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
18.00—«Үе». Информастыг программа.
18.30—«Сеткилдиң ханыызындан». Минск областың Вилейск районунуң «Любань» совхозунуң ажыл-ишчилери-биле ужуражылга.
20.15—Литература болгаш урал чүүл талазы-биле 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының лауреаттары.
20.50—21.00—Чапсар.
21.00—Өңнүг телекөргүзүг. Эстрада артистериниң бүгү-эвилел конкурузу. Түңнел концерт.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

НОЯБРЬ 10-ДА
МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—Өңнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы: «Он дугаарлыг трамвай», «Элезин кижи».
14.05—Медээлер.
14.15—«Силерниң бажыңыңарда» деп көрүкчүлерниң чагыын ёзугаар музыкалыг программа.
14.45—Эфирде — «Аныяк назын». Аныяктарның бүгү делегей хүнү.
15.15—«Цирк оттары».
16.05—«Кижи. Чер. Октаргай». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов чорудар.
16.35—Өңнүг телекөргүзүг. «Сек, сек, биче сек». Уран-чечен фильм.
18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—Уругларга. «Чалгаа дугуйлар дугайында». Эртем-тайылбырлыг телефильм.
19.00—Телемедээлер.
19.10—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.15—Өңнүг телекөргүзүг. «Бөгүн—Совет милицияның хүнү». ССРЭ-ниң иштики херектер министри Н. А. Щелоковтуң парлалга конференциязы.

КЫЗЫЛДАН

19.45—«Хөй-ниитиниң корум-чурумунуң камгалалында». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.20—«Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Кежээ-даа, эртен-даа эрти». Уран-чечен фильм.
21.50—Классиктиг музыканың концерти.
22.15—«Каяа-даа, кажан-даа чырыдып чоруур». В. Маяковскийниң шүлүктери. РСФСР-ниң улуг-туң артизи Д. Журавлев номчуур.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

НОЯБРЬ 11-ДЕ
КЫЗЫЛДАН

18.00—«Хаалгачы». Телефильм.
18.50—Уругларга. «Хензигбей». Дамчыдылга.
19.20—Школачыларга. «Дөрт аьттың клуву». Дамчыдылга.
19.30—«Ивашканың ужуралдары». Телефильм.
19.45—Телемедээлер.
20.00—«Крымның бройлерлери». Телефильм.
20.15—«Көдээниң амыдыралы». Дамчыдылга.
20.45—«Кадыр». Телефильм.
21.00—Телемедээлер.
21.10—Чарлалдар, реклама.
21.15—«Дмитрий Гнатюк ырлап тур». Телеконцерт.
21.35—23.00—«Ынакшыл дугайында болаа». Телешии.

Редактор **В. С. ШАРАВИН.**

КИНО

НОЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тоннел ужунда чырык» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.00, 10.30, «Проша дажы» 12.00, 13.50, 15.40, «Хүлээлгезин күүседип турар» 17.30, 19.20, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Черлик ыт Динго» 10.20, 12.00, «Өске төрел» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кара капитан» 13.00, 14.40, 16.20, 18.00, 19.40 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Эш генерал» 16.00, 18.00, «Биче оглунуң кудумчузу» 12.00 шактарда.

НОЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Тоннел ужунда чырык» 9.40, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 8.50, 10.10, «Проша дажы» 11.50, 13.40, 15.30, «Дээрги прокурорга роза чечектер» 17.20, 19.20, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультфильмнер 10.00, «Капрон четкилер» 13.00, «Парижке оорлаашкын» (2 сериязы кады) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мандат» 13.00, «Өске төрел» 14.40, 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

НОЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Тоннел ужунда чырык» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 8.50, 10.10, «Проша дажы» 11.50, 13.40, 15.30, «Дээрги прокурорга роза чечектер» 17.20, 19.20, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультфильмнер 11.00, «Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары» 13.00, «Парижке оорлаашкын» (2 сериязы кады) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мандат» 13.00, «Өске төрел» 14.40, 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Биче оглунуң кудумчузу» 12.00, «Бадыышкынның булуңу» (2 сериязы кады) 18.00 шактарда.

НОЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дмитрий Кантемир» 9.30, 11.15, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 10.00, «Ак флюгер» 11.30, 15.00, «Тоннел ужунда чырык» 13.10, 16.40, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хүлээлгезин күүседип турар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Булуттар» 15.00, «Парижке оорлаашкын» (2 сериязы кады) 16.40, 19.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Өске төрел» 18.00, 20.00 шактарда.

Солуннуң дараазында номери ноябрь 12-де үнер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжа амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, хаан ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 261. ТС—01156.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 264 (9641) | 1974 чылдың ноябрь 12, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

А. ВОРОШИЛОВТУҢ ЗВЕНОЗУНДА

Кубань свёклачылары — свёкла дужүдүн чедиишкинниг ажаап алыр, күрүнеге свёкла садар, чигир бүдүрер талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни, планнарны ажыр күүседири дээш Бүгү-эвилел чарыжының эгелекчилери.

Чигир свёклазының дужүдүн ажаап алырынга техника бедик бүдүрүмчелиг ажылдаарының үлегерин Краснодар крайның Тимашевск районунуң «Искра» колхозу көргүскен. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, звено удуртукчузу А. Ф. Ворошилов дөрт агрегат СКН-2А комбайныг, автосамосвалдарлыг отрядты удуртуп келген. Дүжүт ажаап алырын шуушуруулгалыг арга-биле органи-застаан. Свёкла ажаап алырының депшилгелиг ол чаа аргазын ажыглаары ажылдың бүдүмчүг болурун хандыргаш. А. Ф. Ворошиловтуң, Н. Назаренконуң, Д. Бондаренконуң болгаш И. Назаренконуң агрегаттары 90 шак дургузунда 237 гектардан 9630 тонна чигир свёклазын каскан. Бозу чоруур дөрт шасси биле сараатткачы ийи машина 2573 тонна свёкланы ажаап алган. Бир агрегатка ондаштыр ажаап алган дүжүттүң хемчээли 59,3 гектар. Бир центнер чигир свёклазын бүдүрүп алырының бот-үнези колхозта ың ниик — 1 рубль . 20 копеек болган.

Кедээ ажыл-агыйы ажылдарын дооскан хүнде тиилекчилерге аъш-чем дээжизин хүндүткелдиг сунары, үкелиг белектер-биле шаңнаары «Искра» чаагай чаңчыл.

ЧУРУКТА: чарыш тиилекчилери — А. Ворошиловтуң звенозунга аъш-чем дээжизин колхоз баштаар чериниң өмүнээзинден сунуп турар колхозчу Т. Яровая.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛДЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

В. И. ПОПОВ, СЭКП Тыва обкомунуң секретары

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары чоокта чаа бодунуң республиказының 30 чылын болгаш Улуг октябрьның 57 чыл оюн политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг кедергүүшкүн-биле демдеглээн. ССРЭ-ниң улустарының найыралдыг акы-дуңма өг-бүлезинге бактаап киргенинден бээр эрткен үжен чылдар үе талазы-биле алырга ындыг-ла улуг эвес, ынчалзажок тыва улустуң социал-экономиктиг болгаш культуралыг амыдыралында болган үндезин чаартылгаларга холбаштыр алырга, ол үеин төөгүлүг деп чугаалап болур.

Ону бадыткаары-биле маңаа чамдык чурагай, хууларны көргүзер апаар. 30 чылдарның дургузунда республиканың үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 47,8 катап өскен. Амгы үеде бисте чүгле тус чер ужур-дузалыг эвес, харын чамдык адырларының талазы-биле эвилел ужур-дузалыг бүдүрүлге чорудулгалары бедик механизастаттынган болгаш автоматчыттынган үлетпүр тургустунган, бедик бүдүрүкчүлүг машиналар болгаш механизмнер-биле чепсеглеттинген күчүлүг тудуг организациялары ажылдап турар. Бо чылдарның дургузунда Тываның амыдыралында болган эң чугула болгаш социал-политиктиг улуг чаартылга болза, ажылчын аңгының база күш-ажылчы интеллигенцияның улуг отрядының тыптып келгени болур. Ол эң-не нарын болгаш харысалгалыг сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлеп шыдаар аргалыг апарган. Оон аңгыда Тываның экономиказының бүгү адырларының моон соңгааргы шапкын хөгжүлдезин хандырып шыдаар тулуг болгаш тудуг материалдарының индустриязын тургузары бисте дооступ турар.

Чүгле сөөлгү он чылдарның дургузунда бисте ээзи хөй улуг күчүлүг комбинаттар болгаш заводтар туттунган. Оларга «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» болгаш «Тудуг кезектери» комбинаттар, Каа-Хемниң болгаш Чадааннаның хөмүрдаш разрезтери, Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгези болгаш өскелер-даа хамааржыр. Муң-муң чылдарның дургузунда чер иштинге ажык чок чыткан ховар эртине байлактар болгаш минералдыг чиг-эт Тываның ажылчы чоннарының маадырлыг күш-ажылының ачызында бо хүннерде Төрээн чуртка бараан боол турар.

Бо чылдарның дургузунда республиканың бүгү буланчары таныттынмас кылдыр чаартынган. Күчүлүг электри энергиязының шугуму Саян сынын ажып келген, чурттакчылыг суурлар болгаш хойжулар кодаппарының арасында муң-муң километр хемчээлдиг электри шугумнары шөйдүнген. республиканың бүгү девискээри телефон болгаш радио четкизи-биле шыптынган, ажыл-агыйларда четчир саның бедик бүдүрүкчүлүг автомашиналар, тракторлар ажылдап турар. Бо бүгү аныяк республиканың экономиказын шапкын хөгжүдер дээш Коммунистиг партияның, Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында чедип алдынган.

Бистиң экономиказы амгы ... чылда шапкын хөгжүп турар. Эрткен үш чылдарның дургузунда нийти продукция бүдүрериниң хемчээли 31,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 25,7 хуу өскен. Беш чылдың ... ындеп бээр пландан ажыр 11,5 млн. рубльдиң үлетпүр продукциязы бүдүрттүнген.

Беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринде чедиишкиннер-биле чергелештир чамдык четпестерниң барын демдеглээр апаар. чүге дээрге тодарадыкчы чылдың болгаш нийти беш чылдың төнчүзүнге чедир ээзэш үе арткан. Ол хуусааларда чедир кылдынмаан чүүлдерни эдип алыр дээш ханы анализти кылып, тодаргай болгаш дээштиг хемчеглерни алыр хүлээлгелиг бис. Сөөлгү ийи чылдың дургузунда бүдүрүлге өзүлдезиниң темпилери элээн кудулаан. 1971 чылда ол 13,6 хуу турган болза, 1972 чылда 11,2 хуу, 1973 чылда чүгле 5,1 хуу, а бо чылдың оп айларында 6,7 хуу болган.

Өзүлдениң темпилериниң кудулап турары чүгле үлетпүр тудуг ажылдакчыларындан эвес. харын чагыкчы бүдүрүлгелерниң, плаа органнарының харысалга чок ажылдап турарындан база хамааржыр. Беш чылдың директиваларын ёзугаар 1973 чылда ажыглалга кирер дээрбе комбинадының, «Демир-бетон кылыглар» заводунуң, ыяш ажылдап кылыр комбинаттың бирги ээлчээниң, керамзит-сай заводунуң тудуу чагыкчыларның дериг-херекселдерни четче бербээниндей, план органнарының акшаландырыышкынны чогуур хуусаалаларда дозеввалевээниинден амга чедир доостунмаан. Оларны ажыглаалга кииргеш, күчүлерин бети дээрге-ле 50 хуу шиңгээдип аптар болзувусса, 5 млн. рубльдиң немелде продукциязын алыр аргалыг бис. Ол дээрге социалистиг хүлээлгелеривисти долу күүседиринге бо хүннерде биске четпейн турар түң-дүр. Ынчангаш ук объектилерниң тудуун дүргедедип, дүрген ажыглалга кирери чагыкчыларның болгаш тудугжуларның мурнунда туруп турар бирги чергениң айтырыы болур.

Бистиң ажылдап турарывыс деӊ-дески эвес. Чамдык коллективтер деӊ аргалардыг хирезинде аӊгы-аӊгы көргүзүтлерлиг ажылдап турар. Бо чылдың эрткен он айларының дургузунда 49 бүдүрүлге чериниң 12-зи азы оларның ниити саны ның 25 хуузу социалистиг хүлээлгелеринден туржук, күрүне планнарын безин күүсетпээн. Ол бүдүрүлге черлери улуг эвес болгаш продукция бүдүреринге ээзэш үлүгхуулуг-даа бол нийти түӊнелге кандыг-бир хире-чергелиг-биле таарымча чок салдарыг боор турар. Бо чылын Кызылдың болгаш Чадааннаның хлеб заводтарының, автосептелге заводунуң, пиво заводунуң, Бии-Хем ыяш ажыл-агыйының, даараныглга комбинадының, аъш-чем үлетпүрүнүң, ыяш ажыл-агый эргелелиниң, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бүдүрүлге черлериниң коллективтери онза багай ажылдап турар. Оназаттынган планнарын чедиишкинниг күүседип турар хирезинде алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип шыдавайн турар бүдүрүлге черлеры база бар. Нийти продукция бүдүрериниң темпилерин өстүрер талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелеринден «Тудуг кезектери» комбинат 26,7 хуу, Тываның электри четкизи —11,7 хуу, Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлге чери—33,1, эът комбинады — 6,4, үлетпүр-тудуг материалдарының каттыжыышкыны — 3,7, «Сельхозтехника» каттыжыышкыны — 4,1 хуу хожудап турар. Олар алган хүлээлгелеринге киириштир алырга 1,3 миллион ажыг рубльдиң продукциязын чедир бербээн.

Бо бүдүрүлге коллективтериниң чамдыктарында партии организацияларының ролю болгаш дайынчы шанээзи амдаа куду. Бүдүрүлге фондуларын долу ажыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, план күүселдези дээш демиселче коммунистерниң авангардчы ролюн, ажылчыннарның күш-ажылчы идепкейин чедир мобилизастап шыдавайн турар. Чамдык коллективтерде бүдүрүлге культуразы болгаш күш-ажылдың сагылга-чуруму куду болуп артпышаан. Кеску агитациының дээштиин чедип алдынмаан, аас пропагандазынче, ылаңгыя хана парлаалгазынче чогуур кичээңгей салдынмайн турар болгаш тус-тус ажылчыннарның арасында чарышты ёзу бердымдаалап организастап турар. Бо айтырыглар дээрге бүдүрүлге коллективтеринде партии, профэвилел болгаш комсомол организацияларының хүн бүрүдеги херээ, дөрт харыылаар ажылы-дыр. СЭКП обкомунуң чанында комиссия шаӊнаар черлерни тодарадырда бо чугула факторну база-ла барымдаалавайн турар. Ындыг улуг четпестер-биле моон соңгаар эптежип болбас, ам чыл төнчүзүнге чедир ийи ай четпес үе арткан болгай. Ол үениң дургузунда ийи айның планнарын болгаш хүлээлгелерин күүседириниң аӊгыда, харын эрткен тоӧ айларда кылып четтикпээн чүүлдерни чедир кылыр ужураг бис. Эрткен чылдыынга деңнээрге чыл төнчүзүнге чедир үлетпүр продукциязын 10,1 хуу өстүрер апаар. Ынчангаш IV кварталда нийти продукцияның өзүлдезин 14 хуу чедирген турарывыс эргежок чугула. Чүгле ындыг таварылгада үлетпүр бүдүрүлгелер коллективтери тоску беш чылдың тодарадыкчы, дөртку чылының хүлээлгелерин күүседир апаар. «ССРЭ-ниң 50 чылының дугайында» илеткелге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Бүдүрүлгеге эң эки көргүзүтлер дээш, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү дээш, продукцияның бедик шынары дээш демисел бүгү улустуң дөрт херээ болган турар кылдыр ажыл-херекти ынчаар организастаар херек». Салдынган сорулгаларны күүседиринге бүгү аргалар бисте бар. Бүгү күштерни мобилизастаары, материалдыг болгаш ажылчын күжүнүң курлавырларын бүрүн ажыглаары негеттинип турар, ол бүгү ажыл-херектин партия организациялары удуртуп башкарар ужурлуг.

Үлетпүрнү хөгжүдерниң программазын боттандырарынга тудуг организациялары шиитпирлиг рольду ойнаар хүлээлгелиг. Бүдүрүлгениң чаа күчүлерин дүрген ажыглаалга кирери оларның чедиишкинниг ажылындан улуу-биле хамааржыр. Чүгле бо чылын безин олар «Тудуг кезектери» комбинаттың ийиги ээлчээн, далган дээрбедээр комбинаттың комбикорм цехин, ыяш болбаазырадып ажылдаар комбинаттың бирги ээлчээн, «Тыва кодээ тудуг» болгаш «Тыва сүт тудуг» трестериниң боттарының бүдүрүлге баазаларын демир бетон кылыглар бүдүрер цехтери-биле кады, Тураның хлеб заводун ажыглаалга кирер ужурлуглар. Ол бүдүрүлгелерни ажыглаалга кирери база төлевилеттинген бүдүрүлге күчүлерин шиңгээдип алыры-биле холбаштыр чылда 12,5 миллион рубльдиң продукциязын немей бүдүрер апаар. Ол бүдүрүлгелерни дүрген шиңгээдип алыры тоску беш чылдың доостур чылында планныг сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринге эки перспективаларны тургузуп турар.

1975 чылда тудуг организациялары амгызындан артык нарын болгаш харысалгалыг сорулгаларны күүседир апаар. Олар Ак-Довурактың «Тыва даг-дүгү» комбинадының чылда 205 тонна даг-дүгү арыглаар күчүлүг арыглал фабриказының ийиги ээлчээн, ыяш болбаазырадып ажылдаар комбинаттың ийиги ээлчээн, далган дээрбедээр комбинатты, Кызылдың Төп электри станциязының немелде күчүлерин болгаш өске-даа объектилерни тудуп, ажыглаалга кирер. оларның чылда бүдүрер үлетпүр продукциязының хемчээли 35,5 миллион рубль болур. Кызыл-Мажалыкта эът комбинадының, керамзит-сай материалдар заводунуң, Ак-Довурак хоорайда пиво заводунуң, Хову-Аксы суурда дааранылга фабриказының болгаш өскелерниң-даа тудуунуң темпизин дүргедедирин хандырар. Ооң биле кады чурттаалганың, культура-амыдыралдың, садыгның болгаш кедээ ажыл-агыйга херегээр тудугларны улуг хемчээлдерге боттандырар. Ынчангаш оңгу чылды чедиишкинниг эгелээрниңче быжыг үндезин салдынар, таарымчалыг байдал тургустунар апаар. Баштайгы саналгалар-биле алырга, чоокку ийи-үш чылдарда эгелээн тудугларны ажыглаалга киирип, төлевилел күчүзүн шиңгээдип алганындан 70 миллион ажыг рубльдиң үлетпүр продукциязын ап болур, ол болза Тыва АССР-ниң бүгү бүдүрүлгелериниң бо чылын бүдүрүп үндүрген продукциязының нийти хемчээлиниң 82 хире хуузу-дур.

Перспективалар кайгамчык улуг дээрзин шуут чугаалаал. Олар республиканың ажылчы чоннарын өөртүп турар, ооң биле чергелештир ол тудуглары чогуур өйүнде ажыглаалга киирери, күчүлерин шиңгээдип алыры. тудуг-монтаж ажылдарын бедик шынарлыг чорудары партия организацияларынга, ажыл-агыйжы удуртукчуларга, тудугжуларга, чагыкчыларга, ажыглаалга кирикчилерге. ол комплекстилерни тудуп кылып турар бүгү кижилерге аажок улуг харысалганы хүлээндирип турар-дыр.

Тываның улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге үстүнде адаанывыс тудугларның онза чугулазын барымдаалаараш, ол объектилерниң тудуунуң чорудулгазын хүн бүрү партийжи контрольга алыры эргежок чугула, оларны бедик мергежилдиг тудугжу кадрлар база инженер техниктиг ажылдакчылар биле четчелээр, оларның ажылдаарынга база чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар херек. Оон аңгыда социалистиг чарышты калбак нептерелдиг, массалыг кылдыр организастап, ооң дээштиин бедидер, капитал салыышкынның хуусаа бетинде шиңгээдип алыр, ажылга материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин улам долу ажыглап, ол чаа тудугларның республикага онза чугула ужур-дузазын тудугжуларга болгаш ажылчы чоннарга калбаа-биле пропагандалаар ужурлуг.

Тыва АССР-ниң тудуг организациялары сөөлгү чылдарда дыка өскен, оларның материал-техниктиг баазазы быжыккан, улуг бүдүрүлгелер тударының дуржулгазын чедип алган. Олар салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседип, ооң-биле республиканың бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдериниң база үлетпүр продукциязын бүдүрериниң кевүдедириниң херээнге төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге чигзиниг турбас.

ВЛКСМ ОБКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Дүүн Кызылга Политиктиг чырдыышкын бажыңынга ВЛКСМ Тыва обкомунуң IV пленуму болган. Аңаа «Тыва областың комсомол организациязынга комсомол документилериниң солуушкунун чорудар дугайында» илеткелди ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары эш **А. А. Романов**, «Республикада аныяктарны дагдынып алгаш кижизидер шимчээшкининиң байдалының болгаш ону улам ыңай экижидериниң дугайында» илеткелди ВЛКСМ обкомунуң секретары эш **Т. Салчак** кылган.

СЭКП Тыва обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы эш **А. Зайцева** ук пленумнуң ажылынга киржип, чүве чугаалаан.

Пленум чугаалашкан айтырыглар талазы-биле тускай доктаалдарны хүлээп алган.

ДЕМОКРАТТЫГ АНЫЯКТАРНЫҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ IX АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Тайбың, хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш, демократия болгаш социал депшилге дээш аныяк демиселчилерниң төлээлелгелиг болгаш ат-алдарлыг каттыжыышкыны—Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының IX ассамблеязының киржикчилеринге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен.

Федерацияның ажыл-чорудулгазы аныяктарның калбак кезектериниң күзел-чүткүлдерин болгаш идеалдарын илередип турар. Амгы үениң депшилгелиг болгаш демократтыг күштериниң демиселиниң идепкейлиг киржикчилери аныяк салгакчылар болуп турарын нийтилел болгаш делегей амыдыралының эң чугула болуушкуннары бүзүрелдиг көргүзүп турар.

Социалистиг чурттарның тайбыңга ынакшылдыг политиказының, депшилгелиг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштериниң демиселиниң, делегейниң хөй-нийтизиниң, ооң иштинде аныяктарның калбак кезектериниң демиселиниң салдары-биле сөөлгү үеде делегей байдалы дыка экижээн. Ол чорук национал хамаарышпас чоруктуң, демократияның болгаш нийтилел депшилгезиниң херээн боттуу-биле бурунгаарладырынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Делегей байдалында боттуг өскерлиишкиннер боттарының чугула эрге-ажыктарын хандырарының, амыдырап чурттаарда, өөренирде болгаш ажылдаарда, тайбың болгаш аас-кежиктиг келир үелиг болурда, эң дээре байдалдарны хандырып алырының улам таарымчалыг перспективаларын аныяктарның мурнунга ажыдып берип турар.

Амгы үениң байдалында чексегленишкиниң кынчыктырбазы, чепсектиг чорудээлерниң одагларын өжүрери, улустарның хосталгазынга болгаш хамаарышпас чорукка империализмниң, реакцияның база фашизмниң кыжаныышкыннарынга быжыг ойтур шавыышкынны бээри, дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының чорудулгаларын ёзулуг бүгү-делегейниң болгаш дедир эглиш дивес бүдүштүг болдурары онза чугула.

Бо дээрге алызындан чаагай болгаш сорук кириикчи сорулгалар, ону чедип алырынга аныяктарның энергиязы болгаш кедураүүшкүнү, эрес-шудургу болгаш революсчу кыптыгыышкыны черле эргежок чугула.

Европаның болгаш делегейниң өске-даа диптериниң улустарының айыыл чок чоруу болгаш кады ажылдажылгазы дээш идепкейлиг демисешпишаан, Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарының улустарының мурнунда турар чугула айтырыгларны шиитпирлээринге кирипишаан, монополияларның тергиидежилгезинге, дора кордуруушкуннерге болгаш социал дарладылышкынга удур капитал чурттарынга шиитпирлиг демиселди чорутпушаан, боттарының чогум-на харын шак ындыг эки шынарларын мурнакчы аныяктар бөгүн көргүзүп турар.

Аныяктар шимчээшкининиң янзы-бүрү отрядтарының антиимпериалистиг эп-сетказ каттыштырылгазы нийти демиселге, дем каткан хөделиишкиннерге быжыгып, аныяктарның калбак политиктиг күштериниң кады ажылдажылгазы күштелип турар.

Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының хүрээлениинде каттышкан депшилгелиг болгаш демократтыг аныяктар тайбың, социал депшилге болгаш кедилиг келир үе дээш улустарның демиселинге моон соңгаар-даа чугула салыышкынын киирер дээрзинге бүзүрелимни илергейледим.

Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязы чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун сеткилдиң ханызындан күзедим.

Л. БРЕЖНЕВ.

БИЧЕ ТЕАТРНЫҢ 150 ЧЫЛЫНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

Ноябрь 10-да Биче театрның тургустунган хүнүнден бээр 150 чыл болган оюнга тураскааткан байырлыг хурал болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин, Моссоветтиң күүском даргазы В. Ф. Промыслов, театр уран чүүлүнүң көскү ажылдакчылары.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг хүндүлүг президиумну улуг сорук кириишкиниң соңгаан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйны чылыг, өөрүшкүлүг уткааш, ооң чугаазын дыңнаан.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден Н. В. Подгорный тураскаалдыг юбилей-биле холбаштыр ССР Эвилелиниң күрүнениң үлегержи Биче театрының коллективинге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген. Алдарлыг коллективинерге изиг байыр чедиргенин болгаш улам ыңай чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болурунарны күзеп йөрээгенин дамчыдарын партиявыстың ТК-зының Чиңгине секретары Л. И. Брежнев дилээн деп. Н. В. Подгорный уламчылап чугаалаан.

Н. В. Подгорный ССР Эвилелиниң Биче театрын Октябрь революциязы ордени-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчуп дыңнаткаш, чылыганнар үргүлчүлелдиг адыш часкап турда, орденни театрның тугунга кадап берген.

Н. В. Подгорныйның чугаазын чылыганнар улуг кичээнгейлиг дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган.

Коллективтиң ажыл-чорудулгазын СЭКП Төп Комитединиң, Совет чазактың бедии-биле үнелээни дээш ханы өөрүп четтиргенин, ССР Эвилелиниң Ленин орденниг, Октябрь революциязы орденниг Биче театрының коллективиниң өмүнээзинден театрның директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи М. И. Царёв чугаалаан.

Төрээн чурттуң бедик шаңналы-биле Биче театрның шаңнатканы-биле холбаштыр ооң ажылдакчыларынга партия, хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери, совет культуразының ажылдакчылары изиг байыр чедирген.

Чыылганнар СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байыр чедирген чагааны улуг сорук кириишкиннинг хүлээп алган.

(СЭТА-ның корр).

Мал чеминиң кадагалалы, чарыгдалы, учёду кандыгыл?

КОНТРОЛЬДУҢ КОШКААНДАН

НИИТИНИҢ МАЛЫН хүр кыштагладырының харысалгалыг үези — кыш келген. Эрте дүшкен харның чаңнык тайга ээ черлерге кылымын хөлчок. Ынчангаш малды кыштаан хүр-мендин ажырар төлээде, мал чеминиң четчир саныг курлавырын тургузуп ал, ооң кадагалалың чарыгдалын шынгыы контрольдап, хынаары негеттинип турар. Бистиң сонуурган чораан айтырывыс чогум-на ол чүве.

Баштай Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунуң Чодураа салбырының Харагаи сүт-бараан фермазынга бардывыс. Ферманың ишчилери Улуг Октябрьның байырлалынга уткуштур багай эвес ажылдап турар. Олар чылда 319 тонна сүт бүдүрер хүлээлгелиг. Эрткен тос айларда 280 ажыг тоннаны саггаш. Ферманың бир инектен ортумаа-биле саап алган сүдү — 1237 кг. Комсомолчу-аныяктарның ол коллективи фермалар ортузунга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болгаш комсомол райкомунуң шилчир Кызыл тугу-биле шаңнатган.

Ферманың коллективи кышка удур эки белеткенген. Бызаа, инек кажааларын септеп, чугайлап алган. Кажааларның даштын малгаштаан. Мал суггарар кудук ажылдап турар. Фермада 40 ажыг тонна саваң дүжүртүнген. Ону сөөртүрү уламчылап турар. Чурттаалга бажыңнарының септелгезин база кылган. Саар инектерни амдызында чемгербейн, чер одарладып, кадарып турар.

Совхозта белеткеттинген мал чеми эвээш болганда, Харагаи фермазы мал чеминиң рационун дыка хызырган. Чижээ, бызаааларга хүнде 2 кг чарба берип турар. Инекти улуг соок дүшкүже кадаргаш, ооң соонда сиген, саваң бээрин планнап турар. Мал чемин үлеп, ону чарыгдаарын бригадир азы учетчик контрольдап чорудар.

Саар инекти чемгербейн турарының уламындан инектиң сүдү дыка эвээжээн. Эрткен чылдың бо үезинде ферма хүнде 800 кг сүттү күрүнеге дужаап турган болза, ам чүгле 400 кг сүттү саап ап турар. «Немелде чем берип, азыраан өөредип каан инекти чүгле чер одарлаткаш туруптарга, сүдү дораан-на эвээжей бээр чүве-дир» деп, ферманың эргелекчизи Шивит-Доржу Биче-оол ооң чылдагаанын тайылбырлады.

Саванчы удур сөөртүп эккеп турза-даа, фермада мал чеминиң курлавыры эвээш. Силос чок. Инек кажаазының көзенектерин шилдевээн. Фермага турган чунар-бажыңны үрээн, ону өске бажыңга кылып эгелээш, материал чогуудап амдаа доослаан. Мында эң-не четпес чүве болза, малга чем белеткеп бээр цехтиң чогу. Ында саваңны ылбырады хайындырып бээр бөдүүн херексел безин чок. «Ону биске кылырын совхоз дирекциязы планнавааан чүве. Ынчангаш саваңны кайы-даа ферманың инектеринге анаа-ла гоп берип турар улус бис» деп, салбыр эргелекчизи Хуураккай Апай-оол харыылады.

Ол фермадан ырак эвесте Оймак деп черде сүт-бараан фермазы бар. Аңаа ферманың эргелекчизи Түлүш Бүрбү Сээнге ужураштывыс. Кыштаглаашкынга белеткелге хамаарыштыр ол мынчаар чугаалады:

— Кышка удур белеткеливис колдуунда доозулган. Фермада 78 тонна саваң, 2000 тонна силос бар. Амдызында бызааларны чемгерип, чылыг сүт-биле суггарып турар бис. Инекти чер одарынга кадарып турар. Бо чылын мал чеми эвээш белеткеттинген. Ынчангаш инектерни амдызында чемгербейн, кадарып турарывыстың чылдагааны ында. Мал чемин хумагалыг чарыгдаар дугайында айтышкынны алган бис. Хүнде чемни бир инекке (сиген, саваң) үш килограммдан ажыр бербес деп доктааткан. Ферма хүнде 500 кг ажыг сүттү саап ап турар. Инекти чемгербейн турарывыстан сүт саалдазы эвээш болуп турар. Бисте чем хуваалдазын мынчаар көрген: бир айда инектерге 27 тонна, з бызааларга —8 тонна саваң, сиген чарыгдаарын чижеглеп каан.

Бо фермада-даа мал чеми белеткээр чер чок. Каш чыл бурунгаар, Жданов аттыг совхоз турда-ла, чаа инек, бызаа кажааларын, мал чеми белеткээр цехти, котельнаяны тудуп эгелээн турган. Ол черлерни тударын доосканы, з казып каан оңгарларны ам-даа дуглаваан. Ында салган хоолайлар үрелип, чарлып калгылаан. Мал чеми белеткээр цехтиң бажыңын телевиилелинде көрдүнгенинден биче кылдыр туткан. Ынчангаш ажыглаалга кирбээн.

Котельнаяны септеп кылгаш, үрелик хоолайларын дүңзээлээш, оңгарларны хөмгеш, 200 инек кирер механизастаан инек кажаазын ажыглап болур арга ол фермада бар. Ук ферманы долузу-биле ажыглаалга кирер дугайында айтырыгны чүгле совхозтуң дирекциязынга эвес, а партия райкомунга, райкүүскомга каш удаа чугаалашкан. Ынчалза-даа шала кылдынган ферма дугайында айтырыг шиитпирлеттинмейн ынчаар-ла уламдыкып келген. Ооң кылдыкнары ам-даа орта билдинмес.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң дирекциязының айтыышкынын ёзугаар мал чемин салбыр бүрүзүнге онаап каан. Совхозтуң Чодураа салбыры ноябрь айда 180 тонна силос, 36 тонна чарба чарыгдаар чижек-норманы алган.

А КОЖАЗЫ «УЛУГ-ХАЯ» совхозта байдал оон сыр өске. Арыг-Бажы салбырда ийи ферма бар. Алексей Дугаржап эргелекчилээн сүт-бараан фермазы кышка белен эвес ужурашкан. Инек кажаазының шалазы ирип калганындан ону ам чаа солуп турар. Чайын манза тывылбаан. Кажааның иштин малгаштап, чугайлаваан. Чамдык көзнектерниң шили чок. Инек одээн бөлүп, кажааның девискээрин арыглаап, ашташ албаан.

Оон ыңай Оймакта мал семиртип азыраар шөлду кылган. Малды чемгерер черни эки кылган, чылыг сүт-биле бен кодан малды суггарып турза даа, ында сиген чок, ооң курлавырын тургуспаан. Ийи хонук бурунгаар эккеп каан саваңны бызаалар төндүр чипкен. Ол дугайын инек кадарчызы Александр Донуй-оол хомудап чугаалады.

Чаа туткан үш кажааның ада ол. Кажаа соок. Ону чүгле чаңгыс каът манза-биле кылып каан. Адаан шалалаваан. Оон-даа дора чүве болза, мында сиген, саваң, чарба дээн ышкаш чемнерниң чогу. Мал чеми болбаазырадыр цех ажылдавайн турар. Бир-тээ малды семиртип азыраар чер болганда, аңаа бүгү-ле мал чеми бар турар ужурлуг. Бир эвес аңаа малды эки чемгерип турган семиртип азыравас чүве болза, күрүнениң хөй акша-хөреңгизин чарыгдап турган, ындыг семиртилге шөлүн тутканының херээ чүл? Мону районнуң удуртур органнары канчаар көрүп турарыл? «Мал чеми-биле хандырылга бисте копчуг багай-дыр. Салбырның талазындан хемчег албастаан. Сиген сөөртүкен тракторлар кожавыста фермага эккеп дүжүрген, маңаа келбейн баргылаар-дыр» деп, ол ферманың эргелекчизи Александр Оюн биске чугаалады.

Ол ышкаш фермада ажылдап турар кижилерниң амыдырал хандырылгазы четпес. Чурттаалга бажыңнарында чырык чок, солуннар, журналдар келбес, автолавка барбайн турар. Радио ажылдавастаан.

Үстүнде айыткан ийи совхозта илереттинген четпестерни районнуң хамаарышкан черлери доп-дораан чайлагдырыының хемчеглерин алыры күзенчиг.

Д. АРАКЧАА, районда радиодамчыдылгазының редакторы.

Ш. ДОРЖУ, «Шынның» корр.

КОЛ-ЛА ЧҮВЕ—ШЫНАР

КОММУНИСТЕРНИҢ ИДЕЙЛИГ КАҢНАЛЫЫШКЫНЫ БОЛЗА ПАРТИЯ ХҮРЭЭЛЕҢИНИҢ ДАЙЫНЧЫ ЧОРУУН БЕДИДЕРИНИҢ ЧУГУЛА КЕЗИИ БОЛУР.

(Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелиниден).

ПОЛИТӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ЧЕДИИШКИНИ— ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУКТА

СЭКП—эртемниг коммунизмниң партиязы. Амгы үениң эң мурнакчы, революстуг эртемни — марксистиг-ленинчиг өөредигни болуунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга чайгыызы чок удуртулга болуп турар. Ынчангаш Коммунистиг партия коммунистерниң теориктиг өөредилгезинче, идейлиг дадыгыышкынынче улуг кичээнгейни кезээде салып келген болгаш салып турар.

Партияның бо талазы-биле сорулгаларын боттандырар дээш СЭКП Барыын-Хемчик райкому политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чылынга белеткелче утланган хемчеглерни алгаш, ооң күүселдезин партия организацияларындан шиңгеп келген. Ниитизи-биле бо чаа өөредилге чылынга бедик болгаш четчелээшкин багай эвес болган.

Районда политиктиг база экономиктиг өөредилге системазында шупту 50 школа бар. Ооң иштинде партийжи өөредилге системазында 21, экономиктиг өөредилгеде —18, комсомол чырыдыышкынында — 11 школаны тургускан. Бо школаларда ниитизи-биле 1633 дыңнакчылар хаара туттунган. Совхозтар ажылчыннарының 30 хуузу экономиктиг школаларда өөренип кирген.

Парткомнар, партия эге организациялары бо өөредилге чылында дыңнакчыларның составын эде көрүп, оларның эртем-билиин, сонуургалын, ажылының аайын барымдаалап өөредилгеже хаара тудкан. Ооң уламындан баштайгы кичээлдерге дыңнакчыларның хөй куруузу келгилээн.

Партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилге системазында 107 пропагандистер бар. Оларның хөй кезии партия кежигүннери, боттарының партийжи даалгазынга ханы бердинген, дуржулгалыг, хоочун пропагандистер боор турар. Оларның санынга «Шекпээр» совхозтан пропагандистер Ооржак Шериг-оол, Саая Даржаа, Чамыш-оол Чамыш, «Барлыктан» — Саая Дарый-оол, «Хемчиктен» — Хомушку Отчугаш болгаш өскелерни-даа адап болур.

Дыва хөй пропагандистер боттарының билиг-мергежилин бедидери-биле республика болгаш район семинарларынга киржип турар. Ол ышкаш өөредилге чылын организастыг эгелээр сорулга-биле партия эге организацияларының секретарьларынга суртаалдалыг семинарны организастаан. Бо бүгү өөредилге чылын организастыг эгелээринге идигиг болган.

Октябрь бирде район төвүнге болгаш школаларга политиктиг өөредилгениң баштайгы кичээлдери эрткен. Ук кичээлдерге Москва хоорайның Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларының мурнунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын өөренип эрткилээн. Бо кичээлдерге партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары киржип, олурушкулаан.

Баштайгы кичээлдер № 1469 бүдүрүлге-орук участогунга (партия организациязының секретары М. Дойбаа, пропагандизи К. Эмер-Сарыг), районнуң харылзаа белдиринге (партия организациязының секретары Б. Хомушку, пропагандизи Л. Землянинова), Кызыл-Мажалык ортумак болгаш сес чыл школаларынга (парторганизациялар секретарьлары эштер С. Аракчаа, С. Моңгуш) бедик деңнелге эрткилээн. Ол эрткен кичээлдерниң түңнелин база чугаалашкан.

Совхозтар төптеринге болгаш салбырларга кичээлдер октябрьның 21-де эгелээн. Бо бирги организастыг кичээлдер Москва хоорайның Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларының мурнунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын өөрениринге эгелээн.

Партия райкомунуң бюрозунуң доктаалын ёзугаар политөөредилге кичээлдерин эртемденнер-биле тускай хүннерни доктааткан.

Амгы үеде өөредилгениң шынарын экижидер сорулга-биле өөредилге программазын ханы өөренип, тус черниң байдалынга таарыштыр ону эде көрүп турар бис. Ол ышкаш эрткен өөредилге чылында политиктиг өөредилгени организастаарынга тургулаан чамдык четпестер болгаш бергедээшкиннерни бо өөредилге чылында катаптаваас дээш, хемчеглерни ап турар бис.

Ынчангаш кол кичээнгей пропагандистерниң арга-мергежилин бедидеринче, өөредилгениң материалдыг баазазын быжыглаарынче, техниктиг болгаш көскү агитацияны кичээлдер үезинде шын ажыглаарынче, темазы бодуун, чедингир дыл-биле дыңнакчыларга тайылбырлаарынче угланган.

Марксистиг-ленинчи өөредилгениң шынарын экижидер, аңаа партийжи удуртулганы экижидер сорулга-биле СЭКП райкому, парткомнар, эге организациялар боттарының бюролар база хуралдарынга пропагандистерниң ажылын дыңнаар, бо талазы-биле хыналдакы доктаамал чорудар планнааан.

Районнуң политөөредилге четкизинде хаара туттунган бүгү-ле дыңнакчылар чедиишкинниг өөрензин дээш парторганизациялар болгаш пропагандистер өөредилгениң шынарын база дээштиин бедидеринче бүгү күжүн салыр апаар.

О. МОНГУШ.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБАП...

Республика типографиязының коллективиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары политиктиг болгаш экономиктиг школаларда өөренип турар. Эрткен чылын олар эге политиктиг школага өөренип турганнар. Ол ышкаш экономиктиг билиглерниң айтырыгларын база өөренип келген. Олар аңаа күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн канчаар бедидип болурун, бүдүрүлгеге чаа технологияны ажыглаарының дугайын өөренген.

Коллективке бо чылын экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школаны организастаан.

Кежээкиниң 5 шак. Ажыл хүнү доозулган. Ынчалза-даа типография коллективиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары тарап чанмааннар. Олар кылын кыдыраашталарын, демир-үжүктерин туткулааш, өөренири-биле столдар артынга олургулапканнар.

Баштайгы кичээлге олар СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Москваның Бауман соңгулда округунуң соңгукчулары-биле ужуражыышкынга чугаазын улуг сонуургал-биле өөренип эрткеннер.

— Бөгүн бис эрткен кичээлге өөренген темаларывыс-биле экономика айтырыын холбаштырып, ажылдап турар бүдүрүлгевиске хамаарышкан чамдык чугула айтырыгларны чугаалажып көрээлиңер—деп, типографияның директору, пропагандист И. Моңгуш чугаалады. — Баштай мен силерге Брянскиниң машина заводунуң арга-дуржулгазын таныштырып көрейн. Оларның арга-дуржулгазын коллективиске ажыглап болур аргалыг-дыр бис.

Пропагандист ук коллективте социалистиг чарышты организастаанын, техниктиг депшилгениң, дериилгениң айтырыгларын чорудуп турарын дыңнакчыларга таныштырган. Ооң соонда ол республика типографиязының бүдүрүлгезинде ажылдың байдалын чугаалап, хөй-хөй чижектерни херек кырынга көргүскен.

Типографияның инженер-техниктиг ажылчыннары Красноярскиниң типографиязының мурнакчы дуржулгазын өөренген турган. Ооң соонда олар ону боттарының ажылынга элээн чедиишкинниг ажыглаан. Ынчалза-даа ол байлак дуржулга ам-даа эчизинге чедир ажыглаттынмайн турар.

Ынчангаш пропагандист бүдүрүлгеге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, машина-техниканы билдилиг ажыглаарын, бүдүрүп турар продукцияның шынарын экижидеринче кол кичээнгейни салырын ол онзалап тайылбырлаан.

Коллективте социалистиг чарышты организастааны багай эвес. Ооң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ай санында 2 хууга өзүп турар.

Пропагандист инженер-техниктиг ажылдакчыларның ортузунга социалистиг чарышты организастаарының чугулазын көргүскен. Ол ышкаш кижи бүрүзү тускай хүлээлгелиг болуру ажылга бедик харыысалгалыг чорукту тургузар дээрзинче ол дыңнакчыларның кичээнгейин углаадырган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң дугайында пропагандистиң өөреткен темазы бүдүрүлгениң херек кырында ажылының чижектери-биле холбашкан болгаш солун болган. Дыңнакчылар боттарының сонуургаан чүүлдерин кичээлдиң төнчүзүнде пропагандистен айтырып алганнар.

Типография ажылчыннарынга организастаан экономиктиг билиглерниң үндезинин өөредир школаның база бир кичээли ынчаар организастыг эрткен.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ҮЗҮКТЕЛ ЧОК

Партия организациязы бо чылын коммунистерниң, коллективтиң кежигүн бүрүзүнүң политиктиг өөредилгезинче кажангызындан артык кичээнгейни салган. Ынчангаш өөредилге чылы эгелээри билек, бүгү ажылчыннар экономиктиг билиглерниң үндезиннерин, агар политиканы, СЭКП төөгүзүн өөренир школаларже хаара туттунган. Ол ышкаш коммунистиг күш-ажылдың школазында өөренип турарлар база хөй. Оларга баштайгы кичээлдер организастыг эрткилээн. Шупту дыңнакчылар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Москваның Бауман соңгулда округунуң соңгукчулары-биле ужуражылгазынга чугаазын өөренип эрткен.

Пропагандистер СЭКП-ниң экономиктиг политиказының амгы үеде сорулгаларының дугайын чугаалап тура, бистиң бүдүрүлгевистиң мурнунга салдынып турар планныг онаалдаларынга база доктааганнар.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый бүдүрүлгезин эрткен айларның ажыл планын күүсеткен. Политиктиг өөредилгениң дыңнакчылары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чүден канчап бедидирин база өөренгилээн. Ол ажыктыг болган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы социал-экономиктиг программаны, Тайбының программазын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга коллективтиң база ажылчын бүрүзүнүң күш-ажылчы улуг биче эвес рольду ойнаар.

Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, сагылга-чурумнуң улам быжыг болуру болгаш организастыг чорук кол чүүл болур дээрзин дыңнакчылар коңчуг эки билип алганнар.

Коллективке партия чырыдыышкын өөредилгезиниң айыттынган хүннеринде үзүктел чок чорууп турар.

Г. ПЕСТАРЕВА.

ӨӨРЕНИРИ ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

Бо өөредилге чылы бистиң коллективке база организастыг эгелээн. Бистиң бригадавыстың ажылчыннары коммунистиг күш-ажылдың школазында өөренип турар. Баштайгы ийи кичээлге СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Москваның Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларының мурнунга чугаазын өөрендивис.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, социалистиг чарыштың ужур-дузазының, техниктиг депшилгениң дугайында болгаш оон-даа өске чугула айтырыгларны коммунистиг күш-ажылдың школазынга өөренир бис.

Экономиканың чугула айтырыгларын өөренири программада көрдүнген. Бодунуң билиин хүн бүрү бедидип турар кижилер онаашкан ажылынга кызымак болуру билдингир. Ажылчыннар боттары хүннүң-не кылып турар ажылының кайы хире болганын санап үндүрүп турар, ооң шынары эки азы багай бе деп чүвени база бодап турар. Ай, квартал планын күүседирде кандыг темп-биле ажылдаза эки дээрзин олар билип турар. Ол дээрге экономиктиг билиг-биле чепсегленип турарының ачызы болгай.

Бригаданың ажылчыннарының аразында социалистиг чарыш калбарган. Мурнакчы ажылчыннар Б. Маады, Г. Степанова, К. Лопсан болгаш өскелер-даа социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, кады ажылдап турар өөрүнге күш-ажылчы үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Политиктиг өөредилге ажылчыннарының күш-ажылчы сагылга-чурумун бедидип турар. Ынчангаш кижи бүрүзүнүң доктаамал өөренири черле чугула-дыр.

П. ШЕРБИНИН,

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйында бригадир.

ЫЯШ ОЛУРТУЛГАЗЫНЫҢ МАЛ АЖЫЛЫНГА УЖУР-ДУЗАЗЫ

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин ковудедиринге кургаг хову девискээрлериниң ужур-дузазы улуг. Ындыг девискээрлер бистиң чуртувуста бүгү одар шөлүнүң үштүң бир кезин хирезин (200 млн. ажыг гектар) ээлеп турар. Ол канчаар-даа аажок дейтем девискээрге ниитизиниң мал ажылын хөгжүдер чорук мал чеминиң быжыг баазазын тургузары-биле, агаар-бойдустуң кадыг-дошкун байдалдарынга малды ажаап-тежээрин экижидери-биле чарылбас холбаалыг. Ол зоналарга мал ажылы колдуунда-ла чайгаар бүткен шөлдерден кезип белеткээр чемнерге даянып апаар. Ынчалза-даа ол черлерниң продуктулуу куду болгаш ону экижидер талазы-биле хемчеглерни негеп турар. Хөй-хөй ажыл-агыйлар шөлүт продуктулуг эвес, чайгаар бүткен ол одар шөлдерин безин ажыл-агыйжы эвес ажыглап, малга саза бастырып, чамдык таварылгаларда шуут-ла куруг элезин болдуруп турар.

Ону барымдаалап алырга, кургаг хову девискээрлерин экижидер, оът-сигенниг болдурар талазы-биле хемчеглер бистиң үевисте эң-не негелделиг чүүл болуп турар. Одар черлерни оът-сигенниг болдурары, ындыг янзы оларның продуктулуун бедидери, аңаа малды ажаап-тежээрин экижидери бирги чергениң сорулгазы болуп турар.

Хөрзүннүң хат алыр чоруу чүгле тарылга шөлдеринге улуг когаралды таварыштырып турар эвес, харын чиик доврактыг одар черлерни база-ла үреп турар. Ооң түңнелинде мал чеми болур сиген ховартап, ооң хоолулуг шынары кудулап, одарның ажыктыг хемчээли элээн каш катап кызырлып турар.

Мал-маганга долгандыр турар чүүлдерниң физиктиг салдар чедирериниң факторларын чурттуң янзы-бүрү зоналарынга сөөлгү чылдарда чоруткан шинчилелдер тодараткан. Чижээ, хүнден дорт кээп турар радиация, агаарның бедик температуразы, чайгы үеде хөрзүн кырының 65—70 градус чедир изий бээри, чазын болгаш күзүн өттүр шавар соок хаттар, черниң өл-шыгы шоолуг эвес чорук малдарның ниити байдалынга, оларның организминде чылыг база сүт солчулгазынга таарымча чок салдарны чедирип турар. Ол чорук адактың сөөлүнде малдың продуктулуунуң кудулаарынга, ооң өлүп хораарынга чедирип турар.

Агаарның температуразы 30 градустан ажыр шаа, хүннүң дорт радиациязы улгадырга, хойнуң организминиң ымгалаар шыкары кошкаар, ооң организминиң чылыг талазы-биле өй-тап болуру хамыттыры шинчилелдерден илереэн. Дүштеки кончуг изиг соонда хойлар элээн каш шак дургузунда суларгай байдалдыг чоруур. Ол факторлар ылаңгыя чаш малга кончуг таарымча чок салдарны чедирип турар. Агаар-бойдустуң шак ындыг багай салдарының уламындан малдың дензизи кудулаар, янзы-бүрү аарыглар тыптыр, үрелиг бүдүрүкчү малдар бедик шынарлыг үре берип шыдавас апаар.

Агаар-бойдустуң таарымча чок салдарындан малдарны камгалаар чоруун малдарның турар черинде чер кырының микроклиматын экижидерниң методтарын ажыглаар кылдыры-биле холбаштыр.

Кургаг хову зоназының кадыг-дошкун агаар-бойдус байдалдарынга мал ажылын хөгжүдериниң ирге-ажыктары быжыг чем баазазын тургузарының, одарларга, кажаарларга малды тургузарының байдалдарын экижидериниң база үре-түңнелдиг аргаларны дилеп тыварының сорулгазын эртемниң мурнунга салган.

Кургаг хову зоназынга ыяш тарып олуртур чорук чер кырының микроклиматынга чаагай салдарны чедирип база одарларның продуктулуунуң бедидиринге идигин берип турар дээрзин дуржулга бадыткаан.

Шын тарып олурткаш, бедик агротехника ёзугаар ажаап өстүрер болза, олурткан ыяштар дүрген өзүп үнер болгаш ажыктыг салдарын дораан чедире бээр. Астрахань областың Богдога кургаг хову одарларынга ыяш тарып олуртуруун барык-ла чартык чүс чыл дургузунда чорудуп келген. Ында ам ниити шолу 2000 га черде ыяштарны тарып өстүрген. Ыяш тарып өстүрер чорук одар черлерниң оът-сигенниниң дүжүттүүн бедидеринге чаагай салдарны чедирип турар дээрзин Астрахань областың дуржулгазы бадыткаан. Хөй чылдарның (1946—1960 чылдар) түңнелдери-биле алырга, ыяш тарып олурткан одуругларның аразында шөлдерден үнген сигенниң гектардан дүжүдү ыяш тарываан ажык черлерниң сигениндеги 1,6—3,3 центнер хөй болуп турар.

Чайгаар бүткен, ыяш тарып олурткан черлерниң сигенин дүжүттүр болдурар төлээде, хөрзүннүң кырын үлүүредири, азы үндезини-биле экижидери эргежок чугула.

Мал чеминиң баазазын үндезини-биле экижидериниң одаа малды агаарның таарымча чок салдарларындан камгалаарының хемчеглеринге одар шөлдеринге тургузуп турар ыяш олуртулгазының дилиндектери база хамааржыр. Ыяштыг дилиндектер одарның девискээринде үнүп турар оът-сигенге таарымчалыг салдарны чедирип турар.

Малдарны болгаш одар шөлдерин камгалаары-биле ферма чанының, өдек чанының ыяштыг дилиндектерин, малды изиг хүнден камгалаары база девээледири-биле одар шөлдеринге ыяштыг дилиндектерни тарып олуртур. Одарладып семиртир мал турар хову черлерге ыяштыг дилиндектерни тургузары база-ла эргежок чугула.

Фермалар, кыштаглар, турлаглар чанынга тарып олурткан ыяштыг дилиндектер агаарны чымчадып, шык болдуруп, ооң-биле кады ында ажылдап, чурттап турар кижилерниң амыдыралын каастап турар.

Тарып олурткан ыяштарның салдары-биле чер кырының микроклиматы чогумчалыг кылдыр өскерилгениниң түңнелинде, черниң оът-сигенниниң өзүп үнериниң байдалы экижип, одарның продуктулуу база чем чаңдырылгазының хемчээли 15—20 хуу улгадыр, аңаа малдың эъттиир болгаш сүткүр продуктулуу 10—18 хуу өзер, хойдан кыргып алыр дүк 7—12 хуу ковудаар, малдың чаш төлүнүң менди алдынары 8—15 хуу бедиир.

Тыва АССР-ниң кургаг ховулуг черлеринде мал одарларынга, сиген шөлдеринге тарып олурткан ыяштарлыг дилиндектерни тургузар чорук ол черлерге микроклиматты өскертири, ооң түңнелинде оът-сигенниң үнүжү экижири, малга таарымчалыг агаар байдалы тургустунары чугаажок. Тыва АССР-ниң чартык болгаш кургаг хову зоналарында 1,3 млн. га хире чер санаттынып турар. Ол дээрге, бир эвес оларны ыяш тарып олуртуп турган, үндезини-биле экижидер болза, муң-муң тонна эътти база дүкту чемей алырының кедергей улуг курлавыры-дыр. Ону Тываның Кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязы өөренип көөр болгаш шиитпирлээр ужурлуг.

Ф. КОСЬЯНОВ.

кодээ ажыл-агый эртемнерниң доктору.

НИКОЛАЙ БОГАТЫРЁВТУҢ ИЙИ БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫ

ВОРОНЕЖ. Николай Григорьевич Богатырёв Воронежтиң дугуй заводунда ажылдап турар. Мурнакчы дугуйжу тоску беш чылдың планын бир чыл он ай он хүн дургузунда күүседип алган. Аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Николай Богатырёв узун, делгем эгиннериг, ынчангаш ооң начын уткалыг фамилиязы элдээр барымдаазы ол болгаңзыг. Ол ийи кижиниң ажыл-ижин чааскаан кылып турар. Ооң чедиишкиниг болурунуң үндезини бедик мергежилдиг, ажылдарын шын организастап билири болган.

Николай бо чылын Воронеж университедин доозар, ооң ажыл-ишчи мергежилиниң өзеринге өөредилге дугуйн боор турар. Богатырёв өөренип, өскелерни база өөредип турар. Ам профессионал-техниктиг училищеде өөренип турарларга бодунуң мергежилин чугаалап берип турар.

Николай Богатырёв 1975 чыл доозулгуже база бир беш чыл планын күүседирин хүлээнген.

ЧУРУКТА: Н. Г. БОГАТЫРЕВ.

В. КОЖЕВНИКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Партдокумент солуушкунунуң түңнелдеринге холбаштыр

ЭКИ ЧҮҮЛДЕРНИ ҮРГҮЛЧҮЛЕП, БАЙЫДАР

Организас-политиктиг чугула хемчег — партдокументилер солуушкуну республиканың парторганизацияларында колдуунда дооступ турар. Ооң түңнелдерин партия хуралдарынга, СЭКП райкомнарының база хоорайкомунуң пленумнарынга бүгү талалыг сайгарып, чугаалажыры үргүлчүлеп турар. СЭКП Кызыл хоорайкомунуң чоокта чаа болган пленуму ол айтырыгга холбаштырган. Аңаа партийжи организастыг болгаш идей-политиктиг ажылдың байдалын бүгү талалыг көрген.

Хоорайның партия организациязынга партдокументилер солуушкуну СЭКП-ниң XXIV съездизиниң база партия Төп Комитединиң май (1972 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр чоруттунган.

Ол шыңгыы шылгалданы найысылалдың партия организацияларының хөй нуруузу база коммунистер чедиишкинниг тудуп эрткен, күш-ажылчы коллективтерде партийжи-организастыг болгаш идей-политиктиг ажылдың деңнели кескүзү-биле бедээн, партийжи иштики ажыл улам-на уткалыг апарган. Коммунистерниң идепкейи өскен, сагылга-чуруму быжыккан, даандырган ажыл-херек дээш оларның харыысалгазы бедээн.

Ол бүгү планныг сорулгаларны күүседиринге таарымчалыг салдарны чедирген. Бо чылдың үш кварталдарында хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери продукция сайгарар планын 103,1 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 1244 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Ол ышкаш найысылалдың тудуг, транспорт, садыг, амыдырал хандырылга коллективтери база культура, кадык камгалал организациялары чамдык эки көргүзүглерни чедип алган.

Улуг Ленинниң овур-хевирин сиилбээн чаа партбилетти ап тура, хөй-хөй коммунистер партияның херээнге кызыгаар чок бараан болурун, коммунистиң бедик адын кажан кезээде, каяа-даа бедик кадагалаарын, бүгү-ле чүүлдерге авангардчы болурун аазап турар. 1923 чылдан бээр партия кежигүнү Данил Баткарович Данзын-оол чаа партбилетти ап тура, мынча дээн:

— Ленинчи гвардияның дагынчыларынга, бистерге, СЭКП-ниң хүрээлеңинге ажылдап, чурттаарындан кайгамчык бедик чаагай алдар турбас. Бистер партия кежигүнүнүң бедик адын кажан кезээде, каяа-даа бедик кадагалап келген бис. Ленинчи партияның херээнге кызыгаар чок бердинерин, бүгү-ле чүүлдерге төлептиг болурун бистер байырлалдыы-биле база катап аазап тур бис...

Партдокументилер солуушкунунуң үезинде коммунистерниң идепкейин, авангардчы ролюн база харыысалгазын бедидер, сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле хөй чүүлдер кылдынганын илеткелчи болгаш санал берген эштер демдеглээн. Хамыктың мурнунда партийжи даалгаларны сайгарып, эде көрген, ол айтырыгны партбюроларның база коммунистерниң хуралдарынга чугаалашкылаан. Амгы үеде хоорайның партия организациязының бүгү составының 94 хуузу партийжи доктаамал даалгалыг. Коммунистерниң хөй нуруузу хөй-ниитичи даалганы бедик харыысалгалыг, принципиалдыг ёзу-биле күүседип турар.

Ынчалзажок бо чугула айтырыгны ёзу барымдаалап чорудар, ооң күүселдезин хынавас чоруктар хоорайның Тудуг сеткелге эргелелинде, пассажирлер АТБ-зинде, № 62 КМК-да, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйында болгаш өске-даа чамдык коллективтерде парторганизацияларда бар.

Коммунистерниң тус-тузу-биле сагыш-сеткилдиң ханызындан беседалар чорудар, СЭКП Уставының болгаш Программазының негелделерин оларның канчаар күүседип турарының дугайында оларның отчёттарын, дыңнадыгларын база информацияларын алыр хемчеглер документилер солуушкунунуң үезинде элээн күштелген. Чижээ, партияның 76 организацияларынга 160 ажыг коммунистиң дыңнадыгларын алган, ол-ла үеде СЭКП хоорайкомунга болгаш партия эге организацияларынга 900 хире коммунистер-биле беседаларны кылган. Ол бүгү оларның кижизидилгезинге таарымчалыг салдарны чедиргени чугаажок.

Ооң-биле кады чамдык партия организациялары партийжи иштики ажылдың бо чугула хевиринче кошкак кичээнгей салып турарын пленумга четпес дей санаан. Чижээ, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде, аэропортта, «Тудуг кезектери» комбинатта, «Тыва тудуг» трестиң цехтеринде болгаш өске-даа черлерде парторганизациялар чаңгыс-даа коммунистиң дыңнадыын албааннар. Бо хемчеглерни партияның эге болгаш цех организацияларының, партбюроларының ажылының планынга кирип, ону улам-на дээштиг болгаш ажыктыг кылдыр чорудар ужурлуг.

Документилер солуушкунунуң үезинде, мурнунда сагылга-чурум үрээш хемчег алдырган коммунистерниң дугайын сайгарып көөр талазы-биле хөй чүүлдер кылдынган, кылган чазыгларындан чогуур түңнелди кылып, төлептиг талаларын көргүскен эштерниң хемчеглерин дүжүргеш, оларның партдокументилерин солаан. Эттиимес болгаш партия кежигүнүнүң бедик адын бужартаткан чамдык кижилерниң билеэдин солуваан, партиядан үндүрген. Ооң-биле кады чаа партбилетти ап алгаш безин арагалаар, амыральдыг үүлгедиглер кылыр, партияның болгаш күрүнениң сагылга-чурумун каржызы-биле үрээр ийи-чаңгыс коммунистер ам-даа бар. Оларга холбаштыр шыңгыы хемчеглерни алган, 3 кижини партиядан үндүрген. Черле ынчаш партийжи сагылга-чурумну каржызы-биле үрээрлер-биле моон соңгаар-даа эптеш чок демиселди чорудары эргежок чугула.

Кызылдың пассажирлер АТБ-зинден бир чижекти маңаа көрээли. Аңаа Трапезников деп бир чолаачы ажылдап турган, бо коммунист партийжи сагылга-чурумну каржызы-биле үреп, дадывырын безин төлевестеп турупп бээрге, пассажирлер АТБ-зинде партия организациязы ону партиядан үндүрген, а хоорайком бюрозу арттырып каан. Ооң соонда ажылын кара-турамында каггаш, ол билдинмес утланмышкынче чорупкан. Коммунистиң хууда херээн көөрде бүгү талазы-биле хынамчалыг болуру чугула-ла, харын. Ынчалзажок бо талазы-биле партияның улуг организацияларының санал-оналын база барымдаалаза чогуур болгу дег.

Пленумга партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидериниң, хөй-нийти организацияларынга партийжи удуртулганың, политиктиг өөредилгениң дугайында база улуг кичээнгей салдынган. Хоорайның партия организацияларының хөй нуруузу сан-даа, организас-даа талазы-биле өзүп быжыккан. Ол ышкаш партийжи хүрээлеңниң өзүлдезин таарыштырар талазы-биле элээн экижилгелер бар. Бо чылын СЭКП-ге хүлээп алганнарының 62 хуузу ажылчыннар, комсомолду дамчыштыр хүлээп алганнар 53,6 хуу болган.

Ынчалзажок хоорайда партияның 60 ажыг организациязында коммунистерниң саны дыка эвээш. Ынчангаш олар үүрмек боор турарындан, коллективке башкарыкчы ролю, партийжи салдары база кошкак. Ол ышкаш чамдык парторганизацияларда хуралдарны белеткеп, эртирип турарында четпестер хөй. Олар хурал эртиреринин Уставта көрдүнген чурумун үрээр, хуралга коммунистер эвээш кээр таварылгалар бар. Ындыгларга Орук-тудуг эргелелинде, № 62 КМК-да, «Востоксантехмонтажта» болгаш ооң-даа өске коллективтерде организацияларны хамаарыштырып болур.

Партдокументилер солуушкунунуң үезинде чоруттунган ажылдарның түңнелин үндүрбүшаан, хоорайкомнуң пленуму кылдынган ажылдарны быжыглап, улам байыдарынче кичээнгейин угландырган, партийжи организастыг болгаш идей-политиктиг ажылдың стилин болгаш аргаларын улам сайзырангайжыдары, ылаңгыя коммунистер-биле беседалар кылырын, оларның дыңнадыгларын, отчеттарын алырын үргүлчүлээри эргежок чугула.

Партийжи организастыг болгаш идей-политиктиг ажылдарны СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш Төп Комитеттиң ооң дараазындагы болган пленумнарының негелделериниң деңнелинге чедир тургузар дээш найысылалдың партия организациялары моон соңгаар-даа шудургу ажылдарны чорудар апаар.

С. ШОЙГУ,

«Шынның» тускай корреспондентизи.

НЕМЕЛДЕ ЧЕМ

Эрзин районнуң колхозтарының дөрт сүт-бараан фермаларынга бо чылын бир-ле дугаар малга саваңны ылбырады хайындырып бээрин ажыглап эгелээн. Ниитиниң малынга четчир чем курлавырларын тургузары-биле Каа-Хем районнуң девискээринде 280 тонна ажыг саваңны белеткээш, ооң сөөртүлгезин чорудуп турар. Ак-Чыраада 800 тонна сигенни белеткээн, ону эрзинчилер колхозтарның фермаларынче, хойжу бригадаларынче сөөртүрүн организастаан.

«Коммунизмче орук» колхозтуң мал ажылдакчылары мышка үлегерлиг белеткенген. Мында кодаңнарже мал чемин бурун сөөртпен, кажааларны септээн.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

АНЫЯКТАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Ажылдап турар аныяктарның өөредилгезиниң айтырыы сөөлгү чылдарда бүгү-нитти кичээнгейниң төвүнде апарган. Ук айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээриниң чугулазы бо беш чылда бүгү-нитти ортумак өөредилгени бистиң чурттувуска боттандырып чорудары-биле холбаашкан. Үстүнде сорулгаларны шиитпирлээри-биле бистиң республиканың улус өөредилге органнары болгаш калбак хөй-нитти улуг ажылдарны чорудуп турар. «Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп кѳрүлдени организастаан.

Сөөлгү чылдарда комсомол комитеттери улус өөредилге органнары база профэвилел комитеттери-биле кады ажылдап турар аныяктарның өөредилгезинче кичээнгейни күштелдирген. Аныяктарны өөредириниң перспективтиг планнарын тургускан.

Эрткен өөредилге чылында республикада 16 школа ажылдап турган, оларның иизи— бот-өөредилгелиг, 9 школа 36 неделялыг өөредилге планы-биле, беш школа 28 неделялыг өөредилге планы-биле өөренип эрткен. Ук школаларга хостаттырган 140 башкы ажылдап турган. Өөреникчилер хаара тударының улус ажылагый планы күүсеттинген. Өөредилгезин ара каар чорук оон мурнунда чылдарга бодаарга эвээжээн.

Бистиң республикада 13 муң ажыг аныяк-өскен ам-даа ортумак эртем чедип албаан боор турар. Ынчангаш бистиң мурнувуста улуг сорулга салдынган. Бо айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээри чүгүн-даа мурнунда улус өөредилге органнарының ажыл-чорудулгазындан улуу-биле хамааржыр. Чер-чер Советтери, профэвилел, комсомол органнарының сагыш «салыышкыны доктаамал болуру чугаажок. Түс-түс организацияларның төлээлери кирип турар оргкомитеттиң ажыл-чорудулгазындан база хөй чүүлдер хамааржыр. СЭКП райкомнары болгаш райкүүскомнарының харысалгалыг ажылдакчылары удурткан оргкомитеттерниң ажылы черле чедиишкинниг боор турарын айтып болур.

Улуг-Хем районда оргкомитет (даргазы СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Б. С. Маады) эки ажылдап турар. Өөредилге-консультация пунктуларының ажылының дугайында илеткелдерни дыңнап турар. Комсомол организацияларының секретарьларының, ол ышкаш чер-черде удуртукчуларының дыңнадыгларын оргкомитетке бо-ла дыңнаар. Чыжээлээрге, Чаа-Хөл, Чааты, Баян-Кол өөредилге-консультация пунктуларының ажылының дуржулгазын сайгарган. Четпестерни айтып, чаа сорулгаларны салган. Оргкомитеттиң кежигүннери ВЛКСМ райкому болгаш районо-биле кады рейдилерни чорудуп турган. Оон ангыда чер-черде байдалды онза контрольга ап, өй-шаанда дузаны чедирип келген. Шак мындыг тодаргай ажылдың ачызында район бодунуң мурнунда сорулгазын күүседип шыдаан, районнуң беш өөредилге-консультация пунктулары (Ак-Туруг, Иштии-Хем, Баян-Кол, Ийи-Тал) өөреникчилер санын долузу-биле бүрүн арттырган. Ук консультация пунктуларында өөредилге кижизидилге ажылының планнарын тургускан. Ында башкылар коллективтери партия, совет, комсомол, профэвилел организациялары-биле, чер-черде ажыл-агый удуртукчулары-биле быжыг харылзааны тудуп турар. Консультация пунктуларының эргелекчилери эштер Б. М. Шивидек, С. Т. Дары-Сюрюн, Б. Д. Балчий-оол, В. Бавуу-Сюрюн оларның идепкейлиг чорууң демдеглевес арга чок. Улуг-Хем район бо өөредилге чылында база өөреникчилер хаара тударының планын күүсеткен.

Республиканың бот-өөредилгелиг школазының коллективи (директору Е. Г. Зубова) аныяктар өөредилгезиниң талазы-биле улуг ажылды чорудуп келген. Школа 25 консультация пунктуларын база дөрт өөредилге бөлүүн хаара туткан. Школада өөредилге деңнели 94,2 хуу, өөреникчилерни хаара тудары 92,6 хуу болган. Консультпунктуларның арасында социалистиг чарышты организастаан. Эрзинде Бай-Дагның болгаш Нарынның, Тес-Хемде Чыргаландының, ол ышкаш Мугур-Аксының база Чербиниң консультпунктуларының ажылы эки.

Валентина Куровна Кенденге удурткан Нарынның консультпунктузунуң ажылының дугайында онзалап чугаалаар болур. Башкылар коллективи түс черде комсомол организациязы болгаш кадээ Совет-биле аныяктарның өөредилгезин доктаамал хайгааралга алган. «Коммунизмче орук» колхозтуң баштаар чери (даргазы М. Дугер) өөренип турар аныяктарга таарымчалыг байдалды тургускан. Ынаргыы сезоннуг ажылдар үезинде оларның ажылын, өөредилгезин таарыштырган. Ындыг турбуже, кожазы Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозта (директору Н. Балчий-оол) Ү. Шынаа салбырында байдал кандыгыл? Хөй кыргылдазының үезинде экзамен дужаар ужурлуг он бирги классчыларның ажылын таарыштыр тургуспаан болгаш үш чолаачы экзаменге келбейн барган.

Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларның ажылында кол четпестерниң бирээзи — өөреникчилерни школаже хаара тударының айтырыы боор турар. Эрткен өөредилге чылының дургузунда 1232 кижи азы шупту өөреникчилерниң 19 хуузу өөредилгезин ара каггаш. Ынаргыы Хову-Аксының кежээки школазынга (директору В. Т. Итыгина) өөреникчилерниң чүгле 54 хуузу арткан, Туранның очно-заочно школазы (директору Дорофеева) —60 хуу болган. Ажылчын аныяктарның Кызылда № 1 школазында байдал база багай. Эрткен өөредилге чылының эгезинде хүлээп алган 414 кижиниң 186-зы школадан чоруткан. Ажылынга саадаан азы узун хуусаалыг командировка дээш, ол ышкаш багай өөренгениңден азы өөренир сонуургал чогундан школазын ара каап турарларның саны хөй. Комсомол организациялары боттарының талазындан шиитпирлиг хемчеглер албайн, кошкак ажылдап турар дээрзи моон тодаргай-дыр.

Эрткен өөредилге чылында Бии-Хем районга ортумак болгаш сес класс билиг чедип албаан 712 кижи өөренир ужурлуг турган, оларның чүгле 276-зы өөренип кирген. Өөредилге чылының төнчүзүнге чедир 164 кижи школазын ара каггаш. Тандыда, Тожу, Каа-Хем районнарда байдал база оон дээредевес.

Кежээки база бот-өөредилгелиг школаларның башкылар коллективтери ажыл-агыйлар-биле харылзааны доктаамал тутпас чоруктар эвээш эвес. Оон уламындан өөреникчилер чамдыкта ырак командировкалар баар, оон кичээл үзер таварылгалар бо-ла тургулаар. Өөреникчилер келбээниндеи, чырык чок болганындан кичээл үзер таварылгалар база бар.

Бо өөредилге чылында 6700 кижиниң өөредир ужурлуг. Улуг-Хем, Бии-Хем, Бай-Тайга районнар өөреникчилер хаара тудар планын күүсеткен. Ук районнарның комсомол райкомнары, кодээ Советтер, райкүүскомнар болгаш улус өөредилге органнары-биле кады түс-түс ажыл-агыйлар аайы-биле учётту эки чорудуп, четчелээшкинни кылган. Ынчалза-даа чамдык районнарда байдал база дүвүреңниг. Таңды район планын чүгле 63, Каа-Хем 68, 2, Кызыл хоорай 78,6 хуу күүсеткен. Өвүр, Таңды, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Тожу районнарның чамдык консультпунктуларынга кичээлдер озалдап эгелээн, чамдык черлерде ам-даа эгелевээн таварылгалар безин бар.

Таңдыда күрүнениң дуржулга станциязында өөрензе чогуур 259 кижиден 34 кижи өөренири-биле бижиткен, херек кырында чүгле 17 кижи өөренип чоруп турар. Ол районнуң СССР-ниң 50 чылы, Тока аттыг совхозтарда байдал база ындыг.

Ажылдап турар аныяктарга хамаарышкан чингелделерни бүрүнү-биле ажыглавас, ажыл-агыйларның, бүдүрүлгелерниң талазындан ону барымдаалавас таварылгалар эвээш эвес. Черчерде профэвилел органнары, оларның хуралдары аныяктар өөредилгезиниң айтырыын болур-чогууру-биле көрбейн турар. Социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрерде нитти билиг школаларында аныяктарның өөредилгези дээн ышкаш чүүлдерни барымдаалавайн турар. Аныяктар өөредилгези — хүннүң чугула айтырыы, ону чедиишкинниг шиитпирлээри партия, совет, комсомол, профэвилел болгаш улус өөредилге органнарының, ажыл-агый, бүдүрүлге удуртукчуларының демниг ажыл-чорудулгазындан бүрүн хамааржыр.

Е. ПАЛА,
ВЛКСМ обкомунуң секретары.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Л. И. Брежневти моол ажылчы чоннар манап турар

УЛАН-БАТОР. Бистиң улузувус республиканың чартык чүс чыл юбилейинге болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи, моол улустуң чоок өңнүү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязын уткууруунга идепкейлиг белеткенип турар деп, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАРН ТК-ның секретары Д. Моломжамц медеглээн. Ол аян-чорук делегейге улуг болуушкун болуп, МАРН-ның болгаш ССРЭ-ниң аразында чаңчылчаан бузулбас найыралды база акы-дуңма сырый кады ажылдажылганы калбартып, быжыглаарының херээнге, бүгү-нитти тайбының болгаш социализмниң быжыглаарының херээнге чугула салыышкын болур деп, ол онзалап демдеглээн.

«Совет Эвилелиниң Л. И. Брежнев баштаан партия-чазак делегациязының келиринге холбаштыр» деп тускай эгелиг чүүлдерниң адаанга «Унэн» солун акы-дуңма Моолда эртип турар моол-совет найырал айының дугайында, МАРН-ның III съездизиниң болгаш Моол Арат Республиканың чарлааның 50 чыл юбилейинге алдар кылдыр күш-ажылчы ээлчегде турар ажыл-ишчи коллективтерниң чедиишкиннериниң дугайында, совет партия-чазак делегациязын өөрүшкү-хүндүткелдиг уткуурунуң дугайында хөй санныг материалдарны хүннүң-не парлап турар.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың ленинчи даштыкы политиказының амгы үе-чадада шылгараңгай чедиишкиннери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң хууда салыышкыны-биле болгаш ажыл-чорудулгазы-биле чарылбас холбаалыг деп, Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң кежигүнү, тайбының болгаш найыралдың моол организациялар федерациязының күүскомунуң даргазы Нямын Лувсанчүлтэм «Новости Монголии» солунга бижээн.

Эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязының 1966 чылда МАР-га чорааны, ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээге ол аян-чоруктуң түңнелинде ат салганы моол-совет харылзааларны улам ханыладырынга чаа үе-чаданың демдээ болу берген шылгараңгай болуушкун болган деп, Н. Лувсанчүлтэм бижээн.

Бистиң улузувустуң эң чоок болгаш улуг өңнүү эш Л. И. Брежнев баштаан хүндүлүг совет аалчыларының Моолга келири бузулбас моол-совет найырал төөгүзүнге база бир чырыткыланчак, кайгамчыктыг арынны кирип бижидип, акы-дуңма ийи чурттуң болгаш улустарының акы-дуңма ёзузун база кады ажылдажылгазын улам быжыглаарының чаагай херээнге, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының чаңгыс эвиин болгаш сырый каттыжыышкынының быжыглаарының, бүгү-нитти тайбының база айыыл чок чорукту камгалаарының херээнге бөттүг салыышкынны киирер деп, ол чүүлде онзалап демдеглээн.

Чили чурттуг Тита Лемус (ортузунда) Герман Демократтыг Республикага келген, база бир төрээн чурттуг болган. Тита ам Магдебургтуң Тельман аттыг комбинадында ажылдап турар, аңаа бодун өңнүктериниң аразында дег бодаар кылдыр ижиге берген.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ҮЕГЕ ШЫЛГАТКАН НАЙЫРАЛ

КАИР. (СЭТА). Октябрьның социалистиг Улуг революциязының Египетке болгаш делегейниң өске-даа чурттарынга чаагай салдарлыг болганын Каирниң «Аль Гумхурия» солуну Октябрьның 57 чыл оюнга тураскааткан чүүлдүнге бижээн.

«Делегей империализмынге удур Совет Эвилелиниң чайгылыш чок демиселинин», национал-хосталгалыг шимчээшкинниң политиктиг, экономиктиг хамаарышпас чорукче, социал депшилгеже чүткүлүнге совет ачы-дузаны солун аңаа холбаштыр бедиин-биле үнелеп бижээн.

«Совет Эвилелиниң ол политиказының ачызында империалистиг кызагдалды, феодализмни болгаш мелчүлгени ажып эрткен, социал чаптыг ёзуну доктуладырын чедип алган бис. Чеисек кужу дөгээр империалистиг монополияны Совет Эвилели-биле найыралывыстың ачызында ажып, бедик Асуан плотиназын тудуп, экономика талазы-биле хамаарышпас чоруувустуң үндезини болгаш үлетпүрүң база тургузуун ол шыдаар бис»—деп «Аль Гумхурия» демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Каирге баар деп турарынга хамаарыштыр солун мынча деп медеглээн: «Египет улус ол аян-чорукту манап, нитти сорулгаларны чедип алырынга дүүштүр кады ажылдажылганы улам калбартырынче үндүр совет-египет харылзааларга ол аян-чорук эргилделиг үе-чада болур деп бүзүреливи илергейлеп тур».

«КЫЗЫЛ ОКТЯБРЬНЫҢ» БАЙЫРЛААЛЫ

ВЕНА. («Праваданың» корр). «Фольксштимме» солуннуң ноябрь 9-та үндүрген дугаары бирги арнында «Шуптуңу «Кызыл Октябрьның» байырлалынче!» деп улуг эгелиг парлаттының үнген. Кежээ муң-муң венажылар — коммунистер, демократтар хөй-ниттиниң төлээлекчилери — «Концертхауз» залга чыылган. АКП ТК-ның Политбюро кежигүнү Карл Рейтер Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл оюнуң дугайында илеткел кылган.

И. МЕЛЬНИКОВ.

КНО: совет инициатива кол кичээнгейде

ШЕРИГ БЮДЖЕТТЕРИН КЫЗЫРАР ДУГАЙЫНДА ШИИТПИРНИ ЭҢ ДҮРГЕН КҮҮСЕДИР ДЭЭШ ● МИЛИТАРИСЧИ СОРУЛГАЛАР-БИЛЕ БОЙДУСКА САЛДАР ЧЕДИРЕРИНИҢ ОРУУН МООНДАКТААР ДЭЭШ НЕГЕЛДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чепсегленишкиннерни эндере бүрүрерин болдурбазынче угландыр Совет Эвилелиниң саналдары КНО-нуң Кол Ассамблеязының политиктиг айтырыглар болгаш айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле Комитединиң кол кичээнгейинде болуп, чепсегленишкиннерни дужуреринге хамаарыштыр санал беришкиннери ында үргүлчүлеп турар.

«КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүннери күрүнелериниң шериг бюджеттерин 10 хуу кызырар дугайында болгаш камнап алдынган акша-хөреңгилерниң чамдыызын хөгжүп орар чурттарга дуза чедирериңге ажыглаар дугайында» ССРЭ-ниң инициативазын ёзугаар КНО-нуң Кол Ассамблеязының хүлээп алган шиитпирин амыдыралга дүрген күүседирин Бангладеш Улус Республиканың КНО чанында доктаамал төлээлекчизи С. Карим деткип чугаалаан. Делегей экономиказы талазы-биле аажок улуг бергелерде таваржып турар мындыг үеде шериг сорулгаларынга кайгамчык хөй акша-хөреңгилерни чарыгдап турарын ол сагыышсырал-биле чугаалаан. Ол шиитпирни күүседир чоруктуң хөгжүп орар чурттарга аажок улуг амыктыын, тайбыңны быжыглаарынга ооң ужур-дузалыын база делегей байдалын улам ыңай экижидеринге улуг идиглиин Сомалиниң болгаш каттышкан араб эмираттарының төлээлекчилери демдеглээн.

«Делегейниң айыыл чок чоруун хандырарының, кижилерниң чаагай байдалының болгаш кадыының эрге-ажыктарынга канчап-даа таарышпас дайынзырак болгаш өске-даа ол янзылыг сорулгаларга ажыглаар дээш бойдуска база климатка салдар чедирерин хоругдаар дугайында» совет саналды чугаалажып турарының үезинде санал бергеннер ону калбаа-биле деткип турар. Италияның, Кипрниң, Филиппинның болгаш өске-даа чамдык чурттарның төлээлекчилери ол саналды «черле шынгыы өөренип көрзе чогуур солун санал-дыр» деп адаан. Мээң чуртум хат-шуурганнардан аажок каражадап турар деп, Филиппинның төлээлекчизи А. Янго онзалап демдеглээн. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин тайбың сорулгаларга ажыглаары найгаар бөлүүшкүннарның халаптыг уржуктарындан бисти адырып алыр төлээде, болганыр турар бойдуска чаагай салдарны чедирер арганы бээр деп, ол чугаалаан. Бойдусту дайынзырак, үрегденчи сорулгаларга ажыглаар дээш аңаа салдар чедирерин хоруп турар ындыг кимниң-илерниң оруун совет саналды бөттандырар чоруктуг дуглаар апаар деп, ол демдеглээн.

Совет инициативаны деткириниң чугулазын Венгрияның болгаш Герман Демократтыг Республиканың төлээлекчилери тодаргай барымдааларлыг чугаалаан. Чепсегленишкиннерниң дужурериниң айтырыгларынга ооң чүве ядролуг чепсекти дужурери болур дээрзинге бүзүреп оларның чугааларынга чаңгыланып турган. Ооң-биле холбаштыр социалистиг чурттарның төлээлекчилери дээди деңнелге ушку совет-американ ужуражыышкынының түңнелдеринге база ыңаргыы ядролуг чепсекти чер адаанга шенеп хынаарын кызыгаарлаар дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында керээге бедик үнелээшкинни бергеннер.

Кедээ ажыл-агыйны хөгжүдүп, интенсификастаары ВДР-ниң экономиказын хөгжүдериниң планнарында кол черлерниң бирээзин ээлеп турар. Рис бүдүрери-биле чергелештир ногаа, чимис өстүрер ажылды калбартып болур хөй-хөй аргаларны ажыглаар кылдыр хөй адырлыг ажыл-агыйны тургузарынче улуг кичээнгейни салып турар.

ЧУРУКТА: Шонла мөжүнүң куражыл-агыйында груша дүжүдүн ажаап ап турары. Ында ол чимистиң дүжүдү бир гектардан 4 тонна чедип турар.

ВИА-СЭТА-ның фотозу.

Израиль агрессорларның дайынзырак белеткели

БЕЙРУТ. (СЭТА). Мурнуу-Ливан Аркуб девискээриниң барыын талазында болгаш төп кезээнде чурттакчы чоннуг черлерни израиль артиллериязы мөөңнеттинген күш-биле боолаан. Тараачын бажыңнар болгаш тарылга шөлдери улуг когаралга таварышкан, хөй-хөй суурларга өрттер хып үнген.

Израиль девискээрден чурттакчы чоннуг Блида деп черни үргүлчү кыштыг боолап турар. Ол черниң чурттакчылары чурттуң сеңгу талазынче массалыг көжүп турар.

Израиль самолёттар болгаш вертолёттар Ливанның агаар делгеминче үргүлчү шурагуп кирип турар.

Израильдер ооң-биле чергелештир сирий-израиль болгаш ливан-израиль кызыгаарларда дайынзырак белеткелдерин күштелдирип турар.

600 МИЛЛИОН

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның чону 1931 чылда 260 миллион кижи турганындан амгы үеде 600 миллион кижи чедир өскен деп, кадык камгалалының болгаш ог-бүлени планнаарының министри доктор Карап Сингх медеглээн.

Ажыл соксаткан 10 миллион кижи

РИМ. («Праваданың» корр). Ноябрь 8-те 4 шак дургузунда эрттирген нити-национал ажыл соксадыышкынынга 10 миллион хире итали ажылчын киришкен.

Ажыл төлевирин улгаттырар дугайында профэвилелдерниң салган негелдезин чугаалажып көөрүнден үлетпүр ээлериниң итали конфедерациязы ойталаан. Үлетпүр пролетариадының ажыл соксадыр демиселин чорудуп эгелээриниң шуут чылдагааны ол болган. Ук демиселге кедээ ажыл-агый ажылчыннары биле экономиканың өске-даа хөй-хөй адырларының ажыл-ишчилери база каттышкан. Акша үнезиниң будулаары улам ханылап, өртектер соксаал чок улгадып турда, ажыл-ишчилерниң өг-бүлелериниң чугула амыдырал дециелин деткиир дугайында негелде тургустунуп турар.

Кризистиг үениң «бергелерин деңге хуваажыры эргежок чугула турбуже, таарышпас негелделер салып турар» деп, профэвилелдерни христиан-демократтыг партияның удуртукчулары шүгүмчүлээн, бүдүрүлге ээлериниң негелдези-биле чаңгыс эп-сеткилдиг апарган. «Олар ол бергелерни амдыгаа чедир хамыктың мурнунда чогум-ла ажылчыннарга онаашпайн тургаңзыг кылдыр азып турар мыкажылл»—деп, чурттуң эң улуг буржуазтыг партиязының туружун «Унита» солун тайылбырлаан.

Профэвилел шимчээшкининиң эвии бузар чүткүлдүг, барыын үелдиглер ывагдаал, кажарлаашкыннар кылып турза-даа, ажылчы чон бодунуң күштүүн болгаш чаңгыс эптиин массалыг ол ажыл соксадыышкыны-биле база катап илергейлеп көргүскен. Ажыл соксадыынга коммунистерден, социалистерден эгелээш, социал-демократтар биле католиктерге чедир — политиктиг чүүл-бүрү агымнарга хамаарышкан ажылчыннар киришкен. Ук ажыл соксадыышкыны Италияның ажылчын ангызының бедик деңнелдиг медерелдиин база катап бадыткаан. Ажыл соксадыышкыны боор турда, Римге болгаш Италияның өске-даа хоорайларынга чыскаалдар, митингилер болгулаан. Күрүнениң экономика, политиказын өскертирин, ханы социал чаартылгаларны чорударын пролетариаттың чедип алыр, республика тургузуун фашизмден камгалаар шиитпирлиин ол чыскаалдар, митингилер илергейлеп көргүскен.

Н. ПРОЖОГИН.

СӨӨЛГҮ МЕДЭЭЛЕРДЕН

★ Канаданың 100 муң хире демир-орукчузун эвилелдештирип турар 18 профэвилелиниң төлээлекчилери бүдүрүлге ээлери-биле чугаалажыышкыннарга чедиишкиниг болган. Аңаа чарган чаа күш-ажыл дугуржулгазында ажыл төлевирин улгаттырар деп айыткан.

★ Мурнуу Көрейде 24 дээди өөредилге черин билединнес хуусаалыг хаан. Сеулдуң эрге-чагыргазы Пак Чжон Хиниң дерзии эрге-чагыргазынга удур аныяктарның болгаш студентилерниң демиселин кандыг-даа арга-биле базып алырын оралдажып турар.

★ Мурнуу-Африка Республикада апартеидке удур демиселин турар сес африканы база тудуп хоругдаан. Сөөлгү ийи ай дургузунда ол республиканың кара бажыңнарында депшилгелиг организацияларның кежигүннери — 37 кижини тудуп хоругдаан.

★ Барыын чүктүң рыноктарында алдын өртээ эң бедик деңнелдиг болуруңга четкен. Ам бир унция алдын өртээ 184,5 доллар апарган. Бо чылдың февральда алдын өртээниң эң аартааныңдан безин оон чартык доллар улгаткан ол.

★ Чилиниң национал акшазының үнезин чиигеткенин чарлаан. Бо чылын эскудо акшаның үнезин чээрби бир катап чиигеткени ол.

СЭТА—Франс Пресс.

Кубаны кызагдаарын соксадыры диптиң улустарының эрге-ажыынга бүрүнү-биле дүгжүп турар

Чөвүлежилгелиг хуралда

КИТО. («Праваданың» корр.). Китога национал конгресс бажыңынга Америк күрүнелер организациязының (АКО) кежигүннери — латин-америк чурттарның болгаш АКШ-тың даштыкы херектер министрлериниң сүмележир XV чөвүлел хуралы ажыттынган. Ол чөвүлел хурал он чыл мурнунда АКО-нуң сүмележир IX чөвүлел хуралы боор турда, Каттышкан Штаттарның негелдези ёзугаар Кубага удур кызагдал кылыр хемчеглер алыр деп латин-америк чурттарның үндүрген шиитпирин күш чок болдурар чаңгыс айтырыгны чугаалажып турар.

Чөвүлел хуралды ажыдарының ёзудалыынга Эквадорнуң президентизи генерал Гильермо Родригес Лара чүве чугаалаан. «Кубаны кызагдаарын соксадыры ук диптиң улустарының аразында харылзааларны бүрүнү-биле катап тургузар, дүшкүүрлүг байдалды кошкадыр, күчүлел оруунга моөндак болура», деп, Эквадор чазааның санап турарын ол медеглээн.

В. ЛИСТОВ.

ЛЕНИН ШӨЛҮНДЕН ҮДЕЛГЕ

. . .

Төрээн чуртту камгалаары— хамааты бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези

. . .

Ада-чуртунуң аңгыр-дөлгем кызыгаарын, арат чонунуң амыр-дыжын, тайбың ижин камгалаар дээш шериг албазын эрттирери-биле дыка хөй оолдар бистиң республикадан ноябрь 10-да чорупкан. Үделгениң митингизи чаңчыл ёзугаар эртенгиниң 11 шакта Кызылдың Ленин аттыг шөлүнге болган.

Аңаа чыглып келген ада-иелерниң, дөргүл-төрелдерниң мурнундан Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, дайынчы Алдар орденниң үш чергезиниң эдилекчизи А. Д. Комарицын чүве чугаалааш, чоокшулап орар улуг байырлал — фашистиг Германияны тиилээниниден бээр 30 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде шериг албанынче чоруп, адаларының алдарлыг дайынчы эстафетазын тайбың хүннерде уламчылаалры бөгүн чоруп турар аныяк кижи бүрүзүнүң аас-кежии-дир дээрзин сагындырган.

Төрээн чериниң ырында ак-көк дээр аяс-даа болза, дайзын бодунуң кара сагыжын чөңгээзин ам-даа кагбаан. Ынчангаш совет улус, ылаңгыя оол Чепсентиг Күштери, кандыг-даа үеде аңаа сөгүгну бээринге белен. Бодунуң политиктиг болгаш дайынчы мергежилин хүн бүрү бедидери шериг албанында кижи бүрүзүнүң кол хүлээлгези дээрзин сөс алганнар чугаалаан.

Шак ындыг чылыг сөстер-биле байырлыг байдалга үдеп турарынга бүгү ада-иелерге, төрелдерге болгаш республиканың шериг комиссариадынга өөрүп четтиргенин өөрүнүң мурнундан К. Сат илереткен.

Шериг оркестри хөглүг маршты ойнап турда, чыскаалдыр турупкан автобустарга оолдар олурупкан...

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

ЧУРУКТАРДА: хоочун дайынчы А. Д. Комарицын оолдарга чагыгны берип тур (үстүнде чурукта). Совет Арминың хүрээлеңинче чоруптарының мурнуу чартыында.

Авторнуң фотолары.

КӨРҮЛДЕ ЭГЕЛЭЭН

Бот-тывынгыр талантыларны чоннуң аразындан шилип ап, ону деткиириниң талазы-биле канчаар-даа аажок улуг ажылдарны бистиң партиявыс болгаш чазаавыс чорудуп турар. Чыл бүрүде-ле чоннуң чогаадыкчы чорулунга бараалгаткан уран чүүлдүң көрүлделери чаңчыл ёзугаар эртип турар. Бөгүн Кызылда найысылалдың бот-тывынгыр коллективтериниң уран чүүл көрүлдези эгелээн. Совет Тываның 30 чыл оюнга бараалгаткан бо көрүлдеде 18 коллективтер киржип турар. Оларның иштинден кайы коллектив каш дугаар чери ап, боттарының кандыг уран талантызын көргүзер дээрзин баш удур чугаалары берге. Кызыл хоорнуу культура килдизиниң методизи Нина Дмитрьевна Пюрбю-биле бистиң корреспондентивис кыска интервью кылган:

— **Бо чылгы көрүлдениң мурнуку чылдардан ылгалы чүү ирги, Нина Дмитрьевна?**

— Болдууңда-ла коллектив бүрүзү бо көрүлдеге ССРЭ-ниң биче-бурай улустарының ленинчи национал политиканың ачызында канчаар сайзырап, омак-хөглүг чурттап чорууруунуң дугайын уран чүүлдүң дылы-биле чугаалап турарын белеткелдерден көрдүвүс. Ону көрүкчүнүң сеткил-сагыжынга артып каар кылдыр ойнаары оларның салым-чаяанындан, талантылыг мергежилинден болгаш канчаар сценарий кылып алганындан хамаарлыг. Чүгле бөгүн белин хоорайның харылзаа белдярининиң, пассажирлер АТБ-зиниң, сүт заводунуң, респотребсоюзунуң, алгы заводунуң коллективтери сценаже үнүп, боттарының уран талантызын чонга бараалгадыр. Ол ышкаш коллектив бүрүзү тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында үлүүн кадып турар күш-ажылчы кижиниң овур-хевирин, оон иштики мөзү-шынарын ажылдары бо көрүлдениң онзагай талазы ол болур деп бодап турар бис. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Тайбың, Күш-ажыл, Найырал —көрүлдениң кол темазы болур ужурлуг.

— **Кайы коллективтерниң белеткели эки болуп турар ирги?**

— Ол-бо деп чугаалаары дыка берге. Ынчалзажок бөш бурунгаар белеткелдерден алгаш көөрге, Кызыл-садыгның, «Энергетик» Культура бажыңының коллективтери доктаамал белеткенип, программаларының шынарын бедидип турар. Ындыг турбуже мурнуку чылдарда эң-не идепкейлиг болгаш шаңналдыг черлерни алгылап келген эвелеге ажылдакчыларының, агрохимлабораториязының, дааранылга комбинадының коллективтери көрүлдеге киришпейн барганын четпес деп санаар апаар.

— **Хөвейинның албан организация черлеринден аңгыда, бо көрүлдеге кайының келген бот-тывынгыр артистер киржир ирги?**

— Хоорай көрүлдезинге кожавыста «Сукпак» совхозтуң бот-тывынгыр коллективи киржир. Ол ышкаш жюри кежигүннери Күнгүртүгга, Чербиге четкилээш, ында улусчу талантылар-биле таныжар болган оон шилиттинген номерлер түңнел концертке киржири-биле найысылалга кээр. Ынчангаш коллектив бүрүзүнге чогаадыкчы чедиишкиннерни, эки түңнелдерни күзээр-дир бис.

«ЛУНА-23» СТАНЦИЯНЫ АЖЫЛДАДЫРЫН СОКСАТКАН

1974 чылдың октябрь 28-те Айже ужудуушкун траекториязынче автоматтыг «Луна-23» станцияны салып үндүргениң моон мурнунда-ла дыңнаткан болган.

Ноябрь 2-де станцияны ай долгандыр ужудуушкун кылырының орбитазынче шилчиткен. Айның баш бурунгаар төлевилеттинген девискээринге станцияны хондуруптарын хандырар дээш ноябрь 4-те болгаш 5-те орбитаны таарыштыр чигелээрин боттандырган. Таарыштырылга кылганының түңнелинде станция Ай кырындан ындыкы хемчээлдии-биле 105 километр болгаш бетики хемчээлдии-биле 17 километр бедиир шөйбек орбиталыг ужудуушкун кылырынче шилчий берген.

Ноябрь 6-да Москваның-биле 8 шак 37 минутада автоматтыг «Луна-23» станция ай кырынга Кризистер далайының мурнуу кезээнге хонупкан. Станция ай кырының таарымча чок бүдүштүг участогунга хонупкан. Оон уламындан Айның ийи метр хире ханызындан бүдүмелдер хевирлерин алыр дериг үрелген. Ынчангаш ай бүдүмелин орумнээр болгаш узуңдулеп алыр талазы-биле планнаттынган ажылдарны чорутпаан. Ай кырынга станцияны ажылдадырын чаа тургустунган долчу программага дүүштүр үш хонук дургузунда боттандырган. Ук программаны автоматтыг ай станцияларының чаа бүдүш кезектериниң болгаш дериглериниң ажылдаарын эдиктирери-биле дүүштүрген.

«Луна-23» станцияны ажылдадырын ноябрь 9-та соксаткан. Ужудуушкун үезинде болгаш ай кырынга ажылдап турган станцияның дамчыдып берген барымдааларын сайгарып ажылдап, өөренип көрүп турар.

(СЭТА).

Спорт · Спорт

АЛДЫ КАТАП ЧЕМПИОН

Ноябрь 10-да Киевтиң динамочулары Ташкентиге «Пахтакор» командазы-биле ойнааш, 3:3 санныг болуп хайыгнашкан. Футбол талазы-биле чурттуң чемпионадын төнгүжеге чедир ийи оюн арткан турза-даа, хуусаа бетинде «Динамо» командазы бирги черни алган. Оларны кайы-даа команда чедип шыдавас. Киевчилер алды катап ССРЭ-ниң чемпиону болган.

Чурттуң чаа чемпиону 28 ойнааш, 40 санны алган. Киир тепкен мячиктериниң саны (48) өскелерден база хөй. Эң-не хөй мяч киир тепкен футболист бо командада. Ташкентиге Олег Блохин бир мячикти киир тепкен, оон никити саны он тос болган.

— Чемпионатка киевчилер бүзүреллиг тиилелгени чедип алган. Оларның чаңгыс-даа шугумунда кошкак чер чок. Кайы-даа ойнакчыны чурттуң шилиндек командазының составынга киирип болур деп бодаар мен — деп, спорттуң алдарлыг мастери Сергей Сальников динамочуларның чедиишкиннериниң дугайында СЭТА-ның корреспондентизинге беседазынга чугаалаан.

«Динамо» командазының спортчулары эки техника талазы-биле ылгалдыг. Олар паска билдилиг ойнап, мячиги үр тудуп шыдаар. Шпитпарлиг үеле шаап халдаарынга ол дузалап турар.

Киевчилер ойнаарының ийи-үш янзы тактикалыг. Бодунуң болгаш өскениң шөлдеринге аңгы-аңгы ойнап турарлар.

«Динамо» (Киев) командазының тренерлери Олег Базилевич биле Валерий Лобановский эки ойнап билир спортчуларны белеткээнинге футболга ынактар бйыр чедирип болур.

Чемпионаттың мөңгүн медалын алырын кордап турар Москваның «Спартак» командазы ол-ла хүн Алма-Атага «Кайраттың» футболистерге 4:0 санга уткан. Пискарев ийи мячикти киир тепкен.

«Днепр» бодунуң шөлүнге «Динамо» (Москва) командазын 3:1 санга удуп алган.

(СЭТА-ның корр).

КЫЗЫЛЧЫЛАР ТИИЛЭЭН

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги чери дээш хостуг хүрешке ажык маргылдаа Кызылга болуп эрткен. Аңаа Абаканның, Новокузнецкиниң, Кызылдың, башкы институдунуң, республиканың районнарының командалары киришкен.

Шыңгыы спортчу демиселдиң түңнелинде Кызылдың мөгелери бирги черни алгаш, ВЛКСМ обкомунуң кубогу-биле шаңнаткан. Ийиги черни Новокузнецкиниң, үшкүзүн — башкы институдунуң командалары эдэн.

Деңзи аайы-биле Анатолий Монгуш (Өвүр), Александр Кундан (Бай-Тайга), Николай Монгуш (Улуг-Хем), Сергей Седенбал (Чөөн-Хемчик), Ооржак Чадамба (Кызыл), Владимир Биче-оол (Кызыл), Евгений Павлов, Валерий Шабалин, Владимир Лостуков (үжелээ Новокузнецк) олар бирги черлерни алган.

Ч. БОЛАТ,

маргылдааның кол судьязы.

АМГЫ ХҮННЕРНИҢ МУЗЫКАЗЫ

Тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң Москвага эрткен хүннеринге киржип чораан кижи бүрүзү ынчаардагы онзагай болуушкуннарны сагыш-сеткилинде шыгжап чоруур. Сеткилге өөрүнчүг чүүлдер-ле хөй.

Бистиң композиторларывыс А. Чыргал-оол болгаш Р. Кенденбильдиң симфония чогаалдары чедиишкинниг-биле күүсеттинген. Моон мурнунда эртип турган декада үезинде атсураа чаа-ла дыңналып турган Д. Хүреш-оол ышкаш аныяк авторнуң талантызы улам калбарып, билдинтир аттарның одуруунда кире бергени улуг чедиишкин болур. Оон аңгыда чүнү чугаалап болурул дээрге, музыка талазы-биле билиивистиң деңнели бедип, тыва музыканы пропагандалаары улам калбарган.

Чанаа хөй-ле чүүлдерниң дугайында бижип болур. Ынчалза-даа чүгле Бүгү-эвилелдиң композиторлар бажыңынга болган бистиң композиторларывыстың чогаадыкчы отчёдунуң дугайында каш сөстен бижип көрейн. Улуг концерт болганын бистиң номчукчуларывыс билир. Ол тыва музыканың ёзулуг байырлалы болган. Концерттиң бирги кезиинге Д. Хүреш-оолдуң музыка чогаалдары күүсеттингген. Музыка чогаалдарын ССРЭ-ниң Улуг театрының симфония оркестри күүсеткенин билир силер. Дамба Хүреш-оолдуң хылдыг хөгжүмге болгаш литаврларга концертин, Алексей Чыргал-оолдуң скрипка-биле оркестрге концертин, ол ышкаш Ростислав Кенденбильдиң симфония оркестринге колхозчу сюитазын Композиторлар бажыңынга улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Кайгамчык улуг оркестрге үдеткен хөгжүм, чогаалдарының күүселдезин дыңнаарга магалыг болбайн аан. Оркестрни К. Кримец болгаш Тываның төлээзи В. Тока удуртуп турган. Делегей конкурстарының лауреады Григорий Жислин солистээн. Дамба Хүреш-оолдуң фортепианога үш тыва танцызын Бүгү-эвилел конкурузунуң дипломантызы Анатолий Гололобов күүсеткен. Үстүнде адааным чогаалдарны Улуг театрның симфония оркестриниң музыкантылары Л. Бруштейн, А. Костин, Г. Садовник, О. Смотрич олар күүсеткеннер.

Р. Кенденбильдиң, А. Чыргал-оолдуң болгаш И. Израйлевичиниң романстарын болгаш ырларын делегей конкурстарының лауреады, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Надежда Краснаяның тергиин эки ырлааны көрүкчүлерниң макталын чедип алган.

Тыва композиторларының чогаадылгазының дугайында чугаа солун эрткен. РСФСР-ниң композиторлар эвилелиниң секретарьлары Р. Охотников, В. Казелин олар чүве чугаалаан. РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң черниин даргазы Р. Щедрин тыва музыкага хамаарыштыр бедик үнелээшкинни берген. «Чүгле онзагай талантылыг улус шак ындыг музыканы тургузуп шыдаар» деп, ол чугаалап турду.

— Бо хире бичии улус ындыг талантылыг кижилерлиг, күүседикчилерлиг болганы шынап-ла кайгамчык-тыр. Мындыг ужуражылгаларның удаа-дары болуру күзенчиг-дир. Мээң дирижерлап турганым тыва хөгжүмнү ёзулуг-ла амгы үениң хөгжүму-дур деп дорту-биле чугаалап болур-дур. Музыка бедик деңнелдиг болбушаан, онзагай улусчу аялгалар-биле каастаттынган. Москвага, Ленинградка ужуражылгаларывыс ам-даа хөй болуру күзенчиг. Үш композиторнуң кайызының-даа чогаалдарын онзалап ылгаары берге, чогаалдар кайызы-даа кижини бодунче хаара тудар бээр-дир — дээрзин ССРЭ-ниң Улуг театрының симфония оркестриниң кол дирижёру К. Кримец чугаалаан.

Тыва музыка дугайында чугаалажылгазынга үнелелдерден илерээни болза, чогаалдар амгы үениң-биле онзагайланып турар, ол ышкаш тыва улустуң аас чогаалын хумагалыг көргени-биле ылгалып турар. Улустуң аас чогаалын музыкага таарымчалыг ажыглааны композиторларның чогаадылгазынга улуг ужур-дузалыг боор турар.

Москвага эрткен хүннерге киржир аас-кежиктиг болбушаан, тыва музыка дугайында илеткелди база кылдым. «Тыва музыканың амгы байдалы» деп илеткелде колдуунда бистиң музыка аас чогаалының дугайында болгаш үстүнде композиторларның чогаалдарын анализтээн. Черле ынчаш музыка фольклорунуң дугайын бистиң совет композиторлар, музыковедтерден аңгыда, Чехословакия, Венгрия, ГДР-ден келген музыкантылар база сонуургал-биле көргени сеткилге өөрүнчүг. Ынчангаш музыка талазы-биле тускай эртемниглерниң бүгү делегей конференциязынга шак ындыг илеткелди дыңнаары-биле кииргенниң-даа ужуру ында.

З. КЫРГЫС,

ТДЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы, музыковед.

Олимпиадага белеткелди кылбышаан

Бо эгелээн кышкы сезон бистиң фигуристеривис Австрияның Инсбрук хоорайга 1976 чылда болур кышкы олимпийжи оюннарга белеткел-биле эртер. Он чылдар бурунгаар Инсбрук хоорайга болган олимпийжи оюннарга ленинградчы Людмила Белоусова биле Олег Протопопов баштайгы олимпийжи тиилелгени чедип алганнар. Бистиң фигурлуг чуңгулаашкынга мастерлеривис Олимпиада — 76-га канчаар белеткенип турарыл, спорттуң бо хевиринде чаа чүүлдер чүл?

Чаа сезонда бистиң шилиндек командавыстың составы өскерлир. Бо чылдың чазын ында болган делегей маргылдааларының мөңгүн шаңналының эдилекчилери Людмила Смирнова биле Алексей Уланов Москваның дош кырында балединче чорупкан. Ам шилиндек командада ийи кижи четпес. Команданың шүгаакчылары — Ирина Роднина биле Александр Зайцевтиң сорулгазы өскерилген. Олар делегей маргылдаазынга ийи ажыш фигуржулар — ГДР-ден Роми Кермер биле Рольф Эстерайх (Европа чемпионалынга ийиги чер) болгаш Мануэль Гросс биле Уво Кагельман олар-биле хары угда маргыжар.

Олимпийжи стартче үнери-биле Роднина болгаш Зайцев суглар-биле катай аныяктар-москвачылар — Надежда Горшкова биле Евгений Шеваловский (Европага бешки чер), ленинградчылар Ирина Воробьева биле Александр Власов (делегейге алдыгы чер) белеткенип турар. Горшкова биле Шеваловский ССРЭ-ниң алдарлыг тренери Станислав Жуктуң, Воробьева биле Власов — спорттуң алдарлыг мастери Тамара Москвинаның өөреникчилери-дир.

Ам болур олимпийжи оюннар бүдүүзүнүң байдалы кандыгыл?

Станислав Жук мынча дээн.

— Инсбрукка болур Олимпиадага ийи чыл бурунгаар турганындан нарын программаны көөр бис. Европаның болгаш Соңгу Американың фигуржулары медаль дээш ойнаарлар.

Тамара Москвина.

— Олимпиадага дүрген, шимчеңгир хөй көргүзүглүг программа көргүзер деп турар фигуристерни мөгедээрдыр мен. Уран-чечен, артисчи күүселдиглер көргүскен мастерлер улуг үнелелди алыр.

Чааскаан чуңгулаарының талазы-биле чүү болуп турарыл? Саппоро соонда чааскаан чуңгулаашкында элээн өскерилгелер болган. Кыска программаны киирген, бердингген программаның саны үшке чедир кызырылган, ол чорук чуңгулаар мастерлерге чедиишкиннерже орукту ажыткан. Халыыры нарыыдаан. Бистиң командада ленинградчы Юрий Овчинников, москвачы Сергей Волков болгаш Владимир Ковалев, ленинградчы Игорь Лисовский биле Игорь Бобрин тергиидеп турар. Оларның баштайгы ужу—дуржулгалыг мастерлер, кужу колдуунда деӊ. Кижи бүрүзү делегей чемпионалының медаль эдилекчизи. 1975 чылдың сезонунда Овчинников, Ковалев оларга тренерлер бүзүреп, ынанып турар.

Сергей Волковтуң тренери—ССРЭ-ниң алдарлыг тренери Виктор Кудрявцев мынча дээн:

— 1974—1975 чылдарда эр улустуң чааскаан чуңгулаашкынынга чаа чүүлдер черле болур боор, техниканың амгы бүгү аргаларын шиңгээдип алган он-он фигуристер делегейле бар апарган. Оларның кижи бүрүзү медаль дээш демисежир. ГДР-ден келген Ян Хоффманның ат-алдары улуг, ол ышкаш канадчылар Толлер Крэнстон, Рональд Шэвер олар база шыырак. Ынчалза-даа бистиң шилиндек командавыстың аргалары ам-даа бар. Олимпиаданың эң-не бедик шаңналдары дээш демисежип болурлар. Херээжен фигуристер ССРЭ-ниң чемпиону Людмила Бакониназы баштадыр баштайгы он спортчуларның аразындан бирги чер дээш демисежирлер.

Инсбрукка болур Олимпиаданың программазында спортчу танцылар база кирген. Фигурлуг чуңгулаашкынның бо хевириниң сайзырадырынга совет мастерлер Людмила Пахомова биле Александр Горшков улуг салыышкынны киирген. Сөөлгү беш чылдарда олар танцыларны кончуг болбаазырадкан. Оларның башкызы ССРЭ-ниң алдарлыг тренери Елена Чайковская.

— Инсбрукка болур Олимпиадага делегей чемпионнары Пахомова биле Горшковка деңнежир дээш делегейниң бүгү танцычылары демисежир. Ол ышкаш Москвадан аныяк, эки танцылаар Наталья Линичук биле Геннадий Карпоносов база киржир — деп, Чайковская чугаалап турар.

Инсбрукка болур Олимпиадага чедиишкиннер 1975 чылдың кышкы сезонунда шыңгыы белеткелдерден хамаарлыр. Ынчангаш бистиң шыырак фигуржуларывыс 1975 чылдың февральда Копенгагенге болгаш мартта Колорадо-Спрингске болур Европа чемпионадының старттарынга белеткенип турар. Копенгагенге ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң спортчулары медаль дээш маргыжар.

Копенгагенниң дошунга Роднина — Зайцев биле Кермер — Эстерайх оларның аразынга демиселдиң кандыг байдалдыг болурундан делегей чемпионадынга маргылдааның түңнелинден хамааржыр. Совет фигуристерниң улуг кезии бир чыл болгаш олимпиадага көргүзер чаа программаларын бо чылдың сезонунда көргүзер.

Анатолий ШЕЛУХИН.

(ПМА).

Анчылар бажыны.

А. ФИЛИППОВТУҢ чураан чуруу.

телевидение

НОЯБРЬ 12-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—Школачыларга. «Пага болгаш эдельвейс». Телефильм.
18.35—Телемедээлер.
18.50—«Бөрүлер». Телефильм.
19.05—«Совет-моол найырал айы чорун тур». Дамчыдылга.
19.25—«Чүректиң ыйгызы». Телефильм.
19.55—«Челээш». Дамчыдылга.
20.25—«Эштер ужудукчулар». Хроника-документалдыг фильм.
20.45—Телемедээлер.
20.55—Чарлалдар, реклама.
21.00—«Грипп дугайында эмчиниң беседазы».
21.10—«База катап грипп дугайында». Кыска фильм.
21.20—«Улустуң чаагай чорууну дугайында партия болгаш чазактың сагыш салыышкыны». Беседа.
21.35—23.00—«Кассандра». Телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНОТЕАТРЛАРДА

НОЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дмитрий Кантемир» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Диканко суур чоогунда кежээлер» 9.10, 10.30, 15.00, «Тоннел ужунда чырык» 12.20, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дээрги пронурорга роза чечектер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хүлээлгезин күүседип турар» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Айболит биле Бармалей» 16.30, «Парижке ооржаашкын» (2 сериязы кады) 18.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың Зоокомбинат участогу дириг маныларны чондан хүлээп ап турар. Бир манының өртээ—50 рубль. Ылаңгыя анчыларның маңаа идепкейлиг киржирин участок дилеп тур. Бистиң адрезивис: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 89. Зоомагазин.

ЗООМАГАЗИННИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, өдээ ажылдың килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 262. ТС—00785.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 265 (9642) | 1974 чылдың ноябрь 13, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ШРИ ЛАНКА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИ МОСКВАДА

Шри Ланка Республиканың Премьер-Министри, камгалал болгаш даштыкы херектер министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаике Совет чазактың чалалгазын ёзугаар албан хуузунда аян-чорук кылып, ноябрь 11-де Москвада чедип келген.

Шри Ланка Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромунга Премьер-Министрни ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, өске-даа албан кижилери уткаан.

Уткуушкун шөлүнге хүндүлел таңныылын чыскаалдырган болгаш Шри Ланка биле Совет Эвилелиниң күрүне гимннерин күүсеткен.

Хүндүлүг аалчыны Москваның ажылчы чоннар төлээлекчилери уткаан.

Шри Ланка Республиканың Премьер-Министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаике биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин хоорайже чоруткан. Мотоциклдиг хүндүлел таңныылынга үдеткеш, оларның эртеминде Москва кудумчулары Шри Ланканың болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле, ийи чурттуң улустарының аразында быжыгып, калбарып турар найыралды, кады ажылдажылганы йөрээген лозуңнар-биле шиметтинген.

• • •

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Шри Ланка Республиканың Премьер-Министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаике-биле ноябрь 11-де Кремльге ужурашкан. Найыралдыг беседа болган. Аңаа Совет Эвилели биле Шри Ланканың аразында кады ажылдажылганы улам калбартырының айтырыгларынга хамаарышкан санал-оналды ылавылап чугаалашкан. Делегей байдалының чугула чамдык айтырыгларын база чугаалашкан.

А. Н. Косыгин болгаш Сиримаво Р. Д. Бандаранаике Совет Эвилели биле Шри Ланка Республиканың аразында харылзааларның таарымчалыг калбарып турарынга сеткил ханганын илергейлээш, делегей политиказынга хамаарыштыр ийи чурттуң кады ажылдажылгазын улам идепкейжидип болур аргаларже кичээнгей углаңдырган.

• • •

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко олар биле Совет чазактың чалалгазын ёзугаар Совет Эвилелинге албан хуузунда аян-чорук кылып келген Шри Ланка Республиканың Премьер-Министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаикениң аразынга ноябрь 11-де Кремльге чугаалажыышкыннар эгелээн.

Найыралдыг болгаш билчиишкинниг эрткен чугаалажыышкыннарның үезинде ийи таланың, ылаңгыя экономикага хамаарышкан харылзааларының байдалын болгаш перспективаларын чугаалашкан. Ийи чурттуң аразында деңн эргелиг болгаш бот-бодунга ажыктыг, бүгү талалыг кады ажылдажылга калбарып турар деп, талалар сеткил ханыышкынныг демдеглээн. Олар ийи таланың харылзааларын улам калбартып болур аргаларже кичээнгей углаңдырган.

Чугаалажыышкыннар уламчылаар.

• • •

Шри Ланка Республиканың Премьер-Министри, камгалал болгаш даштыкы херектер министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаикеге алдар кылдыр ССРЭ-ниң чазаа ноябрьның 11-де Кремльдиң Улуг ордузунга дүштеки шайлалга тургускан.

Шайлалгага хүндүлүг аалчы-биле кады ону үдеп чоруур кижилер келген.

Совет таладан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко келген.

А. Н. Косыгин биле Сиримаво Р. Д. Бандаранаике чугаалар солушкан.

А. Н. Косыгинниң болгаш Сиримаво Р. Д. Бандаранаикениң чугааларын чыылганнар адыш часкап уткаан.

Дүштеки шайлалга найыралдыг байдалга эрткен.

(СЭТА).

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА ДЕҢНЕЖИҢЕР

Чуртка мал продуктуларының элбек шилин тургузар талазы-биле партияның салган сорулгаларын боттандырар дээш республиканың малчыннары шудургу демисел чорудуп турар. Кыштың соогун-даа, чайның изиин-даа тоовайн кызымак, шудургу ажылдап турар малчыннар — материалдыг чаагай кежиктерниң тургузукчулары ол.

Тываның малчыннары мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кириишпишаан, тоску беш чыл планының тодарадыкчы дөрткү чылында боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган.

Беш чылдың тодарадыкчы чылының үш кварталы дооступ, дараазындагы шиитпирлиг дөрткү квартал эгелей берген. Республиканың малчыннары тос айларда биче эвес чедиишкиннерни чедип алган. Эрткен чылдың тос айларында республикага 17.673 тонна эътти бүдүрген болза, бо чылдың ол-ла үезинде 17.881 тонна четкен, азы эрткен чылга удур 1,2 хуу өзүлделиг болган.

Сүттүң ниити саалдазы республиканың колхоз, совхозтарынга эрткен чылдың тос айларында 24.823 тонна болган, а бо чылдың тос айларында — 25.620 тонна, азы эрткен чылга удур 3,2 хуу өскен.

Октябрь 1-де медээ-биле алырга, тос айларда күрүнеге сүт садарының планы 104,8 хуу, эъттиң — 106,4 хуу, а дүктүң чыл планы 103,5 хуу күүсеттинген.

Республикага мал ажылын хөгжүдеринге боттарының улуг үлүг-хуузун киирип турар малчыннар бисте хөй. Республиканың малчыннарының социалистиг чарыжының эрткен тос айларда түңнелдерин ноябрь 3-те үнген № 259 «Шынга» парлаан. Кызымак күш-ажылы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган, бодунуң херээниң ёзулуг мастери болуп турар малчыннарның хүрээлээ чыл санында-ла өзүп турары өөрүнчүг.

Бо чылдың тос айларында төрүүр 100 хойга онаалдаштыр 100-тен өрү 151 чедир хураган камгалап алган хойжуларның саны республикада 144 четкен. Оларның көргүзүглери база бедээн. Хойжулар ортузунда чарыштың бирги черин «Алдан-Маадыр» совхозтуң сураглыг хойжузу Ооржак Аныянович Доржу ээлеп турар. Эрткен чылын ол 100 хойга онаалдаштыр 140 хураган камгалап алган болза, бо чылын ооң көргүзүү — 151 хураган болган.

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу Иван Петрович Сафонов — хойжуларның чарыжынга ийиги черни ээлеп, төрүүр 100 хойга онаалдаштыр 144 хураганы камгалап ап, эрткен чылгы көргүзүүнден 7 хураганы ажырган.

Эрзинниң «Коммунизмче орук» колхозта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Алдын-оол Сояннуң удурткан № 1 хойжу бригаданың хойжузу Седип Дарбааевич Сагаачы төрүүр 100 хойга онаалдаштыр 137 хураган камгалап ап, республика хойжуларының чарыжынга моол мурнунда үшкү черни ээлеп турган «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржакты эрткен. Эрзин районнуң хойжулары бо чылын республикага эң-не бедик көргүзүглерни чедип алган. Районга ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онаалдаштыр 94 хураганны медээ доруктурган. Эрзинчилер күрүнеге дүк садарының чыл планын база ажыр күүседип, эрткен чылдаазындан 7,4 хуу хөйнү саткан.

Республиканың хойжу бригадаларындан «Революцияның чалбыыжы» совхозта Т. Б. Сыратка удурткан бригаданың көргүзүү эң-не бедик: 100 хойдан 112 хураган, бир хойдан на 4 кг дүк.

Саанчылар ортузунда чарыштың бирги черинде — «Көк-Тей» совхозтуң сураглыг саанчызы В. А. Долганина. Эрткен чылын бир инектен чылда 3852 кг сүт саап алган болза, бо чылдың тос айларында ооң көргүзүү 3008 кг болган. «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы Т. И. Матина тос айларда бир инектен-не 3004 килограмм сүттү саап алган. Ол-ла совхозта Д. С. Доронинге удурткан Тураннын төп сүт-бараан фермазы тос айларда сүт-бараан фермаларының чарыжынга бирги черни ээлеп, бир инекке онаалдаштыр 2228 кг сүттү саап алган. А ийиги черни — «Саян» совхозтуң Могай сүт-бараан фермазының коллективи ээлээн. Ооң көргүзүү—тос айларда бир инекке онаалдаштыр 2157 кг сүт.

Тес-Хем районнуң малчыннары тос айларда эът садарының планын 112,3, сүттүүн—127,3, дүк садарының чыл планын 110 хууларга күүседип, республикада эң-не эки көргүзүглерни чедип алгаш, 1974 чылдың III кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база садарын көвүдедири дээш социалистиг чарышка I-ги черни ээлеп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Мал ажылының мурнакчыларының чедип алган бо чедиишкиннери малдың баш санын өстүрериин, ооң продуктулуун бедидерин чедип алырының ажыглаттынмаан курлавырлары бисте ам-даа бар дээрзин бадыткап турар. Мурнакчыларның дуржулгазынга малчын бүрүзүн өөредири, чарыштың дээштиниң бедидери ажыл-агыйларның удуртукчуларының, мал ажылының тускай эртемниглериниң чугула сорулгазы.

Чедиишкиннер-биле черглелештир, республиканың мал ажылында четпестерни эскербейн барып болбас. Бир инектен саап алган сүдүвүс эрткен чылдың деңнелиинден бедивээн. Хавак оолдарын камгалап алыры эрткен чылдынга деңнээрге, 25,4 хуу кызырылган. Малдың өлүп-хораар чоруу ам-даа бедик болуп артпышаан. Малды хармысалга чогу-биле оорга алзыр, чиирер, самчыгдаар чоруктар республиканың колхозтарында, совхозтарында хөй болуп турар.

Малчыннарның амыдырал-чурттаалгазынче кайда доктаамал кичээнгей салдынып, оларның ажылдаарынга херек бүгү чүүлдерни кайда эки тургускан болдур, ында дээре түңнелдер чедип алдынып турар. Бир эвес республиканың бүгү-ле колхозтар, совхозтарының мал фермаларында, хойжу бригадаларында ажылдап турар малчыннарның амыдырал хандырылгазынче кичээнгейни чер-черлерде чаңгыс аай эки тургускан болза, мал ажылы моон-даа дүрген хөгжээн, төрүүр 100 хойга онаалдаштыр 100-тен хөй хураган алган хойжуларның саны-даа, эът, сүт, дүк бүдүрери, ону күрүнеге садары-даа улам көвүдээн турар ийик.

Малчыннарны ээлчеглиг кадатче киирер, оларга чурттаалга бажыңнарын тудар талазы-биле СЭКП обкомунуң IX пленуму тускай шиитпирни хүлээп алган болгай. Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң хойжуларындан эрткен кыжын чүгле чаңгыс хойжу өг-бүле бажыңга кыштаанын ол ажыл-агыйныы-даа, районнуң-даа удуртукчулары чунуң-биле гайыгбырлаарыл? А бо кыжын ол колхоз чүгле 3 хойжу өг-бүлете чурттаар бажыңны немей туткан. Малчыннарның амыдырал хандырылгазының байдалы өске-даа черлерде оон дээредевес болуп турар. Олче ажыл-агыйларның удуртукчулары кичээнгей саарвы эргежок чугула.

Тодарадыкчы чылдың төнчүзүнге чедир 2 ай четпес үе арткан. Чедир кылдынмаан ажылдар ам-даа бар. Ынчангаш ажыл-агыйлар планныг онаалдаларын бүрүн күүсеткен турарының боттуг хемчеглерин партия, совет, кадээ ажыл-агый органнары алыр хүлээлгелиг.

РЕСПУБЛИКАДА ҮРЕЗИН БЕЛЕТКЕЛИ

(Ноябрь 1-де хуу-биле)

Районнар	Белеткеттинген үрезин	Оон иштинде кызыл-тас	Картофель
Бай-Тайга	101,3	98,3	43,0
Мөңгүн-Тайга	—	—	—
Барыын-Хемчик	94,7	101,8	36,2
Өвүр	—	—	—
Чөөн-Хемчик	63,6	71,0	29,8
Улуг-Хем	49,5	117,6	52,3
Таңды	103,8	126,0	35,1
Бии-Хем	83,5	117,8	49,8
Тожу	—	—	66,7
Каа-Хем	102,7	118,3	56,5
Тес-Хем	23,7	176,4	—
Эрзин	22,0	126,1	—
Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары	96,0	113,5	—
Дуржулга станциязы	95,7	100,0	162,5
Республика иштинде	82,2	115,0	41,0

Үрезин—келир чылдың бедик дүжүлдүнүң алдын фондузу. Оон белеткелинче кайы ажыл-агыйларда улуг кичээнгейни углаңдырган болдур, бедик дүжүттүң магадылалы ында тургустунган болур.

Эрткен чылдың бо үезинде республикага 54.336 тонна тараа культураларының үрезини, азы белеткезе чогуур бүгү үрезинниң 100,2 хуузу белеткеттинген турган. Ол-ла үеде кызыл-тас үрезинни 115,4, а картофельдиин —71,8 хуу.

Үстүнде саннар-биле деңнеп көөрге, үрезин белеткелиниң талазы-биле ажыл республикада бо чылын четпес болуп турар. Таңды, Каа-Хем, Бай-Тайга районнарда үрезин белеткелин организастыг чорудкан болгаш үрезинин 100—103,8 хуу чедир уруп алган. Барыын-Хемчик район, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары, дуржулга станциязы планын күүседир чыгадып келген.

Республиканың ажыл-агыйлары кызыл-тас үрезинин бо чылын эрткен чылдыңдан эвээш-ти уруп алган. Тес-Хем, Эрзин, Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнар ол талазы-биле планныг онаалдаларын 117,6—176,4 хуу күүседип алган. Кызыл-тас үрезинин белеткээр ажылды «Кызыл туг» совхоз 230,0 хуу, «Революцияның чалбыыжы»—179,9, «Күш-ажылдың хостуу»—179,2, «Өөк», «Совет Тыва» совхозтар 166,7, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз —164,2 хуу күүсеткен. Ынчалза-даа бо чугула ажылче кичээнгей совхоз бүрүзүнде бир деңге эвес. Тоска аттыг, «Чыраа-Бажы», «Улуг-Хая», «Тээли», «Шамбалыг», «Саян» совхозтар ол талазы-биле планын чедир күүсетпээн. А СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхоз 587 тонна кызыл-тас үрезини белеткээр тургаш, ооң чүгле 40 тонназын, азы 6,8 хуузун белеткеп алган.

Картофель үрезинин белеткээринде байдал кандыгыл? Эрткен чылдың ноябрь 1-де республиканың ажыл-агыйлары ол талазы-биле планын 71,8 хуу чедирип алган турган. Бо чылын оон 30,8 хуу эвээш үрезин белеткеттинген. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Таңды, Барыын-Хемчик районнарда бо ажылче кошкак кичээнгей салып, планнарын чүгле 29,8—36,2 хуу чедирип алган.

Ажыл-агыйлардан «Өөк» совхоз мурнап, планын 100 хуу күүсеткен. А «Чыраа-Бажы», «Бурунгаар», «Саян», «Хемчик», «Сүт-Хөл», СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтар планнарын орту бези чедирбээннер. «Найырал» совхоз 90 тонна картофель үрезинин белеткээр тургаш, оозунуң чүгле 10 тонназын белеткеп, планын чүгле 11,1 хуу чедирип алган.

Тараа культураларының болгаш картофельдиң үрезинин келир чылга белеткээри республиканың ажыл-агыйларында четпес чорып турарын үстүнде чижектер тодаргай көргүзүп турар-дыр.

Келир чылга үрезинни бүрүнү-биле уруп белеткеп алырының хемчеглерин амдыгаштан ап чорудары — ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң хүлээлгези.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис.

ХОЖУДААШКЫНДАН УШТУНАР

Республиканың чаржып турар районнарының мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын күүседип турары (бо чылдың ноябрь 1-де хуу-биле)

Чарыштыг районнар	Сүт	Эът	Дүк
Бай-Тайга	97,3	89,8	102,0
Барыын-Хемчик	82,8	80,5	107,1
Мөңгүн-Тайга	—	99,0	85,7
Өвүр	88,8	86,6	93,2
Чөөн-Хемчик	94,3	84,6	107,0
Улуг-Хем	93,4	80,4	98,8
Таңды	91,9	82,4	108,7
Каа-Хем	97,2	80,7	110,0
Бии-Хем	96,5	83,1	104,6
Тожу	118,4	85,5	107,1
Тес-Хем	111,6	86,0	111,3
Эрзин	98,2	86,2	102,7
Кызыл хоорсовет	84,2	85,0	101,9
Республика иштинде	93,8	83,9	103,9

Чаржып турар районнарның үстүнде көргүскен сан-чурагайларын анализтеп, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедириниң курлавырларын кайда четче ажыглап, а кайда оларны ажыглавайн турарын тодарадырын оралдажып көрээлиңер.

Күрүнеге сүт садарын ап көөрге, республикага ниитизи-биле эрткен чылдың ол үезинден элээн көвүдээн болуп турар. А тус-тус чаржып турар районнарны алырга, оларның чамдыктары сүт садар талазы-биле эрткен чылдың деңнелинден ыракта хожудап, бедик көргүзүглүг ажыл-агыйларның хелегезинде ажыттатлып, республиканың ниити көргүзүүн ындыг чазы куду базып турар. Мындыг тодаргай чижектерни ап көрээлиңер. Бай-Тайга район биле Барыын-Хемчик район аразында чарыштыг. Бай-Тайгажылар сүттү, эътти күрүнеге садар талазы-биле чарыштыг өңнүктерин ыракта мурнай берген. Бай-Тайга район эрткен чылдың бо үезинде турганындан сүттү 451 центнерни, эътти 1615 центнер хөйнү саткан. Ынчаарга Барыын-Хемчик район эрткен чылдың бо үезинде турганындан сүттү 80 центнерни, эътти 166 центнерни эвээшти күрүнеге саткан. Чыл бүрүде бурунгаарлаар ужурлуг. А барыын-хемчиктерде депшилге чок-тур. Моон чылдаганы чүдел? Кожа турар ийи районнуң бирээзин элбек продукцияны бүдүрүп, ону күрүнеге садарын эрткен чылдаазындан дыка көвүдедирин чедип ап турар, а өскези чүге дорайтап турарыл? Бо айтырыгларга харыны Барыын-Хемчик районнуң удуртукчулары агаар-бойдустуң таарымчазы чок болган байдалдарындан дилеп турарлар. Ол черле шын эвес. А Бай-Тайга районга кандааштыын болбаан деп бе? Болган болбайн аан. Мында херектиң ужуру чүдел дээрге, бар болдунар аргаларны Барыын-Хемчиктиң ажыл-агыйлары дилеп тыппайн, оларны бүрүнү-биле ажыглавайн турарында-дыр. Тодаргайлаарга, чайгы үеде малды одарладыр, семиртиишкезин болгаш семиртиин азыралын болур-чогууру-биле ажыглавайн турар-дыр. А ол болдунар аргаларны бай-тайгажылар чоп ажыглааш, бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Ол ышкаш байдал чарыштыг өске-даа районнарда бар болуп турар. Чижээ, чаржып турар Бии-Хем биле Тожу районнарның сүт талазы-биле көргүзүглерин деңнеп көрээлиңер. Эң-не сүткүр уксаалыг инек Бии-Хемниң ажыл-агыйларында болгай. Ынчалзажок бо районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садарын эрткен чылдың ол үезинден чүгле 66 центнерни ажырган. Тожунуң ажыл-ишчилери бо чылын күрүнеге сүт садарын көвүдедиип, эрткен чылдың ол үезинден 309 центнерни хөйнү дужааган.

Сүттү бүдүрери болгаш ону күрүнеге садары Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларында эрткен чылдың деңнелинден дыка кудулаан. Бо чылдың он айларында олар 426 центнер сүттү эрткен чылдыынга чедирбээннер.

Оон ыңай чарыштыг Мөңгүн-Тайга биле Өвүр районнарының күрүнеге эът садар талазы-биле аразында ылгалы улуг болуп турар. Мөңгүн-Тайгажылар күрүнеге эът садарын эрткен чылдың ол үезинден 1149 центнер көвүдеткен турда, олар-биле чарыштыг өвүржүлер күрүнеге эът садарын бо чылын эрткен чылдыындан көвүдедир хамаан чок, харындаа 527 центнерге кудулаткан.

Чөөн-Хемчик район эътти эрткен чылдың деңнелиинден 1011 центнерни хөйнү саткан болза, Улуг-Хем район ону 1687 центнерге эвээжеткен. Оон ыңай Таңды район эътти эрткен чылдың ол үезинден 1516 центнерни хөйнү садып турда, ооң-биле чарыштыг Каа-Хем район ол деңнелге 2010 центнерни чедирбээн. Тес-Хем район эътти эрткен чылдың он айларлаазындан 1558 центнерни хөйнү саткан турда, ооң-биле чарыштыг Эрзин эрткен чылдыындан 89 центнерни эвээшти саткан.

Чарыштыг районнарның он айларда көргүзүглерин деңнептирни көөрге ындыг-дыр. Хожудап турар районнар мурнакчыларның деңнелинге чедир кедурлур дээш, курлавырларны дилеп тывар, ону ажыглаар ужурлуг. Черле ынчаш, эрткен чылдың деңнелиинден куду көргүзүглүг болуп турар районнар моон чогуур түңнелди үндүрээш, чыл планын күүседири-биле шиитпирлиг хемчеглерни алза чогуур.

СЭКП-НИҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ СОФИЯДА

СОФИЯ. (СЭТА). Улустар аразының «Социалистиг демократияның амгы үеде айтырыглары болгаш ону хөгжүдериниң перспективалары» конференциязынга киржир дээш СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов баштаткан СЭКП-ниң делегациязы ноябрьның 11-де Болгарияда чеде берген. Конференцияны «Тайбыңның болгаш социализмниң айтырыглары» журналдың редакциязы Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди-биле кады организастаан.

Акы-дуңма өске-даа чурттарның делегациялары база Софияда чеде берген.

НАЙЫРАЛДЫГ АЯН-ЧОРУК

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румынияның Коммунистиг партиязы ТК-ның чалаанын ёзугаар СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев ноябрьның 11-де найыралдыг аян-чорук кылып, Бухарестиде чеде берген.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ДЕПТЕРИ

ОРЕНБУРГ ОБЛАСТЬ. Гайскиниң чер байлаа арыглаар комбинадында күш-ажылчы алдар дептерин тургускан. Тоску беш чыл планының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседирин болгаш күш-ажылга бедик түңнелдерни чедип алыры дээш социалистиг чарыштың тиилекчилерин ол дептерге бижиирин чериниң парткомунуң, дирекциязының, профкомунуң болгаш комсомол комитединиң шиитпири ёзугаар киирер.

П. СТЕПАНЕНКОВ.
(СЭТА-ның корр.)

Бо чурукта республика типографиязының мурнакчы ажылчыны Ирина Ивановна Пономарева цехтер аразының социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Парлаар цехте ооң адының дужунда хүнде үлүүн канчаар күүседип турарын көргүскен. Ол хүнде үлүүн хүнүң-не 140—150 хуудан кудулатпас. Номнар парлаар наарын машинаны мергежилдиг башкарбышаан, продукцияны бедик шынарлыг кылдыр бүдүрүп үндүрерин чедип ап келген. Эш Пономарева социалистиг чарыштарга каш удаа тиилекчи болуп шылгараан. Ооң тептиг күш-ажылчы чылдары, хүннери шаңналдар, макталдар-биле үнелеттинген.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Мал чеминиң кадагалалы, ажыглалы, үчёду

ТӨТЧЕГЛЭЭР ЧОРУКТУ БОЛДУРБАС

«Тес-Хем» совхоз бо чылын чайгаар үнген сигенни барыкла планга дүүштүр кезип белеткеп алза-даа, чаңгыс чылдыг тарымал сигеннериниң, кукурузаның чеминиг эвээш түжүдүн алган. Саваң база эвээш, а өске тараалаң черлерден ону белеткеп алыр ажыл чоруттунмаан.

Мынчап кээрде, чер одарын ажыглаары-биле черглелештир, бар мал чемин камнаары, ону тускай хемчээл-рацион ёзугаар малга чиидиртири чугула. Ол ышкаш саваң тыптынары, хыраганыы кезери дээш ышкаш хемчеглерни алыры чегелттиниш турар.

Сигенниң камнаары дээргеле, ону бир дугаарында белеткеп, сараатталп чадагай черлерден кыжаалыг кыштагларже сөөртүрү болгай. Бо ажыл совхозта ам кидин түлүк чоруп турар. Сиген сөөртүлгезиниң дүтайыы зоотехник А. Сүктер-оол мынчаар чугаалады:

— Амгы үеде бистиң бүгү-ле тракторларывыс, автомашиналарывыс сиген сөөртүлгезинде. Дүңгү-Бажында белеткээн сигенни Сергей Бавуу баштаан звено тележкалыг тракторлар-биле суур чоогунда семиртиилге пунктузунче дажып турар. А Сарыг-Талда сигенни автомашиналар хойжуларның, инекчилерниң кодаңнарынче сөөртүп турар.

Чоокка чедир-ле ол черлерде сигенни мал то базып, чип турар деп дүвүренчиг медээлер кээп турган. Оон аңгыда, сөөртүп апарган сарааттар орнунга хөй сиген артып каап турган. Хөй техниканы ажыглап, улуг күштү үндүрүп тургаш, белеткеп алган сигенни ынчаар топ-чайып каапкаарга хараадаачыы кончаар! Ынчангаш бүгү күштү, техниканы мооңнээш, сигенни сөөртүп турары эки-дир.

— Ам кайы хире сигенни кыштагларда чедиртингенил?

— Ийи-үш хүн бурунгаар 962 тонна чедип турган чүве.

— А ол сөөртүр сигенниң чеже хуузул?

— Чартык кезии арай-ла четкелек.

Моон ап көөрге, кылыр ажыл ам-даа хөй-дүр. А сөөлдүнзып, хар улгадып орар.

Херек кырында боттуг байдалды хөөрү-биле Тес унуунда инек кадарчыларынга, ховуда хойжулар хонаштарынга чордувус. Хем унун дургаар алаактарда хар чуга, чамдык черлер кара хевээр. А оът-сиген дыка эки. Харын-даа чамдык черлерде, ылаңгыя Хүрең-Дутайның үстүнде, алаада сиген кылдыр кезип алыр хире черлер артып калганынга хомудап-даа чордувус.

Инек кадарчылары чаа-ла кожуп келген болду. Сиген дүжүртүнмээн кыштаг чок. Кодан бүрүзүнде бир, ийи сараат хире сиген бар. Чигар-оол Доңмаа-оол, Чооду Күнзең, Чооду Аракчаа олар боттарының күжү-биле белеткеп алганы сигенни кыштаанда чедиртип алган.

«Силерниң кодаңга каш тонна сиген херегил? Акт ёзугаар мал чемин хүлээдип берип турар бе? Чеже малды кандыг рацион-биле чемгерер силер?» Мындыг айтырыгларга малчыннар орта-ла харыы берип шыдавас болду. «Сигенни хөйнү-ле алза эки. Мал чемин акт ёзугаар биске кажан-даа хүлээтпейн турган чүве. Бо чылын канчаар чүве ирги? Рацион бар эвес, арай кошкак, багайларын таарыштыр чемгере бээр бис ыйнаан». Харыылар ындыг. А кыштың берге болурун, мал чемин камнаарының чугулазын кижи бүрүзү билип, чугаалап орар. Ындыг турбуже, инекке, хойга чем каап бээр савалар, херекселдер кайда-даа козулбес, ону кылыр деп орар улус-даа билдинмес. Амдыгаштанна сигенни чамдык малчыннар малга каап берип эгелээн. Ону Кара-Суга үш кыштагга чораш кордувус. А одек доңгандыр оът-сиген эндерик. Ол хиреде, белеткээн мал чемин электен-не төтчеглеп эгелээни элдептиг. Ол болза тускай эртемниглерниң, бригадирлерниң четпес ажылының херечизи-дир. Оон аңгыда, дыка хөй төрүүр кодаңнарның бызаазын амга чедир үспээн. Инек кадарчызы С. Седип мынча деп орду:

— Бисте хөрбен амыт бызаа бар. Чылдың-на кодаңга пелери-биле кыштаар чүве болгай. Ындыг бызааларны кодан бүрүзүнден чыггаш, тускайлап тургускаш, эки чемгерип азыраза эки деп бодаар мен.

Малчынның ол негелдези черле чоптуг. Үстүнмээн бызааларны аңгылап үзер херек. Үзүп алырга, азырап ажаары таарымчалыг болгай.

Мал чемин аңаа-ла төтчеглеп турар таварылгалар база бар. Чижээ, малчын С. Седиптиң кыштаанда сигенниг үш кажааның бирээзиниң иштинде эът киирип каан, оозу дүште-даа чок сигенде аңдааштанып, чуда чиген тур. Ол ышкаш Хүрең-Дутай-Бажында кыштагда сараатты мал «моогулендир» чип каан. Бо дээрге эптежип болбас ужурлуг ээ-харысаазы чок чоруктар ышкажыл.

Бистиң чораанывыс кыштагларның хөй кезинин элээн септеп белеткеп алдан болду. Ынчалза-даа чайык, күзүн мыраан хөй дагбаан кыштаглар бар. «Кожуп келдивис. Ам кажаа-хораалы кылып аптар бис» деп, чамдык малчыннар чугаалажып турар. Лойнур Даш-оолдуң инээниң кажаазында дыка хөй эки шынарлыг будук-бүрү чемни дискеш азып каан. Ону совхоз тевүнге аппарып, үрмектээш, өске чемге холуп бээр ужурлуг, ону кажан кылырыл?

Чамдык кыштагларда оваа-оваа күргаг өдектер бар, а өске малчыннар чаа кожуп келген черинде күскүн-хаай тудуп алган, одек касканнап: «ол, дең, кончуун аа» деп чоруп турары элдептиг.

Черле ниитизи-биле совхозтуң дирекциязы, тус-тус бригадаларының удуртукчулары, тускай эртемниглер кыштаглаашкын ажылын ам-даа тодаргай болгаш ханызы-биле көөрү чугула-дыр дээрзин сагындырары артык эвес.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
«Шынның» корр.

Боттуг дузаны чедирген

Күскү хову ажылын шалыпкын доозары чүгле көдээ ишчилерниң эвес, бүгү чоннуң хереэ. Бо чугула кампанияга районнар аразының Кызылда «Сельхозтехника» каттыжыышкынының автоажыл-агыйы база эки киришкен. Дүжүт ажаап алышкынынга боттуг дузаны көргүзери-биле маңаа чолаачыларның шалыпчы автобригадаларын тургускан. Оларны удуртуп-баштаарын партбюро мурнакчы чолаачыларга болгаш коммунистерге даандырган. Чүгле Таңдының ажыл-агыйларынга безин беш бригада ажылдап турган.

Дүжүттү чидириг чокка ажаап алыр дээш чолаачылар, бригадалар чарыштыг ажылдаан. Ылаңгыя коммунистер: Г. Ребченских, М. Власов, И. Демин, П. Благадатскийниң чолаачылар бригадалары күрүнеге чаңгыс-даа грамм тарааны чидириг чокка соортур деп хүлээлгени алгаш, ону тергиин эки күүсеткеннер. Олар «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарга болгаш Көдээ ажыл-агый дужулга станциязының ховуларынга. Шаңнарынга чыылган тарааны бүрүнү-биле төп шаңнарже соорткеннер. Ол ышкаш хөй-хөй тонна силосту, ногааны соорткен болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа ажылдарынга киришкеннер.

Ажыл-агыйлар шефчилерниң эки ажылдаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургускан. Чолаачылар бүгү хову ажылында турарлар-биле бир домей лекция, беседаларны дыңнап, кино, концерттерни көрүп, бүгү политмассалыг ажылче хаара туттунган турган.

Амгы үеде автоажыл-агыйның ажыл-ишчилери дүжүт ажаап алышкынынга турган машина-техниказын септеп, орук кириишкиниң ажылдап турарлар. Чоокта чаа маңаа коммунистерниң хуралы болуп эрткен. Аңаа күскү хову ажылынга канчаар киришкениниң түңнелин болгаш автоажыл-агыйның кышка белеткелиниң дугайын чугаалашкан. Ам парторганизация отчет-соңгулдалыг хуралга белеткенип турар.

Хүлээлге күүсеттинген

Тыва автоорук эргелелиниң № 1 орук-тудуг участогу тодарадыкчы чылда эки ажылдап турар. Ук бүдүрүлге II—III кварталдарда бүдүрүлге онаалдазын болгаш социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткеш, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчимир Кызыл тугу-биле шаңнатканы.

Октябрьда коллектив Кызыл—Балгазын аразының орук тудуунуң 26 километрин асфальтылааш күрүне комиссиязынга дужааган. Бо күш-ажылчы шалыпчы участокка ажылдарже парторганизацияның удуртулгазын, мурнакчы специалистерни, харысалгалыг ажылдакчыларны чоруткан. Бүгү ажылды коммунист А. Апонькин удуртуп турар. Асфальт-бетон заводунуң үзүктел чокка ажылдаарын хандырары-биле Төп септелге мастерскаязындан дуржулгалыг механик, коммунист В. Малиновскийни чоруткан.

Асфальт салыр комплекстиг бригаданың кежигүннери: операторлар В. Дейтин, Тибин, катоктуң машинизи Дейтина болгаш өскелер-даа асфальтыны кылып, ону чогуур айтыы оруктарга салып, тапсай бастырар ажылды база эки шынарлыг кылганнар. Чолаачылар аразында калбарган чарышка «Тоскуз беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдектиг аныяк чолаачы, СЭКП кежигүнүнге кандидат А. Воловик мурнап турар. Ол мурнакчы ажыл-ишчи ам 1975 чылдың декабрьның үндүүнде ажылдап турар.

Оруктуң демдектерин, тумбаларын болгаш өске-даа шеверлээр ажылды бүдүрүлге-план килдизиниң начальниги коммунист Г. Огнева удурткан. Мурнакчы бүдүрүлге 25 километр асфальтылыг шывыгны салыр планныг турган, ону 26 километрге чедирип, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткеннер.

Коммунистерниң хуралындан

Бүдүрүлге коллективтерниң аразынга калбарган социалистиг чарышка Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы эрткен кварталда үшкү черни алган. Октябрьның эгезинде бүдүрүлгеде ажылдап турар бүгү коммунистерниң хуралы болуп эрткен. Аңаа коммунистер чедиишкиннерни болгаш четпестерни тодаргай сайгарып, бо чылдың сөөлгү кварталында улам бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылче бүгү ажыл-ишчилерни сорук киирип организас-массалыг ажылды күштелдирерин шиитпирлээннер.

Цехтер, бригадалар, участоктар, ажылчыннар аразында хайныккан чарыштың түңнелин доктаамал үндүрүп, тиилекчилерге шаңнал-макталды тывыскыр, күскү агитацияның эки чорудуп турары ажылчыннар бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарлар.

Чербиниң ыяш белеткээр пунктузунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары октябрьның бүдүрүлге онаалдазын ол айның 24-те-ле ажыр күүседилген. Ол коллектив 3000 кубометр ыяшты белеткээр турган, 3038 кубометрни белеткээн. Мында партбөлүк организатору Б. Колесов ажыл-ишчилерниң ортузунга политмассалыг ажылды дээштиг чорудуп, оларны мобилизастап шыдаан. Коммунист Н. Фролов удурткан тудуг ыяжы белеткээр комплекстиг бригада чарыштың мурнуку одуруунда чорул турар. Олар үшкү кварталда бүдүрүлге онаалдазын 137 хуу күүсеткен.

Политөөредилге чорул тур

Политиктиг өөредилге партияның идеологтуг ажылының база бир кол кезээ. Республиканың парторганизацияларында политчырдыышкынны болгаш бүгү кииги экономиктиг өөредилгениң кичээлдери кидин-түлүк чорул турар.

Кызыл-садыгның партия организациязы 1974—75 өөредилге чылын бедик организастыг деңнелге эгелээш, экономиктиг школалар болгаш политөөредилге четкилеринде хөй-хөй ажыл-ишчилерни хаара туткан. Бо чылын мында эге политшкола, марксизм-ленинизмниң үндезинин өөренир ийи школа тургустунган. Олар СЭКП төөгүзүн болгаш политэкономияны өөренирлер. Мында шупту 35 дыңнакчы кичээлдеп турар.

Эрткен өөредилге чылында кинти садыг шугумунга коммунистиг күш-ажылдың 15 школазы турган болза, бо өөредилге чылында аңаа ийи школа немешкен. Мында ам шупту 550 дыңнакчы хаара туттунган.

СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң чанында Марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң эрткен чылын 2 кижи дооскан. Бо чылын бирги курста 8 кижи өөренип кирген. Ийиги курста 3 кижи, үшкү курста 2 кижи өөренип турар. Оон аңгыда садыг шугумунуң ажылдакчыларындан садыгның ортумак өөредилге черлеринде 65 кижи, дээди өөредилге черлеринде 11 кижи бот-өөредилге-биле өөренип турар. Шупту школалар болгаш курстар бедик мергежилдиг пропагандистер-биле хандыртынган.

БҮДҮШТҮГ КИЖИ

Баазак Серенович дүштеки чапсар үезинде Улуг-Хемниң эриинге кылаштап келген. Хемниң ол-бо талакы эриктери чааскаалдыр дутталып эгелээн. Орай күстүң чеңи шылырадыр дүрбүшчүп, шиңнедир шуужуп бадып турган. Ол дораанна 20 чыл мурнундаы орай күстү сактып келген. Ынчан ол Улуг-Хемниң ол чарыынга турган. Эрик кырынга туруп алгаш, Кызыл хоорайны көөрге, мыя бо, хол-биле чедир суна бээр хире кестүн турган.

— Ол чарык кежериң ол бе, оол?—дизе-ле оон чанында чаак болгаш сегел салдары агбайтыр тутчу берген метпегер сарыг ашак бо хүлүмзүрүп көрүп турган. Ооң чайгы дээр дег көк карактары омак-сергек болгаш чымчак көзүлгүлээн.

— Мындыг чеңиңде бо хире улуг хемни кижи канчап кежер боор, акым—деп, оол дидим эвес чугаалаан.—Хеме чайлы берзе канчаарыл?

— Хей-ле коргуп тур сен, оол. Баткан чең дайы-биле кудуу аазы кулбуртуп бадыптар бис. Дуу ол эрикте тургузуп каан паром үстүнден чайлыг үне бээр бис.

Хоорай черге ажыл кылып, амыдыралын эгелээр дээн аныяк оолга ооң күзел-соруу чүден күштүг болган. Тудуп чораан борбак-сарбаан ашактың хемезиниң иштинче киир каапкаш, хемениң бир талакы бажынче чоокшулай олуруп алган.

Моторлуг хеме бадып турган чеңнерниң ара-аразы-биле дилдиндир эжиндирип чорупкан. Оол бүдүү холчок-ла быжыглаңып, ийи холу-биле олурган калбак ыяжындан так-ла туттунуп алгаш орган.

Сарыг ашак Улуг-Хемниң ёзулуг ээзи болуп төрүттүнген чүве дег, дүште-даа чок хүлүмзүрүп каап көрүп орган. Ол харын-даа меңгиленген ак харлыг бедик даглар, тайгалар баштарынче көргүлээр болган.

Улуг-Хемни Баазак баштайгы ынчаар кешкен. Улуг амыдыралче оолдуң баштайгы базымы ындыг янзылыг эгелээн. Ол хүнден эгелээш бо хүннерге чедир Баазак Сереновичиниң амыдыралынга өскерилделер эвээш эвес болгулаан. Ол хамыктың мурнунда мурнакчы ажылчын апарган.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черниң коллективинге, бүгү ажылчыннарынга ол бедик хүндүткелдиг.

— Хирээлеривис бистерни база катап шаптыланы берди...

— Ам бизеттинген хирээлер бар иргин бе?—деп, пилорамага чудуктар дилдирип турган ажылчыннар аразында чугаалажып эгелээн.

Баазак Серенович ажылчын өөрүнүң арыннарынче хөглүг хүлүмзүрүп көргүлээш:

— Хоочун коктуг, хола кактыг. Акыңар меңден айтырзыңарза, чүве аайлыг болгай аан, оолдар—деп, бүзүрелдиг чугаалган.

— Дем эртен чаа-ла бизеп алган хамык хирээлериңни шуптузун ап алдывыс. Ам-даа хирээлер бар ышкажыл?—деп, бир ажылчын шала кайгай аарак чугаалаан.

— Хирээлерни дем-ле бизеп каан мен. Алгаш солуй салып алыңар—деп, хоочун ажылчын өөрүп сургай аарак чугаалаан. —Ажылдаарынга чиик, шуулдашкынныг болур болгай.

Пилорама ажылчыннары паптыланган хирээлерин солуп алгылаан. Ам чудуктар дилдирип турда, хала-даа чок. Улуг чоон дыттар диле кестирген быштак-биле дөмей болгулаан. Хирээлерниң даажы артында хоюг, чүгле «хыг-хыг» кыннар.

Баазак Серенович хүнде он хирээни бизээр нормалыг. Ынчарга ажылынга кызымак кижи хүлээлгени ажыр күүседип, хүнде он беш хирээни бизеп турар. Ол чамдыкта ажыл шагының соонда орай кежээ дүшкүже чедир ажылдап артып калыр. Бүдүрүлгениң хоочун ажылчынының бедик мөлчеределдии ол хире. Ол чүгле бодунуң амыр-дыжын, хамчыын бодавайн, а коллективиниң күш-ажылчы сорулгазын чүден бедик-биле үнелеп турары ол.

Хоочун ажылчын хөй-нити ажылының идепкейлиг киржикчизи. Ол ыяш дилер цехте партия бөлүүн удуртуп турар. Бөлүктүң хуралы ай санында болур. Коммунистер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, сагылга-чурумунуң, социалистиг чарыштың дугайында доктаамал чугаалажып келген.

Партия бөлүүнүң сөөлгү хуралынга коммунистерниң онаашкан хереэнге бедик харысалгазының дугайында чугаалашкан.

Ыяш дилер цехте ажылдап турар коммунистер Н. Лопсан, П. Ворожников, В. Юников болгаш өскелер-даа боттарының арга-дуржулгазын кады ажылдап турар өөрүнге айтып берип, күш-ажылдың мурнакчылары болуп ажылдап турар.

Ол партия бюрозунуң, цехтиң профэвилел комитединиң кежигүнү. Бо хүлээлгелерни ол база-ла ак сеткилдиг күүседип турар.

— 1960 чылда ленинчи партияның кежигүнүнге кирген мен. Бодумнуң коммунист адымны бедик-биле үнелеп чоруур мен—деп, ол чугаалап турар.—Коммунист кижи кажан-даа, каяа-даа чорааш бодунуң үлегер-чижээн улуска көргүзер ужурлуг. Кижилерниң хүндүткелин, чоргааралын ап, чурттап база ажылдап чоруур дег аас-кежик кайын турар.

Ол шынап-ла ындыг. Ажылчын кижи Баазак Серенович Маадының сөглээр сөзү чаңгыс. Ол сөстү бергеш, ону ыяап-ла ээлээр. Ынчангаш ооң кылган ажылы шынарлыг.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черниң коллективи бүдүрүлгениң хоочун ажылчыны Баазак Сереновичиге улуг чоргааралдыг.

Бо биче сеткилдиг, бөдүүн ажылчын кижи бодунуң шалыпчы күш-ажылы-биле эш-өөрүнүң бедик хүндүткелин мынчаар чедип алган.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

АВТОМОБИЛЬДЕР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

МОСКВА. Совет автомобиль тудуунуң 50 чыл оюнга тураскаатан автомобильдер делгелгези ССРЭ-ниң УАЧД-зинде ажыттынган. Аңаа келгеннер бистиң чуртка бүдүрүп үндүргенинден бээр чартык чүс чыл болган чүък машиналарының болгаш чиик автомашиналарының, түскай сорулгаларга ажыглаар машиналарның хевирлери-биле таныжып, оларны сонуургап турар. Делгелгеде чаа-чаа автомобильдерни база көргүскен.

ЧУРУКТА: хар-тулааларга чоруур НАМИ-0157М транспортёр. Ону орук чок харлыг, тулаалыг болгаш шыктыг черлерге чүъктер дажыглаарынга ажыглаар. Транспортёрнуң ап чоруур чүъгү —8 тонна, хөделдирикчизи дөрт тактылыг, карбюраторлуг, V-хевирлиг, сес цилиндирлиг, 175 аът күштүг. Хар-тулаалыг черлерге чоруур ол транспортёрну ССРЭ-ниң автомобиль үлетпүрүнүң министерствозунуң автомашиналар эртем-шинчилел институду төлевилеп чогааткан. Ону шенээрин Соңгу чүкке эрттирген.

Чаңгыс аай бүдүрүп үндүрерин 1976—1980 чылдарда эгелээр деп турар.

ЧУРУКТА: өңнүг телевидение станциязын кожуурерге ажыглаар түскай ЛИАЗ-5930 автомобиль. Ону шенелдеге киирер кылдыр Ликинонуң автобус заводу белеткеп бүдүрген.
А. СТУЖИННИН фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази).

Херээженнер чөвүлелдеринде

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛААР

Районнуң ажыл-агыйын, культуразын хөгжүдеринге херээжен чон улуг үлүг-хуузун киирип турар. Ылаңгыя тодарадыкчы чылдың планныг онаалдалары оларның киржилгезиниң ачызында чедиишкинниг боттанып турар. Оон чижээн үшкү кварталда күрүнеге эът садарын 114 хуу, сүттүң 100 хуу, чылда дүктүң 114,7 хуу, тараа садарын база ажыр күүсеткенинден көрүп болур.

Бай-тайгажылар нийтиниң малынга быжыг чем-суур тургузар дээш шудургу ажылдааннар. Олар сиген белеткээр планын 101,8 хуу күүсеткен болгаш ооң барык-ла дөгерезин кыштагларда чедирип алган. Район мал чеми белеткээриниң талазы-биле республикага калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкен болгаш СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ Тыва обкомунуң шилчимир Кызыл тугун ийи катап чаалап алган.

Районнуң ажыл-агыйларындан «Бай-Тал» совхоз элээн чедиишкинниг болган. Ол үшкү кварталда 570 центнер эътти, чыл планындан 35 центнер хөй дүктү ажыр саткан. Мал чеминиң белеткели 110 хуу күүсеттинген. Бай-талчылар СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң ажыл-агыйлар аразынга шилчимир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол ышкаш «Тээли» совхозтуң ишчилери база багай эвес ажылдааннар.

Бистиң малчыннарывыстың аразында мурнакчы херээженнер хөй. «Мурнакчы» колхозта С. Көк, С. Анчымаа, «Тээли» совхозта маадыр-ие, «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи С. Калдар, С. Херелмаа, «Бай-Тал» совхозта Л. Маадыр, «Кара-Хөл» колхозта Х. Байырмаа болгаш оон-даа өскелер төрүүр чүс хойга онаалтыр чүстен эвээш эвес хураганны доруктуруп алганнар. Оларның дүк кыргыыр талазы-биле хүлээлгелери база эки күүсеттинген.

«Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы чыл келген тудум-на бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ук коллектив сүт бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының планныг онаалдаларын эрткен кварталда ажыр күүсеткен. Ында херээженнер ажыл-ишке үлегерин көргүзүп турарлар. Ол фермада бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң, аныктар өөредилгезиниң, агиткватираның ажылы элээн шапкын чорул турар.

Бай-Тайгада күш-ажыл кылып шыдаар херээженнерниң хөй нуруузу көдээ ажыл-агыйда, өскелери—амыдырал-хандырылгага, культура болгаш тудуг черлеринде хаара туттунган. Улус ажыл-агыйында оларның үлүүн киирбейн турар чери чок. Ылаңгыя нийтиниң малынга быжыг чем-суур тургузарынга хөй-аъттыг киришкеннер.

Херээженнер хөй кыргыыр, чуур болгаш тарыыр ажылдарга улуг күш болуп келген. Маңаа «Бай-Тал» совхозта Надя Хомушкуну, Донгак Күскени, Роза Чөгээни, «Тээли» совхозта Лүндүп Өшкү-Саарны, Тойбу-Хаа СеРенни, «Кара-Хөл» колхозта Салчак Сержинни болгаш өске-даа он-он мурнакчыларны адап болур. Ындыг мурнакчылар көдээге культураның нептередикчилери болуп турарлар. Оларның тараан ногаазын, бажыңының арыг-силиин кижи магадаар.

Башкылар бисте хөй. Оларның 80 хуузу—херээженнер. Олар аныяк өскенни, уруг-дарыгны кижизидеринден аңгыда, агитаторлар, пропагандистер база болуп турарлар. Эрткен өөредилге чылында дыка хөй башкылар боттарының мергежилинге болгаш клазычга чүс хуу өөредилгени чедип алганнар.

Садыг шугумунда база хөй-хой херээженнер чоңга бараан болуп турар. Садыгжы Иргит Кара-кыс, столоваяда Күжүгет Чимис, хлеб быжырар Чочак Чечек оларны чон мактап турар. Черле ынчаш, эмнелгелерде, уруглар албан черлеринде болгаш өске-даа коллективтерде мурнакчы херээженнер хөй.

Районда 15 херээженнер чөвүлелдери бар. Оларның аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруун Маруся Хертек даргалаан Кызыл-Дагның, Найырал салбырында Бичия Арапган даргалаан херээженнер чөвүлелдери ээлеп турар. Оларның дуржулгазын өске чөвүлелдер өөренип, боттарынга ажыглап эгелээн. Ооң түңнелинде херээженнерниң хөй-нити ажылынга, уруглар кижизидилгезинге болгаш бүдүрүлгеге киржилгези экижээн. Районнуң херээженнери тайбың камгалалының фондузунче 584 рубльди чыгтааш, шилчиткен.

Бай-Тайганың херээженнери чедиишкиннерни быжыглаары дээш моон соңгаар-даа эки ажылдаар.

Ш. ХЕРТЕК,
районнуң херээженнер чөвүлелиниң кежигүну.

ТУКТУ САЛБАС ДЭЭШ

«Мурнакчы» колхозта 12 маадыр-ие бар. Оларның өг-бүлелериниң кежигүннерин кадар болза, дөгерези 150 чеде бээр. Ол дээрге, нийти ажыл-херекке улуг күш-түр. Колхозтуң херээженнери ажыл-агыйның бүгү адырларында хаара туттунган. Тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын херээженнерниң киржилгези-биле чедиишкинниг күүсеттирген.

Мал ажылында, ылангыя хойжу бригадаларда хөй херээженнер бар. Олар СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлериниң амыдыралга боттанып кирер дээш [illegible] Бо чылын элээн хөй херээженнерниң төрүүр чүс хойга [illegible] раган доруктуруп алганы болгаш он-он херээженнерниң сакманщиктеп турганы — ооң херечизи. Төрүүр чүс хойга онаалтыр Хертек Семис 119 хураганны доруктуруп, хой-хой-хуу дүктүн 3 килограмм 400 грамм дүктү кыргып алган. Эрткен чылын хөй ажылынче үнген [illegible]

Бо чылын агаар-бойдус берге болган. Ынчалза-даа суггатчы Хертек Долгар 33 гектар черниң бир гектарындан-на 10 центнер кызыл-тасты, Саая Хорлуу 29 гектарның бирээзинден-не 9,5 центнер арбайны өстүрүп алган. А ногаачылары Хертек Бопаш база Хертек Сендазы 1 гектар шөлден 100 центнер капустаны ажаап алган. Оларның-биле кады хову бригадазында ажылдап турар херээженнерниң саны 70 чедип турар.

Колхозтуң тудуг ажылында хөй-хөй херээжен чон хаара туттунган. Ылангыя Дашка Кызыл-Уругнуң звенозу малчыннар бажыңнарын, Салчак Өпештиң звенозу уруглар албан черлери септээринге идепкейлиг киришкен. Черле ынчаш, башкы Салчак Чедер-оол, эмчи Ичин-Норбу Баара, бухгалтер Иргит Тас-Кара, агиткватира удуртукчузу Донгак Манчы ышкаш үлегерлиг херээженнер бисте хөй.

Колхозтуң херээженнери боттарының мергежилин болгаш политбилиин бедидип турарлар. Чүгле суурда безин 118 кижи өөредилгениң янзы-бүрү бөлгүмнеринде хаара туттунган.

Херээженнер чөвүлели активчи болгаш мурнакчы херээженнерни шаңнап, мактап турар. Бо чылын бөлүк херээженнер Шушенское, бир каш кижи Хову-Аксы, чамдыызы Ак-Довурак четкеш келди. Бо бүгү ажылды 11 кижи составтыг херээженнер чөвүлели удуртуп турар. Ооң даргазы коммунист Дамба Булак.

«Мурнакчы» колхозтуң херээженнер чөвүлели СЭКП Бай-Тайга райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчимир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ук чөвүлел, ол тукту салбас, моон соңгаар амгызындан артык ажылдаар сорулга салган ажылдап турар.

Х. КУДУРУКПАЙ.

ЧЕМ БЕЛЕТКЭЭРИ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Кыш — малчыннарга эң халаптыг үе. [illegible] малын чечир чем-биле хандырар, ону кышка чогумчалыг белеткээр дээш бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери [illegible] 1540 га черниң тараан тараа кестирер комбайнныг, 3 болгаш чайгаар үнген сигенни пресс-подборщиктиг.

Совхозка 580 тонна комбикорм негеттинип турар. [illegible] 600 тонна [illegible] 894 тонна [illegible] 67,1 хуу [illegible] 14,7 хуузу [illegible] 9406 [illegible] 5800 [illegible]

А. СИГАШЕВ,
«Кара-Хаак» совхоз.

УЛАМ ЯНЗЫ-БҮРҮ БОЛДУРАР

Республиканың өске черлеринде ышкаш, бистиң Чөөн-Хемчиктиң Эдиг-Хем суурда херээженнер чөвүлели чон ортузунга чамдык ажылдарны организастап турар. Агиткварталдар дээрге политиктиг [illegible] ажылдарын [illegible] доктаамал ажылдап турар.

Суурнуң чурттакчыларының аразындан уран чүүлге хандыкшылдыгларның киржилгези-биле «Сыргалар» деп ансамбль тургустунган. Оон киржикчилери суурнуң чурттакчыларынга, чоогунда Шеми [illegible] концерттиг үнүүшкүннерни кылган.

Оон аңгыда херээженнер чөвүлели уран-шевер кылыглар, аргаан база даараан чүүлдерниң, аъш-чемниң делгелгелерин организастап эрттирген. Ылангыя М. Бөрбектиң кылганнары болгаш белеткээн аъш-чеми делгелгеге [illegible] мактал бижиктер-биле шаңнаан.

Суурнуң арыг-шевериниң байдалын агиткварталдар аайы-биле сайгарып турар. Ол ышкаш эмчилер С. Бай-Бара, Л. Көк-оол олар эмнелге темаларынга янзы-бүрү лекцияларны кылганнар. Арагага [illegible] херээженнер чөвүлели [illegible]

Байырлал болгаш чамдык дыштаныр хүннерде агиткварталдар аразынга хол бөмбүүнүң, шыдырааның, шашкының маргылдааларын база организастап эрттирип турар.

Чоокта чаа чөвүлел чорутканы ажылының дугайында [illegible]

М. ЧЕЧЕК.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында хойжулар Хунаш Төре биле оон кадайы Дүжежей социалистиг чарышка бирги черни ээлээннер. Малчын өг-бүле кызымак ажылдааның түңнелинде бо чылын 100 хойга онаалтыр 95 хураганны, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргааш, социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен. [illegible]

Малдың чаш төлүн [illegible] Дүжежей Чамзыевна Төре чылдың-на көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: Д. Ч. Төре.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕДИПКЕН

Республиканың геология-шинчилел экспедициязының [illegible] бригада чыл планын Совет Тываның 30 чылының байырлалынга үндүштүр доозуп турган.

Бо ажыл-ишчи коллективтиң [illegible] чылда 2600 метр чер [illegible] планының 60 хуу [illegible] Ынчаарга [illegible] Николай Холмовка удурткан [illegible]

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЧОН АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ТӨӨГҮ ДЕМДЕГЛЕЛИ

ССРЭ-нин Чурулга академиязының кежигүннериниң чогаалдарын Москваның төп делгелге залында делгээн. Ук чогаалдар тургузукчу, маадыр, чогаадыкчы — совет кижинин, чуртувустуң хөй талалыг амыдыралын көргүзүп турар. Ол делгелгени Бүгү-российжаның Чурулга академиязын ССРЭ-нин Чурулга академиязы кылдыр тургусканының 25 чыл оюнга тураскааткан.

Делгелгени Москвага болгаш Ленинградка көргүскен. Ону сес чүс муң ажыг кижи сонуургап көрген. Көргүскен ажылдар амыдырал талазы-биле ханы утка-шынарлыг болгаш уран чүүл талазы-биле бедик деннелдиг, делгелге ынчангаш ындыг чедиишкинниг болган.

Юбилей делгелгези ССРЭ-нин Чурулга академиязының хөй талалыг ажыл-чорудулгазын көргүзүп турар. Чурукчуларның чогаалдары Төрээн чуртувустуң төөгүзүнде шылгараңгай болуушкуннарны, революцияның сорук киириишкинин, совет улустуң дайынчы маадырлыг чоруктарын көргүскен. Оларның чогаадылгазын улустуң амгы үеде амыдыралы, совет кижилерниң күш-ажылчы чаагай үүле бүдүрүп турары сорук киирип келген болгаш киирип-даа турар. Улуг чурукчулар, сиилбирлелдер, скульптурлар совет кижиниң мораль талазы-биле бедик мөзүлүүн, оон чаагай угаан-бодалдыын, Төрээн чуртувустуң чараш бойдузун көргүзүп турар.

Делгеп көргүскен чогаалдар оларны тургусканнарның бедик мергежилдиин, чурулга, чогаадылганың хөй янзы аргалыын, ленинчи партийжи болгаш улусчу принциптерге шынчы совет чурулга уран чүүлүнүң хөй националдыг мөзүлүүн бүдүрелдиг херечилеп турар. Бийир, сиилбирлел мастерлери совет уран чүүлдүң алдын фондузу болу берген, оларга чурулга эртинелерин тургускан.

Ноябрь 11-де ук делгелгени өштер В. В. Гришин, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих олар көрген.

Партияның болгаш чазактың удуртукчуларын делгелге-биле ССРЭ-нин Чурулга академиязының президентизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. В. Томский болгаш академияның оралакчы президентизи В. С. Кеменов таныштырган.

Шылгараңгай бодалчы болгаш пролетар революциязының стратеги, Коммунистиг партияның баштыңчызы, Совет күрүнениң тургузукчузу — Владимир Ильич Ленинниң чуруун көргүскен чогаалдарны калбаа-биле делгээн. Б. Иогансонуң болгаш оон өөреникчилериниң «Комсомолдуң III съездизинге В. И. Ленинниң чугаазы» деп сураглыг чуруу ол чогаалдарның бирээзи болган. Ленинчиге чайыннангчак чогаалдарны Е. Вучетич, М. Манизер, В. Серов, А. Герасимов, Н. Жуков, И. Грабарь, Н. Томский, Е. Кибрик болгаш оон-даа өскелер чуруп кирген.

Совет улустуң амыдырал төөгүзүнүң чурумалдары залдарда делгээн чуруктан чурукче, скульптурадан скульптураже улам делгеренгей калбарып турар. Революцияның, баштайгы беш чылдарның, Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларының, амгы үениң ажылчын аңгызының болгаш колхозчу тараачын чонунуң кайгамчыктыг төлээлекчилериниң чуруун А. Дейнеканың, Кукрыниксыларның, А. Пластовтуң, С. Герасимовтуң, С. Чуйковтуң, Г. Коржевтиң, У. Джапаридзениң, Д. Шмариновтуң, Э. Окастың, Ю. Непринцевтиң, М. Савицкийниң, И. Клычевтиң, Т. Яблонскаяның Ю. Пименовтуң, Т. Салаховтуң, Б. Шлейкинниң, А. болгаш С. Ткачев алышкыларының чогаалдарында көргүскен. Сураглыг скульптор В. Мухинаның, С. Лебедеваның, С. Коненковтуң, А. Кибальниковтуң, Л. Кербельниң, Г. Иокубонистиң, Е. Белашованың, Т. Залькалнистың, В. Боредайның, М. Кабуриниң, П. Бондаренконуң чогаалдарын делгеп көргүскен. П. Кончаловский, П. Корин, В. Ефанов, В. Орешников, Д. Налбандян, З. Азгур, В. Цигаль, А. Файдыш, В. Пинчук, Ф. Решетников олар хөй-нииттиң ажылдакчыларының, эртемденнерниң, артистерниң, чогаалчыларның хөй-хөй портреттерин чуруп тургускан.

Төрээн чуртувустуң чаражын К. Юонуң, М. Сарьяның, Н. Крымовтуң Н. Ромадинниң, А. Грицайның, У. Тансыкбаевтиң, Э. Калныньштың, Л. Бродскаяның, И. Бокшайның, Г. Айтиевтиң пейзажтарында йөрээп чураан.

Көрүлдениң түңнелинде академияның кежигүннери — делгелгеде көргүскен чогаалдарның авторлары-биле партияның болгаш чазактың удуртукчуларының чылыг беседазы болган.

Ук делгелге чурулганың, сиилбирлелдиң, скульптураның хөй-хөй темалының, чүүл-бүрү угланыышкынының мастерлериниң чогаадылгазын, социалистиг хөй националдыг уран чүүлүвүстүң чаңгыс аай аан-шинчизин тургузуп турар хөй янзы чурулга аяннарын чайыннангчак көргүзүп турардыр деп демдеглээш, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов делгелгени бедии-биле үнелээн. Академиктерниң чогаалдары кижизидикчи кайгамчык улуг күштүг, кижилерни сорук, хөй-ажы киирип, чараш мөзүнү үнелээр бодалды бодарадып, эстетиктиг таалалды берип турар-дыр деп, эш М. А. Суслов демдеглээн.

Социалистиг реализм уран чүүлүн үндезилээжип тургусканнарның аттары шынап-ла сураглыг. Оларның чагаан чогаадыкчы чаагай принциптерин бөгүн оларның кайгамчыктыг салгакчылары делгеренгей боттандырып турар. Ол күчүлүг уран чүүл амгы үениң ээзи, келир үениң ээзи база ол деп, эш М. А. Суслов чугаалаан.

Партияның болгаш чазактың удуртукчулары чурукчуларның чогаадылга ажылынга чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болурун күзеп йөрээген.

(СЭТА).

УЛУГ ОРУК ТУДУУ

Совет Эвилелиниң чөөн талазында Байкал—Амур демир-оруун тударын шапкынчып турар. 3200 километр дурттуг ол чаа демир-орук шугуму Сибирь кежилдир эрткен демир-оруктан оранчок соңгаарлады чоруй, база-ла ол дег угландыр Чөөн Сибирь биле Ыраккы Чөөн чүктүң тайгалыг девискээрин кежилдир эртер. Ол орук дуртун чүс-чүс километр кызырылдыр дорттап эрткеш, Оожум океан девискээриниң далай өртээлдеринге баар база бир демир-орук ол болур. Оруктуң эртер черлериниң бойдус байлактары кончуг хөй. Аңаа улуг үлетпүр комплекизи тургустунар, хоорайлар биле суурлар бедий бергилээр.

Ам ажыл-иштиң демир-орук шугумунуң бүгү дуртунда чорудуп турар. Он-он шинчилел-төлевилел бөлүктери орук эрттинмээн тайга черлерде оларның байдалын өөренип көрүп, чер бүдүжүн шинчилеп, эргежок чугула тудуг материалдарын дилеп тып турар.

Усть-Кут суурдан чөөн талада Нижнеангарскиже угланыр бедектел ажылдарын чорудуп турар. БАМ-Тында аразының 180 километр дурттуг участогунда демир-орук салыкчылары ажылдап турар. Бойдус талазы-биле нарын байдалдарга, сын, даг арттарын кежилдир 80 ажыг километр дурттуг орукту салып шөйген. Чөөн-чодур дыттар, хадылар, пөштер аразында тудуттуң бедик объектилериниң бирээзи — Тындинский суурну тудуп турар.

Байкал—Амур демир-оруунуң чамдык участоктарын ажыглаалга 1975 чылда хүлээдип бээр, чогум БАМ-ның бүгү дуртунга аргыжылганы 1982 чылда ажыдар.

ЧУРУКТА: БАМ—Тында демир-оруунуң 83 километр дуртунда орук салып турар. Ол демир-орук адыры Сибирь кежилдир эрткен турар демир-орукту Байкал—Амур демир-оруу-биле тудуштурар.

А. МАРШАНИННИҢ фотозу. ПМА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Конгресс соңгулдазындан чүү көзүлгенил

Каттышкан Штаттарга ноябрь 5-те конгресстиң ара-безерек соңгулдазы болган. Сенаттың үштүң бир кезиин (сенаттың 100 кежигүнүнүң 34-үн) болгаш төлээлекчилер палатазының бүгү составын (435 олуттуг) катап соңгаан. Оон-биле капсырлаштыр штаттарның 50 губернаторунуң 35-ин болгаш бүгү чуртта чер-черниң хоойлужудулга органнарын соңгаан. Ол соңгулданы президент соңгулдаларының аразында эрттирер, ону ынчангаш ара-безерек соңгулда дээр. АКШ-тың президентизин 1976 чылда катап соңгуур.

Каттышкан Штаттарга ара-безерек соңгулдаларның түңнелдери ийи чыл эрткен соонда Ак бажың дээш демиселге күштерниң канчалдыр сайгарылдыр, тургустунарының илден көргүзүкчүзү болур. Ук соңгулдалар аңаа ынчангаш кажан-даа политиктиг ужур-дузалыг боор келген. Президент соңгулдазы болур чылда шиитпирлиг болу берген туруп болур политиктиг болгаш социал-экономиктиг кол-кол айтырыглар ол соңгулдаларда илереп көстүр деп чүвени эрткен үениң дуржулгазындан билдинип турар. Ара-безерек соңгулдалар президент болур чаа-чаа политиктиг ажылдакчы кижилерни, шыырак кандидаттарны политиктиг амыдыралдың баштыны кылдыр хаая эвес дешпидип турар. Ак бажыңның политиказын, партияларны болгаш оларның баштыңнарын соңгукчуларның үнелеп турарын илергейлеп бээр база бир бадылаашкын кылдыр ол соңгулдаларны америк парлалга үнелексээр. Соңгукчуларның идепкейлиин, оларның политиктиг партияларны болгаш политиктиг ажылдакчыларны тала-дугай тыртарының өскерилгениң база ара-безерек соңгулдаларның түңнелдериниң аайы-биле үнелеп көөр. Биригээр чугаалаарга, ара-безерек соңгулдаларның түңнелдери келир үеде президент соңгулдазының перспективаларын угаазылап көөр аргаңы политиктиг угаазылакчыларга бээр.

Амгы ара-безерек соңгулдаларның түңнелдери чогум кандыг болганыл?

Аңаа демократтыг партия улуг тиилелгелиг болган. Ук партия төлээлекчилер палатазының соңгулдазынга эң улуг чедиишкинниг болган. Конгресстиң алдыы палатазының чаа составынга демократтар 290, республиканчылар — 144 олуттуг болур. Соңгулдалар болурунуң мурнунда күштер деңнээгүүрүн алгаш көөрге, аңаа демократтар 248, республиканчылар —187 олуттуг турган.

Демократтыг партияның сенатка чедиишкиннери оон эвээш. Оон чаа составы 61 демократтыг болгаш 39 республиканчылыг турар. Демократтар моон мурнунда аңаа 58, республиканчылар —42 олуттуг турган. Сураглыг политиктиг ажылдакчылардан сенатка Дж. Макговерн, Т. Иглтон, Ф. Черч, Аллай Биче-Стивенсон оларны катап соңгаан. Колорадо штатка кедергей дуржок үзелдиг республиканчы П. Доминикти ашкан бүзүрелдиг тиилелгени 36 харлыг демократ Г. Харт чедип алган. Г. Харт бурунгаа чылын президент соңгулдазынга Дж. Макговерниң соңгулда мурнунда кампаниязын удуртуп турган. Дж. Макговерниниң, Т. Иглтонуң болгаш Г. Харттың соңгутканы болза демократтыг партияның «либералдыг сеткил-хөөннүг бөлүү» сенатка бодунуң туружун хевээр арттырып, быжыглап апкан-даа боол магат чок деп түңнел үндүрер барымдааны америк тайылбырлакчыларга берген.

Губернаторлар соңгулдазынга база демократтар шүүлген. Олар соңгулда эрттирген 35 штаттың 27-зинге тиилээн. Республиканчылар 7 штаткала чедиишкинниг болган. Бир губернатор олудун демократтарга чоок, хамаарыжылга чок кандидат алган. Ам 50 губернаторнуң 36-зы демократтар, 13-ү — республиканчылар. Оон мурнунда губернаторларның 32-зи демократтар, 18-и — республиканчылар турган. Демократтыг партияның кандидаттары ылангыя Калифорния биле Нью-Йоркка, моон мурнунда республиканчы губернаторлуг, эң улуг ийи штатка тиилелгелиг болган. Ам демократтар чурттуң чонунуң барык 85 хуузу чурттап турар, эң улуг 10 штаттың 8-ин баштап турар.

Демократтыг партия республиканчыларга холгаарлаткан Ак бажыңга удур дээштиг туржур дээш, конгресстиң ийи палатазынга бодунуң хөй мурру болур төлээлекчилер санын оранчок көвүдедип алыр соруглаңы соңгулдаларга тургускан. Ук партия чер-черде байдалды контрольдаар дээш, губернаторлар олуттарынга болгаш чер-черниң эрге-чагырга органнарынга бодунуң төлээлекчилериниң санын база көвүдедип алыр сагыштыг турган. Демократтар 1976 чылда президент соңгуурунуң кампаниязын чедиишкинниг эрттирериниң бүзүрелдиг аргазын тургузуп алырын хандырар кол соруглалыг.

Республиканчы партияның удуртукчулары бо чылдың ара-безерек соңгулдазынга тиилелге чедип алырын кордаваан. Олар нургулайында республиканчыларга таваржыр чидириглерни аргалыг-ла болза эвээжедиринче болгаш боттарының партиязында боор турар кризисти ханылатпазынче сагыш салып турган. Республиканчы партияның соңгулда мурнунда кампаниязынга президент Дж. Форд идепкейлиг киришкен. Ийи ай дургузунда 20 штатка баргаш, хөй кижилиг митингилерге чүве чугаалаан. Ара-безерек соңгулдалар республиканчыларга таарымча чок кылдыр доостур түңнелдиг болу берзе, келир үеде президент соңгулдазынга оларның тиилээр ыңаныштарынга согуушкун таварыштырган туруп болур. Оларга ындыг бодал сагышсыраңчыг боор турган.

Республиканчылар төлээлекчилер палатазынга боттарының адааннылдарының үштүң ийи хуузу болган турарын чедип алырын мооңдактап шылаваан. Ынчангаш ам демократтар конгресстиң хүлээп алган кандыг-даа хоойлу төлевилелинге хамаарыштыр президентиниң хоругдалын күш чок болдуруп каавтып болур аргалыг апарган.

Америк тайылбырлакчылар ук соңгулдаларның түңнелдериң болгаш 1976 чылга чедир шиитпирлеттипмейн артып калган туруп болур кол политиктиг айтырыгларны анализтээш, республиканчыларның чедиишкиниң чок болу бергениниң кол-кол элээн хөй чылдагааннарын айыткан.

Бирээде, соңгукчулар чурттуң бергелерге таваржып турарының ужурунда харысалганы хамыктың мурнуңда чергле чазакка болгаш чагырыкчы партия онаақсаар. Ынчангаш демократтыг партияның ара-безерек соңгулдаларга чедиишкиниг болуру чаңчыл болу берген.

Ийиде, АКШ-тың экономиказы кончуг бергелерге таваржып турар болгаш чурттуң чоокку үеде олардан чайлаарының барымдаазы безин чок. Акша үнезиниң кудулаары, амыдырал чарыгдалдарының улгадыры онзалап көөр ужурлуг айтырыг болу берген. Гэллап институду айтырыглар салгаш, хөй-ниитиниң сагыш-бодалын илередип көөрге, бараан өртектериниң улгадып турарын айтырыглар харыылаан он американ бүрүзүнүң сезиги амгы үениң эң уржуктуг айтырыы кылдыр санап турар деп чүве билдинген. Кылыр ажыл тыппастааннарның көвүдеп турары сагышсыраңчыг апарган. Ам чурттуң ажылдап шыдаар чонунуң алды хуу хирези кылыр ажыл тыппастай берген. Чаа президент Дж. Фордтуң экономикага хамаарыштыр хемчеглер алыр деп саналдаанындан болгаш хамыктың мурнунда үндүрүг улгаттырар дугайында оон шиитпир үндүргенинден чон база чөгенң берген.

Республиканчы партияның кризиске таваржы бергени база бир чылдагаан болган. Ооң ол кризизи «Уотергейт херээнден» илереп үнген. Ону сайгарып көргениниң түңнелинде Р. Никсон бо чылдың августа халажыр ужурга таварышкан. «Уотергейт чаргызының» уламындан Американың чону политиктиг албан черлеринге, политиктиг ажылдакчыларга бүзүревестей берген. Ара-безерек соңгулдаларга чедир 3 ай арткан турда Р. Никсон халажы бээрге, ол чаргы-чаалының соңгукчуларга салдары кошказадаа, халашкан президентиге суд баймсаалдазында чайлаар эрге тыпсыр деп президент Дж. Фордтуң шиитпир үндүрүп кааны соңгукчулар, оларның аразында соңгулдага республиканчы партия дээш бадылап турганнар безин чиктигзиниишкиниг угаазылап турар.

Ак бажыңда болгаш республиканчы партияның удуртулга черинде үндаргай хөөннер кедергей апарган. Моон үстүнде айыткан барымдаалар болгаш оларның уламындан тыптып келген хамык уржуктар президент соңгулдазынга чедир күштүг болган туруп болур. Ынчангаш ам республиканчылар соңгулда түңнелдерин бодаарлаи туржук, харын нургулайында боттарының келир үезинге сагышсырап турар.

Республиканчылар чаа президент соңгуп алырынга чедир арткан үеде боттарының хүрээлениңин өөделедип аптар бе? Ол айтырыгның харыызы чүгле чоорту билдинген туруп болур. Ийи-ле чыл арткан. Ол үе ындыг нарын айтырыгны шиитпирлээринге эмин эрттир кыска хуусаа болур.

Демократтыг партия ара-безерек соңгулдаларның түңнелдеринге амыраанын чажырбайн турар. Демократтар чуртту башкарар «эргени улустан» апкан деп, төлээлекчилер палатазының баштыңы К. Альберт медеглээн. Демократтыг партияның национал комитединиң даргазы Р. Страус база ындыг медеглел кылган. Ындыг-даа бол соңгулдаларның түңнелдерин тап-билээ, реалистиг ёзу-биле үнелеп көрген үннер демократтыг партияның хүрээлениңде база дыңналып турар. Эрткен соңгулдаларда хамыктың мурнунда соңгукчуларның хоомча чок болгаш идепкей чогу илереп көзүлген, ынчангаш аңаа чуртту удуртур эргени ийи партияның чаңгызы-даа чедип албаан деп, демократтыг партияда улуг күш боол турар профэвилелдерниң төлээлекчилери айыткан.

Чуртту кризистиг байдалдан үндүреринге дуза чедирги дег, калбак социал-экономиктиг программа боттандырарын саналдап үндүрбес болза, демократтар берге байдаалга таваржы берип болур деп, сенат кежигүннери Дж. Макговерн биле У. Мондейл демдеглеп сагындырган.

Оон-биле катай алырга, демократтар 1972 чылда президент соңгулдазынга чедиишкин чок болган, ооң соонда оларның ондактыг хөй-хөй талалары бар апарган. Партияның политиктиг эп-найыралы бузулгаш орталанмаан, ооң өжээннешкек фракциялары болгаш бөлүглежиишкиннери бар.

Демократтыг партияның баштыңнары хөй амырап турар деп чүве ук партияның байдалындан билдинип турар. Эрткен ара-безерек соңгулдаларга бадылаашкынның байдалы база ону кандыг-бир хемчээлдиг-биле херечилеп турар. Соңгукчуларның хөй нуруузу демократтарның сагыш-бодалын чөпсүнер дивейн соңгулдага олар дээш бадылап, республиканчыларның ажыл-чорудулгазынга удурланыышкынын илергейлексээн. Ындыг турда, ол удурланыышкын республиканчылар чазааның даштыкы политиказынга удур эвес, харын ооң иштики, хамыктың мурнунда социал-экономиктиг политиказынга удур угланган. Оларның чазааның даштыкы политиказын америк улустуң хөй нуруузу деткип турар болган.

Сөөлгү үеде америк политиктиг системадан соңгукчуларның чөгенгени улам тодаргай билдинип турар апарган. Эрге-чагырганы буржуазтыг ийи кол партияның кайызының холгаарлап аптарын соңгукчулар херекке албастай берген. Оларның идепкейи соңгулда келген тудум улам кошкап турар. Амгы ара-безерек соңгулдаларга бадылаашкын бээринге бадылаар эргелиг 145 миллион американнарның 38 хуузу-ла киришкен. Ол түңнел сөөлгү 34 чыл дургузунда «рекордтуг» болган!

О. АНИЧКИН. (СЭТА).

ИТАЛИЯ. Италияның профэвилелдериниң кыйгырыын ёзугаар кыска-кыска ажыл соксадыышкыннарын бөгүн чуртта эрттирип турар. Ажыл-ишчилер ажыл төлевирин улгаттырар, ажыл тывылбастаарын узуткаар, эргежок чугула социал чаартылгаларның дугайында профэвилелдерниң негелделерин деткип турар.

ЧУРУКТА: ажыл соксадып турар харылзаа ажылдакчыларының чыскаалы.

(СЭТА-ның фотохроиказы).

Кышкы оруктар

САМАГАЛДАЙДАН АК-ЭРИК ЧЕДИП БОЛУР БЕ?

Чонуң орук харылзаазынга хамаарышкан чагаалар бистиң редакцияга хөйү-биле кээп турар. Оларның аразында пассажирлер аргыштырып турар транспортчуларның эки ажылын үнелээн, оларга өөрүп четтиргенин илергейлээн болгаш чамдык таварылгаларда, кайы-бир суурнуң чонундан автобустар чорбастаанын шүгүмчүлээн чагаалар-даа бар болгулаар.

Эрткен чайын Кызыл — Хову-Аксы аразынга автобустар чорбастай бергениниң дугайында элээн чагаалар бисче келген. Ол черлерниң аразында орукту септеп, чаарткап соонда автобус маршрудун ажыткан.

Ындыг хевирлиг чагаалар Тес-Хем районуң Ак-Эрик суурунуң чурттакчыларындан моон мурнунда база кээп тургулаан. Ол чагааларны хамаарышкан организацияларже хемчег алыры-биле шилчидип турзувусса-даа, тодаргай хемчег алдынмаан, бистиң кодээ бижикчилеристен хомудалдыг чагаалар үргүлчү кээп туруп берген. Ол чагаалардан чамдык одуруглар бо:

Шимит Делгер-оолдуң бижээни:

«Шагаа Кызыл—Ак-Эрик маршруттуг автобус чоруп турда, биске эки-ле турган. Ол рейсти соксатканнан бээр 3 чыл чедип тур. Бистиң даргаларывыс бо айтырыгны дыкаала хөй черлерге тургускан бис дээр чорааң. Ам удавас автобус келир-ле дээр. Ол келбес-даа сураг.

«Ак-Эрик» совхозтуң электриги Моңгуш-Дадар-оолдуң чагаазындан одуруглар:

«Эргим редакция, мен шериг албанындан чазын халажып келдим. Бо чагааны суурнуң чурттакчы чонунуң диләэн ёзугаар бижидим. Бистиң бо чагаавысты солунга үндүрүп көөрүн улуу-биле дилеп ор бис.

Район төвү Самагалдай, Кызыл азы өске-даа черлерже четкеш кээри кончуг-ла берге апарды. Колхоз конторазының чанынга эртенниг-ле машина доскан кижилер хөй-биле сыралып кээр. Оларның аразында чаш уруглардыг, дарыг болгаш кырган-даа кижилер бар боор-дур. Чүък чүдүрген машиналар кырынга улус олуртур эвес, аймыдыг-ла болгай. Чайын мүн-не чүгээр, аргастанып чеде бээр. Ам соок дүшкен, автобус чокка аргыжары улам бергедей берген».

Кодээ бижикчилерниң кодүрүп турар айтырыы кончуг шын. Ынчалзажок кайы бир суурже автобус чорувайн баарга, бүгү-ле буруузу автотранспортчуларже чүүй каар ышы эвес чүүлдер бар. Хамык ужур ында эвес. Септелге дергелгези ажыл-агыйлардан азы бүдүрүлге черлеринден бүрүн хамааржыр район иштиниң оруктары үрелип баксыраарга, ындыг черлерже автобустар чорударын күрүнениң автоинспекция органнары хоруп турар. Ооң уламындан автобустар шимчээшкиниң үзүктелип пассажирлерге таарымча чок байдалдар тургустунуп турар. Ынчап кээрге, тус-тус районнарның удуртур органнары маңаа база хамаарылгалыг апаар.

Самагалдай—Ак-Эрик аразынга автобус чүге аргыжыпайн турарыл деп айтырыгны тодарадыры-биле чоокта чаа Тес-Хем районга авторитеттиг комиссия чорааң. Комиссияның ажылынга Тыва АССР-ның ИХМ-ниң Куравтоинспекциязының улуг инженери В. Е. Гурков, республиканың автотранспорт эргелелиниң пассажирлер аргыштырар килдизиниң начальниги В. Ф. Холырев, республиканың автооруктар тудуу болгаш ажыглал эргелелиниң начальниниң оралакчызы Д. С. Моңгуш, Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң начальниниң оралакчызы Н. Б. Павлючок болгаш бистиң редакцияның төлээзи, бо чүүлдү бижээн кижи киришкен.

Ак-Эрикче чоруп турган автобустуң чүге чорбастай бергениниң дугайында айтырыг моон мурнунда-ла билдингир турган. Тес-Хемниң хоорайжок кежиглигиниң ийи талазында чаа орук кызым, ону-ла чаңгыландыг. Оолап улуг автобустар чорууру айыылдыг. Ону барымдаалааш, автоинспекция чери ук черни эде кылгыже чедир автобус чорударын хораан актыныы май айның төнчүзүнде тургускаш, ооң бир хоолгазын райкүүскомга берген. Июль айда база катап хыналданы кылырга, орук септеттинмээн болган. Оон бээр-ле бо айтырыг чугаа кырынга артып, ол-бо организациялар, тодаргайлаарга, районнуң удуртур органнары республика органнарынче, демгилери район органнарынче чүүй кагжып туруп берген.

Октябрь 30-те комиссияның кежигүннери Самагалдайга чедип бергеш, райкүүском даргазы Н. В. Чындыгыр, Самагалдайда № 1472 орук участогунуң начальниги А. А. Еликин олар-биле кады ковүрүг чанында оруктуң чедир кылдынмаан черин тодаргайлап көрүп, самал-оналын солушкан. Ковүрүг чоогунда кезек чер шыналала улуг автобустар чорууруңга таарышпас болган. Оруктуң дөш үнер черлерин кудургайын болгаш ээр-кызаа база айыылдыг черлерин сагындыргал орук демдектери чок, оңгарлар хомдүнмээн, ковүрүг чоогунда ийленчектерде бичии чагыларны тургуспаан, ковүрүг кырын (ийи талазын) дериминээн. Кол-ла чүүл ковүрүгүнүң Ак-Эрикче углаан талазында кезек черниң оруунуң кызаазында боол турар. РСФСР-ниң автомобиль транспорт министерствозунуң бадылаан дүрүм инструкциязында (№ НН-14-15) «Икарус» хевирлиг улуг автобустарның чоруур оруунуң калбаа 7 метр болур деп айыткан. А бо ковүрүгнуң чоогунда чал оруктуң калбаа чүгле 5 метрге өйлежир.

Оруктуң ол участогун калбартыр дерин тургузуп алыр арга район организацияларында бар. Районнуң орук черинде, колхоз, совхозтарында, өске-даа бүдүрүлге коллективтеринде орук септелгезинге ажыглаар техника, кижи күжү-даа четчир. Маңаа чүгле райкүүскомнуң талазындан организастыг ажыл негеттинип турар. Аңаа хамаарыштыр чугаа партия райкомунуң бирги секретарының кабинединге болган болгаш Ак-Эрикче автобус маршрудун бо үеде ажыдарын дугурушкан.

База бир айтырыг «Кызыл—Тес-Хем» деп каай автобус Кызылдан Самагалдайга баргаш, дес дарвалаштыр бир хүн ол ийи суурнуң бирээзинге четкеш, Самагалдайга хонар апаар. Ооң эртенинде ол ийи пунктунуң кайы бирээзинге баргаш Кызылче ээптер. Ынчаарга амгы үеде ол автобусту хондурар гараж тывылбайн турар. Ону база-ла район органнары шиитпирлээр ужурлуг.

Адак соолгунде чугаалап каар чүүл болза, чамдык районнарның удуртукчу органнары орук тудуунга, септелгезинге чурттакчы чонну, бүдүрүлге, албан организация черлерин киириштирер талазы-биле партия болгаш чазактың хүлээп алган доктаалдарын шүтпес күүседип турар. Чижээлээрге, Тес-Хемниң ажыл-агыйлары, бүдүрүлге черлери — орук участогунга 60 муң ажыг рубльдиң кылыр ажылын болгаш киирер акша-хөреңгизин чедир күүсетпээн бооп турар.

С. МААДЫ. «Шынның» тускай корр.

КЫЗЫМАК ИШЧИ

Маңнай Кызыл-ооловна Моңгуш 15 чыл дургузунда хаван фермазынга ажылдап келген. Сөөлгү чылдарда ферманы эргелекчилеп турар.

Фермада 219 хаван бар. Оларны ажаап-тежээр, чемгерер, өдээн аштаар дээш ажыл-ла хөй. Ону ферманың ажыл-ишчи коллективи чедиишкинниг күүседип, эът бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле колхозтуң планның онзалдаларын боттандырарынга боттарының төлептиг үлүүн киириштирип турар.

Төрүүр улуг хаван бүрүзүнден 10—12, а дуңгуш хавандан 6 хаван оолдарын камгалап алыр хүлээлгезин ферманың коллективи күүсеткен. Ажаап турары хаваннарын мелди кыш ажырар дээш олар кызымак ажылдап, ферманың кышка удур чылыглаашкынын боттарының күжү-биле чогуур үезинде кылып доосхан.

Кызымак ишчи, кодээ Советтиң депутады Маңнай Кызыл-ооловна Моңгушту Совет Тываның 50 чыл оюнда СЭКП райкомунуң болгаш райүүскомнуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

О. САЙЫН. Чөөн-Хемчик район, «Октябрь 30 чылы» колхоз.

СЦЕНАДА—БИИ-ХЕМЧИЛЕР

Совет Тываның 30 чылдаан оюнга тураскаатткан бот-тывынгыр уран чуулдуң республика көрүлдезиниң ниити эдилгэ ам-даа уламчылап турар.

Ол хүн Тураның Культура бажыңы кажангызындан-даа эртык каас-шиник кылдыр дериттинген. Эртенгиниң ол шактан эгелээш, районнуң колхоз, совхозтарындан байырлыг лозуң, кыйгырыг бижиктер-биле шиметтинген кызыл туктарлыг машиналар Культура бажыңының чанынга кээп чыскаалдыр тургулапкан. Оон үнгүлээн каас-шиник коттинген бот-тывынгыр артистерниң баян-хөгжүм, каткы-хөг, ыр-шоору улуг байырлалдыг ол хүннүң эгези болган.

Районнуң колхоз, совхозтарындан ажыл-ишчи уран талантылыгларның магадаңчыг ыры-хөгжүмүн, оюн-тоглаазын көөр дээн туранчылар Культура бажыңының көрүкчүлер залының олуттарын шагда-ла ээлепкен.

Көрүлдениң көжегезин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи ажыткан.

Бо көрүлдеге шупту 183 бот-тывынгыр артистерни хаара тудуп турар 5 уран чүүл коллективтери киришкен. Маңаа киришкен концерт бүрүзүнүң программазы хөй националдыг улуг Совет Эвилелиниң өг-бүлезинге Совет Тываның каттышкан-ла 30 чылдар иштинде чедип алган кайгамчык чедиишкиннерин, хере базымнарын, хөй националдыг совет чонунуң чаңгыс иениң төлдери дег, тайбың күзелдиг интернационалчы найыралын көргүзүп, көрүлдениң кол негелделеринге дүгжүп турарын жюри комиссиязы демдеглээн.

Көрүлдеге киришкен бот-тывынгыр уран чүүл коллективи бүрүзүнүң программазында бир-ле онзагай чаа номерлер, чедир кылдынмаан-даа болза бодалдар, оон ыңай сайзырадып ажылдап болур темалар барын комиссия айыткан. Чижээ, Тарлагда школа башкызы Александр Маадыр-оолдуң тыва улустуң амыдыралын көргүскен «Дүг салыр», «Тараа» деп танцылары тоннүзүнге чедир бышпаан-даа болза, оон темазы болгаш бодалдары кончуг солун.

Билелигде ветеринар-техник Зоя Маадының композитор Саая Бюрбэниң «Маадыр угбамга», «Айлан кужум» деп ырларын күүседикени улуг сонуурганы чаалап алган. Ол ышкаш «Саян» совхозтуң бот-тывынгыр артизи Галина Чоманың бот-тывынгыр композитор Григорий Базырныңа «Бай-ла тайгам» деп ырызын күүсеткени, Ленинка кодээ клувунуң бот-тывынгыр уран чүүл киржикчизи Суратпайның ырлары, интермедиялары, гитарага күүседиглери, Тарлагдан бөлүк күүседикчилерниң лалайжыларның танцызы, Турандан Борбак-оол Араптаңның удуртканы оолдар ансамблиниң малчыннар ырызын күүсеткени дээш өске-даа хөй-хөй номерлер көрүкчүлерниң адыш часкаашкыннары-биле үделип, жюри комиссиязының бедик үнелелин алгылаан.

Мооң алгаш көөрге көрүлдеге янзы-бүрү профессияның кижилери киржип турары-биле онзагай. Оларның аразында кадарчы, саанчы, механизатор, мал эмчизи, башкы, эмчи черле кымнарны чок дээр.

Көрүлдениң түңнелинде бирги черни Тураның Культура бажыңының коллективи, ийгизин Аржаан, үшкүзүн Тарлаг кодээ Культура бажыңнарының уран чүүл коллективтери алгылаан. Маңаа Туран Культура бажыңының танцы удуртукчузу Анастасия Сурикованың, Аржаан Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу Комысовтуң ол-ла Культура бажыңында музыка бөлгүмүнүң удуртукчузу, школа башкызы Владимир Сенгиниң кызымаккай ажылын жюри онзалап демдеглээн.

Үстүнде айыткан чедиишкиннер-биле кады көрүлде үезинде илерээн четпестерни мооң соңгаар чайладып, республика көрүлдезинге катаптаазы-биле жюри комиссиязы ханы анализтиг кылгаш, коллектив бүрүзүнүң уран чүүл удуртукчузунга чогуур сүмелерни берген.

А. САЛЧАК.

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң улуг инспекторy.

КӨЖЕГЕ-ДАА АЖЫТТЫНГАН

Дүүн республиканың хөгжүм-шии театрынга найысылалдың бот-тывынгыр коллективтериниң Совет Тываның 30 чыл оюнга тураскааткан уран чүүл көрүлдези эгелээн. Көрүлдениң хөлбеңнээн көжегезин баштай-ла хоорайның харылзаа белдириниң коллективи ажыткан. Көрүкчүлер чуңдаа мурнай О. Полежаеваның күүселдези-биле Ю. Күнзегештиң «Мээң Тывам» деп шүлүү-биле таныжкан. Дараазында харылзаа ажылдакчыларының хөйнүң ыры «Байлак Тывам» деп ырны аңгы-аңгы үнерге күүсеткен. Ук ырның авлгазын коллективтиң уран чүүл удуртукчузу Ю. Потапов юбилейге уткуштур бижээн.

Көрүлдениң көжегезин ажыткан бот-тывынгыр артистериниң уран талантызын эндан дииниттелтен адыш часкаашкыннары бадыткан турган. Эң ылангыя Санчай Ховалыг бызаанчыга үдээрге, Кара-кыс Ховалыг «Эрге чокка чорааным», «Шеми хемим» деп улустуң ырларын таалаңчыы-биле ырлаан. Черле ынчаш Ховалыгтарның талантызын жюри улуу-биле үнелээн. Санчай бызаанчыга, а Кара-кыс хомуска тыва аялгаларны ойнай бээрге, сагыш-сеткил көдүрлүп кээр. Ол ышкаш харылзаа ажылдакчыларының танцы бөлүү «Шаажаңнар» болгаш өске-даа хөйнүң танцыларын чедиишкинниг күүсеткен.

Пассажирлер АТБ-зиниң коллективиниң концерти кыска-даа болза, чамдык солун номерлер база бар болган. Оларга Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Н. Констатиновтуң «Дөрт дугуй» база «Туттурбас өжээн негекчилери» деп кинодан ырны ырлаапып, уруглар ансамблиниң күүселделерин хамаарыштырып болур. Ынчалзажок бо хире улуг бүдүрүлге черинден концертте чүгле чеди уруг, үш оол киржип турары илеткей чок черукту херечилээр...

Баштайгы хүннүң ийги чартында сүт заводунуң, алгы заводунуң, респотребсоюзтуң, «Энергетик» Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери ойнаан. Оларның иштинден эң ылангыя «Энергетик» Культура бажыңындан келгеннер шырак белеткелдиин көргүскен. Көрүлде уламчылап турар.

ЧУРУКТА: харылзаа белдиринден келген бот-тывынгыр артистер Кара-кыс болгаш Санчай Ховалыглар күүселде үезинде.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

«СПОРТЛОТО»

Бистиң чуртувуска күш-культураны болгаш спортту сайзырадырынга база спорт объектилерин тударынга, эргилерин септээринге дыка хөй акша-хөреңги херек. Бо айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээринге ажылчы чонну массалыы-биле киириштирери эргежок чугула болу берген. «Спортлото» деп аттыг саңның спорт лотереязы тыптып келген. Мону ойнаарынга улустар күзелдиг киржип турар, Бистиң чурттуң ийи муң хоорайының болгаш суурунуң чурттакчылары «Спортлотону» ойнап турар.

«1971 чылда Москвага «Спортлотога» киржип эгеледим. Оюн менээ дыка таарышкан. Оон бээр-ле бо оюнга доктаамал киржип келдим. Тираж бүрүзүнге үргүлчү киржип келгенимден улуг түңнүг ойнаашкынга таварыштым. Бо чылдың чээрби алдыгы тиражынга ниитизи-биле 30.348 рубльди ойнап алдым»—деп, Борис Иванович Пушкарев (Красноярск) чугаалап турар.

Красноярск крайга «Спортлотонуң» тиражы он хонгаш-ла бир удаа болур. Аңаа киришкен кижилерниң үжүүнаап-ла улуг түңнүг ойнап алышкынга таваржып турар.

Спорт лотереядан чүнү ап турарыл?

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң бюджединче чылдың-на 30 миллион рубльди шилчидип турар. «Спортлотонуң» киирген хөреңгизи-биле чүс ажыг улуг спорт объектилерин тудуп турар болгаш туткан.

Бистиң крайга «Спортлотонуң» зона эргелелин тургусканда бээр ийи чыл ажыл турар. Бо аразында крайның спорт комитединиң бюджединче бир миллион хире рубльди шилчиткен. Крайга болуп эрткен РСФСР-ниң Улустарының бешки кышкы спартакиадазын белеткээринге «Спортлото» улуг дузазын көргүскен. Ол ышкаш өске-даа белеткелди болгаш ажылдарны чорударынга дузалаан. Ылаңгыя крайның шилиндек спортчулары таарымчалыг эки дериттинген черлерге белеткелди чорутканнар. Конькиге маңнаарлар Коломпага, фигуристер Свердловскиге, Новосибирскиге, дагдан хаактаарлар Кемерово областының даглыг черлеринге белеткелди эрттирген. Ортa чорүп турган спортчулар бүгү чарыгдалын «Спортлотодан» кирген орулга-биле эрттирген.

Лотереяны канчаар доддуруп болгаш хынаарын кыска-биле таныжып көрээлиңер. «Спортлото» азы «Спортлото-2»-ниң карточказын садып алган дийик силер. Бирги ниниң өртээ 30 копеек, ийигизиниң — 60 копеек. Карточка «А, Б, В» деп үш кезектен тургустунган. «Б», «В» кезектер бирээзи-ле 49 көзенек-клеткадан тургустунган. Клетка-көзенек бүрүзүнде дес-дараалай бирээден дөртен тоска чедир дугаарлап каан. Силерниң сорулгаңар болза ол номерлерниң иштинден туралааныңар алды номерни шилип алгаш олуштур-солуштур шыйып каар. Ону карандаш-биле шыйып болбас. «Б» кезектен алдыны шыйгаш, «В» кезектен база-ла ол номерлерни шыйып кааптар. Оон соонда шыйган номерлерни «А» кезекке (ону квитанция дээр, ол Силерге артып калыр) дүжүрүп алыр. «А» кезекти өскелеринден аңгылап алгаш, «Б» болгаш «В» кезектерни (бот-боттарындан аңгылавайн) «Спортлотонуң» тускай хааржаанче, ында айыткан хуусаазындан орай эвесте суп каар. Ол хааржак сарыг өңнүг, «Спортлотонуң» эмблемазын чуруп каан болур. Олар харылзаа салбырларында турар. Ам чүгле тираж келирин манаар. Ону телевидениеге, радиога дамчыдып, «Известия», «Труд» солуннарынга парлап турар. Оон квитанциярыңар ёзугаар хынаар силер. Бир эвес алды номер шупту таарышкан болза улуг түңге — 5 муң рубльге таваржыр. Беш номер таарышканда база-ла шуптуузундан биче эвээш-даа бол, хөй түңнүг акшаны ап болур. Бо таварылгада силер бодуңар Красноярскиде «Спортлотонуң» зона эргелелинге чедип келир ийикпе азы «А» карточканы өртектиг чагаа-биле чорудар. Бистиң адрезивис: 660064. Красноярск—64, о. Отдыха, Центральный стадион, зональное управление «Спортлото».

Бир эвес үш азы дөрт номер таарышканда, оларның ойнап алышкының чурттап турар хоорайыңарның төп ажаалга кассазындан азы бирги разрядтың ажаалга кассаларындан ап болур.

«Спортлото—2»-ниң карточказын долдурары «Спортлото»-биле дөмей-ле. Мооң ылгалыр чүүлү болза, ай санында 10, 20, 30 хүннеринде болур «Спортлото» болгаш «Спортлото—2»-ниң кайызының-даа тиражынга «Спортлото—2»-ни таварыштырып болур. Ынчангаш ол ийи тиражка киржир болганындан ойнап алыр аргазы улуг болуру чугаажок.

«Спортлотога» киржиринерни күзедивис.

А. АГАФОНОВ.

Красноярскиде «Спортлотонуң» зона эргелелиниң улуг инструнтору.

МУЗЫКА ШКОЛАЗЫНДА

Эрткен ийи айда Хандагайтыда уругларның музыка школазы өөредиилге-кижизидилгениг ажылдарга боттуг хемчеглерни кылып чоруткан болгаш багай эвес түңнелдерни чедип алган. Бичии чаштарны музыкага өөредир, база районнуң уран чүүл көрүлдезинге дузалажыр талазы-биле чамдык башкылар улуг идепкейни көргүскеннер. Чижээлээрге башкылардан Оюн-оол Монгуш, Мария Бойду, Чечек-оол Кара-Сал, оларның класстарындан бирги удуңну чүгле 4—5-ке дооскан өөреникчилер хөй. Оларга баян клазының бирги классчылары Светлана Сарыглар, Венера Өөржак, Куулар Марина, фортепиано клазының 6-гы классчызы Люда Митир-оол, гитара клазының 2-ги классчылары Ира Куулар, Тоня Донгак болгаш өске-даа хөй өөреникчилерни адап болур.

Музыка школазының башкылар коллективи районнуң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге кызымаккайы-биле киришкен болгаш черле ынчап чоп ортузунга музыканы тайылбырлаар ажылды сөөлтү үеде холга алган. Школада хөй уруглар хаара туттунган, ынчалза-даа хөгжүм херекселдериниң четпези-биле башкылар бергедээшкинге таваржып турар. Бүдүн школада чүгле чаңгыс гитара, үш фортепиано бар. Уруглар бажыңнарындан хөгжүм херекселдерин эккелгеш өөренип турарлар. Бо четпестерни дарый чайладыр болза, ажыл улам экижиири чугаа чок.

Б. ХОМУШКУ,

уругларның музыка школазының башкызы.

Өвүр район.

УЧИЛИЩЕВИС 60 ХАРЛААН

Эрткен айның сөөлгү хүннеринде Москваның Е. Вахтангов аттыг күрүнениң академиктиг театрының чанында Б. В. Щукин аттыг театр училищези 60 харлаан оюн байырлап эрттирген.

Байырлаалдың баштайгы хүнүнде училищениң студентилери башкылар-биле кады Новодевичье хөөрүнге чордувус. Ол хөөрде бистиң училищениң мөчээн башкыларын, театрның артистерин орнукшуткан. Евгений Багратионович Вахтанговтуң, Борис Васильевич Щукинниң хөөрлеринге чечектер салып мөгейген соонда митинг болган. Училищениң ректору Б. Е. Захава чугаазынга Е. Б. Вахтангов, Б. В. Щукин, Т. М. Шухмина-Щукина, Д. М. Шихматов, А. А. Орочко болгаш өске-даа башкыларның, училищениң баштайгы база дайынның аарберге чылдарында, канчаар ажылдап чорааның сактып чугаалааш, оларның ажылын ам-даа төлептиг уламчылаарын даңгыраглаан.

Ол-ла хүн училищениң 60 харлаанынга тураскааткан байырлыг кежээ болган. Аңаа училищениң Москвада болгаш өске-даа черлерде доозукчулары чыглып келген. Байырлыг кежээни ректор Б. Е. Захава ажыткаш, баштайгы сөстү Вахтангов театрынга берген. Театрның кол режиссёру Е. Р. Симонов байыр чедирген соонда, «капустник» (каттырынчыг номерлер) эгелээн. Вахтангов театрының соонда, Щукин училищези, «Сатира», миниатюра, ойнаарактар театрлары, МХАТ, Малая Бронная театры болгаш Молдавияның «Лугаферул» театрының төлээлери байыр чедиргеш, боттарының каттырынчыг көргүзүглерин ойнааннар.

В. АРАПТАН,

училищениң студентизи.

ЧАШТАР – ЧОРГААРАЛЫВЫС

«Сүт-Хөл» совхозтуң Иштии салбырында уруглар яслизиниң ишти-дашты безин көрүштүг. Арыг-силиг, бүгүде чүве эмге-сескелиг. Мында ёзулуг-ла сагыш-човангыр кызымаккай кижилер ажылдап турар дээрзин кижи дораан эскерип каар. Салбырның ажыл-ишчилериниң 6 айдан 3 хар чедир назылыг уруглары ында арыг-силиг, культурлуг өзүп, доругуп турар.

Ясли эргелекчизи Дузак-Саар Ондар ажылды билдилиг башкарып, эш-өөрүнүң, төрелдерниң хүндүткелин чаалап алган. Арыг-силиг, чырык, чылыг яслини дериикластааны эки.

Уругларны ол хире сагыш-човангыр ажаап, культурлуг ажы-чаңга кижизидип турары дээш ясли ажылдакчыларынга ада-иелер өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

М. ОНДАР.

* * *

Кызылда № 7 ясли-садиктиң коллективи Тываның 30 чылынга алдаржыткан социалистиг чарышка бирги черни алган. Ол коллектив Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнатканы эки ажылдың херечизи.

Коллективтиң чедиишкиннинге Полина Филипповна Черноусованың киирген үлүү эвээш эвес.

П. Черноусова ясли-садикке 10 чыл поварлап, уругларга амданныг, эки шынарлыг аъш-чемни кылып берип келген. Ооң ажылы харысалгалыг, хүндүлүг, чымыштыг. Дуржулгалыг повар ажылынга эртен эрте кээп, кежээ орай чанар, бүгү-ле ажылын таарыштырып, улгап-башкарып билир. Ооң кылган аъш-чемниниң шынарындан уругларның кадыкшылы, культурлуг өзүлдези база улуг хамааржылгалыг.

Полина Филипповна ажылдап келген үелеринде аъш-чем шынары багай деп чемеледип черле көрбээн. Хөй удаа шаңнал-мактал ап, коллективтиң хүндүткелдиг кижилериниң бирээзи болуп турар.

А. МОНГУШ.

ДЕМИСЕЛ ЧИДИГЛЕНГЕН

Делегей чемпиону-биле ойнаар эрге дээш Анатолий Карпов биле Виктор Корчнойнуң аразында болуп турар түңнел маргылдааның ээлчеглиг чээрби бирги салы болган. Он тоску көпте Корчной ийиги тииплегени чедип алган. Маргылдаалы байлал чидиглентен. Сан 3:2 болуп, Анатолий Карпов мурнап турар. Маргылдааның төнчүзүнге чедир үш салыг арткан.

Чээрби ийги салыг бөгүн Чайковский аттыг концерт залынга болур.

(СЭТА).

Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем

Хөй-ниитиниң кичээнгейин улгаттырар

1974—1975 өөредилге чылы бүгү-нитти ортумак өөредилгеже шилчилгениң боттандырарынга шиитпирлиг ужур-дузалыг чыл болур. Бо чугула сорулганы күүседеринге ажылдап турар аныяк-өскенниң бот-өөредилгелиг кежээки школазы бодунуң талазындан биче эвес үлүг-хуузун киирер апаар.

Улуг-Хем районнуң бот-өөредилгелиг ортумак школазының удуртулгазы сес чыл болгаш ортумак школаларның чанында тургускулаан өөредилге-консультация пунктуларының эргелекчилери, ында партия, совет болгаш комсомол база профэвилел органнары, ажылдап турар башкылар коллективи янзы-бүрү албан организация черлеринде аныяктар ортузунга ортумак эртемниң ужур-дузазының дугайында таныдылгалыг хуралдарны, беседаларны болгаш тайылбыр ажылдарын доктаамал чорудуп келген. Оон түңнелинде эрткен 1973—1974 өөредилге чылында районнуң 17 суурларының өөредилге-консультация пунктуларынга 778 ажылчын аныяктар зачеттарын чедиишкинниг дужаап, дараазының класстарынче шилчээн. Ооң иштинден 138 өөреникчи сес чыл школазын дооскан-ның херечилелдерин, 154 өөреникчи 11-ги классты доозуп, ортумак билигниң аттестаттарын алганнар.

Бо чугуда айтырыгны шиитпирлээринге идепкейлиг киржип, боттуг ажылдарны, дузаны чорудуп, чедирип келген «Ак-Туруг» совхозтуң партком секретары эш Г. Шойдакты, ында кодээ Советтер күүскомнарының даргалары эштер В. Чоржей-оол, Т. Монгушту, өөредилге-консультация пунктуларының эргелекчилери эштер К. Шайдакты, Т. Дары-Сүрүңнү, Ийи-Талда В. Бавуу-Сүрүңнү, Хайыраканда К. Кыргысты дээш өскелерни-даа чоргаарал-биле мактап болур. Ажылчын аныяктарга быжыг билиглерни бээринге башкылар А. Кошкарова, Ш. Намажыган, П. Ондар, К. Кызыл-оол, Н. Осумба олар кызымаккай ажылдап, кичээлдерин теоретиктиг болгаш методиктиг бедик деңнелге эрттирип турганын мактаар ужурлуг.

Чаа өөредилге чылында ажылчын аныяктарны бүгү-ниити ортумак өөредилгеже хаара тудар талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүсекчи комитединиң бо чылдың май 22-деги шиитпири-биле сес чыл болгаш ортумак школаларының чанынга 830 өөреникчилиг 16 өөредилге-консультация пунктуларын ажыдары кордүнген.

Үстүнде чугула айтырыгны шиитпирлээринге районнуң партия, совет, комсомол болгаш профэвилел органнары база сес чыл болгаш ортумак школаларның башкылар коллективтери багай эвес киришкеннер. Ооң түңнелинде районда ажыл-агыйларнын байдалдарын өөренип көрүп турган, өөредилгени Иштии-Хемге, Булуң-Терекке, Хайыраканга болгаш Шагаан-Арыг хоорайга сентябрьның эгезинде, өске арткаңнарынга октябрьның 1-ден организастыг эгелеп, ниитизи-биле 16 өөредилге-консультация пунктуларынга 958 кижини кежээки школаже бүрүн хаара туткан. Ынчангаш улус ажыл-агый планын ажыр күүсеттивис.

Өөредилгени бүдүрүлге-биле холбаштырары ындыг-ла белен эвес, аңаа чамдык бергелер болганчок-ла таваржы бергилээр. Чижээлээрге, узун хуусаалыг албан чоруктары, дүнеки ээлчегниң ажылдары, суурлардан ыракта чурттап турар малчыннар, саанчылар—бо таварылгаларда башкылар өөреникчилерге баш бурунгаар онаалдаларны берип, чамдыкта кодаңнарга, фермаларга барып, бөлүктеп өөредилгениң кичээлдерин чорудуп турар.

Колхоз, совхозтарның удуртукчулары, партком болгаш комсомол организациаларының секретарьлары, ажылчын комитеттерниң даргалары тускай доктаал шиитпирлерни хажык чокка күүседир дээш болдунар-ла хемчеглерни ап чорудуп турзажок, аныяктар кежээки школада канчаар өөренип турарын, кичээлдеринге үзүктел чокка кээп турарын сонуургап, үе-үелерде хынап көрүп, дузалаар ажыл бисте кошкак. Өөредилге-консультация пунктуларының ажыл-чорудулгазын парткомнарга, комсомол хуралдарынга, кодээ Советтер күүскомнарынга барыкла дыңнавайн турары четпес.

Кандыг-бир чылдагаан-биле ортумак билигни чедип ап шыдаваан аныяктар районда ам-даа хөй. Оларны кежээки школаже бүрүн хаара тудуп, аныяк кижи бүрүзүнге ортумак школаны ыяап-ла доостурары бистиң хүлээлгевис. Ынчангаш колхоз, совхозтарда ажылдап турар аныяктар ортумак эртемни чедип алзын дээш, ажыл-агыйның, албан организацияларының удуртукчулары, хөй-нитти органнары хүн бүрүнүн доктаамал кичээнгейин күштелдирери чугула.

М. ПАПИЙ-ООЛ,

районнуң бот-өөредилгелиг школазының директору.

Улуг-Хем район.

Олимпиада—80

ИЗМАЙЛОВОДА ОЛИМПИЙ СУУРУ

Москвага, метронуң «Измайлово паркы» станциязының чоогунга 1980 чылдың оюннарынга уткуштур Олимпий суурун тудуп тургузар деп турар. Ол суур он муң спортчуну хүлээп ап турар апаар. Он беш гектар шөлге 28 каът 4 бажыңны болгаш 16 каът бир корпусту тудар. Хөй каът бажыңнарның бирээзинге-ле ийи муң, 16 каът бажыңга — дөрт муң кижи турар. Бажын бүгүдезиниң ийиги болгаш үшкү каъдынга ресторааннар турар. Олар бажыңда чурттап турарларының шуптузун хары угда хүлээп алыр. Суурнуң төвүнге 1500 олуттуг хуралдаар зал турар. Эргежок чугула апарганда ол залды кино көөр ийикпе лыштанылга кежээлери, концерттер эрттирер зал кылдыр эде дерий тыртып ап болур.

Бажыңнарның бирги каъттарынга хандырылга, чүүл-бүрү садыг черлери турар. Он муң телефоннуг телефон станциязын, автобустар, автомобильдер турар оран-саваларны тулуп тургузар. Белеткел эрттирерinge чоокку стадионну болгаш Сирень бульварында Төп күш-культура институдунуң бажың-балгадын ажыглаар.

ЧУРУКТА: Олимпий суурунуң үлегер маңы.

А. СТУЖИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 13-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

17.00—«Композитор Родион Щедрин». Хроника-документалдыг фильм.
17.30—Уругларга. Мультфильм.
17.40—Телемедээлер.
17.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.00—«Үе». Информастыг программа.
18.30—Өңнүг телекөргүзүг. «Известия» солуннуң шаңналы дээш хоккей-ге делегей маргылдаазы. ЧССР биле Швецияның шилиндек командаларының оюну 2-ги, 3-кү кезээ. Чехословакиядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.50—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.00—Өңнүг телекөргүзүг. Совет милициязының хүнүнге тураскааткан концерт.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор **В. С. ШАРАВИН.**

КИНО

НОЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ» **«Дмитрий Кантемир»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР» **«Колумб хеме-биле келген бичии далайжы»** 9.30, 11.30, **«Булуттар»** 15.00, **«Тоннель ужунда чырык»** 13.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Үнү чок кижи болгаш ынакшыл»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Ногаан илчирбелер»** 15.00, **«Дээрги прокурорга роза чечектер»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«Шын» солун редакциязынга одакчы негеттинип турарын чарлап дыңнатты.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаш 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 262.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

ТС—00787.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 266 (9643) | 1974 чылдың ноябрь 14, четверг | 1925 чылдан үндүрүлгеттинген | Өртээ 2 көп.

ҮЛЕТПҮР ШИИТПИРЛИГ ХОНУКТАРДА

Он айларның түңнелдеринге холбаштыр

Беш чылдың тодарадыкчы чылының шиитпирлиг айлары арткан. Бистиң республиканың үлетпүрү дөрткү чылдың улус ажыл-агый планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин боттандырып шыдаар бе деп айтырыгже арткан хонуктар кол рольду ойнаар. Чылдың он айларында күрүнениң берген планныг онаалдаларын алыр болза, муң-не орта идегел бар. Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыындан чамдык чурагайларны борта анализтеп көрээли.

Республиканың үлетпүр сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле күрүне планын он айларда 102,3 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 1 млн. 531 муң рубльдиң продукциязын сайгарганы черле багай эвес. Эрткен чылдың ол үезинде турганынга бодаарга, сайгарган продукцияның хемчээли 4 млн. 410 муң рубльге көвүдээн азы 6,8 хуу ажыг болган. Республиканың 49 үлетпүр бүдүрүлгелериниң 37-зи он айларда продукция сайгарар планын долдур болгаш ажыр күүседип шыдаан ийикпе, азы каттыштыр алырга, пландан ажыр 2 млн. 82 муң рубльдиң продукциязын берген.

Он айларның дургузунда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 70 млн. 302 муң рубль четкен ийикпе, азы эрткен чылдың ол үезинде турганынга бодаарга, 4,4 млн. рубльге көвүдээн, ынчалзажок социалистиг хүлээлгеде көрдүнген 9 хуунуң орнунга 6,7 хуу өскен болуп турар.

Республиканың үлетпүрү кылыгларының кол хевирлерин бүдүрериниң талазы-биле планын күүсеткен болгаш пландан ажыр:

— 7,8 млн. киловатт-шак электроэнергияны;
— 47 муң тонна хөмүр-даштыы;
— 2957 тонна сорттуг даг-дүгүн;
— 28 муң кубометр дылыг материалдарын;
— 21 муң эжеш хөм идикти;
— 5,4 муң эжеш кидис идикти;
— 58 муң рубльдиң даараглыг кылыгларын;
— 35 тонна колбаса кылыгларын;
— 22 тонна мал саржаан;
— 925 тонна чалаң сүт продукциязын;
— 422 тонна далганы бүдүрген. Бир эвес эрткен чылдың ол үезинге деңнээр болза, электроэнергияны бүдүрериң 14,6 хуу, хөмүр-даштының —10,7, даг-дүгүнүң —18,7, хөм идиктиң —10,1, даараглыг кылыгларының—13,4 хуу көвүдеткен болуп турар.

Ол чергелиг чамдык чедиишкиннер турза-даа, бистиң үлетпүрүвүс эрткен айда мурнундагызындан кошкак ажылдааны октябрьда күрүне планының безин күүсеттинмейн барганы тодаргай херечилеп турар. Октябрьда кол көргүзүг — продукция сайгарарының планы 97,6-ла хуу болган ийикпе, продукция сайгарарының талазы-биле ай планынга хамаарыштыр үлетпүр бүдүрүлгелери —192 муң рубль өреиг арткан. Шупту 49 бүдүрүлгениң хөй кезии чылдың он айларында ол талазы-биле планныг онаалдаларын боттандырып шыдаан-даа болза, 12 бүдүрүлге, азы 25 хуузу сайгарылга планын күүсетпээн болгаш каттыштыр алырга, пландан 851 муң рубльдиң продукциязын он айларда эвээшти сайгарган. «Тыва сеттелге-тудуг» трестиң Тудуг кезектери заводу (170 муң рубль), «Тудуг кезектери» комбинат (72 муң), Кызылдың хлеб заводу (53 муң), Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң каттыжыышкыны (44 муң), «Тыва даг-дүгү» комбинат (74 муң рубль) дээш ышкаш бүдүрүлгелер бо талазы-биле хоһу эртпир хожудаашкыннарны болдурганын айтыр херек.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле четпестер база бары илерээн. 1973 чылдың он айларында турганындан үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин республикада он бүдүрүлге кудулаткан. Өзүлде темпизин кудулатканнарга Тудуг кезектери завод, «Тудуг кезектери» комбинат, Чадаананың хлеб заводу биле ында тараа хүлээп алыр пункт хамааржыр.

Ниитизи-биле январь-октябрь айларның планныг онаалдаларын 15 бүдүрүлге чедир күүсетпээн болгаш 835 муң рубльдиң продукциязын олар чедир бербээннер.

Тодарадыкчы чылдың арткан шиитпирлиг хонуктарында кол экономиктиг көргүзүглерни бедик деңнелге чедирип болуруңуң арга-кургаавырлары бисте чок деп санап болбас. Чижээ, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле эрткен он айларда көрдүнген план 102,2 хуу күүсеттинген, азы эрткен чылдың ол үезинге бодаарга, ол 7,4 хуу өскен. Ол багай эвес түңнел-дир. Ынчалза-даа республиканың тус-тус бүдүрүлге коллективтерин алыр болза, план болгаш социалистиг хүлээлгелерни боттандырарынга улуг ужур-дузалыг ол шимчедиикчи арганы чедир ажыглавайн барган. Дыка хөй бүдүрүлгелер эрткен он айларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле хүлээлгелерин хамаан чок күрүне планын безин чедирбээн. Оон хараазы-биле республикага 770,8 муң рубльдиң продукциязы чедир бердинмейн барган.

Ону арга-кургаавырлар дивес арга чок. Ол ышкаш чамдык бүдүрүлгелерде ортумак ажыл төлевириниң өзүлдезиниң темпизи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпизинден ажып турар таварылгалар бар. Оларның аразында ниити көргүзүглери багай эвес бүдүрүлгелер безин бар. Эрткен тос айларда бараанныг продукцияның бот-үнезин чиңгедириниң планы ниитизи-биле күүсеттинген болза-даа, ол үениң дургузунда республикада 11 бүдүрүлге бараанныг продукцияның бот-үнезин ааргаткан болуп турары канчап-даа таарышпас.

Ынчангаш тодарадыкчы чылды чедиишкинниг доозар. Төрээн чурту өөртүр планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни боттандырар талазы-биле үстүнде айыткан ышкаш болдунар арга-кургаавырларны арткан шиитпирлиг хонуктарда бүрүн ажыглаар улуг сорулга туруп турар-дыр.

Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйларында

БҮДҮРҮЛГЕЧИ ЧЕДИИШКИН

Чадаананың автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында эки ажылдап турар. Бүдүрүлге он айларда 197 муң тонна чүък сөөртүр турган, 201 муң тонна чедирген азы планын 102 хуу күүсеткен. А пассажирлер аргыштырарының планы 105 хуу күүсеттинген.

Мында ажылынга кызымак чолаачылар кайы хөй. Чижээ, А. Я. Спирин он айларда чүък сөөртүр планын 130 хуу күүсеткен, 988 килограмм кывар-чаар чүүлдерин камнап алган. Автобус чолаачызы В. Е. Семенов ол үениң иштинде 295 килограмм кывар-чаар чүүлдерин камнап, пассажирлер аргыштырарының планын 112 хууга күүсеткен.

Бо хүннерде автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыннары тоску беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

М. СЕВЕН.

ЧЫЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

СЭКП-ниң XXII съездизиниң аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазы бо чылын күрүнеге 522 тонна сүт садар планын 540 тонна 392 килограмм кылдыр ажыр күүсеткен. Бир инекке онаалтыр саггаан сүттүң хемчээли 2078 килограмм болуп турар.

Саанчылар ортузунда социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар Алдын-кыс Монгуш (ферма эргелекчизи) бо чылын 63 тонна сүт саар планын бо хүннерде 70 тонна 556 килограмм кылдыр күүсеткен. Бир инекке онаалтыр ол 3206 килограмм сүттү саггаан. Ол ышкаш Дуктуг Ондар 62 тоннаны саар турган, 65 тонна 18 килограммны, Долума Кара-Саа — 46 тоннаның орнунга 53 тонна 74 килограммны саап алганнар.

БЕЛЕТКЕЛДИГ УЖУРАШКАН

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң баштаар чери ниитиниң малын кыштап хүр ажырар дээш кышка белеткелдиг ужурашкан.

Колхозтуң малы бо чылын 34 кодаңга кыштаглаар. Чайлаглаашкынны организастыг эрттиргенинден мал ниитизи-биле ортумактан өру күштүг. Колхоз баштаар чери кыштаглап септээр кылдыр тускай бригаданы быжыглаан. Бригада кежигүннери чамдык кыштагларның үүрмек септелгезинден аңгыда, 5 кыштагны чаартып кылгаш, малчыннар чурттаар 15 бажыңны септээн.

Мурнакчы малчыннар К. Машпак, О. Аяк-Хөө, С. Шагдыр, К. Бадый, К. Хураган-оол болгаш К. Доржу олар кыштагларын эки септеп, мал чемин бүрүн чедирип алганнар. Ажыл-агыйның ниитиниң малынга белеткээн чеминиң 80 хуузу кыштагларда четкен.

О. САЙЫН.

МАЛЧЫННАРДА

«Чыраа-Бажы» совхозта мурнакчы ишчилер кайы хөй. Оларның чижээнге бо чылын малчыннар ортузунга социалистиг чарыштың тиилекчилери, төрүүр 100 хойга онаалтыр 122 хураганны ап, бир хойдан 3 килограмм дүктү кыргаан Куулар Седен болгаш төрүүр 100 хойдан 118 хураганны, бир хойдан 2 килограмм 800 грамм дүктү алган Доңгак Дамбаадаңды адап болур. Бо малчыннар кыштаглаашкынга эки белеткенип, четчир санныг сигенни коданнарында чедирип алганнар.

Оон аңгыда инек кадарчызы Монгуш Өшкү он ажыг чылдарда инек кадарып, чыл бүрүде эки түңнелдерни чедип ап турар. Бо чылын аңаа экп-литкеп уксааның 100 баш алыяк инектерин хүлээткен. Малчынның кышка белеткели багай эвес, 18 тонна сигенни болуунуң кужу-биле кылып алган.

Малчыннар кыштаар бажыңнарны септеп, чылыглаарынга Чыраа-Бажы салбырда Александр Куулар удурткан 7 кижи составтыг звено эки киришкен.

М. УДУР-ООЛ.

Бо чурукта Кызылдың 48 дугаарлыг тудуг эргелелиниң шалыпчы тудугжузу Августа Ивановна Ельцова комсомолчу-аныяктар бригадазын удуртуп турар. Ленин орденниг бо тудугжуга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тывыскан.

Ол аныяктарның төлептиг кижизидикчилериниң бирээзи. ВЛКСМ ТК-ның «Аныяктар кижизидикчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Оон бригадазында маляр 22 ажыл-ишчи кыс бар. Олар Кызыл хоорайның улуг хемчээлдиг тудугларын ажыглалга киирглээн. Амгы хүннерде Кызылдың дөрткү микрорайонунда. Ында 140 уруглар турар ясли-садтың тудуун ажыглалга кииргеннер. Бедик разрядтыг шевер кыстарның бирээзи-ле хүнде 14 дөрбелчин метр хананы чааш дескилээр турган, 16-18 дөрбелчин метр чедирип турар. Эрткен он айларда тудуг-монтаж ажылдарының планын ажыр күүсеткеннер.

Бо чурукта Эрзин районнуң Ленин аттыг колхозунуң хойжузу Чойган Эрес база беш чылдың шалыпчызы. Ол аныяктарны мал ажылынга хандыкшытпышаан, 100 баш төрүүр хойдан 95—100 чедир хураганнарны ап келген. Хой санындан дүктү чиирлиг чокка алыр талазы-биле база бедик көргүзүглерлиг. Районнуң малчыннарының чарыжынга киржип, эки түңнелдерни чедип ап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

СОВЕТ-ЛАНКА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко олар биле Шри Ланка Республиканың Премьер-Министри Сиримаво Р. Д. Бандаранайкениң аразында чугаалажыышкыннарны ноябрь 12-де Кремльге уламчылаан.

Талалар совет-ланка харылзааларының айтырыгларын чугаалажырын уламчылаан болгаш делегейниң ийи талага сонуургалдыг хөй-хөй чугула айтырыгларын чугаалашкан. Делегей байдалының хүшкүүрзүүн чавырылдырары Азияда байдалга база үндезин салдарлыг чедирерин, ук диңке идегелдиг айыыл чок чорукту хандырарын күчөөр күрүнелерниң күженишкиниң улам идепкейжидер.

Найыралдыг болгаш билчиишкинниг байдалга эрткен чугаалажыышкыннарга совет таладан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, Даштыкы чурттар-биле экономиктиг харылзааларының күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, өске-даа албан хаакчылары киришкен.

Шри Ланка таладан Премьер-Министрни үдеп чоруур албан хаакчылары киржип турар.

Чугаалажыышкыннар уламчылаар.

(СЭТА).

ШИИГЕ ЧОРААН

Шри Ланка Республиканың Премьер-Министри, камгалал болгаш даштыкы херектер министри Сиримаво Р. Д. Бандаранайке ноябрьның 12-де Кремльдиң Съездилер ордузунга Л. Минкустуң «Дон Кихот» балединиң көрген.

Шри Ланканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимеп каастаан ложаларга аалчылар-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. П. Лыкова, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. П. Фирюбин, Совет Эвилелиниң Шри Ланкада элчини Р. Н. Нишанов келген.

Сиримаво Р. Д. Бандаранайкени үдеп чоруур кижилер, Шри Ланканың Совет Эвилелинде элчини К. Э. С. Виратунге база ложаларга олурган.

Балет эгелээр деп турда Шри Ланка биле Совет Эвилелиниң күрүне гимннерин күүсеткен.

(СЭТА)

Совет-моол найырал айы чоруп турар

НАЙЫРАЛ МИТИНГИЗИ

Ноябрь 11-де Москваның 3 дугаар дээрбе комбинадынга Совет-моол найырал митингизи болган. Митингини Моолдуң Араттың-Революстуг партиязының III съездизиниң болгаш Моол Арат Республиканың тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан.

Келир байырлалга таварыштыр моол өнүүктерге технология цегиниң бригадири Н. А. Морозова болгаш өске-даа сөс алганнар изиг байыр чедирген. МАР биле ССРЭ-ниң аразында найырал харылзаалары ийи чурттуң улустарының чаагай чоруунга дүүштүр калбарар деп ыяк бүзүрелдиин илергейлээн.

МАР-ның ССРЭ-де элчини Ц. Доржготов митингиге чүве чугаалааш, МАР биле ССРЭ-ниң аразынга чаңчылчаан найыралды болгаш бүгү талалыг дем каттыштырып ажылдаарын быжыглаарының херээнге ийи чурттуң аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээниң улуг ужур-дузалыын демдеглээн.

МАР-ның юбилей байырлалдарынга партия ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев баштап чоруур совет партия-чазак делегациязының киржир деп турарын моол улус өөрүшкүлүг сагыш-сеткилдии-биле манап турар деп, оратор демдеглеп чугаалаан.

(СЭТА).

ТУРАСКААЛДЫГ ХҮНГЕ

Моолдуң Араттың-Революстуг намының III съездизиниң 50 чыл оюнга болгаш Моол Арат Республиканың тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан совет-моол найырал айы Совет Эвилелинде эртип турар.

Хоорайларда, суурларда, фабрикаларда болгаш заводтарда тураскаалдыг ол хүнге алдар болдурган хуралдарны, кежээлерни эрттирип турар.

МАР-ның 50 чыл дургузунда чедиишкиннерин көргүзер делгелгелер Якутияның бүгү культура бажыңнарында, клубтарында, библиотекаларында ажыттынган, амгы Моолдуң дугайында чоңга лекциялар номчуп, илеткелдер кылып берип турар деп, Совет-моол найырал ниитилелиниң республика салбырының даргазы, СЭКП обкомунуң секретары Ю. П. Прокопьев СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Якутскиге ийи чурттуң найыралын көргүзер кинолар неделязын эрттирер. Радио, телевидение, солуннар моол улустуң чедиишкиннери-биле Якутияның чурттакчыларын үргүлчү таныштырып, Якутияның Моол-биле культура-экономика харылзааларын чоңга чугаалап берип турар.

СЭТА-ның корр.
ЯКУТСК.

Көдээ ажыл-агый болгаш кибернетика

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр). Көдээ ажыл-агыйга кибернетиканың нарын айтырыгларын чугаалажырының эртем-техниктиг бүгү-эвилел конференциязы Ленинградка ажыттынган. Эртемденнер каттышкан санаалга системазын тургузар, он-он компьютерни каттыштырар деп турар. Ооң түңнелинде энергетикада электростанцияларның ажыл үүргезин таарыштыр башкарып турары дег кылдыр ол системалар биле компьютерлерниң аразынга ажыл үүргезин хуваап бөлүр арга бар болу бээр.

Каттышкан санаалга системазы көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам сайзыраңгайжыдарының, үлетпүрге үндезилеттиндир ажылдаарынче шилчидериниң эң чугула аргаларының бирээзи болур. Ук система моон соңгаар санаалганың ниити-күрүне тептериниң каттышка бээр. Чижээ, эртемниң хөй санныг албан черлери мөөңнеттинген Пушкиноның бөлүк санаалга төвү ол санаалга тептериниң четкизиниң эң бедүүн кезии болур. Ооң электрон-санаалга машиналарын ам безин бедик дээштиг ажыглап турар. Олар Ленинградка болгаш ооң кежазында соңгу-барыын таланың областарынга эртем, практиканың чуул-бүрү сорулгаларын шиитпирлеп берип, машиналарны ажыглаарының улуг хемчээлдиг чурумун тодаргайлап, эът, сүт, нугаа бүдүрер улуг-улуг фабрикаларны удуртуп-башкарарының автоматчыткан системаларын, ажылдаарының аргаларын төлевилеп турар.

Конференцияның ажылынга чуртувустуң көдээ ажыл-агыйының ийи чүс хире эртемдени, тускай эртемнигдери, хөй-хөй социалистиг чурттардан келген аалчылар киришкен турар.

Мал чеминиң кадагалалы, ажыглалы, учёду

ЧУГААДАН—АЖЫЛ-ХЕРЕКЧЕ

Кыштаглаашкынга белеткелди Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары август айдан бээр партия хуралдарынга, көдээ Советтерниң сессияларынга районнуң улусчу контроль комитединге чедир хөй удаа чугаалажып, эвээш эвес доктаал-шиитпирлерни хүлээп ап келген. Кайда-ла хүлээп алган шиитпирлерниң күүседээзин дээш ак сеткилдиг ажылдап, ажылчы чоону эки организастап турар болдур ында ажыл-иш эки чоруп турар дээрзи билдингир.

«Хемчик» совхоз организастаттынып тургустунгандан бээр чаа-ла чыл чедип турар. Ында совхозтуң дирекциязы, партия комитеди болгаш көдээ Совет ажыл-агыйны бир демниг организастап турарындан ол районнуң мурнакчы ажыл-агыйы апарган. Совхоз ам кыштаглаашкынга белеткелин бүрүнү-биле дооскан. Совхозтуң малчыннары кыштаглаарынче кожуп алган болгаш турлагларда четчир мал чемин чедирген. Малчыннарда суг сөөртүр дөрт машинаны быжыглаан, олар сугну үзүктел чок чедирип берип турар. Малчыннар чурттаар бажыңнарны, кызыл-булуңнарны септеп дооскан. Ам кажааларның болгаш суг кудар оңгачаларының үүрмек септелгезин чорудар ийи звенону тургускан.

Районнуң девискээринде хар чуга. Ол чорук чамдык удуртукчуларны оожургадып, кыш ам-даа дүшпээн дээр хоочуе киирген. «Шекпээр», «Барлык» совхозтарда кыштагаар белен звенозундан база суг сөөртүр машиналар чедишпезинден малчыннар күзеглеринде херээр. «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында 28 кодандан чүгле 5 кодан кыштаанче кошкен, а өскелери Хемчик унунда чытпышаан. «Кыштагларже далашкан херек чок, аңаа бдарга оът, суг, хар чок—дээн, салбыр эргелекчизи Кужугет Очур-оолдуң шолээн сеткилдиг чугаалап олурары канчап-даа таарышпас.

Районнуң девискээринге бо чылын оът-сиген таарыш үнгеп. Ынчангаш мал чемининиң курлавыры кончуг эвээш. Бар мал чемин кайы-хамаан чок чарыгдавайн, камнап, чоптуг ажыглаар херек. Ындыг турбуже «Барлык» совхозтуң белеткеп алган сигенин кадат чогундан хуу улустуң малы чип эгелээн. Бо талазы-биле совхозтуң дирекциязы, көдээ Совет чогуур хемчеглерни албайн келген.

Мал чемин хумагалап чарыгдаарда, чем белеткээр цехтерни тургузуп, ону ажыглаары чугула. Ам районда чем белеткээр 8 цехтиң чүгле ийизи ажылдап турар, а өскелери «Сельхозтехника» салбыры септеп, кызып турар.

Малга суг чедидери эң-не берге айтырыг болуп турар. Ажыл-агыйларда бар 29 кудуктуң чүгле 13-ү ажылдап турар. Оларның чамдыктарын септеп эгелээн. Ылангыя «Барлык» совхозта кудуктар шимчедикчи чогундан септеттинмээн. Суг сөөртүр 37 автомашинаның 18-и чүък сөөртүр машина кылдыр тургускан, а херек кырында ажыл-агыйларда 10 машина сүт сөөртүп чоруп турар, а өскелери септелгеде. Ол ышкаш кыштагларда суг кудар оңгачаларны чылыглаваан, чамдык кадарчыларда мал суггарар дестилер, оңгачалар чедишпес.

Районнуң ажыл-агыйларында сүт саалдазы эрткен чылдыңындан кудулап эгелээн. Садар малдарны үзүп, аңгы чемгербейн, ол ышкаш саар инектерге немелде чемни бербейн турарындан күрүнеге эът, сүт садар планын күүседирин бергедеп келген. Он айларның түңнелинде район эътти — 80,4, сүттү — 82,8 хуу күүсеткен.

Малчыннарның хөй кезии кыштагларже көже берген. Ынчангаш оларның амыдырал-чурттталгазынче кичээнгей салыры чугула. Ол хирезинде малчыннарже автолавкалар баары эвээжээн. «Хемчик» совхозтуң малчыннары «чайдан бээр чаңгыс-даа автолавка бисте кээп көрбээн» деп хомудап турар.

Кыштаглаашкында белеткел дугайында райкүүскомнуң хуралынга районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги В. Ханкаев дыңнадыг кылган. Ол ышкаш күүскомга совхозтар директорларының таймаабырларын ап, кыштаглаашкынга белеткелдиң дарый доозары-биле чогуур хуусааны берген. Мал чемин багай кадагалап база кыштаглаашкынга белеткелди кошкак чорутканы дээш Аксы-Барлык көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы М. С. Бойдуну, Аксы-Барлык салбырының эргелекчизи Кужугет Очур-оолду күүскомдан самындырган.

Ам кол сорулга чугаалажыышкындан ажыл-херекче шилчип, четпестерни дарый чайладыр дээш күжениишкинниг ажылдаары болур.

Х. МОНГУШ.
«Шынның» корр.

АЖЫЛЧЫН АДЫҢГА ЧОРГААРЛАНЫП ЧОР!

Бистиң ажылчын суурувус Хову-Аксының Юрий Гагарин аттыг кол кудумчузунда кеску черде улуг чурук бар: кепкалыг, эптиг кылдыр даараттынган, бодунга ой хептиг ажылчын кижиниң улуг чуруу кайы ырактан тода көстүр. Эртен, кежээ туруузунчу ажылынче шуушкан кайым чон ол чурукту эскербейн барбас. Оон адаанда мындыг сөстер тода кылдыр бижиттинген: «Ажылчын адыңга чыргаарланып чор!». Шынап-ла ажылчын даан сөс бистиң чуртувуста чоргаар дыңналыр сөс.

Ажылчыннарның төккен дериниң, оларның үре-түңнелдиг ажыл-ижиниң ачызында бедип үнген кобальт комбинады, тудуглар, хөй нум чурттакчылыг эргн, чаа ийи суур, школалар, эмнелгелер, ясли-садтар болгаш албан черлери мында көвүдээн. Кобальтылыг концентратты бүдүрүп, кижиниң материалдыг негелделинге херектиг бүгү чүүлдерни ажылчыннарның алдын холдары бүдүрүп турарынга кижи чоргаарланмас аргажок. Суурнуң эң хөөчүн чурттакчыларының бирээзи Ленин болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң эдилекчизи, коммунист Сергей Мечекович Түмен-Хөө, оон кадайы уран-шевер дарааныкчы Севилбаа Толкаевна база оларның уруглары — металлургтар Петр, Вера совет тыва ажылчын ызыгуур салгалының уламчылакчылары, төлептиг төлээлери-дир. База бир чижек, бодуун кижи Донгак Нам-Сүрүңнуң өг-бүлезинден ызыгуур салгаан тудугжулар үнген. Оон үш уруу, бир оглу тудугжу мергежилди шиңгээдип алган. Бисте ажылчынның алдар-ады кызыгаар чок хүндүлүг.

Ындыг-даа болза бир чамдыкта ындыг база болгулаар. Чоокта чаа кудумчуга чоруп ора, таныырым инженерге ужуражы бердим. Айыр-мендизолушкан соонда, ол мынча дей-дир:

— Дуңмам оол кодээге 10 класс доозуп алгаш келди. Таптыг тааржыр хире ажыл арай тывылбас хире-дир. Кажа ажылдадып алза эки ирги.

Чугаалажып көрээлиңер

— сүмелеп көөр силер бе?

Инженерниң чугаазының аныы-биле алырга, ол дуңмазын кандыг-бир «стол ажылынга» кирип алыр деп кызыдып турары илден. Бистиң «Тыва кобальт» комбинатта, Хову-Аксының АТБ-зинде-даа слесарьларны эптиг-ле херегләэн турар чүве болганда бо талазы-биле бодумнуң арга-сүмемни каттым. Инженер карактарын хере көрүнкен тур:

— Хм, ... слесарьдан академик четкен дижир ийик бе моонар? Бодаңып көөр апаар-дыр ийин.

Шынап-ла школа дооскан оолдар, кыстар күш-ажылчы баштайгы базымнарын бөдүүн иштен эгелезе частырыг болбас. Харын аныяк кижиниң амыдыралга келир үедеги туружун тып алырынга ол дузалаар ужурлуг. Сөөлгү чылдарда ниити ортумак эртемниг аныяк өскеннериниң бир чамдыктары ажылчын мергежилди чедир билбес, хол-биле ажыл кылырындан оспаксыраар, моон уламындан азырадыкчы хөөннерге алзыр чүүлдер база бар.

Чүнүн-даа мурнунда келир үедеги мергежилиин школаларга тура-ла өөреникчи бүрүзү шилип алган турарын чедип алыр, бүдүрүлге, улус ажыл-агыйының ол-бо адырларынга экскурсияларны чорудар, ажылчын аңгы-биле ужуражылгаларны эрттирер талазы-биле дээштиг хемчеглерни тус тус школаларның башкылар коллективи ап чорутпаан турар ужурлуг. Өске талазында адаа-иелер боттарының мергежил, ажыл-ижиниң дугайында чоргааралын уругларынга чедирери күзенчиг. Школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар пландарынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, республикада ат-сураглыг күш-ажылдың хөөчүннары-биле чергелештир аныяк салгалдың ажыл-ишчи кижилери-биле ужуражылгаларны удаа-дараа организастап, өөреникчилерниң ол-бо мергежилге хандыкшылын чедип алыры чугула.

Эрткен чылын Хову-Аксының 8 чыл школазынга «Тыва кобальт» комбинаттың септелге-тудуг участогунуң ажылчыны «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, шеверлекчи Анай Дондуп-оловна Оюн-биле ужуражылга солун эрткен. Ажылчын мергежилди ханы билип алырынга, ацаа хандыкшылырынга бо чижектиг ужуражылгалар эки салдарны чедирери чугаажок.

Бөгүнгү тыва черге ажылчын аңгы бодарап, бистиң Төрээн чуртувустуң бир бүдүнүнүң кеску чаартыкчылары апаргылаан. Оларның аразында кандыг салым-чаянныг, чогаадыкчы мергежилдиг кижилерни чок дээр! Ажылчып шулукчу Виктор Сагаан-оол элээн каш чыындыларны үндүргенин билир бис. Ацаа бодуун ажылчындан Хову-Аксы ТЭЦ-тиң директорунга чедир депшиткен А. Шаблеевти база айтып болур. Ол ТЭЦ-те дериг-херекселдерни ыяк билир, бир эвес херек апарза айтып, хол-биле кылып дуу... кирериинге-даа ча... кижи. Черле ынчаш бистиң ТЭЦ-тиң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары күш-ажылчы оруун слесарьлардан, ап-саап чүве кылыр ажылчыннардан эгелээннер. Ындыг удуртукчуларны коллектив хүндүлээр, олар-биле ажылдаарга ажылга чиик болур, оон-биле чергелештир күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база кеску бедиир дээрзинге маргышкан турбас.

«Сагышты ыры-биле амыдар.

Чаяанны ажыл-биле амыдар» деп тыва үлегер домак шынап-ла шынын-на сөглээн-дир ийин. Ынчангаш аныяк салгалдың кижилерни күш-ажылга төлептиг кижизидеринге хамаарыштыр санал-оналдан солчуп көрээлиңер.

Ч. СОДУНАМ.

Хову-Аксында ТЭЦ-тиң турбогенераторлар машинизи, Таңды районнуң Советиниң депутады.

РЕДАКЦИЯДАН: Хову-Аксының электростанциязынга ындыг-ла ур эвес чылдар дургузунда ажылдап келген-даа болза мурнакчыларның одуруунда кирген, чазактың хавыяалары-биле шаңнаткан ие-ажылчын эш Ч. Содунам аныяк салгалдың күш-ажылчы кижизидилгезинге хамаарыштыр чугула айтырыгны бо чүүлде көдүрүп турар. Ацаа хамаарыштыр бистиң номчукчуларывыс боттарының санал-оналын кирре бээр боор деп редакция идегеп турар. Өзүп орар салгалыыска үлегер болур чүүлдер чүгле хоочуннарда эвес, а аныяктарда база хөй. Боттарының мергежил чедип алганы, ону чедип алырынга дуза чедирген улуг эштериниң дугайы, шилип алган мергежилиниң бодунга болгаш чонунга ажыктыы, кады ажылдап турар эш-өөрүнүң чаа чүүлдерже чүткүлдүү, коллективиниң дугайы дээш оон-даа өске айтырыгларга хамаарыштыр чагаалардан бижиирин солун бодунуң номчукчуларындан дилеп тур.

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА ЧЕРЛЕРИНДЕН ФОТОИНФОРМАЦИЯЛАР

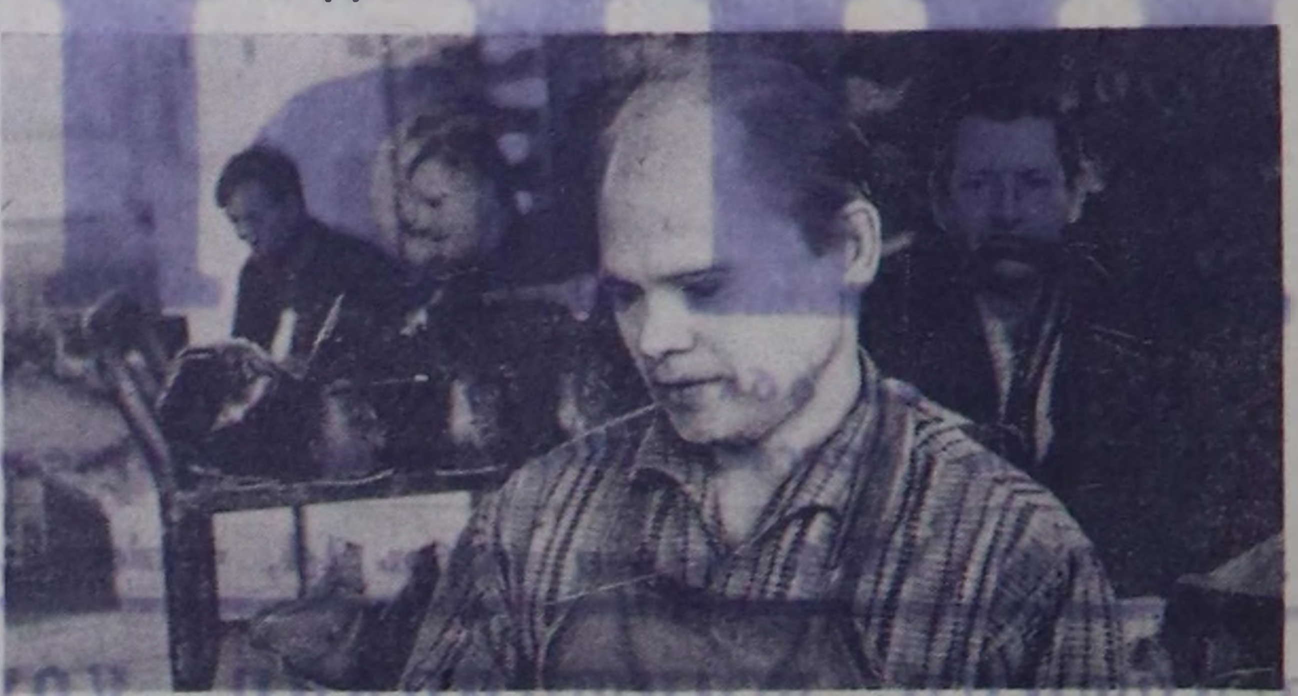

Амыдырал хандырылга комбинадының идик даараар цеги Кызылдың мурнакчы коллективтериниң бирээзи. Тодарадыкчы чылдың бүдүрүлге планын ай, квартал санында ажыр күүседип келген.

Маңаа коллективтиң мурнакчыларын адаары күзенчиг. Чижээ, Иван Чижов ам 1975 чылдың үлүүнде. Ол ышкаш Альберт Русман, Вячеслав Шатохин база шактаачыг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Степан Вергунов коллективте мурнакчыларның бирээзи.

Шак мастерскаязының чагыг хүлээп алыкчызы Э. А. Лутанина чонга эвилең, коллективинде макталдыг.

Бүдүрүлгеде мурнакчыларның бирээзи Эльвира Алексеевнаның хоорээнде «1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп демдек чайнап чоруур.

ЧУРУКТА: Эльвира Алексеевна Лутанина ажыл үезинде.

Кызылдың төп парикмахерскаязы үшкү кварталда социалистиг чарышка амыдырал-хандырылга комбинадының цехтер аразынга тиилекчи болуп, планын 108 хуу күүсеткен. Ол болза коллективтиң бир дээмниг ажылының көргүзүү.

Оларның аразында коммунист Р. А. Базыр ышкаш хөй чыл ажылдаан, келгеннерге эптиг-эвилең мастерлерни адаары өөрүнчүг. Раиса Андреевна коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

ЧУРУКТА: Раиса Андреевна Базыр.

Н. И. Бекасовтуң ажыл мергежили солун болгаш нарын. Шак мастеринге ол 1949 чылдан бээр ажылдап келген. Бодунуң мергежилинге ол аразында чеже аныяк кадрларны өөретпээн дээр.

Николай Иннокентьевич хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының бедик разрядтыгларының бирээзи. Тодарадыкчы чылда алган хүлээлгезин ай, квартал санында ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: Н. И. Бекасов (солагай талазында), аныяк мастер Николай Монгуш.

А. МОНГУШТУҢ фотолары.

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ—ПАРТИЯГА

Бистиң коммунистеривис партия кежигүнүнүң адын бедик кадагалап, шудургу ажыл-ижи болгаш төлептиг аажы-чаңы-биле бадыткап чоруур. «Чаа орук» колхозта хойжу бригаданың бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Алдын-оол Соян, чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының директору Иргит Декпиш-оол, Мөрен сес чыл школазының башкызы Оюрмаа Танова болгаш оон-даа өске он-он коммунистер ниитиниң ажыл-херээнге боттарының улуун киирип, өскелерге үлегер-чижек болуп чоруурлар.

Эрзин районнуң партия организацияларында СЭКП-ге кирип турарларның ажыл-агыйжы, моральдыг болгаш политиктиг мөзү-шынарларын өөренип көөрү, олардан шынгыы негелдени салыры чанчыл апарган. Бо хэврге, ажылчын аңгызының, колхозчу тараачыннарның болгаш совет интеллигенциязының эң дээре төлээлерин партияга чаңгыстап хүлээп алырын экижидер дугайында СЭКП-ниң XXIII болгаш XXIV съездилериниң база Төп Комитеттиң оон соонда болгулаан пленумнарының шиитпирлериниң амыдыралга боттанып турары ол.

Партия документилери солуур дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленуунуң доктаалы районнуң партия организациязының шынар составын улам экижидер талазы-биле улуг ужур-дузалыг болган. Оон түңнелинде бир эвес, 1970 чылда СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга киргеннерниң үгтеде 40 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар, 20 хуузу комсомолдуг дамчыштыр кирген турган болза, эрткен чылын ол көргүзүглер дараалаштыр 63 болгаш 64 болган. Бо чылдың тос айларының дургузунда байдал оон-даа экижээн: партия кежигүнүнүң кандидадынга киргеннериниң 64 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар, а комсомолдуг дамчыштыр киргеннерниң хуузу 70 четкен.

Районнуң ажыл-агыйының кол угланыышкыны хой ажылы болганда, ону коммунистер-биле быжыглаарынче партия организациязы доктаамал сагыш салып турар. Бо ажыл, ылангыя «Чаа орук» болгаш «Мөрен» колхозтарның парторганизацияларында элээн эки тургустунган. Оларда аныяк коммунистерден Шулуу Чаш-оол, Мандаа Байыр, Иван Сади, Дамдын Кара-кыс болгаш өскелер-даа мурнакчылар апарганнар.

Бо чылын Ленин аттыг колхозта, районда партия организацияларының кежигүн хүлээп алыр ажылының дуржулгазын СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалажып көрген. Ындыг айтырыгларны моон соңгаар-даа практикалаарын база планнап турар бис. Оон-биле чергелештир аныяк коммунистерниң политиг билиин бедидер хемчеглерни СЭКП райкому ап турар. Маңаа аныяк коммунистерниң школазы улуг рольдуг болган. СЭКП-ниң Программазын болгаш Уставын, партбилеттиң болгаш Коммунистиг партияның төөгүзүн, партияның болгаш чазактың документилерин аңаа өөренип турар.

Районда аныяк коммунистер элээн көвүдээн. Комсомол эге организацияларының секретарьларының дең кезии база коммунистер. Аныяк коммунистерден комсомол ажылынга В. Чадамба, Г. Арапчан, партия ажылынга Д. Натсак, Б. Ижи, А. Соян болгаш өскелер-даа кызымак, шудургу чоруун көргүзүп турарлар.

Бо дег чижектерни хойнү чугаалап болур. Ынчалза-даа чамдык коллективтерде партийжи хүрээлениң өзүлдези ам-даа оожум. Ылангыя милицияда, көдээ ажыл-агый эргелелинде, Ленин аттыг колхозта партия организацияларын кежигүн хүлээп алырынче кошкак сагыш салып турар.

Районнуң партия организациязы кежигүн хүлээп алыр талазы-биле эвээш эвес дуржулганы чедип алган. СЭКП райкому кежигүнге хүлээп алышкын дугайында эге организацияларның документилерин баш удур таныжып көргеш, райком чанында тургустунган хүлээп алышкын болгаш хууда херектер сайгарып көөр тускай комиссияга киирер. Комиссия бодунуң хуралынга партия кежигүнүнүң кандидадынга кирген эштерни чаңгыстап көөр чурум-биле чугаалашкаш, райкомнуң бюрозунга боттарының саналын киирер. Мындыг байдал партияга кирерин күзээн кижиге деткимче болур.

Сөөлгү үеде ВЛКСМ райкому СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга аныяктарны багай эвес белеткеп турар. Чоокта чаа комсомол райкомунуң бюрозунга дөрт кижи партияга кирер рекомендация алыры-биле келген. Мурнакчы кодээ садыг эргелекчизи Валентина Лахова, бо чылын төрүүр чүс хойга оңаалтыр 102 хураган доруктурган Даваа-Самбуу Яндак, амыдырал хандырылга комбинадының бижикчызы Саидан Конзай-оол, эмчи Дина Дембирел олар болду. Оларның кайызы-даа ажылгыышке мурнакчы, амыдырал-чуртталгага үлегерлиг, аажы-чаңы төлептиг. Ындыг эштерни бүгү тала-биле деткиири чугула.

Кым-на массалар ортузунга бүгү ажылды ыяап-ла партийжи ёзу-биле чорудуп турар болдур, чүгле ол партия кежигүнүнүң бедик адынга төлептиг дээрзин В. И. Ленин айтып чораан. Ындыг болганда СЭКП кежигүнүнге хүлээп алышкынга эреңгейлээшкинни болгаш ёзу барымдаалаар чорукту болдурбас ужурлуг.

С. ОНДАР,

СЭКП райкомунуң организастыг килдис эргелекчизи.

ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛИ

Бистиң республика ыяш-биле байлак. Бойдустуң бо чаагаар бүткен үнелиг байлаан чон кумагалыг чарыгдап, ону улам өстүрүп турар.

Республиканың тудугларынга тудуг ыяшы белеткээр ажылды Улуг-Хемниң ыяш үлетпур ажыл-агый чери чорудуп турар.

Бо бүдүрүлге чери эрткен он айларда 3.261 муң рубльдиң продукциязын сайгарар турган, 3.502 муң рубль чедирген. 101 муң кубометр ыяш белеткээр планын бир муң кубометр ажыр күүсеткен.

Ук ажыл-агыйның участоктары аразында социалистиг чарыштыг. Эрткен он айларның түңнелин чоокта чаа үндүрүп, Ырбанның ыяш белеткээр пунктузун (начальниги Евгений Бяков) тиилекчи деп санаан. Пункт продукция сайгарарының оңаалдазын ол үениң дургузунда 142 хуу күүсеткен.

Даандырган ажылынга кызымак ажылчыннар ук участокта хөй. Оларга Николай Савоськин, Виктор Бабушкин, Хомушку Шепчей болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Д. ЧЫДЫМ.

БАМ—бүгү улустуң тудуу

АМУР ОБЛАСТЬ. Вичин БАМ станциязындан Сибирь кежиилдир хоочун демир-орук шугумунуң 7272 километр дургунда Соңгу чүкче демир-орук уну шөйлүп чорутказ. Байкал-Амур магистралының бир ортузу болур Тында суурунче 180 километр дургуут ол орукту бөгүн тудугжулар тудуп турар. Ону ажыглаалга киирерге эрестиг демир-орук тургузукчуларынга шууштур келир чүъктер биле техника оранчок көвүдээр.

Бам-Тында шугумунуң участоктарында шинчилекчилер, чалыдыкчылар, көвүрүг тудугжулары күжениишкинниг ажылдап, каң оруктуң шээр ажыл түлүктеп турар.

«Бам оруу тудуг» эргелелдиң коллективиниң москвачыларының шалыпчы комсомолчулар отрядын, мергежилдиг 500 ажылчынны хүрээлелинге немештир хүлээп алган.

ЧУРУКТА: тудугжулар «Байкал-Амур магистралы» солунну улуг сонуургалдыг номчуурлар. Солун Бам—Тында шугумунуң болгаш БАМ-ның төп участогунуң тудуг ажылдарының чоруп турарын бижип турар. Солуннуң редактору И. М. Шестак (ортузунда) БАМ тудугжуларының аразында.

В. МЕРИКОВСКИЙНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ИНДУСТРИАЛДЫГ БҮГҮ КҮЧҮ-БИЛЕ

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде «Мал ажылынга—комплекстиг механизация» деп Бүгү-эвилел делгелгези ажылдап эгелээн. Үш павильоннарда, ажык шөлдерде делгеттинген экспозицияны мал ажылының болгаш мал чеми бүдүрер машина тудуунуң министри К. Н. Беляк ажыткан.

Мында 150 хире экспонатты делгээн, оларның кезии—беш чыл планында чогаадыкан чаа машиналар. Тоску беш чылда мал ажылының ишчилери кайы хире улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырып турары моон илден. Чыл бурунгаар мал ажылының болгаш мал чеми бүдүрериниң машина тудар тускай министерствозун тургускан. Чурттуң колхозтар, совхозтары бо беш чыл планында 6,4 миллиард рубльдиң машиналарын ап турар, ол дээрге, эрткен беш чылга бодаарга, ийи ажыг катап хөй.

Малчыннарга болгаш мал чеми белеткекчилеринге 412 хевириниң машиналарын бээр. Оларның эң-не бедик бүдүрүкчүлүүн бо делгелгеде көргүскен.

Белген көрүкчүлер, экскурсантылар инек саар аппараттарны сонуургаан. Оларның аразындан АДМ-8 деп маркалыг аппарат көрүкчүлерниң кичээңгейин хаара туткан. Ол сүт дамчыдыкчызы-биле деригтинген, шак иштинде чүс инекти оон-биле саап болур. Ол ышкаш бо тургузуг бөлүк инек бүрүзүнден чеже сүт сагдынганын санаар, продукцияны хоолайлар таварыштыр дамчыдып, ону шууп, соодуп, аппаратураның чугдунганының хынаар, кысказы-биле чугаалаарга алды операцияны боттандырып турар.

Оон чанында сүт соодар «танкыны» тургускан. Павильоннуң ортузунда өске «мергежилдиг» машиналар болгаш херекселдер. Оларның дузазы-биле малды суггарар, чем тарадып бээр, мал кажааларын аштаар.

Эң-не аар, хөй ажылдыг адыр—мал ажылында механизастаашкынның делгелин доктаамал өзүп турарын стендилер, диаграммалар көргүзүп турар. Чижээ, 1974 чылда мыйыстыг бода мал фермаларында малды суг-биле хандырарының 78 хуузу, саалданың 76 хуузу мал кажаазын аштаарының 47 хуузу механизастаттынган.

Делгелгеде мал чеми чыыр, белеткээр, тарадыр машиналарны калбаа-биле көргүскен. Мында ылангыя УТП-60 деп чаа маркалыг сиген кезер машиназын көрүкчүлер сонуургаан. Үш парустуг агрегаттың тургузуу бөдүүн, он минута дургузунда ону тракторга кожуп ап болур. Кезер аппараттарны көдүрүп, бадырарын машинаның кабиназындан гидросистеманың дузазы-биле кылыр.

Автоматтыг ОКЦ агрегаттарын база көргүскен. Олар шакта 2—6 тонна холуксаалыг мал чемин белеткеп болур. Агрегаттарны башкарары кончуг чиик, чүге дээрге, ону башкарарының, сигналдаарының, блоктаарының системазын төпчүткен.

Ол ышкаш бирээзиниң-не бүдүрүкчүлүү аргы хевириниң чүс фермага дең комплекстиң телевиделиин делгелгеде көргүскен. Ооң бадыткалы—Москва чоогунда «Кузнецовский» совхоз-комбинады. Ук комплексти мында ажыглап эгелээн бергени, ооң корпустарынга хары ургада 73 муң баш хаванны ажаап болур. Бүгү комбинат (мында үш чүс малчыннар) 12.000 тонна хаван эъди бүдүрер планныг. Бүдүрүлгени специализастаары болгаш төпчүдери—көдээ ажыл-агыйның хөгжүдериниң эң-не чугула оруу деп стендилерде тайылбырлап бижээн.

«Сельхозтехника» ажылдакчыларынга делгелгеде улуг черни тураскааткан. Бо чылын оларның кылыр монтажтыг ажылдарының хемчээли миллиард рубль чедер. 27 муң мал кажааларын он муң хире рубль-биле комплекстиг механизациязы чорудары көрдүнгеп, ол 1970 чылга бодаарга он муң ажыг рубль хөй.

Делгелге келир чылдың мартка чедир ажылдаар.

СЭТА-ның корр.

Тываның көдээ ажыл-агыйы дуржулга станциязы сүмелеп тур

САВАҢНЫ, ХЫЫРГЫЫШТЫ МАЛ ЧЕМИНГЕ БЕЛЕТКЭЭРИ

1. БӨДҮҮН АРГА-БИЛЕ БЕЛЕТКЭЭРИ

Саваңны болгаш хыыргыыштын мал чемтерер кылдыр белеткээриниң бүгү-ле аргаларының ыяап-ла алдан негелдези — ону хээндектээри болур. Узун саваңны олчаандыгызын малга чиртирге, ооң чидириг 20—30 хуу болуп турар. Хээндектеп каан саваңны шыгыдып, амдан-сүүзүн киирип, бус-биле чымчадып азы химиктиг бүдүмелдер-биле холуп турган болбаазырадып болур.

Мыйыстыг бода малга бээр саваңны 4—5 сантиметр, а хойга бээрин — 2—3 сантиметр кылдыр хээндектээр.

Саваңны хээндектээрин механизастаарда, РСС—6 болгаш РСБ—3,5 деп машиналарны ажыглаар. Ынчалза-даа саваңны хээндектээринге эң-не таарыжыр болбаазырадыңгай машина болза, бөдүүн чемнер-чуурар ИГК—30А деп машина болур. Саваңны ында-ла хээндектеп кээр машинага бодаарга, чем чуурар машина саваңны чүгле үш сантиметр кылдыр хээндектеп каар эвес, а ооң-биле кады ону чымчалыр, уладредир соктап каар. Ынчангаш саваң чымчак болгаш малга чидингир болу бээр.

Хээндектээн саваңны буска чымчадырга, ооң хоолулуу бедиир база малга чидингир апаар, ооң-биле кады дудуушкуннерден, хоралыг микробтардан арыглаттынар. Бус дамчып кирер хоолайлар-биле дерээн ишкир савага саваңны бустап ылбырадыр. Ук саваңның ишкирин болгаш чеже саңнын ажыл-агыйның херелдериниден хамаарыштыр тодарадыр.

Бир центнер саваңны бустап ылбырадырынга 30-ден 35 килограмм чедир бус чарыгдаттынар дээрзин ооң-биле кады барымдаалаар ужурлуг. Бир эвес бустуң изии 90 градус чеде бээр болза, саваңны бустап ылбырадырынга чаңгыс-ла шак четчир. Ооң соонда саваңны малга чиртиринге бүрүн белен болгуже чедир, ол-ла савазынга хевээртирзин элээн каш шак чыттырар. Чымчадып, ылбыраткан саваңны савазындан уштуп алырын механизастаарының ол-бо талаларында тростар багдаан, тускай кылган шарап демирни саваңның дүвүнге салыр. Ынчап алырга, савада бүгү саваңны доораанна ушта тырттырып ап болур. Ону кедуртур херекселдиң дузазы-биле ужулгаш, чүдүрүп азы черге салып алыр. Ылбырадып чымчаткан саваңны ПТУ—10К деп хуваакчы-биле шуут-ла чем саваларынга үлей үрүп база болур.

Хээндектээн саваңны чылыг сут-биле шыгыдып алгаш, бус-биле ылбыратпайн малга берип база болур. 100 килограмм хээндектээн саваңны дустуг сут-биле шыгыдарынга 2 килограмм чедир дус, 80—100 литр суг (температуразы 20—30 градус) херек. Саваң холуп эртгир кагжаң болза, шыгыдар сугну элээн көвүдедир. Шыгыткан хээндек саваңны 12-24 шак чыттыргаш, ооң соонда малга бээр. Ол хире чыдарга, саван чымчап шыгый бээр.

Хээндектээн саваңны шыгыдар мурнунда концентраттар-биле холуп алыр болза эки. 100 килограмм хээндек саваңга 10 килограмм чедир концентратты саван шыгыдар ужурлуг сугже урүп алыр. Хээндектээн саваңга 30—40 хуу хире силос холуп алыр болза, ооң хоолулуу шынары онза экижир.

Хээндектээн саваңны ынчаар шыгыдарда, баш удур чогуур хемчээлдиг дусту эргизип каан сугну савага кудуп алыр. Хээндектеп каан саваңны кезек-кезектеп өттүргеш, баш удур бетоннап каан оңгар черже салыр. Ол саваңны оңгар долдур урүп дескилээш, кырындан тырый бастырар.

2. ХИМИКТИГ АРГА-БИЛЕ БЕЛЕТКЭЭРИ

Хээндектээн саваңны химиктиг бүдүмелдер холуп турган болбаазырадырга, бустап шыгыткаанындан артык эки түңнелдиг болур. Ынчаар кылырга, саваңның хайлыычалы белен болур, хоолулуу улгадыр, малга чидингир апаар, иязы-бүрү хоралакчылар узуткаттынар.

Саванда клетчатка дээр бүдүмел хөй болган ужурунда, ону мал шоолуг чиксевес болгаш саваңның хоолулуу куду болуп турар. Саваңның хөй кезии болуп турар клетчатка малдың иштинге баргаш, чүгле ооң чем хуулдурар органында чорууур бактерияларның дузазы-биле хайлыр. Ук бактериялар клетчатканы сугга эстир бээр органиктиг кислоталар кылдыр хуулдуруптар болгаш ук кислоталар энергияның үнер дөзү база чаг иязы кылдыр ажыглаттынып турар.

Хээндектээн саваңны кальцийлээн сода-биле амдан-сүүзүн киирерде, 80—100 литр сугга 4—5 килограмм кальцийлээн соданы эзилдирип алыр. Ол эзилдириг-биле өттүрүп каан хээндек саваңны изидер (бодун изидер, азы бус-биле изидер). Изиттес болза, сода-биле саваңның чедиштир холужары шоолуг эвес болур. Саваңның бодун изидериниң аргазы саваңны бустап изидери ышкаш, база-ла шак ындыг. Мында ылгал болза, хээндектээн саваңны аңаа суг-биле эвес, а сода эзилдирии-биле өттүрери болур. Ынчаар болбаазырадырга, клетчатканың хайлыры 40—45 хуудан 60—65 хуу чедир улгадыр, а ииити хоолулуу килограммда 0,4 чем единицазы чеде бээр, тодаргайлаарга барык-ла 20—30 хуу өзер-дир.

Каустиктиг сода-биле саваңны болбаазырадырын изидилиишкин чокка кылыр, чүге дээрге, сода боду-ла изидип келир.

Хээндектээн саваңны ол соданың эзилдирии-биле өттүрүп каар. Центнер саваң бүрүзүнге оңаштыр 4 килограмм каустиктиг соданы 80—100 литр сугга эзилдирип алыр. Саваң хээндектээр машиналыг болза эки. Ындыг машина барда, эзилдиригни хоорза дамчыштыр, хээндектээр аппараттың халывынче чорудар. Ынаар эзилдириг баарының дүргениң машинаның бүдүрүкчүлүүнге дүүштүр баш удур таарыштырып алыр. Эзилдириг-биле өттүрген саваңны шүүзү ынгалып аңгылангызын дээш, элээн чыттыргаш, ооң соонда малга каап бээр.

Каустиктиг соданы ажыглаарда, айыыл чок болурунуң дүрүмнерин шыңгыы сагыыр херек.

Чугай сугга барык-ла чидир эзилбес, ындыг болганда, хээндектээн саваңны сүт ышкаш агара берген суг-биле өттүрер. Чаа эзилдирген чугайның ажыглазы дээре болур, азы чугайны мышпайты эзилдирип алза чогуур. Ынчалза-даа ону алырда, кырындан эвес, а адаандан алыры чугула. Чүге дээрге, чугай бодунуң шүүлүг шынарын агаарга чидирипте болгай.

Ынчаар болбаазырадырда, центнер саваң бүрүзүнге эзилдирбээн 3 килограмм азы мышпайтыр эзилдирген 9 килограмм чугайны 250 литр сугга холуп алыр.

Саваңны чугай-биле болбаазырадырының технологиязы мындыг: хээндектээн саваңны металл четки кырынга салгаш, белен эзилдиригни оңгарже кедуртур херексел-биле кедурткеш, салып киирер. Он минута эрткен соонда демги саваңныг четкини өске ужун кедургеш, шарап мяш кырынга салып каар. Саваңда арткан эзилдириг сарыккаш, цементилиг шала-биле демгиле оңгарынче агып кирер.

Ындыг саваңны малга каап бээр мурнунда тырый бастырар, ол-ла эзилдириг-биле өттүргеш, бир хондур чыттырар. Ооң соонда ону чугбайн-даа малга чиртир.

Чугай-биле болбаазыраткан саваңда кальций хөй болган төлээде, малга фосфорлуг минералдыг немелде чемни ыяап-ла бээр херек.

3. БИОЛОГТУГ АЖЫТКЫНЫ КЫЛЫРЫ

Биология талазы-биле долу үнелиг белоктар мал чеминиң рационунда эң чугула болгаш эң-не тывылбас элемент дээрзин малчыннарга эки билдингир. Эргежок чугула бүгү-ле аминокислоталар бар болуп турар микроб белогунуң күселибиле чемле белоктарының кемчээлин дыка көвүдедип болур арга бар.

Ажыткыларны болгаш сүт-суг-ажыг бактерияларны ажыглаар чорук дээре түңнелдерни берип турар. «Саратов-3» деп адаар ындыг ажыткыга ажыткыларның болгаш бактерияларның бир иязы холужуушкуну болуп турар.

«С-3» деп ажыткы-биле бодун болган концентраттыг чемнерни ажыдар. Ынчаар ажыдарга, белок саны 40 хуу, а лизин ийи катап көвүдээр.

Саратов ажыткызын ажыглаар чорук сүттүң бот-үнезин 5—8 хуу чигедириниң, семирээ азырарга хонукта немелде семиирии 10 хуу чедир улгаттырарының, малдың өлүр чоруун эзээжедириниң аргазын берип турар.

Ол ажыткыда бодун чем болур шынарларындан аңгыда, бедик профилактиктиг шынар база бар болуп турар. Ол ажытку малды ижин-шөйүнүү аарыгларындан баш удур камгалап турар.

Ындыг ажыткыны арыг ажыткынын бодундан база үш кезек сүт-сүт-ажыг бактериялардан ветбаклабораторияларга белеткеп кылыр. Ооң соонда совхозтар болгаш колхозтар ону херектиг хемчээлинге чедир көвүдедип алыр.

Ук ажыткыны көвүдедип алырда, мындыг чемиштиг холуксаа белеткеп алыр: 100 грамм как-тараа, суда азы арбай далганын (бир кезээ) 300 грамм (үш кезектерн) сугга шак былгавышаан, урар болгаш температуразын 60—65 градус чедир изидиптер. Ол-ла температуразы-биле холуксааны бир—бүдүн чартык шак тургузар. Ол үениң иштинде крахмал чигир болу бээр.

Ооң соонда холуксааны 30-32 градус чедир сепкередир, ам-даа 500 грамм сүт (беш кезектерн) болгаш 100 грамм далган (бир кезээ) немээш, мяк былгаар болгаш ветбаклабораториядан эккелген «С-3» ажыткыны демги холуксааже кудуптар. Ону холуп былгааш, чылыг черге тургузуп каар. Холуксааның температуразы 30—32 градус болур ужурлуг. Ийи—ийи бүдүн чартык шак эрттерге, ажытку белен болур.

Ындыг иязы белеткээн ажыткының кезиин мал чеми ажыдарынга ажыглааш, арткаиын чаа ажытка белеткээринге ажыглаар. Ооң рецептизи өскерилбес. Бүгү кыш дургузунда ынчап келир.

Үш тонна ажыткан чем белеткээрде, иштинде өзээнде долганыр халбыыштарлыг цистерниже бир тонна сугну куткаш, 1,5 килограмм дус кислотазын ургаш, котёлдаа бусту олче дамчыдар болгаш холуштур былгаар херексел ажылдап турда-ла 300 килограмм хээндектээн чемни урүптар. Ук холуксааны хайнырынга чедир изидиптер. Ооң соонда демги сааже 200 килограмм соок сугну куткаш, холуксааны 30—32 градус чедир сепкередир болгаш 800 литр ажыткыны куткаш, 4 килограмм трикальцийфосфатты база үш килограмм амоний сульфадын холуур. Холуксааны холуштур былгааш, ажыры-биле дөрт шак тургузар.

Ажыткан белен суук чемни самосвалга чудургеш, фермаларже келип, хээндектээн болгаш бустап чымчаткан саваңның чем саваазынга кудуп бээр.

Бода малга саваңны ажыткан чем-биле холуп, амдан-сүүзүн кииргеш бээр. Ажыткан чемни хонуута бир башка бээриниң чижек хемчээли ортумаа-биле мындыг: инектерге 15—20 литр, 6-дан 12 ай назылыг бызаа, молдургаларга — 6—8 литр, 12 айдан өрү назылыынга — 10—12 литр, хойга 1—2 литр, улуг хаванга —5 литр, хаван солдарынга — чаңгыс литр.

Хоралыг бактериялар кирер болза, ажытканың шынары баксыраар. Бир эвес ажытканы хирлээп баксырааи болза, ооң арткан кезээн төптер. Бүгү деришкикиин үе-үеде дезинфекцилеп турары эргежок чугула.

СОФИЯДА КОНФЕРЕНЦИЯ

СОФИЯ. (СЭТА). «Социалистиг демократияның амгы үедеги айтырыглары болгаш ону хөгжүдериниң перспективалары» деп темалыг теоретиктиг конференция Софияда эртип турар. «Тайбыңның болгаш социализмниң айтырыглары» журналдың инициативазын ёзугаар ону чыылдырган. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Румынияның, ССРЭ-ниң, Чехословакияның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилери ооң ажылында киржип турар. Ук журналдың шеф-редакторy К. И. Зародов ажыткан ол конференцияга БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары А. Лилов, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары А. Норден, ПКАП ТК-ның секретары Е. Лукашевич олар чуве чугаалаан.

Совет делегацияның удуртукчузу, СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов демократияны хөгжүдериниң айтырыгларын СЭКП принципиалдыг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарын бодунуң чугаазынга демдеглээн. «... Бүрүн долу демократияны боттандырбас тиилелгелиг социализм турупшыдавас» деп, В. И. Ленин онзалап демдеглеп чораанын ол айыткан.

СЭКП болза ленинчи идеяларны бымыы-биле барымдаалап, оларны амыдыралга чайгылыш чок боттандырып турар. Социалистиг демократияны бүгү хемчег-биле хөгжүдеринче ленинчи угланыышкын партияның Программазында тодаргай илергейлеттинген. СЭКП-ниң XXIII—XXIV съездилери ол айтырыгларже улуг кичээнгейни салган. В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга, Улуг Октябрьның 50 чылынга болгаш ССР Эвилелиниң 50 чылынга турасхааткан документилерде, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугааларында ол айтырыгларны улам тода сайзыраткан.

Демократияны хөгжүдер талазы-биле ажылынга СЭКП массаларның дуржулгазынга даянып, Ленинниң чагыын барымдаалап турар, ажылчы чоннарның инициативазы, оларның бот-ажыл-чорудулгазы бистиң өзулдевистиң кучуулуг кужу болуп турар деп, И. В. Капитонов демдеглээн. Буржуаз демократиядан бистиң демократиявыстың үндезин ылгалын ол база чугаалаан.

Социалистиг демократияның доктаамал хөгжүлдези дээрге объективтиг негелде-дир деп, И. В. Капитонов онзалап демдеглээн. Шак ындыг хөгжүлдебистиң тургузуувустуң алыс будужундан болдунуп турар, чүге дээрге ол тургузуг чаңгыс черге таптавайн, а чайгылыш чок сайзыраңгайжып, улам-на бышкан бүдүштүг болуп, коммунизмче чоорту хөгжүп турар.

Конференция бодунуң ажылын ургулчулеп турар.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

БУХАРЕСТИГЕ БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Бухарестиниң Румын-совет найырал бажыңынга байырлыг хурал болган. Хуралды Совет Эвилели-биле найырал харылзааларының румын ниитилелиниң (АРЛЮС) тургустунганынын 30 чыл оюнга тураскааткан.

РКП ТК-ның күүском кежигүнү, секретары И. Вердец, РКП ТК-ның күүском кежигүнүнге кандидат, Румынияның профэвилелдериниң бүгү-ниити каттыжыышкынының Төп чөвүлелиниң даргазы, АРЛЮС-туң чиңгине чөвүлелиниң даргазы М. Даля, РКП ТК-ның секретары Ш. Андрей, Румынияның Национал Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы И. Мургулеску, РКП ТК-ның кежигүннери, АРЛЮС-туң чиңгине чөвүлелиниң кежигүннери, массалыг болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, эртем, культура ажылдакчылары, Совет Эвилелиниң Румынияда элчини В. И. Дрозденко база Совет-румын найырал ниитилелиниң баштаар чериниң кежигүнү, РСФСР-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министриниң оралакчызы В. П. Усатёвка баштаткан ук ниитилелдиң делегациязы хуралга келген.

И. Вердец РКП-ниң Чиңгине секретары, РСР-ниң президентизи Н. Чаушескунуң АРЛЮС ниитилелге байыр чедирген чагаазын номчуп дыңнаткан.

АРЛЮС-туң чиңгине чөвүлелиниң даргазы М. Даля хуралга илеткел кылган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының баштайгы хүннеринден эгелээш, Румыния биле ССРЭ-ниң улустарының аразынга чаңчыл болган найырал харылзааларының калбарып келгенниниң төөгүзүн ол чугаалаан. Румынияны хостаары дээш демиселге амы-тынын оскунган, совет маадыр солдаттарны социалистиг Румынияның улузу утпайн чоруур болгаш кажан-даа утпас, нацистиг Германияны чылча шаварынга, кижи төрелгетенни фашизмден камгалап алырынга Совет Эвилелиниң ужур-дузазын бедик-биле үнелеп турар деп, илеткелчи чугаалаан.

Илеткелчи Совет Эвилели биле Румынияның аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээниң ужур-дузазын демдеглээш, коммунизм тургузарынга совет улустуң чедиишкиннерин чугаалаан. Румынияның ажылчы чону ол кайгамчыктыг чедиишкиннерге чүректиң ханызындан өөрүп, делегейге социализмниң салдарын болгаш алдарын бедидеринге киирген эң улуг улуг-хуу кылдыр ук чедиишкиннерни үнелеп турар деп, ол чугаалаан.

М. Даля илеткелинге түңнел кылдыр румын-совет харылзааларны быжыглаар талазы-биле АРЛЮС-туң ажыл-чорудулгазын чугаалаан.

Ооң соонда Совет Эвилелиниң Румынияда элчини В. И. Дрозденко АРЛЮС-туң тургустунганынын 30 чыл оюнга таварыштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ук организацияга байыр чедирген чагаазын номчуп дыңнаткан.

Гвинея-Бисау Республика бодунуң хамаарылшпас дугуннаашпылыныңның бир чыл оон чөөнта чаа демдеглээн.

ЧУРУКТАРДА: үстүндан куду — республиканың найысылалы — Бисау хоорайның эрик кавызы; адаа эмнелге черинде: Гвинеяның болгаш Ногаан Мүгүлдүр ортулуктарының хамаарылшпас чоруунуң Африка партиязының чепсектиг күштери республиканың чаалап алыышкыннарының камгалалында кезээде туржуп турар.

Н. БАРАТОВТУҢ фотозу.

ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). «Ниити рыноктуң» киржикчилери чурттарының даштыкы херектер министрлери Брюссельге ноябрь 11-де ужурашкаш, аңаа маргылдаа-чөрүлдээлиг болу бергениниң уламындан Европаның экономика каттыжыышкынының күрүнелер болгаш чазактың баштыңнарының чөвүлел хуралын чыылдырарының хүнүн, ол чөвүлел хуралга чугаалажыр айтырыгларны дүгүржүп ап шыдавайн барган. Ук чөвүлел хуралды чыылдырарын Франция саналдаан. «Дээди деңнелге» чугаалажыр кылдыр саналдаан турур болур айтырыгларга: политиктиг кады ажылдажылгага, энергетика айтырыгларынга, акта үнезиниң кудулап турарынга, ажыл тывылбастаарынга-ла хамаарыштыр саналоналдар солчуушкуну болган. Ынчанмыже тодаргай шиитпирлер хүлээп алдынмаан.

Киржикчи чурттарның барымдаалап турар бодалдарын чоокшулаштырар дээш, тос күрүнениң даштыкы херектер министрлериниң ийи хуралын эрттирер дээн.

СОФИЯНЫҢ КОСМОС ХҮНҮ

СОФИЯ. (СЭТА-ның корр). Болгарияда совет эртем, техниканың хүннерин эрттирип, ук хүннерни шынап-ла дидим бодалдың, шудургу ажылдыышкыннарның байырлалы кылдыр хөй-ниити калбаа-биле үнелеп турар.

Делгелгелер тургузар «Фестивальчы» залга ноябрь 12-де космос хүнүн эрттирген. Залдың ортузунга ужудуушкунче корабльдер салып үндүрер «Байконур» шөлдүң ажылдап турар үлегер-майыын делгеп тургускан. Хүн системазының планеталарын космос аппараттарының дузазы-биле шинчилеп турарының, космонавтиканы хөгжүдериниң перспективаларының, ук планеталарны өөренип көрүп турарының дугайында көскү совет тускай эртемниглер илеткелдер кылып турар. «Айда истер», «Космосче ужудуушкуннар төөгүзүнүң демдеглел арыннары», «Интеркосмос» орбитазы» киноларны болгаш болгар көрүкчүлерниң сонуургаар апарганы уран-чечен «От чаажыктырылгазы» кинону экрандан чоңга көргүзүп турар. Залда орбитага ужудуушкун кылыр «Интеркосмос-1» лабораторияның үлегер-майыын база делгеп көргүскен. 1969 чылда күзүн ону салып үндүрериңге болгар инженерлер кирипкен.

Совет космос эртем, техниказының чедиишкиннериниң ол магалыг делгелгези-биле таныжкаш, космонавтиканың перспективалары база-ла октаргайның боду дег, кызыгаар чок улуг деп, академик С. П. Королёвтуң медеглээнниниң утказын кижи физ тодаргай биле бээр-дир. Ынчангаш ол чаагай үлени бүдүрериңге совет эртемденнер-биле болгаш тускай эртемниглер-биле кады киржири бистерге кайгамчыктыг-ла аас-кежик болган деп, көскү болгар эртемден доктор Кирил Серафимов чугаалады.

Е. ФАДЕИЧЕВ.

СОВЕТ ЧУРТТУҢ БЕЛЭЭ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Ноябрь 12-де Улан-Баторга найысылалдың ажылчы чон төлээлекчилериниң митингизи болган. Митингиниң «ССРЭ-ниң чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң чедиишкиннери» делгелгениң көргүзүглерин моол улуска белек кылдыр хүлээдип бээринге тураскаатпан. Ук делгелгени чаңчылчаан совет-моол найырал айынга дүүштүр МАР-ның найысылалынга ноябрь 1-ден 12-ге чедир эрттирген.

СОВЕТ-ИТАЛИ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ГЕНУЯ. (СЭТА). Генуяга амгы үениң театр айтырыгларын чугаалажыр совет-итали ужуражыышкын эгелээн. Ужуражыышкынны Генуяның «Театро стабиле» театрының дузазы-биле болгаш «Италия — ССРЭ». «ССРЭ — Италия» ниитилелдериниң инициативазы-биле эрттирип турар. Аңаа ийи чурттуң театр уран чүүлүнүң болгаш критиказының көскү төлээлекчилери киржип турар. Олар Совет Эвилели биле Италияның амгы үеде театр айтырыгларын, театр уран чүүлүнүң төөгүзүн, национал театр ниитилелдериниң ажыл-чорудулгазын, режиссёрларын, артистерниң ажылын, театр уран чүүлү хөгжүдериниң аргаларын үш хүн дургузунда чугаалажыр.

Бо ужуражыышкын чүгле совет болгаш итали театр уран чүүлүнүң ажылдакчыларының аразында чогаадыкчы харылзааларның доктаамал калбарып турарының үлегер-чижээ эвес, харын ССРЭ биле Италия улустарның найыралының быжыгып турарының база херечизи боор турар деп, Генуя хоорайның чагырга чериниң даргазы Дж. Пьомбино ужуражыышкынның ажыттынгаңынга демдеглеп чугаалаан.

КУБАНЫ КЫЗАГДАП БОЛБАС

КИТО. (СЭТА). Америк күрүнелер организациязының кежигүннери чурттарның даштыкы херектер министрлериниң чүмележир чөвүлел хуралы Китога болган. Вашингтонның негелдезин ёзугаар 10 чыл мурнунда ол организацияга Кубаның политика болгаш экономика талазы-биле кызагдаар дугайында шиитпир үндүрткен. Китога эрткен чөвүлел хуралга чугаалажыр кол айтырыг ол кызагдалды соксадыр дугайын болган. Ону чугаалажыры америк күрүнелер аразынга чиндиг маргылдаа-чөрүлдээлер доозулган. Кызагдалды соксадыр дугайында резолюция төлевилелин дээш 12 латин-америк күрүне бадылаан. АКШ-тың, Бразилияның болгаш өске-даа чурттарның делегациялары бадылаарындан дадагалзаан. Чили фашистериниң, Парагвайның, Уругвайның төлээлекчилери удур бадылаан. Резолюция төлевилелин хүлээп алырынга хөй нуруу болур 14 бадылаашкын эргежок чугула турган.

Кубага удур кызагдалды америк күрүнелер организациязының амгы чөвүлел хуралынга дүжүрери чедип алдынмаза-даа, Латин Америка чурттарының хөй нуруузу ук дипке «соок дайынның» артынчыларын узуткап каaптар шиитпирлиг көргүскен. Америк күрүнелер организациязын эде организастаарын черле эргежок чугула деп демдеглээн медеглелиң 12 чурттуң делегациязы бадылаашкын соонда дораан кады кылган.

Студентилерниң тайбың дээш демисели

Делегейниң студентилер хүрээлеңи чылдың-на улам өзүп турар. Бөгүн ында чер бөмбүрзээниң барык 24 миллион аныяк кижилери бактаап турар. Олар ноябрь 17-де бөттарының байырлалы — Студентилерниң делегей хүнүн демдеглээр.

Аңаа холбаштыр тайбың болгаш демократия дээш демиселге чаңгыс эптиг, кады ажылдажылганыг турарын чедип алырынче угланган студентилер шимчээшкининиң чугаалап бээрин ССРЭ-ниң студентилер эвилелиниң харыысалгалыг секретары Н. Мухинден СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

Депшилгелиг студентилер сөөлгү чылдарда бөттарының ажыл-чорудулгазын чурттарының демократтыг күштериниң шимчээшкинни-биле улам сыры холбаштырып турар апарган деп, Н. Мухин чугаалаан. Вьетнамның, Индий-Кыдаттың өске-даа чурттарының улустары-биле, араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының интернационалчы кампанияларынга сургуул аныяктарның киржип турары ону бүзүреңдиг херечилеп турар. Студентилер Ханойга уругларның Нгуем Ван Чой аттыг эмнелге черин тудар акша-хереңги чыырынга киржип турар. Ам «Университет бүгүдезин Чили-биле эп-сеткил каттыштырылгазының төвү болдурар» деп кыйгырыгны лозун болдургаш, ол чурттуң патриоттарын деткиир ажылды делгереңгей калбарткан.

Студентилер биле аныяктарның Берлинге болган X бүгү-делегей фестивалының чедиишкини, тайбыңга ынак күштерниң Москвага болган бүгү-делегей конгрезин белеткеп турган үезинде оларның идепкейлиг ажыл-чорудулгазы тайбыңның салым-чолунга студентилерниң харыысалгалыының улгатканын херечилеп турар деп, Н. Мухин демдеглээн.

Тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш, демократтыг чаартылгалар дээш демиселге улуг ажылды Делегейниң студентилер эвилели чорудуп турар. Ук эвилелдиң хүрээлеңинде ам студентилерниң национал 91 эвилели бактаап турар. Ооң удуртулгазы-биле делегей семинарлары, эп-сеткил каттыштырар ажыл-ишти чорудуп турар. Делегейниң студентилер шимчээшкининге ДСЭ-ниң алдары болгаш салдары доктаамал улгадып турар. Ооң сургуул аныяктарны сырый каттыштырарынче угланган ажыл-чорудулгазы шапыынчаан.

ДСЭ-ниң ажылынга ССРЭ-ниң студентилер чөвүлели идепкейлиг киржип турар. Сөөлгү үеде бистиң дуржулгазы барык-европа чурттарының национал студентилер организациялары улам сонуургап турар апарган. ССРЭ-ниң болгаш өске-даа күрүнелерниң дээди өөредилгеже черлериниң аразында ийи талалыг харылзаалары хөгжүп, туристиг харылзаалар калбарып турар. Аңгы-аңгы улустарның аныяк салгалдарының аразынга билчиишкинни энииидеринге студентилер, аспирантылар, стажёрлар солчуру чугула рольдуг бооп турар. Совет студентилер делегей студентилериниң чайгы курузун эрттирерин ийи чылда бир катап организастап турар. Чиммэ, бо чылын ол курска чугаалажыр кол тема «Тайбыңның, социал депшилгениң, айыыл чок чөрүктүң, национал хостаңганың сорулгаларынга дүүштүр улустар аразынга кады ажылдажылга болгаш студентилер» болган. Курстуң ажылынга студентилерниң национал 115 организациязындан келген 200 ажыг төлээлекчи киришкен.

Делегейге социал депшилгеге болгаш бымыг тайбың дээш демиселге киржиринче делегей аныяктарының чүтүлдүүнүң уламындан планетаның бүгү улустарының аас-кежии болгаш чырык чаагай келир үези дээш демиселчилерниң хүрээлеңинче улам хөй студентилер кирип турар деп, Н. Мухин түңнеп кылдыр чугаалаан.

ТАЙБЫҢ—БҮГҮ КИЖИЛЕРНИҢ КЕЖИК-ЧОЛУ

Бо чылдың октябрь 9—10 хүннеринде Москвага тайбың камгалакчыларының совет конференциязы болуп эрткен. Аңаа бистиң чурттуң бүгү-ле эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларындан, крайларындан, национал округтарындан болгаш областарындан 1000 ажыг делегаттар келген. Олар дээрге ажылчыннар, колхозчулар, чогаадыкчы интеллигенцияның, эртем болгаш техниканың ажылдакчыларының төлээлекчилери, хөй-ниитиниң ажылдакчылары, дайынның хоочуннары база шажын-чүдүлгелиглерниң төлээлери-дир.

Тайбыңның совет конференциязынга даштыкы чурттарның делегаттары болгаш аалчылары киришкен, оларның аразында тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң Чиңгиис секретары Ромеш Чандрага баштаткан ооң төлээлери база социалистиг чурттарның тайбың талалакчыларының төлээлекчилери киржип, конференцияга байыр чедиргеннер.

Тыва АССР-ден Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң штукатуржулар болгаш малярлар бригадазының бригадири, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Зинаида Салчаковна Салчак биле Тыва АССР-ниң Тайбың камгалал комитединиң харыысалгалыг секретары (бо одуругларның автору) олар ук конференцияның ажылынга киржип чораан.

Октябрьның 9. Делегаттар, аалчылар Эвилелдер бажыңының Колонналыг залын долдур саадапкан. Таптыг-ла эртенгиниң 10 шак. Тайбыңның совет комитединиң даргазының оралакчызы, академик Е. К. Федоров эге сөзү-биле конференцияны ажытты.

Конференцияга Тайбыңның совет комитединиң даргазы «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, чогаалчы Н. С. Тихонов «Быжыг, шыңгыы болгаш демократтыг тайбың дээш» деп илеткелди кылган. Ол мынчаар чугаалаан.

— 25 чылдың мурнунда бо-ла залга бистиң тайбың камгалакчыларының бирги Бүгү-эвилел конференциязы эрткен. Ам мында база катап бистиң чурттуң бүгү республикаларының, крайларының болгаш областарының совет хөй-ниитизиниң төлээлекчилери чыглып кээп саадап турар-дыр. Ынчаарга бо-ла залда бистиң-биле кады ССРЭ-ниң бүгү-ле 250 миллион хамаатылары — коммунизм тургузукчулары саадап турар дизимзе черле чазыг болбас боор.

Ол илеткел СЭКП-ниң төөгүлүг XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбыңның программазын совет хөй-нииги амыдыралга канчаар күүседип турарын, Коммунистиг партияның, Совет чазактың ленинчи даштыкы политиканы хажык чокка чорудуп турарының түңнелинде бүгү делегейниң дүшкүүрлүг байдалының чавырлып турарын, делегейниң тайбың камгалакчыларының шимчээшкининиң күштелип турарын ханызы-биле анализтеп көргүскен.

Н. С. Тихонов бодунуң илеткелинге делегей байдалының айтырыгларынга, ылаңгыя Вьетнамда дайынны сокседкаш Вьетнамның база совет улус Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджаның улустарының шыңгыг херээ дээш хажык чок туржуп турарының дугайын чугаалаан.

Тайбыңның совет комитеди эрткен 25 чылдарның дургузунда тайбың болгаш улустарның аразында эп-найыралы дээш улуг политиктиг болгаш организастыг ажылды чорудуп келген деп, илеткелде демдеглээн. Ылаңгыя араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырышкынының база Чоокку Чөөн чүкте израиль дайынзырактарның болгаш оларның хүткүкчүлериниң өнчүк-чоктээнин сойгалаар талазы-биле бистиң чуртувуска хөй-нииги кампанияны калбартып келген.

Тайбыңның совет программазында кодурген бир чугула сорулга болза бо чээрби чүс чылдың бирги чартынында делегейге ооскээн ийи улуг дайынның үнген чери болур Европа ниити тайбыңның айыыл чок оруктуң болгаш демниг кады ажылдажылганың диви болдурары ол.

Амгы үеде Совет Эвилелиниң күженишкининиң ачызында барык бүгү-ле Европа чурттары болгаш АКШ биле Канада бүгү Европа чурттарының чөвүлел хуралын чыылдырар деп ооң белеткелин чорудуп турар. Бо дээрге Европага тайбың болгаш кожа-хелбээ чурттарның быжыглаарынга дыка улуг базым болуп турар. Бо чылын бүгү делегейниң тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң 25 чылы ою эртип турар. Совет хөй-ниитиниң төлээлекчилери тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң үндезилекчилериниң бирээзи болган болгаш ооң ажыл-чорудулгазынга эң-не идепкейлиг болгаш үре-түңнелдиг киржип турар.

Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Москва конгрезиниң соонда ооң шиитпирлерин болгаш сүмелерин боттандырар талазы-биле чугула-чугула практиктиг базымнар оруттунгулаан.

Тайбыңның совет комитеди бодунуң буянныг ажыл-чорудулгазын бүгү тала-биле улам калбартып, бо дугайында канчаар-даа аажок таарымчалыг байдалдарга даянып турар. Бир талазында, бодунуң чуртунуң иштинде муң-муң активчилерниң деткимче дузаламчызынга даянып турар, ийи талазында, бүгү делегейде 118 чурттарның тайбыңга ынакшылдыг янзы-бүрү организацияларының шимчээшкиннери-биле харылзаа тудуп, демниг ажылдап турар.

Делегаттар илеткелди аажок кичээнгейлиг дыңнап, үрүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле деткип тургулаан. Конференцияга делегаттардан болгаш аалчылардан 55 кижи саналдап, байыр чедирип чүве чугаалаан.

Тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң Чиңгиис секретары Ромеш Чандра конференцияга байыр чедирип, Тайбыңның совет комитединиң ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелээн. Ол мынча дээн.

— Силерниң конференцияңарны дамчыштыр бүгү совет улуска —тайбың болгаш улустарның эп-найыралы дээш эң идепкейлиг демиселчилерге делегейниң 120 чурттарында тайбың талалакчыларының өмүнээзинден изиг байыр чедирип тур мен... Силер болза улуг Ленинниң чуртунуң улус чоннарының төлээлекчилери-дир силер. Силерниң чуртуңар—быжыг тайбыңның тук тудукчузу. Ынчангаш силерниң конференцияңарның ажылын бүгү делегей канчаар-даа аажок сонуургап турар...

Тайбыңның совет конференциязынга чүве чугаалаан кижи бүрүзү-ле—тайбың дээрге бүгүдениң кежик-чолу-дур. Ынчангаш совет кижилер СЭКП-ниң XXIV съездизинге хүлээп алган Тайбыңның программазын амыдыралга чайыннаддыр боттандырар дээш моон соңгаар-даа бүгү күжүн сээрлер деп чагган күзелин илергейлеп турганнар.

Тайбыңның совет фондузунуң даргазының оралакчызы, академик Н. Н. Федосеев бодунуң чугаазынга тайбыңның совет фондузунуң ажыл-чорудулгазының дугайын айыткаан:

— Совет кижилер тайбыңны чүгле маадырлыг ажыл-иши-биле камгалап турарлар эвес, тайбың херээнге материал талазы-биле дузалап, буянныг сеткилин илергейлеп турар. Олар Тайбыңның совет фондузунга эки турачы-биле хөй-хөй акша-хөреңгини чыылдырып, өртек-үнелиг эртине белектерин оргуп турар.

Ам бо үеде бистиң чуртувуста Тайбыңның совет фондузунга дузалаар 300 муң ажыг ниитилелдер болгаш комиссиялар ажылдап турар. Тус-тус хамаатылардан аңгыда, фондунуң коллективтиг кежигүннери көвүдеп турар.

• • •

Конференцияның ажылының ийиги хүнүнде тайбыңның совет комитединге Улустарның найыралы ордени тывыскан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары эш Б. Н. Пономарев конференцияга чүве чугаалаан. Коммунистиг партияның Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың даасканын ёзугаар ол орден-хаваны тывыскаш, оон-биле холбаштыр конференцияның киржикчилеринге Тайбыңның совет комитединиң, ону дамчыштыр бүгү-ле совет тайбың талалакчыларынга чүректиң ханызындан изиг байырын чедирген.

Тайбыңның совет комитединиң чоруткан ажылының түңнелдери болгаш моон соңгааргы чорудар ажылдар талазы-биле конференция тодаргай доктаал хүлээп алган.

Тайбыңның совет комитединиң составын 362 кижилиг кылдыр соңгаан. Тыва АССР-ден Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң штукатуржулар болгаш малярлар бригадазының бригадири, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Зинаида Салчаковна Салчак соңгуткан.

СЭКП Төп Комитединге конференциядан байырлыг чагаа чоруткан. Ону делегаттар болгаш аалчылар бедик көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

Л. ЧАДАМБА.
Тыва АССР-ниң Тайбың камгалал комитединиң харыысалгалыг секретары.

КӨРҮЛДЕ ЧОРУП ТУР

ЧУРУКТА: сүт заводунуң бот-тывынгыр артистери.

БАШТАЙГЫ ХҮНДЕН

Кызыл хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң Совет Тываның 30 чылынга турраскааткан көрүлдези уламчылап турар. Сүт заводунуң коллективи бодунуң концертин Р. Кенденбильдиң «Ордениг Тыва» деп ырызын ниити ыр бөлүүнүң күүселдези-биле ажыткан. Ол коллектив уран чүүл көрүлдезинге бир дугаар киржип турар-даа болза, эки белеткелдиин көргүскен. Концерттиң программазында уран чүүлдүн янзы-бүрү хевирлерин таарыштыр киирген, каасталгазын аянныг кылганын жюри демдеглээн.

Респотребсоюз коллективиниң бот-тывынгыр артистери база багай эвес белеткелдиг киришкен. Н. Диимей, Г. Сундуй, Н. Середкина, Т. Яговицына, К. Шустова оларның «Кээргээр бис», «Орус кыш», «Гармонь ырлап тур», «Ырны сактып чор мен», «Найырал», «Ынакшылдың караа» деп орус, тыва ырларны чаңгыстап база бөлүктеп ырлааны көрүкчүлерниң мактаалын, жюриниң үнелелин алган. Ынчалза-даа ол болгаш аагы заводунуң коллективтериниң көргүзүглериниң чаңгыс талалыын, бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилериниң эвээжин жюри демдеглээн.

Баштайгы хүнде көрүлдеге киришкен коллективтерниң концерттеринден эң бедик үнелелди ап, ыяк белеткелдиин «Энергетик» Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери көргүскен. Уран чүүлче хөй кижиши хаара тудар, түс-түс күүселделерни бедик шынарлыг тургузарының, шимелге-каасталгазының тывынгыр, чараш кылганының талазы-биле энергетиктер хөй-хөй уран чүүл коллективтеринге үлегер-чижек болур.

Дүүн телевидение болгаш радио комитединиң, «Енисей» Культура бажыңының болгаш өске-даа организацияларның концерттери үнгүлээн.

Баштайгы хүнден эгелээш эң эки көргүзүг дээш шыңгыы маргылдаа эгелээн.

КЛУБУВУС ДЕРИЛГЕЗИ ЭКИ, АРТИСТЕР ААЛДАП КЕЛИР БОЛЗА

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң ыракы салбыры Хүт суурда клуб бо чылын эки септеттинген. Клубтуң ишти-даштын трапкалаарынга школаның өөреникчилеринден эгелээш суурнуң бүгү чурттакчылары идепкейлиг киришкен. Клубтуң чылыдылгазын төпчүткен одалгаже шилчиткен. Ынчангаш мында чоннуң культурлуг дыштанылгазынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Клубтуң фойези, залы, ында библиотека чараш, кериштүг кылдыр дериттинген. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери клуб чөвүлелиниң болгаш салбырда комсомол эге организациязының кады кылган планын ёзугаар ажылдап турар. Бөлгүмнерде саапчылар, бызаа ажаакчылары, баштыылар болгаш өске-даа чурттакчылар идепкейлиг киржип турар. Кино база доктаамал үнүп турар.

Бистиң суурувуска районнуң Культура бажыңының агитбригадазының, республиканың хөгжүм-шии театрының, филармонияның артистери кээп, оюн-концерт, шии үндүрбээнден бээр ийи чыл ашкан. Культура килдизиниң ажылдакчылары база келбестээн.

Хүт, Севи суурларга чайын самолет, а кыжын машина, автобус-биле чедип кээп болур. Артистер, районнуң культура килдизиниң ажылдакчылары кажан келир ирги?

А. ДОЗУР-ООЛ,
клуб эргелекчизи.

КОЖАЛАРНЫҢ КОНЦЕРТИ

Совет Тываның 30 чыл оюнга алдар болдурган бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң район көрүлдезинге бирги черни чаалап алган. «Ак-Туруг» совхозтуң бот-тывынгыр артистери «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төвү Торгалыг суурга аалдап чорааннар. Уран чүүлге сылымчаяанныг ак-туругжуларның салгын ышкаш кашпагай танцычыларын, уран номчулгазын, тывынгыр баштак кожаңнарын, башкы Николай Монгулдуң ырлаарын, Кара-кыс Оюнның тандылаарын, Сарыгоолдуң уран номчулгазын, бедик мергежилдиин чоннар магадап сонуургаан. Торгалыгжылар Ак-Туругга удавас барып концерттиг аалдап чедерин азаан.

• • •

ИЙИГИ ЧЕРНИ ЭЭЛЭЭН

Торгалыгның Юрий Гагарин аттыг Культура бажыңы мурнунда чылдарда сеткелгезин багай деп шүгүмчүледип-даа турду. Чоннуг шүгүмчүлелден түңнел үндүрүп, суурда партия, комсомол комитеттери, Торгалыг кодээ Совети кыска үеде чоннуң культуразы дээш дээштиг ажылдарны кылганындан, Культура бажыңы аныяктарның ёзулуг одаа апарган. Культура бажыңында уран чүүл бөлгүмнери доктаамал ажылдап, 50—60 кижини хаара тутканы черле мактанчыг. Бо талазы-биле Культура бажыңының директору Т. Бегзи, уран чүүл удуртукчузу М. Эрес, комсомол организациязының секретары В. Тамба кызымак ажылдап турары өөрүнчүг. Культура бажыңының уран чүүл коллективи чоокта чаа болуп эрткен район көрүлдезинге ийиги черни алган.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

«ИКАРУС»: КЫЗЫЛ — ЭРЗИН

Республиканың база бир ырак районунга Эрзинниң чонунга бир өөрүшкүлүг чүүл болганын демдеглевес аргажок.

Ноябрь айның 5-тен эгелеп бистиң районче «Икарус» маркалыг автобустар чоруп эгелээн.

Баштайгы ол рейс-биле четкеннерниң бирээзи мен болдум. Бо чылыг-чымчак автобуска органңарның арын-шырайларынга топтап көөрүмге, чүгле өөрүшкү сиилинкейн эвес, сактырга адаа сеткил хандганындан чүве ийикпе эгезинде ыыттаар кижи безин орта тывылбас боор чорду.

«Тиилелге» совхозтуң делгем ховулары-биле тутсуп орувуста бир кыс моол улустуң бурунгу ырын таалап-биле бадырыпты. Бис база аңаа каттыжа бердивис. Адазыста асфальт, орук кыдыында сүргү манаан кадарчылар соңнуг мурнуг чыдып каап чор. Ынчап чоруй, кежээликтей ыр шоорга үдеттирип алгаш Эрзин суурга тутсуп келдивис. Ук автобустуң улуг чаагайын магадап чоң ону дораан үр-лей-ле бердилер. Ынчанмайн канчаар дээр силер, оларның чамдыктары Кызыл хоорайга чорбаапнар-ла болгай. Ылаңгыя бичии оолдар холдары-биле хүнну дуглай тудуп алгылаан автобусту көрүп турдулар. Бистер-даа чолаачыга өөрүп четтиргенивисти илереткеш, тарап эгеледивис. Ынчап келгеш ам чаа келген болгаш бисти уткуп турган-даа кижилерден маңаа хамаарыштыр каш состен чугаалап бээрин дилээримге, оларның шуптузу мындыг автобустарны доктаамал Кызыл—Эрзин аразынга быжыглаар боор дээш изиг күзелин илереттилер.

К. КИМ-ООЛ,
башкы.

Мергелдейге чагаа

СУРАГ БААР АВТОБУСТАР

Экии, Мерген Мергенович? Силерже чоннуң дилээн ёзугаар бодумнуң бир дугаар чагааны бижидим.

Бистиң Кызыл-Мажалык —республикада хөй чурттакчылыг суурларның бирээзи. Ооң чоогунда, чүгле Хемчик хеминиң ол чарыында безин үлегпүрлүг Ак-Довурак хоорай хүн келген тудум-на чаагайжып, хөглүп орар. Ол хөглүлде ажылчынның уран шевер холдарының ачызы. Ынчаарга Кызыл-Мажалык —Ак-Довурак аразынга чоннуң аргыжылгазын хоорайның пассажирлер АТБ-зи хандырып турар. Ук хандырылганың байдалының дугайында каш состү силерге дамчыдыксадым. Эртенгиниң 7 шак авай четпээнде суурнуң автобус доктаар черлеринге, эң ылаңгыя машина оруктарынга ыңай-бээр далаш-биле шуушкан кижилерни эскерип болур. Ол дээрге Ак-Довуракта херек чоруктуг, а харын-даа каныц ийиги ээлчээнде ажылдап турар кижилер-дир. Ак-Довурак АТБ-зиниң удуртукчулары автобустарны эвээш санныг үндүрүп база ажыл чагын сагывайн турарының ужурунда суурнуң чурттакчылары ажылындан озалдаар апарган. Ылаңгыя понедельник санында автобустар кезугбейн баар ээдеп чүве.

Ак-Довурак чедер улус ийи автобуска солуй олурар. Хоорайның Молодежная кудумчузунда баштайгы доктаар черге-ле улус автобустуң олуттарын шыгырт долдур ээлептер. Ынчангаш чолаачылар өске доктаар ужурлуг черлерге доктаавайн, оларны оюп, шуут Дружба кудумчузу-биле дорт чоктап бээр. А арткан доктаар черлерде автобус манаан ажылчыннар манаптап турар, а автобус сураг-да баар. Пассажирлер АТБ-зы ооң-ла хүнде беш автобусту доктаамал канчап үндүрүп шыдавайн турар ирги? Кызыл-Мажалык—Ак-Довурак аразынга ийи, Ак-Довурак—фабрика аразынга үш автобус график ёзугаар доктаамал чоруп турар болза ажылчыннар ажылынга ой-шаанда чедип туруп болур.

Мерген Мергенович!

Ак-Довурак хоорайның пассажирлер АТБ-зиниң дирекция чери бо айтырыгны тоомча чок көрүп турар. Ынчангаш бо айтырыгны дарый шиитпирлээр талазы-биле дүрген дузалап көөрүңерни дилеедивис.

Хоорай ажылчыннарының дилээ-биле:
Х. АРТАС-ООЛ.

ДААРТА ТИРАЖ

Күрүнениң 1966 чылда үндүрген 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкинниң ээлчеглиг — аалдап чеди дугаар тиражы Таллинге ноябрь 15-те болур.

Ол тиражтың бир чээшкин разрядынга онаашкан 512560 рубль түңнүг 9400 ойнаашкын сынаттынар деп, ССРЭ-ниң күрүнениң күш-ажылчы ажаалга кассаларының эргелели СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан. Оларның аразында 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльдиг ойнаашкыннары бар.

Тираждарга ойнаттынар ойнаашкыннар саны чээшкинниң хуусаазы төнгүже өскерилбейн артар, ойнаашкын алган облигацияларны төлевир тыр сырда казыыр болгаш оларны оон ыңайгы тираждарга киирип турбес, ынчангаш чээшкинниң облигациялар найыбиле ойнаашкын ап болур аргазы тираж бүрүзүнге көвүдээр.

Күрүнениң үш хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкиниң талазы-биле оон ыңайгы тираж декабрының 30-де Москвага болур.

ШЫДЫРАА ● ШЫДЫРАА

ЧЕМПИОНАТ ЭГЕЛЭЭН

Тыва АССР-ниң шыдыраага 1974 чылда чемпионун илередир республиканың ээлчеглиг чемпионады дүүн Кызылдың шыдыраа клувунга байырлыг байдалга ажыттынган.

Маргылдаага найысылалдың болгаш районнарның шилиндек шыдыраачылары киржип турар. Оларның аразында эрткен чылгы республика чемпиону, ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат, башкы Николай Шипицин, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылдакчызы, спорт мастеринге кандидат Монгуш Адыг-оол, «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону, Кызылдың аэропортунуң ажылдакчызы, кандидат баллдарлыг Леонид Мохов, «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону Бай-Хемниң Сарыг-Септе башкы Идам Сүрүн, Кызылдың башкы институдунуң башкызы, кандидат баллдыг Ондар . Хеймер-оол ышкаш дуржулгалыг болгаш шыырак эштер бар.

Чемпионат швейцар системазын ёзугаар эртер. Маргылдаа доозулган соонда төп шыдыраачыны шилээш, республиканың шилиндек командазын тургузар, олар зона маргылдаазынга бо чылдың төп-чүзүнде киржирлер.

Херээжен шыдыраачыларның аразында чемпион ат дээш маргылдаа база эгелээн.

(БИСТИҢ КОРР).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

15.25—«Миллионнарның ленинчи университеди». Дамчыдылганы юридиктиг эртемнерниң доктору, профессор Е. Т. Усенко чорудар.
15.55—Москваның катгы-шоодуг театрының юбилейинге турраскааткан кежээ.
17.50—Шыдыраага делегейниң бирги чери дээш маргылдаа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.15—Уругларга. Мультфильм.
18.25—«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга.
18.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.00—Өңнүг телекөргүзүг. «13 сандай» деп хензиг көргүзүглер телетеатры.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.10—Өңнүг телекөргүзүг. «Орук-суур мени чагаай».
21.55—«Смоленск областың үткүштүр планы боттанмышкында». Дамчыдылгада СЭКП Смоленск обкомунуң бирги секретары Е. И. Клименко киржип турар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кара майыктааштыг бедик ак кижи» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Колумб» хемеден оол» 9.50, 11.30, 17.20, «Отчугаштар» 15.00, «Дмитрий Кантемир» 13.00, 19.00, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Тоннель ужунда чырык» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Текузизе» 15.00, 16.40, «Херээженнер» 18.20, 20.10 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Айболит биле Бармалей» деп киночыынды 16.30, «Хүлээлгезин күүседип турар» 18.00, 20.00 шактарда.

Газты айыыл чок ажыглаарын пропагандалаарының айы чоруп тур

ХАМААТЫЛАР!

Амгы үеде газты ажыглаарының айыыл чок чоруун пропагандалаарының шалыпчы айы чоруп турар. Ынчангаш дараазында чүүлдерни хамаатылар билип алза чогуур.

ГАЗ ПРИБОРЛАРЫН АЖЫГЛААРЫНЫҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУНУҢ БҮГҮ ДҮРҮМНЕРИН ШЫҢГЫЫ САГЫҢАР!

Кывыскан приборларны хайгаарал чокка арттырбаңар. Бичии уругларга, кырганнарга, ээрик кижилерге болгаш газ приборлары ажыглап билбес хамаатыларга ону кывыстырбаңар.

БАЖЫҢ ИШТИ ЧЫЛДЫР ДЭЭШ ГАЗ ПЛИТАЛАРЫН АЖЫГЛАВАҢАР. ОЛ ЭҢ-НЕ АЙЫЫЛДЫГ.

Соок күштелген үеде газтың базыышкыны дыка кудулап болур дээрзин утпаңар. Бир эвес газ үзүктелиишкиннинг кошкан хып турар апарза ону өжүргеш, 0-4 телефон дамчыштыр дыңнадыңар.

Бажың иштинче, чуртталга бажыңнарынче кирер ниити эжикке азы бажың подвалынга газ чытталы берзе электроприборлар ажылдадып, чырыткы кыпсып, ажык от кыпсып (таакпылап, сереңги кыпсыр болгаш оон-даа өске) болбас. Бажың иштин бо таварылгада доп-дораан агаарладыр болгаш 0-4 телефонче долгаар.

Газты ажыглаарының үстүнде айыткан дүрүмнерин сагывас болза газ частыышкыны болуп, өг-бүлеңерге, харын-даа кожаларыңарга айыыл таварыжып болур.

«ТЫВА ГАЗ» ЭРГЕЛЕЛИ.

• • •

ХАМААТЫЛАР!

СООК ХҮННЕРДЕ ГАЗТЫ АЖЫГЛААРДА КИЧЭЭНГЕЙЛИГ БОЛУҢАР!

Бажың иштин чылыдар дээш газ плиталарын ажыглаваңар. Газ плитазын дыка үр кыпсырга кыпкан газтың кадыкшылга хоралыг чүүлдери бажың иштинге тарай бээр. Соонда, хаттыг хүннерде газ приборларының ыш үнер хоолайларының тыртары баксырап болур. Ынчангаш ол хүннерде газты кыпсырда болгаш суг хайындырар деригни кывыскан соонда ыш үнер хоолайларының тыртарын кичээнгейлиг хынаңар. Бир эвес ооң тыртары багай болза суг хайындырар деригни ажыглап болбас, оон үнген угарлыг газ-биле хораннальп болур.

Кышкы үеде вентиляция решеткасын хагбаңар, газ приборлары тургускан өрээлдиң форточкаларын хырбалаваңар, газ дамчыдары үзүктели бергенде, газ чытталы бергенде газ приборларын ажыглаарын шуут соксааш, бүгү приборларның краннарын дуглааш 0-4 телефон дамчыштыр озал-ондак ээлер бөлүкче долгаңар.

Газтыг баллоннарны ажык от-биле чылытпаңар. Ооң үржүүндан баллон частып, бажыңда турар кижилерге айыылды таварыштырып болур.

«ТЫВА ГАЗ» ЭРГЕЛЕЛИ

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ · Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажылгый килдизиниң 21-47, үлетүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаңда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 263. ТС—00790

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 267 (9644) | 1974 чылдың ноябрь 15, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кoп.

«СИБИРЯКТАР»— ЧҮС МУҢ

КРАСНОЯРСК. (СЭТА-ның корр. А. Шиганенко). Бөгүн комбайн заводу тараа ажаап алырының чүс муң дeп санадыр «Сибиряк» — СКД-5 агрегадын бүдүрүп үндүрген.

«Сибиряктың» бистиң чурттуң болгаш даштыкының тараажылары үнелеп мактап турар. Комбайн нйи барабанның бастырар-арыглаар зериглиг болгаш өске-даа чаартылгаларлыг, ынчангаш хамык культураларның барык шуптузун — тараа, крупа, бобы аймаан, сиген үрезиннерин-даа ажаап алырынга таарымчалыг. «Сибиряк» агаар-бойдустуң эң таарымча чок байдалынга безин бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип ап шыдаар.

КЫШТАГЛААШКЫН—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

«Тыва дар-хүрү» комбинатының транспорт цегиниң күчүлүг «Белазтарының» чолаачылары бо тодарадыкчы чылда эки ажылдап турар. Транспортчулар эрткен он айларының планныг оналдазын ажыр күүседир аргалыг болган. Оларның чедиишкини ындыг болбас арга чок. Чүге дизе, уе коллективте 9 кижи октябрьга чедир безин тоску беш чылда хүлээниин алган боттарының хуудa планын күүседипкен, а 25 чолаачы бо тодарадыкчы чылдыын шагдала ажырган.

Мурнакчы чолаачыларның аразында М. Д. Каң-оолдуң адын бо-ла көрүп болур. Бодунуң ак сеткилдиг күш-ажылы дээш ол Ленинчи юбилей медаль-биле болгаш элээн каш хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткылаан. Ол мышкаш комбинаттың мурнакчыларының аразында ооң портреди Ак-Довурак хоорайның хүндүлел самбыразында асканы таварылга эвес.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы Моңгуш Каң-оол.

К. КАРА-ООЛДУҢ фотозу.

КАМНАЛГАЛЫГ ЧАРЫГДАП ТУРГАШ...

Амгы үеде «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң мурнунда турар кол сорулгаларның бирээзи болза, ниитиниң малын кыштан хүр-менди, хоромча чок ажырары болур. Аңаа хамаарышкан чамдык айтырыглары ажыл-агый чедиишкининиг шиитпирлеп турар. Ыланг-гыя малчыннар чурттаар бажыңнарның, мал кажааларының септелгези доозулган.

Бо чылын ажыл-агыйның шээр малы 50, а бода малы 10 кезек черге кыштаглаар. Ынчаарга хой-ниитиниң малын соок кыштан канчап менди ажырып алырының дугайында айтырыг бистиң дүвүредип турар. Чүге дээрге, совхоз бо чылын белеткеп алза чогуур мал чемин планда кордунгениниден эвээшти кылып алган. Тодаргайлаарга сигенниң 65, будук-бүрүнүң 69, силостуң 13 хуузун белеткээн болуп турар. Саваң сөөртүлгезин фермаларже, кыштагаарже органызастап турзувусса-даа, бо хүннерге чедир ниити херегледиң 10,5 хуузун ол черлерде чедирген.

Биске мал чемининиң немелде курлавырын тургузуп алыры негеттинип турар. Ынчангаш совхоз Үбса-Нур хөлден хыырганы кезии, белеткээри-биле механизастаан звенону төс айда чорутткан. Ынчалза-даа хөй хүннерде чаъс-чайык болуп келгениниң түңнелинде, звено хөй эвес хыырганы белеткээр аргалыг болган. Ам ону саваң-биле холуй ылбырады хайындыргаш малга берип тур бис. Хыырганыоттың немей белеткеп алыр сорулга-биле ам база 7 кижи составтыг механизастаттынган звенону чоруттувус.

Күскү дужүт ажаап алырышкынының үезинде бистиң совхозтуң беш комбайны Бии-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйларынга дузалажып, аңаа ажылдап турган. Дугуржулга ёзугаар ол районда 250 тонна саваңны сөөртүп алыр бис. Олче автомашиналар чорупкан. Тургустунуп келген берге байдалдан уштунуп алыр дээш, өске-даа хемчеглерни ап чорудар. Ол болза, мал чемин камналгалыг чарыгдаарыдыр. Ынчангаш торугур болгаш төрүвес коданнарга кайы хире мал чемин чарыгдаарының чижек-нормазын амдан эгелеп доктаадып, үлеп эгелей берген. Бо чылын мал чемин хумагалыг чарыгдап тургаш, кыштан ниитиниң малын хүр ажырар сорулганы салып турар.

Совхоз бо чылдың эгезинде мал азырап, чемгерер шөлдү тудуп эгелээн. Ынчалза-даа ону доозуп шыдавайн барган. Ону кылдырып алыр дугайында чагыгны Шагаан-Арыгның «Сельхозтехника» салбырынга кииргенм. Ол шол келир чылын ажылдаалга кирер.

Малдың суггады — кышкы үеде долузу-биле шиитпирлээр айтырыгларның бирээзи. Амгы үезинде ажыл-агыйда дөрт водовоз доктаамал ажылдап турар. Аңаа немей 2 водовоз бээрин районнуң удуртукчуларындан дилээн бис. Ол айтырыг улавас шиитпирлеттине бээр.

Бар арга, курлавырларны ажыглап тургаш, ниитиниң малын кыштан менди ажырып, совхозтуң мурнунда салдынган планныг оналдаларны чедиишкинниг күүседир дээш ажылдаар бис.

Н. КЫЛЫН-ООЛ,

«ҮТКА 25 чылы» совхозта партком секретары.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ОДУРУУНЧЕ

«Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей фермазы районнуң сүт-бараан фермаларының аразында чарышка үргүлчү бирги черни ээлеп, өскелерни оранчок мурнап турган. Ол ферма ам-даа мурнакчы адын сыкпаан, ынчалза-дап ооң-биле чергележип, а чамдык кварталдың түңнелдеринде мурнай бээр база бир сүт-бараан фермазы бар апарган. Ол дээрге — «Тес-Хем» совхозтуң Өртең фермазы-дыр. Социалистиг чарыштың бир эки талазы моон безин көскү.

Чоокта чаа ол фермаже чораааш, чамдык элээн солун, өөрүнчүг чүүлдерни көрүп, дыңнадым. План ёзугаар ферма чылда 190 тонна сүт бүдүрер турган. Он айларның түңнелинде ферма ол планны чүгле күүсеткен эвес, харын ажырган болду: 228 тонна сүт саадынган. Күрүнеге сүт садарының даалгазын өртеңчилер база күүседип апкан: 150 тонна сүт садар тургаш, 161-ни берген. Хараал-тейжилер ол планнарын үшкү кварталдың түңнелинде күүсеткен, бо фермага турган шилчинер Кызыл тукту чаалап алган болгай.

Өртең фермазында он саанчы бар. Совхозтуң планнын ёзугаар кижи бүрүзү 1360 килограмм сүттү быжыглаан-18 инектериниң бирээзинден-не саап алыр ужурлуг. Саанчылар аңаа немей сүт алырып даацып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган: 1400 килограмм сүттү инек бүрүзүнден саар.

Он айларның түңнелинде саанчыларның көргүзүглеринге танышпгарын бода мал бригадазының бригадири Далай Бадарчыдан дилеедим. Ол октябрь айда отчёдун, саанчыларның социалистиг хүлээлгелерин бижээн саазынын уштуп алгаш, тайылбырлады:

— Ферманың ниити түңнелин дем чугаалааным ол. А тус-тус саанчылардан бирги черде — Александра Баларчы. Он айлар иштинде ниитизи-биле 30 топпа 729 килограмм сүт саган...

Маңаа бригадирниң чугаазын кезек када үзе кирип-кеш, мындыг чүүлдү демдеглээр болдадым. Ол хире бедик көргүзүгнү бо фермага мурнуку чылдарда кым-даа чедип албаан. А. Бадарчы бир инектен он ай иштинде 1707 килограмм сүттү саап алган. Бо сан дыка хөй чүүлдү көргүзүп турар. **Бирээде**, фермада инектерниң уксаазын экижидип турарын, **ийиде**, саанчыларның арга-мергежилиниң бедип, инекти эки ажаап, чемгерип өөрени бергенин, **үште**, социалистиг чарыштың дээштинин, **дөртте**, коллективтиң удуртулгазының багай эвес ажылын дээш оон-даа хөйнү чугаалап болур.

— Ийиги черде хоочун саанчы Дажы Даңдап-Кара чоруп турар — деп, бригадир чугаазын уламчылады.— Ол бир инекке онааштыр 1490 килограмм сүттү саган. Аңаа 83 килограмм сүттү чедирбейн барган Лапчаа Чайзуу—үшкү черде.

Муң ажыг килограмм сүт саган саанчылар—сес кижи.

Оларның соонда ийи көргүзүгнү алдепсиндим. Н. Оюн бир инектен 622, А. Дойнур 794-ле килограмм сүт саап алган.

—Моон ужуру чүдел? Мурнакчы саанчынын көргүзүүнүң чартыынга безин четпээн ышкажыл. Азы оларнын саап турар инектериниң сүдү эвээш бе?

— Кайын ындыг боор, инектер шупту домей-ле болгай.

— Ынчаарга түңнеллер чүге ылгалдыгыл? Оларның чалгаавушпени ындыг бе?

— Чок, ынча деп база болбас. Ынчалза-даа инектерни ажаарын, чемгерерин ам-даа чедир кылбас чүүл бар.

— Мурнакчы саанчылар оларга дузалажып, арга-сүмезин кадып турар бе? Силер оларның ажылын база хайгаарап-ла турар болгай силер?

— Арга-сүмени берип турар болбайн аан...

Ажыы-биле чугаалаарга, чамдык саанчыларнын хожудаашкынының чылдагааны билдипмейн барды. Коллективте ол хире аңгы-аңгы көргүзүглер бары эки эвес чүүлдүр. Социалистиг чарыштың бир чугула негелдези: хожудап турарларны өрү тыртып, оларга бүгү тала-биле дузалаары. Чогум-на ынчан коллектив ниитизи-биле мурнакчы апаар.

Ферма кыштаглаашкынга багай эвес белеткенген. Саанчылар чурттаар бажыңнарны септеп, чугайлап, будуп алган. Өгге кыштаар кижи чок. Кызыл-булуң база белен. Доктаамал электри чырыы-биле хандыртынган. Коллектив бодунуң күжү-биле 70 тонна сиген белеткээн. Ам ниитизи-биле 130 тонна сиген ферма чанында улуг кажаада сараататтынган. Сигенни белеткээш, дораан ол черге сараттап, кажаалап турганындан мал-маганга чаза бастырар, тотчегээр чоруктар болбаан. Кукурузаның үнген хирези-биле чүс тонна хире силосту база-ла ферма чанында салган. Чаш бызаага бээр эвээш ноган сула бар. Холуксаалыг чемниң эвээш курлавыры база бар. Моон алгаш көөрге, фермада мал чеми элээн бар, ынчалза-даа ол четчир дээш, камналга чок болур болза, талаар. Фермада шуут саваң чок. Ону холуксаалыг чем-биле кады хайындырып бээрге малга хоолулуг чем болур болгай.

— Эрткен чылдарда совхоз төвүнүң чанында семиртилге коданындан холуксаалыг чемни сүт сөөртүр машина-биле бээр эккеп турган чүве, а бо чылын ла канчаар, ол дугайында чугаа кылбадывыс. Мал чеми чымчадыр сава биске чок-ла болгай—деп, бригадир Д. Бадарчы чугаалаар болду.

80 тонна одекти бөлгеш, белеткеп каан. Кажааларны элээн септээн. Инек одээн аштааш ыраткан. Ынчалза-даа кажааларның чамдык чуртталга бажыңнарының соңгаларының шилдери чок. Ону кайын-даа тып чадашкан. Чугай база херек.

Эки түңнелдерни быжыглаар талазы, бо кыштаглаашкынны чедиишкиниг эрттирери кол чүүл болур. Ынчангаш четпестерни дарый чайладыры чугула.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

«Шынның» корр.

Совет-ланка чугаалажыышкыннар доозулган

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко олар биле Шри Ланка Республиканың Премьер-Министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаикениң аразында чугаалажыышкыннар ноябрьның 13-те доозулган.

Найыралдыг байдалга эрткен ол чугаалажыышкыннарның үезинде ийи талага сонуурганчыг айтырыгларны чугаалажыры уламчылаан.

Чугаалажыышкыннар түңнелдериниң дугайында совет-ланка дыңнадыг үндүрерин дугурушкан. Дыңнадыгны парлап үндүрер.

(СЭТА).

Кады кылган совет-ланка дыңнадыгга ат салган

Кады кылган совет-ланка дыңнадыгга ат салырының ёзулалы Москвага ноябрь 13-те болган.

Документиге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Шри Ланка Республиканың Премьер-Министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаике ат салган.

Ат салырынга келгеннер: совет таладан—ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. В. Архипов, В. Э. Дымшиц, И. Т. Новиков, З. Н. Нуриев, Л. В. Смирнов, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. П. Лыкова, ССРЭ-ниң министрлери В. П. Елютин, А. В. Сидоренко, Даштыкы чурттар-биле экономика харылзааларының күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, өске-даа албан кижилери;

Ланка таладан — Премьер-Министрни үдеп чоруур кижилер.

(СЭТА).

Шри Ланка Республиканың Премьер-Министриниң Москвадан чорупканы

Шри Ланка Республиканың Премьер-Министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаике ноябрьның 14-те Москвадан Тбилисиже чорупкан. Премьер-Министр Совет чазактың чалалгазы ёзугаар ССРЭ-ге албан хуузунда чораан.

Шри Ланка Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимеп каастаан Внуково аэродромунга Премьер-Министрни ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, өске-даа албан кижилери үдээн.

Ужудуушкун шөлүнге хүндүлел таңныылын чыскаалдырган болгаш Шри Ланка биле Совет Эвилелиниң күрүне гимннерин күүсеткен.

Хүндүлүг аалчыны найысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилери үдээн.

Сиримаво Р. Д. Бандаранаике биле А. Н. Косыгинниң аэродромче эрткен кудумчуларын Шри Ланканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле, ийи чурттуң улустарының аразында быжыгып турар найырал харылзааларын йөрээн лозуннар-биле каастаан турган. Автомашиналарның аян-чоруун мотоциклдерлиг хүндүлел таңныылдары үдээн.

(СЭТА).

Эш А. П. Кириленконуң Туркменистанда чорупп турары

АШХАБАД. (СЭТА). Туркменистанда өөрүшкүлүг байырлал келген. Республиканың ажылчы чону база-ла бүгү совет улус дег, Туркмен ССР-ниң болгаш Туркменистанның Компартиязының тургустунганының 50 чыл оюн демдеглээринге белеткенип турар.

Юбилей байырлалынга киржир дээш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко ноябрь 13-те чеде берген. Туркменистанның Компартиязы ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров, Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Д.-М. Клычев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы О. Н. Оразмухамедов, Туркменистанның Компартиязы ТК-зының бюро кежигүннери, партия, совет организацияларының удуртукчулары, юбилей байырлалынга бүгү эвилелдешкен республикалардан, Москвадан, Ленинградтан барган делегацияларның баштыңнары, Ортаа Азияның шериг округунуң делегациязы эш А. П. Кириленкону аэропортка уткаан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң адыя эдилеп турар скверде В. И. Ленинниң тураскаалынга эш А. П. Кириленко чечектер салган. Ооң-биле кады Туркмен ССР-ниң удуртукчулары, делегациялар баштыңнары база чечектер салган.

Революция демиселчилериниң тураскаал-музейи болгаш Төрээн чурт дээш тулчуушкуннарга Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында амытынын оскунган туркменистанчы-дайынчыларның тураскаал суурдазы республика юбилейиниң бүдүүзүнде ажыттынган. Оларның чанында Мөңге отка база чечектер салган.

Республиканың энерелдиг байырлалынга таварыштыр Ашхабадтың төвүнге ноган аллея тарып олурткан. Аллейга баштайгы ыяшты СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң дилээн ёзугаар тарып олурткан. Эш А. П. Кириленко, республиканың удуртукчулары, делегациялар баштыңнары тураскаал ыяштарны тарып олурткан.

Ол хүн эш А. П. Кириленко Туркменистанның Компартиязы ТК-зының бюро кежигүннери-биле болгаш кежигүннүңге кандидаттар-биле ужурашкан.

ЭШ П. Н. ДЕМИЧЕВТИ ССРЭ-НИҢ КУЛЬТУРА МИНИСТРИНГЕ ТОМУЙЛААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалдыры болза:

Эш Петр Нилович ДЕМИЧЕВТИ ССРЭ-ниң культура министринге томуйлаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ

МОСКВА, КРЕМЛЬ. 1974 чылдың ноябрь 14.

ХЕМЧЕГ АЛЫР ӨЙҮ КЕЛГЕН

Ниитиниң малын хүр-менди кыш ажырар, ону четчир чем-биле хандырары амгы үениң соңгаарладып болбас сорулгазы дээрзин Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери эки билир. Районнуң ажыл-агыйларында кыштаглаашкынга белеткел ажылдары адакталы берген. «Хемчик» совхозтуң 12 муң шээр малы 34, а 1200 бода малы 8 кыштагларга кыштаар. Шээр малдың 32 кыштагларының септелгезин бүрүн доозкан болгаш 29 кыштагда 210 тонна сигенни, 140 тонна тараа саваңын чедирген. Кыштаглар септелгезинде 3 звено ажылдап турар. Мал кажааларын болгаш малчыннар чурттаар бажыңнарны чылыглап септээри-биле ажылдап турар С. Долумата удурткан херээжейлер звенозу кызымак ажылдап турар.

Кыштаглар септелгезинде малчыннар база идепкейлиг киржип, белеткеп алганы мал чемнерин кыштагларында чедирип алганнар. Бо ажылга хойжулар Саая Базыр, Хомушку Саит, Александр Саая болгаш өскелер-даа идепкейлиг кирипкен.

Кыш — малчыннарга шиитпирлиг шылгалда. Кайы ажыл-агый кышка кошкак белеткенген болдур, ону кыш өршээвес. Районнуң колхоз, совхозтарында кыштаглаашкынга белеткел ажылдары ам-даа четпес чорупп турар. Ынчангаш «Барлык» совхозта кыштаглаашкынга белеткел ажылдарында бар четпестерни маңаа илередир бодадым.

Шээр малдың 5 кыштагларында амга чедир мал чемин чедиртинмээн. А хойжулар кыштагларынче кожуп эгелээн болгай.

Ыйгылакта сүт-бараан фермазының септелгезин багай кылган: эрги инек кажаазын септээниниң шынары багай, бүс тыртар хоолайлар чедишпес, инек кажааларынга төгер одек белеткеттинмээн. Ында бызаа кажаазын амга чедир септеп чылыглаваан.

Фермага бо чылын ажыглаалга кирер ужурлуг турган чаа инек болгаш бызаа кажааларының тудуун чүгле эгелеп кааш, ажылды ара соксаткан. Саар инектерни амга чедир силос, концентраттыг немелде чемнер-биле чемгербейн турарындан совхозтуң сүт-бараан фермаларында сүт саалдазы эвээжеп турар.

«Барлык» совхозтуң № 1 болгаш 2 хойжу бригадаларында кызыл-булуңнар амга чедир дериттинмээн, чунар-бажыңнар белен эвес. Совхоз төвүнде төп сүт-бараан фермазында кызыл-булуң безин амга чедир белен эвес боор турары ол ажыл-агыйның удуртукчуларының кыштаглаашкынга белеткел ажылдарынче кошкак кичээнгей салып турарының херечизи болур.

«Ниитиниң малын чем-биле хандырарының талазы-биле немелде хемчеглерниң болгаш 1974—1975 чылдарның мал кыштаглаашкынының хүр эрттирер дугайында» СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалында ажыл-агыйларда бар орап-саваларны октябрь 10-га чедир септеп доозарын айыткан турбуже, «Барлык» совхозтуң удуртукчулары бо хүннерге чедир кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын доостаанының чылдагааны чүдел?

Бо айтырыгны совхоз дирекциязындан, партия, ажылчын болгаш комсомол комитеттеринден айтырар, буруулуттарга харыысалга онаар өйү келген.

Ө. МОНГУШ,

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң бүгү кооператорларынга Каа-Хем районуң коллективиниң КЫЙГЫРЫЫ

Тоску беш чылдың дөртку, тодарадыкчы чылының он айларының планын бүгү көргүзүглер аайы-биле чедиишкинниг күүсеткен Каа-Хем райпозунуң коллективи бедиткен хүлээлгелерни алган болгаш бо чылдың декабрь 16-да болур Тываның херегленикчилер кооперациязының 50 чыл оюн төлептиг уткуур. 1974 чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты делгерецтей калбартырынче республиканың кооператорларын кыйгырган.

СЭКП обкомунуң бюрозу республиканың кооператорларынга Каа-Хем райпозунуң коллективиниң кыйгырыын чүүлдүг деп көрген.

Райпоусуң коллективи СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлеринге сорук кирген политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнге бо чылдың тос айларының планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин бүгү көргүзүглер аайы-биле чедиишкинниг күүсеткен.

Үрмектеп садар барaан саарылгазының планын 41 муң рубль түңнүг хууда продукция бүдүрүп үндүрериниң планын 6,5 хуу ажыр күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың бо үезинде турганындан 7,6 хуу улгаткан. Хлеб быжырар, чонну кооперастаар, кежигүннериниң киирер үлүг-хуу ладывырын чыыр болгаш арыг орулга алыр талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен.

Ниитизи-биле чалгай үүле бүдүрериниң улуг үлүг-хуузу садыгжы А. Ф. Васюкова, Т. А. Самойленко, О. Н. Болчугова, завсклада садыгжызы П. П. Суханов болгаш оон-даа өскелер киирип турар. Олар бедик харыысалгалыг ажылдап, коллективтиң алган хүлээлгелерин күүседири дээш демисежиинге идепкейлиг киржип келгениниң түңнелдерин мык анализтеп, бодунуң аргаларын сапап көргеш, Тываның херегленикчилер кооперациязының 50 чыл оюнга алдар болдурган шалыпчы ажыл-ии бээчээн эгелээр деп шиитпирледи. Моон мурнунда алган социалистиг хүлээлгелеривисти чаартып чугаалашкаш, тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планнарын хуусаа бетинде бүрүн күүседир — чаа хүлээлгелерни алдывыс.

Үрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын декабрь 27-де күүседир.

Хой-ниитиниң чемненилге черлериниң ниити саарылгазынга хууда продукция бүдүрүп үндүрерин 67 хуу болдурупга чедирер.

Херегленикчилер боттарынга боттары бараан болур арга-биле ажылдаарынче база ийи магазинни шилчидер.

Чонну кооперастаар болгаш кежигүннериниң киирер үлүг-хуу ладывырын чыыр оналдазын 110 хуу күүседир.

Планда ажыр 10 муң рубль түңнүг арыг орулга алырын хандырар.

Районнуң чедип школазынга өөреникчилерни [illegible] чем-биле хандырарын организастаар бис.

Организакчы-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын күш-ажылдың сагылга-чурумун күштелдирип турган, коллективтиң ажылдакчы бүгүдезиниң хууда планын ажыр күүседирин чедип алыр.

Каа-Хемниң кооператорлары алган чаа-чаа хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседирinge бүгү күжүн, билиглерин болгаш арга-дуржулгазын бээр. СЭКП-ниң XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга бистиң киирер үлүг-хуувус ол болур.

Тываның херегленикчилер кооперациязының 50 чыл оюн төлептиг уткуур болгаш тоску беш чылдың дөртку чылының планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышче кириптериңер республиканың херегленикчилер кооперациязының бүгү ажылдакчыларын кыйгырып, бо хүлээлгелерни алдывыс.

Бистерниң кижи бүгүдези бедиткен хүлээлгелерин алгаш, оларны күүседирinge бүгү күжүн бээр.

Совет кижиниң садыг хандырылгазының бедик культуразын бараан болдурар!

Хүлээлгелерни коллективтиң ниити хуралынга чугаалашкаш хүлээп алган.

ДОКУМЕНТИЛЕР СОЛУУШКУНУН ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР

(ВЛКСМ Тыва обкомунуң пленуму)

Республиканың комсомол организациязынга ВЛКСМ документилерин солуурун организастыг эрттирериниң дугайын ВЛКСМ Тыва обкомунуң IV пленуму чугаалашкан. Анаа бо талазы-биле ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары эш А. А. Ромашовтуң кылган илеткелинге ук сорулгалар долузу-биле илереттинген.

ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге СЭКП Төп Комитединиң чедирген байыры, СЭКП ТК-ның Чиигии секретары эш Л. И. Брежневтиң анаа чугаазы совет оолдарны болгаш кыстарны чаа ажыл-херектерже улам хей-аът киирген. Съездиниң документилери комсомолдуң ажыл-чорудулгазынга удуртулга болу берген.

Республиканың комсомол организациялары ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң материалдарын улуг көдүрлүүшкүн-биле организастыг өөренип таныпкан болгаш СЭКП ТК-ның ол съездиге байырлыг чагаазында, эш Л. И. Брежневтиң чугаазында база съездиниң шиитпирлеринде айыттынган сорулгаларны амыдыралга боттандырар талазы-биле чорааннаг хемчеглерни алган. Оолдар болгаш кыстар, комсомолчу-аныяктарның бригадалары болгаш фермалары бедик социалистиг хүлээлгелерни ап, күш-ажылчы байлымнарны кылган. Бо дугайын илеткелчи-даа, сөс алган эштер-даа өөрүшкү-биле демдеглеп турган.

— Бистиң организацияда комсомолчу-аныяктарның 38 коллективтериниң 18-и тоскузунчу беш чылдың планныг онаалдаларын күүсеткен болгаш ам 1975 чылдың үлүүнде ажылдап турар,—деп, ВЛКСМ Кызыл хоорkомунуң бирги секретары Евгений Воронцов чугаалаан. Кызылдың комсомолчулары спорт бажыңы тударынга, чылыг дамчыдылгазының тудуунга, мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киришкеннер. Николай Островскийниң төрүттүнгенинден бээр 70 чыл болуруунга тураскааткан шалыпчы хүннер хоорайның комсомол организацияларынга калбарган турган. Оон түңнелинде «Корчагинчи шалыпчы бригада» деп атты 48-ки тудуг эргелелинде Р. Григоровичиниң, Е. Бизяеваның, Кызыл-садыгга Кыргыстың, республика типографиязында Г. Тальяновтуң комсомолчу-аныяктар бригадалары алган.

«Аныяктарның шалыпчы ижин, мергежилин болгаш эдилеп тывынышкынын — беш чылга!» деп массалыг шимчээшкинде республиканың 179 комсомолчу-аныяктар коллективтери, 15 муң ажыг аныяктар хаара туттунган. Кызылда бирги автобудурулгениң аныяк чолаачылары Валерий Уланов биле Александр Ситнев тоску беш чыл планын доозааш, 1976 чылдың ийиги чартымынче кирипкен. Черле ынчаш, дааранылга комбинадында Светлана Ховалыг, Алдан-Маадырда хойжу Сарыглар Чимит-оол, Партияның XXII съездизи аттыг совхозта Дөргүн сүт-бараан фермазының саанчылары чергелиг мурнакчылар бисте көвүдээн. Бо ... ге, чер-черде партия организацияларының, бөлүктерниң комсомол организацияларын, аныяк-өскенни СЭКП-ның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киришкерини билдилиг удуртуп турарының херечизи-дир.

Оолдарның болгаш кыстарның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнү болгаш тура-соруу ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң шиитпирлерин, ылангыя, комсомол документилериниң солуушкунун оларның чүүлдүгзүнүп, деткип турарын бадыткап турар. Чүге дээрге, комсомол документилериниң солуушкуну ВЛКСМ-ниң хүрээлелин улам быжыглаар, оон дайынчы арга-шинээзин күштелдирер, кежигүн бүрүзүнүң идепкейин, харыысалгазын бедидер болгаш сагылга-чуруму быжыглаар. Ынчангаш пленумга бо талазы-биле ындыгы чугаалар болган.

Комсомол документилериниң чаа хевирин ВЛКСМ Төп Комитеди бадылаан. Чаа билеттиң дашты ВЛКСМ-ниң бүгү организацияларынга чангыс ай. Ында В. И. Лениниң чуруу бар. «ВЛКСМ» деп сөстү орус дылда бижээн. РСФСР-ниң комсомолчуларының документизин орус дылга, эвилелдешкен республикаларның орус болгаш национал дылдарга кылыр. А учет карточказының чүгле хемчээли кызырлыр.

Комсомол документилериниң солуушкуну 1975 чылдың март 1-ден эгелээш, 1976 чылдың төнчүзүнге чедер. Ажылдың чедиишкинниг болуру белеткелден, комсомол эге организацияларының, бөлүктерниң болгаш комсомолчуларның боттарының организастыг база идепкейлиг чоруундан хамаарылдыр.

Чамдык комсомол организацияларының иштики ажыл-херээ чогуур деңнелге чедир тургустунмаан. Чамдык райкомнар болгаш Кызыл хоорkому үнүп чоруткан комсомолчуларының документилерин чорутпас, ол дээш бижик чорударга безин харыылавас болгулаар. Бо дугайын пленумга ВЛКСМ-ниң Бии-Хем, Тожу райкомнарының бирги секретарьлары Анатолий Серен, Кара-Сал Өнер-оол олар шүгүмчүлээннер. Шеригже чаа чораан 165 комсомолчунуң 56-зы учёттан үнзур бижитпээн. Саң-хөө чуруму үрелир, документилер буздалыр чоруктар база бар. ВЛКСМ-ниң Таңды, Өвүр, Барын-Хемчик райкомнарынга ындыг таварылгалар тургулаан.

Бо хүннерде комсомол организацияларында отчеттар болгаш соңгулдалар кадрлар шилип алырынга таарымчалыг. Ынчалза-даа чамдык комсомол организациялары ам-даа чаа ёзу-биле ажылдавайн, ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга оожум боттандырып турар. Кызыл хоорайда, Таңды, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарда комсомолга партияның өзекти быжыглаар талазы-биле ажыл четпес тургустунган.

Комсомол документилерин солуур бетинде кадрларны болгаш активтерни өөредири, тайылбыр ажылын бедик деңнелге чорудары, семинарларны эрттирери болгаш комсомолчулар-биле хуула беседаларны кылыры эргежок чугула. Ындыг чугааны комсомол активчилери коммунистерниң киржилгези-биле эрттирер ужурлуг.

— Комсомолдуң чаа документизин байырланчыг байдалга тыпсыры чугула. Бөгүнге чедир 2 музейни, ленинчи 6 өрээлди, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның 10 өрээлдерин дерип алдывыс. Олар, үезинде келирге, документ солуур черлеривис болу бээр,—деп, ВЛКСМ-ниң Эрзин райкомунуң бирги секретары Физа Самбуу бодунуң саналынга чугаалаан.

Пленумнуң ийиги айтырыы —«Аныяктарны дагдынып алгаш кижизидер шимчээшкининиң байдалының болгаш ону улам ыңай экижидериниң дугайы». ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары эш Т. Салчак ол айтырыг талазы-биле илеткелинге тодаргай чижектерни киирип тургаш чугаалаан.

Аныяктарны дагдынып алгаш кижизидериниң 101 чөвүлелдери 1300 хоочуннарны болгаш мурнакчыларны каттыштырган. 4300 хире оолдарны болгаш кыстарны хаара туткан. Ук шимчээшкин Таңды, Улуг-Хем, Эрзин, Өвүр, Чөөн-Хемчик районнарда, Кызыл хоорайда болгаш «Тыва даг-дугу», «Тыва кобальт» комбинаттарда элээн чедиишкинниг. Ынчалза-даа чамдык черлерде ындыг эвес. Ылангыя Тес-Хем Барын-Хемчик, Каа-Хем районнарда бо ажыл сула.

Комсомол документизиниң солуушкунунуң бүдүүзүнде комсомолчу бүрүзү-биле хуула беседалажырынга, оларга арга-сүме бээринге болгаш билет солуурунга дагдыныкчыларның дузазы улуг. Комсомолчуга билет бээрде дагдыныкчызының саналын бирыңдаалаары, дагдыныкчызы көрүп турда чаа билетти тыпсыры чергелиг айтырыгларны өөренип көөрү чугула. Ындыг болганда аныяктарны дагдынып алгаш кижизидер шимчээшкинни улам экижидери негеттинип турар.

Ленинчи комсомолдуң мурнунда харыысалгалыг ажыл— комсомол документилериниң солуушкуну бисте удавас эгелээр. Комсомолдуң область организациязы чер-черде партия органнарының, коммунистерниң деткимчези-биле болгаш киржилгези-биле ук сорулганы чедиишкинниг шиитпирлеп шыдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

МАЛЧЫННАРГА ШЕФ

Октябрь байырлалының үезинде, малчыннар оон бүдүүзүнде шеф ажылы Улуг-Хем районунуң бүгү черлеринге организастыг болуп турган. Оон чижээн «Улуг-Хая» совхозтуң корээнинде.

Совхозтуң дирекциязы, партия болгаш профсоюз организациялары малчыннарга шеф ажылын баш бүрүзүнге белеткедиг, үре-түңнелдиг чорудары өөрүнчүг. Бүгү-ниитиниң шак ындыг ажылы малчыннарның бажыңнарының сүлдежип дорт салбырыны шүптүзүнгэ чаңгыс хүн болган.

Хайыракан салбырга шефчилер ийи бөлүк болуп ажылдаан: бирээзин парторганизацияның секретары Николай Базыр удурткан, олар улуг инек кажаазын септеп доозааш, оон чанынга сигенни, малдың өске-даа чемин кадагалаар кажааны кылган; ийигизин зоотехник Күжүгет Серенот баштаан, олар Калбак-Хадыга хой кажаазын чаарты аже тудуп, кожээтеп шыдаан. Бо талазы-биле Д. Самбуу, Г. Маадыр-оол ышкаш бот-идепкейлиг киришкен, өскелерге организаторжу болганнарын демдеглээри чугул.

Малды кыштагга хүр кыштаглаарынга [illegible] бүгү-ниитиниң шефи Ийи-Тал салбырының кыштагларынга база организастыг болган. Ол ышкаш Арыг-Бажы, Алдын-Шынаа сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары база бие эвес үүлгедиг бүдүрген. Кыштагларже үнүүшкүннериниң моон соңгаар-даа чорудары планнаттынган турар.

О. ТАВАА.

Александр Шивит-Доржуевич Чимит-оол — Жданов аттыг совхозтуң Ак-Тал салбырының хойжузу. Ол ам Хадыңгада кыштаанга көже берген. Бо чылын хойжу дорт тонна сиген белеткээш, кыштаанда ажурун алган.

Хойжу кажаазын септеп, чылыглап доозан. Ам чаа хурагазы кажаазын немей тудуп турар. Амдызында оон хоюнуң деңге-мүнү эки.

ЧУРУКТА: А. Чимит-оол.

С. ФЕОНТИСТОВТУҢ фотозу.

Беш чылдың шалыпчы тудуунда

СУГНУҢ ЧАА ОРУУ

СТАВРОПОЛЬ КРАЙ. Беш чылдың ан-ретина бээргэр тудуу. Улуг Ставрополь каналының ийиги ээлчээниң тудуу доозулган. Каналдың баштайгы ээлчээ 159 километр дургуттуг. Усть-Джегута станциязының чанынга 30 метр бедик плотина Кубань хемниң шалыым агымын доктааткан. Хем чаа үнче ага берген. Канал унунуң 67 километр дургуттуг чаа участогу — каналдың 485 километр дургуттуг бүгү унунуң эң нарын кезээ. Хаяларны эртип [illegible], уш тоннельди үттеп кааш, ийи километр дургуттуг [illegible] эртер, [illegible] тудуп турганнар ужур таваржышкан. Тургустунган сөөргүланы гидротудугжулар чедиишкиннер күүсеткен. Олар участокту ажыглаа телевмиттениң хүрээлээшкинин 14 ай бурунгаар хүлээдип берген.

Россия Федерациязында эң улуг он суггат системазы [illegible] 3 миллион гектар черни суггарар. Чурттакчы чоннуң чус-чус черниң болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң [illegible] арыг суу [illegible].

ЧУРУКТА: Улуг Ставрополь каналының тудуу.

Улуг Ставрополь каналының тудуунга «Ставрополь тудуг» эргелелдиң 28 ау-гаар механизастаан кежер колонназының И. Е. Калашников баштаан комплексиг бригадазы шалыпчы ажылдап турар.

ЧУРУКТА: солагай таладан оң талаже — В. Попов, П. Жуйков, И. Калашников, П. Селиверстов, В. Сумин, С. Книжек, В. Иванов.

К. ТАРУСОВТУҢ фотолары. (СЭТА-ның фотохроникази).

Келир чылдың дүжүүнге

Бии-Хем районунуң ажыл-агыйлары бо хүннерде келир чылдың дүжүүнге үрезин тарыыр чорудуп турар. Кол культура бээр [illegible] үрезиниң белеткээри районнуң ажыл-агыйлары 114 муң [illegible] күүсеткен.

«Бөө» совхозтуң [illegible] үрезинниң хемчээли планга көргүлдүнгенниң 1,5 катап хөй. Үрезин [illegible] «Саян», «Кызыл тарааның» совхозтарда база бар. Ажыл үезинде үстүүнде ажыл-агыйлар үрезинни чажыр шынарынга чедир бригадалар ажыглаар [illegible] турар.

Д. ЕМДАН.

Ыяш белеткелинде

«Ак-Туруг» совхозтуң Ха-лын-Достугта [illegible] бригадазы тос хонук [illegible] звено ыяш белеткелинге ажылдап турар. Бо звенонуң кежигүннери Ф. Кызыл-оолдуң удуртуп ажыр күүседип [illegible] кезген. Олар чүгле сентябрь-октябрь айларда беш 350 кубометр тудуг ыяжы, 1100 кубометр одаар ыяшты кезип белеткээн.

Звенода тракторист Н. Кызыл-оол, хирээ тыртыкчылары Х. Дарлан-оол, О. Чыргал, чарыкчылар М. Эрес-оол, Д. Шургуп-оол хүн нормазын ажыр күүседип, совхозтуң хой кыштагларынга тудуг ыяжын болгаш одаар ыяжын белеткеп берип турар.

Н. НОМБУ.

Улуг-Хем район.

КОНТРОЛЬДААР

Чөөн-Хемчик районунуң «Искра» колхозу шээр, бода мал кажааларын база чурттал-га бажыңнарының септелгезин колдуунда доозуп турар. Ам чүгле чамдык кажааларның сыскын, чылыглаар ажылдар арткан. Колхозтуң девискээринде хар шоолуг чок. Ынчангаш шээр малды сериин кажааларга кажаалап турар.

Колхоз мал чемин четчири-биле белеткеп алган. Ажыглаарда 1270 тонна сиген, 3000 тонна силос бар. Саванны тарааа шөлдеринден фермаларже сөөртүп, хойжу турлагларда сигенни четчири-биле чедирген. Мал чеминиң сөөртүлгезинде 11 трактор ажылдап турар.

Саванны, сигенни саар инектерге, бызааларга зоотехниктиң тургузуп каан рационун ёзугаар берип турар. Моон соңгаар-даа малга чем бээрде оон чарыгдалын шыңгыы контрольдап, хынаарын көрген.

Колхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында малга саванны ылбырады хайындырып бээр черни кылып турар. Ол ажыглалга кирген соонда мал чемин камналгалыг чарыгдаарынга дузалыг болур.

С. ХЕРТЕК,
колхозта партком секретары.

Хойжу алышкылар

Назыты Ламаевич Даспак 1946 чылдан бээр колхозка ажылдап келген. Ак-Туругта тургустунган Ленин аттыг колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи. Мал ажылынга ажылдап келгени хөй чылдарда арга-дуржулгазын аныяк малчыннарга дамчыдып чоруур хоочунну «Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилери хүндүлээр. Кырганның назыны улгадып, пенсиялаар үезин чоокшулап келген. Ынчангаш, аныяктарны мал ажылынче хаара тудар дугайында ВЛКСМ обкомунуң оларга чагаазын, республика школаларының 200 ажыг доозукчуларының хойжу болуп ажылдаар күзелин илереткенин хоочун малчын сеткил-ханышкын-биле чугаалап орар.

Назыты Ламаевичиниң үш оглу хойжунуң белен эвес, ынчалза-даа хүндүлүг мергежилин шилип алган.

Эрткен чылдың түңнели-биле хойжу алышкыларның көргүзүү багай эвес болган: чаш төл-даа камгалап алыр, дук кыргыыр планын-даа күүсеткен. Хоочуннуң хойжу оолдары бо чылын база кызымак ажылдап турар. Оон улуг оглу Оюу малдап турары 370 хоюнуң баш бүрүзүнден 2,4 кг дук кыргыыр хүлээлгезин күүсеткен, 10 тонна мал чемин кыштаанда чедирип алган. Ортун оглу Дукар бо чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураган камгалап алыр, бир хойдан 2,6 кг дук кыргыыр хүлээлгезин ажыр күүседип, совхозтуң мурнакчы хойжуларының одуруунда кирген. Оон кыштаанда 14 тонна мал чеми белен.

Назыты Ламаевичиниң биче оглу Лаа-Кара — аныяк хой кадарчызы. Оон көргүзүү база бедик: хой бүрүзүнден дук кыргып алыр планын ажыр күүседип, 12 тонна мал чемин кыштаанда чедирип алган.

Хойжу алышкыларның кышка белеткели база эки. Кыштаглар септелгезин эки шынарлыг кылган, кажаалар, чуртталга бажыңнары чылыглаттынган.

М. ЛАМА.

Улуг-Хем район.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛИВИС

Ниитиниң малын чем-биле хандырар, кыштан хүр-менди ажырар — малчын бүрүзүнүң кол сорулгазы ындыг. Ону боттандырары-биле «Ак-Эрик» колхозтуң ажыл-ишчилери эвээш эвес ажылдарны, организастыг хемчеглерни ап чоруткан. Хойну кышка удур эки семиртип алыры чугула. Ынчангаш Арт кырының сериин оъттуг чайлагларынга бистиң хойжуларывыс чайлаан. Семиртилге ажылы багай эвес организастаттынганын демдеглээри чугула.

Мал чеми белеткээр ажылга колхозчулар-даа, район организацияларындан бисге шеф дузазын чедирип турган эштер-даа кызымак ажылдаан. Хойжуларның 52 кыштагларында 460 тонна мал чеми чедиртинген. Агаар-бойдустуң бо чылгы таарымча чок байдалдарының уржуундан шынааларның, одарларның оът-сигени чегей үнген. Ынчалза-даа сиген кезип болур бүгү черлерни ажыгладывыс. Шара-Нуурда, Агарда 400 тонна сигенни кажаалааш, курлавырда белеткеп алдывыс, а арткаларын малчыннарның кыштагларынче дажыыр ажыл үргүлчүлеви-шаан.

Колхозтуң малчыннарының хөй кезии Агар ховузунга кыштаар. Оларны суг-биле хандырары чыл санында-ла чугула айтырыгларның бирээзи боол турар. Ол айтырыгны бо чылын чедиишкинниг шиитпирлээри-биле коданнарже суг сөөртүп чедирер машиналарны септеп белеткээн. Колхозтуң девискээринде амгы үеде хар чуга. Ынчангаш кыштаглар оъдун камнаары-биле хойларны ховуда оъткарып турар бис.

Оңгар-Өдекте кыштагга 300 хой кирер чаа кажаа ажыглаалда кирген. Хойжуларга 3 чурттаглга бажыңнарын немей тудуп, Улуг-Күзег сүт-бараан фермазында 4 аал ишти чурттаар бажыңны тудугжулар эки шынарлыг кылдыр септеп доозкан. Таңды районнуң девискээринден 120 тонна саванны прессстээш, мыйыстыг бода мал фермазында сараттап алдывыс.

Кыштаглаашкын ажылдарында чамдык чедир кылдынмаан чүүлдер база бар. Республиканың Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйы министерствозу кудуктар септээр дээш колхоз-биле кээрэ чарган хирезинде оозун амга чедир күүсетпээни бисти дүвүредип турар. Хыыргыыш кезип белеткээри-биле колхозтуң бригадазы чоокку хүннерде ажылдап кириптер.

Тараа саваңын малга чиңгиртингир кылдыр үүрмектеп хөөлер талазы-биле чем белеткээр цехтерни республиканың ажыл-агыйлары ажыглалда киирип, өске-даа концентраттыг чемнер-биле холуп, чемни амдан-сүүзүннүг кылдыр белеткеп турар.

Тараа саваңын чымчадыр хөөлеринге херегл ээр бөдүүн хевирниң чем кылыр херекселин чоокку хүннерде кылып бээрин «Сельхозтехника» каттыжыышкынны аазаан. Ол херексел кылдынарга-ла ону ажыглалга киирер бис.

«Ниитиниң малын чем-биле хандырарының талазы-биле немелде хемчеглерниң болгаш 1974—1975 чылдарның мал кыштаглаашкынын хүр эрттирер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдаарын болгаш кыштаглаашкынны организастыг эрттирерин ак-эрикчилер хүлээнип турар.

К. ЛАПЧАА,
колхоз даргазы.
Тес-Хем район.

ӨРЕГЕ БҮГҮДЕЗИ ЧАГЫЛДАЛЫГ ТУРЗУН

АРТКАН ҮЕНИ ЧӨП АЖЫГЛААР

1975 чылдың солуннар, журналдарны чагыдарының кампаниязы эгелээнден бээр бир ай эрткен. [illegible]

А. ИРГИТ,
районнуң «Союзпечать» агентилелиниң начальниги.

ЧЫЛДАН ЧЫЛЧЕ ЭКИ

[illegible]

Т. ДАМБАЖЫК.

Малчыннар өөренип эгелээн

Бай-Тайга районунуң «Мурнакчы» колхозунуң баштаар чери, ында партия организациязы бо чылын малчыннарга зоо-ветеринарлыг орга-низастыг эрттирериниң улуг кичээнгейин угландырган. Баштайгы удаада ийи бригада товунче 52 малчын чыылган. Анаа тускай эртемниглер Алымаа Байлак-оол, Анатолий Лапчаа олар мал аарыгларының ужур кандыг демисели чорудары болгаш эскериир темалары кичээлдерни эртирген. Анаа шупту эр малчыннар киришкен.

Дараазында кичээлге херээжен малчыннар киржир. Зооветеренделге-биле чергелештир политехниканың эге билиглериниң дугайында кичээлдер база эртип турар. Ол ышкаш хой ажылын сайзырадыр хемчеглер дугайында лекциялар база номчуттунуп турар.

С. КАРА-САЛ.

ААЛДАП ЧОРУПКАН

Батын Цэвээн ам 30 харлыг, өг-бүлези 7 кижи. «Говейн хөгжүл» каттыжыышкынында ам 8 чыл хой малдап келген. Сөөлгү 7 чылдарда ооң кадарган малындан чаңгыс-даа баш хоравааи. Ооң дугайында мындыг допчу, тодаргай чүүлдү номчаан кижи бүрүзү-ле бо дээрге улуг үүле-херекти бүдүрүп турар кижи-дир, моон соңгаар-даа улуг ажылды ол кылыр-дыр деп бодап келир.

1967 чылда ол шериг албанындан халажып чанып келгеш-ле, хойжу болур мен деп күзелин илередирге, ооң ачазы Бат, 10 ажыг чыл мал бригадирлеп келген кижи, малчын болуру канныгыл деп чүвени эки билир кижи, аңаа удурланмаан.

Баштайгы чылында-ла дузалакчы хойжу болуп ажылдаан болгаш ол талазы-биле биче эвес дуржулганы апарган. Ортумак черлениң хойжузунга тергиин черлениң дузалакчызы-даа таваржы бээр ындыг чүве база турар-ла болгай. Дузалакчы малчын Цэвээн улуг малчынының ажылын шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, ажылдап турган.

Дараазында чылындан эгелээш-ле ол ам улуг малчын апарган. Ол үеден эгелээш-ле кодандындан чаңгыс-даа баш мал хораваан. Сөөлгү үш чылдың иштинде ооң хураганнарының баш саны төрээн хойларының баш санындан үргүлчү ажып турган. Ынчангаш болунуң сумузунуң малчыннарының ортузунга мал төлүн доруктуруп алыр, дүк болгаш семиртилге талазы-биле чемпионунуң негелделерин ол ам он-даа удаа күүсеткен.

Б. Цэвээн 1974 чылда бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киржип, алган хүлээлгезин ёзугаар төрүүр 357 хойдан 359 хураганны өстүрүп, 546 кг дүк дужаар турган, оозундан 68 кг дүктү ажыр дужааган болгаш өске-даа көргүзүглерин шуптузун ажыр боттандырган. 700 баш ажып турар хой сүрүүн бо чылын чаа-чаа черлерже ол 14 катап одарладып көшкен, ынчангаш тергиин семиртилгени чедип алган. Мал малдаарының арга-дуржулгазын эки шиңгээдип ап, улуг чедиишкиннерлиг болуп чоруур аныяк хойжу Б. Цэвээн чонунуң идегелин эки күүсеткеш, ССРЭ-же аян-чорук кылып чорупкан.

Г. ЦЭВЭЭМЭД.

НАЙЫРАЛДА КЫЗЫГААР ЧОК

БЫЖЫГ ХАРЫЛЗАА

Шагдан бээр-ле моол-совет арат-түменниң аразынга доктааган найыралдыг харылзаа бистиң арат чоннарывыстың аразынга бузулбас эп-найыралывыстың эгези болган.

Кижи төрелгетениниң төөгүзүнге чаа үе-чаданы ажыткан Октябрьның социалистиг Улуг революциязы, ооң дорт салдары-биле өскээн моол араттың хувискаалы болза, моол-совет улустарының харылзаазынга төөгүнүң чаа арнын ажыткан.

Бистиң арат чоннарывыстың аразында тургустунган эп-найыралдың ачы-дузазын үнелеп, эш Ю. Цэдэнбал: «Бүгү-делегейниң ажылчы чоннарының баштыңчызы, чоон чүктүң дарлаткан улустарының ынак башкызы улуг Ленин бистиң намывысты, чонунуң демократтыг төрезин үндезилеп тургускан эрес-соруктуг Сухэ-Батор олар ол найыралдың эгезин салган болгаш чыл бүрүде ол эп-найырал улам быжыгып, хөгжүп келген. Бистиң ийи чуртувустуң арат чоннарының акы-дуңма эп-найыралы болза бистиң эң дээди чедип алган чедиишкиннивис, чүнүң-биле-даа дөмейлээр чүве чок, үнелеп четпес эртиневис ол»—деп чугаалаан.

Социализм, коммунизм тургузуушкунунуң херээнге кызыгаар чок шынчы Совет Эвилелиниң ажылчы чону-биле тургустунган бистиң бо акы-дуңма эп-найыралывыс болза, эрге-шөлээвисти, тускай хамаарышпас эргевисти, экономика, культуравысты чедиишкинниг хөгжүдеринге, чоннуң амыдырал-чуртталгазының деңнелин бедидеринче улуг үре-түңнелди берген болгаш моон соңгаар-даа бээр.

Бо акы-дуңма деткимчеге Совет Эвилелиниң хөй националдыг улуг өг-бүлезиниң деңэргелиглериниң бирээзи—Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының ажыл-ишчи киржилгези биче эвес деп чүвени бистиң Убса аймактың ажылчы чону эки билип турар.

Совет Эвилелин, ооң чонун Моолдуң арат чону өскилиниң чаңчылындан ынаамалы-биле хүндүлээр болгаш эң идегелдиг шынчы эживис, чөленгиижививис деп хоргаарлап көрүп турар. Шаг-үениң он-он чылдары эртип турза-даа, бузулбас моол-совет эп-найырал улам быжыккан. Ынчангаш бистиң улустарывыстың эп-найыралы болза, марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилеглиг болгаш улуг баштыңчылар В. И. Ленин, Д. Сухэ-Батор олар эп-найыралдың үндезин суурун салып тургускан. Моол-совет улустарының ажылчы чоннарының ёзулуг акы-дуңма ёзузунуң кады ажылдажылгазының эп-найыралы ол болуп турар.

Тываның арат чону бистиң улузувус эрте-бурун шагдан бээр эки билир. Ажыл-агыйывысты, аажы-чаңчылывысты база эки билир бис.

1973 чылда МАРН Төп Комитединден Совет Эвилелиниң кызыгаарлашкак улустары-биле бистиң аймактарывыстың харылзаазын калбартыр дугайында доктаалды хүлээп алганы болза, Тыва биле Убса аймааның аразында харылзааны улам калбартырынга чүтүлə ужур-дузалыг болган.

Убса аймаа биле Тыва АССР-ниң аразында харылзаа болза, партия, күрүне, хөй-ниити болгаш, ажыл-агый, бүдүрүлге черлериниң шутуму-биле чоруп турар. Янзы-бүрү айтырыглар талазы-биле боттарывыстың арга-дуржулгазы солчуп турар бис.

Бистиң аймаавыстан Тываның одар-белчиириңге чыл бүрүде эвээш дээрге-ле 30—40 муң баш малды кыштагладып ап турар.

Тыва эштеривис бистиң аймаавыстың чамдык сумуларынга сиген кезиилдезиниң механизастаттынган бригадаларын ажылдадып, кыштың аар-берге үезин ажып эртеринге техника болгаш кижи күжүнүң талазы-биле дузаны көргүзүп, аймак төвүнүң, иедээ ажыл-агыйның, культураның янзы-бүрү тудугларын кылырынга, техника-дериглге херекселдер-биле хандырарынга улуг дузазын чедирип турар.

Совет улус-биле бистиң аразында тургустунган эп-найыралды быжыглаар, чаа ниитилелди тургузарынга оларның тыпканы байлак дуржулгазын улуг чедиишкиннерин пропагандалаарынга чыл бүрүде эрттирип турар чаагай чаңчыл болган моол-совет эп-найыралының айы улуг ажыктыг болуп турар. Найырал айының ажылының үезинде Совет Эвилелиниң ажыл-амыдыралын пропагандалаар ужуражыышкыннар, кежээлер, хуралдар калбаа-биле чоруп турарындан аңгыда, совет кинонуң хүннерин эрттирип, муң-муң кижилер совет кино, уран чүүлдү улуг сонуургал-биле көрүп турарлар. Ол ышкаш Совет Эвилелинге аалдап, экскурсиялап чораанпарның, аңаа өөренген болгаш өөренип турар кижилерниң чугааларын, сактыышкыннарын радио, солун дамчыштыр чонга таныштырар ажыл калбаа-биле чоруп турар. Ол ышкаш совет солуннар, журналдар, ылаңгыя төрээн дылывыска номчуп турарывыс «Совет Эвилели», «Октябрьның херели» деп журналдарны чагыдып ап, номчуп турар бис. Чүгле бистиң аймаавыстың безин беш муң ажыг кижизи совет солуннарны, журналдарны чагыдып алгаш номчуп турарындан аңгыда, он-он кижилер Москваның Төп радиозу-биле харылзааны тургузуп, сонуургаан чүүлдерин чагыдып ап, дыңнап турар. Бистиң пионер өөреникчилеривистиң иштинде совет пионерлер-биле дуржулгазын солчур, ыры, шүлүктер өөренир талазы-биле школа бүрүзүнде интернационализмниң клубтары ажылдап турар.

Найырал айының үезинде чүс-чүс кижилер моол-совет найырал ниитилелиниң кежигүнүнге кирип турар.

Амгы үеде бистиң аймакта ол ниитилелдиң кежигүнүнге бүдүн коллективи-биле кирген организация 15 четкен. Бо чылдың найырал айы чоруп турарының үезинде бистер акы-дуңма тыва улустуң ажыл-амыдыралының болгаш чедиишкиннериниң дуржулгазын пропагандалаарының үш хонуун эрттирген бис. Ол үеде бистиң аймактың ажылчы чоннары эчис сорулгавыс чаңгыс акы-дуңмаларывыстан хөй-хөй чүүлдерни өөренип, билип алыр бис.

МАР-ның тургустунганының 50 чыл оюн таварыштыр бистиң күрүневиске Совет Эвилели хөй дузаламчызын көргүзүп турар.

Аймактың төвү Улаангом хоорайга 964 кижи өөренир он чылдын ортумак школазын бүрүн дерил-биле тургузуп бээр дээни тус аймактың партия, күрүне, хөй-ниити черлериң, бүгү арат чону, уругларыгы аажок өөртүп турар. Ол ышкаш бистиң аймактың Давс сумузунга тургустунган уруглар ясли-сад комбинадының иштики бүгү дериин Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу халаска дузалаан. Бо чүүлдер болза Совет Эвилелиниң бүгү чонунуң биске көргүзүп турар аажок улуг дузаламчызының бир хевири-дир.

Бо чылдың ноябрьның сөөлзүредир МАРН-ның III Улуг хуралының болуп эрткенинин, МАР-ның тускай догуннааны-ның 50 чылының оюн болур. Бо төөгүлүг юбилейни таварыштыр МАРН Төп Комитединин, Арат Улуг хуралының Президиумунуң, МАР-ның Сайыттар Чөвүлелиниң чалааны ёзугаар эш Л. И. Брежнев найыралдың ёзузу-биле бистиң чуртувуска хүндүлүг аалчы болуп келир деп турар байырланчыг медээни дыңнааш, ол чорук болза, бистиң улузувустуң бузулбас мөңге эп-найыралының тодаргай илергейлээшкини деп көрүп, ол байырлыг болуушкунну уткуп, моол-совет улустарның эп-найыралын улам быжыглаар, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга улам бедик чедиишкиннерни чедип алыр дээш ажылдап турар бис.

Коммунизмни тургузуп турар совет улус, ооң иштинде Тываның ажылчы чоннары Коммунистиг партиязының XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының херээнге улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурун чүректиң ханызындан күзеп, йөрээп тур бис.

Ч. БАЛЗАН.

Убса-Нур аймактың нам комитединиң секретары, моол-совет найырал ниитилелиниң аймак чөвүлелиниң даргазы.

МАРН-ның III съездизиниң 50 чылы болгаш Моолду Арат Республиканы кылдыр чарлаан хүнүндээ бээр 50 чыл оюнга турасжааткан совет-моол найырал айы ам чоруп турар.

Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле быжыг харылзааны тудуп, МАРН-ның удуртулгазы-биле моол улус социализм тургузуушкунунуң оруу-биле бурунгаар бүзүрелдиг бар чоруур.

МАР — социалистиг чурттарның улуг өг-бүлезиниң тудуш кезии, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң идепкейлиг киржикчизи. ЭДЧ кежигүнү чурттарның дузаламчызы-биле Моолда геология-шинчилел, эртем-шинчилел ажылдары чоруп, үлетпүр база иедээ ажыл-агый объектилери туттунуп турар.

Бистиң кожавыс Убса-Нур аймактың «Тэргүүний малчин» деп солунунуң организастаан материалдарын бо арында парладывыс.

ЧЕМПИОН ЦЭРЭН

«Барыын-Туруун» күрүне ажыл-агыйының тараа шөлүнден МАР-ның 13 чемпиону төрүттүнген. Оларның бирээзи Цэрэн.

Ол тараажы болур дээн сеткилинге алыскаш, бичиизинден-не техникага хандыкшып, чылдын-на час, күс бүрүзүн улуг күш-ажылы-биле эрттиргилээн. Бо бодуун, чазык чаңныг тараажыга ужурашкан кижи ёзулуг ажылчын бо-дур деп бодап келир.

Цэрэн болза төрээн чери-биле хинн тудуш болгай аан, төрээн чери-биле ол аажы-чаңын, аксы-дылын билчир-дир деп улус чугаалажыр.

— Тараажылар, бистер, чер амы-тыныг кижилер бис. Час, күс-даа, чай, кыш-даа дивейн даарже көрүп, черни шинчип турар бис. Черниң оңу хүн иштинде каш-даа катап өскерлир чүве. Бистер техниканың күжү, дуржулгавыс-биле черни болбаазырадып турар бис. Техниканы өөренип алгаш, ажылды кылырга, кижиниң шагзырап турары безин билдинместей бээр — деп, Цэрэн чугаалаар.

Дүжүт ажаап кирериниң мурнунда ол комбайнын бүзүрелдиг сентеп алыр. Ынчангаш ооң комбайны черле үрелбес. Машиназының үүрмек септелгелерин чогуур өйүнден эрттирбейн ол кылып ап турар.

Тарааның быжарындан, сывының бедик, чавызындан хамааржыштыр комбайнын ол таарыштырып алыр.

— Тараа ажылы болза байлакшылды улам әлбекшиндер, ынчалза-даа кончуг чымыштыг ажыл — деп, ол чугаалап турар.— Бистер чарыны аразында салып алгаш, тарааны тарып, ооң дүжүдүн ажаап ап турар бис.

Дүжүт дылайынга МАР-ның Күш-ажылдың Маадырлары, чемпионнары ниин истежип, үлегер-дуржулгазын солчуп, чаржып турарының түңнелинде, мен 1972—1973 чылдарда күрүне чемпиону болурунун негелделерин хандыргаш, ооң ийи дакпыр чемпиону болдум.

Моолдуң революстуг аныяктарының эвилелиниң XVI Улуг хуралынга делегат болуп киришти м. Күрүнениң тараажыларының бир дугаар чөвүлелинге база кириштим. Чонумнуң меңээ идегели, чоргааралы улуг. Бедик дүжүт алган дээш бистерни чыл бүрүде шаңнап, мактап турар.

Бешки беш чылдың планын мен эмир чылын-на ажыр күүсеткен мен. Чыл бүрүзүнүң нормазын 220—250 хуу күүседип келдим.

Бо чылын дүжүт шоолуг эвес болзажок, нормазы 220 хууга ажыр күүсеткеш, аймаамның аныяктар эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга белек кылдыр тудуп тур мен— дээш, «Барыын-Туруун» күрүне ажыл-агыйының комбайнери Цэрэн ооң-биле чугаазын доосту.

Л. ГОМБОЖАВ.

«Тэргүүний малчин» солунунуң штаттан дашкаар корреспондентизи.

УЖУРАЖЫЛГА

Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаа Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары-биле акы-дуңманың ханы харылзаазын тудуп турар.

Кедээ ажыл-агый, культура болгаш уран чүүл, спорт талазы-биле харылзааларны улам быжыглап, арга-дуржулга солчуушкунун чорудары-биле делегацияларны аймак Тыва АССР-же үргүлчү чорудуп, боттары тыва делегацияларны база уткуп ап-даа турар.

Бо чуруунту Убса-Нур аймактың Тес сумузунуң хойжузу, күрүне чемпиону малчын, МАР-ның улустуң улуг хуралының депутады Р. Дамдын Тыва АССР-ниң Тес-Хем районунуң «Чодураа» колхозунуң хойжузу Иван Данзурун-биле ужуражып, арга-дуржулгазын солчуп турда тырттырган.

Заяа

I

Заяа химиренип ыглап олура:

— Өскүс-сүрээн кижиниң өзү узулбес дижири-ле шын-дыр. Чеже бак чүве көөр дээн хинчектиг кижи ирги мен?—деп иштинде чугаалаттыынган.

— Бодуңну туттунуп көр, угбай. Ам чүнү канчаар боор, бистиң хинчээвис ындыг болганда. Өлген кижиниң соондан өлүп болбас болганда...—деп, от салып олурган, ийи карада сыгдыйтыр ыжа берген херээжен кижи чугаалаан.

Аар ажыг-шүжүгге таварышкан бо ийи кыргаңнар ынчаар чугаалажып олурда, оларның аалынче углаан чиик машина дүрген кел чораан. Ол машиназының башкы олудунда долу эът-ханныг, арыы шала шүглү берген, дөртен хар үезинде херээжен кижи, хоюнга ийи харлыг уруг олуртуп алган чоруп орган. Соңгу олудунда база-ла ол хире назылыг чуга ак арынныг эр кижи, ооң чанында бир ашак кижи олурган. Ол үш кижиниң сеткил-сагыжынга бир-ле ханы бодал кирген байдалдыг, чугаа-соот-даа чок чорааннар.

Машина даажын дыңнааш, ийи өгнүң иштинден—шуптузу дашкаар үнүп келгеннер. Машинадан Шуумар ирей мурнап үнүп келгеш, Рэнцэнниң чанынга кылаштап чеде бергеш, өг эжиинге турган кижилерниң аразында Заяа-биле мендилешкеш, чүве чугаалап чадап, үнү үнместеп турда, Рэнцэнниң кадайы турган:

— Силерлер кайын келдиңер?—деп айтырыптарга, харын ам миннип келген ышкаш:

— Бо кижилер Тывадан келген. Силерге ужуражып мен дээр кижи-дир—деп, Шуумар ирей чугаалаан. Заяа аайын тыппайн, ыңай-бээр көрүп турган.

— Бо херээжен кижи силерниң уруунар кижи мен дээр болду—деп, ол улаштыр чугаалаан. Чөвүлаң-хинчээмни чоп оюн-баштак кылып турар кижи боор деп бодап, Заяа улуг тынып, демги ирейниң эңме бак сөс-биле соглээр дээн бодап келген-даа бол, ол сөстери дылынга эптешпээн. Рэнцэнниң үнү дыңналган:

— Шуумар ирей, чүү деп турарың ол чүвел?

— Шынын чугаалап тур мен! Заяа, силер аан мырыңай аныяк чоруур шаанарда, Көк-оол дээр тыва кижиге азыраткан уруунар мен мен дидир—деп ол чугаалаан. Ында турган кижилер мырыңай элдепсинип, кожуп бергеннер. Чырык өртемчейниң бир черинден ажы-төлүн чассыдып өөвейлээн, төрээн иезиниң ынак ырызының уян аялгазы дыңналып келген ышкаш Заяага сагындырган.

— Мени чөлендир тудуп алгаш чедирип көрем—деп сымыранып чугаалаарга, Шуумар ирей Заяаны уруу Алдын-кыска (машина-биле келген херээжен кижи ол) чедире берген. Заяа демги херээжен кижиниң баарынга олуруп алгаш, оларже удур ыыт чок көрүп олурган...

— Кужур уруумну... Бис ийи дыка-ла берге чүвени көрген бис... Сен оон кайын билир сен. Аваңдан өске... Күстүң аяс дүнү турген чүве—деп, кадай чугаалаан.

II.

Ынчан шаг-үениң бергезин таан коргунчуг турганын сактып келир мен. Ылаңгыя өскүс кыс кижиниң салымы берге чораан... Саатала бергенимни билипкенимниң соонда, кижи херегезиндиен безин коргар, менден чеснигеш, кажан-на мени өлген үндүр сывырыптар ирги деп коргунчуг бодал сагыжымдан үнмейн чораан. Ындыг чайлаш чок келир коргунчуг чүвени бодап келирге, өлүрү безин чаагай ышкаш болатынар чораан. Даглар бажынга башкы хар агартыр чааан, соңгу чүктүң соок хадының тынижы кээп турган чүве. Ох, ол коргунчуг хүннерни ам сактып келген санымда-ла бай Даржааның кургамзык үнү амдаа кулаамга дыңналып келген ышкаш апаар.

...Сарыг хүнүң бадыр хой кадарып чораан чедип келирге, Даржааның кадайы Цолмон ээлдек уткуп алыр турган кижи. Цолмон угбай ол үеде кымга-даа дөмейлээр арга чок эки аажы-чаңныг кижи болуп сагыжымда артып калган. Аваманың ынакшылы, эргелелдиин көрбээн кижиге, меңээ ынчаар сагындырып чорду-даа ыйнаан! Бир-ле катап хенертен аът даванаарының даажы эжик аксынга дыңналып келген соонда:

— Ээй, Пэлтэрмиң тояанчы ыды бээр үн (мээң авамның ады ындыг чораан дээр чүве)—дээн Даржааның кургамзык үнү үнду. Мен харын-даа мооран бербээн мен. Угаан-сагыжым караңгылап, хөрээм иштин улуг кара чүве дуй алы берген. Арга чадаарда өршээл кордап, Цолмон угбайже коргуп, ол база-ла коргуп сүрээзинниден хол чадагай олур.

— Бужартаан ыт үнүп келир сен бе, чок сен бе? —деп, кургамзык үнү-биле Даржаа катап-катап алгырган, кымчызы-биле өгнүң кидис эжиин көдүре октапты. Силерлер ону бодап көрүңерден. Ынчаар дорамчылаттырган кижиниң угаан-сеткилинге чүү кирбес дээр силер! Карак чажы-даа, кижиниң үнү-даа үнместей бээр чүве чораан. Мынчаар түреп чорууруңуң орнунга чалым-турудан халып олү берзе деп бодал төрүттүнүп келир. Чогум канчап өлген үне бергенимни билбес мен... Бир миннип келиримге, өргем аажок шылап, арааам, тынарга тынды-даа мас, ... иштим хаи-зап турар болду. Тыным ап, үнгээримге, караам шокараңнаар

— Ам дораан чайлавас болзуңза, бастырып кааптар мен дээн Даржааның үнү кулаамче өрүмнеп, ооң дижиниң кыжырарын дыңнаарымга, араатан дайзын мени чемдиктеп чип турган ышкаш сагындырың келди. Мени өлген үндүрерде өрүглүг чоон, ужун борбактан каан кымчы-биле ораашты каар орта, мен ооң аъдының адаанга дүрлүп барып дүшкен мен. Хөөкүй чаагай сеткилдиг Цолмон угбай мурнунда-ла меңээ белеткээш, борбайтыр шарып алган турган хураган кежин, даалымба аржымлып меңээ берип чыдырда, Даржаа билип кааш, Цолмон угбайны тевер орта оозу барып дүшкен.

Күстүң соок дүнүнде байның аалындан үндүр сывыртатан, карактарының чажын төккен өскүс уруунун байдалын бодап-даа көрүңер! Кижи кижизинге чеснидирип сымыртаттырыгаш, бо өртемчейге кээргеп караактап кижизи чок кара чааскаан мен деп чүвени миниириндeн артык ындыг аар, човулаң чок-тур деп бодап, бир-ле улуг караңгы чооганы өрү алзы ыглап кылаштап чораан мен...

Даң адып келген, өртемчейге даң адары дег, чаагай чүве ынчан меңээ чок ышкаш сагындырган. Өртемчейниң дүмбей караңгызы чырып, херелденип, алдын-сарыг оң кирип келирге, сеткил сагыш чазалып, муңгаралымны чымчадып келген ышкаш боол турду. Эът-бодумнуң аарыырынга уруумнуң хевир-дүрзүзүн көрүп, бодаар аргам чок турган. Ам бодаарымга, булурттуң чүве ышкаш сагындырар-дыр. Аът даажы үнерге, көре бээримге, боо чүктеп алган кижи менче кезе кайгап алган тур. Кортканымдан ол кижи дүргенне чайлап чоруй баар болза деп бодап турдум. Ынчап турумда, ол кижи тывалап бир чүве чугаалады. Мен чүү дээр мен! Оон ол кижи чанымга чедип келди. Мээң байдалымны билип кааш хире, хенертен ол кижи ыңай шаап чоруй барды. Кадайы-ла турган боор, бир херээжен кижи-биле кады чедип келгеш, аргажок турган мени алгаш барганнар...

III.

Ол аалга ай хире болгаш, бо Рэнцэнниң аавазының аалынга чедиртип алдым. Бистиң өөвүске тур дел, олар мени дыка дилеп турганнар. Чуртум сактырым аажок, хөй кадарып өскеним тайга, дагларым дүжүмге кирип келир, ам канчаар боор, чорупканым ол чүве. Өскүс меңээ өскен төрээн чуртум ала-ием-биле дөмей сагындырар, ынчангаш чанып келген мен. Көк-оолдар уруумну ап чыдып калганнар.

Ооң соонда алды чыл эртип чорда, бир кижи-биле чурттай берген мен. Ооң-биле ийи чыл чыгыы чурттаан чорумда, ол кижимни шериг чорудупкан. Рэнцэнниң аавазын кужактап алгаш, ыглап тура —Мээң Заяамны эки карактап, хайгаарап чорул көрүңер. Өскүс кижини бастыр дээр бак кижилер чок эвес болгай—деп, ол чагып чугаалааш, аъттаныпчоруй барган.

Чыл чыгым чурттадым, чагаа сураг чок болурга, ашаамның соондан хоорай кирер дээш чоруптум. Ай чыгым чораааш, хоорайга чеде бердим. Шериглер турар черин айтыртып алгаш, аңаа чеде бердим. Шериг кижилер дээрге магалыг-ла эптиг-ээлдек, чаагай сеткилдиг кижилер болдулар! Кижилерниң эң дээре дээн шилиндек төлдери аңаа баар болганда ындыг болбайн-даа канчаар! Ашаамның турар черин билип алырынга шериглер-даа, оларның даргалары-даа дузалаан. Ынчалза-даа хоорайга ол келген доразында чоон кызыгаарга барган, ок чүъктеп алгаш, хем кежип чыда, сугга барган дээрзин шериглерниң бирээзи меңээ дыңнаткан.

Шериглер меңээ дуза чедирип, чурттаар бажың тып бергеш, баштайгы чылында үргүлчү дуза чедирип турган. Мен оглумну божаганым соонда, каш ай эртгенде, мени ажылга кирип кааннар.

IV.

Амыдыралымга алдын болган оолду салымымның хайырлаанынга мен кызыгаар чок өөрүп, бодумнуң муңгарал-кажыдалымны уткан мен. Оглум хүн бүрүде улам-на өзүп, доругуп турган. Айлар, чылдарның эртип турганын-даа эскербейн турган мен. Бир миннип келиримге, оглум 10-гу классты доозар апарган турган. Эмин эрттир чассыдып турганымдан болчук ирги бе, оглуң тенектенир, чурууму багай деп чугааны дыңнапкан мен. Оглум чыл бүрүде-ле эки өөренип турган боорга, хенертен ол чугааны дыңнап кааш, аңаа дүвүреп, канчаар-даа аайын тыппайн турумда, чартык чылдың шылгалдазынга бир багай демдек апкааш, аажок ыглаан чедип келген. Оглумга бодумнуң бүгү амыдыралымны шуптузун төөгүп чугаалап бердим. Ол хүнден эгелээш-ле оглум шуут сыр өске кижи апарган ышкаш меңээ сагындырган. Оглум дээди сургуулга кирген. Дөрт чыл билдиртпейн эрткен. Ол чылын оглум сургуулун доозар турган. Оглум чорууруунуң эртенинде: «Авай, эртен эмин эрттир эрте туруп турба. Хүн үнүп, эртенги чывар эрте бээрге туруп тур. Доңа бээр болгай сен» деп чугаалаан ийик, хөөкүй оглумну, кужурумну...»—дээш, Заяа сөзүн төндүр чугаалап шыдаваан...

Бир күрээжыл-агый черинге тараа ажаажыр дээш барган кезек аныяктар ол ажыл-агыйның чоогунда хып үнген өрт өжүрер дээш, боттары амы-тынын ышкынган дугайын ол черниң бир кижизи чугаалаан.

«Чонунуң, күрүнениң херээ дээш амы-тынын берген ол аныяктарның эрес-маадырлыын бистер кайгап, аңаа чоргаарланып турзувусса-даа, оларның арын-шырайын диригге көрүп чораан болзувусса, чүүден-даа артык өөрүнчүг болур турган ийик»—деп бодап келирге, хорек карарып, шыдажыр аргажок болуп келир чораан. Оглунуң дугайын дыңнадыр дээш Заяага мен келген турган мен.

Кижиге багай сөс дыңнадыр дээн чүве дыка берге чүве! Бо черле чүнү чугаалаар дээн кижи боор дээнзиг, Заяа мендеп карак салбайн көрүп турган. Салым ооң холундан бүгү амыдыралының идегелин кээргел чокка хунаап алгаш барганда, ол ынчаар сеткилин апарганыла ол боор. Болган бүгү чүвени хары угда тын тынмайн чугаалаптым. Заяа мыт-даашчок туруп келгеш, чанында турган шургуулда иштинден оглунуң чаш чораан үезиниң идик-хептерин уштуп эккелгеш, ошкап-чыттап, мы-сымызы-биле одун долганып эгелээн. Ону мен тудуп алырымга, моорап кээп дүшкен... Кужур не угаан кирип, сегерип келгеш, чаңгыс-даа чүве мыттавайн, мээң-биле кады ол аныяктарга тургускан тураскаалга чедип келген. Аңаа чыылган кижилер човулаң-муңгаралга алыскан бо ак-баштыг аваны аажок кээргеп, сагыш човап турганнар. Заяа тураскаал чанынга чеде бергеш, оглунуң чуруун дыка-ла үр көрүп, хатка чайгаткан ыяш ышкаш, пат боорда бүт кырынга туруп, барып дүшпес дээш ызыртынып алган турган.

— Уё-уё—дээш аажок улуг тынган. Ооң чаактарын куду борбак-борбак чаштар дамдылап бадып турду. Карактарының чажын-даа ол чотпайн турду.

— Б-багай аваңны каапкаш барганың ол дур—дээш ыыды чиде бергеш, кезек када турган.

— Аваң чааскаан, ам канчаар мен? Бо сестер ында турган бүгү кижилерниң чүрээн кажыдал-биле доддуруп, от ышкаш чырыткылангаан арын-шырайлыг ол эрес-дидим оолдар дээш, кандыг-даа бир эки чаагай үүле-херектерин бүдүрер дээн даңгыраан кижи бүрүзүнүң сеткилинге кирип турган. Хамыктың соолунде:

— Мен сеңээ чеде бээр мен, оглум—деп сымыранганын эскерип билген кижи чок болган.

...Бо ужуражыышкын дугайын Заяа кажан-даа бодап чорбаан. Адын билбези, арның таныывазы кызынын дугайы сагыжынга кирип келирге, чүрээ шимиирт кылдыр аарый бээр турган.

Б. НАРОВ.

ЧУРТТА ЭҢ БАШТАЙГЫЗЫ

Библиотека пластинка үндүрүп турар. Ол шынап-ла кайгамчык-тыр. Чурттуң ном үндүрер черлеринин чаңгызында «Мелодия» фирмазынга хамаарышпас.

ВЛКСМ-нин 50 чыл оюн аттыг аныяктарының чуртта эң баштайгы күрүне библиотеказы сес чыл мурнунда пайысылалга ажыттынган. Ону эртем-методиктиг болгаш чогаадыкчы төп кылдыр тургускан, аңаа номчукчуларнын сонуургалдарын өөренир, номну пропагандалаарының чаа хевирлерин болгаш аргаларын шинчилээр ужурлуг.

Ол кандыг янзы библиотека? Абономент. Дыка хөй номчулга залдары. Чаа чүүлдерлиг тематиктиг стендилер. Ном салыр черлерлиг улуг эвес столдар бар.

Мында чүгле абономент биле номчулга залдары бар эвес, харын «эстетика комплекизи» база бар. Ол комплексте элээн каш килдистер болгаш секторлар: нота литератураларлыг, хөй пластинкаларлыг музыка салону, магнитофон бижимелдери болгаш музыка дыңнаарынга херек аппаратура, театр болгаш чурулга уран чүүлүнүң залы бар. Ол комплексте «Кызыл парус» деп литература каттыжыышкыны, уран чүүлге сонуургалдыгларның «Лира» клуву, аныяк атеист клуву, «Филателист» ажылдап турар апарган. Аңаа аныяк москвачылар ынак номнарының авторлары — чогаалчылар-биле, чурукчулар, композиторлар-биле ужуражып, диспуттарны эрттирип турар.

Библиотека аныяктарның культурлуг харылзаазының төвү, хостуг шагын эрттирер чери болу берген. Мында ном пропагандалаарының чаа хевирлери болгаш аргалары тывылган: ленинчи кичээлдер, номга ынак аныяктарның слеттары, комсомол-аныяктар хуралдары.

Аныяктар айтырыгларының талазы-биле информация-библиография төвүн библиотекага ВЛКСМ ТК-зының саналын ёзугаар тургускан. Ооң кол сорулгазы — аныяктар айтырыгларының талазы-биле эртем-шинчилел ажылынга дузалаары, комсомол организацияларының мурнакчы дуржулгазын калбаа-биле нептередири болур. Ам ол төптүң белеткээн информациязын барык-ла үш муң адрестерге чорудуп берип турар.

Кодээ черлерде аныяктар библиотекаларын диафильмнер, грампластинкалар-биле хандырары база библиотеканың хүлээлгези болур. Библиотекага болган кичээлдерни бижээн пластинкаларны черчерде аныяктар библиотекаларынга чорудуп берип турар. Баштайгы ындыг ийи кичээл номчулганың ленинчи лабораториязының дугайын, Ильичинин амыдыралынга ном кандыг рольду ойнааны дугайын чугаалап бээр. Библиотека талазы-биле номнарның болгаш чүүлдернин автору, база Н. К. Крупская-биле дыка хөй чылдар дургузунда кады ажылдап чораан Н. М. Цареградский ол кичээлдерни тургускан. Ол пластинканы баштай хөй эвести үндүрген, ынчалза-даа аңаа хереглел аажок улгаткан. Ону ам магнитофон ленталарынга дужурүп бижиде берген, даштыкы библиотекалар база чагып турар.

Номнар дугайында бижидип каан үннүг сес эргежок чугула чаа чүүл апарган. Совет литератураның эртинезинге кирген номнарның төөгүзүнүң дугайында бөлүк пластинкаларны кылып үндүрер деп турар.

Библиотеканың ажылдакчылары Краснодонга чеде бергеш, аныяк гвардейжилерни билир кижилер-биле ужуражып, оларның хүн демдеглелдерин өөренип көрген. А. Фадеевтиң романының чогаадыкчы төөгүзүнүң дугайында, «Аныяк гвардиянын» маадырларының амыдыралынга номнуң ролюнуң дугайында — «Чалбыыштыг чүректерниң чырыы» деп пластинка так ынчаар тывылган.

Библиотека КАМАЗ биле Усть-Илим ГЭС деп шалыпчы ийи тудугнуң библиотекаларынга дузалап турар. Ол херек кырында Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудугларының бүгү 139 библиотеказынга боттуг дузаны чедирип келген.

(СЭТА-нын корр.).

Москва

КӨРҮЛДЕ ЧОРУП ТУР

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың «Энергетик» Культура бажыңының уран чүүл коллективи хөйнүң ырын күүседип туру. Чанында чурукта Кызылдың алгы заводунуң уран чүүл бөлгүмүнүң идепкейлиг киржикчилери ыраажылар Галина Сайзуу биле Люба Намай тыва ырлар күүселдезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ

УРУГЛАРНЫҢ СПОРТ ШКОЛАЗЫ

Чаа өөредилге чылының баштайгы улдуну доозулган. Школачылар чай дургузунда эки дыштанып алгаш, долу күжү-биле өөренип турарлар. Ооң-биле кады күш-ажылга болгаш оран камгалаарынга белеткенип, күштүг, эрес-дидим болур күзелдиглер. Олар спортка кончуг хандыкшылдыглар. Бедик мергежилдиг спортчу болурунга чеди хонгаш ийи удаа болур күш-культура кичээли чедишпес. Ынчангаш уругларның спорт школазынга өөренири-биле оолдар, кыстар адын бижидип алганнар. Школаларның саны чыл келген тудум-на көвүдеп, материалдыг баазазы экижип орар. Амгы үеде бистиң республикада уругларның 7 спорт школазы бар. Мында гимнастика, чиик атлетика, волейбол, баскетбол, хостуг хүреш, самбо, бокс, шыдыраа салбырлары ажылдап турар. Ооң ийнин чүгле бо чылын ажыткан. Ол болза Туранда хаак, чиик атлетика, республиканың Чырыдылганың министерствозунуң чанында шыдыраа, бокс, волейбол, чиик атлетика салбырларлыг уругларның спорт школалары-дыр.

Үстүнде адаан школалардан Кызылдың улус өөредилге килдизиниң чанында уругларның спорт школазы кол черни ээлеп турар. Келир чылын бо школа тургустунганындан бээр чээрби беш чыл оюн демдеглээр. Эрткен чылдарда школаны ийи муң хире кижи дооскан. Оларның арызында республикада мергежилдиг волейболистер Борис Салчак, Николай Кувезин, Лазо Седип, баскетболистер Юрий Рощин, Борис Абрамов, Моломдай алышкылар, гимназистер спорт мастери Леонид Соколов, спорт мастеринге кандидаттар Леонид Чемков, Галина Куулар, Надежда Ткачева болгаш өскелер-даа бар.

Школаны дооскаңнар шуптузу спорт мастерлери болбала-даа, спортка хандыкшылдыг кижилер болуп өскеннер. Күштүң, сергек чоруктуң, кадыкшылдың үндезини — спортка хандыкшылдың өөреткен башкыларынга олар өөрүп четтиргенинин чылыг сөстерин чугаалап турарлар. Тренерлер Магдалина Константиновна Кожевникованың, Неля Ивановна Чемкованың, Анна Еремеевна Жидкованын, Неля Ивановна Юрьеванын эки ажылын уруглар үнелеп, мактап келген.

Уругларның спорт школазын дооскан дыка хөй кижилер күш-культура башкылары, тренерлер болу бергеннер, а чамдыктары удуртур ажылдарже депшээн. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазының оралакчызында Л. С. Седип, республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң даргазында Н. Б. Кувезин ажылдап турар.

Тывадан барган цирк артистериниң чамдыктары уругларның спорт школазынга өөренип чораан нар. Оларга демир кырлаар цирк артистери Зелим Ёнзак, Юрий Хөвеңмей хамаарыжыр. Бистиң школаның гимназистери, бирги разрядчылар Чечек Сандан биле Рита Чооду сески классты дооскаш, Москваның цирк училищезинче өөренип чоруткан нар. Олар бистиң республиканың гимнастика талазы-биле шилиндек командазының составынга кирип турганнар. Аныяк спортчуларны ынаар чорудар хөннүвүс чок турза-даа, оларның күзелин хандырар ужурга таварышкан бис.

Бо өөредилге чылында үш чүс хире кижи уругларның спорт школазында өөренип кирген. Оларның чүс хирези спортче боттарының баштайгы базымнарын кылып турарлар.

Улуг спортче орук бергелерни таварты эртер. Оолдар болгаш кыстар өлче баштайгы базымнарны уругларның спорт школазынга кылыр.

В. ХОПРОВ.
Кызылдың улус өөредилге килдизиниң чанында уругларның спорт школазының директору.

Салыгны соңгаарлаткан

Делегей чемпиону-биле ойнаар эргени чедип алыр дээзи болуп турар шыдыраа талазы-биле түңнел маргылдааның ноябрь 13-теги чээрби ийиги салыы А. Карповтуң аараанындан соңгаарлаттынган.

(СЭТА-ның корр).

ЧЕДИИШКИННИГ ЭЭП КЕЛГЕН

Бокска Абакан хоорайның бирги чери дээш оолдар аразынга ажык маргылдаа аңаа болуп эрткен. Красноярск крайның, Тыва, Башкир АССР-лерниң, Хакас автономнуг областың аныяк боксёрлары 120 хире кижи киришкен. Кызылдан алды спортчу бо улуг маргылдаага киржип, шыырак белеткелдиин, мергежилдиин көргүскен. Түңнелинде беш кижи шаңнаткан.

Школа-интернаттың өөреникчизи Р. Ондар 52 килограмм чедир деңзиге бирги чери ээлээн. О. Омзар (52 кг) ийиги чери алган. № 7 школаның төлээлери Э. Байыр-оол (50 кг), Е. Ондар (54 кг), В. Март-оол (60 кг) олар үшкү шаңналга төлептиг болганнар.

(Бистиң корр.).

* * *

РАЙОННУҢ ШИЛИНДЕКТЕРИ

Шыдыраага Бай-Тайга районнуң бирги чери дээш маргылдаа болуп эрткен аңаа эр улустан чээрби ийи, херээженнерден он сес кижи киришкен.

Он беш хонук үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде эр улустан СЭКП райкомунуң төлээзи Михаил Сарыглар он сес санны алгаш, районнуң чемпиону болган. Тээли ортумак школазының башкызы Хертек Шолбан ийиги, Тээлиниң № 2 школазының шыдыраачызы Салчак Сарыг-оол үшкү чери ээлээн.

Херээженнерден Александра Даргын бирги, Зоя Күжүгет (район төвү) ийиги черлерни алган.

Шашки ойнаарынга Тээлиниң кежээки школазының директору Валентина Долумажап шылгараан. Ийиги черни Шуйнуң кадыкшылга школазының төлээзи Зоя Өлегей ээлээн.

С. САЛЧАК.

* * *

СУУР ЧЕМПИОНУ

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң шыдыраа талазы-биле чемпиону эт дээш он алды шыдыраачылар ойнаан. Аңаа бирги черни Сыян Соян бүзүрелдии-биле ээлээн. Ол суурда улуг казылыгларның бирээзи, ынчалза-даа шыдыраа ойнаарын кагбайн чоруур. Ооң кожеги тарааш ызы-бүрү аргаларын билдилиг ажыглаар.

Колхозтуң шилиндек шыдыраачылары Мөрен суурнуң спортчулары-биле ойнаар дээш белеткенип турар.

Д. ЧУМНАР.

* * *

ТИИЛЕКЧИЛЕР ИЛЕРЭЭН

Тыва АССР-ниң бирги чери дээш школачыларның шыдыраа маргылдаазы доозулган. Аңаа киришкеннерден баштайгы салгыларда-ла шүглүкчүлер илерей келген: оолдардан В. Гущин, В. Шапринский (ийилээн Кызылдан), уруглардан Л. Ховалыг (Улуг-Хем) биле Т. Хумбун (Эрзин). Түңнел салыгда үстүнде оолдар ийилээн ойнааш. В. Шапринский эптиг арганы ажыглааш, тиилелгени чедип ап, элээди оолдарның аразынга бирги черни ээлээн. Үшкү черде Барыын-Хемчиктен келген ойнакчы А. Саая болган.

Уруглардан Арыг-Үзүү школазының өөреникчизи Лида Ховалыг кымга-даа уттурбайн, алды сандан алдыны ап, маргылдааның тиилекчизи болган. Үшкү черде И. Елькина (Бии-Хем) болган.

Команда талазы-биле 15,5 санны алган Кызылдың шыдыраачылары бирги черже үнген. Ийиги — Улуг-Хемниң, үшкүзү — Эрзинниң командалары ээлээн.

Н. ШИШИГИН,
маргылдааның кол судьязы.

ЧУРУКТА: Л. Ховалыг (солагай талазында) оюн уезинде. А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Дооступ туру

Сценада «Совет Тывага аддар тудуп ырлап тур бис» деен лозуң-биле телесуурталыг эмблема кыннар ойнап турарын херечилей бээр. Ол дээрге Кызылдың бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң ийиги хүнүнде баштай боттарының уран чүүлүн телевидение болгаш радио комитединиң коллективи бараалгатканы ол. Оларның костюмнерни каастап, кылып, программаны тургузуп алганы база онза демдеглексенчиг. Чараш, көрүштүг кылдыр каастаан костюмнерлиг бот-тывынгыр артистер «Орус суй белек» деп танцыны күүседип турда профессионал танцорлар ойнап турганындан дудак чок, көрүкчүлерниң үнелелин чаалап ап, адыш часкаашкынын чайгаар чиртиледип турду. Программаның утка-шынарының Совет Тываның 30 чылынга, совет улустарның хамы найыралынга, чаңгыс өвинге турасааткан номер бүрүзүнден илереп турган. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң доктаамал киржикчилери бухгалтер Анна Альтухова биле диктор Стелла Лесогорованың «Кызыл дугайында ырыга» солистеп, «Чайгы дүне» деп ырны кады ырлааны оларның бедик мергежилдиин, үн, аян талазы-биле тзарыңчалыын көрүкчүлер болгаш жюри демдеглээн. Ынчалза-даа телевидение болгаш радио комитединиң коллективи боттарының бар аргаларын чедир ажыглавайн барганы хомудаачыг.

Иштики херектер министерствозунуң бот-тывынгыр коллективи мурнуку чылдарнындан күүседикчи өзүлдезин илден болган. «Корум-чурумнуң солдаттары», «Шагдааның вальсы» деп ырларны улуг лейтенант Юрий Папевтиң солистээни-биле нити ырның күүсеткени, уруглар ансамблиниң Светлана Бачилопуң удуртулгазы-биле «Уругларның курсант выводу кел чор» деп ырны тывынгыр, шимчээшкинниг күүсеткени уран чүүлдүң бедик негелделеринге дүгжүп, көрүкчүлерниң сонуургалын чаалап алган. Ол болгаш өске-даа номерлер корум-чурум кадагалакчыларының чымыштыг ажыл-ижинге тураскааттынганы база онзагай. Доңгак Март-оолдуң сыгыды, демир хомуска тыва аялгаларны ойнааны, Тамара Содунам биле Юрий Панаевтиң Р. Кенденбильдиң «Төрээн Тывам» деп ырны чараш күүсеткени адыш часкаашкынын диниттедирген. Ол бот-тывынгыр коллективтиң чедиишкининге улуг салдарны уран чүүл удуртукчузу С. А. Бухтуев чедирген.

Кызыл хоорайның уруглар садтарының каттышкан концертинде ниити ырның Марина Бочерованың солистээни «Ава дугайында баллада» деп ырны күүсеткени көрүкчүлерниң сеткил-сагыжын доюлдурган. Любовь Шириикитиң «Өртэлчигеште манап тур мен», «Ой, дүргектелип, дүвүлеп тур» деп ырларны күүсеткени таалаңчыг болган. «Енисей» Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери Нина Бершанскихтиң, Нелла Спицынаның, Людмила Носованың «Кызыл дугайында ырыны», «Тывам үнү» деп ырларын ырлааны база эки.

Уруглар садтарының коллективиниң программазының арай чегейин, «Енисей» Культура бажыңының, «Тувинстрой» трестиң коллективтериниң көрүлдеге тоомча чок, уран мергежилдиглерни четпес органнызастааның жюри демдеглээн.

Дүүн Столовайлар болгаш ресторан трезиниң, Кызыл-садыгның, «Колос» Культура бажыңының болгаш Кызыл хоорай Совединге хамаарыжыр суурларнын бот-тывынгыр коллективтери концерттерин бараалгаткан.

Түңнел концерт дааңта хөгжүм-шии театрынга болур.

Суд залындан

ШИИТКЕЛДИ КҮҮСЕТКЕН

Оржак Монгуш-оолович Кошкар-оол 1940 чылда Чөөн-Хемчик районнуң Кара-Чыраа суурга төрүттүнген. Бижикти биче билир, чаңгыс бот, доктаамал ажылдап, чурттап турар чери чок, чер кезип тенип чоруп турган. «Хамаатыларның хуузунда оңчузунуң камгалалын күштелдирер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1947 чылдың июнь 4-те Чарлыының 1 чүүлүнүң 2 кезээ-биле 1960 чылда 5 чыл хуусаага, РСФСР-ниң кеземче кодекизиниң 144 чүүлүнүң 2 кезээ-биле 1964 чылда база 5 чылга хостаалгазын казыттырып шииттирген. Оон 1968 чылдың октябрь 30-те херээн эрттиргеш, хосталган.

Кошкар-оол 1972 чылдың майда Таңды районнуң Элегес суурда чурттап турар таныжы Севээн Монгуштуң чалынга келгеш, тур уеле чурттап турган. Июль 17-де ол ээртир арагалап алгаш, Монгуштуң келбейн барган ишээн ооң уруу Александра-биле (1953 чылда төрүттүнген) кады дилээр сорулгалыг чоруткаш, кежээ 9 шак үезинде ону суур кыдыынга күштеп, чазырлаан. Ол кемниг үүлгедиини чажырар дээш, Александраны бижектеп өлүрген. Уругнуң мага-бодун черге хөөп чажырган. Ол-ла дүне үүлгедикчи хамааты Тыртык-Кэраның часкы тонун, идиктерин оорлап кедип алгаш чоруткаш, Черби суурга дургуннап турда, ону тудуп алган.

1972 чылдың сентябрь 3-те Кошкар-оолду Кызылдың нетелге изоляторундан Таңды районнуң милиция черинче эккел чорда, машинадан ужуп үреп үнгеш, дургуннаан.

Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кеземче херектер талазы-биле суд коллегиязы 1974 чылдың апрель 6-да Кошкар-оол Оржактың херээн көргеш, РСФСР-ниң Кеземче кодекизиниң 102 чүүлүнүң «е» пунктузу, РСФСР-ниң к. к. 218 чүүлүнүң 2-ги кезээ, 188 чүүлүнүң 1 кезээ-биле, РСФСР-ниң к. к. 40 чүүлүн барымдаалааш, өлүрүп шаажылаар дээди яла-биле шииткен.

Кошкар-оол Оржактың амы-тынын аттырарын дилээн билдириишкинин РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму хандырбаан. Шииткелди ол хевээр күүсеткен.

Б. Ш. БЮРБЮ.

1975 чылда солуннарга, журналдарга чагыдылга чоруп тур

„Шын" солунну чагыдып алырынче далажыңар!

Чагыдылганың чылда өртээ 6 рубль, чартык чылда өртээ 3 рубль. ЧАГЫДЫЛГАНЫ «Союзпечать» чери, харылзаа салбырлары, колхоз, совхозтарда, албан организация, бүдүрүлге черлеринде хөй-ниити тарадыкчылар хүлээп ап турар.

Телевидение

НОЯБРЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

14.30—«Кижи болгаш хоойлу».
15.00—Өңнүг телекөргүзүг. «Силерге бистиң таныыларывыс, ырывыс».
15.30—Өңнүг телекөргүзүг. «Туркмен ССР-ниң болгаш Туркменистанның Коммунистиг партиязының тургустунганындан 50 чыл болганынга». Туркмен телевидениениң программазы. Дамчыдылгада Туркменистан Компартияның ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров киржип турар.
15.30—Өңнүг телекөргүзүг. «Улуг чааажыктырыкчы» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.
18.00—«Үе». Информастыг программа.
18.30—«Таня» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

20.20—Телемедээлер.
20.35—Уругларга. Мультфильм.
20.45 — Телемедээлер (орус дылга).
20.55—Черлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.00—«Туркмен ССР-ниң болгаш Туркменистанның Компартиязының тургустунганындан 50 чыл болганынга». Репортаж.
22.00—«Үе». Информастыг программа.
22.25—00.45 — Өңнүг телекөргүзүг. «Известия» солуннуң шаңназы дээш хоккейге делегей маргылдаазы. ЧССР биле Швецияның шилиндек командаларының оюну. ЧССР-ден дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кара майыктааштыг бедик ак кижи» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: Киночылыңды 10.00, 11.30, «Дмитрий Кантемир» 14.50, 16.50, 18.50, «Гайдук Ангелдиң ужуралдары» 13.00, 20.50 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 10.00, «Тоннель ужунда чырык» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Өлүм деп чүве чок, оолдар» 15.00, «Самурайларның туткатары» (1-ги, 2-ги сериялары) 16.40, 19.20 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Дээрги провугорга розалар» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000. Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННЫ. Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харылзаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлегнүр килдизиниң 22-61, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 264. ТС—00792

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 268 (9645) | 1974 чылдың ноябрь 16, суббота | 1925 чылдан үнделеттинген | Өртээ 2 көп.

«Сельхозтехниканың» чугула сорулгалары

Херээниң чугайжылып база гиштеп тургаш экижидер талазы-биле «Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң кылып турар ажылы соолгу он чылдарда 10 катап улгаткан. Бо болза көдээниң ажыл-ишчилеринге көргүзүп турар дузаламчының база бир хевири болур. «Сельхозтехниканың» Бүгү-эвилел каттыжыышкынының көдээ ишчилерге көргүзүп турар ачы-дузазының хевирлери чылдын-на көвүдеп турар. Чериг мелиорастаары, мал ажылын механизастаары, көдээ ажыл-агый машиналарын септээри болгаш хайгаарап көөрү дээш оон-даа өске ажылдарны боттандырып турар.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилеринге дуза чедирериниң талазы-биле көдээниң инженер албанының мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Ол сорулгаларның дугайын ноябрь 14-те Москвага доозулган Бүгү-эвилелдиң «Сельхозтехника» каттыжыышкынының чанында чөвүлелдиң хуралынга чугаалашкан.

Чөвүлелдиң кежигүннери — министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, колхозтар даргалары, совхозтар директорлары, үлетпүр, эртем-шинчилел болгаш төлевилел черлериниң удуртукчулары — колхозтарны болгаш совхозтарны хандыразын моон ынай улам экижидер, бо херекте бар четпестерни чайладыр, шөлдерниң дүжүткүр чоруун бедидер ажылдарны организастаарын экижидер, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидер айтырыгларны чугаалашкан.

«Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң мурнунда туруп турар сорулгаларны тодараткан доктаал хүлээп алдынган.

Чөвүлелдиң ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри Д. С. Полянский, ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри Е. Е. Алексеевский киришкен.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ—ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ

Тоску беш чылдың соолгу чылының часкы хову ажылдарынга бөгүн техниканы белеткеп алыр дээш кыскы-кыжын септелге үезинде бистиң республиканың механизаторлары улуг хемчээлдиг ажылдарны кылып чорударлар.

Тодарадыкчы чылдың дөрткү кварталында 558 тракторну, 127 тарга комбайнын, 267 чүък машиназын, 437 трактор андазынын, 368 сеялканы болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарын септээр. Бо чылын техника септелгези берге байдалга чоруттунар. Чүге дээрге агаар-бойдустуң таарымча чок болган байдалдарының уржуундан мал чеми эвээш белеткеттинген. Ынчангаш ажыл-агыйлар бөгүн күштүг техниканы ниитиниң малын хүр кыш ажырар дээш мал чемин сөөртүп, дажыглаарында ажыглап турар. Оон-биле чергелештир мал ажылында механизмнерниң ажылын, ылаңгыя чем белеткээр цехтерниң, мал чемин ылбырадыр хайындырып, бустап, хээндектеп бээр бөдүүн лерниишкиннерниң ажылдаарын доктаамал хынаары чугула. Ол —кол ажылдарның бирээзи.

Ынчалза-даа машина-трактор парыгының септелгези ышкаш чугула ажылды уттуп болбас. Септелге ажылдарын орай хуусааже чылдырбайн, бөгүн күштүг, мергежилдиг өлче мөөңнеп, эрткен чылдарның дуржулгазын база катап ханы анализтеп көөр херек.

Көдээ ажыл-агый техниказын чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг белеткеп алырын чугула ужур-дузалыг деп билгеш, хой-хой ажыл-агыйлар өлче улуг кичээнгейни углап дырып турар. Техника септелгези, машина-трактор парыгының белеткели Барыын-Хемчик, Бии-Хем районнарның ажыл-агыйларында багай эвес. Чиңгежээ, «Шекпээр», «Улуг-Хая», «Кызыл тараачын» совхозтар өлчезо чогуур тракторларның 30 хуузун септеп алганнар. «Х Улуг хурал», «Искра» колхозтар, «Торгалыг», «Шекпээр» совхозтар болгаш өске-даа ажыл-агыйлар кожуг машиналары септээр планын күүседир чорудуп бергеннер.

Каңы-даа ажыл-агый машина-трактор мастерскаязын ойлаанда белеткеп, септелгени графигинден озалдавайн, эгелеп, механизатор кадрларын шын хуваап, септекчилер ортузунга социалистиг чарышты организастаар ужурлуг.

Техниканы кышкы кадагалалга тургузарында четпестер ам-даа бар. Ол чорук машина-трактор парыгының кышка удур белеткелин озалдадып бээр. Чамдык ажыл-агыйлар ону ноябрь айның нейги чартынында эгелеп турар. Ол шын эвес.

Техника септелгези Таңды, Тес-Хем, Каа-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларында кудуу темпилиг чоруп турарын демдеглээр херек. Каа-Хем районнуң колхоз, совхозтарының септелгеге кирзе чогуур 70 тракторундан чүгле 4 трактор септеттинген. Таңды районнуң ажыл-агыйлары дөрткү кварталда 116 трактор септээр планныг. Ноябрь 10-нуң медээзи-биле алырга, ында чүгле 13 тракторну кылып алган болуп турар. Бай-Тайга районнуң колхозтары мынчага чедир чаңгыс трактор-даа, кожуг машиназы-даа септевээн.

Септелгениң нарын хевирлерин чорударынга колдуунда-ла «Сельхозтехниканың» мастерскаялары колхоз, совхозтарга улуг дузаны чедирип турар. Дөрткү кварталда «Сельхозтехниканың» мастерскаяларынга 208 тракторну, 97 чүък машиназын септээрин планнаан. Кызыл-Мажалыкта, Бии-Хемде «Сельхозтехника» салбырларының мастерскаялары кышкы үеде ажылдаарынга багай эвес белеткеттинген. Бүдүрүп турар продукцияның шынарын экижидеринче кол кичээнгейни угланыырган. Ам 30 хире станоктуг болгаш технологтуг дерилгелерни алган болгаш оларны тургускан. Техниктиг хайгаарал лабораториязы херексел бүрүзүнге хыналданы чоруткан. Септеттинген машиналарның даштыкы хевирин экижидер хемчеглерни ап турар. «К-700» тракторнуң техниктиг ажаалдазын болгаш ооң агрегаттарын, комбайннарның коробкаларын септеп кылыр бөлүктерни болгаш участокторну Кызылда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынында организастап тургускан. Шагаан-Арыгның «Сельхозтехника» салбырынга «ГАЗ-53» автомашиналарның агрегаттарын болгаш белдирлерин кылыры көргүзүлген. А Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» салбырын «Беларусь» тракторлар септээр мастерскаязын эде кылган. Туранның «Сельхозтехника» салбыры 33 трактор, 53 автомашина септээр тургаш, 12 тракторну, 25 автомашинаны септелгеден үндүрген. Техника септелгезинде эки ажылдап, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп, ак сеткилдиг ажылдап турар механизаторлар хөй. Ылаңгыя слесарь-септекчилер П. Громадчиков, Г. Тестов (Туран), Б. Даржай (Кызыл), С. Моңгуш (Кызыл-Мажалык), П. Ермолаев (Чадаана) бедик мергежилдиг, байлак арга-дуржулгалыг мастерлер боор турар.

Тракторлар септелгези республиканың Кызылда «Сельхозтехника» каттыжыышкынында копчуг куду темпи-биле чоруп турар. Дөрткү кварталда 115 тракторну септээри планнаттынган турган болза, чүгле 16-ны холдан үндүрген. Нарын септелге чорудар техниканы, белдирлерин, агрегаттарны «Сельхозтехниканың» мастерскаяларынче массалыы-биле сөөртүп эккелбейн турар. Ооң уламындан «Сельхозтехниканың» Тес-Хем каттыжыышкынының Бии-Хем, Улуг-Хем салбырларының бүдүрүкчү күчүлерин долузу-биле ажыглавайн турар. Ноябрь 10-га чедир Кызылда болгаш районнарда «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарынга, салбырларынга 240 комбайнны эккеп, септедир турбуже, чүгле 116 тараа комбайнын эккеп тургускан. Республиканың ажыл-агыйлары дөрткү кварталда трактор септээр планын чүгле 12 хуу күүсеткен. Ол көргүзүг эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 4 хуу эвээш болуп турар. Андазыннар болгаш сеялкалар септелгези эрткен чылдың деңнелинге четпейн турар.

Ажыл-ишчи чорук, ёзулуг сонуургал, доктаамал хайгаарал, энергия турда, көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин дүрген болгаш шынарлыг чорудуп болурун мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы көргүскен. Ынчангаш кол кичээнгейни күштүг ажылдың организастаарынче углаар херек. Септелгеже вемелде күштүг мөөңнеп, «Сельхозтехникага» септедир техниканың чедирилгезин дүргедедири, оларны септеп турарының шынарын шыңгыы контрольдаары эргежок чугула. Ол ышкаш социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип алган механизаторларга материалдыг болгаш моральдыг деткимче көргүзериниң хемчеглерин улам калбартыр херек.

А. РУДОЛЬФ,
республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының даргазының оралакчызы.
И. ОЛДЫРЕВ,
септелге эргелелиниң кол инженери.

Туркменистанның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, Туркмен Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң Президиумунга Туркмен ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Туркмен Совет Социалистиг Республиканың болгаш Туркменистанның Коммунистиг партиязының тургустунганының 50 чыл оюу—тураскаалдыг хүнге таварыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Туркменистанның ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга, оларның дайынчы авангарды — коммунистеринге изиг байыр чедирип тур.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы Туркменияның ажылчы чоннарын социал болгаш национал дарлалдан мөңге хостаан, социалистиг күрүне амыдыралының, экономика, культураның чечектелириниң делгем оруун оларның мурнунга ажыдып берген.

Туркменияның ажылчы чоннары ССРЭ-ниң бүгү улустарының болгаш хамыктың мурнунда орус улустуң чаагай сеткилдиг дузаламчызынга даянгаш, көстүп көрбээн төөгүлүг чаартылгаларны боттандырган. Хааның Россияның ызыгуур салгаар феодалдыг тургузуг тергиидеп турган колониалдыг кыдыг-кызыгаар девискээри турганындан Туркмения күчүлүг индустриялыг, механизастаан көдээ ажыл-агыйлыг, бедик сайзыраңгай социалистиг республика болу берген. Электроэнергетика, нефть болбаазырадыр, газ, химия үлетпүрү, чиик үлетпүр болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырлары тургустунган, бедик сайзыралдыг болуруп чедип алган. Эрткен 50 чыл дургузунда үлетпүр продукциязының хемчээли 130 катап улгаткан. Кайгамчык улуг хемчээлдиг суггат тудуу Карагумнуң В. И. Ленин аттыг улуг каналы амыдырал чок элезинниң ховуларны чечектелген шынаалар болдурган. Совет Туркмения сайзыраңгай көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чурту болу берген. ССРЭ-ниң догуннап келген чылдарының дургузунда хөвенниң ниити дүжүт чыылдазы 100 катап көвүдээн.

Совет Туркменистанның культуразы, эртеми, литературазы болгаш уран чүүлү ёзулуг чечектелиишкинни чедип алган. Улус өөредилгези болгаш калык камгалалы калбаа-биле хөгжээн. Ажылчы чоннарның амыдырал деңнели чайгылыш чок бедип, оларның материалдыг чаагай амыдыралы өзүп турар. Туркмен херээженнериниң эрге-шөлээ чок болгаш дарлаткан байдалдан хостааны—социализмниң улуг чаалап алыышкыны болган. Ам херээженнер улус ажыл-агыйының, эртем, культураның хамык адырларында чедиишкинниг ажылдап, ниитилелдиң болгаш күрүнениң ажыл-херектерин башкарарынга көскү рольдуг боор турар.

Туркменияның оолдар, кыстары Ада-чурттуң Улуг дайынының берге чылдарында бистиң Төрээн чуртувустуң алдары, хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш социалистиг бүгү национарларның төлээлекчилери-биле кады маадырлыг дайылдажып, тылга шудургу ажыллап, лайзынны ашкан тиилелгеге бүгү күжүн берип келген.

Туркмен ССР-ниң шылгараңгай чедиишкиннери марксичи-ленинчи өөредигниң чогаадыкчы, чаартыкчы күштүүн, совет ниитилел болгаш күрүне тургузуунуң, ленинчи национал политиканың, чуртувустуң улустарының акы-дуңма эвилелиниң дузалажылгазының тиилелгезин чайыннанчак херечилеп турар. Олар СЭКП-ниң дайынчы отряды — Туркменистанның Коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазы-биле чарылбас холбаалыг. Ук партия коммунистиг тургузуушкунуң улуг планнарын амыдыралга боттандырар, коммунизмниң, совет патриотизмниң база пролетаржы интернационализмниң идеалдарынга ханызы-биле бердинген кылдыр ажылчыннарны, колхозчуларны, интеллигенцияны кижизидер улуг ажылды чорудуп турар.

Совет Туркменистанның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга төлептиг үлүг-хууну Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле киирип турар. СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр олар тоску беш чылдың планнарын, соң дөрткү, тодарадыкчы чылының социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ыңай бедидер, эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин ажыглалга нептередир, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер дээш шудургу демиселди чорудуп турар.

Октябрь Революциязы орден—бедик шаңналбиле шаңнатканынга таварыштыр Туркмен ССР-ниң ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип, республиканың ажылчы чоннары коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа улуг чедиишкиннерни чуртувустуң бүгү улустары-биле кады чедип алыр дээрзинге ылап бүзүрелдиин илергейлеп тур.

Туркмен Совет Социалистиг Республика делгерезин!

СЭКП-ниң дайынчы отряды — Туркменистанның Коммунистиг партиязы делгерезин!

Социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының найыралының, акы-дуңмалышкы ёзузунуң чөлеңгиижи — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

Коммунизм тургузуушкунунуң сорук кииридикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

НАЙЫРАЛ—ЧЕДИИШКИННЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

Ашхабадтың шил комбинадынга митинг

Совет Туркменистанның эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи—Ашхабадтың В. И. Ленин аттыг шил комбинадын бистиң чуртувустуң улустарының акы-дуңма найыралының база бир демдээ кылдыр дүрүм ёзугаар адап турар. Республиканың социалистиг индустриязының баштайгы ол бүдүрүлгезин тургузарынга бүгү эвилелдешкен республикаларның он-он хоорайларының төлээлекчилери киришкен. Амында 30 националдың төлээлекчилери ажылдап турар. Оларның күжениишкиннериниң ачызында ол комбинат Туркмен ССР-ниң мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи апарган.

Республиканың болгаш Туркменистанның Компартиязының тургустунганының 50 чылынга тураскааткан найырал митингизи аңаа ноябрь 15-те болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленкону чыылганнар чылыг-биле уткаан. Ооң-биле кады аңаа Туркменистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары М. Г. Гапуров, Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. М. Клычев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы О. Н. Оразмухамедов, республиканың өске-даа удуртукчулары чораан.

Комбинаттың партком секретары Б. Сахатлурдыев митингини ажыткан.

Бригадир, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Г. Атаев, цех начальниги Л. М. Каприелова, комбинаттың директору Л. А. Кулик олар совет улустуң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салышкыны дээш төрээн Коммунистиг партиязынга өөрүп четтиргенин илергейлеп, социалистиг Төрээн чурттуң чечектелиишкининге, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бүгү күжүн бээрин бүзүредип чугаалаан. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказы, совет улустарның бузулбас найыралы—бүгү акы-дуңма республикаларның бистиң хөй националдыг коммунистиг тургузуушкунга улам ыңайгы чедиишкиннерниң үндезини болур дээрзин ораторлар онзалап демдеглээн.

Эш А. П. Кириленко митингиге чүве чугаалаан.

Силерниң республиканарның чартык чүс чыл юбилейин демдеглеп турар бо кайгамчыктыг хүннерде бурунгу туркмен черге чаңгыс салгалдың караанга көзүлдүр-ле болган кайгамчыктыг ажыл-херектерниң түңнелдерин Туркменистанның ажылчы чоннары чаагай сеткил ханыышкын-биле үндүрүп турар-дыр деп ол чугаалаан.

Миллион-миллион кижилерниң амыдыралынга мыңдыг магалыг өскерлиишкиннер Октябрь революциязының чаңгыс эптиг хөй националдыг социалистиг күрүне кылдыр каттышкан бүгү республикаларның улустарының дем каткан демиселиниң ачызында болдунар аргалыг болу берген.

Бир эвес революция мурнунда бөгүнгү Туркменистанның девискээринге чүс бичe ажыг ажылчынныг ийи-ле бүдүрүлге турганын сактыр болза, кандыг магалыг улуг орук эртилгенин сагышка чайгаарала кирип келир-дир. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында бо комбинатты тургузуп турган кижилер чеже күштүг, энергияны үндүрбээн дээр, ол дээрге ажыл-херекке ёзулуг-ла бердинген кижилер турган. Ол дээрге ёзулуг эрес-маадыр чорук. Туркменистанның ажылчын аңгызының революсчу намдарында алдарлыг арын-дыр. Комбинатты ажыглалга кирип турган 1921 чылдан маңаа ам бүдүн чартык эжег дургузунда-ла бүдүрүптер хире хемчээлдиг продукцияны бүдүрүп турган-даа болза, бүдүрүлгениң баштайгы ажылдакчылары заводунга чоргаарлайып турганнар. Ону олар республиканың индустриалдыг хөгжүлдезиниң эгези кылдыр көргеннер.

Оңгу беш чыл хамыктың мурнунда шилдерниң беш чылы, улустуң чаагай чорууну улам өстүрери-биле чергелештир бүдүрүлгениң ажыктыг чорууну бедидериниң беш чылы болур деп, Леонид Ильич Брежневтиң чоокта чаа чугаалааны билир болгай силер деп, эш А. П. Кириленко чугаалаан.

Чаа беш чылда күш-ажылчы коллектив бүрүзү канчаар ажылдаар ужурлуу ышкаш, бөгүн безин хөй чүүлдер талазы-биле ынчалдыр ажылдап турарыңарны билип тур бис. Ону чугаалаарда, силерниң коллективке эгелээшкиннинг болуп, ажыл-херекти чогаадыкчы ёзу-биле көрүп, уткуштур планны алыр дугайында сапалды республикага болгаш адырга баштай үндүргеннерниң бирээзи болуп, ону чедиишкиннинг күүседип турарыңарны барымдаалааным ол.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин бистиң чуртувус амыдыралда чедиишкиннинг боттандырып турар. Совет Эвилелдиң экономиктиг күчүзү чылдын өзүп орар. Аңаа даянгаш, партия болза совет улустуң чаагай байдалын улам ыңай бедидер, тайбыңны быжыглаар талазы-биле хемчеглерни амыдыралга чайгылыш чок чорудуп турар. Бистиң партиявыс, ооң Төп Комитеди бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзүн улам өстүреринге, совет улустуң амыдыралының материалдыг болгаш угаан-бодал деңнелин бедидеринге, тайбыңны быжыглаарынга бүгү-ле чүүлдерни моон соңгаар-даа кылыр деп, эш А. П. Кириленко түңнелинде чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге байырлыг чагааны митингиниң киржикчилери улуг сорук кириишкин-биле хүлээп алган.

• • •

Эш А. П. Кириленко шил комбинадының, а оон ышкаш Ашхабадтың хевис фабриказының цехтериниң ажылы-биле таныжып, бүдүрүлгениң ажылдакчылары, удуртукчулары-биле чугаалашкан.

А. П. Кириленко республиканың ногаа ажылдыг мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи—«Совет Туркменистан» колхозка чораан.

Ол-ла хүн эш А. П. Кириленко юбилей бүдүүзүнде ажыттынган «Совет Туркменистан 50 чыл дургузунда» деп делгелгеге чораан. Социал, экономика болгаш культура тургузуушкунунга республиканың улуг чедиишкиннерин ында көргүскен.

Эш А. П. Кириленко-биле кады ол ажыл-агыйларга болгаш делгелгеге республиканың удуртукчулары чораан.

(СЭТА).

АШХАБАД. «Ашхабад» гостиница болгаш Туркменияның күрүнениң Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг үлегерҗи шии театры.

К. ХАЛЛЫЕВ биле А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТЫВАНЫҢ ЖУРНАЛИСТЕРИНИҢ VI СЪЕЗДИЗИ

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң VI съездизи дүүн Кызылга СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болган.

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң отчёттуг үеде чоруткан ажылының түңнелдериниң дугайында база СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле республиканың журналистериниң сорулгаларының дугайында илеткелди баштаар черниң даргазы **В. Л. Маслов** кылган. Чогаадыкчы эвилелдиң хөй янзы ажыл-чорудулгазының дугайын, тоску беш чылдың доостур чылында журналистерниң мурнунда турар сорулгаларны ол чугаалаан.

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң ревизия комиссиязының даргазы **Т. В. Сермавкин** съездиге ол комиссияның отчёт илеткелин кылган.

Илеткелдер талазы-биле «Шын» солуң редакциязында Журналистер эвилелиниң эге организациязының даргазы **С. Кызыл-оол**, «Тувинская правда» солуннуң үлетпүр килдизиниң эргелекчизи **А. Бонин**, телевиденнениң ниитилел-политиктиг дамчыдылга редакциязының кол редактору **А. Дүгержаа**, «Тувинская правда» солуннуң улуг корреспондентизи **А. Русский**, «Тываның аныяктары» солуннуң килдис эргелекчизи **А. Бегзин-оол**, чогаалчы **А. Даржаа**, радиодамчыдылганың кол редактору **Д. Ензан**, Тайбың камгалалының республика комитединиң харысалгалыг секретары **Л. Чадамба** олар сапал берген.

СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи **Н. Д. Ширипей** съездиге чүве чугаалаан.

Эвилелдиң ажыл-чорудулгазын улам экижидеринче угланган доктаалды съезд чаңгыс үн-биле хүлээп ап, баштаар черниң болгаш ревизия комиссиязының чаа составын соңгаан.

Тываның Журналистер эвилелиниң баштаар черинге чаа соңгуткан составының хуралы болган. Тываның Журналистер эвилелиниң баштаар черинин даргазынга «Тувинская правда» солуннуң редактору **В. Л. Масловту** соңгаан. Ревизия комиссиязының даргазынга **Т. В. Сермавкинни** соңгаан.

Сиримаво Р. Д. Бандаранаике Грузияда барган

Шри Ланка Республиканың Премьер-Министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаике бурунгу хүн Грузияның найысылалы — Тбилиси хоорайда чедэ берген.

Шри Ланка Республиканың, Совет Эвилелиниң болгаш Грузин ССР-ниң күрүне туктары-биле шимээн Тбилиси аэродромунга хүндүлүг аалчыны Грузин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Д. Джавахишвили, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, даштыкы херектер министри Ш. Д. Кикнадзе болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

(СЭТА).

Туркмен ССР-ниң болгаш Туркменияның

Компартиязының 50 чылы

ОКТЯБРЬНЫҢ АЧЫЗЫНДА

А.-М. КЛЫЧЕВ,

Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Хоорайлар болгаш суурлар байырлалга уткуштур шиметтинген: туркмен улус республиканың болгаш Туркменияның Коммунистиг партиязының бежен чылын — алдарлыг оон демдеглээри ол.

Туркмен ССР-ниң тургузары кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа эраны ажыткан Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээниниң түңнелинде болдунар арталыг болган. Бистиң республиканың ажылчын ангызы, колхозчу тараачыннары, интеллигенциязы, бүгү ажылчы чоннары чартык чүс чыл дургузунда эрткен оруун бедик-биле үнелевишаан, СЭКП-ниң удуртулгазы-биле, чурттуң акы-дуңма бүгү улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң дузазы-биле коммунистиг тургузуушкунга чедип алганы кайгамчык улуг чаартылгаларынга, кестүп кырбээн чединишкиннеринге өөрүп турар.

Туркменин Улуг Октябрьга чедир бүдүүлүк болгаш культура чок край болуп артпышаан турган. Амгы чаңгыс-даа дээди болгаш ортумак тускай өөредилге чери турбаан. Чурттакчы чону массалыг библиотекалар дугайын, театрлар дугайын кончуг билбес чораан.

277 орунныг 13 эмнелге чери чоннуң негелделерин хандырып шыдаар турган бе?

Туркмен ССР-ниң тургустунган баштайгы хүннеринден бээр ажылчы чоннар республиканың экономиказын, культуразын, эртемни хөгжүдүп эгелээн. Бо талазы-биле бисте акы-дуңма республикалар кайгамчык улуг дуза чедирген. Олар бистиң республикавыстыц машиналар, станоктар, металл-биле хандырып, чаа бүдүрүлгелерни тургузарынга болгаш эргилерин эде дериирин ге дузалажып турган бедик мергежилдиг специалистерни, ажылчыннарны чорудуп берип турган. Ужен чылдарның ортаа үезинде безин Туркменияның улус ажыл-агыйының продукциязынга үлетпүр бүдүрүлгезиниң үлүг-хуузу барык-ла 69 хуу четкен. Ниити өөредилге болгаш тускай өөредилге черлериниң, культура-чырыдыышкын болгаш медицина албан черлериниң калбак четкизи тургустунган. Национал театр, чурулга, музыка, литература аажок хөгжүп эгелээн.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында боттарының патриоттуг хүлээлгезин күүсеткеш, дайзынны чылча-шавар нинти тиилелгеге боттарының үлүг-хуузун киирер дээш Туркменистанның ажылчы чоннары бүгү-ле чүүлдерни кылып турган. Туркмен улустуң муң-муң төлээлекчилери ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткылаан, он-он туркмен дайынчыларга Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тывыскан.

Туркмен ССР-ниң болгаш Туркменистанның Коммунистиг партиязының 50 чыл оон демдеглеп тура, бистиң республикавыс бедик хөгжээн үлетпүрлүг, механизастаттынган кодээ ажыл-агыйлыг апарганынга чоргаарланыр.

Амгы энергетика, химия, нефть, нефть болбаазырадыр, газ, аъш-чем үлетпүрү болгаш үлетпүрнүң оон-даа өске адырлары Туркменистанның индустриалдыг овур-хевирин тодарадып турар. Чартык чүс чыл дургузунда үлетпүр продукциязының хемчээли 130 ажыг катап улгаткан. Ам Туркменияга хонуп дургузунда бүдүн 1924 чыл дургузунда турганынга бодаарга, чеди катап хөй нефтини бүдүрүп үндүрүп турар. Республика чурттуң төп девискээрлеринге бойдус газы бээр кол черлерниң бирээзи апарган.

Мырыңай чаа материал-техниктиг баазага дааягаш, кодээ ажыл-агыйы хөгжүп турар. Шаанда өл-шык чок курагар черлерде ам суг агып чыдар. Ону В. И. Ленин аттыг Каракум каналы эккелген. Улустуң «амыдыралдың хемнери» деп адап турары ол кайгамчык улуг суг оруу болгаш оон-даа өске ирригация тудугларын тарыыга шөлүн дыка калбартыр арганы берген. 1925 чыл-биле деңнээрге суггаттыг черлерниң шөлү 744 муң гектар чедир, тодаргайлаарга, үш катап улгаткан.

Туркмен улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнели чайгылыш чок бедип турар. Туркмен ССР-ниң национал орулгазы сөөлгү 15 чыл дургузунда ийи ажыг катап өскен. Республикада 6 муң хире эмчилер болгаш тускай ортумак эртемниг 17 муң медицина ажылдакчылары ажылдап турар.

Школаларда болгаш профессионал-техниктиг училищелерде 635 муң кижи, 6 дээди өөредилге черинде база 29 ортумак тускай өөредилге черинде барык-ла 50 муң студентилер өөренип турар.

Республиканың улус ажыл-агыйында ам дээди болгаш ортумак тускай эртемниг 127 муң специалистер ажылдап турар, олар 1940 чылда турганындан барык-ла он катап хөй. Туркмен ССР-ниң Эртемнер академиязының удуртуп турары эртем-шинчилел албан черлеринде дөрт муң ажыг эртем ажылдакчылары хаара туттунган, оларның арзында эртемнерниң 1570 доктору болгаш кандидады бар.

Туркменистанның бөгүнгү хүнү кайгамчык, ынчаарга республиканың хөгжүлдезиниң перспективалары оон-даа артык кайгамчык, ындыг перспективаларны СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлери тодарадып берген. Бистиң чуртувуста коммунистиг нииитилел тургузуушкунунуң оруу-биле Туркменистан улам дүрген бурунгаарлап чорул орар.

(СЭТА).

ТУРКМЕН ССР. Мары областың Мары районунуң «Туркменистан» колхозу барык 1500 гектарга хөвең тарып турар. Оон 80 хуузунуң хөвеңин комбайн-биле ажаап алыр.

ЧУРУКТА: комбайнер Э. Нурмухаммедова. Ол 250 тонна хөвең ажаап алырын хүлээмген.

А. ОВЧИННИКОВ биле К. ХАЛЛЫЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Шатлыктың мөңгеттиинген газтыг черреспубликаның эң аныяк болгаш эң хөй газ байлактыг девискээри. Оон бо чылын безин планнаттыгжанындан 5 миллиард ажыг, 20 миллиард кубометр газ үндүрүп алыр деп турар.

Бо беш чылда Шатлык республиканың газтыг оон өске черлери-биле кады чуртка газ тывылын нешеб улгаттырарының 40 хуузу болур газты бээр.

ЧУРУКТА: элезинниг ховуга ужуражыышкын. «Туркменгазразведка» трестиниң чолаачызы В. Рюмшинниң хоймузу Э. Ниязкулиевке суксун берип турары.

Бистиң «Искра» колхозтуң механизаторлары төскү беш чылдың тодарадыкчы чылында бедик көргүзүглүг ажылдаан.

Эрткен сезонда чер андарылгазынга У. А. Ооржак чарыштың тиилекчизи болган. Ол 615 гектар черни ажылдап кылыр турган, оон 931 кылдыр күүсеткеш, 630 литр каваар-чаар материалдарын камнап алган. Үгүй-оол Агар-оолович ындыг янзылыг шылгарангай ажылы дээш моон мурнунда чылдарда-да «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль болгаш «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан турган. Механизаторлап 14 чыл үзүктел чок ажылдаан болгаш эш Ооржактың ажылга арга-дуржулгазы улуг. Ол кандыг-даа марканың тракторларының нарын кезектерин билир болгаш арга-дуржулгазын эш-өөрүнге дамчыдып, билдинмейн барган чүүлдерин күзелдии-биле оларга тайылбырлап бээр.

Үгүй-оол Агар-оолович бо хүннерде Арыг-Бажы сүт-бараан фермазынче сиген, саваң чедирип, кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Үгүй-оол ООРЖАК.

Н. ИРГИТТИҢ фотозу.

Партдокументилер солуушкунунуң түңнелдеринге холбаштыр

ОРГАНИЗАСТЫГ БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

Барыын-Хемчик районнуң партия организациязынга партдокументилер солуушкуну нииитизи-биле организастыг арткен.

Партдокументилер солуушкунунга белеткедиин болгаш солуушкуннуң чорул турган үезинде эге организацияларда байдалды оларның боттарының хуралдарынга болгаш СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалажып турган. «Шекпээр» совхозтуң парткомунуң партдокументилер солуушкунунга белеткелин, Ак-Довурак хоорайның партия организациязынга партдокументилер солуушкунунуң чорудулгазының дугайын СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалажырга, элээн четпестер бары илереттинген. Ук четпестерни чайладыр хемчеглер дораан алдынган.

Нииитизи-биле бо ажыл-херек районга бедик деңнелге арткен. Ылангыя «Хемчик» совхозта партия организациязынга дыка организастыг болган. Ол организацияның коммунистери чаа хевирниң партия билеттерин районнуң өске организацияларындан мурнап алган. Ындыг улуг идегелди олар боттарының шудургу күш-ажылы-биле болгаш политиктиг кедурлүүшкүнү-биле чедип алганнар.

Бо чугула ажыл-херек чорул турда СЭКП райкомунуң бюро кежигүннери түс-түс коммунистер-биле беседаларны кылгылаан. Ол беседалар коммунистерниң вузел-соруун кедүрерин ге улуг рольдуг болган. Оон түңнелинде дыка хөй коммунистер социалистиг хүлээлгелерин эде көргүзээн болгаш оларны чединишкинниг күүсеткен. Бо чорук районнуң планнарын онаалдаларын күүседиринге салдарлыг болган. Черле ынчап, ажыл-агыйларда, бүдүрүлгелерде болгаш тудуг организацияларында мурнакчыларның саны көвүдээн. Тодарадыкчы чылда төрүүр чүс хойга онаалтыр 95-тен өрү хураган доруктуруп алган малчыннар 23 четкен, а бүдүрүлгелерде беш чыл планын күүсеткен ажылчыннар 20 ажа берген. Оларның хөй кезин коммунистер болуп турар.

СЭКП райкомунга база партия организацияларынга ол-ла үеде 400 ажыг коммунистер-биле беседаларны кылган. Чижээлээрге, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаал фабриказынга энергетиктеп ажылдап турган коммунист Виктор Николаевич Белов мурнунда ажылынга чүткүл чок болгаш идепкейлиг эвес турган. Оон-биле парткомга чугаалажып, партийжи даалганы берген соонда ол эттинген. Оон бээр Виктор Белов бүдүрүлгеге, хойнинтиниң ажылынга идепкейлиг киржип келген. Ол ажылчыннар ортузунга лекцияларны номчуп, беседаларны кылып турар апарган. Коммунистиг күш-ажыл школазын удуртуп партийжи даалгазын база үлегерлиг күүседип келген. Ам коммунист Виктор Белов «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде каттышкан профэвилел комитединиң даргазынга соңгуттурган.

«Шекпээр» совхозтуң кадарчызы коммунист Ооржак Доржу СЭКП Уставының негелделерин хажыткаш, партия талазы-биле хемчег алыскан турган. Парткомга оон-биле чугаалашкан соонда, оон чуруму экижээн болгаш совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи апарган. Ол-ла совхозтуң коммунистери Куулар Карат, Сарыглар Мандан, Ооржак Сендин, Доңгак Ширбий-оол олар база-ла парткомга беседалар соонда СЭКП-ниң Уставының болгаш Программазының негелделерин сагып, ажыл-ишке болгаш амыдырал-чуртталгага үлегерин көргүзүп чоруурлар. Мындыг чижектерни хөйнү чугаалап болур. Ынчалза-даа партийжи шүгүмчүлелди херекке албаан, парткомга болган чугаадан чөгүүр түңнел үндүрбээн ийи-чаңгыс кижилер база бар турган. Ындыгларга партияның чаа документизин солуваан.

Коммунистерге партийжи даалга бээринде четпестер бары партдокументилер солуушкунунуң болгаш анаа белеткел үезинде илерээн. Чижээлээрге, чамдык коммунистер агитаторлаар азы политинформация харылаар даалга ап турган, а чогум кымнарга, кажан кылыр дээрзи билдинмес. Даалганы бээрде коммунистерниң нииити болгаш политбилиин база барымдаалавайн турган. Даалганың эренгей апаар ужуру ында. Мындыг таварылгалар «Барлык» совхозтуң, «Сельхозтехника» каттыжышкының, районнуң партия организацияларынга тургузаан. Илереттинген четпестерни чайлаткан, ам районнуң бүгү коммунистери хөй-нииитиниң болгаш партияның ажылынга идепкейлиг киржип турар. Чер-черде партия организациялары коммунистерниң партийжи даалганы канчаар күүседип турарын үргүлчү хынап турар апарган. Ылангыя СЭКП Уставының негелделерин күүседип турарының дугайында коммунистерниң отчёду мааа улуг рольдуг.

Чамдык партия организацияларында СЭКП кежигүнүнге хүлээп алыышкынның четпес чорул турарын партдокументилер солуушкунунуң түңнеп тура база демдеглээн. Тодарадыкчы чылдың эрткен айларының дургузунда 39 кижи партия кежигүнүнүң кандидадынга кирген. Олардан чүгле ийи кижи — механизатор, чаңгыс кижи — малчын.

«Барлык» совхозта партия организациязы Барыын-Хемчикте эң хөй кежигүннерлиг организацияларның бирээзи. Ындыг турбуже ында партком (секретары Ч. Б. Чылбак-оол) тос айлар дургузунда чүгле чаңгыс кижини СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган. А совхозта мурнакчы ажылчыннар, төлептиг кижилер хөй. Ынчангаш ол-даа, өске-даа партия организациялары чаа кежигүннерни хүлээп алырынче кичээнгейни күштелдирер ужурлуг.

Районнуң партия организациязы партдокументилер солуушкунунуң болгаш анаа белеткелдиң үезинде ажыктыг дуржулганы чедип алган. Ол бүгүнүң дугайын СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң чоокта чаа болган пленумунга сайгарып көрген. Ам ону уламчылап, партийжи-организастыг болгаш идей-политиктиг ажылга калбаа-биле ажыглаары чугула.

Х. МОҢГУШ,

«Шынның» корреспондентизи.

КОЛЛЕКТИВТИҢ БАШКАРЫКЧЫЗЫ

Коллективтиң ажыл-чорудулгазынга оон дайынчы өзээ болур партбөлүктүң ролю аажок улуг. Мында коммунистер эвээш-даа бол, олар күш-ажылчы коллективти башкарып, ажыл-ишчилерниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидип, оларның ортузунга политмассалыг ажылды калбартып турар.

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта № 1 хойжу бригадада партия бөлүүн дуржулгалыг хойжу С. Көк удуртуп турар. Бо бөлүк партдокумент солуушкунунга белеткедди болгаш ону эрттирерин коммунистерниң харысалгазын, оларның бүдүрүлге болгаш хөй-нииити амыдыралынга авангардчы ролюн бедидеринче угландыр чорудкан. Мында партия хуралдары план ёзугаар эртип, ону соңгаарладыр ийикпе, азы үзер чорук болбаан. «Коммунистерниң авангардчы ролю», «Партийжи даалга», «Социалистиг чарыш — оон ужур-дузазы» дээш өске-даа айтырыгларны чугаалашкан хуралдар бөлүктүң партийжи ажыл-чорудулгазынга, коммунистерниң идейполитиктиг деңнелин бедидеринге улуг дузалыг болган.

Бөлүкте коммунистер шуптузу доктаамал партийжи даалгалыг. Ажыл-агыйжы, организас-массалыг айтырыглар талазы-биле коммунистерниң саналын-оналын өөренип көрүп, олар-биле сүмележип турар. Коммунистерниң түс-түзү-биле эш хуузунуң беседаларын, бөлүктүң партия ажылының база бир чугула хевири бооп бар чыдар. Бригаданың мурнунда турар планныг онаалданы хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү массалыг ажылды, көскү агитацияны калбартып, малчыннарның амыдырал-чуртталгазын улам экижидип, оларның культурлуг негелделерин хандырар талазы-биле ажылдарны, хемчеглерни ап келген.

Шупту коммунистер, коллективтиң бүгү кежигүннери арызында чарыштыг болгаш хууда хүлээлгелиглер. Чарыштың түңнелин айлан, а сезоннуг ажыл үезинде 5—10 хонуктап үндүрүп турар. Бригадада экономиктиг болгаш зооветеринар өөредилгезиниң четкизинде кичээлдер эгелээн.

Партдокумент солуушкунунуң үезинде ажыл, тодарадыкчы чылдың онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш калбарган социалистиг чарыш коммунистерни, бригаданың бүгү ажыл-ишчилерин бедик кедурлүүшкүнүг күш-ажылче сорук кииирген. Нииити бригада кежигүннеринден чүс хойга онаалтыр 82-ден 115 чедир хураганы ажаап өстүрген, бир хойдан 3,4 кг чедир дүктү кыргып алган хойжулар хөй. Партбөлүктүң он бир коммунистериниң тозу алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер. Чамдык коммунистер эрткен чылдаазындан бедик көргүзүглүг болганнар. Партбөлүк организакчызы Серенот Көк боду 60 чылын төрүүр чүс хойдан 119 хураганы, бир хойдан 3,4 кг дүктү кыргып алгаш, хойжуларның район чарыжынга тиилекчи боон үнген. СӨКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң «Эң эки малчынга» деп вымпели-биле ол шаннаткан. Ол ышкаш мурнакчы хойжу Адыг-оол Доңгак, аныяк коммунист Санчай Шаңмак олар эрткен чылгы көргүзүглеринден бедик түңнелди чедип алган. Хоочун хойжулар Тойбу Салчак, Адыг-оол Доңгак, Серен-Дамбаа олар аныяк малчыннарга байлак арга-дуржулгазын дамчыдып берип, оларның мал ажылынга хандыкшылдыг болгаш билдилиг ажылдаарынга дузаны көргүзүп турарлар.

Бригаданың малчыннары «Кара-Хөл» колхозтуң Тураңда хойжу бригадазы-биле социалистиг чарыштыг. Бо бригадалар боттарының арзында дуржулганы солчуру-биле төлээлерин чорудуп, чарыштың түңнелин доктаамал үндүрүп турар. Коллективтиң бүгү кежигүннерин деңниг күш-ажылчы хөй-аът кирип, коммунистерниң башкарыкчы, организакчы ролюнуң бедээнинден Чаңгыс-Теректиң № 1 хойжу бригадазы төрүүр чүс хойдан-на нииитизи-биле 90 хураганы, бир хойга онаалтыр 3,2 кг дүктү кыргып ап, районнуң хойжу бригадаларының арзында чарышка бирги черни алгаш, Совет Тываның 30 чыл оюнда СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Мурнакчы бригаданың малчыннары нииитиниң малынга четчир санныг чем-суурну белеткээн. Мал чемин кыштаглар же чедирип, кажаа-хораалы септээш, амгы үеде кыштагларже көже бергеннер. Кыштаглаашкынның хүр-чаагай, организастыг бедик деңнелге эрттирер дээш коллективтиң бүгү ишчилери күжениишкинниг ажылче кирипкен.

Б. БАРБА,

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң инструктору.

«ЧЕЧЕКТЕ»

«Чечек» — чоннуң хууда чагыгларын ёзугаар хеп даарап, септээр фабриканың бир салбыры дээрзин кызылчылар эки билир. Оон чондан чагыглар хүлээп алыр өрээлинден улус чөрле үзүлбес.

— Чылдың үелериниң айыбиле чоннуң чагыглары аңгызаңгы. Чиижээ, чай дужуп орда чуга пөстен платьелер, кофталар, сарафанчыкары улус хөй даарадыр. Чазын, күзүн — ол үелерде кедер хептерни чагыыр. Бо хүннерде кышкы тоннар, борттер чагылгазы колдап турар-дыр — деп, фабриканың директору Т. М. Мордвинкова-биле ужуражырыга, ынчаар чугаалаар болду.

Фабрика Кызыл хоорайда үш салбырлыг: «Чечек», «Наз-Хем», «Восток». Ында ажылдап турарларның иштиндеи С. П. Рябова удурткан хеэрээжен улустуң даштыкы хевин даараар бригада («Чечектен») үшкү квартадда аң эки көргүзүглерни чедип ап, бригадалар арзында шилчиир вымпелди акша шаңналы-биле катай чаалап алган. База ол-ла ательеден М. Н. Ильичева баштаан херээженнерниң чиин платьелерин даараар бригада ийиги черни ээлээн.

Тос айлар дургузунда фабрика чонга ачы-дуза чедирериниң планын 104 хуу, поставщиктан кылган чүүлдерни септээрин 120 хуу база хууда чагыглар ёзугаар хеп даараарын 104,7 хуу күүсеткеш, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң коллективтериниң арзында калбарган социалистиг чарышка үшкү черни ээлээн.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш, фабриканың ажылчыннары амгы үеде күжениишкинниг ажылдап турарлар.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

СЕПТЕЛГЕЖЕ

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырының механизаторлары ийи звенога үстүп алган келир чылдың часкы тарылгазынга ажылдаар машина-техниканы эки шынарлыг кылдыр септеп кирипкеннер. Септекчилерниң иштинден Доңгак Артас, Доңгак Долгай-оол, Сергей Сандак-оол олар эки ажылдап турарлар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Кыштаглары эки

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында малчыннарның бо чылын кыштаглаашкынга белеткели эки болган. Чуртталга бажыңнары, кажаалары эки септеттинген болгаш чугайлаттынган. Хойжу Калчан-оол Моңгуштуң өдээнде чаа кажааны, бажыңны туткан. Базыр-оол Моңгушка удурткан тудугжулар бригадазы Өртең-Өдек, Шүүлүг-Хөөмүк, Нургел-Аксы дээш өске-даа черлерде алды чаа кажааны туткан.

Оон аңгыда машина чеде бээр кыштагларда сигенни, суланы дүжүрген.

Четпес чүве — ыраң-узак черлерде чурттап турар малчыннар-биле аргыжар машина-техниканың чедишпези болур. Салбырда чаңгыс «Беларусь» трактор, чүък машиназы бар. Олар-биле хойжуларның хүн бүрү туруп келир негелдезин хандырары берге.

БИСТИҢ КОРР.

Саваң сөөртүлгези

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозтуң механизаторлары кыштагларже, ферма төптеринче саваң сөөртүлгезин эгелээн. Ында алды «Беларусьту», ийи илчирбелиг трактерну болгаш дөрт автомашинаны бымыглаан. Амга чедир Оттук-Даш, Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермалары, Кара-Шат, Ак-Даг, Кызыл-Хаяда кыштагларже саваң сөөртүрүп доозулган. Мында Виктор Баян-оол, Күзенмей Сенди, Каваа Мохов, чолаачылар Маадыр-оол Самбуу, Виктор Допуй-оол болгаш өскелер-даа хүн нормазын 120—125 хуудан кудулатпайн турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

КОМСОМОЛЧУ КЫЙГЫ-БИЛЕ

ВЛКСМ Тыва обкомунуң аныяктарны хөй ажылынче эвилелдээр талазы-биле доктаалы болгаш Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» колхозтуң мурнакчы аныяк хойжулары Хеймерек биле Аяк-Хээ Ондарларның кыйгырыы мал-биле байлак Бай-Тайга районда дыка хөй аныяк кижилерни сорук кииирген. Аноа карыы кылдыр малчын болган аныяктар эвээш эвес. Оон косаң чижээн «Бай-Тал» совхозтан көрүп болур. Бо ажыл-агыйга чоокку үеде тос аныяк өг-бүле малчын апарган. Ол дээрге амыдыралын кал ажылы-биле холбаар [illegible] салып алган он сес аныяктар-дыр. Оларның дузаламчылары, саманшиктери база-ла аныяктар болуру чугаажок.

Валерий Доңгак [illegible] бир харлыг. Эрткен чазын чаа өг-бүле туткан. А ынаа [illegible] беш чүс ажыг хураган бүдүрээн алган. Алыс [illegible] оглу болгаш, мал ажылын ол эки билир. Хураганнарын Шуй тайгазынга, оон соонда шалдс тарап хоорзунунга эки семиртип, ажыл белеткенин алган. Валерийниң мал ажылынче сурулгуу, кызымааи совхоз директорун үнелеп кирген, ам ацаа бир кодан төрүүр хойну хүлээткен. Ол чорук аныяк кижиге улуг бүзүрел, дээштинче болур. Малчын ам хойнун чаш төлүн хүлээш алырынга белеткениир эгелаан. Эки белеткел — чаш төлдү бүрүн камгалап алырының магадылалы болгаш.

Ленинчи юбилей медалының болгаш «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээниң эдилекчизи, районнуң кино механиги Иргит Лаа база кыйгырыгга сорук киргеш, хөй ажылынче шилчиирин шиитпирлээн. Оон кадайы техникум дооскан, бухгалтер тускай эртемниг. Оларның дилээн совхоз дирекциязы изин-биле деткээш, бир кодан хураганы хүлээткен.

Лаа биле Чечекмаа Иргиттер ам Даштыг-Тейде кыштаанче көжүп алган. Аныяк кадарчыларга улуг шылгалда болур баштайгы кыштаглаашкын эгелээн. Күзел, чүткүл турда, ажыл-херек бүдер апаар.

Оон аңгыда шериглен халажып келген аныяк коммунист Виктор Адыг-оол — чылгычы. Механизатор турган комсомолчу Владимир Биче-оол — хойжу. Дузалакчы кадарчы турган Владимир Шыырап улуг хойжу апарган болгаш оон-даа өске аныяктар мал ажылында хаара туттунган.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ПОЛИТИКТИГ ЧУГУЛА ХЕМЧЕГ

Улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге ССРЭ-ниң күрүне чээшкиннери чоннуң акша-хөреңгизин киириштирер талазы-биле улуг рольду ойнап келген. Ол дугайын СЭКП-ниң XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның отчет илеткелинде мынчаар демдеглээн: «Индустриализацияның болгаш ажыл-агыйны дайын соонда катап тургузарының чылдарында чүгле бүгү күштерни болгаш акша-хөреңгини мөөннеп тургаш бурунгаар шимчээр, экономиканы хөгжүдер аргалыг болган бис.

Совет эрге-чагырганың бүгү чылдарында ажыл-агыйны, культураны хөгжүдериниң, чоннуң чаагай чоруун бедидериниң херээнге уйнун турар күрүне чарыгдалдарының кол нуруузун бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның акша чыылдазы-биле дуглап келген.

Оон-биле кады социалистиг тургузуушкунга чоннуң акша-хөреңгизи, тодаргайлаарга, күрүне чээшкиннеринден кирген акша түңү база улуг рольду ойнаан.

Ажылчыннар, тараачыннар болгаш интеллигенция боттарының хууда шыгжамырын бээза берип, патриотчу көдүрлүүшкүн-биле күрүне чээшкиннинге бижидип, социалистиг чаартылгаларга боттарының улуг-хуузун киирип келгеннер.

Баштайгы совет чээшкиннерни хамааты дайыны доозулган соонда үндүргүлээн.

Индустрияның чылдарында, соң дараазында беш чылдарда үндүргүлээн чээшкиннер социалистиг индустрияны хөгжүдеринге, кодээ, ажыл-агыйны коллективчилзастаарынга улуг рольду ойнаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының эгезинге чедир бистиң чуртувустуң ажылчы чону 50 миллиард хире рубльди (эрги өртек-биле) бодунуң күрүнезинге чегдирген турган. Ол дээрге социалистиг үлетпүрнү, ылангыя аар үлетпүрнү хөгжүдеринге совет улустуң улуг салыышкыны болган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында үндүрген күрүне чээшкиннери чурттуң камгалалынга үндүрген акша-хөреңги чарыгдалдарының элээн хөй хуузун чоннуң акша-хөреңгизин ээлчээ хевирлиг киириштиргени-биле дуглаан.

Дайын доозулган соонда күрүне чээшкиннерин үндүрбес арга чок турган. Дайын чылдарында үрелген ажыл-агыйны катап тургузарынга болгаш ону улам ыңай хөгжүдеринге хөй түңнүг акша-хөреңги негерттинген. Күрүне чээшкиннери дөрткү беш чылда барык 117 миллиард, бешки чылда 137 миллиард рубль (эрги өртек-биле) түңге четкен.

1947 чылда чоруткан акша реформазы күрүне чээшкиннерин улам таарыштыр сайгарарынга чугула базым болган. Мурнунда үнүп турган чээшкиннерниң облигацияларын 1947 чылда үндүрген Күрүнениң ийи хуулуг чээшкининиң облигацияларынга (1947 чылда үндүрген, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң ийиги күрүне чээшкининиң облигацияларындан аңгыда) солуп чаарткан.

Күрүне чээшкининиң облигацияларын солаан соонда күрүне чээшкинин үндүрерин 1957 чылга чедир үргүлчүлээн. Бүгү чээшкиннер 20 чыл хуусаалыг, ойнаашкын хевирлиг төлелгелиг үнгүлээн.

1957 чылдың апрель 1-де чон ортузунга тараткан күрүне чээшкининиң хемчээли барык 26 миллиард рубль (чаа өртек-биле) чедип турган.

Күрүне чээшкиннерин хөй-биле үндүрген тудуч, күрүнениң чонга ойнаашкын хевирлиг төлелгези база чылдың-на көвүдеп кел чораан. Ынчангаш күрүне бюджединге чээли тараткандан кирер орулга база кызырлып турган. Чижээ, 1957 чылдың күрүне бюджединге чээшкиннер тараткандан кирер орулга 2,7 миллиард рубль түңге көрдүнүп турда, чонга төлеп бээр акшаның түңү 1,6 миллиард рубль чеде бээр болган. Моон алгаш көөрге, чээшкин тарадылгазындан кирер орулганың эвээжи илдең-дир.

1957 чылдың апрельде СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Совет Эвилелиниң ажылчы чонунуң ортузунга бижидилге-биле тараткан күрүне чээшкиннериниң талазы-биле доктаалды хүлээп алган. Ол доктаалда чаа чээшкиннерни үндүрерин, оон-биле холбаштыр ойнаашкынның тиражтарын үндүрерин соксадырын болгаш мурнунда үндүрген чээшкиннерниң облигацияларының өртээн төлеп бээр үндүрүлгелерин 20 чыл хуусаа эрткенде, аъш 1977 чылдан эгелеп чорударын доктааткан турган.

1957 чылга чедир тараткан күрүне чээшкиннериниң облигацияларының өртээн төлеп бээр үндүрүлгелерин хуусаа бетинде чорудар дугайын СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде айыткан. Ону күүседири-биле база 1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының талазы-биле хоойлуну үндезилээш, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Чоннуң холунда турар күрүне чээшкиннериниң облигацияларының өртээн төлеп бээр дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ол доктаалда өртээн төлеп бээр үндүрүлгени 1948 чылда үнген күрүнениң ийи хуулуг чээшкининиң облигацияларындан эгелеп чорударын көрген.

Амгы үеде 1948 чылда үнген күрүнениң 2 хуулуг чээшкининиң облигациялары чоннуң холунда 2,4 миллиард рубль акша түңнүг болуп турар. Ол чээшкининиң облигацияларының 1 миллиард рубль түңнүн өртээн 1974 болгаш 1975 чылдарда эгидип төлээр, а арткан түңнү 1976 чылда төлээр.

Оон соонда 1947 чылда үнген ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң ийиги күрүне чээшкининиң облигацияларының, дараазында 1948 чылда үнген ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң ийиги күрүне чээшкининиң облигацияларының өртээн төлеп бээр үндүрүлгези, а оон соонда ол чээшкининиң үнген чылының аайы-биле дараалаштыр өртээн төлеп бээр үндүрүлгези болур. Күрүне чээшкининиң бүрүзүнүң облигацияларының өртээн төлеп бээр үндүрүлгезиниң хуусаазын ССРЭ-ниң Сан министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Күрбанкызы доктаадыр.

1948 чылда үнген күрүнениң 2 хуулуг чээшкининиң өртээн төлеп бээриниң тиражының баштайгы үндүрүлгези 1974 чылдың декабрь 6-дан 9-ка чедир Москва хоорайга болур. Үндүрүлгениң тускай тиражын «Правда», «Известия», «Труд», «Сельская жизнь» солуннарның декабрьда үнер номерлеринге парлаар. Облигацияларның өртээн төлеп бээрин ажаалга кассалары декабрьның 23-тен эгелеп чорудар.

Өртээн төлеп бээриниң тиражтарынга тускай доктааткан инструкция ёзугаар облигациялар бүрүзүнүң тус-тус серияларын аңгы-аңгы кирген турар эвес, а бир бөлүкке-ле 25 серия кирген турар. Чижээ, өртээн төлеп бээриниң тиражынга № 000026-дан 000050 чедир болгаш № 000076-дан 000100 кирген турар болза, өртээн төлеп бээринге 50 облигацияның номерлери кирер.

Төлелгези облигацияның садып алган өртээн барымдаалаан, 1961 чылдың январь 1-де өртек доктааткан масштабты ёзугаар 10 копеектиг 1-ге кызырганын барымдаалап чорудар. Чижээ, облигацияда 1000 рубльдиң болза, төлеп бээри 100 рубль, 500 рубльдиниң 50 рубль, 200 рубльдиниң 20 рубль дээш оон-даа өске.

Облигацияларның өртээн төлеп бээрде, чонну таарымчалыг хандырар сорулга-биле тираж үнери билек, бүгү ажаалга кассалары, оларның агентстволары төлелгени кылыр.

ССРЭ-ниң Саң министерствозунуң болгаш ССРЭ-ниң Күрбанкызының чопшээрээшкини ёзугаар ажаалга кассаларынга облигацияларны шыгжатканы дээш төлевир албас. Чижээ, 1957 чылдың апрель 1-ден 1975 чылдың январь 1-ге чедир шыгжаткан облигациялардан төлевир албас, а 1957 чылдың апрель 1-ден соңгаар шыгжаткан болгаш 1975 чылдың январь 1-ден соңгаар шыгжадыр облигациялардан төлевирни алыр.

Күрүне чээшкиннериниң облигацияларының өртээн төлеп бээр үндүрүлгени хуусаа бетинде чорудары — ол дээрге бистиң чуртувустуң хөй миллион ажылчы чонунуң эрге-ажыынга дугжуп турар чугула хемчег болур. Ынчангаш саң-хоо органнарының, Күрбанк албан черлериниң болгаш ажаалга кассаларының ажылдакчылары ол ажылды эң бедик эрттирериниң ... белеткенип турар.

1948 чылда үнген ийи хуулуг күрүне чээшкининиң өртээн төлеп бээриниң талазы-биле үндүрүлге эгелээр деп турары-биле холбаштыр, Тыва АССР-ниң күш-ажылчы ажаалга кассаларының эргелели, республиканың Күрбанк эргелели, Саң министерствозу районнарның саң киндистерлериниң, ажаалга кассаларының эргелекчилериниң болгаш улуг бухгалтерлериниң ийи хонук семинарын эрттирген болгаш оон ажылдакчыларынга чогуур сургаалдарны берген. Белеткел ажылы ам-даа уламчылавышаан.

Д. ЗАЙЦЕВ.

Тыва АССР-ниң Күрүнениң күш-ажылчы ажаалга кассаларының эргелелиниң начальниги.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

БУХАРЕСТИГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

БУХАРЕСТ. (СЭТА). РКП ТК-ның чалалгазын ёзугаар Румынияда найыралдыг ажы-чорук кылып чорут турар, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң секретары К. Ф. Катушевти Румынияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Н. Чаушеску ноябрь 13-те хүлээп алган.

Эш К. Ф. Катушев Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң изиг байыр чедиргенин, РКП-ниң XI съездизиниң чедиишкиннерлиг болурун йөрээгенин Н. Чаушескуга дамчыдып берген.

Беседа боол турда Румынияның Коммунистиг партиязының болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазының дугайында база совет-румын харылзааларын калбартыр айтырыгларның талазы-биле санал-онаа солчуушкуну болган. Делегей амыдыралының чогуур чамдык айтырыгларын база чугаалашкан.

Чаңчыл болган совет-румын харылзааларның болгаш акы-дуңма кады ажылдажылганың калбарганын беседага сеткил ханыышкынныг демдеглээн, совет болгаш румын улустарның, социализмниң, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң херээнге эрге-ажыктарынга дүүштүр СЭКП биле РКП-ның аразында, Совет Эвилели биле Румыния Социалистиг Республиканың аразында найыралды, кады ажылдажылганы калбартып, быжыглаарынче чүткүл бадыткаттынган.

ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

ВАРШАВА. (СЭТА). Варшавага ПКАП ТК-ның Политбюро хуралы болган. Аңаа социалистиг чурттарның акы-дуңма партиялары-биле идеологияга хамаарыштыр дем каттыштырып ажылдаарын калбартып турарының дугайында дыңнадыгны чугаалашкан, ол айтырыгга хамаарыштыр акы-дуңма партиялар ТК-ларының секретарьларының эрткен чылын Москвага болган чөвүлел хуралының санал-сүмелерин күүседип турарын көрген. Варшавага үндүрген дыңнадыгда чугаалааным ёзугаар алырга, ПКАП ТК-ның Политбюрозу ийи таланың болгаш хөй талаларның идеологияга хамаарыштыр дем каттыштырып ажылдап турарын чүүлдүгзүнүп үнелээш, ынчалдыр дем каттыштырып ажылдаары акы-дуңма партияларның дурмуңгазын калбаа-биле амыглап болур органы тургузуп берген, политиктиг амыдыралды байыдарынга болгаш марксизм-ленинизмни чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдеринге дуза чедирип келген деп чүвени база демдеглээн.

ПКАП ТК-ның Политбюрозу улусчу Польшаның тургустунганының 30 чыл оюу болган чылда оң социалистиг хөгжүлдезиниң чедиишкиннери-биле боттарының чурттарының миллион-миллион ажыл-ишчилерин СЭКП-ниң, социалистиг чурттарның коммунистиг партияларының база бүгү коммунистиг болгаш ажылчын партияларның таныштырганынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Политбюро идеологияга хамаарыштыр партиялар аразынга дем каттыштырып ажылдаарын улам калбартыр саналдарны чүүлдүг деп көрген. Ук кады ажылдажылга делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарынга база делегейниң амгы үеде көвайтырыгларының талазы-биле ниити турушту төлевилеп алырынга дуза чедирип турар деп, дыңнадыгда айыткан.

ИЗРАИЛЬ АГРЕССОРЛАРНЫҢ ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның хөй-ниитизи, удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң төлээлекчилери израиль дайынчыракрарының Ливанга удур база дагын ханныг чоңгээ үндүрүп, агаардан араатанзыг бомбалаашкын кылганын киленнеп буруу шапкан. Ол бомбалаашкынның түңнелинде беш кижи өлген болгаш он-он кижи балыглаткан. Тель-Авивтиң тайбың ливан хамаатыларны өлүрүп-шыгарынга чедирген кемниг херектин үүлгеткени ам, КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга палестин айтырыгны чугаалажып эгелеп турда, израиль удуртукчуларның шугулдап, аңгадап турарын херечилеп турар-дыр деп, Палестинаның хостаар организацияның удуртукчуларының бирээзи З. Мохсен Бейрутка медеглээн.

Ливан парлалга оон-биле кансырлаштыр чурттуң мурнуу кызыгаарларында Израильдиң чепсектиг күштериниң моондарын үргүлчүлеп турарын болгаш Ливанның агаар делгеминче Израильдиң шериг самолёттарының үргүлчү шургуп кирип турарын чонга оваартып турар. «Аль-Хайят» солуннуң айытканын ёзугаар алырга, чурттакчы чоннуг мурнуу-ливан Шебаа, Хаббария болгаш Маджидия деп черлерже углапдыр бар чоруур израиль танкыларның, автомашиналарның даашы кызыгаар девискээрлерде дүнеки үеде дыңналып турар.

Грецияга хунтаның кемниг херектер үүлгедип турганының ужурунда харысалгага онаажыр идегеттерни кезедирин, чурттуң социал, политиктиг болгаш экономика талазы-биле чугула сорулгаларын шиитпирлээрин хөй санныг чыскаалдарга, митингилерге киришкеннер негеп турар.

ЧУРУКТА: Афиныга болган чыскаал.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙГЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ДЕЛИ. (СЭТА). «Бистиң Совет Эвилели делегейлиг бүгү кижи төрелгетенниң күчүлүг күш, сорук киирип турар болгаш делегейниң дем каттыжып ажылдаарының, тайбыңның четтингижи боор турар»—деп, Индияның Компартиязының Национал Чөвүлелиниң төп органы—неделя бүрүде үнер «Нью эйдж» журнал Тайбыңның совет программазының дугайында чүүлүнге бижээн. СЭКП-ниң төөгүлүг XXIV съездизиниң саналдап үндүрген Тайбың программазын боттандырарынга кайгамчыктыг чедиишкиннер марксизм-ленинизм биле пролетар интернационализм идеалдарының хамааралдыг күштүүн тодаргай херечилеп, аңаа бодунуң шынчызын совет улус тайбыңның, хосталганың база социал чептиг чоруктуң херээниң тиилелгези дээш демиселди-биле көргүзүп турар деп, «Нью эйдж» демдеглээн.

Дем каттыштырып ажылдаарынче угланышкын делегейге дозевилеттинерин келирге, ону СЭКП биле Совет чазактың күжениишкиннери болгаш инициативазы Барыын чүк биле Чөөн чүктүң аразында дүштүрлүг бөйдаалды чавырылдыр дарынче чайгылыш чок угланышкын болдурган деп, «Нью эйдж» айыткан. Бүгү делегейниң улустарының эрге-ажыктарынга дүүшкен ол чавырылдырышкынның талалакчылары хүннүң-не улам көвүдеп турар.

Дүшкүүрлүг бөйдаалды чимчээриниң найыныг, дең эргелиг эвес чоруктуң, дарлалдың күштерин тайбыңның, социал демиселге күштериниң ажар тиилелгези чедип алырынга эргежок чугула байдааларны тургузуп бээринге дуза чедирип турар деп, ИКП-ниң Национал Чөвүлелиниң теоретиктиг органы «Парти лайф» журнал соолгу дугаарынга бижээн. Ол чедиишкиннер СЭКП-ниң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң, Совет чазактың могаг чок ажыл-чорудулгазының ажыында чедип алдынар аргалыг болган. Оларның ажыл-чорудулгазы ийи аңгы социал системаларның тайбың кожа-хелбээ деп угааннаашкынның принциптеринге үндезилеттинген деп ук журнал айыткан.

Экономиканы—күрүне контролюнче

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияга экономиканы аде түргүзарынче угланган хемчеглер алырын боттандырып тургаш, демократияны улам быжыглаар ажылды чорудар ужурлуг деп, чепсектиг күштерниң башкарылга дүүштүрер комиссиязының органы, информация тарадыр «Мувименту» бюллетень бижээн. Аңаа хамаарыштыр чепсектиг күштер шимчээшкини шиитпирлиг сөстү сөглээр ужурлуг деп, бюллетеньниң ол чүүлүнде демдеглээн.

Чуртта экономика эрге-чагырганын биеэги олчаан капиталистиг улуг-улуг бөлүглежиишкиннер болгаш улуг-улуг чер хөреңгитеннери холгаарлап, олар демократчыдылганы боттандырарынга шантыктап турар деп, бюллетень демдеглээн.

Экономикага чаартылгалар кылыры чуртка экономиканың ажыл-чорудулгазын күрүнениң талазындан дээштиг контрольдаар, португал улустуң эң ядыы бөлүктериниң амыдыралын бөттүг экижидер, Португалияга ниитилел амыдыралын демократчыдарын, амыдыралга боттандырарын магадылалдыг болдурар аргазы бээр деп, ук чүүлдүң түңнелинде демдеглээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIX сессиязы

Палестин айтырыгны чугаалажы берген

ХООЙЛУ ЁЗУГААР ЭРГЕЛЕРИН КАТАП ТУРГУЗАР ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи **Ю. Романцевтуң** дамчытканы болза:

Палестинаны хостаар организацияның (ПХО) күүскомдаргазы Я. Арафат КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIX сессиязынга чуве чугаалаан. Палестина дугайында айтырыгны чугаалажыры оон-биле эгелээн. Палестина айтырыын шиитпирлээриниң чогумчалыг программазын Палестинаның араб улузунуң баштыңы делегейниң хөй-ниитизинге саналдап чугаалаан. Аңаа тайбың күжү-бодалдыг кезин бис. Бистиң чедип алыр хөй турар сорулгавыс болза палестин черде чурттап турар бүгү улустарның аңаа тайбың болгаш эп-найыралдыг чурттап шыдаар болган турары болур. Палестинаның араб улузунуң ыяап-ла эдилээн турар бот-башкарныр эргелерин боттандырып, амгы үеде Израильдиң ээледеп алган турары Палестинаның араб девискээрлеринге палестин эрге-чагырганы тургузуп тургаш, ол сорулганы чедип алыр апаар.

ПХО бодунуң мурнунга чаагай сорулгаларны салган, ук сорулгаларны КНО чүүлдүгзүнүн, деткип турар. Палестина айтырыын шиитпирлээр дээш бистиң саналдап турар аргаларывыс чөптүг сагыш-сеткилди, тайбыңны, демократияны үндезин болдурган деп, Я. Арафат демдеглээн.

Бо чөптүг демиселге бистиң талавыска туржуп келгеннерниң шуптузунга, хамыктың мурнунда социалистиг чурттарга, араб Африка болгаш кайа-даа каттышпаан өске-даа чурттарга өөрүп четтиргенивисти сөглээри бо ... чугаалаксап тур мен. Ол деткимчениң болгаш бистиң быжыг турушунуң ... палестин шимчээшкинин быжыгып, дадыккан, ону делегейниң хөй-ниитизи хүлээп көрген болгай. Ам чепсектиг демиселдиң политиктиг болгаш дипломаттыг аргалар ажыглаары-биле капсырлаштыр чорудуп болур аргалыг апарган бис деп, Я. Арафат медеглээн.

Бодунуң бот-башкарныр эргезин боттандырары дээш палестин улустуң демиселинге дуза чедирерииче КНО-ну кыйгырып тур мен деп, Я. Арафат медеглээн.

Израильдиң тэлээлекчизи чүгле палестин патриоттарга болгаш араб чурттарга удур эвес, харын ниитизи-биле КНО-га база удур өжээниг, нүгүлдүг болгаш дорамчылалдыг балдырлаашкыннар кылырынга бодунуң чугаазын ажыглаан. Тель-Авивтиң чагырыкчылары чөптүг чоруктуң үнүн дыңнаар дивейн, өскелерниң эргелеринче, черлеринче холгаарлап халдаарындан ойталаарын бодавайн турар. Израильдиң тэлээлекчизиниң араб улустарга хамаарыштыр кыжаныышкыннар чугаалааны, Палестинаның араб улузунуң хоойлу ёзугаар национал эргелерин хүлээп көрбээни ону бузуредип көргускен.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чалааның ёзугаар Я. Арафат Нью-Йоркка чеде бээрге, АКШ-тың сионистиг бөлүктери аңаа калчаалыг өжээнирерп, ону көөр хөннү чогун көргускен. ПХО-нуң удурткучузунга олар шуут кыжаныы бээрге, КНО айыыл чок чоруктуң шыңгыы хемчеглерин алган. Оон бажыңын хаггаш, олче кайы-хамаан чок кижилер бээрын соксаткан болгаш ону полициялын күштелдирген бөлүктери камгалап турар. Я. Арафатты КНО-нуң девискээринге вертолёт-биле чедирген.

ДААРТА ГРЕЦИЯГА СОҢГУЛДА

Чуртка шериг-фашистиг хунта тергииден турганының уламындан он чыл үзүктелиишкин соонда Грецияга парламент соңгулдазы ноябрь 17-де, воскресеньеде, бир-ле дугаарында болур. Парламент депутаттарынга кандидаттарын дешпитсен хөй санныг партияларның болгаш бөлүглежиишкиннерниң соңгулда мурнунуң плакаттарын Грецияның хоорайларында мизирт шокар кылдыр аскылаан. Кандидаттар боттарының партияларының программаларын тайылбырлап чугаалаан митингилер болгаш хуралдар бүгү чуртка эрткен. Кол-кол политиктиг болгаш партийжи ажылдакчыларның арыннары телевизорлар экраннарынга бо-ла коступ келир тургулаан.

Соңгулда политиктиг, нарын байдалга эртер, чүге дээрге политиктиг амыдыралды чогумчударының болгаш демократчыларының хереэ ам-даа ыракта-ла доозулбаан, чеди чыл догуннаан шериг-полицейжи диктатураның арттырган бүгү-ле уржуктары ам-даа чедир узуткаттынмаан болгай. Бир талазында, шериг хунтазының күрүне аппарадында, ылангыя армияда, полицияда, жандармерияда чугула туруштарны боттарынга ам-даа арттырган талалакчылары чуртка демократтыг чаартылгалар чорударынга шаптыктаарын кызыдып турар. Өске талазында, улуг буржуазияның тергиинделин хевээр арттырарынга кызылдыг шак ындыг салдарлыг күштер Грецияда хөделбишаан. Чуртка үндезин чаартылгалар дээш туржуп турар чөөн үзелдиг күштерни, ылангыя Компартияны мурнуку хевээр ылгай көрүп турар.

Каш-каш оң политиктиг партиялар болгаш бөлүглежиишкиннер соңгулдага киржир. Ынчалзажок чүгле каш партия политиктиг аренада кол күш болуп турар. Буржуаз лагерьде оларга хамыктың мурнунда амгы премьер-министр К. Караманлистиң тургусканы «Чаа демократия» партия хамааржыр. Бежен чылдарның ийиги чартыында болгаш алдан чылдарның эгезинде эрге-чагырганы турган оон Национал радикалдыг эвилел деэр партиязының кежигүннери чаа партияның кол өзээ болу берген. «Чаа демократия» партия чуртка күштүг күүсекчи эрге-чагырганы тургузар дээш туржуп турар. Чеди чыл дургузунда тергиидеп турган шериг диктатуразының соонда мырыңай эргежок чугула чогуур демократтыг хосталгаларны камгалап тургаш, иштики болгаш даштыкы олигархияның тергиинделин хандырып болгу дег ындыг ёзу-чурумнарны чуртка тургузарын «Чаа демократия» партия күзеп турар деп түңнелди Караманлистиң болгаш ол партияның өске-даа төлээлекчилериниң чугааларындан грек хайгааракчылар кылып турар. Монархистиг тургузугну чуртка катап тургузарынга удурланып турарын албан хуузу-биле мынчага чедир чугаалаваан кара чаңгыс улуг партия ол болуп турар. Монархияны дүжүрериниң азы хевээр арттырарының дугайында айтырыгны амгы соңгулда соонда бүдүн чартык ай эрткенде эрттирер санал-онаа алыышкыны шиитпирлээр ужурлуг деп, ол партияның баштыңы Караманлис медеглеп турар.

Салдарлыг ийиги буржуаз партия «Төптүң эвилели — чаа күштер» деэр партия болу берген. Шериг диктатуразының идеякейлиг болгаш чайгылыш чок удурламыкчыларының бирээзи Г. Маврос ол партияның бажында турар. Парламентарлыг республиканы тургузар дээш туржуп турарын ол партия бодунуң программазында бижээн. Байдалды чогумчудар болгаш чуртка буржуаз-демократтыг хосталгаларны катап тургузар талазы-биле чамдык хемчеглерни боттандырарын оон удуртукчулары эдээн. Барыын Европа-биле, ылангыя «Ниити рынок»-биле сырый харылзааларны тургузарын ол чедип алыр бодаддыг.

«Төптүң эвилелиниң» удуртукчуларының бирээзи чораан А. Папандреу «Бүгү-грек социалистиг шимчээшкинни» тургузар дугайын сентябрьның эгезинде чарлаан. Грецияны НАТО-дан бүрүн үндүрүп алыры, шериг баазаларының дугайында грек-америк дугуржулгаларны күш чок болдурары, «Ниити рынок»-биле Грецияның эвилелдежилгезин аде коору, улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин, банкыларны национализастаары дээш, өске-даа ол чергелиг иштики болгаш даштыкы политиканың чамдык боттуг хемчеглерин боттандырып чорударын ол бодунуң программазы-биле чонга чарлап дыңнаткан.

1947 чылдан эгелээш чажыт ажылдап турган Грецияның Коммунистиг партиязын ажык ажылдыг болдурганын сентябрь 23-те чарлаан. Оон соон дарый коммунистер соңгулдага күштү демнештирер дугайында Чаңгыс аай демократтыг чөөн үзелдиг партия-биле (ЭДА) дугуржулганы чедип алган, а оон соонда «Чаңгыс аай чөөн үзелдиг күштер» деэр политиктиг блокту тургусканының дугайын чарлаан. Ол блоктуң удуртулга комитединге ГКП ТК-ның Бирги секретары Х. Флоракис, ГКП ТК-ның Политбюро кежигүну Н. Калудис, ЭДА партияның даргазы И. Илиу, Микис Теодоракис болгаш өске-даа чамдык сураглыг демократтыг ажылдакчылар кирген. «Чаңгыс аай чөөн үзелдиг күштер» фашистиг айыылды чайладыр, ниитилел болгаш политиктиг амыдыралды демократчыдар талазы-биле ажыл-чорудулганың калбак программазын ажылдап кылган. Бо блок чурттуң бүрүн хамааржышпас чоруун хандырар, даштыкы монополияларның күчү-дүрүүшкүнүнден чуртту хостаары дээш, чоннуң күзел-чүткүлдеринге таарышкан езулуг демократияны тургузар дээш туржуп турар.

Үстүнде адааныыс кол-кол политиктиг партиялардан аңгыда, кедергей барыын үзелдиг буржуазияны, хунтаның болгаш реакцылыг дайынчыраттарның талалакчыларын, монархистерни болгаш өске-даа ол чижектиглерни каттыштырган бок-сак партиялар чуртта дыка хөй. Ынчалза-даа чуртта политиктиг күштерниң канчаар тургустунарын бээринге олар боттуг салдарын чедирип шыдавастар.

Бүгү-ле кол-кол политиктиг партиялар 1967 чылдың шериг эргилдезиниң организакчыларын кезедирин, эрткен чылдың ноябрьда политехниктиг институттуң студентилериниң кара-тураазында аажылаашкынга база Кипрге үймээнни организастаанынга буруулуг болган кижилерге кеземче харыысалгазын онаарын боттарының бирги ээлчеглиг сорулгаларының бирээзи кылдыр ниинап турар. Бо талазы-биле харын чамдык чүүлдер кылдынган-даа.

Соңгулда мурнунун кампаниязынга буржуаз партиялар чөөн үзелдиг күштерге бодаарга, аажок улуг артык күштерлиг болган, хамык акша-хөреңги, массалыг информацияның улуг солуннар, радио болгаш телевидение ышкаш ындыг чепсектери оларның холунда турган. Ынчалзажок Компартия болгаш демократтыг өске-даа күштер ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын эрес маадыр камгалап, Грецияга демократтыг чаңчылдарны катап тургузар дээш, хамаарышпас даштыкы политиканы чорудар дээш, социалистиг чурттар-биле болгаш тайбынга ынакшылдыг өске-даа чурттар-биле кады ажылдажылга дээш шудургу демисежип турар.

В. САФАРОНОВ.

(СЭТА).

АФИНЫ.

ДЕЛГЕМ ВОЛГАДА

Онзагай завод

Херек болганда аңгы-аңгы хылдыр адыргаш, чаа черлерже көжүрүп ап турар бетон хоюдар тур белдирлерни тургусканының ачызында Ульяновск областа мал кажааларының комплекизин тударының хуусаазы дыка кызырылган. Ооң авторлары — Ульяновскиниң «Жилстрой» трестиң специалистери Г. Чугунов биле В. Мальковский.

Ол онзагай хевирлиг бичии завод чыып-эптээр конструкциядан кылдынган. Ында былгап-хоюдар салбыр, цемент, элезин, сай складтары, суг кииндер система бар. Бетон хоюдуу кыжын безин доңмас, ооң уламындан ону белеткээринге үени эвээш чарыгдаар. Көжүп чоруур завод шакта дорттен он кубометр чедир бетонну хоюдуп белеткеп болур.

Амгы үеде областың колхозтарында болгаш совхозтарында бетон хоюдар беш тур белдирлер ажылдап турар.

В. ЗЛОБИН.

Ульяновск.

• • •

Херим иштиботаника сады

Приволжье суурнуң кыдынында бичии бажыңчыгашка чурттуң он-он хоорайларының таңмазын баскан дөртен чедир чагаа хүнүң-не кээп турар. Ооң чурттакчылары — Федор Иванович биле Мария Спиридоновна Перегудовтар. Олар 20 чыл ажыг үениң дургузунда ховар үрезиннерин, ыяштарны өстүрер ажылды чорудуп, оон туржулгазының талазы-биле сүмелерин улуска берип келгеннер. Хөй чылда мооңнеп алган туржулгазын кымга-даа даамчыдып бээриндеп Перегудовтар ойталавас, ону харын бүгү улустуу деп санаарлар.

Бажың чанының биче участогунда чүү чок дээр. Кавказтың миндали, Японияның вишня-сакуразы, пөш, хады, чыжыргана швед болгаш кара үрезинниг рябина-биле калы өзүп турар. Кыдат лимон, каспий лотос, розаның тюльпаннарның дыка хөй сорттары бо бичии садта агаар-бойдуска таарыжы берген. Могаг-шылаг билбес селекционерлер, бойдуска ханы ынактар — Перегудовтарның боттарының хайнактап өстүргени хевенп ында өзүп турар.

Күс оларга эң-не чай чок ажыл-иштиң үези: үрезиннерни чыыр, чылыга ынак үнүштерни шывар... Федор Иванович биле Мария Спиридоновна хүндүс садка ажылдааш, дүне чагаа бижип олуруптарлар. Олар чурттуң бүгү булуңнарында сад болгаш чечек өстүрерниге хандыкшылдыглар-биле доктаамал харылзааны тудуп турарлар.

Б. СЕРДЮКОВ.

Астрахань.

• • •

Автоматтыг башкарылга системазы

Волгоградтың «Красный Октябрь» металлургия заводунуң техника бажыңында «Автоматтыг башкарылганың системазы» деп, областың доктаамал ажылдаар делгелгези ажыттынган. Алдыы Поволжьениң үлетпүр бүдүрүлгелеринде автоматтыг башкарылганың системазының туржулгазының ажылы-биле ол таныштырар. Кыска хуусааның иштинде Волгоградтың областың өске-даа хоорайларының 48 заводунда, комбинадында болгаш өске-даа янзы-бүрү организацияларда автоматтыг башкарылганың системазын тургускан.

«Красный Октябрь» заводта информация — саналга товунуң ажылын экп тургускан. Хүннүң-не заводтуң эрткен дүн хүнде кылган ажылының анализин кылып турар. Кандыг цехтерниң ажылының бүгү байдалын, продукция сайгарылгазын, материалдарның болгаш чиг-эттиң киргенин база аргганын, металлдың бот-үнезин сайгарып, чугаалаар. Автономнуг башкарылга системазының ачызында «Красный Октябрь» заводта чүс-чүс учётчиктер, санакчылар, бухгалтерлер, табельщиктер хостадган. Ооң ниити экономиктиг ажыктыы чылда чартык миллион рубль четкен.

Е. КОРЯВИЧЕВ.

Волгоград.

Ак ы-дуңма туркмен чогаалчыларның шүлүктери

Берды КЕРБАБАЕВ.
Туркменистанның улустуң чогаалчызы

ИЛЬИЧ МӨҢГЕ

Алыс ырак бурунгудан
Амгы бистиң хүннерге дээр
Барык бүгү үелерде
Баштыңчылар хөй-ле турган
Ынчалза-даа Ильич дег,
Янзы-бүрү дылдыг, чүстүг
Ядыыларга чоок чирел,
Ындыг кижи черле турбаан.

Аймактарны, ырактарны
Ажылчынны кыйгы-биле
Каттыштырган, күчү кирген
Кара чаңгыс баштыңчы ол.
Улуургаар деп черле билбес,
Улустарны ыгай көрбес
Онза, шынчы будуп ында
Оозу-биле Ильич мөңге.

Ата АТАДЖАНОВ

ОЛ ЧУРТТАВЫШААН

Бичии чаштар үжүглелин ажып көөрге,
Бистиң Ленин
Биеэ хевээр чурттавышаан ында болур
Ооң дугайын ыры ылдыр бижиир бээрге.
Орта Ленин
Ол-ла хевээр чурттавышаан, көстүп келир
Арык черниң чалгыы дагжаар. Ленинни мен
Аңаа дыңнап,
Ам-даа чурттавышаан билип аар мен
Чаа ГЭС-тер оду-биле
Чаа улуг үзел оду
Катчып келир —
Харын ында Ленин база чурттавышаан!
Бистиң Ленин
Биеэ бо чурттавышаан бо-ла келир.
Бистиң хоор чон космонавтар утнуй бээрге
Бистиң-биле
Бир-ле дириг хүлүмзүрүп кады келир.
Каваңга хүн шонуп нзэрге, чүректерге
Кайын тура,
Кады болуп, чурттавышаан бо-ла чоруур
Үсчү чуртум чаагай болгаш тайбың күзээр—
Улуг Ленин
Уламчылап чурттавышаан баштап чоруур.

Рухи АЛИЕВ

ТӨРЭЭН ЧУРТУМ

Чогаалчы эш дайындыва октут-боолуг
Чоруп турда, үдеп турдуң, сактып келем
Солдат шинель, беш-адыр сыдыстыг бөрт,
Шоңган хүннүң чырыы ойнаан дайынчы тук...
Сенче дириг эглип келгеш, чурттаар дээштин
Чеже-чеже шаптык ажып эртпеди дээр
Четкен-барган черлиге-ле даңды харын,
Сегленнешкен садтарыңны көрүп чордум

Сээң хадың (хоме халдап киргеннимде)
Серииттендир сергеди хап кээп турду.
Балыглааткаш, дожан харга ужуп чыда,
Бажың чоогу тулчуушкунга өлүм көргеш.

Черниң доң, соок хөрзүнүн ал, ошкааш безин
Сени — чаңгыс Туркменниямны сактып кээр мен
Аңгы өске хоорайга хевис көргеш,
Төрээн черже бодалдарым ужугупкан...

Алдар чаалап эккеп берген хевистерин
Достуңдурбес күзелдерим оттуруупкан.
Чоргааралым улам-улам кыптып чорзун.
Туркменниям, чечектелип сайзыра-ла!
Чолдуг, чаагай алдаржыпкан чурттар хөй бо
Туркменниям чүден эргим, ооң адын Русь дээр

ДЫШТАНЫЛГА ТӨПТЕРИ

«Тыва кобальт» комбинаттың профэвилел организациязы ажылчы чоннуң дыштанылгазын багай эвес организастап турар. Сөөлгү үш чылда курорттарга болгаш профилакторийлерге дыштаныры-биле 97 путёвканы бүдүрүлгеде ажылчыннарга, 36-ны инженер-техниктиг ажылдакчыларга берген. Комбинатта электри слесары П. С. Цветков, химиктиг лаборатория ажылдакчылары С. Самданчап, Ш. Чаш-оол, чолаачы К. Иргит, металлург Д. Оюн олар курорттарга дыштанып чораан. Ооң аңгыда дыштанылга бажыңнарынга 54, туристиг аян-орукатарга 32 кижи чораан келген. Ажылчыннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга шаңнаг, оларның кадыкшылын быжыглап, үргүлчү хайгаарап турар комбинаттың дыштанылга профилакторийи 1972 чылдан бээр доктаамал ажылдап келген. Эрткен үениң дургузунда аңаа 1500 ажылчын, 219 өөреникчи дыштанып, эмненген. Чараш бойдус чурумалдыг Чагытай хөлдүң кыдыында «Металлург» пионер лагеринге чүгле бо чылын безин 770 школачы дыштанган. Чоокку үеде аңаа чылыг корпустарны ажыглаалга кирип, кыжын улуг кижилерниң дыштаныр бажыңы кылыр деп планнап турар. Профэвилелдиң шугуму-биле чоннуң дыштанылгазынга дузаламчы кылдыр 3600 рубль чарыгдаан.

Хову-Аксыда «Металлург» Культура бажыңы чоннуң дыштанылгазын ажыктыг организастаар талазы-биле боттуг хемчеглерни ап келген. Хореографиканың, ыраның, танцының бөлгүмнери ажылдап турар. Бөлгүмнерни В. М. Царев, Г. М. Калинин, А. И. Подбурный, А. И. Беляева олар удуртуп турар.

Бот-тывынгыр артистер Таңды районнуң суурларынга, кодээ ишчилеринге ниитизи-биле 57 концертти көргүскен.

Профком кежигүну П. С. Цветковтуң удуртулгазы-биле ГТО-нуң нормаларын дужааарынга 720 кижи белеткенген болгаш оларның 310-у норманы бүрүн дужаап алган.

«Тыва кобальт» комбинаттың цехтеринде дыштанылганы ажылчыннар боттары база организастап турар. Чижээ, энергетиктер Шушенскоеже чораан келген. Оларның үлегерин өскелер ап эгелээн. Гидрометаллургия цехиниң 250 олуттуг кызыл-булуңу бүдүрүлге төвүнде культура одаа болур. Аңаа солун лекцияларны, ужуражылгаларны удаа-дарва организастап турар.

Ынчалзажок чоннуң дыштанылгазында чамдык четпестерни айтыры артык эвес. Чүл дээрге комбинаттың профилакторийиниң септелгези узамдыгып турар. Ону чоокку үеде доозары чугула. Воскресеньелерде ажылдаар кинолекторий сөөлгү үеде ажылдавастай берген. Дыштаныр хүн ситтавын суурга тургузары чугула.

О. КОРОДА.

«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Идепкейлиг үргүлчүлээр

Кызылдың урал чүүл училищезинде ВЛКСМ комитеди сургуулдарны өөредилгеге чүткүлдүг, быжыг сагылга-чурумнуг кылдыр кижизидер дээш сөөлгү чылдарда чамдык ажылдарны чорудуп турар. Ылаңгыя өөредилге болгаш сагылга-чурум талазы-биле чарышка үшкү курстуң комсомолчуларының болгаш сургуулдарын тиилекчи кылдыр санаан. Ниитизи-биле училищеде доннччи зачёттарны база бедик деңнелге эрттирип турар.

Училищениң концерт бригадазында комсомолчу башкылар болгаш сургуулдар киржип турар. Олар Эрзин, Тес-Хем, Таңды районнарының ажылчы чоннарынга 50 ажыг концерттерни көргүспүшаан, урал чүүл дугайында лекция, беседаларны кылгылаан. Ол ышкаш Тыва урал чүүлдүн Москвага болган хүннеринге башкылар болгаш сургуулдар база идепкейлиг киришкеннер.

Найысылал Кызылдың бүдүрүлгелеринге болгаш школаларынга шеф чорударынга училищениң сургуулдары идепкейлиг киржип келген. Чижээ, № 15 школада ыры, чурулга бөлгүмнерин дөрткү курстуң сургуулдары удуртуп турар. Ол ышкаш бистиң училищениң сургуулдары чон ортузунга музыка культуразын пропагандалаарынга идепкейлиг киржип келген. Ол бүгү ажылдарны мооң соңгаар-даа идепкейлиг үргүлчүлээр.

Н. ШОЙДАА.

училищениң сургуулу.

О. БАЗЫР-ООЛДУҢ чураалы «Чайлагда» деп чуруу.

Надя Суваң Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозта эң аныяк малчыннарның бирээзи. Ооң хары ам он тос. Надя онгу классты ийи чыл бурунгаар дооскаш, малчын ада-иезинге дузалашпышаан, сакманщиктеп турган. Эрткен чылын ол совхозтуң комсомол комитединиң путёвказы-биле сакманщиктеп чоруткаш, комсомолчу сакманщик кыстарның эң дээрези болган.

Надя бо чылдан эгелеп адазы Суваң Баазаңның дузалакчы кадарчызы апарган. Аныяк хойжу тоску беш чылдың сөөлгү чылында төрүүр 100 хойдан 100 хураганны камгалап алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: Надя СУВАҢ.

Э. ДОҢГАКТЫҢ фотозу

ШЫДЫРАА ● ШЫДЫРАА

БАШТАЙГЫ САЛЫГ

Республиканың шыдыраа чемпионадында чээрби ийи кижи киржип турар.

Бирги салыгда баштайгы тиилелгелерни Н. Шишигин биле Х. Ондар (ийилээ Кызыл) чедип алган. Олар Бай-Тайганың төлээлери Сотпа Кожугоолду, Хертек Сённс-оолду тиканнар. Шыырак шыдыраачылар П. Беркович (Кызыл) — М. Адыг-оол (Ак-Довурак), Идам Сюрюн (Каа-Хем) — В. Стифоров (Кызыл) оларның салыгларын көрүкчүлер сонуурган.

П. Беркович кара таланың ноян туружунче оолдары-биле халдаашкынны дүрген чорудуп эгелээн. Ол үеде М. Адыг-оол база-ла үдурланыкчызының ноянынче халдаашкынны чорутукан. Кым мурнаарыл? Мастерге кандидат эк таланы камгалачырынче албадапкан. Дыка хөй солуушкуннар болган соонда, хелге деӊ күш арткан. Ынчалза-даа П. Беркович эскет чок оол апкаш бир бодазыңдап чарылгаш, аргажок уттурар байдалда үезин арттырыпкан. Ол үеде Идам Сюрюн (Каа-Хем) Кызылдың чемпиону В. Стифоровту чай алындырбайн барган. Ол чараш ойнап, ийи тергезин ийи чиик бодага садыпкаш, ийи оглун мерзе кылдыр үндүре берген.

Өске салыглардан Л. Мохов (Кызыл) Х. Урусовту (Барыын-Хемчик), О. Сендаш (Таңды)-Ооржак Мижитти (Барыын-Хемчик), К. Орус-оол (Кызыл) Н. Онуфриевти (Кызыл), С. Нурсат (Тес-Хем) Ооржак Борбак-оолду (Кызыл) удуп алганнар. М. Монгуш (Чөөн-Хемчик) биле С. Панов (Хову-Аксы) хайымнашкан.

О. БЕЛЕК.

НОРЖУҢМАА

Владимир МИТЫПОВ

(Рассказ)

Час адакталып турда, дүште бажыңывыс даштынга улус шайлап олурган чүве. Хенертен колхозтуң дарганнаар черинден кыпсынныг алгы-кышкы хөлзеп үнду.

Аңаа чеде хона бээримге, улус сырлы берген тур. Аът дагалаар баглааштар аразындан ийи оол далажы-далажы, мурнун быдажып, бора бе үндүрген, оозу хаарыктап тур. Оглаа, дошкун аажылыы аттыг бе чүве. Бөлдүне берген улус аразынче чүткүп кире бээримге, арны оңчок кылдыр агарып калган Байыржыкы көк кырында шөйлү берген чыдыр. Ооң хөйлеңчигежи сегелинге чедир сывырлы берген, арган хырнының биче-ле бызып дужунда хүрең-көк долбан көстүр. Бир чырыы дамыраактаддыр ханырай берип-тир. Чанында селбн карактыг Лонсаң дарган ээгип алган тур.

— Бистиң чаныыска ээрецайнып-ла турган чүве—дээш, келдирлей арак ол чугаалай дыр.—Ындай бар деп, мону үргүдүп, үргүдүп-ле турдум. Ол арзында бе бураш, мэл дагалаар баглааштар аразынче кирбестээш туруп берген. Ынчангаш ооң теве каапканын безин эскербейн бардывыс ышкажыл... Хөөкүй ыш-биле бардыы...

— Норжуңмаа кайыл?— дээш, улустуң бирээзи минни хоюп келгенниг айтыра берди.— Чоп мынчага чедир эли ытпаан силер?

— Чалааннар чорупту, чорупту!—дижип, улус далажы-далажы харылады.

Кырган-ачам келгеш, оңчок Байыржыктың холун туткаш, дыңнаалап чоруй, катап көк кырынга салып кагды.

Шапкан аът даваннарының даажы дыңналып келди. Улус арып калгапзыг, арны дүндүе берген Норжуңмааны эрттирип чоруй, ийи башка орук чайлап берди. Байыржыкче ээге бергеш, оон хырнында долбанче салааларының баштары-биле дээй каапты, оң карактарын ажыда тыртып көрду. Кырган-ачам ооң кулаанга сымыраны тыртып кагды. Норжуңмаа бажы-биле ымнээш, эриннерин ызырныпкан боданып тур, кырган-ачамга ыткыр эвес, дужаай арак бир чүве чугаалай тыртып кагды. Оозу дораан хая көрүнгеш, далажы-далажы, бажыңче чырзалаи арак бажып чорупту.

Норжуңмаа дөндүрлүп келгеш, карактары шириин апарган көрүп тур.

— Мону бажыңынга өвалыычалыг чедире бээр чүве дир — дей-дир.

Чеда хонуп чорун Байыржык орундан туруп кээп, бажың даштынга ында-хаая көстүп келгилээр апарза-даа, мырыңай кышка чедир-ле дөскелчок үерергелерниң арзынга кирбестеп келди. Соңгадан ауы бажың даштынга кадартып алган олура, бисти адаргай аарак көрүп олурарын ооң бажыңының дужу-биле маңнажып эртип тура көрүп келген бис.

Бир кежээ бажыңывыс даштынга хүргүл, селбер салдыг, холдак ашак чедип келди.

— Амыргын-на!—деп, бурят мендилешкеш, ол ирей чырык черге көстүп келди.

Оон соонда боозун дужургеш, ойбак ииктерлиг буттарын от чанынга баспактапдыр олуруп алды.

Кырган-ачам дораан шайын куткаш, быжырган далганныг тавааы суңуп, оон орустап айтырды:

— Ырактан келген ышкаш тыр сен але?

— О-хо-хо... дээш, ирей улуг тынып чугаалады.— Хүнүү бадыр тайга одуртуп келдим, ышкажыл оол, буттарым безин бастынмайн-дыр... Мында эки уруг бар дижир чорду, але?

— Аарый бердиң бе?—деп, кырган-ачам кээргей арак айтырды.

— Чок аан—дээш, ирей бажын чайып чугаалады. Эзим иштинде даргам каапкаш келген кижи мен. Ооң багайы хоңчут, хайлыг-ла бахсыраан кижи. Чок апаар магат чок ийин...

— Ай-яй-яй—дээш, кырган-ачам холзеп чугаалады.—Бээр кел, Норжуң!

Даргам — геолог, тайга-таскылда алдын дилеп, чүүл-бүрү даштар чыып чоруур кижи, дүүн дагдан чуулгаш, бөгүн ээмде чок апаар чыгыы чылыр деп, аалчы чугаалады.

— Мындыг-дыр ийиң, оол— дээш, ирей оон ынай чугаалады — Кижи каяа өлүмге доңааш бээрин боду билбес чүве ышкажыл. Фронтуга чорда, дайзынның огу безин дыынмаан хиреде, анаа-ла тайгага чораааш— ол ышкажыл! Үүлелиг...

Даартазында эрген туруп кээримге, хүргүл салдыг ирей даа, Норжуңмаа-даа чок: олар даң бажында-ла тайгаже чоруй барган болду.

Норжуңмаа-даа келбестээн— бир, ийи, үш хона берди.

Чиде берген урууну дилеп чоруур дижип, сагышсырап суур улузу ылап чугаалажы бергенде, беш хонуп чорда, Норжуңмаа боду чеде хонуп келди. Ыыт чок, могап-шылаан, кежээ келгеш, бодунуң чаныы келгенинге улузунуң амырап хөлзээшин-даа эскербеди.

Кырган-ачам маңаи-маңаи алгаш, ылавылап дадашпайн, Норжуңмааны айтыра берди.

— Че, аңаа баарыңга кандыг болду?

— Багай-ла турган-дыр — деп, Норжуңмаа кыйыӊчок харылады.

— Кемдээн-дир бе?— деп, кырган-ачам ылавылапкаады.

— Ийе... буду баштары эзиглери. Аажок кемдепкен. Бажының мээзин база шимчей берген-дир. Ону маңаа эккээр апаар-дыр.

— Шүүдежин болур деп бе? —деп, кырган-ачам чигзине берди. — Баксырай бербес ирги бе?

— Ону аңаа каап база болбас ышкажыл. Ам ону эки азыраар, ажаап-тежээр херек, аңаа саадай албас-тыр мен...

Эртен Норжуңмаа кырган-ачам-биле кады тайгаже аъттанып үнгеш, үш хонуп чоруп, кежээликтей Алексей деп аарыг кижи эккелди. Ол өиле кышкы бажыңывыс черле ээн турар, ынчангаш Алексейни аңаа кийрип кагды. Норжуңмаа биле кырган-ачамның ону канчаар эмнеп тургаанын билбежик мен.

Ынчанныже ооң-биле удавайн-даа өдүүк-тала апардывыс. Агаарлап чоруур деп бергенде, мени эдертип алыр чүве. Суурувус чоок-кавызында он-за өң чок даштарны безин кайгамчык чажыттарлыы оон база билзимин келди... Ындыг кижини кайын магадавас боор!

Орай күзүн бүрген бир хүн Норжуңмааны кожавыста суурже улус чалай берди.

Кежээ ол суурга тавары болганын соонда дыңнажык мен. Бистиң черивиске бүдүү билир мен дээр кижи тыптып келген дижир дамчыыр чугаа бир ай хире дыңналып келген чүве. Оонун ээлери фронтуга турган херээженнерниң авалары биле кырган-аваларының өнчү кылдыр берип каан алдын, мөңгүн билзектерин, сыргаларын, каастаныр өске-даа эт-севин бүдүү билирге ыыт чок, чайгаар сүзүглүг берип турганы билдингир чүве. Бүдүү билир сүзүглелдер чулчуруп каар, дүжениң-не суурдан эттиг ыраа алгаш, чер эргизер олаглар салгаш, чыып алган барылгазын аңаа хевин каап турган. Бүдүү билир аарыг кижилер амы-тынын алыр кижи мен дээш туруп бербээн болза, ол бүгү ындыг хоптуг хораданчыг эвес турган ийин. Сөөлгү хүннерде бир аарыг херээжени ол эмнээш туруп берген чүве-дир. Ол херээжен мырыңай пат апаарга, Норжуңмааны чалаттырган болду. Чеде бээрге, ол херээжен оңчок чыткан-дыр. Бүдүү билир аъттанып алгаш, дүне суурну долгандыр ол херээженни ойладыв, кымчылааш, албызын үндүр ойладырым ол деп алгырып турган дижин. Норжуңмаага улус чугаалап берген-дир. Аарыг херээжен дембээрел, чалывныг мага-бодундан чоорганын ап октагылап чыткан. Одаттынмаан бажының булуңнарындан көжүй берген уруглар Норжуңмааже корга-корга көрүп турган. Ол арзында соңга ыдлывыдан ыыт-шимээн дыңналы берген.

Бүдүү билир арттанзыдыр хорадааш, гүр чурттап турган бажыңынче кире халаан, хөнаадан бырлазының сегирип алгаш, соңгадан Норжуңмааны бооланкан. Кылымал ок ооң херээн шазыштыр өде берген. Норжуңмаа дораан чок апарган.

Норжуңмаа чок апаарга, кырган-ачам биле кырган-авам дораан кырый берди. Авам ажыл-ишке алзаарын бодааш, ажыктындан барык чаныл келбестей берди. Дараазында чеңийн фронтудан ачам чанып келирге харын сегий берген бис.

Сигеи кезип турда, бажыңывыска кырган-ачам-биле аң нийлээ турувуста, бисче эттыг кижи чедип келгеш, аъдыдап дужуп, чайгы чадырывуска кирип келди. Ол кижи эжик аксын дүй турупторга, ону танып көөптүвүс.

— Таныывайн-дыр силер бе?— дээш, аалчы чугаалады—Алексей мен. Амыргын-на!

— Алексей! —деп алгыра каапкаш, кырган-ачам аңгадай арак хөлзеп-ле үнду.—Кирип, олур, оглум — дей-дир.

— Норжуңмаа... кайыл?— деп, Алексей турган черинден шимчевейн, чигзиргениниг оожум айтырды.

Кырган-ачам сандай тудкан олчааш тура дүшту, оон оожум хөндүрүлгеш, орус, бурят сөстерин холуп тургаш, Норжуңмааның амы-тынын оскунганын чугаалап берди.

Алексей ону дыңнааш, чанывыска үр-ле ыыт чок олурду, оон туруп келди. Херим чанынга келгеш, кырган-ачамның буурул бажын херээнге чыпшыр кужактай арак, оожум чугаалады.

— Байырлыг, ачай. Силерни казымымда бодап чоруур мен... Норжуңмаалары черле утпас мен.

Аъттанып алгаш, астыы чораан саадаандан бир демир чүве ужулгаш, менче суңду.

— Ма оолак, мээң берген тураскаалым болзун— диди.

Ооң берген белээ — бурунгунуң таңды компазы — назынымда кылыр ажыл-иш шилип алыр өйүм келгенде, геолог болур дей бергениминиң чогумуна чылдагааны болган боор. Алексей дег кижи болурум ол.

Соңгу чүк тайгазында дуран аймаа кылыр хөй чиг-эт байлактыг чер тывылган деп, оон соңгаар хөй-хөй чылдар эрте бергенде, чер байлаа шинчилээр институттуң сөөлгү курузунуң студентизи тургаш дыңнаан мен. Үнелиг байлак черик тыпкан геологтарның күзээнин ёзугаар ону «Норжуңмаа» деп адап каан болду.

Билген-даа мен: Алексейниң сөзүн ээлеп чоруурy ол.

Улан-Үдэ хоорай.

телевидение

НОЯБРЬ 15-ДА

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы.
12.05—Медээлер.
12.10—Өңнүг телекөргүзүг. «Амытаннар аразында».
13.05—Өңнүг телекөргүзүг. «Музыкалыг киоск».
13.35—Өңнүг телекөргүзүг. «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа.
14.05—Өңнүг телекөргүзүг. «Аныяк үннер». Аныяк ыраажыларның Бүгү-эвилел телеконкурузу. Түннелги 2-ги дамчыдылга.
15.45—ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Биче театрының 150 чыл болганынга тураскаатканы кежээ.
18.00—«Үе». Информастыг программа.
18.30—Шыдыраага делегейниң бирги чери дээш маргылдаа.

КЫЗЫЛДАН

18.35—«Делегей байдалының дугайында допчу тайылбыр».
18.50—Уруглларга. Мультфильм.
19.25—«Тываның неделязы». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

19.40—Өңнүг телекөргүзүг. «Чечен чогаалдарның экранчыдылгазы». «Соңгу тоожу». Урал-чечен фильм.
21.00—Туркмен ССР-ниң болгаш Туркменистанның Коммарттизының тургустунганындан бээр 50 чыл болганы оюнга тураскаатканы шериг парады болгаш ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы. Репортаж.
22.00—Өңнүг телекөргүзүг. Концерт.
22.20—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Химик» (Воскресенск)—ЦСКА. 3-кү кезээ. Воскресенскиден дамчыдылга.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кара майыктааштыг бедик ак кижи» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Ноган кичирбелер» 9.00, 13.00. «Прерия» 11.00, 17.00, 21.00. «Дмитрий Кантемир» 15.00, 19.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Кара бизнес» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Чапаевтың эзирлери» 15.00. «Тоннель ужунда чырык» 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

1975 чылдың январь 1-ден эгелеп үнер солуннарның болгаш журналдарның чагыдар хуусаазы ноябрь 25-те доостурун республиканың «Союзпечать» агентилели номчукчуларга дыңнадып тур. Күзээриңер солуннар, журналдарны дүрген чагыдып алыңар!

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ· Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННЫ. Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажылгый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 265

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

1С—00795.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 269 (9646) | 1974 чылдың ноябрь 17, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИН ЧЫЛДЫРАР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң тоску чыыжының найги сессиязын 1974 чылдың декабрь 18-те Москва хоорайга чыылдырар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Н. ПОДГОРНЫЙ.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

Москва, Кремль. 1974 чылдың ноябрь 15.

УЖАР ЧҮҮЛ — УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНГА

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң президиумунуң хуралы болган. Аңаа республиканың агаар шугумнарынга хамааты ужар чүүлдү улам сайзырадыр хемчеглерни чугаалашкан.

Республикага беш чылдың эгезинден бээр чаа 137 аэропортту туткан, ужар чүүлдүң чаа 288 шугумунга самолёттар аргыжылгазын ажыткан. Ол чылдарның дургузунда агаар транспортунуң пассажирлер, чүъктер, почта дажыглаары оранчок көвүдээн деп, хамааты ужар чүүлдүң министриниң бирги оралакчызы А. Н. Катрич илеткээн.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң президиуму ук айтырыгны чугаалажып келгеш, РСФСР-ге чер-чериниң ужар чүүл шугумнарынга хамааты ужар чүүлдү улам сайзырадыр талазы-биле алыр хемчеглерни тодаргайлап айыткан доктаалды хүлээп алган.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң президиумунуң хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев сөс ап чүве чугаалаан.

НАЙЫРАЛ ОРУУ-БИЛЕ, ЛЕНИНИЗМ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Туркменистанның Компартиязының ТК-зының база Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралы

Туркменистанның найысылалы — Ашхабадтың кудумчулары болгаш шөлдери каасшинек шиметтинген. Политиктиг чырдыышкын бажыының чанында ССРЭ-ниң күрүне тугу болгаш бүгү эвилелдешкен республикаларның туктары кииспп турган. Республиканың болгаш Туркменистанның Компартиязының тургустунганының 50 чылынга турескаактап Туркменистанның Компартиязының Төп Комитединиң база Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралы ноябрь 15-те аңаа болган.

Туркменистанның Компартиязының ТК-зының кежигүннери, республиканың Дээди Совединиң депутаттары, партия, совет база хөй-нииити организацияларының удуртукчулары, эртем болгаш культура ажылдакчылары, Совет Арминяның дайынчылары, бүгү эвилелдешкен республикалардан, Москва болгаш Ленинград хоорайлардан келген аалчылар залды долдур олуруп-каан.

Байырлыг хуралдың киржикчилери эш А. П. Кириленкону адыш часкаашкыны-биле уткуп алган. Оон-биле кады президиумда — Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров, Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. М. Клычев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы О. Н. Оразмухамедов, Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бюро кежигүннери, байырлалга киржири-биле келген делегацияларның удуртукчулары, алдарлыг бүдүрүлгечилер, хөй-нииитиниң төлээлекчилери.

Байырлыг хуралды эш М. Г. Гапуров ажыткан.

Ол социалистиг нацияларның чечектелиишкининиң дугайында, совет улустарның акы-дуңма найыралын быжыглаар дугайында, совет кижилерниң чаагай чоруунуң болгаш аас-кежииниң дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш төрээн Коммунистиг партияга, оон ленинчи Төп Комитединге, ТК-ның Политбюрозунга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунга Туркменистанның коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарының ханы ынакшылын болгаш хүндүткелин, чүректиң ханызындан улуу-биле өөрүп четтиргенин илереткен.

Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда республикага тургустунган бүгү чүүлдерде чуртувустуң бүгү улустарының күш-ажылының болгаш кужениишкиннериниң киирген улуг үлүг-хуузу бар. Туркменистанның ажылчы чоннары совет улустарның акы-дуңма өг-бүлезинде бактаап, оон ачызында оларның кужу хемчээл чок улгадып, коммунистиг тургузуушкунга кайгамчыктыг чаа-чаа тиилелгелерин олар чедип ап турар.

Төрээн чуртувустуң күчүзүн быжыглаарының, совет улустуң эрге-ажыктарынга дүүштүр коммунизмниң тиилелгези дээш СЭКП ТК-ның, оон Политбюрозунуң чорудуп турар, шылгараңгай кедизиз бодаар политиказынга Туркменистанның ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле кады өөрүп турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң үнелеп четтиммес, хууда ачы-хавыязы кылдыр ол бүгүну көрүп билип турар бис деп, Г. М. Гапуров демдеглээн.

Г. М. Гапуров юбилей байырлалынга киржир дээш Ашхабадта чеде берген делегацияларның удуртукчуларынга болгаш кежигүннеринге байыр чедирген.

Улуг болгаш чырык чаагай байырлалга таваржыштыр байырлыг хуралдың бүгү киржикчилеринге, республиканың бүгү ажылчы чоннарынга Туркменистанның Компартиязының Төп Комитединиң, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден чүректиң ханызындан ол изиг байыр чедирген.

ССРЭ-ниң болгаш Туркмен ССР-ниң күрүне гимннери чаңгыланган.

Байырлыг хуралдың киржикчилери эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның ленинчи Политбюрозу составтыг хүндүлүг президиумун улуг соруг киириишкиниг соңгаан.

Хүндүткел марыжының аялгазы үннери чаңгыланып турда, Туркмен ССР-ниң тугун болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң Тураскаал тугун залга киирип эккелген.

Хуралга чылыы-биле уткуттурган, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко сөс ап чүве чугаалаан.

СОВЕТ ТУРКМЕНИСТАННЫҢ БЕЖЕН ЧЫЛ ОЮ

Эш А. П. КИРИЛЕНКОНУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Болуунуң алдарлыг алдын юбилейин байырлап турар Совет Туркменистанның ажылчынчылары силерниң араңарга бо хүннерде турары мендээ кончуг өөрүнчүг-дүр. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чыл болган оюн совет улус кайгамчык, улуг күш-ажылчы болгаш политиктиг кодурлуушкун-биле демдеглеп эрттирген бистиң шуптувустуң сагыш-сеткилинисте ам-даа хевээр артпышаан. Амгы эпоханың бүгү кайгамчык улуг чаартылгалары ногум-на Октябрьдан эгелээн болгай. Мөңаа, силерниң республикаңарның найысылалы — Ашхабадка бөгүн болуп турар бо байырлыг хуралды турасказдып турарывыс болуушкун база Октябрь революциязы-биле, оон сорулгалары, идеялары болгаш принциптери-биле шуут сырый холбашкан.

1924 чылда Туркмен болгаш Ортаа Азияның оон-даа өске совет социалистиг республикаларының тургустунганы чер кырында эң баштайгы социалистиг хөй национал дыг күрүнениң — ССР Эвилелиниң хөгжүүрүнге болгаш быжыгарынга улуг үе-чада болган.

Ол шылгараңгай болуушкун ажылчы чоннарның социал болгаш национал хосталгазы дээш, бистиң чуртувустуң улустарының сырый каттыжышкыны болгаш найыралы дээш ленинчи партияның үр үеде чорудуп келген маадырлыг демиселиниң эчизинге чедирген. Чаңгыс-аай күрүне эвилели кылдыр совет республикаларны эки тура-биле каттыштырганы бүгү улустарның чогаадыкчы күштерин ковудеткен, оларның мурнунга бүгү талалыг депшилгениң сорук киирикчи перспективаларын ажыттынган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Ортаа Азияга кайгамчык улуг социал ужур-дузалыг болгаш хемчээлдиг өскерилгелер болганынга бис шуптувус чоргаарланыр бис. Оон бөгүнгү хүнүн революция мурнундагы үезин-биле деңнээри безин берге. Ол дээрге дөңнеп көрдүнмес үе-чадалар — социализм-биле ортаакы чүс чылдар үези-дир. Ортаа Азияның совет республикаларынга ышкаш ындыг хөй-хөй улустарның чүс-чүс чылдардагы хожудаңгай чыдып калган чоруун чүгле ээзэн кааш он чылдар дургузунда ажып эрткениниң чижээ төөгүге моон мурнунда турбаан. Молчүгделдиг тургузуг үезинде эң кaржы дарлалга базындырып, аш-түреңги болгаш эрге чок чорукка таваржып чораан ажылчы массалар ёзулут чурттап, хогжүй берген, боттарының салым-чолунуң чогум ээлери, боттарының келир үезиниң мөдээрелдиг тургузукчулары апарган.

Акы-дуңма интернационалчы өг-бүлеге Совет Туркмения социализм тургузуушкунунуң оруу-биле бүзүрелдиг чоруп оргаш, эрткен чартык чүс чыл дургузунда социал, экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң бедиктеринге чүткүлдүг ужудуушкуну кылган.

Кайгамчыктыг байырлал-биле — Туркмен Совет Социалистиг Республиканың болгаш Туркменистанның Коммунистиг партиязының 50 чыл оюу-биле холбаштыр силерге, Туркменистанның Компартиязының ТК-зының кежигүннеринге, Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга, күш-ажылчы коллективтерниң төлээлекчилеринге база силерниң арын-нүүрүңер-биле республиканың бүгү ажылчы чоннарынга, Совет Арминяның дайынчыларынга болгаш кызыгааржыларга изиг байыр чедирер — СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң даалгазын күүседир аас-кежиктиг болдум.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң республиканың бүгү хамаатыларынга чүректиң ханызындан чедирген байырын болгаш чаагай күзелдерни улуг өөрүшкү-биле силерге дамчыдып тур мен. Ол Туркменияга бодувун чораашының дугайында ажык эки сактыышкыннарын хевээр кадагалап, күш-ажылга ынакшылдыг болгаш талантылыг туркмен улусту ханызы-биле хүндүлеп чоруур-дур.

Байыр чедирген бижиктиг тыпсырын чоншээререр.

Эвилелдешкен республикаларның, Москваның болгаш Ленинградтың мында олуржуп турар делегациялары, бүгү совет кижилер богунгу байырлалдың өөрүшкүзүн силерниң-биле үлежип турар.

Республиканың юбилейи-биле кады марксизм-ленинизмниң идеяларынга кызыгаар чок бердинген, СЭКП-ниң дайынчы болгаш сырый каттышкан отрядтарының бирээзи, Туркменистанның Коммунистиг партиязының 50 чыл оюн демдеглеп турары кайгамчык-тыр, эштер. Бистиң улустарывыстың революсчу-чаартыкчы ажыл-чорудулгазының бүгү чедиишкиннери, сайзырангай социалистиг ниитилелдиң тургустунганы болгаш оон коммунизмче оруктап улам бурунгаарлап чоруп оразы ленинчи партия-биле, оон теоретиктиг, политиктиг болгаш органзакчы ажылы-биле сырый холбаалыг.

(Уланчызы 2-ги арында).

Капитал тудуг — 10 айларда

Чылдың социалистиг хүлээлгезинде кирген оон-даа өске чамдык көргүзүглер күүсеттинген.

Ынчалзажок тодарадыкчы чылдың төнчүзүнге чедир арткан эвээш үе-хуусаага хамаарыштыр алыр болза, тудугга нииити байдал дүвүреңчиг болуп артпышаан. Оон тодаргай барымдаалары бо. Ол айларның дургузунда көрдүнген капитал салыышкыны бүрүн шингээттинмээн, ылаңгыя бүдүрүлге объектилерин ажыглалга киирериниң планы 88 хуу күүсеттинген.

Республиканың улуг тудуг организацияларының он айларның тудуг-монтаж ажылдарын күүсеткен хуузу мындыг янзылыг:

«Кызыл ТЭЦ тудуг» эргелели 126 хуу.
«Тыва автоорукгарның» тудуг эргелели 100 хуу
«Тыва септелге тудуг» трест 108,1 хуу
«Тыва суг тудуг» трест 98,6 хуу
«Тыва кодээ тудуг» трест 96,7 хуу
«Тыва тудуг» трест 95 хуу

Моон алгаш көөрге, республиканың тудуг организацияларындан «Тыва септелге тудуг» трестен өскелери кошкак ажылдаан. Ылаңгыя трестерге хамаарышкан тудуг эргелелдериниң болгаш мехколонналарның деңдески ажылдавайн турарын четпес деп демдеглээр херек.

Моон мурнунда айларда доктаамал эки көргүзүглерлиг ажылдап келген «Тыва кодээ тудуг» трестиң удуртукчулары мехколонналарны тудуг материалдары-биле чедир хандырбайн келгенинден байдал дүвүреңчиг апарган. Ында сес мехколонналарның чүгле ийизи — Сарыг-Септе № 958 болгаш Самагалдайда № 1070 мехколонналар — он айларның планын күүсеткен.

Бир эвес тудуг организацияларының удуртукчулары, партия хоорайкомнары база черчерде совет болгаш ажылагый органнары капитал тудугда тургустунуп келген байдалды ханы анализтээш, иштики курлавырларны долу ажыглап, тудугжуларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп, социалистиг чарышты ам-даа дээштиг кылдыр организастаар болза бо чылдың тудуг планы күүсеттинип болур. Ылаңгыя доостунмаан тудугларны дүрген ажыглалга кииреринче бүгү күштү мобилизастаар херек.

Бистиң тудугжуларывыс тудут-монтаж ажылдарының пынарын экижидер, бот-үнезин чиигедир болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни бо чылдың эгезинде алган болгай. Оларның күүселдези мындыг янзылыг боор турар: январь-сентябрь айларның дургузунда тудугнуң кол болгаш дузалал ажылдарынга ажылдап келген бир кижиге онааштыр алырга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң планы 107 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 8,1 хуу, а ажыл-төлевири 2,1 хуу өзүлделиг болган. Бүдүрүлге чорудулгазының экономиказында кол чүүл болур бо көргүзүглерниң деңзигүүрүн бо хевээр тургузар дээш ам-даа күжениишкинниг ажылдаар ужурлуг бис.

Социалистиг чарыштың ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

1974 чылдың ноябрь, № 16

АЖЫЛДЫҢ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИР

Беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин күүседир дээш республиканың тудуг организацияларының ажылдакчылары чыл эгезинден бээр күжениишкинниг ажылдааш, чамдык эки түңнелдерни чедип ап турар. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 4 млн. 406 муң рубльдиң кол фондуларын ажыглалга киирген ийикне, азы бо талазы-биле өзүлде 13,3 хуу болган.

Ылаңгыя чурттарга болгаш школалар тудугларын, мал кажааларын ажыглалга киирер талазы-биле тодарадыкчы чылда алдынган хүлээлгелер чедиишкиниг күүсеттинип турар. Школалар тудуунуң чыл планы ажыр күүсеттинген болгаш эрткен чылда тургаындан 3,8 катап хөй олуттуг школаларны ажыглалга киирген. А чурттарга тудуунуң он айлар планы 105,5 хуу күүсеттинген.

Чылдың эрткен он айларының дургузунда акшаландырышкынның төпчүттүнген болгаш төпчүттүнмээн дөстериниң күсели-биле 1570 баш бода болгаш барык 40 муң баш шээр малдарга кажааларны туткан. Тываның электрификаторлары колхоз, совхозтарның аразында ниитизи-биле 320 км ажыг хемчээлдиг улуг, биче күчүлүг электри шугумнарын шөйген. Республиканың улус ажыл-агыйынга, ылангыя кодээ ажыл-агыйга онза ужурдузалыг элеваторнуң тудуун доосканы улуг чедиишкин. Чер-чер Советтери 1440 өөреникчиге, а совхозтар 640 өөреникчиге чаа школаларны туткан. Кызылдың тудугжулары бо чылын 140 бичии чаштарга уруглар садын тудуп бээр дээн хүлээлгезин база-ла чедиишкиниг боттандырган.

ОНГУ БЕШ ЧЫЛ ҮЛҮҮНДЕ—46

Үени мурнааннар

Республиканың хоочун автобүдүрүлгелериниң бирээзи № 1 автотранспорт бүдүрүлгезинде тоску беш чылдың шалыпчылары — үени мурнаан кижилер хүн келген тудум улам-на немежип турар. Тодарадыкчы чылдың баштайгы чартынында-ла, азы үш чыл 6 айда-ла боттарының хуузунда беш чыл планнарын бүрүн күүсеткилээн сураглыг чолаачылар Юрий Зюзин, Анатолий Галайко, Виктор Мякишев, Геннадий Ивлев олардан ангыда, мурнунда азы дыннал-базы чаа мурнакчылар хөй немешкен.

Республиканың эрткен 30 чыл юбилейинде боттарының хууда беш чылын чедиишкиниг доозуп, келир онгу беш чылдың үлүүнче кирипкеннерниң аразында бүдүрүлгениң хоочуннары, автомашина чолаачылары И. А. Сулимов, А. А. Боковков, М. В. Лабзин, К. Ф. Фролов олар ышкаш шалыпчылар бар. Тоску беш чылды чедиишкиниг доосканнар бо хүннерде ол күш-ажылчы көргүзүглерин улам быжыглап, чыл төнчүзүнге чедир улус ажыл-агыйының хөй-хөй чүъгүн сөөртүрүн боттарынга хүлээнип алган, ол-ла темпизин кошкатпайн ажылдап уламчылавышаан.

Бо хүннерде бирги автобүдүрүлгениң транспортчулары тодарадыкчы чылдың шиитпирлиг айларын улам бедик көргүзүглер-биле уткуурун шиитпирлээн. Ол ындыг болбас аргажок, ук бүдүрүлгеде амгы үеде тоску беш чылды доозуп, келир онгу беш чылдың үлүүнде ажылдап турар чолаачыларның саны 46 четкен. Чогум-на шак ындыг шалыпчылар коллективте социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, өске ажылчыннарга үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Бистиң корр.

Бии-Хемде Тураның амыдырал хандырылга комбинадының дааранылга цегинде ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Дааранып машиналар, өске-даа чугула дериглер бар. Цехтерни электри-биле хандырып, чырытканы база таарымчалыг. Бо бүгү чүүлдер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге улуг идиигни берип турар. Мында платьелер даараар анныктар бригадазын Надежда Васильева удуртуп турар. Оларның көргүзүү бедик. Олар айлар планнарын күүседирин чедип албышаан. Хептерни шевергин, чараш кылдыр даараарын чедип алганнар.

ЧУРУКТА: бригаданың кежигүннери (оң таладан) Валентина Баглаева, Людмила Зимнухова, бригадир Надежда Васильева.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ХӨЙ НАЦИОНАЛДЫГ КОЛЛЕКТИВ

Төрээн чуртка эки шынарлыг даг-дүгүн бээр деп кыйгырыгның адаа-биле «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи ажылдап турар. Чүгле октябрь айда пландан ажыр 400 тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүрер социалистиг хүлээлге алгаш, ону 450 тонна чедирген. Фабриканың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары бо чылдың төнчүзүнге чедир 59 муң тонна сорттуг даг-дүгүн күрүнеге бээр, онаалгадан ажыр 4000 тоннаны бүдүрерин хүлээнген. Эрткен он айларның түңнели-биле алырга арыглаал фабриказы 46.630 тонна даг-дүгүн бүдүрер турган, 49.599 тонна чедирген азы пландан ажыр 2900 ажыг тоннаны берген. Бараанның продукцияны сайгарары планда көрдүнгенинден 136 муң рубль ашкан.

Эң дээре көргүзүглерни В. Баруновага, К. Монгушка, Т. Саагаа удурткан ээлчеглер чедип алган. Ээлчег бүрүзү ай санында даалгазын ажыр күүседип келген. Т. Саазының ээлчээ чарышка бирги черни алган.

Арыглал фабриказында Совет Эвилелиниң улустарының он алды национал дарының төлээлери ажылдап турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның шынарын экижидер, материалдыг курлавырларны чеп ажыглаар дээш олар бир дем-биле ажылдап келгеннер.

Коллективте бир онзагай чүве болза, кижи бүрүзү разрядтыг, сес класстан куду билиглиг кижи чок. Ол ышкаш хөй-нииитиниң ажылынга коллективтиң кежигүн бүрүзү идепкейлиг киржип турар.

Д. ЕНДАН.

КЫЗЫМАК МЕХАНИЗАТОР

«Ак-Туруг» совхозтуң механизаторларының аразында мергежили бедик, ажыл-ишке кызымак кижилер эвээш эвес. Оларның бирээзи бульдозерист Доржу-Нава . Хураган-оолду совхозтуң ажыл-ишчилери онзалап мактаарлар. Ол аныяк механизатор Балгазынның профтехучилищезин доосkaш, 14 чыл иштинде трактористеп ажылдап келген.

Амгы үеде ол «Ак-Туруг» совхозта бульдозеристеп ажылдап турар. Ону кажа-даа бүга суу бадырган черге, оруктудуунга, силос онгары казкан черге көрүп болур.

Совхозта кыштаглаашкынга белеткел ажылдары доостур четкен. Аңаа Доржу-Нава базала эвээш эвес үлүүн киирген.

Оон тракторy үрелиишкинге таваржып көрбээн. Ол бодунуң ажылының дуржулгазын аныяк механизаторларга дамчыдып, арга-сүмезин берип, дузалажып турар.

М. БАЗЫР.

НАЙЫРАЛ ОРУУ-БИЛЕ, ЛЕНИНИЗМ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Коммунистер кажан-даа аңгы демиселиниң мурнуку одуруунга туржуп, чаа амыдырал тургузукчуларының авангардынга чоруп, социалистиг Ада-чуртту камгалаарынга чаныш-сымыш чок туруштуун болгаш эрес-маадырлыг чоруун көргүзүп, амы-тынын харам чокка берип, улус массаларны улуг ажыл-херектерже сорук киир кедуруп келген. Бистиң Совет Эвилелиниң улуг Коммунистиг партиязының шынчы оолдары болур Туркменистанның Компартиязының кежигүннери база кезээде ындыг дайынчылар болуп келген болгаш моон соңгаар-даа болураар.

Бистиң чус чылдывыстың эгезинде-ле Туркменистанга тыптып келген партия организациялары крайның ажылчы чоннарының демиселин баштап, ону Россияның ниити революсчу шимчээшкининиң чаңгыс-ла оруунче углап башкарып келген. К. Атабаев, Н. Айтаков, И. Фиолетов, О. Кулиев, П. Полторацкий, М. Ходжамамедов, В. Телия, К. Овезов, Я. Житников, А. Курбанов, А. Лысенко болгаш оон-даа өске дыка хөй кижилер ленинчи идеяларның мөгаг-шылаг чок дамчыдыкчылары, большевик-интернационалчылар болгулаан.

Ортаа Азияга Совет эрге-чагырганы бактаадып тургузарынга партияның М. В. Фрунзе болгаш В. В. Куйбышев ышкаш ындыг сураглыг ажылдакчылары улуг рольду ойнаан. Советтерниң баштайгы Бүгү-туркмен съездизиниң болгаш Туркменистанның Компартиязының баштайгы съездизиниң ажылынга ССРЭ-ниң Төп Күүсеткер Комитединиң Даргазы М. И. Калинин киришкен.

Эштер! Бөгүн кылдынган чүүлдерни түннеп тургаш, социалистиг тургузуушкунунуң эң баштайгы үе-чадаларын чайгаар-ла сактып кээр-дир бис. Төөгү хөгжүлдезиниң аңгы-аңгы чадаларынга турган 100 ажыг национарның болгаш биче бүүрде улустарның амыдыралын шуут-ла чаа, социалистиг эгелерге чаартып тургузары кайы хире улуг хемчээлдиг, хөй талалыг болгаш берге сорулга болуп турганын чүгле бодап көөрге безин кайгамчык-тыр! Чурттуң чурттакчы чонунуң чамдызы патриархал-феодалдыг, капитализм мурнундагы харылзааларның байдалдарынга чуртап турганын сактып көөрге-ле четчир.

Социализм тургузуушкунунга-даа, национал айтырыгның шиитпирлээринге-даа билдингир оруктар чок турган, төөгүнүң кур чери-биле чоруур ужур таварышкан. Ол кайгамчык улуг ажыл-херекти херек кырында күүседип кирипторинге революсчу дидим болгаш эгелекчи чорук, политика талазы-биле баш удур өттүр көөрү, ниитилел хөгжүлдезиниң дүрүм-хоойлуларын хандыр билири херек болуп турган.

Амгы эпоханың бүгү делегейге төөгүлүг сорулгаларын коммунистер партиязы чединикшкинниг шиитпирлеп шыдаан. Ол партия социалистиг революцияның ленинчи теориязы-биле черсегленген турган, ол теорияга национал айтырыгның талазы-биле эртем программазы база бактаап кирип турар, бо айтырыг шиитпирлеттинмээнде социализм тиилелгези болдувас болгай. Ол теорияны чүгле шиичилеп кылганы безин — Владимир Ильич Лениниң улуг маадырлыг чоруу болган.

Революсчу теорияны амыдыралга боттандырып, чаа ниитилел харылзааларын эчизинге чедирип шыдаан чоруу бистиң партиявыстың кайгамчык улуг ачы-хавыязы болган. Ленинизмниң идеяларын болгаш өөредиглерин бистиң чуртувустуң аңгы-аңгы национарларының болгаш улустарының тодаргай, тускай онзагай байдалдарының кайгамчыктыг хөй янзы чүүлдеринге таарыштыр мергежилдиг ажыглаан. Оларның ниитилел хөгжүлдезинде партияның шиитпирлиг, идеи талазы-биле башкарыкчы болгаш организакчы ролю көзүлбээн чаңгыс-даа ындыг чер чок.

Бодунуң утка-шынарының талазы-биле ленинчи национал политика болза, улус бүрүзү бодунуң хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургузуп алган турарынче, боттарының тургузукчу аргаларын бүрүнү-биле көргүзүп баар бистиң Төрээн чуртувустуң чечектелиишкининиң ниити херээнге төлептиг улуг-хуузун киирип шыдаан турарынче угланган.

Бодунуң чартык чүс чыл юбилейинге чедир Совет Туркменияның чедип алган бүгү кайгамчыктыг түңнелдери — ол дээрге оон ажылчы чоннарының кызымак ажылының, оларның социализм үезинде хөгжээн чогаадыкчы энергиязының болгаш талантызының түңнели-дир. Чедип алган чүүлдеринге өөрбүшаан, туркмен улус совет улустарының өг-бүлезинге бодунуң бактаап турарының улуг ужур-дузазын төлептиг-биле үнелеп, оларның-биле акы-дуңма найыралын быжыглап, ол найырал чокка, ниити каттышкан күш-ажыл болгаш бот-боттарынга дузалажылга чокка бодунуң чедип алган чединикшкиннери болдунмас турган дээрзин чоптуг-биле билип турар.

Партияның Төп Комитеди биле Эвилел чазаа Совет Туркменияның дугайында кезээде улуг сагыш салып, ооң экономиказынга, чонунуң амыдыралынга, күш-ажылынга болгаш чуртталгазынга хамаарышкан бүгү чүүлдерни үргүлчү кичээнгейлиг көрүп, республиканың негелде, хереглелдеринге сагыш-човаангыр болуп келген.

Совет улустарының улуг революциядан төрүттүнген найыралы улам-на күчүлүг материалдыг үндезинниг болуп келген, а оларның аразында кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга улам-на янзы-бүрү талалыг болгаш үре-түңнелдиг апарган.

Бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының химиктиң мурнунда орус улустуң талазындан Туркменияга чедирген акы-дуңма дузаның харам чогунуң болгаш хемчээлиниң дугайын чаа ниитилел тургузуушкунунуң бүгү төөгүзү чечени-биле чугаалап турар. Москвадан, Ленинградтан, Уралдан, Харьковтан, Бакудан болгаш оон-даа өске индустриалдыг төптерден үлетпүр дериг-херекселдери база кедээ ажыл-агый техниказы, инженерлер, техниктер болгаш мергежилдиг ажылчыннар, башкылар биле эмчилер, эртем ажылдакчылары маңаа кээп турган, олар республикада ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, аңаа эртем төптерин, дээди өөредилге черлерин болгаш школаларны организастаарынга, национал кадрларны белеткээринге үнелиг улуг-хуузун киирген.

Туркмен улустуң амгыг күш-ажылының чогаадыкчы кужузуң кеску херечизи болгаш бистиң улустарывыстың интернационалчы акы-дуңмалышкы чоруунуң база кады ажылдажылганың дириг демдээ болза, В. И. Ленин аттыг Каракум каналы болуп турар, ооң тудуу Днепрогэс болгаш Магнитка, Турксиб биле Сталинградтың трактор заводу, кур черни болгаш Аш ховузун шиңгээдип алганы ышкаш шак ындыг күш-ажылчы чединикшкиннер-биле чаңгыс одуругга турар.

Каналды тударынга бүгү чурт киришкен. 250 ажыг үлетпүр төвү техниканы, дериг-херекселдерни, материалдарны чорудуп берип турган. Барык-ла 1000 хире километр черни таварып эрткен ол каналды дургаар колхоз болгаш совхоз шөлдери чаптылган, садтар чечектелип, амыдырал хайныгып турар.

Оортан [illegible] улам-на улгадып турар хөвеңни, каттыныстерни болгаш оон-даа өске продукцияны чурт ап турар. Канал кедизинде барып Копет-Дагны эрткеш, [illegible] амыдырал чок-даа болза, кедизинде ужур-дузалыг Мисриан оргулажының делгемнеринге четкеш, Каспий далай-биле каттыжа бээр.

Туркмен улусту акы-дуңма бүгү улустар-биле каттыштырып турар найыралдыг харылзааларның бузулбазы, туркмен улустуң социалистиг Төрээн чуртка бердингени, чалбыыштыг патриотизми Ада-чурттуң дайынының чылдарында улуг күштүг-биле илерээн. Туркмен улус фашизмни ашкан улуг тиилелгеге төлептиг улуг-хуузун киирген, ол тиилелгениң үжен чыл оюн келир чылын демдеглээр болгай бис.

Туркменияның ажылчы чоннары фронтуга болгаш тылга-даа. «Бүгү күштерни дайзынны чылча-шаварынче» деп чаңгыс бодалдыг чурттап турган. Ооң оолдары фронтуга дидим тулушкан. Туркменистандан 19 муң дайынчылар Төрээн чурттуң дайынчы шаңналдарын алган, а 70 дайынчыга Совет Эвилелиниң Маадыры аттын тывыскан. Генерал Якуб Кулиевтиң, комиссар А. Гельдыевтиң, лейтенант А. Атаевтиң, аңчы дайынчы А. Тазыровтуң болгаш оон-даа өске дыка хөй кижилерниң аттары улустуң сагыш-сеткилинге кезээ мөңгеде артар.

Мында олуржуп турар хоочуннарга, хамааты дайынының фронтуларынга тулчуп, Советтерниң эрге-чагыргазын, социалистиг индустрияның баштайгыларын, колхозтарны болгаш совхозтарны тургусчуп, баштайгы беш чылдарның уттундурбас чылдарынга карак ыызыл ажылдап, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында эрес-дидим тулчуп чораан, тиилелгени тывыга хандырып шыдаан бүгү кижилерге бо илдирден изиг байыр чедирерин күзеп тур мен.

Революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарынга алдар болгаш хүндү! Социалистиг Төрээн чуртка силерниң бараалгаткан улуг ажыл-херээнер дээш СЭКП ТК-ның сеткил-сагыш ханызындан силерге өөрүп четтиргенин, эки күзээшкинин, чединикшкиннер болгаш аас-кежик дээш эң-не чаагай күзээшкиннерин хүлээп ап көрүңер, эргим эштер.

Эштер! Күш-ажылга болгаш тулчуушкунга шыңгаттынган социалистиг акы-дуңма эштей найырал улустарывыстың аразында харылзааларның чогум мөзүзүн илергейлеп турар. Ленинчи национал-политиканың үре-түңнелдери улуг, биче ажыл-иштен, ниитилел амыдыралының бүгү талаларындан, базым бүгүдезинден көрүп, билип турар бис. Ол кайы хире бодарадыкчы күжүл деп чүвени бистиң херек кырында бүгү амыдыралывыс көргүзүп турар. Совет тургузуга болгаш марксисчи-ленинчи идеологияга үндезилеттингеш, национализм, шовинизмниң илеределдеринге удур эптеш чок демисээге тургустунган, социалистиг национарларның аразында харылзаалар хүндүлежир болгаш ханы бүзүрежир мөзүлүг. Ындыг магалыг болганда кым-даа бодун кыдыглаттырган кылдыр бодавас. Бүгү националдарның кижилери дең эргелерлиг, олар дең хүлээлгелерлиг болгаш социализмниң [illegible] дейге ажыглаар болур аргалары.

Республиканарның чону — хөй националдыг коллектив болгай. Мында туркменнер, орустар, узбектер, казахтар, украиннер, армяннар, азербайджаннар, он-он национарның болгаш улустарның төлээлекчилери найыралдыг ажылдап турар. Эрткен үеде феодал-байларның ёзу-чуруму болгаш шажын фанатизми тергиидеп чораан черге ажылчы чоннарның ол хире бедик интернационалчы медерелиниң быжыга бергенинге өөрбейн барып болбас.

Бистиң партиявыс улустар найыралының кашнакчы кужу болбушаан, социалистиг национарны улам чечектелдиреринче болгаш чоокшулаштыраринче угланган ажылды моон соңгаар-даа чайгылыш чок чорудар, дептилгелиг өнаргу улуг ол хөгжүлдеге идепкейлиг дуза чедирер.

База-ла Ортаа Азияның өске республикалары дег, силерниң республиканарның кадарлыг улуг идепкейлерни национал хавааржылбас оруун быжыглаар, колонизализмниң аар-берге уржуктарын ажып эртер, массаларның ядарал түрегделин узуткаар болгаш социал дептилге дээш делегейниң демисел чорудуп турар хөй-хөй чурттарынга сорук киирикчи үлегер-чижек боор турар.

Туркменистанга даштыкы чурттарның делегациялары база-ла кожаларынарда республикаларга барып турары дег кээп, силерниң дуржулгаңарны кичээнгейлиг өөренип ап турар. Ортаа Азияга Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда болган кайгамчык улуг чаартылгаларны олар чүүден-даа магаданчыг деп үнелеп турар. Совет улустарының социализм үезинде чогаадыкчы күш-ажылының түңнелдерин магадаан сагыш-сеткил ол үнелелде илергейлеттинген.

Эштер! Чаа-чаа чединикшкиннерни чаалап алыр кужувусту улам немештирип алырда, кедир үевисти бодап, төөгүвустүң тураскаалдыг хүннеринче көөр, эрткен оруувустуң түннелин бодаар бис. Революстуг болгаш тургузукчу маадырлыг чоруктарны ылап үнелээш, ооң-биле чергелештир ээлчеглиг, перспективиг сорулгаларже, кылыр ужурлуг ажылдарже кичээнгейивисти угландырып турар бис.

Туркменияның ажылчы чоннарының республиказы бодунуң догуннаашкынының ниипти бежен чылын чечектелген аңгыр эгелеп турар деп чүве оларны сорук киирбейн бара албас. Туркмения ам бүзүрелдиг, эки темпилерлиг бурунгаарлаарын эгелеп болур материалдыг баазалыг болган күчүлүг, эртем-билиглиг.

Силерниңге турган үемниң дургузунда Туркменистанның Компартия ТК-зының бирги секретары эш М. Г. Гапуров-биле, ТССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш А.-М. Клычев-биле, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш О. Н. Оразмухамедов-биле кады В. И. Ленин аттыг колхозка, шил комбинадынга болгаш хевис фабриказынга чордум, республиканың найысылалы-биле кезип сеткил ханымышкыныг таныштым, улус ажыл-агыйының чединикшкиннериниң делгелгезин кичээнгейлиг көрдүм, ук делгелге Туркменияның бүгү талалыг дептилгелиниң чайынганчак болгаш бүзүрелдиг херечилеп турар-дыр.

Ам республиканың экономиказы хөй адырлыг үлетпүрнү, механизастаан улуг кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин бодунда дүүштүрген аграр-индустриалдыг комплекс боор турар.

Амгы үеде үлетпүр бүдүрүлгезиниң кунунуң үндезинин болур электроэнергияны ажылдап үндүрери бо юбилей чылында силерниңге барык 3 миллиард киловатт-шак болурунга чедер. Революцияның мурнундагы бүгү Россияга чыл дургузунда ажылдап үндүрүп турганындан ол бүдүн чартык катап ажыг. Ам Марыда бир миллион 260 муң киловатт күчүлүг, бус күжү-биле ажылдаар электростанция тударын доозуп турар. Ол электростанцияның бүгү блоктарын ажыглаалга кирерге, ам республиканың ажылдап турар бүгү электростанцияларының ажылдап үндүрүп турарындан 3,5 катап ажыг электроэнергияны берип турар апаар.

Индустрияның нефть тывыжы, нефть болбаазырадылгазы, газ, химия, электротехниктиг, машиналар бүдүрер, чиик, аъш-чем болгаш эът-сүт бүдүрери чижектиг адырлар хөлчок сайзыраан. Республиканың үлетпүрүнүң бүдүрүп турар продукциязының хемчээли сөөлгү он чыл дургузунда ийи катап улгаткан деп чүве ооң шалыпкын хөгжүлдезин херечилеп турар. Биеэде үлетпүрнүң барык бүгү кылыгларын Туркменияга дашкаартан эккеп турган. Ам ында ол кылыгларны калбак ассортиментилиг бүдүрүп, оларның 30 ажыг хевирин даштыкы 50 чуртка садып турар.

Моон мурнунда Туркменияның чер байдалын чугаалажы бээрге, Ашхабад биле Марыдан аңгыда, эң сураглыг чер чурттуң эң мурнуу талазында турумчаан чер — Кушка хоорай-жыгаш турган боор. Чаа-чаа фабрикалар болгаш заводтар тургустунуп, бойдус байлактарын ажыглалга шиңгээдип ап келирге, республиканың чер чурууга Небит-Даг, Безмейн, Челекен, Шатлык, Газ-Ачак, Гаурдак чижектиг чаа-чаа үлетпүр, культура төптери тыптып келген.

Республиканарның ажылчы чоннары алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш уткуштур планнарын күүседип, тоску беш чылдың амгы, тодарадыкчы чылының улус ажыл-агый планнарын чединикшкинниг шиитпирлээр, беш чылды ниитизи-биле төлептиг доозар дээш демисежип турар.

Ам безин кылдынган чүүлдер хөй болгай. Үлетпүр-бүдүрүушкунунуң хемчээли беш чылдың үш чылының болгаш тос айларының дургузунда республикага 38,3 хуу улгаткан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 26,4 хуу бедээн. Пландан ажыр 204 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. 2,6 миллиард рубль хемчээлдиг капитал салыышкыннарын шиңгээдип алган. Газ казып тывар, электроэнергия бүдүрер, чиг хөвең болбаазырадып ажылдаар чаа-чаа бүдүрүлгелерни ажыглалга киирген. Техниктиг дептилге талазы-биле көскү түңнелдер чедип алдынган.

Ол дугайын демдеглеп тура, силерниң республиканарның моон соңгаар экономиктиг дептилгезинге болгаш күш-ажылдың бүгү-эвилел хуваалдазынга дүүштүр ооң шиитпирлеп турар сорулгаларны улам улгадып турарын бодаар ужурлуг силер. Чурттуң одалга-энергетика потенциалын өстүреринге Туркменияның салыышкынының ужур-дузазы кайы хире улгадып турарын билир болгай силер. Одаар чүүлдүң, ылангыя газтың силерде шиңчилеттинген — барык ийи триллион куб метр [illegible] вырлары республиканың улус ажыл-агыйының мурнунга калбак горизонтуларны ажыдып турар. Сураглыг Кара-Богаз-Голдуң болгаш Туркменияның өске-даа черлериниң ажыктыг байлактары база хөй, ол бүгүнү моон соңгаар шиңгээдип алыры сульфат-натрийни, күгүрнү, йодту, бромну болгаш оон-даа өске үнелиг химия продуктуларын хөй-биле алыр арганы берип турар. Ол бүгү чүүлдер казып тывар болгаш болбаазырадыр үлетпүрнүң хөй-хөй адырларын хөгжүдеринге идиг болур.

Бо беш чылда Туркменияга үлетпүр бүдүрүлгезин болгаш капитал тудуушкунун өстүрериниң дыка бедик темпилери көрдүнгенин таварылга эвес, моон соңгаарты экономик улам өзер апаар. Материал-техниктиг курлавырларны болгаш саң-хөө чаргылдарын чугумчалыг ажыглаары дээш, бүдүрүлге күчүлерин чогуур өйүнде ажыглаалга кирери болгаш шиңгээдип алыры, продукцияның шынарын бедидери дээш, партияның XXIV съездизиниң айыткан бүгү сорулгаларын амыдыралга боттандырары дээш онаа күжениишкиннинг ажылдаарын, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, план база ажыл-агый органнарының, республиканың бүгү ажылчы чоннарының харысаалгазын бедидери ол бүгү чүүлдер силер бүгүдеден негеп турар.

Эштер! Силерниң республиканарга кедээ ажыл-агыйны улам ындыг хөгжүдериниң эки үндезини салдынган. Калбак ирригация ажылдарын боттандырганының түңнелинде суггаттыг черлерниң девискээри чүс-чүс муң гектарга улгаткан. Амгы үеде тарылга шөлдериниң 97-ден ажыг хуузу суггаттыг черлер боор турар. Колхозтар болгаш совхозтар ниизы бүрү кедээ ажыл-агый техниказы-биле чепсеглеңген. Чүгле бо чылын безин олар 3900 хире тракторларны, оон-даа өске хөй-хөй машиналарны болгаш хөй санныг минералдыг чемишчидилгелерни алырлар.

Ортаа Азия республикаларында хөвең ажылынга онзагай сагышты салып турар болгай, ол болза үлетпүрге эргежок чугула чиг-эт боор турар. Ооң бүдүрүлгези үргүлчү өзүп турарын демдеглээри өөрүнчүг. Хөвең чыылдазының талазы-биле силерниң республика Эвилелде ийи дугаар черде, ынчаарга чуртта белеткеп турар чаңгы-хөөг удазынның бүгү хөвеңниң барык үштүң бир хуузун силерниң республика берип турар.

Бо чылын силер «ак алдынның» рекордтуг дүжүдүн — барык 1,1 миллион тонназын, ооң ниитизинде 200 муң тонна хире чиңге-хөөг удазынныг хөвеңни ажаап алган силер. Ол болза, Совет Туркменистанның 50 чылынга шагамчыктыг белек-тир, ынчангаш ол улуг чединикшкин-биле чергелештир республиканың хевенчилеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур мен.

Ынчаарга бо чылын бүгү чуртка ниитизи-биле безин көстүп көрбээн хөй хөвең дүжүдүн — 8 миллион тонна ажыг хөвеңни ажаап алганын билир болгай силер. Ол эрес-маадырлыг ажыл-ишти партияның Төп Комитеди болгаш Эвилел чазаа бедик-биле үнелеп көрүп турар.

Силерниң республиканарның кедээ ажыл-агыйының өске-даа адырларынга байдал чүгээр боор турар-дыр. Каракуль хойлар өстүрер талазы-биле Бүгү-эвилелдиң баазазы болбушаан, республика чылдынна бир миллион көзек каракуль хураган кештерин бүдүрүп турар. Тараа, ногаа болгаш кат-чимис бүдүрери база торгунуң чиг-эдин бүдүрери көвүдээн.

Чедип алдынган чүүлдерни демдеглевишаан, черни ам-даа ажыктыг болгаш хумагалыг ажыглаарының, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң культуразын бедидериниң, аңаа үндезилээш, мал болгаш чер ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедириниң чугулазын демдеглексеедим.

Эштер! Силерниң болгаш Ортаа Азияның өске-даа республикаларының экономиктиг болгаш культура талазы-биле өзүп турар аргаларының дугайын чугаалап тургаш, чүнүң-даа мурнунда ниитилелдиң кол тургузукчу кужу болур улус массаларның боттарының бедик дептилгелиг өзүп-хөгжүп турарының дугайын онзалап демдеглээр апаар.

Колонизаторларның Чооң чүк кезээде хожудангай боор артар, ооң кижилери кажан-даа сайзырап өспес дээр дугайында тооредин шуут өйтур шаптынган. Чаа ниитилелди тургузарының улуг революсчу чорудулгалары ажылчы чоннарны үениң дептилгелиг идеялары — ленинизмниң идеялары-биле чепсеглээн, оларның ниити билиг белеткелин кедүрүлген, олар культураның байлактарын ап турар болгаш күрүнени эргелеп башкарарының дуржулгазын мөөңнеп, коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары апарган.

Амгы болгаш келир үени бодай аарак алырга, Туркменистанда ажылчын аңгының улуг отрядының тургустунганы болгаш доктаамал өзүп орары онза ужур-дузалыг. Силерниң үндезин чонунардан ажылчыннарның көвүдеп турары магалыг өөрүнчүг-дүр.

Энергетиктер, газчылар, нефтичилер, химиктер, машина тудукчулары, транспортчулар дээш өске-даа мергежилдиг кижилери республиканың ажылчын аңгызының мергежилиниң хөй талалыг боор турарын бадыткап турар. Ооң-биле чергелештир делегейниң кайгаткан туркмен хевистерин аргып кылып турар херээжен мастерлериниң уран шевер холдары бо хүннерде чогуур үнелелди ап турар.

Ажылчын аңгының хүрээлеңинде бодунуң херээнге бердинген кайгамчык мастерлер болгаш бүдүрүлгениң мурнакчылары көвүдээн. Мен оларның кижи бүрүзүнүң дугайын чугаалаксаар мен, ынчалзажок ол болдунмас, ынчангаш чамдыктарының дугайын чугаалап көрейн. Мары депонуң машинизи А. Джумаев бедик класстың мастери кижи. Бердинген болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-ижи-биле ол улуг эт-алдарны чедип алган болгаш ам ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң Даргазының оралакчызынга соңгуткан. Шатлыктың газтыг черин шиңгээдип алырынга чер үттекчизи . Гуджимезов онза шылгараан. Небит-дагның нефть үлетпүрүнде мастер Э. Боровиков күженишкиннииг ажылдап турар. Ооң удурткан бригадазы ам каш чылдар улаштыр эң эки деп санадып келди.

Шил кылыр комбинатта эдикчилер бригадазының бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Г. Атаевтиң, Ашхабадтың хевең-саазын комбинадының аргыкчызы Э. Овезованың, хевис фабриказының мастери Д. Аннакулиеваның болгаш оон-даа өскелериниң аттары республикада сураглаан.

Бистиң ниитилелдиң кол кужу, коммунистиг тургузуушкунунуң тук тудукчузу — ажылчын аңгының эң эки шыарларын үстүнде адаанывыс ышкаш мурнакчыларының маадырлыг күш-ажылындан, оларның боттарының хүлээлгезин медереп билириниден көрүп турар бис. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар херектиң мурнуку одуруунда туржуп турар бүдүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга, Туркменистанның ажылчын аңгызынга мактал болгаш алдар!

Колхозтарны тургусканы-биле чергелештир Туркменияның тараачыннары хөгжүлдениң чаа үе-чадазынче кирген. Олар ам нарын техниканы ажыглаар билир эртем-билиглиг, коллективчи моральдыг болгаш социалистиг үзел-бодалдыг кижилер апарган.

Социалистиг кедээ ажыл-агыйның ниитилеринниң чүнү чедип ап болурун Ашхабад областың «Теджен» совхозунуң механик-чыгаачызы А. Итчаявовтуң үлегер-чижээ көргүзүп турар. Ол 1970 чылда 493 тонна, а бо чылын 550 тонна хөвеңни ажаап алган. Хойжу А. Аллумурадов чыл бүрүде хөй чаш малды болгаш хөй дүктү ап турар.

Туркмен тараачыннарның аразындан колхоз бүдүрүлгезиниң хөй санныг магалыг организаторлары үнген, оларның аттары силерге эки билдингир. Ташауз областың Тельман аттыг колхозун Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры О. Эрсарыев удуртуп келгенинден бээр ам 40 чыл боор турар. Бо болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа мурнакчыларының ажыл-ижин бедик-биле, үнелээр ужурлуг бис. Оларга алдар болгаш мактал!

Эштер! Силерниң республиканарның ажылчы чоннарының коллективинде ажылчыннар болгаш колхозчу тараачыннар-биле кады улусчу интеллигенция ажылдап турар. Оларның тыптып тургустунганы социализмниң улуг чаалап алышкыннарының бирээзи болур. Силерге ленинчи ёзу-биле боттанган культура революциязының түңнелинде Туркменияның ажылчы чоннарының чүгле медерели болгаш ниити билиг белеткели бедээн эвес, улус ажыл-агыйының, эртемниң, техниканың, культураның бүгү адырларында бедик мергежилдиг специалист кадрлар көвүдээн, чогаалчыларның болгаш уран чүүл ажылдакчыларының хүрээлени өскен.

Беш он чыл мурнунда Туркменияга номчуп, бижип билир кижилер каш санныг турган. Амгы үеде муң кижиниң ниитизинден 500 кижи дээди болгаш ортумак (доосхан болгаш доospaан) эртемниг боор турар-дыр. Он муң чурттакчыга хамаарыштыр алыр болза, силерниң республиканар сургуулдар талазы-биле Англия, Франция дээн ышкаш бедик хөгжүлделиг капиталистиг чурттарны ашкан.

Боттарының кужун болгаш билиин чоңга бараалгадып турар башкылар, инженерлер, эмчилер, агрономнар, эртемденнер болгаш культура ажылдакчылары улуг хүндүткелди чаалап алган. Башкы Р. Ухулованы, эмчи К. Субхановту, инженер А. Кузьминни, агроном Б. Рахмановту болгаш оон-даа өскелерни республиканың чону хүндүлээр. Туркменистанның улусчу интеллигенциязының оон-даа өске төлээлекчилерин чон бедик-биле хүндүлээр.

20 ажыг эртем-шинчилел институттарын каттыштырып турар Туркменияның Эртемнер академиязы болгаш ниити саны 60 ажып турар дээди өөредилге черлери болгаш өске-даа эртем организациялары улус ажыл-агыйының база социал-культураның улуг айтырыгларын шиитпирлеп турар. Академик Н. Тачмурадовтуң болгаш оон-даа өске эртемденнерниң ады чуртта билдингир.

Коммунистиг идеалдарга хей-аът кирген Совет Туркменистанның культуразы улам чечектелип орар. Ол культура туркмен улустуң Махтумкули, Молланепес, Кемине дээн ышкаш улуг оолдарының база эрткен үениң уран чүүлүнүң арттырып каан эртине чогаалдарын болгаш акы-дуңма улустарның уран чүүлүнүң дуржулгазын бодунга сиңирип ап турар. Алдарлыг совет чогаалчы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Берды Кербабаевтиң чогаадыкчы ижи бистиң чуртта болгаш даштыкыда бедик үнелелди алган. ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу И. Клычевтиң, ССРЭ-ниң улустуң артистери А. Карлиевтиң, С. Мурадованың, А. Кульмамедовтуң, композитор В. Мухатовтуң, улустуң чогаалчызы К. Курбаннепесовтуң аттарын чон хүндүткел-биле адаар.

Шаанда ниитилелдиң ажыл-херээнче шуут киришпейн чораан херээженнерниң ам аңаа идепкейлиг киржип турарының ачызында туркмен улустуң чогаадыкчы чоруу улам хөгжээн. Республиканың сураглыг шүлүкчүзү Т. Эсенова херээженнер дугайын «Албадалдың салым-чолун, аас-кежик солуй берген» деп откут соглээн черле шын. Туркмен херээженнерниң аразындан күш-ажылдың муң-муң маадырлары, күрүне болгаш коомниити ажылдакчылары тыптып келген деп чүве шынап-ла магалыг-дыр, эштер. Оларның аразында министрлер, партия комитеттериниң секретарьлары, бүдүрүлге директорлары, колхоз даргалары, өөредилге черлериниң ректорлары дээш кымнарны чок дээр. Ам Туркменияда дээди эртемниг специалистерниң 37 хуузу, ортумак эртемниглерниң — 51 хуузу херээженнер боор турар. Бо байырланчыг хүнде СЭКП ТК-ның омунээзинден коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары туркмен херээженнерге изиг байырны чедирип, ажылынга чаа-чаа чединикшкиннерлиг, хууда улуг аас-кежиктиг болурун чүректиң ханызындан күзедим, эштер.

Ажылчы чоннарның калбак массаларын каттыштырып турар республиканың профэвилел организациялары экономиканы кедүрериңе болгаш чоннуң чаагай чоруун бедилдеринге төлептиг салыышкынын киирип турар.

Силерниң республиканарның аныяктары бүгү чуртта ышкаш бүдүрүлгеде идепкейлиг ажылдап, эртем-билигни чедипшкиннииг шиңгээдип ап турар. Туркменияның бодунда безин ооң ажыл-ижин мактап турар чүүлдер хөй. Бодунуң хүрээлеңинде 200 муң ажыг комсомолчуларны хаара тудуп турар Туркменияның комсомолу оолдарны болгаш кыстарны коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары, совет патриоттар, төлептиг интернационалистер кылдыр кижизидип турар.

Совет кижилерниң Төрээн чуртунуң мурнунга бердинген күш-ажылын партия болгаш чазак бедик-биле үнелеп турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында Туркменияның ажылчы чоннарындан 42 муң кижи орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан, а 301 кижи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атка четкен. Олар — коммунизм дээш демиселдиң калбак фронтузунуң мурнуку одуруунуң тук тудукчулары-дыр.

Республиканың мурнунда туруп турар улуг сорулгаларны шиитпирлээринге херектиг бүгү чүүлдер, чүнүң-даа мурнунда партияның болгаш чоннуң алдын фондузу деп адаарывыс — коммунизмниң херээнге бердинген кадрлар бир деп демдеглээн мен. Мен маңаа партия эге организацияларының, партия обкомнарының, хооркомнарының, райкомнарының секретарьларының, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарының ажылдакчыларының, бүдүрүлге болгаш эртем черлериниң база идеология фронтузунга хамаарышкан организацияларның удурттукчуларының дугайын чугаалап тур мен.

Туркменияның ажылчы чоннары чедип алган чүүлдеринге даянмышаан, республиканың партия организациязының, ооң Төп Комитединиң болгаш ТК-ның Политбюрозунуң удуртулгазы-биле тоску беш чылды чединикшкинниг доозар дээш улам күжениишкинниг ажылдавышаан, социалистиг чарыштың күчүлүг кужун улам долу ажылдап турганы, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзүн быжыглаарынга төлептиг салыышкынны киирер деп бүзүрелим долу бүдүрердиң илередирин чөпшээреп көрүңер!

Эштер! Бистиң чуртувус коммунистиг тургузуушкунунуң оруу-биле бүзүрелдиг чоруп орар. Эрткен он чылдар партияның болгаш чоннуң амыдыралында эң үре-түңнелдиг болган. СЭКП ТК-ның октябрь Пленуму (1964 чыл) экономика болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларынга, партия, күрүне болгаш ажыл-агый ажыл-чорудулгазынга эки салдарны чедирген.

Пленумнуң чайынганчак ужур-дузазы чүдел дээрге, партияның сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң байдалдарынга тааржып, коммунистиг тургузуушкунунуң болгаш делегейде амгы үеде тургустунган байдалдарының негелделеринге дүгжүп турар амгы политиктиг ажыл-чорудулгазының угланышкынының үндезиннерин тодаратканы болур.

Ол угланышкын партияның XXIV съездизинге бүгү талалыг сайгартынган болгаш сайзыраттынган. Партияның ажылдап кылган бөлүк хемчеглеринде партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижээн боттандырганы, пландаашкынны болгаш бүдүрүлгени эргелеп-башкарарын сайзыраңгайжытканы, аграр политиказы, чоннуң чаагай чоруун бедидериниң калбак хемчеглери, социалистиг демократияны улам хөгжүткени, Советтерниң болгаш хөй-ниити организацияларының ролюн, массаларның идепкейлиг чоруун бедиткени кол черни ээлеп турар.

Партияның ол угланышкынының чайгылыш чок боттандырып келгениниң ачызында экономиканы хөгжүдеринде болгаш чоннуң амыдыралының деңнелин бедидеринде улуг чединикшкиннер чедип алдынган. Сөөлгү он чылдың дургузунда национал орулга 2 катап өскен, чурттуң бүдүрүлге күчүзү улгаткан.

Бистиң чуртувуста магалыг мораль-политиктиг байдал тургустунган болгаш быжыккан, массаларның инициативазы кедүрлүп, партияның болгаш чоннуң чаңгыс-эви улам быжыккан. Чугула негелделери принципчилдиг болгаш ажыл-агыйжы чорук, сос-биле ажылдың быжыг харылзаалыы, коллективизм, айтырыгларны онаарымчалыг шиитпирлээри болгаш массаларга дааныры болур ажылдың ленинчи стили ниитилел амыдыралын бүгү талазы-биле сайзыраңгайжыдарының чугула факторы болур.

Бо бүгүге партийжи болгаш күрүне амыдыралынга ленинчи принциптерни сагыыр дугайында доктаамал сагыш салып турар СЭКП, ооң Төп Комитеди болгаш Политбюро, Төп Комитеттиң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, ооң мөгаг чок хөй талалыг ажыл-чорудулгазы улуг рольду ойнап турар. Л. И. Брежневтиң политиктиг удуртукчу-даа, кижи-даа эки талалары, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаар, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин болгаш социалистиг күрүнелериниң дем каттыжылгазын сырый каттыштырар дугайында доктаамал сагыш салышкыны бистиң улустуң улуг хүндүткелин болгаш авторитедин чаалап алган, бүгү делегейде дептилгелиг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштерниң калбак деткимчезин алган.

Бо чылдарның дургузунда коммунистиг тургузуушкунга чедип алдынган чединикшкиннер, делегей аренازынга Совет Эвилелиниң ролюнуң өскени — бистиң партиявыс, социалистиг Төрээн чуртувус дээш совет кижилериниң чоргааралын хайныктырып, коммунизм дээш демиселче, бердинген күш-ажылче хей-аът киирип турар.

Амгы үеде партия болгаш бүгү совет улус тоску беш чылды чединикшкинниг доозар, чурттуң хөгжүлдезинге улам бедик деңнелди чедип алыр, аңаа даянып алгаш коммунизм тургузуушкунунуң моон ынайгы планнарын болгаш перспективаларын СЭКП-ниң келир үедеги XXV съездизинге тодарадыр ындыг чугула баазаны тургузуп алыр дээш ажылдап турар.

Ону чедип алырынга чугула чүүлдер беш чылдың барык эртип турар дөрт чылдарында тургустунган. Национал орулга 25 хуу ажыг өскен, а үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 33 хуу хире өзүлделиг болган. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлде темпилери улгадып турар, ол бо чылдың тос айларында чыл планында 6,8 хуу деп көрдүнгенинге удур 8,2 хуу болган. Бо чылын пландан ажыр 6 млрд. рубльдиң продукциязы бүдүртүнер деп санап турар бис. Капитал тудугну калбартканының түңнелинде кол фондулар 1970 чылга бодаарга, бо чылдың төнчүзүнде 1,4 катап көвүдээр. Эртем-техниктиг дептилгениң ачызында үлетпүрде болгаш тудугда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн.

Партия ТК-ның март Пленумунга (1965 чыл) ажылдап кылдынган СЭКП-ниң аграр политиказын чайгылыш чок боттандырып келгени эки түңнелдиг боор турар. Бо чылын чурттуң чамдык районнары агаар-бойдустуң бэгай салдарынга таварышкан-даа болза, тарааның ниити чыылдазы, рекордчу 1973 чылда санаваска, моон мурнунда чылдарның-дан бедик болур. Мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш садып алырының өзүлдезин хандыртынган.

Партияның XXIV съездизиниң ажылдап кыстаан социал программазын чайгылыш чок күүсеттиниин турарын демдеглээр херек. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның шалыны өскен, колхозчуларның ажыл-төлевири бедээн. Пенсиялар болгаш стипендиялар хемчээли өскен. Он-он миллион кижилер чаа квартираларны алган. Ниитилелдиң хереглел фондулары улгадып турар.

Ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин бедидер дээш чорудуп турар хемчеглерниң үре-түңнелин республика бүрүзүнден, силерниң республиканардан-даа көрүп болур.

Туркменияның ажылчы чоннарының амыдыралының-даа база чурттаалгазының-даа байдалдарының кайы хире өскерилгенин боттарыңарның дуржулгаңардан-на билир болгай силер. Өг-бүлениң кежигүннериң канчап чемгерерил, уругларны канчап хепкерерил дээрзиниң дугайында ажылчы чоннарның хүн бүрү сагышсыраар аар-берге бэйдалы социализм тиилээниндеи эгелээш-ле амыдыралдан чайлаттынган. Республиканың ажылчы чоннарының орулгазы доктаамал бедип турар. Чоңга мебельдер, соодукчулар, хеп суур машиналар, чадаг-тергелер, мотоциклдер, автомобильдер садары көвүдээн. Маңаа шаанда кижилерниң хөй нуруузу малгаш, кидис чадырларга чурттап чораан болза, ам 100 муң ажыг кижи чыл санында-ла чаагайжыдыы туттунган чаа бажыңнарны ап турар. Чаа-чаа школаларны, эмнелгелерни, уруглар албан черлерин, культура бажыңнарын, садыг бүдүрүлгелерин тудуп, ажыглалга киирип, амыдырал хандырылгазының талазы-биле ажылдарны калбартып турар.

Совет кижилерниң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалы чыл келген тудум-на улам-на чаагай, бай-шыырак, а угаан-бодал талазы-биле амыдырал утка-шынарлыг болгаш чаагай болзун дээш улустуң дугайында сагыш салыышкыны партияның ажыл-чорудулгазының дээди эчис сорулгазы болур. Чөп, совет кижи ол эчис сорулгаларны бодунуу кылдыр медереп билбишаан, партияның айытканы планнарны болгаш сорулгаларны боттандырар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

(Төнчүзү 3-кү арында).

НАЙЫРАЛ ОРУУ-БИЛЕ, ЛЕНИНИЗМ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези бирги, ийиги арыннарда).

Эштер! Чедип алган чедиишкиннерин демдеглевишаан, бистер чүгле бөгүнгү чедиишкиннерни эскерер эвес, харын даартагы хүнче, улам-на улуг сорулгаларже көрүп, бар четпестерни дүрген чайладырын чедип алыр ужурлуг бис. Ындазажок бүдүрүлгени болур-чогуур-биле калбартырын болгаш продукцияның ассортиментизин элбекшидерин хандырарынга ам-даа хөй чүүлдерни чедир кылбайн турар. Чамдык черлерде план күүселдезиниң чурумун сагывайн турар. Планныг объектилерни тудуп кылырынга тускайлаан акша-хөреңгиниң болгаш материалдарны ам-даа кара туразында чарыгдан, бүдүрүлге күчүлелин ажыглалга киирериниң база шиңгээдип алырының хуусаазын үреп турар. Продукцияның чамдык хевирлериниң шынары ам-даа багай.

Силерниң республикаңарның улус ажыл-агыйында ындыг четпестер болгаш чедир кылдынмаан чүүлдер база эвээш эвес дээрзин чугаалаар херек. Оларның дугайын силер меңден артык билир болгай силер. Күрүнениң эрге-ажыктарынга дүгжүр моон соңгаарда улам улуг харысалга-биле ажылдап база ол четпестерни дүрген чайладыр дээш эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни кылыр апаар-дыр.

Беш чылдың дөрткү 1975 чылында чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң сорулгаларын улам бурунгаарладыр, чаа онгу беш чылды чедиишкинниг эгелээр дээш амгы үеде чогаадыкчы күженишкиннерни кажангызындан-даа артык күштелдирери чугула.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Кишиневке чугаазынга ол дугайын конкрет тодаргай айыткан. Ол чугаага партийжа политиктиг болгаш ажыл-агыйжы кол-кол айтырыгларның бүгү талаларын көрүп, соңгаарладып болбас сорулгаларны айыткан. Эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Бистиң хөгжүлдевистиң амгы үе-чадазында хөгжүлдезиниң кол онзагай чүүлү чүл дизе, чүгүм-на бистиң чуртувустуң экономиктиг өзүлдезиниң сан талазы-биле факторлары-биле чергелештир ооң шынар талазын бирги черже улам-на көдүрүп үндүрүп турары болур». Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидерин болгаш база продукцияның шынарын экижидерин партия шудургу болгаш хажык чокка чедип ап турар.

Ол болза, эштер, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг улам ынай депшилдези, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының темпилерин шиитпирлээри оон хамааржыр ужурлуг ындыг чугула айтырыглар-дыр. Бистиң экономиктиг хөгжүлдевистиң ол кол угланыышкыннары бүгү партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, совет, ажыл-агый база план органнарының, үлетпүрнуң, транспорттуң, тудугнуң, кодээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларының, бүгү партиявыстың болгаш бүгү улустуң кичээнгейиниң төвүнге тургустунар ужурлуг.

Экономиктиг хөгжүлдениң эрге-ажыктары болгаш ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгалары партийжа-организастыг база идеологтуг ажылды доктаамал сайзыраңгайжыдарын негеп турар дээрзин онзалап демдеглексеп тур мен. Массаларга бистиң идеалдарывысты, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң эң чугула сорулгаларын билдингир болгаш тодаргай, чүткүлдүг пропагандалаары, эргиниң артынышкыннары, ылангыя херээженнерни феодал-бай ёзу-биле дорамчылаар чорукту шудургу ажып эртери, буржуаз пропаганданың социализмге өжээнешкек нүгүл-соңгаазын сойгалаары, буржуаз болгаш ревизионистиг идеологияның чүзүн-баазын хевирлеринге удур шаап-халдакчы демиселди чорудары эргежок чугула.

Бистер шылгараңгай чедиишкиннерни чедип ап турар бис, бистиң партиявыс кезээде марксизм-ленинизмниң удуртулга болдуруп, массаның инициативазынга болгаш чогаадылгазынга, ажылчын ангыының, колхозчу тараачыннарның база улусчу интеллигенцияның бузулбас чаңгыс эвилелинге даянып келген. Марксизм-ленинизмге шынчы чорук, совет кижилерниң бодунуң ленинчи партиязын долгандыр хажык чок сырый каттыжыышкыны — коммунизм тургузуушкунунуң алдарлыг оруунга бистиң моон соңгаарда-даа чедиишкиннеривистиң болгаш тиилелгелеривистиң бүзүрелдиг үндезини болур.

Эштер! Делегей аренаазынга партияның болгаш совет күрүнениң сөөлгү чылдарда ажыл-чорудулгазы аажок улуг боттуг түңнелдер-биле демдеглеттинген. Ол үениң дургузунда СЭКП-ның XXIV съездизиниң даштыкы политика талазы-биле тодараткан курузунуң бүгү угланыышкыннарынга улуг бурунгаарлаашкыннарны чедип алган, оларны тайбыңның программазында айыткан.

Делегей байдалының талазы-биле бистиң ажыл-херевис канчаар тургустунганының дугайын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң болгаш өске-даа удуртукчуларының чугааларындан эки билип турар болгай силер. Ынчангаш даштыкы политиканың чүгле чамдык айтырыгларынга доктаап көрейн.

Кол чүүл — бистиң партиявыстың болгаш күрүнениң шиитпирлиг ролю-биле тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарының, кижи төрелгетенниң социал депшилгезиниң бүгү өндүр улуг херээниң перспективалары боттуу-биле эки-жээни болур дээрзин хамыктың мурнунда онзалап демдеглээр херек. «Соок дайынның» делегейниң дүшкүүрлүг чөрүүн экижидеринче, ол байдалды чавырылдырарынче эргилдениң эгезин кылганы — ёзулуг төөгүлүг ужур-дузалыг херекти боттандырган.

Бистиң даштыкы политикавысты бистер акы-дуңма социалистиг чурттар-биле демниг каттыштырылгазының сырый эвилелинге чорудуп турар бис. Делегей социализмниң быжыккан. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа күрүнелерниң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүнүң өзүлдези, даштыкы политика талазы-биле оларның кады хөделиишкиннери, делегей аренаазында күштерниң деңнигүрүнүн социализмге ажыктыг кылдыр ниити өскерлиишкиннери делегей байдалында болуп турар өскерлиишкиннерниң кол факторлары болур. Социализмниң акы-дуңма чурттары делегей политиказының бүгү-ле үндезин айтырыгларын чаңгыс аай фронт-биле шиитпирлеп, боттарының күженишкиннерин сырый аайлаштырып, таарыштырып турар. Ынчангаш ол бүгү кескү түңнелдерни берип турар, ол чурттарның он-он чылдар дургузунда демиседип келген чүүлдериниң хөй нуруузу ам боттуг чүүл болу берген. Вьетнамга империалистиг агрессияның төнчүзүн салган. Герман Демократтыг Республиканы ангылаар чорук узуткаттынган, ынчангаш ГДР даштыкы политикага идепкейлиг ажыл-чорудулгаже кирген, Куба революциязының чедиишкиннерин хүлээп көөр чорук улам-на өзүп, Куба Республиканың делегейге ат-алдары быжыгып турар.

Чоокта чаа бис социалистиг Польшаның, Румынияның, Болгарияның 30 чылын, Герман Демократтыг Республиканың 25 чылын акы-дуңма улустар-биле кады демдеглеп эрттирген болгай бис. Ам удавас Моол Арат Республиканың 50 чылы болур, аңаа тураскааткан байырлалдарга эш Л. И. Брежнев баштадыр бистиң партия-чазак делегациязы киржир.

Ол юбилейлиг байырлалдар ук чурттарның улустарының ниитилел амыдыралының бүгү адырларынга чедип алган кайгамчыктыг түңнелдериниң, социалистиг дем каттыштырылгазының быжыгып турар сырый каттыжыышкынының чайынначаа көргүзүү болган. Социалистиг күрүнелерниң чаңгыс эвиниң ЭДЧ-ның болгаш Варшава керээзиниң организациязының иштинде оларның сырый кады ажылдажылгазының ужур-дузазы амгы үеде өзүп турар. Ынчангаш бистиң партиявыс ук чорудулгага моон соңгаар-даа идепкейлиг илгиин бээр апаар.

Эштер! Делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын ханыладырының, ук чавырылдырыышкынны чайгылыш чок болдурарының, ону бүгү делегейге нептередириниң айтырыглары социализмниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказының төвүнде турар. Даштыкы күрүнелерниң удуртукчулары-биле бистиң харылзааларывыс, ооң иштинде ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт-биле, Пакистанның премьер-министри З. А. Бхутто-биле, АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер-биле чоокта чаа Москвага болган ужуражыышкыннар болгаш чугаалажыышкыннар ук айтырыглар-биле холбашкан. Ооң-биле чергелештир эш Л. И. Брежневтиң ноябрь 23—24-те Владивосток девискээринге АКШ-тың президентизи Дж. Форд-биле, 1974 чылдың декабрьда Францияның президентизи В. Жискар Д'Эстэн-биле кылыр ужуражыышкыннары, ол ышкаш 1975 чылдың январьда эш Л. И. Брежневтиң Чоокку Чөөн чүкче аян-чоруу база чугула ужур-дузалыг болур.

Чепсектиг күштерниң күчүлүг бөлүглежиишкиннерин дыка хөй чылдар дургузунда бот-боттарынга удур туруп келген Европа диңке айыыл чок чоруктуң системазын тургузарын Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары онза чугула деп санап турар. Европага айыыл чок чоруктуң айтырыын херек кырында шиитпирлээринче угланган бистиң чурттарның хөй чылдар иштинде кылып келген күженишкиннери ниити-европаның чөвүлел хуралын чылдырарынга идиг болган. Ындыг хемчээлдиг ужуражылганы төөгүде бир-ле дугаар эрттирер чорук ийзэш эвес бергелер-биле холбашканы билдингир. Ынчалза-даа ук ужуражылганың киржикчилери эки күзел чүткүлдүг болур болза, ол бергелер ыяап-ла ажып эртинер ийаар. Дээди деңнелге болур ниити-европаның чөвүлел хуралының сөөлгү чадазы чугаа боттуг түңнелдерге чедирер деп Европаның улустары идегей турар. Ынчангаш бис бодувустуң талазындан аңаа эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылып турар бис.

Бис боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаары дээш, а кедизинде барык ону шуут соксадыры дээш бүгү күрүнелерниң бот-боттарынга ажыктыг, деңэргелиг калбак кады ажылдажылгазын чедип алыры дээш идепкейлиг туржуп турар бис.

Бир эвес чаа дайынныг үскүлежиишкиннерниң одагтары хевээр турар болза, чамдык күрүнелер бүдүн-бүдүн улуг девискээрлер чавырлыышкынның чорудулгазындан дашкаар артар болза, быжыг тайбың турбас дээрзи шуут билдингир. Ынчангаш Париж дугуржулгаларының хамык чүмка күүседдиген турарын, Вьетнамга политиктиг шиитпирлээшкинниң туюулунга чедирерин, Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын бүрүн болгаш чептиг шиитпирлээрин, Кипр Республиканың хамааржыннас чоруу, тускай дугуржулгаазының болгаш девискээр талазы-биле бүдүн-бүрүн турары шыңгыы сагыттынган турарын чедип алыр дээш Совет күрүне хажык чок туржуп турар.

Азия диңке коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузары аңаа быжыг тайбыңны болгаш кады ажылдажылганы хандырарынга кайы хире улуг ужур-дузалыг боор турарыл дээрзи бөгүн онза тодаргай боор турар. Ындыг системаны тургузарынга сонуургалдыг бүгү чурттарның, хамыктың мурнунда азий күрүнелерниң кады демниг күженишкиннериниң эргежок чугулазының дугайында бодал чоорту чогуур орукту тып ап турарын бис сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис.

Бүгү делегейде боор турар таарымчалыг өскерлиишкиннерниң калбартырынга болгаш ханыладырынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылбышаан, бис ооң-биле чергелештир делегей байдалы тайбыңның болгаш социализмниң дайзыннарының чимзениишкиннеринге хамаарыштыр серемчилелди күштелдээрин, бистиң күрүнениң камгалаар аргазын улам быжыглаарын негеп турар дээрзин база барымдаалап турар бис. Планетаның делегей байдалы ниитизи-биле экижээн, тайбыңның болгаш социал депшилгениң херээн хандырарынга чогумчалыг аргалар оранчок өскен дээрзин база билдингир. Ынчалза-даа ылап-ла быжыг тайбыңче оруктуң чедиишкин бүрүзү чавырлыышкын политиказының удурланыкчылары-биле, реакция болгаш агрессияның күштери-биле шыңгыы демиселге чедип алдынып турар. Ол бөлүктер болуушкуннарның хөгжүлдезин дедирлендирерин, «соок дайынның» үезинче ону апкаар тырттарын оралдажып турарлар. Ол бөлүктер боо-чепсекти соксаал чок эндере бүдүрериче, бичии-ле чүве болза делегей байдалын база катап чидиглендиреринче оралдажып турарлар.

Ынчаарга Кыдат Улус Республиканың удуртукчулары делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының удурланыкчылары-биле, янзы-бүрү хевирниң антисоветчиктери-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының дайзыннары-биле бо-ла чаңгыс одуругда апаргаш турары хомудаанчыг.

Ол талазы-биле Совет Эвилелиниң бодалы кандыгыл дээрге, Кыдат Улус Республикага болгаш ооң удуртукчуларының амгы политиказынга хамаарыштыр бистиң туружувус эки билдингир болгай. Ол дугайын бистиң партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары боттарының чугааларынга чаңгыс эвес удаа демдеглеп келген, ынчангаш ону мен катаптап тургаһымның херээ чок боор. Бир эвес ону эң-не кысказы-биле чугаалаар дээр болза, ук туруштуң кол утказы мындыг, чүл дээрге СЭКП-ге болгаш ССРЭ-ге, бистиң өнүктеривиске болгаш эвилелчилеривиске удур угланган антисоветтиг хой-нүгүлдүг болгаш кара сагыштыг өнчүк-чоннээзерни шиитпирлиг болгаш принципиалдыы-биле өйтүр шаварын, база соң-биле чергелештир принципиалдыг үндезинге ажыл-ишчи чугаалажыышкыннарга болгаш бистиң чурттарның аразында харылзааларны ылап-ла чогумчударынга кезээде белен болуру боор турар. Бистиң ол туружувус СЭКП-ның XXIV съездизиниң шиитпирлеринге үндезилеттинген, ол туруш өскерилге чок артар апаар.

Эштер! Бистиң делегей политикавыс ангы талазы-биле тодаргай үзел-бодалдыг, хажык чок интернационалчы политика боор келген болгаш ындыг боор эртар-даа. Национал хосталга болгаш социал депшилге дээш бүгү демиселчилер-биле бис өскерлиш чок бир аай эп-сеткилдиг бис. Фашистиг хунтаның үүлгедиглеринге удур чили патриоттарын камгалаар дээш идепкейлиг туржуп турар бис, африкан болгаш өске-даа улустарының империализмге удур демиселиниң чедиишкиннеринге өөрүп турар бис.

Капитализмниң дайын соонда үеде эң-не ханы кризиске таваржып турары амгы бо үеде ажылчын чоннарының боттарының эргелери дээш, амыдыралдың бүгү талаларын демократчыдары болгаш социал депшилге дээш демиселин улам калбарып турар. Португалияга болгаш Грецияга фашистиг ёзу-чурумнарның дүшкени, капитал чурттарында ангы тулчуушкунунуң күштелгени ук демиселдиң масштабын база калбарыышкынын херечилеп турар.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң ат-алдары болгаш салдар-хамаарылгазы өзүп турарын сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис. Ажыл-чорудулганы калбартырынга чаа таарымчалыг байдалдар коммунистиг база ажылчын партияларның мурнунда ажыттынган, чаа болуушкуннарны чогаадыкчы ёзу-биле үтаап билирин негээр сорулгалар оларның мурнунда туруп турар. Амыдыралдың илип үндүрген айтырыгларын коллективтиг ёзу-биле көөр, чаңгыс аай хөделиишкиннерниң программазын ажылдап кылыр деп коммунистерниң интернационалчы чаңчылының ужур-дузазы ындыг байдалдарда улам бедип турар.

Европага тайбың, айыыл чок чорук, кады ажылдажылга дээш демиселдиң айтырыгларынга тураскааткан конференцияны 1975 чылдың бирги чартыында эрттирер деп шиитпирни чоокта чаа Варшавага болган Европаның 28 компартияларының төлээлекчилериниң консультативтиг ужуражылгазынга бир үн-биле хүлээп алган. Ук конференцияның белеткели болгаш ону чылдырары Европаның быжыг тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың диви болдурар дээш, ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктары дээш демиселдиң чедиишкиннинге идиг болур дээрзинге бистиң партия бүзүрелин илередип турар.

Бис социализмниң акы-дуңма чурттары-биле, коммунистиг база ажылчын партиялар-биле, делегейниң ажылчын ангызы-биле, национал хамааржыннас чорук, быжыг тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселжип турар бүгү улустар-биле чаңгыс одуругда кады чорупп орар бис. Тайбыңның болгаш социализмниң улуг херээ, коммунизмниң херээ тиилеттирбес!

Эргим эштер!

Советтиг Туркмения Төрээн чурттуң бедик шаңналы-биле шаңнаттырганын өөрүшкүлүг дыңнадып тур мен.

(Туркмен ССР-ни Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын эш А. П. Кириленко номчаан болгаш байырлыг хуралдың киржикчилери диңмиттиг адыш часкан турда, ук орденни республиканың тугунга кадап берген).

Төлептиг шаңнал-биле холбаштыр Туркменистанның ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен. Коммунистиг тургузуушкунунуң ниити херээнге республиканың улуг салыышкынын бүгү чоннуң талазындан бедик-биле үнелээнин бо шаңнал көргүзүп турар-дыр.

Эштер! Республиканың тугунда ам Ленин орден-биле болгаш Улустарның найыралы орден-биле кады Октябрь Революциязы орден база чайнап турар-дыр.

Ленин, Октябрь, улустарның найыралы Туркменияның ажылчы чоннарынга чаа, аас-кежиктиг амыдыралче орукту ажыткан, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү национальдарының болгаш биче буурай улустарының чечектелиишкининиң нүүрү болу берген.

Бистиң Төрээн чуртувустуң акы-дуңма улустары Лениниң тугунуң адаа-биле, Октябрьның оруу-биле коммунизм тургузуушкунунуң херээ дээш чаа-чаа тиилелгелерже бүзүрелдиг базым-биле найыралдыг, демниг чорүп орар.

Ажыл-ишке болгаш хөй-ниити херектеринге чаа-чаа улуг чедиишкиннерни, кижи бүрүзүнге хууда аас-кежикти, ог-бүле бүрүзүнге чаагай амыдыралды республиканың бүгү хамаатыларынга сеткилдиң ханызындан күзээрин чөпшээреп көрүңер.

Туркмен Совет Социалистиг Республика делгерезин!

Республиканың ажылчы чоннарының дайынчы авангарды — Туркменистанның Коммунистиг партиязы делгерезин!

Совет Социалистиг Республикаларының Эвилели делгерезин!

Бистиң улуг ленинчи партиявыска алдар!

(Эш А. Н. Кириленконуң чугаазын үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирген)

• • •

Туркмен Совет Социалистиг Республиканың база Туркменистанның Компартиязының 50 чылының дугайында илеткелди Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров кылган.

Ооң чугаалааны болза, бөгүн Туркменистанның хоорайлары болгаш суурлары алдарлыг байырлалдын эртирип турар. Туркмен Совет Социалистиг Республиканы тургузар дугайында төөгүлүг декретке ат салган уттундурбас хүнден бээр 50 чыл болган.

СЭКП Төп Комитединиң, ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чүректиң ханызындан чылыг байыр чедириишкини бистерниң чүректеривиске канчаар-даа аажок улуг өөрүшкүнү хайныктырып, Туркменистанның ажылчы чоннарының, коммунистериниң чаа энергиязын болгаш хөй-аъдын хайныктырып турар.

Республиканы Октябрь Революциязы орден-биле шаңнааны дээш, чаагай күзел йөрээлдери дээш, бистиң чуртувуста социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга Туркменистанның ажылчы чоннарының салыышкынын бедик-биле үнелээни дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунга ийиг хүлүткелин болгаш ханызы-биле өөрүп четтиргенин Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары илереткен. Ооң оон ыңай чугаалааны болза, экономика болгаш культура хөгжүлдезинге бистиң бүгү чедиишкиннеривис Коммунистиг партияның могаг-шылаг чок сагыш салыышкынының, Советтер чуртунуң бүгү улустарының бот-боттарынга акы-дуңма дузалажылгазының болгаш дем каттыштырылгазының ачызында чедип алдынган дээрзин бис эки билип турар бис.

Бедик шаңнал кандыг улуг харысалганы хүлээдип турарын ажылчыннар болгаш колхозчулар, инженерлер болгаш техниктер, эртем болгаш культура ажылдакчылары, республиканың бүгү ажылчы чоннары эки медереп билип турар. Олар төрээн Коммунистиг партиязын, ооң дайынчы штавы — ленинчи Төп Комитетти долгандыр боттарының хүрээлениин ам-даа улам сырый каттыштырар.

Коммунистиг тургузуушкунуң херээнге, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринге боттарывыстың бүгү күжүвүстү, биливисти болгаш дуржулгавысты бээривисти СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелинге айыткап тур бис.

Республиканың эрткен беш чылы эрес шудургу маадырлыг күш-ажылдың, могаг-шылаг чок демиселдиң болгаш тиилелгелерниң чылы болган деп илеткелди демдеглээн. Туркменистанның ажылчы чоннары боттарының бүгү чедиишкиннерин болгаш чедип алыышкыннарын бистиң баштайчывыс болгаш башкывыс В. И. Лениниң ады-биле, ооң чагыгларын боттандырары-биле, өлүм чок ленинчи идеяларның тиилелгези-биле холбап турар.

Амгы Туркмен ССР-ниң девискээриниң элээн кезээ боор турар Закаспий областың хаара тудуп турган революция мурнундагы Туркестан, В. И. Лениниң чугаалааны-биле алырга, ёзулуг-ла кара колоний чер турган. Чүгле Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези туркмен улустуң төөгүзүнге, өске-даа акы-дуңма улустарга ышкаш, үндезин эргилде болган. Күш-ажылчы массалар Совет эрге-чагырганың нүүрүнде боттарының улусчу эрге-чагыргазын тургузуп алган. Национал кыдыг-кызыгаар черлерниң экономиктиг, культурлуг болгаш социал-политиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринче, эрткен үеден бээр артып калган нацияларның херек кырында деңэвес чоруун ажып эртеринче угланган хемчеглерни В. И. Лениниң айтышкынныы ёзугаар партия хажык чок чорудуп келген.

Туркмен ССР-ниң болгаш Туркменистанның Коммунистиг партиязының тургустунганы туркмен улустуң төөгүзүнге эң улуг үе-чада болган. Туркменистан база-ла Совет Чөөн чүктүң оон өске республикалары дег, хөгжүлдениң капиталистиг үе-чадазын оюп эрткеш, социализмче шилчээн. Чурттуң акы-дуңма улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң бүгү талалыг дузазы чокка ол улуг шуураашкынны кылыр арга чок турган. Москва биле Ленинградтан, Уралдан болгаш өске-даа үлетпүр төптеринден республикага хөмүр-даш, шой, кан, тудуг материалдары, машиналар, станоктар, электромоторлар база өске-даа дериглер соксаал чок шуужуп кээп турган. Дуржулгалыг удуртукчу кадрлары, бүдүрүлге организакчыларын, тускай эртемниглерни чорудуп берип келген. Россия Федерациязының бүдүрүлге болгаш өөредилге черлери мергежилдиг национал кадрларны белеткээринге улуг дузаны чедирген. ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылы өөнүнга тураскааткан илеткелинге ону эш Л. И. Брежнев конкрет тодаргай чугаалаан.

Чүс-чүс чылдарда хожудаашкынны республиканың кыска хуусаада узуткаарынга, ортаакы чүс чылдар үезинден депшилгениң бедиктеринче базым кылырынга Советтер чуртунуң акы-дуңма улустарының дуза чедирген, үнелеп четтикпес деткимчезинге туркмен улус кызыгаар чок өөрүп четтирген.

Владимир Ильич Ленин Кара-Богаз-Голдуң байлактарын ажыглаарының эргежок чугулазын айтып, Челекен нефтизинге хамааржыкан ажылыштың байдалын сонуургаар чораан. Республикавыс үлетпүрүнүң эң чугула адырларын сайзырадырының, ооң бойдус байлактарын ажыглаалга шиңгээдип алырының төөгүзү Владимир Ильич Лениниң ады-биле чарылбас холбаалыг.

Туркменистанга социалистиг индустриализацияның түңнелинде херек кырында чаа үлетпүр тургустунган деп М. Г. Гапуров демдеглээн. Лениниң кооператив планынга үндезилеттингеш, туркмен кодээге ёзулуг революстуг чаартылгаларны боттандырган. Культура революциязын шынында чүзү-даа чокка эгелээр ужур таварышкан. Херээженнерни кижи-бектен хостаары, оларны ниитилелдиң күш-ажылынга, культурага, күрүнени эргелеп-башкарарынга киириштирери дээш шиитпирлиг демиселди калбартыкан. Социалистиг тургузуушкунуң чылдарында ажылчы чоннарның чаагай амыдырал деңнелин бедидер, оларның эртем-билиг талазы-биле улгаткан херектелдерин улам четче хандырар хөй-хөй ажылдарны чорутткан.

Социалистиг Ада-чуртувустуң бүгү улустары-биле деңге социализмче шилчээнивиске чоргааралдыг бис. Төрээн Коммунистиг партиявыстың ленинчи национал политиказының төөгүлүг тиилелгези ол болган.

Республикавыс бөгүн — мурнакчы техника-биле чепсеглеттен, нефть болгаш газ тывыштыг черлер, эң улуг электростанциялар, амгы үениң заводтары болгаш фабрикалары, ховар дээн каналдар биле кылымал далайлар, газ дамчыдар шугумнар, эртемниг агротехниканы ажыглап турар хөвең шөлдери, демир-орук шугумнары болгаш автомобиль оруктары мөзүлүг апарган.

Республиканың үлетпүрүнүң бүдүрүп үндүрер продукциязының хемчээли Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда 130 ажыг катап улгаткан. Юбилейлиг 60 чылын 3 миллиард киловатт-шактан ажыг ийикпе, хааныг бүгү Россияга 1913 чылда ажылдап үндүргенинден 16 катап ажыг электроэнергияны ажылдап үндүрер, 15 ажыг миллион тонна ийикпе, революция мурнунда үеде казып тыпканындан 20 катап хөй нефтини казып тывар. Бо чылын тывар газ 39 миллиард кубометр, 1975 чылда — 68 миллиард кубометр болур. Чурттуң казып тып турар бойдус газының ниити хемчээлиниң бештиң бир кезээн хирези ол.

Үлетпүрнүң машиналар бүдүрер, металл болбаазырадыр, химия, чиик, аъш-чем бүдүрер чижектиг адырларынга база улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Демир-орук, суг автомобиль, агаар транспорту, харылзаа аажок сайзыраан.

Туркменистанның индустриалдыг чер болдурарының социал-политиктиг чугула түңнели болза, республиканың ниитилел-политиктиг кужу — ажылчын ангының улуг отрядының тургустунганы болган.

М. Г. Гапуров оон ыңай кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чедиишкиннерин тодаргайлап чугаалаан. Республиканың хөвенчилери 1973 чылда Төрээн чуртка миллион ажыг тонна ак алдынны хөвен ажылының бүгү төөгүзүнүң дургузунда эң баштай берген. Кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери республиканың болгаш Туркменистанның Компартиязының тургустунганының чартык чүс чыл оон төлептиг уткууруңга белеткенгеш, бо чылын чаагай дужутту өстүрүп үндүрген, берген сөзүн алдарлыг эштэп — Төрээн чуртка миллион ажыг тонна хөвенни саткан.

Кодээ ажыл-агыйның оон өске продуктуларын — тараалы, ногааны, бахчи культураларын, виноград, эът, чүүрга, каракуль, туттан торгу удазыннары дүрген кезээр коконнар бүдүрери база оранчок көвүдээн. Кодээ ажыл-агыйның эң чугула продуктуларын садар талазы-биле 1974 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар.

Кодээ ажыл-агыйның көдүрлүушкүнү-биле чергелештир ооң кижилери база өзүп турар. Он-он мун кодээ ажыл-ишчилери Совет Эвилелиниң орденнери, медальдары-биле шаңнаан, оларның эң экилеринге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп алдарлыг атты тывыскан.

Совет Туркменистанның чартык чүс чыл дургузунда төөгүзү улустуң чаагай амыдырал деңнелин бедидеринче, бедик бүдүрүмчелиг ажылдаарынга, культуралыг дыштанырынга, уругларны өөредип, кижизидеринге, боттарының арга-мергежилдерин сайзырадаргайжыдарынга болгаш кадыын быжыглаарынга эң таарымчалыг байдалдарны улустуң эң калбак массаларынга тургузуп бээринче Коммунистиг партияның могаг чок, доктаамал сагыш салып турарын тодаргай херечилеп турар.

Республикага эртем ырак бурунгаар базымны кылган, парлалга, телевидение болгаш радио, ном парлап үндүрер ажыл аажок сайзыраан. Совет Туркменистанда культура-чырыдылышкын черлериниң сырый четкизи калбарган, коммунизмниң улуг идеалдарын байыткан, социалистиг гуманизмниң, найыралдың болгаш акы-дуңмалышкы ёзунуң, совет патриотизминиң идеалдарын пропагандалаар литература, уран чүүл шаңкын хөгжүп турар.

Туркмен улустуң эртем, культуразын хөгжүдеринге улуг орус улустуң, акы-дуңма өске-даа бүгү улустарының эртем, культура ажылдакчыларының доктаамал дуза чедирип турарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтирген бис деп М. Г. Гапуров демдеглээн.

Республиканың экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинде чедиишкиннер дээш дүрүм сугаар чоргааранмышаан, ол чедиишкиннер бис боттарывыс күш-ажылдың түңнели эвес, харын бүгү акы-дуңма республикаларның, бистиң хөй национальдыг социалистиг күрүневистиң бүгү улустарының чарылбас найыралының, бот-боттарынга дузалажылгазының база түңнели болур дээрзин Туркменистанның ажылчы чоннары тодаргай билип турар деп М. Г. Гапуров онзалап демдеглээн.

«Улустарның найыралы шаңкаш бистиң хөгжүлдевистиң ындыг күчүлүг шимчедикчи кужун социализм хөделдирип үндүрген. Хөй национальдыг совет улустуң чаңгыс эви алмаз ышкаш быжыг. Алмазтың кылаңнашкан хой янзы өңүнүң челээн тыртып келири дег бистиң улузувустуң чаңгыс эви ону тургузуп турар нацияларның хой янзызы-биле чайынналып турар, ол нацияларның кайызы-даа байлак, четче бүрүн, хостуг болгаш аас-кежиктиг амыдыралдыг чурттап чорууру» — деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан болгай.

Туркмен улустуң болгаш акы-дуңма республикаларның улустарының ниити эвес сорулгазы — коммунизмни тургузары, ниити идеологиязы — марксизм-ленинизм, ниити Төрээн чурту — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели.

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң эң улуг чаалап алыышкыны болур улустарның ленинчи найыралын моон соңгаар-даа ыдыктыг камгалаар, быжыглаар болгаш күштелдирер дээрзин туркмен улус бөгүн база байырлалдыы-биле медеглеп турар.

Бүгү совет улус ышкаш Совет Туркменистанның коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ның иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткил-биле чүгүлдүгзүүп, ленинчи Коммунистиг партияга, ооң дайынчы штавы — Төп Комитетке, Политбюрога, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунга улустуң чаагай чоруунуң дугайында, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының дугайында могаг-шылаг чок сагыш салыышкыны дээш чүректиң ханызындан эң-не өөрүп четтиргенин илередип турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында эрте-бурунгу туркмен черге болган кайгамчык улуг чаартылгалар СЭКП-ның дайынчы отрядтарының бирээзи болур Туркменистанның Коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазы-биле чарылбас кылдыр холбашкан.

Туркменистанның Компартиязы бодунуң «алдын юбилейин» СЭКП Төп Комитедин долгандыр кажангызындан-даа сырый каттышкан, идея болгаш организация талазы-биле кайналган, быжыг партия болуп уткаан. Республиканың партия организациязы бистиң алдарлыг ленинчи партиявыстың шынчы болгаш идегелдиг төлеңгизи болуп келген болгаш моон соңгаарда-даа болур, ол марксизм-ленинизмниң, пролетаржы интернационализмниң тугун моон соңгаар-даа бедик тудуп шыдаар.

Республикада коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын шиитпирлээринге ажылчы чоннар депутаттарының Советтери, профессионалдар эвилелдери, комсомол улуг ажылды чорудуп турар. Олар күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринче ажылчы чоннарның чогаадыкчы энергиязын мобилизастап, совет кижилерниң культуразын болгаш амыдырал-чурттаалгазын экижидерин чедип ап, хөй-ниитиниң политиктиг амыдыралынга идепкейлиг киржип, массаларның медерелин бедидип турар.

Республиканың беш чыл дургузунда чедип алган кайгамчык улуг чедиишкиннерни бисти өөртүп турар. Чүгле ол чедиишкиннерни быжыглаар дээш эвес, харын оларны улам ынай хөгжүдер, тоску беш чылдың онаалдаларын бүрүнү-биле күүседирин хандырар, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ам болур XXV съездизинге төлептиг ужуражыр сорулганы Туркменистанның Компартиязы салып турар.

Туркмен улус улуг Лениниң айыткан оруу-биле бүгү[?]релдиг чоруп орар. Ооң бодунуң бөгүнгү чечектелиишкини Төрээн Коммунистиг партияның, бистиң чурттуң бүгү акы-дуңма улустарының ачызында чедип алдынган. Партияның ленинчи Төп Комитединиң, ТК-ның Чиңгине секретары, шылгараңгай ленинчи Леонид Ильич Брежневке баштаткан ооң Политбюрозунуң удурткулгазы-биле коммунизмниң тиилелгезинче чорүп орар бис.

Совет Туркменистанның ажылчы чоннары боттарының ийиги беш чылынче чогаадыкчы күштери чечектелип сайзыраан, чырыткылыг келир үезинге бүзүрелдиг, Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан кирип турар.

Совет Туркменистанның ажылчыннары, колхозчулары, интеллигенциязы бистиң Төрээн чуртувустуң — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң улам ынай чечектелиишкини дээш чаа-чаа күш-ажылчы маадырлыг чоруктарны, чаа-чаа чүүлдерни кылырынга белен дээрзин республиканың коммунистери, ажылчы чоннары СЭКП-ның ленинчи Төп Комитединге, Совет чазакка бүзүредип турар.

Бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының ыдыктыг болгаш бузулбас найыралынга, коммунизмниң идеяларынга кажанда шынчы бис. Күженишкиннеривисти улам күштелдирер, коммунизм тургузуушкунунга бүгү күштеривисти болгаш энергиявысты бээр бис деп, М. Г. Гапуров түңнелинде чугаалаан.

(Эш М. Г. Гапуровтуң илеткелин адыш часкаашкыннары удаа-дараа үзе кирип турган).

Делегацияларның удуртукчулары: Россия Федерациязындан — РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Е. Ф. Карпова, Москвадан — СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң секретары В. Н. Ягодкин, Ленинградтан — СЭКП обкомунуң секретары Ю. Ф. Соловьев, Украин ССР-ден — республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Г. И. Ващенко, Белорус ССР-ден — республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев, Узбек ССР-ден — республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. М. Матчанов, Казах ССР-ден — республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Б. А. Ашимов, Грузин ССР-ден — республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Г. С. Дзоценидзе, Азербайджан ССР-ден — Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев, Литва ССР-ден — республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. К. Кайрис, Молдав ССР-ден — республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. А. Паскарь, Латвий ССР-ден — Латвияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Э. Восс, Киргиз ССР-ден — Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Таджик ССР-ден — Таджикистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Р. Расулов, Армян ССР-ден — Армянияның Компартиязының ТК-зының секретары В. Б. [illegible], Эстон ССР-ден — Эстонияның Компартиязының ТК-зының секретары Н. И. [illegible] олар алдарлыг юбилей-биле база Төрээн чурттуң бедик шаңналы-биле холбаштыр үш дакпыр орденниг Туркменистанның ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан байыр чедиргенин.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А.-М. Клычев түңнел сөс чугаалаан. Ол Туркменистанның Компартиязының ТК-зының, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан, Туркменистанның бүгү ажылчы чоннарының мурнундан СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунга коммунизм тургузуушкунунуң херээнге республиканың ажылчы чоннарының киирген улуг-хуузун бедик-биле үнелээни дээш чүректиң ханызындан изиг-биле өөрүп четтиргенин илереткен.

Байырлыг хурал хагдынганын чарлаан. Ооң киржикчилери партийжы гимн «Интернационалды» улуг сорук киириишкин-биле ырлаан. Коммунистиг партияны, ооң ленинчи Төп Комитедин алдаржыткан, Советтер чуртунуң улустарының мөңге болгаш бузулбас найыралын алдаржыткан йөрээлдер чаңгыланып турган.

• • •

Байырлыг хуралдың киржикчилеринге кежээ республиканың уран чүүл мастерлериниң концертин көргүскен. Концертке эш А. П. Кириленко, Туркмен ССР-ниң удуртукчулары, байырлалга келген делегациялар келген.

Концерт улуг чедиишкинниг болган.

(СЭТА).

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

АЖЫЛДААРЫНГА ДУЗАЛААН

ВЛКСМ Тыва обкому республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында комсомол эге организацияларының секретарьларының семинарын эрттирген.

«Республиканың комсомол организацияларының сорулгаларының дугайында» СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы А. А. Зайцеваның, «ВЛКСМ-ниң XVII съездизи болгаш идей-политиктиг кижизидилге дугайында» комсомол обкомунуң секретары Т. Ч. Салчактың лекцияларын семинарның киржикчилери дыңнаан. Ол ышкаш Ленинчи зачёт, комсомолдуң иштики ажылының талазы-биле илеткелдерни комсомол обкомунуң килдис эргелекчилери кылган.

Комсомол эге организациялар секретарьларының семинары оларның моон соңгаар эки ажылдаарынга дузалаан.

К. САНГЫ-БАДЫРАА,
комсомол обкомунуң килдис эргелекчизи.

* * *

ШАҢНАТКАННАР

Биче-чаштарны коммунистиг ёзуга кижизидериниң херээнге буянныг улуг-хуузун киирип чоруур төлептиглерниң саны чылдан чылче көвүдеп турар. Оларның аразында кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчылары, тускай эртемниглери, удуртукчулары, харын-даа бүдүн коллективтер безин бар.

Мижит Кириллович Дүтер—Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы. Ажыл-агыйны удуртур, колхозчуларның амыдырал-чурттаалгазын улам экижидер дээш ажылдарны ол кылып турар.

Чаштарның кижизидилгезинче, оларның культурлуг дыштанып, өзүп доругарынче Мижит Кириллович доктаамал кичээнгейни угландырып келген. Бо талазы-биле ооң төлептиг ажылын үнелеп, школа назыны четпээн уруглар ортузунга кижизидилге ажылынга эки киржилгези дээш Мижит Кириллович ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый, Чырыдыышкын министерстволарының Хүндүлүг бижиин-биле шаңнаткан.

Школа назыны четпээннерни кижизидериниң херээнге кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының киржилгезин улгаттырары-биле чорудуп турар Бүгү-эвилел көрүлдезиниң бирги эдээзинге чедиин алган чедиишкиннери дээш Мижит Кирилловичиниң удуртуп турары «Коммунизмче орук» колхозка база ол шаңналды тывыскан.

М. КАЛЧАН.

* * *

АЛДАН-МААДЫРЖЫЛАР БИРГИ ЧЕРДЕ

Чөөн-Хемчик районнуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң түңнел көрүлдези чоокта чаа Чадаана хоорайга болган. Совет Тываның 30 чылы оюнга тураскааткан бо көрүлдеге районнуң тос колхоз, совхозтарының кодээ культура бажыңнарында, клубтарда ажылдап турар бот-тывынгыр коллективтер киришкен.

Коллектив бүрүзүнүң белеткээн программазы, дараазында хептери, сценаны каастап алганы эрткен чылдаазынга көөрде эки деп жюри кежигүннери демдеглээн. Ол ышкаш бот-тывынгыр артистерниң күүсеткен номерлери колдуунда чаа ырлардан, шүлүктерден, танцылардан база чогаалдардан тургустунган болган. Ылангыя «Чыраа-Бажы» совхозтуң тудугжузу Ооржак Хорагайның биччии оглу Леня-биле кады сыгыртып, хөөмейлээнин, Алдан-Маадырдан Монгуш Маржымаа удурткан национал хылдыг хөгжүм ансамблиниң тыва аялгаларны күүсеткенин, Сүт-Аксы суур чурттуг Кан-оол Ондарның кезек шүлүктерин номчааның көрүкчүлер дыка сонуургаан.

Ийи хүн үргүлчүлээн көрүлдениң түңнелинде бирги черни «Алдан-Маадыр» совхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи алган. Ийиги черде Сүт-Хөлчүлер, үшкүзүнде — Чыраа-Бажының коллективи болган.

Тиилекчилерни өртектиг бараннар болгаш хүндүлүг бижиктер-биле шаңнаан.

Бистиң корр.

Бөгүн — Делегейниң студентилер хүнү

ЧУРУП, ШИМЕП ТУРДА...

Кызылдың уран чүүл училищезинге чурулга-педагогика салбыры 1967 чылда ажыттынган. Оон бээр эрткен үеде дөрт бөлүк сургуулдар училищениң ол салбырын доозуп үнген. Республиканың школаларынга черчение болгаш чурулга башкылаар 42 башкы дипломнарын алган. Тускай эртемниг башкылар черчение болгаш чурулганы башкылап эгелээнин уран чүүлче база бир базым болур.

Чурулга салбырын дооскан чамдык сургуулдар дээди өөредилге черлеринде өөредилгезин уламчылап турар. Чижээлээрге, Людмила Михайлова Москваның башкы институдунуң чурулга-башкы факультединге өөренип кирген. Любовь Цепелева Кызылдың башкы институдунда, Татьяна Шабаева — Минскиде, Александр Хертек Ленинградта Репин аттыг институтта өөренип киргилээн.

Бистиң училищеде бо чылын каастталга-шимелдениң салбырын база ажыткан. Ук салбырның келир үеде доозукчулары бистиң хоорайларывысты, суурларывысты, магазиннерни, столоваяларны каастап шимээрлер. Чаа салбырда беш ажыг кижи өөренип турар. Чаа кирген сургуулдардан Дмитрий Саая, Норбу Хүрен-оол, Саичат-оол Часкалыг дээш өскелер-даа кызымак өөренип турарлар.

Чурулга салбырын дооскан бистиң сургуулдарывыс республиканың районнарында ажылдай бергилээн. Чадааның чурулга школазында Шыырап Көк-оол, Нарын-оол Хертек Кызыл-Мажалыкта, Владимир Ховалыг Кызылда ажылдап турар.

Келир үениң чурукчулары болгаш каасталга-шимелдениң бедик мергежилдиг специалистерин белеткээринге бисте база четчир. Сургуулдар боттары база мергежил чедип алырынга изиг чүткүлдүг.

В. ЧЕЛЫШЕВА.
Уран чүүл училищезиниң чурулга салбырының эргелекчизи.

СУРГУУЛДАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Тывада баштайгы тускай өөредилге черлериниң бирээзи — кодээ ажыл-агый техникуму бодунуң туруп келген үезиниң иштинде чуртка хөй-хөй тускай эртемниг кадрларны белеткеп берген. Ооң доозукчулары элбек дүжүт, хөй сүт, дүк, эът дээш бүлүң бүрүзүнде хүн бүрүнүң демиселдилерниниң олуруунда кызымак ажылдап чоруурлар.

Бо хүннерде техникумда өөренип турар сургуулдар чүгле боттарының шилип алган мергежилинге белеткенип турар эвес, а республиканың колхоз, совхозтарынга улуг дузаны чедирип келген. Оларны часкы чер аңдарылгазында, мал чеми белеткелинде, дүжүт ажаалдазында, дүк кыргылдазының, хой олдаашкынының үезинде хөй-хөй ажыл-агыйларга көрүп болур бис. Чүгле чаңгыс чижек. Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозка зоотехния салбырының бирги курсчуларының бо күзүн ажылдап турганының дугайында мындыг бижикти совхозтуң дирекциязы техникумче чорутткан: 807 тонна тарааны арыглаан, 370 тонна тарааны хол-биле чүдүрүп, дүжүрген, 1108 тонна тарааны чүдүрүкчү дузазы-биле чүдүрүп чорутткан, 526 тонна көк суланы болгаш саваңны тыраан, 256 тоннаны сарааттаан, 15,7 тонна картофельди, 13,8 тонна капустаны ажааган, 300 дөрбелчин метр складты арыглап, минералдыг чемишчи-лигелер ураарынга белеткээн... Ол даңзыны шаң аштаарынга, хостуг хүннерде шефтеп, демир кескиндизи чыгганынга, культура-массалыг, спортчу хемчеглерге чедир санаар болза, сан фактылар оон-даа хөй. Мактал бижиктер техникумнуң сургуулдарының ажылдап турганы чер бүрүзүнден кээп турар.

Салбыр бүрүзүнүң үстүкү курстарының сургуулдары чыл санында колхоз, совхозтарга практикалап, теория ёзугаар өөренген чүүлдерин быжыглап турар. Ол үеде олар ажыл-агыйларга база дузалап турар. Быжыглаттынгаш участогунга ажылдавышаан, ажыл-агыйның экономиказының, организациязының талазы-биле анализтерни кылып, четпестерни чайладыр талазы-биле сүмелерин киирип турар.

Практика доозуаган соонда боор турар конференциялар ёзулуг-ла ындыг утказынналыг. Чижек кылдыр эрткен өөредилге чылының конференцияларының илеткелдериниң чамдыызын адап болур. «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң чер ажыл-агыйының экономиктиг анализи» деп илеткелди агрономия салбырының сургуулу В. Каменев кылган. Аңаа чер ажыглалының структуразын, тарылга ээлчештирилгезин, аңгы-аңгы сорттарның дүжүткүрүн сайгарып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн, продукцияның ботунезиниң талазы-биле база лиити чарыгдалдарның санаашкынын кылып, чер ажылын орулгалыг кылдыр тургузарының аргаларын көргүскен.

«Улуг-Хая» совхозта хөрзүн камгалалының дугайында» И. Савельевтиң илеткелинде хөрзүннүң янзы-бүрү чылдагааннардан үрелип турарын сайгарган. Хат, суг болгаш бойдустуң чайгаар болуушкуннарындан хөрзүннүң камгалаан тудум, ооң үрелиринге дузалап турар фактыларның барын айыткан. Саваңны болгаш ладылдыг карты өрттедип, шын эвес суггарылганы чорутканы хөрзүннүң үнүшке үнелиг бүдүмелдерин чидирерин чедирип турары демдеглеттинген. Ооң түңнелинде совхозтуң 800 га чери дүжүткүр шынарын чидирген.

«Дуржулга станциязында картофель бүдүрүлгези» деп илеткелде картофель олуртурунуң хуусаазын, хөрзүннүң шыгын барымдаалап турарындан ол адырның орулгалыг болурун сайгарган. Ол-ла ажыл-агыйда машина-трактор паркының техниктиг ажаалдазы чорудуп турарында улуг четпестер барындан машина, тракторларның ажылында карылгалыг байдалды өске илеткелде сайгарган.

Механизация салбырының сургуулу Шахов «Техника сепелгезиниң агрегаттыг аргазы» деп илеткелинге ол арганың экономиктиг ажыктыын, шалыкынын тода чижектерге көргүскен. Ветеринария салбырының сургуулу Чысымаа «Чаа орук» колхозта малдың халдавырлыг эвес аарыгларының тыптып турар чылдагааннарын сайгарып, ону болдурбазының аргаларын сүмелээн. Бухгалтерия салбырының сургуулу эш Изосимова «Тээли» совхозта эът бүдүрүлгезиниң экономиктиг анализин кылган.

Чыл бүрүде болуп турар конференцияларга ындыг илеткелдер ажыл-агыйларга мал, чер ажылын эртемге үндезилеп бедик орулгалыг кылдыр чорударынга салдарлыг, доозукчуларның теоретиктиг белеткелинге изиглиг болуп турар.

Ооң-биле кады техникумнуң сургуулдары чаа техниканы өөренип, мал, чер ажылын дептиреглиг арга-биле чорударынга база дузазын чедирип турар. Ооң чижээнге башкы Егоровтуң удуртулгазы-биле механизация салбырының үшкү курсчуларының бо хүннерде дооступ турар ажылын адап болур. Олар Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң чаа сүт-бараан фермазында механизастаан мал чеми белеткээр цехти кыска хуусаада эптеп, тудуп тургускан.

Республиканың кодээ ажыл-агыйының шапкын хөгжүлдезинге Тываның кодээ ажыл-агый техникумунуң үлүү улуг.

М. СААЯ.

ТИИЛЕКЧИЛЕР КЫМНАРЫЛ?

Кызыл хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң үш хонук үргүлчүлээн көрүлдези доозулган. Ол болза Совет Тываның 30 чылы оюнга тураскааткан республика көрүлдезиниң ийиги эдээзинге хамааржыр. Бирги эдээзинге хоорайның школаларының болгаш өөредилге черлериниң коллективтери киришкен. Бо удаада уран чүүлге боттарының белеткелин Кызылдың албан организация, бүдүрүлге черлериниң коллективтери шенешкен. Ооң түңнелинде көрүлдеже кичээнгейни угландырып, ажылчы чонну уран чүүлче хаара тударынга улуг күштү салып, эки белеткенген коллективтер илерээн. Көрүлдениң негелдезин ёзугаар ниити бир-ийи дугаар черлерин үндүрбээн, а уран чүүлдүң тус-тус хевирлериниң аай-биле тиилекчилерни жюри илереткен. Ниити ыры болгаш танцы коллективтериниң бирги черни тыптыр хире үнелелди алган коллектив чок болган. Ниити ыры талазы-биле ийиги черни «Энергетик» Культура бажыңының, а үшкү черни хоорайның уруглар садтарының болгаш Кызыл-садыгның бот-тывынгыр коллективтеринге тывыскан. Танцы коллективтериниң ийиги черни Телевидение болгаш радио комитединиң, үшкү черни «Энергетик» Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери бүзүрелдии-биле ээлээп. Ыры ансамбльдеринден бирги черни Кызыл-садыгның, ийигизин «Энергетик» Культура бажыңының, үшкүзүн Иштики херектер министерствозунуң коллективтери чаалап алган. Ийи-чаңгыстың номерлери дээш Кызыл-садыг, «Энергетик» Культура бажыңы, Сүт заводу тус-тузунда бирги, ийиги, үшкү черлер-биле үнелеткеннер. Каасталга-шимелде болгаш костюмнер талазы-биле «Энергетик», «Колос» Культура бажыңнары, Кызыл-садыгның концерттери эң эки боор, бирги черни үлешкен. Ийигизин Телевидение болгаш радио комитединиң база хоорайның харылзаа белдириишин, үшкүзүн Сүт заводунуң коллективтери ээлээн. Бирги, ийиги, үшкү черлерни ээлээн коллективтер болгаш тус-тус күүседикчилер дипломнар, хүндүлүг бижиктер, өртектиг белектер-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Респотребсоюзтуң (үстүнде чурукта) болгаш Кызылдың Сүт заводунуң бот-тывынгыр артистери көрүлде үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИН фотолары.

ДУШТУК

(Чечен чугаа)

Хандываа кадай өөренген чанчылы-биле даң хаязында-ла тура халып келген. Ажын-чемин хайындырып белеткээш, оглунуң удуп чыдар өрээлинче ожуум кээп бакылаан. Биче-оол дээрге чажыпда дег, куш чүтлүг хоюг сыртының бирээзин бар-ла шаа-биле кужактааш, ылым-чылым шыыладыр удаан чыткан. «Кужур оглумну, улуг-хүнде сени кым кээп дүвүредир боор, уйгун хандыр удуп алзын» дээн бодалы-биле ол кухняга катап кээп олуруп алган.

Бажың ишти ыржым-шыыдыш. Печкада өттүг хезектиң ында-хаая тазырадыр кыпканы дыңналыр. Хандываа кадай оглунуң дугайын бодап орган. Херекте бодалдар хайнырган шай шаары дег хойлуп турган. «Мээң оглум база эдептиг-ле кижи-дир ийин». Тоол-ла-дыр ам, ооң шеригден келген үечерге эш-оору шагда-ла өгленип-баштаны берди. Ол дээрге душ-даа чок. Ооң кандыг-бир кыс-биле кайа, чүге кады чораанын көрген кижи черле чок. Аныяктар чыылган черге чеде бергеш, кижи бүдүү көөрге, чүнүң-даа ужу-бажы билдинмес: бирде бирээзи-биле баштактанышкан, бирде өскези-биле ырлаан, таныылаан турар. Ынчаарга оларның кайызы бирээзи ырги бе дээрге, демгилери оозунче оон ынай сагыш-даа салбайн баргылаар.

«Кырган кижиниң моон канчап билир сен, оглум. Кенвисти мензэ таныштырып көр. Ха-дунманың аргал-йөрээлиндыйнайл-ла бис деп, чугаалаар-даа кижи-дир мен. Ол мээн чугаамны дыңнааш, кара баарын каткыжыр каттырар. Чок болза, «далашпа, авай, даңгына дег кыс оглуң турда бо-ду-ла чедип келир» деп, улур кижырып каар.

Авазын хортуктээн дүвү дег хайныкан бодалын бир-ле кижиниң эжик соктааны ара үзүп каан. Кирип келзе-ле, колхоз даргазы Сарыглар Шактар-оолович болган.

— Экии, Монгуш Дүктүголовна,—деп, ол оожум мендилээш, айтырган:—Биче-оол удуп чыдыр бе? Дүне кайы хире доңган ирги?

«Ам база бир черже ажылдадыры ол ирги бе, улус аайындан эртпес зоошчул кижи боорга, мындыг улус-тур ийин бо» дээн бодалы-биле Хандываа кадай харыылаан:

— Доңгаш чүү дээр силер, дарга. Сутта дүжүп турган кижи боор, иликтеринге доң дээрге, шил дег, кыңгыраар чорду чоп!

— Мензэ гараж эргелекчизи чугаалады. Суур үстүнде кежиг дожу ойлу берген ышкажыл—деп, дарга сагыш човап чугаалаан.—Кара-ла чааскаа ыяштар кезип, доора салып тургаш, машиназын үндүрүп алган ышкажыл. Черле эрес эр болбазыкпе. Шупту чолаачыларывыс ындыг болза эки-дир ийин.

— Чоннуң ол хире эдиг дошка доңуруп каар эвес, даргам—деп, Хандываа кадай улашкан.—Чуду каразынга кире бергенде, бызаа сугжу деп чүве ол-дур ийин!

Колхоз даргазы аякка куткан шайны ижe каапкаш:

— Че, көрдүнер бе, кырган-авай. Биче-оол бөгүн дыштанып алзын. Малчыннарга сиген сөөртүп чедирери-биле өске чолаачыдан чорудуптайн—дээш, хөглүг хүлүмзүрүй аарак үнүпкен.

«По-ох, болбас тенек меннидаа, нам кежигүнү кижилер мындыг болбазыкпе, бүгү-ле чүвениң байдалын билир—деп, Хандываа кадай бодун чектеп боданган.—Олар ажыл-ишчи кижилерниң дугайында кымзан артык сагыш салып чоруурлар. Бак-ла сеткил ынай турзунам.

Хандываа кажаада хаваннарын чемгерип кааш, чаа-ла кээп стол чанында сандайга олуруп чыдырда:

— Болур бе, кырган-авай—деп, болух уруглар бо кирип сргаанар.

Улустуң каткы-хөглүг чугаазындан Биче-оолдуң уйгузу чаштай хона берген.

Комитет кежигүнү өөрү уругларының үнүн танып кааш, ол мынчага чедир удуп чыткандан, безин чылдарда чуңуп, идик-хевин кедип четтикпээнинден ыядып калган.

— Ол мырыңай даң адар чыгай бергенде келди—деп, авазының сагыш човаан үнү дыңналган.— Колхоз даргазы ону бөгүн дыштаныр алзын дидир.

«Аарып-аржый берген кижи эвес мен, аңаа-ла чоп дыштаныр мен, аавам мынчап блар-ла болгай»—дээн бодалы-биле:

— Бээр эртинер, уруглар—деп. Биче-оол турган өрээлинден кыйгырган.

Олар халчып кээрге, Биче-оол удаан оргун эдип четтигипкен, дыдыраш кара бажының дүгүн аткаар суйбаан турган.

— Эх, сени-даа, кандыг эр дээрил аан мону—деп, уругларның бирээзи баштактанган. Дүшке чедир удуп чыдар, бистен безин дора апарган.

Биче-оолду долганып келген уруглар чир-шон-на дүшкеннер.

— Печка салыр туйбулар дүжүртүңдү бе?—деп, Биче-оол уругларның арыннарынче эргилдир көрүп айтырган.

— Чок. Чүү-даа белен эвес, ынчангаш сеңээ келдивис.—деп, Эренмаа хүлүмзүрүп турза-даа, бодун туттунган кижи боор ширинни чугаалаан.—Машинаны ам-на тывар апаар сен, чаа клувувус ол-ла хевээр турар эвес.

Биче-оол дүрген-не гаражче чоруптар дээш бөргүн хавааннн кедире салы-ла, чолдак хөректээжиниң чеңнерин чорүй кедип, эжикче угланган. Кухнядан үске даарган картофель эккел чыткан Хандываа оглу-биле үскүлешкеш, чалбыяк пашта картошказын черже ышкынып бадырар часкан. Ону харын-даа Биче-оол сегирип ап четтигипкен.

«Оглумнуң кудазы дүжер болза мындыг үе-черге өөрү бажыңга сыңышпааже-ле кежирлер, болгай аан» дээн бодалы олчаан.

— Оо-о! Куда, куда даады—деп, ава бар-ла шаа-биле бедиңнээш, хөрээн өгдеңнеди тыыпып тура, чугаалаан.—Тоол-ла-дыр ам, оода мону чип көрем че.

Уруглар халчып келгеш, Биче-оолдуң мурнун дуй туруп каппар. Эренмааның хөюг кара карактары сеңи баштактаныр, аңаа ойнап турарывыс ол ышкажыл» дээзинг. Биче-оолче хүлүмзүрүп, уткуштур көрүп келгилээн.

— Туйбуларны дүүн-не сөөртүп алдывыс—деп, Эренмаа бүзүреткен.—Шыпап-пылап.

— Эрес кыстарны—дээш, Биче-оол чүден хөглүг каттырган.

Эренмааның өөрү чорупканнар. Хандываа кадай столга чемин делгээш, Эренмааны столче чалааш:

— Өгге кирген кижи аяк эрин ызырар чоор, кызым—дээш кухняже кире берген.

Биче-оол аякка шайны куткаш, Эренмааның баарынга салып, ооң хаваанче бадып келген сарыгзымаар хылагар бажының дүгүн аткаар суйбай тудуп берген. Ынчаарга Эренмаа караан база каапкаш, оң холунуң айтыр салаазын ходуйтур сунуп, «авaң көрүп каапта» дээнинг айыткан.

Кухня ханазының маяза чанындан Хандываа кадай ону база-ла көрүп каан. «Оглумнуң орлан чүрээн тудуп турган орай кежээниң шолбаны бо ышкажыл! Тоол-ла-дыр ам, дүжүм-түлүм бе?» деп ава өөрүп келирге, ооң чүрээниң тиккиләэри безин аңаа дыңналып турган ышкаш болган. Өөрүп, амыраанындан дедир халып келгеш:

— Чемненинер, шайланар, уругларым—дей каапкаш, аал чүден чазык хүлүмзүрээн.

Биче-оол хаартыычак хевир-биле чодургеш, чугаалаан:

— Дүүн шоолуг эвес доңган-дыр эвес мен бе.

Аяк-шынаан чүлгүүр арыжылыя эгин ажыр салып алган Хандываа кадай омак-хөглүг чугаалаан:

— Биче-оолдуң кудазынга алдын сарыг куңдаганы кударларынга тудуп турганш:

«Кударларым бээр оргар
Хымыс, чекин чоогланар
Куюм сеткил чазыкыже
Кымдан хөглүг ырлажынар»

—деп, ырлаай мен дээш, бир холу-биле быктын даянып каш, турган черинге ташылай аарак эргилген.

Эренмаа биле Биче-оол каттыржып-ла үнген, Хандываа кадай оларга каттыжа берген.

—Оглунның кудазынга кижи чалавайн бардың, кырган-авай—деп, Эренмаа сыр-ла өске кижи дег чугаалаан.

— Тоол-ла-дыр ам, кудага төлептиг олутту сен-не ээлээр боор сен уруум—деп, ол шынна сеткилин чугаалааш, пениш чылыг, эргелиг көрүжү-биле көрген.

Та чүте чүве ийик, Эренмааның арнынче изиг сүт чажыпкан чүве дег, чаактары изиңейни бергеш, долаана дег долбанналдыр кыза бергилээн.

Биче-оол-биле Эренмаа кеттинип алган үне бергилээн. Хандываа кадай амыраанындан алыштарын безин часкагылапкан.

Х. ОНДАН-ООЛ.

Телевидение

НОЯБРЬ 17-ДЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы.
12.05—Медээлер.
12.10—«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен».
13.10—Өңнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы: «Частырыглар ортулуу», «Василек».
13.45—Өңнүг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клуву».
14.45—Өңнүг телекөргүзүг. «Студентилерниң Бүгү-делегей хүнү».
15.45—Өңнүг телекөргүзүг. «Ыр-74».
15.55—Өңнүг телекөргүзүг. «Бөгүн Токмода» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
16.45—«Революциядан төрүттүнген» деп хөй серияныг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги фильм—«Дошкун күс».
18.00—«Үе». Информастыг программа.
18.30—Өңнүг телекөргүзүг. «Октябрьның казырыгзы». Шүлүктээн композиция.
18.50—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Советтерниң чалгыны». 2-ги, 3-кү кезээ. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.
20.15—20.25—Чапсар.
20.25—А. С. Пушкин. «Октябрь 19-та».
21.55—«Документалдыг экран». Дамчыдылганы шүлүкчү Р. Рождественский чорудар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

НОЯБРЬ 18-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

18.00—«Понедельникте дыштаныр хүн». Телефильм.
18.50—Телефильм.
19.05—Уругларга. Мульфильм.
19.25—«Хар эриирге». Телефильм.
19.40—«Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт». Дамчыдылга.
20.10—Арсен Кабапдзе башкыының чугаазы. Телефильм.
20.30—Телемедээлер.
20.40—Чарлалдар, реклама.
20.45—«Чедирер өртээли — Сургут». Телефильм.
21.00—Тываның телевидение болгаш радио комитединиң симфония оркестриниң концерти.
21.30—23.00—«Демиселдиң түңнели». Уран-чечен фильм.

Кызыл-садыг ажыглаттынып турган садыг дериглерин садып турар.

Сарыглар Болат-оол Бегдимбоевичиниң Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумун 1969 чылда доосказ, алганы С—964850 серияныг дипломун читкени-биле күш чок деп санаар.

Кино

НОЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыынды 12.00, 13.40, «Кара майыктаашкын бедик ак кижи» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Ногаан шачырбелер» 9.00, 11.00, «Прерия» 13.00, 15.00, 19.00, «Дмитрий Кантемир» 17.00, 21.00 шактарда.
«Каа-Хем»: «Проша дажы» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, «Корунчук» 17.20, 19.10, «Кара бизнес» 21.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Колумб хем ден оол» 13.00, «Тоннель ужунда чырык» 14.40, 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Ак флюгер» 12.00, «Самурайларның туктары» (1-ги, 2-ги серияларлы) 19.00 шактарда.

НОЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ажык ном» (1-ги, 2-ги серияларлы) 10.00, 13.30, 17.00, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.50, «Опчок алышкылар» 11.20, 15.10, 16.50, «Кара майыктаашкын бедик ак кижи» 13.00, 20.40 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Дмитрий Кантемир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Проша дажы» 10.30, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Тоннель ужунда чырык» 18.00, 20.00 шактарда.

Тыва АССР-ниң Культура министерствозу Москваның Щукин аттыг театр училищезинге тыва дыл башкылаар ажылдаар (оон-биле чергелештир аспирантурага өөренир эртени бербишаан) тыва дыл башкызы херегленттиинин турарын чарлап дыңнатты.

Дараазында адресче телефоннааш, билдинмес айтырыгларны дугуржуп алыр: Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң кадр килдизи, Ленин кудумчузу 15, тел. 34-16.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000
Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үжетүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 266 ТС—00797
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 270 (9647) | 1974 чылдың ноябрь 19, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

НАЙЫРАЛДЫҢ АЯН-ЧОРУУ-БИЛЕ

Иранның шахиншагы Мохаммед Реза Пехлеви Москвада келген

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар Иранның шахиншагы Мохаммед Реза Пехлеви найыралдың аян-чоруун кылып, дүүн Москвада келген.

Иранның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга хүндүлүг аалчыны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, албаның өске-даа кижилери уткаан.

Шеригниң үш хевирлериниң — чадаг шериглерниң, ужудукчуларның, далайжыларның төлээлекчилериниң хүндүлел таңныылын чыскааган. Иранның шахиншагынга хүндүлел таңныылының начальниги рапорт берген. Иранның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимннери чаңгыланып үнген.

Иранның шахиншагы болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы совет шериглерниң чыскаалының баары-биле эрткен.

Совет мурнуe болгаш хөй-ниити ажылдакчыларын иран күрүнениң баштыңынга таныштырган.

Мохаммед Реза Пехлеви, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин олар автомашинага олуруп кааш, мотоциклистерниң хүндүлел таңныылынга үдеткеш, хоорайже чорупкан.

Хүндүлүг аалчының найысылал кудумчуларын таварты эрткен черлерин найыралчы ийи чурттуң күрүне туктары-биле, персид болгаш орус дылдарда байыр чедирген транспарантылар-биле шимээн турган.

(СЭТА).

АРТКАН ҮЕНИ ЧӨП АЖЫГЛААР

Г. ДОЛГОПОЛОВ.
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы.

Совет Тываның ажылчы чоннары, бүгү чурттуң уустары-биле бир демей, Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглеп эрттирген. Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылының планның онаалдаларын хуусаа бетинде боттандырар дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларының коллективтери көскү чедиишкиннерни чедип алган.

Үлетпүр ажылдакчыларының шудургу күш-ажылының ачызында чылдың эрткен он айларында продукцияның кол-кол хевирлерин бүдүрериниң база ону сайгарарының талазы-биле план күүсеттинген. Эрткен чылдың ол үезинге бодаарга, бүдүрүлге хемчээли 6,7 хуу ковудаан болгаш ооң ажыктыг бедээн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ол үениң дургузунда 7,1 хуу өскен. Үлетпүр продукциязының бүгү өзүлдезин ооң ачызында чедип алдынган. Пландан ажыр 1 млн. 531 муң рубльдың янзы-бүрү продукциязы сайгартынган. Планга немештир 7,8 млн. киловатт-шак электроэнергияны, 47 муң тонна хөмүр-дашты, 2967 тонна сорттуг даг-дүгүн, 28 муң кубометр дилиг материалдарын болгаш өске-даа продукцияны бүдүрген.

Байырлал мурнуу чарыжының социалистиг чарыжынга Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң, Терлиг-Хаяның моолдуң суу бүдүрүлгезиниң, Кызылдың эът комбинадының, алгы заводунуң, № 1 орук-тудуг эргелелиниң, «Тыва кодээ тудуг» трестиниң автобаазазының, Чадаананың коммунал бүдүрүлгелер комбинадының, Барыын-Хемчик районунуң коллективтери өскелерден дээре көргүзүглерни чедип алган.

Республиканың тудугжулары чаа күчүлерни ажыглалга дүргеп кирер, ажылдың шынарын экижидер база бот-үнени чиигедир дээш бо хүннерде чүткүлдүг ажылдап турар. Олче ажылчын кадрларны, материалдыг болгаш саң-хөө курлавырларны мөөңнеп, чедир кыдыннаан тудугларның хуусаазын кызырып, күш-ажылды организастаарын болгаш эргелеп-башкарарының системазын чаартып турар.

Республиканың тудугжулары эрткен он айларның дургузунда 37,4 млн. рубльдың кол фондуларын ажыглалга кирип, 52,2 муң дөрбелчин метр чурттаглга шөлүн, 960 уруглар өөредир ниити билиг школаларын, янзы-бүрү күчүлүг 300 км ажыг электри дамчыдылга шугумун, мал кажааларын болгаш өске-даа объектилерни ажыглаалга кирргеннер.

Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли он айларда эрткен чылдың ол үезинден 16,1 хуу, кереэ ёзугаар ажылдарның хемчээли —7,4 хуу өскен. Транспорт ажылдакчылары база багай эвес көргүзүглерлиг. Ниити ажыглаалдың транспорту-биле ол үениң иштинде 376,7 муң тонна чүъкту дажыглаан. Дыка хөй автобүдүрүлгелер октябрь мурнунуң социалистиг хүлээлгелерин күүседипкен. Ол ышкап сады, амыдырал болгаш коммунал хандырылга коллективтери база эки чедиишкиннерлиг болган. Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы он айларда эрткен чылдың ол үезинде турганындан 7,7 хуу, чурттакчыларга ачы-дуза чедиреринин—10,2 хуу ковудаан.

Чедип алган чедиишкиннеривисти быжыглавышаан, планда көрдүнген сорулгаларны чедип алыр дээш оон-даа улам шудургу идепкейлиг болгаш чогаадыкчы ажылдаар ужурлуг бис. Бо хүннерде бар аргаларны чөп ажыглаар, беш чылга курлавыр бүрүзү бараан болган турарынче онза кичээнгей салыры негеттинип турар. Чогум-па ол ажыл бисте четче боттанмайн турар. Улус ажыл-агыйының чамдык адырларында ындыг четпестер аңдыызында хевээр артып турары чажыт эвес.

Он айларда продукция сайгарарының планын күүседир талазы-биле 12 бүдүрүлге, а продукция бүдүрериниң хемчээлиниң талазы-биле—15 бүдүрүлге күрүне мурнунга өрелиг арткан. Олар ниитизи-биле 835 муң рубльдың продукциязын чедир бербээн. Чамдык бүдүрүлге коллективтери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилериниң планын күүсетпээн. Тудуг түйбүзүнүң чыып эптээр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектериниң, комбикорм болгаш өске-даа кылыгларның талазы-биле онаалдалар күүсеттинмээн. Чамдык продукцияларның шынары багай болуп артпышаан. Капитал тудугда бар көскү чедиишкиннер турза-даа, анда база-ла өске адырларда дег четпестер чок деп болбас. Айдан айже дыка хөй тудуг организацияалары күрүнеден бердинген онаалдаларын күүсетпес, ажыглалга кирер объектилерниң хуусаазын чыдырар чоруктар бар. Күш-ажылды организастааны кошкак, дериглерни ой-шаанда бербес. Тудуг организацияалары биле чагыкчылар аразында демниг харылзаа чок—ооң кол чылдагааннары ол-дур.

Кол фондуларны ажыглалга кирериниң планы ниитизи-биле күүсеттинмээн. Ылаңгыя Тыва электри четкизинде, мал семиртир тресте, совхозтар каттыжыышкынында болгаш өске-даа чугула объектилерде ындыг план үзүлген болуп турар. Он айларда тудугжулар барыкла 34 муң дөрбелчин метр чурттаглга шөлүн, 570 орунныг уруглар садтарын, 1400 олуттуг клубтарны болгаш өске-даа тудугларны чедир бербейн барганнар.

Кодээ черлерде чурттакчыларга ачы-дуза чедирериниң хемчээлиниң талазы-биле план күүсеттинмээн, ээзи хөй амыдырал хандырылга комбинаттарын онаалдаларын боттандырбайн баргылаан.

Амгы үеде эрткен он айларның түңнелдерин ханы анализтеп көрүп, хожудап турар коллективтерге кандыг дээштиг дуза көргүзүп болурун, мурнакчыларның дуржулгазын нептередир болгаш шиңгээдип алыр талазы-биле кандыг аргалар барын дилеп тывар болза чогуур. Чылдың доостур чоокшулаан бо хүннерде чаңгыс шак-даа халас барбазын дээш ажылдаары чугула. Партия организацияалары, чер-чер Советтери болгаш ооң депутаттары чыл планын эрте чедиишкиннинг доозар дээш демниг күштү мөөңнээр болгаш массаларның инициативазын көдүрер хүлээлгелиг. Продукция бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының талазы-биле мурнунда ай санында чедип алдынып турган ортумак хемчээлди орапчок ажып турар, шак ындыг темпини чедип алыры ам бистиң үлетпүрүнүң мурнунда тургустунуп келген.

Чаа объектилерни ажыглалга кирери дээш чер-черде партия, профэвилел организацияалары, ажылчы чоннар депутаттарының Советтери бедик харыысалгалыг дээрзин билдинир. Ажыглалга кирер тудугларга контрольду күштелдирип, ажыл-агыйның кадрларынга негелделиг болуп, тудугда күш-ажылды организастаарынга идепкейлиг киржири оларның дорт хүлээлгези болур. Кижи бүрүзү ниитилел бүдүрүлгезинге бодунуң аргаларын бүрүн киириштирер дээш шудургу ажылдаар апаар. Борта телевилекчи, монтажник, ажыглакчы, дериглер хандырыкчызы дээш бүгүле адырларның ажылдакчылары төлептиг үлүүн киирери чугула.

Чыл доостур деп турар болганда, үлетпүрүң болгаш тудугну материалдар-биле долу хандырары эң чугула. Ынчангаш чүък сөөртүлгезин саадатпас төлээде автомобиль транспортунуң ролю улуг. Автотранспорт бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары, специалистери болгаш удурткучулары улус ажыл-агыйның чүъгүнүң сөөртүлгезинде киржип турар чолаачы бүрүзү хууда планныг онаалдазын ыяап күүседиринге болдунар-ла аргалар-биле дуза чедирер хүлээлгелиг. Бүдүрүлгелерни чиг-эт-биле, тудугларны тудуг материалдары-биле үзүктелиишкин чокка хандырары оларның боттарының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге улуг ужур-дузалыг болурундан аңгыда, ол хандырып турары черлерниң ындыг сорулгаларын чедиишкинниг боттандырарынга дээштиг салдарны чедирер.

Кыш дүшкен. Улуг соок дүжери үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларның дең-дески ажылдаарынга шарын байдалды тургузары чугаажок. Бо талазы-биле энергетиктер болгаш хөмүр-даш үлетпүрүнүң база транспорттуң ажылдакчыларынга немелде харыысалганы онаап турар. Кышкы соок үеде туруушкун чок ажылдаарынга бүдүрүлгелерни одаар чүүл-биле бүрүн хандырар, ажылчыннарга чылыг хепти бээринге чедир ыяк белеткелдиг турары чугула. Ол дугайында ведомстволар болгаш министерстволар кичээнгейни кошкадып болбас ужурлуг.

Арткан хонуктарда ыяап-ла кылып доосса чогуур чүүлдерле бисте хөй.

Партияның XXIV съездизиниң айыткан сорулгаларын бүрүн боттандырар, тодарадыкчы чылды чедиишкиннинг доозар болгаш тоску беш чылдың доозукчу чылында боттандырып чорудар ажылдарга амдыгаалштан ыяк белеткенири бистиң үлетпүрүвүстүң ажылдакчыларының мурнунда тургустунуп турар чугула сорулга ол болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ УЛУГ-ХЕМ РАЙОННУҢ ХАЙЫРАКАННЫҢ № 112 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ОКРУГ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ СОСТАВЫН БАДЫЛААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Дүрүмнүң» 37,38 болгаш 39 дугаар чүүлдеринге үндезилээш округтуң соңгулда комиссиязын хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннар ниитилелдериниң дараазында төлээлекчилерин составтыг бадылаар:

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы Түлүш Дамбарович **Базыр-оол** —«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы Кара-оол Эрдинович **Уйнукай-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары Лариса Түлүшевна **Сундуй** — «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Александра Дагбаевна **Биче-Уруг** — Хайыракан суурнуң хамаатыларының ниити хуралындан.

Сюмбей Монгушевич **Болат-оол** — Ийи-Тал суурнуң хамаатыларының ниити хуралындан.

Потап Енданович **Ендан** — «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Зоя Ховалыговна **Доржу** — «Улуг-Хая» совхозтуң Ийи-Тал салбырының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Ким-оол Бодагаевич **Кыргыс** — Хайыракан сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Намнай-оол Амырович **Осумба** — Ийи-Тал сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1974 чылдың ноябрь 18.

1974 — БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛЫ

Бии-Хем районда «Хадың» колхозтуң төп сүт-бараан фермазының саанчылары, кадарчылары малдың ажаалда, чемгеридезин экижидеринче сагыш салбышаан, сүт саалдазын кудулатпайн турар. Саанчылардан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты Галина Кара-кыс бо чылдың он айларында бир инектен-не 2130 ажыг кг. сүттү саап алган. Мурнакчы саанчы Татьяна Начын-оол база элбек сүттү саггаш. Бо саанчылар фермада социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда.

ЧУРУКТА: Хадың фермазының саанчылары (солагай талазындан) Галина Кара-кыс-биле Татьяна Начын-оол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ПЛАНДАН АЖЫР

Республиканың совхозтарының бүдүрүлге каттыжыышкынының автобаазазының чолаачылары, септекчилери болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын база алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар. Ооң түңнелинде бо чылдың эрткен он айларында эки көргүзүглерни чедип алган.

Коллектив чүък сөөртүлгезиниң чыл планын күүсеткеш, бердинген онаалдадан ажыр 15 муң тонна чүъкту сөөрткен. Тонна-километр талазы-биле он айларда даалгазын 108 хуу күүсеткен.

Бүдүрүлгеде чолаачыларның он бир бригадазы ажылдап турар. Оларның аразында социалистиг чарышка Михаил Черепановтуң удурткан бригадазы бирги черни алган. Бригаданың кежигүннери бо чылдың даалгазын хуусаа бетинде боттандырган. Коллективте 30 ажыг чолаачы 1975 чылдың үлүүнге киириштир ажылдап эгелээн. Павел Иванович Сережкин, Василий Иванович Ростощевков олар хууда беш чыл планын күүсеткеш, чарыштың мурнуку одуруунда киргеннер.

К. ХЕРТЕК.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕРИ

Кызылдың алгы заводу — республиканың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ында 150 ажыг кижи бир демниг ажылдап турар. Бо улуг коллектив чыл санында бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип ап ажылдап келген. Ол тоску беш чылдың тодарадыкчы, дөрткү бо чылында база-ла бодунуң күш-ажылчы темпизин кошкатпайн шалыпкын ажылдап турар.

Заводтуң партия база профэвилел организацияалары чыл эгезинден тура социалистиг чарышче кол кичээнгейни салган. Бүдүрүлге планын баштай бригадалар, цехтер аразынга бүгү тала-биле чугаалажып көрген. Ооң соонда олар боттарының хүлээлгелерин алгылаан. Тус-тус бригадаларның кежигүннери безин боттарынга тодаргай хүлээлгелерин ап, хей-аът киришкин-биле ажылдап эгелээн.

Заводка бригадалар, ажылчыннар аразынга социалистиг чарыш ынчаар хайнып үнген. «Бөгүн бир кижиниң бедик көргүзүү — даарта бүдүн коллективтиң болур», «Чаңгыс-даа кижи чылдып калбас ужурлуг», «Ажылды чүтле эң эки шынарлыг кылыр» деп лозуң, плакаттар цехтерге көстүп келгилээн.

Мурнакчыларның баштайгы чедиишкиннерин «Идик кылыкчызы» деп хана солун чырыдып турган. Идик кылыр бригаданың бригадири Г. Лавриченко, мурнакчы ажылчыннар Т. Семина, Р. Сафиулина олар болгаш өскелер-даа боттарының мурнакчы арга-дуржулгаларының дугайында хана солунга бижип, боттарының үлегерлери-биле өөрүн улам шалыпкын ажылдаарынче хыйгырып турганнар.

Партия болгаш профэвилел организацияалары социалистиг чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп турган. Мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзүп, социалистиг чарышты улам калбартырының хемчеглерин ап келген.

Партия организациязы бодунуң хуралдарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, социалистиг чарыштың дээштиг болурунуң, ажылчыннарның экономиктиг болгаш политиктиг өөредилгезиниң, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң, бүдүрүлге планының күүселдезиниң дугайында болгаш оон-даа өске чугула айтырыгларны чугаалажып турган.

Коллективке коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин калбарган турган. Ооң түңнелинде бүдүрүлгениң шупту он бригадаларының бежи коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алган. Артканнары коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш ажылдап турар.

Үшкү кварталдың түңнелинде А. Спиринаның идиктер кылыр бригадазы социалистиг чарышка тиилекчи болган. Ийиги черни П. Казанцеваның бригадазы алган. Цехтер аразынга организастаан социалистиг чарыштың түңнелинде бирги черни коммунист М. Казанцевке удурткан кидис идиктер кылыр цеги бирги черни алган.

Партия организациязы социалистиг чарыштың дээштиг болурунче кол кичээнгейни салып келген. Заводта көскү агитацияның ажылын база багай эвес тургускан. Бригадаларның, цехтериниң ажыл-ижиниң көргүзүглерин, ажылчыннарның хүн бүрү кылган ажылын заводтуң көргүзүг самбыразынга хүнүн-не айтып көргүзүп турар.

Завод продукция сайгарылгазының эрткен айларда планын 931 муң рубльге, бараанның саарылгазының планын 918,8 муң рубльге күүсеткен.

Заводтуң кылган продукциязының шынары эки. Ол чурттакчы чоннуң үнелелин ап турар.

Партия организациязы ажылчыннарның экономиктиг болгаш политиктиг өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып келген. Эрткен өөредилге чылында заводтуң ажылчыннары экономиктиг билигниң үндезиннерин өөрениринң программазын чедиишкинниг дооскан.

Бо өөредилге чылында ажылчыннар агар-политиктиг кичээлдерде өөренип турар.

Тоску беш чылдың дөрткү чылы төнчүзүнче чоокшулап бар чыдар. Ынчангаш алгы заводунуң ажыл-ишчи коллективи бодунуң мурнунда салдынган планныг онаалдаларын чедиишкиннинг күүседир дээш бо хүннерде улам шалыпкын ажылдап турар. Ол эрткен кварталдың түңнелинде бедик бүдүрүлге көргүзүглери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле, СЭКП Кызыл хоорkомунуң болгаш хоорксомолунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ынчангаш коллективтиң ажылчыннары ол бедик шаңналдарга улам соруг кирген.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Кыштаглаашкын, чем кадагалалы, ажыглалы, учёду

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУКТУҢ УРЖУУ

СӨӨРТҮНМЭЭН САРААТТАР

«Саян» совхозтуң төп турлаандан үнгеш, удавааанда-ла Могай хемниң унунга бардывыс. Шөлдериниң кылын хар шыпкан. Белеткээн сараат сиgeннер хемниң ол-бо талаларында эндериг кестүп тур. Саянчылар ниитиниң малынга элбек чемни белеткеп алыр дээш шудургу ажылдааны оон па илдең. А белеткеттинген мал чемин кадагалап, ажыглап, ооң чарыгдалының учедун кылып турары кандыгыл? Амгы үеде бо айтырыг шыңгызы-биле салдынып турар.

Шөлдерде сарааттарның чаңгызын-даа кижаалаваан, чадагай хевээр. Ол чоокта хөй-даа, инек-даа кыштаглары хөй. Хамык сарааттарны мал-маган ол-бо талаларындан «бүзээлеп» алган, чүгле «дыт» быжыы-биле, кадарчыларның кужу-биле ызырнып турар. Кадарчылар ол халдып, бо халдып, коданның бажын дозуп турда-ла, инектер чамдык сарааттарны «мөөгүлендир» чип алган.

Могай унунда, Кара-Сугда ажааттынмайн арткан, тавычалай кестирип каан, харга бастырган тарааны мал таптай басып, чип эгелээн. Кыштаг чоогунда ажааттынмаан тараа хөй. Мал одарладып кадарар орта одар чок. Мал тарааже чаза бултап кирип турар. Дүжүдүн ажааган чамдык шөлдерде тарааның саваңын болбаан.

Мал чеми чедишпес, эрте-ле улуг хар чаапкан бо хире берге кыжын саанчылар мал чемин баш удур кажаалап албайн, оон турзжук кыштагларже сөөртүп чедирерин ам-даа организаставаан турарын кижи кайгаар чүве.

СҮГ КУДАР САВА ЧОК

Малды ажаап, азыраарында ажыл-агыйжы эвес чоруктар чүгле Могайның малчыннарындан безин тодаргай көстүп турар. Кара-Сугда бир кодан 500 ажыг хойну Седип Эрес-оол кадарып турар. Ол ам шөлээлей берген. Кодан хойну дузалакчызы Дмитрий Байкара хүлээп алган. Кыштагда тулум-даа сиген чок. Кара күзүнне бичии сула экkеп берген. Оозу ам тонуп турар. Сугну экkеп турза-даа, ону кудуп алыр ишкир сава чок, демир деспилерге кудуп каарга, соок сугну хой ишпейн турда, дошталдыр доңуп каар. Деспиде доңту балды-биле буза шаап аштап турар. Аштаан дош кажаа чанынга доңнели берген.

— Бо-даа берге ажыл чүве— деп, деспиде дош буза шаап турган Дмитрий Байкара бисте чугаалай-дыр.— Сугну ишкир доскаарга кудуп бээр болза, кижи бозу от салып, чылдып ап болур. А мындыг деспиге кудуп каарга, хойлар ишпейн турда-ла, доңуп каардыр.

— Мал чемин чүге сөөртпейн турарыл?

— Мырыңай элдептиг чүве —деп, хойжу харыылады.— Шагда-ла сөөртүп экkеп каар ужурлуг чүве-дир. Ам-даа сураг. Совхозтуң удурткучулары та чүнү бодап турар улус ыйнаан бо? Бо коданда арган-орган мал ковудаан. Азыраар, немелде чем бээр ужурлуг арган хурагашпар 60 ашкан. А оларга бээр чем чок. Чер одарладыр дээрге, чоокта оъттуг чер чок, бо кылын харлыг хоюдан хурагашнар оът тыппас. Оон ыңай мында 20 ажыг арган кошкарлар бар. Оларны шуут-ла тургузу азыраар ужурлуг. Чем чокта канчаар боор, домей-ле шөлче сүрүп каар-дыр мен. Азыравас болза, чыдыптарлар боор.

АЛГЫ-КЫШКЫЛЫГ ИНЕКТЕР

Оон чоруткаш, аныяк мал семиртир азырап турар шөлге баргаш, мырыңай кайгай бергеп бис. Херим иштинде инектерниң алгы-кышкызы кыпсыныг чүве.

— Бо чоп алгыржып турар инектер боор?

— Семис, шыырак болгаш бистен хоюп, чаарнып тураны ол ыйнаан!

Эжен бо, хамык казыралар бистиң машинавысты дүй ап келдилер!

— Орта малдар бе! Чүү болганыл?..

Чүвениң ужуруп ам-на билип кагдывыс! Адыг, бөрү көргеш, чаарыгып турган эвес, а аштааш чииледир алгыржып турар мал ышкажыл!

Семиртир азырал шөлүнде инек азырап ажаан турар малчыннар-биле чугаалажы бердивис.

— Ана ат болган мал бо, даргалар—деп, Т. Салчак чугаалады.

— Чүү болганыл?

— Ийи хонукта чем экkелбээн. Аш малды доң кажаага ийи хондур тургузарга, ат болбайн канчаар. Кончуун көрүнер даан. Алгы-кышкызы кулак уюк. Кижи-даа базып каар чыгыы. Чем дилеп турары ол-дур.

Могайның Кара-Сугда семиртир азырал шөлүнге 393 баш аныяк малды ноябрь эгезинде «семиртир азыралга» тургускан. Ол шарыжыктар ам семиририр хамаан чок, чудаар чыгап турар.

— Хүнде чемгерилге рационнуу кандыгыл?—деп, кадарчыларден айтырдывыс.

— Алды килограмм силос бээр-дир. Оон өске кандыг-даа чем чок. Мыңчаар турар болза, бо мал удавас чудап эгелээр. Чартык ай иштинде казыралар семирип байтыгай, мырыңай арыптарлар. Доң ол бир шарыжык шуут тура албастаан. Та аштааш өзээникке, та аараан. Эмчи-даа, зоотехник-даа келбес-тир.

— Саваң сиген бербейн турар бе?

— Чок. Долгандыр саваңдаа, сиген-даа эндерек. А ол хиреде сөөртүп бербес.

— Кажаадан үндүрүп, чер одарынга кадарбайн турар силер бе?

— Кадарар чер бар эвес. Ынчангаш хүнде 6 кг хире силос бергеш, бо доң херим иштинге хүнзедир тургузар. А дүне хондурар кажааның ниити мырыңай доң-дош. Адаанга дөжээр саваң, өдек чок. Оон ыңай чем белеткээр цех, сүт чылыдар чер кылдынмаан.

Могай фермазының эргелекчизи Виктор Иванович Шубин-биле база ужурашкааш, малды шак мынчаар ээ-харыысалга чок ажаап, чем бербейн, доң соок черде тургузуп турарының чылдагаанын айтырдывыс.

— Чем экkеп бербес чүвени мен канчаар кижи мен?—деп, ол бисте айтырыг-биле харыылады.

— Ферманың чанында безин белеткээн сиген, шөлдерде саваң хөй-дүр. Ону чүге сөөртпейн, семиртир азыраар малга бербейн турарыл?

— Ол дугайын совхоз директорунга чеже катап чугаалаваан дээр. Семиртир азыраар инектерге бээр силос сөөртүгезин безин эпти-ле үзүктелир-дир. Силер бо айтырыгны харын чогуур черлерге дыңнадып көрүңер. Оон башка хамык мал ат болур деп берди..

Бо дээрге эптежир арга чок ажыл-агыйжы эвес чорук-тур. Мал арып, баксырап эгелээн. А часка чедир чүү болурул? Ол ажыл-агыйның удурткучуларының шак ындыг харыысалга чок чоруктуун чүнүң-биле тайылбырлаарыл?

О. ОХЕМЧИК.
К. АРАКЧАА.
«Шынның» тускай коррлары.

НИИТИНИҢ МАЛЫН ХҮР КЫШТАГЛАДЫЫЛЫҢАР!

ХҮН АЙТЫРЫЫ—КЫШТАГЛААШКЫН

Тываның колхозтарының ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга карыы кылдыр малдан алыр продуктуларны бүдүрериин база белеткээрин көвүдедир дээш, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришпишаан, тоску беш чыл планының тодарадыкчы дөрткү чылында боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш кызымак ажылдап турар дээрзин республиканың колхозтар чөвүлелиниң болуп эрткен хуралынга, тос айлдарда колхозтарның бүдүрүлге, саң-хөө ажылының түңнелдериниң болгаш мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер талазы-биле сорулгаларының дугайында илеткелинге кодээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы эш А. К. Бакулин демдеглээн.

Республиканың ажылчы чону, агаар-бойдустуң таарымча чок болган бо чылында кодээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле элээн чедиишкиннерни чедип алган. Райкүүскомнарның кодээ ажыл-агый эргелелдери, колхозтар баштаар черлери кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарының, концентрастаарының баазазынга интенсификация ажылынче улуг кичээнгейни угландырып турар.

Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, бо чылдың тос айларында колхозтар сүттү 71,7 тоннаны, эътти (дириг деңзизи-биле) 297,9 тонна, дүктү 48 тоннаны хөйнү бүдүрген.

Октябрь 1-де байдал-биле алырга, республикада хойнуң баш саны эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 7,5 хуу, а Каа-Хем районнуң колхозтарында—16,3 хуу, «Коммунизмниң херели» колхозта 16,9, «Тере-Хөл» колхозта 23,9 хуу өскен дээрзин илеткелчи демдеглээн.

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш чарыштың мурнуку одуруун төрүүр 100 хойга онаалтыр 128 хураганы камгалап, хой бүрүзүнден 3,2 кг дүктү кыргып алган Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң хойжузу И. Данзурун төрүүр 100 хойга онаалтыр 123 хураганы менди камгалап алган. Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу Ондар Аяк-Хээ төрүүр 100 хойга онаалтыр 119—120 хураганнарны менди доруктурган хойжулар. Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозундан Көк Серенот, Өвүрде «Коммунизмче орук» колхозтан Моңгуш Намбар-оол болгаш колхоз бүдүрүлгезиниң өске-даа мурнакчылары баштаан.

Боттарының кызымак, эки сеткилдиг күш-ажылы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган механизатор кадрлар бисте хөй. Оларга «Коммунизмниң херели» колхозтан А. Лапшин, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозтан П. Ситников, К. Лифанов, «Тиилелге» колхозтан Н. Морозов болгаш Д. Дойбан, «Хадың» колхозтан В. Алексеенко, И. Некрылов болгаш өске-даа хөй-хөй механизаторларны адап болур.

Бо бүгү эки ажылдар—республика колхозтарының бүгү ажыл-ишчилериниң кызымак ажылының түңнелинде чедип алдынганы билдингир.

Оон-биле чергелештир, колхозтарның ажылында четпестер база эвээш эвес дээрзин илеткелчи-даа, санал берген эштер-даа демдеглээн.

Инек бүрүзүнден саап алыр сүдүвүс эрткен чылдыңдан 33 кг эвээжээн. Улуг-Хемниң «Х Улуг Хурал» колхоз болгаш Бай-Тайга, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларында сүт саалдазы кызырылган, А «Хадың» колхоз эрткен чылга деңнээрге саар инек бүрүзүнден-не 380 кг эвээш сүттү саап алган.

«Тере-Хөл», «Искра», «Малчын», Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг, «Хадың», «Х Улуг Хурал», «Чаа орук», Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» болгаш «Тиилелге» колхозтары эът бүдүрерин эвээжеткен. Бо ажыл-агыйлар малды одарладып семиртир талазы-биле ажылды четпес организастаан болгаш ол четпестерни чайладырының хемчеглерин ам безин кошкак чорудуп турар.

Республиканың колхозтары дүк бүдүрер планын 88,2 хуу күүсеткен. Моңгун-Тайга районнуң колхозтары дүк бүдүрер планын чүгле 60,3, а Өвүрнүү — 61,4 хуу чедирген.

Колхозтар ниитизи-биле төрүүр 100 баш хойга онаалтыр 81 анай, хураганны камгалап алган турда, Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары—чүгле 49-ту алган. А бо чылын 27 муң баш хире хой, өшкү кызыраанын чүнүң-биле тайылбырлаарыл? Бо ажыл «Х Улуг Хурал», «Малчын», «Кара-Хөл» колхозтарының удуртукчуларының кичээнгейин олче угландырарын негеп турар.

Тарылга шөлдеринче органиктиг чемишчидилгелер төгерри-биле июньну шалыпчы ай кылдыр чарлаар дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы турбуже, «Коммунизмниң херели», «Искра» колхозтар ол ажылче ханылап кирбээн, планын күүсетпээн.

Келир чылдың дүжүдүнүң магадылалын амдыгааштан эгелеп тургузар херек. Аңаа эң кол чүүл четчир санныг үрезинниг белеткеп алыры. 1975 чылда бистиң республиканың ажыл-агыйларынга 10386 тонна үрезин негеттинип турар. А октябрь 15-те байдал-биле алырга, ажыл-агыйларда 7996 тонна үрезин бар, азы херегледиң 74,0 хуузу. Өвүрнүң колхозтарында, «Кара-Хөл», «Тере-Хөл», «Малчын» колхозтарда үрезин шуут чок.

Колхозтарда тудуг ажылы оожум темп-биле чорып турарын хуралга демдеглээн. Ылаңгыя «Ак-Эрик», «Искра», «Хадың» болгаш Өвүрнүң «Коммунизмче орук» колхозтары аңаа хамааржыр. 1974 чылда республикага ажыглаалга кирзе чогуур 3 инек кажаазының чаңгызы-даа кирбээн. 70 хой кажааларындан 55 ажыглаалга кирген.

Колхозтар кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери-биле хандыртынза-даа, дээди эртемниг кадрлар ам-даа негеттинип турар. Чурттуң дээди өөредилге черлеринче оолдар, кыстарны өөредип чорудар ажылды чамдык колхозтарның удуртукчулары херекке албайн турар. Оон-биле чергелештир, тускай эртемниглерниң билиин бедидериниң кодээ ажыл-агый техникумунуң чанында школазынче Эрзин, Чөөн-Хемчик районнарның колхозтары, «Коммунизмниң херели», «Хадың» колхозтары ортумак звенонуң кадрларын кончуг эвээшти чорудуп турарын ол школаның эргелекчизи эш Елизарева болгаш санал берген өске-даа эштер шүгүмчүлеп, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ындыг школаларын безин эки-ле билбес боор турарын четпес деп айыткан.

Республиканың малчыннарында эң харысалгалыг—малды кыштагладыр үе келген. Бо чылын 23 муң баш мыйыстыг бода малды, оон иштинде 11 муң инекти, 384 муң баш хой, өшкүнү, 2,5 муң хаванны, 11,4 муң чылгыны кыштадыр. Ынча баш малды кыш ажырарынга 127,1 муң тонна сиген, 217,1 муң тонна силос, 35 муң тонна концентраттар, азы 138, 6 муң тонна чем единицазы негеттинип турар. Ам херек кырында—72,6 муң тонна чем единицазы бар, азы бүгү херегледиң 52,4 хуузу. Ынчангаш тараа саваңын малга чымчадыр хоодуп бээрин ажыл-агый бүрүзүнге ажыглаары чугула. Ындыг турбуже Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары мал чеми белеткээр кухняларны, цехтерни амга чедир кылып албаан.

Тодарадыкчы чылдың төнчүзүнге чедир 1,5 ай арткан. Бо үениң дургузунда республиканың колхозтары күрүнеге 1224,5 тонна эътти, 61,0 тонна сүттү садар. Бир эвес бар курлавырларны чоп ажыглаар болза, үстүнде хүлээлгелер күүсеттинер дээрзинге хуралдың киржикчилери быжыг бүзүрелин илередип, чугаалашкан айтырыг талазы-биле тускай доктаалды хүлээп алган.

Республиканың колхозтар чөвүлелиниң хуралынга СЭКП обкомунуң ниити секретары эш В. Филиппов киржип, колхозтарның ажыл-ижиниң, сорулгаларының дугайында делгереңгей чүве чугаалаан.

М. КАЛЧАН.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ДАРЫЙ ЧАЙЛАДЫР

«Ниитиниң малын чем-биле хандырарының немелде хемчеглериниң болгаш 1974—1975 чылдарының мал кыштаглаашкынын эрттирер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырары-биле Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери эвээш эвес чүүлдерни кылган. Мал чемин белеткээринче колхозчуларны, совхозтар ажылчыннарын болгаш шефтеп турар организацияларны хаара туткан. Ооң түңнелинде район 14 376 тонна сигенни белеткеп, планын 96,1 хуу күүсеткен, 500 ажыг тонна сенажты салган, 14.166 тонна саваңны бөлүп сарааттаан.

Ажыл-агыйлардан «Алдан-Маадыр» совхоз 2813 тонна сигенни белеткеп, планын 171 хуу, «Сүт-Хөл» совхоз 2.227 тоннаны белеткеп, планын 121 хуу, «Искра», «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтар сиген планын 101—107 хуу боттандырган.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдары районнуң ажыл-агыйларынга хайнышкынныг чорып келген. Районга кыштаглар септээр 40 звено ажылдап турган. 186 муң ажыг шээр мал кыштаар шупту 474 кыштагдан ам 460 кыштаг бүрүн белен болган. Бода малдың 145 кыштаандан 142 септеттинген. Бо хүннерге чедир районда муң ажыг малчыннар кыштагларында хонгулап алгылаан.

Мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылдарын «Искра», «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтар, «Алдан-Маадыр», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар организастыг чоруткаш, ону чедиишкинниг дооскан.

Ам мал кыштагларында 16.340 тонна сигенни, саваңны сөөртүп чедирген.

Ажыл-агыйларда мурнакчы малчыннар кыштаглаашкынга белеткелге эң-не идепкейлиг киришкеннер. Олар одек-кыштаан боттарының күжү-биле септеп ап, кыжын малынга чиртири-биле 20-ден 40 тонна чедир сиген, саваңны дүжүртүп алгылаан.

Сүт-бараан фермаларындан «Искра» колхозтуң Арыг-Бажында фермазы (эргелекчизи Моңгуш Люндуп), СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн фермазы (эргелекчизи Моңгуш Алдын-кыс) кышка ыяк белеткенип алган.

Бо чылын районга ниитизи-биле малдың баш саны өзүлделиг болган. Ынчангаш шээр малга 40 чаа кыштагны, бода малга 4 чаа кыштагны немеп туткан.

Оон ыңай малды кышкы үеде суг-биле хандырарының айтырыы районда нарын болуп артпышаан турар. Районда ниитизи-биле 80 автоводовоз санаттынып турар. Олардан херек кырында 44 машина ажылдап турар, 18-ти эде дерээн, а арткан 18-и шуут ажыглавас кылдыр үрелген. Суг кудар 31 саваның 23-ү ажаа, а 8-и үрелик. Эде дерээш, өске сорулгага ажыглап турар автоводовозтарны катап тургузары эргежок чугула. Районнуң ажыл-агыйларында 67 скважина кудуктан 13-ү шуут ажылдавас. Оларны Кызылда суг ажыл-агый чериниң тудуг-монтаж эргелели кылыры-биле август айда-ла ажыл-агыйлар-биле керээни чарган. Ынчалзажок кудуктар амга чедир-ле бүтпээн.

Зоотехниктиг негелде ёзугаар алырга, районда малдың бедүүн мал чеми-биле хандыртынганы 34,5 хуу, силос-биле—11,4 хуу, концентраттар-биле—32,1 хуу болуп турар. Бо саннар чүнү көргүзүп турарыл дээрге, бистиң районга кыштың байдалы нарын-берге болуру тодаргай-дыр. Ылаңгыя «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы, «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырлары мал чемнери-биле кончуг четпес хандыртынган. Ол черлерге мал чемин хумагалыг чарыгдавас болза, кыжын мал бергедээр апаары чугаажок. Мону барымдаалааш, саваңны чымчадыр хайындырып, өске чемнер-биле холуп, амдан-сүүзүн киргеш, малга бээринче ажыл-агыйларның удуртукчуларын онза кичээнгей салыры чугула.

«Сельхозтехниканың» Чадаана каттыжышкыны «Искра», Ленин аттыг колхозтарда, «Чыраа-Бажы» совхозта бызаа база инек кажааларын чедир кылбаанындан амдаа ажыглаалга кирбээн.

Кыштаглаашкында бар четпестерни доп-дораан чайладырының боттуг хемчеглерин колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери алыр хүлээлгелиг.

А. ЧАМЗЫРАЙ,
районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги.

СЕССИЯГА КӨРГЕН

Ниитиниң малынга четчир чемни белеткээр, кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын шыңарлыг доозар дээш демиселге «Барлык» совхозтуң ажылчыннары багай эвес киришкен дээрзин совхозта мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылдарының чорып турарының дугайында айтырыгны чугаалажып, кодээ Советтиң сессиязынга демдеглээн. Ол ажылдың чорып турарының дугайында кол зоотехник К. Кужугеттиң илеткелин дыңнаан.

Совхозтуң 34818 баш шээр малы болгаш 3268 баш бода малы 112 кыштагларга кыштаар. Бо хүннерде байдал-биле алырга, хой, өшкү кыштаар 80 кажааларлан 74 белен, бүрүн септеттинген болгаш мыйыстыг бода малдың 32 кажааларының септелгези доозулган. Совхоз бо чылын 5 хой, бир инек кажааларын немей тудуп, ажыглалга кирер.

Кыштаглар септелгезинде 38 кижилиг 6 звено ажылдап турар. Олардан совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында хойжу бригаданың бригадири Норбу-Самбуу Саяның удурткан звено шудургу ажылдап турар. Ол салбыр кыштаглар септээрин бүрүн дооскан. Аксы-Барлык салбырда Ончат Хомушкуга удурткан звено кыштаглар септелгезинге база идепкейлиг ажылдаан.

Малчыннарның кыштагларында бөгүнге чедир 357 тонна сиген, 75 тонна көк-сула, 140 тонна саваң чедиртинген.

Малды хүр-менди кыш ажырар дээш кызымак ажылдап турар малчыннар совхозта хөй. Мурнакчы кадарчы Датпаа Ооржак 10 тонна сиген белеткээр хүлээлге алгаш, 15 тонна чедирип, кыштааның үүрмек септелгезин боду ой-шаанда эки шыңарлыг кылган. Кышка баш удур ыяк белеткенип алыры дуржулгалыг малчынга чаңчыл апарган. Ынчангаш оон көргүзүү чыл бүрүде бедик болуп турар.

Хойжулар Киров Кужугет, Сарыглар Бады-Байыр, Сарыглар Модагандай, Хомушку Үүртак олар база кыштаглаашкынга эки белеткенгеннер. Ол хойжулар тодарадыкчы чылда 100 хойга онаалтыр 90—110 хураганнарны камгалап ап, дүк кыргып алыр хүлээлгелерин база ажыр күүсеткеннер.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын чорудуп турарында четпестер база бар. Кышкы үеде суг сөөртүрүнге херегле-зе чогуур суг сөөртүр 16 автомашиналарның чүгле алдызы белен. Суг кудар 50 саваларның 50 хуузу септеттинген. Совхозтуң хойжу коданнарынга херек 220 демир оңгачаларның чүгле чедени бо хүннерде бар.

Тараа саваңын үүрмектээш, чымчаткан мал чеми кылдыр белеткээр 3 цехтерни тударын планназа-даа, ол күүсеттинмээн. Малчыннарның кыштагларында чунар-бажыңнарның болгаш кызыл-булуңнарның септелгези ам-даа доозулбаан. Кодээ Советтиң күүскомунуң сессиязы кыштаглаашкынга белеткелде четпестерни айыткаш, оларны дарый чайладырын совхозтуң дирекциязынга, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге дааскан.

О. МОҢГУШ.
Барыын-Хемчик район.

ЧАА КЫШТАГ

«ҮТКА 25 чылы» совхоз бо чылын Чинге-Арга деп черде бир чаа хой кажаазын, бир чуртталга бажыңын туткан. Ону совхозтуң тудугжулары кылган. Ол тудуглар ам бүрүн доозулган. Хой кажаазын эрээлдээш, ында хураганнар азырап, тургузар клеткаларны үзүктээн. Чуртталга бажыңының иштин чугайлап, печказын салып каан.

Чаа кыштагда совхозтуң хойжузу Бегзи Дартай кожүп чеде берген. Кыштагда сүт кудар улуг доскаар, мал суттарар оңгачалар, саваң бар. Сигенни хойжу бүрүзүнге нормалап үлээш, оон соонда кыштагларга чедирер. А хойжу Бегзи Дартай бодунуң белеткеп алган сигенин ынчап сөөртүп алыр бодап турар.

Д. АРАКЧАА.

Ак-Чыраага баарлар

Эрзин районда «Коммунизмче орук» колхозтуң баштаар чери бо чылын чамдык бода малды ыраккы Ак-Чыраага кыштагладыр деп шиитпирлээн. Ында ам ийи кодан инек чеде берген. Оларны дуржулгалыг кадарчылар Ч. Санчаа, К. Калиндиви малдап турар. Удавас аңаа колхозтуң 1000 хире чылгызы чеде бээр.

Малчыннарны одаар мяш болгаш амыдырал херегледиң барааннары-биле бүрүн хандырган. Малды доктаамал суггарары-биле бир водовозту ында быжыглаан. Ветфельдшер тускай эртемниг кижи инекти өске улус-биле ээлчежип кадарбышаан, колхозтуң Ак-Чыраада барган малын эмнеп чорүп турар.

Ажыл-агый ында 291 тонна сигенни прессеп, белеткеп алган.

Е. АРАКЧАА.

Мурнакчыларны шаңнаан

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртүү чылының планныг сорулгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң ажыл-ишчилери кызымак ажылдаан. Социалистиг чарыштың тиилекчилери мурнакчы ажылдаан малчыннар, тараажыларны шаңнап, мактаан. Ылаңгыя төрүүр 100 хойга онаалтыр чүстен 135 баш чедир хураган, бир хойдан 2-ден 2,7 кг чедир дүк алгылаан К. Машпак, О. Хеймерек, К. Дарышпаа, М. Ырыш оларны колхоз баштаар чери бажың херекселдери, хевистер болгаш чадыгпар-биле шаңнаан. Оон өске мурнакчы малчыннарны, механизаторларны акша-биле шаңнаан.

О. САЙЫН.

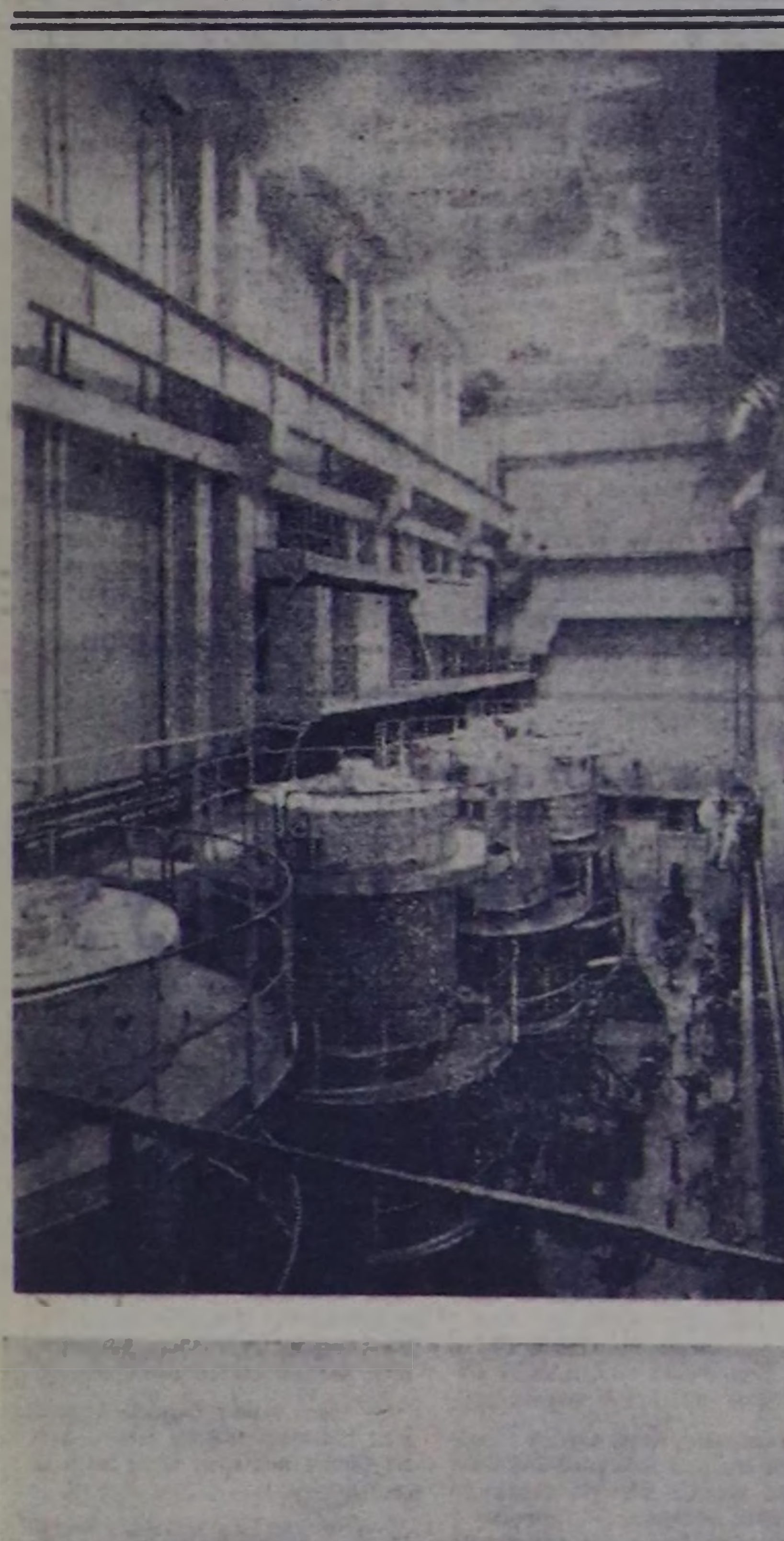

ЧАА КАЖААЛАР

Хүр кыштагладыышкынга чугула айтырыгның бирээзи—малга четчир, эки шыңарлыг кажаа-турлагны белеткээри болур. «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында бо ажыл багай эвес тургустунган. Кыштаглар септелгезин, ферма, бригадаларже мал чемнери сөөртүрүн эки организастаан.

Чаа кажаа немей кылыр онаалдалыг С. Хомушкуга удурткан бригаданың ажылын мактаар апаар. Бызаңчылары хөй эвес, чүгле 10 кижилиг хирезинде олар ийи-ле айның иштинде улуг үүле-херекти бүдүрген.

Кара-Хаяда болгаш Шөлде-Мажалыкта бирээзинге-ле 600 хой кирер ийи чаа кажааны көрген кижи бүрүзү сонуургаар. Оон иштинде хой төрүдер, хураган мандыдар өрээлчигештерни таарымчалыг.

Быска үениң иштинде бригада улуг ажылды бүдүрген, ол болза күш-ажылды шын организастааның, кижи бүрүзү бир деңниг ажылдааның бадыткап турар. Кертик-оол, Садыгжы, Саая, Сатпара, Чыртак-оол ышкаш мергежилдиг бызаңчылар бар.

С. ТАВА-САМБУ.

СПЕЦИАЛИСТ ИЛЕТКЭЭН

Кыш бодунуң эргезинче кирген: даглар, шыңаалар хар-биле шыптынган. А кышка «Мөген-Бүрен» колхозтуң ажыл-ишчилери канчаар белеткенгенил? Ол айтырыгны Мөген-Бүрен кодээ Советтиң ээлчеглиг сессиязынга чугаалашкан. Аңаа колхозтуң кол зоотехниги Ооржак Сереңмаа илеткел кылган.

Малга четчир чемни белеткээр, ону хүр-менди кыш ажырар дээш мөген-бүренчилер кызымак ажылдап, 223 тонна сигенни, 220 тонна комбикормну, 8 тонна будук-бүрүнү белеткеп алган. Хойжулар хонар 3 кыштагны чаартып туткан, 5 чазагны септээн. Малчыннарга болгаш кыргылда пунктуларынга 4 бажыңны немей кылган. Кыштаглар септээр ажылга Иргит Көкээктиң удурткан тудугжулар звенозу эки ажылдаан.

«Ниитиниң малын чем-биле хандырарының талазы-биле немелде хемчеглерниң болгаш 1974—1975 чылдарның мал кыштаглаашкынын эрттирер дугайында» СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле чамдык ажылдар кылдынза-даа, кыштаглаашкын ажылында дарый чайладыр ужурлуг четпестер ам-даа бар.

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының уламындан мал чеми культураларының болгаш сигенниң үнүжү багай болган ужурунда, мал чеминге херглеттинер бүгү-ле чүүлдерни белеткээри чугула дээрзин үстүнде адаанывыс доктаалда айыткан болгай. Ындыг турбуже мал чеминиң белеткелинге чылдың-на киришпес, а кыш чоокшулап орда колхозтан сиген негээр малчыннар ам-даа бар. Ындыгларга чылгы болгаш сарлык кадарчылары Көшкендей, Багай-оол олар хамааржыр. Хуу малды ниитиниң малындан аңгылап, үспейн турарындан кажааларда мал дакпыш байдалда турар. Мал чемин, дусту кыштагларга хуваарда, колхозта автодензи чогундан ооң учёду кончуг кошкак тургустунган. Малчыннар ортузунга лекция, беседаларны, зооветеринарлыг өөредилгени колхозтуң тускай эртемниглери доктаамал эвес чорудуп турар.

Септелге ажылының шүшпениинден хойжу бригадаларда 4 кыштагның белеткели багай. Мал чемгереринге ам безин 53 шагжалар, 30 ажыг оңгачалар негеттинип турар.

Кыштагдан көжүп чорууда кажаа-хоразының көржеңин хоорул, ону келир кыштың одаар чүүлүнге хереглээр кылдыр белеткевес чоруктуң уржуундан чамдык малчыннар амдыгааштан эгелеп одаар чүүл талазы-биле бергедеп турар апарган. Суггат чок Шегетейниң Кара-Даг девискээринде Херлин Иргит, Доржу Эмер-оол, Саая Шожул оларның кыштагларынга суг чедирер автомашиналар чедишпейн турар.

Бо четпестерни дарый чайладырын колхоз баштаар черинге (даргазы С. Шыдыраа) кодээ Советтиң сессиязы дааскан.

Х. КУСКУН-ООЛ.
Моңгун-Тайга район.

АТОМНУҢ ТАЙБЫҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Ленинградтың хайынган суг-биле соодар, уран-графит реакторларлыг кылдыр тудуп тургускан, атом күжү-биле ажылдаар В. И. Ленин аттыг электростанциязы —Совет Эвилелиниң атомнуг эң улуг электростанциязы. Оон кол корпузу машиналар турар ийи залдыг болгаш реакторлар турар аңгы-аңгы оран-саваларлыг ийи энергетика блогундан тургустунган.

Ленинградтың атомнуг электростанциязын тудуп тургусканы болгаш ажылдадып эгелээни атом ядрозунуң күжүн тайбың ажыглаарынга улуг болуушкун болган.

Бирги блокту ажыглап келген кыска үениң дургузунда безин станцияның энергетика күчүзү бир миллион киловатт болурунга четкен.

ЧУРУКТАРДА: оң талада — станцияның насос залы; солагай талада — Ленинградтың В. И. Ленин аттыг атомнуг электростанциязының ниити хевири.

М. БЛОХИН биле **С. СМОЛЬСКИЙНИҢ** фотолары. **(СЭТА-ның фотохрониказы).**

БАЗЫРАКТА

Кыжын хүр чыл ашкан, кужу семис малдың продуктулуу-даа бедик, ооң чаш төлү-даа боткур, дүрген мандыычал болурун С. Н. Оскур бодунуң ажыл практиказындан бүзүреп көрген. Ол чүгле «Мурнакчы» колхозта эвес, Бай-Тайга районда безин хоочун, харын сураглыг малчыннарның бирээзи. Төрээн колхозунга бо аразында чеже аныяк малды немей өстүрбээн, күрүнеге чеже тонна эътти болгаш дүктү белеткешпээн дээр. Ол бүгү ала чайгаар бүтпээн, кызымак, мергежилдиг ажыл-иштиң түңнелинде боттанган.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында алган социалистиг хүлээлгезин Салчак Наадынхоевич мурнуку чылдарда ышкаш база-ла чедиишкинниг күүсеткен. Ооң кол көргүзүглери мындыг: чүс хойга онаалтыр 110 хураганы менди доруктурган, хой бүрүзүнден-не 2600 грамм дүктү кыргаан. Ол ышкаш чайгы семиртиилгени, кускуодарладыышкынны шын организастаанындан ооң кодаң хою шупту ортумактан өрү күштүг.

Шуйнуң Базыракта малчынның кыштаанга барган кижи бүрүзү ону сонуургап мактаар, ында бүгү чүве таарыштыр кылдынганын, чурум чыскаалдыг, эки белеткеттингенин көргеш, бо дээрге ёзулуг ажылчын кижиниң чурту кылдыр үнелээр. Мурнуку чылдарда ышкаш, ам база-ла 10 тонна сигенни боду белеткеп, 9 тонна өдекти кургаткаш, бөлүп алган, кажааларының бөдүүн септелгезин чогуур өйүнде кылган. Ол ышкаш хой суггарар коошпаларлыг, чемгериилге саваларлыг.

Салчак Наадынхоевичиниң ак сеткилдиг күш-ажылын коллективи хүндүлээр, партия болгаш чазак үнелээр. Ооң хөрээнде Күш-ажылдың Кызыл Тук орден чайнап чорууру таварылга эвес. Шуй кодээ Советтиң депутады, ол хой-ишти хүлээлгезин күүседир, соңгукчуларының мурнунга отчёдун бээр талазы-биле база мактадыг.

К. СЕМИС-ООЛ

ШЫН

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 13 (36)

ДАЙЫНЧЫ БЕЛЕН ЧОРУКТА

ЧУРУКТА: «1-ги класстың специализи» деп атты дужаап алырынга белеткенирнинге лейтенант Таптыгинге улуг лейтенант Смакотин дузалап тур.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Стратегтиг хевирниң ракета шериглериниң Н кезээниң хуудa составы бодунуң байырлалын дайынчы болгаш политиктиг белеткелге тергиин эки чедиишкиннер-биле уткуп турар.

Ракетчиктер совет улустуң тайбың куш-ажылын камгалаар талазы-биле заңгаа агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалында дун-даа, хүн-даа дивейн, серемчилелдиг эрттирип турар.

Олар арга-мергежилин хүн бүрү шудургу сайзырангайшыдып, политиктиг болгаш дайынчы белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар.

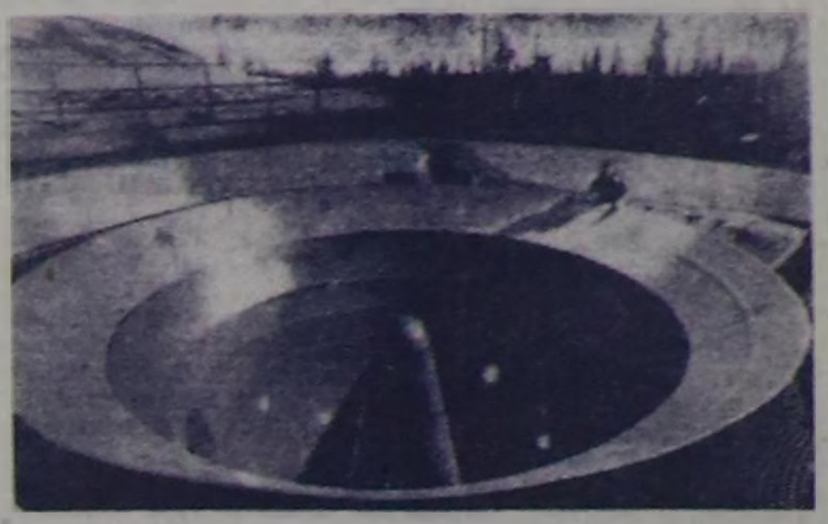

ЧУРУКТА: ракета техниктиг хынналдаңның мурнунда.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧУРТТУҢ ОТТУГ КАМГАЛАЛЫ

Бөгүн — Ракета шериглериниң, артиллерияның хүнү

Генерал-полковник П. ГОРЧАКОВ,
Стратегтиг хевирниң шериглериниң политиктиг эргелелиниң начальниги, Совет Эвилелиниң Маадыры.

Тоолчургу «катюшаларының» болгаш муң-муң артиллерия чепсектериниң дааштаашкыны-биле 1942 чылдың ноябрь 19-туң даң бажында Сталинград чоогунга Совет Армияның кандаар-даа аажок улуг шаап халдаашкыны эгелээн. Ол болуушкунга тураскаадып, Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет артиллеристерниң дайынчы ачы-хавыязын демдеглээри-биле ноябрь 19-туң хүнүн Артиллерия хүнү кылдыр чарлаан.

Дайын соолуундеги үеде Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бистиң чурттуң экономиктиг болгаш техниктиг күчү-зүнүң ачызында кыска хуусаада Чепсектиг Күштерни шынар талазы-биле чаартып, ылаңгыя Чепсектиг Күштерниң чаа хевирин—стратегтиг хевирниң ракета шериглерни тургускан. Ооң-биле холбаштыр артиллерия хүнүн 1964 чылда Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнү кылдыр эде адаан.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң алдарлыг тиилелгелериниң төөгүзүнге эвээш эвес кайгамчыктыг арыннарны киирбизээн дайынчы ракетчиктерниң болгаш артиллеристерниң хүнүн бистиң чуртувус үжен бир катап демдеглеп турары бо. Совет кижилер бирги чергениң ракета техниказын болгаш артиллерия чепсээн тургускан эртемденнерни болгаш конструкторларны, инженерлерни болгаш техниктерни, ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларын улуг хүндүткел-биле көрүп турар.

Совет артиллерияны хөгжүдеринче Коммунистиг партияның доктаамал кичээнгейиниң ачызында Кызыл шеригниң артиллерия кезектери хамааты дайынның болгаш даштыкы интервенцияның чылдарында эрес-дидимин көргүскеннер.

Дайын мурнундагы беш чылдарда гар индустрияны хөгжүдеринге бистиң күрүнениң чедип алган чедиишкиннери шериглерниң бүгү хевирлерин, ылаңгыя артиллерияны үндезини-биле чаарты чепсеглээр сорулганы шиитпирлээр арганы берген.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары В. Г. Грабин, Ф. Ф. Петров, И. И. Иванов, Б. И. Шавырин болгаш өскелердаа удурткан конструкторлар бюроларының кужениишкиннери-биле Кызыл шеригниң артиллерия парыгынга чаа артиллерия системаларының 18 хевирлери немешкен. Шынар талазы-биле олар даштыкы шериглерниң эң эки хевирлерин ажып турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының тулчуушкуннарының шөлдеринге совет артиллериязының оттуг күчүзү болгаш артык күштүг көзүлген. Дайын чылдарының дургузунда совет артиллерия сан база шынар талазы-биле өскен. Артиллерия оду-биле 70 муң ажыг фашист танкылар узуткаттынган, зениттиг артиллерия дайынчылары дайзынның 21 муң ажыг самолёттарын дүжүр аткан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының тулчуушкуннарының шөлдеринге артиллеристерниң көргүскен эрес-маадырлыг чоруун Совет чазак бедик-биле үнелээн. Дайын чылдарында 1800 артиллеристерге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан, 1 миллион 600 муң артиллеристер орденнер база медальдар-биле шаңнаткан, артиллерияның 650 хире полктарын болгаш бригадаларын гвардейжи кылдыр эде тургускан, 800 ажыг кезектерниң болгаш каттыжышкыннарының дайынчы кызыл туктарынга орденнерни кадаан.

СЭКП ТК-ның айтышкыны-биле дайын соолуундеги үеде янзы-бүрү чергениң болгаш хевирниң ракеталарын тургузар талазы-биле ажыл калбарган. Ынчалзажок партия стратегтиг хевирниң ракета шериглеринче онза кичээнгейни салып келген болгаш салып турар. Олар амгы үениң эң болбаазырангай чепсектери-биле хандыртынган. Ракета тургузуушкунунда бистиң чедиишкиннеривис сураглыг конструктор С. П. Королевтуң ады-биле сырый холбашкан. Кижи төрелгетенниң чүс-чүс чылдарда күзелин — космосче ужудуушкуннарны боттандырарынга улуг салышкынны ол киирген.

Тайбың үеде ракета шериглери дайынчы белен чорукта доктаамал туруп, тайбың болгаш социализм камгалалында бүзүрелдиг турар.

Совет Армияның кужу чүгле ооң дайынчы күчүзүнде эвес, а хуудa составының политиктиг медерелдиг чоруунда. Ынчангаш шериг начальниктери болгаш политажылдакчылар совет дайынчыларының патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгезин күштелдиреринче онза кичээнгейни салып турар.

Ракета болгаш артиллерия кезектеринде коммунизм идеалдарынга кызыгаар чок бердинген, идея талазы-биле туруштуг, бедик эртем-билиглиг дайынчылар албан хүлээлгезин күүседип турар. Стратегтиг хевирниң ракета шериглеринде, чижээлээрге, офицерлериниң 60 ажыг хуузу дээди эртемниг, солдаттарның база сержантыларның 70 хире хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг.

Совет кижилер Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнүн канчаар-даа аажок улуг политиктиг база кушажылдың көдүрлүүшкүнүнүң байдалында демдеглеп турар. Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, олар эргип четпес бистиң чурттуң бүгү-ле булуңнарында күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруун көргүзүп, тоску беш чылдың дөрткү, тодарадыкчы чылының планын чедиишкиннииг күүседип турар.

Коммунизмниң тиилелгези дээш демиселчилерниң одуруунда чоннуң шынчы оолдары—Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчылары болгаш оларның кайгамчыктыг отряды—ракетчиктер база артиллеристер чоруп орар. «Шериг херээнге ёзулуг өөренир херек» деп ленинчи чагыгны олар кезээде сагып чоруурлар.

Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның дайынчылары, Совет Чепсектиг Күштериниң бүгү хуудa составы-биле бир дөмей, чурттуң камгалалында, олар совет Төрээн чурттуң ыдыктыг кызыгаарын, тайбың болгаш социализм херээн бүзүрелдиг камгалаар боттарының патриоттуг база интернационалчы хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседиринге кезээде беленнер.

ТЕРГИИН ДИРТКЕН

Вениамин Иванов «Школага математика эртемин өөренири» деп журналды улуг сонуургал-биле номчуп турган. Ооң-биле кады ол сапер болурун күзеп чораан. Ынчаарга шериг комиссариады ону бир янзы шиитпирлээн.

— Эш Иванов, силер тергиин дээн артиллерист болуп болур-дур силер. Ынчангаш силерни артиллерия шериинге албан эрттирери-биле чорудуп тур бис.

Вениамин Иванов шак ынчаар артиллерист апарган. Ол солагай талакы фланганың үш дугаарында турар. Ооң кожа турар эжи Барпат артында Мукачев хооралдан келген эрес-дидим сиирен мага-боттуг, Роман. Ынчаарга ооң фамилиязын Наддниировский дээр.

— Мээң кырган-ачам үргүлчү Днепрден балыктаар чүве. Оон ыңай ол аңаа бодунуң хөлечик амыдыралын база эрттирген. Ол мени ол фамилияны өжегерээн берген, мени Днепр хем дег күштүг, улуг мага-боттуг болурун күзээн — дээш, Роман хөглүг каттыргылаар.

Вениамин шериг албанынга кончуг дүргей чаңчыга берген. Ынчалза-даа артиллерия талазы-биле өөредилге баштайгы удаада аңаа элээн берге болган. Чамдыкта ооң санаашкыннары шын эвес болгулаар. Үе дээрге кончуг бачым болгулаар. Ынчангаш секунда бүрүзү чүден үнелиг. Ол хейделе сураадеп үнер, ынчангаш санаашкыннарын шын болган чедир санап шыдавайн баар. Бир-ле катап ооң бурууну-биле расчет дайынчы сорулгазын күүседип шыдавайн барган.

Ол хүнден эгелээш-ле Вениамин улуг кужениишкин-биле белеткенип, өөренип эгелээн.

Аар чүък сөөрткен машиналар шуужуп эгелээн. Ооң расчеду дайынчы даалганы күүседиринге белеткенип кирипкен. Бүгү-ле чүвени секунда шиитпирлээр. «Дайзынның» танкылары быжыглалче чаа таварып эртпес ужурлуг.

Хараалдакчылар Иванов биле Наддниировский олар дайынчы чепсээн билдилиг башкарып эгелээннер. Олар боттарынче углай чылып орган танкыларже удур шыгаап эгелээн. Механизмнерниң башкарылгазы сагыш дег чоруп турган.

«Дайзынның» баштайгы танкызы хараалга кончуг тода костүп келген.

— От!—деп, күштүг команда дыңналган.

Үгер-боонуң адышкыны чык-ла дээн. Ооң даажы өөредилге шөлүнүң кыры-биле чаңгыланып чоруй барган.

Дайынчы өөредилге бедик демнелге эрткен.

Хову-Аксыңда «Тыва кобальт» комбинатка слесарьлап ажылдап турган Вениамин Иванов эм шериг албанын төлептиг эрттирип турар. Ол ам тергиин артиллерист.

Ю. САВОСТИН.

Дайынчы өөредилге

ИЙИ ДАКПЫР КЫЗЫЛ ТУКТУГ БАЛТИЙ ФЛОДУ. Флоттуң партия активинин хуралы болган. Аңаа хуудa составтың дайынчы болгаш политиктиг белеткелиниң түңнелдерин бүгү талазы-биле анализтээш, дайынчы белен болур чорукту, серемчилелдиг болурун улам ыңай бедидеринин, дайынчы сагылга-чуруму быжыглаарының талазы-биле партия организацияларының сорулгаларын чугаалашкан.

Илеткелчи — флот командылакчызы адмирал В. Михайлин болгаш аңаа санал бергеннер балтийжилерниң бедиишкиннерин демдеглевишаан, дайынчы белеткелдин, идейлиг дадыгылышкынның болгаш кижизидилгениң чугула айтырыгларынче кичээнгейни углаан.

А. ЛЫСЕНКОВ,
капитан.

* * *

МААДЫРЛАРГА

Бистиң Төрээн чуртувустуң хөй национальдыг оолдары болгаш кыстары Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фашистиг эжелекчилерге удур демиселге эрес-маадырлыг чоруун көргүскен.

Ылаңгыя Украинаны хостаарынга чүс-чүс оолдар болгаш кыстар өлүм чок маадырлыг чоруун көргүскеннер. Кым-даа, чүү-даа уттундурбас.

Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели Украинаны немец-фашистиг эжелекчилерден хостааның 30 чыл оюу-биле холбаштыр ол кадыг-дошкун тулчуушкуннарга эрес-дидим киришкен Совет Эвилелиниң Маадырларынга хорек демдээ болгаш стол кырынга салыр медальды тургускан.

Украинаны хостаарынга киришкен Совет Эвилелиниң Маадырлары Х. Чүргүй-оол, Л. Ефимов, Н. Кабак олар ол шаңналдарны база алган.

Тодаргай хемчеглер

АГААРДАН ХАЛДААШКЫН КАМГАЛАЛЫНЫҢ ЛЕНИН ОРДЕННИГ МОСКВА ОКРУГУ. Округтуң шериг чөвүлелинге эрткен өөредилге чылында дайынчы болгаш политиктиг белеткелдин түңнелдерин үндүрген. Куженишкиннииг өөредилгениң түңнелинде кезектерниң болгаш бөлүктерниң хөй кезии алган социалистиг хүлээлгелерин долу болгаш бедик шынарлыг күүсеткен дээрзин аңаа демдеглээн.

Ийи дайынчының бирээзи-ле өөредилгениң тергиини апарган, бирги, ийиги чергениң специалистерниң саны 19 хуу өскен.

Чаа өөредилге чылында округ шериглериниң дайынчы белеткелинче, өөредилге-материал д ы г баазаны сайзырангайжыдарынче кичээнгейни угландырган.

Дайынчы болгаш политиктиг белеткелге эң бедик түңнелдерни чедип алырын хандырар тодаргай хемчеглерни шериг чөвүлели алган.

В. ХОЛОДУЛЬНИН,
подполковник.
(«Красная звезда» солуңдан).

ТЫВА ЭКИ ТУРАЧЫЛАР

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Тыва фронтуже чылыг хептер, аъш-чем аймаа чүдүрген эшелоннарны чорудуп турган. Араттар боттарының чыып алган акшаларын танкылар, самолёттар кылырынга берип келген. Тыва эки турачылар совет дайынчылар-биле кады фашистерге удур эрес-дидим демисежип турган.

Фронтунуң бир черинге 8-ки гвардейжи аъттыг шериг дивизиязының 31-ги гвардейжи аъттыг шериг полугунуң составынга турган капитан Кечил-оолга баштаткан тыва эки тура отряды дайзынга удур эрес-маадырлыг демисежип турган. Чогаалчы Михаил Вершинин ынчан ол дайынчылар-биле кады турган.

Бөгүн бис чогаалчының фронтучу демдеглелинден үзүндүнү парладывыс.

Шавар халдаашкыны-биле алза чогуур үшкү суур ол турган. Кадыг-дошкун, хан төгүүшкүннүг тулчуушкун болуру чайлаш чок апарган. Дайзын бодунуң камгалалын баш бурунгаар бүзүрелдиг кылдыр тургузуп алган. Гитлерниң чадаг шериг дивизиязының командири бодунуң дужаалынга Сурмиче суурну совет казактар дижин буза ырып алыр «быжыг тоорук сайы» деп онзалап айыткан тавары эвес турган. Ол дужаалды бистиң аъттыг шериивистиң дайынчылары Сурмиче суурга чылча шапкан фашистердея тып алган чүве.

...Гвардейжи аъттыг полкту Попов командылап турган. Казактарның хөй кезии ийи-үш орденнер-биле шаңнаткылаан. Тывадан келген эки турачылар Смоленщинага-ла ол хире атсураглыг кожекке каттышканынга кайгамчык өөрээннер. Ынчангаш олар гвардейжилер деп бедик адын дайынчы эрес-маадырлыг чоруктар-биле быжыглаарын даңгыраглап тургулаан.

Эскадронунуң митинг-хуралынга улуг лейтенант Байысклан мынча дээн:

— Кызыл Шеригниң тиилелгези — бистиң чонувустуң тиилелгези-дир!

Ровнонуң девискээринге аъттыг шериглер 1200 километр эң берге орукту эрткен болгаш аңаа улуг тулчуушкуннарга киришкен. Кечил-оолга баштаткан эки тура эскадрону күштүг адышкыны-биле демир-орук станциязынче таварып киргеш, фашистерни кыргып-хыдып эгелээн.

Улуг лейтенант Оолакка командылаткан дайынчылар 65 немецтерни узуткаан, тыва улустуң маадыр оглу Оолак боду 15 дайзынны чок кылган.

Пулеметчик Шет база эрес-дидим тулушкан. Ол дайзынның от ажыдып турган ийи точказын чок кылган болгаш 12 гитлержилерни узуткаан. Ол балыглааза-даа, тулчуушкун шөлүн кагбаан. Аар балыгланган гвардейжи аңаа дайынчы Лама, Кечил-оолдуң харылзаачызы болгаш өскелер-даа фашистер-биле өлүмнүг сегиржип алышкынын үргүлчүлеп турган.

Гвардейжи Бегзи-Хуурак фашистерниң тылынче соояп чеде бергеш, оларның күштүг от ажыдып турган пулемет расчедун гранаталары-биле узуткап каан. Гвардияның улуг сержантызы Чот база маадырлыг чорукту кылган. Ол пулемёту-биле фашист пулемётчикче удур аткаш, ону чок кылган.

Дубно дээш тулчуушкун кадыг-дошкун болган.

Кечил-оол полковник Попов-биле харылзааны доктаамал тудуп турган.

— Дайзын баш-даа көдүрт-бейн-дир — деп, ол дыңзыы-биле илеткеп турган.— Кайының адып турары орта билдиимес! Ам дораан ону тодарадыптар бис. Ам Рячинонуң соңгу-барыын талакы кыдыында чоруп тур мен. Сурмиче чоогувуста. Ынаар хайгыылчыларны чорудуптум!

Дүнеки хайгыылче он автоматчылар чоруткан. Оларны гвардияның улуг сержантызы Лама-Сүрүң баштаан.

Дүнеки дээр артиллерия боолаашкынындан, ракеталар болгаш прожекторлар чырыындап чырыткылаңайнып турган. Ынчалза-даа хайгыылчылар тура дүшпейн бурунгаарлап бар чыткылаан. Олар шөйген демир моондактарга чедери билек, фашистер хөме адып эгелээн, октар сыылаар, олар чаап турганы-биле дөмей. Ынчалза-даа хайгыылчылар дайынчы даалгазын күүседирин уламчылап, фашистерниң от ажыдар точкаларын билип ап чорааннар. Лама-Сүрүң балыгланган холу аарып-даа чорза, шагынче далашкан хевир-биле көрүп, дайынчы даалганы күүседип чораан...

...Элээн үе эрткенде, ол Кечил-оолдуң чер бажыңынга кээп илеткээн:

— Эш гвардия капитан! Суур чоогунда миномет батареязы бар-дыр. Ооң адышкыны кончуг күштүг. Миномётчиктерни станоктуг болгаш хол пулемёттары-биле камгалап турар.

Капитан ооң чугаазын кичээнгейлиг дыңнап алгаш, фашистерниң от ажыдып турар черлерин картата демдеглеп алган.

— Ындыг-дыр. Бо дээрге мурнувус шугум-дур — деп, командир чугаалаан.— Сурмиче суур кандыгыл? Улуг хүрээ бар-дыр. Ында чүнү тургускаңыл?

— Хүрээ чоогундан алды уннуг миномёт батареязы от ажыдып турар. Ол ынчаар-ла от ажыдыышкыны!

— Кончуг эки-дир — деп, капитан түңнээш,— Икваны кежир көвүрүг кандыгыл? Ында дөрт көвүрүг бар-дыр. Мен оларның бир дугаарын сонуурган тур мен.

— Ону станоктуг пулемёт, автоматчылар-биле камгалап турар-дыр. Фашистер 15 чеде бээр...

— Оон ыңай чүнү чугаалап болур силер?—деп, капитан чугаалааш, ам-на дайынчызынче удур көрүп келген.

— Бо-ла-дыр, эш гвардия капитан!

— Четтирдим, Лама-Сүрүң! —дээш, Кечил-оол мыңаар суп турган мөөш хааржак саңдайындан чиик тура халааш, дайынчының холун туткан.

— Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!—деп, Лама-Сүрүң ёзулаан.

Эскадрон командири Поповка ол бүгүнү дыңнадыр дээш телефонун тудуп алган. Ол чугаалажып төндүргеш, ону долгандыр турганнарны эргеледир көргүлээн.

— Полковник хүрээни алгаш, бир дугаар көвүрүгже халдаарын дужаады — деп, ол чугаалаан.— Бээр картаже көрүңер. Бо гитлержилерниң каапкан бажыңы-дыр. Рячинонуң кыдыындан ол бажыңче шургуп кирер бис. Ам 22.00— дээш, ол шагынче көрген.— Бистиң эргевисте чүгле ийи шак бар-дыр...

Попов тыва эскадронунуң шавар халдаашкынын артиллерияның адышкыны-биле деткээн.

Эскадрон дайзынның күштүг удурланыышкынынга таварышкан. Ол мыкаш чалбыыштаап өрттенген бажыңнарның чырыынга эскадрон көскү болган. Дайзын ону база ажыглаан.

Ол үеде генерал Куцтуң курлавырга турган корпузу чедип келген. Поповтуң дивизиязы эзугаар корпустуң артиллериязы база адып эгелээн. Кечил-оолга командылаткан эскадрон бурунгаарлап бар-ла чыткан.

Офицер Бүрзекейге командылаткан пулемётчиктер эскадронну бүзүрелдии-биле дуглап, фашистерни кыргый тудуп турарынга Кечил-оол көрүп чораан. «Черле таарымчалыг-дыр эвеспе!» деп, ол бодангаш, куяктыг камгалал буза адар адыгжы Семис-оолга гитлержилерниң от ажыдып турган бажыңын өрттендир бериптерин дужааган. Ол-ла дораан взвод командирлери-биле харылзашкаш, шөйген демир моондактарны ышап ажыы эртерин дужааган.

Дайынчылар дайзыннарның камгалаңыры-биле казып алган оңгарларынче ўлам-на чоокшулап органнар.

— Гвардейжилер! Төрээн чурт дээш! Мээң соом-биле, бурунгаар! Ура!—деп, Кечил-оол кыйгырган. Тывалар шуптузу ооң соондан халчыпкан. Олар дораан-на ийи пулемет, ийи миномет туружун эжелеп алган. Эскадрон дески фашистерни сүрбүшаан, Сурмиче суурну хостап алганнар.

...Сурмиче суурнуң чанынга болган кадыг-дошкун тулчуушкуннуң үезинде офицер Бүрзекейге командылаткан он бир пулемётчиктерниң өлүм чок маадырлыг демисели дораан-на бүгү фронтуга тарай берген. Оларның-биле кады гвардия старшиназы Дажы-Серенге командылаткан тыва эки турачы адыгжылар база маадырлыг тулушкан. Дайынчылар боттарының гвардейжи адынга төлептиг болган.

ЧУРУКТА: отряд командири гвардия капитан Кечил-оол тулчуушкунче кирерниң мурнунда гвардия улуг сержант Ламага дайынчы тугун берип тур.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ВЛАДИВОСТОККА УЖУРАЖЫЫШКЫННЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Вашингтонга парлалга конференциязы болган. Аңаа АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер Каттышкан Штаттарның президентизи Дж. Форд-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ужуражыр деп турарынга холбаштыр элээн хөй айтырыгларны тайылбырлап чугаалаан.

Ийи чурттуң удуртукчуларының аразынга үргүлчү харылзаа тударының эргежок чугулазы, Каттышкан Штаттарга чазак солушканының соонда ук харылзааларны үргүлчү тударының эргежок чугула апарганы Владивосток девискээринге ол ужуражылышкынның болур деп турарындан билдинип турар. Ук ужуражылышкын тыптып келген туруп болур берге-лерге хамаарыштыр, чогум-на эң чугулалай алгаш көөрге, ийи чурттуң удуртукчуларының дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының талазы-биле хүлээлгелер алыр күзелдиин илергейлеп келгениниге канчаалдыр база бир деткимче бээр дугайында бүгү бодалдарны ийи чурттуң аразында харылзааларның аайы-биле солчур арганы ийи удуртукчуга бээр деп, күрүне секретары медегләэн.

АКШ-тың бодап турарын ёзугаар алырга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле Москвага чоокта чаа болган беседаларның үезинде депшилге чедип алдынган. «Ынчалдыр депшилгелиг болуруу Владивостокка уламчылап болур кылдыр бодап турар бис» деп, стратегтиг чепсегленииниң кызыгаарлаар дугайында айтырыгга хамаарыштыр күрүне секретары медегләэн. Стратегтиг чепсегленишкиниң кызыгаарлаарының айтырыы нарын деп, Г. Киссинджер ооң-биле кансырлаштыр демдеглээн.

Чоокку Чөөн чүкте байдал дүшкүүрлүг болбушаан турар деп, күрүне секретары айтырыглар харыылап тура медеглээн.

Чоокку Чөөн чүк айтырыын шериг күжү-биле шиитпирлээш туруп болур дээр бодалды Каттышкан Штаттар чөпсүнүп чыдавас болгаш АКШ дайын чорудулгаларының тыптып келириниң чайладырынга бодунуң салдарын ажыглаар деп, ол айыткан. Л. И. Брежнев биле Дж. Фордтуң аразынга болур ужуражылышкын Чоокку Чөөн чүктүң байдалынга чаагай салдарлыг болур деп бодап турарын Г. Киссинджер илергейлээн.

Парлалга конференциязы бооп турда, АКШ-тың президентизиниң Японияга болгаш Мурнуу Корейге баар деп турарынга холбаштыр база АКШ-тың күрүне секретарының Кыдатка баар деп турарынга хамаарыштыр Г. Киссинджерге элээн хөй айтырыгларны салган. Пекинге баар аян-чорук үезинде «кандыг-даа онза дыңнадыглар кылбас» болгаш «америк-кыдат харылзааларны чазалдырарынче угландыр базым кылдыр» ол аян-чорукту кылыр дээн чүве деп, Г. Киссинджер чугаалаан.

ЭКВАТОР ГВИНЕЯЗЫ. Чурттуң найысылалы—Малабонуң чурттакчылары болгаш аалчылары совет фотоделгелге-биле таныжыкаш, ону хөлчок сонуургаан. Делгелгениң хөй санныг көргүзүглери Советтер чуртунуң хөгжүлдезин, В. И. Лениниң амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын көргүскен.

ЧУРУКТА: көрүкчүлерниң делгелге-биле таныжып турары.

В. СНЕГОВСКИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникасы).

Палестина айтырыын чөптүг шиитпирлээри дээш

Ноябрь 13-те КНО-нуң Кол Ассамблеязы Палестина айтырыын чугаалажып эгелээн. Ону делегейниң хөй-ниитизи Палестинаның араб улузунуң национал-хосталга шимчээшкининиң төөгүлүг чугула үечадазы кылдыр, ам Израильдиң болгаш ооң империалистиг болчукчуларының делегейге улам чектедип турарының база бир херечизи кылдыр үнелеп турар. Палестинаны хостаар организацияның (ПХО) төлээлекчизи Кол Ассамблеяның ниити хуралынга палестин улустуң хоойлу ёзугаар төлээлекчизи болуп, КНО төөгүзүнде бир дугаарында чүве чугаалаар арганы алган. Палестинада чурттап турар бүгү улустар ооң черинге тайбың болгаш эп-найыралдыг чурттап болур аргалыг болган турар кылдыр ук айтырыгны таарыштыр шиитпирлежир бээринче ПХО-нуң күүсеком даргазы Ясир Арафат бодунуң чугаазынга кыйгырган. Палестинаның араб улуузунуп ыяаплa эдилээн турар ужурлуг бот-башкарыр эргезин ботандырып турган, ону ооң чогум аал-оранынче чандырып, ам Израильдиң ажелеп алган турары араб девискээрлерге палестин эрге-чагырганы-тургузуп турган, ону чедип алыр арга бар.

Палестин арабтар деске кижилер болур халаптыг салым-чолга тавар ышка-ла ам чээрби беш чылдан ажа берген. КНО-нуң хүлээп алганы Палестинаны сайгарып хуваарының планын ёзугаар хамааржылга чок палестин күрүнеге онаал берген девискээрниң хөй кезиин 1948 чылда болган араб-израиль дайынның түңнелинде Израиль ажелеп алган болгай. Ол девискээрниң оон арткан кезиин Иордания холгаарлап алган, мындыг болу берген. Оон соонда 1967 чылдың июньда израиль ажелекчилер Барыын Иорданияны болгаш палестин арабтар чурттаан Газа девискээрин ажелеп алган деп, Я. Арафат демдеглээн.

1967 чылда ажелеткен араб черлерни хоставайн, Палестинаның бүдүн чартык миллион кижилиг араб улузунуң хоойлу ёзугаар национал эргелерин хандырып бербейн турга, Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны тургузуп болур арга чок деп чүвеге Совет Эвилели, КНО кежигүннери чурттарның хөй нуруузу бүзүрелдиг. Ооң чөптүүн ам Барыын чүктүң чамдык күрүнелери база хүлээп көрүп турар. «Айтырыгның чогум ужуру болза Палестина айтырыын чөптүг шиитпирлевээн шаанда Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбың догуннаан туруп болбас дээрзинде болур. Палестин улустуң догуннаан турарын делегейниң хөй-ниитизи черле хүлээп көрүп турар болганда, ол улус төрээн чурттуг турар—чөптүг күзелдиг-ле болгай»—деп, Франциянын президентизи Жискар д'Эстэн сөөлгү парлалга конференциязынга медеглээн. КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIX сессиязы Палестинаның араб улузунуң бот-башкарыр, төрээн чуртунче чанар эргелиин бадыткаар деп чүведе кандыг-даа чигзиниг чок.

Чөптүг ол эргелерни хүлээп көөрүнден болгаш ПХО-биле чугаалажыышкыннар кылырындан шуут ойталааш, Тель-Авив Чоокку Чөөн чүктүң частылышкын үндүрүп болур, ындында-ла айыылдыг байдалын ам өжегээр нарыыдадып, дайынзырак белеткелдер кылырын күштелдирип, 1956 чылда болгаш 1967 чылдың июньда Суэц авантюразының үезинде израиль ажелекчилерниң ажыглаан «сагындырыкчы дайын» дээр чүвезиниң кара сагыштыг тактиказын ажыглаарынга ынанып турар. Келир сан-хөө чылында Израильдиң шериг бюджеди 4 миллиард доллардан ажар.

Чонунуп кижи санынга онаалтыр шериг чарыгдалдарының хемчээлиниң талазы-биле Израиль делегейде бирги черип залеп турар. Эмге-халажок ол чарыгдалдарны дугаар дээп Рабинниң чазаа израиль фунт акшаның үнезин бир катап 43 хуу база кудулатканын чал-чаа чарлаан. Ооң уламындан Израильге ажыл-ишчилерниң кол продуктуларының өртектери дораан үш катап каргай берген. Акша үнезин бүдүладыр мурнунда бир булка хлеб, бир шил сүт, беш чуурга, бир шил үнүш үзү болгаш килограмм эът ортээ 8,1 фунт турган. Ам ол-ла продуктуларның ортээ 21 фунт апарган. Өртектерниң көстүп көрбээни-биле заргаанынга ажылчыннарның болгаш чоннун эвээш шыдалдыгларының кыленцеп хорадааны частып үнген, оон уламындан Израильге удурланыышкын чыскаалдары болгаш ажыл соксадыышкыннары чалгып турар апарган.

«Крисчен сайенс монитор» солуннуң демдеглеп турарын ёзугаар алырга, «1973 чылдың октябрьдан бээр Израиль АКШ-тан 450 аар танкыны, нургулайында «М-60» дээр танкыларны алган. База 250 танкыны анаа чоокку алды айларның дургузунда берген турар».

Дайынзырак үүлгедиглерин соксатпайн турар ужурлуг. Чоокку Чөөн чүк айтырыын бүгү талалыг чугаалажып көөрүнге болгаш шиитпирлээринге эң таарымчалыг шуулганы—Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женева конференциязын соңгаарлатпайн катап уламчылаарын Совет Эвилели чогумна ооң ужуруnда шудургу негеп турар.

С. ЛОСЕВ.
(СЭТА).

Национал хөгжүлдениң эрге-ажыктарынга

Хөгжүп орар чурттарның чазактары экономика баазазын быжык тургузуп алыр болгаш ада-чуртунуң үлетпүрүн улам быжыглаар дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Ажылагыйның эң чугула адырларын национализастаарын ботандырып, технологияны доктаамал сайзырангайжыдып, бойдустуң чаа-чаа байлактарын ажыглалга пинигээдип ап турар. Хөгжүп орар чурттарның депшилгелиг ол бүгү эгелээшкиннеринге улуг дузаны Совет Эвилели чедирип турар.

ЛАГОС. Нигерияның чазааның айтыышкынын ёзугаар чурттуң аңгы-аңгы девискээрлеринге демир рудазы болгаш хөмүр-даш байлактыг черлерни дилеп тывар ажылды чорутхан.

Тускай эртемниглерниң сүмелээнин ёзугаар чазак Локоджа-Окене-Аджаокута деп үш черге эң баштайгы металлургия комбинадын тургузар деп шиитпир үндүрген.

Чер байлактарын дилеп тывар, чер байлаан болбаазырадырының болгаш металлургияның бүдүрүлге черлерин, бүдүрүлге технологиязын телевилзэриниң, продукцияны планнаарының, сайгарарының, тускай эртемниг национал кадрларны белеткээриниң айтырыгларынга хамаарыштыр кара металлургияны сайзырадырының күрүне эргелели ажылдап турар. Аңаа совет тускай эртемниглерниң чедирип турар ачы-дузазы улуг. Эргелелдиң чоруткан хөй-хөй белеткел ажылдары национал металлургияның баштайгы бүдүрүлге черин тудуп эгелей бээр арганы бээр, чуртту индустриализастаарынга ол күчүлүг идиг болур.

КОЛОМБО. Бо чылдың баштайгы чартыында Шри Ланканың үлетпүр продукциязын даштыкы чурттарга садканындан кирген орулга 113 миллион ажыг рупий болган. Эрткен чылдың ол үезинде кирген орулгадан ол ийи катап ажыг болган. Ланканың даштыкы чурттарга садар бараанпарынга белен кылыгларның үлүгхуузунуң доктаамал улгадып турары колониалдыг үелерден укталдыр экономиканың нургулайында чиг-эт бараанпарын бүдүрер угланыышкынның апарганын өскертир талазы-биле чурттуң чазааның күжениишкиниң ажылдап турарының чедиишкиннииниң херечилеп турар.

ДЕЛИ. Индияда боттандырып турар депшилгелиг чаартылгаларга киириштир Индияның чазаа америк «Эксcон» нефть концерниниң салбырын национализастаанын болгаш күрүнениң «Хиндустан петролеум корпорейшн» нефть компаниязын тургусканын чарлаан.

Республиканың нефть үлетпүрүн тургузуп алырынга, чаа-чаа нефть байлактыг черлерни дилеп тыварынга улуг дузаны Совет Эвилели чедирип турар. ССРЭ-ниң киржилгези-биле тудуп тургускан объектилерге ам безин 30 миллион тонна хире нефтини казып тывкан болгаш 35 миллион тонна хире чиг нефтини болбаазыраткан.

(СЭТА).

КЫЗАГДАЛ БУУРАП ТУРАР

Эквадорнуң найысылалы Кито-га америк күрүнелер организациязының (АКО) кежигүннери чурттарның даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралы Кубаны политика болгаш экономика талазы-биле кызагдаарын соксадыр дугайында айтырыгны чугаалашкан. АКШ-тың күш дөгээр негелдезин ёзугаар Кубага удур кызагдал хемчеглерин алыр дугайында АКО-га шиитпир үндүртүп каан турган. Ол кызагдалды доп-дораан соксадыр дугайында резолюция үндүрерин Венесуэла, Колумбия биле Коста-Рика саналдаан. Ук резолюция дээш 12 чурттуң делегациязы бадылаан. Дипте эң дерзин ёзу-чурумнуг үш күрүнениң — Чилиниң, Парагвайның болгаш Уругвайның делегациялары удурланып бадылаан.

Кубага удур политиканы уламчылаары дээш өскерлиш чок туржуп турар АКШ безин ол резолюцияны ажык бурую шаварындан дидинмээн, ооң төлээлекчизи бадылаарындан даалгалзаан. Ук политиканы Латин Американың буруушаап турары ол хире күштүг апарган. Черле Вашингтоннуң политиказын эдерип турар беш чурттуң делегациязы бадылаарындан база даалгалзаан.

Кубага удур кызагдалды соксадырын чүүлдүг деп көөрүбге АКО-нуң уставын ёзугаар үштүң бир кезин болур бадылаашкыннарны алыры эргежок чугула. Ол бадылаашкын чедип алдынмаан, ынчангаш кызагдал соксадыр дугайында резолюция хүлээп алдынмаза-даа, чөвүлел хуралдың эрткен бүгү байдалы болгаш ооң түңнелдери Кубага удур бак-чаяанныг кызагдалга база бир улуг согуушкун, ооң талалакчыларының, хамыктың мурнунда АКШ-тың аштырганының херечизи болган. АКО-нуң кежигүннериниң хөй нуруузу ооң бүгү төөгүзүнүң дургузунда Вашингтоннуң күш дөгээр кызагдалынга эң баштай удурланып үнгеш, аңгыаңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннашкын принциптерин ёзугаар Куба-биле харылзааларны экижидерин негээн.

Китога болган чөвүлел хуралдың соонда 12 чурттуң төлээлекчилери каттышкан медегелел үндүргеш, Кубага удур алган хемчеглерни «эргижирээн, үндезин, барымдаа чок» деп, ук медегелелинге демдеглээн. Ындыг хемчеглер алдынган турза-даа, Куба-биле чогумчалыг харылзааларны Мексика, Аргентина, Перу болгаш өске-лээ латин-америк күрүнелер тудуп турар.

Р. КНЯЗЕВ.
(СЭТА)

ХОСТАЛГАНЫҢ БЕРГЕ ОРУУ

Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкин деп партияның (МПЛА-ның) делегациязын тус чурттуң найысылалы — Луанданың чурттакчылары эрткен улуг хүнде байырлалдыг-биле уткуп, хүлээп алган. Аңаа 300 муң ажыг кижи чыылган. Төрээн чуртунуң хосталгазы дээш үр чылдар иштинде демисежип келген алдар-сураглыг ангол патриоттарга Луанданың чурттакчылары бир-ле дугаар шак ынчаар ажыы-биле ужуражыр аргалыг болган. Делегацияның кежигүннери караанның чажын безин чажырбайн, ажы-төлдерин болгаш кадайларын эргелелип, куспактап, хөй чылдар иштинде чажыт ажылдап келген эш-өөрүнүң холдарын дыңзыг тудуп, байыр чедирип турганнар. МПЛА-ның чурттуң калбак хөй-ниитизи деткип турар дээрзин ук ужуражылышкын тодаргай бадыткаан деп ону көрген корреспондентилер боттарының отчёттарынга демдеглээн.

Анголага хамаарышпас чоруктуу тыпсырының чурумун португал эрге-чагыргалар-биле чугаалажыр дээш ук партияның тускай делегациязының Луандада чеде бергени Африка диптеге колоний ёзу-чурумну узуткаарының чорудулгазы Анголада база чеде бергениниң херечилеп турар. Португалияга фашистиг ёзуну дүжүр октааны болгаш бүгү португал колонияларга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында чаа чазактың шиитпири ук чорудулганы онза дүргедеткен. Бо чылдың сентябрьда Лиссабон Гвинея-Бисауну тускай хамаарышпас күрүне деп хүлээп көрген, а Мозамбикке мырыңай чоокта чаа түр чазак тургустунган, ону национал-хосталгалыг шимчээшкиниң төлээлекчизи баштап турар. Ам Ангола база тускай хамаарышпас күрүне болуруун бүлүүзүнде турар. Ангола болза Мурнуу-Барыын Африкада чурт, ооң чурттакчы чону 5,5 миллион кижи, оларның 400 муңу португалдар.

Хосталгаже орук кезээде берге боол келген. Эрги ёзу-чурумну камгалап арттырыксаар улуг салдарлыг күштер Анголаның бодунда-даа, ооң даштында-даа бар. Олар болза, бирээде, тус чуртка шаанда тергиидекчи туруштуг турган, ооң үнлезин чурттакчыларын мөлчүп, дарлап, ооң канчаардаа ажок хөй ажык-кончааны ап турган португал колонизаторлар болур. Ийиде, Анголаның бойдус байлактарын, нефтизин, алмазтарын, кофезин, ыяш-дажын үптеп, тонап туруп, оон сан-түң чок ажыкты ап келген Барыын чүктүң монополиялары чижээ, Американың «Галф ойл корпорейшн» дээр нефть концерни база-ла Анголаның тускай хамаарышпас күрүне болурунга удур күштерге хамааржыр. Адак соонда, Мурнуу-Африкан Республика биле Родезияда сөөк-язы ылгаар ёзу-чурумнар база-ла аңаа удур, чүге дээрге Африкада колониалдыг ёзу-чурумнуң сөөлгү шивээлериниң буураашкыны оларның сөөк язы ылгаар ёзу-чурумун база-ла буруудалыр деп айылзыкып турар.

Чогум-на ол реакциялыг күштерниң идепкейжээн сөөлгү хүннерде Анголага болган хайыг ускүлежиишкиннерниң чылдаганы болган. Ол үскүлежиишкиннерни колониалдыг армияга албан эрттирип турган, оон халашкан португал сөөк кижилер эгелээн. Олар Луанданың африкан кварталдарынче боо-чепсектиг халдаашкын кылгаш, африканнарның картон, шуугайдан кылган бажың-балгаттарын автоматтар-биле кам-хайыра чок боолаан. Ооң түңнелинде 40 ажыг кижи өлүрткен, дыка хөй кижи аар балыглаткан, хөй-хөй херээженнер болгаш чаш уруглар качыгдаан. Оон соонда элээн каш хонганда база бир кезек ак кештиг дүржок идегеттер ангол найысылалдың чоок-кавызынга МПЛА-ны деткээн хөй улус чыылган митингиниң киржикчилерин эдип боолаан.

Ол хайныг өвүүк-чеңгээлерни оон организакчылары ак кештиг кижилер-биле африканнарның аразынга массалыг үскүлежиишкиннерни үндүрер, ынчангаш тускай чуртка үш-үдүрүм байдалды тургузар сорулгалыг кылып турган. Ук сорулгага дээмиг херектеннерни база ажыглаан, оларны мурнуку колониалдыг администрацияның кара-бажыңнарындан хосташ, кара туразында ажылаар эргени берген. Ол-ла сорулга-биле чуък автотранспортунуң чолаачыларының ажыл соксадыышкынның база организастаан.

Ак кештиг дүржок идегеттерниң база оларның артында турар делегей монополияларының болгаш Мурнуу-Африканың сөөк-язы ылгакчыларының бодалы тодаргай, чүл дээрге олар чуртка үш-үдүрүм байдалды тургузуп турган, эрге-чагырганы ажелеп алыр болгаш Анголаның «хамаарышпас чоруун» кожазында Родезия ышкаш ынчаар «чарлаар» бодап турар. А Родезияның эвээш саныг ак кештиг сөөк-язы ылгакчылары тус чурттуң үндезин африкан чонун кара туразында дарлап турар болгай.

А Анголада ак кештиг дүржок идегеттер боттарының ук бодалын боттандырар дээш бир ангол сөөк чалча кижини база тып алганнар. Ол болза Анголаны бүрүн хостаарының национал Эвилели дээр организациязының (УНИТА-ның) удуртукчузу Саамби деп кижи-дир. Ол колониалдыг бөлүктер-биле сырый холбаалыг болгаш, мырыңай чоокта чаа: «Анголаның чону ам-даа тускай хамаарышпас улус болурунга белен эвес»—деп медеглеп турган. Бир эвес ону ооң ээлери эрге-чагыргага олуртуп каар болза, оларга ол бар шаа-биле бараан болурунга белен. Ынчангаш африкан чурттакчылар ону «Анголаның Чомбези» деп адааны таварылга эвес. (Чомбе дээрге Конгога делегей монополияларынга чалчалап турган, Патрис Лумумбаны өлүрерин организастаан плегет болгай.)

Иштики база даштыкы делегей реакциязы колониализмниң сөөлгү даянгылыштарын узуткаарының чорудулгазын соксадыр ийикпе азы сода чадаарда, түр-даа кала болза доктаадыр дээш бүгү күжениишкиннерни кылып турар. Ынчалза-даа ооң ол күжениишкиннери хоозун болур. Чүге дээрге ук чорудулганы кым-даа, чүү-даа доктаадып шыдавас.

З. СЕРОВ.
(СЭТА).

Спорт · Спорт

ДӨРТКҮ САЛЫГ СООНДА

Республиканың шыдыраа чалазы-биле чемпионадының үшкү, дөрткү салыглары эрткен суббота, воскресенье хүннеринде болуп эрткен. Бо салыглар көрүкчүлерге дыка солун болган. Бир талазында үшкү салыгда мастерге кандидаттар Николай Шишигин (Кызыл) биле Монгуш Адыг-оол (Ак-Довурак) ужурашкан. Удурланыкчылар сиицилиан камгалалды ойнаанннар. Адыг-оол атакага таварышса-даа, эки камгаланып, материалдыг деңбайдалда салыын соңгаарладып алган. Ынчалза-даа катап ойнааш частырыглар кылгаш үттурган. Өске салыглардан Л. Мохов (Кызыл) С. Пановту (Хову-Аксы), Идам Сюрюн (Каа-Хем) Ооржак Кызыл-оолду (Өвүр), Х. Ондар (Кызыл) Ооржак Сендашты (Таңды) уткан.

Дөрткү салыгда үш салыглардан үш-үш саннар алган Н. Шишигин биле Х. Ондар ойнааннар. Бо оюнуң түңнели бирги чер дээш маргылдаага дыка хамаарылгалыг дээрзин оларның кайызы-даа билген. Улуг-улуг бодалар солушканының соонда хөлге чиик бодалар арткан. Х. Ондар бир артык оолдут. Салыг соңгаарлаттынган. Кым ударын даап чугаалаары берге. Л. Мохов — М. Монгуш (Чөөн-Хемчик), К. Орус-оол (Кызыл)—Идам Сюрюн (Каа-Хем) оларның салыглары соңгаарлаттынган. К. Саш (Кызыл) Ооржак Мишитти (Барыын-Хемчик), Б. Ооржак (Кызыл) Н. Онуфриевти (Кызыл) уткан.

Дөрт салыг соонда М. Адыг-оол үш санныг, Н. Шишигин, Х. Ондар база үш-үш саннарлыг, бир-бир соңгаарлаттынган салыглар-лыг.

О. БЕЛЕК.

Эш хуузунуң ужуражылгазы

Хову-Аксы суурнуң ажылчыннары-биле Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң ажылчыннарының аразында спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге эш хуузунуң ужуражылгаларын организастаары чаңчыл болу берген. Чоокта чаа бокска болгаш волейболга ужуражылга болган. Ону Хову-Аксында уругларның спорт школазының директору Владимир Ковалев байырлалдыг-биле ажыткан.

Баштай боксерлар ужурашкан. Хову-Аксының спортчулары аалчылардан мергежилдиин көргүскеш, тиилелгени чедип алганнар. Бирги черни алган боксерларга «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң хүндүлүг бижиктерин тывыскан. Совхозтуң төлээзи Виктор Дамдын чараш техниканы көргүскеш, тускай шаңналды алган.

Волейбол ойнаарынга аалчылар шылгарган.

Эш хуузунуң ужуражылгазы спортчуларның мергежилин бедидеринге, арга-дуржулгазын солчурунга дузалаан.

В. БЕЛЕК.

Телевидение

НОЯБРЬ 19-ТА

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Челюскинчи эпопея» Телефильм.

19.00—Телемедээлер.

19.15—Уругларга. Мультфильм.

19.25—«Шалыпчы күш-ажылды—беш чылга». Дамчыдылга.

19.55—«Ужудуушкун шолу». Телефильм.

20.20—Телемедээлер.

20.30—Чарлалдар, реклама.

20.35—Телефильм.

21.05—«Саян кырында кежээ». Дамчыдылга.

21.45—23.25—«Полынин-биле таварылга». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ». «Ажык ном» (1-ги, 2-ги сериялары) 10.00, 13.30, 17.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Опчок алышкылар» 9.00, 10.40, 15.40, 17.20, «Кара майыктааштыг бедик ак кижи» 12.20, 19.00, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ». «Дмитрий Кантемир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК». «Кызыл калина» 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Бараанннарны чиигеткен өртек-биле садар № 26 магазинден (рынок девискээринден) дараазында бараанннарны садып ап болур:

Эр улустуң кышкы тоннарынга 46—52 размерлиг каракул моюндуруктар. Өртээ 20-ден 50 рубль чедир.

Халбаңныг чылыг бөрттер. Размери 8—9, өртээ 1-ден 2 рубль чедир.

Эр улустуң күскү, часкы пальтозу. Ону Ленинградтың даараныга фабриказы бүдүрген, размери 46—58, өртээ 25-тен 80 рубль чедир.

Польша Улус Республиказа бүдүрген 48—52 размерлиг чолдак тоннар, өртээ 17 рубль.

Херээженнер Кемеровонуң даараныга фабриказынга бүдүрген күскү, часкы пальтоларны садып ап болур. Размери 44—52, өртээ 17-ден 65 рубль. Дүк бүдүштүг янзы-бүрү пөстен кылган, херээжен платьелер. Размери 44—54, өртээ 10-дан 25 рубль чедир. 3—4 рубль өртектиг капрон аржымадар, 4-тен 4 рубль 50 көпеек чедир өртектиг корзинка-сумкалар.

Музыкага ынактарга —119 рубль өртектиг Шуйск аккордионнарын, 18—30 рубль өртектиг скрипкаларны садып ап болур.

Спортка ынактарга—турист мацназр хаактар, өртээ 5—9 рубль. Улуг улустуң 30—40 рубль өртектиг, элээди уругларның 20—40 рубль өртектиг чадаг-тергелери, 60 рубльдиң «Кама-5» деп хеп чуур машиналарны база садып турар.

Ол ышкаш чаңгыс кижи удуур оруннар, өртээ 17 рубль. Уругаар орну, өртээ 10 рубль. Дүрер оруннар, өртээ 9 рубль магазинге кирген.

Магазин воскресеньеде 10 шактан кежээ 5 шакка, анаа хүннерде 7 шакка чедир ажылдаар. Магазинче садып алыкчыларны чалап тур.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫН ДИРЕКЦИЯЗЫ

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 267. ТС—01260.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 271 (9648) | 1974 чылдың ноябрь 20, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Чонга бараан болуру—бедик хүлээлге

Ноябрь 19-та Москвага, Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-ниң хереглекчилер кооперациязының төлээлериниң IX съездизи ажыттынган. Ниитилел ажыл-агыйының 62 миллион кижизин эвилелдештирип турар ол күчүлүг организацияның съездиде барык 1700 делегат төлээлекчилеп турар. Съездиде делегейниң 53 чуртунуң кооператив организацияларының болгаш делегейниң ийи кооператив организациязының төлээлекчилери — аалчылар келген.

Эштер А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, А. Я. Пельше, А. Н. Шелепин, И. В. Капитонов келирге, оларны съездиниң делегаттары болгаш аалчылары чылыы-биле уткаан. Президиумда олар-биле кады — СЭКП ТК-ның садыг болгаш амыдырал хандырылга килдизиниң эргелекчизи Я. И. Кабков, ССРЭ-ниң министрлери, хереглекчилер кооперациязының мурнакчы ажылдакчылары.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг хүндүлүг президиумну чаңгыс эп-сеткилдиг соңгаан.

Чугаалажыр кылдыр бадылаан айтырыглар:

Центросоюзтуң баштаар чериниң отчёт илеткели.

Центросоюзтуң ревизия комиссиязының отчёт илеткели.

Центросоюзтуң уставынга, хереглекчилер ниитилелиниң, райпотребсоюзтуң, область, край, республика потребсоюзтарының чижек уставтарынга киирер өскерлиглер болгаш немелделер.

Центросоюзтуң удуртур органнарының соңгуудазы.

Центросоюзтуң баштаар чериниң 1970—1973 чылдарда ажылдап келгениниң дугайында Центросоюзтуң баштаар чериниң даргазы А. П. Климов илеткел кылган. ССРЭ-ниң хереглекчилер кооперациязы 117 миллион кижиниң ийикпе чуртунуң чоннуң барык тургук кезиин эвилелдештирип, кодээ ажыл-агый продуктуларының болгаш чиг-эдиниң 60 ажыг хевирин белеткеп турар деп, ол демдеглээн. Илеткелчи оон соонда хереглекчилер кооперациязының шиитпирлээр соруглаларын чугаалаан.

(СЭТА)

КҮШ-АЖЫЛ БОЛГАШ СПОРТ

Чыл келген тудум бистиң чуртувуста спорттуң ролю өзүп орар. Миллион-миллион совет кижилер күш-культураны үнелеп, аңаа улам хандыкшып турарлар. Чүге дээрге чуртка коммунистиг ниитилелди тургузарының айтырыгларын чедиишкиниг шиитпирлээри оон-биле сырый холбаалыг.

Үлетпүрнүң болгаш кодээ ажыл-агыйының бүдүрүлгелери автоматчыдылганы база механизацияны калбаа-биле ажыглап, улам нептередип турар. Ол күш-ажылдың характерин өскерткен, бүдүрүкчүлүүн ырак та бедиткен. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының техниктиг бурунгаар депшилгези, аңаа ажылдаар кижилерден угаанның күженнишкиниң ажылын, организминиң шыдамыккайын, кадык болуруп негеп турар. Ынчангаш күш-ажыл-биле спорт чарылбас оңнуктер.

Бүдүрүлгениң экономиктиг көргүзүглерин база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге күш-культура болгаш спорттуң улуг ужур-дузалыын сөөлгү үеде шинчилеглер тодараткан. Спортчу маргылдааларга киржип, доктаамал белеткенип, организмин дадыктырып, быжыктырар янзы-бүрү мергежилгелерни кылып турарларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү ону кылбастардан 8—12 хуу бедик боор турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-культура база спортту сайзырадырынче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Идея талазы-биле бүзүрелдиг, сагыш-сеткили байлак, Төрээн чуртунга бердингеи, ону камгалаарынга белен, күш-ажылга ынак болгаш кадык-шыырак кижилерни кижизидер бүгү-ле таарымчалыг байдалдар чуртта тургустунган.

«Күш-культураны болгаш спортту улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаалды хүлээп алган. Күш-культураны болгаш спортту бүдүрүлге бүрүзүнге, албан черлеринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, аарып-аржыыр чорукту болдурбас, ажылчыннарның болгаш албан хаакчыларның эки дыштанылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле хемчеглерниң чарылбас кезии кылдыр нептередир чорукту хандырарын партия, совет, профэвилел, комсомол, күш-культура болгаш ажыл-агый организацияларынга дагзыр деп ук доктаалда айыткан. Ону күүседир талазы-биле Тываның спорт организациялары сөөлгү чылдарда чамдык ажылдарны кылып чорукан.

Республиканың күш-культураны болгаш спортту хөгжүдерниң үш чыл планын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бадылаан. Ону боттандырар хемчеглерни райкүүскомнар, ооң спорт комитеттери ап келген түңнелинде дыка хөй черлерде комплекстиг спорт шөлдери, спорт залдары болгаш өске-даа чүүлдер кылдынган. Күш-культуржуларның мергежилин бедидеринге, өске ажыл-ишчилерни олче хаара тударынга ол идиг берген. 1972 чылда турган спортчуларның санынга эрткен чылын безин 5300 ажыг кижи немешкен. Янзы-бүрү секцияларда киржип турарларның саны өскен.

Чөөн-Хемчик, Таңды, Бай-Тайга, Тожу, Эрзин районнарда күш-культуржуларның саны көвүдээн. Чамдык бүдүрүлгелер, колхозтар болгаш совхозтар сөөлгү чылдарда спорт ажылын элээн экижиткен, ол ажыл-ишчилерниң бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга чаагай салдарны чедирип турар. Оларга «Тыва даг дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар, Тываның геология экспедициязы, «Торгалыг», Тока аттыг совхозтар болгаш өскелерде хамаарыжыр. Бо черлерде партия, совет болгаш хөй-нииги организациялары ажыл-ишчилерни спортка хаара тудар боттуг хемчеглерни ап келген.

Күш-культуржуларның көвүдээни-биле кады спортка талантылыглар болгаш мергежилдиглер илереп турар. Оларның арасында бедүүн ажыл-ишчилер эвээш эвес. Хову-Аксында Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, хаакчы Анатолий Глухов, Улуг-Хемде мөгелер Найдан-оол Доспан, Василий Базыр-Тараа, хаакчы Николай Чуруто, Ак-Довуракта мөге Федор Ондар, ындыраачы Монгуш Адыг-оол, Таңдыда чүгүрер Владимир Кочега ышкаш кижилерни хөйү-биле адап болур. Олар ажылындан хостуг үезинде ынак спортунга белеткелди доктаамал чорудуп, маргылдааларга чедиишкинниг киржип турарлар.

ГТО-нуң чаа комплекизи — совет күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини. Ол кижилерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, Төрээн чуртун камгалаарынга белен болурунга дузалаар. Республикада ниитизи-биле ГТО-нуң нормаларын дужаарынче 50 муң хире кижи кирген, ооң иштинден 23 муң ажыг кижи ону долузу-биле дужаап алган. Бо чүгүла ажыл ам-даа чогуур негелдеге четпес, массалыг эвес. Үжен ажыг муң оолдар, кыстар чаа комплекстиң нормаларын дужаарынче эгелеп кирбээн. Күш-культура организациялары күш-ажылчы кижи бүрүзү ГТО-нуң нормаларын дужаап кирген турарын чедип алыры чугула.

Бүдүрүлге гимнастиказының ажык-дузазы улуг. Тываның геология экспедициязында, дааранылга комбинадында бо херекти боттандырып турар, а өске бүдүрүлгелерде, организацияларда ону чорутпайн турары кончуг четпес. Бүдүрүлге гимнастиказын доктаамал чорудары ажыл-ишчилерниң бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга ажыктыг салдарын чедирер, ынчангаш ону экижидер хемчеглерни алыр херек.

Республиканың күш-культура болгаш спорт организацияларын спортту массалыг болдурар, аңаа ажыл-ишчилерни калбаа-биле хаара тудар чамдык хемчеглерни ап келген. Ынчалза-даа мындыг ажылдың деңнели үениң негелдезинге ам-даа четпес. «Спартак», «Урожай» эки тура спорт ниитилелдери бүдүрүлгелерде, колхозтарда болгаш совхозтарда спорт коллективтерин кошкак удуртуп, боттуг дуза чедирбейн турар. Оон уламындан ажылының деңнели куду болуп артпышаан. Кызылдың сүт, алгы, туүйбу, хлеб заводтарында, «Кызыл тудуг» эргелелинде спорт ажылы багай. Эки тура спорт ниитилелдерн, ооң чер-черде организациялары ажылда четпестерни чайлаткаш, ГТО-нуң нормаларын дужаарын массалыг болдурарын, янзы-бүрү секцияларны тургузарын база ажыл-ишчилерниң оргузунга массалыг кадыкшылга хемчеглерин чорударын чедип алыр ужурлуг.

Хоорайның болгаш кодээниң ажыл-ишчилери спортка массалыы-биле хаара туттунган турарын чер-черде партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары доктаамал кичээнгейге ап, күш-культура коллективтеринге боттуг деткимче, дузаны чедирер хүлээлгелиг.

Совет Тываның ажылчы чону СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдап турар. Оларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, кадык болурунга дузалаар спортту массалыг болдурары чугула айтырыгның бирээзи.

Чыл планын—хуусаа бетинде

ХҮЛЭЭЛГЕДЕН АЖЫР

«Саян» совхозтуң Могай фермазы 230 баш саар инектиг. Он саанчы бар. Улуг эвес, ынчалза-даа найыралдыг, бир демниг ол коллектив тоску беш чыл планының тодарадыкчы дөрткү чылында бедик көргүзүглерни чедип алган. Бо чылдың үшкү кварталының түңнелинде могайжылар инек бүрүзүнге онаалтыр 2157 кг сүттү саап, республиканың сүт-бараан фермаларының социалистиг чарыжынга ийиги черни ээлээн. Ферманың саанчылары чылда 460 тонна сүт бүдүрер планныг турган, ону он айларда 499 тонна кылдыр, а чылда 390 тонна сүт садар турган, ону ам 432 тонна кылдыр боттандырган, азы чыл планын ийи ай бурунгаар ажыр күүсеткен!

Ферманың мурнакчы саанчыларының шудургу ажылын демдеглээр херек. Аныяк саанчы Октябрина Серенчик саанчылап эгелээнден бээр чаа-ла чыл чедип турар. «Кежээниң мурнунда—мактал» деп үлегер чугаа бар. Ол аныяк уруг бодунуң ак сеткилдиг, кежээ, кызымак күш-ажылы-биле коллективтиң хүндүткелин чедип алган. Ол он айлар дургузунда бодунда быжыглаан инек бүрүзүнге онаалтыр 2496 кг сүттү сагган, мурнакчыларның одуруунче кирген. Саанчы Мария Тимшина чылда инек бүрүзүнден 2500 кг сүттү саарын хүлээнгеш, он айларда ынча сүттү саап, берген сөзүн ээлээн. Дарья Круглова чылда бир инектен 2450 кг сүт саар хүлээлгезин ам база күүседипкен.

Могайжылар бо чылын сүт саалдазын дыка көвүдедирин чедип алган. Чижээ, саанчы Д. Круглованың бо чылдың он айларында бир инектен саап алган сүдү эрткен бүдүн чылда сагганындан 50 кг хөй болган, П. Волошина — 50 кг-ны, Л. Маады — 30 кг-ны хөйнү сагган.

Ферма саанчыларның карак кызыл күш-ажылының ачызы-биле чылда сүт бүдүрер планындан 39 тонназы, садар планындан 42 тоннаны он айларда-ла ажыр саткан. Ферма ниитизи-биле чылда бир инекке онаалтыр 2250 кг сүт саап алыр хүлээлгезин ийи ай бурунгаар 2291 кг кылдыр күүсеткен, азы 41 кг-ны хөйнү сагган.

Ынчангаш «Саян» совхозтуң Могай фермазының саанчылары ам сүттү пландан ажыр саарынче кирипкен, келир чылдың үлүүнде ажылдап турар.

К. АРАНЧАА.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) ферманың мурнакчы саанчылары Октябрина Серенчик биле Дарья Круглова.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

МӨҢГЕ БОЛГАШ БУЗУЛБАС НАЙЫРАЛ

МАРН-ның III съездизиниң болгаш Моол Арат Республиканы чарлааның 50 чылынга бараалгаткан совет-моол найырал айы Совет Эвилелинде үргүлчүлеп турар.

Москвада, эвилел болгаш автономнуг республикаларның найысылалдарында, Россия Федерациязының хөй-хөй хоорайларында ажылчы чоннарның байырлыг хуралдары, митингилер болгаш найырал кежээлери болгулап, моол улустуң чедиишкиннери-биле холбашкан делгелгелер ажыттынып турар.

Ноябрь 18-те Бунинниң камвол комбинадынга (Москва области) совет-моол найырал митингизи болган.

Аңаа сөс алгаш, комбинаттың партком секретары Е. В. Ковальская, аргыкчы А. Е. Папельнюк, комбинат директору Д. И. Илюхин олар моол улуска хамаарыштыр совет кижилерниң акы-дуңма сеткил-сагыжының дугайын, Бунинниң аргыкчылары биле Улан-Баторнуң аргыкчыларының аразында чаңчыккан найыралдыг харылзааларының дугайын чугаалааннар.

Моолдуң ССРЭ-де элчини Х. Банзрахч СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак төлээлериниң Улан-Баторже ам кылыр деп турар аян-чоруу совет-моол найыралдың улам ыңай быжыгарынга кайгамчык улуг ужур-дузалыг дээрзин онзалап демдеглээн.

Моол улус бодунуң революстуг чаалап алышкыннарын болгаш социалистиг тургузуушкунда чедиишкиннерин Совет Эвилелиниң акы-дуңма найыралы-биле болгаш интернационалчы дузаламчызы-биле өрге сүзүглээр холбаштырып турар деп, элчин демдеглээн.

(СЭТА)

Хүлээлге күүселдезин түңнеп тур бис

БЕЛЕТКЕЛ ЭГЕЛЭЭН

Бистиң коллективтиң 1974 чылда алган хүлээлгелеринде мындыг одуруглаар бар.

— Салдадышкынның болгаш чүък сөөртүрүнүң чыл планын сентябрь 20-де күүседир. Пландан ажыр 5 муң тонна чүъкту сөөртүр.

— Чогаадыкчы 6 саналды киирер болгаш пландан ажыр 1 муң рубльдиң орулгазын алыр.

—Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 1 хуу бедидер.

Хүлээлгениң бо болгаш өске-даа көргүзүглериниң күүселдезиниң дугайын маңаа чугаалаксадым.

Улуг-Хемниң пароходство чериниң суткжулары тодаралыкчы чылдын күрүне планын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде алдарлыы-биле күүсеткен.

Бо чылдың салдадышкыны бистиң хемчилеривиске берге байдалдыг болган. Эртен кыжын хар эвээш болганындан Бии-Хем чайның ортаа үезинден сыгап эгелээн. Хем орбүнуң чамдык черлеринге салдар ызырнып, катерлер чорүп албас апаар таварылгалар удаа-дараа таваржып турган. Ынчалзажок пароходство чериниң дуржулгалыг капитаннары, мотористери болгаш матростары боттарының байлак дуржулгазын ажыглап тургаш, бергелерни ажып эртип, салдынган сорулгаларын чедиишкиниг күүсеткен. Ыяш салдадышкынын эрте частан эгелээш, орай күске чедир чорудуп келдивис. Бүгү экипажтарның кежигүннери сезон дургузунда күжениишкиниг ажылдаан. Оларның аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрүп, оон моральдыг болгаш материалдыг талаларын өөренип көрүп турган.

Бо бүгүнүң түңнелинде ыяш салдадырының, чүък сөөртүрүнүң, пассажирлер аргыштыларының талазы-биле алдынган бедиткен хүлээлгелер ажыр күүсеттинген. Чүък сөөртүрүнүң навигация планы 109,9 хуу күүсеттинген. Чижеглеп алган хемчег-биле алырга 160,6 муң тонна чүък сөөртүнген боор турар. Ону тодаргайлаарга, 124,6 муң кубометр тудуг ыяжын салдаткан, 2360 тонна кывар-чаар материалдарны, 4500 тонна үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарын сөөрткен бис.

«Заря» теплоходтуң экипажы 21 муң пассажирлерни аргыштырып, бодунуң бедиткен хүлээлгезин база-ла ажыр күүсеткен.

Чүък сөөртүрүнүң чыл планы сентябрь 15-те күүсеттинген.

Бүдүрүлге планын ажыр күүседип, ажыл-агыйны экижиткенинин ачызында бистиң коллектив пландан ажыр 22 муң рубльдың арыг орулгазын алган, бо талазы-биле алдынган хүлээлге база-ла ажыр күүсеттинген.

Боттарынга алган хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээн болгаш өскелерге эки үлегер-чижээн көргүзүп турар мурнакчылар бисте хөй. Оларга капитаннар Н. В. Нугис, С. С. Романов, М. А. Ашак-оол болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр. Оон аңгыда рулевой моторист В. Ноговиков, повар В. Абрамова олар кызымаккай күш-ажылы-биле коллектив кежигүннериниң хүндүткелин чаалап алган. Үстүнде адааны ве капитаннарга баштаткан экипажтар навигация планын айыткан хуусаазындан бир ай бурунгаар күүсеткен.

Суттуларның ажылы сезоннуг ажыл дээр шын эвес чүүлдер бар. Улуг пароходство черинге хамаарыштыр алыр болза ол ындыг-ла. А бисте тускай септекчилер чок, ынчангаш кышкы үеде септелгеге ажылдарын коллектив кежигүннери боттары боттандырып турар. Капитаннар, мотористер болгаш өске-даа мергежилдиг кижилери салдадышкын сезону дооступ-ла котельщиктерниң, газоэлектрокачак чыларының, бызанчыларның бригадалары кылдыр үстүп алгаш, септелгени эгелээр. Амгы үеде септелге ажылы кидин тулук чоруп турар, ооң туската графиги тургустунган болгаш түс-түс бригадаларның аразында социалистиг чарыштың негелделери ажылдап кылдынган.

Тоску беш чылдың сөөлгү чылы 1975 чылда бистиң коллективтиң мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Чүък сөөртүлгезиниң хемчээли бо чылдыындан улгадыр. Ону чедиишкинниг боттандырары септелгени эки организастаавыстан хамаарыжыр.

О. ПЕТРОВ.

Улуг-Хемниң пароходство чериниң начальниги.

Мал чеминиң кадагалалы, чарыгдалы, учёду

Белеткел кошкак, негелдеге дүүшпес

«ШЫННЫН» РЕЙДИЗИ

«Большевик» совхозта мал кыштаглаашкынының байдалы-биле таныжар дээш «Шынның» рейд бригадазы аъттанып кан. Шемниң шынаазында, ийи талакы даг шаттарында хар чок, сооктуң чидии аажок. Ажыл-агыйның малы 40 ажыг кыштагда. Хем уну болгаш хемчигештер — Хадын, Ак-Кара-Суг, Дестиг-Кара-Суг, Чолдак-Кара-Суг, Узун-Кара-Суг, Ханы-Кара-Суг ынчаар одар багай эвес.

Бо чылгы агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы Шемиге элээн «уржукту чедирзе-даа, ниитиниң малынга чем белеткээр талазы-биле шемижилер эрес-шудургу ажылдаан деп болур. Бедүүн болгаш чулуктуг чем белеткээрин 1973 чылдан көвүдеткен. Силосту 479,5 тоннаны салган. Ол эрткен чылдаазындан 124,6 тонна хөй. Сиген, саваны 1566 тоннаны, азы 69 тонна хөйнү белеткээн. Белеткеттинген бүгү мал чемнери бода болгаш шээр мал кыштагларында чедиртинген. Чүгле Кызыл-Хавак чоогунда чаш малга чидиртири-биле көк сигенниң элээн каш сараттарын тускайлаан. Ооң кадагалалы багай эвес.

Рейд бригадазының кежигүннери мал чеминиң кадагалалының, ажыглалының, саваны малга чымчадып ылбыраткаш бээриниң, суг-суггат биле хандырылгазының, малды сайгара тургусканының, малчыннарның амыдырал-чурталгазының байдалынче кичээнгей салган.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының кажаа-хораазы, бажың-балгады кышка удур эки белеткеттинген. Ферманың инектер арыг-силиг, чугайлап каан. Бүрүн механизастаан. Ында малга чем белеткээр цехтиң тудуу доозулган, чүгле техниктиг дерилгези арай элек. Чадааның «Сельхозтехника» салбырының М. Чимитке удурткан механизастаттынган звенозу мал чеми белеткээр цехтиң иштики дерилгезин кылырын саададып турар. Ферманың мал чеми кадагалаар черинде пресстээн саваң, сараттаан сиген, траншеяда силос бар.

Ынчалза-даа мал чеминиң кадагалалында четпестер бар. Ферма эргелекчизи К. Иргит, совхозтуң кол зоотехниги Ч. Чүлдүм «Чаг удаваас келир-ле болгай» дээр хөөн-биле мал чемин камнавайн турар. Сараттар амдан эгелеп «мөөгүлеп» берген, саваң чер-черибиле сүстүп чыдар. Суур чуртакчыларының хууда хаваннары чадагай кажаа аразы-биле кире халышкаш, инектерге «дузалажып», мал чемин те үскүлеп, ында эндаштаның, силос массазының кырында изип, дүдээн тарла богуп каскан чаан турар.

Инектерни чемгербейн турар. Ооң хараазы-биле сүт саалдазы муруку деңнелинден кудулаан. Фермада белеткеттинген мал чеминиң курлавыры эвээш. Саванны хөлдектевейн, чымчадып ылбыратпайн, миннералдыг чемнер-биле холувайн тургаш, малга берип болбас ужурлуг. Инекке чем салыр бээр кормушкалар чаңында дож. инек өзээп ашдавайн турар.

Дөргүнде төрүүр инек турун турар. Ында эвээш хемчээлдиг саваң бар. Кажаалар септеттинмээн. Оларның девискээри доң инек өзээ-биле хорумналган. Ол кыштагда 150 бызааның кааа кыштаары тодараттынмаан. Кадарчы Ховалыг Эрес-оолга кыштадыр деп-даа чугаа бар. Бир хүн Даштыг-Тейже бадырар дээш хүнзедир соок черге чемгербейн кежаалап хүнзээн таварылга бар. Хову-Аксында бода малга, чаа кажааның тудуу доозулза-даа, чылыглаашкын кылдынмаан. Кадарчы Монгуш Сотпаның чурттаар бажыңы чок, бажыңны чаа тудуп эгелээн. Хадың-Аксында 34 баш шары кыштаткан. Ында база-ла эвээш саваңдан өске чем чок. Механиктиг кудук кашчыл бурунгаар үрелген.

— Бо Хадың-Аксынга мал кыштадыр аргажок болган. Мал одары, суг чок. Боттарывыс безин элезиниң дош экеп, ону эргизип ажыглаардыр бис. Шарыларны Үстүү-Хадың кедээзи шапланга чедирип, ында хөлчүк суундан суггарып ап тур мен—деп, кадарчы М. Бойду чугаалады.

Совхозтуң малчыннарындан 26 өг-бүле өгде, 30 хирезн бажыңда чурттап орар. Ам-даа бажыңы чок, өө чылыглаттынмаан малчыннар бар. Дестиг-Кара-Сугда моллурга кадарчызы Доржукайның өө соок, а ол хиреде чурттаар бажыңы чок. Хойжу О. Мөңгениң бажыңының соңга рамалары бузук, чаңгыс каът.

Мал турлагларында чеди кудуктуң дөрту ажылдап турар. Суг сөөртүр үш машинаның чаңгызы, ийи трактор ажылдап турар. Шээр малдың 9 коданында малга-суг кудуп бээр оңгачалар челдишпес. Суг кудуп кадагалаар улуг савалар база херегеттинип турар.

Шээр малдың төрүүр коданнарында хураган кажаалары септеттинмээн. Печкалары бузук. Ылаңгыя 450 ажыг төрүүр хөй малдаан Ондар Сендеңмааның кыштаанга септелге негеттинип турар. Чаңгыс-Хадыңга эрткен кыжын Сат Садык кыштаан хирезинде чазын кажаа иштин коптарбаан, кургаг өдек бөлбээн, кажаа септелгезин кылбаан. Ам ында Куулар Баян 350 ажыг хөй кыштадып турар.

Совхозтуң кол зоотехниги Чигир-оол Чүлдүм, улуг мал эмчизи Ооржак Байыр, бода мал бригадазының бригадири Кара-Сал Биче-оол, шээр мал бригадазының бригадири Ховалыг Экер-оол, сүт-бараан фермазының эргелекчизи Иргит Күдер-оол олар мал кыштаглаашкынының байдалында четпестерни чайладыр дээш шиитпирлиг хемчеглерни алырын үе негеп турар. Совхоз дирекциязы (директору В. Оюн), парткому (секретары Д. Хертек) шыңгыы хемчеглерни ап тургаш, четпестерни дарый чайлаткаш, малды кыштап хүр ажырарын хандырары чугула.

«Шынның» рейд бригадазы: А. БАЗЫР-ООЛ — районнуң улусчу контроль комитединиң кежигүнү, М. ТҮЛҮШ — совхозтуң хойжузу, М. СЕВЕН — «Шынның» корреспондентизи.

ПРОФЭВИЛЕЛ ОБКОМУНУҢ X КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдышкын бажыңынга харылзаа ажылдакчыларының, автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктар ажылчыннарының профэвилелиниң отчёт-соңгулдалыг X областы конференциязы болуп эрткен. Профэвилел обкомунуң отчёттуг үениң дургузунда кылып чорукан ажылының дугайын ада илеткелди ук профэвилел обкомунуң даргазы Л. И. Кудер-оол кылган.

Отчёттуг илеткел талазы-биле эштер А. К. Иргит, И. С. Баев, В. А. Жбанов болгаш оон-даа өскелер санал берген.

Конференция профэвилел обкомунуң чаа составын болгаш ооң президиумун соңгаан. Обкомнуң даргазынга Ю. Т. Тихонов соңгуткан.

СОВЕТ-ИРАН ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Ноябрь 18-те Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалалгазын ёзугаар ажыл-херектиг найыралдыг аян-чорууп кылып Москвада чорун турар Иранның Шаханшаагы Мохаммед Реза Пехлевиниң аразында чугаалажыышкыннар эгелээн.

Найыралдыг болгаш ажыл-ишчи байдалга боол эрткен чугаалажыышкыннар үезинде янзы-бүрү талаларда совет-иран кады ажылдажылганың байдалын болгаш хөгжүүр перспективаларын тодаргайлап чугаалажып көрген. Талалар кайы-кайызынга ажыктыг экономиктиг кады ажылдажылганы хандырылның аргаларынче садыг болгаш эртем-техниктиг харылзааларны калбартырынче улуг кичээнгей салган.

Кайы-кайызынга сонуургалдыг боол турар делегейниң элээн хөй чүгула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдар солчулгазы база болган. Делегейде политиктиг байдалды улам ыңай экижидериниң, чавырылдырыышкын чорудулгазын Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүк кавызынга нептередириниң сорулгалары-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көрген.

Чугаалажыышкыннарга киришкеннер болза: совет таладан — ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы С. П. Козырев, ССРЭ-ниң Иранда элчини В. Я. Ерофеев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин;

иран таладан — экономика болгаш саң министри Х. Ансари болгаш Иранның ССРЭ-де элчини А. Ардалан.

Чугаалажыышкыннар ам-даа уламчылаар.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

ИДЕПКЕЙ-ДАА, ХАРЫЫСАЛГА-ДАА БЕДЭЭН

Коммунист бүрүзүнүң идепкейин, харысалгазын бедидер база сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле партия организациязының бюрозу партдокументилер солуушкунчунуң үезинде элээн ажылды чорутkan. Партия Уставының негелделерин күүседип турарының, ажыл-амыдыралының дугайында олар-биле сагыш-сеткилдиг хаинызындан эш хуузунуң беседаларын чоруткан. Ол ышкаш партия хуралдарын белеткеп, эрттирериниң шынарын экижидер, оларның киржилгезиниң утка-шынарын, дээштиин бедидер хемчеглерин ап турары коммунистерниң сагылга-чурумун быжыглаарынга, идепкейин болгаш харысалгазын бедидеринге хээштиг салдарны чедирген. Амгы үеде бисте коммунистерниң 85-90 хуузу хуралдарга олуржуп, оларның хөй-хөбү санал-оналын берип турар апарган.

Коммунистерниң тус-тузу-биле, ылангыя ажыл-херээнде, ажыл-чаңында четпестерлиг чамдык эштер-биле кылган беседалар чогуур түңнелдерлиг болган. Чижээ, коммунист Д. Севек мурнунда Черби ортумак школазынга ажылдап турган, ажыл шагы үзүп, арагалаарын дээп ийи катап партийжи шыгыы хемчегни алган. Оон башкылаар ажылдан үнгеш, бистиң совхозка аар-саар ажылдар кылып эгелээн. Бо аныяк коммунист-биле партбюро эш хуунуң беседазын кылып, тудугжулар бригадазынга политинформаторлаар партийжи даалганы берген. Чоорту ол эки талаларын көргүзүп эгелээн. Оон соонда партбюро ажыл-агыйның дирекциязы-биле сүмелешкеш дузалакчы хойжу кылдыр саналдаан. Аңаа чартык чыл хире ажылдаан соонда төрээн хураганны малдаар улуг хойжуга ону эрткен чылын томуйлаан.

Эш Севек хүлээп алган кодан хүр чаагай кыштаглаткан. Хойдан дүк алыр планын 120 хуу күүсеткен. Амгы үеде хойнуң күш дендели эки, а келир чылдың мартта чаа төрүттүнген баштайгы хураганнарны хүлээп алырынга хойжу белеткенип турар. Ажыл-херекти, партийжи даалганы бедик харысалга-биле көрүп, эки талаларын көргүскенин дээш партия талазы-биле мурнунда алдырган хемчеглерин чогуур өйүнде дүжүргеш, чаа хевирниң партдокументилерин солуп берген. Аныяк коммунист эш Севек партия организациязының бүзүрелин бодунуң шудургу ажыл-херээ-биле ынчаар бадыткаан.

Партбюро ол ышкаш мурнунда ажыл шагы үзер, даандырган ажыл-херээнге харысалгазын кошкалдып турган коммунистер Ч. Т. Ензук, К. Б. Монгуш, Ч. К. Дамбаа болгаш өскелер-биле беседаларны чоруткан соонда олар эки талазын, идепкейин көргүзе берген.

Бүдүрүлгеге болгаш хөй-нииттиң амыдыралынга коммунистерниң хөй нуруузу идепкейин, социалистиг чарышка авангардчы ролюн көргүзүп, бергелер-биле демниселге шудургу чоруун көргүзүп келген. Чижээ, коммунист К. Т. Маады мал ажылынга 29 чыл болган. Бо чылын хойдан чаш төл алыр планын ол 119 хуу, дүктүүн—118 хуу күүсеткен. Даандырган ажыл-херекти коммунистиг дээ-биле көрүп, эрес-шудургу ажылдааны дээш ону Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаан болгаш аңаа мал ажылынга бирги класстың мастери деп атты тывыскан. Ынчангаш Октябрь Революциязы болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчилери О. Е. Чооду, Б. У. Оюн болгаш өске-даа коммунистерни хамаарыштырып болур.

Бо чылдың агаар-бойдузу нарын болганындан кыштаглаашкынны эрттирери дыка берге болур деп чүвени бистиң малчыннарывыс, коммунистер медереп билир турар. Ынчалзажок коммунист хойжулар ам безин 1975 чылдың бедиткен хүлээлгелерин ап эгелээн. Чижээ, эш Б. У. Оюн келир чылын төрүүр 100 хойдан-на 105 хураганны, 3 кг дүктү алыр хүлээлгени алгаш, Маады Кижис-оолду чарышка кыйгырган. Маады эштиң чарышка кыйгырыын хүлээп алгаш, чүстен 110 хураганны бир башка онаалтыр 3 кг дүктү алырын хүлээнген. Кодээ Советтиң депутаттары Маныкай Көк-оол биле Чорумаа Хүлер-оолдуң хүлээлгелери — төрүүр чүс хойга онаалтыр 115 хураган, бир башка онаалтыр 3,5 кг дүк боор турар.

Аныяк коммунистер-биле ажыл база-ла парторганизацияның кичээнгейиниң төвүнде турар. Ёзулуг партийжи эштерни кижизидеринге үр, хөй талалыг ажыл негеттинер апаар. Отчёттуг үениң дургузунда совхоз бүдүрүлгезиниң эң дээре чеди мурнакчыларын парторганизациязының составынга хүлээп алган. Оон аңгыда сөөлгү ийи-үш чылда тос кижини партияга хүлээп алган. Оларның эртем билииниң, ажыл мергежилиниң, ажы-чаңының онзагай байдалын барымдаалап ажылдаары бистиң партийжи принцивис болгай. Ынчаарга партия организациязы ажылды чогум-на ынчаар тургузарын оралдажып турар.

Маңаа хамаарыштыр бир чижектен чугаалап көрейн. 1971 чылда чолаачы Н. Чооду СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга кирген. Аныяк эр ажок шимченгир, чамдыкта изигленир, хорадаачал болгаш кандыг-даа даалга бээрге, санал киирерге оон-биле чамдыкта чөпшээрежир, а чамдыкта ойталаар-даа турган. Оон ажы-чаңында ол четпестерни эдип алыр дээш партия организациязы үр, шудургу ажылды чоруткан. Николай Чооду ам ёзулуг коммунист болган, совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының бирээзи.

Бисте бактааган 16 аныяк коммунистиң тускай школазын организастаан. Олар аңаа партия Уставын болгаш Программазын, партия тургузуунуң айтырыгларын, агар политиказын өөренип турар. Дуржулгалыг башкы, хоочун коммунисти мыа пропагандистедип каан бис. Оон-биле кады оларның партийжи даалгалар күүседип турарын доктаамал сайгарып, чамдыкта хуралдар белеткээри ышкаш түр даалганы бергеш, аңаа дузалажыры-биле дуржулгалыг коммунистерни бызыглаары чаңчыл апарган. Ол хемчеглер хөй-нииттиг ажылынга идепкейлиг киржилгиге оларның инициативазын бедидип турар.

Ынчалзажок шинтизи-биле коммунистерниң идепкейин болгаш харысалгазын бедидер талазы-биле партбюронуң ажылында четпестер болгаш чедир шиитпирлеттинмээн чүүлдер ам-даа хөй. Бүдүрүлгеге чамдык коммунистерниң авангардчы ролю кошкак, хөй-нииттиг ажылынга идепкейи чавыс болгаш чамдыкта мырыңай сагылга-чурум үрээр безин таварылгалар бар. Чижээ, коммунист В. И. Воронцовту арагалап турганы дээш, Б. Т. Тары-Сюрюнну чылдаан чокка үш удаа хурал үскени дээш, Хомушкуну арагалааны дээш партийжи ёзу-биле хемчег алган. Д. Чоодуну даандырган ажыл-херекке харысалга чок болганы дээш улуг хойжу хүлээлгезинден хостааш, өске ажылче шилчиткен.

Партдокументилер солуушкунунуң үезинде чоруттунган партийжи-организастыг ажылдың дуржулгазын, улам быжыглап, байыдыпшаан, партия кежигүнү бүрүзү кандыг-даа ажыл-херектерге, канадаа, кезээде авангардчы ролюн көргүзүп, коммунистиң бедик адын төлептиг бадыткаары дээш партбюро моон соңгаар-даа шудургу ажылды чорудар.

А. МААДЫРОВ,
«Кара-Хаак» совхозта парторганизация секретары.

Лампа кылыр полуавтомат

Москваның электровакуум приборларының заводунуң кывар лампалар цехинге күчүлүг прожектор лампаларны безерек автоматтар бүдүрер. Лампалардан хөй үндүрер дөрт кижи ажылдап турган черлерде ам чаңгыс машина ажылдап турар. Баштайгы бир бөлүк лампаларны бүдүрүп үндүрген. Продукцияның шынары кончуг эки.

ЧУРУКТА: бирги безерек чаа автоматка бүдүрүп белеткээн лампаларның шынарын хынап турар бригадир техник-технолог Любовь Свердлова.

В. КУНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиказы).

СОЛУННАРНЫ, ЖУРНАЛДАРНЫ ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Ажылчы чонга солуннарның, журналдарның чаа номер бүрүзү солуттунмас дузалакчылар апарган амгы үеде оларны чагыдып албаан өг-бүлени тывары берге. Чамдык номчукчулар күзээни ангы-ангы чагыдылгаларны кылып, кончуг хөйнү номчуп турарлар. Мынчангаш бистиң чуртта чоннуң ап турар чагыдылгаларын өг-бүле бүрүзүнге үлээрге оон бирээзинге-ле 4 экземпляр онаажып турар.

В. И. Ленин «хүн бүрү үнер парлалга бисте чүс-чүс муң болгаш миллион экземплярга тараар ужурлуг» деп бижээн. Коммунистиг партия ол сорулганы херек кырынга боттандырып келген. Совет Эвилелин делегейде эң-не хөй номчуп турар чурт деп бүгүде билир.

1975 чылдың парлалга чагыдылгазының байдалы бистиң республикада кандыгыл? Республиканың «Союзпечать» агентилелиниң ноябрь 10-да медээзин ёзугаар алырга чагыдылга-биле Кызыл хоорай мурнап турар. Кызылчылар ол үеге чедир 57607 экземпляр солуннар, журналдарны чагыткан ниитизи, эрткен чылдың деңнелиндеи 1220 ажыг экземпляр хөй болган. Ол дээрге хоорайның муң номчукчузунга 866,2 экземплярның онаажып турары-дыр. Найысылалдың дыка хөй коллективтеринде парлалга чагыдылгазы дыка организастыг. Ылангыя аэропортта, республика эмнелгезинде, пассажирлер АТБ-зинде, № 48 тудуг эргелелинде партия организациялары парлалганың хөй-нииттиг тарадыкчыларынга боттуг удуртулганы берип, номчукчу бүрүзүнге чедип, чедимишкинниг ажылдааннар.

Найысылалда парлалга чагыдылгазында чамдык ындыг чедимишкиннер-биле чергелештир четпестерни мыттавайн барып болбас. Бо чылдың январь 1-де 1624 экземпляр «Правда» турган болза, ам 1194 санныг. Ол ышкаш кызылчылар «Известия» солунну дыка эвээшти чагыткан. Хоорай девискээринде «Көк-Тей» совхозтуң чүгле коммунистери 40 ажыг хиреинде «Правда»ны 6-ла экземплярны чагыткаш партийжи политиктиг чаңгыс-даа журнал чагытпааны илерээн. Эрткен чылын көктейжилер «Сельский механизатор» деп журналды 60 экземплярны чагыткан болза, бо чылын чүгле 32 болган. Парлалга чагыдылгазын ындыг ынзылыг ала-чайгаарладып турар организацияларны хоорайдан санаар болза ам-даа бар. «Сельхозтехниканың» баазазының коллективиндеи хоорайның «Союзпечать» агентилелинге чаңгыс-даа экземплярның чагыдылгазы дужааттынмаан.

Республиканың Бай-Тайга, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Эрзин районнары парлалга тарадылгазының талазы-биле кудурукта тап турар. Бай-тайгажылар ноябрь 10-га чедир 5486 экземпляр солуннар, журналдарны чагыдып, эрткен чылдың ол үезиниң деңнелиинге безин четпейн турар. Районнуң муң номчукчузунга 472,9 экземпляр онаажып турар, организастыг хемчеглерни дарый албас болза, ажылчы чоннуң дыка хөйү келир чылдың солуннар, журналдарын албайн барып болур.

Улуг-Хем район эрткен чылын ноябрь 10-га чедир 13998 экземпляр солуннар, журналдарлыг турган болза, ол түңге бо хүннерде муң чыгам экземпляр четпейн турар. Ылангыя бо районда «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарның чагыдылгазы дыка багай чоруп турар.

Барыын-Хемчик районунда парлалга чагыдылгазының кампаниязы организастыг эртип турар. Район ниитизи-биле 22450 ажыг экземпляр солуннар, журналдарны чагыткан. Ол дээрге эрткен чылдың ноябрь 10-да турганындан 4 муң экземпляр хөй-дүр. Ынчангаш парлалга чагыдылгазының талазы-биле барыын-хемчиктилер Кызыл хоорайның соонда ийи дугаар черде турар. Бо районнуң номчукчулары «Правда», «Известия», «Сельская жизнь» солуннарны болгаш партийжи политиктиг журналдарны хөйнү чагыткан-нар. Ол ышкаш «Тувинская правда», «Тываның аныяктары» солуннарның чагыдылгазы база эки. Районнуң партия организациязы парлалга чагыдылгазының талазы-биле парлалганың хөй-нииттиг тарадыкчыларынга удуртулганы берип, «Союзпечать», харылзаа ажылдакчылары-биле бир демниг ажылдап келген.

Төп солуннарга болгаш журналдарга чагыдылга кылыры ноябрь 25-те доостур. Ынчангаш парлалганың хөй-нииттиг тарадыкчылары, харылзаа ажылдакчылары номчукчу бүрүзүнге чедип, оларның күзээни солуннар, журналдарын алырын сүмелеп, өг-бүле бүрүзүн чагыдылгалыг болдурарының бүгү хемчеглерин алыры чугула. Ылангыя «Правда», «Комсомольская правда», «Сельская жизнь», «Социалистическая индустрия», «Экономическая газета» солуннарны болгаш «Коммунист», «Партийная жизнь», «Агитатор», «Политическое самообразование» журналдарны номчукчуларның чагыдып алыры чугула.

В. АНАНЬИН,
СЭКП обкомунуң парлалга секторунуң эргелекчизи.

АВТОЛАВКАЛЫГ ААЛДААР

Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының коллективиндеи 20 ажыг кижи Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны эш Намчыл-оолдуң Төрбе-Хадда кыштаанда 600 хой кирер кажаазының кержесин хоорун, өскээр сөөртүп бергени. Оон ынай шефчилер кадарчының бажыңын чугайлааннар. Совхозтуң дирекциязы болгаш малчын шефчилерге өөрүп четтиргенин илереткен.

Ажылчын кооперациязының коллективи совхозтуң Өлен бригадазын шефке алган, бригаданың малчыннар турлагларынга автолавкалыг аалдап турарын хүлээнген.

В. БЮРБЮ.

Советтер болгаш амыдырал

ДОЛУ АЖЫГЛААР

Мөңгүн-Тайганың район болгаш кодээ Советтери, оларның күүскомнары депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында ССРЭ хоойлузунуң негелделерин боттандырар дээш элээн ажылды кылган.

Мөңгүн-Тайганың район болгаш кодээ Советтеринде ам шупту 90 депутат бар. Оон аңгыда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бир, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийи депутады бистиң районда ажылдап турар.

Депутаттарның инициативазын, харысалгазын бедидеринге идиглиг чамдык ажылдарны күүскомнар организастаан. Чер-чер Советтери план ёзугаар депутат хүнүн бир-бир удаа эрттирген. Аңаа чедип депутаттың ажылының арга-дуржулгазын дыңнаан. Советтерниң сессияларынга доктаамал комиссияларның ажылын, эдеринчи илеткелдерин доктаамал дыңнап турар. Сөөлгү үеде Советтерниң садыг болгаш нииттиниң чемненилгезиниң, улус өөредилгези, культура болгаш коммунал ажыл-агыйы, социал хандырылга, аныяктар херээниң талазы-биле доктаамал комиссияларының ажылдары идепкейжээн.

Депутаттарның сессияларга киржилгези, идепкейи бедип, соңгукчулар ортузунга ажылы экижип турар. Эрткен ... да район Совединиң 40 депутадының 36-зы, кодээ Советтерниң 50 депутадының 43-у ийи-ийи удаа, арткаңнары бир-бир удаа соңгукчулар мурнунга отчёттарын кылганнар. Район Совединиң депутады, «Малчын» колхозтуң хойжузу Б. М. Доңгак соңгукчуларга Советтиң шиитпирлерин, бодунуң кылган ажылын доктаамал таныштырып, оларның негелде-хереглелдерин хандырар дээш идепкейлиг ажылдавышаан, күш-ажылдың мурнакчыларының одуруунда чорүп турар. Ол эрткен айларда төрүүр чүс хойга онаалтыр 110 хураганны камгалап ап, нииттиниң малынга чайгы үеде 6 тонна сигенни белеткээн. Амгы үеде кыштаглаашкынны эки организастап турар. Район Совединиң депутаттары районнуң харылзаа бөлдиириниң оператору Т. Н. Демчик, школа ажылчыны Ш. Д. Доңгак, «Мөген-Бүрен» колхозтуң малчыны А. К. Хертек, районда чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны Т. Х. Опаш олар, өске-даа эштер депутат хүлээлгезин күүседиринге, онаашкан ажылынга кызымаккайлар.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунга депутаттарның салыышкыны хөй талалыг. Ылаңгыя соңгукчуларның чагыгларын күүседирин активчилерге, хөй-ниитиге даянгаш боттандырып турар. 1971 чылда РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге соңгулда үезинде депутаттарга чоннуң берген чагыгларының чартыктан хөй кезии күүсеттинген. Ону депутаттарның калбак киржилгези-биле боттандырган. Районда 50 олуттуг чаа столовая, чаа чунар-бажың, Мугур-Аксыда 60 олуттуг интернат, кезер эмнелге чери, Кызыл-Хаяда участок эмнелгези, ийи колхозтуң чаа конторалары, хөй санныг чурттаалга бажыңнары, албан-организация черлериниң объектилерин туткан. Хлеб быжырар черни механизастап, чоннуң амыдырал хандырылга комбинадын, чаа электростанцияны, автомашинага бензин кудар черни ажыглаалга киирген. База бир интернат, чаа аалчылар бажыңы бо чылын ажыглаалга кирер. Колхозчуларны, албан-организацияларны машина-техника-биле хандырары чогумчалыг шиитпирлеттинип турар. Күүскомнар, албан-организациялар чагыглар күүседир талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чоруткан.

Чеңиу хлеб аймаа, үлетпүр болгаш аъш-чем бараанныры-биле хандырарын, малчыннарның культура-амыдырал хандырылгазын экижидерин, уруглар албан черлериниң чамдык айтырыгларын, радиожуулганы, телефончудулганы багай эвес шиитпирлээн. Аңаа депутаттарның киирген үлүү улуг.

Суурлар чаагайжыдылгазынче чонну киириштиргеш, бо чылын 700 ажыг дөс ыяшты олуртуп, хөй чечекти өстүрген. Херимнерни септеп, бок төгер хааржактарны кылып, албан черлериниң, чурттаалга бажыңнарының септелгезин организастаан. Совет Тываның 30 чыл оюнга алдар болдурган чарышты кодээ Советтер аразынга калбарткан. Аңаа бирги черни Каргы кодээ Совединиң алгаш, райкүүскомнуң кодээ Советтер аразынга шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Бо кодээ Совет тодарадыкчы чылда курунеге 50 тонна эът садар планын 79,9 тонна, 5 тонна дүк садар планын 6 тонна кылдыр күүсеткен.

Бисте шиитпирлезе чогуур айтырыглар ам-даа хөй. Ылангыя чурттакчылыг черлерниң арыг-шеверин сагыыр талазы-биле ажылды Советтер четпес контрольдаанындан суурларның санитарлыг байдалы чогуур деңнелде эвес. Чурттакчы чонну ижер сүт-биле эки хандырбайн турар. Суурларны чаагайжыдар, чоннуң аргыжар оруктарын, көвүрүглерни септеп, тударын кошкак организастаан болгаш оон-даа өске чедир кылдынмайн турар ажылдар бар.

Оон чогуур түңнелди үндүрүп, күүскомнарга чугаалажып көрүп, илереттинген четпестерни чайладырынче күштү мөөңнеп турар.

М. ОНДАР,
ажылчы чоннар депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Совединиң күүскомунуң секретары.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

«Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының коллегиязы болгаш кодээ ажыл-агый база белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң президиуму «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының бүдүрүлгелериниң, организацияларының болгаш салбырларының аразында социалистиг чарыштың бо чылдың үшкү кварталында түңнелдерин чугаалажып көрген.

Бараан саарылгазының талазы-биле планны 119,4 хуу күүсетпишаан, карылганы планга удур 1,7 муң рубль эвээжеткен тускай магазинниң коллективин (директору Ф. Я. Юшкова) системаның бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының аразынга чарыштың тиилекчизи деп санаан.

Салбырлар коллективтериниң аразынга чарыштың тиилекчилерин база илереткен.

«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының септелге мастерскаязының коллективи продукция сайгарарының планын 131,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 106,6 хуу күүсеткеш, пландан артыкка 3 комбайнны, 25 автомобильди септээн. «Сельхозтехниканың» Кызыл каттыжышкынының садыг баазазының коллективи бараан саарылгазының планын 111 хуу боттандырган. Бии-Хем салбырының автомобильдерниң техниктиг ажаалдазын кылыр станциязының коллективи бараанныг продукцияның планын 130 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 109,1 хуу күүсетпишаан, 1 рубль бараанныг продукцияга чарыгдалды 0,2 коп. эвээжеткен. Улуг-Хем салбырының техниктиг солчулга пунктузу өрулга киирип алырының болгаш солчулга фондузун сайгарарының планын күүсеткен. Ынчангаш бо үстүнде айыткан салбырлар коллективтерин чарыштың тиилекчилери деп санаан.

Үшкү кварталда чарыштың тиилекчилери болган коллективтерни «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының болгаш кодээ ажыл-агый база белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң шилчиир Кызыл туктары-биле болгаш акша-биле шаңнаан.

И. ОЛДЫРЕВ.

ХОЙЖУ-МЕХАНИЗАТОРНУҢ КУРУЗУ

Бо чылын Тандының Балгазын суурга хойжу-механизаторлар белеткээр бир чылдыг курсту ажыткан. Ол курс моон соңгаар доктаамал ажылдаар. Аңаа есе класс дооскан кижилерни хүлээп алыр. Өөредилге ам эгелей берген.

Чаа курста 57 кижи өөренип турар. Мал ажылдыг Чөөн-Хемчик, Өвүр, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнардан эвээш кижилер келген. Ол районнарның колхоз, совхозтарының удуртукчулары, тускай эртемниглери бо чугула айтырыгны херекке албайн, четчир санныг кижилерни чорутпаан.

Хойжу-механизатор кадрлар хоочун хойжуларны солуп, мал ажылын сайзырадырынга улуг ажык-дузаны чедирер турбуже, Тандыда «Шамбалыг», Улуг-Хемде «Ак-Туруг» совхозтарның, Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхозтуң удуртукчулары эге школа безин доосканының дугайында документи чок кижилерни чоруткан. Ындыг кижилер быжыг билиг чедип алыры берге.

Тандыда Тока аттыг совхозтуң кол алыры — хой ажылы. Мында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Уйн-оол Андреевич Бавун-оол чурттап, чээрби ажыг чылдың дургузунда хойжулап келген. Ол «Тувинская правда» солунга мынчаар бижээн: «Үр чылдарда хой кадарып келдим. Ам хүндүлүг дыштче үнер үем чоокшулап орар. Бистиң совхозта назылап кыраан хойжулар хөй. Оларны солуптар аныяктар чок. Ол айтырыгны дарый шиитпирлээри чугула». Ол чөптүг санал. Маадырның көдүрген айтырыын совхозтуң директору Ф. Зверева канчаар шиитпирлеп турарыл? Аныяктарны хой ажылынга хаара тудары-биле ол совхозта чүнү-даа кылбаан, совхозтан хойжу-механизаторнуң бир чылдыг курузунче чаңгыс-даа кижини чорутпаан.

Хойжу-механизаторлар курузунга «Бай-Тал», «Өөк», «Найырал» совхозтардан, Бай-Тайганың «Мурнакчы», Бии-Хемниң «Хадын», Тес-Хемниң «Чодураа», Эрзинниң «Чаа орук» колхозтарындан келген оолдар, кыстар чедимишкинниг өөренип турар. Олар хоочун хойжуларны солуп, келир үеде тускай эртемниг кадрлар болуп, боттарының колхоз, совхозтарынга ажылдаарлар.

Курска ам-даа 30 кижи негеттинип турар. Өөренирин күзээн кижилерниң келирин манап турар бис.

Д. МОҢГУШ,
курстуң башкызы.

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези — республика типографиязының күш-ажылчы коллективи тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын чедимишкинниг күүседир дээш бо хүннерде улам шалыпкын ажылдап турар.

Чыл эгезинден тура-ла, профэвилел болгаш партия организациялары социалистиг чарышты бедик деңнелге организастаарынче бичии эвес кичээнгейни салып келген. Социалистиг чарышка партийжи удуртулга болза, ажылчыннар ортузунга оон кижизидикчи ролюн бедидери, коллективтиң мурнунда салдынган планныг онаалдаларны күүседиринге ажылчыннарның бот-идепкейин, чогаадыкчы чоруун чедип алыры болур.

Чурттуң экономиказын улам ынай быжыглап хөгжүдеринге ажылчы чоннарның бот-идепкейин бедидип турар массалыг социалистиг чарыш улуг рольду ойнаар дээрзин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында айыткан. Ынчангаш республика типографиязында социалистиг чарыш багай эвес организастаттынган.

Бүдүрүлге планныг онаалдаларын ай, квартал санында багай эвес күүседип турар. Коллектив республиканың школаларынга өөредилге номнарын парлап, белеткээр планын хуусаа бетинде күүсеткен. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле парлалга комитеди өөредилге номнарын чедимишкинниг белеткээни дээш типографияның күш-ажылчы коллективинге изиг байырны чедирген. Ажылчыннар аңаа өөрүп, улам сорук киргеннер.

Бүдүрүлге планын күүсединге цех бүрүзүнге бергелер таваржып турган. Эрткен чылдарның арга-дуржулгазы, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаан чорук, машина-техниканы хүн бүрү шын ажыглап келгени ол бергелерни ажып эртеринге дуза болган. Ол ышкаш тус-тус ажылчыннар, звенолар, бригадалар, цехтер аразынга организастаан социалистиг чарыш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен.

Он айның продукция сайгарылгазының планы 100,8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн—104,7 хуу күүсеткен. Бир рубльдиң бараан саарылгазының бот-үнези 1,5 копеекке кудулаан.

Партия организациязы ай санында болуп турар хуралдарынга күш-ажылдың сагылга-чурумунуң, ажыл планының күүселдезиниң, социалистиг чарыштың түңнелдериниң айтырыгларын чугаалажып көрүп келген. Социалистиг чарыштың тиилекчилерин чогуур үезинде шаңнап, мактап оларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени доктаамал көргүзүп турар. Ынчангаш социалистиг чарыш улам калбарган.

Коллективте мурнакчы ажылчыннарның саны улам көвүдеп турар. Мурнакчы ажылчын М. Михалева беш чыл планын дөрт чылда күүседир деп бодунга бедиткен хүлээлгени алган. Оон сөглээн сөзү ажыл-херээ-биле карыштайн турар. Ол хүн нормазын 130 хууга күүседип келген, ынчангаш бодунуң салган сорулгазынче бүзүрелдиг чоруп орар.

Линотипист В. Наезжих, өрүкчүлер К. Доңчун-оол, Н. Михеева, парлакчылар Т. Шеглова, А. Жингилева болгаш өскелер-даа боттарының кызымак күш-ажылы-биле коллективиниң бедик хүндүткелин чедип алганнар.

Коллективте ажылдап турар 104 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты чедип алганнар, а 52 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болур дээш демисежип турар.

Социалистиг чарыштың түңнелин ай, квартал санында үндүрүп турар. Бүдүрүлгениң мурнакчыларын хүндүлел самбыразынга киир бижип турары чаңчыл апарган. Бирги черни алган цехке шилчиир чырып турар сылдыстыг Кызыл тукту тыпсып турар болгаш 30 рубльдиң шаңналын бээр. Ынчаарга цех бүрүзүнге бирги черни алган бригадалар 20-20 рубль-биле болгаш кызыл вымпелдер-биле шаңнадып турар. Бо бүгү ажылчыннарның ажыл-ишчи күзел-соруун хайныктырып, оларның чогаадыкчы чоруун бедидип турар.

Типография коллективинге 20 чыл дургузунда уттундугтул чок ажылдап келген база ол ышкаш 50 харлап турар ажылчыннарны коллектив байырланчыг байдалга демдеглеп эрттирип турары дыка солун.

«Бөгүн дүүнгүзүнден, даарта бөгүнгүзүнден артык ажылдаар» деп кыйгырыгны типографияның коллективиниң ажылчыннары бедик-биле үнелеп турар. Партия организациязы чогум-на харын ол кыйгырыг-биле ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты калбарткан.

Коллектив тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын чедимишкинниг күүседир дээрзинге бүзүрелдиг. Аңаа шагдыладды ажылчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарыш тургузуп турар.

М. МУРЕНКОВА,
типографияда партия организациязының секретары.

МУРНАКЧЫЛАР СЛЁДУ

Ол хүн Самагалдайның Культура бажыңынга хайнышкынныг болган. Районнуң мурнакчы херээженнери болуруң слёдунда чыглып келген. Ус-шеверлериниң, куланнарларның ажылган чүүлдериниң делгелгези фойезин эдилешкен. Мында чүнү чок дээр: тыва национал чеңнер, далгандан, эъттен кылган янзы-бүрү чемнер, аргаан, дааран кылыглар..

Слёт эгелээн. Кол-ла чугаа Тес-Хем районнуң чер-черде херээженнер чөвүлелдеринде эки арга-дуржулга, ону нептередириниң дугайында болган. Ол мыкаш тоску беш чылдың тодаралынчы дөртүү чылында күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган мурнакчыларны мактап ёзулаан, оларга шаңналдарны тывыскан. Ылангыя күш-ажылдың хоочуну, 22 чыл иштинде саанчылап келген, бо чылын бодунга хуваатттынган инек бүрүзүнден 2000 килограмм сүт саар дээн хүлээлгезин тос айлар иштинде-ле 2064 килограмм кылдыр ажыр күүсеткен Маадыр-ее Чечей Хурагандаевна Баткарга районнуң коллективиниң омунувэзинден хлеб, дусту тутсуп турда, музыка ойнап, адыш часкаашкыннары диңмирэп турган.

Тес-Хем — малчын район болганда мал ажылынга херээжен чоннуң киржилгезин СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи М. О. Минчимаа илеткел кылып турган, онзалап чугаалаан. Эң ылаңгыя хоочун хойжулар Өнермаа Сувандип, Емчур Данзурун, Сендецмаа Сырат, Саар Моңгалбии, Белекей Баиндай, Дингиммаа Хуурак-оол оларның аттарын илеткелчи чоргаарал-биле адаан. Өнермаа Суванди, Емчур Данзүрүн олар төрүүр чүс хойга онаалтыр 123 хураганны, хой бүрүзүнден 3,5 килограмм дүк кыргып алганы дээрге, районга турбаан ховар көргүзүг болуп, өскелерге кайгамчык үлегер-чижек боор турар. Социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, мурнуку чылдардан бедик көргүзүглерин районнуң 30 ажыг херээжен хойжулары чедип алган.

Эвээш эвес херээжен ишчилер ажылдап турар райпо, харылзаа белдири, «Сельхозтехника» каттыжышкыны, хлеб бижырар чер дээш оон-даа өске бүдүрүлгелер планныг даалгаларын чедишкинниг күүседип турар. А Шуурмактың тудут ыяжы белеткээр пунктузу бо чылдың планныг онаалдазын октябрьда чедиишкинниг күүседип, ам 1975 чылдың үлүүнде ажылдап эгелээн.

Социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, сеглээн сөзүнге ээ болуп турар 50 ажыг мурнакчы херээженнер сөөлгү ийи чылда орден, медальдар, хүрек демдектери-биле шаңнатканнар. Совет Тываның 30 чыл оюн таварыштыр Наталья Натовна Тараа— Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, Чаштыгбай Севековна Уваңгур — республиканың алдарлыг малчыны деп аттарга төлептиг болганнар. Дыка көй херээженнер Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнадып, республиканың Хүндүлел дептеринге киир бижиткеннер.

Херээженнерни ажыл-агыйга хаара тудуп, оларның аразынга социалистиг чарышты организастаарынга чер-черде херээженнер чөвүлелдери эвээш эвес рольду. Оларның ажылында өөредиглиг чүүлдер бар. Чиңзэ, «Чодураа» колхозта херээженнер чөвүлели (даргазы С. О. Соя) агитпартиаларга өөредиглерни организастап, малчын бригадаларга доктаамал шефтээшкинни чорудуп турар. Хой кыргылдазынга херээженнерни эки хаара туткан. Малчын херээженнерге турасыааткан кежээ, аъш-чем, аргаан-дааран чүүлдер делгелгези эки болган. «Ак-Эрик» колхозта херээженнер чөвүлелинде (даргазы Б. О. Кыргыс) агитбартиралар бүрүзү концерт үндүрбүшаан, кандыг-бир кижизидилге темазынга кежээлер эрттирип чайчыга берген. Берт-Дагжылар бо чылын ногаажычыдылга ажылынче кичээнгейни угландырган. Ү. Шынаада чөвүлел хой кыргылдазын организастыг чорударынга улуг үлүг-хуузун киирген. Башкы Е. А. Петрова баштаан Шуурмакта херээженнер чөвүлели арагалаашкын-биле демиселди эки чорудуп, уруглар кижизидилгезиниң айтырыгларын доктаамал чугаалажып турар. Чаңгыс сес биле чугаалаарга, херээженнер чөвүлелдериниң ажылының дуржулгазын мөөңнээр болза, эки чүүлдер хөй ирдеп.

Ынчалза-даа чамдык ажылдарны херээженнер чөвүлелдери кичээнгейинчиш мыкынып турар деп слётка демдеглээн. Чиңзэлээрге, эң эки культурлуг ог, бажың дээш социалистиг чарыш уттундуруп бар чыдар. Малчыннарже үнүүшкүнер (лекторлуг, кижи, мал эмчилериг, баш тарар, чурук тырттырар кижилериг) база болбастаан. Черле ынчаш малчыннар дугайында сагыш човаашкын кошкак дээрзин айытса чогуур. Ол ышкаш санитар-гигиена секторлары ниитиниң чемненилге, уруглар албан черлериниң чунар-бажыңнарының ажылын багай контрольдап, чогуур черлер мурнунга айтырыг, негелде тургуспайн келген. Уруглар кижизидериниң, школа биле ог-бүлениң харылзаазын быжыглаарының айтырыгларын кошкак шиитпирлеттинип турар. Херээженнерни ажыл-агыйга тургузар, хаара тудар талазы-биле ажыл тодаргай эвес. Ногаачыдылга, ногаа-огород кылыры, суурларның арыг-шевери дээш чорудуп турар ажылдарның түңнели ам-даа кошку эвес боор турар.

Шиитпирлеттинмээн айтырыглар, ажылдар хөй. Бо дугайында районнуң бүгү херээженнеринге слётка хүлээп алган кыйгырыында чугаалап, ол талазы-биле алыр хемчеглерни айыткан.

Районнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазынга М. И. Оюн соңгуткан. Херээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарыштың тиилекчилеринге тус-тус мурнакчыларга, ол хүн организастаан делгелгениң тиилекчилеринге тускай шаңналдары тывыскан. Херээженнер чөвүлелдериниң иштинден «Чодураа» колхозта чөвүлелди тиилекчи деп санап, ийлчип чоруур вымпелди тывыскан. Ийиги черни шуурмакчылар, үшкүзүн — ак-эрикчилер ээлээн.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

КАНАЛДЫҢ БЕЛЕКТЕРИ

ТУРКМЕН ССР. Амыдырал хеми— В. И. Ленин аттыг Каракум каналы бо чылын 20 харлаан. «Сут судалы» элезинниг ховуже 850 километр дурттуг хамылап кирген. 300 муң ажыг гектар черни суггарып турар апарган. Ол черден чылда республикага «ак алдынның» ниити дүжүдүнүң чартык кезии болур 150 муң тонна хөвең дүжүдүн ажаап ап турар. Ында бүрүн хандырылгалыг суурлар бар апарган, чимис садтары чечектелген. Каналдың суу хүн кужу-биле демин каттыштыргаш, элезинниг Каракум ховузун амыдырал оранызы болдурган.

ЧУРУКТА: Байрам-Али районнуң «Каракум каналы» совхозунда хөвең дүжүдүн ажаап ап турары.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Моол бо хүннерде

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң ажылчы чоннары МАРН-ның III съездизиниң болгаш МАР-ның тургустунганының чартык чүс чыл оюнуң байырлалынга киржир дээш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткаш Моолга совет партия-чазак делегациязының баарын күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг уткуур деп турар.

Эш Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязының чуртувуска келири МАРН биле СЭКП-ниң, МАР биле Совет Эвилелиниң улустарының аразында бузулбас найыралдың, чаңгыс вигин болгаш сырый каттыжышкынның база бир херечизи болур дээрзинде чигзиниг чок деп, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат Б. Алтангэрэл медеглээн.

«Моол болгаш совет улустарның акы-дуңма найыралының күштүг болгаш амыдырал догунннаар мезүлүүн делегей пролетарнадының шылгарангай башкызы В. И. Ленин биле моол революцияның улуг баштынчызы Д. Сухэ-Батор үндезилеп тургускан. Бистиң акы-дуңма найыралдыывыс тайбың тургузуушкуннуң үезинде болгаш МАР биле ССРЭ-ге удур империалистиг халдаашкын-биле демиселдиң берге чылдарында база бадыткаттынган» — деп, 1921 чылдың революциязының киржикчизи, Ленин болгаш Сухэ-Батор орденнерлиг Б. Тогтох чугаалаан.

Моол-совет найыралдың тооргузунге алдын үжүктер-биле бижип киирген демдеглел арыннары хөй. Революстуг Моол биле Совет Россияның аразынга найырал харылзааларын тургузар дугайында 1921 чылда-ла дугуржулга чардынган. Ук дугуржулга делегей практиказынга чаа хевирлиг күрүне харылзааларының эң баштайгы үлегер-чижээ, улуг, биче улустарның аразынга ленинчи найырал, кады ажылдажылга принциптериниң ёзулуг боттанылышкызы болган деп, «Үнэн» солуннуң мурнуку чүүлүнде демдеглээн.

МАР биле ССРЭ-ниң аразынга дузалажылга дугайында 1936 чылдың сураглыг протоколу, ийи чурттуң аразынга найырал биле кады ажылдажылга дугайында 1946 чылда чарган керээ, экономика болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязының МАР-га чораан үезинде 1966 чылда чарган, МАР биле ССРЭ-ниң аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээ чурттарывыстың аразынга баштай чарган дугуржулганы улам ханыладып, чаа утка-шынарлыг кылдыр байыткан. Чурттарывыстың шынап-ла арыг чаагай сеткилдиг найыралдыын ол бүгү бузурелдиг илергейлеп турар деп, «Үнэн» демдеглээн.

Библиотека ажылының айтырыглары чугаалажып турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Библиотека каттыжышкынның делегей федерациязының чиңгине чөвүлелиниң 40 дугаар сессиязы Вашингтонда эртип, аңаа делегейниң 70 чурттундан барган 950 делегат киржип турар.

Каттышкан Штаттарга эң баштай эртип турар ол сессияның киржикчилеринге АКШ-тың президентизи Дж. Форд байыр чедирген чагаазын чорудтан.

Сессияның чугаалажып турар айтырыы «Библиотека ажылын планнаарының национал болгаш делегей угланышкыны».

Совет делегацияның баштыны, ССРЭ-ниң В. И. Ленин аттыг күрүне библиотеказының директору Н. М. Сикорский сессияга чүве чугаалаан. Библиотека ажылын чорударынга ССРЭ-ниң чедип алган чедиишкиннерин ол чугаалааш, ылаңгыя амгы үеде Совет Эвилели 3,3 миллиард номнуг, 360 муң библиотекалыг деп дыңнаткан. Чуртувустуң библиотекалары 180 миллион кижиге бараан болу турар деп демдеглээн.

Бүгү-африка конференциязы

КАИР. Александрияга Бүгү-африканың студентилер эвилелиниң үшкү конференциязы ажыттынган. Оон ажылынга Африканың 21 чуртунуң делегациялары киржип турар.

Бүгү-африканың студентилер эвилелиниң чиңгине секретары Асанте Сачи ол конференцияны ажыдып тура чүве чугаалаан, империализмге болгаш сионизмге удур каттыжкан демиселге эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче база Африка диптин улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкининиң эрге-ажыктарынга дуушту бүгү делегейниң демнигелиг күштери-биле харылзааларын калбартырынче Африка чурттарының студентилерин кыйгырган.

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ МӨЧЭЭНИ-БИЛЕ ХОЛБАШТЫР

ДУБЛИН. Ирландия Республиканың президентизи Э. Чилдерстиң мөчээни-биле холбаштыр Ирландияның конституциязын ёзугаар оон хүлээлгезин Тускай чөвүлел түр күүседир апаар. Оон составынче дээди шииткекчи Т. Ф. О' Хиггинс, ирланд парламентиниң төлээлекчилер палатазының даргазы Шон Триси болгаш сенат даргазы Джеймс Дудж кирип турар.

Чаа президент соңгулдазы Э. Чилдерстиң мөчээнинден соңгаар 60 хонуктуң иштинде болур ужурлуг.

Дж. Фордтуң Японияда барганы

ТОКИО. АКШ-тың президентизи Дж. Форд албан ёзузунуң аян-чоруун кылып Японияда чеде берген. Япон-америк харылзааларының болгаш делегейниң чамдык айтырыгларының талазы-биле ол Японияның премьер-министри-биле чугаалажышкыннар кылыр. (СЭТА).

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Братиславада ук хоорайның топ болгаш хем ол чарында кезектерин Дунай кежилдир аргыштырар көвүрүг. Чаңгыс-ла улуг бут кырында тургускан 430 метр дурттуг ол көвүрүгден башка Европада ындыг көвүрүг чок. Оон калбаа—20 метр. Ховар дээн бүдүштүг көвүрүгге Словак Национал тура халышкының ады тывыскан.

Ю. ОЖГИХИН биле Н. ПРИВАЛОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникаазы).

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮКТЕ БАЙДАЛ

ДАМАСК (СЭТА). Сирия Араб Республиканың премьер-министриниң болгаш даштыкы херектер министриниң Чооккү Чөөн чүкте байдал дугайында медеглелин ында чарлаан.

Эрткен хонуктарда Израиль Сирияга удур өжээнниг кампанияны өөскүткен деп, медеглелде чугаалап турар. Ук шуугаазыны-биле Израиль Сирияга удур үүлгедир деп бодап турар агрессиязын чажырып шынзыдыксап турар. Ол-ла үеде Израиль иштики нарын айтырыглардан бодунуң чонунуң кичээнгейин чарлыштырарын, ону Сирияның талазындан айыыл боор турар деп меге хоозун чүүлче угландырарын чүткүдүп турар.

Сирия Араб Республика дайылдажышкынны соксадырынга хамаарыштыр бодунуң шиичызын база катап бадыткан база Израильдиң талазындан болур кандыг-даа агрессияга күштүг болгаш шиитпирлиг соглуу тавараштырар дээрзин онзалап демдеглеп турар.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның премьер-министри Р. Сольх камгалал министри Ж. Скаф биле болгаш ливан шеригиниң дээди офицерлери-биле ээлчег чок чөвүлел хурал кылган. Ук хурал Израильдиң дайынзырак белеткениишкиннериндей хамаарыштыр Чооккү Чөөн чүкте байдалдың чидиглеңгениин чугаалажып көрген. Чурттуң мурнуу талазының камгалалын күштелдирер дугайында шиитпир хүлээп алдынган, ам ында ливан кезектерин бүрүн дайынчы белен байдалга киирген деп дыңнадып турар.

Ливанга удур бөө-чепсектиг өнчүк-чөңгээлерни Израиль ам-даа үргүлчүлевишаан. Камгалал министерствозунуң дыңнатканын ёзугаар алырга, эрткен субботада Израильдиң шериг кезээ Айта Аш-Шааб суурнуң кавызында ливан девискээрже халдап кирерин оралдашкан. Ливан дайзынны боолап тургаш, ону аткаарлаарынче албаданкан.

Ноябрь 18-те чарлаттынган тускай медээлерни ёзугаар ап көөрге, Израильдиң Ливанга удур агрессив халдаашкыннарының түңнелинде эрткен неделя дургузунда Ливанның тайбың чурттакчыларындан 19 кижи өлүрткен, 28 кижи балыглаткан боор турар.

Палестинаның Улурлашышкын шимчээшкининиң удуртур черн элээн каш чөвүлел хуралдарын эрттирген, аңаа Ливанга болгаш Сирияга удур Израильдиң ажык чыжанышкыннарын болгаш тургустунган байдалды чугаалажып көрген.

КАИР. (СЭТА). Израиль дайынзырактарның Чооккү Чөөн чүкте өнчүк чөңгээлиг үүлгедиглериниң түңнелинде чидиглеңген байдал египет хөй-ниитиниң дүвүрээзинин ходелдирип турар.

Тургустунган байдалды чугаалажып көөр таладе, президент А. Садат чурттуң хой-хой шериг болгаш хамааты удуртукчулары-биле чөвүлел хурал эрттирген. Ук хуралдың соонда даштыкы херектер министри И. Фахми КНО-нуң Айыыл чок чоруң Чөвүлелиниң доктаамал кежигүннери чурттарының элчиннерин чалааш, тургустунган байдалдың айыылдыының дугайын оларга дыңнаткан.

ПРЕЗИДЕНТ ДЖ. ФОРД ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮКТЕ БАЙДАЛ ДУГАЙЫНДА

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Дж. Форд Чооккү Чөөн чүкте байдалды эң дүргени-биле чогумчударын эргежок чугула деп медеглээн. «Ю. С. Ньюсэнд Уорлд Рипорт» журналга берген интервьюзунга Дж. Фордтуң демдеглээни болза Чооккү Чөөн чүк айтырыы дыка чидиглеңген, ону тайбың арга-биле тааржыштырары шуут эргежок чугула апарган.

Ол кавының чурттарының аразында дыка таарымча чок харылзаалар-биле үргүлчү-ле эптежип олурупаан палестин улустуң дүрүм ёзугаар эргежыктарын барымдаалавайн турун шыдавас бис дээрзи кижи бүрүзүнге билдингир болур ужурлуг деп, президент демдеглээн.

ГРЕЦИЯ ЧҮҮ ДЭЭШ БАДЫЛААНЫЛ

Эрткен неделяда парламент соңгулдазы болган. Чоннуң көөр хөнүү чок апарганы шериг хунтазын дүжүргениниң түңнелинде сөөлгү он чыл дургузунда ол соңгулданы эң баштай эрттирип болур апарган. Соңгулдага башкарыкчы «Чаа демократия» партия тиилелгелиг болган. Ук партияны премьер-министр К. Караманлис баштап турар. Грецияның Коммунистиг партиязы, демнигелиг өске-даа хөй-хөй партиялары, организациялары бактаап турар «Чаңгыс аай чоон үзелдиглер» дээр соңгулда эвилели бадылаашкынның 9 хуу хирезин алган. Соңгулданың түңнели ханы экономиктиг болгаш социал чаартылгаларже, иштики болгаш даштыкы политикага өскертилгелер кылырынче грек улустуң чүткүлдүүн херечилээн.

Соңгулдалар шериг-фашистиг хунтаны дүжүргеп соонда эгелээн кедилиг политиктиг өскертилгелер доозулгалак турда, нарын байдалга эрткен. Хунтаның үндүрүп каан хоойлуларының хөй-хуруузун, олар-биле катай алырга, Грецияның Коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазын хоруглаан 509 дугаар хоойлуну чуртка шуут күш чок болдурган. Диктатураның баштыңнарын оларның үйлези үндүрген ужурунда эрге-дужаалдыг турган бежен кижиге яла онаалган. Августа Греция соңгу-атлантика керээзиниң шериг организациязындан үнер деп шиитпирлээнин медеглээн. Кипр айтырыын чөптүг шиитпирлээн турарын негеп үнген.

Ынчанмыже иштики политиктиг амыдыралды чазалдыраны ам-даа ырак-ла доозулбаан. Диктатура ёзу-чурумунуң уржуктарын чурттан чайладыры доозулбаан, чуртта байдалга ол база салдарлыг боор турар. Хунтаның артынчыларындан күрүне аппаратын болгаш армияны арыглаарынга, экономиканың ажыл-чорудулгазын шуудадырынга, ажыл тывылбастаарын узуткаарынга болгаш ажылчы чоннуң амыдыралын экижидеринге бүрүн шиитпирлиин, чайгылыш чок туруштуун эрге-чагырга ам-даа көргүспейн турар. Чуртта америк болгаш НАТО-нуң шериг баазаларын биезки өлчаан арттырып каан, холгаарлаашкынныг дугуржулгалар күштүг болбушаан турар, даштыкы чурттарның хереңгитеңнериниң күчүлели ам-даа күштүг.

Ынчалза-даа чуртка экономика болгаш политика талазы-биле шынап-ла демократтыг чаартылгалар дээш, даштыкы чурттардан хамааржылгалыг турарындан Грецияны чайладыры дээш чайгылыш чок туржур күштер өзүп турар.

Чаа парламент болгаш чазак политиктиг болгаш ниитилел амыдыралын демократчыдарын калбартырының темпилерин күштелдирер, экономиканың чарышкынныг байдалын ажып эртерииче, ажылчы чоннарның байдалын экижидериче, даштыкы чурттарның капиталының күчүлелинге удур демисел чорударынче күженишкиннерин угландырар деп грек улус манап турар. Чуртка башкарылданың кандыг хевири — республика ийикле монархия турар бе дээрзин чоннуң тодарадып бээр бадылаашкынны декабрь 8-те эрттирер. Соңгулда соонда политиктиг база бир чугула болуушкук ол болур.

М. ЯКОВЛЕВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

ХАРЫЫСАЛГАНЫ УТТУП БОЛБАС

Кижи болгаш хоойлу

Кызыл хоорайның чурттакчызы Павел Милюзиниң 14 харлыг оглу № 3 школага 6 класстың дооскаш, школазын ара каавкан. Саша кая-даа өөренмейн барган. Оон түңнелинде хайгаарал чок, сула салдынып, эрткен чылын оолдар-биле көгүжүп оорлангаш, хоорүүскомунуң назы четпээннер херээниң талазы-биле комиссиязынга херээн көрдүрүп, милицияның уруглар комнатазының учёдунга кирген. Оол ындыг байдалда тураа-ла ук комиссия дээштиг хемчег албаан болуп турар. А оон ада-иези чарылгаш, ийи аңгы ог-бүлелиг апарганнар. Олар кайызы-даа Сашаның салым-чолунуң дугайын бодаваанннар. Хайгаараар хамаан чок, материал болгаш мораль талазы-биле ада-иениң сагыш човаңгыр дузазы чедирбээннер. Мындыг чоруктуң түңнелинде Саша оор херекке база катап үүлгедип, кеземче харыысалгазынче кирген.

База бир чижек. Вася Маркеловтуң ада-иези Таңдының Дүрген суурунда чурттап турар. Оол бо чылын ада-иезиниң бажыңындан чоруткаш, сураг барган. Маркеловтар оглунуң дугайында сагыш салбайн, оон кайда барганын безин сонуургаваанннар. Назы четпээн элээди оол Кызылга келгеш, душкан-на черинге хонаттап, июнь, июль айларда чурттакчы бажыңнарже кирип, хөй түңнүг өртек-үнелиг эт-херексел оорлааш, туттурган болгаш кеземче харыысалгазынче кирген.

Элээди оолдуң херээниң истелгезин чорудуп турган истелге органнары оон ада-иезин каш-даа удаа келдиртирге келбээннер. Ынчангаш оларны шыңгыы көөрү-биле хамаарыштыр черлерже дыңнаткан болуп турар. Мындыг янзылыг ада-иелери оларның ажылдап турар коллективтери, хөй-нити организацияларын шыңгыы буруу шаап, хемчег алырының кайы хире чугулазы үстүнде фактылардан безин тодаргайлыр.

Хайгаарал, кижизидилге четпезинден корум-чурум үреп, хулиган болгаш оор херек үүлгедип чоруур элээди уругларның ааж-чаңын назы четпээннер херээниң талазы-биле комиссия ийикпе милицияның уруглар комнатазы хайгаарай берген таварылга бүрүзү аңаа бир чүве эвес. Чүл дизе, элээди оолдуң азы уругнуң амыдыралында бир-ле чүве таварышкан, харын-даа дүрген дуза чедирери негеттине бээри-даа чадавас болгай. Ынчангаш ол органнар аныяк салгакчыларның сонуургалын камгалап, боттарының эрге-хүлээлгелерин ажыглааш улуг ажылды чорудуп, административтиг органнар-биле ол бүгүнү бир деминг шиитпирлеп турар.

Административтиг органнарның чоруткан анализинден алгаш көөрге, назы четпес элээди уруглар колдуунда хулиган, оор херек үүлгедип, акша-көпеек тып алыр дээш хамаатыларның эт-хереңгизин, машиналы, мотоциклди оорлаар чоруктар бар. Ылаңгыя ындыг үүлгедиишкинни бөлүглежип алгаш кылыры аң-не айыылдыг.

Кем-херек үүлгедиглериниң үнүп турар чылдагаанын, аңаа чүү идиг берип турарын маңаа каксы-даа бол чугаалаза чогуур. Назы четпестерниң кем-херек үүлгеди бээриниң бир чылдагааны ог-бүлеге кижизидилгениң четпезинде, ада-иениң талазындан хайгаарал, кичээнгей чогунда. Чамдык ада-иелер урут-дарыының кайда кым-биле, чүнү канчап чоруп турарын сонуургавас, кара туразында салыпкаш олурарлар. Ону үстүнде чижектерден алгаш көөрге безин тодаргай ышкажыл. Ындыг ада-не-биле чугаалажып көөрге «кандыг-даа хемчег ап чадап каан бис, бисти дооваастаан» дижир. Ол шын эвес. Ада-не кижилер ниитилел мурнунга харыысалгазын ынчаар чиик көрүп болбас.

Ол ышкаш назы четпээннерниң кем-херек үүлгеди бээриниң янзы-бүрү чылдагааннары турар. Ылаңгыя школа болгаш өске-даа өөредилге черлериниң кижизидилге ажылын кошкак чоруткаңындан ындыг таварылгалар база хамааржылгалыг. Эң ылаңгыя Кызылдың кодээ ажыл-агыйның № 1 профессионал-техниктиг училищезинде болгаш № 4 профессионал-техниктиг училищеде өөредилге-кижизидилге ажылы кошкак тургустунганындан, ол училищелерде чамдык сургуулдарының хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир чоруу ам-даа читпээн. Ында комсомол эге организациялары сургуулдар ортузунга кижизидилге ажылын кошкак организастап турарын шуут чугаалаза эки. Янзы-бүрү диспуттарны, солун кежээлерни эвээш организастап турар. Күш-ажылдың мурнакчылары болгаш сураглыг кижилер-биле, административтиг органнарның ажылдакчылары-биле солун ужуражылга кежээлерин колдуунда эрттирбейн келген. Бо талазы-биле үстүнде айыткаывыс өөредилге черлериниң удуртукчулары, мастерлери, кижизидикчи башкылары чогуур түңнелди үндүрер үе келген. Чоокта чаа безин Кызылдың кодээ ажыл-агыйның № 1 профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулдары Александр Саян биле Михаил Сарыглар олар училищеге өөренир дээш чаа келген оолдарны коргудуп, оларның идик-хевин былаап кедип турганнар. Оларның ындыг дуржок чоруун шыңгыы көрүп, кеземче харыысалгазынче киирген болгай.

Оон ыңай чайгы үеде аныяктарның дыштанылгазын солун кылдыр организастаары — корум-чурум үрээр чорукту болдурбас дээш баш удур кылыр ажылдың бир чугула угланыышкыны. Бо ажыл республиканың чамдык районнарында кошкак. Ылаңгыя кодээ черлерде кино көргүзүглеринден аңгыда уругларның, элээди оолдарның культурлуг дыштанылгазын эвээш организастап турар. Бүдүрүлгелерде, школаларда, общежитиелерде болгаш өске-даа черлерде уруглар ортузунга кижизидилге ажылы хөй-ниитиниң кичээнгейиниң төвүнге турар болза элээдилерниң корум-чурум үрээри эвээжээр ийик. Бо талазы-биле улуг ажылды комсомол, спорт организациялары, херээженнер чөвүлелдери чорудуп болур. Ол ажылдың эки арга-дуржулгазын солун дамчыштыр солчур болза ажыктыг.

Ол ышкаш назы четпээннерниң кем-херек үүлгедир чоруун болдурбас дээш профилактиктиг ажылды чорударда чер-черде байдалды эки өөренип көөр. Кандыг кем-херектер невтерептейн, оларны назы четпестерниң кандыг кезектери үүлгедип турарын, олар-биле кижизидилге ажылын канчаар чорудуп турарыл? Бо дугайында социология-шинчилел ажылын чорудары негеттинип турар. Оон түңнелин өөренип көргеш, дээштиг хемчеглерни нити күш-биле ажылдап ылтыр болгаш беттандырар.

Элээди уруглар бүрүзүнүң не амыдырал-биле десни эвес. Частырыглар кылып чорууларны ... улуг кижилер оларга дузалаар, оларның салым-чолунга кичээнгейлиг болур. Элээдилерниң, школачыларның, аныяктарның, өөредилге черлериниң сургуулдарының ортузунга совет хоойлуну үндезиннерниң, ылаңгыя кем-херек деп чүл, оон харыысалгазы кандыг болурул дээрзиниң дугайында пропаганданы күштелдирер ужурлуг бис.

Кызыл хоорайда чоннуң ортузунга болгаш школаларда, ортумак өөредилге черлеринде хоойлу-дүрүмнү тайылбырлаар ажыл ам-даа кошкак тургустунган. Административтиг органнарның маңаа киржилгезин идепкейжидери база негеттинип турар. Бо бүгү ажылдарны чорударынга киржири чугула сорулгавыс болур.

А. ООРЖАК,
Кызыл хоорайның прокурорунуң улуг дузалакчызы.

МЕДЭЭЛЕР
МЕДЭЭЛЕР
МЕДЭЭЛЕР

Акы-дугма литератураның библиотеказы

Москваның Сокольники аттыг паркының аллеяларының бирээзинде бистиң чуртувуста бир-ле дугаар тускай библиотека ажыттынган. Ону «ССРЭ-ниң улустарының литературазы» деп адаар. Ол болза Н. А. Некрасов аттыг төп библиотеканың салбыры болур.

Ук библиотеканың хөй янзы литератураның фондузунда Совет Эвилелиниң улустарының аалдан хире дылдарында бижиттинген чүс муң ажыг номнар кирген. Ында нота-музыка литературазы, ниитилел-политиктиг, уран-чечен, эртем-неп-тередилгелиг дээш янзы-бүрү номнар, журналдар бар.

Национал аян-шинчилиг деритинген тыва литература салбырында республиканың чогаалчыларының болгаш шүлүкчүлериниң хөй-хөй номнарын делгээн. Тыва дылда парлаттынган янзы-бүрү номнарны номчукчу ап номчуп болур.

Бо библиотекага эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның чогаалчылары-биле чогаадыкчы ужуражылгаларны эрттирер, ол ышкаш чаа чогаалдарны чугаалажыр. Национал литератураларның төөгүзүнде сураглыг хүннерге холбашкан кежээлерни, ном делгелгелерин макаа эрттирер.

«ССРЭ-ниң улустарының литературазының библиотеказы» Улуг Октябрьның юбилейлиг байырлалының бүдүүзүнде В. И. Ленин болгаш Н. К. Крупскаяның амыдыралы-биле ханы холбашкан төөгүлүг бажыңда ажыттынган.

Н. КОСЕНКОВА.
Москва хоорай.

• • •

Чоңга бараан болуру-биле

Республиканың хөгжүм-шии театрының бөлүк артистери кедээниң ажыл-ишчилеринге концерт көргүзери-биле барыын районнарже аъттанып каннар. Оларның программазы аңгы үениң лириктиг ырлары, шүлүктери болгаш шиилер үзүндүлери-биле байлак.

Тываның 30 чыл оюнга тураскаатан Москвага болган тыва уран чүүлдүң көрүлдезиниң киржикчилери — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Х. Конгар, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Н. Өлзей-оол, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Солун-оол болгаш өскелер-даа ук бөлүкте киржип чоруур.

Чартык ай хире үениң дургузунда артистер хүнде-ле ийи концертти үндүрүп, ук районнарның көрүкчүлеринге бараан болурлар.

Д. МОНГУШ.

• • •

Шеф дузаламчызы

Шагаан-Арыг хоорайның албан организация черлери ажыл-агыйларның сүт-бараан фермаларын шефке алгаш, боттуг дузаны чедирип келген. Партия райкомунуң коллективи «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы фермазынга шеф дузаламчызын чедирип турар. Сөөлгү үнүүшкүнде олар ферма төвүнде кызыл-булуңну көрүштүг, чараш кылдыр дерээн. Ооң шалазын, иштики хер-херекселдерин дозулаап болгаш ханаларын чугайлаан. Кызыл-булуңда көргүзүглер самбыразы база күш-ажылдың алдар түгү чаартынган.

• • •

Кино механиги

Николай Зиновьевич Тетерин Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү суурда кино механигинде 28 чыл ажылдааш, төлептиг чоруу-биле чоннуң хүндүткелин чедип алган. Кино уран чүүлүн пропагандалаар талазы-биле чон ортузунга бичии эвес ажылды ол чоруткан.

Кино механиги эки ажылдап келгениниң түңнелинде тоску беш чылда 37.500 рубльдиң орулгазын киирер цурган, ону 38 муң рубль чедирип, беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Д. АРАКЧАА.

Уругларның эстетиктиг кижизидилгези

ШКОЛАНЫҢ РОЛЮ УЛУГ

Чоокта чаа «Комсомольская правда» солунга Новосибирскиниң бир институдунуң студентизиниң: «Мусоргскийниң «Хованщина» деп операзынга «будүп куруг-увус-биле чордувус. Театрже баарда улуг күзелдиг, ырын хогжум чогаалы-биле таныжарынга оорүп турдум. А театрга баргаш чогаалдың утказын хандыр билбедим, ырлаан ырлары безин сеткилимге четпеди»— дээн комудааны чүүлүн кайгап номчаан мен. Оон ыңай опера, камерлиг азы симфония хогжүмүн шуут сонуургавас кижилерге бо-ла таварышкылаар-дыр мен.

«Инженер кижиге Чайковскийниң херээ чүү боор» дигилээр эштер база бар.

Чүгле музыканы эвес, а чурулга уран чүүлүнүң, поэзияның кайгамчык каас чаражын, сеткилге таалалдыын эскербес, бодунуң кызыы мергежили-биле кызыгаарлаттынган кижилер ийи-чаңгыс эвес таварыжырын хомудаар мен.

Олар музыканы, чурулга уран чүүлүн, поэзияны билир турган болза, амыдыралы, улам солун, сагыш-сеткили байлак чаагай, хостуг үе-шагын дыка-ла эки эрттирип билир, ажылынга чогаадыкчы, идепкейжи чоруу чүден артык турар ийик. Уран чүүл билбес эртемден — эртемден-даа эвес, инженер инженер-даа эвес, бодун боду оорлаан кижи болур.

Ынчангаш уругларның эстетиктиг кижизидилгезин, чараш чүүлге хандыкшылды чиик чылдарындан, школадан эгелээри черле күзенчиг болгаш ынчаар кылыр-даа ужурлуг.

Шак ындыг бодалдар-биле Кызылдың № 15 школазынга барып, ында эстетиктиг кижизидилгениң канчаар чорудуп турарын сонуургадым.

Ыры болгаш музыка кабинединиң тускайлан тургусканы, ону тааржыштыр дерээни болду. Бир эртыни нота турунтары эдээн самбыраның үстүнде Бетховенниң «Кижилерге аас-кежик чедиреринден артык кайгамчык болгаш бедик үүле чок» деп состерин бижээн, ханаларда сураглыг композиторларның чуруктарын аскылаан, а башкы столунуң ооргунда пианино, пластинка ырладыр аппараттар, магнитофоннар белен турлар. Музыка болгаш ыры башкызы Галина Григорьевна Коржавина-биле таныштым. Боду Кызылдың уран чүүл училищезин ниити ыр дирижёр салбырын дооскаш, бо школада дөрт чыл улай ажылдап турарын чугаалады.

— Музыкага сонуургалды, ону билип, аңаа хандыкшылдыг болурунга уругларны школага кирген хүнүнден эгелеп кижизидерин кызыдып турар бис. 1-ги класска-ла нота кыдыраажын ажыглап, до-ре-ми-фа—дээш музыка билиглериниң эгезинден эгелээш, 8 класска чедир Моцарт, Бетховен, Глинка, Чайковский дээш сураглыг композиторларның улуг хогжум чогаалдарын сайгарып, дыңнап, утказын билип алырынга чедир өөредип турар бис—деп, Галина Григорьевна тайылбырлады.

Чаңсар тонген. Дараазында кичээлдээр дөрткү классчылар Галина Григорьевна рояльга марш аялгазын ойнаарга класска кирип, олуттарын ээлептилер. Башкы өөреникчилер-биле мендилешкеш, солун болгаш таалаичыг кичээлин эгеледи. Рояльга аялганың кезиин ойнай каапкаш:

— Кандыг хемчээл-дир?— деп айтырарга, уруглар мүрнүн былаажып холун көдүрдүлер.

— Ол ийи кезектиг хемчээл-дир.

— Чүге?

— Чүге дээрге такт бүрүзүнде ийи кезек бар.

«Кандыг хемчээлдер-биле таныжкан бис», «Бо аялга кандыг темпилиг-дир!» дээш айтырыглар улажып, нарыыдап-ла тур. Өөредилге чылының эгезинден бээр чаа өөренген ырларын аңгы-аңгы үнперге-даа ырладылар.

— Дыңнацар, мен ам кымның чогаалындан үзүндү ойнаар эвес мен.

Уруглар кичээнгейлиг дыңнааш, Чайковскийниң «Щелкунчик» деп чогаалындан дээрзин харыылаадылар. Башкы П. Чайковскийниң «Уруглар альбомундан», Д. Кабалевскийниң «Төрээн черим» болгаш өске-даа чогаалдардан үзүндүлерни ойнады.

Бүгү боду музыка-биле долган кичээл ынчаар эртти. Уруглар башкының үделгези-биле класстан үнүптүлер.

Өөрүшкүнүң, сеткил-сагыштың кодурлуушкунуу кичээлдиң бүгү дургузунда илден болду. Республиканың өске школаларында бо талазы-биле кандыг ажылдарны чорудуп турарыл?

Ыры болгаш музыка башкылаашкынын школа бүрүзүнгө ындыг байдалдыг тургузар болза аныяк өскениниң эстетиктиг кижизидилгезинге черле салдарлыг, эки-ле болур ийик. Школада ыры болгаш музыка кичээлдери эвээш-ле болгай, ынчангаш ол ажылды кичээлден дашкаар үелерде, тускай кежээлерге, ада-иелер боттарының өг-бүлезинге уламчылаары кончуг күзенчиг.

Алдарлыг совет чурукчу С. Коненков «бир эвес музыка уран чүүлүнге хандыкшылдан болзумза, уран чүүл ажылдакчызы, чурукчу болбас ийик мен» деп бижээн.

Бичиизинден чаңчыгып, өөренген чүүлү кижиниң бүгү назынында уттундурбас сонуургалы өшпес соруу боор артар.

Н. КАРДАШЕВ,
хөгжүм-шии театрының артизи.

«ЛАДА» АНСАМБЛЬ

Аас чогаалының Воронежте «Лада» ансамбли даштыкы чурттарже көргүзүглер кылып чоруптар деп турар. Ол ансамбльдиң киржикчи бүгүдези ырлап, танцылап, хөгжүм херекселдери-биле база ойнап билир. Коллективтиң концерт программазында Воронеж областың чонунуң чогаадылгазының эң эки хевирлерин киирген. Талантылыг артистерниң холдарынга бурунгунуң уттундурган орус хөгжүм херекселдери: кугикла, шоор, жалейка, трещотка, гусли, дошпуаур, домра катап ойнай берген. «Лада» ансамбль—делегейниң аас чогаалының Югославияга болган V студентилер фестивалының дипломузу-биле, ВЛКСМ ТК-ның Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу — Е. Шелеманов.

ЧУРУКТА: көргүзүг бүдүүзүнде.

В. КОЖЕВНИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроиказы).

«АЛАН» АНСАМБЛЬ

Бистиң чуртувуста кежигүннеринге соок чепсекти эдилээр кылдыр чөпшээреп каан ховар коллективтерниң бирээзи ол. Харын-даа чепсек херекселдер-биле күрүне кызыгаарын безин эртип болур. Олар кандыг-бир шош-содааны, дайынзырак улустар эвес-тир. Соңгу-Осетияның Күрүнениң улусчу танцыларының «Алан» ансамблиниң национал танцылар күүседирде эргежок чугула херекселдери—хылыштар болгаш селемелер.

Танцычы сценаже Кавказтың даг чурттугларының шагдан бээр чарылбас чепсээн бүдүн оваазы-биле куспактапкан маңнап ушуп кээр. Хылыштар ооң диштеринге кылацайнып, арны-бажының чаны-биле шокараңайнып эртип турда кижи кайгап каар. 24 хылыш-биле күүседир онзагай дээн танцы ындыг.

«Алан» 1938 чылда тургустунган. Туруп келгени 36 чылдарның иштинде даглыг республиканың чонунуң тоолчургу овур-хевирин сиирген хөй-хөй танцыларны тургускан.

Ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу Жанна Кабоева чонуң уран чүүл хевирлерин тургузуг бүрүзүнге ажыглап турар. Шак-ла ол судал-дамырдан массалыг национал «Симд» деп танцы тывылган. Ол танцы чокка Осетияга ам чаңгыс даа байырлал чалгааранчыг ышкаш сагындырар. Хевир, күүседилге талазы-биле полочесимээр танцыда уруглар амыдыралдың чараш каазың, бүдүштүг, ак сеткилдиг чорукту, а оолдар—эрес-дидимин, кашпагай, мергенин, дестүнмезин илередир. «Алан» Болгарияга, Венгрияга, Польшага, Канадага, Англияга, Сирияга, Ливанга — каяа-даа аалдап чорда ол чараш танцы көрүкчүлериниң таалалын, сонуургалын алгап оттуруп чораан. Ол дег үнелелдиг хылыштар-биле танцы болгаш аныяктарның боттарынга маңнишкинин көргүскен «Хонга-Кифт» («Чалалга») деп танцы база ап келген.

Оларның программазында Соңгу-Осетияның бөгүнгү амыдыралынга тураскааткан танцылар база онза солун. Республиканың 50 чылынга тураскаатан көргүзүглеринге белеткээн танцылары совет улустуң акы-дуңма өг-бүлезинге даг чурттугаарының чаа амыдыралының чечектелиишкиниң дугайында чурумалдар болган. Оларга «Даг ээзиниң салгалы», «Кадарчылар чайлагда», «Уруглар танцызы» болгаш «Кырганның хар харлааны» деп танцылар хамааржыр. Ансамбль ол программазын Ленинградка база бараалгадып чораан.

Ансамбльдиң артистери шупту аныяктар, эң улуу-ла 24 харлыг. Оларның хөй кезии уран чүүлче оруун даг аулдарынга бот-тывынгыр ансамбльдерге эгелээн. Хылыштар-биле танцының ховар дээн күүседикчизи республиканың алдарлыг артизи Коста Дзбоев улустуң танцыларынга чажындан өөренген. Соңгу-Осетия уран чүүл училищезиниң танцы салбырын дооскан. Ону колхозтуң удуртукчулары өөредип чоруткан. Ол-ла училищени өзүп орар аныяк танцычы, Соңгу-Осетия автономнуг республиканың алдарлыг артизи Нодар Плиев база дооскан. Даг чурттуг кыстарның кижиниң сагыш-сеткилин доюлдуруп кээр овур-хевирин Земфира Клаева, Тамара Икаева лар чараш оюну-биле тургускан.

«Алан» —аныяктарның болгаш студентилерниң бүгү-делегей фестивальдарының ийи дакпыр лауреады. Ансамбльдиң оюнун ам Бельгияның болгаш Голландияның көрүкчүлери сонуургаар.

— Репертуарывыста бар эң эки танцыларывысты гастрольдарга ап чоруур бис. Бельгияга болгаш Голландияга Соңгу-Осетияның чээрби ажыг танцыларын бараалгадыр бис —деп, ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу Жанна Кабоева чугалааш, —ында танцының уран мерген тускай дылы-биле чонувустуң төөгүзүн, ооң бүрүн тоолчургу үезин, республиканың бөгүнгү амыдыралын сөглеп чедер бис—деп, тайылбырлады. Программада ССРЭ-ниң улустарының национал танцылары база киргениин түңнелинде демдеглели.

Петр ЯЩЕНКО,
(ПМА-ның корреспондентизи)

«ШУУРГАННЫҢ» КАШПАГАЙЫ

Тбилисиниң «Григали» («Шуурган») деэр спорт-техниктиг клувунуң кежигүн бүгүдези сонуургал-хандыкшылдыг — эң шаден мөзүлүг. Дидим, шудургуларның спорту — автомобиль чарыштырарының мергежилин чедип алырынга инженерлер, башкылар, студентилер болгаш профессионал-чолаачылар чүлдү-чүрээн берген.

«Григали» клубта бодунуң коллективинге, эргим клувунга оларның кижи бүгүдези чоргааралдыг — онза сагыш-сеткилдиг кирип келир өрээл бар. Хөй-хөй маргылдааларга болган изиг тулчуушкуннарга чаалап алдынган кубоктарны, мактал бижиктерин, вымпелдерни болгаш шаңналдарны ында кадагалап турар. Оларны доге ре санаары безин берге.

«Григалиниң» спортчуларындан тургустунган Грузияның шилиндек командазы үш катап чурттуң чемпионнары болган, автомобиль заводтарының болгаш клубтарының командаларының аразынга бүгү-эвилел чемпионадының маргылдаазынга шүүлген, бирги чер дээш Ленинградка база Ригага болган ажык маргылдааларга хөй катап тиилеп келген. Спорт мастерлери Ш. Зардиашвилини болгаш И. Полторацкийни тус-тус хижилер маргылдааларының түңнелинде ССРЭ чемпионнарының алдын медальдары-биле шаңнаан.

Клубтуң «шаңналдар чылдазынга» чүгле бо чылын безин чурттуң чоокта чаа эрткен чемпионадынга спорт мастери Г. Дгебуадзениң шаңнаткан хүлер медалы немешкен. Эрткен чайын Юрий Гагаринге тураскаал кылдыр Ленинградтың чазаглыг дээрбек оруктарынга эрттирген, чаңчылчаан авточарышка «Шуурган» кончуг эки түңнелдиг болган: «Жигули» болгаш «Москвич» чарыштырарының кубогун спорт мастери В. Савицкий чаалап алган, Г. Дгебуадзе 1600—2000 дорбелчин сантиметр хемчээлдиг хөделдирикчилерлиг машиналарның чарыжынга бирги черни алган, спорт мастери М. Логинов «Волга» машиналарның чарыжынга хөй санныг киржикчилерниң аразындан эртип келгеннерниң үшкүзү болган.

ССРЭ-ниң алдарлыг тренери, бүгү-эвилел категориялыг судья Борис Шульцка баштаткан бөлүк автомобилистерниң ол клубту үндезилеп тургусканындан бээр алды чыл болган. Маргылдаадан маргылдаага чедир, чарыштан чарышка чедир «Шуурганның» кашпагайы дам бар чыдар. Спорттуң ол шудургу хевиринге шыңнап-ла ынак 50 авточарыштырыкчы болгаш техниктер боттарының арга-мергежилин доктаамал сайзырангайжыдып турар.

ЧУРУКТА: Чарыш эгелээн! Спорт мастери Гурам Дгебуадзениң чарыштырар автомобилин башкарып чорууру бүзүреддиг.

ЧУРУКТА: кудумчу ээзинге чечектер.

А. РУХАДЗЕНИҢ фотолары.
(СЭТА-ның фотохроиказы).

Чоргаарланып чор бис

Совет Тывавыстың юбилейи эртке-ле үр болбаан. Өөрүшкүлүг болуушкуннар, сеткил ханар ужуражылгалар амдаа уттундурбаан. Бистиң республиканың экономика, культура, уран чүүл талазы-биле чедиишкиннеринге кымлаа чоргаарланыр. Ук чедиишкиннерниң Москвага бараалгадыы база эрткен болгай. Ону солуңдан номчуп, радиодан дыңнап турдувус. Ол черле өөрүнчүг-дүр.

Тыва черниң аян-шинчизи чаартынып, өөрүшкүнүң, аас-кежиниң аялгалары чаңгылаанып турарын магадаар-дыр мен. Бистиң артистеривис, ансамбльвис, чогаалчыларывыс, хөгжүмчүлеривис, ол ышкаш цирк артистери чүгле бистиң республикага эвес, харын улуг Саянны ажып, калбак делгем төрээн чуртувустуң улуг-улуг хоорайларынга оюн концертин көргүзүп турар апарган ышкажыл. Оларның аразында Тыва АССР-ниң болгаш РСФСР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оолга удурткан тыва цирк бөлүү мырынай делегейче дескинген болгай. Чоокта чаа-ла оларның көргүзүүн Чаа-Хөлге сонуургап көрген, база катап чоргааралым хайнып, бо одуругларны бижиир ужурга таварыштым.

Коммунизмче оруктап шапкын хөгжүп олурар Совет Тывавыстың уран ырлары, казыргы дег танцылары, таалаичыг аялгалары ам-даа чаңгылаазын.

Х. ОЧУР,
Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну.
Улуг-Хем район.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге бысках хар чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хат кошкаандан күштүүнге чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 2—7, өскелеринге 8—13 градус соок.

Кызылга булуттаар, хат кошкак. Агаарның температуразы 8—10 градус соок болур.

СИБИРЬ ОРУУ

Шаандагы Сибирь кандыг турганыл? Хааныг Россияның уезинде ол шөлүлгениң дүм бей, караңгы оран турган. Ынчан Сибирьже кара чаңгыс орук шөйүлген. Ол шөлүттүргеннерниң уё-човууру, демир кинчи-бектиң даан-шимээни-биле долдунган турган. Олап чугле шөлүттүргеннер човулаңын көрүп эртип келген.

Сибирь оруунуң төөгүзү улуг. Ону 1580 чылдан бээр санап болур. 1883 чылдан эгелеп хаан чазаа Сибирьже база бир улуг орукту чоруткан. Ол Москвадан үнгеш Уфа, Челябинск, Курган, Тюмень, Омск таварып келген. Ооң соонда чоорту Сибирьниң эрги оруу-биле каттышкан. Ол оруктап Владимир Ильич Ленин чорааш, Шушьга шөлүлгезин эрттирип чедип келген.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн соонда Сибирь оруу революстуң улуг демиселдиң чылдарын көрген.

1918 чылдың чайы. Кызыл Шериг дижинге чедир чепсеглеген ак гвардейжилерниң болгаш даштыкы интервенцияның халдааашкынынга удур согугну таварыштырбышаан.

1919 чылдың июльдан декабрьга чедир база 1920 чылдың чазының Кызыл Шериг ак гвардейжилерни, даштыкы интервентилерни чылча шаап, Сибирь оруу-биле сүрүп эгелээн болгаш Чөөн чүк тавары Оожум океанче үндүр сывырыпкан.

Сибирь оруунуң ол-бо талаларында маадырлыг кызыл шеригжилерниң, кызыл партизаннарның тураскаалдары бо-ла таварышкылаар. Олар Төрээн чуртунуң хамаарыышпас чоруу, хосталгазы дээш амы-тынын харам чокка бергеннер.

Сибирь оруу тургустунгандан бээр ийи чүс чыл ашкан. Ол хилинчек-човулаңның оруу турганындан аас-кежиктиң оруунче шилчээн. Ооң чанында турар амгы үениң суурлары, хоорайлары чүден чараш коступ турар.

Байкал-Амур магистралы тудар дериг-херекселдер чаартынган Сибирь оруу-биле чоруп турар. Сибирьниң амгы чазаглыг оруу-биле чүс-чүс машиналар дүне-хүндүс чок шуужуп, улуг чурттуң ырак-чоок хоорайларынче улуг ажыл-агыйынга эргежок чугула чүректу сөөртүп чедирип турар.

Сибирьниң амгы улуг оруу мындыг-дыр.

В. НИМБУЕВ.

Телевидение

НОЯБРЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН
16.00—Өңнүг телекөргүзүг. Ракета шеригиниң болгаш кургаг чер шеригиниң артиллериязының командылакчызы, артиллерияның маршалы Г. Е. Передельскийниң чугаазы.
16.15—Концерт.
16.45—Өңнүг телекөргүзүг. «Экранда — кинокомедия». «Дээр дугайыгуру».
18.00—«Үе». Информастыг программа.
КЫЗЫЛДАН
18.30—«Сылдысчыгаш». Дамчыдылга.
19.00—Телемедээлер.
МОСКВАДАН
19.10—Кара-Калпак АССР-ниң тургустунганындан 50 чыл болганынга. Дамчыдылгада Узбекистанның Компартиязының Кара-Калпак обкомунуң бирги секретары К. К. Камалов киржип турар.
КЫЗЫЛДАН
19.40—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар, реклама.
МОСКВАДАН
20.00—Өңнүг телекөргүзүг. ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. М. Горький «Ирейь».
22.30—«Силерниң бажыңнарда». Көрүкчүлерниң чагааларын ёзугаар музыкалыг программа.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—01.45—Өңнүг телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Крылья Советов» (Москва)—«Химик» (Воскресенск).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оклахома боду хевээр» 9.20, 11.40, 14.00, 16.20, 18.40, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Опчок алышкылар» 9.30, 11.10, 12.50, 14.30. «Ажык ном» (1-ги, 2-ги сериялары) 16.10, 19.50 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Кара майыктаныг бедик ак кижи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Ол хире улуг оол» 10.30, 15.00. «Дмитрий Кантемир» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызыл-садыг аныглаттының турган садыг дериглерин садып турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ · Индекс 667000
Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 268.
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).
ТС—01264.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 272 (9649) | 1974 чылдың ноябрь 21, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Сирия Араб Республикага албанның найыралчы аян-чоруун кылып баарының дугайында

Араб Социалистиг чаартылга партиязының Чиңгине секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи эш Х. Асадтың чалаанын ёзугаар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Сирия Араб Республикага 1975 чылдың январьның ийиги чартыында албан ёзузунуң найыралдыг аян-чоруун кылып баар деп турар.

Эш Л. И. Брежнев эш В. Ярузельскийни хүлээп алган

Совет Эвилелинде найыралдыг аян-чорук кылып чорупт турар, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПУР-нуң национал камгалал министри армия генералы В. Ярузельскийни СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ноябрь 19-та хүлээп алган.

Беседага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри А. А. Гречко биле ПУР-нуң ССРЭ-де элчини З. Новак киришкен.

Совет Эвилели биле Польшаның аразында найырал харылзааларын болгаш кады ажылдажылганы улам калбартырынга холбашкан айтырыгларның база делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле сагыш-сеткил солчуушкуну болган.

Беседа чылыг найыралдыг эрткен.

КҮҮСЕЛДЕНИҢ ХЫНАЛДАЗЫ

Бистиң партиявыстың, оон бүгү организацияларының организакчы ажыл-чорудулгазының эң чугула кезээ—үстүкү органнарның директиваларының болгаш партийжи шиитпирлерниң күүселдезин контрольдаары болгаш хынаары болур. В. И. Ленин бо айтырыгже кайы хире улуг кичээнгей салып чорааны билдингир болгай. «Төп эрге-чагырганың болгаш чер-черде албан черлериниң доктаалдарын шуут-ла боттандырары дээш херек кырында контроль бирги черге турзун дээш» доктаамал сагыш салырының эргежок чугулазын Владимир Ильич онзалап демдеглеп чораан.

Күүселдениң хыналдазын организастаар талазы-биле ленинчи айтыышкыннар партияның съездилериниң, ТК-ның пленумнарының материалдарында болгаш партийжи өске-даа документилерде улам-на сайзыраңгайжып, хөгжээн. Бистиң республиканың партия организациялары шиитпирлер күүселдезин хынаарын болгаш контрольдаарын организастаарының айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып турар. СЭКП Кызыл хооркому, партия райкомнары болгаш эге организациялары бо чугула ажыл-херекти улам сайзыраңгайжыдарының талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Партия комитеттери үндүрген шиитпирлериниң күүселде хыналдазының дугайында айтырыгларны боттарының хуралдарынга доктаамал чугаалажып турар апарган. Чиңгээ, СЭКП Таңды, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Эрзин болгаш өске-даа райкомнары бюро хуралдарынга «СЭКП райкомунуң бюрозунуң хүлээп алганы доктаалын контрольдан уштур чурумунуң дугайында», «Документилер-биле ажылды улам ыңай сайзыраңгайжыдар» болгаш өске-даа айтырыгларның дугайын чугаалашкылаан.

Бо айтырыгларны партия комитеттери чугаалажып турар үеде үндүрген шиитпирни күүседир хуусаазын айтып, ол дээш харыылаар кижилерни томуйлап турар. Ол болза даандырган ажыл-херек дээш хууда харыысалганы бедидип, сагылга-чурумнуг болдурар чугула фактор болур. Партия Кызыл хоорkому, Таңды, Өвүр, Эрзин райкомнарында хүлээп алган кандыг-бир доктаалдың күүселдезин контрольдаарын секретарьларның бирээзинге дагзып турар. Доктаал бүрүзүнге ону харыылаар секретарь болгаш партия комитеттериниң нити килдистери контроль карточканы тургузар. Аңаа ол шиитпирни контрольдаар хуусаазын болгаш ону күүседир кижини айытпааш, оон күүселдезиниң болгаш контрольдан ужулганының дугайын демдеглеп турар.

Шиитпирлер күүселдезин организастаарының ындыг хевирлерин партия райкомнары калбаа-биле практикалап турар апарган. Чиңгээ, СЭКП Таңды райкому 1972 чылда ол чурумну тургускаш, контрольдан доктаалдары барык шуптузу күүсеттинген дээш бюронуң доктаалы-биле оларны контрольдан ушта бижээн. Ол ышкаш эрткен чылын 29 доктаалды контрольга алгаш, оон 27-зин контрольдан ужулган. А бо чылын 37 доктаалды контрольга алган. Партияның Өвүр райкому бюро хуралынга хүлээп алган доктаал бүрүзүнүң күүселдезиниң чорупт турарының дугайында ийи ай четпээн үеде тайылбырны бижээн турар чурумну доктааткан. Доктаалды үндүрген соонда дөрт ай эрткенде, адактың соонда чеди ай болганда оон күүселдезин райком бюрозунуң даалгазы-биле чер-черге хынааш, ол дугайын партияның район комитединге илеткеп турар.

Шиитпирлер күүселдезин контрольдаарын болгаш хынаарын организастаар талазы-биле СЭКП Эрзин райкому чамдык эки дуржулганы чедип алган. Мында доктаалды белеткээринден эгелээш, оон күүселдезин контрольдан ушта бижииринге чедир ажылды багай эвес тургускан. Райкомнуң инструктору харыылаар турары партия организациязынга холбашкан доктаалда айыттынган хемчеглерниң күүселдезин сайгарып, ол дугайын СЭКП райкомунуң бюрозунга болгаш ону харыылаар килдиске доктаамал информастап турар.

Партияның үстүнде адаттынган райкомнары доктаалдар күүселдезиниң контролюн, ону боттандырар ужурлуг органнар ында айыттынган чүүлдерни долузу-биле күүсеткен соонда контрольдан ушта бижиир шыңгыы чурумну тургускан. Оон-биле кады шиитпирлер күүселдезиниң дугайында айтырыгларны ай санында райком аппаратының ажылдакчыларының хуралынга, өй-өйде партия хуралдарынга чугаалажып турар.

«Алдан-Маадыр», «ҮТКА 25 чылы», «Торгалыг», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Кызыл тараачын», «Тиилелге» совхозтарда, Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозта болгаш өске-даа черлерде партия организацияларында шиитпирлер күүселдезин организастаарын багай эвес тургускан. Бо черлерде доктаал бүрүзүнге холбаштыр тускай журналды азы контроль карточканы кылгаш, оон күүселдезин кайы үеде, кым харыылаарыл, кым контрольдаарыл дээрзиниң дугайын айытпааш, оон күүселдезиниң болгаш ону контрольдан ужулганының дугайын демдеглеп турар. Оон-биле кады партийжи үстүкү органнарның доктаалдарының болгаш боттарының хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезиниң дугайын коммунистерниң хуралдарынга доктаамал информастап турар.

Ынчалзажок партияның Тес-Хем болгаш өске-даа чамдык райкомнарында, эге организацияларында бо чугула ажыл-херекти организастап турарында тодаргай система ам-даа чок. Шиитпирлерни хүлээп алган органнарга оон күүселдезиниң дугайын партияның чамдык райкомнарының секретарьлары болгаш килдистери илеткевейн-даа оларны контрольдан ушта бижип турар шын эвес практика база бар.

Партияның Мөңгүн-Тайга, Тожу райкомнары шиитпирлер күүселдезиниң контролюн ёзу барымдаалап чорудуп, ол айтырыгның дугайын эвээш анализтеп, хүлээп алган доктаалдар күүселдезиниң чорудулгазын чугаалашпайн турар. Бо талазы-биле чорудар ажылдың чамдык чугула айтырыгларының хевирлерин партия организациялары боттары тодарадыр ужурлуг. Ынчанмыже чамдык ажылдакчылар хүлээп алган шиитпирлер дугайын тодаргай билбес боюгулаар ийикле, азы чамдыкта оон дугайын шуут уттуптар таварылгалар бар.

Партия, чазактың Директиваларын болгаш боттарының организацияларының шиитпирлерин ылап хынаары дээш ажылдакчыларның бот-харыысалгазын бедидериниң эргежок чугулазын СЭКП-ниң XXIV съездизинге онзалап демдеглээн. Шиитпирлер күүселдезин хынаарын болгаш организастаарын үениң негелдезинге дүүштүр тургузар дээш бо талазы-биле ажылды улам күштелдирери — партия организацияларының бир чугула сорулгазы болур. Күүселдениң хыналдазын организастаарынга аар-саар чүүлдер турбас. Партийжи аппараттың ажылгыр эң чугула шыналарының бирээзи оон ажылының дээштиинде, ону күүселдениң хыналдазын эки тургуспайн чедип ап шыдавас. Оон-биле кады партия органнары күүселдениң хыналдазын организастаар талазы-биле ажылдың стилин болгаш аргаларын улам сайзыраңгайжыдар дээш моон соңгаар-даа шуурургу ажылды чорудар ужурлуг.

1974 ЧЫЛ—БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТОДАРАДЫКЧЫ ЧЫЛЫ

НИИТИНИҢ МАЛЫН КЫШТАН ХҮР АЖЫРАР ДЭЭШ

ЭЭРБЕКТИҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

Бо чылдың кыжы барык бир ай бурунгаар эрте дүшкен, хар кылыннадыр чаапкан. Агаар-бойдус улам соог турза-даа, хүн караанга хар эрээш, доңганнадыр доңа берген. Ноябрьның баштайгы чартыында кыржан соок улам дыңзып, карартыр хадып, кавыскалай берген.

Бүскү соокка Улуг-Хемниң бузу шаннальш, чечнелип чытса-даа, хем шынаазындан үнгеш, Бичө Кара-Сугнуң кышкы одарларынга хап келиривиске, хүннээрек, ыжык, чылыг ышкаш сагындырган. Баштайгы үдүргей харны ойчиктерже хөртүктеп каапкан, оларның кыры доңганнаачак дон. Соок сыны хадып, шугул кыш болурун тодаргай херечилеп турган.

Кыштың ол баштайгы каржы демдектери турза-даа, «Кызыл тараачын» совхозтуң хой ажылдыг Ээрбек салбырының малчыннары кыштагларында ам көжүп келгилээн, ол талазы-биле белеткел багай эвес болган. Суггат чедишпезин билгеш, суг сөөртүр 6 автомашинаны ында доктаамал бызыглаан. Шупту 56 кыштагларның хөй нуруузунда сиген, саван, көк-сула, мал чеминиң өске-даа баштайгы курлавырын кылгап. Холуксаалыг болгаш бөдүүн чемнерни кыштагларже немей сөөртүрүн тергелерлиг «Беларусь» трактор агрегаттары үргүлчүлеп турар. Малчыннарның чурттап орар бажыңнарын, мал кажааларын чылыглааш, хөмүр-дашты болгаш оттулар ыяшты сөөрткен.

Хоочун хойжу Василий Ликсирович Седиптиң кыштаанга келдивис. Мал чеми бар, кажаалар ишти кургаг, чылыг, хойжунуң бажыңы чылыглааш, хөмүрнү болгаш кургаг ыяшты оваалай төккен. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Содуй-оол Демчиевич Оюннуң кыштаанда мал чеминиң курлавыры элбек. Малчынның бажыңы чылыг, чырык, радио, телевизор, газ бар. Бо чылын олар чүс хойга онаандыр 106 хураганны менди доруктурган. Ол көргүзүүн келир чылын улам бедидер соруктуг.

Хөндей-Аксының делгем, терең одарында бирги хой бригадазының чаа тевүн ам тудуп доозуп турар. Ында амдызында үлегерлиг ийи кажааны, үш чаа чуртталга бажыңын ажыглалга киирген. Ол комплекстиң төпту беш муң ажыр мал туругзаар кылдыр төлевилээн. Аңаа хөй кажаалары, кызыл-булуң, чунар-бажың, тарып боозаалыга пунктузу база турар. Ол бүгүнү бүрүн механизастаар болгаш электрижидер.

Ээрбектиң малчыннары кыштагларынга келгеш кышка белеткелди катап-катап ылавылаадыг кылдынып турары өөрүнчүг. Моон-биле кады малчыннарның амыдырал-хандырылга негелделеринче кончуг кичээнгей салып турарын база демдеглээр херек. Оларның чедиишкинниг болуру хөй талалыг кижизидилгеге болгаш культура массалыг ажылдан чугула хамаарыжыр.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТАРДА: үстүнде — алдарлыг малчын О. Содуй-оол, Ээрбек кодаа Совет күүскомунуң даргазы С. Нунгаа: хойжулар Сайын-Белек биле Ырымаа Ондарлар.

А. МОНГУШТУҢ фотолары.

ХЫЫРГЫЫШТЫ АЖААП ЭГЕЛЭЭН

Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал», «Тээли» совхозтарының девискээринде Мешкен хол болгаш Кеп-Сөөктүң суглары ам доңа берген. Ында хыыргыыштың үнгени эрткен чылдардан дээре болган. Мешкеп холдуң хыыргыыш сигенин чүгле «Бай-Тал» совхоз эвес, а районнуң өске ажыл-агыйлары оон кезип ап турган. Холдуң хыыргыыжын өске мал чеми биле холуп, малга чиртирге, хол дустуг болгаш мал дыка чиир дээрзин тускай эртемниглер тодараткан. Ынчангаш бо мал чемин «Бай-Тал» совхозтуң ажыл-ишчилери кезип эгелей берген. Совхоз бо чылын мал чеми белеткээр планын ажыр күүсеткен болза-даа, аңаа немей 100 тонна хыыргыышты кезип алырын шиитпирлээн. Ам холде совхозтуң агроному Николай Ак-Хуурактың удурткан 20 ажыг кижи 3 звено болуп алган хол кадыыры-биле хыыргыыш кезип турар. Хыыргыыштың дүжүдү бир гадан 7-8 центнер чедип турар.

Бай-талчыларның үлегерин эдерип, Кеп-Сөөктүң доңа берген шынаазында сигенни кезерин «Тээли» совхозтуң ишчилери база шиитпирлээн. Олар ол шынаадан 200 тонна сигенни кезип алыр. Ынчалза-даа тээлижилер олче организас чок киргеш, ажылын шуудадып чадап турар.

Амдызында бо черлерде хар чагбаан. Ынчангаш хол, шынааның сигенин кезеринге хөлчок таарымчалыг. Бир эвес бо ажылды эки организастаар болза, бай-тайгажылар ол черлерден немелде хөй чемни кезип алырының аргазы бар. Бо черлерде хыыргыыш, сиген бай-тайгажыларның кезип алырындан артып каар. Ынчангаш мал чеминиң планын чедир күүсетпээн кожазы Барыын-Хемчик районнуң удуртукчулары мону дарый чугаалажып, бо талазы-биле хемчеглерни алыры күзенчиг. Ам ол сигенни, хыыргыышты кезип албас болза, улуг хар чаапса, бергедей бээр дээрзи билдингир.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВ

Бо бүдүрүгге найысылалдың хоочуннарының бирээзинге санадып турар. Эрткен байырлалды ук коллектив күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан. Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының эрткен он айларында нити продукция бүдүрериниң планын ол 103,5 хуу күүседип, онаалдадан ажыр 231 муң рубльдиң продукциязын берген, миллион рубльдиң продукциязын сайгарар тургаш, оон 46 муң 300 рубльге ажыр сайгарып, планын 104,5 хуу боттандырган.

Чылдың эгезинде бо мурнакчы коллектив боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, чылда бердинген планныг онаалдазын хуусаа бетинде боттандырарын азаан. Ында пландан ажыр чыл төнчүзүнге чедир 10 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер деп айыткан болза, эрткен он айларда безин ол хүлээлге 39.100 рубль четкен, өскээр чугаалаарга, хоочун коллектив сөглээн сөзүнге ээ болуп шыдаан.

Бүдүрүлгениң хоочуну П. Г. Казанцеваага удурткан киднс идик өөр бригада Октябрь байырлалынга уткуштур калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнген. Ол бригаданың кежигүну Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинин эдилекчизи А. М. Ховалыг бүдүрүлгениң хоочуну деп адын сыкпаан болгаш, эрткен үшкү кварталда хууда планын 135 хуу күүсеткен.

Хем идик кылыр цехте Г. И. Гавриченконуң удурткан бригаданың кежигүннери база-ла чедиишкинниг ажылдаан. Ук бригаданың кежигүннери үшкү кварталдың планын хуусаа бетинде боттандырып, октябрьның онаалдазын 157 хуу күүсеткен. Ол бичии коллективте Николай Марков, Алексей Бодриков ышкаш шалыпчылар бар.

Мурнакчы коллективтиң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның байырлалын шак ынчаар чедиишкинниг уткааш, чылды оон-даа бедик көргүзүглер-биле уткуур дээш ажылдап кирипкен.

А. КУМАЯК.

БОТТУГ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ТУРАР

Мал кыштаглаашкынын «Бурунгаар» совхоз эки организастаан. Ажыл-агыйда коммунист М. Галкинге удурткан чеди кижи составтыг комиссия доктаамал ажылдап турар. Олар кыштаглаашкынга белеткел ажылдары эгелээри билек-ле фермаларда, хойжу турлагларда кылза чогуур ажылдың хемчээлин тодараткан. А совхозтуң дирекциязы бажыңнарны септеп, чутайлап, оларның шалазын будуур ажылдарны эки организастаан. Дөрт кижи составтыг тудугжулар бригадазы чуртталга бажыңнарындан ангыда инек, хой кажааларын, кудуктарны өй-шаанда септээн.

Совхозтуң дирекциязы малчыннарның культурлуг амыдырал-чуртталгазынче кичээнгейни доктаамал угландырып келген. Медицина болгаш ветеринария аптечкаларын малчын бүрүзүнде тургускан. Автолавка малчыннарга доктаамал барып турар. Солуннарны, журналдарны, номнарны хойжуларга, саанчыларга, инек кадарчыларынга үргүлчү чедирип берип турар. Малчыннар ортузунда зоовет өөредилге эгелей берген.

Кышка белеткел ажылдарының чорупт турарын совхозта партия организациязы (секретары С. Кумаажык) доктаамал контрольга ап, кыштаглаашкын дугайында айтырыгны партия организациязының ажык хуралынга чугаалажып, совхоз директору Н. Малышевтиң илеткелин дыңнааш, чедир кылдынмаан ажылдар талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Совхозтуң малчыннары кыштагларынче шагда-ла көже берген. Олар чоок одарларны амдызында камнап, малды кодандан ыраады кадарып турар. Ажыл-агыйда мал чеми сөөртүр ийи звено ажылдап турар.

Малчыннарның кыштагларында чедир кылдынмаан чүүлдер база бар. Хайырлыгда хойжу Сергей Сандыйның бажыңының тудуу доозулбаан. Кадарчы бичии будка-бажыңчыгашта чурттап орар. Ол бажыны № 958 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудугжулары мынчага чедир саададып келген. Төп фермада бода мал кажааларының соңгалары эиге чедир шилдеттинмээн.

Совхозта белеткеттинген мал чеми хереглезе чогуурундан ыракта эвээш бооп турар. Ынчангаш малды кыштан менди ажырарының талазы-биле боттуг хемчеглерни алыры чугула апарган. Ону барымдаалап көргеш, малды сүт-биле доктаамал хандырып, сиген, саван, силосту болгаш өске-даа мал чемин тургускан рацион ёзугаар камналгалыг чарыгдаарының, саваңны хээндектеп, ылбырадып бээриниң хемчеглерин совхозта ап турар.

К. ДОҢГАН.
Каа-Хем район.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ДИПТЕРИНДЕ

ТЕЛЕТАЙП ЛЕНТАЗЫНДАН

СОФИЯ

Болгариже совет туристерниң барыышкыны көвүдеп турар. Эрткен чылын аңаа Советтер чуртундан 204.000 аалчылар чораан. Бо чылын ол сан оон-даа хөй болур.

Бо хүннерде Москвадан болгаш Ленинградтан, Ыраккы Чөөн чүктен болгаш Ортаа Азиядан барган 1150 кижи Болгарияны эргип чорупт турар. Олар Софияга, Велико-Тырновога, Пловдивке, Габровога баарлар, хар шыпкан Боровецке дыштанырлар. 20 бөлүк совет туристер—барык-ла 700 кижи—Чаа чылды уткуурубиле Болгарияга баар деп турар.

ПРАГА

Ам ЧССР-де бооп эртип турар чехословак-совет найырал айынга улуг программаны Мурнуу-Моравия областа совет фильм өөниктериниң клувунуң активчилери белеткеп алган. Ында барык 50 муң кижиниң каттыштырган чүс ажыг ындыг клубтар бар.

Найырал айының хүннеринде чүгле Брно хоорайның кинотеатрларынга безин 110 совет кино-чуруктарны көргүскен болгаш совет кино дугайында 30 ажыг лекцияларны номчаан турар.

БОНН

Беремен дээр барыын-германия хоорайда судно тудар «Везерг» компанияның бүдүрүлгеге черииндеп 386 муң тонна чүъктүг чоруур танкерни сугже салып киирген. Судно турбина күжү-биле ажылдаар тускай помпылар-биле дериттинген, олар оон чүъгүн 20 шак дургузунда дүжүрүп шыдаар.

РИМ

Эрткен улуг-хүнде Италияның Савона хоорайынга (Лигурия областы) антифашисчи массалыг митинг болган. Эрткен неделяда ол хоорайга элээн каш дэрзинтен чазылдырыышкыннарны кылган барыын үзелдиг дуржок идегеттериниң өнчүктүг чөңгээзинге килеңниг удурланыышкынны илередир дээш хоорайның төп шелүнге муң-муң ажылчыннар, албан-хаакчылар, сургуулдар, удурланыышкын шимчээшкиниң хоочун киржикчилери чыылган.

АДЕН

Йемен Улус Демократтыг Республика биле Йемен Араб Республиканың найысылалдары — Аден биле Сананың аразында дорт телефон харылзаазы тургустунган.

ДАМАСК

Эжелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерни үндүрер болгаш Женеваның тайбың конференциязын чыылдырар деп айыткан БНО-ның Айыыл чок чорук чөвүлелиниң резолюциязын Израильдиң өжегээр күүсетпейн турары Чоокку Чөөн чүкке дүшкүүрлүг байдал бар апарган турарының чылдагааны бооп турар. Сирияның премьер-министриниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри А. Х. Хаддам ынча деп медеглээн.

НЬЮ-ЙОРК

Иерусалимниң чөөн кезээнге араб чоннуң массалыг чыскаалдары эрткен. Муң-муң араб чурттакчылар, хөй нуруузунда аныяктар болгаш ортумак школаларның сургуулдары израиль эжелел эрге-чагыргазының дуржок үүлгедиглеринге, күчүлелинге удурлангаш, кудумчуларже чыскаалып үнген.

ДАККА

Бангладеш Улус Республиканың найысылалынга башкарыкчы Улусчу лига партиязының парламент фракциязының хуралы болган. Партияның удуртукчулары чазактың чоннан рис садып алыр кампаниязын эрттирерингe холбашкан хөй-хөй айтырыгларны чугаалашкан.

Хуралга премьер-министр Муджибур Рахман чурттуң экономика байдалын тодаргайлап чугаалаан.

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО

Рио-де-Жанейрога автомобиль ондактыг халапка таваржы берген. Аңаа 17 кижи өлген болгаш 30 кижи берге балыглаткан. Ондакка таварышканнарның шуптузу—хобрай автобузунга чораан пассажирлер. Оларны ап чораан автобустуң башкарылда дерии үрелгеш, автобус 17 метр бедик көвүрүгден аңдарлып барган.

ГАВАНА

1974-75 өөредилге чылында Хосталга ортулуунуң дээди өөредилге черлеринге 66 муң оолдар, кыстар дола берген. Чурттуң бүгү төөгүзүнүң дургузунда тулган хөй санныг студентилерниг болганы ол. Гавана университеди, Орьенте можунуң, Лас-Вильяс можунуң Санта-Кларк хоорайының болгаш Камагуэй хоорайының университеттери инженерлерни, агрономнарны, химиктерни, эмчилерни белеткеп турар.

КАИР

Каирде араб чурттарны ветеринария талазы-биле тускай эртемниглериниң 13 дугаар конференциязы эртип турар. Ук конференция мал ажылын сайзырадырынга бүгү араб чурттарның күженишкиннерин каттыштырар дээш араб чурттар аразының ветеринария организациязын тургузуп алыр деп шиитпир үндүрген.

ЛОРЕНЦУ-МАРКИШ

Родезияның эвээш нуруу ак кежигиглериниң соок-язы ылгаар ёзу-чуруму национал хосталга дээш демиселчилерни шаажылап өлүрер деп хоойлу төлевилеп алган. Ону Солсбери радиозу дыңнаткан.

Ол хоойлу төлевилелин бо неделяда бадыладыры-биле Родезияның «парламентизинге» киирер. (СЭТА).

Парторганизацияларда отчёттар-соңгулдалар

СОРУЛГА УЛУГ

Амгы үеде парторганизацияларда эртип турар отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистер кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже болгаш партийжи ажылдың стилин болгаш аргаларын улам сайзырангайжыдарынче угландырып турар. Ындыг ажылингичи чугааларлыг отчет-соңгулдалыг хурал чоокта чаа «Тыва даг-дугу» комбинаттың даг-дугу арыглаар фабриказынга болуп эрткен. Бистиң коллектив Совет Тываның 30 чыл оюнга, ажылчын хоорай Ак-Довурактың база комбинаттың 10 чыл болган юбилейинге төлептиг ужурашкан, ынчангаш фабриканың бүгү ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары багай эвес ажылдаан — деп, партбюронуң секретары М. Сундуй-оол отчёт илеткелге демдеглээн. Фабриканың ажыл-ишчилери чыл эгезинде алганы 2000 тонна сорттуг даг-дугун арыглаар хуудаалгезин июнь 1-деде күүсеткеш, пландан ажыр 2000 тонна даг-дугун бүдүрерин хүлээнген. Эрткен үш кварталдарда фабриканың коллективи пландан ажыр 2400 тонна даг-дугун арыглаан болгаш сорттуг даг-дугу бүдүреринин планың 106, а бараанныг продукцияны 101 хуу күүсеткен. Фабрика коллективи Совет Тываның 30 чыл оюнда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Коллективтиң күш-ажылчы бо чедиишкиннериниң үндезини ында партия организациязының ажылды тодаргай удуртуп, коммунистерниң болгаш ажыл-ишчилерниң күжүн планныг онаалданы күүседиринче мобилизастап, партийжи организастыг болгаш идей-политиктиг ажылды күштелдирип келгенинде болур. Фабриканың цехтериниң, ээлчеглериниң, бүгү-ле күш-ажылчы коллективтериниң аразында социалистиг чарышты калбарткан. Чарыштың бирги черин руда үүрмектээр цехтиң ажылчыннары беш удаа чаалап алган. Үк цехтиң ээлчеглериниң аразында чарышка М. Максимов, Е. Звонков оларга удурткан коммунистиг күш-ажылдың коллективтери бирги черже үнгеннер. Даг-дугу арыглаар цехтиң шупту беш ээлчээ тодарадыкчы чылдың планын күүсеткеш, 1975 чылдың январьның үлүүнде ажылдап турар. Бо цехте ылангыя Б. Монгушка, В. Боруновага удурткан ээлчеглер доктаамал эки көргүзүгнү чедип ап келген.

Парторганизацияның 56 коммунистериниң хөй кезии ажыл-ишке үлегер-чижээн көргүзүп, бүгү-ле чаа чүүлдерниң эгелекчилери, бүдүрүлгениң мурнакчылары болуп турарлар. Ындыгларга коммунистер М. Агбаанны, К. Иргитти, Ю. Анаткинни, А. Вострикову, И. Жигиновту, З. Кужугетти болгаш өөн-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Фабрикада чыл бүрүде чогаадыкчы, чаартыкчыларның саны көвүдеп турар, олар хөй-хөй чогаадыкчы саналдарны кииргеннер. Эрткен айларда 26 чаа саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээткениниң түңнелинде 143 муң рубльдиң камналгазы чедип алдынган. Бүдүрүлге коллективтеринде 4 партбөлүк бар, ында коммунист бүрүзү шупту партийжи даалгалыг. Документилер солуушкунунуң үезинде чоруттунган хемчеглер парторганизацияның дайынчы арга-шинээзин бедидеринге оон күш-ажылчы коллективке партийжи салдарын күштелдиреринге улуг идигни бергени чугаажок. Партия хуралдары Устав ёзугаар эртип, оларга партийжи амыдыралдың, бүдүрүлгениң айтырыгларын, сагылга-чурумнуң дугайын чугаалажып, шиитпирлер күүселдезин доктаамал организастап турарын илеткелчи демдеглээн. Бүгү коммунистер, ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар, өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде, политчырыдыышкынның четкизинде хаара туттунган. Бо өөредилге чылында үк бүдүрүлгеде коммунистиг күш-ажылдың 14 школазы ажыттынган.

Отчёт-соңгулдалыг хуралга илеткелчи болгаш санал берген коммунистер ажылда эки талалар-биле чергелештир чедир кылдынмайн турар чүүлдерни болгаш моон соңгааргы сорулгаларны айыткан.

Бүдүрүлгеге камналганы күштелдирери, ээзш чарыгдалды үндүрүп турган хөй продукцияны бүдүрүп үндүрери — партияның экономиктиг политиказының кол сорулгаларының бирээзи. Ындыг турбуже фабрика чыл эгезинден бээр 49 муң рубльдиң материалдарын ажыр чарыгдаан. Ол ышкаш техникага озал-ондак болдурбазының хемчеглерин чедир боттандырбайн турарын коммунистер шүгүмчүлээн. Чамдык цехтерде бүдүрүлгениң довурак-доозуну хөй, кышка удур белеткел багай чоруттунганын болгаш өске-даа шыңгыы четпестер барын коммунистер М. Агбаан, К. Иргит олар боттарының саналдарынга чугаалааннар. Техникага озал-ондакты болдурбас талазы-биле айтырыгны партбюро хуралга чүгле чаңгыс катап чугаалашкан болгаш ажылдап кылган хемчеглериниң ээзан кезин күүсеттинген. Руда үүрмектеп-сорттаар цехти чаартып кылырының дугайында айтырыгны партбюро комбинаттың удуртулгазының мурнунга каш удаа тургузуп келген. Ынчалзажок бо айтырыг ам-даа шиитпирлеттинмээн. Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар тускай комиссия чүгле ийи хыналданы чоруткан. Бо талазы-биле партбюро үк комиссиядан негелдени күштелдирбээни четпес.

Улуг бүдүрүлгеге комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының ужур-дузазы улуг. Ылангыя фабриканың ажылчыннарының хөй кезии комсомолчулар болгаш аныяктар. Комсомол ажылында четпестерни илеткелчи болгаш санал бергеннер чугаалааннар. Комсомолдуң ажыл-херээнче, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинче партбюро кичээнгейни угландырар ужурлуг.

Фабриканың мурнунда ам улуг сорулга — тодарадыкчы чылдың шиитпирлиг дөрткү кварталын чедиишкинниг доозарынче, 1975 чылда даг-дугу арыглаар фабриканың ийиги ээлчээн ажыглалга кииреринче ажыл-ишчилерниң күжүн мөөңнээри болур. Ийиги ээлчег туттунарга ында барык 900 хире ажылчын немежир апаар. Амгы үеде 250 чаа ажылчыннарны хүлээп алган. Оларны тускай мергежилдерге өөредип турар. Ынчангаш амдыгаалштан эгелеп ийиги ээлчегте ажылдаар кижилерни шилип ап, оларны янзы-бүрү мергежилдерге, мурнакчыларның дуржулгазынга өөретпес болза, келир чылын бергелей бээр дээрзи билдингир. Ынчангаш партбюро өске хөй-нийти организацияларын-биле кады бо айтырыг талазы-биле тускай ажылды чорударының чугулазын отчёт-соңгулдалыг хуралга демдеглээн.

Бо күш-ажылчы улуг коллективтиң коммунистериниң отчёттуг хуралы ажыл-херекчи байдалга эртип, чедир кылдынмаан чүүлдерни илередип, моон соңгааргы сорулгаларны тодараткан.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корреспондентизи.

«Сунпак» совхозтуң семиртилге баазазы чыл бүрү улам калбарып турар. Бо чылын 500 бода малга турлагны база ажыглаалга киирген. Ам ында ниитизи-биле 4500 бода мал тос коданда кыштагаап турар.

Ажылынга кызымак, амыдыралы үлегерлиг малчыннар коллективте хөй. Оон чижээнге Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи М. А. Бегаев, Хүндүлелдиң Демдээ орденниг Д. С. Килин база өскелерни-даа адап болур.

ЧУРУКТА: хоочун малчын, орденниг Михаил Андреевич Бегаев ажыл үезинде.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

КАДЫКШЫЛДЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Бодунуң 50 чыл оюн демдеглеп, байырлап эрттирген Н. А. Семашко аттыг республика эмнелгезиниң эмчилерин чүректиң ханызындан өөрүп четтирген хөй-хөй чагааларны ажылчы чоннардан алган. Ол дээрге эң бедик үнелел.

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында Верхнеудинскиниң кыдыынга, ынчан Улан-Удэни адап турганы ол, областың эмнелге чери ажыттынган. Ону В. И. Ленинниң соратниги, Россияның кадык камгалалының бир дугаар улус комиссарлады Н. А. Семашкону ады-биле адаан. Ламаларга болгаш хамнарга коргуттурган, караңгы, бүдүүлүк чорукка алыскан чурттакчыларны эмнээри, кижизидери баштайгы эмчилерге эң берге турган. Ынчан халдавырлыг янзы-бүрү аарыглаар коргунчуу-биле нептерээн. Ол база-ла эмчилерге биче эвес бергедээшкиннерни таварыштырган.

Ам бо эмнелге Забайкальеде эң улуг эмнелге чери. Эртемшинчилелдиң, эмнелгениң улуг эртем ажылын чорудуп турар. Эмнелгениң делгем чырык корпустары амгы үениң чаа шинчилел аппараттары-биле дериттинген. Беш чылдың төнчүзүнде бо улуг эмнелгеге оруннар муң ажыг чедер.

Эрткен чылдарның дургузунда автономнуг республика мергежилдиг национал эмчи кадрлар-биле хандыртынган. Чүгле Н. А. Семашко аттыг эмнелге черинде безин медицина эртемниниң 8 кандидаттары, РСФСР-ниң болгаш Бурят АССР-ниң 27 алдарлыг эмчилери ажылдап турар.

Д. САНЧИЕВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

ХООРАЙ ЧААРТЫНЫП ЭГЕЛЭЭН

Ак хемниң кежир салган демир-бетон көвүрүг хемниң оң талаларында турар Белорецк хоорайның ийи кезиин тудуштурупкан. Ол улуг көвүрүгнү Уралдың шаандакы бо хоорайның амгы үеге таарыштыр чаартып кылыр чаа планга дүүштүр туткан. Ол планны Ленинградтың архитекторлары чогаадып кылган болгаш ону автономнуг республиканың Министрлер Чөвүлели бадылаан.

Башкир металлургтарның бо хоорайын үлетпүр-бүдүрүлге болгаш чурттаалга зоназы деп ийи кезекке тургузар. Хемниң ол чарыынга үлетпүр черлери турар, а солагай талазынга чурттаалга кварталдары калбарар.

Шаг-төөгүден бээр тургустунуп келген аайы-биле Белорецкиниң төвүнге албан организация, эртем болгаш дээди өөредилге черлери, садыг болгаш спорт комплексизи турар. Ол ышкаш эрик кыдыының суг станциязының, сут хөөлбектериниң тудугларын база корудар.

Архитекторларның планы амыдыралга боттанып эгелээн. Тос каът дөрт чурттаалга бажыңнары, чаа эмнелге комплексизи ажыглаалга киирген.

Р. РУПЫШЕВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

БЕЛЕТКЕЛДЕН ХАМААРЖЫР

Чайгы чылыг үелерге бодаарга, кышкы соокта тудуг-монтаж ажылдарының чорудулгазы нарын. Бо хүннерде баштайгы хар чаап, кышкы сооктуң тыныжы билдинип келген. Ынчангаш ажылдың темпизин болгаш шынарын кудулатпазы-биле объектилерге кышка белеткел ажылдарын кыска хуусаада доозары тудугжуларның чугула сорулгазы болур ужурлуг. Бо айтырыгны «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудуг объектилеринде канчаар боттанып турарынга каксы доктаап көрээл. Октябрь айның төнчүзүнге чедир эргелелдиң бүгү 11 тудугжу бригадаларының чаңгызыдаа кышка белеткел ажылдарын бүрүн дооспаан. Ылангыя дөрткү микрорайоннуң чаа тудугларында цемент шыгжаар черлер болгаш хоюдут белдирлерин тударынга херек дииг материалдарын чугуур үезинде эккелген турган. Ынчанмыже үк белдирлерниң тудуглары онза айтышкын сооңунде, чүгле баштайгы хар чаапканда массалыг эгелээн болгаш оларның кайызыдаа доостунмаан.

Дой довурак белеткээр, сут чылыдыр черлер оожум белеткеттинип турар. Бетонну электри тогу-биле чылыдар трансформаторлар тургустунмаан. А эргелелдиң септелге-механиктиг мастерскаязында шупту 9 трансформаторларны септеп белеткээн-даа болза, оларны кожар болгаш бетон чылыдыр черлерже электри тогу чедирер тускай камгалал карттыг электри кабельдер чедишпес.

Эрткен чылын хоюдуг белдирлерни чылыгаап дуглаваанындан олар донуп, ону эргизип ажыглаалга киирерингe хөй үе-шак чарыгдаттынып турганын өөренип көргеш, бо чылын объект бүрүзүнге тустузунда ындыг белдирлерни тударын көрген. Ол хемчег хоюдутка чедиригни эвээжедир болгаш ажылдың шынарын экижидер дээрзи билдингир.

Кышка белеткелдиң байдалын эргелелдиң коммунистерниң боттарының ниити хуралынга чугаалашкаш, ноябрь эгезинде шалыпчы неделяны чарлаан. Ажылдың бөгүнгү байдалын алгаш көөрге, арткан каш хонуктарда хоюдуг белдирлерин, цемент шыгжаар, суг чылыдар черлерниң тудугларын бүрүн доoскаш дуглап ап болурунуң бүгү аргалары бар апарган.

Кышкы үениң техниктиг негелдезин ёзугаар шупту объектилерге бетон изидип, кургадырынга четчир хемчээлдиг кабельдер турар ужурлуг. Оларны дарый тып, тудугжуларны хандырарын, трестиң болгаш эргелелдиң хандырылга ажылдакчыларындан тургустунган байдал чидии-биле негеп турар.

Бедик черже үнер чадаларны быжыглаарын база тудуг кезектерин хардан болгаш ооң холужа бергени өске артык материалдардан аңгылаарын кышкы үеде тудугга озал-ондак болдурбазының негелде дүрүмнеринде айыткан. Ол ышкаш хүн дурту кыскалап, ажыл шагы төнмээнде караңгы апаар болганда тудуг девискээринге электри чырыын четчири-биле тургузары негеттинип турар. Моон мурнунда бо чугула негелдеже кичээнгей кошкак салдынып келгениндеп ийиги ээлчег четче ажыглаттынмайн турган. Амдызында чер ханы доңмайн турда, оон-биле холбашкан ажылдарның темпизин дүргедедири эң ылаңгыя кышкы үеде туттунуп эгелээр объектилерниң тавак оңгарларын, канализация, чылыдылга четкилерниң казышкынын дүргедедири чугула. База эгезп чаа салдыптан тудугларының тавактарының бетоннаашкын болгаш монтаж ажылдарын дүргеледирп. материалдыг хандырылганы күштелдирери, бо тодарадыкчы чылдың сөөлгү кварталының планныг сорулгаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга база бир кол идиг болур.

Оон ыңай дарый шиитпирлезе чогуур бир чугула сорулга — эргелелдиң бүгү бригадаларының бирээзин. азы чок-ла болза, бир тускай бригаданы тургускаш, чаа тудар тудугларның чүгле чер иштинде кезээн кылыр кылдыр доктаамал тургусса эки деп саналдыг мен.

Д. ЧҮЛЬДҮМ-ООЛ,
«Кызыл тудуг» эргелелинде дашчы.

Кызылдың сүт комбинадының девискээринче кирип турар продукция чүгле чаңгыс — сүт. А ооң саржаг, сметана, кефир, мороженоеже хуула бээр оруу узун. Ындыг болганда комбинат хөй цехтерге чарылган. Мында коммунистиг күш-ажылдың адын эдилээн бригадалар безин кайы хөй.

Каш хонук бурунгаар комбинатка чедип, бүдүрүлгениң шолбаннары-биле ужуражып чугаалажып, оларның байыр мурнундагы күш-ажылын сонуургаан бис.

Аккыр халат биле аъш-чем аймаа чүүлдеш цехче кирген дораан коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Фаина Константиновна Виштолга таварышы берген бис. Ооң хүнде планның онаалдазын доктаамал 100 хуудан ажыр күүседип турарын технолог В. Суменкова бисти таныштырып тура чугаалаан-дыр. Мурнакчы ажылчын творогтуң сортун улам экижидер дээш доктаамал кичээнгейни салып келген. Оон-биле чергелештир Зинаида Константиновна комбинатта профэвилел комитединиң кежигүнү. Хөй-ниитиниң ол даалгазын база ак сеткилдиг күүседип турар.

ЧУРУКТА: Ф. ВИШТОЛ ажыл үезинде.

С. МОНГАЛ,
А. СОДУНАМ.

УФА 400 ХАРЛААН

«Революция мурнундагы Уфа», «Социалистиг Уфа», «Уфаның Ленинчиназы» — Башкирияның найысылалында ажыттынган делгелгениң бөлүктериниң эгелерин шак ынчаар адап турар. Бодунуң дөрт чүс харлыг болганын декабрьның эгезинде демдеглээр деп турар хоорайның хөгжүлдезиниң дугайын чугаалап турар фото-чуруктарны, карталарны, бижээн чүүлдерни, статистика медээлерин, төөгү тайылбырларын болгаш өске-даа документилерни ында делгеп салган.

Уфаның үндезилеттинип тургустунганы Башкирияның орус күрүнеге эки тура-биле каттышканынга холбашкан болгаш башкир улустуң салым-чолунга кайгамчык улуг рөль ойнаан. 1574 чылда Ак хемниң бедик делгем эриинге шивээ тургустунган, ону Уфа деп адаан.

Ам ол черде республиканың найысылалы бодунуң делгем кудумчуларын чаптыдырып чоруткан. Ында — хөй каът бажыңнар-даа, заводтарның хөрлүг чаагай корпустары-даа бар. Хоорайның 900 муң чурттакчыларының аажок хөйү үлетпүрнүң нефть тывар, нефть болбаазырадыр, нефть, химия, машина тудуушкун, чиик болгаш өске-даа адырларының бүдүрүлге черлеринде ажылдап турар. Ол бүдүрүлгелер ында Совет эрге-чагырганың чылдарында тургустунган.

Хоорайда чурттаалга бажыңнарының аажок шапкын тудуушкуну чорүп турар. Бо юбилейлиг чылда уфачылар 400 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн алганнар. Ынчаарга беш чылдың эгезинден бээр хоорайда бүдүн чартык миллион дөрбелчин метрден ажыг чурттаалга шөлү ажыглаалда кирген.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга чедир уфачыларның чартык кезиинден хөйү эге өөредилгениң билиин безин чедип албаан турган. Ам найысылалда чүс чээрби ортумак школалар, чеди дээди өөредилге черлери, чээрби ажыг тускай ортумак өөредилге черлери ажылдап турар.

В. И. Ленинниң Уфага чорүп турганының дугайын, Уфаның социал-демократтары-биле ооң ужуражылгаларының дугайын чугаалап турар документилерни делгелгеде кайбаа-биле көргүзүп турар.

УФА. (СЭТА-ның корр.).

СЭКП обкомунуң Х пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга

АЖЫЛ-ХЕРЕК КЫРЫНГА БОТТАНДЫРАР

Тывага хөй ажылын сайзырадыр талазы-биле хемчеглерни СЭКП обкомунуң Х пленумунга хүлээп алганындан бээр бир ажыл-агый чылы эртип турар. Пленумнуң доктаалын «Коммунизмче оруқ» колхозта кайчаар боттандырып турарын дараазында чамдык чижектерден көрүп болур.

Колхозтуң экономиказының кол адыры — хөй ажылы. 1972 чылда мал ажылындан алган орулгазының 71 хуузу, а 1973 чылда 70 хуузу хөй ажылындан кирген. Колхозта 3 хойжу бригаданы тургускан. Ында 86 хойжу, оон иштинде 28 коммунист, 12 комсомолчу ажылдап турар. Мал ажылының дээди болгаш тускай ортумак эртемниг кадрлары-биле колхоз бүрүн хандыртынган. Өвүрнүң байдалы-биле ап көөрге, оон девискээри делгем, чылдың кайы-даа үелеринде четчир эки оңарлар, ажаап ап болур чаагай үнген сигенниг шөлдер, сут-суггат элбек. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, маңаа хөй ажылын сайзырадып болурунуң бүгү-ле аргалары бар.

Бо дугайын колхозтуң мурнакчы малчыннарының дуржулгазы база бадыткап турар. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи Монгуш Намбар-оол бо чылын төрүүр 100 хойга онаалштыр 120 хураганны камгалап алган. Бо тодарадыкчы чылда колхозтуң 12 хойжулары, оларның аразында Ооржак Сарыг, Ондар Саадакай, Монгуш Адар-оол, Монгуш Мөңге болгаш өскелер-даа боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер.

Ажылдап кылган хемчеглерни боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан. Түс черин байдалынга таарыштыр өстүрери-биле шилиттинген сараджа уксаның бүдүрүкчүлерин садып ап, оларны-биле хойларны хайнакташтырар ажылдаш Бора-Шайның хойжу бригадазынга чоруткан. Чаңгыс аай хевирниң чаа, эки шынарлыг кажааларын ында тудуп турар. Сиген кезер шөлдерниң чадан үнүштерин аштап, арыглаарын эгелээн.

Эрткен чылын мал чеминиң курлавырын тургузуп, кыштаглаашкынга белеткелди ээзэн шынарлыг кылганындан, янзы-бүрү аарыглаарга удур профилактиктиг ажылдарны чорудуп, ажаалда / хайгааралдың экижиткенинден малдың, ылангыя оон чаш төлүнүң хорамчалыны мурнуку чылдарда турган деңнелинден кызырылган. Улаатайның хойжу бригадазы малдың баш санын меңди ап, 100 төрүүр хойга онаалтыр 90 хураганны камгалап алган. Бо болза районнуң байдалынга дээре көргүзүт болур.

Ынчалзажок хойнуң баш санын өстүрериниң планын 1973 чылда 86,8 хуу, төрүүр хойларының—80 хуу күүсеткен. Бо чылдың 9 айларында көрдүнген планга 419 баш четпес. Черле ынчаш, хойнуң баш саны колхозка чылдың-на өзүлде чок боор турары дүзүренчиг. Бо колхозка 1966 чылдың январь 1-де 15.654 баш хөй турган, а 1974 чылдың октябрь 1-де байдал-биле алырга, 15.906 баш хөй бар, азы 9 чылдың дургузунда өзүлде чүгле 252 баш болган. Агаар-бойдус-даа, олар-бедчиир-даа талазы-биле бо колхозтан ыракта берге байдалда турар кожазы «Кызыл туг» колхозка ол-ла үениң дургузунда хөй малдың баш саны ийи катап көвүдээн, тодаргайлаарга, 1966 чылда 18.369 баш хөй турган болза, ам 17.037 башка чедир өскен.

Малдың баш санының өзүлде чок боор турарының кол чылдагааны чүдел дээрге, ажыл-агыйжы эвес, харысалга чок чорукта, ажыл-херекти эргелеп-башкарарын организас чок, эрецгей чорудуп, зоотехниктиг ажылдарны сандаралып турарында.

Сөөлгү чылдарда колхозтуң девискээринге агаар-бойдустуң берге байдалдары турбаан, малдың аймылдыг, халдавырлыг аарыглары болбаан. Ол хиреанде малдың өлүп хораары хөй. Сөөлгү үш чылдарда 5.389 баш мал өлген. Оларның 90 хуузу хөй боор турар.

Бо чылдың 9 айларында 1 325 шээр мал, 624 анай, хураган өлүп хораан. Бо дээрге малдың чеми чедишпес болганындан, ажаалда хайгааралын баксыратканындан, кажаа-турлаг-биле эки хандырбаанындан, мал ажылында ажылдап турар чамдык кижилерниң харысалга чогундан үнген когарал-дыр. Хым-Дыт бригадазының хойжузу М. Кенден-оолдуң коданында 113 баш хой өлген. Ындыг чижектерни хөйнү көргүзүп болур.

Малдың кызыраар чоруу эвээжевейн турар. Ол дээрге малдың эдержилгезин зоотехниктиг негелделер ёзугаар чорутпайн турары-биле тайылбырлаттынар. Бүдүрүкчү кошкарларының болгаш эдержилгеге кирер хойларның күш-деңгели арган. Оон аңгыда тарып боозадылганы барык-ла херекке албайн турар. Ону дараазында чижектер-биле бадыткап болур. 1973 чылда хөй тарып боозадырының планын 53,4 хуу күүсеткен, а 1974 чылда 8.040 баш хойну тарып боозадыр турган, чүгле 2400 башты, азы 29,7 хуузун тарып боозаткан. Тарып боозадылга пунктуларын эки дерип кылбазындан база тарып боозадыр техниктериниң мергежилдииң чавыс болганындан ол ажылдың шынары куду болуп турар. Ооң түңнелинде колхоз тоску беш чылдың эгезинден бээр 4000 баш хире хураганны чедир албаан.

Малдың семиртилгезин эки организаставаанындан күрүнеге деңгели кошкак хөй хойлар сатканда, колхоз каражага таварыжып турар. Бо чылын колхоз күрүнеге 3185 баш хөй саткан. Оларның бир башка онаалтыр ортумак дириг деңзизи 37 кг болган. Ол хойларның аразында семис күштүг хой чаңгыс-даа чок, а 60 хуузу ортумактан куду күштүг болган. Колхозтуң бүдүрүлге планында көрдүнгени-биле алырга, бо чылын бүдүрээ чогуур бүгү эъттиң 71,1 хуузун хой эъди, 2,1 хуузун өшкү эъди ээлеп турар. Ынчалза-даа үстүнде чижектерден алгаш көөрге, бо талазы-биле ажылдар күүсеттинмейн турар ышкажыл.

Зоотехниктиг ажылдарны сандарбай байдалда тургусканындан малдың уксаазын экижидер, продуктулуун бедидер талазы-биле айыттынган хемчеглер боттанмайн турар. Бонитировканы чыл бүрүде чорудуп турзажок, ол кандыг-даа түңнел бербээн. Класс болгаш дүк, оң-чүзүн, хар-назын аайы-биле чазын аңгылап үскен коданнарны, кыштаг, кажаа-турлаг, кадарчылар чедишпес деп чылдагааннар-биле күзүн катап холуштуруп каапкан. Ол дээрге чүгле колхозтуң улуг зоотехниги О. Кежик, селекционер-зоотехник К. Куулар оларның харысалга чок чоруу-биле тайылбырлаттынар. Ону ажыглап алгаш, чамдык малчыннар коданнарынга кайы-хамаан чок, шилиттинмээн кошкарларны салып турары чаңчыл болу берген.

Кышкы үеде кажаазын эки чылыглап, белеткеп албайн, оларларны таарыштыр чөп ажыглаваайн, малды немелде чем-биле чемгербейн турар. Малды төтчеглеп, самчыгдаар чамдык харысалга чок кижилер-биле эптежип, оларны мал ажылынга тудуп турар. Бо дугайын бригадирлер, мал ажылының тускай эртемниглери колхоз баштаар чери биле тура-ла, шиитпирлиг хемчеглер албайн турары черле элдептиг.

Малга элбек чем баазазын тургуспайн тургаш, мал ажылын сайзырадыр дугайында чугаа кылганының ажык чогу кымга-даа билдингир. «Коммунизмче оруқ» колхозта бар тарылга болгаш сиген шөлдерин четче ажыглаваайн турар.

Колхозка ниитизи-биле кодээ ажыл-агыйның ажыглаалдыг 63837 га шөлү быжыглаттынган. Ооң иштинде тарылга шөлү 860 га, сиген кезер шөл 1.177 га. Тарылганы агротехниктиг чурумнар ёзугаар чорутпайн, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелер-биле чемгербейн турарындан дүжүт чавыс болгаш харындаа хөрзүннүң үнүш-дүжүткүр шынары хат болгаш суг ураашкиннеринден улам баксырап турар. Ооң уламы-биле Көк-Сайырның болгаш Улаатайның суггаттыг тарылга шөлдери барык ажыглалдан үнеринге четкен. Сиген кезер шөлдерни суггарып болуруңуң аргазы турда-ла, ону чорутпаан. Чер ажылының культуразын бедидериниң чугулазының дугайында чүгле чугаа кылып турар боордан аңгыда, херек кырында кандыг-даа хемчеглер албаан.

Ооң түңнелинде колхоз ылангыя бо кышка мал чеминиң хандырылгазының талазы-биле берге байдалга таваржып турар. Кышкы үеде малга бээринге хереклеттинер чемниң чүгле чартык кезии белеткеттинген.

Бо чылын колхозтуң девискээринге хар эрте чааган болгаш кылын. Ооң соонда чылыг хүннерде хар эрип, дожаңналганындан чер одарын бүрүн ажыглаарының аргазы бергелээн. Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын орайтап эгелээнинден чамдык коданнарга мал ноябрьның эгезинге чедир чадагай черге турар ужурга таварышкан. Тургустунуп келген берге байдалдың дугайында анаа-ла чугаа чорүп турардан аңгыда, херек кырында боттуг организакчы ажылдар чоруттунмайн турар. Ак-Чыраа девискээринден 500 тонна хыргылыш кезип, белеткээр, немелде концентрат чемнер садып алыр дээн ажылды амга чедир эгелевээн.

Үстүнде айыткан фактылардан алгаш көөрге, СЭКП обкомунуң Х пленумунуң доктаалын «Коммунизмче оруқ» колхозта четпес боттандырып, хөй ажылын сайзырадырының бар аргаларын болгаш курлавырларын чедир ажыглавайн турар-дыр. Ажылдап кылган хемчеглерни күүседир талазы-биле боттуг ажылдарны четпес чорудуп турарын ол бүгү херечилеп, ону чайладырының хемчеглерин дарый ап чорударын «Коммунизмче оруқ» колхозтуң удурткучуларындан, тускай эртемниглеринден шыңгыызы-биле негеп турар-дыр.

В. ОЧУР-ООЛ,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Хойжунуң чедиишкини

Ондар Мукужук хойжулап эгелээ-ле чаа үш чыл ажып чоруур. Ол, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунда ажылдап турар. Хойжунуң күш-ажылчы көргүзүглери чылдың-на бедип, колхозтуң мурнакчы хойжулары-биле деңнежи берген. Ылангыя бо тодарадыкчы чылда ол 100 хойдан-на 102 хураганны камгалап, бир баштан-на 4 кг дүктү кыргып алган.

Хойжунуң кыштаа Чадагай деп черде кыштап чыдар. Ол эрги кажааны бодунуң күжү-биле септеп, эде кылып алган. Хойжунуң кыштаанда 15 тонна сиген бар.

Хойжу кызымак күш-ажылы дээш колхоз баштаар черинден өртектиг белектер-биле каш удаа шаңнаткан. Ооң чуруум районнуң Хүндүлел самбыразынга киирген.

О. АРАКЧАА.

САЙГАРЫП ЧУГААЛАШКАН

Баян-Кол суурдан бистиң солуннуң адресинге октябрь эгезинде чагаа келген. Эртен чазын гектар-гектары-биле олурткан картофелин «Х Улуг хурал» колхозтуң ажыл-ишчилериниң дыка төтчеглеп ажааганын база акша алганда суурда чамдык кижилерниң арагалап, үнелиг үе-шакты хилас эрттирип турарын [illegible] шүгүмчүлээн.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Б. Маадының бистиң бижиивиске харыылааны болза:

Чагаада кирип турар четпестер хыналдадан шын болуп албаан. Түс черде парткомга колхоз баштаар чериниң кежигүннерин болгаш ында хөй-нийти организацияларының активчилерин олуртуп турган үк чагааны сайгарып чугаалашкан. Колхоз баштаар чери ногаа бригадири Тырышкай Думен-Бадыны ажылдан үндүрген. Ажыл-агый бо чылын 13 тонна картофель, 8 тонна капуста, 2 тонна ногаа аймаан ажаап алган.

Чагаа парлаттынмаза-даа

«Билиг» ниитилели, херээженнер чөвүлели, ажылчы чоннар депутаттарының Баян-Кол кодээ Совединиң күүскому, ында ортумак школаның башкылар коллективи зон ортузунга кижизидилге ажылын экижидер сорулга-биле түс бүрү ажыл планын чогааткаш, парткомга бадылаткан. Ол бүгүнүң күүселдезин партком хыналдар.

Колхозта комсомол комитединиң секретары Сергей Серен-оол негелдеге дүүштүр ажылдавайн келген. Түс черде комсомол ажылын чогуур деңнелге тургузарын ВЛКСМ райкомунга дааскан.

Колхоз баштаар чери (даргазы Ш. Ондар) ниитиниң малын кыштан меңни ажырар дээш бүгү арга-хемчеглерни ап турар. Малчыннар турлагтары септээр үш бригада бо хүннерде ажылын доозуп турар. Амгы үеде механизаторлар кыштагларже мал чемин сөөртүп эгелээн.

Национал округтарда

Самотлорда нефть суургалары

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Я. Вагаповтуң бригадазы беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткенинин дугайын Самотлорда өрүмнээр установкалар тудугжуларының аразындан бир-ле дугаарында рапорттаан. Тулаалар болгаш тайга аразында кодурулген өрүмнээшкиннин дөрт чүс чыгам установкаларын ол найыралчы коллектив тоску беш чылдың эгезинден бээр туткан.

Барыын Сибирьниң нефть байлактарын шиңгээдип ап турарында Я. Вагаповтуң бригадазының ады-биле холбаалыг чүүлдер дыка хөй: «кара алдынныг» баштайгы черге баштайгы өрүмнээр машинаны ол тургускан, суургаларны тургузуп сөөртүр арганы ол эң баштай ажыглаан, агаарга челенген чүве дег шенелде установканы ол эптеп тургускан.

Коллективтиң дуржулгазы улуг, ынчангаш күш-ажылдың мурнакчы аргаларының школазын ол бригадада тургускан. Татарияда, Башкирияда, Поволжьеден монтажниктер Я. Вагаповка чедип келгеш, өртан өөренип ап турар.

Я. Вагапов — Самотлорда социалистиг чарыштың чаа хевириниң эгелекчилериниң бирээзи. Өрүмнээшкин мастери, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Петровтуң 100 муң метр даг породаларын казып эртерин хүлээнген бригадазы-биле ол бо чылын күш-ажылчы маргылдаа кежээзин чарган. Нефть-биле кайгамчык байлак черге дүрген болгаш хөй ол-чалыг ажылдаарының калбак аргазын хандырбышаан, Я. Вагапов баштаан монтажниктер сөзүн быжыы-биле ээлеп турар.

П. РЯБОВ, СЭТА-ның корр.

САМОТЛОР,
Ханты-манси национал округ.

Ивилер—эки, а «Бураннар» оон-даа артык

Харлыг тундра таварты онзагай машиналар бииснидир турар. Хөртүктерни, хемнерниң кадыр эриктерин, тулааларның дөңгеликтерин, кудургайларны болгаш дөъштерни ол илдик чок эртер. Дөртен градус соок-даа оларга шаптык эвес. Ярославль областа Рыбинсктиң мотор кылыр заводу харга боду чоруур ол «Буран» дээр машиналарны бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган. Ук машинаны ийи кижини болгаш 250 килограмм чүъктүг кожутну сөөртүр кылдыр кылган. Чүс километр черге четчир кывар чүүл курлавыры кудар савалыг.

Ол эптиг болгаш дүрген маңнаар машиналар харлыг, шуурганныг оранның ивижилериниң, аңчыларының, балыкчыларының, геологтарының, харылзаажыларының, эмнелге ажылдакчыларының чүнүң-биле-даа солуттунмас дузалакчылары болуп бар чыдар. Ненец национал округтуң колхозтары болгаш совхозтары, тундра суурларының чурттакчылары оларны ам безин саткылап алган.

Харга боду чоруур «Бураннарны» техника талазы-биле хандырарының чуртта баштайгы станциязын ам Нарьян-Марда тургузуп турар. Магадылалдыг септелге кылдырып алырындан ангыда, машиналарны башкарарының, ажыглаарының база арыглап аштаарының айтырыгларынга хамаарыштыр чугуур сүмелерни Рыбинск заводунуң төлээлекчилеринден болгаш тускай эртемниглеринден чолаачылар алыр апаар.

Ю. НИКОНОВ.
СЭТА-ның корр.

НАРЬЯН-МАР,
Ненец национал округ.

Кезээде доң чыдар черде хоорай

Надымда мөңге доңат чериниң эртем-шинчилел станциязының штадында: геокриолог дээр ховар дээн чаа тускай эртем ады көстүп келген. Мырыңай поллярлыг дээрбектиң бодунда газ казыкчыларының аныяк хоорайының дүрген туттунуп турарының уламындан ол эргежок чугула апарган. Бажыңнарның фундамент тавактарын салып болгаш бетон чагыларны калаптарга, кезээде доң чыдар чер кандыг байдалдыг болу бээрил? Ол айтырыгларны харын геокриолог кижи өөренип шинчилээр.

Надым хоорайның келир үеде кварталдарының бүгү девискээринден эргежок чугула медээлерин алыры-биле эртемденнер температура болгаш гидрология суургаларын тургузуп, кезээде доң чыдар черниң «бүдүш-шынарында» өскерлиишкиннерни демдеглеп, бижип ап турар. Ынчаарга бажыңнарның хаалаларынга мырыңай эскертинмес тигленишкиннерин-даа, аңаа эрттирбейн данзылай тыртып алыр тускай приборларны туттунган бажыңнарда тургускан. Надымның чаа чуртталга районнарын тударда тудугжуларга эргежок чугула сүмелерни бээр арганы ол чорук геокриологтарга берип турар. Газ-биле делегейде эң байлак дээн Уренгойск-биле кожа удавас көстүп келир чаа хоорайга бедик бажыңнарны тударынга база ол чүүлдер ажыктыг болур.

Р. ПАВЛОВ.
СЭТА-ның корр.

Ямало-ненец национал округ.

Аныяктар бригадазы

Агинск бурят национал округтуң «Эрдэм» колхозунда комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы бар. Ол бригаданы ортумак школа доозукчуларындан эрткен чылдың декабрьда тургускан. Үш муң хойну он санныг оолдар, кыстар ажаап, дежээп турар. Олар чеди чүс ажыг хураганны доруктуруп, малдың чайгы семиртилгезин эки хандырып, малдың четчир хемчээлдиг чемнерин белеткеп алган. Ол бригада тоску беш чылдың мурнакчы бригадаларының санында кирип турар.

XXII партсъезд аттыг колхоз хой ажылдыг аң улуг ажылагый. Ында «Херел» деп аныяктар бригадазы база бар. Оон бүгү кежигүннери—ортумак школа доозукчулары.

Округтуң ортумак школа доосках чүс ажыг оолдар, кыстары бо чылын малчыннар болу берген. Олар ажылдавышаан, институттарда болгаш техникумнарда бот-өөредилге-биле өөренип турар. Оларга колхозтар чаагайжыды туттунган, кызыл-булуңнарлыг ниити чуртталга бажыңнарын тудуп берип, күш-ажыл төлевиринин чиңгелдениг байдалдарын тургузуп берген. Бригадаларны дуржулгалыг дагдыныкчылар удуртуп турар.

Б. РАБДАНО.
СЭТА-ның корр.

Агинск бурят национал округ.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКА: ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ КЕЛИРИНИҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

УЛАН-БАТОР, ноябрь 20. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак төлээлерин уткуурунга моол улус өөрүшкүлүг белеткенип турар. Төлээлер МАРН-ның III съездизиниң 50 чылын болгаш МАР-ның чартык чүс чыл юбилейин таварыштыр байырлаарга киржир.

Эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак төлээлериниң МАР-га ам болур аян-чоруу ийи чурттуң аразында акы-дуңма харылзааларының төөгүзүнге база бир чырыткылыг арынны ажыдар, социалистиг дем каттыштырыышка чурттарының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжылгазын быжыглаарынга чаа улуг салыышкынны киирер дээрзинге моол улус быжыг бүзүрелин илергейлеп турар.

«Совет партия-чазак төлээлерин баштап алган эш Леонид Ильич Брежнев бистиң чуртувуска келир дугайында медээ бистиң коллектививисти күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже хөй-аът киирип турар — деп, Улан-Баторнуң тудуг ажылчыннарының бригадири Манжийн Мишиг чугаалап турар.— Бистерге ол болуушкун ийи дакпыр өөрүшкүлүг, чүге дээрге бистиң трезивис үлетпүр объектилерин Совет Эвилелиниң деткимчези-биле тудуп үндүрүп турар болгаш совет тудугжулар бистиң-биле кады сырый холбаалыг ажылдап турар».

«Моол кодээниң ажыл-ишчилери бистер күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип алыр, хүндүлүг совет аалчыны төлептиг уткуур дээш бүгү күженишкиннеривис салып турар бис — деп, алдарлыг малчын Ц. Цэвэн онзалап демдеглеп турар.— Бөгүн мээң сеткил-сагыжым кончуг байыр-маңнайлыг-дыр, чүге дээрге бистер СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле ужуражырынга белеткенип турар болгай бис».

Байырлалдыг хүннерни уткуушаан база Улан-Баторга эш Л. И. Брежневтиң чедип келиринге белеткенмишаан, күш-ажылчы коллективтер планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге өөлүг үре-түңнелдерни чедип ап турар.

ТК-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АФИНЫ. (СЭТА). Чуртка парламент соңгулдазының болганынга холбаштыр Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-зы медеглел үндүрген.

Грецияның демократтыг болгаш чоон үзелдиг күштери диктатура дүшкениниң соонда болган баштайгы соңгулдага болгаш чөптүг эвес соңгулда хоойлузу турда калбак улус массалары-биле харылзааларын быжыглап, демократтыг чаартылгалар дээш улам ыңай демисел чорударынга таарымчалыг байдалды тургузуп ап шыдаан деп, ында чугаалаан.

Грецияга фашистиг эргилде болу бээр айыылды чайлаткан. Чуртка диктатура тургускан бүрүүлүг идегеттерни ам-даа кезимчеге онаавааан, хунтаның тургузуп каан полиция аппаратны шоолуг өскерилбейн хевээр арткан деп, медеглелде айыткан.

Политиктиг «чаңгыс аай чоон үзелдиглер» эвилели Грецияның национал хамаарылгазы чорук политиказын чорударын дээш, КНО-га Кипр айтырыын чөптүг шиитпирлээрин дээш, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга дүүштүр экономика чаартылгалары дээш туржуп турар, чурттуң демократтыг күштерин каттыштырарының төвү болур дээш, бодунуң туружун быжыглап ап шыдаар деп, медеглелде айыткан.

ЯПОН-АМЕРИК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ТОКИО. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Дж. Форд биле Японияның премьер-министри К. Танаканың аразында чугаалажыышкыннарның бирги ээлчээ Токиога болган.

Ол ужуражыышкынга талалар япон-америк харылзааларының база улустар аразының экономика айтырыгларын чугаалашкан. Япониякже ядролуг америк чепсекти киирериниң болгаш энергетика айтырыының чугаалажыышкыннарга кол кичээнгейни салган. Премьер-министр К. Танака япон улустуң ядролуг чепсекти оңза бодалдыг көрүп турарын АКШ-тың президентизинге тайылбырлап берген болгаш ядролуг чепсек ап чоруур америк корабльдериниң япон далай өртээлдеринге баар дугайында халашкан америк адмирал Р. Ларокнуң чоокта чаа медеглелинге хамаарыштыр Японияда улурланыышкыннар бооп турарын айыткан деп, Японияның даштыкы херектер министри Т. Кимура дыңнаткан.

Энергетика айтырыы чугаалажы бээрге, талаларның карышкак бодалдарлыы илерээн. К. Танака бүгү хереглекчи чурттарның нефть садып алырын 10 хуу кызырар дугайында АКШ-тың чазааның саналын К. Танака хүлээвейн, нефть садып алырын ол хире кызырарга, Японияның эрге-ажыктарынга берге сегуушкуну таварыштырар апаар деп медеглээн дээрзин Т. Кимура медеглээн.

Айыыл чок чоруктуң япон-америк керээзинге хамаарышкан айтырыгларны ук чугаалажыышкыннарга база чугаалашкан деп, Т. Кимура дыңнаткан.

АГРЕССОР ЧААСКААНЗЫРААН

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Романцовтуң дамчыдканы болза:

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIX сессиязында Палестина дугайында уламчылап турар чугаалажыышкыннар Палестинаның араб чонунуң бодунуң национал эргелери дээш чөптүг демиселин делегейде калбаа-биле деткип турарының дугайын, Израильдиң чагырыкчы бөлүктерин оларның Чоокку Чөөн чүкте агрессчи, эжелекчи политиказы дээш делегейниң хөй-ниитизиниң шыңгыы буруу шаап турарының дугайын херечилеп турар. КНО-нуң индиринден сөс ап чүве чугаалаан 30 хире чурттарның төлээлекчилериниң Тель-Авивтиң чагырыкчыларын амдызында чүгле... Израильдиң бодунуң төлээзи камгалаан.

Араб күрүнелериниң төлээлекчилериниң чугаалары үзел-бодалының тода илереп турары-биле, оваарымчалыг болгаш бадыткалдарының бүзүрелдиг чоруу-биле онзаланып турар.

Амгы чоруттунуп турар сана(л) берипкиннеринге Палестинаның хостаары организациязының төлээлекчилериниң киржир чоруу ону үре-түңнелдиг болгаш боттуг магадылалдыг болдурар дээрзин Афганистанның, Кувейттиң, Каттышкан Араб Эмираттарының, Румынияның, Уганданың, Японияның болгаш өске-даа хөй-хөй чурттарның төлээлекчилериниң чугааларында демдеглеттинген.

Антисоветчи нугул-хоптуң эрлчеглиг дугурааныының дузун ажыдар болгаш «келергей улуг ийи күрүнениң» адааннежиишкини дугайында демдээршкин идеяларын КНО-нуң кежигүннери күрүнелерге чыгап албадаар дээш сөс алган Пекин төлээлекчизиниң чугаазы Палестина дугайында айтырыгны чугаалажырының ниити ужур-чоокунге чөрүшкек боол дыңналып турган. Маожунуң чугаазында Палестина болгаш Чоокку Чөөн чүк айтырыгларының элыс утказының дугайында боттуг идеяларга дугжур чүү-даа чок болгаш ол херек кырында Израильдиң агрессорларынга дуза чедирилгези болган.

Чугаалажып турар айтырыгдан Ассамблеяны чардыктырып ырадыр дээн пекинчи төлээлекчиниң оралдажыышкынын совет төлээлекчи Я. А. Малик сойгалап илереткен.

Эжелеттирген араб девискээрлерде Израильдиң дерзии үүлгедиглериниң соңгу хүннерде аажок күштелип дүшкүүрен турарынга сагыш човааашкынны КНО-нуң бөлүктеринде чугаалажып турар. Палестинаның хостаарының организациязын палестин улустуң калбаа-биле деткип турарынга өжээргээн агрессор массалыг тудуп хоруушкуннарны болгаш дерзии аажылаарлары үүлгедип турар. ПХО делегациязының ында алган медээлерин ёзугаар ап көөрге, Палестина дугайында айтырыгны КНО-га чугаалажып эгелээниинден бээр чүгле Иордан хемниң барыын талакы эриинге бедин 10 кижи өлүрткен, 50 кижи бар балыглаткан, 350 кижи кара-бажыңнарже киир октаттырган боол турар. Эжелекчи эрге-чагыргалар 1500 кижини тудуп хоорай болгаш эжелелде турар девискээрден дашкаар шөлүп чорупкан. Дженин хоорайже чонунуң чысказын базары-биле танкыларны киирген. Оларның бирээзиниң дугуйнуң адаанга 16 харлыг школачы уруг бастырып өлген.

ПХО-нуң төлээлекчилери КНО-нуң Чиңгине секретары К. Вальдхаймга чорааан болгаш израиль эжелекчилериниң каржы-дерзии үүлгедиглеринге кижиниң аажа илередип чугаалаан. Израиль эрге-чагыргаларның дерзии үүлгедиглеринге таарымчалыг турарын болган Палестинаның араб чонунга сагыш-сеткил каттыштырып турарын ол онзалап демдеглээн. Дошкуураалды чок кылыр төлээде бодундан хамааржыр бүгү-ле хемчеглерни ап чорудар бодалдыын Чиңгине секретарь ПХО-нуң төлээлекчилеринге бүзүредип медеглээн.

ЧИЛИДЕ ДЕРЗИИДЕЛГЕ УДУР

● БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Чоон словак хоорай — Кошицада «Чили — ханы төгүлдүр токтуп чыдар чурт» деп делгелге ажыттынган. Ында делгээн хөй санныг фотодокументилер болгаш делегей парлалгазының материалдары фашист шериг хунтазының каржы-дошкун дерзиидээшкиннериниң дугайын чугаалап турар.

● ЛЮКСЕМБУРГ. (СЭТА). Хостаалга болгаш демократия дээш чили улустуң маадырлыг демиселин калбаа-биле деткиириниче кыйгырыгны Люксембургтуң хөй-ниитизинге «Хостуг Чили» комитет салган.

● БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Тайбың камгалалының Бельги эвилели Чилиден келген чагааны парлап үндүрген. Политика талазы-биле хорудаттырган, чили хунтаның кара-бажыңнарында хилинчектенип чыдар кижилерни хостаары дээш эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкиниң калбарыыры бельги хөй-ниитиниң санал-оналынга кыйгырыг ында кирип турар.

● ЛОНДОН. (СЭТА). Чилиниң кадык камгалал ажылдакчыларын камгалаарының комитеди ында тургустунган. Ук комитет шериг-фашист хунтаның дерзииделинден хилинчек көрүп турар эмчилерге дуза көргүзеринче кыйгырып турар. Британ медицина ассоциациязының (БМА) удуртур баштаар черинче комитеттиң чорудкан бижиинде чугаалап турары-биле алырга, Чилиде шериг хунтазы 65 эмчилерни маажылап өлүрген дугайында документилиг херечилелдер бар.

ЧОНГА СУРАГЖААН

ТОКИО. (СЭТА). Японияның литература чанчылдарынга эң алдарлыг болган 100 номнуң аразында Толстой биле Достоевскийниң чогаалдары шынаптыг бирги черни ээлеп турар деп, «Сюкан Иомиури» журнал бижээн.

Л. Н. Толстойнуң «Дайын болгаш тайбың», «Дирлиишкин», «Анна Каренина» болгаш өске-даа номнарын япон дылга очулдургаш, Японияга хөй катап парлап үндүрген. Олар японнарның хөй-хөй салгалдарынга орус литератураже оруктажыдып берген. Японияга Л. Н. Толстойнуң хөй томнуг чыынды чогаалдарын парлап үндүрген. Аңаа оон чогаалдарының барык шуптузун киирген. Орус улуг чогаалчының Японияда делгеренгей сураглыын ол барымда херечилеп турар.

Ф. М. Достоевскийниң романнары Японияда база кайгамчык сураглыг.

Япон өртулуктарда А. П. Чеховтуң чогаалдары калбаа-биле үнелеп турар. 1919 чылда япон дылга оон 9 томнуг чогаалдарын парлап үндүрген. 1960 чылда Японияның ном садыгларынга А. П. Чеховтуң 16 томнуг чыынды чогаалдары көстүп келген. Ону «Тюо коронсэ» парлалга чери үндүрген.

Япон номчукчуларга Пушкинниң, Тургеневтиң, Гогольдуң, Маяковскийниң, Фадеевтиң, Шолоховтуң, өске-даа орус болгаш совет чогаалчыларның чогаалдары база сураглыг. Японияда 1 миллион 400 муң кежек хире ниити тиражтыг 400 ажыг янзы аттыг совет номнарны чылдың-на парлап үндүрүп турар.

Президентиниң конгресске дыңнадыы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Дж. Форд конгресске дыңнадыг чагаазын чоруткаш, чазактың киирген хоойлу төлевилелдериниң бадылаарын дүргедедиринче ону кыйгырган.

Президентиниң демдеглеп турарын ёзугаар алырга, америк экономиказы кедергей чугула ужур-дузалыг садыг реформазының дугайында хоойлу төлевилелиниң эң дүрген хүлээп алыры эргежок чугула деп, бодунуң дыңнадыынга президент айыткан. АКШ-биле садыглажырынга өске чурттарның ажыглап турар эң таарымчалыг чурумун Совет Эвилелинге база тыпсыр деп, ук хоойлу төлевилелиниң чүүлдериниң бирээзинде айыткан.

Экспорт-импорт банкызының ажыл-чорудулгазының дугайында хоойлу төлевилелин конгресстиң бадылаары делегей рыноктарынга бүзүрелдиг туруштуг турарын Каттышкан Штаттарның хевээр арттырып алырынга кончуг чугула деп, дыңнадыг чагаада айыткан. Өртектерниң улгатпышаан, бүдүрүлгениң кызырарын, ажыл тыппастааннарның көвүдеп турарынга холбаштыр ниити хоойлужудулга талазы-биле хамыкты мурнай экономика айтырыгларынче кичээнгей салган турар ужурлуг деп, президент айыткан. Акша үнезиниң кудулап турары-биле демисежириниң кол аргаларының бирээзи федералдыг чазактың чарыгдалдарын кызырары болур деп, Дж. Форд демдеглээн. Федералдыг чазактың чарыгдалдарын кызырып турган камгалалдыг болур хамыктың мурнунда ниитиниң социал программаларга саадалдыг болур деп чүвени ында чугаалаан.

Дыңнадыг чагаадан билдинип турарын ёзугаар алырга, камгалал политиказын бармыдаалдары шериг чарыгдалдарынга хамаарышпас. Президент Индий океанда Диего-Гарсияның америк шериг-хаай болгаш шериг-агаар баазазын калбартырынга акша-хөреңги үндүрүп бээринче президент конгрессти кыйгырган.

Португалия ёзулуг демократия дээш

ПОРТУГАЛИЯ. Португалияның Коммунистиг партиязының ээлчег чок VII съездизи чурттуң амыдыралынга чугула болуушкун болган. Ук съезд португал ажылчы чоннарның болгаш бүгү улустуң эрге-ажыктарын ПКП-ның ыяап камгалаар шиитпирлиин илергейлеп көргүскен, чурттуң демократтыг күштерин улам быжыктырып каттыштырарынга барааан болган.

Ам чурттуң политиктиг эрге-чагыргазы демократтыг күштерниң холунда деп, ПКП-ның Чиңгине секретары А. Куньял ол съездиге демдеглеп чугаалаан. Ынчанмыже экономиканың кол башкарылдазын улуг-улуг монополиялар контрольдап турар. Ёзулуг демократтыг Португалияны тургузарда, экономиканың эрге-чагыргазын ол холдардан былаап алыр херек. Доп-дораан чорудар политиктиг ажылдарга кииришкир салган чаа-чаа соруглаларны бүрүн күүседириниң магадылалы ол съезд болган деп, португал коммунистерниң «Аванте» солуну мурнуку чүүлүнге бижээн. Солунну аныяк активчилер (оң талакы чурукта) чер болганда тарадып турар.

Демократтыг тургузугнуң баштайгы алды ай дургузунда догуннап келгениниң түңнелдерин Португалияның улузунуң байырлап демдеглээрин реакциялыг күштерниң чөңгээлери шаптыктап шыдаваан. Найысылалдың «Кампу пекену» стадионунга ПКП-ның Лиссабон организациязының эвилелдеп эрттирген митингизинге (солагай талакы чурукта) 50 муң ажыг кижи киришкен. Митингиниң киржикчилери ПКП-ның ээлчег чок съездизинге хүлээп алдынган документилерни чүүлдүг деп көрген.

Португалия республиканың тургустунганының 64 чыл оюн Португалияның хөй-ниитизи улуг коддурлуушкуннуг демдеглеп эрттирген.

Лиссабонга болгаш чурттуң чурттакчылардыг өске-даа черлеринге байырлыг ёзулалдар болган (ортузунда чурукта — Порту хоорайга болган митинг). Хөй-хөй хоорайларга тураскаалдыг демдеглелдер ажыттынган, республиканың баштайгы тургузукчуларынга болгаш фашизмге удур демиселдиң маадырларынга алдар кылдыр кудумчулар аттарын чаарткан.

Португалияның күш-ажылчы улузу болгаш калбак улус массалары Чепсектиг күштер шимчээшкини-биле эвилелдешкеш, боттарының салым-чолун ээлеп турар. Демократтыг, тайбыңга ынак, чечектелишкинниг болгаш хамаарышкага чок Португалияны тургузуп болур аргалар херек кырында бар.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

ДЕМИСЕЛ УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

Даштыкы чурттарга бо неделяның эгезинде ажылчыннарның ажылдаар байдалын экшшидип, ажыл төлевирин улгаттырып бээрин, хемчээ чок улгадып турар өртектерни чиигедирин негээн чаа-чаа хөлзээшкиннер болган.

Кээп турар дыңнадыглар боттарының эргелери дээш ажыл-ишчилерниң демисел чорударын үргүлчүлеп турарын херечилеп турар.

ПАРИЖ. Францияның найысылалынга ноябрь 19-та улуг чыскаал болган. Чурттуң эң улуг профэвилел каттыжыышкыннары — Бүгү-ниити күш-ажыл конфедерациязының Францияның демократтыг күш-ажыл конфедерациязының болгаш чырыдыышкын ажылдакчыларының национал федерациязының Париж федерациялары ол чыскаалга массалыг киржиринче кыйгырган.

Ноябрь 19-та, француз ажыл-ишчилериниң негелделер салырының национал хүнүнде ажылчын, албан-хаакчылар өртектер улгадыры-биле болгаш акша-үнезиниң кудулаары-биле демисежир хемчеглер алырын, чоннуң кылыр ажылыштиг болган турарының магадылалын тургузуп бээрин, даштыкыдан келген ажыл-ишчилерниң эргелерин хүлээп көөрүн эрге-чагыргадан негээр. Негелделер салырының национал хүну бүгү чуртта калбарган социал демиселге чугула үе-чада болур деп, Парижке үндүрген медеглелде чугаалаан.

РИМ. Итали найысылалдың үлетпүр ажылчыннары болгаш магазиннер садыгжылары 4 шак дургузунда бүгү-ниити ажыл соксадыышкынын эрттирген. Римниң ажыл-ишчилери электроэнергия төлевириниң улгатканынга удурланып, ажыл-ишчилерге чиик өртек-төлевирлиг чурттаалга бажыңнарын тудуп бээрин негеп турар.

БОНН. Майнда-Франкфуртка ГФР-ниң бүдүрүлге черлеринде ажылдап турар даштыкы ажылчыннарның чыскаалы болган. Боттарының байдалын экшшидерин негеп, хоорайның төп кудумчуларын дургаар 1500 ажыг кижи чыскаалдыг эрткен.

ЛОНДОН. Англияда Шрусбери хоорайга болган ажыл соксадыышкыннарынга киришкен диртиеш кара-бажыңнаткан ажылчыннарны хостаары дээш калбак кампания эртип турар. Ол ажыл соксадыышкыннарының үезинде ийи ажылчынны тудуп херүгдаан. Аңаа профэвилелдер болгаш демократтыг хөй-ниити организацияларының шиитпирлиг удурланып турбуже, оларны бир чыл алды ай дургузунда херүгдеп келген. Ажыл соксадырынга киришкеннерни шиидер ол дерзии кызагдалды англи профэвилелдер буруу шаапкаш, ону профэвилел эргелеринге халдаашкын деп турар.

Шотландияның профэвилелдер төлээлекчилериниң Эдинбургка болган хуралының киржикчилери сүлчээчи ажыл-чорудулга дугайында 1875 чылда үндүрген хоойлуну күш чок болдурарын негээн. Англияның шүүгү эрге-чагыргазы ол хоойлуну Шрусберг хоорайның тудугжуларын кызагдаарынга ажыглаан.

(СЭТА).

СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛ АЙЫ

«АРГЫКЧЫ» МОНЦАМЭ-ниң «Новости Монголии» деп солунундан.

„МООЛ ДУГАЙЫНДА ЫРЫ"

Социалистиг Моолдуң уран чурулга культуразы төөгүлүг хөй-хөй чүс чылдар дургузунда хөгжүп келген болуп турар.

Чээрби чүс чылдың эгезинден бээр чаа амыдыралдан үндезинин алган уран чурулга чурт иштинге шапкыны-биле хөгжүп эгелээн. Амыдыралчы хөөннер синген чуруктарны Моолдуң сураглыг чурукчузу Мирзин Шаров чуруп эгелээн. Феодалдарның болгаш ламаларның четпес аажы-чаңын, оларның кара, оптуг талаларын сойгалаан оон чуруктары чон ортузунга кончуг дүргени-биле таран, ёзулуг-ла демиселдиң чепсээ болуп турган.

Революция мурнунда феодалдыг амыдыралдың шынын көргүскен ындыг чуруктарның бирээзинге оон чурааны «Чаңгыс хүннүң болуушкуннары» деп чуруу хамааржыр.

Ынчалза-даа чүгле 1921 чылда улусчу революцияның тиилээниниң соонда, Моолдуң уран чурулгазы кайгамчыктыы-биле дүрген хөгжүп, национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг боор чечектелип эгелээн.

Моол чурукчулардан В. И. Ленинниң чуруун Мирзин Шаров бир-ле дугаарында чураш, революсчу уран чурулганың эгезин салган.

Бистиң республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының номчулга залында совет-моол найырал айының чорун турары-биле холбаштыр моол уран чүүлдүң сайзыралының чамдык чедиишкиннерин көргүскен «Моол дугайында ыры» деп стендини организастаан.

Стендиниң эгезинде Карл Маркстың уран чүүл дугайында мындыг сөстерин киирген чедимчелиг. «Бир эвес сен уран чүүлден таалал алыр деп күзээр болзуңза, чогаал талазы-биле эртем-билиглиг кижи болур ужурлуг сен». Ук сөстер номчукчуларның кичээнгейин хаара тудуп, оларны боттандырары чугаажок.

«Моол дугайында ыры» деп стендиде колдады-ла моол чурукчуларның янзы-бүрү темаларга чураан чуруктары кирип турар.

Сүхэ-Баторнуң портредин Уржингийн Ядамсүрэнниң, «Ленин-биле ужуражышкын» деп чурукту А. Сэнгэцохионуң чурааны сагышка ыравас. Ийи чурукчунуң ажылдарының кайызы-даа улуг баштынчыларның чуруктарын, оларның келир үеге бүзүрелдиг дүрзү-хевирлерин шыныы-биле дамчыдып турарлар.

Номчулга залынга барган кижи амгы Моолдуң янзы-бүрү угулзаларын, чонар-даштан сийлбээш, чуруктарда тырттырып каан хөй-хөй амытаннарның дүрзү-хевирлерин, эң ылангыя кожа-хөлбээ чоннуң аас-кежиктиг ажыл-ижин көргүскен чуруктарны улуг сонуургал-биле көөр.

М. ДОРЖУ.

Саннар, фактылар

Убса-Нур аймактың девискээри 69279 дөрбелчин км. Убса-Нур аймактың чурттакчы чону 60 муң ажыг кижи, малы 1,8 миллион баш. Аймакта аъш-чем, далган комбинады, тудуг-монтаж конторазы, автопарк, хөмүр-даш уургайы, парлалга чери, суг ажыл-агыйының удуртур чери, дус уургайы болгаш өске-даа улуг-улуг ажыл-агый, бүдүрүлге черлери бар.

Нийти эртемниң эге, ортумак 27 школаларында 16000 ажыг уруглар өөренип турар, 28 уруглар садтарында 1500 бичечаштар өзүп, кижизиттинип турар.

Совет ужудукчу, Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Васильевич Водопьянов бөгүн 75 харлаан

АЛЫЗЫНДАН ЭРЕС-МААДЫР КИЖИ

Узун болгаш тырың дуртсынныг эр кижи эжикти ажыдыпкан. Сырый чөңек кирбиктер адандан карактар кончуг топтут шинчилеп көрген, ооң бажыныц дыдыраштсымаар дүктери мөңгүнелдир көгере берген болган...

— Өрээлче мөөрлап көрүңер, орус ёзуда эргин артыдыр мендилежип болбас чүве болгай.

Өөрүшкүлүг эвилең чалаашкын соонда холдарывыс дыңдыг тудуштувус. Бо кижи чеден беш чылды арта базып турар дээрзинге бүзүрээр берге болган. Ындыг болур дооста кайы хире кайгамчык аддарлыг чылдар дээр...

— Водопьянов мен — деп, өрээлдиң ээзи адын адады.

Бөдүүн кылдыр херексел дээрээ улуг эвес квартира. Хавада — генерал хептиг Михаил Васильевичиниң улуг фото-портреди. Булуңда — бижиир столу, ооң кырында ногаан-шил абажурлуг лампа туру. Мында бүгү-ле чүүлдер ук бажыңның ээзи аажок ажыл-ишчи кижи-дир дээр лугайын чугаалап турар.

Ижар түүлге Михаил Васильевичиниң келгениндеп бээр 55 чыл эрткен. Бо үениң дургузунда анаа дайынчыдан генералга чедир улуг орук эрттинген.

Байдалды далаш чок чугаалажыышкынга таарыштырып алдывыс.

— Михаил Васильевич, Силерниң амыдыралыңарда кандыг-кандыг болуушкуннар Силерге эң-не уттундурбас болп арткан ирги?

Генерал бичии када бодаңды.

— Сактыышкыннарны коптарарга, хүн бүрүзү кандыгла бир онзагай чүүлдүг, ол онзагай чүүл бүрүзү кандыгла бир чаа чүвени бадыткап турар дээрзи эскертинип турар болдур ийин. Ынчанмыже эң-не чугула деп билирлеримниң бирээзи мындыг. Бажыңывыс кырын ачам-биле кийилээп савац-биле тып тургаывысты уттпас мен. Хиндиинде хеңниг-даа хир чок дээрниг кончуг аяс хүн турган чүве. Хенертен-не диңмит дыңналы берди. Ол чообтулап, улам-на чоокшулап кел чор. Оон ам, бажым кедээзинбиле кончуг улуг демир куш диңмиттиг-биле ужуп эрти. Ачам турган: Бо дээрге самолёт деп чүве-дир, моңу делегейниң бир дугаар дайынының үезинде көрген кижи мен — диди. Ол мээң эң-не утпазым хүннерниң бирээзи болган чүве. Оон эгелээш-ле ужудукчу болур дээн күзел сагыжымдан ыравас апарган.

Ужудукчу деп херечилел бижикти меңээ тывысканының хүнүн утпазым черле чугаажок. Самолеттуң дынын тудуп кирерин че орук чиик эвес болган. Ядыы, тараачын ог-бүледен төрүттүнген, шоолуг бижик белин билбес оол бодунуң алыс күзээн күзелин, соругдаан соруун чүгле Совет эрге-чагырганың ачызында бүдүрүп ап шыдаар болган-дыр.

Хөй-хөй чылдар мурнунда М. В. Водопьяновтуң эң баштай ажыдып каан маршрут оруктары-биле бөгүн миллион-миллион пассажирлер ужудуп эртип турар. 1929 чылда-ла Хабаровсктан Сахалинче чаа пассажир шугумун ажыдар деп даалгаңы аңаа берген турган. А 1930 чылда ол Москва —Хабаровск аразының ужудуушкунун кылгаш, Сибирьниң агаар делгемнерин шиңгээдип алырының эгезин салган болгай.

1934 чылда Чукот далайга «Челюскин» теплоход ёзылга таварышкан. Калыг-дош кун Арктиканың халавынга чышпышыр туттурган чүс дөрт кижиниң хуу-салымын бүгү делегей бошкаш дивес кичээнгей-биле хараалзап турган. Ол кижилерниң амы-тынын камгалап алыры-биле чурттуң агаар флодунуң эң эки экипажтарын ынаар аъткарган. Партияның болгаш чазактың даалгазын үлегерлиг күүсеткени дээш, аңаа илередип көргүскен эрес-маадырлыг чоруу дээш чеди ужудукчуларга, оларның аразында Михаил Васильевич Водопьяновка база Совет Эвилелиниң Маадыры деп атты тывыскан.

— Челюскинчилерниң амы-тынын камгалап алырының киржикчилери бистерге шаңналдарны Кремльге тыпсып турганының хүнү черле уттундурбас болганы чугаажок — деп, Михаил Васильевич уламчылап чугаалаан.

— Силерниң ажыл-чорудуганарның калбарган чери чүге чогуу-на Соңгу чүк болган ирги?

— Бистиң ол үеңисте шылаар деп чүве турбаан. Тускай эртемниглер бүгү-ле черлерге, кана-даа негеттинип турган, болдур ийин. Мени Соңгу чүкче томуйлап чорутткан. Бодум, черле ынчаш, ак сеткил-биле шынчы ажылдаарын оралдашкан мен. А ооң соонда Арктиканың кадыг-шириинче ынак апарган болгаш аңаа чаңчыгып калган кижи-дир мен ийин.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ужар чүүлдүң генерал-майору М. В. Водопьянов дайзынны чылча шаары-биле аар бомбардировщиктерге ужудуп, ырак-узак оруктуң ужар чүүлүнүң кезектеринге дайынчы ажылды организастап турган. Чүгле Тиилелге соонда ол Соңгу чүктүң ужар чүүлүнче база катап ээп чанган.

Совет Эвилелиниң баштайгы Маадырларының бирээзи болур ол бөгүн хөй-ниитиниң болгаш литературжу ажыл-чорудулгага бүгү күжүн бараалгадып тудуп турар. Бо кижиниң амыдыралчы оруу кончуг солун болуушкуннар-биле байлак. Ол болуушкуннарның дыка хөйү совет улустуң чиңгележип тергежир чүве турбаан маадырлыг чорууннуң дугайында, ужудукчуларның шылгаралдарының болгаш эрес шудургу чоруктарының дугайында оон чогаалдарының үндезини болган.

— Михаил Васильевич, Силер чогаал ажылының талазы-биле ам чүнү кылып турар силер?

— «Дээр черден эгелээр» деп романны бижип доостум. Ол болза ужудукчу болуруң күзээн бадыи оолдуң салым-чолунуң дугайы чүве.

— Роман бот-намдар шинчилиг боор але.

— Ниитизи-биле ындыг апаар, ынчанмыже мээң үечергем болур хөй-хөй кижилерниң салым-чолдары кончуг домейлешкен деп чүвени барымдаалаар херек. Ынчангаш мээң романымның маадыларының овур-хевири ниитилешкен шинчилиг деп сөглеп болур.

Б. БАРКОВ.
СЭТА-ның корр.

АГААР ЛАЙНЕРЛЕРИНИҢ БҮТКЕН ЧЕРИ

Аажок хөй делгем соңгаларны оттүр херелденген чырык куттулуп турар кончуг улуг бажың ишти. Дизе тургускан чалгынныг машиналар дооступ бүдүп үнериниң янзы-бүрү чадаларында. Оларның чылда эптелгезин хынамчалыг кылып турар кижилер. Бо дээрге агаар-биле пассажирлер аргыштырар ТУ-154А дээр корабльдерни бүдүрүп үндүрүп турар Куйбышевтиң ужар чүүл заводунуң эптелге цеги-дир.

Бо самолёттуң намдары ам-даа мырыңай бичии чаш. Ол болза академик А. Н. Туполевтиң алдар сураглыг конструктор бюрозунуң коллективиниң тургускан реактивтиг ТУ-154 лайнериниң хеймер дуңмазы.

Бодунуң акыларының эң эки шынарларын уктап дөзеп алгаш, ТУ-154А ол-ла үеде таарымчалыг эргиг байдалы шынар талазы-биле бедик, чаа машина боол үнген. Аңаа агаар-бойдустуң нарын байдалдары коргунчуг эвес: бо шагның техниказы ужудукчуларга дуза көргүзүп чедип келген. 164 пассажирлерни шөлээн ап чоруур салоннар бо үениң техниктиг эстетиказының эң шыңгыы негелделеринге дүгжүп турар. Самолётта улгаттырган күчүлүг шимчедикчилерни тургускан, олар шакта 900 ажыг километр дүрген чоруурун хандырып турар.

Агаарның чаа ТУ-154А корабли — конструкторларның улам ыңай чогаадыкчы дилеп тывышкыннарының үре-түңнели. Ону Аэрофлоттуң ортумак узак хемчээлдиг иштики болгаш делегей шугумнарынга масшталыг ажыглаарынга таарыштыр кылган.

ЧУРУКТА: Куйбышевтиң ужар чүүл заводу. Реактивтиг ТУ-154А лайнерлериниң эптелгези.

Л. ПОЛИКАШИННИҢ фотозу.
ПМА.

Дружинник болуру хүндүлүг

Киевтиң «Арсенал» заводунуң слесары В. В. Кулакин үш өрээл чаа бажыңны алган. Заводтуң коллективи Виктор Васильевичиге ол чаа бажыңны бээрде, ону чүгле бүдүрүлгениң мурнакчызы дээш эвес, а харын идепкейлиг дружинник болуп турарын база үнелээн. Хөй ниитиниң корум-чурумун тударынга идепкейлиг киржип турар ажылчыннар заводта бедик хүндүткелдиг. Заводтуң мурнакчы хөй-хөй ажылчыннарын милиция албанынче депшидип турар.

Украинаның найысылалының 90 муң дружинниктери совет улустуң тайбың болгаш күш-ажылчы амыдыралын, хостуг дыжыц, эргезин камгалап, корум-чурум үрекчилери-биле шыңгыы демиселди чорудуп турар.

Өжүннеринде кызыл постерлиг кижилер — коммунистерге болгаш комсомолчуларга баштаткан бүдүрүлгениң мурнакчы ажылчыннары болуп турар. Олар төрээн хоорайы Киевти бедик культуралыг, быжыг сагылга-чурумнуг хоорай болдурар дээш дружинниктээр ажылын чугула кылдыр көрүп турар.

Ам Киевтиң чамдык чуртталга кварталдарында, районнарында милиция ажылдакчылары чок. Мында дружинниктер корум-чурумну хайгаарап турар.

Боттарының революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының чаңчылдарынга шынчы «Ленинская кузница» заводтуң ажылчыннары хоорайга корум-чурумну холга алган. Кудумчуларда, кинотеатрларда, ажылчыннар общежитиелеринде корум-чурум эки. Заводтуң хоочун ажылчыны, аныяктарның төлептиг дагдыныкчызы, дружинниктериниң командири И. М. Перехрестиниң ат-сураа бүгүдеге билдингир. Күш-ажылчы чедиишкиннери, хөй-нити ажылынга идепкейлиг киржилгези дээш ол Ленин ордени-биле шаңнаткан.

База бир улуг үлетпүрлүг район Дарницкиде вагоннар септээр, кылымал хөм кылыр «Вулкан» деп заводтуң болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң ажылчыннары база-ла эң идепкейлиг дружинниктер. Олар кол кичээнгейин өөреникчилерниң школадан дашкаар үеде чүнү кылып турарынче салып турар.

Олар школаларның ада-ие комитеттериниң ажылынга база идепкейлиг киржип, оларга уруглар кижизидилгезинниң дугайында чугула айтырыгларны тургузуп турары солун.

Кежээниң-не ажылчын патрульдар — 2 муң хире кижи хоорайга корум-чурум тудуп, дружинниктеп турар.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ ШКОЛАЧЫЛАРГА БЕЛЭЭ

Эрткен айның сөөлгү хүннериниң бирээзинде Өвүр районнуң Солчур суурунуң чурттакчылары, школачылары, башкылары ортумак школаның 320 олуттуг чаа бажыңының ажыдыышкынынга тураскааткан байырлыг митингиге киржири-биле чыглып келгеннер.

Школа директору Моңгуш Бүрбүжап байырлыг митингини ажыдары билек, школада өөреникчи комсомолчуларның эге организациязының секретары Ирина Ооржак, эге класстар башкызы Моңгуш Дочун дээш өскелер-даа тудугжуларга өөрүп четтиргенин илереди, школаның эт-херекселдерин арыг-силиг адилаарын хүлээнип тургаңнар.

Хандагайты септелге тудуг участогунуң даргазы аш Ойдуп сөс алгаш:

— Эргим уруглар, школачылар! 1972 чылда школаның тудуун эгеледивис. Ам бо хүн силерниң эргеңерде чаа бажыңны хүлээдип тур бис — дээш, уругларга эң эки өөредилгени күзеп, чаа эт-херекселди камныг адилаарын чагаан, школаның доозукчу клазының тергиинннери Люда Сат, Марина Ооржак оларга школаның дүлгүүрүнүң македин тудускан. Байырлал шиичи-биле каастаан кожаа үже кестипген.

Баткы хөглүг, өөрүшкүлүг чаштар школаже шуужупканнар. Школа тудуунга шылгараан тудугжуларга белектерни тывыскылаан.

М. ХУНАЙ.

БЕШ САЛЫГ СООНДА

Республиканың шыдыраа талазы-биле чемпионадының бешки салыы ноябрь 19-та болган. Спорттуң бо хевиринге мергежилдиглер илерей эгелээн.

С. Идам Х. Ондарны, П. Перкович К. Орус-оолду, С. Хертек С. Нурсатты, К. Саян Х. Урусовту тус-тузунда уткаш, таблицага бир-бир санны немеп алганнар.

Н. Шишигин — Л. Мохов. С. Панов — О. Сендаш оларның салыглары хайым болган. М. Адыг-оол биле В. Стифоровтуң оюну соңгаарлаттынган.

Бешки салыг соонда Н. Шишигин 4,5, Л. Мохов биле С. Идам 4-4 саннарлыг.

Херээжен шыдыраачылардан бешки салыг соонда Т. Хертек, Г. Ондар, Л. Таан-оол олар 4-4 саннарлыг мурнап турар.

В. КУДИНОВ,
маргылдааның кол судьязы.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар, хар чагбас. Барыын угланыышкынныг, хат кошкак.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 0—5, өскелеринге 6—11, Кызылга 6—8 градус соок болур.

Телевидение

НОЯБРЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

14.45—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Социалистиг экономика болгаш эртем-техниктиг депшилге».
15.15—«Сени манап тур бис, оол» Уран-чечен фильм.
16.45—Өңнүг телекөргүзүг. РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Розум ырлап тур.
17.25 — Өңнүг телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Крылья Советов» (Москва) — «Химик» (Воскресенск). 3-кү кезээ.
18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—Уругларга. Мультфильм.
18.55—Телемедээлер.
19.05—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.10—Өңнүг телекөргүзүг. «Социалистиг Моол» деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. ПМА болгаш Моол телевидение тырттырган.
19.50 — Өңнүг телекөргүзүг. «Ак-көк отчугаш».
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оклахома бодунда хевээр» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Опчок алышкылар» 9.00, 10.40, 14.20, «Чаа бажыңче кошкени» 12.20, 16.00, 17.30, 19.00, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Ак кадынның кожу» 15.00, «Кара майыктаастыг узун ак кижи» 16.50, 18.40, 20.30, шактарда.
«ВОСТОК»: «Прерия» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Катя биле крокодил» 16.30, «Дмитрий Кантемир» 18.00, 20.00 шактарда.

Найысылалдың өөредилге черлеринде

СОЛУН КОНКУРСТАР

Эстетиктиг кижизидилгеге музыканың ролю үнелеп четпес улуг. Кызылдың башкы училищези бо айтырыгны чугулага көрүп, бо талазы-биле бүгү ажылды программа ёзугаар чорудуп турар. Сургуулдарны хөйнүң ырынга, сольфеджиога, музыканы билиринге, хөгжүм херекселдеринге, эге класстарга музыка башкылаарынга өөредип турар.

Бо өөредилге чылында училищеге ийи солун конкурсту организастап эрттирген. Оларның бирээзи — Совет Тываның юбилейин таварыштыр чаа ырлар конкурузу. Чоокта чаа комсомолчу ырларның конкурузу эрткен. Сургуулдарның бөлүк бүрүзү ийи ырны (төөгүге холбашкан маадырлыг чорук база амгы үениң комсомолчу анияктарының дугайында) оларның төөгүзүн бижээн паспорт-биле кады дужаагаш, күүседир.

Бир паспортта чүнү бижээнин сонуургаалыңар. «Ыры бүрүзү онзагай салым-чолдуг. Чамдыктары төрүттүнмейн чыда олуп-даа каар, оскези үр болбайн кырып-даа каар, ооң сөзү болгаш аялгазы кижиниң сагыжындан хадып үне-даа бээр, үшкүзү олум чок үр, чараш чурттаар. Шагда-ла бижиттинген ырлар, бистиң үевисте безин аныяк хевээр чурттап чоруур. Чижээ «Бистиң паровозувус» деп ыр 1922 чылда Киевке тыптып келген. Сөзүнүң автору «Арсенал» заводтуң токары комсомолчу чогаалчы Б. Скорбин. Аялгазы Киевтиң демир-орук мастерскаязының культура ажылдакчызы П. Зубаковтуу».

Конкурска ниитизи-биле он сес бөлүктүң сургуулдары солистерниң, дуэттерниң, трио болгаш квартеттерниң база ансамбльдерниң күүселдези-биле янзы-бүрү ырларны ырлаан. Түңнелинде 4 «б», 4 «а», 4 «г», 3 «г», 3 «в», 3«д», 2 «б», 2 «г», 1 «г» бөлүктер тиилекчилер болган. «Аныяктар бурунгаар чор», «Ленинчи комсомол» болгаш «Совет Тыва чалызы бис» деп ырларны тус-тус ансамбльдерниң күүсеткени эки болган. Солистерден И. Бюрбюнуң, С. Донгактың, К. Бай-Караның күүселделери онза эки деп демдеглеттинген.

Кызылдың башкы училищези бо чижектиг солун кежээлерни удаа-дарый эрттирип турар.

Б. СААЯ.

МАГАДАНЧЫГ КЕЖЭЭ

Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкылар коллективи сургуулдарның интернационалчы кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Ооң бир тодаргай чижээн эрткен дыштаныр хүнде училищеге болган кежээден көрүп болур. Ол кежээни Делегейниң студентилер хүнүнге тураскааткан.

Башкылар болгаш сургуулдар-даа ол кежээни бедик идей-кижизидилгелиг, солун утка-шынарлыг кылдыр эрттирер дээш эки белеткенгеннер.

Улуг залга «Делегейниң чалыы назыны тудуп тургузуп, өөренип база демисежип тур» деп делегейниң аңгы-аңгы чурттарында аныяктар амыдыралын бижип көргүскен номнарның делгелгезин тургускан.

Кежээ эгелээн. Каас-шиних кеттингилээн аныяк кыстар сценага турупкан. Оларның мурнунга үнүп келген оол биле уруг капиталистиг чурттарда—Италияда, Барыын Германияда, Японияда болгаш өске-даа чурттарда студентилер болгаш аныяктар кайы хире берге байдалда чурттап, боттарының эргези дээш демиселин канчаар чорудуп турарын тодаргай чижектерге көргүзүп чугаалаан.

Чиили аныяктар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының демиселин делегейниң чурттарында канчаар калбарып турарының чижектери база бар болган.

Залдың хаалаларынга тайбың, найырал, эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында шүлүктерниң куплеттерин улгаттыр парлап бижээш аскылаан.

Тайбың, найырал дугайында ырлар чаңгыланып турган. Адактың соонда «Демократтыг аныяктарның гимнизи» сценадан чаңгыланып үнерге, залда олурганнар шуптузу туруп келгеш, ырлажып бадырыпкан.

Кежээниң түңнелинде уран чүүл училищезиниң сургуулдары боттарының белеткеп алган солун концерттерин көргүскеннер. Колмановскийниң «Төрээн Киевим» деп ырызын оолдарның квартеди кончуг эки күүсеткен. Композитор Дубровинниң «Хем агып чыдыр,» Логидзениң «Найырал дугайында» ырын уруглар ансамблы тааланчыг, чараш аялга-биле ырлаганнар.

Сургуулдарның «Доошуулуур» деп хөгжүм ансамблы улустуң ырларын, амгы аялгаларны күүседирге, адыш часкаашкыны дыңмыттелип турган.

Бо кежээни организастаарынга башкы Юрий Анатольевич Гурьянов организакчы ролюн көргүскен.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЭМ КЫЛЫР КАЙГАМЧЫКТЫГ КАТ

Тывага баштайгы дыңзыг соок болганының соонда, тускай белеткеттинген он-он бригадалар чыжыргана чымырынче кирипкен.

— Ол үнелиг эм каттың чаңгыс борбаа-даа хар алдынче төктүп, төгчеттинмес ужурлуг — деп, СЭТА-ның корреспондентизинге Тыва АССР-ниң ыяш ажыл-агый эргелелиниң начальниги Т. Воронов чугаалаан.—Чыжыргана чыыкчылары тускай белеткелди эрткен. Тотчеглекчилер-биле демиселди күштелдирген. Ол ышкаш чыжыргана үнген черлерни ортке удур ажыл чорудар самолёттар дээрден камгалап турар.

Чыгдынган каттарны чыжыргана үзү бүдүрер Бийскиниң витаминнер кылыр заводунче чорудар. Бо чылын чыжыргана ортке болгаш каңдаашкынга таварышкан-даа болза, республика бежен ажыг тонна чыжырганыны чыып дужаарын планнаан.

Тыва ол эм катты чыып алырының бир улуг девискээри болуп турар. Ынчангаш Тываның тускай эртемниглери ол кайгамчык эм каттың дүжүдүн чыл санында улам бедидериниң хемчеглерин ап турар. Алтайның ажыл-агыйларындан чыжырганының «Алтайның чаа чүүлү», «Катуннуң хайыразы», «Алдын мочак» деп бедик дүжүттүг сорттарын Тывада әкелген.

Тываның бодунуң чыжырганазын база улам көвүделир тарып өстүрер.

Чыжыргана тарып өстүрер черлерин Тываның девискээринге хөйү-биле тургузар ажыл чоруп турар.

В. ЖИЛЯКОВ.
СЭТА-ның корреспондентизи.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ · Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 269.
ТС—01268.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 273 (9650) | 1974 чылдың ноябрь 22, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ҮРЕЗИН — ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

Кадээ ажыл-агый культураларының чаагай дүжүдүн алырының кол негелдези болза, эки шынарлыг, сорттуг үрезиннерни чаштырары болур. Үрезинни өстүрериниң агротехниказының бүгү-ле негелделерин күүседири-биле чергелештир, ук үрезинни арыглаарын, сорттаарын чөгуур үезинде хандырар, ону шын шыгжап кадагалаарын организастаар болза, чүгле ынчаарда бедик кондициялыг үрезинни ап болур.

Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Таңды районнарның ажыл-агыйлары чаштырар үрезиннериниң шынарынга чогуур кичээнгейни салып турарын айтыр херек. Ол ажыл-агыйлар үрезин участоктарын шилип алырынга, тарааның чайгы ажаалдазын чорударынга, күзүн ону ажаап алырынга, урдунган үрезинни чажар кылдыр белеткээринге онза кичээнгейни салып турар. Айыткан районнарның колхозтарының болгаш совхозтарының чыл бүрүзүнде доктаамал чаагай дүжүттү өстүрүп ап турары ынчангаш тавarылга эвес-тир.

Бистиң республиканың ажыл-агыйларынга туруш чаагай дүжүттү алырынга сорттуг үрезиннер чугула ужур-дузалыг болуп турар. 1974 чылда республиканың ажыл-агыйлары тараа культураларының шөлүнүң 74,2 хуузунга сорттуг үрезиннерни чаштырган, азы 1973 чылдаазындан 18,3 хуу хөй болган. Ынчаарга райончуткан сорттарны тарылга шөлүнүң 71,5 хуузунга чаштырган.

Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларынга сорттуг үрезиннер бо чылын тарылга шөлүнүң 82-ден 94 чедир хуузун ээлээн турган.

Ынчалзажок дыка хөй районнарда сорттуг үрезиннер ам-даа тараа шөлүнүң аргажок эвээш кезээн ээлеп турар. Чижээ, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга болгаш Тес-Хем районнарның колхозтарында, совхозтарында тарааларның сорттуг үрезиннери чүгле 6,9-тан 38,8 чедир хууну ээлеп турар, а райончуткан сорттар оон-даа эвээш.

Суланың болгаш арбайның сорттуг үрезиннери-биле хандыртынар дугайында айтырыг республикада бүрүнү-биле шиитпирлеттинмээн. Чижээ, бир эвес бо чылын кызыл-тастың сорттуг үрезини 89 хууну ээлээн болза, арбайның — 71,1 хууну, а суланы — 35,2 хууну ээлээн. Ол чорук болза, Тываның кадээ ажыл-агыйының Дуржулга станциязы ол культураларның республиканың үрезин ажыл-агыйларынга херегээр элита үрезиннерин ам-даа эвээшти бүдүрүп турарының дугайын чугаалап турар-дыр. Ооң уламындан үрезин өстүрер ажыл-агыйлар өске бүгү совхозтарны болгаш колхозтарны сорттуг база райончуткан үрезиннер-биле хандырып шыдавайн турар. Ындыг болганда, кадээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязының удуртулгазы өлче онза кичээнгейни салыры, суланың, арбайның болгаш чиңге-тарааның райончуткан сорттарынга үрезин ажыл-агыйларының чагыгларын күүседири эргежок чугула. Ол айтырыгны шиитпирлевес болза, республиканың колхозтары, совхозтары ук культураларның сорттуг үрезиннерин чажарын калбартып шыдавас.

Бо чылдың ноябрьның 15-те байдал-биле алырга, республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында херек кырында бар 45,7 муң тонна үрезинден 36.760 тонннаны хынап көрген. Кондициялыг үрезин бар үрезинниң 45 хуузу болган, а хынаттынган үрезинниң 47 хуузу кондициялыг эвес. Ооң иштинде бөктүу-биле 40,7 хуузу, үнүүшкүн талазы-биле — 21,8 хуузу, ол-шыгының талазы-биле — 51 хуузу кондициялыг эвес болган. Хынаан үрезинниң иштинден бирги болгаш ийиги класстыы 28,6 хуу.

Үрезинни эки шынарлыг кылдыр белеткеп алган черлерни айтыр херек. Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының белеткеп алган үрезининиң 75,3 хуузу, Таңдының 66,5 хуузу кондициялыг. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Тиилелге», «Россия», «Саян», «Бурунгаар», «Кызыл тараачын» болгаш «Өөк» совхозтарның бүгү кызыл-тас үрезини бирги болгаш ийиги класстыы.

Амгы үеде суланың, арбайның, чиңге-тарааның база хөй чылдыг сигеннерниң үрезиннерин арыглап белеткээри республиканың ажыл-агыйларында дээстүп турар.

Ынчалзажок чамдык колхозтар болгаш совхозтар үрезинни чажарынга арыглап белеткээрин ам-даа болур-чөгуурy-биле организаставаан. Чижээ, Барыын-Хемчиктиң ажыл-агыйларында үрезиннерниң 71,4 хуузу бөктүг, Чөөн-Хемчиктиинде — 58,4 хуузу, Бай-Тайганыында — 60 хуузу, Эрзиннинде — 54,6 хуузу, «Скотопром» трестиң совхозтарында — 70,9 хуузу бөктүг болуп турар. Үрезинни арыглаарын ылаңгыя «Шеңгээр», «Сүт-Хөл», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Шамбалыг», «Суглак», «Бүрен», «Совет Тыва» совхозтарда, «Хх Улуг хурал», «Хадың» колхозтарда коңчуг багай организастаан. Тараа арыглаар пунктулар болгаш болбаазын машиналар бар турбуже, ол черлерде бөктүг үрезиннер 62—100 хуу чедип турар. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери үрезин арыглаашкынын деп-дораан организастааш, бүгү үрезинни улуг соок эгелээринге чедир кондициязынга чедирери эргежок чугула.

База бир чугула айтырыг болза, ажыл-агыйларның үрезин-биле боду хандыртынып алыры болур. Боттарын үрезин-биле хандыртынып албаан ажыл-агыйлар республикада элээн хөй. Олар ам өске ажыл-агыйлардан, тодаргайлаарга, Бии-Хем болгаш Таңды районнарның совхозтарындан үрезин тарааны садып ап болур аргалыг. Ындыг турбуже, ол айтырыгны шиитпирлээрин чамдык совхозтар, колхозтар саададып турар. Үрезин чок ажыл-агыйлар ону садып, сөөртүп алырын ноябрь төнчүзүнге чедир доозар херек.

Келир чылдың часкы тарылгазынга үрезинни белеткеп алырынга колхозтарның, совхозтарның агрономнарындан аңгыда, районнарның кадээ ажыл-агый эргелелдериниң, үнүш камгалалының станциязының, районнарда күрүрезин инспекцияларының агрономнары база идепкейлиг киржир хүлээлгелиг. Олар арыглаан үрезинниң шынарын доктаамал контрольдаар, организастыг база техниктиг четпестерни чайладырынга практиктиг дузаны чедирер ужурлуг.

Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң, партия, совет, комсомол болгаш кадээ ажыл-агый органнарының хүлээлгези болза, келир часка үрезинни четчелээрин, ону арыглап белеткээрин хүн бүрүнүң кошкаш дивес контролюнга алыры болур. Чүге дээрге, ол сорулганы чедиишкиннииг күүседири — тоску беш чылдың дооступ чылында чаагай дүжүттү алырының магадылалы.

ЧУРУКТА. Мария Гельцер Кызылдың сүт заводунда микробиолог болуп ажылдап, ажыл-агыйлардан келген сүттүң санитарлыг байдалын болгаш өске-даа биологтуг шынарларын тодарадыр харысалгадыг даалганы бедик негелделиг-биле күүседип турар. Бүдүрүлгеде тускай эртемниг бо кадр хөй-ниитиниң даалгаларын күүседиринге база дыңнангыр. Ол коллективте уран чүүл бөлгүмүнүң ажылынга идепкейлиг киржип келген.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Л. И. БРЕЖНЕВ ВЛАДИВОСТОКТА

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ноябрь 20-де Владивостокче чорупкан. Чедип алдынган дуржулганы ёзугаар алырга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары аңаа АКШ-тың президентизи Дж. Форд-биле ужурашкаш, ийи талага сонуурганчыг айтырыгларның талазы-биле санал-онал чугаалажыр.

Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, хамаатн ужар чүүлдүн министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. Ф. Александров, СЭТА-ның чиңгине директору Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң ДХМ коллегиязының кежигүнү Г. М. Корниенко олар чорупкан.

Внуково аэродромунга эш Л. И. Брежневти Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүннери П. А. Абрасимов, В. В. Кузнецов, В. Г. Куликов, Г. С. Павлов, К. В. Русаков, Н. А. Тихонов, Г. Э. Цуканов, К. У. Черненко, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидаттар В. С. Папутин, С. К. Цвигун, СЭКП-ның Төп ревизия комиссиязының кежигүнү Г. К. Цинев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов болгаш оон-даа өскелер үдээн.

Үдээннерниң аразынга АКШ-тың ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген төлээ Дж. Мэтлок, МАР-ның ССРЭ-де элчини Х. Банзарагч олар турган.

(СЭТА).

* * *

ХАБАРОВСК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, аян-чорук айы-биле Л. И. Брежневти үдеп чоруур өске-даа албан кижилери ноябрь 21-де Хабаровскиде чеде берген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневти СЭКП Хабаровск крайкомунуң бирги секретары А. К. Черный, СЭКП Амур обкомунуң бирги секретары С. С. Авраменко, СЭКП Камчатка обкомунуң бирги секретары Д. И. Качин, СЭКП Магадан обкомунуң бирги секретары С. А. Шайдуров, СЭКП Сахалин обкомунуң бирги секретары П. А. Леонов, Хабаровск крайкүүскомунуң даргазы Г. Е. Подгаев, СЭКП Хабаровск крайкомунуң бюро кежигүннери, Ыраккы Чөөн чүктүң Кызыл Туг орденниг кызыгаар округунуң шериглеринин начальниги генерал-лейтенант Н. Д. Песков олар Хабаровск аэропортунга уткаан.

СЭКП Ыраккы Чөөн чүк крайкомунун болгаш обкомнарының бирги секретарьлары-биле Л. И. Брежневтиң ужуражыышкыны

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев СЭКП Ыраккы Чөөн чүк крайкомунуң болгаш обкомнарының бирги секретарьлары-биле Хабаровскиге ноябрь 21-де ужурашкан.

Эш хуузунда чылыг найыралдыг беседа болган. Аңаа СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү А. А. Громыко киришкен. СЭКП Хабаровск крайкомунуң бирги секретары А. К. Черный, СЭКП Амур обкомунуң бирги секретары С. С. Авраменко, СЭКП Камчатка обкомунуң бирги секретары Д. И. Качин, СЭКП Магадан обкомунуң бирги секретары С. А. Шайдуров, СЭКП Сахалин обкомунуң бирги секретары П. А. Леонов, СЭКП Якут обкомунуң бирги секретары Г. И. Чиряев, Хабаровск крайкүүскомунуң даргазы Г. Е. Подгаев, СЭКП Хабаровск крайкомунуң бюро кежигүннери ук беседага киришкен.

Ыраккы Чөөн чүк крайларының, областарының партия амыдыралының, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын, оон-биле кады Байкал-Амур демир-оруунуң тудуунуң депшилгезин чугаалашкан.

СЭКП крайкомунуң болгаш обкомнарының бирги секретарьлары беш чылдың дөрткү чылының пландарының күүселдезин турарын, Ыраккы Чөөн чүктүң ажылчы чоннарының чедип алган чедиишкиннерин, партияның Төп Комитединиң кыйгырыынга харыы кылдыр күш-ажылдың бедик бүдүрүмчелии дээш, план ёзугаар даалгаларны ажыр күүседири дээш социалистиг чарыштың калбарганын эш Л. И. Брежневке чугаалап берген.

СЭКП ТК-ның кежигүннери Б. П. Бугаев, А. Ф. Добрынин, СЭКП-ның Төп ревизия комиссиязының кежигүннери А. М. Александров, Л. М. Замятин олар беседага база киришкен.

(СЭТА).

ЗАМБИЯ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИН УТКААНЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалалганы ёзугаар Замбия Республиканың Президентизи доктор Кеннет Д. Каунда албан хуузунда аян-чорук кылып, ноябрь 20-де Москвада чедип келген.

Замбияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарыбиле шимеп каастаан Внуково аэродромга К. Кауданы СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров болгаш өске-даа албан кижилери самолёт чадазының чанынга барып уткаан.

Н. В. Подгорный биле К. Каунда хүндүлел таныылдының чыскаалының мурну-биле эрткен.

К. Каунда, Н. В. Подгорный болгаш А. Н. Косыгин олар мотоциклдерлиг хүндүлел таңныылынга үдедип алгаш хоорайже чорупкан.

Замбия Республиканың баштыңы-биле кады Москвага ону аян-чорук айы-биле үдеп чоруур күрүне ажылдакчылары келген. (СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ К. Д. КАУНДАНЫ ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

Албан хуузунда аян-чорук кылып Совет Эвилелинде келген Замбия Республиканың Президентизи Кеннет Дэвид Кауданы ноябрь 20-де хүлээп алган.

К. Д. Каунда болуунуң күрүнезиниң хамаарышпас чоруун быжыглаарынче болгаш колониализмниң уржуу-биле капсырлаштыр артып калган берге айтырыгларны шиитпирлээринче угланган Замбияның улузунуң күжениишкиннерин чугаалаан. Л. И. Брежнев Африкада колониализмниң болгаш сөөк-язы ылгаар ёзу-чурумнарның артынчыларынга удур замбий улустуң демиселинге ооң мадыр-шуудургузуун бедик-биле үнелээн.

Л. И. Брежнев биле К. Д. Каунда совет-замбий харылзааларны хапыладып, калбартырынче, ийи чурттуң аразында кады ажылдажылганы быжыглаарынче чүткүлдүүн илергейлээн.

Беседа найыралдыг байдалга эрткен.

Беседага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, ССРЭ-ниң Замбия Республикада элчини Д. З. Белоколос, ССРЭ-ниң ДХМ-ның килдис эргелекчизи В. А. Устинов, Президентиниң дузалакчызы М. Чона, Замбия Республиканың ССРЭ-де элчини Д. Сибаджене олар киришкен.

(СЭТА).

Чарышты канчаар организастап турарыл?

Массалыы, дээштии, деңнелгелии — кол чүүл

«Социалистиг чарышты организастаарын улам ыңай экижидер дугайында» тускай доктаалды СЭКП ТК 1971 чылда хүлээп алган. «Социалистиг чарышты улам ыңай хөгжүдер болгаш ону организастаарын болбаазыраңгайжыдар чорук болза, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң идип үндүргени, чурттуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг хөгжүлдезиниң программазын амыдыралга чедиишкиннииг боттандырарының эң чугула негелдези болур» деп, СЭКП ТК ол доктаалда онзалап айыткан. ТК-ның ол доктаалын партия организациялары амыдыралга канчаар боттандырып, чарышты херек кырында канчаар организастап турарыл?

«Шын» солун редакциязының моон адаанда парлаан материалдары ол айтырыгга харыыны берип турар.

Кыйгырган деп сураан дыңнаан...

Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларында социалистиг чарышты канчаар организастаарын сонуургап көөрүн «Шынның» бригадазы «Саян» совхозтуң Могай фермазындан эгелээн. Ферманың ниитизи-биле ажылы багай эвес. Сүт садарының чыл планын ферма ийи ай эрте күүседипкен. Ынчангаш Могай фермазы республикада фермалар чарыжынга тос айларның түңнели-биле ийиги черни ээлээн.

— Ферманың ишчилери тоску беш чылдың тодарадыкты чылының планныг опаалдаларын күүседир дээш кызымак, шудургу ажылдап турар. Ынчалзажок четпес чүве болза, бистиң өске кайы-даа ферма-биле чарышпайн турарывыс болур. Бисти «Кызыл тараачын» совхозтуң Билелиг фермазы чарышка кыйгырган деп сураан дыңнаан бис. Ол дугайын бо чылдың эгезинде-ле бистиң совхозта партком секретары Удумбора Оюн чугаалаан чүве. «Чарыштың түңнелин сеалүнде үндүрер, ол дугайын силерге дыңнадып турар бис» дээн. Ооң бээр ам үш квартал эрги. Чарыштың түңнелиниң дугайында биске кым чүнү-даа чугаалаваан. Чарышты ынчаар организастап болур бе ынчаш? — деп, ферманың учетчизи Надежда Спиридоновна Шубина чугаалады.

— Шынап-ла элдептиг чүве бо — деп, аңаа олурган мурнакчы саанчы Октябрина Сереңчик чугаага кириштн.— Солун, сеткүүлден номчуурга, өске черлерде ажыл-ишчилерден, фермалар, ажыл-агыйлар-даа аразында чаржып турар, магалыг боор-дур. А бисте чарыш дугайында чугаа безин болбастаан. Бистиң ферма чогум кайызы-биле чарыштыг, олар канчаар ажылдап турар чүвел? Ону сонуургап турар бис.

— А ферма коллективиниң иштинде чарышты организастаан бе? — деп айтырдывыс.

— Чыл эгезинде хүлээлге ап турда, саанчылар бот-боттарын чарышка кыйгырышкан — деп, ферма эргелекчизи Виктор Иванович Шубин харыылады.— Ооң соонда орта түңневээн бис. Ону парткомдан негевейн-даа турар. Ажыл-биле чугаалаарга, эреңгейлээн чүве-дир ийин.

— Чаржып турар черлиг, түңнелди ай, квартал санында үндүрүп турар болза, ажылга идиглиг, саанчыларның тура-соруун көдүрер болгай — деп, база бир саанчы — Мария Тимшина чугаага улашты.— Кайы-бир ферма-биле чарыштыг турган болза, бистиң көргүзүүвүс амгызындан бедик-даа болур чадавас ийик.

«Саян» совхозтуң конторазынга келдивис. Директор болгаш партком секретары чок болду. Ажылчын комитединиң даргазы Чолдак-оол Чечен-оолга ужураштывыс.

— Чарышты силерниң совхозта канчаар организастап турарыл?

— Ону мен орта билбес мен — деп, даргавыс мындыг.— Чарышты партком-на удуртуп турар чүве.

— Кадээ ишчилерниң чарыжын чогум-на ажылчын комитеди организастаар эвес чүве бе?

— Чарышты сезонныг ажылдар айы-биле түннээринге киржип турар-ла кижи мен. А ону ажылчын комитеди организаставайн турар.

— Силерниң совхозтуң Могай фермазы өске кайы ферма-биле чарыштыгыл?

— Оозун эки билбес мен. Бистиң совхозтуң Өөк фермазы-биле чарыштыг боор ийин оң.

— «Кызыл тараачынның» Билелиг фермазы кыйгырган деп турарыл, чоп?

— Ой та, оозун партком билир ыйнаан.

Бойлаан ажыл-агый-биле чарышкаш чоор

«Кызыл тараачын» совхозтуң партком секретары Федор Фатеевич Лебедев чарышты организастап турарының дугайында биске мындыг тайылбыр берди:

— Совхозка сезонныг ажылдар үезинде чарышты калбаа-биле организастап турар бис. Чижээ, мал чеминиң белеткелиниң, дүжүт ажаап алышкынының үезинде чарышты беш хонуктап түңнеп, мурнакчыларны шаңнап турган. Оон аңгыда, совхозтуң хову бригадаларының, фермаларының, салбырларының аразында чарыш доктаамал чоруп турар. Ону квартал санында түңнеп турар бис.

Шынап-ла бо совхозтуң иштинде адырлар аайы-биле чарышты организастааны багай эвес дээрзинге бүзүреп болур. Оон Федор Фатеевичиден мындыг айтырыг салдывыс:

— Силерниң совхоз кайы ажыл-агый-биле чарыштыгыл?

— Эрткен кыжын «Саян» совхоз-биле чаржыр деп шиитпирлеп турган бис. Ын-

(Төнчүзү 2-ги арында).

Кыштаглаашкын—шалыпчы фронт

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Кыш бо чылын эрте душкаанындан районнуң малчыннары кыштагларында хонгулапкан. «Малчын» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының 6735 баш хою 18 кодангы кыштаар. Ниитиниң малын кыштап моода ажырар, аңаа четтир чемни белеткээр дээш бо хойжу бригаданың ажыл-ишчилери кызымак ажылдап, районнуң хойжу бригадаларының чарыжынга II черни ээлээн. Бригаданың хойжулары Күнчү Салчак, Оолбау Казырыкпай, Тейпин Дамдың, Биче-оол Доңгак олар 100 хойга онаалтыр 92—110 хураганны камгалап ап, хой бүрүзүнден дүк кыргып алыр планын ажырганнар.

Улуг назылыг хойжу Биче-оол Доңгак ол ажылга хөй чылдарда эки ажылдап келген. Ооң адын район хоочуннарының Хүндүлел самбыразында киирген. Ниитиниң малын өстүрериңге чедип алган чедиишкиннерин үнелеп, ог-бүлезиниң херээжен ээзи Биче-оол Дыртыынаны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле Тываның 30 чыл оюнун бүдүүзүнде шаңнаан. Мактадыр хойжулар кыштаглаашкынга база эки белеткенген.

Төрүүр 100 хойга онаалтыр 102 хураганны меңдп доругурүп, хой бүрүзүнден 1,7 кг дүкту кыргып алган хойжу Тейпин Дамдың хой, хураган кажаааларын, мал чеми урар херекселдерни эки септеп, кыштаг ылгерлиг белеткенген.

Малчын бүрүзү кышка эки белеткенген турар ужурлуг. Ынчалза-даа бо чугула ажылга оларның белеткели чаңгыс аай эвес. Хойжулар Д. Одай-оол, Х. Назын-оол оларның кыштагларында мал чеми безин чедиртинмээн. С. Дене, Н. Иргит, С. Бады, И. Чымба-Лама оларның кыштагларында мал чеми ам-даа эвээш. Белеткеп алганы эвээш-биле мал чемин кажаалап, кадагалап албаанындан малга чидирткен, соң уламындан ам колхозтан сиген бээрин дилеп, «дузэ малап» олурар хойжулар база бар. Колхозтуң дээре дээн хойжу бригадазының ажылында илереэн бо четпестер кыштаглаашкынга чамдык хойжулар четпес белеткенгениниң, малчын хүлээлгезин, харысалгазын олар ам-даа чедир күүсетпейн турарының херечизи-дир.

Бо ажыкта колхоз баштаар черниң тускай эртемниглериниң, бригадирлерниң талазындан кичээнгейге албаан чүүлдер база бар. Кыштаглар чедишпес чүве дээш олар белеткенгениниң хиресин барымдаалап көргеш, чамдык кодалары уламчылаттыр кадым турары шын эвес. Аныяк хойжу Г. Комбуй-оолга 600 ажыг баш бо чылгы хураганнарны малдадып каан. А ооң кыштаг девискээриниң оъду бо чылын чегей үнген, кажаазы чедир септеттинмээн, хаалгазы безин чок. Иргит Чымба-Ламаның кодаңында төрүүр 400 хой бар. Чылдың-на бо малчынга улгаттырган кодан берип каар, а түңнели дээредевейн турарын ооң хойжу эш-өөрүнүң бригада-даа хуралынга хаш удаа чугаалап турганын колхоз баштаар черни, мал ажылының тускай эртемниглери өөрениип көрзе чогуур. Хойнуң уксаазын экижидер ажылды мында эреңгей чоруп турарындан бо бригадада өже хойжу тарып боозатканы безин тодаргай эвес болуп турар.

Дус, демир оңгачалар дээш өске-даа чүүлдер кыштагларда ам-даа чедишпейн турар. Мөңгүн-Тайганың дошкун, ширики кыжы бодунуң эргезинде кирген. Ынчангаш эки белеткенмээн малчыннарның ооң торгаай бээр үези келген. Ынчангаш ам-даа бар үелерин, артык курлавырларны ажыглавас болза, үе манавас дээрзин малчын бүрүзү билир ужурлуг.

Чаш малды камгалап алырынче кичээнгейни амдан эгелээш уламчылаарын дузалакчы кадарчыларны, сакманчыларны белеткээр херек.

«Сакманчы бар, чок-даа болза, чаяанныг мал төрүүр, өзер...»

— дээр хооңнуг чамдык кижилер база бар. Улуг кадарчы Иргит Дамдың-оол ындыг хөөнге алзып, аңаа быжыглаан аныяк сакманщиктиге ажыл төлевирин кызырып, шын эвес табель тургузуп турганын бригаданың хойжулар хуралынга бригадир Салчак Хаттыг-оол чугаалаан. Аныяктарны кижизидер, дуржулгалыг хоочуннарга оларны быжыглаар талазы-биле ажылды чорудуп турар бо үеде чамдык ындыг чоруктарның бар боору тураары хараадаанчыг-дыр.

Чегей үнген оът-сиген бо чылын чазагларже малчыннарның эрте кожерин негеп келир. Ынчалза-даа чамдык хойжуларның чазаглары безин амга чедир тодараттынмааны көнчүг четпес. Хойжу Иргит Кылын-оолдуң «Тудуг материалы-биле хандырар-ла болза, чазагым бодум септеп алыр мен» — деп чугаалап орары-ла онзуг.

Хүн, шаг бүрүзүн онзуг ажыглап турган, кыштаглаашкынында бар четпестерни дарый чайладыры негеттинип турар.

С. МОЛДУРГА,

«Шынның» штаттан дашказар корр.

Совет кооператорларның программазы

Совет кооператорларның съездизинге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң баайыр чедирген чагаазын олар ажыл-чорудулгазының дайынчы программазы кылдыр хүлээп алган. Партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын канчалдыр эки күүседирин ССРЭ-ниң херегленчилер кооперациязының IX съездизинге санал бергеннер чугаалап турар. Съезд ажылын Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга ноябрь 20-де уламчылаан.

Съездиниң президиумунда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, РСФСР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. А. Дьяков, ССРЭ-ниң министрлери, херегленчилер кооперациязының болгаш кадээ ажыл-агыйның мурнакчылары.

Россия Федерациязының кооператорлары совет улустуң чаагай амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле партияның XXIV съездизиниң айытканы социал-экономиктиг чаартылгаларга үлүг-хуузун киирип турар деп, Россияның потребсоюзунун баштаар черниң даргазы М. М. Денисов чугаалаан. Чүгле сөөлгү дерт чыл дургузунда безин чоңга барык 104 миллиард рубль түңнүг эрткен беш чылдың бүгү дургузунда садканындан 6 миллиард ажыг рубльдиң бараанарын саткан.

Материал-техниктиг баазаладаң быжыккая болгаш чаартынган. Он беш муң ажыг садыг, бүдүрүлге черлерин болгаш өске-даа объектилерни тудуп тургускан, 27 муң ажыг бүдүрүлге черин чаартып, эде дерзэп. Ам үш магазин бүрүзүнүң бирээзи — амгы үениң чаа садыг чери. Бо беш чылда күш-ажылдың бүдүрүмчелиин бедидип турганы, бараа саарылгазының белеткелдериниң болгаш үлетпүр продукциязының немелде эртадеаниниң үштүн ийи кезиин чедип алган деп чүве демдеглекенчиг.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

ЧЕДИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ

СЭКП-ның XXIV съездизиниң шиитпирлерин, «Комсомолду удуртурунуң талазы-биле Красноярск крайның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын база ВЛКСМ-ның XVII съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын болгаш өске-даа партийжи чугула документилерни амыдыралга боттандырбышаан, республиканың чер-черде партия органнары комсомолга партийжи удуртулганың деңнелин элээн бедиткен.

Комсомол организацияларын ажыл-агый чорудулгазынга идепкейлиг киириштирип, комсомолчуларның болгаш аныяктарның идепкейин деткип, калбартыр, оолдарны болгаш кыстарны социалистиг чарышка, техниктиг чогаадылгага, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинге хандыкшыдар, комсомолчу-аныяктарның бригадаларын болгаш звеноларын тургузар талазы-биле партия органнары оларга база-ла улуг дузаны чедирип турар.

Республиканың улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында амгы үеде комсомолчу-аныяктарның 185 хире коллективтери ажылдап турар. Олар үлетпүр, тудуг организацияларында, сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларда, транспортта, чоннуң амыдырал хандырылгазында болгаш өске-даа адырларда аныяктарны хаара тудуп турар. Оларның хөй-хөйү беш чылдың тодарадыкчы чылының планныг онаалдаларын күүседиринге төлептиг үлүүн киирип турар. Чижээ, «Тудуг кезектери» комбинатта эш Волощенкога, № 1 АТБ-де эш Улановка удурткан бригадалар, «Тыва даг-дугу» комбинаттың арыг-лал фабриказында эш Боруновага удурткан ээлчег, «Шамбалыг» совхозта № 1 ховутрактор бригадазының, СЭКП-ның XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының, Эрзинде «Чаа орук» колхозта № 1 хойжу бригаданың аныяктар коллективтери социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп, ВЛКСМ обкомунуң, республиканың хоочуннар чөвүлелиниң Кызыл тугу-биле шаңнадып келген.

Чамдык партия организациялары ажыл-агыйже аныяктарны хандыкшыдар талазы-биле шудургу ажылдарны чорудуп келген. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригадада, партбөлүктүң бир хуралынга республикага хой ажылын хөгжүдер дугайында СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалын чугаалашкаш, аңаа комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазын тургузарын шиитпирлээн. Ынаар 12 оолдарны, кыстарны чоруткан. Мында дуржулгалыг коммунистер, хоочун хойжулар оларны дагдынып алгаш кижизидер хемчеглерни ап турар. Коллектив төрүүр чүс хойга онаштыр 104 хураганы алган.

Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозта аныяк коммунистер Аяк-Хөө биле Хеймерек Ондарларның ортумак школа доозукчуларынга хой ажылынга ажылдаарынче кыйгырыы улуг ужур-дузалыг болган. Бо чылын ортумак школа доосканнардан 200 ажыг кижи хой ажылынга ажылдаар күзелин илереткен, оларның хөйү ажылдап чорупкан, а Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазының 25 доозукчузу хой ажылында ажылдап турар.

Комсомол ажылында коммунистерниң даандырган ажыл-херек дээш идепкейи болгаш харысалгазы бедээн. Ам бисте оларның саны 600 чедип турар. 1968 чыл-биле деңнээрге комсомол ажылында киржип турар коммунистерниң саны ам ийи катаптан хөй апарган. Оларның хөй нуруузу ол партийжи даалганы ак сеткилдиг, шудургу күүседип келгеннер.

Ылангыя комсомол организацияларының секретарьлары коммунистер. СЭКП XXII съездизи аттыг совхозта—Долаан, «Шекпээр» совхозта—Ооржак, Бай-Тайганың «Кара Хөл» колхозта—Хертек, «Тыва тудуг» тресте — Мальцев, даараныр комбинатында —Брюханова болгаш оон-даа өскелер аныяк өскеннерни билдилиг башкарып, оларның ёзулуг организакчылары апарганнар. Эрзинде «Чаа орук» колхозта партбюро сес чыл бурунгаар аныяк коммунист Александра Намдакка мында комсомол организациязын удуртурун сүмелээн. Ол организация хожудаңгай турганындан ам мурнакчыларның деңнелинге четкен, колхозчу оолдар, кыстар хөй-хөй чаагай ажыл-херектерни кылып, ылаңгыя хой ажылын хөгжүдерниң херээнге оларның киржилгези алжок күштелген.

Комсомол организацияларынга удуртулганы улам экижидер талазы-биле «Алдан-Маадыр», «Шекпээр», «Торгалыг» совхозтарда, «Тыва тудуг» тресте парткомнар база Бай-Тайгада «Кара-Хөл», Эрзинде «Чаа орук» колхозтарда, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде партбюролар болгаш өске-даа организациялар шудургу ажылды чорудуп, комсомолчуларның саналдарын, эгелээшкиннерин доктаамал деткип, оларга хүн бүрүнүң практиктиг дузазын көргүзүп турар.

«Тыва тудуг» трестиң парткому бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниити амыдыралынга комсомолчуларның болгаш аныяктарның идепкейлиг киржилгезин алыр талазы-биле мында ВЛКСМ комитединиң организакчы болгаш идей-политиктиг ажылын доктаамал башкарып, аңаа боттуг дузаны көргүзүп келгенинин түңнелинде, мында комсомолчу-аныяктарның он бир коллективин тургускан. Ында комсомолчуларның 40 ажыг хуузу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Аныяк ажылчыннарның профессионал мергежилин бедидер дугайында доктаамал сагыш салып турарындан эрткен чылын 400 ажыг ажылчыннар мергежилин бедиткен.

Оларны дагдынып алгаш кижизидер хемчеглер маңаа улуг рольду ойнаан. Коммунистер М. В. Сафронова, А. И. Ельшова оларны ВЛКСМ ТК-ның «Аныяктарның дагдыныкчызы» деп хөрек демдээ-биле шаңнааны таварылга эвес. Республикада парторганизацияларның удуртулгазы-биле муң ийи чүс ажыг хоочун мурнакчы кижилер аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң болгаш профессионал мергежилин бедидериниң талазы-биле дагдынып алгаш, кижизидер хемчеглерни боттандырып турар.

Партия организациялары комсомол кадрларының шыңар составын экижидеринче доктаамал кичээнгейни салып турар. Амгы үеде комсомол эге организацияларының секретарьларының 76,6 хуузу дээди болгаш доостаан ортумак эртемниг. Бир эвес алды чыл мурнунда ВЛКСМ райкомнарының болгаш хооркомунуң секретарьларының чүгле 40 ажыг хуузу дээди болгаш доостаан дээди эртемниг турган болза, ам олар 89,7 хуу апарган.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның угаан-бодал болгаш идей талазы-биле өзүлдезинге партия организациялары чогуур дузаны көргүзүп турар. Ынчангаш хөй-хөй аныяк өскеннер ленинчи партия-биле салым-чаязын шуут холбаштырар күзелин илергейлеп турар. Бир эвес 1971—1973 чылдарда комсомолду дамчыштыр партияга хүлээп алганнар 43 хуу турган болза, бо чылдың 9 айларында 52,8 хуу болган. Бо айтырыгже СЭКП Бай-Тайга, Эрзин, Мөнгүн-Тайга райкомнары доктаамал кичээнгей салып турар.

ВЛКСМ-ниң XVII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «...Комсомолдуң күжү партийжи удуртулгада дээрзин бистер кажан-даа, кандыг-даа таварылгада утпас ужурлуг бис». Маңаа дүүштүр алырга, комсомолду удуртур талазы-биле чамдык партия органнарының ажыл-чорудулгазының деңнели ам-даа чавыс.

Хамыктың мурнунда партияның чамдык организацияларының аныяк коммунистерни комсомол ажылынга быжыглаар талазы-биле ажылды четпес чорудуп турар. Ындыг черлерде комсомол организацияларының секретарьлары коммунистерниң саны дыка эвээш. Чижээ, Тандыда ВЛКСМ организацияларының 38 секретарьларының чүгле 8-и коммунист, а Каа-Хем, Тожу районнарда, Кызыл хоорайда байдал база-ла оон дээредевес.

Комсомолга кадрларны шилип алырда оларның политиктиг болгаш ажыл-херекчи мөзү-шынарын чамдыкта хандыр өөренип, сайгарып көрбес чүүлдер бар. Ажыл-херек дээш бедик харысалгага оларны кижизидеринче кичээнгейниң кошкаандан чыл санында-ла эге организация секретарьларының 40 хире хуузу солчуп турар. Ынчангаш чамдык комсомол организацияларының организакчы-даа, иштики-даа ажылының деңнели чавыс болуп артпышаан. Кызыл хоорайда, Тожу, Тес-Хем, Улуг-Хем, Бии-Хем районнарда комсомол организациялары ажылчын болгаш колхозчу аныяктарны ВЛКСМ-ге эвээш хүлээп ап турар.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның идейлиг кижизидилгезинде, политиктиг чырыдыышкынны организастап турарында улуг четпестер бар. Комсомол чырыдыышкынының пропагандистериниң 40 хуузу чыл санында солчуп турар. Республикада он үш муң хире аныяк кижилер ортумак эртем чок болза-даа, оларның хөй-хөйү өөредилгениң кандыг-даа хевиринде хаара туттунмаан. Ол ышкаш аныяктар ортузунда хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктар база узуткаттынмаан. Бо бүгү айтырыглар хамыктың мурнунда партия, комсомол организацияларын дүвүредир ужурлуг.

Партия организацияларының сорулгазы чүл дизе, комсомолга партийжи өзекти быжыглап, ол организацияда ажылдап турар коммунистерниң харысалгазын бедидип турграш, комсомолга партийжи удуртулганың деңнелин бедидери болур. Ындыг таварылгада комсомол организацияларының ажылының стили болгаш хевирлери улам сайзырааңгайжып, аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгези улам күштелири чугаажок.

С. МОНГУШ,
СЭКП Тыва обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң инструктору.

Чарышты канчаар организастап турарыл?

МАССАЛЫЫ, ДЭЭШТИИ, ДЕҢНЕЛГЕЛИИ—КОЛ ЧҮҮЛ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

чалза-даа СЭКП райкомундан: «Хадын» колхоз-биле чаржыңар» деп сүмелээн. Чарыш оон-биле будулуп калган чүве.

— Канчаар будулуп калган дээрнңер ол?

— Ажыл-биле чугаалаарга, кайы-даа ажыл-агый-биле чарышпааныывыс ол-дур ийин.

— А «Хадын» колхоз-биле чоп чарышпааныңар ол?

— Ол көңгүс хей! Бойлаан ажыл-агый-биле чарышканының ажыы чүү боор! «Саян» болза, өске херек-тир.

— Хожудап турарларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрери, мурнакчы арга-дуржулганы оларга нептередири, ындыг янзы ниити көдүрлүүшкүннү чедип алыры —чарыштың чугула сорулгазы ол эвес чүве бе?

— Чугула сорулга болбайн аан. Ынчалзажок, черле ынчаш, күштүглер-биле чаржыры солун. Хожудап турарлар-биле халбактанышкаш чоор...

Партком секретары-биле маргышпадывыс. Чарыш дугайында бистиң бодалывыс карышкак болду. Ынчалзажок база бир чүүлдү тодарадырын оралдаштывыс:

— Силерниң Билелиг фермазы «Саянның» Могай фермазы-биле чаржып турар ийик бе?

— Чок, бо чылын Билелиг саанчылары могайжылар-биле чарышпайн турар.

— Билелиг саанчылары могайжыларны бо чылын чарышка кыйгырган иди.

— Ол көңгүс меге-дир. Эрткен 1973 чылда бистиң Туран фермавыс «Саянның» топ фермазы-биле чаржып турган. Ынчан бистиң фермавыс бүгү көргүзүглер талазы-биле ажып каарга, саанчылар бо чылын чаржырындан ойталаан.

— Чүге ойталааны ол?

— «Шыырак ферма-дыр. Чарышка ажып шыдавас бис» дээш ынавайн барган...

Чыл эгезинде аалдашкан

— «Өөк» болгаш «Саян» совхозтарның арызында чарышты организастааны эки—деп, СЭКП Бии-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи К. О. Хелин-оол биске чугаалады.— Ажыл-агыйлар арызынга чарышты канчаар организастаарының үлегер-чижээн оон көрүп болур силер. Ол совхозтар арызында чаржыын бо чылын каш-даа катап хынашкан боор.

«Өөкке» баарывыска, ооң директору Владимир Рудольфович Евсеев арай-ла эгенген шинчилиг мынча диди:

— Чарыштың үлегер-чижээ болур харык кайда боор. «Саянның» төлээлери февральда маңаа келгеш, боттарының социалистиг хүлээлгезин биске дамчыткан. Чаржыр деп ынчан дугуружкан бис.

— Чарыштың керээзин чарып алган силер бе?

— Чок. Керээниң херээ чүү деп? Хүлээлгевис бар-ла болгай.

— А силерниң төлээлериңер саанчыларга чорду ыйнаан?

— Мартта концерттиг чораан. Тодаргайлаарга, чыл эгезинде чаңгыс катап удур-дедир аалдашкан-дыр бис. А оон соонда...

Директор чугаазын аңаа ара соксап кагды. Оон ынайгызын чугаа чокка-ла билип алдывыс: чарыштың оду оон-биле өшкен, чарыштыг ийи ажыл-агый бот-боттарының канчаар ажылдап турарын-даа, кайы-кайызында кандыг солун, чаа чүүлдер барын-даа сонуургаваан. Бо дээрге чарыш эвес, а ёзу барымдаалаан чорук ышкажыл!

Районнуң ажыл-агыйларында социалистиг чарыштың байдалы ындыг болуп турда, СЭКП райкому, ылаңгыя ооң пропаганда болгаш агитация килдизи кандыг хемчеглер алганыл?

— Чарышты организастап турарының дугайында айтырыгны СЭКП райкомунга тускайлап чугаалашпаан бис—деп, райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш К. О Хелин-оол бистиң айтырыывыска харыылады. —Сезоннуг ажылдар үезинде чарыштың түңнелин 5—10 хонуктап үндүрүп, райкомнуң бюрозунга чугаалажып, мурнакчыларга шилчиир Кызыл туктарны, шаңналды тыпсып турар чүве. А тус-тус ажыл-агыйларның, фермаларның, бригадаларның арызында чарыш арай-ла кичээнгейден дашкаарлай бергени шын чүве.

— Чарышты тус-тус коллективтерниң арызында канчаар организастап турарын бо чылдың үш кварталдарының дургузунда райкомнуң шугуму-биле каш удаа хынап көргенил?

— Ажыл-биле чугаалаарга, ындыг хымалда чоруттунмаан.

— Ынчаарга чарыштың дээштиин, массалыын, деңнелгелиин кандыг янзы чедип ап, мурнакчыларның арга-дуржулгазын канчаар нептередип турар силер?

— Бо айтырыг ам-даа боттуу-биле шиитпирлеттинмейн турар. Бо талазы-биле бисте чедир кылдынмаан чүүлдер амдаа хөй. Ол бүгү четпестерни келир чылың бүрүнү-биле чайладыр деп бодап турар бис...

Райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш К. О. Хелин-оолдуң биске түңнел харыызы ындыг болган. Районда чарышты организастап турарынга хамаарыштыр түңнел ындыг: чарышты организастаары алачайгаарлаашкынче кирген, ооң массалыы, дээштии, деңнелгелии, мурнакчыларның чедиишкинин өскелерниң катаптаары районда чедип алдынмайн турар. Чаржып турар ажыл-агыйларда чарыштың юридиктиг үндезини—керээ чок, анаа оос кырында кыйгыржып турар. Ол ышкаш чарыштың демократтыг болур чоруу хажыттынып, чарышка алыр хүлээлгелерни чугаалажып көөрүнге бүгү ажыл-ишчилерни бүрүнү-биле хаара тутпайн турарының фактылары бар. Чарышты организастаарында, ооң дээштиин, массалыын, деңнелгелиин чедип алырында бар четпестерни чайладырының хемчеглерни СЭКП райкому алыры күзенчиг.

К. АРАКЧАА.
О. ОХЕМЧИК,
«Шынның» тускай коррлары.

Эки кыштаглап турар

Барыын-Хемчик районда «Дөң-Терезин» совхоз мал кыштаглаашкынынга белеткелди бо чылын эки организастаан. Ажыл-агый 13 бода, 19 шээр мал кажааларының үүрмек болгаш капитал септелгелерин бүрүн доосткан. Кыштаглаарже мал чемин сөөртүп турар.

Мал фермаларында онгачалар, деспилер, чаш мал кажаалары белен. Малчыннар ортузунда социалистиг чарыш калбарган.

С. ТАВА-САМБУ.

САЯН ГЭС ТУДУУНДА

Делегейде эң күчүлүг 6 миллион 400 муң киловатт күштүг Саян ГЭС-ти Енисейде тудуп турар. Ону тудар чер кылдыр хемниң үстүү унунда Карл капшалын шилип алган. Хемниң ийи талазындан сым ужуктары ында кээп душкаашкан.

Кежилдир 242 метр бедик плотиналыг турар капшалга ажылдаар шолдуң дөрбелчин метр бүрүзүн чазылдырыышкыннар дузазы-биле дескилеп ап келген. Плотина унунга болгаш ГЭС-тиң кол тудугларынга тудугжулар он миллион кубометр хире бетонну салыр.

1975 чылдың октябрьда Саян ГЭС-тиң тудугжулары Енисейниң унун бооптар, 1977 чылда станцияның баштайгы агрегаттарын ажылдады бээр. Оон электри күжү ук чериниң эге-хавак байлактарын улус ажыл-агыйынга бараан болдурар арганы бээр.

ЧУРУКТА: Саян гидроэлектростанциязының тудуг геодезистери Енисейде.

Ю. Лушниниң фотозу. ПМА.

• • •

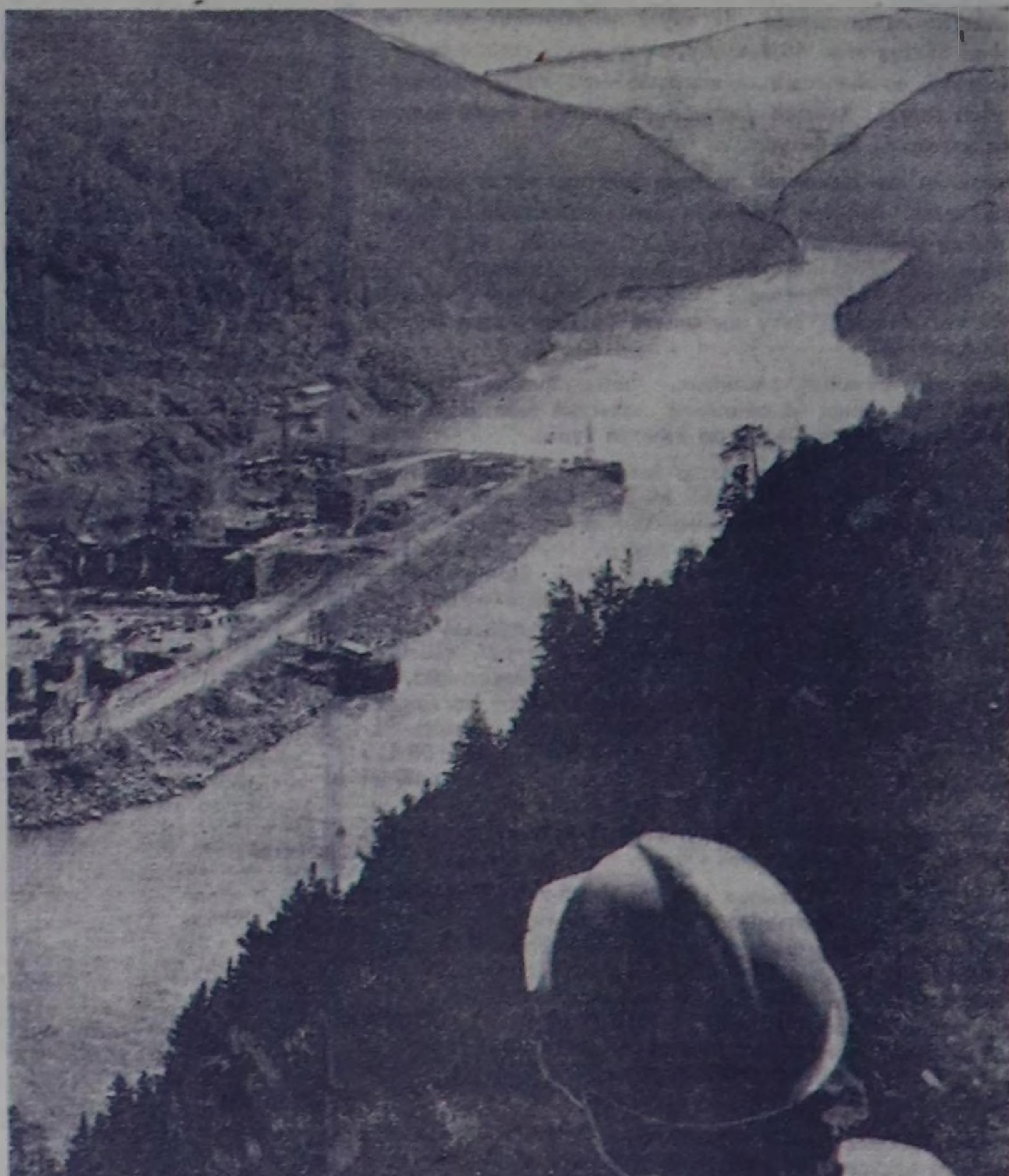

Енисейде Саян гидроэлектростанциязының тудуу.

А. ГОРЯЧЕВТИҢ фотозу. (ПМА).

Адазының салгакчызы

Малчын. Ооң харысалгазы улуг, ажылы хүндүлүг. Бергелерге ол торулбас: чайның изиинде, кыштың чыккылама соогунда-даа калының чанындан ырававас. Ниитиниң малының баш санын өстүрери, малдан алыр продуктуларны хөйнү бүдүрери болгаш ону күрүнеге садарының планныг онаалдаларын ажыр күүседири—бистиң малчыннарның кол хүлээлгези ол.

Тывага хой ажылын улам ыңай хөгжүдериниң дугайында чугула доктаалды РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели эрткен чылдың май 29-та хүлээп алган. Ол доктаалды ёзугаар бистиң республика 1980 чылга чедир хой, өшкүнүң баш санын 1,7 миллион чедир өстүрер, 25,3 муң тонна эътти, 4175 тонна дүктү бүдүрер.

Хой ажылы — республиканың кол ажыл-агый бүдүрүлгезиниң кол адыры. Ынчангаш бо ажылче СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалының угланган ужуру-даа ол.

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң аныяк хойжулары Хеймерек болгаш Аяк-Хөө Ондарларның республиканың бүгү аныяктарынга, комсомолчуларынга, ортумак школаларның болгаш хөөгү профтехучилищелерниң доозукчуларынга кыйгырыы болгаш «Республиканың школаларының бүгү доозукчуларынга ВЛКСМ Тыва областы комитединиң чагаазын» ортумак ниити билиг школаларының доозукчулары-даа, колхознуң аныяктары-даа таныжып, хой ажылын хөгжүдеринге боттарының үлүг-хуузун киириштирерин шиитпирлээн.

— Ажыл-ишчи, мурнакчы хойжулар бисте элээн эвес. Оларның арызында аныяктар база бар. Хойжу бригаданың бригадирин силерге эжеп берейн, оон башка аза берип болур,— деп баштактангаш, «Бүрен» совхозтуң директору Николай Максимович Аныщин бригадирин келдирипти.

Каш дөңнү ажып, чамдыкта машинавысты чаңгыс черге степкилендирипкаш чораш, Улуг-Ажыкка келдивис. Совхозтуң кол тараалаң черлериниң биргээзи болур ооң делгемнеринде тараа саваңы ындерик, ону прессттээн, малчыннарның кыштагларынче сөөртүп тракторлар, автомашиналар-ла хөй. Ында хову турлааның оң талазынче углаан орук-биле кежек маннаткаш, хойжу аалдың кодаанынга келдивис.

Сураглап чораан хойжуларывыс аныяк-даа, чугаакыр-даа улус болду.

Чурттап олурар бажыңы чылыг, арыг-силиг, ханада аскан хевистерлиг. Чурт иштиниң, даштыкының, республиканың-даа болуушкуннарын медээлерни олар «Иволга» деп радиоприёмниктен дыңнап,

чагыызын алган солун-сеткүүлдерниң-даа номчуп турар. Хөп-чүүр машина дээш, амгы үениң херегделиниң өске-даа чүүлдери бар болду. Хоорайда, район төвүнде, совхоз суурунда чурттап турарларның амыдыралындан оларның дузаам чүвези чок, а харын-даа чамдыктардан дээре дээрзинге чигзиниг чок болду.

Николай биле Чечектиң угун салган хойжулар деп чугаалаар болза, частырыг болбас. Николайның адазы, 1942 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Павел Оттукович Балган-оол ол совхозка 1960 чылдан бээр хойжулап, мурнакчыларның арызынга санадып келген. А Чечектиң ада-иези — база хойжулар. Ынчангаш, СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирин амыдыралга боттандырары-биле хой ажылынга ажылдаар күзелин илереткен аныяктарның патриотчу эгелээшкинин хоочун, дуржулгалыг хойжу ада-иелер чүүлдүгзүнүп деткээн.

— Оларның кайызы-даа 27 харлыг. Кайызы-даа комсомолчу.

—Хойжу болуп ажылдаары-биле билдириишкин бижиир деп, Чечек-биле сүмелештивис. Кандыгыл, ачай?—деп, кежээки одардан хоюн коданче кииргеш, өөнге шайлап олурган ачазындан Николай бир-ле катап айтырган.

Оглунуң айтырыы хоочун хойжу Павел Оттуковичинин бодалынче албадапкан. «Кода механизатор кижи болгай. Ооң стажы база эвээш эвес — 10 чыл. А механизатор кижи хой малдаарга, ында багай чүү деп? Харын таарымчалыг-дыр: коданынче мал чеми дажып чедиреде безин техниканы боду башкаргай. Бригаданың малчыннарынга-даа дузалыг-ла болгай. Бичиизинде тура-ла малга чаңчыккан кижи. Хойжулап шыдаар»

«Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң аныяк хойжулары Хеймерек болгаш Аяк-Хөө Ондарларның республиканың бүгү аныяктарынга, комсомолчуларынга кыйгырыын деткип, аңаа хамаарыштыр ВЛКСМ обкомунуң аныяктарга кыйгырыы-биле таныжкаш, хой ажылынга ажылдаар күзелиивисти илередип, бисти ынаар чорударын дилеедивис». Николай болгаш Чечек Балган-оолдарның аныяк өг-бүлезинден совхозта комсомол комитединге келген билдириишкин ындыг болган.

— Хойжунуң ажылы — биске чаа эвес. Ооң харысалгалыын, белен эвезин эки билир турувус. Хой ажылынга аныяктарны ажылдадыры чөптүг айтырыг. Ынчангаш комсомол комитединиң путевказы-биле хойжулап эгеледивис — деп, аныяк хойжулар чугаалап орар.

Ам олар Улуг-Ажыктың Күзег-Шатта кыштаанда хонупкан. Бо кыштагга Павел Оттуковичи 13 кышты хойжулап эрттирген. Кодан хоюн уругларынга хүлээдип берипсе-даа, ооң сагыжы оожургавас: оглу, келиниң аалынга бо-ла чедип кээр, ажылынга дузалашкан, арга-сүмезин каткан турар.

— Уругларывыс хойжулап шыдаар, ажыл-ишчи, улус дээрзин ада-иелери бистер билгеш, оларның хойжулаар дээн күзелин деткээн бис. Ынчалза-даа...—дээш Павел Оттукович хүлүмзүрээш, уламчылады, -- кижи черле дестүнмес-тир: оларның аалынга бо-ла чедип кээр-дир мен.

Хоочун хойжу Павел Оттуковичиниң оозу-ла чөп. Комсомолчу хойжу өг-бүлениң чедиишкиннинг ажылдап турарында дагдыныкчы адазының киирип турар улуг-хуузу база улуг дээрзи билдингир.

Малдың чайгы семиртилгезин эки организастаар, четчир мал чемин белеткээр, кыштаглаашкынга ыяк белеткенир — хойжуларның сорулгазы ындыг. Николай болгаш Чечен Балганнар кышка кызымак белеткенген.

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының уламындан мал чеми культураларның болгаш одарларда сигенниң үнүжү багай болган, ынчангаш мал чеми белеткээринге берге байдал бо чылын тургустунган. Комсомолчу хойжу өг-бүле ниитиниң малын четчир чем-биле хандырар дээш кызымак ажылдап, 5 тонна сиген белеткээр дээн хүлээлгезинден 3,5 тонналы ажырып, 1200 боодал будук-бүрүнү мал чеминге белеткээн.

Бо тодарадыкчы чылда аныяк малчыннар төрүүр 100 хойга онаштыр 95 хураганны, хой бүрүзүнден 3,5 кг дүктү алырын хүлээнген. Төрүүр 100 хойга онаштыр 100 хураган, хой бүрүзүнден 3,8 кг дүк — аныяк хойжуларның ажылының түңнели ол.

— Хойжулап эгелээнивистиң баштайгы үезинде бергелер турган. Мооң мурнунда ачамга дузалакчы кадарчы боол, сакманчыктеп-даа чорзувусса, кодан хойну хүлээп ап, ооң ёзулуг ээзи апаарга, харысалга улгадыр-даа, ажыл-иш көвүдээр-даа чүве-дир. Ылаңгыя хой хураганнап турар үеде ажыл-даа баарым-на: чемнениш алыр хостуг үе безин тывылбастай бээр. Ажылга бергелер турза-даа, ону ажып эртивис. Хой ажылынче аныяктарны хаара тудар дугайында хемчеглерни алганы, ол ажылче аныяктарның күзелдиг-биле чоруп турарын солун-сеткүүлдерден номчааш, радиодан дыңнааш, деткиц, өөрүп орар бис—деп, Николай болгаш Чечен Балганнар чугаалап орар.

Улуг-Ажыктың делгемнеринде оттаан хойлар аал чанындан ырап, шаттар баарынче кедээрлеп эгелээн. Николай Балган аъттангаш, хоюнуң соонче хапты. Аныяк хойжуларга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээш, оруувус уламчылап чоруптувус.

М. КАЛЧАН.

ЧУРУКТА: П. О. Балган-оол хойжу уруглары-биле чугаалажып тур.

Авторнуң фотозу.

АКЫ-ДУҢМА МООЛ, ЧЕЧЕКТЕЛ-ЛЕ!

МООЛ Арат Республиканың бактаап тургустунганындан бээр 50 чыл оюбо чылдың ноябрь 26-да болур. Ол тоогуулуг хүннү чүгле моол улус эвес, а Совет Эвилелиниң улустары, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының ажылчы чоннары байырлалдыг ёзу-биле демдеглээр. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан партия-чазак делегациязы МАРН-ның III съездизиниң болганындан бээр 50 чылының болгаш Моолду Арат Республиканың кылдыр чарлааныының 50 чыл оюнуң байырлалдарынга барып киржири-биле ынаар баар деп турарынга бистер, совет кижилер, база аажок өөрүп турар бис.

Россияга болган Октябрьның социалистиг улуг революциязының улуг салдарынга өскүткен революсчу шууруган дарлаткан моол араттарны улусчу эрге-чагырганың тиилелгезинге чедирип экелген. Оон бээр ам 50 чыл болуп турары бо. Моол улустуң аалдарлыг оглу, Совет Эвилелиниң улуг өннүү, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчызы эш Ю. Цеденбал ол дугайында мынча деп бижээн: «Ол дээрге колониалдыг кулданыгдан хосталгаже болгаш хамаарышпас чорукче орук, ядарал-хоозуралдан болгаш эрге-шөлээ чок чоруктан национал экономиканың база культураның чечектелиишкининче орук, феодализмден социалистиг бүдүрүлге харылзааларының тиилелгезинче шапчылганың оруу болган».

Моол Арат Республика В. И. Ленинниң айыткан оруу-биле Совет Российяның сооңдан чорул орар баштайгы күрүнелерниң бирээзи болур. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында моол улус араттың революсчу намының удуртулгазы-биле социал-экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган. Чуртта оттулар чүүл, энергетика, даг-руда, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү, механизастаан кедээ ажыл-агый хөгжээн. Моол Арат Республика хожудангай аграрлыг чурт турганындан аграр-индустриялыг чурт кылдыр чечектелгеэ. Совет Эвилелиниң бүгү талалыг дузаламчызынга даянып шаан, МАРН-ның удуртулгазы-биле моол улус 50 чылдар дургузунда чурттуң улус ажыл-агыйынга бүдүрүлгениң чаа-чаа адырларын тургускан, моол ажылчын аңгы болгаш күш-ажылчы интеллигенция өскен. Ам МАР-да үлетпүр бүдүрүлгелери ниитилел продукциязының 34 ажыг хуузун, кедээ ажыл-агыйның болгаш үлетпүрнүң нииты продукциязының 60 ажыг хуузун бүдүрүп турар.

В. И. Ленин 1921 чылда моол делегация-биле тоогулуг беседазынга совет-моол найыралды быжыглаарынче улуг кичээнгейни салган. Бистиң улустарывыстың найыралын В. И. Ленин болгаш Д. Сухэ-Батор доңнап быжыглаан, бистиң акы-дуңма улустарывыстың чечектелиишкининиң болгаш аас-кежииниң үндезинин мында дээрзин олар өттүр көргеннер.

МАРН ТК-ның Бирги секретары Ю. Цеденбал МАРН-ның XVI съездизинге отчёт илеткелинге мынча деп демдеглээн: «Улусчу революцияның эге үезинде төрүттүнген моол-совет найырал амыдыралдың бүгү-ле талаларынга бистиң чедиишкиннеривистиң быжыг үндезини, социализм тургузуушкунун доозарының оруу-биле МАР-ның шапкын бурунгаарлаашкынының чугула фактору болу берген».

Хөй-ниитиниң күзели-биле 1962 чылда тургустунган Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбыры партия, совет органнарның болгаш Совет-моол найырал ниитилелиниң Төп баштаар черииниң удуртулгазы-биле бистиң акы-дуңма улустарывыстың бузулбас найыралын улам быжыглаарының талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

ТЫВА салбыр МАР-ның Убса-Нур, Завхан болгаш Баян-Өлгүй аймактарының бүдүрүлгелери, албан-организация черлери-биле найыралдыг харылзааларны доктаамал тудуп, делегацияларны удур-дедир чорудуп, арга-дуржулга солчулгазын организастап турар. Бистиң республиканың кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының делегациязы Убса-Нур аймактың «Барун-Турун» кужыл-агыйынга чорааш, хөй ажылын мында организастап турарының дуржулгазы-биле таныжкан.

Бистиң республиканың ыяш ажыл-агый ажылдакчыларының делегациязы Завхан аймактың Улаастай хоорайга чорааш, культурлуг ыяштарның ийи чүс ажыг дестерин экелгеш болгаш бузулбас найыралдың демдээ кылдыр Улаастай хоорайга база олурткан.

Завхан аймактың аныктар делегациязы дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлери-биле походтарның киржикчилериниң бистиң республикаа слёдунга киришкен. Завхан аймактан келген бөлүк эштер Шушенское суурда ленинчи тоогулуг черлерже аян-чорук кылып чораан. Бистиң республиканың хөй-хөй школаларының өөреникчилери моол школачылар-биле чагаалажып турар. Эрзин районнуң Нарын, Тес-Хем районнуң Берт-Даг школаларының өөреникчилери моол уруглар-биле кады пионержи одагларны эрттирип, аңаа спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдааларны чорудуп, концерттерни удаа-дараа кады көргүзүп келгеннер.

Кызыл хоорайга болгаш республиканың хөй-хөй районнарынга Моолдуң Хубсугул, Убса-Нур, Завхан, Баян-Өлгүй болгаш Копту аймактарының профессионал болгаш бот-тывынгыр артистериниң көргүскен концерттери чедиишкинниг эрткилээн. Ол концерттерни Бай-Тайга районга көрген көрүкчү Салчак Канданның өөрүшкүлүг состери мындыг: «Бөгүн мен бодумнуң төрээн суурумга Копту аймактың артистериниң солун концертин магадап көрдүм. Оларга улуу-биле четтирдим. Акы-дуңма моол улуска моон соңгаар-даа улуг-улуг чедиишкиннерни күзедим».

Тываның артистери база уран чүүл ажылдакчылары ол аймактарга база чедип, солун концерттерни көргүскүлээн. Моол өннүктер Тываның культуразының болгаш уран чүүлүнүң чедиишкиннери-биле таныжкан.

Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар черииниң даргазы турган, МАР-ның Хубсугул, Убса-Нур, Төп, Баян-Өлгүй, Завхан, Чөөн болгаш Селенги аймактарынга чордум. Социалистиг Моолдуң шапкын хөгжүлдезин магадап көрдүм. Моолда үлетпүр бүдүрүлгениң кедээ ажыл-агыйның улуг объектилери туттунуп турар. Чурттуң чурттакчы чонунуң 46 хуузу ам чаа хевир-биле туттунган хоорайларда база суурларда чурттап турар.

Төп аймактың төвү болур Дзуинмод хоорайда музей бар. Ында моолдуң уран шеверлериниң чурукчуларының кылган ажылын магадап көрген бис. Ол-ла бүгү чүүлдерде Моолдуң бойдус байлаа, чараш агаар-бойдузу, дириг амытаннары долузу-биле көргүстүнгеп. Пекп тооруунуң кирбиинден кылган он ийи адыр мыйыстыг улуг сыынның чараш хевирин көрүп-ле хайгааралдывыс. Моолда ол хире уран-шевер кижилер бар-дыр.

Завхан аймакка чорув турганга, моол улустуң ажыл-амыдыралының дугайында хөй чүүлдерни билип алган бис. Аймак комитединиң секретары, аймактың моол-совет найырал ниитилелиниң чөвүлелиниң даргазы Оросоо боттарының ажыл-херээниң ылангыя аныяктарны мал ажылынче хандыкшыдып турарын онзалап чугаалаан.

СОВЕТ Эвилелиниң дузазы-биле туткан 964 өөреникчилер өөренир школа комплексизин көргеш, магадаан бис. Бистиң делегациявыстың кежигүннери Ю. Л. Аранчын, М. М. Даржаа болгаш өске-даа эштер, черле шуптувус моол башкыларның болгаш өөреникчилерниң ол школага, оон өөредилге херекселдериниң аажок хамныын эскердивис.

Улан-Баторга келген хүнүвүсте-ле бистиң делегациявысты моол-совет найырал ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң даргазы С. Лувсан уткээп алгаш, Моолдуң амгы улус ажыл-агыйының чедиишкиннери-биле таныштырган. Ол бүгү чедиишкиннер Совет Эвилелиниң акы-дуңма дузаламчызының ачызы деп чүвени ол база демдеглээн.

Делегация Селенги аймактың Моол-совет найырал аттыг күрүне ажыл-агыйының амыдыралы, ажыл-херээ-биле таныжкан. Бис улуг дуржулгалыг мурнакчы саанчы Л. Тамжит-биле ужураштывыс. Ол күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алгаш, бодунуң чуртунуң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан. Моол-совет найырал айынга тураскааткан митингиге чүве чугаалааш, ол бөдүүн ажыл-ишчи херээжен мынча дээн:

— ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнуң байырлалы — Моолга ол база улуг байырлал болган. Моол улус ол байырлалга уткуштур күш-ажылчы белектери-биле уткаан чүве. Мен ол юбилейге уткуштур алган социалистиг хүлээлгемни ноябрьның эгезинде-ле күүседиптим мен.

Дархан хоорайның ажылчы чоннар депутаттарының Хуралының күүсекчи органының даргазы эш Г. Дамдын мынчаар чугаалаан:

— Шаанда мында бол дазыр турган. Чүгле бөрүлер оңу залеп, эргип турган, оон хөй байлаар кым-даа билбейн келген. Улуг Совет Эвилелиниң акы-дуңма деткимче дузазының ачызында ол казымал байлаң чонну болган. Дархан шынап-ла улустарның интернационалчы найыралының хоорайы болган.

Митингиге чүве чугаалаан тудуг баазазының ажылчыны моол кыс Ц. Баирниң состери сеткил-сагышты хайныктырып келир чораан. Найырал айы чорул турар үеде суббота санында-ла найырал кежээни эрттирип турганын ол чугаалаан. Ол кежээлерде моолдар чүгле улуг Ленинниң дылынга, орус дылга, ынчаарга Моолда ажылдап турар совет кижилер моол дылга чугаалажып тургулаан.

Бистиң делегациявыс Чөөн аймакка, Чойбалсан хоорайга база чораан. Оларның үлетпүр бүдүрүлге, өөредилге болгаш культура-чырыдылганың албан черлеринге барып, оларны сонуургап көрген бис.

(Уланчызы 4-кү арында).

ХООЧУННАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Тожунуң «Тоора-Хем» совхозунда Балбыр Бараан, Ак Мырлаа, Чигжит Бараан, Василий Тамдын-оол ышкаш чүгле совхозта эвес, бүгү районда сураглыг кижилер хөй. Олар онаашкан ажыл-херээнге кызымаккай, хөй-ниитиниң херээ дээш кезээде чуткулдуун көргүзүп чоруурлар. Ындыгларның аразынга коммунист Лузу Бараанның ады төлептиг-биле кирип турар. Балды туткандаа ол тудугжу-даа болу бээр, мүзээнинде иви мунгаш, аңнап-даа чоруптар. Оон ажыл-ишке эрес-шудургузун, дуржулгалыын суурнуң чурттакчылары-даа, тайгада ивижилер-даа билирлер. Ынчангаш ону чон хүндүлээр, аңаа чоргаарланыр.

Коммунист Лузу Бараан районга коллективтиг ажыл-агыйның үндезилекчилериниң бирээзи. Адыр-Кежиг суурнуң баштайгы тудугларын тутчуп, ылчыырынга ол идепкейлиг киришкен.

Даандырган ажылды бедик харыысалга-биле көөр, идепкейлиг хөй-ниитичи коммунисти 1953 чылда колхоз баштаар чери, парторганизациязы ыраккы Өдүгенде иви фермазын эргелекчилээрин сүмелээн. Харыысалгалыг иштиң бергезин бодаза-даа, аңаа колхоз баштаар чери, парторганизация улуг бүзүрелди көргүзүп турарын көргеш ол ферманы хүлээп алган. Иви малды ажаарын ол эки билир, ону малдап-даа чораан.

Харыысалга уягатпан. Чүгле иви малдаар эвес, бүгү ферманы удуртуп, башкарар. Ынчангаш маңаа улам шудургу ажылдап, чаа-чаа аргаларны тывары ол удуртукчулар, специалистер-биле сүмележип, чаңгыс сес-биле чугаалаарга, шудургу ажылдаары негеттинип турарын билген.

Иви фермазынга баштайгы үеде төрүүр 500 баш мыңды турган. Чуткулдуг ишчи иви малдың аарыгдан, өзал-ондактан хораар чоруун эвээжедип, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап, оон баш санын өстүрериниң херээнче бүгү ивижилерни мобилизастаан. Моон уламындан ферма төрүүр 500 мыңдыдан чылдың-на 450-ден эвээш эвес анайларны өңчэ-менди доруктуруп турган. Чүгле дөрт чылдар дургузунда фермага ниити ивиниң баш саны 2300 чедир өскен. Ол он ажыг чылда ферма эргелекчилеп ажылдавышаан, бодунга быжыглаан төрүүр чүс мыңдыларындан 80-ден эвээш эвес анайларны менди доруктуруп турган. Оон аразында кышкы аңныыр сезонунда «чымчак алдын» тывыышынга кызымаккай киржип, чылдың-на 15-тен эвээш эвес кишти, 200 чедир дииңни төрээн совхозунга дужаап келген.

1968 чыл. Ынчаарда ажыл-агыйга хөй ажылын хөгжүдеринге дуржулгалыг, бо чугула адырга боттарының улуг-хуузун киирикзээн кижилер негеттинип турган. Чамдык ишчилер хөй ажылынче киргеннер. Чаа ажылды сонуургап, кадайы-биле сүмелешкеш, аңаа ажылдаар күзелин хоочун коммунист илереткен. Оон кадайы Чараш Лузу база-ла эрес-кежээлерниң бирээзи. Ашааның саналын чүүлдүгзүнүп: «хөй малды малдап чораан эвес бис, солун-даа чүве-дир харын» — дээн. Шынап-ла, ог-бүле аныяандан эгелеп иви малдап чораан. Чаа ажыл-иш оларга берге болганы чугаамон. Ынчалза-даа олар бергеден кортпас, кезээде мурнуңу одурурга, күш-ажылдың шалыпчы фронтузунга туржуп чаңчыкканнар. Чуткулдуг ишчилер ол чылын 400 баш кыс хураганны малдаары-биле хүлээп алганнар.

Олар мурнакчы хойжуларның дуржулгазын, зоотехниктарның үндезиннерин шиңгээдип, кыштың соогунда, чайның изиинде хойнуң одар-белчиирин, ажаалда-темзээлдезин билдилиг чорудуп, багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген.

Ниитиниң херээнге чуткулдуг бо малчыннар тосну беш чылдың эрткен үш чылдарында төрүүр чүс хойга онаашкыр сезенден эвээш эвес хураганны менди ап, бир хойдан 2,2 кг дүктү кыргып ап келген. Ылаңгыя бо тодарадыкчы чылда алдынган социалистиг хүлээлгезин мурнуку чылдардан эки күүсеткен. Төрүүр чүс хойдан-на 104 хураганны ап хөй бүрүзүнден 2,3 кг дүктү кыргаан. Бо дээрге кызымаккай күш-ажылдың түңнели. Мурнакчы ишчи чайгы үеде одар-белчиирни шын ажыглап, хойну күш киир семиртиринче доктаамал кичээнгей салып турар. Кышка белеткелди баш удур хынамчалыг чорудуп, кажааны септеп чылыглап, чаш малга, төрүүр хойга четчир сигенни белеткеп ап турар.

Коммунист Лузу Бараан мурнакчы ишчи, идепкейлиг хөй-ниитичи. Ол кедээ Совет депутадынга каш удаа соңгуттуруп келген. Депутат хүлээлгезин багай эвес күүседип, соңгукчуларның саналдарын, чагыгларын боттандырар дээш сагыш човангыр ажылдап турар. Эрес-шудургу малчын эрткен чайын 350 баш дуңгуш хойну хүлээп алгаш, хүр-чаагай кыш ажырып, чаш төлдү бүрүнү-биле камгалап алырын хүлээнген.

А. ДОРЖУ.

МЕРГЕЖИЛИ БЕДИП ОРАР

«Тэзли» совхозтуң аныяк хойжузу Санчат Шулуунуң ажыл-ижи-биле таныжар дээш Кызыл-Даг суурдан үнгеш, Хараган-Бажы деп черже хаптывыс. Удаваанда чедип келдивис. Аныяк ог-бүлениң культурлуг, бай-шыдалдыг чурттап, ажылдап чоруурун өгге кире бергеш-ле эскерип болур.

Шулуу 1962 чылда Кызылга чолаачылар курузун доосказ, совхозунга ээп келгеш, слесарьлап берген. Ийи чыл ажылдап турда, хойжулар негеттинип берген. Аныяктар ынчан совет ог-бүлени тургузуп, ниитиниң малын кадарып эгелээннер. Оон бээр эвээш эвес үе эрткен. Ол чылдар оларга улуг шылгалда болган. Ынчалза-даа хойжу ог-бүле ону ажып эртип, төрүүр хой малдап келген үезинде совхозтуң мурнакчыларының одуруундан үнмейн келгеннер. Чыл келген тудумна ажылынга мергежип, оон-биле оларның күш-ажылчы көргүзүглери бедип орган.

— Тоску беш чылдың тодарадыкчы, дөрткү чылында бистиң көргүзүүвүс мурнуку чылдардан бедик болду. Чүс хойдан-на 105 хураганны доруктуруп, бир баштан-на 2,5 кг дүктү кыргып алдывыс— деп, Санчат Хертекович өөрүшкүлүг чугаалады.

Күш-ажылга чедиишкин, бедик мергежил, чоннуң хүндүткели, макталы аңаа келбес. Ону шудургу, кызымак иштиң түңнелинде чедип алыр. Аныяк кадарчыларның эки ажылын оларның бо чылгы чедиишкиннери бадыткап турар.

Келир чылын оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш бүгү белеткелди хынамчалыг чоруткан. Хойжу Шулуу Сайыр-Аксында кыштаан эки септеп, дерип алган. Найгы үеде семиртилгени эки чоруткан. Чайын белеткеп алганы 15 тонна сигенни кыштаанда чедирип алган. Көк суланы база белеткээн. Кышкы үеде мал чемин цемей алыр.

— Хоювус февральда тулуктеп төрүүр. Арткан үени чөп ажыглап тургааш, хойнуң күжүн суларатпас сорулганы салган бис. Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжулары Аяк-Хээ, Хеймерек Ондарларның аныяктарга кыйгырыын деткип, оларның үлегерин эдерип ажылдаар бис—деп, хойжу тайылбырлады.

— Хөй оолдай берген үеде кандыг хемчеглер ап, канчаар ажылдап турар силер?

— Малдың черге төрүүр чоруун эвээжедир дээш, төрүүрү чоокшулай берген хойларны аалга үзүп ап даар. Оларны тургузу азыралга аңгылап каар иикпе, азы ырады кадарбас. Эмии сүттүг хойларның хураганнарын өйлеп ажаап, назыларының аайы-биле үзер. Оларның кажаазын үргүлчү курагаглап, ол өдээн солуп турар. Хой тулуктеп төрүй бергенде сакманчыктериниң ажылын бешкарып, оларның харыысалгазын күштелдирип турар бис. Бо бүгү бистиң ажылывыска улуг ндигии берип келген—деп, ол арга-дуржулгазын каксы таныштырды.

Шулуу биле Чечек чүгле мурнакчы ишчилер эвес, а идепкейлиг хөй-ниитичилер. Олар боттарының политиктиг билиин доктаамал бедидип, зоотехниктерн шиңгээдип ап, хойнуң болгаш хураганнарның аар-саар аарыгларын боттары эмнеп алтар апарганнар.

Шулуу—Кызыл-Даг кедээ Совединиң депутады. Ол хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар. Оон чуруун республиканың Хүндүлел самбразындан көрүп болур.

Ажыл-ишчи хойжу ог-бүле чонунга бараан болбушаан, ынчаар чурттап, ажылдап чоруурлар.

И. СЕДИП-ООЛ.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Арыг сеткилден найырал

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Бо хүннерде бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары МАРН-ның III съездизиниң болгаш МАР-ны чарлааныының 50 чылын таварыштыр болур байырлалдарга киржири-биле Совет Эвилелиниң шыырагангай партия болгаш күрүне удуртукчузу, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сураглыг өскү ажылдакчызы, тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш могаг чок демиселчи, моол улустуң улуг өннүү Л. И. Брежнев баштадыр совет партия-чазак төлээлериниң бистиң чуртувуска чедип келирин канчаар-даа аажок улуг өөрүшкү-биле манап турар деп, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАРН-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Жамбын Батмунх медеглээн. Эш Л. И. Брежневтиң аян-чорук кылып моорлап келири МАРН биле СЭКП-ниң, моол болгаш совет улустарның арыг сеткилден акы-дуңмалышкы найыралының чайынначак көргүзүү боор илерээр деп, ол онзалап демдеглээн.

МАР-га болур деп турар байырлалдар-биле холбаштыр Ж. Батмунх СЭТА-ның Улан-Баторда корреспондентизинге интервью берген. Моол улустуң политиктиг болгаш социал-экономиктиг кол-кол чедиишкиннериниң дугайын чугаалап тура, оон онзалап демдеглээни болза, эрткен чартык чүс чылдың дургузунда Моол аграр-үлетпүрлүг социалистиг күрүне болу берген. Бистиң бүгү-ле чедиишкиннеривис Моолдуң Араттың Революстуг Намынга удуртурган моол улустуң чүткүлдүг демиселиниң база Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның өзүп турар деткимче, дузаламчызының түңнели болур.

МАР болза социалистиг дем каттыштырылгазының быжыг звеноларының бирээзи боор турар, бистиң торлуш чок бурунгаар шимчээшкиннивистиң эң чугула үндезин магадылалдарының бирээзи чогум-на шак ында деп, Ж. Батмунх медеглээн.

Делегейниң ийиги дайынының төнериниге чедир-ле социалистиг делегей бистиң ийи чурттарывыстан — ССРЭ-ден болгаш МАР-дан тургустунуп турганы билдингир болгай. Улустар аразының харылзааларының чаа, социалистиг хевириниң эге баштайгы үлегери болур МАР биле ССРЭ-ниң деңэргелиг акы-дуңма харылзаалары чартык чүстен ажыг чыл тоогулуг. Ол харылзаалар В. И. Ленинниң болгаш Сухэ-Баторнуң шуут киржилгези-биле доктаап тургустунган деп чүвеге чоргаарланып турар бис.

Моол Арат Республика бодунуң догуннап келгениниң бүгү үезинде дургузунда тайбының болгаш улустар аразынга найыралдың политиказын өскерлиш чок чорудуп келген болгаш чорудуп турар. МАР-ның тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказының алыс утка-шынарын бистиң партиявыстың программазында болгаш МАРН-ның XVI съездизиниң шиитпирлеринде тодараткан.

Бистиң даштыкы политикавыстың быжыг үндезини болза Совет Эвилели биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле эвилелдиг, найыралдыг, бүгү талалыг болгаш сырый кады ажылдажылганы бүгү хемчег-биле быжыглаары болур деп, Батмунх онзалап демдеглээн. Совет Эвилели-биле бузулбас найыралды быжыглаары—бистиң чуртувустуң хостуг болгаш хамаарышпас чоруунуң магадылалы, МАР-га социалистиг ниитилелди чедиишкинниг тургузарының кол факторы ол-дур.

РЕАКЦИЯНЫҢ ЧИМЗЕНИИШКИННЕРИНГЕ УДУР

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның соңгу талазында Бихар штатка сөөлгү үеде политиктиг ажылдакчы Дж. Нарайанның авыястыг лозуннарын долгандыр эвилелдежип алган реакцылыг партиялар болгаш организациялар калчаалыг сурталал тарадып турар апарган. Ол партиялар чурттуң экономика бергелеринге таваржып турарын ажыглааш, чер-черниң эрге-чагырга органнарынга удур дуржок демисел чорудуп, Индияның төп чазаан халаштырар дугайында негелде салып турар.

Нарайанның болгаш оон-биле сулчээлешкеннериниң дуржок авыястыг сурталын чурттуң массалыг демократтыг организациялары, нацияның патриотчу бүгү күштери шиитпирлиг буруу шаап, удурланып турар.

Штаттың найысылалы—Патна хоорайга Компартияның болгаш башкарыкчы индий национал конгресс партияның кыйгырыын ёзугаар болган массалыг митингилер болгаш чыскаалдар реакцияның күштеринге ажылчы чоннуң төлептиг өйтүр шавыышкын бээр шиитпирлиин илергейлеп көргүскен.

Чурттуң экономика талазы-биле хамаарышпас чоруун быжыглаарынга удур, ажылчы чоннарның демократтыг чаалап алышкынарынга хора чедиреринче угланган реакцияның оралдажышкыннарын чурттуң чөөн үзелдиг, демократтыг бүгү күштери соксадыр ужурлуг деп, Компартияның Национал Чөвүлелиниң Чиигине секретары Раджешвар Раонуң Делиге үндүрген кыйгырыында чугаалаан.

УЛАМ ЫҢАЙГЫ ЧАВЫРЫЛДЫРЫЫШКЫННЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың президентизи Дж. Фордтуң аразынга Владивосток районунга ам болур ужуражылышкын Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразында харылзааларда дүшкүүрлүг чорукту улам ыңай чавырылдырарының чорудулгазын хөгжүдеринге чугула ужур-дузалыг болур деп, америк-совет харылзаалар талазы-биле комитеттиң даргазы Фред Нил медеглээн.

СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга Ф. Нилдиң демдеглээни болза: талаларның ол ужуражылышкынны чорудар деп шиитпирлээн чоруу Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттар улам-на калбак болгаш хөй талалыг апар чыдар чавырылдырыышкынның политиказын хамызы-биле барымдаалап артпышкан турарлар дээр дугайын херечилеп турар-дыр. Бистиң чурттарывыстың аразында совет болгаш америк улустарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар кады ажылдажылга боддуңуп болур болгаш черле эргежок чугула дээрзин амыдырал бадыткаан деп, ол онзалап демдеглээн.

Ф. Нилдиң бодалы-биле алырга, эң-не янзы-бүрү талаларга, ылаңгыя садыг-экономиктиг харылзааларның талазынга совет-америк харылзааларның чедиишкинниг хөгжүлдези аңаа херечи болур. Экономиктиг харылзааларны калбартыры бистиң чурттарывыстың аразынга политиктиг эки харылзааларны доктаадырынга дөгүм болур, а ол чорук бодунуң ээлчээнде делегейге чогумчалыг чорукту болгаш бүгү делегейге тайбыңны хандырарынга дыка чугула деп, ол медеглээн.

Л. И. Брежневтиң Дж. Форд-биле ужуражылышкыны бистиң ийи чурттарывыстың аразынга сөөлгү чылдарда чедип алдынган бот-боттарын билчир чорукту улам ыңай хандыладырынга дузалаар дээрзинге чигзиниг турбас деп, Ф. Нил онзалап демдеглээн.

Япон-америк чугаалажыышкыннар

ТОКИО. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Дж. Форд биле Японияның премьер-министри К. Танаканың аразында чугаалажыышкыннар мында доозулган.

Капиталистиг делегейниң таваржып турар экономиктиг бергелерин ажып эртерде улустар аразының кады ажылдажылгазын быжыглаарының эргежок чугулазын талалар чугаалажыышкыннарының түңнелдериниң дугайында кады кылган дыңнадыында онзалап демдеглээннер.

Японияның премьер-министри болгаш АКШ-тың президентизи чепсегленниишкинниң кызырып кызыгаарлаарынга, ядролуг чепсекти контрольдаарын доктаадырынга бүгү чурттарның улам ыңай күженишкиннериниң эргежок чугулазын демдеглээн, ядролуг чепсекти нептередирин болдурбас болгаш ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга калбаа-биле ажыглаар дугайты кыйгырган.

Ийи талалар аңгы-аңгы социал системаларлыг күрүнелер-биле чугаалажыышкыннарны деткип, санал-оналды солчуп турган, делегейде дүшкүүрлүг чорукту улам ыңай чавырылдырарын деткиирин хүлээнген.

Нефть тып турар чурттарга ыйнышкын көргүзер сорулга-биле нефть хереглээр чурттарның кады хемчеглер чорударының дугайында АКШ-тың саналынга Японияның чөпшээрежип турарының дугайы дыңнадыгда кирбээн. Ынчанмыже ол айтырыг бо чугаалажыышкыннарның кол темазының бирээзи турган деп, парлалга демдеглеп турар болгай.

Ядролуг чепсек чүъктээн америк корабльдериниң япон порттарга кээп турарынга Японияда удурланыышкыннарны АКШ-тың канчаар көрүп турарының дугайында айтырыгны дыңнадыгда база ыттавайн эрте берген. Ынчаарга К. Танака чугаалажыышкыннар үезинде ол айтырыгже Дж. Фордтуң онза кичээнгейин угландырып турган болгай.

Япон журналистер клувунга ноябрь 21-де чүве чугаалап турган, президент Дж. Фордтуң медеглээни болза, экономика талазы-биле чидигленген айтырыгларны шиитпирлээрде АКШ биле Япония бир демниг хөделир ужурлуг. Америк улус дыка берге үелерде чурттап турар. Келир үеде-даа улуг бергелерге таваржырын америк улус билир. Акшаның үне чокталыышкынындан качыгдап, кудулап бадыышкынга таваржып турар бис, өртектер өрттап, оттулар чүүл болгаш чигэт чедишпестеп турар. Америка ол айтырыгларны кара чааскаан шиитпирлеп шыдавас, чүгле демниг күш-биле кады шиитпирлээр херек деп, ол чугаалаан.

Тайбыңны хандырарының айтырыгларының дугайын чугаалап тура, АКШ-тың президентизиниң медеглээни болза, Курлавырларывысты болгаш боттарывысты үреп-таалаашкынга эвес, харын тургузуушкунга, чаагайжыдылгага бараалгадыксап турар бис. Олдарывысты тулчуушкунче база катап чорударын күзевес бис.

АНГЛИЯ. Англияның Мурнуу-Африка Республика-биле харылзаа тудуп турарынга удурланыышкын илергейлээриниң чыскаалы Лондонда камгалал министерствозунуң бажыңының чанынга болган.

Мурнуу-Африка Республикада апартеид политиказынга удур шимчээшкинниң инициативазын ёзугаар организастаан ол чыскаалга парламент кежигүннери 20 лейбористер киришкен. Хөй-ниитиниң төлээлекчилери мурнуу-африка ёзу-чурумну-биле чарган шериг дугуржулгаларын өскертирин чугаалажып көөр дугайында лейбористерниң социгулда мурнунда аалаашкынын күүседирин негээн үтүүлгезин Великобританияның камгалал министринге тутсуп берген.

ЧУРУКТА: камгалал министерствозунуң бажыңының чанынга болган чыскаал.

И. ТИТОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

АКЫ-ДУҢМА МООЛ, ЧЕЧЕКТЕЛ-ЛЕ!

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

Чойбалсан — үлетпүрнүң эң улуг төвү. Мында эки пышарлыг эът продуктуларын бүдүрүп турар улуг комбинат ажылдап турар. Чазап сиилбир талазы-биле уран талантылыг мастерлер ол бүдүрүлгеде ажылдап, мыйыстардан янзы-бүрү белек чүүлдерни дыка чараш кылдыр кылып турар.

Чойбалсан хоорайда Совет Эвилелиниң Маршалы, Совет Эвилелиниң дөрт дакпыр Маадыры, МАР-ның Маадыры Г. К. Жуковтуң бичии ыяш бажыңчыгажынга база чордувус. Ынчан совет-моол шериглерниң каттыжыышкынын генерал Г. К. Жуков командылап турган.

Ооң соонда бистиң делегациявыс Халхинголга чеде берген. 1939 чылда япон милитаристер-биле дайынга эрес-маадырлыг тулушкан, амы-тынын берген моол база совет дайынчыларның тураскаалынга мөгейип, чечектер салгылаан бис.

Халхинголдуң девискээринде «Ялант» «Тиилелге» дээр кодээ ажыл-агыйының улуг каттыжыышкыны бар. 1939 чылда аңаа чүгле оъттыг-хөлдүг он шаа кижи ажылдап турган. Бис хойжу Дорждуң өөнге кирдивис. Ол ог-бүледе үш кижи — хойжу боду, ооң кадайы база оглу ажылдап турар болду. Оларның кодан(ын)да 1700 хой бар. Олар 100 торуур хой бүрүзүнден 90 хураганны алган чораан. Бо хойжунуң дуржулгазы улуг. Ол чүгле май 1-ден ноябрь 1-ге чедир үе иштинде безин одар-белчиирин солуп, 21 катап көшкен болган. Ынчангаш ол хойларны көнчүт эки семиртир турган.

Моол эмчи Овгон Бургэдтиң чугаазы солун болган. 1945 чылда, кажан ол чүгле үш харлыг турда, ада-иези аараш, чок болганнар. Ол ооңге кара чааскаан арткан. Моолга ажылдап турган совет эмчи Соловьева ол бүгүнү дыңнаан кааш, бичии кижиниң амы-тынын алган. Овгон Бургэд ол эмчини ийи дугаар авазы кылдыр санап чорууп, ол ССРЭ-ге келгенде, аңаа үргүлчү баар. «Совет улустуң салым-чолу — мээң салым-чолум»,— деп, ол чугаалаар чораан.

Бистиң делегациявыс Улан-Баторга келирге, Төп моол-совет найырал ниитилелиниң даргазының оралакчызы Д. Цэвэгмид уткээп алган. Ол — профессор, чогаалчы, Москваның күрүне университединиң хүндүлүг доктору кижи.

Ооң сактыышкыннары солун. 1931 чылда Д. Цэвэгмид Убса-Нур аймакка башкылап турган. Ынчан моол уруглар улаштыр улаштыр тиккен алды өгге кичээлдеп турган. Ынчан чүве бижиир карандаш безин чок. Ол үеде аңаа ажылдап турган совет эмчи биске 25 карандаш берген, аңаа дедини-ле өөрээн бис деп ол сактып чугаалаан чүве.

Ынчан өөреникчилер кыдыраат деп чүвени билбес-даа турган. Өөреникчи бүрүзү үс-биле чагааш, хүлден кааш калбак ыяшка шиш баштыг чиңге чарты-биле чүве бижиир турган.

— Бөгүнгү Моолду кижи көргеш, аас-кежик, өөрүшкү хайныгып келир-дир — деп, ол чугаалаан.— Чаа Моолдуң кижилери янзы-бүрү эртем-билиглиг, олар нарын машина-техниканы сагыш дег башкарып ажылдап турар. Дээрниң делгемнеринде амгы үениң агаар корабльдери согуннаалдыр кылыйтып турар, оларны база-ла моол кижилер башкарган. Эртем-техника болгаш уран чүүл бистиң чуртувуста чечектелип сайзыраан.

Партия болгаш күрүнениң хоочун ажылдакчызы Б. Бадарг-биле ужуражылга солун болган. 1940 чылда ол эш Цеденбал-биле Тывага келип, ТАРП-ның XII съездиниң ажылынга киришкен. «Ам Тывага барып, Кызылды көөр болза, таныттынмазы-биле сайзырап хөгжээн боор але?» — деп, ол айтырарга: «Биске чедип келгеш, республикавысты сонуургап көрүңер»— деп, ынчан чугаалаан мен.— Кызыл хоорай сайзырап турар. Ынчангы эрги ыяш бажыңнар барык чок. Улуг-улуг кудумчулар шуптузу асфальттыттынган. Хоорай чаартынып, чаагайжыды туттунуп турар».

Тыва дугайында чугаалап бээривиске, ол хөлчок сонуургаан.

АКЫ-ДУҢМА Моолга чоруп турган. моол улус долгандыр туруп турар агаар-бойдусту, ылаңгыя аң-мең, дириг амытаннарны кайы хире камгалап, кадагалап турарын бистиң делегациявыс магадаан. Улан-Баторну долгандыр чүс-чүс тонлер, сыын-мыйгактар амыр-шалээн оъттап чоруурлар. А Халхинголдуң кыры-биле самолёттуг ужуп чорааш, муң-муң куштарны база ховуларны шыва алган өөр-өөр чээрениерни магадап көрген бис.

Эш Ю. Цеденбал бистиң делегациявыс-биле ужурашкаш, моол-совет найырал айының политиктиг ужур-дузазын онзалап демдеглээн. Ол дээрге бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң чугула ажылы деп айыткан.

Эш Ю. Цеденбал МАР-ның барык аймактарының ылаңгыя Убса-Нур аймактың кожазы Тыва-биле найыралдыг харылзаазын бедик-биле үнелээн.

Моол-совет найырал айы Моолда эң бедик деңнелде эртип турар. Партия, күрүне албан организация черлеринде, күш-ажылчы коллективтерде политиктиг ажыл улам калбарган. Бүгү чурт лозуң, плакаттар, чурумалдар, рекламалар-биле шиметтинген. Коллектив бүрүзүнде хуралдар, митингилер, найыралдың кежээлери эртип турар. Моолда үш дугаар кижи бүрүзү-ле моол-совет найырал ниитилелиниң кежигүнү.

Бистиң ийи чуртувустуң акы-дуңма улустарының найыралы моон соңгаар-даа улам быжыгар. Ону кандыг-даа күштер моондактап шыдавас.

Моол Арат Республиканың тургустунганының 50 чыл оюнуң байырлалын таварыштыр, бүгү совет улус-биле бир демей, Тыва АССР-ның ажылчы чоннары акы-дуңма моол улуска изиг байырын чедирип, оларга күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерни күзеп турар.

Х. ТОКА,
Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар чериниң даргазының оралакчызы.

МЕДЭЭЛЕР МЕДЭЭЛЕР МЕДЭЭЛЕР

Чаартыкчы саналдар

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, бар техниканы чеп ажыглаарынче угланган ажыктыг, чаартыкчы саналды киирерин бодап чоруур кижилер Ак-Довурактың «Тыва даг-дүгү» комбинадында эвээш эвес. Ындыгларга дуңзаалакчы Павел Моңгуш, электрослесарь Виталий Поляков, даг-дүгү саваалаар машинаның башкарыкчызы Анастасия Ильина, үүрмектекчи Раиса Ортун-Назын, цех механиги Валентин Колосов болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Олар чүгле эки бүдүрүлгечилер, хой-ниитижилер, чаартыкчылар эвес, харын чарыштың чаа чүүлдүң мурнакчы дуржулганың нептередикчилери. Оларның чаартыкчы санал-оналын бүдүрүлгеге нептереткенинден комбинат муң-муң рубльдиң камналгазын алган.

Фабриканың ажыл-ишчилери 59 муң тонна даг-дүгүн бо чылын бүдүрерин хүлээнген. Ону чедиишкиннг күүседиринге чаартыкчылар төлептиг үлүүн киирип турарлар.

Д. ЕНДАН.

* * *

Улусчу университет

1974—1975 өөредилге чылында экономиктиг билиглерниң улусчу университеди Шагаан-Арыгда ажылдап эгелээн. Ында тус-тус ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери, партия, совет ажылдакчылар — шупту 60 ажыг кижи хаара туттунган. Баштайгы кичээлге олар Москваның Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын өөренген. Улусчу университеттиң чөвүлелиниң чеди кижи составтыг кылдыр тургузуп, өөредилгени айда ийи катап чорударын доктааткан.

Партия, комсомол ажылдакчыларының, колхозчуларының болгаш совхоз ажылчыннарының экономиктиг өөредилгезиниң чаа чылда сорулгаларын айтып, ооң шынарын бедидерин, алган билиглерни амыдыралга билдилиг ажыглаарын СЭКП-ның Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оол университетти ажыдып турда чугаалаан.

Д. АРАКЧАА.

* * *

Кодээ ишчилерге бараалгадыр

Тываның хөгжүм-шии театрының артистериниң база бир бөлүү Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарының кодээ ишчилеринге уран чүүлүн бараалгадыры-биле аъттаныпкан. Олар К. Кудажының «Долуманың хуулгаазыны» деп шиизин көргүскүлээн, лекция-агитациялыг концертти үндүрер. Тыва АССР-ның улустуң артизи Кара-кыс Мунзук тыва улустуң «Өдүген Тайга», «Дембилдей», «Ырлажылы» деп ырларын Моңгуш Кертик-оолдуң үделгези-биле ырлаар, «Авам көрген болза» деп болуунуң шүлүүн номчуур. Артистерниң үнүүшкүнү ноябрь айның төнчүзүнге чедир үргүлчүлээр.

Н. КАРТАШЕВ.

* * *

Парлалгадан үнген

Тыва АССР-ның Дээди Совединиң ушку чыыжының чедиги сессиязының хуралының чорудулгазының талазы-биле стенографтыг отчётту тускай номчуугаш кылдыр Тываның ном үндүрер чери парлап үндүрген.

Аныяктарны бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчидерин доозар талазы-биле СЭКП-ның XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседип турарының дугайында илеткелди аңаа дыңнап чугаалашкан. Илеткелди болгаш сессияга депутаттарның саналдарын дотуу-биле ында берген. Оон аңгыда Тыва АССР-ның Дээди Совединиң Президиумунуң хүлээп ап турганы Чарлыктарын база өске-даа документилерни парлаан.

Филология эртемнериниң кандидады Х. С. Алдын-оолдуң «Үжүглелдиң бижилгези» деп аттыг, тыва школаның бирги клазынга чарашты бижииириниң үлегерин көргүскен кыдыраажын үндүрген. Бо башкыларга болгаш өөреникчилерге ажыктыг.

М. ЭРТИНЕ.

БОЙДУС УЛУҢУ

ОЛЧА ОМАКТЫГ ЧОРУҢАР

Бо тодарадыкчы чылда Тожунуң «Тоора-Хем» совхозундан 1974—1975 чылдарның күскү, кышкы аңныыр сезонунга киржири-биле шупту 150 шилиндек аңчылар аъттанган. Олардан 110 кижи чары-биле ыраккы тайгалардан, а арткаңнары чоок сыннардан аът-биле аңнаарлар.

Бо чылын совхозтуң аңчылары 50 муңдан эвээш эвес рубльдиң «чымчак алдынны» терээн чуртка киирер деп бедиткен хүлээлгени алган. Ол болза районнуң ниити планныг онаалдазының 50 ажыг хуузу. Аъттанган аңчыларның арызында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестол, хоочун аңчылар Ак Мырлаа, Кол Нагазы, херээжен аңчылар Бараан Хувснова, Елизавета Кенден болгаш оон-даа өске сураглыг кижилер хөй. Ол ышкаш Александр Даржаа, Кызыл-оол Бичемей дээн ышкаш хөй аныяктар база эрге дуржулгалыг аңчылар-биле кады үнүпкеннер.

Чылдың байдалы (хар-чам улгадып, кыш эрте дүжүп турар) аңчылардан улуг күштү, быжыг тура-соруктү негээр апаар. Ынчалза-даа совхозтуң аңчылары бо чылын алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседиринге бүзүрелдиглер.

«Олча-омактыг чоруңар, аңчылар» деп олар аал-оранындан үнүп турда эш-өөрүнүң чагыын бодап, аңчылар бо чылгы тывыышчы сезонун органзастыг эгелээн.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

БАЗА КАТАП АЪТТАНЫПКАН

Өлүк тывыжынга ооң кирип келген стажы бо чылын 37 чыл болган. Ооң төрүттүнген өскен чери Тожу болганда, кара чажындан билир ажылы ол деп чугаалап болур. «Тоора-Хем» совхозтуң аңчыларының даңзызында ооң адыбажын Ак Көктеген деп номчуп таныжып болур. Чыл санында-ла ол аттың дужунга 5-тен 10 чедир кишти, 100—300 хире дииңни болгаш өске-даа аң-өлүктү көрүп болур.

Ак Көктеген — Тожунуң хоочун херээжен аңчыларының бирээзи. Аңчы сезону келир-ле, ол чарыларын хүлээп алгаш, тайгаже аъттаныптар.

Ол чүгле дуржулгалыг аңчы болурундан аңгыда, хой-ниитиниң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип чоруур активчилерниң бирээзи. Район Совединиң депутады, совхозтуң Май 1 салбырындан аъттанып чорупкан бөлүк аңчыларның агитатору. Бо чылын Тожуда хар улуг болгаш эрте дүшкен болза-даа, ол 5 кишти, 250 дииңни белеткеп черлеринге дужаар деп социалистиг хүлээлгени бодунга алгаш, чоокта чаа бодунуң 38-ки аңныыр сезонунче база катап аъттаныпкан.

Д. АЙЫР-САНАА.

ДИИҢЧИГЕ

Эртежи куш ушкалак,
Эртенги хүн үнгелек,
Кышкы тайга удувушаан.
Кырда шуурган улувушаан.

Салган одааң чалыныг,
Ооргалап чыдар сен,
Оон тургаш, хандызыг
Шайың аартап орар сен.

Дээскиндир кыйгагар,
Сыннар сирти карарар,
Дээр аяс, кылагар,
Сылдыс караа чивеңнээр.

Өйлеп-өйлеп, ыяштар
Ак хар тонун кактаныр.
Ожук баткаш, карактар
Арныңдаа шывайлыр.

Сактырыңга, тайгада
Дириг чүве коңгүс чок.
Шаарарган аргада
Диин безин изи чок.

Ынчалза-даа билир сен,
Ынаныжың салбас сен.
Черниң кыры чырып кээр,
Сеткил. чүрээң ырлай бээр.

Куштар хөлзеп, мыжыраар,
Күртүлер-даа хүлүрээр,
Ынчан чорук диңчиктер
Ында, мында хү-үт!—дижир.

«Адар-чүве арбын-дыр»
Сыгыр-оъктуг холуңда.
Шынап аңчы болзуңза,
Ам сенден хамааржыр.

Салим СҮРҮҢ-ООЛ.

КУРУГ КАЛДЫВЫС

Эрзин районнуң девискээри аъргa-арыг-биле байлак. Ынчангаш тус черниң чурттакчылары аңнаарынга хандыкшылдыглар. Ындыг турбуже аңныыр сезонунуң үезинде аңчыларже эвээш кичээнгей салдынып, оъ-чемзек болгаш аңныыр биледи-биле чедир хандырбайн турары арай хомуданчыг. Районда аңныыр чери бо сезонда четпес ажылдаан. Аңчыларга боттуг дузаны өйшаанда каткан болза, бо чылын «чымчак алдынны» хөйү биле тып болурунуң бүгү аргалары бар турган. Тайгада аң-мең бо чылын мурнунда чылдарга бодаарга хөй дээрэни баштай аңнап үнген аңчыларның олчазы бадыткап турар. Үстүнде шаптыктарның уржуу-биле бистиң Ленин аттыг колхозтан эвээш аңчылар аъттанган. Олардан Чавынчак Ария, Ендан Эрес, Дүлгү Мөңдүл тус-тузунда 150—200 чедир дииң олчалыг ээп келгеннер.

Мен база бичемден өлүк тывыжынга үлүүм киирип чаңчыккан болгаш бо сезонга киржири-биле оък, аңныыр биледи алыр дээш район төвүнге дөрт хүн улаштыр четтим. Түңнелинде чүде-даа чок куруг калдым. Ол чүүлдерни харылап турган Дульбаа Баадыр ээ-харысаалга чок ажылдаанындан чамдык аңчылар аңнап чорбайн барганы ол.

Э. ДАКТЫН,
аңчы.

* * *

ЭЭЗИ ЧОК ХӨЛ

Шаанда Тываның бойдус байлааң илередип тывар, ону чонга бараан болдурар ажыл чорбайн турган. А улуг Октябрьның ачызында тыва черниң бойдус-байлаа улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге, амыдырал байдалды экижидеринге дөгүм болуп турар. Мээң өгбелеримниң чурттап чораан Сүт-Хөлге балык салдынганындан бээр каш чыл эрти. Ооң мурнунда аңаа балык салып естүрер хамаанчок, орта эштип, чунуп безин болбас, ыдыктыг чер турганын улуг назылыг кырганнар чугаалажып орар.

Хөлге баштайгы удаа салдынган балыктар ам аажок өскен, оларның дириг деңзизи бирден ийи килограмм чедип турар. Черле республиканың девискээри балыктыг хөлдер, хемнер-биле байлак. Ындыг болзажок, балыкты, оон кылган продуктуларны бис өскээртен хөлү-биле киир дажыглап турар бис. Ынчангаш Сүт-Хөлдүң балыын өстүрери, оон балыктаарын чурумчударының дугайында солуннарга удаа-дараа бижип турзажок, чөпшээрели, чөпшээрел чогу билдинмес кижилер (ылаңгыя дүне) оон-моон келгилеп, хөй балыкты четки-биле кырып турары хараадаанчыг. Ээзи чок болган бо хөлге Кызыл, Чадаанадан «балыкчылар» хөй келгилээр. Бо хөлдү ээп ажыглаарын хандырар талазы-биле маңаа хамаарыштыг организациялар бир хемчээн дарый алыры чугула.

О. ДОРЖУ.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканы ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, хар чагбас. Барыын угланыышкынныг хат кошкак болур.

Агаарның температуразы даглыг районнарга 1—6, өскелеринге 7—12, Кызылга 7—9 градус соор.

Чаан төрүпкен

Чаан төрүптерге, ооң оглун Алмаз деп шолалап каан. Ол чаан оглу Алма-Атаның зоопарыгынга төрүттүнгеш, ам бир айлай берген. Алмаз—индий Пальма биле Дубас чааннарының хеймер оглу. Оларның дуу оглу—дөрт харлыг Баадыр—ам Караганда зоопарыгында чурттап турар.

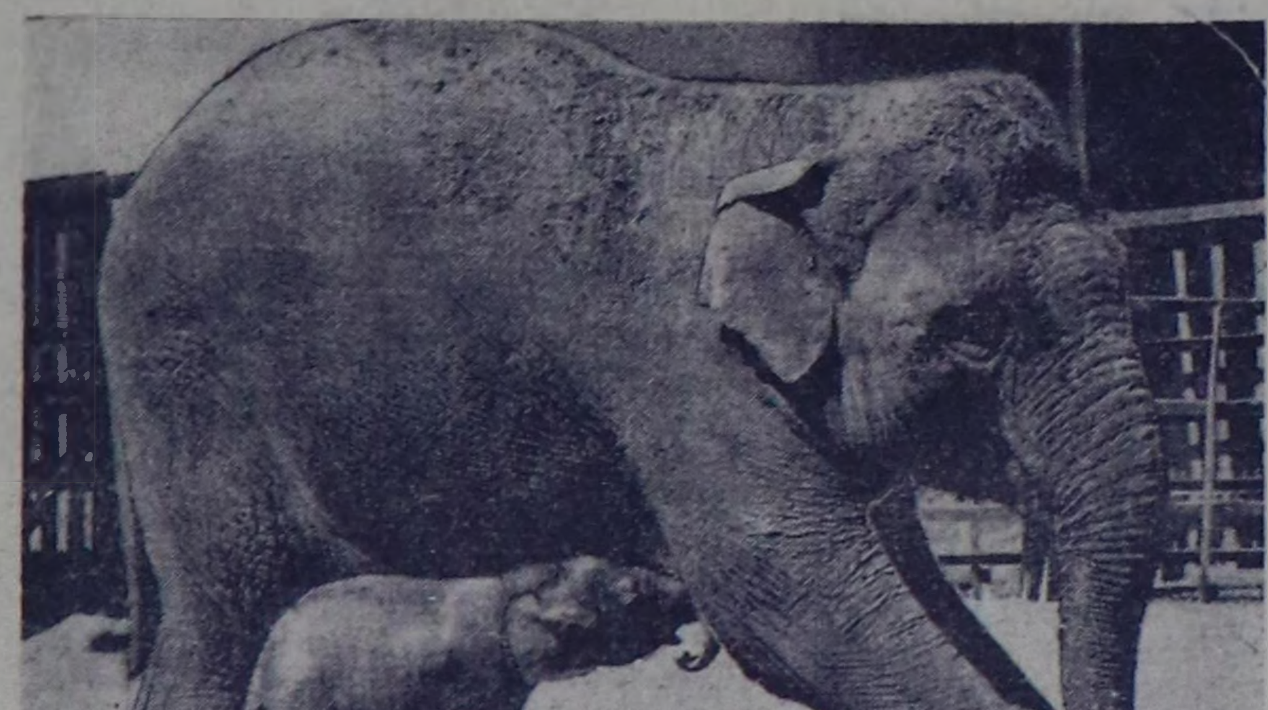

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ «Кышкы хадыннар» деп фотоэтюду.

Пальма биле Дубас ховар дээн толзүрек ада-ие болган. Ие чаан оглундан черле ыравас, өскелерниң чкерип каарындан ону чажырып, ооң тодут-догаа турарынче сагыш салыр. Дубасты ооң чаан оглунче салыптарга, кайгамчык уян чаңының көргүскеш, оглун чааскаан азырап дей берген—оглунче чүнү-даа, ооң иезин чааны безин чагдатпастааш, зоопарк ажылдакчыларын дажап турар апарган. Пальма аажок сагышсыраш, мөөреп туруп берген—чаш чаан оглун азыраарының чуруму өскерли берген. Чаан оглунуң деңзизи 100 килограммдан ажа берген-даа бол, ам-даа иезиниң сүдүн ээп турар-ла болгай. Сагыш човангыр аданы дораан чайладыр деп шиитпир үндүрген. Ам Пальманың оглун азыраарынга шаптыктыг чүве-даа чок, оглун узун хаайы-биле эргеледи аарак тудуп турган, чемгерип алыр. Ооң чиир чем дээжизинде чигир, тыква, арбуз, чүүл-бүрү кадык аймаа бар. Пальманың яблок биле кукуруза чиксээри аажок. Алмаз иезин хөлчок оттүнер: кукуруза мойтактары-биле ойнаар, хаайы-биле сүт киир тыртынмы алыксаар. Амдыызында чуну-даа канчаары аңаа берге.

Чааннарже зоопарк ажылдакчылары дески сагыш, кичээнгей салып турар. Олар эки байдалдыг азырадып, четче хоолулуг чемнер чип, тускай тургузуп каан хөлдерге эштип ап турар.

Алма-Ата зоопарыгында ол амытаннарның азырадып турар байдалы таарымчалыг, турар чери чылыг, хөй ногаап үнүштерлиг, оларның төлдерлиг болурунга ол догуу боор турар. Зоопарк 2 муң 300 чүзүн амытанныг. Суматра болгаш Амур пардарын, гималай адыгларын, пантераларны, ирбиштерни, бегемоттарны кажаа-хорааа кадагалап турган оларны төлдүргени, аңаа чаан төрүпкени—онза ховар таварылга болган.

Мындаа чаа Алма-Ата зоопарыгын чаартырының телевиделин бадылаан. Ук зоопарк 200 ажыг гектар шөлдүг болур, аңаа амытаннарны чайгаар бүткен бойдустуг байдалга азыраар дээн.

ЧУРУКТА: чаш чаан оглу амдыызында чүгле чаан сүдү-биле доругуп турар.

Ю. КУИДИННИҢ фотозу.

ИМА.

ДЕМИСЕЛ ЧИДИГЛЕНГЕН

Шыдыраага Тыва АССР-ның чемпиону ат дээш найысылалдың шыдыраа клувунда болуп турар маргылдааның алдыгы салы доозулган. Маргылдаа соолзүрээн тудум-на ойнакчыларның аразында шаңналдыг чер дээш спортчу демисел улам чидигленген.

Алдыгы салыгда Кызыл хоорайның чемпиону В. Стифоров К. Саянны, Ооржак Кызыл-оол О. Сендашты, Ооржак Мижит-оол С. Хертекти, Х. Урусов С. Нурзатты, П. Беркович С. Пановту уткан.

Н. Шишигин—С. Идам, Х. Ондар—М. Моңгуш, Ооржак Борбак-оол—Б. Дүзүгбан оларның салыглары хайым болуп доозулган.

Спорт мастеринге кандидат Ш. Адыг-оол биле Л. Моховтуң салы соңгаарлаттынган.

Турнир таблицазын Николай Шишигин баштай берген. Ооң саны 5. Каа-Хемниң шыдыраачызы, «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону башкы Сюрюн Идам 4,5 санныг ийиги черде чоруп орар.

Херээжен шыдыраачылардан Кызылдың төлээзи Г. Ондар алды салыгдап беш саны алгаш, амдыызында өөрүн мурнай берген.

В. КУДИНОВ,
маргылдааның кол судьязы.

ЭШ ХУУЗУНУҢ УЖУРАЖЫЛГАЗЫ

Чадаананың № 1 школазының спорт залынга Бажың-Алаак, Хөндергей, № 1 ортумак школаларның болгаш хоорайның командаларының аразынга волейбол, баскетболга эш хуузунуң ужуражылгалары болган.

Волейбол маргылдаазын өөреникчилер эгелээн. Аңаа № 1 школаның уруглар командазы бирги черни ээлээн. Бажың-Алаактың төлээлери ийиги черде болганнар. Оолдардан база-ла ол школаларның ойнакчылары тиилээннер.

Баскетбол маргылдаазынга Бажың-Алаактың уруглары бирги черни бүзүрелдиг чаалап алганнар. Ийигизин № 1 школаның уруглары ээлээн. Ол-ла школаларның оолдары тиилекчилер болган.

Ооң соонда улуг улустуң баскетбол маргылдаазы болуп эрткен. № 1 школаның башкылары Бажың-Алаактың төлээлери-биле ойнааш, оларны удуп алганнар. Тиилекчи команда хоорай командазы-биле ужурашкаш, база уткан.

М. БОЛАТ-ООЛ.

Телевидение

НОЯБРЬ 22-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

15.00—ССРЭ-ниң кадык камгалал министри, академик Б. В. Петровский-биле беседа. «Медицина эртемниң болгаш кадык камгалал талазы-биле совет-америк кады ажылдажылга дугайында».
15.30—Өңнүг телекөргүзүг. «Бистиң адрезивис — Совет Эвилели».
16.30—«Театр ужуражылгалары».
18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—Уругларга. Мультфильм.
18.55—Телемедээлер.
19.05—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.10—«Социализм делегейи». Моол Арат Республиканың тургустунганындан 50 чыл болганынга.
19.40—«Чапаев». Уран-чечен фильм.
21.45—Уран чүүл мастерлериниң концерти. Ашхабадтан дамчыдылга.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Проша дажы» 10.00, 11.40, «Оклахома боду хевээр» 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Опчок алышкылар» 9.00, 10.40, 14.00, 15.40, «Соңгу чүъүң рапсодиязы» 12.20, 17.20, 19.00, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаа бажыңче көшкени» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Диканька суур чоогунга кежээлер» 15.00, «Кыстың даңгыраа» 17.00, «Ажык ном» (1-ги, 2-ги сериялары) 19.00 шактарда.

Силерге 441800 ойнап алышкыннар

1974 чылдың декабрь 30-де Москва хоорайга күрүнениң 3 хуулуг ойнаашкынныг иштики чээжиниң талазы-биле ойнаашкынның 68-ки тиражы болур.

Ол тиражка 441800 ойнап алышкыннар таваржыр, оларның иштинде 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльдиң ойнап алышкыннары таваржыр.

Бир эвес ол чээжиниң тиражының облигациязын ноябрь 15-ке чедир садып албаан болзуңарза, ону декабрь 1-ге чедир эң-не кулуку өртээ-биле — 10 рубльдиң 10 рубль 5 копеекке, 20 рубльдиң облигациязын 20 рубль 10 копеекке садып ап болур силер. Ынчаарга декабрь 16-дан 30-ге чедир үеде 10 рубльдиң облигациязын 10 рубль 25 копеекке, 20 рубльдиң 20 рубль 50 копеекке садар. Облигацияларны садып алган кижилер чыл бүрүде ойнаашкынның сес тиражынга киржир. Ол даразында хуусааларда болур: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де.

Облигацияларны садып ап, ойнаашкынныг тиражтарынга киржиңер!

Сундуй Дамбаевич Ховалыгга 1963 чылда Кызылдың Куравтоинспекциязы черинден тывыскан ушку класстың сериязы БД №538843 чолаачы шынзылгазы читкен, ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000.

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 260.

ТС—01271

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 274 (9651) | 1974 чылдың ноябрь 23, суббота | 1925 чылда үндезинлеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

Партияның болгаш чазактың директиваларын күүседир талазы-биле аппараттың ажылынга контрольду ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунуң парткомунуң боттандырып турарының дугайында

СЭКП Төп Комитеди партияның болгаш чазактың директиваларын күүседир талазы-биле аппараттың ажылынга контрольду ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунуң парткомунуң боттандырып турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Улус ажыл-агыйын болгаш ажылчы чоннарны харылзааның чепсек-херекселдери-биле хандырарын сайзырангайжыдары, телевидение биле радиодамчыдылганы улам хөгжүдери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган сорулгаларын күүседиринге чугула черни ээлеп турар деп, хүлээп алдынган доктаалда демдеглээн.

ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунуң партия комитеди аппараттың ажылдакчыларын мобилизастаар, беш чыл планының онаалдаларын күүседиринге оларның харылзалгазын бедидер талазы-биле тодаргай ажылды чорудуп турар. Партком аппараттың ажылын контрольдаарын боттандырып турганш, боттарының албан-ажыл хүлээлгелерин болгаш партийжи даалгаларын коммунистерниң күүседип турарының дугайында оларның дыңнадыг, отчёттарын хуралынга дыңнап турар. Министерствонуң ажылдакчыларының ажыл-чорудулгазын болгаш үндүрген шиитпирлерни күүседип турарын контрольдап турарының дугайында айтырыгларны чугаалажып көөр кылдыр белеткээринге чүүл-бүрү адырларның тускай эртемниглерин болгаш калбак активти кирииштирип турар. Экономиканың чугула айтырыгларын ажылдакчыларның өөренип алырынче, социалистиг бүдүрүлгениң эртем ёзугаар эргелеп-башкарарын органызастаарынче улуг кичээнгейни салып турар. Министерствога дааскан сорулгаларны күүседиринге аппараттың организакчы ролюн бедидеринге таарымчалыг салдарны ол бүгү чедирип турар.

Кабель болгаш радиореле шугумнарын база космос харылзаазының «Орбита» системазын тудуп тургусканының түңнелинде ам Төп телевидениениң программа дамчыдылгазын Соңгу чүктүң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң девискээрлеринде хүлээп ап турар. Харылзаа шугумнарын дамчыштыр фототелеграф-биле солуннар арыннарын дамчыдарын органызастаан.

Партияның болгаш чазактың айтышкыннарының күүселдезин партийжи ёзу-биле контрольдаарының арга, хевирлерин партком четче ажыглавайн, шалыпкын болгаш ажылдаарынга хамаарышкалыг кылдыр шиитпирлеттинер хөй-хөй чугула айтырыгларны кичээнгейге албайн баргылап турар деп, СЭКП ТК оон-биле чергелештир демдеглээн.

Министерствода үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин контрольдаарының эргежок чугула системазы чок. Министерствонуң удуртукчу хөй-хөй ажылдакчылары чер-черге хаая баргылап, харылзааның республика министерстволарынга, областарның бүдүрүлге-техниктиг эргелелдеринге чогуур дузаны дески көргүспейн турар.

Аппарат ажылдакчыларының чогаадыкчы инициативазын калбартырының болгаш ажыл-ишчи мөзүзүн сайзырангайжыдарының айтырыгларынче партком четпес кичээнгей салып, күрүне планнарын болгаш даалгаларын ылаңгыя почта харылзаазын бүдүрүлге черлеринге күүседирин, эртем, техниканың чедиишкиннерин ажыглаарга чептередири хандырар талазы-биле ук ажылдакчыларның ажылын кошкак контрольдап турар.

Парткомнуң болгаш партия хуралдарынга кургулайында чедип алдынган чедиишкиннерже кол кичээнгейни углап, шүгүмчүлел боттуг эвес болгулап, чүгле эргелел аайы-биле чагырткан организацияларның адынче болганчок-ла утланып турар. Удуртукчу хөй-хөй ажылдакчылар четпестерже тоомча чок көрүп турар. Харылзааның эң чугула чамдык тудугларының аайы-биле тудуг-монтаж ажылдарының планнарын күүсетпейн баргылап турар таварылгалар бар, күш-ажылчы күштерин, материалдыг болгаш акша-хөреңги курлавырларын хөй санныг объектилерже чашканнап турар. Планны адырга ниитизи-биле күүседип турар-даа бол, харылзааның хөй-хөй бүдүрүлге-техниктиг эргелелдери арыг орулга болгаш орулгалар талазы-биле онаалдаларны күүсетпейн турар. Министерствонуң үлетпүрүнүң материал-техниктиг баазазын быжыглап турары четпес.

Министерствонуң аппарады чурттуң улус ажыл-агыйының болгаш чонунуң улгадып турар херегледерин харылзааның чепсек-херекселдери-биле хандырарын экижидеринге эргежок чугула салдарны чедирбейн турар деп, доктаалда демдеглээн. Почтаның болгаш телеграфтың бүдүрүлге черлеринде чонга телеграммаларны, чагааларны, солуннарны, журналдарны болгаш акша шилчидилгелерин чогуур үезинде чедирип бербейн турарының фактылары бар болгулап, аңаа чонуң чөптүг хомудалдары көөп турар.

Партия комитеди партийжи болгаш күрүне сагылга-чурумун бүгү ажылдакчыларның сагыырынга эргелелдер биле килдистерниң партия организацияларының роль, харыысалгазын бедидеринче четпес кичээнгей салып турар.

Демдеглеттинген четпестерни чайладырынче болгаш аппараттың ажылын партийжи ёзу-биле контрольдаарын бүгү хемчеглер-биле күштелдиринче угланган хемчеглерни алырын СЭКП ТК ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунуң партия комитединге дааскан. Партийжи контрольдуң боттуг болгаш системчиттингени мөзүлүг, массалыг болгаш дээштиг, күүселдени органызастап, кижилерни өөредип кижизидери-биле сырый холбаштырып турарын чедип алырын дааскан.

Партия организациязы харылзааның чепсек-херекселдерин хөгжүдүп, сайзырангайжыдар, чурттуң улус ажыл-агыйының болгаш чонунуң хандырарын доктаамал экижидер талазы-биле партияның, чазактың шиитпирлерин амыдыралга чугаа чок боттандырарынче аппараттың ажылдакчыларын мобилизастаар ужурлуг. Меңерелдии-биле сагылга-чурумнуг, ажылга чүгле эргелелдиң дужуп хараар чоруктуң фактыларынга эптеш чок болурунга ажылдакчыларны кижизидер, хүлээнген ажыл-ижинге ажылдакчы бүгүдезиниң хууда харыысалгазын бедидер. Ол сорулгаларга профэвилел болгаш комсомол организацияларының аргаларын, коллективтиң күжүн, салдарын улам калбаа-биле ажыглаар.

Парткомнуң, партияның хуралдарын эрттирериниң деңнелин бедидерин, четпестерин илередип, чайладырының шылгаттынган аргазы шүгүмчүлел биле бот-шүгүмчүлелди калбартырын СЭКП ТК ук партия комитединге, партия эге организацияларынга сүмелеп саналдаан. Үндүрер шиитпирлерни белеткээрин болгаш оларның күүселдезин контрольдаарын экижидерин, оларны боттандырып турарын коммунистерге үргүлчү дыңнадып турарын сүмелээн.

Кадрларны шилип алыр, ажыл-ишке таарыштыр тургузар болгаш кижизидер ажылды экижидерин СЭКП ТК ук министерствонуң коллегиязындан негээн. Партия биле чазактың доктаалдарын, боттарының дужаалдарын болгаш айтышкыннарын күүседирин удуртукчу ажылдакчыларның органызастаарынга салыр негелделерни улгаттырар, адырның ажыл-ижин шүгүмчүлекчи, ёзу-биле үнелеп көөр, үндүрген шиитпирлерниң күүселдезиниң дугайында дыңнадыгларны үргүлчү чугаалажып турар. Электри болгаш почта харылзаазының талазы-биле техниктиг дериглелгени, чурттуң чаңгыс аай автоматчыткан харылзаа системазын тургузарын дүргедедиринче кол кичээнгейни салыр, кол эргелелдерниң, эртем-шинчилел болгаш төлевилел институттарының удуртукчуларының ол айтырыгларны шиитпирлээринге салыр негелдени күштелдирер. Телевидение биле радиодамчыдылганы улам сайзырадырын, оларның ажылдаарының шынарын бедидерин болгаш улам кедилиг болдурарын хандырар. Кабель болгаш радиореле шугумнарының, автоматтыг телефон станцияларының күчүзүн ажыглаарын экижидер. ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунуң заводтарынга хамыкты мурнай почта ажылдарын механизастап, автоматчыдар чепсек-херекселдерин бүдүрер кылдыр ук заводтарны чаартып, делгемчидер талазы-биле хемчеглер алыр деп айыткан.

Харылзааның бүдүрүлге черлериниң коллективтериниң чонга бараан болурунуң культуразын экижидеринче угланган чогаадыкчы эгелээшкиннерин улам идепкейлиг болгаш шудургузу-биле делгеренгей калбартырын СЭКП ТК ол министерствонуң удуртукчуларынга, харылзаа ажылдакчыларының профэвилел ТК-зынга дааскан. Солуннарны, журналдарны, чагаалар биле телеграммаларны оларның ээлеринге чогуур үезинде чедиртип берген турарынга харылзаа эргелелдериниң, килдистер начальниктериниң, оон бүгү бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының харыысалгазын бедидер, сагылга-чурумну быжыглаарынче угланган шиитпирлиг хемчеглерни алыр. Ажыл-ишчилериниң чагааларын биле билдириишкиннерин чогуур өйүнде болгаш боттуг чугаалажып көрүп турар деп айыткан.

Чер-черниң харылзаа органнарының ажыл-чорудулгазын улам сайзырангайжыдарының айтырыгларын чугаалажып көөрүн, күш-ажылды меңерелдиг ёзу-биле көөр кылдыр бүгү ажылдакчыларны кижизидеринге партия организацияларының ролюн бедидеринче угланган хемчеглер алырын, улус ажыл-агыйының, чонунуң херегледерин хандырарынга харылзааның бүдүрүлге бүрүзүнүң шын болгаш шалыпкын бараан болурунга мергежээн турарын чедип алырын СЭКП ТК эвилеледишкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга саналдап сүмелээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыжыының ийиги сессиязын декабрь 18-те чыылдырарынга холбаштыр 1975 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын, 1975 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин болгаш 1973 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында Отчётту баш бурунгаар чугаалажып көөрүн ССРЭ-ниң Дээди Совединиң план-бюджет комиссияларынга, адырлар комиссияларынга база аныяктар херектериниң талазы-биле комиссияларынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму дааскан.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринге, бүдүрүп үндүрер продукцияның шынарын экижидеринге, бүдүрүлге күчүзүн ажылдадып киирериниге болгаш ону ажыглаарга шиңгээдип алырынга, ажыл-агыйларның ниитиги курлавырларын улам четче ажыглаарынга холбашкан айтырыгларже аңаа онза кичээнгей салырын Президиум сүмелээн.

Эвилел Совединиң, Национальдар Совединиң план-бюджет комиссияларының, кодээ ажыл-агый талазы-биле комиссияларының, тудуг материалдарының үлетпүрүнүң болгаш тудуг талазы-биле комиссияларының, кодээ ажыл-агый талазы-биле комиссияларының, улустуң херегле бараанарының талазы-биле комиссияларының, кадык камгалалының болгаш социал хандырылга талазы-биле комиссияларының, улус өөредилгезиниң, эртем болгаш культура талазы-биле комиссияларының, бойдус камгалаар талазы-биле комиссияларының база аныяктар херектериниң талазы-биле комиссияларының даргаларының чөвүлел хуралын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы К. Ф. Ильяшенко биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даскаашын ёзугаар ноябрь 21-де эрттирген. Ук чөвүлел хуралга 1975 чылда ССРЭ-ниң Күрүне планы биле Күрүне бюджедин болгаш 1973 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында Отчётту баш бурунгаар чугаалажып көөр талазы-биле палаталарның доктаамал комиссияларының ажылдаарын органызастаарының айтырыгларын чугаалашкан.

Чөвүлел хуралдың ажылынга ССРЭ-ниң Эвилел Совединиң Даргазы А. П. Шитиков биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национальдар Совединиң Даргазы В. П. Рубен киришкен.

(СЭТА).

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВ ВЛАДИВОСТОКТА БАРГАН

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ноябрь 22-де Хабаровсктан Владивостокта чеде берген. Аңаа Американың Каттышкан Штаттарының президентизи Дж. Форд-биле ол ужуражыр.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, хамааты ужар чүүлдүң министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭТА-ның чиңгине директору Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң ДХМ коллегиязының кежигүнү Г. М. Корниенко олар Л. И. Брежнев-биле кады ында барган.

СЭКП Приморье крайкомунуң бирги секретары В. П. Ломакин, Приморье крайкүүскомунуң даргазы И. И. Штодин, Ыраккы Чөөн чүктүң шериг округунуң шериглер командылакчызы армия генералы В. И. Петров, Кызыл Тук орденниг Оожум океан флодунуң командылакчызы вице-адмирал В. П. Маслов, СЭКП Приморье крайкомунуң бюро кежигүннери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневти Владивосток аэродромунга уткаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Ирак Республикага баарының дугайында

Араб социалистиг чаартылга партиязының (БААС) Региональдыг удуртулга чериниң Чиңгине секретары, Ирактың Президентизи Ахмед Хасан ал-Бакрның база Ирактың БААС партиязының удуртукчуларының чалаашкын ёзугаар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев 1975 чылда январьның ийиги чартында Ирак Республикага албанның найыралдыг аян-чоруун кылып баар.

СОВЕТ-ЗАМБИЙ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров олар-биле албан хуузунда Совет Эвилелинге келген, Замбия Республиканың Президентизи К. Каунданың аразынга чугаалажыышкыннар ноябрь 21-де Кремльге эгелээн.

Чүректиң хамыызындан найыралдыг байдалга эрткен чугаалажыышкыннарның үезинде чүүл-бүрү талаларга хамаарыштыр совет-замбий харылзааларны калбартырының база улустар аразының чугула айтырыгларының талазы-биле ажыктыг санал-оналы солчуушкуну болган. Аңаа Мурнуу Африкада байдалче, колониализмниң артынчыларынга удур, боттарының национал хамаарышпас чоруу дээш Африка улустарының демиселиниң айтырыгларынче кичээнгей салган.

(СЭТА).

Кызылдың автосептелге заводунуң механика цеги ол бүдүрүлгеде эң улуг цех. Ында станоктар, механизмнер-даа хөй. Станок агрегат бүрүзүн ажылчыннар ээлээн. Оларның бүдүрүкчүлүг ажыл-иш дээш, бедик шынар дээш социалистиг чарыжының мурнуку одурууда Попов алышкылар чоруп турар.

Бо алышкылардан Иван Попов заводта 15 чыл, Петр 10 чыл ажылдаан. Оларның бирээзи (бо чурукта) Алексей Попов электри каңнакчылап беш чыл чедир ажылдап турар. Ол хүнде автомоторлар каңнап кылырының үлүүн ажыр күүседип, шалыпчы ажылы дээш мактадып турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Кыштаглаашкын, мал чеминиң кадагалалы болгаш ажыглалы

ЧАА ЦЕХ АЖЫГЛАЛДА

«Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы түтле бистиң ажыл-агыйда эвес, харын-даа Чөөн-Хемчик районда мурнакчы ажылдыг коллективтериниң бирээзи. Ферманың саанчылары, инек кадарчылары чылдың-на эки ажылдап, планныг онаалдаларын күүседип келген.

Ферманың ажыл-ишчилери бо чылын база багай эвес ажылдап турар. Коллектив 390 тонна сүт бүдүрер планныг. Ноябрь 20-ге чедир 366 тонна сүттү бүдүрген. Оон-биле кады күрүнеге сүт садарының планын база-ла күүседир чоокшулай берген. Күрүнеге 300 тонна сүт садар. Амгы үеге чедир Арыг-Бажыдан 290 тонна сүт күрүнеге дужааттынган.

Ажыл-ишке кызымак, аазаан сөзүнге төлептиг кижилер ында эвээш эвес. Кара-Сал Бакаай, Иргит Анай, Куулар Чылбак чыл эгезинден бээр бир инектен-не 1860-дан 2130 кг чедир сүттү сагганнар.

Малдан алыр продуктуларны көвүдедирде, ылаңгыя кышкы үеде малды таарыштыр чемгерип, ажаары эргежок чугула. Ыңчангаш фермада бар 685 тонна силосту, 210 тонна сигенни, 300 тонна саванны каңнап чарыгдаарын, тускай эртемниглерниң тургускан чем рационун сагыырын саанчыларга, инек кадарчыларынга, бызаа ажаакчыларынга тайылбырлап берген.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында чем белеткээр цех ажыглалда кирген. Оон дузазы-биле малга чемни ылбыраады хайындырып берип, инектерни, бызааларны чылыг суг-биле суггарып турар.

С. ООРЖАК,
совхозтуң улуг бухгалтери.

ЧУГУЛА СОРУЛГАВЫС

«Ниитиниң малын чем-биле хандырарының талазы-биле немелде хемчеглерниң болгаш 1974—1975 чылдарның мал кыштаглаашкынын эрттирер дугайында» доктаалды СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган болгай. Ол доктаалды күүседири партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының база бүгү малчыннарның чугула сорулгазы болур.

Өске ажыл-агыйларда ышкаш, Чөөн-Хемчик районнуң хой ажылдыг «Чыраа-Бажы» совхозунда ниитиниң малының кыштаглаашкынынче совхозтуң дирекция чери, оон тус-тус салбырлары, тускай эртемниглер багай эвес кичээнгейни салып турар. Оон түңнелинде совхозта ниитизи-биле 74 мал кодаанынга 31.312 баш хой, 3477 баш бода мал эки кыштаглап турар.

Совхоз бо чылын бирээзинге-ле 500 баш хой кирер 8 чаа кажааны болгаш малчыннар чурттаар чаа чуртталга бажыңнарын тудуп дооскан. Кыштагларда 4 кудук бар, малчыннарга суг сөөртүп чедирип турар 5 автомашина болгаш беларусь тракторлар доктаамал ажылдап турар. Белеткеттинген мал чемнерин кыштагларже сөөртүрүнге 7 тракторну быжыглаан.

Чыраа-Бажы салбырның шээр малы 18, а бода малы 7 кезек черге кыштаар. Бис кыштаглаашкынга багай эвес белеткендивис. Бо чылын малчыннар чурттаар 6 чурттаалга бажыңын, 3 чаа хой кажаазын туткан болгаш 6 чурттаалга бажыңнарын тронгалап, малгаштаан. Кыштаг септелгезинге комсомолчу Намчыл Моңгушка удурткан 7 кижи составтыг херээженнер звенозунуң эки ажылдаанын демдеглээр херек.

Совхозта партия комитединиң хуралынга мал кыштаглаашкынының чорулп турарының дугайында айтырыгны база чугаалашкан. Кылдынган чамдык ажылдар бар-даа болза, кыштаглаашкынның амгы байдалында четпестер бары парткомнуң, дирекция чериниң чоруткан хыналдазындан илерээн. Ылаңгыя совхозтуң Чыргакы болгаш Хорум-Даг салбырлары (эргелекчилери эштер К. Кара-Сал, О. Дүдерaa) кыштаглаашкынга кошкак белеткенген. Чижээ, Хорум-Даг салбырында хой кадарчызы Ондар Ким-оолдуң кыштаанда чаа тудуп турар хой кажаазы доозулбаан, кадарчылар Сачыылай, Бопуулай, Кодур-оол оларның кажаалары чылыглаттынмаан, шаараш. Деңтерек сүт-бараан фермазының инек саар кажаазында чырык чок. Ак Хачда кудук ажылдавас.

Чыргакы салбырда байдал база ындыг. Ында 5 чурттаалга бажыңының печкалары туттунмаан, соңгалары шилдеттинмээн. Хойжулар Шоюн-оол, Өлзей-оол болгаш өскелериниң даа коданнарында хураганнар үстүнмээн. Сандуу, Доржу оларның хоюн суггарар кудуунуң мотору ажылдавайн турар.

Мал чемиин чарыгдалын багай контрольдап турар. Маңаа Шык-Бажы сүт-бараан фермазында байдалды көргүзүп болур. Ында малды чемгерериниң рационну тургустунмаан, мал чемин улустуң хууда малы чип, үрегдеп турда, зоотехник Вера Моңгуш боттуг хемчег албаан. Саванны чымчадыр хайындырарын, кылымал сүт кылырын боттандырбайн турар.

Илереттинген четпестерни дарый чайладып, боттуг хемчеглерни алыры эргежок чугула.

О. КАРА-САЛ,
Чыраа-Бажы салбырның эргелекчизи.

АКЫ-ДУҢМА МООЛДУҢ ЧЫРЫК ОРУУ

Ноябрь 21-де Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга Москваның хөй-ниитизиниң төлээлекчилери Моолдуң Араттың революстуг намының III съездизиниң 50 чылын болгаш Моол Арат Республиканы чарлааныының 50 чыл оюн демдеглээн.

Хурал президиумунда — эштер В. В. Гришин, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы К. Ф. Ильяшенко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталар даргалары А. П. Шитиков болгаш В. П. Рубен, ССРЭ-ниң министрлери, партия болгаш совет ажылдакчылар, үлетпүрүн мурнакчылары, эртемниң болгаш культуразының ажылдакчылары, шериг удуртукчулары, Совет-моол найырал ниитилелиниң, өске-даа хөй-ниити организацияларының удуртукчулары. Тайбыңның болгаш найыралдың моол организациялар федерациязының база МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, МАР-ның парламент бөлүүнүң даргазы Моол-совет найырал ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң президиумунуң даргазының оралакчызы Д. Цэвэгмид баштаан Моол-совет найырал ниитилелиниң төлээлериниң кежигүннери, МАР-ның ССРЭ-де элчини Х. Банзрагч, өске-даа моол эштер база ында.

Хуралды СЭКП МХК секретары Р. Ф. Дементьева ажыткан.

Илеткелчи — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков онзалап демдеглээни болза, совет-моол найырал — күш-ажылдың миллион-миллион кижилериниң найыралы, бистиң акы-дуңма партияларывыстың, бистиң ийи чурттарывыстың ажылчы чоннарының улуг чаалап алышкыны. Ол харылзаалар моон соңгаар-даа быжыгар болгаш хөгжүүр дээрзинге чигзиниг турбас.

Моол төлээлерниң баштыңы Д. Цэвэгмид ниитилелдиң удуртур баштаар чериниң болгаш активчилериниң, МАР-ның бүгү ажылчы чоннарының мурнундан совет кижилерге акы-дуңманың байырын чедирген, найыралдың, бүдүрүккелдиң болгаш өөрүп четтириишкинниң ханы сеткилин илергейлээн. Моол улус юбилейжи байырлалдарга политиктиг улуг көдүрлүүшкүн-биле, күш-ажылчы сорук кириишкин-биле белеткенип турар деп, аалчы чугаалаан. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчызы, тайбың болгаш найырал дээш чалбыыштыг демиселчи, «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады, моол улустуң улуг өнүү эш Л. И. Брежнев баштадыр совет партия-чазак төлээлериниң чеде бээрин бүгү моол улус аажок улуг сорук кириишкин-биле манап турар деп, Д. Цэвэгмид медеглээн.

* * *

Найыралчы Моолдуң эң чоок кожазы болур Бурят АССР-ниң найысылалы — Улан-Удэге ноябрь 21-де хоорайның ажылчы чоннарының болгаш Совет-моол найырал ниитилелиниң Бурят салбырының байырлыг хуралы база болган.

(СЭТА).

СОВЕТ КООПЕРАТОРЛАРНЫҢ IX СЪЕЗДИЗИ

ССРЭ-ниң хереглекчилер кооперациязының чурттуң бүгү булуңнарындан Кремльдиң Улуг ордузунда чыылган IX съездизиниң делегаттары кодээниң ажыл-ишчилериниң хандырылгазын улам экижидериниң дугайын чаагай сагыш салышкын-биле чугаалап турар. Ноябрь 21-де, съездиниң ажылының үшкү хүнүнде, Центросоюзтуң баштаар чериниң болгаш ревизия комиссиязының ажылының дугайында илеткелдерни чугаалажырын үргүлчүлээн.

Амгы үе-чадада хереглекчилер кооперациязының хөгжүлдезиниң онзагай чүүлдериин, оон ажыл-чорудулгаларын улам экижидериниң курлавырларын Казахстанның потребсоюзунуң баштаар чериниң даргазы **Е. Х. Хасенов**, күрүне садыының болгаш хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының даргазы **А. Г. Шалаурова**, Молдав потребсоюзтуң баштаар чериниң даргазы **М. В. Скуртул**, республикаларның хереглекчилер кооперацияларының баштаар черлериниң даргалары: Азербайджанның — **Ш. К. Султанов**, Литваның — **А. А. Янкаускас**, Туркменияның — **М. К. Курягдыев**, Эстонияның — **В. И. Вайно**, Грузияның — **К. Н. Шавишвили**, а ол ышкаш Ставрополь крайда СЭКП-ниң Изобильненск райкомунуң бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Г. К. Горлов**, Ровно областың «Коммунизмниң херели» колхозунуң даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **В. А. Плютинский** болгаш оон-даа өскелер боттарының саналдарынга чугаалаан.

Центросоюзтуң баштаар чериниң болгаш ревизия комиссиязының ажылын съездиниң делегаттары чүүлдүг деп көрген.

Центросоюзтуң баштаар чериниң даргазы **А. П. Климов** харыы сөс чугаалаан.

Центросоюзтуң баштаар чериниң ажылының дугайында отчёт илеткел талазы-биле доктаалды съезд чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган. Кооператив ажыл-агыйының бүгү адырларын улам ыңай хөгжүдериниң аргалары ол доктаалда тодаргайлаттынган.

Оон соонда кооператив организацияларының ам күштүг болуп турар уставтарынга өскерилделер болгаш немелделер дугайында айтырыг талазы-биле центросоюзтуң баштаар чериниң даргазының бирги оралакчызы **Н. И. Супотницкий** илеткел кылган. Хереглекчилер ниитилелиниң райпотребсоюзтуң, областың, край болгаш республиканың хереглекчилер эвилелиниң Чижек уставтарынга база Центросоюзтуң Уставынга өскерилделерин болгаш немелделерни бадылаар дугайында доктаалды съезд чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Ноябрь 21-де кежээки хуралга делегаттар ССРЭ-ниң хереглекчилер кооперациязының удуртур органнарын соңгуурунче кирген.

Съезд дүүн бо ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Дүүн, ноябрь 22-де, Кызылга СЭКП райкомнарының идеология ажылы хардылаар секретарьларының база СЭКП райкомнарының пропаганда болгаш агитация килдистериниң эргелекчилериниң хуралы болуп эрткен. Ук хуралдың ажылынга республиканың идеология ажылы чорудуп турар албан организация черлериниң удуртукчулары база киришкен.

Хуралга «Белоруссияның партия организациязының идеология кадрларын шилип алыр болгаш кижизидер талазы-биле ажылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалынга холбаштыр республикада чоруттунуп турар хемчеглерниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш **Н. Д. Ширипей** кылган.

Хуралдың хүн айтырыын чугаалажып көөрүнге чырыдыышкын министриниң оралакчызы **П. Ф. Паршукова**, СЭКП Бии-Хем райкомунуң секретары **А. А. Салчак**, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң секретары **Х. К. Нөрбу**, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары **Т. Ш. Сарыглар**, «Тыва дагдугу» тудуг эргелелинде партком секретары **В. А. Банулин**, «Шын» солуннуң редактору **В. С. Шаравии**, облпрофчөвүлелдиң даргазы **Т. Ч. Норбу**, СЭКП Кызыл хоорайкомунуң секретары **С. М. Кудажи**, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң секретары **Л. Х. Допул**, СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары **Ш.-Б. Х. Серээдар**, СЭКП Өвүр райкомунуң секретары **Ч. Х. Ооржак** болгаш өскелер-даа киришкен.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары **Д. К. Ооржак** хуралга түве чугаалааш, республиканың идеология ажылдакчыларының мурнунда тургустунуп турар сорулгаларга доктааган.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

Бүгү талалыг анализке үндезилээш

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында «Тыва» совхозтуң мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Ону чедиишкинниг боттандырар дээш партия организациязы ажылчыннарының ортузунга партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылды чорудупшаан, оларның ортузунга социалистиг чарышты организастаарын күштелдирген. Ынчангаш партия эге организациязының бюрозунуң отчёттуг үениң дургузунда чорудкан ажылын коммунистер боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга бүгү тала-биле анализтеп чугаалашкан. Кижилер-биле ажылды экижидип, малды ажаап-тежээриниге мергежилдиг, ак сеткилдиг кадрларны шын шилип, ажылчын күштү таарыштыр тургусканындан чамдык эки түңнелдер чедип алдынган. Партия хуралдарынга эът бүдүрерин көвүдедиринге чугуда нетелделер бөлүр малчын кадрларны шын шилип алырының, малга чем белеткелин көвүдедириниң болгаш өске-даа айтырыгларның дугайын коммунистер чугаалашкылап тургулаан. Коммунистерниң санал - шүгүмчүлелдериниге дууштур ажылдап кылган хемчеглерни боттандырарынга холбаштыр чамдык ажылдарны партбюро чорудуп турар.

Сөөлгү ийи чылда малчыннарның бот-харыысалгазын бедиткен. Олар семиртип азыраан малдарын эът комбинаттарынга боттары дужаап, күш-ажылчы чедиишкинни чедип ап турар. Ол чаңгыл апар чылдар, а малчыннарның ажылынга бот-харыысалгазын улгаттырып, сонуургалын көдүрүп турар. Оон уламы-биле Абаканның, Кызылдың эът комбинаттарынга дужааган малдан 85 тонна немелде деңзи алдынган. Малды чидирер болгаш самчыгдаар чорук эрткен чылдардан дыка кызырлыган. Куруңнеге дук садар талазы-биле оналданы 125 хуу күүсеткен.

Эът бүдүрериниң көвүдедириниң херээнге коммунист малчыннар мурнакчы чорууң көргүзүп турарлар. «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Монгуш Очур малдаан коданының бир бажынга оналштыр 2793 грамм дукту ап, 6954 кг немелде деңзини Абаканның эът комбинадынга дужааткан. Аныяк коммунист Доңгак Доскаанның чедиишкинин бир хойдан-на 2611 грамм дук, 8 тонна немелде дириг деңзи, малчыннар Түлүш Доржатпаа, Сергей-оол Түлүш, Куулар Хопур-оол болгаш оон-даа өскелерниң эки ажылы демдеглеттинген.

Совхозтуң экономиказын быжыглаарынга, орулгалыг ажылдаарынга кол чүве — колхоз, совхозтардан малды олар-биле чарган керээ ёзугаар хүлээп алгаш, бөдүүнүн баазазынга семиртир азыраары бөлүр. Ындыг түрбүже ажыл-агыйлардан малды чылдың кайы-даа кварталдарының төнчүзүнде эвээш санныг хонуктарда хүлээп ап турарындан немелде деңзи алыр арга чок бооп, дораанна оларны сайгарар ужурга таваржыр. Совхоз дирекциязы, партия организациязы чардынган керээниң негелделерин ёзугаар ажыл-агыйлардан негелде чок ажылдап турар. Оон-биле кады районнуң удуртур органнарының талазындан мал дужаарының графигин сагыырын боттандырарынче совхозка боттуг дуза чедирбейн келген. Чаңгыс чижек, чүгле сентябрь айның ийиги чартында 27 муң баш мал дужааттынган. Ынча малды хенертен хүлээп алгаш, ажаап-тежээри, сайгарары аажок берге болган. Партбюро, дирекция, директорнуң белеткелдер талазы-биле оралакчызы Кадыр-оол Тувак ажылды баш бурунгаар организаставайн турарын коммунистер шыңгыы шүгүмчүлээн.

Коммунистерниң идепкейин, инициативазын калбартыр, социалистиг чарышты дээштиг удуртур талазы-биле партия организациязы (секретары Ы. Тас-оол) четпес ажылдааның коммунистер тодаргай анализке үндезилеп, шүгүмчүлээн болгаш парторганизацияның ээлчеглиг сорулгаларын тодараткан. Коммунистерниң хуралдааның өстүрериниче кошкак кичээнгей салган. Мал ажылында үш-ле коммунист быжыглаттынган. Специалистерден болгаш малчыннардан негелде кошкак. Оон хараалы-биле мал бажынга хорамча, чидер, самчыгдаттынар чорук үргүлчүлевишаан. Бо чылын өлген, читкен, самчыгдап будагдаан малдың эртээн акшага шилчидерге 42 муң рубль чедип турар.

Теве-Хая суурда чемгериилге шөлүн дерип тургускан. Ол база семиртилгениң үлетпүрге үндезилеп чорударының баштайгы базымы болур. Мал хүлээп алырының пунктузу ажылдап турар. Ынчалза-даа оон ажылынга улуг четпестер уламчылавышаан. Пунктунуң ажылдакчылары малдың деңгилде күжүн шын эвес тодаралыр фактылар бар. Пунктунуң девискээри арыг-шевер эвес, кажаалар септеттинмээн (ирээн, барып ужар четкен). Бурунеге стандарттыг эвес, бертик-бежел, аарыг малдар хүлээп алыр чижектер бар. Оон эргелекчизи коммунист М. Ывыш мал дужаап келгеннерге доңгун чорууң көргүзери үргүлчүлеп турар.

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турза-даа, тараа культураларының бир гектарындан-на 7,6 центнер дүжүт алдынган. Мал чемиинге тараан культураларның дүжүдү чавыс болган. 820 га силос культураларының бир газындан-на 28 центнер дүжүт алган. Келир чылдың дүжүдүнге үрезин чедир үрдунмаан. Кукуруза, тоорук, горох, чаңгыс чылдыг сиген үрезини шуут чок.

Чер ажылының дүжүткүр чорууң бедидер талазы-биле партия организациязының бюрозунуң ап чорудуп турар хемчеглериниң деңнели чавыс. Чер ажылының культуразын бедидери, агротехниканың чурумнарын сагыыры, суггатты ажыглаары багай чоруттунуп турар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс болбушаан.

Совхоз бүдүрүлгезиниң кол участоктарынга коммунистерни быжыглаар, оларның мурнакчы, башкарыкчы ролюн көдүрер, бот-харыысалгазын бедидер талазы-биле партия организациязының бюрозу кошкак ажылдаан. Малчыннар болгаш өске-даа ажылчыннарның ортузунга кижизидилге ажылының бүгү-ле хевирлери — лекция пропагандазының, коскү агитацияның, хана парлалгазының, культура чырыдыышкынының, партия, комсомолдуң политөөредилгезиниң, улус өөредилгезиниң ажылында четпестерни О. Семис-оол, О. Өрге, Л. Сат, К. Хамааты болгаш өске-даа коммунистер саналдарынга тодаргай шүгүмчүлээш, партийжи-политиктиг база организастыг ажылды бедик деңнелге чорударының чугулазын айыткан-нар. Чыл дургузунда совхозтуң ишчилери делегей байдалының дугайында лекция дыңнаваан. Теве-Хая кодээ Совет күүскомунуң даргазы М. Чимит кодээ Советтиң организас-массалыг ажылында четпестерни миннип айтып турза-даа, ол четпестер чайлаттынмайн турар, хөй-нийити организацияларының ажылынга партийжи удуртулганың четпезинге доктааган. Комсомол, профэвилел организацияларының ажылын экижидери негеттинип турар. Суурда клуб барык занаиргей байдалда. Интернатты алтыдарының айтырыы тургустунмайн турарындан (30-не орунуг) малчыннар уругларының өөредилгезинге бергелер таваржып турар. Бүдүрүлге адырларында профэвилел бөлүктери тургустунмаан.

Коммунистерге партийжи даалгалар бээрде оларның билииниң байдалын барымдаалавас, ийи-чаңгыс кижилерни хөй дакпыр даалгалар-биле чүдүрүп каан. Партия организациязының хураалени өспейн турар. Материалдыг кежикти бүдүрүп турар ажылчыннарны кончуг эвээшти партия кежигүнүнге хүлээп ап турар.

Партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы идей-политиктиг бедик деңнелге, калбак шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң байдалынга эрткен. Аңаа ажылды бүгү талалыг анализтээш, чаа-чаа сорулгаларны айыткан.

М. СЕВЕН.
«Шынның» корреспондентизи.

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. «Азнефтехиммонтаж» трестиң Сумгаитте монтаж сомнарының заводунуң автоматчыткан шууштурулга шугумунда 2,5 метр диаметрлиг дуңзаалыг хоолайлар бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган. Чаа продукцияның баштайгы бөлүүн Бакуның үш дугаар сут дамчыдылгазының дюкерлер тудуунче чоруткан.

ЧУРУКТА: мурнакчы электри кадакчылар (солагай таладан оң талаже) бригадир В. Мамедов, А. Мамедов, С. Вологин болгаш В. Красноруцкий олар харысалгалыг чагыгны чедиишкинниг күүсеткеннер.

В. ПАШЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

ДЕЛГЕМ ВОЛГАДА

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕГЕ ТУРАСКААТКАН

Калининград областың кино тырттарынга сонуургалдыглары Совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгезиниң 30 чыл оюнга тураскааткан бот-тывынгыр кино уран чүүлүнүң фестивалынга кириип, каш-каш километр пленкаларны катап-катап көрүп, фонограммаларны шилип, монтажтап турарлар. Оларның тургускан фильмнерин каш хүннер эрткен соонда муң-муң көрүкчүлер кинотеатрларга, культура ордуларынга, клубтарга көөрлер.

Калинин облазында чээрби чеди бот-тывынгыр киностудиялар бар. Оларны бүдүрүлгелерде, дээди өөредиглиг черлеринде, культура албан черлериниң чанында тургускулаан. Оларның ажылын фотокиносоннуургактарның областың клуб-лабораториязы удуртуп турар. Калининчилер боттарының чаңгыс чер-чурттуглары — эрткен дайынның маадырларының, тулчуушкуннар болуп турган тураскаалдыг черлерниң дугайында хөй солун ленталарны тырттырганнар. Амдаа хөй кинону тырттырар. 1975 чылдың февральда кино тырттыргарынга сонуургалдыгларның область көрүлдези болур. Оон тиилекчилери улуг тиилелгеге тураскааткан бот-тывынгыр уран чүүлдүң Бүгү-эвилел фестивалының түңнел көрүлдезинге кирижир эргени алыр.

Д. ЗВАНЦЕВ,
СЭТА-ның корр.

Калинин.

АНЫЯКТАРГА ШИИЛЕР

Кострома областың шии театры «Ада чокта» деп чаа шиизин чылы назынга тураскаатган. Бо чылгы сезоннуң репертуарынга кирген чогаалчы Владимир Корниловтуң «Ада чокта» деп шиизи 1972 чылда аныяктар шиилериниң Бүгү-эвилел конкурузунга кириишкеш, бирги шаңналды алган. Ында ада-иези чок артса-даа, кижилерниң буянныг эки чорууң тып алган элээди оолдуң берге салым-чолун көргүскен. Сезоннуң төнчүзүнге чедир Костроманың аныяк көрүкчүлери «Аныяк гвардия» (А. Фадеевтиң романы-биле) болгаш Н. Мирошниченконуң «Ак кушту камнаңар» деп ийи шиизин база көөрлер.

В. ПАШИН,
СЭТА-ның корр.

Кострома.

ТАТАРИЯНЫҢ КУРОРТТАРЫ

Камаз-биле кожа Татарияның Елабуж районунда «Ижминводы» деп курорттуң девискээринде 500 орунныг санаторийниң тудуу эгелээн.

Ол ышкаш Камазтың чаа эмнелге черин республиканың Зеленодольск районунда «Васильевский» санаторийниң девискээринде тудуп турар. Сес каът удуур корпусту ажыглалга киирген соонда «Казань» санаторийн ийи катап улгадыр. «Крутушкавод» санаторий болгаш «Бакирово» деп малгаш-биле эмнеиир курорт боттарының эмнелге баазаларын, кызыгаарын алгыдып, немеп турар.

Үш муң орунуг эмнелге пансионадының төлевилелин доозуп турар. Ону Казань чанынга Волганың эрининге тургузар. Чоокку үеде Пестречинск районунга санаторий хевирлиг пионер лагерин тудар. Аңаа 320 уруглар өөренмишаан, эмнеир.

Амгы үеде Татарияның девискээринде беш курорт, санаторий, чеди дыштанылга бажыңы бар. Чылдың-на 70 муң кижи оларга дыштанып, кадыкшылын экижидип ап турар. Республикада тоску беш чылда санаторий-курорттарның четкизин калбартыры-биле профэвилел шугуму-биле 10 миллион рубль чарыгдаары көрдүнген.

М. КУКЛИН,
СЭТА-ның корр.

Казань.

Ону мактаар

— Совет Тываның 30 чылынга тураскааткан, чолаачылар аразынга организастаан социалистиг чарышка тиилекчи болуп, бирги черни алган Монгуш Бадын-оол Баян-Шыраповичиге райкүүскомнуң Хүндүлел бижиин тудуспушаан, «Искра» колхозтуң баштаар чериниң өмүнээзинден ертектиг бардан-биле шаңнаарын чөпшээреп көрүңер, эштер! — деп партком секретары С. Ш. Хертек чарлаптарга, музыкалыг хөгжүм үнү-биле зал долу чонның адыш часкаашкыны чаңгыланып үнду.

Кайын, кандыг-ла эр үнүп кээр ирги, дүргени-не көрзе дээш чамдык кижилер олурган сандайларындан шала тургулап алган, бир-ле оон ойнаан бичии уруглар-даа ыңкаш, адыштарын даштыг часкап тур.

Кыдыкы сандайдан турган хевирлиг бир аныяк эр, достак хаваактарынче чарлып бады келген бажының дүктерин аткаар сүйбагылап, костюмунуң өөк, чеңин аде-хере тырткылап чоруй, базып үнүпту.

Бадын-оол Баян-Шыраповичиниң бүдүштүг мөзү-шынары чолаачыга таарыжыр-даа, ол артык чугаага хөңнү чок, шыны-биле ажылдаар кижи. 1956 чылда Кызылдың автошколазын дооскаш, бо-ла «Искра» колхозунга кээп ажылдай берген.

Оон бээр ам 18 чылдар машинаның дугуйнуң чүглүрү дег, шууда берген. Бо аразында Монгуш, элээн арга-дуржулгалыг чолаачы апарган.

Орук-суур чорупканда чедирер чүъгүн чедирер, эккээр чүъгүн эккээри, доора будалып, саадавазы — оон чаңчылы апарган. Автомашиназынга камныг, ажыл дээш кызымак.

Колхозтуң ырак-узак орук чоруур ажылы бар апарганда оон машиназынга-даа, бөдүнга-даа удуртукчулары бүзүрээр, ол ону бадыткаар-даа. Ажылының дугайын айтырарга:

— Кадыр-берт, харлыг, малгаштыг тайгаларда малчыннарга дуза чедирер дээш бо эрткен чылдарында кандыг бергелерни көрбедим дээр. Абакан, Кызыл, Ак-Довурак, Өвүр ажып азы дүне-хүндүс дивейн, дараан-аржаан кижилерниң эмчи дузазынга чедирип, чүнү кылбаан дээр, саназы берге — деп каар, оон хөйнү чугаалавас.

1971 ажыл-агый чылында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты ол чедип алган. Эрткен 1973 ажыл-агый чылында Монгуштуң эдилээни «ГАЗ-51» маркалыг машиназы капитал септелге чокка 150 муң километрни эрткен.

Ол-ла чылдың социалистиг чарыжынга кирипкеш, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хорек демдээ-биле шаңнаткан. Улуг, биче чон Монгушту хүндүлээр, а ол оларны хүндүлээр. Төрээн «Искра» колхозунуң өзүп сайзыраарынга, чонунга, ниитилелге Бадын-оол Баян-Шыраповичиниң киирген улуг-хуузу хөй, моон соңгаарда күжүн харамнанмазынга бүзүрел улуг.

О. ЧАҢ-ООЛ.

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНМАЗА-ДАА

Малды өстүрери, оон продуктулууң бедидери — чер ажылындан чугула хамааржыр. Барыын-Хемчик районда бо айтырыг багай тургустунганын тодаргай чижектерге көргүспушаан, оон уламындан чыл бүрү чөгенчиг дүжүт ап турарын кодээ бижикчи илереткен. Ол болза кур болгаш куруккан черлерни четпес шиңгээдип, суггатты багай ажыглап, ымангыя чемишчидилгеже кошкак сагыш салып келгенинде.

Айыткан четпестерни хынаар, ону чайладыр хемчеглерни организастаар сорулга-биле авторнуң чагаазын районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниче шилчиткен.

Эргелелдиң начальниги эш В. Хангаевтиң редакцияга дыңнатканы мындыг:

Кодээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидер сорулга-биле ап турар организастыг болгаш техниктиг хемчеглерниң четпес күүсеттиниип келгени шын. Барлык ховузу районнуң хөй тарылга шөлдүг черя, а ол дээрге кончуг сайырам оран, анаа чемишчидилге, суггарылга онза чугула.

Бүгү суггаттыг шөлдүң барык деңнезинге люцерна колдадыр, хөй чылдыг сиген тарыырын чоокку 2-3 чылда боттандырары көрдүнген. Суггат бугаларын шын, чемишчидилгени чөп ажыглаарын чурумчуткан. Акта, Кызыл-Тайгада база өске-даа чамдык черлерде кагдынган участокторны ажыглаарын, анаа мал чемнери культураларны тарып өстүрерин база планнап турар.

«Дружба-2» нефть дамчыдылгазынга Куйбышев хоорай чоогунда нефть сордурар «Самара» комплекстиң чаа сордурулга станциязының машина залы.

А. ПРАЗДНИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

РСФСР-НИҢ РАЙОН (ХООРАЙ) УЛУС СУДТАРЫНЫҢ УЛУС ТӨЛЭЭЛЕРИНИҢ СОҢГУЛДАЗЫН ЭРТТИРЕР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

1975 чылдың январь—февральда РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарының улус төлээлериниң бүрүн эргелериниң хуусаадарының доосттурунга холбаштыр Российской Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалдары болза:

Автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнары, ажылчы чоннар депутаттарының край, область, Москва болгаш Ленинград хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттери, автономнуг областарның ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң база национал округтарның ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүсекчи комитеттери 1975 чылдың январь—февральда РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарының улус төлээлериниң соңгулдазын эрттирер.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1974 чылдың ноябрь 21.

ДАЛАЙ ЭРИИНГЕ ЧАПТЫЛАР ХООРАЙ

(Репортаж)

Комсомол биледи. Күш-ажылчы болгаш дайынчы алдар сиинниккен организацияга хамаарылгалыг аныяк кижи бүгүдези ону эдилеп чоруур. Бистиң ада-өгбелеривис бөгүнгү чырык амыдырал дээш туржуп, ыдыктыг чаага тиилеп алгаш, ону биске адыштарынга эккеп сөннээн болгай. Днепрогэс, Амурда-Комсомольск, БАМ... Бо аттар хөйнү сөглеп турар. Адаларның ажыл-херээн амгы 70 чылдарның комсомолчулары төлептиг уламчылап чорутурлар. Бүгү-эвилел ужур-дузалыг тудуг БАМ-да Төрээн Тывавыстың комсомолчу оолдары барын «Шын» солун бижээн болгай. Каш хонук бурунгаар чаа Шагаан-Арыг хоорайга чедип, ында комсомолчу-аныяктарның тудугжу бригадазының ажылы-биле таныжкап мен.

Каш чылдар болгаш көк далайның эриин кастаар, ынчан Тывага ужур-дуза-даа талазы-биле чүгле найысылалдан биче-ле чыда каар бо хоорайның ажыл-ижиниң бөгүнгү суддалы — 18 дугаар КМК-ның конторазынга инженер-диспетчер В. Трупп хоорайның амгы байдалы, оон келир үезиниң дугайында күзел хандыр хөөреп олур:

— Чүү-даа чүве ындыг. Баштай күш-ажылчы чедиишкиннерге каксы доктаайн. Бистиң организация бо чылдың март айда тургустунган. Бо үе иштинде аъш-чем болгаш үлетпүр бараанын садар ийи салбырлыг бир магазинни, контораны, ийи зал ишти чурттаар 14 бажыңны ажыглалга киирдивис. Ол бажыңнар Совет Тываның 30 чыл оюнуң бүдүүзүнде бистиң тудугжуларывыстың күш-ажылчы тиилелгези, ол улуг байырлалга төлептиг белээ болганы чугаажок. Ынчангаш каш хонук бурунгаар биреэзи «Совет Тываның 30 чылы», а өскези Тудугжулар аттыг ийи кудумчунуң тывылган ужуру-даа ында чүве. Ам каш-ла хонгаш дее ол столоваяны дужаар бис — дээш ол соңга баарынга барды.

Оон бистиң чугаалажып органывыс контора-биле дужаштыр бажыңның соңгазын өттүр ында шеверлел ажылдары кидин тулук чоруп турар дээрзин эскерип кагдым. Келир үениң үлетпүрлүг хоорайының тавааң салган бо суурнуң ийистер дег дөмей, сан дорт, чергелештир ынаар чыскаалып чоруткан амдыызында саңныг каш бажыңнары бистиң соңгавыстан тода көстүп тур. Бот ажылчыннар чурттаар таарымчалыг үш общежитие база тудугжуларның эргезинге киргенден бээр элээн үе эрткен. Бо хүн хирезинде клуб чогундан оларның биреээзинге лекция, беседалар, хуралдар эртип турар, а бо кежээ оларга кожер кино заалдан келир дээрзин инженер чугаалааш бир эвес сонуургаар болзуңарза барып көрүңерден дээнзиг, оон кайда турарын база соңгадан айты-хыр.

— Валерий Иосифович, амдылаанда бүгү чүве барык чаңгыс соңга өттүр көстүп турар ышкажыл. Ам каш чыл эртерге кандыг улуг, чаагай хоорай маңаа туруптар ирги?

Инженер өрээлдиң артыкы ханазында улуг картаның чанынга келди. Ында чаа хоорайның объект, кудумчу бүрүзүн тода чуруп көргүскен болду.

— Келир чылын эң-не баштайгы ийи каът чурттаглга бажыңнарын кылып эгелээр бис. Шупту 1 миллион 100 муң рубльге чурттаглга тудуун чорудары көрдүнген. Ол-ла өйде ам тавааң салып алганывыс чунар-бажыңныг хеп чуур комбинат, 624 олуттуг школа, 140 олуттуг уруглар сады, 25 орунунг эмнелге, улуг магазин болгаш өске-даа улус ажыл-агыйынга эргежок чугула хөй объектилерни тудуп, оларның чамдыктарын ажыглалга киирер бис. Ниитизи-биле 4,5 миллион рубль түңнүг тудуг ажылдарын чорудары көрдүнген. КМК-ның тургустунганындан бээр бо хүнге чедир чүгле 520 муң акшаны шиңгээдип алганывысты алгаш көөрге, бистиң мурнувуста тоску беш чылдың келир доозукчу чылында кандыг улуг сорулга туруп турары илден.

Конторадан үнгеш В. Доңгактың удурткан комсомолчу-аныяктарның дашчылар бригадазынче базыптым. Куу довурак колдаан чымчак хөрзүннүг кудумчу-биле кылаштаарга, ол сустунгеш чылбазы аажок. Ындыг болза-даа ийи-үш чылдан маңаа чаттыңа бээр асфальт, кудумчунуң ол-бо талазынга тарып олурткан ыяштарлыг тротуарлар-биле шууштай хайым чон караамга «көстүп кээп», сеткилим сергек базып ор мен. Кудумчу төнген. Баштай көөрге, үш-баш чок-даа ышкаш ында-мында салдынган бажың дөжектери соңнуг-мурнуг чыдып каап чор. Ол кайын ындыг боорлаан. Биеэги картада боттарының демдеглеттинген туруштарында хүн бүрү көвүдеп турар бажыңнарның чамдыктары ышкажыл. Соң даарта маңаа та чүү деп аттыг кудумчулар тыптып кээр чүве. Ынчап чорүй кайы ырактан-на эскерип кааным ийи каът түүйбу бажыңның тудуунга үстүр чедип келдим. Оон кырында кезек кижи бөкперлежи берген, бирде-бирде кымыскаяк өө-ле. Адаанда малгаш хоюдар черде ийи аныяк кижи бир носилка малгашты аргашкаш, ыяш чадалап бажың кырынче үнүптүлер. База бир ийи кижи ол-ла арга-биле түүйбу үндүрүп бар чорлар. Ажыл-ишти мында механизастаавы четпес дээрзи каракка илдең.

— Үүле бүтсүн!
— Чорук чогузун!

Эң-не баштайында прораб Валерий Михайлович Вострикован бригаданың ажылын сонуургадым:

— Бо маңаа түүйбудан тудуп тургузар баштайгы бажың чүве. Бригадир боду Кызылда 35 дугаар профессионал-техниктиг училищени доосказ кижи. Бригадада шупту аныяктар хаара туттунган. Оларның эң улуг назылыг дааңи безин чаа 25 харлады. Шупту 10 кижи составтыг. Эрткен айда 30 муң рубль түңнүг тудуг ажылдарын чорудар хүлээлгезин бригада 31 муң кылдыр күүсеткеш, КМК-да тудугжу бригадаларның аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги черин ээлээн. Артканын бригадир боду чугаалаптар боор.

В. Доңгак:

— Бригадавыс комсомолчу-аныяктарның болганда адывысты сыкпас дээш кызып ажылдап-ла турар улус-тур бис. Чамдыкта түүйбу-биле өй шаанда хандырбайн баар база күш-ажылдың механизациязы кеңгүс чок чылдагааннар тарбаан болза көргүзүг оон-даа бедик болур ийик. Көрүнер даан, чаңгыс бетон хоюдар механизмден аңгыда өске чүү-даа чок-тур. Түүйбуну, малгашты бо бедикче хол-биле дажыглаары ындыг белен деп бе? Ындыг болзажок, бичии коллективтиң кежигүнү кижи бүтүдезиниң карак кызыл шудургу ажылының ачызында бригадавыстың сан-көргүзүглери чүгээр бооп келген. Ылаңгыя бо чылын шериг албанындан халашкан матрос Иван Түлүш, 3-кү разрядтыг дашчы Светлана Өлчей, шеригге тура «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» бедик атты чедип алгаш, бо тудугга комсомолчу путевка ёзугаар келген Алексей Аракчаа оларны өнзалап демдеглээри эргежок чугула...

Ишчи бригада-биле байырлашкаш, чоруп турумда, кижилерниң чугаа-сооду, каткы-хөг, түүйбу дүжүрген машинаның шимээни, ырак эвесте оңгар каскан бульдозерниң «хөөмейи» бир демниг каттыжып, шалыпкын ажыл-ишти херечилеп чыдып калчык.

С. МОНГАЛ.

Эстон ССР-ни гитлержи эжелекчилерден хостаанындан бээр 30 чылынга

ЧОННУҢ ШЫЛГАРАЛЫ

В. И. КЛАУСОН, Эстон ССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы

Совет черден фашист эжелекчилерни үндүр сывырганы— Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнүң маадырлыг арыннарының бирээзи. Кайгамчык улуг тулчуушкуннарның сөөлгү даваштаашкыннары бистиң республикавыстың кырынга үжен чыл мурнунда дүлдирен эрткен. Эстонияны хостап алыры дээш шудургу тулчуушкуннарга совет шериглер аңаа турган гитлержи каттыжыышкыннарны болгаш кезектерни кылча шапкан.

1941 чылда бистиң улузувус социализмниң чаалап алыышкыннарын, бодунуң Ада-чуртун камгалаары-биле туржуп кирипкен. Кадыг-дошкун шылгалдаларның чылдарында совет улустарның акы-дуңмалышкы чоруу долу күш-биле илерей үнген. Бүгү улустуң демиселиниң сорук кирикчизи болгаш организакчызы бистиң төрээн Коммунистиг партиявыс болган.

Дайынның баштайгы хүннеринден эгелээш-ле Совет Арминың дайынчылары-биле болгаш Балтий флодунуң далайжылары-биле кады улусчу ополченнениң эстон болгаш латыш батальоннары гитлержи эжелекчилерге удур сырый одуруглуг демисежип турган.

Сонгу-барыын угланыышкынның кол командылакчызының 1941 чылдың август 29-та дужаалы ёзугаар Таллинни камгалап турган шериглер болгаш муң-муң хамаатылар Ленинградче корабльдерге олургаш көжүп чоруткан турган. Фин мугулдурунче фашист флоттуң кирер оруун дуглавышаан, бистиң ортулуктарывыс гарнизоннары 1941 чылдың барык төнчүзүнге чедир маадырлыг тулушкан. Кызыл Арминың эстон девискээр талазы-биле корпузунуң дайынчылары болгаш командирлери Совет Төрээн чурту дээш тулчуушкуннарга кадыг быжыын болгаш маадыр чоруун көргүскеннер. Дайын эгезинде Порхов болгаш Старая Русса районунче тускайладып чоруткан ол корпус Ленинградче фашист шериглерниң баар оруун дуглавышаан, аар-берге камгалал тулчуушкуннарын чорудуп турган.

Эстон ССР-ниң гитлержилерге эжелеткен девискээринге партизан шимчээшкини калбарган. Эжелекчилерге удурланыышкын өзүп, быжыгып турган. Генерал Лембит Пэрике командылаткан эстон адыгжы корпус бодунуң мурнунга салдынган дайынчы сорулгаларын хүндүлүг-биле күүсеткен, чурттуң лыка хөй хоорайларын хостап алырынга киришкен.

Ленинград болгаш Волхов фронтуларының шериглери 1944 чылдың февральда Совет Эстонияны хостаарынче кирипкен. Августуң баштайгы хүннеринде Мурнуу-Чоон Эстонияже 3-кү Прибалтий фронтузунуң шериглери кирген. Кадыг-дошкун тулчуушкуннарның соонда июль 26-да Нарва хоорай, август 25-те—Тарту хоорай хосталган.

Сентябрь 17-де Ленинград фронтузунуң шериглери Таллинни угланыышкынынга шавар халдаашкынче шилчээн. Армия генералы И. Федюнинскийге командылаткан, составынга Эстон адыгжы корпустуң тулчуп турганы 2-ги согуглуу армия болгаш генерал Ф. Стариковка командылаткан 8-ки армия Тартунуң болгаш Нарваның талазындан фашист шериглерни чылча шаап эгелээн. Сентябрь 26-да Эстонияның бүгү-ле дип кезээ дайзындан бүрүн арыглаттынган турган. Оон даараазында далай өөштерин кешкени болгаш шериглерни ортулуктарга дужургени Ада-чурттуң Улуг дайынының далайга эң улуг десант операцияларының бирээзи болган. 1944 чылдың ноябрь 24-те Сарема ортулуктуң мурнуу талазы булуңунга тулчуушкуннар доозулган. Эстон ССР-ниң девискээри эжелекчилерден бүрүн хосталган.

Эстонияны хостап алыры дээш тулчуушкуннарга улуг рольду алмирал В. Трибус командылаан Кызыл туктуг Балтий флодунуң эрес-дидим хөделиишкиннери ойнаан.

Совет Эстонияны гитлержи эжелекчилерден хостаарынга кол салыышкынны улуг орус улус киирген. Оон-биле холхолуудан туттунчуп алгаш, Совет Эвилелиниң бүгү акы-дуңма улустары дайзынны чылча шаап турган. Эстонияның ажылчы чоннары найырал болгаш ак сеткилдиг дузаламчы дээш оларга ханызы-биле өөрүп четтиргенинин сеткил-сагыжын мөңгеде илергейлеп чоруур.

Дайын болгаш үш чыл иштинде эжелелге турган чорук эстон улусту ханчаар-даа аажок улуг качыгдалдарга болгаш когаралдарга чедирген. Ол чылдарның дургузунда фашистер болгаш оларның дузалакчылары бистиң республиканың чонунуң ол ажыг хуузун уттукап чок кылган. Гитлержилер элээн каш муң бүдүрүлге оран савааларын, он-он муң чуртталга бажыңнарын чуура шапкан. Хоорайлар болгаш суурлар, заводтарның болгаш электростанцияларның корпустары бузунду-чурунду боорп калгылаан.

Фашистерниң үптеп хоозуразып кааны Эстонияга дузаны бүгү-ле акы-дуңма республикалар, бирги ээлчегде орус улус көргүскен. Ол дээрге улуг найыралдың бодарадыкчы күжүнүң тодаргай бадыткалыдыр. Акы-дуңманың дузаламчызы дайынның таварыштырган балыгларын кыска хуусаа иштинде экиртип алыр арганы берген. 1950 чылда-ла Эстонияның үлетпүрүнүң нийти продукциязы 1940 чылдың деңнелин 3,4 катап ашкан.

Тайбың күш-ажылдың 30 чылының дургузунда бистиң республика шуут чаарттынган. Амгы үеде оон үлетпүрү нийтилелдиң бүгү-ле нийти продукциязының үштүн ийи хуузун бериш турар болгаш 1945 чылдыңдан 43 катап хөй продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар. Эртем-техниктиг депшилгени болгаш чоннуң чаагай байдалын тодарадып турар адырлар оон кол ооргазы боор турар. Дайын соолундеги үениң дургузунда машина тудуунуң продукциязы 109 катап, электроэнергия бүдүрүлгези—117 катап, минералдыг чемиштиглер, хөвең-саазын пөстер болгаш өске-даа продукция бүдүрүлгези—он-он катап өскен. Бистиң үлетпүрүвүстүң экскаваторлардан эгелээш ойнааракарга чедир янзы-бүрү кылыглары даштыкының 80 ажыг чурттарынче үндүр саартынып турар.

Эстон көдээде база-ла улуг өскерлиишкиннер болган. Хөгжүлдениң социалистиг оруунда быжыы-биле туруп алган бистиң көдээ ажыл-агыйывыс таныттынмас кылдыр чаарттынган. Сүт бүдүрери бүдүн чартык, эът—ийи, куш чуургалары — үш катап өскен.

Культура революциязының түңнелинде улус өөредилгезиниң деңнели күштүг-биле өскен. Эстон культура сөөлгү үжен чыл дургузунда ёзулуг-ла чоннуң культуразы, кижи төрелгетенниң эң-не эчис чаагай күзел-соруктарын — коммунизм идеалдарын пропагандалап турар культура кылдыр хүула берген.

Коммунизмче бистиң шимчээшкиннивистиң оруунда төөгүлүг чада болза СЭКП-ниң XXIV съездизи болган. Оон шиитпирлериниң чедирген салдары-биле чурттуң бүгү-ле экономиктиг болгаш нийтилел-политиктиг амыдыралы хөгжүп турар. Партияның мерген угаанныг даштыкы политиказы бистиң кижилеривисти күш-ажылчы чаа-чаа шылгаралдарже хөй-нүт киирип турар.

Тоску беш чылдың Эстон ССР талазы-биле онаалдалары чедиишкиниг боттанып турар болгаш олар чедиишкиниг күүсеттинер дээрзинде чигзиниг чок. Улус ажыл-агыйының кол адыры — үлетпүр хөгжүп турар. Көдээ ажыл-агыйда мал ажылы үлетпүр үндезининче шилчиидери идепкейлиг чорудулга боор турар. Көдээ ажыл-агый культуралары өстүрүн сайзырадының аргалары болбаазырадып турар.

Эш Л. И. Брежнев Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Компартиязының 50 чылынга холбаштырган байырлыг хуралга чугаазынга онгу беш чылдың сорулгаларын тодаратпышаан, мынчаар демдеглээн: «Бистиң экономиктиг политикавыстың нийти угланыышкыннарын барымдаалап көрге, ол дээрге хамыктың мурнунда шынарыы беш чылы, чоннуң чаагай байдалын улам ыңай өстүрериниң ууру-биле ажыктыг чоруктуң беш чылы болур ужурлуг деп чугаалап болур боор». Ол сөстерни бистиң ажылчын ангыавыс, колхозчу тараажыннар болгаш интеллигенция калбаа-биле деткээн. Коммунистиг партияның мерген угаанныг удуртулгазы-биле Совет чурттуң акы-дуңма улустарының найыралдыг хөй национал өг-бүлезинге эстон улус ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр.

(СЭТА).

НОМНУ—ЧОНГА

Көдээниң ажыл-ишчилериниң культура хандырылгазынга библиотекаларның ролю улуг. Бистиң районнуң библиотекалары чурттакчы чоннуң эң эки библиотека хандырылгазы дээш деп социалистиг чарышка киришпишаан, эвээш эвес ажылдарны кылган. Социалистиг чарышты чеди кижи составтыг оргкомитет удуртуп турар.

1972 чылда социалистиг чарышка чүгле тос библиотека киржип турган болза, ам оларның саны он бир четкен. Шиңилигде болгаш Билелигде чаа библиотекалар ажыттынган. Ылангыя бо чылын социалистиг хүлээлгелерге кол черни Совет Тываның 30 чылынга тураскааткан хемчеглер ээлээн. Тыва дугайында номнарны пропагандалаарынче сагыш салган бис.

Библиотекаларның социалистиг хүлээлгелеринде дараазында сан, түңнерни база киирген: номчукчулар санын эрткен чылга бодаарга 275 кижи чедир, ном бээрин 9595 кезек чедир немей өстүрер. Бистиң районнуң библиотекалары боттарының мурнунда салган сорулгаларын багай эвес боттандырып турар. Бо чылдың тос айларында нийти номчукчуларга 536 кижи немешкен, ном бээри 10.023 кезекке өскен.

Номчукчулар ортузунга номну тарадырынга чүгле доктаамал библиотекалар эвес, харын көжер библиотекалар, ол ышкаш ном бээр пунктуларны организастап турары улуг ужур-дузалыг боор турар. Бистиң районда шак ындыг 21 көжер библиотека болгаш пункт бар. Бистиң ажылдакчыларывыс чүгле библиотеканың бодунга эвес, харын фермаларга, бүдүрүлгелерге барып, номну бижидип турар.

Библиотекаларның ажылында кол черни партияның XXIV съездизиниң материалдарын пропагандалаары, эрге-хоойлу болгаш интернационалчы кижизидилге, аныяктарны профессия шилип алырынга белеткээр ажыл ээлеп турар.

Аныяктар кижизидилгезиниң айтырыы эң боску черни ээлеп турар. Номчукчуларны мергежил аайы-биле тус-тус бөлүктерге аңгылаан: өөреникчилер, ажылчын аныяктар, специалистер. Оларның тус бүрүзү-биле ажылды чорудуп турар. Аныяктарның коммунистиг мөзү-шынарга кижизидилгезинче кичээнгейни улгаттырган. Профессиязының аайы-биле номчулга кижиге ажык-дузалыг. Эрге-хоойлу кижизидилгези эң кол айтырыгларның бирээзи. Ынчангаш бо талазы-биле литератураны номчукчуга таарыштыр шилип берип турар. Эстетиктиг кижизидилгениң айтырыгларын база оюп эртпейн турар.

Кандыг-бир мергежил аайы-биле келген чаа литератураны пропагандалаар ажылды эки организастаан, тускай делгелгелерни кылып, бюллетеньнерни үндүрүп турар.

Билелигде (эргелекчизи Елена Шыырап), Хадында (Галина Санчат-оол), Хүтте (Валентина Костагаш), Өөкте (З. Немкина) көдээ библиотекаларның ажылы эки. Билелиг суурнуң барык-ла шупту чурттакчылары номну номчуп турар. Ыткыр номчулгаларны, беседаларны, допчулалдарны чорудуп, номчулга конференцияларны, темалыг кежээлер база бо-ла эртер. Чижээлээрге, М. Пахомовтуң «Бурунгу черниң эртени» деп номунга конференцияны кылган, мурнакчыларны алдаржыдып мактаан кежээни база эки организастаан.

Туранның район болгаш уруглар библиотекалары көдээ библиотекаларга боттуг дузаны чедирип турар, олар көдээ библиотекаларның методика талазы-биле төвү апарган. М. И. Степанова, О. Н. Карпова, З. Ф. Исаева, Н. К. Иванова ышкаш хоочун библиотека ажылдакчылары аныяктарга бүгү талалыг үлегер-чижек болган.

Номчуттунган ном бүрүзү чаа билиглерни, солун чүүлдерни өөренип, билип алырынга кымга-даа дузалаар болгай. Ынчангаш районнуң библиотека ажылдакчылары көдээ ишчилерниң культура деңнелин бедидер, ном пропагандазын улам күштелдирер ажылче улуг кичээнгейни салып турарының ужуру ында.

Көдээ чоннуң библиотека талазы-биле хандырылгазында четпестерни чок деп болбас. Чижээлээрге, Тарлагның көдээ библиотеказы (эргелекчизи Е. Бызыл-оол) чыл келген тудум ажылының кол көргүзүглерин кудуладып турар. Ээрбектиң көдээ библиотеказы (эргелекчизи В. Сангылдаа) ажылын база кошкак чорудуп келген.

Туранның уруглар библиотеказының септелгези бо чылын саадаан, чүге дээрге Туранның септелге-тудуг участогу «бо чылын планда кордунмаан дээш» септелгени ара соксаткан. Акша-хөреңги бар-даа болза ук септелгени ажыл-агый аргазы-биле чорудары биске берге боор турар. Бо бүгү таарымча чок чүүлдерниң уламындан бистиң уругларывыска ном бижидери берге байдалда таварышкан, чүге дээрге уруглар библиотеказының номнарын музыка школазының залынга чыып каан. Чугула номнарны тып алыры берге, чүге дээрге номнарны шалада оваалап каан. Уруглар библиотеказы шак мындыг байдалда планныг даалгаларын күүседири база берге.

Ном кижи бүрүзүнүң өннүү, чоок эжи, сүмелекчизи. Ону кым-даа номчуур, чаа-чаа чүүлдерни билип алыр, өөренир күзелдиг. Шак мындыг хүндүлүг хүлээлгезин бистиң районнуң библиотека ажылдакчылары күзелдии-биле күүседип, чонга бараан болур дээрзинде чигзиниг чок.

А. ПЕТРОВА,
Бии-Хем райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

НАЙРАМДАЛ-НАЙЫРАЛ

МАРН/ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, МАР-ның Улустун Улуг Хуралының Президиумунуң даргазының бирги оралакчызы, моол-совет найырал Ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң президиумунуң даргазы С. ЛУВСАН-биле Парлалганың медээлер агентилелиниң корреспондентизи А. Чернецкийниң интервьюзун номчукчуларның кичээнгейинге бараалгадыр-дыр бис.

— МАР-ның чартык чүс чыл төөгүзү дээрге совет база моол улустарның үргүлчү өзүп, быжыгып келген найыралының төөгүзү болгай. Ук найыралды быжыглаарынга моол-совет найырал Ниитилели кандыг салыышкынны киирнжик ирги?

— Моолдуң араттың революстуг намының удуртулгазы-биле бистиң улус бодунуң төрээн чуртун таныттынмас кылдыр чаарткан, шаанда хожудаңгай мал ажыл-агыйлыг оран турганындан чечектелип турар күрүне кылдыр хуулдурган. МАР-да социалистиг бүдүрүлге харылзаалары бүрүн тиилээн, чаа бүдүрүкчү күштер дүргён темпилер-биле хөгжүп турар. Марксистиг-ленинчи үзел-бодалдың үндезининге бистиң ниитилелдиң бүгү угаан-бодал амыдыралы чаарттынган. МАР ам социалистиг дем каттыштырылгазында быжыг туруш ээлеп турар.

Ол бүгү чедиишкиннерни хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле эп-найыралдың ачызында чедип алган бис. Моол база совет улустарның найыралы үе-шагга шылгаттынган. Ак-гвардейжилерге удур база Халхин-Голга тулчуушкуннарга дайынчыларның төккен ханынга каңналган. Делегейниң ийиги дайынының кадыг-берге чылдарында улам быжыккан. Совет Эвилелиниң акы-дуңма деткимче, дузаламчызы МАР-га социалистиг тургузуушкунунуң хөгжүлдезинге шиитпирлиг рольду ойнап турар.

Совет улус-биле найыралды быжыглаарының политиказын боттандырып турар бистиң намның идепкейлиг дузалакчызы болза моол-совет найырал Ниитилели боор турар. Ол—МАР-да эң-не массалыг организация, бодунуң хүрээлелинде Моолдуң бүгү чурттакчыларының беш ниң бир кезээн каттыштырып турар. МСНН-ниң кежигүннери чер болганда—бүдүрүлгелерде болгаш көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарында, аймактар болгаш сумулар төптеринде, хоорайларда болгаш аалдарда улуг пропаганда ажылын чорудуп турар. Олар Ниитилелдиң кежигүнү адынга чоргаарланып, оон активчизи болурун ат-алдарның херээ деп санап турарлар.

— МСНН-ниң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннары болгаш хевирлери кандыг ирги?

— Бистиң ниитилел СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың ленинчи даштыкы политиказын пропагандалап, бистиң улустарның аразында найыралдың болгаш дем каттыштырылгазының, Совет Эвилелиниң акы-дуңма дузазының ужур-дузазын чонга тайылбырлап, оларны пролетаржы интернационализмниң ёзузунга, марксчи-ленинчи үзелге удур кижилерни көөр хөөн чок чоруктка кижизидип турар. МСНН улус ажыл-агыйынга, эртемге, техникага, культурага коммунистиг тургузуушкунунуң бүгү-ле адырларынга Совет Эвилелиниң чедиишкиннерин пропагандалап, совет дуржулганы МАР-га нептередиринге идиг боор турар. Ук Ниитилел бистиң чуртувуста калбарган орус дыл өөредилгезин база баштап турар: орус дылды эки билип алыры делегей культуразының эртинелеринче оруку бистиң чонга ажыдар.

Моол-совет найырал Ниитилелиниң инициативазы-биле ССРЭ-ниң областтары болгаш районнары-биле бистиң аймактарның болгаш сумуларның аразында, ол ышкаш болурчогуур министерстволарның, ведомстволарның, эртем-шинчилел албан черлериниң болгаш өөредилге черлериниң аразында сырый харылзаалар тургустунуп турар.

ССРЭ-ниң амыдыралында алдарлыг болуушкуннар-биле холбаштыр хөй санныг ажылдарны, ужуражылгаларны, фестивальдарны, эртем конференцияларын, конкурстарны, моол-совет найырал айларын, совет республикаларның, совет эртеминиң болгаш техниканың, көдээ ажыл-агыйның, ССРЭ-ниң культуразының болгаш уран чүүлүнүң хүннерин, Совет Эвилелиниң чедиишкиннеринге тураскааткан делгелгелерни-даа организастап турар бис.

— МАРН-ның III съездизиниң 50 чылы-биле база МАР-ны чарлаан хүнден бээр оон чартык чүс чыл ою-биле холбаштыр моол-совет найырал Ниитилелиниң Төп чөвүлели акы-дуңма социалистиг чурттарның (БУР-нуң, ВУР-нуң, ГДР-ниң, МАР-ның, ПУР-нуң, ЧССР-ниң) Совет Эвилели-биле найырал Ниитилелдериниң төлээлекчилериниң ужуражылгазын чоокта чаа Улан-Батор хоорайга организастап эрттирген болгай. Оон түңнелдерин канчаар үнелеп турар ирги силер?

— Ол болза акы-дуңма чурттарның Совет Эвилели-биле найырал Ниитилелдериниң төлээлекчилериниң үш дугаар ужуражылгазы болган. Ындыг ужуражылгаларны моон мурнунда совет база немец эштерниң саналын ёзугаар эрттиргилээн. Улан-Баторга эрткен ужуражылга марксизм-ленинизмниң болгаш пролетар интернационализмниң принциптерниң үндезининге социалистиг дем каттыштырылгазы чурттарның чаңгыс ээш болгаш бүгү талалыг демнежилгезин быжыглаарының херээнге чаа салыышкынны киирген. Социалистиг тургузуушкунуң совет дуржулгазын өөренир болгаш нептередири, күчүлүг Совет Эвилели-биле найырал болгаш эптиг демниг ажылдаары социалистиг дем каттыштырылгазы чурттарның улам ыңайгы чедиишкиннериниң хөгжүлдезиниң кол негелделериниң бирээзи болур деп аңаа онзалап шыйган.

— МАР-ның 50 чыл оюн байырлап эрттирери моол база совет улустарның найыралын улам быжыглаарынга кандыг салыышкынны киирерил?

— Моол-совет найыралды быжыглаарының херээнге ук байырлал улуг салыышкынны киирер. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштадыр совет партия-чазак делегациязының МАР-га келир деп турары бистиң акы-дуңмалышкы улустарывыстың аразында харылзааларны хөгжүдериниң төөгүзүнге чаа арын болур.

(ПМА).

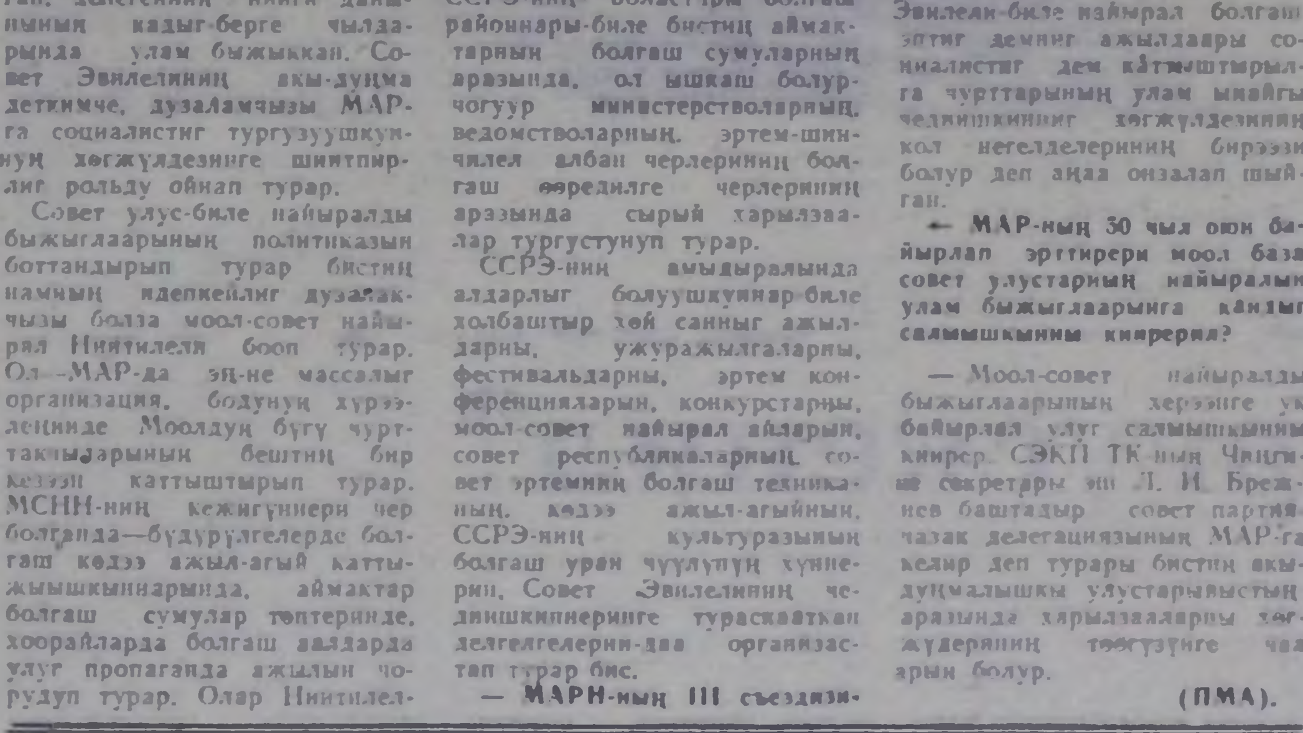

АКШ. «Юнайтед парсел сервис» компанияларның 4300 ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны Нью-Йоркта үргүлчүлеп турар. Чуъш машиналарының чолаачыларының болгаш силадтар ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны ийи ай мурнунда эгелээн. Компанияларның чүс-чүс ажылчыннарын ажылдан үндүрер дугайында администрацияның шиитпиринге ажыл соксадыкчылары удурланып турар.

ЧУРУКТА: Нью-Йоркта ажыл соксаткаммарның хайгыылчы отряды.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

МООРЛАП КӨРҮҢЕР, ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВ!

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корреспондентизи А. Бабенковуң дамчытканы болза: Улусчу Моолдуң ажылчы чоннары МАРН-ның үшкү съездизиниң 50 чылын болгаш МАР-ның чартык чүс чыл оюн байырлаарынга киржири-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак төлээлерин уткуурунга белеткел-биле холбашкан политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүннүң байдалында чурттап турар.

МАР-ның ажылчы чоннары делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, чалбыыштыг ленинчи, моол улустуң эң чоок өннүү СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти кайгамчык сорукжур көдүрлүүшкүн-биле манап турар деп, Моолдуң профэвилелдериниң Төп Чөвүлелиниң даргазы Г. Очирбат медеглээн.

Алдарлыг байырлалдарга болгаш хүндүлүг аалчыларның келиринге алдар болдурган юбилей мурнунуң ээлчээнче кирген күш-ажылчы коллективтерниң чедиишкиннериниң дугайында хөй санның материалдарны парлаарын болгаш дамчыдарын парлалга, радио болгаш телевидение үргүлчүлеп турар. Аңаа чурттуң 600 ажыг бүдүрүлге черлери киржип турар. Олар 14 миллион тугриктиг пландан ажыг продукциязын бүдүрүп үндүргеннер.

Республиканың бүгү ажылчын аңгызы-биле бир демей, Моолдуң демир-орукчулары совет партия-чазак төлээлериниң МАР-га келир деп турарының дугайында өөрүшкүлүг медээни сеткилдиң кайгамчыктыг ханыышкыны-биле хүлээп алган деп, социалистиг күш-ажыл бригадазының бригадири Ш. Түгш чугаалаан.

Совет төлээлериниң ам болур аян-чоруу бистиң чурттарывыстың улустарының аразында акы-дуңма быжыг найыралдың болгаш хөй талага үретүннелдиг кады ажылдажылганың төөгүзүнге чугула чаа арынны бижип киирер, ынчангаш бис сеткил-чүрээвистиң алыс ханызындан: «Моорлап көрүңер, эш Леонид Ильич Брежнев!», «Моорлап көрүңер, эргим совет аалчылар!» деп чугаалап турар бис деп, Ш. Түгш онзалап демдеглээн.

Моолдуң төп радиозунуң тайылбырлакчызы мынчаар чугаалап турар: «СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болза моол улустуң эң чоок өннүү, ол МАР-ның болгаш ССРЭ-ниң улустарының аразында акы-дуңма найыралды болгаш сырый кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга доктаамал күженишкинниг салып турар. Республиканың чартык чүс чыл юбилейин демдеглевишаан, моол улус ак сеткилдиг интернационалчы дузаламчызы дээш улуг совет улуска сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп турар. Эш Л. И. Брежневтиң ниитүру-биле Моолдуң ажылчы чоннары кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үези — коммунизм тургузукчузу бүгү совет улуска байыр чедирип турар».

УЛУГ СОНУУРГАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың президентизи Дж. Фордтуң аразында ужуражыышкынның Владивостокка болуруң Каттышкан Штаттарның политиктиг болгаш садыг-үлетпүр бөлүктери улуг сонуургалдыг манап турар.

Болур дей берген ужуражыышкын ССРЭ биле АКШ-тың аразында кады ажылдажылганы чүүл-бүрү талалыг улам калбартырынга дуза чедирер деп бүзүрелдиин АКШ-тың судиолар тудуп тургузар эң улуг компанияларының бирээзи — «Ситрейн шипбилдинг корпорейшннуң» президентизи Дж. Сирри илергейлээн. Кады ажылдажылганың оруу чурттарывыс улустарының аразынга харылзаалар тударын калбартырынга эң шын орук болур деп, СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга ол чугаалаан.

Соксваал чок эндере чепсегленирин делегей өөпшээрей албас болгай. Ынчангаш бо ужуражыышкын хамык кижилерниң эрге-ажыктарынга дүүштүр тайбың турарын хандырарының херээнге база бир улуг-хууну киирер. Бистер бот-боттарывысты эки билишкен тудум-на, тайбың биле депшилгениң херээнге улам ажыктыг болур деп, Дж. Сирри чугаалаан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр). Владивостокка ужуражыышкын чүгле бистерниң ийи чуртувуска эвес, харын бүгү кижи төрелгетенге база чугула ужур-дузалыг деп, АКШ-тың садыг министриниң оралакчызы Р. Блэкуэлл медеглээн. Ындыг ужуражыышкыннарның ачызында сөөлгү чылдарда Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразында харылзааларны үндезини-биле экижидери чедип алдынган деп, ол демдеглээн.

1972 чылда чарган далайларга судиолар аргыштырылгазының чамдык айтырыгларының талазы-биле дугуржулга дээди деңнелге чугаалажыышкыннарның база бир түңнели болгай. Ук дугуржулга совет-америк садыг-экономика харылзааларын болгаш далайларга чүъктер сөөртүр аргыжылга талазы-биле харылзаалар тударын чогумчуларының оруунга чугула базым болган деп, Р. Блэкуэлл чугаалаан.

Ол дугуржулга чедиишкинниг күүсеттинип турар. АКШ-тың судиоларынга Совет Эвилелиниң 40 далай өртээли, совет судиоларга — база ынча санныг америк далай өртээлдери ажык деп, министр оралакчызы демдеглээн. Ол талазы-биле совет-америк харылзаалар моон соңгаар-даа чедиишкинниг калбарар деп бүзүрелдиин ол илергейлээн болгаш садыглажырынга эң таарымчалыг чурумну Совет Эвилелинге тывсыры дээш туржуп турар мен деп медеглээн.

А. БОБИКОВ.
И. РОЗАНОВ.

Х. Зиндерманның медеглели

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия чазаның чалааны ёзугаар Дамаскыга ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зиндерман албан хуузунда чеде берген. ГДР биле Сирияның улустары империализмге, неоколониализмге болгаш расизмге удур, тайбың, айыыл чок чорук болгаш социал депшилге дээш демиселге ниити эрге-ажыктарлыг болганының аайы-биле холбаалыг деп, Х. Зиндерман медеглээн.

1967 чылда эжелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерниң шуптузун үндүреринге болгаш Палестинаның араб улузунуң хоойлу ёзугаар национал эргелерин, оон-биле катай алырга, бот-башкарыр база бодунуң хуузунда күрүне амыдыралын тургузуп алыр эргезин хандырып бээринге үндезилеттинген, Чоокку Чоон чукке ниитиг, доктаамал доңуннаар тайбыкны тургускан туруп болур деп чүвени Совет Эвилели-биле, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле кады Герман Демократтыг Республика чаңгыс эвес удаа медеглеп келген дээрзин Х. Зиндерман демдеглээн.

Югославияның аныяктар съездизи

БЕЛГРАД. (СЭТА). Ноябрь 21-де Белградка Югославияның аныяктарының IX съездизи ажылдап эгелээн. ЮСФР-ниң президентизи, ЮКЭ-ниң даргазы И. Броз Тито ол съездиге чуве чугаалаан.

Ол шуулган чурттуң аныяк салгалының амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга онза ужур-дузалыг. Аныяктарның чаңгыс хөй массалыг организациязын — Социалистиг аныяктар эвилелин ол съезд организастап тургузар. Югославияга аныяктар шимчээшкининиң амдыгаа чедир кашпа-даа организациялар төлээлеп келген.

Аңаа социалистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазында аныяктарның сорулгаларын чугаалажыр, Социалистиг аныяктар эвилелиниң устав, программазын бадылаар, эвилелдиң удуртулга органнарын соңгуур. Хөй-хөй даштыкы чурттарның аныяктар организацияларының аалчы төлээлери съездиге келген. Оларның аразында ВЛКСМ ТК-ның секретары В. В. Григорьевке баштаткан ВЛКСМ-ниң делегациязы бар.

Грецияның чаа чазаа

АФИНЫ (СЭТА). Грецияның премьер-министри чурттуң чаа чазааның дангырааны ноябрь 21-де хүлээп алган. К. Караманлиске баштаткан, парламент соңгулдазынга тиилээн «Чаа демократия» партияның төлээлекчилери база бо чылдың июль 23-те шериг ёзу-чурумунуң дүжүрткен соонда тургустунган Караманлистиң хамааты чазаанга олуттар ээлеп турган өске-даа политиктиг хөй-хөй ажылдакчылар биле күрүне албан-хаакчылары ук чазактың составынга кирген.

Даштыкы херектерниң министринге Д. Бициосту, премьер-министрниң чанында министрге — Г. Раллисти, национал камгалал министринге — Э. Эвероф-Тоцисти томуйлаан.

Премьер-министрниң оралакчызының олуду хостуг арткан.

„Шын" солунну чагыдып алырынче далажыңар!

Чагыдылганын чылда өртээ 6 рубль, чартык чылда өртээ 3 рубль. ЧАГЫДЫЛГАНЫ «Союзпечать» чери, харылзаа салбырлары, колхоз, совхозтарда, албан организация, бүдүрүлге черлеринде хөй-нийти тарадыкчылар хүлээп ап турар.

ЭКИ АЖЫЛДЫГ САЛБЫР

Улуг-Хем районунуң Торлиг-Хая, Арыг-Үзүү, Баян-Кол харылзаа салбырлары 1975 чылдың парлалга чагыдылгазынга мурнуку чылдардаазы дег идепкейлиг киржип турар. Арыг-Үзүүнде харылзаа салбырлы эргелекчизи А. Чернышева хүн бүрү үнер солуннарның болгаш журналдарның ужурдузазын массага тайылбырлап, пропагандалаар талазы-биле эки ажылдап турар. Ол салбыр Арыг-Үзүү суурнуң чурттакчыларындан аңгыда «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ийтии-Хем салбырын база катай харылап турар. Ийтии-Хем школазының башкылары, өөреникчилери, ажылчыннары чаа чылдың парлалга чагыдылгазынга идепкейлиг киржип, эрткен чылдыындан көвүдеткен — деп, ында парлалганың хөй-нийти тарадыкчызы М. Манчын чугаалап турар.

Арыг-Үзүү суурда парлалганың хөй-нийти тарадыкчылары почтачы У. Марта, башкы В. Сигаева онаашкан хөй-нийти ажылынга харысалгалыг, идепкейлиг дээш эрткен чылдардан бээр мактадып келгеннер. Арыг-Үзүүнүң ортумак школазының башкылары Р. Лобачева, Р. Молоева, К. Шаравин болгаш В. Сигаева олар аңгы-аңгы солуннар, журналдарны 15 экземпляр чедир чагытканнар. Оларның үлегерин эдергеннер ол суурда хөй.

Совхозтуң ажылчын комитеди көдээ клубтарга, библиотекаларга 33 экземпляр солуннар, журналдарны чагыдып берген.

Арыг-Үзүүнүң харылзаа салбырында бир эки чүүл болза солуннар, журналдарның нургулайында чыл хуусаада чагыттынганы болур. Мындыг эки чаңчыл бо черде чыл бүрү үргүлчүлеп, доктааган. Ынчангаш харылзаа салбыры хуусаазы төнген чагыдылганы узадыр дивейн, номчукчуларның чагыдылгаларынга немелде бижидилгени чорудуп турар.

Д. АРАКЧАА.

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНДЕ

1975 чаа чылдың солуннарын болгаш журналдарын чагыдып алыры массалыг чорул турар. Сөөлгү медээ-биле алырга, пайыссылал Кызыл муң номчукчуга онаашкан 814,4 чагыдылганы кылып, республикада бирги черни ээлээн. № 3 база пассажирлер АТБ-леринде болгаш туйбу заводунда партия организацияларының парлалга чагыдылгазын бедик деңнелге организастаан.

Парлалга чагыдылгазы найысылалдың албан организация, үлетпүр бүдүрүлге черлеринде ниитизи-биле чүгээр чорул турза-даа, өөредилге черлеринде онза хожудап турар. Ыланғыя «Учительская газета», «Экономическая газета», «Комсомольская правда», «Пионерская правда» солуннарның болгаш «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарның чагыдылгазы эрткен чылдың бо үезиниң деңнелинде турганынга четпес. Өөредилге черлери эрткен чылдын бо үезинде 550 экземпляр солуннар, журналдарны чагыткан болза, ам ол санга 200 экземпляр четпейн турар.

Медицина, кооператив база башкы училищелеринде, көдээ ажыл-агый техникумунда, педагогика институдунда болгаш чаа ажыттынган политехниктиг институтта парлалга чагыдылгазы дыка куду деңнелдиг. Ынчангаш үстүнде өөредилге черлеринде партия, комсомол организациялары коллектив кежигүнү бүрүзүн чагыдылгалыг болдурар дээш шудургу ажылдаары негеттинип турар.

Бистиң корр.

СОНУУРГАЛ-БИЛЕ НОМЧУВУШААН

ССРЭ-ниң Курүне циригиниң чанында тускай бөлүк болуп ойнап чоруур тыва цирк артистериниң оюнун совет чурттуң кайы-даа булуңунда сонуургап көрбээн көрүкчү чок дизе хөөрем эвес. Чүгле Совет Эвилелинге эвес, харын даштыкыда оларның ады-сураа алгаан. Ук бөлүктүң тыптып келгенинин болгаш оон ажыл-чорудулгазының дугайында «Тыва цирк» деп ном чоокта чаа үнген. Номнуң автору тыва цирк бөлүүнүң удуртукчузу болгаш тургузукчузу Владимир Базыр-оолович Оскал-оол мынча деп бижээн: «Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнерни тудунда чалаан Тыва АССР-ниң 30 чыл оюнуң бүдүүзүнде эргим номчукчу силер-биле бо номчугаштың арыннарынга ужуражып, ажыл-херектеривисти сонуургадып аас-кежии тыва цирк бөлүүнүң удуртукчузу мени онаашкан-дыр... Тыва цирк артистери совет циркиниң хоочун, сураглыг артистериниң, акы-дуңма республикаларның ында ажылдап турар төлээлериниң дузаламчызынга даянып алгаш, бөгүнге чедир чонга чедиишкиннинг бараан болуп чоруур».

Номнуң «Найыралдың күжү-биле» деп баштайгы эгезинге орус циркти доочу шамдары-биле база совет циркиниң мастерлери Дагестан АССР-ниң улустуң артизи «Цовкра» дээр национал цирк бөлүүнүң удуртукчузу Рабадан Абакаров, циркте «Карандаш» деп шолалыг ССРЭ-ниң улустуң артизи Михаил Николаевич Румянцев, РСФСР-ниң болгаш Узбек ССР-ниң улустуң артизи Ыгамберды Ташкенбаев, РСФСР-ниң улустуң артизи ам 90 харлыг Алибек Кантемиров, клоуннарның Прагага болган Бүгү делегей конкурузунуң лауреады Леонид Енгибаров дээш өске-даа сураглыг цирк артистери-биле номчукчулар танышкан. Оларның-биле тыва цирк артистериниң кады ойнап, өөнүктежи бергени, боттарын деткижип, дузалажып чорууруп бижээни солун.

Чөөн-Хемчиктиң Хөндергей деп черге 6 дугаар арбанның хамаатызы Сат Базыр-оол деп араттың ог-бүлезинге 1920 чылдың төнчүзүнде төрүттүнген, «чогум каш айның каштың хүнүнде төк каап душкенин билдинмес» оолдуң Бора-Арыгга чайлаг школазындан эгелээш, цирк артизи болу бергенинге чедир өөренгенин, тыва цирк бөлүүнүң тургустунганын, оларның баштайгы оюн көргүзүглерин, оон соолунде ССРЭ-ниң Күрүне циригиниң составынга киргеш, мынчага чедир боттарының билиг мергежилин улам бедидип, сан составын көвүдедип ойнап чоруурун дараазында эгелерде бижээн.

ССРЭ-ниң Курүне циригиниң составында тыва цирк бөлүү 28 чылдарның дургузунда могаг-шылаг чок чоннуң мурнунга бараан болуп келгеннер. Оларны Европаның болгаш Азияның, Австралияның болгаш Американың Каттышкан Штаттарының хөй-хөй чурттакчылары уткуп ап, тыва артистерге үдеткен национал хевирлиг социалистиг утка-шынарлыг цирк оюнун улуг сонуургал-биле сеткил ханып көргеннер. Ол дугайында артистерниң чораан чурттарының солуннарынга бижип, көрүкчүлерниң ужуражылгаларга чугаалап, байыр чедирип турганын Владимир Базыр-оолович тодаргай фактылар-биле бадыткавышаан, бодунуң номунда тоогуп турар.

«...Цирк дугайында бо номчугашты бистиң амыдыралывыс моон ыңай уламчылап бижиири, «Чонунга бараан болуру — чолдуң экизи» деп тыва улустуң үлегер чугаазында ышкаш, моон соңгаарда чонувуска шынчы бараан болуп ажылдаарывынга тыва цирк бөлүүнүң артистери бүзүрелдиг бис» — деп, сөстер-биле «Тыва цирк» деп ном төнер.

Шынап-ла, тыва цирк дугайында тоогу уламчылаар ужурлуг. Ол дугайын бөлүкте Оскал-оолдарның салгалы аныяк цирк артистериниң чыл санында немежип турары, оларның чогаадыкчы тывынгыр уран талантызының улам байып орары бадыткап турар.

Тыва цирк бөлүүнүң эртип келген оруун тоогуп турар чаа ном номчукчуларның таалалын хандырар дээрзи чугаажок. Чүге дээрге тыва улустуң культура хөгжүлдезиниң бүгү делегейге чарлап көргүзүп чоруур кижилерниң карак кызыл ажыл-херектериниң дугайында кым сонуурган, дыңнаксавас боор.

Владимир Базыр-ооловичиниң хууда чыылдазындан алдынган фото-чуруктарны номда парлааны, оон утказын билип алырынга улуг-даа, бичии-даа номчукчуларга таарымчалыг солун болган. «Тыва цирк» деп ном ниитизи-биле эки-дир.

Б. БАРБА.

АРХЕОЛОГТАРНЫҢ ТЫВЫШТАРЫ

«Наука» деп ном үндүрер чер археологтарның ажылының чыл түңнелин көргүскен «1973 чылда археологтуг ажыдыышкыннар» деп ээлчеглиг номну үндүрген. Ында Тываның девискээринден болгаш Красноярск крайның мурнуу чүгүнден тывылган археологтуг ажыдыышкыннарга хөй черни тураскааткан. Г. В. Длужневскаяның чүүлүнде Енисейниң Саян оргулаажынга шинчилел ажылдары кылып турган Саян-тыва экспедицияның бирги отрядының ажылдарының түңнелдериниң дугайында бижээн. Отрядтың кол сорулгазы Енисейниң оң талазында (Енисейже Хемчик хемниң кирген черинден 35 км хире куду) Хадыңның хемниң чанында базырыктарны өөренири турган деп автор демдеглээн. Моон IX—X вектерге хамааржыр эрте-бурунгу скиф үениң даш базырыктарын тыпкан.

Ол ышкаш отряд Комбу-жап-Аксы деп черде базырыктарны шинчилээн. Саян-тыва экспедициязының эпиграфтыг отрядының тывыышкыннарының дугайында С. Г. Кляшторный биле Д. Д. Васильев оларның чүүлүнде бижээн. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының археология институдунуң Ленинград салбырының Саян-тыва экспедициязының палеолитиктиг отрядының ажылының дугайын С. Н. Астахов бижээн. Автор чаа тывылган эрте-бурунгу кижилерниң турган черлерин, оларның эт-херекселдериниң дугайын чугаалаан. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының археология институдунуң Тожу экспедициязы Тываның чурт-шинчилел музейи-биле кады республика девискээринде даштарда дүрзүлерни чураанын шинчилээн.

М. П. Грязнов биле М. Х. Маннай-оол оларның чүүлүнде Аржаан базырыын үш чыл дургузунда шинчилеп, оон кандыг-кандыг үнелиг чүүлдерни тыпканының дугайында бижээн. Оон 15 кижи хөөрү, 160 аът хөмген черлер тывылган. Аржаан базырыында энне улуг хөөрлер бар деп санап турар.

Красноярск крайның мурнуу чүгүнде археологтуг шинчилелдерниң түңнелдеринге тураскааткан материалдардан Я. И. Сунчугашевтиң «Хакасияда эрте-бурунгу металлургия тураскаалдарын шинчилээри», М. Н. Пшеницынаның «Красноярск суг шыыжыкчыгыжының дүвүнде базырыктар болгаш хөөрлер» деп чүүлдери адап болур.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының 250 чыл юбилейинге тураскааткан бо чыындыда эрте-бурунгу болгаш ортаакы вектер үезиниң төөгүзүн база культуразын өөренип шинчилээр талазы-биле бистиң чуртувуста боттанып турар улуг базымнарның херечизи болур.

А. КРЮКОВ.

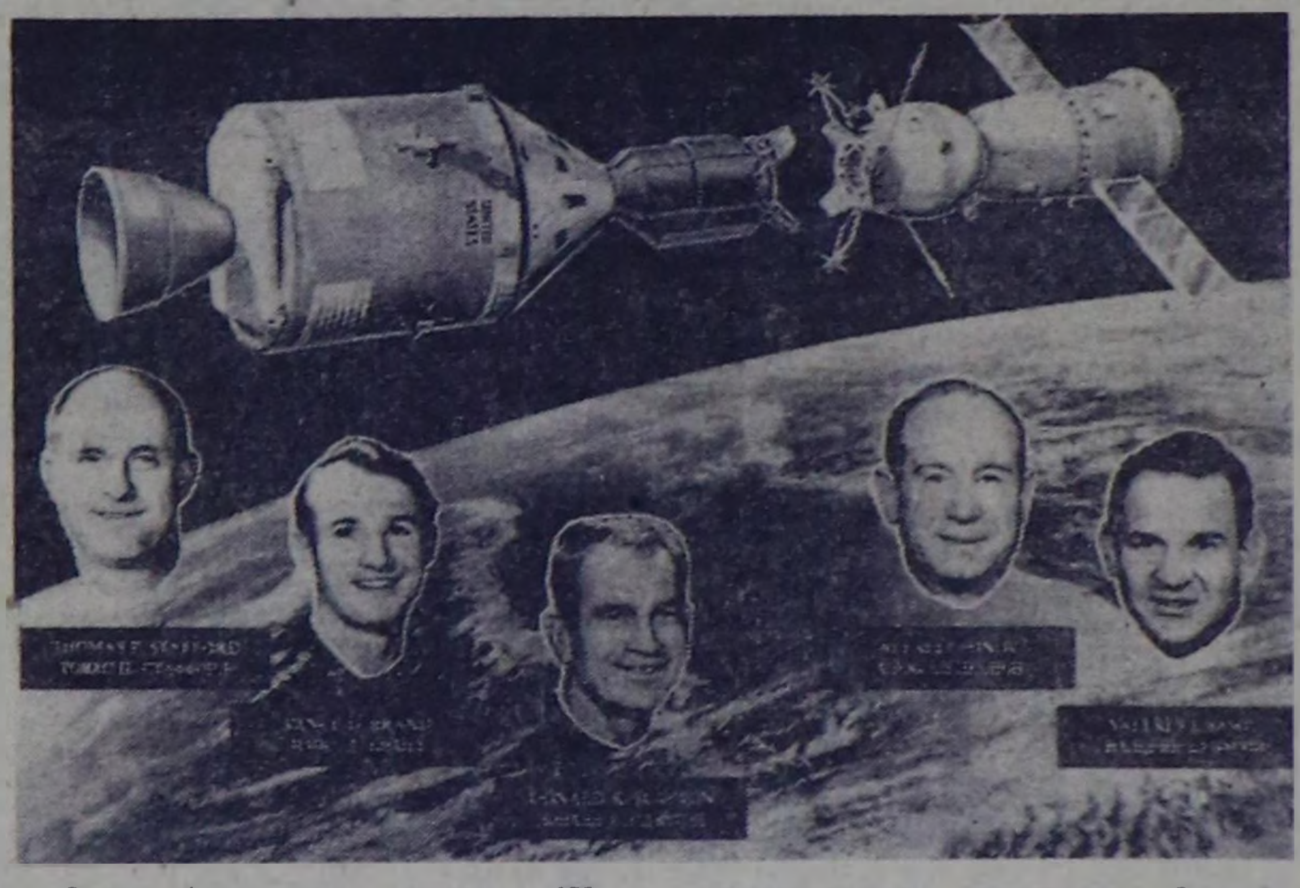

«Союз»—«Аполлонну» космоска 1975 чылдың июльда болур совет-американ кады ужудуушкунунга белеткелдиң үшкү чадазы чедиишкинниг доозулган.

Моон үстүнде парлаан открытка—чурукта: «Союз»—«Аполлонну» дуржулга ужудуушкунунуң экипаштары. Солагай таладан оң талаже:—Томас П. Стафорд, Ванс Д. Бранд, Доналд К. Слейтон, Алексей Леонов, Валерий Кубасов.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

СПОРТ

ШИЛИНДЕКТЕР ИЛЕРЭЭН

Республиканың шыдыраа талазы-биле чемпионадының чеди салыглары болуп эрткен. Маргылдаада эки ойнап турар М. Монгуш (Чөөн-Хемчик) мастерге кандидат М. Адыг-оолга удур чараш ойнааш, тиилелгени чедип алган. Өл-ла хүн К. Саян (Кызыл) Н. Онуфриевти (Кызыл), С. Ооржак (Таңды) Б. Дуюгбанны (Улуг-Хем) уткан.

Бистиң каш дакпыр чемпионувус Н. Шишигин бодунуң кол-кол удурланыкчылары-биле ойнап каалкан. Ол Л. Мохов (Кызыл), Н. Сюрюн (Каа-Хем) олар-биле хайымнашкаш, арттаннарын удуп алган. Чедиги салыгда Н. Беркович-биле ужурашкан. Н. Берковичиниң удар хире байдалынга оюн соңгаарлаттынган.

«Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону Л. Мохов Н. Сюрюнну, Кызылдың чемпиону В. Стифоров Х. Ондарны уткан.

Ынчангаш чедиги салыг сооңда шилиндектер мурнай берген. Н. Шишигин, Л. Мохов 5-5 саннарлыг, бир-бир соңгаарлаттынган салыгаарлыг. М. Монгуш 4,5, М. Адыг-оол, Н. Беркович 4-4 саннарлыг.

Херээжен шыдыраачылардан сөөлгү салыг артканда Г. Ондар 5, Т. Хертек, М. Филимонова 4-4 саннарлыг.

О. БЕЛЕК.

КӨДЭЭ ШЫДЫРААЧЫЛАРДА

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чыл оюу» колхозтуң клубунга чемпион ат дээш, суурнуң 30 хоочун болгаш аныяк 17 шыдыраачызы үш хүн дургузунда ойнааннар.

Түңнелинде суурнуң чемпиону атты Баян-Тала ортумак школазының өөредилге эргелекчизи Виктор Сат алган. Ийиги черде аныяк шыдыраачы тракторист Куулар Хурал-оол болган.

Баян-талажылар кожазында Ленин аттыг совхозтуң шыдыраачылары-биле ойнаарын дугурушкан. Ол ышкаш тевеглажылары, ийлежилерни олар чалаан.

О. САЙЫН.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканы ёзугаар алырга, богун республикага булуттаар. Хүндүс быскан хар чаар. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хат кошкак.

Агаарның температуразы дүне даглыг черлерге 12—17, оскелеринге 12—17 градус соок болган, хүндүс даглыг районнарга 2—7, оскелеринге 10—15 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар, хат кошкак. Дүне 18—20 градус сооган, хүндүс 10—12 градус соок болур.

Телевидение

НОЯБРЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы.
12.05— Медээлер.
12.10—«Кадыкшыл». Эртем-нептередилгелиг дамчыдылга.
12.40—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
13.10—«Болгу-даа дег, болбаа-даа дег».
14.10— Өңнүг телекөргүзүг. «Катавасия». Мультфильм.
14.35—«БАМ: кижилер, ажыл-херек, айтырыглар».
15.05— Өңнүг телекөргүзүг. «Кантри сюжа, кантри мюзик шоу» деп американ аас чогаал ансамблиниң концерти.
15.50—Телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга политиктиг хайгааракчы Ю. А. Жуков харыылаар.
16.35— Өңнүг телекөргүзүг. Телешииниң баштайгы көргүзүү. Е. Борисов. «Элдеп кык».
18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Делегей байдалының дугайында дочу тайылбыр».
18.45— Уругларга. Мультфильм.
19.00—«Тываның неделязы». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

19.15—«Эртем — богун».
19.45—«Хамаатылар байдалының актыларының бижилгезинин эжин ажык». Уран-чечен фильм. ГДР.
21.00— Өңнүг телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады «Крылья Советов» (Москва)—ЦСКА В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.
23.15—23.45—«Үе». Информастыг программа.

Редактор **В. С. ШАРАВИН**.

КИНО

НОЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Проша тажы» 10.00, 11.40, «Оклахома бодунуң хевээр» 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Опчок алышкылар» 9.00, 10.40, 14.00, 15.40, «Соңгу чүктүң рапсодиязы» 12.20, 17.20, 19.00, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чаа бажыңче көшкени» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Диканька суур чоогунга кежээлер» 15.00, «Кыстың даңгыраа» 17.00, «Ажык ном» (1-ги, 2-ги сериялары) 19.00 шактарда.

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ДЕҢНЕЛИ КУДУ

Тес-Хем районда чаа чылдың солуннар, журналдарының чагыдылгазы сөөлгү медээ ёзугаар алырга ындыг-ла көңчүг эки эвес чорул турар. Районда 1000 чурттакчыга 621 чагылга онаажып турар. Харылзааның тус-тус салбырларынга хамааржыр ажыл-агыйлар, суурлар аайы-биле көөрге, ол саннар дыка ылгалдыг. Самагалдайның муң чурттакчызының 787-зи чагылгалыг турда, «О. Шынаа» совхозта чүгле 302. Берт-Дагда — 316, «Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтарда, ынаш белеткээр ажылчыннар сууру—Шуурмакта 413—467. Азы районнуң ортумак көргүзүгге чедир колдуунда чүгле Самагалдай «өрү тыртып» турар. Моон чылдагааны маңаа тодарадыры шенел херээл.

«Тес-Хем» совхозтуң төвү Берт-Дагда харылзаа салбыры «О. Шынаа» совхозту база аңдызында харылап турар. Ол салбырның эргелекчизи эш А. Делег чагылганың кидин түлүк үезинде шөлээлей берген, а орнунда арткан кижи ол ажылды организастап шыдавааны илден. Маңаа ийи айтырыгны салып болур: районнуң харылзаа беддиринниң начальниги эш Б. Кужугет ол ажылдакчының мындыг чугула кампания үезинде шөлээлээрин чүге чөпшээрээнил? Ол черлерде партия организацияларының (секретарьлары эштер Д. Хертек, Б. Кунзет) мындыг байдалды көре тура чүге шиитпирлиг хемчеглер албааныл? Шак-ла ол айтырыглар, ындыг чугаа Шуурмакка база хамааржыр. Ында почта салбырының эргелекчизи Т. Каменщикова шөлээлеп чоруткаш, ам чырыпай ажылдавас болган, а оон орнунга турган эштиң үезинде чагыдылга колдуунда немешпээн.

Район төвүнден ортумак школада, эмнелгеде, культура килдизинде, солуннар, журналдар чагыдылгазы багай эвес чорул турар. Ол черлерде чагылга саны эрткен чылдыынга деңнээрге, чүгле деңнежип эвес, харын-даа ажып турар. Ол черлерде хөй-ниитичи тарадыкчылар: башкы Мария Чагар-оол, фельдшер Наталья Монгуш, бухгалтер Евгения Оюн, лесник Михаил Филатов оларның эки ажылдап турары илден. А райпо, «Сельхозтехника» каттыжыышкыны дээн чижектиг чамдык бүдүрүлге, албан организация черлеринде чагыдылга кошкак. Эң ылаңгыя хөй ажылчынныг септелге-тудуг участогунда чүгле 54-ле солун, журнал чагыттынган, ол эрткен чылын турганының чүгле чартык кезии-дир. Ындыг коллективтерде партия организациялары бо ажылды экижидер ужурлуг.

Партияның, советтерниң база комсомолдуң парлалгазының чагыдылгазы колдуунда мурнунда чылдың деңнелинде чорул турар: «Правда», «Известия», «Шын» болгаш өске-даа солуннар болгаш журналдар талазы-биле ындыг. Ынчалза-даа сорулга чүгле эрткен чылдың деңнелинге чедери эвес, харын оон дыка көвүдедири болур. «Агитатор» чүгле 19, «Политическое самообразование» — 9, «Советы депутатов трудящихся» — 11, «Молодой коммунист» — 9, «Пионерская правда»— 335, «Сельская молодежь» 11-ле кезек чагыттынган. Бо саннар дээрге мурнуку чылдың деңнелинден оранчок эвээш, а чамдык солуннар талазы-биле харын-даа чартык четпейн турарын айытса чогуур. Төп солуннарга болгаш журналдарга чагылгаларның хуусаазы ноябрь 25-те төнерин билдингир.

Тес-Хем районда парлалга чагыдылгазын кысказы-биле көргүзерге мындаг-дыр. Үндүрер түңнел илден: чагыдылга кошкак темпилиг чорул турар. Ындыг болгаш-та арткан үеде харылзаа бедирни, оон салбырлары, «Союзпечатьтың» район салбыры, партия, совет, комсомол органнары чагыдылгаже кичээнгейни улгаттырганш, чагыдылга чок өг-бүле, кижи турбазын дээш ажылдаары негеттинип турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

Көрүлде чүнү көргүскенил?

Кызыл хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери чылдан чылче өзүп, сайзырап орар. Ниити ырда, танцыда, ыры ансамбльдеринде янзы-бүрү мергежилдиң кижилери хаара тудтунган, олар үе-шагын чоптуг ажыглап турар. Ол дугайын Кызылдың албан организация, бүдүрүлге черлериниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң чоокта чаа болуп эрткен көрүлдези херечилеп турар. Ук көрүлдеге киришкен 17 коллектив 700 ажыг кижини хаара тудкан. Өй-шаанда киржип шыдаваан Культуртус, Чербы ышкаш ырак черлерниң коллективтеринге көрүлдениң жюризи чедип, оларның уран чүүлге белеткелин моон соңгаар үнелей бээр.

Бо көрүлдеге телевидение болгаш радио комитединиң, Кызыл-садыгның, уруглар садтарының, «Колос» Культура бажыңының коллективтериниң массалыг киржип, организастыг чоруун көргүскен.

Концерт бүрүзү ниити ырдан эгелеп, ол талазы-биле коллектив бүрүзүнде негелде улгатканының херечизи болган. «Энергетик» Культура бажыңының (удуртукчузу Н. П. Медведева), уруглар садтарының (В. Богданов), Кызыл-садыгның (Ю. Потапов) ниити ыр күүседилгелери бедик мергежилдиин көргүскен, ырларны 3—4 үннерге күүседип турары черле онза эки. «Энергетик» Культура бажыңында чүгле ниити ырын эвес, а бот-тывынгыр уран чүүлдүң янзы-бүрү бөлгүмнерин доктаамал ажылдап, чонну хаара тудуп турары оларның көрүлдеге эки киржилгезиниң кол үндезини болган. Хоорайның харылзаа беддириниң, Кызыл-садыгның, телевидение болгаш радио комитединиң бот-тывынгыр коллективтериниң ыры ансамбльдериниң күүселдези бедик деңнелдиг. Ийи чангыстын ыры күүседикчилериниң үн болгаш музыка талазы-биле эки белеткелдиг ыраажыларны демдеглезе артык эвес. Оларга Вера Матюшкина, Вера Кочеткова, Людмила Андреева (Кызыл-садыгдан), алгы заводундан Любовь Намайны, «Энергетик» Культура бажыңындан Альберт Канны, сүт заводундан Александр Назаровту, Ниитизи херектер министерствозундан Юрий Панаевти болгаш өске-даа хөй-хөй күүседикчилерни хамааржыдырып болур. Ол янзы-бүрү мергежилдиг кижилери боттарының күзел-соруу-биле бот-тывынгыр уран чүүлге доктаамал киржип, сонуургалын, күүседикчи мергежилин бедидип турарлар.

Бо көрүлдеге танцы ансамбльдери, оркестрлер, оон ниитизинде тыва хөгжүм херекселдериниң күүселделери мурнундаазынга бодаарга элээн четчей көвүлген. А уран номчулга кандыг-даа идиг албааны база демдеглеттинген. Ынчангаш дыштаныылга кежээлеринге танцылар, уран номчулгалар конкурстарын хөйнү чорудуп, сонуургалды көдүрери жюри уран чүүл удуртукчуларынга сүмелээн. Бо хевирлерге өске коллективтерге деңнээрге эки белеткенген коллективтер база бар. Телевидение болгаш радио комитединиң коллективи (танцы удуртукчузу Луиза Рудольф) элээн каш танцыларны тывынгыр чараш кылдыр тургускан. «Энергетик» Культура бажыңының (танцы удуртукчузу Раиса Дапзын) танцылары база үнелелди алган. «Колос» Культура бажыңының уран номчукчулары Андрей Моргун биле Евгений Ехлаков оларның П. Бровкаңың «Хадыңмалышкын», А. Емельяновтуң «Хоорай дугайында баллада» деп шүлүктерин номчааны демдеглеп болур.

Сөөлгү чылдарда уран чүүл коллективтери концерттериниң каасталга-шимелдезинче, танцы, ыры коллективтериниң идик-хевин таарыштыр кылырынче кичээнгейни салып турары эки апарган. Кызыл-садыгның, «Энергетик», «Колос» культура бажыңнарының, хоорайның харылзаа салбырының, телевидение болгаш радио комитединиң, сүт комбинадының концерттериниң идик-хеви, каасталгазы онза эки болган. А чамдык коллективтер бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилериниң боттарының күзели-биле хеп даарап алгылаан (Тускай хеп чок ойнаар эвес, ам канчаарыл). Пассажирлер АТБ-ниниң бот-тывынгыр артистери шак ындыг байдалга таварышкан. Бүдүрүлге чери, ында профэвилел комитеди сөөлгү чылдарда чаңгыс-даа хөгжүм херексели азы идик-хеп даараар метр пөс-даа садпаан.

Бот-тывынгыр уран чүүлдү сайзырангайжыдарынга тус-тус албан организация, бүдүрүлге черлеринде уран чүүл удуртукчулары улуг рольду ойнап турар. Эрткен көрүлде шак ындыг уран чүүлге бердинген кижилер барын илередкен. Оларга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы С. Бухтуевти, В. Богдановту, В. Нагорныйны, А. Войтовту, Ю. Потаповту, Н. Медведеваны хамааржыдырып болур. Чамдык коллективтер ёзулуг-ла уран чүүл удуртукчузу чогундан шыдары куду концерттерлиг үнген.

Ынчалза-даа албан организация, бүдүрүлге черлериниң көрүлдеге киржилгези, оон шылары ында администрация, партия, комсомол, профэвилел организацияларының удуртукчуларының чонунуң культурлуг дыштанылгазынче, эстетиктиг кижизидилгезинче, бот-тывынгыр уран чүүлче кайы хире кичээнгей салып, оон хөгжүүрүнге идиг берип деткип турарындан кол хамааржыр. Харылзаа беддиринниң начальниги эш Н. Беляшов, Кызыл-садыгның директору эш Х. Мамедов, Тыва электри четкизиниң начальниги эш С. Дьяченко ышкаш чүгле бүдүрүлге ажылынче эвес, а ажылчы чоннуң дыштанылга, культура-идейлиг деңнелинче сагыш салып турар удуртукчулар бисте бар. Оон мурнунда көрүлделерге киришпейн турган сүт комбинадында чаа шыырак бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң тывылганынга оол директору Мария Ивановна Корчикованың үлүү улуг. Бир дугаар киришкен ол коллективтиң белеткел, шимелде-каасталга талазы-биле улуг күш үндүргенин демдеглеп болур.

Оон мурнунда чылдарның көрүлделеринге идепкейлиг киржип, уран чүүл талазы-биле ат-сураа үнүп турган чамдык коллективтерниң көрүлдеге шуут киришпээни азы сула белеткелдиг болганы ында удуртукчуларның буруузу. Оларга авиаотрядтың, давааныылга комбинадының, республика эмнелгезиниң, Садыг министерствозунуң баазазының, агрохимлабораторияның, алгы заводунуң, № 1, 2 АТБ-лериниң, типографияның коллективтерин хамааржыдып болур. Авиаотрядка каш чыл бурунгаар шыырак эстрада оркестри турду. Ол ам кайдал? Агрохимлабораторияның бот-тывынгыр артистери эрткен чылгы көрүлдеге бирги черни алган болгай. Бо чылын көрүлдеге чүге киришпээнил? Өске-даа албан организация, бүдүрүлге черлеринге шыырак бот-тывынгыр коллективтер турду. Ында уран чүүлге хандыкшылдыг, талантылыг кижилер эвээжевээн-ле болгай.

Ынчангаш бүдүрүлге бүрүзүнге чоннуң культурлуг дыштанылгазынче чогуур кичээнгейни салып, күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн улгаттырар бүгү хемчеглерни хүн бүрүде чорудары күзенчиг. Чүгле ынчан бүдүрүлгечи идепкей, ажылчыннарның уран чүүлге хандыкшылы сайзырап, чаа чадаже көдүрлүр.

З. СААЯ,
көрүлде жюризиниң даргазының оралакчызы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 270. ТС—01274.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 275 (9652) | 1974 чылдың ноябрь 24, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртэ 2 кеп.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң чыылдырар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыы

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң сески чыжыбын сески сессиязын 1974 чылдың декабрь 24-те Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1974 чылдың ноябрь 22.

АКШ-тың Президентизи Дж. Фордтуң Владивостокта келгени

ВЛАДИВОСТОК, ноябрь 23. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле ужуражыр дээш Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Джеральд Форд бөгүн Владивостокка чедип келген.

Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының күрүне туктары-биле шиметтинген Владивосток аэропортунга Дж. Фордту самолёт чанындан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин уткуп алган.

Аэродромга АКШ-тың Президентизин хамаатызы ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, СЭКП-ниң Приморье крайкомунуң бирги секретары В. П. Ломакин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, Приморье крайкүүскомунуң даргазы И. И. Штодин, Ырак Чөөн чүктүң Кызыл туктуг шериг округунуң шериглериниң командылакчызы армия генералы Б. И. Петров, Оожум океанның Кызыл туктуг флодунуң командылакчызы вице-адмирал В. П. Маслов болгаш өске-даа албан кижилери база уткаан.

Дж. Форд-биле кады күрүне секретары, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер, АКШ-тың ССРЭ-де элчини У. Дж. Стессел, Президентиниң дузалакчызы Рамсфелд, Президентиниң чөвүлекчизи Р. Хартман, күрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Сонненфельдт, күрүне секретарының оралакчызы А. Хартман, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызының оралакчызы генерал Б. Скаукрофт, Президентиниң пресс-секретары Р. Нессен олар келген.

Аэродромдан Владивосток чоогунда резиденцияже орукка ийи шак дургузунда поезд-биле чоруп орда, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң АКШ-тың Президентизи Дж. Форд-биле бирги беседазы болган.

Найыралдыг, ажыл-ишчи байдалга бооп эрткен беседага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, америк талазындан — күрүне секретары, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер, АКШ-тың ССРЭ-де элчини У. Дж. Стессел, департаментиниң чөвүлекчизи Х. Сонненфельдт олар киришкен.

ТУДУГНУҢ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИР

Республиканың тудуг организацияларының ажылдакчылары тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын, бедиткен хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырар дээш күженишкинниг ажылдап, чамдык эки түңнелдерни чедип ап турар. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бо чылдың он айларында 13,3 хуу хөй коя фондуларны ажыглалга киирген. Чыл эгезинден бээр элээн хөй улуг тудуглар ажыглалга киргилээн. Кедээ тудугжулар 1570 баш бода болгаш барык 40 муң баш шээр малдарга кажааларны туткан.

Тываның электри четкилериниң коллективи чурттакчылыг суурларны база колхоз, совхозтарның бүдүрүлге чорудулгазын электрижидер талазы-биле хөй ажылдарны боттандырып, чылдың планын чедиишкинниг боттандырып турар.

Нийти өөредилге школаларын, кадык камгалал болгаш культура албан черлерин, коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелерин тудар болгаш ажыглалга киирер талазы-биле күрүне планы чедиишкинниг боттанып турар. Чижээлээрге, он айларның дургузунда эрткен чылда турганындан ийи катап хөй өлүттүг школаларны ажыглалга киирген. Кадык камгалал, культура албан черлери тударының чыл пландары ажыр күүсеттинген.

Республиканың Коммунал ажыл-агый министерствозунуң тудуг септелге участоктарының эргелелдериниң бо тодарадыкчы чылда эки ажылдап турарын демдеглээр херек. Чурттакчы чонунуң амыдырал хандырылгазынга бараан бооп турар бо адырның ажылдакчылары боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин ай, квартал аайы-биле чедиишкинниг күүседип келген болгаш беш чылдыкның сөөлгү чылы — 1975 чылдың күрүне планын долдур болгаш ажыр күүседиринге боттуг үндезинни тургузуп алган. Министерствога хамаарышкан «Тыва септелге тудуг» трест (эргелекчизи М. П. Емельянцев) он айларның кирээлиг ажылдарының планын 108,1 хуу, а чылдың планын ол үениң дургузунда 92,7 хуу күүседип, тудуг трестериниң аразында социалистиг чарыштың бирги одуруунда чоруп турар. Тываның өрүк тудугжулары база-ла эки көргүзүглерлиг чылды доозуп турар.

Ындыг болзажок чыл төнчүзүнге чедир арткан үеге хамаарыштыр алырга, капитал тудугга байдал дүвүренчиг бооп артпышаан. Кежээ ёзугаар кылыр ажылдарның он айлар планың бистиң тудуг организацияларывыс чедир күүсетпээн. Ол көргүзүг 98,8 хуу болган, а чылдың тудуг планы он айларның дургузунда 82,6 хуу күүсеттинген боор турар. Он айларның дургузунда барык үш миллион акшы рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан.

Тудуг организацияларының администрация черлери, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары капитал тудугга болдунган хоомудаашкындан чогуур түңнелди үндүрүп, чыл планында көрдүнген объектилерни дүрген доозуп, ажыглалга киирериниче бүгү күштү болгаш курлавырларны мобилизастаар ужурлуг. Маңаа кол чүүл болза, кайы-даа тудуг организациязы кижи күжүн болгаш техника чепсек-херекселдерин хөй санныг объектилерже үүрмектеп чартыктырбайн, шала кылдынган кол-кол тудугларны дүрген доозарынче мөөңнээри болур.

Ындыг объектилер бисте эвээш эвес. Чижээлээрге, далган комбинадын, ыяш ажылдап кылыр комбинаттың бирги ээлчээн, сай-керамзит заводун, трестерниң тудуг баазаларын беш чыл планында айытканын ёзугаар эрткен чылын-на ажыглалга киирер ужурлуг турган. Оларның тудуу ам-даа доозулбаан, оларны тудуп турар тудуг организациялары «Тыва тудуг» болгаш «Тыва кедээ тудуг» трестер база ол бүдүрүлгелерниң чагыкчылары — одалга үлетпүр, үлетпүр тудуг материалдарының, тараа продуктулар эргелелдери бо хүннерде шиитпирлиг хемчеглерни албас болза, ук объектилерниң чамдыктары бо чылын ажыглалга кирбейн барып болур.

Бо объектилерни чыл төнчүзүнге чедир ыяап-ла доозар дээш улам күженишкинниг ажылдаарынче тудугжуларны мобилизастап, ук тудугларның республика үлетпүрүнге кайы хире улуг рольдуг бооп турарын оларга пропаганда, агитацияның бүгү хевирлерин ажыглап тургаш тайылбырлавышаан, тудугжу бүрүзүнүң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга болдунар-ла таарымчалыг байдалдарны тургузар херек. Бир эвес бистиң тудугжуларывыс бо чугула объектилерни бо чылын ажыглалга киирипттер болза база чагыкчылар оларның төлевилелде көрдүнген күчүлерин бети дээрге-ле 50 хуу ажыглап эгелей бээр болза, 5 миллион акшы рубльдиң немелде продукциязын бүдүрер арга тургустунуп келир. Ол түң дээрге, тодарадыкчы чылдың үлетпүр продукциязын бүдүрер талазы-биле республиканың ажылчы чоннарының алганы бедиткен хүлээлгени чедир күүседиринге херектиг улуг-хуулур.

Кедээ тудугжуларның мурнунда база-ла улуг сорулгалар туруп турар. Олар чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 3 миллион акшы рубльдиң кирээлиг ажылдарын кылыр ужурлуг. «Тыва кедээ тудуг» трестиң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары тус-тус районнарда көжүп чоруур мехколонна бүрүзүнүң күрүне планын, бодунга алган бедиткен хүлээлгезин ажыр күүсеткен турарын чедип алыр ужурлуг. Ону чедип ап болурунуң бүгү аргалары — кижи күжү, материалдыг курлавырлар — тресте бар. Маңаа чүгле ажыл-агыйжы болгаш организастыг чүүлдер негеттинип турар.

Амгы үеде республика экономиказының бүгү адырларының ажылдакчылары чыл эгезинде алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин түңнеп, келир чылдың планныг онаалдаларын болгаш беш чылдың нийти даалгазын ажыр күүседирин хандырар хемчеглерни ажылдап кылып турар. Тудуг бригадаларындан эгелээш трестерге чедир ындыг хемчеглерни ажыглаштан эгелеп ажылдап кылырынче база кышкы үеде тудуг ажылдарының темпизин кошкатпазынче бүдүрүлге участоктарының удуртукчулары, партия организациялары кичээнгей салыр ужурлуг.

КОНФЕРЕНЦИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

Кызылда Политиктиг чырыдышкын бажыңынга тус чер үлетпүрүнүң болгаш коммунал амыдырал хандырылга ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң V область конференциязы болуп эрткен. Аңаа районнардан, Кызылдан шупту 91 кижи киришкен.

Конференцияга ук профэвилел обкомунуң кылган ажылдарының дугайында отчёттуг илеткелди ооң даргазы З. Ч. Хертек кылган.

Конференция профэвилел обкомунуң чаа составын болгаш ооң президиумун соңгаан. Обкомнуң даргазынга З. Ч. Хертек катап соңгуттурган.

Аңаа келген төлээлер «Чечек» ательезиниң даараан чаа хептериниң көргүзүүн, эът, сүт заводтарының болгаш Тыва коммунэнерго черинин бот-тывынгыр артистериниң концерттиг соңуурган көргеннер.

М. АРАКЧАА.

Чыл планын — хуусаа бетинде

ОНГУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Дмитрий Спиридонович Дорониннге удурткан төп сүт-бараан фермазының саанчылары мал ажылының продуктуларын бүдүрери болгаш белеткээрин көвүдедирип дээш мал ажылының ажылдакчыларының бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришпишаан, тоску беш чылдың эгезинден бээр-ле шалыпчы темп-биле ажылдап келгеннер. Ферманың коллективи беш чыл дургузунда күрүнеге 4210 тонна сүттү садар планныг турган, 4221 тонна кылдыр ажыр күүсеткен болгаш ам сүттүң онгу беш чылдың үлүүнге киириштир садып эгелээн. Ажыл-ишчи, найыралдыг ол коллектив сүт бүдүрериниң беш чыл планын 1975 чылдың февральда бүрүн күүседир деп шиитпирлээн.

Ылангыя бо тодарадыкчы чылда саанчылар онза улуг күженишкин-биле ажылдаан. Ферма чылда 1020 тонна сүттү күрүнеге садар планныг. Ону он айлар дургузунда 1035 тонна кылдыр күүсеткеш, ам пландан ажыр дужаап кирипкен.

Инектен сүт саап алырын көвүдедир дээш чарыш саанчылар оргузунда калбарган. Эрткен он айларның түңнели-биле алырга, чарыштың мурнуку одуруунда дараазында саанчылар чоруп турар: Тамара Матина он айларда инек бүрүзүнден 3234 кг сүттү саггаан, азы эрткен чылдың ол үезинден 174 кг хөй. Галя Еңзак эң-не хөй немелдени чедип алган, ол он айларда инек бүрүзүнге онаашпыр 2663 кг-ны азы эрткен чылдың ол үезинден 430 кг хойну саггаан. Мария Сат бир инекке онаапыр 2450 кг-ны, азы эрткен чылдыындан 230 кг-ны хөйнү саггаан.

Бистиң корр.

МООЛГА БАЙЫРЛАЛГА БААР

МАРН-ның III съездизиниң болгаш МАР-ның тургустунганының 50 чыл оюнун байырлалынга киржир дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национал-дар Совединиң Даргазы В. П. Рубенге баштаткан совет хөй-нийти делегациязы ноябрьның 22-де Москвадан Улан-Баторже үнүпкен.

Делегацияны аэродромга МАР-ның ССРЭ-де элчини Х. Банзарагч үдешкен.

(СЭТА).

Бо чурукта Лариса Черкашина аныяк телеграфист кижи. Ынчалзажок ол Кызылдың харылзаа белдиринде мурнакчы ажылчыннарының бирээзинге саваттырып турар. Ажылынга бедик мергежилдиг аныяк ажылчын Абакан, Красноярск хоорайларының харылзаажылаларының конкурс-маргылдааларынга каш удаа киржип, эки көргүзүглерни чедип алган.

Л. Черкашина албан черлериниң болгаш чоннуң чорудкан телеграмма бижиктерин дүрген дамчыдып, бодунуң ажылын бедик харысалгалыг күүседип турар.

ЧУРУКТА: Л. Черкашина ажылдап орары.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

МАЛ ЧЕМНЕРИ КУРЛАТТЫНГАН

«Шамбалыг» совхоз мал чемнери белеткээр планын чогуур өйүнде ажыр күүсеткен. Хүннүң бир чугула айтырыгы — кыштагларга мал чемнериниң курлавырын тургузары апарган. Ол сорулганы база чедиишкинниг шиитпирлеп турар.

Кыштагларже малчыннар көжүрериинге, оларга оттулар ыяш, хөмүр-даш сөөртүрүнге, а кол-ла чүве — мал чемнери чедиреринге 25 тракторну, 10 автомашинаны звенолар аайы-биле бижыглаан турган. Октябрь эгезинден бээр бүдүн чартык айда олар дааңдырган харысалгалыг сорулганы багай эвес күүсеткен.

Шээр малдың 15 кыштагларының кодан бүрүзүнде 40 тонна сиген, 60 тонна саап курлавыры ам тургустунган. Бода мал турлагларында чүгле сиген эвес, концентрат, холуксаалыг өске-даа чемнер четчир. Совхозтуң малчыннары шупту чогуур өйүнде кыштаглаан.

ПАРЛАЛГА ЧАГЫДЫЛГАЗЫ

Совет нийгемниң ыландыя малчыннарының парлалгага сонуургалы мурнуку кайы-даа чылдардан бедээн. «Ону, мону чагыдып ал» деп сүмелээр арга ам эргежирээн, кайда-даа чон ол дээш мурнун былаажып турар апарган. Келир чылдың солуннарын, журналдарын бижидеринге «Шамбалыг» совхозтуң малчыннары база бот-идепкейни илередип, өреге бүрүзү 3—4 чагыдылганы кылган.

Ноябрьның ийиги декадазынга чедир совхозтуң малчыннары «Шын» солунну 40, «Тываның аныяктары» 35, «Тувинская правдаы» 12, төп журналдарны 10 ажыг экземплярны чагыткан. К. Кошкар-оол, О. Комбуштай, Д. Сейнек-оол ышкаш хөй чагыдылгалыг малчыннарны мактаары чөптүг.

Таңды район. П. ШОКПАА.

Тываның кооператорларында

ДЕҢ-ДЕСКИ, ОРГАНИЗАСТЫГ АЖЫЛДААР

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң демиселинге Тываның кооператорлары төлептиг үлүүн киирип, тодарадыкчы чылдың социалистиг чарыжының түгүн бедик туткаңнар. Планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир, чоннуң садыг хандырылгазының культуразын бедидер, кедээниң ишчилерин хүн бүрүнүң чугула херечел, культура-амыдырал болгаш ажыл-агый барааннары-биле хандырар дээш чамдык чедиишкиннерни чедип ап турар.

Бо чылдың он айларында үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 101,2 хуу күүседип, пландан ажыр 892 муң рубльдиң барааннни саткан. Нийтиниң чемненилгезиниң саарылга планын 102 хуу, азы пландан ажыр 68 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Нийтизи-биле пландан ажыр 80 муң рубльдиң орулгазын киирип алган. Белеткелдер саарылгазының чоннуң хуузучу кежигүнге киирип алырының, дадывыр чылдазының планнарып база багай эвес күүседип турар.

Республикада хөй-хөй херегленкчилер нийтилелдери бараан саарылгазын хөгжүдер, ажылдың темпизин бедидер, депшилгелиг аргаларны нептередир дээш шудургу ажылдаашпар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының болгаш нийтиниң чемненилгезиниң саарылга планнарын күүседир, кедээ чоннуң садыг хандырылгазының культуразын бедидеринге эки түңнелди Барыын-Хемчик райпозу (баштаар черинин даргазы И. Попов) чедип алган. Он айларда бараан саарылгазының болгаш нийтиниң чемненилгезиниң планын 101,8 хуу күүсеткен. Бо коллектив үшкү кварталда социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш комсомол обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Үшкү кварталда ийиги черни Таңды райпозу (баштаар черинин даргазы М. Коломыслова) ээлээн. А чарыштың үшкү черинде Каа-Хем райпозу (баштаар черинин даргазы А. Пересторонин) кирген. Он айларда бараан саарылгазының болгаш нийтиниң чемненилгезиниң планын Таңды райпозу 100,5 хуу, Каа-Хем райпозу 100,7 хуу күүсеткен.

Тес-Хем райпозу, «ҮТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперациязы, Балгазын сельпозу планныг сорулгаларын күүседиринге эки түңнелдерни чедип алган.

Респотребсоюзтуң организацияларының аразында социалистиг чарышка Кызылда садыг баазазы (директору А. Малышев) үшкү кварталда бирги черни ээлээн. Мөөңнен садар бараан саарылгазының планын ажыр күүседип, саарылга чарыгдалын эвээжедип, пландан ажыр 13 муң рубльдиң орулгазын киирип алган. Бо коллективке респотребсоюзтуң баштаар черинин, күрүне садыының болгаш херечел кооперациязының ажылдакчыларының профэвилелиниң область комитединиң шилчиир Кызыл тугун база акша шаңналып тывыскан. Бо баазаның ажыл-ишчилери респотребсоюзтуң ажыл-агыйларының аразында чарышка сөөлгү ийи кварталды улаштыр бирги черни салбайн келген.

Республикада өске-даа херегленкчилер нийтилелдери эки түңнелдерлиг ажылдап турар. Нийтизи-биле 33 садыг организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң 28-и планныг онаалдаларын күүсеткеннер.

Ам дөрткү квартал доостур чыгаан. Ынчангаш чыл планын күүседир дээш социалистиг чарышка арткан айларда күженишкинниг ажылдаары, мурнакчы коллективтерниң дуржулгазын нептередири чугула. Коллектив бүрүзүнүң удуртукчуларындан, партия, профэвилел, комсомол организацияларындан организакчы улуг ажылды чорудары негеттинер. Бисте ажыглаттынмайн турар арга-курлавырлар, ажылда четпестер эвээш эвес.

Ылангыя Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Моңгун-Тайга райоларны, «Чыраа-Бажы», «Элегес» совхозтарда ажылчын кооперациялары ышкаш коллективтер планныг онаалдаларын күүсетпээннер. Өвүр райпозу сөөлгү үеде ажылды элээн кошкаткан. Чартык чылда бараан саарылгазының планын күүсеткен хиресинде, чылдың ийиги чартыының эрткен айларында күүсетпээн. Бо дээрге райпо баштаар черинин (даргазы Ч. Айыр-Сана) удуртулга, негелдени кошкак тургусканының түңнели. Магазиннерде барааннарының ассортиментизи кызыы. Хлеб, хлеб-булочка кылыгларын, чигир, крупа, макарон, кондитер аймаан садары бо-ла үзүктели бергилээр. Чоннуң ол талазы-биле негелде-хомудалдары чөптүг. Ындыг четпестер Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Моңгун-Тайга райполарында, «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл», «Элегес» совхозтарның ажылчын кооперацияларында база бар.

Садыгның чурумун үрээр таварылгалар кооперация шугумунда кону үзүлбейн турар. Магазиннерни чогуур шагында ажытпас азы эрте хаар, арага аймаан садарының дүрүмүн кажылар, чамдык барааннарның өртээн садып алыкчыларга коску кылдыр биживес чоруктар бар. Коллективтиң удуртукчуларының, лавкалар, столовая, хөй-нийти комиссияларының, контролёрларның ажылын четпестерни чайладырынче угландырып, оларның идепкейин көдүрери негеттинип турар.

Ол ышкаш кооперативтиң өнчү-хөреңгизиниң камгалалын күштелдирер сорулгалыг бис. Бо чылдың он айларында бедин киитизи-биле 209 муң рубль түңге өре-самчыгдал кылган 86 таварылга илерээн болуп турар. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Өвүр, Тес-Хем, Моңгун-Тайга, Бай-Тайга райполарында, «Тиилелге», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарның ажылчын кооперацияларында самчыгдалдудагалдар болгулаан.

Респотребсоюзтуң баштаар чери үстүнде четпестерни чайладырының хемчеглерин ажылдап кылган. Баштаар чер кежигүннери, аппараттың тускай эртемниглери херегленкчилер нийтилелдеринге дуза чедирип, ажылда четпестерни чайладыр хемчеглерни алыры-биле чер-чержө үнүп, боттуг ажылды чорудуп турар.

Херегжел кооперациязының хөй адырлыг ажыл-чорудулгазын ажыл-херекти ёзу-биле шиитпирлээринге Тываның кооператорлары салдашкыны киирип, чыл планын хуусаа бетинде күүседиринге бүгү күштү мөөңнээннер.

В. МАТЮКОВ,
Респотребсоюзтуң баштаар черинин даргазының оралакчызы.

Совет-Замбий чугаалажыышкыннар уламчылаан

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров олар биле Замбия Республиканың Президентизи К. Каунданың, ЮНИП ТК-ның кежигүнү, ЮНИП ТК-ның политиктиг консультация эрге болгаш делегей айтырыгларының талазы-биле комитединиң даргазы Э. Муденданың аразында чугаалажыышкыннары ноябрь 22-де Кремльге уламчылаан.

Ук чугаалажыышкыннар бооп турда, Совет Эвилели биле Замбия Республиканың аразында найырал, кады ажылдажылга харылзааларын улам калбартып, бижыглаарының айтырыгларын чугаалашкан.

Делегейниң ийи талага сонуургаңчыг хөй-хөй чугула айтырыгларының талазы-биле сагыш-онаал солчуушкуну база болган.

(СЭТА).

Каракалпак АССР-ге Октябрь Революциязы орденни тывыскан

Каракалпак Автономнуг Совет Социалистиг Республиказының тургузунда Ленин болгаш Улустарның найыралы орденнери-биле кожа ноябрь 22-де Октябрь Революциязы ордени кадаан. Каракалпак АССР-ниң ажылчы чоннарының коммунистиг тургузуушкунга чедип алган чедиишкиннери дээш база республиканың тургустунганы хүнүнден бээр бежен чылын холбаштыр ол бедик хаыына-биле ол республиканы шаңнаан.

Узбекистанның Компартиязының область комитединиң болгаш республиканың Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралы бүрүнгү хүн республиканың найысылалы Нукус хоорайга болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга улуг өөрүшкүлүг күш-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары **Ш. Р. Рашидов** ээдарлыг юбилей-биле болгаш Каракалпак АССР-ниң орден-биле шаңнаашынга холбаштыр республиканың ажылчы чонунга СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң шуут бодундан, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының, Узбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан изиг байыр чедирген.

Совет Каракалпакияның экономиказы бежен чылдар дургузунда ташыттынмас кылдыр өскерилгенин эш Ш. Р. Рашидов чугаалаан. Ында электроэнергетика, металл ажылдап кылыры, газ, балык, консерва, дааранылга, мебель, полиграфия, тудуг болгаш индустрияның өске-даа хөй-хөй адырлары ууу-биле хөгжээн.

Каракалпакияның кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери база улуг чедиишкиннерни чедип алган. Агаар-бойдузу дыка берге болган бо чылын безин хөвеңниң болгаш ристиң эң тергиин дүжүдүн алганы автономнуг республиканың хөвеңчилериниң болгаш ристчилериниң күш-ажылчы шылгаралы болган.

Бежен чыл мурнунда бижик билир кижилерни барык чок турган бо черге ёзулуг-ла культура революциязы боттанган деп, эш Ш. Р. Рашидов онзалап демдеглээн.

Каракалпак АССР-ниң Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын эш Ш. Р. Рашидов номчааш, чыылганнар диниттиг адыш часкап турда, республиканың тугунга Төрээн чурттуң бедик шаңналын кадап берген.

Узбекистанның Компартиязының Каракалпак обкомунуң бирги секретары **К. Камалов** илеткел кылгаш, ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң дугайын, Каракалпакияның экономиказы болгаш культуразы совет улустарның кайгамчык улуг өг-бүлезиниң ак сеткилдиг дузаламчызының ачызында кажи магадан ханмас кылдыр хөгжээнин дугайын чугаалаан. Бедик шаңнал дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелинге республиканың бүгү ажылчы чоннарының мурнундан К. Камалов чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илергейлээш, республиканың ленинчи Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш бүгү чүүлдерин кылыр дээрзин бүзүредип чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери улуг сорук хөөрүшкүн-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

Владивосток Ленин кудумчузу.

Ю. МУРАВИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Партийжи амыдырал

ЁЗУЛУГ ХАЙГЫЫЛЧЫЛАР БОЛЗУН ДЭЭШ

Улусчу контроль органнарының ажылын экижидер, оларның ажылынга ажылчы чоннуң массазын хаара тудар талазы-биле ол органнарга партийжи удуртулганың деңнелин бедидерин СЭКП-ниң XXIV съездизинге чугулалап айыткан. Ону удуртулга болдурбушаан, райкомнуң партия организацияларының, улусчу контроль бөлүктери болгаш постулары ажыл-херекке ёзулуг хайгыылчылар болзун дээш оларга удуртулганы экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар. Колхозтарда, совхозтарда, бүдүрүлге, тудуг, транспорт черлеринде партия организацияларының улусчу контроль бөлүктерин удуртуп турарының дугайында айтырыгны партия райкомунуң бюрозунга база чугаалашкан.

Улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулга болза бөлүктерниң болгаш постуларның ажылдарын идепкейжидеринге, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң участоктарынга хөй-ниитиниң контролюн экижидеринге дузалап турар. Районда улусчу контрольдуң 60 бөлүктери, 42 постулары ажылдап, олар-да хөй-хөй контролёрлар хаара туттунган. Олар хыналдаларны, рейдилерни чорудуп, оон түңнелдерин бөлүктүң болгаш коллективтиң хуралдарынга чугаалажып, илереттинген четпестерни чайладыры-биле хемчеглер алзын дээш хамаарылгалыг органнарже шилчидип турар. Колхозтарның, совхозтарның база чамдык бүдүрүлге, албан организация черлериниң ажылынга четпестер болгулай бээр. Ындыг четпестерни илереткеш, ону чайладырынга улусчу контролёрлар хөй-ниитиниң коскү караа, дыңнангыр кулаа болуп турар.

«Алдан-Маадыр» совхозта, Ленин аттыг колхозта (парткомнар секретарьлары Ч. Ондар, С. Донгак, улусчу контрольдуң кол бөлүктериниң даргалары С. Мөнге-Назын, О. Ховалыг) улусчу контрольдуң кол бөлүктери идепкейлиг, шудургу ажылдап турар. Ол ышкаш Каа-Хемниң хомур-даш разрезиниң Чадаана участогунда, районнуң кижи эмнелгезинде, «Тыва» совхозта, кожуун чоруур № 463 мехколоннада болгаш өске-даа коллективтерде улусчу контроль бөлүктери багай эвес ажылдап турар.

«Алдан-Маадыр» совхозта партком, партия эге организациялары улусчу контроль бөлүктеринге удуртулганы экижидип турар. Ажыл-агыйның сезоннуг ажылдарының үезинде түр ажылдаар постуларны (хой кыргыыр пункттарга, ховү турлагларынга) тургузуп, оларның ажылынга дузаны чедирип турар. Ынчангаш улусчу контроль бөлүктери, постулары улусчу контролёрлар-биле кады специалистерни аңаа киириштирбишаан, массалыг хыналдаларны, рейдилерни доктаамал чорудуп турар. Улусчу контрольдуң кол бөлүү аңгы-аңгы 19 айтырыгларны хуралынга чугаалажып, илереттинген четпестерни хөй-ниитиниң киржилгези-биле чугаалашкаш, оларны чайладырының хемчеглерин ап келген. Чамдык хыналдаларның түңнелин совхозтуң дирекциязынга чугаалажыр көөрү-биле шилчиткилээн. Мал чеминиң чарыгдалының, малдың ажаалда хайгааралының, кыштаглаашкынга белеткелдиң, малчыннарның амыдырал байдалын экижидеринге холбаштыр алдынып турар хемчеглерниң, көдээ ажыл-агый техниказының ажыглаал, кадагалалының, часкы база чайгы, күскү ажылдарының талазы-биле улусчу контрольдуң кол болгаш өске-даа бөлүктериниң чоруткан хыналдаларының түңнелдери совхозтуң ажылын экижидеринге улуг дузаны чедирген.

Улусчу контрольдуң кол бөлүү хөй-ниити организациялары-биле, «Комсомолчу прожекторнуң» отрядтары-биле сырый харылзаалыг ажылдап турар. Контролерларның дээштиг ажылының түңнелдеринге хамаарыштыр ол совхозтуң дирекциязы боттуг хемчеглерни ап турар. Улусчу контроль бөлүктериниң ажылының идепкейжээни парткомнуң, салбырларда, бүдүрүлге участоктарында партия эге организацияларының оларны тодаргай удуртуп турарында. Ынчангаш совхоз алган хүлээлгелерин болгаш планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип турар.

Ленин аттыг колхозта контролёрлар мал чеминиң чарыгдалын, минералдыг чемишчидилгелерниң ажыглалын болгаш кадагалалын, камналга чурумун сагыырын, мал бажынга хорамчаны болдурбазын хынаан рейдилерни чорудуп, четпестерни илереткеш, колхоз баштаар черинге дыңнадып турар. «Тыва» совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүү (даргазы Каадыр-оол Тувак) хуралдарынга мал ажылынга хамааржыр айтырыгларны чугаалашкан. Мал бажынга хорамчалыг чорукта турганын, мал чемин самчыгдаар чорукту болдурбазынче, малчыннарның амыдырал байдалын экижидеринче кошкак сагыш салып турарын эскергеш, улусчу контроль бөлүү хыналдаларның дузазы-биле ол бүгү четпестерни чайладыр талазы-биле дээштиг ажылды чорудуп, совхозтуң дирекциязынга дузаны чедирген. Ындыг эки ажылдыг бөлүктер эвээш эвес.

Ынчалза-даа районда улусчу контроль бөлүктериниң ажылында четпестер хөй. Чамдык партия организациялары улусчу контроль бөлүктериниң ажылын кошкак удуртуп келген. Ынчангаш оларның чамдыктары инициатива чок ажылдап боттарының эргелерин чөп ажыглавайн турар болгаш хыналдаларны эрестей чорудуп, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң чорудулгазында четпестерни дииң эвес илередип, ону чайладырынга боттуг дуза чедирбейн турар. «Большевик» совхозта, «Искра» колхозта улусчу контрольдуң кол бөлүктери (даргалары К. Анзат-Доржу, М. Дамбаа) ажыл-агыйларның бүдүрүлге чорудулгазынга хамаарыштыр хөй хыналдаларны, рейдилерни кылып турза-даа, оларның түңнелин улусчу контролёрларның хуралдарынга эвээш чугаалажып, четпестерни чайладыр талазы-биле кошкак хемчег ап турар. «Сүт-Хөл» совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң (даргазы Д. Таспаяк) ажылы сөөлгү үеде суларааш. Совхозта партком, партия эге организациялары оларның ажылын четпес баштап, олардан партийжи негелдени кошкаткан.

Харылзаа белдиринде, мал ажыл-агыйында, районнуң амыдырал хандырылга комбинадында, «Сельхозтехниканың» автобаазазында, «Сельхозтехника» салбырында улусчу контроль бөлүктери кошкак ажылдап турар. Бүдүрүлгелерниң болгаш албан организация черлериниң ажылында четпестерни чогуур үезинде илереткеш, ону чайладырынга дээштиг дуза чедирер кылдыр улусчу контроль бөлүктериниң ажылын тургузар талазы-биле чамдык партия организациялары дээштиг ажыл чорутпайн турар. Бөлүктерниң ажылының дугайын партия хуралдарынга безин чугаалашпас болгулаар. Улусчу контроль бөлүктери партия организацияларының удуртулгазы-биле ажылдаар, олар партияның идепкейлиг дузалакчызы болур ужурлуг. Улусчу контрольдуң бөлүк бүрүзү четпестерге эптеш чок болуп, ажыл-херектиң эки болуру дээш идепкейлиг демисалчы болур хүлээлгезин партия организациязының удуртулгазы-биле чедиишкинниг күүседип шыдаарлар. «Искра» колхозта, «Большевик» совхозта, «Сельхозтехника» салбырында улусчу контроль бөлүктери чоруткан хыналдаларының түңнелдериниң дугайын бөлүктүң контролёрларының-даа, парторганизацияның бюро-даа хуралдарынга чугаалашпаан.

Улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының ажылын идепкейжидер дээш колхозтарда, совхозтарда, бүдүрүлгелерде, албан организация черлеринде партия организациялары оларга удуртулганы күштелдирерин чугула. Ажыл-агыйның чугула участоктарга оларның доктаамал, дээштиг ажыл чорударынга партия организациялары доктаамал дуза чедирер ужурлуг.

С. ОНДАР,
Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

КООПЕРАТОРЛАР СЪЕЗДИЗИ

1970—1973 чылдарның дургузунда херелгекчилер кооперациязының ажылының түңнелдерин болгаш күчүзүг ол ниитилел ажыл-агый организациязын улам хөгжүдеринге холбашкан сорулгаларны ССРЭ-ниң херелгекчилер кооперациязының төлээлериниң IX съездизинге чугаалашкан. Съезд ажылын Москвага, Кремльдиң Улуг ордузунга ноябрь 22-де дооскан.

Съездиниң делегаттары Центросоюзтуң Чөвүлелин, баштаар черин болгаш ревизия комиссиязын соңгаан. Центросоюзтуң баштаар чериниң даргазынга А. П. Климовту, Центросоюзтуң ревизия комиссиязының даргазынга В. А. Гуляни соңгаан.

Херелгекчилер кооперациязының отчёттуг үе дургузунда ажыл-чорудулгазы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседиринче улустуң чаагай амыдырал деңнелин бедидер, хоорай чурттуг болгаш көдээ чоннуң амыдырал деңнелин чоокшулаштырар, хоорай биле көдээниң аразында экономика харылзааларын быжыглаар талазы-биле партияның социал-экономика программазын боттандырарынга идепкейлиг киржилгени бүрүн улгаткан дээш, хүлээп алдынган доктаалда демдеглээн.

Съездиниң делегаттары СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге чорудар чагаазын улуг сорук киирилгелиг хүлээп алган.

• • •

Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары ноябрь 22-де Кызыл шөлге баргаш, В. И. Ленинниң мавзолейинге чечектер салган.

Кооператорлар Билдиимес солдаттың хооруунге база ол хүн чечектер салган.

(СЭТА).

ТЕХНИКАДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

МИНСК. Универсалдыг чаңгыс узукчулуг «ТО-18» деп чүдүрүкчүнү «Ударник» заводта сериялыг бүдүрүлгеже киирген. Ол болза төктүр кургаг материалдарны чүдүреринге, тудуг шөлдерин десмилээринге, доворак чайладырынга херегээр бо-лу чоруур үндүрген дугуйлуг машина-дыр. Чүдүрүкчүнү эптелге болгаш белеткел ажылдарынга база ажыглаан турун болур.

Бо чылын завод 200 ындыг машинаны белеткеп үндүрер.

ЧУРУКТА: универсалдыг чаңгыс узукчулуг «ТО-18» деп чүдүрүкчү.

И. ЭМИТРОВИЧИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникасы).

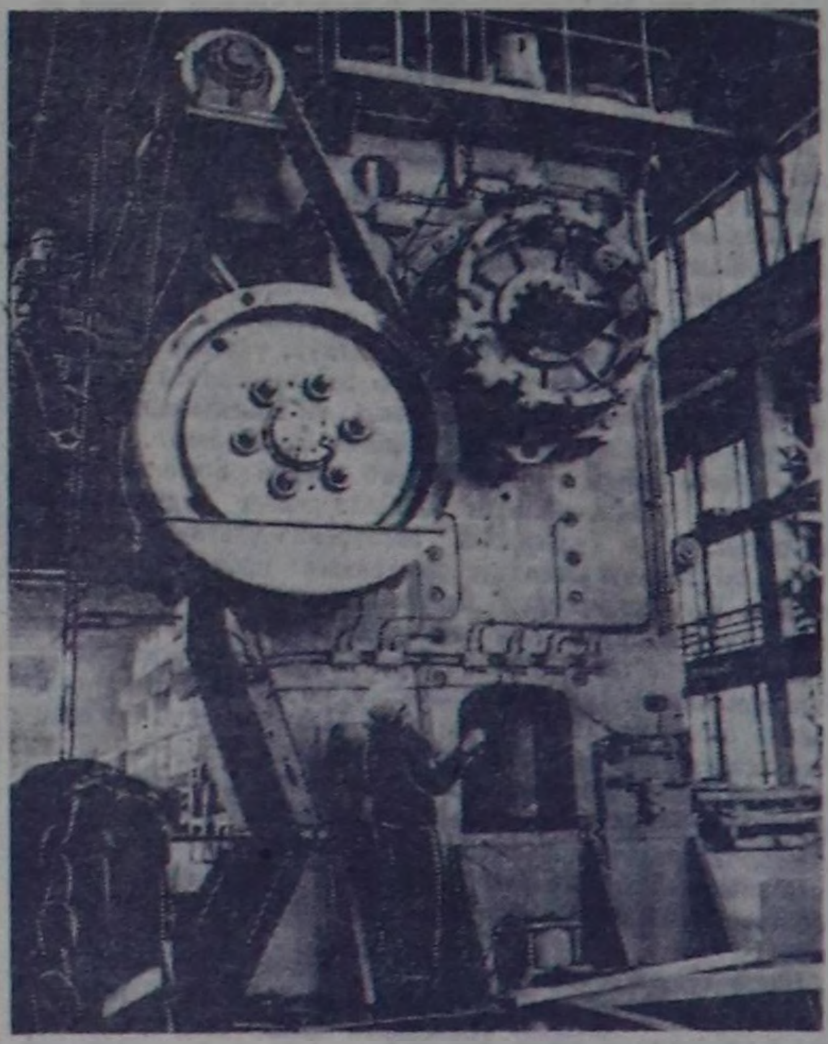

Воронежтиң аар механика прессери бүдүрер заводу даштыкы чурттарның фирмаларынга алдан янзы үлегер-майыктыг, аар 600 хире прессерни сөөлгү 18 чыл дургузунда чорудуп берген.

Ол завод дарганмаашкын-пресс машиналарын тудуп тургузарының кол бүдүрүлге чери болгаш чүгл-бүрү хевирлиг аар механика прессерни бүдүрүп үндүрер кылдыр тускайжыттынып турар. Ол прессер самолёт, электровоз, автомобиль, мотоцикл бүдүреринге, көдээ ажыл-агый машиналарын, медицина приборларын, чем соодукчуларын, уруглар ойнаарактарын, өске-даа бараанар бүдүреринге ажыглаттынып турар.

Коллективтиң ажылдап турары чаңгыс аай төлевилел бүдүштүг болгаш улуг хире-чергелиг-биле деңи хемчээлдиг прессер бүдүрер—кол угааныышкынныг.

Воронеж прессерниң бедик бүдүрүмчелиг ажылдаарын делегейниң хөй-хөй чурттарының—Францияның, Италияның, ГФР-ниң, Голландияның, Финляндияның болгаш оон-даа өскелерниң машиналар бүдүрер фирмалары сонуургай берген. Заводтуң продукциязын делегейниң 30 чуртунга чорудуп берип турар. Даштыкы чурттарның тускай эртемнигдери ол прессерниң ажылдаарынга ажыглаттынар хөй-хөй аргаларын, башкарылдазының бөдүүн, ондак чогун, чаа, идегелдиг бүдүштүүн, эстетикага таарымчалыг чогааттынганын демдеглеп турар. Олар автоматтыг шугумнарга тудуштур эптеп алырынга таарымчалыг, белен болгаш механизастап, автоматчылар ажылдың чепсек-херекселдери-биле дериттинген, ынчангаш үнелиг.

Чуга демир хевилээриниң ховар прессери экспортта онза херeглелдиг. Ол машиналарны баштай-ла Францияның «Рено», «Шосеон», «Пежо» фирмалары чагыдып алган. «Реновуң» Гавр хоорайда бүдүрүлге черинде ам безин каш-даа совет пресс ажылдап турар. Оларны француз тускай эртемнигер бедик-биле үнелээн.

ЧУРУКТА: Воронеж заводунуң Францияга бүдүрүп берген, дарганнаар хевилел кылыр К8544 пресс.

Ю. ЕВСЮКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникасы).

ОРДЕННИГ БРИГАДА

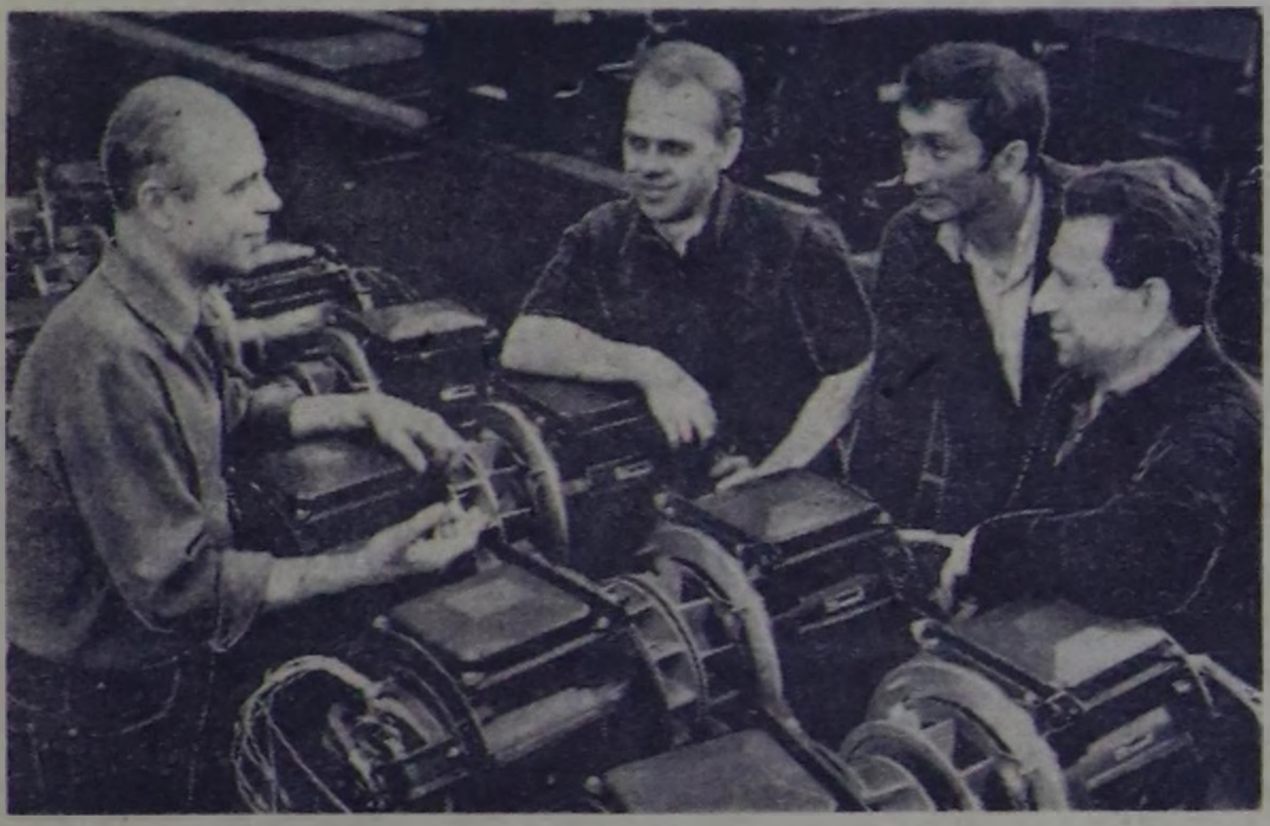

Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханиктиг заводунда алдаржыы сураглаан коллектив — коммунист В. М. Овчинников удурткан коммунистиг күш-ажыл бригадазы ажылдап турар. Бодунуң беш чылын бригада бо чылдың март айда-ла күүседипкен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер талазы-биле тоску беш чылдың онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа мурнунда күүсеткени дээш бүгү бригада орденнер-биле шаңнаткан.

Төрээн чурттуң шаңналдарынга харыы кылдыр эптекчилер чаа уткуштур планны хүлээп алган: беш чылдың төнчүзүнге чедир 100 муң рубльдиң продукциязын немей бүдүрүп үндүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1970 чыл-биле деңнээрге 184 хуу чедирер деп хүлээнген.

Ынчангаш барык-ла ийи беш чыл программазы беш чыл дургузунда күүсеттинген боор турар-дыр.

Улуг Октябрьның байырлалынга алдар кылдыр бригаданың коллективи күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алган. айның программазын октябрь 25-ке чедир күүседип дооскан.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың бригадазы. Солагай таладан оң талаже — бригадир В. М. Овчинников, эптекчилер В. И. Поляков, В. А. Сошник болгаш Н. А. Дубков.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникасы).

МЕХАНИЗАТОР АЛЫШКЫЛАР

Каа-Хемниң Сүт-Бажынга каттышкан ажыл-агыйның үндезилекчилериниң бирээзи, хоочун колхозчу, амгы «Совет Тыва» совхозтуң мурнакчы ажылчыны чораан Чамыян Өшкүлүгнүң уруглары, адазы ышкаш, күш-ажылга ынак, ниитиниң херээнге чүткүлдүг.

Өлзей-оол Чамыянович школачы чылдарында-ла техникага ынак, ылаңгыя механизатор болурун күзеп чораан. «Күзээнин чедип алыр, сураанын тып алыр» деп улустуң чугаазында ужур бар. Балгазында механизация училищезин чедиишкинниг доосташ, төрээн совхозунга кээп механизаторлай берген.

Хоочуннарның дуржулгазын шиңгээтпишаан, мергежилин улам бедидип, кызымаккай ажылдап турарындан Ө. Ч. Өшкүлүг коллективтиң чоргаарлалының бирээзи апарган. Сүт-Бажы суурда аныяктарның кежээки школазын база чедиишкинниг дооскан.

Ажыл-агыйның сезоннуг үелеринде оон башкарган техниказы кезээде белен турар, бердинген онаалдазы ол үргүлчү ажыр күүседип келген. Бо чылдың чүгле мал чемнери белеткелиниң үезинде кестирген шөлүнден, бөдүүрген хөпээниңден ангыда, 200 тонна ажыг сигенни пресстээн.

Ө. Ч. Өшкүлүгнүң хөрээнде «1973 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» хөрек демдээ, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден чайнап чоруур. Сүт-Бажы кодээ Советтиң депутады хүлээлгезинге база бот-идепкейлиг. Оон чуруу районнуң хүндүлел самбыразында.

Валентина Чамыяновна база-ла акызы ышкаш бүдүштүг болган. Ол сес классты чедиишкинниг дооскаш, совхоз товунге организастааң трактористер курузунга өөренип кирген. Оон түңнелинде шылгалданы шупту кончуг эки дужааган.

В. Ч. Өшкүлүг күчүлүг техника башкарар документини алгаш, «МТЗ-50» тракторну хүлээп алган. Аныяк кыс база-ла мактадып, районда мурнакчы херээжен механизаторларның бирээзи апарган.

Тодарадыкчы чылдың чайынында оон удурткан звенозу тарылга шөлүнче 3000 тонна өдек сөөртүр онаалданы 3700 тонна кылдыр күүсеткен. Оон иштинде Валентина боду 808 тонналы шөлдерде чедирип, бердинген планын 212 хуу күүсеткен.

«Совет Тыва» совхоз бо чылын 300 тонна немелде дензи алыр планын ажыр күүсеткен. Оон түңнелинде үш кварталдарда күрүнеге эът садарын — 100,6 хуу, дүктү — 161,5 хуу күүсеткен. Бо чугула ажыл-херекте совхозтуң механизаторларының, оон иштинде Валентинаның биче-даа бол үлүг-хуузу бар.

СЭКП кежигүнүнге кандидат В. Ч. Өшкүлүг «1973 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» хөрек демдектиг, а бо чылын совхозта механизаторлар аразынга чарыштың үшкү черин ээлээн. Сүт-Бажы суурда аныяктарның кежээки школазының дыңнакчызы, бот-идепкейлиг агитатор.

«Хол изин бүт часпас» дижири-ле шын. Чамыян Өшкүлүгнүң оглу Өлзей-оол, уруу Валентина алышкылар дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болур дээш бүзүрелдиг ажылдап турар.

К. ДОНГАК.

Социалистиг чурттарның эртемденнериниң кады ажылдажылгазы

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазын ханыладырының болгаш сайзыраңгайжыдарының база социалистиг экономиктиг интеграцияның хөгжүдериниң комплекстиг программазы оларның демниг ажыл-чорудулгазының бүгү-ле кол-кол талаларын хаара тудуп турар. Бир-тээ бодунуң шуут-ла бүдүрүкчү күш болур ролю улам улуг хемчээлге илерен өстүп орар болганда, маңаа эртем эң чугула черни ээлеп турар.

Аңы-дуңма социалистиг чурттарның эртемденнериниң боттарының мурнунга салган кол сорулгазы болза эртем-техниктиг революцияның байдалдарында эртемниң чедиишкиннерин эң улуг ажыктыг кылдыр ажыглаары боор турар.

Социалистиг чурттарның эртемнер академиялары-биле кады ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртем албан черлери бүдүрүлгениң социалистиг аргазының артык күштерин долу хемчээлге ажыглаавышаан, бойдус болгаш ниитилел эртемнериниң кол угланыышкыннарында үндезин айтырыгларны бүгү талалыг шинчилээрин күштелдирип турар. Оларның чедип алган түңнелдери социалистиг тургузуушкунда демниг ажыглаттынып турар.

Академиялерниң болгаш өске-даа эртем албан черлериниң кады ажылдажылгазы янзы-бүрү хевирлерлиг боор турар. Ол болза хамыктың мурнунда социалистиг чурттарның эртемнер академияларының аразынга бойдус эртемнериниң 9 айтырыгларының болгаш ниитилел эртемнериниң 7 айтырыгларының талазы-биле хөй талаларлыг кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага «Биофизика», «Бойдус камгалалы», «Далайларның болгаш океаннарның минералдыг курлавырларын ажыглаары», «Үлетпүрде катализаторлар» дээн ышкаш база өске-даа таарыштырыкчы төптерниң ажылдарынга үндезилээш кады демниг шинчилелдерни чорудары болур.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы эртем талазы-биле ийи чурттарның кады ажылдажылгазының дугайында Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, КУДР-ниң, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Румынияның, Чехословакияның эртемнер академиялары-биле, Вьетнам Демократтыг Республиканың эртем, техника талазының Күрүне комитеди-биле болгаш ниитилел эртемнер комитеди-биле база Югославияның эртемнер болгаш уран чүүлдер академияларының Чөвүлели-биле дугуржулгаларлыг.

Шак ындыг дугуржулгаларның хемчээлинге бойдус болгаш ниитилел эртемнериниң талазында 500 ажыг темаларны хаара тудуп турар 200 айтырыгларга кады ажылдажылга боттанып турар.

Эртемденнер солун үре-түңнелдерни чедип алган. Чүгле чамдык чижектерден ап көрээл. Болгарияның эртемнер академиязының Төп биофизика лабораториязының, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының геохимия болгаш аналитиктиг институдунуң демниг күжениишкиннери-биле дүргедээшкинниг спектрофотометр македи тургустунган. Приборнуң дуржулга майыы шылгалданы эрткен болгаш Пловдивте делегей ярмарказынга алдын медаль-биле шаңнаткан.

Венгрияның эртемнер академиязының Төп физика шинчилелдер институду ССРЭ-ниң ЭА-ның физика институду-биле кады магнит сорукзазы күштүг шөлдерге ажылдаар чайгылыышкынныг магнитометрни ажылдап кылган. Ол херексел чүгл-бүрү физиктиг дуржулгаларга калбаа-биле ажыглаттынар.

ГДР-ниң ЭА-ның Кадыг бүдүмел физиказының төп институдунуң болгаш ССРЭ-ниң ЭА-ның Металлургия институдунуң демниг ажылдаашкынының түңнелинде бир дөрбелчин миллиметрге 400 килограмм базышкынны шыдаар, изиг-соокка шыдамык быжыг арматура каңы алырының технологиязы ажылдап кылдынган.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының болгаш МАР-ның Эртемнер академиязының 1969 чылдан бээр экспедициязы кады ажылдап келген геологтары Моолдуң девискээринден ажыктыг казымалдарның чаа-чаа байлакшыл черлерин ажыткан. Палеологтар Моолдуң казымал амытаннарын ам каш-даа чыл шинчилеп турар.

Кады чоруттунган совет-моол биология экспедициязы МАР-ның үнүжүнүң картазын 1:1500000 масштабтыг кылдыр кылып тургускан. Ол ажыл МАР-ның эң чугула биологтуг курлавырларын болгаш бойдус байдалдарын бүгү тала-биле тодарадып көөрүнге болгаш үнелээринге улуг ужур-дузалыг боор турар.

1971 чылда ССРЭ-ге «Кубаның национал атласы» орус болгаш испан дылдар кырынга парлаттынып үнген. Ол атласты тургускан совет болза куба географтар болгаш картографтар 1973 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын алган.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының төлевилелин бүгаар болгаш киржилгези-биле Вьетнам Демократтыг Республиказының найысылалы Ханойда эртем-шинчилелдиң комплекстиг институду туттунуп турар, аңаа физика, геология, география болгаш биология талазы-биле ажылдар чоруттунар апаар. Бо болза академияның маадырлыг Вьетнам-биле доктаамал быжыгып турар харылзаа-холбааларының тодаргай херечизи-дир.

Совет, румын болгаш совет, чехословак эртемденнериниң коллективтери атомнуг физиканың база корпускулярлыг радиация шинчилелиниң талазында солун түңнелдерни чедип алган. Совет болгаш югослав эртемденнер атомнуг таваржыышкыннарны шинчилээр болгаш атомнуг чорудулгаларның теориязын ажылдап кылыр сорулга-биле чедиишкинниг кады ажылдажылганы элээн каш чылдар дургузунда чорудуп турар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының болгаш социалистиг чурттарның эртемнер академияларының гуманитарлыг институттары ниитилел эртемнериниң дыка хөй эң чугула айтырыгларын ажылдап кылыры-биле бир демниг хөделип турар. Оларның чамдык темалары мындыг: «Марксизм философиязының хөгжүлдезиниң ленинчи үе-чадазы», «Бойдус болгаш ниитилел эртемнериниң методологтуг айтырыглары», «Бо үениң буржуаз идеология агымнарын шинчилээри болгаш шүгүмчүлээри», «Антикоммунизмни, реформизмни болгаш ревизионизмни шүгүмчүлээни», «Эртем-техниктиг революцияның социал-экономиктиг болгаш идеологтуг айтырыглары» болгаш өске-даа.

Ол айтырыглар талазы-биле коллективтиг ажылдарны белеткеп кылган болгаш парлап үндүргүлээн, эртемниг симпозиумнарны болгаш аайлап таарыштырарының чөвүлел хуралдарын эрттиргилээн. Бо бүгү болза социалистиг чурттарның ниитилел эртемденнериниң идеологтуг фронтузун быжыглаарынга, социалистиг чурттарда ниитилел эртемнерин марксизм-ленинизмге үндезилеп хөгжүдеринге дузалаан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртемденнериниң аңы-дуңма социалистиг чурттарда эртемденнер-биле бүгү талалыг кады ажылдажылгазы үзүктел чокка хөгжүп, быжыгып, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң херээнге улуг салыышкынны киирип турар.

Георгий СКРЯБИН,
ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, ССРЭ-ниң ЭА-ның Президиумунуң кол эртемден секретарының хүлээлгезин күүседип турар.

(ПМА).

НАЙЫРАЛДА КЫЗЫГААР ЧОК

МАРН-ның III съездизиниң болганындан бээр 50 чылы болгаш Моолду Арат Республика кылдыр чарлаан хүнүндең бээр 50 чыл оюнга турасказткан совет-моол найырал айы черүп турар.

Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле быжыг харылзааны тудуп, МАРН-ның удуртулгазы-биле моол улус социализм тургузуушкунунуң оруу-биле бурунгаар бүзүрелдиг бар чоруур.

МАР — социалистиг чурттарның улуг өг-бүлезиниң тудуш кезии, Экономиктиг Дузаламчылга Чөвүлелиниң идепкейлиг киржикчизи. ЭДЧ кежигүнү чурттарның дузаламчызы-биле Моолда геология-шинчилел, эртем-шинчилел ажылдары чорут, үлетпүр база көдээ ажыл-агый объектилери тудуп турар.

Бистиң өмнүвүс Убса-Нур аймактың «Тэргүүний малчин» деп солуннуң организастаан материалдарын бо арында база парладывыс.

ӨӨРҮШКҮ

Кижиниң амыдыралынга бүгү назынында уттундурбас ажыл-херектер хөй болур. Мээң куумда ындыг уттундурбас чүүлүм болза, нам, чазаамның ачызында бистиң эп-найыралдыг Совет Эвилелинге барып өөренгеш, мергежилдиг чедип алганым. Аңаа өөрүп, чоргаарланып чоруур мен.

Москва хоорайда аъш-чем үлетпүрүнүң институдунга өөренип, ону дооскаш, тускай мергежилдиң дипломун холга алган мен. Ынчангаш амыдуңма совет улустуң дузазы-биле тургускан үлетпүр черинге ажылдап тура, совет улустуң дузаргак чаагай сеткилин, күш-ажылга ынак мөзүзү, эжинге шынчызы дээш ышкаш төлептиг шынарларын болган чок сактып келир мен. Совет оолдар, кыстар-биле, бир кениң ажы-төлү ышкаш, чаңгыс столга кады олуруп, өөренип, бир черге хөглеп ойнап, дыштанып турган хүннерим ам-даа сагыш-сеткилимден уттундурбаан.

Совет Эвилелинге өөренип турган хуусаавыс иштинде Новосибирск, Одесса, Омск, Ленинград, Красноярск, Иркутск, Кызыл чижектиг хоорайларга экскурсиялап чорааш, хөйнү көрүп, билип алган бис.

Москвада ол өөренип турган институдувустуң даштыкы сургуулдар кезээниң эргелекчизи Л. Поншовский, профессор И. Наумов олар болгаш өске-даа башкылар бистерни эртем-билигге өөредир, культурлуг аажы-чаңга чанчыктырар дээш, ада-иевис ышкаш, сагыш салып турганнар. Оларның ачызында бистер эртем-билиглиг, бедик культурлуг кижилер апарган бис. Ынчангаш оларның ол чаагай сеткилдиг, амыр-дыш чок ажыл-херээ дээш чонувуска ак сеткилдиг бараан болур бис.

Бо бүгү болза моол-совет арат чоннарының каң ышкаш быжыг, дамырак ышкаш арыг эп-найыралының ачызы-дыр деп чүвени мииниип, аңаа өөрүп, чоргаарланып чоруур бис.

З. НАМЖИЛ,
аъш-чем комбинадының инженери.

ОРУККА БОДАЛ

Хоруку дижэ кезин чоруй барган орукпап «ГАЗ-69» маңнап орган. Чолаачының чанынга олурган аныяк эрниң караанын уу ыраңта кеступ турган Цагаан-Дэгийн дагның бүжындан адырылбаан. Ол кижиниң бир-ле ханы чүве бодап чорааны илдең. Бо кижи кайнаар бар чыдарыл, ону кым дээрил?

Аймак төвүнче ол чаңгыс катап чораан, оон адын Бадарч дээр. Бо орукпап Бадарч хөй удаа чораан. Ынчалза-даа бо удаадагызы ышкаш ажыл-амыдыралдың бирден бирээ чокка бодап, сеткил-сагышы бо хире хайныгып чораан деп бе? Ындыг чүвени ол чүге бодай бергени ол ирги? Бо дугайын чугаалаарын бичеде када соңгаарладыптаалы.

«... Кижиниң амыдыралы эң бедик, сувур даг бажы ышкаш эвес чүве ыйнаан. Чүү-даа чүве таваржыр болза, мен амыдыралым артынын кырынга кайы бир үеде ыяап үнер ужурлуг мен.

Мен ам даарта аймактың нам комитединиң бюрозунга ажылдап эрткен 8 чылымның ажылының үре-түңнелин чугаалаар дээш чоруп орарым бо. Ынчаарга ол үениң дургузунда мен чүнү кылып четтиккен мен? 15,6 муң кижини шинчип көрдүм, 520 ажыт чоок черлерге, 490 хире ырак черлерге чалалга-келдириишкинге чордум. 180 катап кезиишкин кылдым. Бо бүгүдеңни чугаалаар мен. Оларның түңнелдери чүү болганын база чугаалаар мен. Оон ынай салбыр ажылының түңнелин база айтырар боор. Ол айтырыгларны чүү деп харыылаар мен. Шынап-ла кады ажылдаарга, бистиң коллектививис кижилери магалыг.

Соолгу чылдарда сумунуң чайлаанның төвүнге 11 өрээлдиг, узуну 55 метр эмнелге черниң тудуун коллектививис дооскан. Кижи бүрүзү харыылаан ажылынга ээ болуп шыдаар, ажылының эки, бак талаларын боттары шүгүмчүледиг көрүп, эки чүүлдерни улам быжыглап, четпестерин чайладып турар. Ынчангаш эки шынарны улам быжыглаар херек.

Чолаачы Норлоо сайнал үндүргеш, чаңгыс суугу-биле каш-даа өрээлдерни чылыдыптар кылдыр кылып каан. Оон ачызы-биле чүгле өдалгадан 10-20 муң тегериктн чылдаамнап ап турар.

Канчап бичии дээр боор. Эмнелге черн чунар-бажынныг болуп, харыг кижилер аңаа чунуп алыр аргалыг апарган. Хеп чуур ажылчын Царен шитикн ак хептер, орун-дөжек херекселдерин көнчүг арыг кылдыр чуп турар апарган.

Акушерка Нагмаа черге ап чоруур, дүрүп, чазар эптиг орунну чогаадып кылган. Повар Зэгмэ чем хайындырын турар отту ажыглап алгаш, хлебти быжырып турар апарган. Черле ажылынга багай дээр кижи чок апарган бис.

1973 чылда бүгү чоннуң социалистиг чарыжынга бистиң салбырывыс аймактың бир дугаар черин алган. Кадык камгалал яамызы-биле аймактың күүседикчи комитединиң кады чорудуп культура көргүзүүнге бирги черни ээлеедивис. Бо чылгы ажылывыс талазы-биле аймактың эмнелге черлериниң база бажында чоруп турар болгай бис. Бо бүгү чедиишкиннер болза бистиң коллектививистиң каттышкан кужуунуң ачызы болгай.

Соолгу сес чылдарның иштинде сумунуң кижизиниң өзүлдези 45,4 хуу болган. Бистер эрткен сес чылдар иштинде 2000 чаа хамаатыларны хүлээп алган бис! Сумунуң бүгү не херээженнерниң хыралда бүрүткелин-дансызын кызыгааан, үш хар четир бичии уругларның дансы-бүрүткелин, шинчилге-көрүлделерин доктаамал чорудуп турарын чедип алган бис. Медицина, чырыдыышкын ажылының талазы-биле дуржулгавыс шору. Келер хүлээп алыр черлерге, божаан келерге, чыдып эмнедип турарларның аразында болгаш школаларның улуг класстарының бөлгүмнеринге 640 ажыт кижилерни медицинаның эге билиинге өөреткен.

Соолгу сес чылда чорудкан лекциялар, беседалар кежээлеринге, ужуражылгаларынга 81,3 муң кижи киришкен. Ортумаа-биле бир кижи-ле 10 ажыг удаа лекция, беседаларны дыңнаан. Пландатынган ажыл ол ёзугаар чоруп турар. Соолгу үш чылда планныг ажылдар 121—174 хуу күүседдингилээн. Божуур келерниң 70—90 хуузу эмнелге черинге божуп ап турар апарган. Чыл бүрүде эмнелге талазы-биле ажылдың депшилгелиг дуржулгаларын ажылга шиңгээдип ап, чаа-чаа мурнакчы саналдар үнүп, олар эки үре-түңнелди берип турар.

Бистиң ажылывыска нам, чазактың удуртур органнарының талазындан дузаны үргүлчү көргүзүп турар дээрзин бөрөга база чугаалаар мен.

Ие-чашты камгалаар талазы-биле 1972 чылда болган аймактың нийти чөвүлел хуралынга, оон соонда нам үүрүнүң бюрозунга эмнелге ажылын канчаар удуртуп турарымны чугаалаан мен. Аңаа мээң ажылымның чедер, четпезин тодаргай айыткан. Ол чорук мээң ажылдаарымга эажок улуг дузаны берген.

Бадарч бодунуң коллективи-биле кады кылып бүдүрген ажылын шак ынчаар бодап чорда, аймак төвү чоокшулап келген. Бир-ле чүвени уткан ышкаш мен деп ол бодааш, демдеглел дептерин уштуп алгаш көөрге, ында номчаан лекцияның саны 25, беседа-тайылбыр 820 четкен, оларны 19,4 муң кижи дыңнаан, кежээлер, ужуражылгаларның 18 удаа болганын демдеглеп каан.

Ол саннарның адаан базала шыйып алган.

Дараазында Бадарчыга ужуражып берген кижи оон арнынырайында аас-кежии чырааның, сеткил-чүрээ өөрүшкү-биле долган, хайныгып чорууруң эскербейн баар аргажок турган.

Оон чылдагааның улус айтырарга:

— Моолдуң Араттың Революстуг Намының кежигүнүнге мени хүлээп алган. Харыысалгалыг даалганы алдым — деп, ол харыылап турган.

— Кандыг даалга боор? — деп айтырарга:

— Арат чонунуң кадыкшылы дээш берген даңгыраан ёзугаар улам-на улуг үре-түңнелдиг ажылдаар болдум — деп, ол өөрүп чугаалаан.

Сеткил-чүрээн, ажыл-үүлезин, эртем-билиин арат чону дээш долузу-биле берген, үре-түңнелдиг эки ажылдап чоруур, кедээ интеллигент бо аныяк эр болза, Убса аймактың Тес сумузунуң кижи эмнелгезиниң салбырының эргелекчизи, улуг эмчи Р. Бадарчы дыр.

Б. НОРОВ.

Тываның артистери Моолдуң чамдык кожа аймактарынга оюн-тоглаа көргүзүп, каш-даа удаа чораапнар.

Бистиң республиканың Күрүне филармониязының ыры болгаш танцы ансамбли Убса-Нур аймакка чедип келгеш, ойнап турда, бо чурукту аңаа тырттырган.

КУЛЬТУРЛУГ БҮДҮРҮЛГЕ

«Культура бажыңы» деп бижиктиг кую бажыңга кире бээрге, оон иштинде эгелээш бүгү чүүлдери арыг-силиг. Чараштыр, улгаттыр бижээш, ханада коскү кылдыр аскылаан чүүлдер-биле таныжып көөрге, ында социалистиг чарыштың көргүзүглери, тус-тус мурнакчыларның көргүзүглери, ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң диаграммалары. Ол бүгүнү кижи көргеш, сагыш-сеткил чайгаар өөрүп келир.

Ол бажыңче кирип келирге, чүнүң-даа мурнунда «Силер бүгү чоннуң социалистиг чарыжынга киржип, кандыг хүлээлге алганыңарны сактып чор силер бе? Силер алган хүлээлгеңерни канчаар күүседиринерден силерниң коллективиңерниң чедиишкинниг болуру оон хамааржыр!» деэн лозуңнарны номчаан кижи оон дугайында ханы бодалдаан барып шыдавас.

Убса-Нур аймактың парлалга черниң коллективиниң кежигүн бүрүзү шак ол бижиттинген состерниң ханы утказын билирлер болгаш ажыл-херектери-биле ону бадыткап турар. Коллективтиң кежигүн бүрүзү социалистиг чарышка киржип, эки түңнелдерни чедип ап турар. Ол дугайын бижээш аазын иыан көргүзүг түңнелдерден билип ап болур. Ында бижээни болза: ол коллектив бо чылдың бирги чартыының чарыш түңнелинде аймакта үшкү черни алгаш, шаңнаткан.

Ол парлалга черниң баштаар чери, ында нам үүрү, профком чылдың эгезинде ажылчын кижи бүрүзүнүң ажылдаан шагын, кылган чүүлдерин, ажыглаттынмайн турар курлавырларын дилеп, тып, анализтевишаан, түңнелди үндүрген. Курлавырларны четче ажыглаар болза, пландан ажыр чүнү кылып болуруп шыгыы чугаалашканнар. Оон соонда бо чылын олар пландан ажыр бедиткен хүлээлгени ажылдап кылгаш, хүлээп алганнар. Коллектив бо чылын продукция бүдүрер планын 13 хуу ажыр күүсеткеннер.

Ажылдакчыларның ажыл шагын чөп ажыглап турары, чаа, мурнакчы саналдарны үндүрери, мурнакчы дуржулганы шиңгээдири, культура-массалыг ажылга киржилгези чижектиг айтырыгларны чарыштың негелделеринге база киирип, оон түңнелин ай санында үндүрүп турар. Бо чоруун кварталдар планнарын долдур күүседиринге чугула быра болуп турар.

«Байыр бижии» деп улгаттыр бижээн, чараш каптаазынныг бижикти оон эжиин ажыып киргенмер дораан-на эскерип каар. Бо дээрге ук бүдүрүлге чери 1973 чылда кадык камгалал яамызы-биле аймактың күүседикчи комитединиң кады чорутканы культура көргүзүүнге эки түңнелди чедип алгаш, алган бижии-дир. Күүседикчи комитеттен 1973 чылда чарлаан хоорайның культура көргүзүүнүң негелделерин бо бүдүрүлге чери күүсеткеш, «культурлуг бүдүрүлге» деп мөңгүн шаңналды алганының аңаа база немээр апаар.

Ук бүдүрүлге 1973 чылда культураның ийи чыл планын тургускаш, ону күүседип келген болгаш бүдүрүлгениң ай, квартал планнары-биле кады бүдүрүлгениң культуралдарның айтырыын база доктаамал чугаалажып келген.

Ажылдакчыларның кадыын, арыг-шевериин үе-үеде эмчилер көрүп турар. Кызыл-булуңга ажылдакчыларның мергежилин бедидер кичээлдерни, социалистиг күш-ажыл школазының кичээлдери доктаамал чорууп турар.

Амгы үеде ол бүдүрүлгениң коллективи чедиишкиннерин быжыглавышаан, улам кызымаккай ажылдап турар.

БӨХМӨРӨН

Совет Тыва-биле кызыгаарывыс чаңгыс болуп турар бистиң аймактың Бөхмөрөн сумузунуң араттары шаг-үеден бээр чорылбас харылзаалыг.

Бөхмөрөн хем ол ынчаар чурттап чораан арат Наран хандыг дарлалга шыдажып чадааш, аннап-меңнеп амыдырап чораан. Ол моол кижи он шаа тыва адыгжылар-биле каттыжып алгаш, эки тураның бичии бөлүк шериин тургускаш, ак гвардейжилерни Талын торгон деп черге узуткааннар. Ол чижектиг каш-даа удаа улуг эвес тулчуушкуннарга дээрбечилерни узуткааны дээш Нараны улус Наран-Маадыр деп адааннар.

1921 чылдың март айда Арыг-Хаактага тиилээн революциязының төлээлекчизи Д. Сухбаатарның шериниң баштайгы 4 хоразының даргаларының бирээзи Хасбаатарны барыын кызыгаарны чурумчудуп тайбыңжыдары-биле чоруткан турган. Хасбааттар, Дамбадорж, Өлзий-ханд олар кызыгаарның ынды-биле оюп чоруткаш, тыва-моолдуң кызыгаары Хөшөө-Мөд деп черге келгеш, аңаа туруп турда, Бөхмөрөн хем чурттуг чаңгы Дугар, Дамбаг сугдар оларга чедип ужурашкаш, оран чурттуң байдалы-биле оларны таныштыргаш, ол хувискаалчыларны Хаптуу-Хемниң Кызыл бажын деп черге төпчүдүп олуртканнар.

Революсчу ол үеде араттар демиселче көдүрлүп, хувискаалчыларга дузалажып турганының үлегер-чижээ хөй.

Ламалар, нояннарның аажы-чаңын кээр хөңнү чок, шажынга бүзүревес, тейлеп чоруп көрбээн Уваны Бал деп кижи эрес-дидим кончуг эр чораан. 1921 чылдың чайынында бодунуң үш аскыр өөрү чылгызын Хасбаатарның шериглеринге сүрүп бедире бергеш, тергиин эки дээн аъттарын кызыл шериглиг аъттары кылдыр ол берген.

Арат революциязының төөгүлүг тиилелгези дээш демиселчилерниң мындыг чаагай херээниң салгакчылары Бөхмөрөн сумузунуң ажылчы чоннары бо чылын бүдүн сумузу-биле моол-совет найырал ниитилелиниң кежигүнүнге кирип, ажыл-агый болгаш культураның хөгжүлдезиниң талазы-биле планын күүседип турар.

1975 чылда мал өстүрер планын күүседип болур аргазын олар салып, ажылчы чоннар политиктиг улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Совет-моолдуң арат чоннарының шынчы оолдар, кыстарының изиг ханы, арыг демиселли-биле каңналган эп-найыралын Бөхмөрөн сумузунуң ажылчы чоннары кезээ-мөңгеде эң шынчы хүндүткел чоруур.

С. ЦЕНД.
Бөхмөрөн сумузунуң нам үүрүнүң даргазының оралакчызы.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ССРЭ-НИҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

Совет Эвилели хөгжүп орар чурттарның экономиказын тургузуп алырынга улуг дуза чедирип турар. Ол күрүнелер капиталистиг чурттардан болгаш оларның үптекчи монополияларындан хамааржылга чок турарын бүрүн чедип алыр — ол сорулгазын күүседип, экономиказының күрүне секторун ССРЭ-ниң дузазы-биле быжыглап ап турар.

ЛУСАКА. Совет Эвилели-биле дем каттыштырып ажылдаарын Замбияның национал экономиказының күрүне секторун хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг. Он-он совет тускай эртемниглер — башкылар, эмчилер, инженерлер биле техниктер Замбияда чедиишкинниг ажылдап, ол чурттуң улузунуң кол сорулгазын—экономика талазы-биле хамааржылга чок догуннаарын бүрүн чедип алырынга дузалажып турар деп демдеглээш, ол черниң «Таймс оф Замбия» солуну онзалап бижээн.

Замбий улус национал экономиканы сайзырадырының херээнге Совет Эвилелиниң акы-дуңма дузаламчызын бедик-биле үнелеп турар болгаш Замбияның хамааржылга чок догуннай берген баштайгы чылдарындан эгелээш-ле ССРЭ биле оон аразынга тургустунгаш, чаңчыл апарган найырал, кады ажылдажылга харылзааларының моон соңгаар-даа үре-түңнелдиг калбарар дээрзинге бүзүрелдиг деп, солуну бижээн.

МОГАДИШО. Лас-Хорнуң балык-консерва заводунда ажылдап турар сомали ажылчиннер биле совет тускай эртемниглерниң чедиишкиннерин Сомалиниң Революстуг Дээди Чөвүлелиниң оралакчы президентизи Исмаил Али Абукар бедик-биле үнелээн.

Лас-Хорнуң балык-консерва заводун Совет Эвилелиниң техниктиг болгаш экономиктиг дузазы-биле тудуп тургускан. Ам ында 900 хире сомали ажылдап турар. Оларга дузалажып турар совет инженерлер болгаш техниктер ол үш. Заводтуң коллективи план ёзугаар балык продукциязын бүдүрер оналдаларын үргүлчү ажыр күүседип турар. Бо чылдың октябрьдан бээр чартык миллион лааза чүүл-бүрү балык консерваларын бүдүрүп үндүрген.

МЕХИКО. Саагун хоорайның «Сидена» заводунга мексикан болгаш совет бүдүштүг кезектерден эвээш, баштайгы мексикан «Сидена Т-25» тракторну бүдүрүп үндүрген. ССРЭ биле Мексиканың аразынга, ылаңгыя күрүнениң Саагунда үлетпүр комплекизин сайзырадырынга экономика талазы-биле дем каттыштырып ажылдаары ол болуушкун-биле эгелээн.

ДЕЛИ. Индия Республиканың өзүп орар экономиказынга аажок херегледдиниг турар дизель кывар чүүлү, керосин, минералдыг чемишчидилгелер болгаш өске-даа продукция бүдүрүп алтан дөрт совет чуък суднозу Бомбейниң далай өртээлинде чеде берген.

Ол бараанарны чедирип бээри 1974 чылдың эгезинде Делиге чарган совет-индий садыг дугуржулгазынга дүүштүр боттандырып турар. Найыралдыг ийи чурттуң аразынга садыглажылганың хемчээли ол дугуржулганы ёзугаар бо чылын 35 хуудан ажыр улгадыр.

(СЭТА).

Болгария Улус республика

Болгарида Девняның үлетпүр комплекизи— ЭДЧ-ниң Комплекстиг программазынга дүүштүр тудуп тургузуп турар эң чугула объектилериниң бирээзи. Комплекстиң объектилерин тударынга бо беш чылда миллиард ажыг лев акшаны үндүрүп берген. Ында, Девня шыназында кальций содазы бүдүрер заводту тудуп, оон тудуунга Болгария, Совет Эвилели биле Венгрия киржип турар. Заводтуң продукциязы Болгарияның херегледин бүрүн хандырар болгаш ук продукцияны Совет Эвилелинге, Венгрияга, өске-даа чурттарга чорудуп берип турар апаар. Ында тудуп турар минералдыг чемишчидилгелер заводу чылда 1 миллион 200 муң тонна чемишчидилгени бүдүрер. «Девня» электрочылыдылга төвү чаартынган соонда республиканың эң улуг электростанциязы болу бээр. Ында чаа далай өртээлин база тудуп турар. Ол далай өртээлиниң чыл дургузунда хүлээп алыр судноларын БУР-нуң оон өске далай өртээлдерин катай алырга, оларга келир суднолардан хөй болур.

ЧУРУКТА: Девня комплекизиниң тудуг чурумалы.

БТА—ПМА-ның фотозу.

Р. СОЛЬХТУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Дж. Форд биле СЭКП ТК-ның Чиңгиче секретары Л. И. Брежневтиң ужуражыры 1974 чылдың шылгараңгай болуушкуннарының бирээзи болур деп, Ливанның премьер-министри Р. Сольх медеглээн. «Ол ужуражылганың амгы үениң чугула айтырыгларын чугаалажыр, ук ужуражылганың ынчангаш улуг ужур-дузалыг» деп, премьер-министр демдеглээн.

«Чугаалажып турган үезинде бүгү ниити тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга дүүштүр дүшкүүрлүг байдалды улам чаарыылдырарының херээнге база бир депшилгелиг болурун талаларның чедип алырын күзээр-дир мен» деп, Ливанның премьер-министри чугаалаан.

ВЛАДИВОСТОКТА УЖУРАЖЫЫШКЫНГА АМЕРИКАННАР БАЙЫР ЧЕДИРИП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА-ның корр.). СЭКП ТК-ның Чиңгиче секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың президентизи Дж. Фордтуң аразында ужуражылганың совет-америк харылзааларны улам экижидеринге болгаш келегейге дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын быжыглаарынга дуза чедирер деп сураглыг америк политиктиг ажылдакчы Ч. Пост медеглээн.

Ылаңгыя чаагай күзел турда, АКШ биле ССРЭ эндере чепсегленириниң шеглээр сорулгалыг чугула чаа-чаа дугуржулгаларны чарарын чедип ап шыдаар деп, СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга Ч. Пост айыткан.

Американнарның хөй нурууз Совет Эвилели-биле харылзааларны улам экижидерин күзеп турар деп, Ч. Пост демдеглээн.

ПИТСБУРГ. (СЭТА-ның тускай корр.). ССРЭ биле АКШ-тың удуртукчуларының чугаалажыр дээ турарынга америк ажыл-ишчилер байыр чедиргеш, Владивостокта боол турар ужуражылганың экономиканың ийи талага ажыктыг солчуушкуннарын кылыры-биле катай алырга, ийи чурттуң улам ыңай кады ажылдажылгалыг болган турарынга дуза чедирер деп бүзүрелдиин илергейлеп турар.

Ол ужуражылганың чедиишкинниг эрткен турарын ажылчыннарының хөй нуруузу күзеп турар деп, металлургии ажылчыннарының каттышкан профэвилелиниң «Стил лейбор» журналының редактору Р. Пасник СЭТА-ның корреспондентизинге интервью берген мелеглээн.

Совет Эвилели-биле садыглажыры, совет чагыглар америк ажыл-ишчилерге ажыл-иш бээр эң чугула ажыктыг деп, ол чугаалаан. «Чурттарывыстың аразында харылзааларны калбартырының оруунга таваржып турар шаптыктарны чайладырынче углаткан базым бүгүдеге онза чугула» — деп, Р. Пасник демдеглээн.

Владивостокта чугаалажылганың чедиишкинниг эртер болгаш ССРЭ биле АКШ-тың улустарының эрге-ажыктарынга бараан болур деп бүзүрелдиин Р. Пасник илергейлээн.

Г. ФРИМЭН,
А. ВОРОНИН.

АЛДАРЛЫГ БАЙЫРЛААЛ

Улуг Октябрь Моолдуң салым-чолунга салдарлыг болган. Моол улус бодунуң Араттың Революстуг Намының удуртулгазы-биле 1921 чылда феодалдарга, ламаларга, даштыкы чурттарның молчунчу садыгжыларынга удур демиселче көдүрлүп үнгеш, Советтер чуртунуң дузазы-биле төөгүлүг тиилелгени чедип алган. Улустуң Хуралы 1924 чылдың ноябрь хүннеринде бир дугаар сессиязынга чыылгаш, Моол Арат Республиканы тургустунган деп чарлаан.

Эрткен чартык чүс чыл дургузунда Моол ниитилел экономиктиг бир формациядан — капитализмни оюп эрткеш, феодализмден социализмче шилчиирин боттандыргаш, чаа үлетпүрлүг, сайзыраңгай көдээ ажыл-агыйлыг, бедик деңнелдиг культуралыг чурт болу берген.

Моол улус чурттуң капиталистиг эвес оруктап хөгжүүр уганнышкынның болуруун айыткан МАРН-ның III съездизиниң чартык чүс чыл оюн болгаш оон-биле каттыштыр МАР-ның тургустунганының 50 чыл оюн бо хүннерде демдеглеп турар. Моолдуң ажылчы чоннары ол алдарлыг хүнну күрүне ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларынга улуг чедиишкиннерлиг уткуп турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгиче секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязының ол юбилей байырлалынга киржири совет болгаш моол улустарның акы-дуңма харылзааларының төөгүзүнге алдарлыг чаа арын кылдыр демдеглеп кирер.

М. ЯКОВЛЕВ (СЭТА).

Дыштаныр хүн арны

БИСТИҢ ӨҢНҮҮВҮС—НОМ

—, Грибоедовтуң «Угаандан човулаң» деп номун берип көрүнерем.

— Сураглыг чурукчулар дугайында кандыг номнар барыл?

— Сүмелээн номнарыңар дээш чоттирдим. Ам кандыг номну ап болурул?

Шак мындыг чергелиг удаа-дары айтырыглар, арай ничээнгейлиг харыыларны Кызылдың № 5 библиотеказынга кире бергеш, дораан-на эскерген бис. Дүштекиниң үш шак үези. Бирги хүлээгениң кичээлдери шагда-ла доозулган. Ынчангаш библиотекага келген кижилерниң хөй кезии школачылар болду.

Ном делгиирлериниң аразында херегээн литература ын шилээннер-ле хөй. Уруглар-даа, улуглар-даа черле ынчаш номчукчу бүрүзү капдыг-ла бир онзагай сонуургалдыг болбайн аап. Мырыңай бичиилер «Тоолдар хааржаанда» (түскайлан чыгтап болук номчугаштар) үжеттинген турлар. Үстүкү класстыларның херегледип оон-даа барып: олар аңгы-аңгы темаларга чогаадыглар бижиир. «Кым болурул?» деп айтырыг оларның кижи бүрүзүн холбедип чоруур. Ажылчыннар болгаш башкылар, тудугжулар болгаш инженерлер — кижи бүрүзү-ле херегзээр номнарлыг. Бир эвес хуузунда библиотеказы чок азы бар-даа болза, чугула номнар тывылбас болза ону кайыын алырыл? Массалыг библиотекалар номчукчуларның негеелде-херегледдериин хандырып, бараан бооп турар. Шак ындыг ном бажыңнарының бирээзи найысылалдың № 5 библиотеказы ол. Библиотека коорайның чоок талакы микрорайонунда («Энергетик» Культура бажыңында) турар. Галина Петровна Еремина эргелекчилээн № 5 библиотека коорайда эки ажылдыг библиотекаларның бирээзи. Абонемент ажылдакчызы Тамара Николаевна Жернакова-биле (ол мырыңай чаа ажылдап кирген) кады бо бичии коллектив ам 1975 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Ук библиотека чыл эгезинде түскай социалистиг хүлээлгелерни алган. Чыл дургузунда 850 номчукчуну хаара тудар, ном бээрин 19125, библиотекага номчукчуларның келиринин санын 5600 чедирер. Бо чылдың ноябрь ортузунга чедир библиотекага барык бир муң хире номчукчу келген. Ном бээриниң саны 21 муң ырак ашкан, библиотекага номчукчуларның келириниң саны алды муң ажып турар. Бо коллектив Тываның электри четкизи, «Көк-Тей» совхоз ышкаш ажыл-агый, бүдүрүлге черлери-биле сырый харылзаалыг.

— Номчукчуну сонуургадып, хаара тудуп алыры белен эвес. Бо микрорайон боду база онзагай чер. Улуг бүдүрүлгелер, чурттакчылар эвээш—деп, Галина Петровна чугаалап олурар.

№ 5 библиотеканың көжер библиотекалары «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазында, электри станциязында тургускан. Ында доктаамал ажылдаар кижилерни бижыглап, кероэни чарган. Оон аңгыда ном бижидер ийи пункт база ажылдап турар.

Номчукчулар-биле массалыг хемчеглерни библиотека ажылдакчыларының органиастап турарын сонуургаан бис. Школачыларга янзы-бүрү утренниктер солун эртип турар. «Алдын күс», «Тывызыктар болгаш тывыглар», «Харлыг кыш» дээш өске-даа уруглар байырлалдарынга хөй кижи киришкен.

«Херээженнер дугайында болгаш херээженнер силерге» деп кежээ ам-даа уттундурбаан. Аңчы-буяннылар, кижизидикчилер, ажыл-ишчилер дугайында номнар допчулазын ада тыылган чов сонуургаан. Ажы-төлдү кижизидери, аданныг ашы-чемин белеткээри, чараш хеп-сынны аргызыры — ону билир кижилер хөй-хөй болза, чыглып келгеш сүмележири, аргазурзула солчуру солун болбайн аан.

Диспуттар, сайгарылгалар, ыткыр номчулгалар чыл дургузунда хөй-ле удаа болгулаан.

Номчукчуларны кандыг номнар сонуургадып турарыл? Специалистер боттарының мергежилиниң аайы-биле номнарны шилип алыры чугаажок. Ашы-аңгы чечен чогаал номнары барык кижи бүрүзүн сонуургадып турарын Галина Петровна чугаалап турду. Шыңан-ла абонементиден таварышкан-на карточканы алгаш көрээли. Пенсионер Т. Н. Ярмова хептиң аай-шынчыг, аңгы-аңгы чечен чогаал номнарын сонуургап турар. Ажылчын Г. И. Евсеева орус болгаш совет чогаалчыларның номнарын ап номчаан. База-ла ажылчын А. В. Язынов тыва чогаалчылар С. К. Тока, К. К. Кудажы, М. Б. Кенин-Лопсан оларның чогаалдарының очулгаларын өске-даа хөй санныг номнар-биле кады номчуп турары солун.

Ажыл шагы дооступ турда, библиотекага келир кижилерниң саны улам көвүдей берди. Бөлүк школачылар номчулга залында чыглып келген. Улуг улус база хөй кээп тур. Оларның аразында чаа номчукчулар-даа бар. Электри станциязында ажылчын (электромонтер) Михаил Куманов бо библиотекада эң-не баштай келген. Галина Петровна чаа номчукчуну өөрүшкү-биле хүлээп алгаш, библиотека-биле, ында янзы-бүрү адырлар, делгелгелер-биле каксы таныштырып, беседа кылган. Оон мергежилиниң аайы-биле кандыг литератураны сонуургап болурун база чугаалады.

Б. ДИРЧИН.

МОСКВА. ССРЭ-ниң Төп телевидениезиниң эң-не сураглыг дамчыдылгаларының бирээзи— «13 олуттуг шайлаарак» эфирже дыка хөй катап үнүп турар. Ол эң баштай телевизорлар экраннарынга 1966 чылда көстүп келген болгаш көрүкчүлерге 8 чыл иштинде ынак дамчыдылга бооп турар.

Совет кинонуң болгаш театрның сураглыг артистериниң — Спартак Мишулин, Ольга Аросева, Наталия Селезнева, Валентина Шарыкина оларның чорудуп турар дамчыдылгазында хөгжум-музыка кезээде хөйү-биле куттулуп турар. Режиссер Г. Зелинскийниң монтажка ажыглап турар бир янзы методу даштыкы эстрада музыказының чаг чүүлдери-биле көрүкчүлерни таныштырып турар.

АДААНДА ЧУРУКТА: чайгы «дыштаныгга» доозулган. «Шайлаарак» хуралдаар дээш чыглып келген. Солагай таладан оң талаже — пан Беспальчик — артист В. Козел, Зося — В. Шарыкина, Вотруба — В. Байков, пан Директор — С. Мишулин, Ванда — Е. Санько, пан профессор — Б. Рунге.

ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА: дамчыдылганың музыка редакторуСофья Трушина—«Шайлаарак»ка кирер музыка болгаш ырлар дилеп чоруур кижи ол.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

НАЙЫРАЛДЫҢ КӨВҮРҮҮ

Бо чылын Москвага ийи удаа аалдап четтим. Тодаргайлаарга, чазын ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Переделкинодээр чогаадылга бажыңынга, а күзүн тыва литератураның болгаш уран чуулдун хүнүнеринге киржип чораанным ол.

Элээн каш чылдар дургузунда тыва шүлүкчүлерниң чогаалдарын орус дылче очулдуруп келдим. Бо дээрге ук чоннуң амыдыралын, чаңчылдарын эки билирин негеп турар херек. Ынчангаш бо талазы-биле тыва шүлүктерни очулдуруп турар чамдык очулдурукчулар-биле маргыжар-даа ужурга таварыштылаан мен. Харын-даа «Литературная Россия» солуннуң арыннарынга маңаа хамаарыштыр дискуссия безин эрткен. Орта мээң-биле маргылдаалыг чугааны Москва шүлүкчүзү, очулдурукчу Павел Железнов чоруткан, а түңнелин бистиң чаңгыс чер-чурттуувус — Антон Калзан үндүрген чүве. 1969—70 чылдарда болган бо дискуссияның соонда. П. Железнов биле мээң арамга чүгле маргылдаалыг чагаалар ужуругуп турган ындан аңгыда бот-боттарывыс ужурашпаан бис.

Эрткен чазын Переделкинога Павел Ильич Железнов-биле таварылта болуп ужураштывыс. Ол—Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, маадырлыг Панфилов дивизиязының солдады, быжыг туруштуг, коммунист дээрзин ынчан билген мен. Ындыг кижилер-биле найыралдажыры ажыктыг.

База бир ужуражылга. Переделкинонуң сесерлиинге чораш, сандайда олурган шилгелек бажының дүгү агара берген кижини эскерип кагдым. Ооң хевири мурнунда хөй удаа көрген чуруктарымны сагындырып келген.

— Тывадан келген силер бе?—деп айтырбышаан, ол менден Кызылдың өскенин, тыва чогаалчыларның чүнү кылып, театрда кандыг шиилер үнүп турарын айтырып-ла эгелээн. Ол кымыл дээрзин номчукчу билип каапкан боор. Степан Щипачев-биле ынчалдыр ужурашкан мен.

— Тывага ынак болгаш ону ургулчу бодап чоруур мен —деп, ол чугаалады.

Даразында Москваже баарымда бо-ла бүгүнү самолётка олура бодап чордум. Шак мындыг шүлүк агаарга торуттүнген:

Ада-өгбем
Алыс чуртун кежир уштум
Поездилиг
Болап эртсе — чараш-ла
ийин!
Бүрү. чечек.
Бүгү бойдус шиник-каазы —
Орус кусту
Онза-шимеп угулзалаар
Кескен тараа
Хевистелчек аңгыстары
Самолёттан
Шал-буя костур хомудан-
чыым
Алыс угум
Ава — Волгам эриинде бол.
Өвүр черде
Өзүм-баарым ханы сиңген.
Азый диште
Ак-көк хемден … үнгеш.
Өгбе черим
Өөрүшкүлүг харап чор мен.
Хорек-чүрээм
Хоглээшкинн ужуралуг тур:
Волгамда —
Боттуң чалыы чылдары
арткан
Саян ээзэ —
Чарт утаан кирген черим.
Өөрүшкүм,
Өлчей-кежиим, даржылгам-даа
Даглар ында
Талыгырда — Тыва черде.

Бо шүлүүмнү Москва облазының педагогика институдунга студентилер-биле ужуражылгага бир-ло дугаарында номчаан мен. Ынчан доцент Мигунов менден ол-ла дораан айтырды:

— Бистер Сибирь школаларынга башкылар белеткеп турар улус болгай бис. «Даглар ында талыгырыңы» дугайын чугаалап берген болзуңарза?

Студентилерге Сибирьниң база Тываның дугайында каксы чугаалдым-даа.

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң болгаш Литераторларның төп бажыңынга уттундурбас ужуражылгалар болгулаан. Эң ылангыя Степан Петрович Щипачевтуң Тыва дугайында сактыышкыннары, С. Токаның «Араттың сөзү» деп чогаалын орус дылче очулдурар дугайында сагыш салып, харын-даа оон баштайгы эгелерин боду очулдуруп турганын дыңнаарга солун чораан.

— Степан Сарыг-оолдуң, Сергей Пюрбюнуң болгаш өске-даа тыва чогаалчыларның чогаалдарын үнелээр мен. Оларның аразындан С. Токаның «Араттың сөзү» — делегейниң сураглыг чогаалдарының одуруунда болгай. Ол ындыг болур-даа—деп, С. Щипачев чугаалааш, Тыва дугайында шүлүктерин номчуду. Кажан ол «Делегар» деп шүлүгүн номчуй бээрге, тыва херээжен кижиниң овур-хевири каракка көстүп кээр. Оон аңгыда Сергей Петрович тыва бижиктиң, чечен чогаалдың хөгжүүрүнге А. Пальмбахтың улуг ачы-хавыалыг болганын демдеглеп, оон дугайын сагынганы таварылга эвес. Ам А. Пальмбахка тураскааткан шүлүүмнү тыва номчукчуларга таныштырып көрейн.

Хайыралдыг, эргим кижи амы-тыны
Хайлыг өлүм аспактапкан бачым шакта.
— «Башкы! Башкы!»Мындыг сөстү тыва кадай
Байгы сеткил ханызындан сеглеп орган.
Суларксаан амдыы кижи ковайбас бол.
Сургуулунга эптиг-ээлдек башкылар дег;
—«Башкы! Башкы! Кызым чүл?»—деп човуур-биле
Бажын хензиг көдүрбүшаан харыы берген.
«Башкы, башкы»... Ийи-ле сөс—карак чажы..
Маңаа кым-даа эдепсинмейн харылап боор:
Чарлыышкынның сөөлгү ыдык сөзүн безин
Шак ол кижи дыыга сеглээни ол-дур
Өглерге ол кире бээрге, улус дораан
Өрү дорже хүндүткелдиг уткуп чалаар
Бижик-билиг—чырыткының шаңнакчызы—
Билдилиг-даа, дыжын билбес чораан ийин.
Состерин ол одуруглай чыскаалдырып,
Сөөлгү «чааже» командылап кииргенн-даа
«Үжүглелди» кырган, чалыы аалдар санай
Үглеп турган үени-даа канчап уттур.
Эртем-угаан далайынче эжиндирер
Эшкиништерни холда тудкан амгы салгал
Эге үжүк үндезилээн башкызынга
Өгүүр шагда хүндүткелин сеглеп чоруур.
...Чарлыышкынның сөзүн катап сагынгаш чээр
Сагыш-сеткил кударалга канчап алзыр.
Балалбас ис арттырып каан башкызынга
Байлак Тыва сөзү бо-дур— Башкы! Башкы!»

— Бистер—очулдурукчулар улустарның аразынга найыралдың көвүрүүн салып турар бис—деп, Павел Железнов бодунуң чугаазынга чугаалаан. Ол шын. Чечен сөстүң шак ол нарын көвүрүглери аңгы-аңгы нацияларның аразында быжыг харылзааны тургузуп, оларның ажыл-ижин, амыдыралын, чогаадыкчы чоруун мөөңнеп, нептередип турар. А. Пальмбах, С. Щипачев, С. Гудзенко, П. Железнов, О. Дмитриев болгаш өскелер-даа аңгы-аңгы национарның номчукчулары-биле тыва чогаалдың аразында найыралдыг көвүрүү тудуп келгеннер болгаш кылып-даа турарлар. Ол чаагай херекке Тывада чурттап турар литераторлар бистер база эвээш эвес үлүг-хуувус киирер дээш оралдажып турар бис.

Светлана **КОЗЛОВА**, шүлүкчү.

Телевидение

НОЯБРЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы.
12.05—Медээлер.
12.10—**«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен».**
13.10—Өңнүг телекөргүзүг. Школачыларга викторинаның бирги турунун айтырыгларының харыылары **«Салют, Тиилелге!».**
14.10—Өңнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы: **«Чараа-чеченниң негейни солааны», «Сарыкко».**
14.40—**«Музыкалыг киоск».**
15.10— **«Делегей панорамазы».**
15.40—Өңнүг телекөргүзүг. **«Кино аян-чоруктарының клуву».**
16.40—**«Революциядан төрүттүнген»**, деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги фильм—**«Халдаашкын».**
18.00—**«Үе».** Информастыг программа.
18.30—Өңнүг телекөргүзүг. Телевидениениң делегей системазының кубогу дээш уран гимнастикага маргылдаа. Софиядан дамчыдылга.
19.00—19.10—Чапсар.
19.10—Өңнүг телекөргүзүг. Софияда уран гимнастикага маргылдааның уланчызы.
19.40—Өңнүг телекөргүзүг. **«Опереттага ынактарга».**
20.40—Өңнүг телекөргүзүг. **«Социализмниң тугунуң адаа-биле»** МАРН ТК-ның Бирги секретары Моол Арат Республиканың Улусчу Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбалдың совет телевидениеге интервьюзу.
21.05—Өңнүг телекөргүзүг **«Хар-ыыс».** Уран-чечен фильм.
22.35—**«Гренада»** деп бот-тывынгыр ыры-хөгжүм ансамблиниң концерти.
23.00—23.30—**«Үе».** Информастыг программа.

НОЯБРЬ 25-ТЕ

МОСКВАДАН

13.15—Дамчыдылгалар программазы.
13.20—Медээлер.
13.30—Өңнүг телекөргүзүг. Моол дугайында документалдыг фильмнерниң программазы.
14.00—Информастыг программа. Концерт.
18.00—**«Үе».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—**«Челээш».** Дамчыдылга.
19.00—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.10—Моолдуң Араттың революстуг намының III съездизиниң болгаш Моол Арат республиканың тургустунганындан бээр 50 чыл болганынга тураскааткан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

21.00—Телемедээлер.
21.15—Чарлаалдар, реклама.
21.20—**«Дошта чурумалдар».** Телефильм.
21.35—**«Саян кырында кежээ».** Дамчыдылга.
22.10—23.20—**«Майор Вихрь».** Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

Редактор **В. С. ШАРАВИН.**

КИНО

НОЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ». **«Проша тажы»** 10.00, 11.40, **«Оклахома боду хевээр»** 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР». **«Опчок алышкылар»** 9.00, 10.40, 12.20, 14.00, **«Сонгу рапсодия»** 15.40, 17.20, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ». **Мультфильмнер** 10.00, **«Чаа бажыңче көшкени»** 11.30, 16.50, 18.30, **«Кара тажы»** 13.10, 15.00, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК». **«Оцеола»** 11.00, 12.50, **«Ажык ном»** 14.40, **«Кыстың даңгыраа»** 18.00, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ. **«Азалар кашпалы»** 12.00, **«Кара майыктааштыг узун ак кижи»** 16.40, 18.00 шактарда.

НОЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ». **«Ынакшылым сен, Москва»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР». **«Оклахома, боду хевээр»** 12.50, 18.40, 21.00, **«От, суг болгаш чес хоолайлар»** 9.20, 15.10, **«Том Сойерниң ужуралдары»** 11.05, 16.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ». **«Сонгу рапсодия»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК». **«Опчок алышкылар»** 15.00, **«Чаа бажыңче көшкени»** 16.40, 18.20, 19.50 шактарда.

Эртем шинчилелдери

ЭРТЕ-БУРУНГУ ЧАЖЫТ

Кижи кажан, каяа тывылганыл? Ол айтырыг кижини үе дүптен бээр-ле аймаарадып келген. Шажын чүдүлге таладындан безин хөй-ле тоолчургу чугаалар бар. XVII вектe ирланд архиепископ Дж. Ушер судур ёзугаар октаргай бистиң эрага чедир 4004 чылда, а кижи октябрь 23-түн эртенгиниң 9 шакта (чылын адап шыдаваан) бодараттынган деп санаан.

Шажынның тоолчургу мегезинге бирги удурну XVII-XVIII вектиң археологтуг казышкыннары таварыштырган. Оларның дузазы-биле кижи бодунуң бурунгуларын таныш алган.

Үе эртген. Чаа археологтуг ажыдыышкыннар кылдынган. А сөөлгү 15 чылда мырыңай кайгамчыктыг түңнелдер үндүртүнген. Генетиктерниң болгаш космофизиктерниң эң бодарангай херекселдерин ажыглап турган кылган ажылдары кижиниң тывылганының дугайында эртемде тургуступган чамдык бодалдарны шуут эле ковруп негей берген.

2,5 САЯ ЧЫЛГА ЭДИГ

Англи археолог Луис Лики ниң Чөөн Африкага тывыштарын онза солун. Чер картының таңы тип болур Олдувей капчалынга 28 чыл казышкыннарының түңнелинде. 1959 чылда ол кадайы Мэри-биле кады бурунгу кижи бажының сөөгүн тып алган. Ол бурунгу өгбе 1 миллион 750 муң чыл бурунгаар чурттап чораан болган. Оон мурнунда кижи 500 муң чыл бурунгаар тывылган деп турган болза, ол чаа тывыш кижиниң 2 миллион хире чыл бурунгаар тывылган деп херечилей берген. Орта бүзүревейн даа турган эртемденнер турган. Чүгле чыгыс чыл болганда Мэри биле оон оглу Лики Джонатан оон-даа бурунгу кижиниң сөөктерин тып алганнар. Ону «Хомо Хабилис» азы «Кылымак кижи» деп адаан. Ол ийи буттап, дорт кылаштаар, кижи дүрзүлүг шимпанзе сарбашкынныындан мээзи ийи катап улуг, а кол-ла чүве — ол даштан чепсек-херекселдер кылып билир турган. Оң чыл эрткенде, 1970 чылда Ликиниң база оглу Ричард Рудольф хөлүн чөөн талазында чер алдынга 2 миллион 600 муң чыл чыдып келген кижи сөөктери тып алган. А 1973 чылда 3 миллион хире чыл болган кижи сөөктерин база тыпкан.

Кижиниң укталган өгбелери сарбашкын ышкаш ыяш үнялбас, сарбашкынның чидиг диштери-биле үзе-чаза сон аар чүвезин даш-биле, үне халааш чедип аар чүвезин узун ыяш-биле чедип аар турган. Сарбашкындан кижиниң ийи буттап кылаштаар өгбелеринче шилчилге дап чепсек-херексел ажыглаары бээриниң мурнунда болганы база солун. Сарбашкынның мага-боду канчап өскерли бергенил? Шупту сарбашкыннар чоп кижи хевирже шилчивээнил?

БИЛДИНГИР-ДАА БОЛГУ ДЕГ

Ол айтырыгны шинтпирлээрде кижиниң өгбелериниң сөөктери, оларның турлаглары турган черлери, горилла, шимпанзе болгаш кижи хевирлиг бүгү сарбашкыннарның нептерээн черлерин Африканың картазынга демдеглепкен. Сарбашкыннар Барыын болгаш Төп Африкага, а кижиниң тывылган өгбелери Мурнуу болгаш Чөөн Африкага чурттап турган болган. А сарбашкыннарның болгаш кижиниң ниити ачы-төрели Африка девискээринге дески нептерээн турган. Мурнуу болгаш Чөөн Африкага кижиниң өгбелериниң тывылганының чылдагаанын ол черниң онзагай байдалында деп түңнелди үндүрүп болур. Ооң онзагай чүвези чүл дээрге ураның казымал байлактарының, чер тиглериниң, вулканнарының хөйү-биле калгалып турар. Ында черде ураның казымал байлактарының хөй кезии бар.

— Ында чүү деп? Кижиниң бурунгулары австралопитектер атомнуг бомба кылып билир эвес — дээр-даа кижилер бар боор.

Бомба кылбайн турган харын. А уран хөй черде оон херелдениишкини улуг. Салгал дамчыдылгазын шинчилээр эртемденнер радиоактивтиг херелдениишкиниң дириг амытаннарның, оон иштинде кижиниң салгалының шынарларын канчаар-даа өскертип болурун тодараткан. Ынчангаш радиоактивтиг хөделиишкинни улуг Мурнуу болгаш Чөөн Африкага сарбашкыннарның салгал шынары өскерлип, дүгү дүжүп, чаа байдалга эптиг кылдыр хөндүрлүге, эспактапыр дааваның оруунга чер базар буттар тывылган, а Барыын Африканың радиация эвээш черинге сарбашкыннар бо хүннерге чедир өскерлибейн артып калган деп тогаап болур. 3—5 миллион чылдар мурнунда Африка диптиң ниити көдүрлүүшкүнүң, даглар тыптып, чер картының тиглении тургаяның геологтар чугаалап турар. Чогум-на ол үеде чер тиглериниге ураның байлактар көстүп, херелдениишкин кижиниң типтырынга салдарлыг болган деп санап болур. Ол-ла үеде ураның байлактар чок черлерге дириг амытаннарга база өскерлиишкиннер болгулаашын шинчээчилер демдеглеп турар. Чамдык эртемденнер ол өскерлиишкиннерниң чылдагаанын Черниң магниттиг (соруязалыг) шөлүнүң өскерлиишкининден болган деп таймылбырлап турар.

ДҮҮШПЕЙН-ДАА БАРГЫЛААР

Черниң магниттиг шөлү бүгү дириг чүвени хүннүң болгаш космостуң өлүмнүг хереллениишкининден камгалап, ону Черни ооп эртер кылдыр кайгыктырып турар. Черниң магниттиг шөлү ховар таварылгаларда чидие. Сонгу болгаш Мурнуу полюстары (уштары) солчуп турарын ажыткан. Ол солчулгаларның үе хуусаазын тургузуп көөрге, Чер төөгүзүнде кыска хуусаада (3 миллион биле 2,8 миллион чыл бурунгаар үениң аразында) магниттиг полюстар дөрт катап өскерилген. Ол солчулганың үезинде хүнүүң болгаш космостуң херелдери кандыг-даа мооидак чок черже куттулуп турган.

Ол хереллениишкин дириг амытаннарга болгаш сарбашкыннарга улуг салдар чок болган. А ураның казымалдыг черниң сарбашкыннарының чаа хевирже шилчиирингe улуг салдар чедирген боол чадавас.

Кижиниң мага-бодунуң тургузуунга оон ыцайгы өскерлиишкиннер магниттиг полюстарның солчулгазы-биле холбашкан. 700 муң чыл бурунгаар Черниң магниттиг полюстары амгы турушпарын ээлээн. Ол үеге чедир чурттаап «кылымак кижиниң» элээн сайзыраңгай кижи солаан. Амгы хевириниң кижизи 40 муң хире чыл бурунгаар тывылган, а полюстарның сөөлгү солчуушкуну 30 муң чыл бурунгаар болган. Мында харын шала хуушнейи турар байдал бар.

— Бүгү-ле өредилге домнарында кижини күш-ажыл тывылдырган деп турар болгай. Ону канчаарыл?— деп айтырыг тургустунар.

КОЛ-ЛА ЧҮВЕ — КҮШ-АЖЫЛ

Күш-ажыл, чепсек-херексел чок болза кижи чурттап артып каап шыдавас ийик. Бойдустуң янзы-бүрү өскерлиишкиннеринин үезинде кижи чепсек-херекселдерни сайзырандайжыдып, солуп турган чаа байдалга чурттап артар эргезин камгалап ап келген. Ынчангаш күш-ажыл шинтпирлиг ужурдузалыг. Борта «күш-ажыл кижиниң амыдыралының бирги кол үндезини, харын-даа күш-ажыл кижини тывылдырган деп чугаалап болур хире салдарлыг болган»—деп Ф. Энгельстиң чүс чыл бурунгаар бижээн кайгамчык сөстерин сактып болур. Ол чоруттунуп турар ажылдарның уламчылазы кижиниң болгаш кижи шинтилелиниң тывылганының дугайында ам-даа маргылдаалыг айтырыгларын шинтпирлээринге дузалыг.

«ИЗВЕСТИЯ» солундан.

Силерге 441800 ойнап алышкыннар

1974 чылдың декабрь 30-де Москва хоорайга хуралыг 3 хуулуг ойнаашкынныг иштики чээшкиниин талазы-биле ойнаашкынның 68-ки тиражы болур.

Ол тиражка 441800 ойнап алышкыннар таваржыр, оларның иштинде 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 10 рубльдиг ойнап алышкыннары таваржыр.

Бир эвес ол чээшкинниң тиражының облигацияларын ноябрь 15-ке чедир садып албаан болзуңарза, ону декабрь 1-ге чедир эң-не кудукку өртээ-биле — 10 рубльдиин 10 рубль 5 копеекке, 20 рубльдиин облигациязын 20 рубль 10 копеекке садып ап болур силер. Ынчаарга декабрь 16-дан 30-ге чедир үеде 10 рубльдиг облигациязын 10 рубль 25 көпеекке, 20 рубльдиин 20 рубль 50 көпеекке садар. Облигацияларны садып алган кижилер чыл бүрүде ойнаашкынның сес тиражынга киржир. Ол дараазында хуусааларда болур: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де.

Облигацияларны садып ап, ойнаашкыннар тиражтарынга киржиңер!

Ада-чуртка бүдүрген 0,5 литр ишкир арага кудар саваларын, 0,5 литрден 3 литр чедир ишкир шил банкаларны хереглекчилер ниитилелдери хүлээп ап турар.

Районнарның хереглекчилер ниитилелдериниң хүлээп алышкын-садыгларынга болгаш магазиннеринге ук саваларны хүлээдиг бээрипте идепкейлиг киржирин Тыва респотребсоюзтуң баштаар чери чорудуп дилээн.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 2747. ЭС—04385.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 276 (9653) | 1974 чылдың ноябрь 26, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Румынияның Коммунистиг партиязының XI съездизинге

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Топ Комитеди совет коммунистерниң, бистиң чуртувустуң улустарының өмүнээзинден РКП-ның съездизиниң делегаттарынга, бүгү кежигүннеринге болгаш Румыния Социалистиг Республиканың ажылчы чоннарынга боттарының акы-дуңма изиг байырын чедирип база Румынияның Коммунистиг партиязының XI съездизиниң ажылы үре-түңнелдиг болурун күзеп тур.

Социалистиг тургузуушкунуң чылдарының дургузунда Румынияның ажылчы чоннары бодунуң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле социалистиг өске чурттарның улустары-биле кады ажылдажылгага ханы революсчу чаартылгаларны румын черге боттандырганын чаагай сеткил ханымыкыны-биле демдеглеп тур бис. Бөгүнгү Румыния —сайзыралгай үлетпүрнүң, социалистиг көдээ ажыл-агыйның, мурнакчы әртемниң болгаш культураның чурту-дур.

Бүгү талалыг сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының болгаш коммунизмче бурунгаарлаашкынның херээнге партияның болгаш чурттуң мурнунда тургустунуп турар чаа-чаа сорулгаларны румын коммунистер, румын улус ол мыкаш чедиишкинниг күүседир дээрзинге быжыг бүзүрелдиг илергейлеп тур бис. Коммунистерниң партиязынга удурткан румын ажылчын ангының, кооператив тараачыннарының болгаш улусчу интеллигенцияның чогаадыкчы күш-ажылы, акы-дуңма социалистиг чурттар-биле харылзааны быжыглаары база сырый кады ажылдажылганы калбартыры, Социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырарынга идепкейлиг киржири социалистиг Румынияның улам ыңай чечектелиишкининиң үндезини болур.

Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге акы-дуңма партияларның болгаш күрүнелерниң сырый каттыжыышкынының болгаш чаңгыс эвин улам ханыладыры социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттарының үндезин эрге-ажыктарынга бурунгу-биле дугжуп турар. Чаа ниитилелди тургузарынга болгаш социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалаарынга акы-дуңма чурттарның демниг кады хөделиишкиннери, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаары болгаш национал хосталга күштериниң өзүлдези-биле чергелештир делегей аренезынга оларның инициативтиг политиказы делегейде политиктиг байдалга улам-на күштүг салдарны чедирип, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга, тайбыңның херээн болгаш социал депшилгени бүзүрелдиг бурунгаарладырынга идиг болуп турар.

Политикага, экономикага, культурага база өске-даа адырларга бүгү талалыг, ханы кады ажылдажылга дээш, совет болгаш румын улустарның, кайы-даа чурттарның коммунистиг партияларының аразынга акы-дуңма найыралды быжыглаары дээш, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуң дуржулгазын бот-боттары өөренип, делегей аренезынга бистиң кужениишкиннеривисти сырый айлаштырып таарыштырары дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы чайгылыш чок туржуп турар.

Социализмниң болгаш коммунизмниң оруу-биле Румынияның бүгү талалыг хөгжүлдезинге чаа-чаа улуг чедиишкиннерни чедип алырын румын коммунистерге, Румыния Социалистиг Республиканың бүгү ажылчы чоннарынга күзеп тур бис.

СЭКП-ниң болгаш РКП-ның, совет болгаш румын улустарның ниити эчис-сорулгалар, социализм болгаш бүгү делегейге тайбыңның эрге-ажыктары дээш демиселге акы-дуңма найыралы, кады ажылдажылгазы болгаш эп-сеткил каттыштырылгазы быжыгып база хөгжүп турзун!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТОП КОМИТЕДИ.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ АКШ-тың Президентизи Дж. ФОРД-биле чугаалажыышкыннары

Ноябрь 23-те Владивосток кавызынга чедип келгениниң соонда СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың Президентизи Дж. Фордтуң аразында чугаалажыышкыннар эгелээн. Чугаалажыышкыннарда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, АКШ-тың күрүне секретары, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер киржип турган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары биле АКШ-тың Президентизи ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларның ниити байдалын чугаалажып көрген. Олар совет-америк харылзааларның соолгу чылдар дургузунда болган экижиишкининиң ужур-дузазын бедик-биле үнелеп көргеннер. Ол чорудулганың чедиишкинниг хөгжүп турарын демдеглээш, олар ийи чурттарның улустарының болгаш делегейге тайбыңны быжыглаар херектиң эрге-ажыктарынга ол чорудулганы чайгылыш чок шинчилиг болдурар дээш бүгү чүүлдерни кылырынга кайы-кайызының шиитпирлиин бадыткааннар.

Стратегтиг шаап халдаашкын чепсегленииишкинин улам ыңай кызыгаарлаар дугайында үр үениң чаа дугуржулгазын ажылдап кылырынга хамаарышкан айтырыглар чугаалажыышкыннарда улуг черни ээлээн.

Чугаалажыышкыннарга оон ыңай киришкеннер болза: совет таладан— ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ коллегия кежигүнү Г. М. Корниенко, америк таладан — АКШ-тың ССРЭ-де элчини У. Дж. Стессел, күрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Х. Соннефельдт, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызының оралакчызы генерал Б. Скаукрофт, күрүне департаментизиниң харыысалгалыг ажылдакчызы У. Хайлэнд.

* * *

Ол-ла хүн Л. И. Брежневтиң болгаш Дж. Фордтуң база бир үргүлчүлелдиг беседазы болган. Совет-америк харылзааларның кол-кол айтырыгларын чугаалажып көөрү уламчылаан.

Беседага А. А. Громыко болгаш Г. Киссинджер киришкен.

(СЭТА).

* * *

Ноябрь 24-те, хүннүң бир дугаар чартыында, Владивосток чоогунда резиденцияга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң АКШ-тың Президентизи Дж. Форд-биле чугаалажыышкыннары уламчылаан.

Чугаалажыышкынга А. А. Громыко биле Г. Киссинджер киришкен.

Шаап халдаашкын чепсегленииишкиннерин улам ыңай кызыгаарлаар дугайында чаа дугуржулганы ажылдап кылырынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып көөрү үргүлчүлээн. Делегей байдалының чамдык чугула айтырыглары, ылангыя Европада айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың ажылынга, Чоокку Чөөн чүкте байдалга хамаарышкан айтырыглар чугаалажып көрдүнген.

Талалар чугаалажыышкыннарның түңнелдериниң дугайында кады кылган дыңнадыгны чарлаар деп дугурушканнар.

(СЭТА).

ТҮҢНЕЛ ДОКУМЕНТИЛЕРГЕ АТ САЛГАНЫ

Кады кылган совет-америк дыңнадыгга ноябрь 24-те ат салган. Аңаа ат салганнар:

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өмүнээзинден—СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев.

Американың Каттышкан Штаттарының өмүнээзинден—АКШ-тың Президентизи Дж. Форд.

Ат салырынга киришкеннер: совет таладан—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, хамааты ужар чүүлдүң министри Б. П. Бугаев, СЭКП Приморье крайкомунуң бирги секретары В. П. Ломакин, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭТА-ның чиңгине директору Л. М. Замятин, Приморье крайкүүскомунуң даргазы И. И. Штодин, ССРЭ-ниң ДХМ коллегиязының кежигүнү Г. М. Корниенко;

америк таладан—күрүне секретары, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер, АКШ-тың ССРЭ-де элчини У. Дж. Стессел, Президентиниң дузалакчызы Д. Рамсфелд, Президентиниң чөвүлекчизи Р. Хартман, күрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Х. Соннефельдт, күрүне секретарының оралакчызы А. Хартман, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызының оралакчызы генерал Б. Скаукрофт, Президентиниң пресс-секретары Р. Нессен, күрүне департаментизиниң харыысалгалыг ажылдакчызы У. Хайлэнд.

ВЛАДИВОСТОККА АЯН-ЧОРУК

ВЛАДИВОСТОК (СЭТА) СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болгаш АКШ-тың Президентизи Дж. Форд олар ноябрь 24-те Владивостокка аян-чорук кылган.

Л. И. Брежнев болгаш Дж. Форд хоорайның чаа-чаа микрорайоннарын, Амур мугулдурунуң Набережная кудумчузун, кол аргыжылга шугуму — хоорайның Ленин кудумчузун база өске-даа районнарын көрген.

Владивостоктуң чурттакчылары аян-чорук үезинде Л. И. Брежневке болгаш Дж. Фордка изиг байырын чедирген.

АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИ Дж. ФОРД ВЛАДИВОСТОКТАН ЧОРУПКАН

ВЛАДИВОСТОК (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле ужурашкаш, Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Джеральд Форд Владивостоктан ноябрь 24-те АКШ-че чорупкан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, хамааты ужар чүүлдүң министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП Приморье крайкомунуң бирги секретары В. П. Ломакин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, Приморье крайкүүскомунуң даргазы И. И. Штодин, Ыраккы Чөөн чүктүң Кызыл Тук орденниг шериг округунуң шериглер командылакчызы армия генералы В. И. Петров, Оожум океанның Кызыл Тук орденниг Флодунуң командылакчызы вице-адмирал В. П. Маслов, өске-даа албан кижилери Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының күрүне туктары-биле шимеп каастаан Владивосток аэропортунга Дж. Фордту үдээн.

АКШ-тың күрүне секретары, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер, Президентиниң үдеп чораан өске-даа албан кижилери Владивостоктан база чорупкан.

Эш Л. И. Брежневтиң Владивостоктан ужудуп үнүпкени

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ноябрь 25-те Владивостоктан ужудуп үнүпкен.

Л. И. Брежнев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, хамааты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, СЭТА-ның чиңгине директору Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң ДХМ коллегия кежигүнү Г. М. Корниенко олар аъттанышкан.

Владивосток аэропортунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневти СЭКП Приморье крайкомунуң бирги секретары В. П. Ломакин, СЭКП Хабаровск крайкомунуң бирги секретары А. К. Черный, СЭКП Амур обкомунуң бирги секретары С. С. Авраменко, СЭКП Камчатка обкомунуң бирги секретары Д. И. Качин, СЭКП Магадан обкомунуң бирги секретары С. А. Шайдуров, СЭКП Сахалин обкомунуң бирги секретары П. А. Леонов, СЭКП Якут обкомунуң бирги секретары П. А. Чиряев, Еврей автономнуг областың СЭКП обкомунуң бирги секретары Л. Б. Шапиро, Приморье крайкүүскомунуң даргазы И. И. Штодин, Ыраккы Чөөн чүктүң Кызыл туктуг шериг округунуң шериглериниң командылакчызы армия генералы В. И. Петров, Кызыл туктуг Оожум океан флодунуң командылакчызы вице-адмирал В. П. Маслов, СЭКП Приморье крайкомунуң бюро кежигүннери үдээн.

Аэродромга хоорайның ажылчы чоннарының төлээлекчилери чыылган. Олар эш Л. И. Брежневти чылыг болгаш чүректиң ханызындан үдээн болгаш ооң орук-суур мендизин чаагай болурун күзээн.

Совет партия-чазак делегациязы Улан-Баторже чорупкан

ИРКУТСК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Владивостоктан Улан-Баторже бар чораан орук аайы-биле ноябрь 25-те Иркутскиге түр доктааган. МАРН Топ Комитединиң, МАР-ның Улустуң Улуг Хурал Президиумунуң болгаш чазааның чалаажын ёзугаар Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязы МАРН-ның III съездизиниң база МАР-ның тургустунганының 50 чылдаан оюнуң байырлалынга киржир дээш Моол Арат Республикаже бар чорууру ол.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады партия-чазак делегациязының составынга кирген, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, өске-даа албан кижилери келген.

Партия-чазак делегациязының составынга кирген СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартия ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП Иркутск обкомунуң бирги секретары Н. В. Банников олар уткаан. Эш Л. И. Брежневти Иркутск облкүүскомунуң даргазы Ю. А. Кравченко, СЭКП Иркутск обкомунуң бюро кежигүннери, областың, хоорайның партия, совет удуртукчулары, хөй-ниитизиниң төлээлекчилери база Иркутск аэропортунга уткаан.

Аэродромга эш Л. И. Брежнев чыылганнар-биле чугаалашкан, АКШ-тың президентизи Дж. Форд-биле ужурашканын оларга чугаалап берген.

Эш Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязы ол-ла хүн Улан-Баторже чорупкан.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Топ ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, өске-даа албан кижилери делегация-биле кады чорупкан. Леонид Ильич Брежневти болгаш оон-биле кады чорупкан эштерни СЭКП Иркутск обкомунуң бюро кежигүннери, хоорайның, областың партия, совет удуртукчулары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери үдээн.

Аэропортка эш Л. И. Брежневти уткуп, үдеп турда Иркутскиниң ажылчы чону аңаа чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген.

СЭКП-НИҢ ТӨЛЭЭЛЕРИ БУХАРЕСТИДЕ

Ноябрь 24-те Москвадан Румынияның Коммунистиг партиязының Топ Комитединиң чалаажын ёзугаар Румынияның Коммунистиг партиязының XI съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлери СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко баштадыр Бухарестиже аъттанышкан. Төлээлерниң составында СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, Украинаның КП ТК секретары В. Е. Маланчук, ССРЭ-ниң РСР-де элчини В. И. Дрозденко олар кирип турар.

Внуково аэродромунга төлээлерни эштер А. Я. Пельше, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүнү П. А. Абрасимов, СЭКП-ниң Топ ревизия комиссиязының кежигүнү О. Б. Рахманин, СЭКП ТК-ның херек эргелекчизиниң оралакчызы М. И. Кувшинов, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизиниң оралакчызы Г. А. Киселев, СЭКП ТК-ның өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылары үдээннер.

Төлээлерни РСР-ниң ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Г. Коли база үдээн.

Ол-ла хүн төлээлер Бухарестиде чеде берген.

Аэропортка төлээлерни РКП ТК-ның Күүскомунуң кежигүнү, РКП ТК-ның секретары И. Бердец, РКП ТК-ның күүском кежигүнүнге кандидат, Румынияның профэвилелдериниң Бүгү-ниити каттыжыышкынының Топ Чөвүлелиниң даргазы М. Даля, РКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, РСР-ниң ССРЭ-де элчини Г. Бадрус өске-даа албан кижилери уткуп алган.

СЭКП-ниң төлээлери Скынтейя шолунде Ленинге тураскаалдың чанынга чечектер салган.

Улустуң болгаш Төрээн чурттуң хосталгазы дээш, социализм дээш демиселдиң маадырларынга монументиниң болгаш румын улустуң аас-кежиктиг келир үези дээш боттарының амы-тынын берген румын маадырларга тураскаалдың чанынга база чечектер салган.

Совет Арминың фашизмден Румынияны хостаары дээш, демиселге өлген маадырларынга тураскаалдың чанынга база чечек салган.

Чечектер болгаш веноктар салып турда РКП ТК-ның Күүскомунуң кежигүнүнге кандидат, М. Даля болгаш өске-даа албан кижилери турган.

(СЭТА).

АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

ВЛАДИВОСТОК (СЭТА). Ноябрь 24-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев АКШ-тың Президентизи Дж. Фордтуң алдары дээш дүштеки шайлаазын тургускан.

Дж. Форд-биле кады шайлаазынга күрүне секретары, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер, Президентиниң аян-чорукка үдеп чоруур өске-даа албан кижилери келген.

Совет таладан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, хамааты ужар чүүлдүң министри Б. П. Бугаев, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП-ниң Приморье крайкомунуң бирги секретары В. П. Ломакин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, Приморье крайкүүскомунуң даргазы И. И. Штодин, өске-даа албан кижилери келген.

Шайлаазынга үезинде Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг дээрги Президент!

Дээргилер!

Эштер!

Дээрги Президент, Силерге, күрүне секретары дээрги Киссинджерге болгаш мында, Совет Ыраккы Чөөн чүкте, чедип келген бистиң бүгү америк аалчыларывыска байыр чедирер өөрүшкүлүг болдувус.

Бо Силерниң-биле бистиң бир дугаар ужуражыышкынывыс-тыр, дээрги Президент.

Бо ужуражыышкын совет черле боор турар чорукту бис үнелеп турар бис. Бо чорук Президент Фордка хамаарыштыр хүндүлээчел эвилең чорукту кандыг-бир хире-чергеге көргүзер арганы биске берип турар-дыр. Бо дээрге бистиң чуртувус-биле Силерниң таныжылгаңарның чүгле эгези болуру чугаажок болгай, дээрги Президент. Ындыг таныжылга моон соңгаар-даа болур дээрзинге бүзүрээр бис.

Бистиң баштайгы ужуражыышкынывыс шуут-ла ажылгыр шинчилиг боор турар болгаш бедик деңнелге моон мурнундагы совет-америк ужуражыышкынның соонда чартык чыл безин четпээнде боор турарының фактызы боду чайгаар-ла улуг ужур-дузалыг дээрзин айтып турар-дыр. Бистиң ийи чурттарывыстың удуртукчуларының ужуражыышкыннары болгаш чугаалажыышкыннары доктаамал шинчилиг боор бар чыдар. Утка-шынар талазы-биле бодунуң канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазын канчап-даа оксунмайн тургаш, олар хевир талазы-биле хөвар дээн чижектиг онзагай чүүл болбастай берген. Олар совет-америк харылзааларның хөгжүүрүнүң норма-чижектериниң бирээзи апар чыдар. Мен бодап көөрүмге, ол чорук боду чайгаар-ла чугула чедиишкин болур-дур.

Соолгу ийи-үш чыл дургузунда Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының аразында харылзааларны тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынга үндезилеп, ийи чурттарның улустарының болгаш бүгү-ниити тайбыңның эрге-ажыктарынга дүүштүр кде тургузарынга ээзэш эвес чүүлдерни кады кужениишкиннер-биле кылган болгай.

Бистиң күрүнелеривис идеологиг дайынның тыптыр чоруун болдурбас кылдыр хоолдарн хүлээнген. Бо — улуг херек-тир. Стратегтиг чепсегленииишкиннерин өндерс бүдүрерин шеглээринге баштайгы базымнар ындыгна. Бо ыңай чугула талага боттуг чугаалажылгазы калбарып, харын база-ла эвес калбарып турар. Олар экономика талазын-даа, техниканың чүүл-бүрү адырларында-даа, культура кежиктериниң улам идепкейжээн солчулгазын-даа, күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң янзы-бүрү организацияларының төлээлекчилериниң ара-аразында аргыжылгазын-даа хаара тудуп турар. Ындыг харылзаалар тодаргай тала бүрүзүнге шуут практиктиг херек кырынга черле чайгаар ажыктыг болуру чугаажок. Ынчалдыже оларның ачызында бистиң улустарывыстың аразынга кайы-кайызын билчиринге болгаш бүзүрежир чоруктуң өзеринге эң-не таарымчалыг байдалдар тургустунар болганы-биле олар улам үнелиг боор турар.

Тургустунган үндезинге даянып алгаш, бистиң бурунгаарлап чорууруувустуң аргазын бээр чаа базымнарны кады айтып алырының үези чедип келген хире-дир. Бистиң ужуражыышкынывыстың кол сорулгазын эгузуна мында деп бодап турар бис, дээрги Президент. Бистиң кичээнгейивиске бирги ээлчегде чепсегленииишкинни, ылаңгыя эм стратегтиг деп адап турар ындыг чепсегленииишкинни улам ыңай кызыгаарлаар, а ооң соонда харын кызырар дугайында дугуржуушкун чедип алыры дээн шинкаш, ындыг амыдыралчы чугула айтырыг алдынган турар дээрзин билдингир. Бир эвес улустарга хамык-ла уржук чедирер халаптарлыг ракета-ядролуг дайынның тыптып келириниң кыжанчыг чайладырын шынап-ла деткиксеп турар болзувусса, ол черле эргежок чугула. Улустар аразының дүшкүүрлүг чорууну чавырылдырары шынап-ла ынчангаштыг быжыг болзун дээш ону шериг талазында чавырылдырышкын-биле деткип быжыглаары эргежок чугула. Бир эвес бис бо угланыышкынга чаа депшилгени чедип ап шыдаптар болзувусса, ол чорук бүгү-ниитиниң тайбыңның херээнге кайгамчык улуг ужур-дузалыг болур-дур. Бо таварылгада биске чүгле совет болгаш америк улустар эвес, харын база чер кырының бүгү улустары Силерниң-биле биске четтирдивис деп соглээр боор деп бодаар мен, дээрги Президент.

База бир чугула үе-чада бар. ССРЭ биле АКШ тайбыңның эрге-ажыктарын удуртулга болдургаш, тайбыңга ынак өске-даа күрүнелер-биле кады хемчеглер ап тургаш, делегейниң амдытаа чедир шиитпирлеттинмээн чидиг айтырыгларын таарыштырарынга, дүшкүүрлүг байдалдың база сетгирин алыштыкыннарның айыылдыг одагаларын узуткаарынга дуза чедирип шыдаар, чедирер-даа ужурлуг деп, Совет Эвилелинде бүзүрелдиг бис. Аңаа хамаарыштыр чамдык чүүлдер эрткен үеде-ле кылдынган. Ынчанмыже бистиң санап турарывысты ёзугаар алырга, ийи чуртувустуң тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаар сорулгалыг кады ажылдажылгазы оон-даа оранчок дээмтиг болган турув болур ийик.

Ийи чуртувустуң аразынга деңг эргелиг садыг-экономика харылзааларын калбартырының оруун ылап арыглаар хөй-хөй чүүлдерни база кылган турар ужурлуг дээрзи билдингир. Чугаазын ужуру болза аңаа-ла кайы-кайызынга-даа ажыктыг материалдыг ажык-дуза дугайында эвес, харын ниитизи-биле совет-америк харылзааларны кедилиг экижилериниң материалдыг тускай баазызын база тургузар дугайында боор турар, ынчангаш ол харын херек.

Мээң билип турарымны ёзугаар алырга, совет-америк харылзааларны соксаал чок дескилис калбартыр, ол болуушкуну чайгылыш чок болдурар дээш, бүгү кужениишкиннерин салза чогуур чүүлдерге хамаарыштыр чаңгыс аай сагыш-бодалдывыс илергейлеттинген болгай, дээрги Президент. Ындыг сорулганы чедип алыр дээш кужун харамнанмайн ажылдап болур. Олче угландыр чаа-чаа боттуг базымнарны кылып болур, арганы бистиң ужуражыышкынывыс берип турар деп чүвеге база өөрүп тур бис. Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Джеральд Фордтуң алдар-кадыы дээш дашка көдүрерин саналдаарын чөпшээрэп көрүңер!

Күрүне секретары дээрги Киссинджерниң алдар-кадыы дээш!

Мында турар бүгү америк аалчыларның алдар-кадыы дээш!

Совет Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының улустарының аразынга тайбың болгаш найырал дээш!

Бүгү делегейге быжыг тайбың дээш!

Ооң соонда АКШ-тың Президентизи чүве чугаалаан.

Дж. ФОРДТУҢ чугаазы

Дээрги Чиңгине секретарь!

Бо ужуражыышкынның, бистиң албан хуузунда баштайгы ужуражыышкынывыстың онза ужур-дузалыының дугайында каш сөс чугаалаарын чөпшээрэп көрүңер.

Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның удуртукчуларының аразында доктаамал ужуражыышкыннар боор турарынга делегей соолгу чылдар дургузунда чаңчыга берген болгай. Ийи чуртувустуң аразында кады ажылдажылга соолгу каш-ла чыл дургузунда безин темниилерниң, догум мөзүзүнүң-даа талазы-биле улам шапкын апарган, ол база харын чугула. Ооң түңнелинде кижилер ам тайбың болгаш айыыл чок чурттап болур дээре аргалыг болган.

Ужуражыышкыннар улам доктаамал боор турар факт оларны ийи чуртувустуң ужур-дузалыг деп үнелеп турарын көргүзүп турар-дыр. Ол ужуражыышкыннарның үезинде беседаларывысты ажылгырчи болгаш боттуг байдалга эрттирип шыдаар бис. Биске сонуургаңыг айтырыгларның талазы-биле чугула депшилгени чедип ап болур аргалыг бис.

Чурттарывыс удуртукчуларының аразынга тургустунган сырый, садыг-үлегүр харылзааларның уламчылаттынарынга ынаап тур мен.

Америка бодунуң соолгу үш чыл дургузунда чорудуп келген угланыышкынын моон соңгаар-даа барымдаалаар деп чүвени Каттышкан Штаттарның конгрессинге баштайгы кыйгырыымда Совет Эвилелинге аазаан мен.

Дээрги Чиңгине секретарь! Бөгүн ол айыткаңды Силерге бодум хуумда бадыткап тур мен. Улуг күчүлүг ийи чурт болгай бис, ынчангаш чүгле боттарывыстың улустарывыс мурнунга эвес, харын бүгү кижи төрелгетенниң мурнунга деңге харыысалгалыг бис. Дайындан болгаш ооң хайы-биле таваржып болур үрегледерден чайлаар ужурлуг бис. Чепсегленииишкинниң контрольдаар талазы-биле кужениишкинниг ажылдааарывысты уламчылаал, мен бодаарымга, ол ажыл-херекке соолгу 24 шак дургузунда черле шору депшилгелиг болган бис. Кижи төрелгетенниң мурнунда тургустунуп турар чугула улуг айтырыгларны шиитпирлээринге кады ажылдажылгавыс-биле үлүг-хуудап киирээл.

Аъш-чем аймааның, чурттарының чоннуң эвээш-ковейиниң болгаш энергетиканың айтырыглары кандыг-бир чаңгыс чуртка ийикке чүгле экономика хөгжүлдезиниң эрте үе-чадазында турар чурттарга хамаарыжылгалыг эвес. Ол айтырыглар улусти чер болганда таваржып турар. Бо чүс чыл төөгүге үнеледип демдеглеттирер болза, улустарывыстың болгаш бүгү кижи төрелгетенниң мурнунга ылап харыысалгалыг болганывыстың ачызында ол болур.

Кижи төрелгетенниң мурнунга тургустунуп турар чугула айтырыгларны шиитпирлээриниң аргаларын ниитизи-биле дилеп тывары дээш, Силерниң хууда алдар-кадыыңар дээш, Совет Эвилелиниң чазаанда бистер-биле кады ажылдажып турар бүгү кижилер дээш база бистиң мурнувуска тургустунган бүгү айтырыгларның шиитпирлеттинер аргазын тывып турары дээш дашка көдүрерин саналдаарын чөпшээрэп көрүңер, дээрги Чиңгине секретарь.

Л. И. Брежневтиң болгаш Дж. Фордтуң чугааларын чыылганнар улуг кичээнгейлиг, алгыш часкап уткаан.

Шайлаага найыралдыг байдалга эрткен.

МООЛ ЧЕРГЕ ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН УЖУРАЖЫЫШКЫН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА-ның тускай корр.). Акы-дуңма Моолдуң хоорай, суурларының байырлалчы шиметтингени, кызыл туктар, лозуннар, транспарантылар, күш-ажылчы тиилелгелерниң чурагайлары, өөрүшкүлүг арыннар—бо бүгү Моол Арат Республикада улуг байырлал келгенин херечилеп турар. Кудумчуларда болгаш шөлдерде—өңнүг паннолар болгаш белдирлешкен дээрбектер, кадыыр биле маска чураан туктар. Ол эмблема бузулбас мөнге моол-совет найыралдың нүүрүн көргүзүп, чурт МАРН-ның III съездизиниң болгаш МАР-ның тургустунганының 50 чыл оо—алдарлыг ийи байырлалды демдеглеп турар.

МАРН ТК-ның МАР-ның Улустуң Улуг хурал Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чалааны ёзугаар байырлалга киржири-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязының чеде бергени тураскаалдыг болуушкунну онза утка-шынаар киирип турар.

Ноябрь 25-те моол найысылалдың муң-муң чурттакчылары совет аалчыларны чүректиң ханызындан өөрүшкүлүг уткуур, СЭКП-ге, совет улуска ынак, хүндүткелдиг, акы-дуңма найыралдыг сагыш-сеткилин база катап илергейлээр дээш, Улан-Баторнуң кудумчуларынга, шөлдеринге дола берген.

Тус черниң-биле 15 шак 15 минута. Агаар лайнери Буянт-Ух аэропортунга хонупкан. Моолдуң Араттың Революстуг Намының ТК-зының Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хурал Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАРН ТК-ның кежигүнү, МАР-ның даштыкы херектер министри Л. Ринчин самолёт чадазының чанынга баргаш Леонид Ильич Брежневке, совет партия-чазак делегациязының кежигүннеринге акы-дуңманың изиг байырын чедирген. СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң МАР-да элчини, совет партия-чазак делегациязының составынга кирген А. И. Смирнов—база ында.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартия ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Киргизияның Компартия ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП Иркутск обкомунуң бирги секретары Н. В. Банников партия-чазак делегациязының составынга Л. И. Брежнев-биле кады чеде берген.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, өске-даа албан кижилери база Улан-Баторда чеде берген.

Орустап, моолдап: «Моол болгаш совет улустарның бузулбас акы-дуңма найыралы биле бүгү талалыг сырый кады ажылдажылгазы делгерезин!» деп бижээн лозуннар-биле, ССРЭ-ниң, МАР-ның күрүне туктары-биле шимеп каастаан аэродромга эш Л. И. Брежневти, совет делегациязының кежигүннерин МАРН ТК-ның Политбюро кежигүннери Н. Жагварал, С. Жалан-Ажав, С. Лувсан, Н. Лувсанравдан, Д. Майдар, Д. Моложамц, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүннеринге кандидаттар Б. Алтангэрэл, Т. Рагча, МАРН ТК-ның секретары Д. Чимиддорж, партияның өске-даа удуртукчу ажылдакчылары, республика чазааның кежигүннери, хөй-ниитиниң төлээлекчилери база уткаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национальдар Совединиң Даргазы В. Б. Рубенге баштаткан совет хөй-ниитиниң делегациязы, Совет хереженнер комитединиң президиум кежигүнү В. В. Вавилинага баштаткан ук комитеттиң делегациязы—база ында.

Уткаашкыннарның аразынга МАР-да дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары турган.

Моол болгаш совет школачылар аалчыларга бөкпек-бөкпек чечектерни тудусканнар.

Совет Эвилелиниң болгаш Моол Арат Республиканың күрүне гимннери чаңгыланып үнген. Артиллерия салюду—21 дааштаашкын диңмирээн.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш Ю. Цеденбал моол дайынчыларның чыскаалының мурну-биле эрткеннер.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары МАР-ның нам, чазааның удуртукчулары-биле, совет элчин черниң ажылдакчылары-биле болгаш МАР-да совет организацияларның төлээлекчилери-биле мендилешкен.

Эш Л. И. Брежневке Д. Сухэ-Батор аттыг школаның өөреникчилери байыр чедирип турган. 1966 чылда аңаа Леонид Ильич хүндүлүг пионер кылдыр хүлээп алдынган болгай.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш Ю. Цеденбал найысылалдың ажылчы чоннарының аэродромда чыылган төлээлекчилеринче углапкан. Олар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга болгаш МАРН ТК-ның Бирги секретарынга, Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазынга изиг адыш часкаашкыннар-биле, эп-найыралдыг кыйгылары-биле байыр чедирип турган. Мөнге болгаш бузулбас совет-моол найыралдың алдары, СЭКП-ниң болгаш МАРН-ның алдары дээш йөрээлдерни салгылаан.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. Цеденбал, совет партия-чазак делегациязының кежигүннери болгаш моол удуртукчулар автомашиналарга олурупкан. Мотоциклистерниң хүндүлел таңныылынга үдеткен аян-чорук хоорайже углапкан.

Эш Л. И. Брежневти, совет аалчыларны болгаш моол удуртукчуларны орукка он-он муң кижилер—шахтерлар, демир-орукчулар, араттар, студентилер, школачылар, Улан-Баторнуң чурттакчылары уткуп, сеткилиниң адызындан өөрүшкү-биле, чүректиң ханызындан байыр чедирип турганнар. Оларның холдарында—К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Лениннин, Д. Сухэ-Баторнуң, Л. И. Брежневтиң, Ю. Цеденбалдың портреттери, чиңгир кызыл пөстерде орус болгаш моол дылдар кырынга бижээн байыр чедиришкиннери, йөрээлдер: «Эш Л. И. Брежнев, моорлап көрүңер!», «СЭКП-ге алдар!», «Совет улуска—алдар!», «Акы-дуңма совет улустуң чоруткан төлээлеринге байыр!», «Пролетаржы интернационализм делгерезин!», «Бүгү делегейге тайбың делгерезин!», «Моол-совет найырал делгерезин!».

Совет партия-чазак делегациязын Улан-Баторга чүректиң ханызындан уткаан чорук МАРН биле СЭКП-ниң чаңгыс эвин болгаш сырый каттышканын, ССРЭ биле МАР-ның, моол болгаш совет улустарның акы-дуңма найыралының бузулбазын база катап бүзүрелдиг-биле көргүскен.

Е. ИВАНОВ,
М. ГЕРАСИМОВ.

СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛ БЫЖЫКСЫН-НА!

ТАНЫШКАН

Мөңгүн-Тайга районнуң төвү Мугур-Аксы суурга Убса-Нур аймактың Мөхмөрен сумузунуң «Бадрал» кодээ ажыл-агыйы каттыжыышкынының төлээлери чораан барган. Моол төлээлерни Мугур-Аксы суурнуң ажылчын, албан-хаакчылары чылыы-биле уткаан.

Бо ужуражылга совет-моол найырал айынга тураскааттынган. Моол эштер район төвү-биле, ында ажыл-агый, албан организацияларның ниити ажыл-херээ-биле таныжкан.

Найырал кежээзинге Мөңгүн-Тайга районнуң бот-тывынгыр артистери биле моол өнүктериниң каттышкан улуг концерти база болган. Даараазында хүннерде Мугур-Аксы ортумак школаның башкылары-биле моол башкылар арга-дуржулгазын солушканнар. Моол өнүктер школачыын ажыл-амыдыралы, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдары-биле таныжып, сан болгаш дыл башкылары арга-дуржулгазын солушкан. Ол ышкаш школага өнүктер-биле шыдырээ, теннис, волейбол, баскетбол маргылдааларын организастаан.

Түңнелинде моол өнүктер «Малчын» колхозтуң ажыл-ижи-биле таныжып, дуржулгазын солушканнар.

О. МАСПЫК-ООЛ.

1924 чыл. Улусчу революция улам хандыр нөптерeп, арат чон бодунуң революстуг нам болгаш чазаан долгандыр сырый каттышкан. Моолдуң политиктиг амыдыралынга ол улуг эргилделиг чыл болган.

Ол чылдың чайынында Арат Намның үш дугаар Улуг хуралы ажыттынып, эрги ёзунуң чазак төрезин чаартып, бүрүн эргелиг чиңгине арат чазаан тургузар дугайында төөгүлүг шиитпирни хүлээп алган. Улуг хурал ооң-биле кызыгаарлаттынмайн, тиилеп үнген моол революциязының келир үедеги айтырыын чугаалашкаш, делегей пролетариадының улуг башкызы Лениниң өөредиин барымдаалап, Моол күрүнени капиталистиг эвес оруктап хөгжүдерин намның чиңгине шугуму кылдыр бадылаан.

Араттың революциязының чаалап алыышкыннарын улам быжыглап, Моол күрүнени капиталистиг эвес оруктап хөгжүдеринге кол даянныр күш болза, моол-совет улустарның аразында акы-дуңмалышкы бышыг найырал болур, ынчангаш оларның кады ажылдажылгазын быжыглап, хөгжүдерин онзалап айыткан.

Оон аңгыда чурт иштиниң эрге-чагыргазын демократчыткаанынга үндезилээш, чурттуң хөгжүлдезиниң чаартылгазын чугаалажып көргеш, ниитилештирген херекгини калбартып хөгжүдеринге чамдык арга-хемчеглерни төлевилеп айтып, ылаңгыя чурт иштинге культура хөгжүлдезиниң айтырыының талазы-биле улуг кичээнгейни салып, чогуур назылыг кижилерни ужук-бижикке өөредир, эге болгаш ортумак өөредилге черлерин тургузар, оларны өөредилге ноомнары-биле хандырар, эртем-шинчилелдерни хөгжүдер, ылаңгыя эртемге үндезилээн чаа эмнелгени калбартыр сорулгаларны идип үндүрген. Арат намның даянар кара чаңгыс кол күжү—ядыы араттар болур дээрзин айыткан.

Ук хуралдан бүгү-делегейниң эп-сеткил каттыжыышкынының намының Эвилели коминтерниче байырлыг чагааны чоруткан.

Ол-ла чылын болган база бир төөгүлүг болуушкун болза, 1924 чылдың ноябрь 8-те ажыттынган моол арат улустуң баштайгы Улуг хуралы болур. Ынчан хурал болур дээн черге Лениниң болгаш Сухэ-Баторнуң портреттерин аскан турган. Ук хуралдың залынга улусчу революциядан эрге-шөлээни чедип алган чиңгине араттарның төлээлери, нам болгаш революстуг аныяктар эвилелиниң кежигүннери олургулаан. Ол хуралга амгы моол чогаалдың үндезилекчизи Д. Нацагдорж киржип, байыр чедирген.

Ук Улуг хуралга арат чазак ямыларының, чамдык албан организация черлериниң болгаш аймак, кожуннар даргаларының отчёт илеткелдерин дыңнап, чугаалажып, араттың чазак чериниң иштики, даштыкы бодалдарын чаңгыс үн-биле чүүлзүүп деткээш, Совет Эвилели-биле эп-найырал, экономиктиг кады ажылдажылганы улам быжыглаарын чугула деп саналаан.

Оон аңгыда МАР биле ССРЭ-ниң аразында найыралдыг харылзаалар дугайында 1921 чылда керээге ат салганының түңнелдерин сеткил ханыышкын-биле чугаалажып, политика болгаш экономика талазы-биле чаа сорулгаларны айыткан төөгүлүг шиитпирни хүлээп алган. ССРЭ-ниң ажылчын аңгызы-биле кады чорааш, моол араттар капиталистиг хөгжүлдениң чадазын ажа халааш, алызында барып социализмче шилчип шыдаар дээрзин чаңгыс үн-биле бадыткаан.

Ол баштайгы улуг хуралдан чурттуң тускай догуннаашкынының оруктарын тодарадып, экономика, мал ажылының үндезини — үлетпүрнү сайзыраңгайжыдып хөгжүдерин, культура хөгжүлдезиниң талазы-биле тодаргай айтырыгларны амыдыралга боттандырарын шиитпирлээн.

УЛУГ ХУРАЛ

Эрге-чагырганы бодунуң холунга алган хостуг араттарның төлээлекчилери МАР-ның үндезин Хоойлузунуң төлевилелин бөлүктер аайы-биле бүгү талалыг көрүп, хүлээп алганы — чурттуң политиктиг амыдыралынга улуг болуушкун болган.

Улуг хуралдың төлээлекчилериниң саналын ёзугаар ол хүнден эгелээш, Моолдуң төвү Найысылал-хүрээни Улан-Батор деп эде адаарын доктааткан. Ооң-биле холбаштыр казах тываларның төлээзи Тавтбай ук хуралга чүве чугаалааш: «Найысылалдың адын чаартканынга улуг байыр чедирип тур мен. Улан-Батор хоорай хөй арат массаларга хостуг эрге эдилээриниң төвү болуп, кезээ мөңгеде мандып турзун!»— деп, кыйгырыг салырга олурган төлээлекчилер үр адыш часкаашкын-биле деткээннер.

Ук Улуг хуралга Коминтерниң төлээлекчизи Рыскулов, РСФСР-ден Найысылал-хүрээге турган элчин сайыт болгаш Бурят автономнуг областың база Совет Казахстанның чазак төлээлери олурушкан.

Улуг хуралдың төлээлекчилеринге ССРЭ-ниң даштыкы херектериниң улус комиссары Чичерин байырлыг телеграмманы чоруткан турган. Ол телеграммада «Моолдуң арат чоннарынга даянгаш, улустуң чазаа моол революцияның чаалап алыышкыннарын улам ыңай быжыглап, чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээрзин Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа ханы бүзүрел-биле идегеп тур» деп бижээн.

Ол-ла хуралдың киржикчилериниң өмүнээзинден М. И. Калининге телеграмманы чоруткан. Төрээн чурттуң тускай догуннаашкынын улам быжыглап, чөөн чүктүң дарлаткан арат чоннарының ажылчын аңгызы-биле бүгү таланың харылзаазын тудуп, дарлаар болгаш дарладыр ёзу-чурум чок чаа ниитилелди тургузар дээш демиселге шынчы болуруң аңаа бүзүреткен.

Ол төөгүлүг хурал эрткениңден бээр ам 50 чылдың нүүрү болуп турар. Моол араттар улуг Лениниң өөредиин бадыткап, ниитилел хөгжүлдезиниң капиталистиг үе-чадазын оюп эрткен, социализмче шилчииринин төөгүлүг улуг оруунче кирип, ниитилел хөгжүлдезиниң төөгүзүнге чаа арынны ажыткан.

(«Утка Зохиол Урлаг» солундан).

МАР. Бо чылын Улан-Батор хоорайда дыка хөй өг-бүлелер чаа-чаа бажыңнарже база көжүп кирер. 1924 чылда Моолду Арат Республика кылдыр чарлааның соонда моолдар хоорайны Улан-Батор—Кызыл-Маадыр деп адап алганнар. Чурттуң найысылалы бедик темп-биле дүн бүрү өзүп турар. Сөөлгү 20 чылдарда оон чурттакчы чону 5 катап өскен.

ЧУРУКТА: Улан-Баторнуң бөгүнгү хевири.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ӨҢНҮКТЕРГЕ ААЛДАП ЧОРААШ

Бо чайын бис Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаанга чордувус. Кызылдан үш эмчи чорааныывыс ол.

Моол эмчилер бисти улуг хүндүлел-биле уткуп алган. Улангомга чедир чоруп ора, Моолдуң делгем-херин ховуларын, долгандыр туруп турар агаар-бойдузун, аң-меңин, дириг амытаннарын магадап көрген бис.

Аймактың кадык камгалал эргелелиниң эргелекчизи Нямдорж биске шупту эмнелге черлерин көргүскен. Моол улус медицина, кадык камгалал талазы-биле биче эвес чедиишкиннерлиг болуп турарын көрдүвүс.

Убса-Нур аймакка медицина ажылы 1925 чылда эгелээн. 1930 чылда бир ламаның чурттап турган бажыңынга бир дугаар эмнелге черин ажыткан, аңаа аарыг улус эмнээр 10 орунну салган.

1937 чылдан 1947 чылга чедир аймакка кадык камгалал ажылын улам быжыглаары, моол араттарга дуза чедирери-биле Власова биле Таргашин деп совет эмчилер ажылдап турган. А 1948 чылда аңаа Дамдинсурен деп моол эмчи ажылдап эгелээн.

Амгы үеде аймакта эмнелге-профилактика четкизи калбарган. Улангомда төп эмнелге чери бар. Ында хирургияның, терапияның, божудулганың, халдавырлыг аарыгларга удур эмнелгениң салбырлары ажылдап, оларның бирээзиле 90 орунну болуп турар.

Оон аңгыда уруглар эмчизи, санаторий чери дээш оон-даа өске черлер бар.

Моол араттарның 430 ажыг уругларын кижизидип турар уругларның 6 ясли-садтары бар. Төп аптека болгаш эмчиниң дүрген дуза чедиреринин станциязы база ажылдап турар.

Убса-Нур аймакта 37 эмчилер, 27 фельдшерлер база 67 эмчи сестралары бар. Чыл келген тудум-на бедик мергежилдиг эмчилерниң саны өзүп турар.

Аймактың төп эмнелгезинде 12 бригада социалистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик аттыг. Олар эмнелгеге бедик культурлуг ажылды чорудуп турар.

Бис дыштанылга бажыңынга база чордувус. Ол арга-арыг, каас-чараш бойдус чурумалы-биле бүргеттинген. Ол ышкаш чимистиг үнүштерни тарып өстүрүп турар ногаан садка чордувус. Ында чыжыргана, инек-карва, ранеткалар, яблоколар үнүп турар. Күш-ажылчы моол улус ол кат-чимисти өзүп орар чаштарынга берип турар. Олар боттарының келир үедеги салгалы дээш бүгү-ле кичээнгейни салып турарының бир тодаргай херечизи ол.

Улангомга чоруп турагаш, чурт шинчилел музейин база сонуургадывыс. Моол улустуң баштыңчызы Сухэ-Баторнуң дугайында хөй-хөй солун материалдар бар болду.

Аймактың эмчилери-биле кады бир хүнну Убса-Нур хөлге дыштанып эрттирген бис. Ол хөлдү долгандыр агаар-бойдус магалыг-ла чорду.

Кайда-даа баарывыска, акы-дуңма моол улус бисти улуг өөрүшкү-биле уткуп турган. Олар бистиң улуг Төрээн чуртувустуң — Совет Эвилелиниң дугайында эң үнелиг найыралдың сөстерин чугаалап турдулар.

Тываның болгаш Моолдуң эмчилериниң аразында кажан кезээде бузулбас быжыг найырал тургустунган. Бистиң удур-дедир бүзүреливис, харылзаавыс улуг. Моол өнүктер бистиң республикавыстың эмнелгезинге үргүлчү кээп, өөрүшкүнүң сөстерин чугаалааш, чанып турар.

Моол Арат Республика бистиң республика эмнелгезин «Найырал» медалы-биле база шаңнаан, а 1973 чылда оон нейрохирургия салбырының коллективин МАР-ның Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Л. КАРЕЛИНА,
республика эмнелгезиниң кол эмчизиниң оралакчызы.

УТТУНДУРБАС УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Орук демдеглелдеринден

Бо чылдың октябрьда эгелээн совет-моол найырал айы-биле холбаштыр бистиң республиканың эртем ажылдакчыларының төөгү эртемнериниң кандидады Ю. Л. Аранчынга удурткан төлээлери Моол Арат Республиканың Убса-Нур болгаш Кобдо аймактарынга барып, акы-дуңма моол улустуң социализм тургузуушкунунда улуг чедиишкиннери-биле каксы-даа бол таныжар аас-кежиктиг болдувус. Улангом болгаш Кобдо хоорайларга, Мингат, Ульгий, Буянты болгаш Тариалан сумуларынга — кайда-даа баарывыска, моол өнүктер бисти эң-не чылыы-биле хүлээп ап, боттарының ажыл-херектери-биле таныштырып турган.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында Моол Арат Республика сайзыраңгай социалистиг күрүне апарган. Моон тодаргай барымдаазын бистиң кожавыс Убса-Нур аймактан көрүп болур. Аймактың төвү Улангом —амгы үениң хүн бүрү өзүп олурар хоорайы. Ында янзы-бүрү бүдүрүлге черлери, культураның болгаш кадык камгалалының албан черлери, эге болгаш ортумак школалар, кинотеатрлар, чурт шинчилелиниң музейи, хөгжүм-шии театры бар. Аймактың бүгү малының барык 85 хуузун оон девискээринде тургустунган бир куражыл-агый болгаш он сес кодээ ажыл-агый каттыжыышкыны ээлеп турар.

Улангомнуң хөгжүм-шии театрының артистериниң концертинге, Кобдонуң хөгжүм-шии театрының артистериниң шиизинге, ол ийи хоорайның кинотеатрларынга болган документалдыг моол киноларга болгаш чурт шинчилелиниң музейлеринге чорааш, моол улустуң культура болгаш уран чүүлүнүң чечектелип сайзыраанын херек кырынга көрдүвүс. Профессионалдыг уран чүүл-биле чергелештир Моолда улустуң аас чогаалы болгаш музыка уран чүүлү база уламна сайзырап орар. Моон чижээн Улангомдан ырак эвесте Тариалан сумузунда чурттап турар хотоннар деп бичии моол аймактың аныяктарының бот-тывынгыр уран чүүл концертинден көрген бис.

Моол-тыва улустарның найыралы хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселге кашналган. Ол дугайын 1912 чылда маньчжур-кыдат эжелекчилериниң Кобдога турган шериин чылча шаап, Моолду даштыкы эжелекчилерден бүрүнү-биле хостаарынга тыва араттарның киришкени херечилеп турар. Хомду дайынынга чораан тываларның дайзыннарга удур шавар халдаашкынының эгелээни дагны болгаш маньчжур-кыдат шериинин хоргадап турганы шивээниң буступ калган малгаш херимин база көрген бис.

Бистиң делегациявыс төөгү, дыл, аас чогаалы болгаш улустуң музыка уран чүүлүнге хамаарышкан материалдар чыырынче база кичээнгей салып чораан. Ол сорулга-биле Кобдо аймактың Буянды сумузунда кодээ ажыл-агый каттыжыышкынының тарва бригадазында ажылдап турар тываларга аалдап четкеш, оларның чугаа-домаан, ырларын, тывызыктарын, алгаларын магнитофонга болгаш хол-биле база бижип алган бис. Ол материалдар тыва дылды болгаш аас чогаалын моон сонгаар ханы шинчилээринге ужур-дузалыг.

Барган черлеривиске бистиң республиканың ажыл-агыйы, культура, эртем талазы-биле чедиишкиннерин моол өнүктерге чугаалап берип чораан бис. Улангом болгаш Кобдо хоорайларның төп кинотеатрларынга бистиң ап чораанывыс «Тыва — үелерниң белдири» деп документалдыг кино-чурукту болгаш «Саян» ансамблиниң концертин тырткан киножурналды чурттакчылар улуг сонуургал-биле көрген.

Акы-дуңма моол улус хөй националдыг совет улус-биле бузулбас эп-найыралын моон сонгаар-даа улам быжыглаар, бүгү талазы-биле харылзааларны улам ханыладыр сорулга-биле улуг орус дылды черчерде онза сонуургал-биле өөренип турар. Моон чижээнге Убса-Нур аймактың нам хоораазының бажыңының бирги каъдында азып каан орус дыл өөренириниң таблицаларын айтып болур.

Моолдан аттанып турувуста, Убса-Нур аймактың нам хоораазының секретары эш Балсандан бистиң делегацияның удуртукчузу Ю. Л. Аранчын интервью алган. Эш Балсан Тыва АССР-ниң ажылчы чонунга изиг байырны чедирип, ажыл-агый, эртем-культура талазы-биле улуг чедиишкиннерни күзевишаан, МАРН-ның III съездизиниң болгаш МАР-ны чарлааныңың 50 чыл оюн таварыштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак төлээлерин моол улус улуг өөрүшкү-биле уткуп хүлээп алырынга белеңин айыткан.

Убса-Нур болгаш Кобдо аймактарының удуртукчулары эштер Баасанжав, Нямжав, Түменжаргал, Дамдин болгаш өскелер-даа бистиң-биле беседаларынга Совет Эвилелиниң Моолга бүгү талазы-биле көргүзүп турар дузазын, совет-моол найыралдың хүн бүрү улам-на быжыгып турарын онзалап демдеглээннер.

Д. МОНГУШ,
филология эртемнериниң кандидады.

Моол Арат Республика бодунуң 50 чыл оюнга бүгү тала-биле улуг чедиишкиннерлиг ужуражып турар. Улус ажыл-агыйының тус-тус адырлары кескү көргүзүглерни чедип алган. Улустуң культурлуг болгаш материалдыг амыдыралы экижээн.

Чурттуң күш-ажылчы коллектив бүрүзү ажылишке бедик көргүзүглерни чедип алгылаан.

Тускай эртемниг совет ажылчыннар, специалистер моол ажылчыннарның нарын мергежилдерни чедип алырынга дузаны көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: төп аймакта хоолулуг мал чемнери бүдүрер заводта ажылдап турар совет лаборант Н. Сапонюк бодунуң дуржулгазын өөреникчизи Ц. Радмаажамбалга айтып берип турары.

СЭТА-ның фотозу.

САЯН ГЭС—БЕШ ЧЫЛДЫҢ УЛУГ ТУДУУ

Бугу-заилел ушур-дузалыг Саян ГЭС-тиң улуг тудуунда үүрмектеп-сорттаар комплекстиг бригаданың монтажниги В. Н. Шурышев бердинген улуг-нормазын 150 хуу күүседип келген.

Бо хүннерде ол бригада Черемушки суурда кылдынган чаа бажыңнарның монтажтаарын чедиишкиннинг чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Валерий Николаевич ШУРЫШЕВ.

Саян ГЭС-тиң ийиги тудуг участок эргелелиниң бетонщиктер коллективи социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болган.

Бригадада комсомолчу Владимир Соловьев ышкаш эки ажылдыг, хөй-ниитичи кижилерни мантаары өөрүнчүг. Ол ам аныяктарның кежээки школазының XI клазының дыңнакчызы.

ЧУРУКТА: комсомолчу Владимир СОЛОВЬЕВ.

П. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотолары.

КИЧЭЭНГЕЙЛИГ ШИЛИП АЛЫР

Ленинчи партияның кежигүнү болуру — улуг алдар болгаш өөрүшкү. СЭКП-ниң бедик ат-алдары дыка хөй совет кижилерни боттарының амыдыралын партия-биле холбаарынче кыйгырып турар.

«Мени Коммунистиг партияның хүрээлеңинге кирип алырын дилеудим...». Партия эге организацияларынга кээп турар мындыг билдириишкиннерниң чежезин ол дээр! Коммунизмниң идеялары дээш могаг билбес демиселчиниң, бүгү-ле чаа болгаш мурнакчы чүүлдерниң эгелекчизиниң — коммунистиң бедик хүлээлгезин бодунга алганын чүректиң ханызындан олар бижип турар. СЭКП-ниң төттүнмес бүчүзү — оон хүрээлениниң өзүлдезинде коммунистиг партия болуунуң хүрээлениниң өзүлдезинче онаа кичээнгей салып турар ужуру ол. Ооң организакчы күжү болгаш дайынчы арга-шинээзи кымнарның оон хүрээлеңинге немежип турарындан база улуу-биле хамааржыр. Партияның область организациязы оон хүрээлеңинге кирип турарларның шынар составын экижидер дугайында СЭКП Төп Комитединиң айтыышкыннарын хажык чок боттандырып турар.

Материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар ажылчыннарны, колхозчуларны колдатпышаан, оон-биле кады улуг чүү интеллигенцияның төлээлекчилериң СЭКП-ге хүлээп алыры чугула. СЭКП-ниң Кызыл хоорлому болгаш райкомнары ажыл-херекти чогум-на ынчаар тургускан.

СЭКП-ге бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилерни колдады хүлээп алырын партияның XXIV съездизи айыткан. Ол айтыышкынның канчаар күүсеттинип турарын 1970 болгаш 1973 чылдарның деңнелгезинден көргүзүп болур. Чижээ, партияның область организациязының 1970 чылда СЭКП кежигүнүнүң кандидады болганнарның 33 хуузу — ажылчын, 12,5 хуузу — колхозчу, 54,5 хуузу — албан-хаакчы турган болза, 1973 чылда 55,2 хуузу — ажылчын, 15 хуузу — колхозчу, 29,8 хуузу — албан-хаакчы апарган. Кызыл хоорайның партия организациязы 1973 чылда 1970 чылдыындан 40,6 хуу хөй колхозчуларны болгаш ажылчыннарны хүлээп алган. А Каа-Хем, Өвүр, Улуг-Хем районнарга ол көргүзүглер база өзүлделиг болган.

Ол-ла үениң дургузунда партия кежигүнүнүң кандидадынга кирген бүдүрүлге ажылчыннарының саны 8 хуу өскен. Ажылчыннарны болгаш колхозчуларны колдады партияга хүлээп алыр чорук бо чылын база багай эвес. Эрткен тос айларның дургузунда партия кежигүнүнүң кандидадынга киргеннерниң 65,2 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар болган. Оларның хөй кезии — малчыннар, саанчылар, механизаторлар. Бии-Хемде «Саян» совхозтуң парторганизациязынга хүлээп алган дөрт малчын — дегерези мурнакчылар. Бо чылын партияга киргеннерниң арызында Каа-Хем районда «Коммунизмче орук» колхозта Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниг механизатор Ситников, Кызылда даараныылга комбинадының даараныкчызы Т. Денисова, 48-ки тудуг эргелелиниң бызанчызы В. Демашов, Өвүрде «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыны Ч. Моңгуш, «Дон-Терезин» совхозтуң тудугжузу К. Ооржак, Туранда амыдырал хандырылга комбинадының тракторизи Я. Житко болгаш оон-даа өскелер бар.

Партийжи амыдырал

Мурнакчыларны партияга чаңгыстап шилип алыры коммунистерни ажылга хуваарынга эптиг болгаш үлетпүрнү база кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге база улуг идиг болур. 1970 чылда үлетпүр, транспорт, харылзаа болгаш тудуг организацияларындан партия кежигүнүнүң кандидадынга 63 кижи, а 1973 чылда 112 кижи кирген.

Совхозтар ажылчыннарындан партияга киргеннер база көвүдээн. Оон түңнелинде партияның область организациязының составы эки ажылчыннар болгаш колхозчулар партия организациязының 55,4 хуузун хүлеп турар. Республиканың улус ажыл-агыйында ажылдап турар коммунистерниң болгаш кандидаттарның 6 муң ажы бүдүрүлгеде хаара туттунган. Механизаторлар, саанчылар, малчыннар ортузунда партия кежигүннериниң саны база көвүдээн.

Толарадыкчы чылдың төс айларында ажылчыннар болгаш колхозчулар-биле чергелештир партия кежигүнүнүң кандидадынга кирген интеллигенцияның төлээлекчилери база эвээш эвес, олар дээрге инженерлер, техниктер, агрономнар, башкылар, эмчилердир.

Колхозтарда болгаш совхозтарда, тудугларда болгаш үлетпүр бүдүрүлгелеринде аныяктар хөй. Оларның арызында ажылынга кызымак, аажычаны төлептиг оолдар, кыстар эвээш эвес. Чер-черде партия эге организациялары ындыг аныяктардан партия кежигүнүнге кандидаттарны шилип алыр ажылды сөөлгү үеде элээн экижиткен. Чижээ, эрткен чылын партия кежигүнүнүң кандидадынга киргеннерниң 53,7 хуузу комсомолчулар болган. Ынчалза-даа Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Каа-Хем районнарда бо талазы-биле ажыл кошкак тургустунган.

Партияның хүрээлениң быжыглаарынга анык коммунистерни, ылангыя кандидаттарны өөредири болгаш кижизидери чугула ужур-дузалыг. Парткомнарның хөй кезии бо талазы-биле элээн ажылдарны чорудуп турар. Оларга партийжи даалгалар бээр, марксистчи-ленинчи теорияның үндезиннерин шиңгээдип алырда оларга дузалажыры, хуралдар белеткээринге киириштирери чурумчуттунган. Ынчалза-даа партия кежигүнүнге — чамдык кандидаттарны СЭКП кежигүнүнге хүлээп албааны чамдык партия организацияларының бо талазы-биле ажылын ам-даа күштелдирерин негеп турарлыр. Кандидат хуусаазын узаткан кижилерниң саны база эвээжевээн. Ындыглар Барыын, Тес-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң парторганизацияларында бар.

Партияга хүлээп алышкын талазы-биле айтырыгны бедик деңнелге тургуспаан, партия организациялары база бар. Чамдык парткомнар кежигүн эвес актив-биле ажылды күштелдирериниң, үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажылчыннары-биле партия организацияларының харылзаазын быжыглаарынче кошкак кичээнгей салып турар. «Тыва небаазы тудуг», «Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг эргелелдериниң парткомнарының, СЭКП Тес-Хем райкомунуң партия кежигүнүнге болгаш оон кандидадынга хүлээп алганнарының арызында ажылчыннар болгаш колхозчулар элээш боон турары чугле оон-биле тайылбырлаттынар.

СЭКП кежигүнүнге төлептиглерни шилип алырының дугайын чугаалап тура, партия документилериң солуурунуң болгаш аңаа белеткелдиң үезинде партия эге организацияларының дайынчы-шинээзиниң болгаш коммунистерден партийжи негелдениң бедээнин демдеглээр херек. Бо бүгү коммунистиң адын улам-на бедик кедурген, СЭКП кежигүнүнге шилип алышкын талазы-биле ажыл партияның бүгү-ле органнарындан хүн бүрүнүң удуртулгазын негеп турар. Ынчангаш партия эге организациялары болгаш парткомнар СЭКП Уставының болгаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң партияга шилип алышкын талазы-биле негелделерин хажык чокка сагып, бо талазы-биле ажылды улам күштелдирер ужурлуг.

Т. ШИТОВА.

СЭКП обкомунуң партучет болгаш статистика секторунуң эргелекчизи.

МОСКВА. Эртем, техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге шалыпкын нептередир болгаш аңаа үндезилээш дээди шынарлыг продукция бүдүрер күчүлерни улгаттырар деп зилчилерниң эгелээшкининиң деткээш, «Кадыыр болгаш Маска» заводтуң коллективи бодунуң бүдүрүлге черин техника-биле чаартып дерир ажылды чорудуп турар.

Волганың автомобиль заводунга чорудуп бээр, чаа автомат дериглиг, дадарбас шуудулга лентазын бөлбаазырадыр шугумну чөөкта чаа ажыглалга киирип берген. Ол шугумда ортуман болгаш техниктиг ортумак эртемниг аныяктар ажылдап турар.

«Кадыыр болгаш Масканың» металлургтар коллективи шалыпчы ажылдап турар. Олар чыл планын декабрь 25-те күүседир. Бо чыл доозулгуже чедир олар 4 миллион рубль түңнүг продукция сайгаразын хүлээнген. Пландан ажыр алыр арыг орулга 230 муң рубль болур.

ЧУРУКТА: Волганың автомобиль заводунга чорудуп бээр, дадарбас шуудулга лентазын бөлбаазырадыр автоматтыг шугум. Шугумну ажылдадырының башкарылга черинде. Оң таладан солагай талаже — башкарыкчылар В. Савин биле В. Березин.

А. НАВТУННУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

П. МАЛИНИНАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛЫ

Бодунуң чеден харлаанының бүдүүзүнде Прасковья Андреевна Малинина бичии чаш чылдарының өөрүшкү чок эрткенин сактып, мынчаар чугаалаан:

— Ырлаарынга ынак чордум. Бичии чаш чылдарымда чүнү кылбадым дээр. Кударанчыг сырыналдыр ырлаар чордум. А авам ону дыңнап олургаш, караанын чажын бүдүү чоткулап, аажок хандыр бодангылаар чүве. «Ам-на ынчаар кударап, ындынналдыр, ырлап чоруур болганыңда өзүп келгеш, өделиг амыдырал-даа көөр деп сен бе, база-ла мээңии дег ажыг човулаң-на көөр сен ыйнаан, кужур уруум»—дээр чораан...

Ынчалза-даа оон амыдыралы авазының даап бодап чорааны дег човуланныг болбаан. Эртем билиг чок херээженге чаа амыдыралче калбак орукту социалистиг тургузуг ажыдып берген. Прасковья Малинина бодунуң күш-ажылчы намдарын 1929 чылда эгелээн кылдыр санап чоруур. Ынчан Волга чоорунуң Самети суурунуң ады тараачыннары «Октябрь 12 чылы» деп колхозка каттыжып кирген. Малинина улуг тынгаш ол дугайында мынча дигилээр:

— Ынчаарга ол үеге чедир мээң чурттаалгамны кандыг амыдырал дээр боор? Ажыг човулаң-на болгай. Алды харлыымдан-на өске кижилерниң уругларын ажаажып эгелээш, он бир харлыымда шуут-ла хөлечиктеп эгеледим. Чүгле колхозка кирген соонда кижиниг ээ-биле амыдырап, чурттап киргеним ол.

Баштай чээрби инекти кадарып, оон нажаалары арыглап, оларны ажаап эгеледим. Ынчан мал чеми багай, сүт эвээш турган. Оон-биле кады чамдыкта бызаалар база өлгүлеп каар, четпестер-ле хөй. Ынчалза-даа Малинина ундарап, салдынмаан. Самети суурдан чээрби километр черде турар «Караваево» совхозта кол зоотехник Станислав Штейман бызаалар аарыы эмнээринге «илбилиг» кижи дээрзин Малинина дыңнаан. Бо суурга ол далаштыы-биле чеде бергеш, бызаа эмнээрин өөредип каарын оон аажок дилээн.

Штейман баштай элдепсине бергеш, мынчаар сүмелээн: — мында кандыг-даа «илби-шиди» чок, бызаа кадык, шырак кылдыр өсүп дээр болза, ону сериин черге тургузуп, болурчогуууру-биле ажаап-тежээр, чемгерер апаар, оларны биетерниң ажаап турарывыс ышкаш, ынчаар азырап ажылдаар сен, ол-ла.

Баштай ол баштактанып турар-дыр дээш Прасковья Андреевна аңаа бузурээн. Оон соонда совхозтуң тараа шөлдерин, өске-даа ажыл-агыйын шуптузун ол таныштыр көрген, бызаа ажаакчылары-биле чугаалашкан, олар база-ла Штейманның аңаа чугаалааны дег, ынчаар бузүреткен.

Ол үеден эгелээш-ле «Октябрь 12 чылы» колхозтуң малчыннары-биле караваевчилерниң аразынга быжыг найырал эгелээн. Штейманның сүмези-биле ажылдаарынга эң не шудургу чүткүлдүг кижи Малинина болган. Удаваанда бот-өөредилге-биле ол эртем-билигни чедип ап, эртемденнерниң номнарын хандыкшылдыы-биле номчуп турган. Мал ажылы эртемге үндезилеттинип чоруттунуп турган. «Караваевога» малдың чаа уксаазын хөгжүдер улуг ажылды чорудуп эгелээн үеде оон кол зоотехнигиниң бирги дузалакчызы кылдыр кожазында «Октябрь 12 чылы» колхозтуң ынчан ферма эргелекчизи турган Прасковья Андреевна Малининаны быжыглаан.

Инектерниң шуут-ла чаа уксаазын тып, өстүрүп доруктуларны дээш ажылдаар талазы-биле селекционерлерге он чыл негеттинген, олар Кострома областың байдалынга таарыжыр, шыдамыккай болгаш продуктулуг инектер болган. Ол күженишкинниң ажыл дээш бөлүк эртемденнер болгаш практиктер, оон иштинде эш Малинина Күрүне шаңналы-биле демдеглеттирген.

Малининаны оон чаңгыс черчурттуглары колхозтуң даргазынга соңгаан соонда Прасковья Андреевнаның организакчы талантызы, ажыл-агыйжы болгаш айтырыгны баш бурунгаар көрүп шиитпирлээр чоруу улам тодазы-биле илергейлеттинген. Ону бо ажыл-агыйның удуртукчузунга соңгаандан бээр 23 чыл болган... Амгы үеде «Октябрь 12 чылы» колхоз Волганың үстүкү талазында эң-не быжыг болгаш чечектелип турар ажыл-агыйларның бирээзи. Колхозтуң мал болгаш чер ажылының байдалын тодарадып турар ийи санны мааңа көрээл: бир гектар черден-не тараа культуразының дүжүдү 35 центнер болуп, кодээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар черинге онааштыр бир тонна сүтту бүдүрүп турар.

Бистиң чуртувустуң аңгы-бүрү булуңнарындан болгаш барыын Европаның курумелериңден, а ол ышкаш Америкадан Саметиге чораан кижилер бо хоочун суурнуң чараш чаагайын, оон чурттакчыларының өөрүшкүлүг база байшыраан магадап турар. Күш-ажылчы кижиниң ажылдаарынга болгаш чурттаарынга, дыштанырынга эргежок чугула бүгү чүүлдер мында бар: бүгү талазы-биле таарымчалыг чурттаалга бажыңнары, магазиннер, Культура ордузу дээш өске-даа бүгү чаагай кежикти чон ажыглап турар. Колхоз бүдүрүлгезинге кижилер бүдүн чылдың дургузунда ажылдаар. Ажыл-агыйның эң чугула адырларындан аңгыда, аң фермазы, чылыдылга биле ногаа өстүрер, сүй-белектер бүдүрер черлер безин орулгалыг болганындан, ниити орулга миллион чедип турар.

Оон кирген акша-хөреңги-биле чурттаалганың, мал ажылының комплекстерин болгаш өске-даа хөй-хөй капитал дериглелдерни тудуп кылып турар. Колхоз чаа машиналарны база механизмнерни бодунуң акша-хөреңгизи-биле садып ап, студентилерге стипендияны берип, уруглар яслилерин болгаш садтарын, школаларны бодунуң күсели-биле ажаап-тежээп турар. Кижиге таарымчалыг байдалды улам эки кылдыр тургускан тудумна, оон күш-ажылының бүдүрүкчүлүү-даа база шыпары-даа бедик, угаан-бодал талазы-биле амыдыралы байлак, чаагай болгаш ниитиниң ажыл-агыйы күштүг, шырак болур дээрзинге бо колхозтуң даргазы бузүрелдиг.

Бо кайгамчык орус херээжен кижиниң чырык, чаагай сагыш сеткили кезээде хайныгыш чоруур. Оон колхозунда ону Ава деп чымчак сеткил-биле хүндүлеп адаарлар. Бодавыже, боттарының өөрүшкүзүн-даа база бергелерин-даа оон-биле үлежип, чугаалажыр азы оон чаагай сүме, санал алыр дээн кижилер аңаа иези дег хашы бузурел-биле кээри чугаажок. Шынап-ла ол саанчылар-биле саанчы кижи дег, эртемденнер-биле эртемден дег, колхозтуң бот-тывынгыр уран-чүүлүнүң киржикчилери-биле ниити ырының артизи дег чугаалажып билир.

Прасковья Андреевна чеден чылдарның дургузунда амыдыралдың алдарлыг оруун эрткен. Оон могаг чок болгаш чүткүлдүг ажыл амыдыралынга назы дөгүп, кырып келгени-даа шаптыктаваан. Бистиң чуртувуста алды Ленин ордени-биле шаңнаткан чаңгыс херээжен кижи ол. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты Төрээн чурт аңаа ийи катап тывыскан. Прасковья Андреевнаның төрүттүңгени болгаш бодунуң күш-ажылчы эрес-маадыр чоруун тодаратпаан чери — Самети суурнуң шалу Малининаның худер биетузу (турасаалы)-биле каастаттынар.

В. ПАШИН,

СЭТА-ның корреспондентизи.

КОСТРОМА.

Ажылчын адыңга чоргааралпып чор!

КИЖИЗИДИЛГЕДЕН...

№ 266 (9643) «Шынга» парлаттынган «Ажылчын адыңга чоргааралпып чор!» — деп эге-биле эш Ч. Севунамның бижээн чүүлүн номчааш, чугаага киржип, бодумнуң бодалдарымны бижикседим.

Ч. Севунамның бо үениң аныяктарынга хамаарышкан оон эрттиннес чугула айтырыгны кодуруп үндүргенинге каттыжып, ону деткивес аргам чок болду. Авторнуң бижээн чүүлүн катаптавайн, орта хамаарыштыр чамдык ада-иелерниң ажы-төлүн канчаар кижизидип турарының дугайында бижикседим. Аныяк кижилерниң күш-ажылга ынак болуп чаңчыгары колдуунда-ла ада-иезинден хамааржыр. Кандыг-даа ажылды кайын эгелеп, канчаар кылырын уруглар бичиизинден эгелээш ада-иезинден өөренип, салгап алыр ужурлуг. Ада-иези кандыг болдур, ажы-төлү база-ла олар ышкаш болуру чайлаш чок.

Ажы-төлүнүң кижизидилгезинче кошкак сагыш салып, ажыл-агыйга бичиизинден тура чаңчыктырып өөретпейн турар ада-иелерниң чок деп болбас. «Оглувус азы кызывыс ам-даа чаш, күш-ажыл кылдыртып болбас. Улгады бергеш боттары айын тыва-ла бээр ыйнаан» дээр хөөнүг ада-иелер база бар. Оон түңнелинде 18—19 хар чеде берген чамдык оолдар, кыстар күш-ажылга кошкак дадыккан болур ийикпе, азы шуут амыдыралга хүннүн таваржыр бодуун ажылдарны безин кылып шыдавас болуру хомудаңчыг.

Бичиизинден ажылга чаңчыкпаанда, улгадып келгеш ону кылырга кандай болгаш эпчок болур. Оон түңнелинде чамдык аныяктар ажылга киргенде шалыпкыр-тудунгур эвес болганындан «мен-даа херээжок кижи-дир мен»—деп бодалга алзып, ук ажылга соңуургалын чидириптер, ажылын каапкаш чоруптар таварылгалар кайы хөй.

Ада-иелерниң чассыдып, эргеледип «чаг иштинде бүүрек» дег өстүргениниң түңнелинде, чамдык оолдар, кыстар улгадып келгеш, ылангыя тускай амыдырал-чурттаалга туда берген улуг бергедээшкиннерге таваржып болур.

Бо бүгүнү болдурбас дизе, ада-ие бүрүзү ажы-төлү бичии чорда-ла оларга кылып шыдаптыг дег ажылды кылдыртып, өөредилге-биле бир деңге күш-ажылдың сагылга-чурумунга чаңчыктырып кижизидери чугула деп бодаар мен.

Боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле өскелерге үлегер-чижектиг кижилер бистиң «Бай-Тал» совхозта база эвээш эвес. Чижек кылдыр совхозтуң хоочун механизатору Доңгак Допулду айтып болур. Ол хөй ажы-төлдүг үлүетүн эп үлүү чораан болгаш ада-иезинге дузалажып, дуңмаларын азыражыр дээш школага өөренир аргазы чок болган. Ынчалза-даа боду кызыл болгаш бот-өөредилге-биле өөренмишаан, техникага хандыкшып эгелээш. Баштай тракторисеп эгелээш, чоорту машина, комбайндан эгелээш, кодээ ажыл-агыйның янзы-бүрү машиналарының карын тургузуттарын беш салаазы дег билир кылдыр шиңгээдип ап шыдаан. Ол ам практика талазы-биле дээди эртемниг специалистерден дудак чок билиглиг механик апарган.

Ол ышкаш школа дооскаш боттарының күзели-биле чорээн совхозунда ажылдай арткан мурнакчы аныяктар дыка хөй. Чүлдүм-оол Эрес-оол школаны дооскан соонда Ак-Довурак хоорайның даг-дүгү арыглаар фабриказынга ажылдавышаан, электриктиң мергежилин чедип алган. Ол ам совхозтуң улуг электриги болуп, кызымаккай ажылдап турар. Аныяк кыстар Рая Хомушку, Чечек Чогээ суглар школа дооскан-ла совхозунга ажылдап артар деп быжыы-биле шиитпирлеп алганнар. Олар ам совхозтуң мурнакчы аныяктарының одуруунда санадып турар. Ылангыя хөй кыргылдаазының үезинде, күш-ажылга кызымаккай, эрес-кашпагайын көргүзүп, каш удаа шаңнал-макталга четкеннер.

Бо чижектиг ажылгыр-кежээ оолдар, кыстарны хөй-хөйү-биле адап болур.

А чамдыкта «кербээн чүвези чок, кедурбээн хонаа чок» деп болур кырганнарның талазындан безин ажылчын кижини үнелеп билбес, ону дорамчылай сөглей бээри черле шын эвес. Чоокта чаа Тээли суурнуң аъш-чем магазининге элээн улгады берген ийи херээжен кижиниң чугаалажып турганын сактып келдим.

— Уруунар дээди эртемни доозуп алган ийик бе?

— Ийе. Ам Ак-Довурактың бир улуг кижизи чүве ыйнаан.

— А күдээңер база эртем-билиглиг-ле ыйнаан?

— Эртем-уртам-даа чок, аңаа кара ажылчын хевирлиг оол чоржук. Бүрүг боду малгаш болу берген кылаштап келир дижир-дир.

— Ат чүве-дир аа. Боду ышкаш арыгсилиг, эртем-билиглиг оолдан чүге тып албаан уруг боор?

— Чүү билир ийик, ат чүве-дир ийин харын, бодунуң шоруузу-ла ыйнаан дижир-дир бис...

Бо дээрге бир талазында ажылчын аттарны кулу көрген, а өске талазында аныяктарның ынакшылын чедир үнелевээн «соскундура» берген мугулай чугаа ышкажыл.

Амыдыралдың аас-кежиктиг-даа болуру күш-ажылдан хамааржыр болганда, ажыл бүрүзүн үнелеп хүндүлээри — кижи бүрүзүнүң хүлээлгези деп бодаар мен. Кол-ла чүве ыяап-ла орден-хавыяа кадаарында эвес, а аңаа ажылчын болуп, Төрээн чуртунуң болгаш чонунуң мурнунга эки үүле бүдүрүп, бараан болуру — улуг чоргаарал болгаш хүндүлүг алдар-дыр!

Алдын-оол ХОМУШКУ.

Бай-Тайга район.

«Шынга» харыы

«БЕЛЕТКЕЛ ЧОК ЭГЕЛЭЭН»

«Шынга» мындыг эгелиг рейд материалы бо чылдың сентябрьда парлаттынган. Чөөн-Хемчик районнуң чамдык ажыл-агыйларында хөй тарып боозадылгазында четпестерни ында бижээн.

Райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги А Чамзырайның бистиң бижиивиске дыңнатканы болза:

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралынга районнуң совхозтар директорларын, колхозтарның баштаар черлериниң даргаларын база кодээ ажыл-агыйның тускай эртемнигелерин олуруптурган ол рейдтиң сайгарын чугаалашкан. Аныттыган четпестер шинниг. Ол хуралда четпестерни чайладыр талазы-биле дарый хемчеглерни колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларынга хүлээндирген.

Түңнелинде байдал экижээн. Ылаңгыя шугумнулеткен ажыл-агыйлар Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтар база «Сүт-Хөл» совхоз хөй тарып боозадылгазын организастыг чорутукан, планнарын 105—120 хуу күүсеткилээн.

Район ниитизи-биле 23 700 баш хөйнү 24 пунктуга октябрь 15-ке чедир тарып дооскан. Бо чылын районнуң ажыл-агыйлары хурагаңны эрте уруп, чайлаглаашкынны организастыг эрттиргенинден тарып боозадылгага кирген хөйнүн күштенгели эки болган.

Районнуң Ленин аттыг колхозу тоску беш чылдың эрткен чылдарында төрүүр 100 хойга онааштыр чаш төлдү эвээшти ап келген. Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга ол колхозтуң чаш төл ажаап ап турарының дугайында информацияны дыңнаап, кышын мал оолдаашкынының үезинде ону контрольдаарын шиитпирлээн. Ол хуралдан колхозтуң кол зоотехниги М. Моңгушту шыңгыы сагындырган.

«Чырал-Бажы» совхозта малдың чаш төлүн ажаан ап келгенин болгаш малының ниити күш деңгели үстүнде ажыл-агыйдан дээрелевейн келген. Районнуң күүскомуна хуралынга совхоз директору С. Моңгушту сагындырган, кол зоотехник Н. Сарыглардың онаашкан ажылынга аа-харыысалгага чогуу ээзин донгуткан.

Поляржы ужудукчу, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры И. Д. Папанин 80 харлаан

ЭРЕС-ДИДИМ БОЛГАШ ЭВИЛЕҢ КИЖИ

«Шаг-үе оку шаарарты албас» деп, бо состерни аңга баштайгызы дег чаа хевээр арттырар лизе, ол бодунуң янызының талазы-биле кара чаңгыс таварылгага — Иван Дмитриевич Папанинге таарыжыр турган боор. Ооң адын география карталарындан ам ырыңай үшкү салгалдың школачылары кемчүп турар, а ол боду бежен чыл мурнундагызы дег, үжен чыл мурнундагызы дег ол хевээр артып турар болгай.

Всеволод Вишневский хамааты дайынның комиссары боон чоргаан үезинин сактыышкыннарында бодунуң командирини дугайын. Врангельдиң Крым эриктеринде тылынче эвээш эвес эрес-дидим десантыларны кады кылып чорааны 25 харлыг кара-ла-дай далайжызы Иван Папанинниң дугайын мынчаар бижээн: Өргүн, өктергей чорук —оон алыс чулду-сүүзүнү ол, буянныг чаагай сос сеглээрде болгаш эжинге дуза чедирерде ооң өргүнү, өктергейин эрес-дидим чорууну болгаш ажыл-херекке кызыгаар чок бердинтелинин өргүнү, өктергейин чүү дээр...

— Медээлерин буянныг болза, кирип саада, дуңмакым...

Мээң репортёржу копкам ССРЭ-нин Эртемнер академиязының далай экспедиция ажылдарының килдизиниң сваалап турумчаазы Вавилов кудумчузунда уржызымаар бажынче мени чедире берген саныныда-ла, Иван Дмитриевичиниң өскерлип чокка ынчаар мендилээрни бо-ла дыннаар турдум.

А ындыг таварылгаларны кайызын ол дээр: «СП-1» дол станциязының маадырлыг саладаашкынының уезинден бээр чээрби беш чылының хүнү-даа турду-ла. И. Д. Папаниннин 70 хар харлааның хүнү база турду. Оон бээр ам база бир он чыл эртип тур. Ам көөрүмге: чүү-даа өскерилбээн. Кабинетче кирер эжик шак-ла ындыг делгеми-биле ажык хевээр. «Академияның контр-адмиралының» (Папаниннин оол эпиктери оюн-баштак-биле ынчаар адап турар) секретарыадында хүндүткелдиг эвилең хүлээп алышкын ол-ла хевээр. «Херээнер чугула болза, айыткап турган чоорул... Аңаа базып кириптинер» деп, кижини аңаа ынчаар чалаар.

Ынчангаш ам, херээнер чугула болза... медээлерин буянныг болза... Бодап-даа көрүнер даан. Ам канчаар, мээң репортерж деиптеримде — тоолчургу домакта кирген маадырлыг Папанинге сэтажыларның чедирген байыры, а холумда — чиңгир-кызыл хүрегелдей чечээ бар.

— Четтирдим, дуңмакым, ынчаммыже бо бүгү дээрге хей чүве-дир ийин. Юбилейжи интервью бээриден чалгааранчыг чүү турар боор—бо бүгү дээрге эртен-барган шагның чүвези шыкжыл. Бир эвес оон орнунга өске тема күзээр болзуңза, мындыг: пенсия алыр дээн деиптеримни чээрби чыл мурнунда шоочалыг шыгжагда суп каан мен, ооң акшазын амдыызында кымдаан-даа негеп барыксавас мен.

— Ам канчаар. Элээн каш чыл мурнунда бижип эгелээн сактыышкыннарынар ному база-ла шоочалыг демир шкаф иштинде чытпышаан эвес ирги бе?

— Ылап-ла ындыг. Шынын чугааладым, дуңмакым,— аткаар көрүгзүнери ам-даа элекспмээр болдур ийин—деп, Папанин хармылады.

Папанинчилернин дошка салдаан тоолчургу маадыр чорууун болуушкуннары үжен чылдарның эрес-дидим ужуралдарында маадырлыг романтиканың эң чайынналчак чаагай демдектеринин бирээзи болган. Ооң чүте ындызы черле билдинип. Папанинчилер дээрге, Амурга баштайгы хоорайны үндезилеп тургускан комсомолчулар-биле бир деме, октаргайже баштайгы копкапы ажыткан Юрий Гагарин-биле бир деме, шак-ла ындыг баштайгылар турган.

Папанин бистерниң дыка хойгүске бир улуг эрес-дидим шылгаралдың рыцары— полюстуң маадыры боор турар. Бис оон «Дош кырынга амыдырал» деп номун эки билир бис, ынчалзажок оон кол номунуң баштайгы арнып ам-даа ажыдып көрбээн бис.

Ол номдан бис Папанинни чүгле полярчы деп эвес, харын ада-өгбезиниң угундан кара-далай далайжызы, чажыт ажылдың идепкейлиг активчизи, Октябрь революциязының киржикчизи, 1919 чылдан тура-ла партия кежигүнү, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайызының маадыры, совет эртемнин билдилиг мерген организакчызы кижи деп база билип алыр айык бис.

Соңгу Доштуг океанның карак четпес калбак делгемнеринге дөрт полярчының тос ай дургузунда дош кырынга чорууп келгенинин чижеглежип түрлежир чүвези чок маадырлыг салдаашкынының доозулганындан бээр ам удавас дөртен чыл болур. Соңгу полюстуң болгаш Антарктиканың чажыттарын шуургедип ажыдаар дээн чеден чылдарның «папанинчилери» Папанинге сон байлак амыдыралды дуржулгазынга, ырак-узак черлер баарда орук-суур чорук чоогуурун кузээн оон буянныг чаагай сүмелерин алыр дээш бараалгап барып турар. Оон кадында, Иван Дмитриевичиниң «ээлел черлери» ам чер бөмбүрзээниң чүгле полярлыг делгемнеринче чаптылып чоруткан эвес болдур ийин. Чээрби беш чыл мурнунда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы эртем-шинчилелдиң океан флодун организастаар ажылды аңаа тааскан. Папанин ол флотилияның баштайгы тлугуну — «Витязьтың» кинин кеслеп адазы болган. Ам академиянын далай отрядынга баштадыг алгаш, океанның каны дуптерин болгаш агаарын белик каъттарын өөрениир көөрүнге, космос корабльдериниң ужудуушкуннарының үезинде харылзаа албаның чорударынга эргежок чугула бүгү чүулдер-биле чепсегленген эмгежааржок эртем лабораториялары океаннарда эжиндирип чорууп турар болдур ийин...

Океаннарны чара шургудуп чорууп турар отрядтарның бирээзинден чаа-чаа медээ чедип келген боор-тур. Экспедицияның начальниги шинчилел ажылдарының программазы бүрүн күүсеттинген деп дыңнаткан болгаш төрээн чуртунуң эриктерниче углап-шиглеп чорууптарын чепшээрээрин диләән болду. «Шалыпчы ээлчегин эрттиргениерге өөрүп четтирдим бис. Четтиклейн манап тур бис. Папанин» деп каап харыы биштерин болгаш океаннарны кежилдир ужуп чорупкан.

— Черле ынчаш, юбилей дээрге юбилей-ле болгай, Иван Дмитриевич, интервью хоржок-даа болза, репортёржу чаңчылы ёзугаар үш айтырыгдан сала каапкайн.

— Ындыг-дыр харыы, чүгле «чечээргээшкин» дугайында каас-кол айтырыглар салба шиме—деп, Папанин баштактаныл кагды.

— Силер бөгүнгү аныяктардан кандыг-кандыг кижизиг шынарлар кузексээр ирги силер?

— Бистиң аддарлыг аныяктарывыс, ададарыв болгаш өгбелерин уктап салгаары-биле бир деме, олардан совет кижиниң кол мөзү-шынарын — социалистиг Төрээн чуртувга кызыгаарджок бердиниишкинин, улустуң херээнге бүгү кужун бээриинге белен чорукту уктап салган алзыннар. Бистиң оолдар, кыстарывыс буянныг чаагай сеткилниг, эжинге кезээде дузазын сунуп бээринге белен болзуннар, оңчук деп сөстүң кайы кире улуг чаагайын кажан-даа утпайн чорзуннар.

— Ынак чогаалчыңар болгаш актёруңар кымнар ирги?

— Константин Симонов биле Михаил Царев.

Үш дугаар айтырыгны Иван Дмитриевичиниң далай «илдииниң талазы-биле эштери салыр ужурга таварышкан, чүге дээрге ол айтырыг Папаниннин сонуургаан сундукканчүүлдеринин дугайы болур турган. Өөнүктерини бадыткап турары-биле алырга, ол бир-ле чүвеге ынакшып, сундукан кижи-дир. Ооң кара чаңгыс сонуургалы, харын-даа карамдыккан сундуулдары — Рыбинск суг шыгжамырының эриинде Борок суур дээш. Ында ол Эртемнер академиязынын биология станциязын хөй-нииты шугуму-биле удуртуп турар. Папанин 20 чыл мурнунда ол чүгле үш бажыңчыгаштан тургустунган бөдүүн ажыл-агый черин тулээп алган. Ам ол болза биологтуг шинчилелдерин бо үеге комплекстиг эртем төвү апарган, ол чүгле бистиң чуртувуста эвес, харын даштыкыда-даа алдаржыып сурагжаан. Иштики далайларның амыдыралы-биле холбашкан айтырыгларның бүгү комплексизи мында шинчилеп турар.

Москвада Вавилов кудумчузунда Папаниннин ажылдаар бажыны-биле бир деме, буянныг чаагай медээлерлиг болгаш чугула херектерлиг келген кижилерниң шуптузунуң ынаар кирер эжик база-ла делгеми-биле ажык.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ.
СЭТА-ның корр.
МОСКВА

МЕДЭЭЛЕР МЕДЭЭЛЕР МЕДЭЭЛЕР

ТИИЛЕЛГЕ ХҮНҮНГЕ

ВЛКСМ обкомунуң бюрозу фашистиг Германияны тиилээниндеи бээр 30 чыл болган оюнга тураскаатхан ажылланын чугаалашкан. Бюрога Ада-чурттуң Улуг дайынының ветераннары, облпрофчөсүлелдиң, Чырыдыышкын министерствозунуң, республиканың шериг комиссариадының, ДОСААФ-тың, республиканың спорт комитединиң, туризмниң область чөвүлелиниң харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

Бо улуг байырлалга тураскаатхан хемчеглерде фронтучуларның сактыышкыннарын бижээн фонотеканы болгаш школаларга дайынның, күш-ажылдың алдарының булуңнарын тургузарын, шериг-патриотчу кижизидилге ажылынга эң эки чединишкиннерлиг болган школаларга, күш-ажылчы коллективтерге, хөй-нииты организацияларга Тывада чурттап турар Совет Эвилелиниң Маадырларының шаңналдарын тыпсыры болгаш оон-даа өске хемчеглер ында көрдүнген.

ВЛКСМ обкомунуң бюрозу республиканың бүгү аныяктарын, комсомолчуларын юбилейге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты улам калбартып, шериг-патриотчу кижизидилгени, спортчу ажылды экижидеринче кыйгырган.

В. ОЙДУП.

* * *

ИЙИ ТОМ

Чогаалчы Кызыл-Эник Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем» деп романының ийиги тому чырыкче үнген. Номда Тывага революстуг шимчээшкиннерниң салдары-биле өскээн аңгы, демиселиниң болгаш ооң маадырларының дугайын, Тыва Арат Республиканың, Тываның революстуг намының тургустунганының төөгүп бижээн.

Романның дылы уран-чечен бижиттинген, ону аныяк-даа, назы-хары дөгүй берен-даа кижи улуг сонуургап-биле номчуур.

М. ЭРТИНЕ.

* * *

ОТЧЕТТААН

Ажылчы чонга боттарының кылган ажылдарының дугайында отчёттарны бээрин Бай-Тайга райкүүскомнуң килдистери чорудуп турар.

Бай-Тал кодээ Совединиң ажылчы чону культура бажыңынга чыглып келген. Аңаа райкүүскомнуң социал-хандырылга килдизиниң эргелекчизи К. Дылан, райпо даргазы О. Очур-оол, иштики херектер килдизиниң төлээзи В. Аракчал, районнуң кол эмчизиниң оралакчызы Л. Дубатова олар кылган ажылдарының дугайында отчёттарын берип, чыылганнарның айтырыгларынга харыылааннар.

Чоннуң амыдыралының деңнелин бедидеринче, кадык камгалал хандырылгазын экижидеринче база хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынче угланган чугаа аңаа болган.

Х. НАРА-ООЛ.

* * *

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

«Хемчик» совхозтуң баазазынга 1974—1975 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттиреринге тураскаатхан семинар болган. Аңаа Барыын-Хемчик районнуң совхозтарының удуртукчулары, мал бригадирлери, салбыр эргелекчилери, тускай эртемниглер болгаш улусчу контроль бөлүктеринин даргалары киришкен.

Совхозтуң директору О. Д. Сарыглар малды кыштан хүрменди ажырар дээш, кандыг чугула хемчеглерни ап турарын оларга чугаалаан. Ол ышкаш улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Отпек-оол, мал чемин камналгалыг чарыгдаар талазы-биле хыналданы чорудуп турарын семинарның киржикчилеринге дыңнаткан.

Олар кыштагларга барып, малчыннарның ажыл-ижи-биле таныжып, дуржулга солушкан.

К. ХЕРТЕК.

АМГЫ ҮЕ НИИТИЛЕЛИНДЕ СПОРТ

«Амгы үениң ниитилелинде спорт» деп темалыг Бүгү делегейниң эртем конгрезинде ажылынга 40 чурттан 400 хире эртемден киржир, ол конгресс ЮНЕСКО-нуң Делегей спорт болгаш күш-дамыр кижизидилгезиниң чөвүлелиниң — СИЕПС-тиң хайгааралы-биле ноябрь 26-дан 30-ге чедир Москвага болуп эртер.

Массалыг күш-культура-даа база спортчу бедик чединишкиннер-даа амгы үеде спортчу эртем чокка чедип алдынмас. Чамдык чурттарда, ылангыя социалистиг дем-каттыштырылгазының чурттарында спортчу шимчээшкининге ооң ажыктыг дузазының хажык чокка бедээнин ооң-биле тайылбырлаттынар. Социалистиг чурттарда күш-культураны болгаш спортту кижиниң бүгү талалыг болбаазырадыгаан кылдыр кижизидериниң дээштиг чепсектериниң бирээзи кылдыр көрүп турар. Амгы үеде күш-культура болгаш спорт талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарын бистиң чуртувуста 5000 хире эртемденнер чорудуп турар. Оларның аразында 100 ажыг эртем докторлары бар. Москва конгрезинге болур илеткелдерниң бирээзи — спортчу эртемниң хөгжүлдезинге күрүнениң ролюнуң дугайында илеткелди кылырып ССРЭ-ниң Спорт комитединиге хүлээндирген черле таварылга эвес.

Бүгү диптерниң спортчу эртемниң ажылдакчылары Москва конгрезин дажок сонуурган турар. Аңаа чугаалажыры-биле 500 илеткелди шилип алыр дээш конгресстиң Белеткел комитединиң эртем талазы-биле комиссиязы аңаа кирген 750 ажыг илеткелдерниң тезистерин хапызы-биле сайгарып, шилир ужурга таварышкан. Делегейниң организакчы комитеди СИЕПС-тиң президентизи, Ноббела шаңналының лауреады Филипп Ноэль-Бейкерниң (Англия) даргалаашкыны-биле 20 темаларга совет эртемденнериниң ажылдап кылганы конгресске киирер илеткелдерин бадылаан. Олар 1. Философия, төөгү, социология. 2. Башкылал, психология. 3. Биология, биомеханика, медицина деп үш угланыышкыныг.

Совет белеткел комитединде организастыг, делегей, эртем талазы-биле бүгү комиссиялар амгы үеде идепкейлиг ажылдап турар дээрзин дыңнаткан болгай. Аңгы-аңгы чурттардан келген 200 хире корреспондентилерин хандырар конгресстиң делегей талазы-биле парлалга төвүн тургускан. Пленарлыг бүгү хуралдарга болур илеткелдерни, сапал-оваалдарны орус, англи, француз, немец дылдарже тускай аппараттың дузазы-биле очулдурар. Ынчаарга Белеткел комитеди конгресстиң эртем талазы-биле болур чүүлдериниң дугайында сагыш салырындан аңгыда, Москвага келир аалчыларга ооң культура талазы-биле кайгамчык чүүлдерин калбаа-биле таныштырар. Ынчангаш 1980 чылдың чайынында Олимпий оюннары болур совет найысылалдың театрларын, музейлерин, делгелгелерин, эртем лабораторияларын, уругларның спорт школаларын, күш-культура коллективтерин оларга көргүзерин база планнаан турар.

Кижиниң организминиң күш-дамыр болгаш сагыш-сеткил талазын болбаазырангайжыдаарының боттуг аргаларын дилеп тып турар аңгы-аңгы чурттарның эртемденнери санал-оналдарны болгаш дуржулганы аңаа солчур таарымчалыг арганы алганнар. Ооң-биле олар боттары Совет Эвилелинде күш-культураны болгаш спортту массалыг хөгжүдер талазы-биле чорудуп турар ажылдарны хандыр сайгарып, таныжарлар.

Конгрессти эрттирер талазы-биле Делегейниң организастыг комитединиң соолгу хуралынга СИЕПС-тиң удуртукчулары, оон чиңгине секретары Жюльен Фализ (Бельгия) мынчаар демдеглээн: «...Совет белеткел комитединиң ажылынга сеткил ханыышкынын илергейлеп турар бис. Бүгү делегейниң эртем конгрези эртем-даа база организастыг-даа талазы-биле бедик деңнелге эртер, ол болза спортчу эртемниң улам ынай хөгжүдерниге ажыктыг болур деп санап турар бис».

Спортчу эртемниң ол бүгү делегей шуулганының организакчыларының санап турары-биле алырга бо конгресс аажок үнелиг дуржулганы ниитилештирип, байыдар. Ынчангаш 1980 чылда Москвага болур Олимпий оюннарының үезинде чаңчыл болганын ёзугаар оон тускай саавырынга дүүштүр эртер эртемниң чаа конгрезин чорударынга ол улуг ажыктыг болур.

Евгений МАСЛОВ.
(ПМА).

ЧӨВҮЛЕЛГЕ САЙГАРГАН

«Найырал» совхозтуң Шанчы салбырының хереэженнер чөвүлелинде онаашкан ажылынга чүткүлдүг, хөй-ниитичи, идепкейлиг хереэжен ишчилер хөй. Оларнып аразында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты У. Минчит-оол, мурнакчы хойжулар Д. Сат, Ө. Сүктер, С. Давла-Самбуу олар хөй ажылын хөгжүдеринге боттарының улуг улуг-хүүзүн киирип, эртken часкы, чайгы чымыштыг үеде тергиин эки ажылдааннар. Мурнакчы ишчилер чүс хойдан-на 96-дан 107 хураганны камгалап ап, бир хойдан-на 2,4, 3 кг чедир дүктү кыргып алганнар. Кышка белеткелди база багай эвес чоруткаинар. У. Минчит-оол, С. Давла-Самбуу олар 5,7—8 тонна сигенни, 10 тонна саванны боттарының күжү-биле белеткээш, кыштагларында чедирип алганнар.

Чоокта чаа маңаа салбырның хереэженнер чөвүлелиниң хуралы болуп эрткен. Аңаа хереэженнер ортузунга организастыг, политмассалыг ажылды улам экижидериниң дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ында амыдырал-чуртталганың культуразын улам бедидери дээш чарышка бүгү хереэженнерни киириштирерин, оларны мал ажылынче хаара тударының дугайын болгаш өске-даа айтырыгларны сайгарган. Чөвүлел мурнунда турган секциялардан аңгыда, бажын чугайлаар звенону, малчын хереэженнерни хлеб быжырарынга өөредир бөлгүмнү организастаан.

В. ТЕРГИИН.

ЧУРУКТА: хереэжен шыдыраачылардан чемпион болган Г. Ондар (оң талазында) Т. Хертек-биле ойнап олур.
М. ХЕНЧЕ-КАРАНЫҢ фотозу.

САМЧЫГДАКЧЫНЫ ЧҮГЕ ЧАЖЫРГАНЫЛ?

Светлана Тюлюшевна Дагба угулда Өвүр чурттуг. Алды ай хуусаалыг садыг курузун дооскаш, 1971 чылдың майдан сентябрьга чедир Чөөн-Хемчик райпозунуң ном садыынга садыглап ажылдааш, ооң түңнелинде 380 рубльди самчыгдаап. Ооң эрткеп чылдың февральдан августа чедир Чадаанада хлеб, аъш-чем продуктуларының магазининге садыглап тура 700 рубльди самчыгдаан.

Светлана Дагба Чадаанага ынчалдыр садыгга сынмас сарыг кундус дег апарган. Өре-самчыгдалдан ыравастаан аныяк кыс оон Сүт-Хөлдү тегерип чоде берип-тир. Ону ынчан Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязының даргазы турган Базыр-оол Чадалайевич Сарыглар хыналда чокка Хөр-Тайга магазининге садыгжы кылдыр хүлээп алган. Аңаа удавайн-даа «Светлананың хуулгаазыны» көстү берген. Ооң магазининге бо чылдың январының эгезинде сапаашкын кылырга, садыгжының 1926 рубль самчыгдалдыг болганы илерээн. Ооң харысалгага онаажырыдан чайлаар аргазы ам-на чок апарган.

Ынчаа-даа дүлгээзиниң Светлананың ол самчыгдалын ажылчын кооперациязының садыг бухгалтери Мая Саая чажырарын оралдашканы илдептиг. Ол 1900 рубль түңнүг бараанпар артынчызын бухгалтерия документилеринден казааш, Светлана Дагбаның самчыгдалын чажырып, чүгле 26 рубль дудагдалдыг кылдыр меге акт тургускан. Ооң ачызында Светлана Хөр-Тайга магазининге катап ажылдап, чаңчык иштинде таакпы, чаг иштинде бүүрек дег амыраарп чурттап турган.

Бо чылдың майны сөөлзүрелер Хөр-Тайга магазининге оор киргенинден садыгны сапаарга Светлана Дагбаның эргиде чажырган самчыгдалы 1900 рубль-биле кады шупту 3406 рубль самчыгдалдыг болган. Ындыг турбуже, Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязының баштаар черинин даргазы турган эш Сарыглар ону камгалап, агартып, ажылынга хевээр арттырганындан самчыгдакчы оруун улам чылап, бо чылдың август 5-ке чедир ажылдаан. Ооң түңнелинде 14859 рубльди оорлап-самчыгдаан болуп турар. Ол Хөр-Тайга магазининге тос ай иштинде ажылдааш 18267 рубльди шиитизи биле самчыгдааны илерээн.

Ооң арага-дарыже хандыкшып, садыгның дугуурун өске кижилерго бүзүреп берип, ээ-харысалга чогун көргүскен таварылгалары бар. Магазинниң даштындан шоочаладып алгаш, бир кадарчы-биле кады арагалааны база хөр-тайгажыларга билдипе берген. Улуска хөй арага чегдирип турганы илерээн. Ооң уламындан ол магазинни хатташ, Чадаана хоорайта чаштыныв турганын тыпкаш, хоругдалга олурткан болуп турар.

Ынчангаш мурнуда оор алган деп санап турган 3408 рубльди Светлана Дагбаның самчыгдалы кылдыр негелде херээнге каткан болгаш сөөлүнде худазы 14859 рубль-биле кады шупту 18267 рубльди оон самчыгдааныңың дугайында херекти Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң истелге черинче киирген.

Моон-биле холбаштыр мындыг айтырыг тургустунуп келир-дир. Бир эвес Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязының даргазы турган эш Сарыглар самчыгдакчы Светлана Дагбаны садыгга оор киргеп сөөлүнде камгалап, агартып турбаан болза, ол мыкаш бухгалтер Мая Саая баштайгы санаашкын түңнелин чажырбайн, шыны-биле тодаралып үндүрген болза, ынча хөй рубль түңнүг өре-самчыгдал үнмес турган.

Базыр-оол Чодалайевич ам Улуг-Хем райпозунуң кадрлар талазы-биле харысалгалыг ажылынга ажылдап турар болгай. Мая Саая база-ла садыг шугумунда ажылдавышаан. Ындыг тодазде, бо чижектиг «кижизидикчилерни» садыг шугумунга ажылдадып турарын шынгыы буруу шаппас болза, шынга дүүшпес болур ийик.

В. БЮРБЮ,
Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязының баштаар черинин даргазы.

СПОРТ

М. АДЫГ-ООЛ БИЛЕ Г. ОНДАР РЕСПУБЛИКА ЧЕМПИОННАРЫ

Республиканың бирги чери дээш чартык ай үргүлчүлээн шыдыраа маргылдаазы доозулган. Аңаа шупту 22 эр, 8 херээжен шыдыраачы ойнаан. Эр улустуң маргылдаазын бирле дугаарында швейцар система ёзугаар чоруткан. Шупту гос салыг болган.

Чеди санны алгаш, Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың инженери, спорт мастеринге кандидат Монгуш Адыг-оол Тыва АССР-ниң чемпиону атты чедип алган. Аңаа бирги черниң дипломун, өртектиг шаңналды болгаш чемпионнуң херек демдээн тывыскан.

«Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону ийик кандидат Балдыт Леонид Мохов ийиги черни ээлээн. Ооң саны база чеди. Хоочун шыдыраачы Николай Шишигин алды чартык санны алгаш, үшкү черни ээлээн. Оларга дипломнарны, өртектиг шаңналдарны берген.

Аныяк шыдыраачы Максим Монгуш (Чөөн-Хемчик) биле Петр Беркович (Кызыл) алды-алды саннарлыг, олар шиланчек команда составынче кирген.

Хереэжен шыдыраачылардан чемпион атты кодээ ажыл-агый техникумунуң сургуузу Галина Ондар чаалап алган.

Ийиги черни башкы институдунуң студентизи Татьяна Хертек, үшкүзүн Лидия Кан-оол (Мөңгүн-Тайга) ээлээн. Оларга дипломнарны, өртектиг шаңналдарны тывыскан.

О. БЕЛЕН.

Телевидение

НОЯБРЬ 26-ДА

КЫЗЫЛДАН

17.30—Телемедээлер.
17.45—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

17.55—Дамчыдылгалар программазы.
18.00—«Үе». Информастыг программа. Моолдун Арат революстуг партиязының III съездизиниң болгаш Моол Арат республиканың тургустунганындан 50 чыл болганынга. Концерт.

КЫЗЫЛДАН

22.00—23.15—«Майор «Вихрь». Уран-чечен телефильм.

агаар

Бөгүн республикага булуттаар, дүне соңгу районнарга бускан хар чаггаи, хүндүс чагбас. Мурнуу-барыын угланыышкынныг, хат кошкак. Агаарның температуразы дүне даглыг черлерге 8—13, өскелеринге 14—19 градус соок болган, хүндүс даглыг районнарга 2—7, өскелеринге 8—13 градус соор.

Кызылга булуттаар, хар чагбас, хат кошкак. Агаарның температуразы дүне 14—16 градус сооган, хүндүс, 8—10 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшылым сен, Москва» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 20.10, Кинопанорама 18.50 шактарда.
«ПИОНЕР»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 9.40, 15.20, «Индейжи Джоннуң өлгени» 11.25, 17.05, «Оклахома боду хевээр» 13.00, 18.40, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Эр кижи болзуңза» 15.00, 18.40, «База катап ынакшыл дугайында» 16.50, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Соңгу чуктуң рапсодиязы» 10.30, 18.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Чараа-чечеңнер теп чок төрүттүнер» 16.30, «Чаа бажыңче көшкени» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-61, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 2748

ТС—01165

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 277 (9654) | 1974 чылдың ноябрь 27, среда | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Моол-совет найырал ниитилелин Улустарның найыралы орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Моол Арат Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында найыралды, кады ажылдажылганы быжыглаарынга болгаш калбартырынга улуг ачы-хавыяалары дээш, **Моол-совет найырал ниитилелин Улустарның найыралы** орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1974 чылдың ноябрь 25.

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның найысылалының Тайбың кудумчузунда В. И. Ленинге тураскаал хөрлүг чаагайы-биле бедип үнген. Моол улуска социалистиг хөгжүлдениң оруун айтып берген бүгү делегейниң ажылчы чоннарының баштыңчызынга ханы хүндүлелдиң демдээ кылдыр ол тураскаал тургустунган.

Бөгүн аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязы, МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал баштаан Моолдуң нам, чазааның удуртукчулары чеде берген.

Делегация В. И. Ленинге тураскаалга чечектер салган.

Партийжи гимн—«Интернационалды» күүсеткен.

Ооң соонда эштер эш Л. И. Брежнев болгаш совет делегацияның кежигүннери моол эштер-биле кады Д. Сухэ-Баторнуң болгаш Х. Чойбалсанның орнукшуткан черинге чораан болгаш чечектер салган. Чечектерниң чиңгир кызыл лентазында мынчаар бижээн: «Моолдуң Араттың революстуг намының болгаш улусчу күрүнениң үндезилекчилери Д. Сухэ-Баторга болгаш Х. Чойбалсаңга».

МАРН-ның болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимннерин күүсеткен.

Сухэ-Батор шөлүнге араттарның, ажылчыннарның, интеллигенцияның, МАР-ның Чепсектиг Күштериниң муң-муң төлээлекчилери, Моолда ажылдап турар совет тускай эртемниглер чыылган. Олар Леонид Ильич Брежневке болгаш Юмжагийн Цеденбалга чүректиң ханызындан байыр чедирип турганнар.

Партия-чазак делегациязы Зайсан дагга чораан болгаш совет дайынчыларга тураскаалга чечектер салган. Эш Л. И. Брежнев, өске-даа совет аалчылар акы-дуңма Моолдуң хосталгазы, хамаарышпас чоруу болгаш чечектелиишкини дээш тулчуушкуннарга амы-тынын берген маадырларның чырыткылыг тураскаалын мынута ниитиниң ыржым мөгейиишкини-биле хүндүлеп ёзулааннар.

ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның күрүне гимннерин күүсеткен.

В. И. Ленинге тураскаалга, Д. Сухэ-Баторнуң болгаш Х. Чойбалсанның орнукшаан черинге, совет дайынчыларга тураскаалга Моолдуң Араттың революстуг намының Төп Комитединден, МАР-ның Улустуң Улуг хуралындан болгаш Министрлер Чөвүлелинден чечектерни МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАРН ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттары, Моолдуң намының болгаш күрүнезиниң өске-даа удуртукчулары салганнар.

Венок-чечектер салырының байырлыг ёзулалдарынга Моолдуң Улустуң шериниң дайынчыларының хүндүлүг таңныылдары чыскаагылаан турган.

СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛ УЛАМ БЫЖЫКСЫН!

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНИ

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин МАРН-ның III съездизиниң 50 чылын болгаш Моол Арат Республиканы чарлаанындан бээр 50 чыл оюн таварыштыр байыр чедирген телеграмманы Моолдуң Араттың Революстуг намының Төп Комитединиң Бирги секретары, Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы эш Ю. Цеденбалга, Моол Арат Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Ж. Батмунхуга чоруткан.

Коммунистерниң болгаш бүгү моол улустуң амыдыралында төөгүлүг ол болуушкуннар болза 1921 чылдың улусчу революциязының чаалап алыышкыннарын хөгжүдери болгаш ханыладыры дээш демиселге эң чугула үе-чадалар болган дээрзин телеграммада чугаалап турар. Моолдуң капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдезиниң талазы-биле ол съездиге хүлээп алган марксистиг-ленинчи угланышкынны социал-экономиктиг хожудааштынны ажып эртериниң тодаргай перспективаларын республиканың ажылчы чоннарының мурнунга ажыткан.

Бодунуң дайынчы авангарды — Моолдуң Араттың революстуг намының удуртулгазы-биле Моол Арат Республиканың ажылчы чоннарының күжениишкининиң күш-ажылы болгаш идепкейлиг демисели-биле, ССРЭ болгаш акы-дуңма социалистиг өске-даа чурттар-биле быжыг эвилелге чартык чүс чыл дургузунда ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга өзулуг, ханы революсчу чаартылгаларны боттандырган, шаанда феодалдыг хожудаңгай турган чурту социалистиг күрүне болдурган. Социалистиг бүдүрүлге харылзааларының тиилелгези, чурттуң бүдүрүкчү күштериниң болгаш улустуң материалдыг амыдыралының деңнелиниң дүрген өзүлдези, социалистиг идеологияның тиилелгези, моол культураның өзулуг чечектелиишкини, улусчу Моолдуң бүгү хөгжүлдезиниң дуржулгазы экономика талазы-биле хожудаңгай чурт капиталистиг эвес оруктап хөгжүп болурунуң дугайында ленинчи өөредиинин амыдыралчызын бүзүредип бадыткап турар.

Моол Арат Республика бөгүн—ол дээрге социалистиг демкаттыштырылга чурттарының чаңгыс-ла болгаш найыралдыг ог-бүлезиниң бүрүн эргелиг кежигүну. Быжыг тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарын хандыкарынче угланган дугуржулгалыг даштыкы политиканы социалистиг чурттарның кады ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга Моол Арат Республика идепкейлиг киржип турар. Акы-дуңма социалистиг өске-даа чурттар-биле кады МАР болза социалистиг экономиктиг интеграцияны улам ыңай хөгжүдер, акы-дуңма чурттарның ниити болгаш хөй талалыг үндезиннерге кады ажылдажылгазын бүгү тала-биле хөгжүдүп база ханыладыр талазы-биле могаг чок күжениишкинин салып турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинде оон идепкейлиг ажыл-чорудулгазы база-ла эки билдинер.

Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптеринге делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын быжыглаары дээш, революсчу бүгү күштерниң чаңгыс эви дээш, акы-дуңма өске-даа партиялар-биле кады Моолдуң Араттың революстуг намы үре-түңнелдиг салыышкынын киирип турар дээрзин телеграммада сеткил ханыышкын-биле онзалап демдеглээн.

Боттарының национал болгаш социал хосталгазы дээш, колониализмге болгаш неоколониализмге удур демисежип турар улустар-биле Моолдуң ажылчы чоннары дайынчы эптештирин каттыштырып турар, амгы үениң антиимпериалистиг шимчээшкининге Моол Арат Республиканың ат-алдары аажок бедип турар.

Эргим эштер! Эрткен чартык чүс чыл болза СЭКП биле МАРН-ның, ССРЭ-биле МАР-ның аразынга акы-дуңма эвилелдиң чайгылыш чок хөгжүп база быжыккапывын үези болганын сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп тур бис, ол эвилел социалистиг интернационализмниң ленинчи принциптеринге, бот-боттарынга харам чок чаагай дузалажылгага болгаш деткимчеге үндезилеттинген. Чогаадыкчы тайбың күш-ажылдың-даа, ниити дайзыннарга удур тулчуушкуннарның-даа чылдарында политика, экономика, культура, дайынчы болгаш өске-даа адырлар талазы-биле совет-моол найырал болгаш кады ажылдажылга кайы-даа чурттарның улустарының үндезин эрге-ажыктарынга, социализмниң болгаш тайбыңның хереэнге чайгылыш чок бараан болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Моол улус бодунуң чуртунуң айыыл чок чоруун хандырарынга, экономиканы, культураны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле боттарының күжениишкиннеринге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ССРЭ-ниң чазааның болгаш бүгү совет улустуң акы-дуңма дузаламчызын болгаш бүгү талалыг деткимчезин моон соңгаар-даа алыр.

1966 чылдың январь 15-тери Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында Керээ совет-моол харылзааларны улам ыңай хөгжүдеринге болгаш бистиң чурттарывыстың база улустарывыстың аразында бузулбас эвилелди быжыглаарынга быжыг үндезин болур.

Эргим эштер, силер биле кады бистиң интернационалчы национал ниити байырлалывысты демдеглевишаан, совет кижилер Моолдуң ажылчын ангыызынга, кооперативтерниң араттарынга, улусчу интеллигенциязынга, революсчу демиселдиң хоочуннарынга болгаш аныяктарга изиг байырын чедирип, МАРН-ның XVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар, моол черге социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузарын дөозар талазы-биле чаагай күш-ажылга улуг чедиишкиннерлиг болурунарын күзеп тур бис дээрзин түңнелинде чугаалап турар.

(СЭТА).

МАР-НЫҢ ПАРТИЯ, ЧАЗАК УДУРТУКЧУЛАРЫ-БИЛЕ СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязы Улан-Баторга чеде бергеш, МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал-биле, Моол Арат Республиканың партия, күрүне удуртукчулары-биле ужурашкан.

Чүректиң ханызындан найыралдыг беседа болган. Аңаа Совет Эвилели биле МАР-ның аразында акы-дуңма кады ажылдажылганы калбартыры-биле холбашкан айтырыгларны, делегейниң чугула чамдык айтырыгларын чугаалашкан.

Беседага киришкеннер: Совет таладан—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның кежигүну, Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, СЭКП ТК-ның кежигүну, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүну, СЭКП Иркутск обкомунуң бирги секретары Н. В. Банников, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң МАР-да элчини А. И. Смирнов, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары — СЭКП ТК-ның кежигүну Б. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүну А. М. Александров.

Моол таладан — МАРН ТК-ның Политбюро кежигүну, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүннери Н. Жагварал, С. Жалан-Ажав, С. Лувсан, Н. Лувсанравдан, Д. Майдар, Д. Моломжамц, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар Б. Алтангэрэл, Т. Рагча, МАРН ТК-ның секретары Д. Чимиддорж, МАРН ТК-ның кежигүннери — МАР-ның даштыкы херектер министри Л. Ринчин, МАРН ТК-ның килдис эргелекчилери Ц. Давагсүрэн болгаш П. Намсарай, МАР-ның Эртемнер академиязының президентизи Б. Ширендыб.

Найырал митингизи

Тайбыңның болгаш найыралдың моол организациялар федерациязының база моол-совет найырал ниитилелиниң Совет Эвилелинде чорук турар делегациязы найысылалдың Черёмушки районунга ноябрь 25-те аалдап чораан. Аалчылар районнуң партия комитединге барган, районнуң чаа тудугларын-биле, «Улан-Батор» кинотеатрда доктаамал ажылдап турар фотоделгелге-биле таныжкан. Олар ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының башкарылга айтырыгларының институдунга чораан, аңаа совет-моол найырал митингизи болган.

Моол делегацияның баштыңы, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, МАР-ның парламент болуунуң даргазы, ниитилелдин Төп чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Д. Цэвэгмид аңаа чуве чугаалааш, Лениниң болгаш Октябрьның чурту-биле найырал, кады ажылдажылга чаа Моолдуң ажылчы чоннарынга эң үнелиг чаалап алыышкын бооп турар деп демдеглээн.

(СЭТА).

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязы байырлалдарга киржири-биле Улан-Баторда чеде берген.

ЧУРУКТА: Буянт-Уха аэропортка уткуушкун үезинде.

(Фототелеграф-биле алдынган). СЭТА.

ЭШ А. Н. КОСЫГИННИҢ ЛИПЕЦКИДЕ ЧОРУП ТУРАРЫ

ЛИПЕЦК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин ноябрь 25-те Липецкиде чеде берген. Партияның Липецк обкомунуң бирги секретары Г. П. Павлов, ажылчы чоннар депутаттарының областы Совединиң күүскомунуң даргазы Н. Д. Новиков, СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш облкүүскомунуң кежигүннери ону аэродромга уткаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң министрлери И. П. Казанец, В. Ф. Жигалин, Н. В. Голдин, Ф. Б. Якубовский база Липецкиде чеде берген.

А. Н. Косыгин болгаш өске-даа эштер Новолипецкиниң металлургия заводунга чораан. Заводтуң болгаш «Липецк болдудуң» эргелелиниң удуртукчулары база бир кислород-конвертор цегин ажылдадып эгелээринге белеткеп турарын чугаалап берген. Ол цех чылда дөрт миллион тонна каңны бүдүрер. Сөөлзүредир ооң күчүзү ийи катап улгадыр. Аңаа каң эзилдирерин хуусаа бетинде — декабрь 10-да эгелээр дээн.

Эш А. Н. Косыгин күчүлүг конверторларны болгаш соксаал чок каң эзилдирер дериглерни башкарар кылдыр тургускан электрон техниказы-биле таныжкан. Бистиң металлургиявыска ындыг техниканы эң баштай ажыглап эгелээн.

А. Н. Косыгин чаа цехтиң столовазын, чурттаалга бажыңнарын болгаш клувун көрген. Заводтуң «2000» станынга, өске-даа цехтеринге база чораан. Тудутта болгаш заводка чораан, эш А. Н. Косыгин металлургтар-биле, тудугжулар-биле чугаалашкан.

КАДЫ КЫЛГАН СОВЕТ-АМЕРИК ДЫҢНАДЫГ

Мурнунда чарлаттынган дугуржуушкун ёзугаар 1974 чылдың ноябрь 23—24-те Владивостоктуң чоогунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Джеральд Р. Фордтуң ажылчы ужуражыышкыны болган. Чугаалажыышкыннарга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш АКШ-тың күрүне секретары, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер киришкен.

Олар совет-америк харылзааларга болгаш бо үениң делегей байдалынга хамаарышкан хөй янзы айтырыгларны чугаалажып көрген.

Чугаалажыышкыннарга оон ыңай киришкеннер болза: совет таладан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүну Г. М. Корниенко; америк таладан — АКШ-тың ССРЭ-де элчини Уолтер Дж. Стессел, күрүне департаментизиниң чөвүлекчизи Хелмут Зонненфельдт, АКШ-тың күрүне секретарының европа херектериниң талазы-биле оралакчызы Артур Хартман, Президентиниң национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызының оралакчызы генерал Брент Скаукрофт, күрүне департаментизиниң харылзаалыг ажылдакчызы Уильям Хайлэнд.

I.

Совет Эвилели болгаш Американың Каттышкан Штаттары боттарының харылзааларын моон соңгаар-даа кады кылган принциптиг шиитпирлерде база ийи күрүнелерниң аразынга сөөлгү чылдарда чардынган үндезин керээлерде болгаш дугуржулгаларда тодараттынган угланыышкынга хөгжүдер шиитпирлиин бадыткааннар.

Олар ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларның бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарынче, делегейде дүшкүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын ханыладырынче болгаш аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылгазын калбартырынче шиглээн ындыг угланыышкыны ийи чурттарның улустарының болгаш өске-даа улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүгжүп турар дээрзинге бүзүреддиглер.

Талалар оларның аразында чардынган дугуржулгаларга үндезилээш, тайбың кожа-келбээ дотуннаашкынының болгаш бир демей айыыл чок чоруктуң үндезинииге совет-америк харылзааларны үндезин-биле эде тургузарының херээнге чугула түңнелдер чедип алдынган деп санап турар. Ол түңнелдер болза үк эде тургузуушкунну боттандырар дээш улам чиңгй бурунгаарлаарынга быжыг баазз болур.

Аңаа дүүштүр олар ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларны экижидериниң чорудулгазы моон соңгар-даа үзүктел чок хөгжүзүн дээш база ол чорудулга чайлаш чок болзун дээш, мурнунда ат салдынган документилерде тодараттынган бүгү угланыышкыннар ёзугаар кады күжениишкиннерни уламчылаар, темп ышкынмайн, оларның хемчээлдерин болгаш шапкын чоруун улам өстүрер болдуглаар.

Боттарының аразында чардынган керээлер болгаш дугуржулгалар ёзугаар ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың бот-боттарынга алган хүлээлгелерин чайгылыш чокка база долу хемчээлдиг күүседир дээш кайы-кайызының шиитпирлиг чоруу илергейлеттинген.

II.

Чугаалажыышкыннар чорук турда, ооң киирээнгейин совет-америк харылзааларының өзек угланыышкынынче, дайын кыжанылын чайладыр болгаш ындыг чепсегленииишкинни соксадыр талазы-биле хемчеглерже салган турган.

Талалар ядролуг дайынны болдурбас болгаш стратегтиг чепсегленииишкиннерин кызыгаарлаар дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында чедип алдынган дугуржулгалар болза ядролуг мөсилдежиишкинниң болгаш черле ындыг дайынның тыптыр келириге удур магадылалдар тургузарының чорудулгазының экинги болур деп бадыткап турар. Олар ол чорудулганы хөгжүдери эргежок чугула чардынган дугуржулгаларга үндезилээш, тайбыңның аразынга ... дээрзинге ханы бүзүрелин илереткен болгаш өске күрүнелер аңаа боттарының салыышкынын база киирер дээрзинге идегелин айыткан. Боттарының талазындан ССРЭ болгаш АКШ ол тооглуг сорулганы шиитпирлээринге шыырак күжениишкиннер салырын үргүлчүлээр апаарлар.

Стратегтиг шаап халдаашкын чепсектериниң кызыгаарлаарының айтырыының талазы-биле кады кылган меделелди тускайлаап чарлаар.

Ийи талалар делегейге ядролуг чепсектиң нептереэрин-биле холбашкан айыылдарны болдурбазынче угланган шыдызы күжениишкиннериниң чугулазын болгаш эргежогун база катап онзалап демдеглээннер. Аңаа холбаштыр олар ядролуг чепсекти нептеретпезиниң дугайында керээниң дээштиг чоруун бедидериниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээннер.

Мурнунда чедип алдынган дугуржуушкуннарга дүүштүр ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың төлээлекчилериниң аразынга — чер адаанга тайбың сорулгалар-биле ядролуг чазылдырыышкыннарга, дайын сорулгалары-биле ажыглаар чепсектерниң долгандыр турар бойдуска чедирер салдарының айыылдарын, а ол ышкаш дайын чорударының эң-не айыылдыг, олүмнүг, химия чепсектеринге хамаарыжыр хемчеглерин ажыглаарын чайладырынче угланган хемчеглерге хамаарышкан айтырыглар талазы-биле эге баштайгы харылзаа-холбаалар болган дээрзи демдеглеттинген. Айыттынган айтырыгларның талазы-биле кайы-кайызынга тааржыр шиитпирлерни идепкейлиг дилеп тывары уламчылаар деп дугуржулкан.

III.

Ужуражыышкын үезинде делегей байдалының дыка хөй айтырыгларының талазы-биле саналонаалдар солчулгазы болган. Ийи талаларның кыржылгазы-биле чорутулуп турар болгаш дүшкүрлүг чоруктуң бар үндезин дестерин чайладыр, улустар аразының айыыл чок чоруун болгаш бүгү делегейге тайбыңны быжыглаар сорулгалыг чугаалажыышкыннарже онза кичээнгей салдынган.

Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың талазы-биле чөвүлел хуралдың чоруп турарын чугаалажып көргеш, талалар ону эң чоокку үеде чедиишкинниг доозарының болдунар аргазы бар деп түңнелди кылганнар. Чөвүлел хуралдың ажылында чедип алдынган чугула түңнелдер ону дээди деңнелге доозар арганы берип турар, ол чорук Европаның тайбың келир үезинге ол хемчегниң көргүзер ужур-утказынга дүгжүп турар дээрзин олар барымдаалаан.

ССРЭ болгаш АКШ бот-боттарының чепсектиг күштерин болгаш чепсегленииишкиннерин кызырар дугайында чугаалажыышкыннарны база Төп Европада ооң-биле холбашкан хемчеглерни чугула ужур-дузалыг деп санап турарлар. Олар талаларның кайы-бирээзиниң айыыл чок чоруунга когарал чедирбезиниң база шериг талазы-биле чаңгыс талаланчак артык күштүг болур чорукту болдурбазының принцивинге үндезилээш кайы-кайыларынга тааржыр шиитпирлерни тыварынга идепкейлиг дузалаар деп дугуржуп алганнар.

Чер ортузу далайның чоок талакы девискээринде тургустуна берген байдалды чугаалажып көргеш, талалар Кипрниң хамаарышпас, бүрүн эргелиг болгаш девискээр талазы-биле бүдүн-бүрүн чоруун деткиирин быжыы-биле илергейлээш, болгаш бо угланыышкынга бүгү күжениишкиннерни салыр апаарлар. Олар Кипр айтырыын чоннуг шиитпирлээр чорук Айыыл чок чорук чөвүлелиниң болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының Кипрге хамаарышкан шиитпирлерин шыңгыы күүседиринге үндезилеттинер ужурлуг деп санааннар.

(Уламчызы 3-кү арында).

Кады кылган совет-америк дыңнадыгга ат салган. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өмүнээзинден аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, Американың Каттышкан Штаттарының өмүнээзинден АКШ-тың Президентизи Дж. Форд ат салганнар.

(Фототелеграф-биле хүлээп алган). (СЭТА).

Партийжи информация

МУРНАКЧЫ ФЕРМАНЫҢ КОММУНИСТЕРИ

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Березовка сүт-бараан фермазы мурнуку чылдарда хожуданңгай ажылдыг коллективтерниң бирээзи турган болза, бо тодарадынчы чылдың эгезинден тура-ла, ферма чүгле совхозта эвес, районда безин мурнакчы фермаларның одуруунче кирген. Харын-даа чамдык норгузуглер-биле оларны ажып турар апарган. Он айларның будурулге планын ферма ниитизи-биле 104 хууга күүсеткен.

Чедиишкин боду чедип келбээн. Бир-ле дугаарында ферманың ажылында бар аргаларны, мурлавырларны тып, малдың продуктулуун бедидер дээш кижениишкинниг күш-ажылче бүгү ажыл-ишчилерни партия эге организациязының хей-аът киирип мобилизастап шыдаанында. Эге организацияда коммунистерниң саны эвээш. Ынчалза-даа олар ажылдың чугула участоктарында быжыглаттынган. Шупту партийжи даалгалардыг. Мында ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы политиктиг идепкейин бедидеринге коммунистерниң ролю сөөлгү чылдарда дыка улгаткан. Ылаңгыя партдокумент солуушкунунга белеткелдер эге организацияның дайынчы арга-шинээзин бедидеринге улуг идигни берген.

Эге организацияны коммунист А. Санчай ам он чыл дургузунда удуртуп келген. Бодунуң онаашкан ажылынга, партийжи даалгазынга шудургу коммунист будурулгениң бүгү-ле звеноларынга партийжи удуртулганы дээштиг чорудуп, организастыг, политмассалыг бүгү ажылдың стилин, арга-хевирлерин экижиткен. Ферма эргелекчизи З. Дурнова, инек кадарчызы К. Куулар, ветфельдшер Ховалыг болгаш өске-даа коммунистер ажылга-даа, хөй-ниитиниң ажыл-херээнге-даа кезээде бирги одуругда чоруп, коллективтиң бүзүрелин, хүндүлелин чаалап алганнар. Чоокта чаа СЭКП-ниң Таңды райкомунуң бюрозу Березовканың сүт-бараан фермазында партия эге организациязының ажыл-чорудулгазын эки деп санап көргеш, ооң дуржулгазын районнуң парторганизацияларынга нептередирин шиитпирлээн.

БЕДИК ИДЕПКЕЙ-БИЛЕ

Барыын-Хемчиктиң партия эге организацияларында, партбөлүктеринде отчёттар болгаш соңгулдалар бедик деңнелдиг, организастыг байдалга эртип турар. Коммунистер отчёттуг үеден бээр парторганизацияның ажыл-чорудулгазын түңневишаан, тоску беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге бедик харыысалгалыг бөлүр чорукту көргүзүп турарлар.

Ындыг отчёт-соңгулдалыг хурал чоокта чаа «Хемчик» совхозка болган. Отчёттуг үеде совхозта партия организациязының ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди партком секретары М. Достай-оол кылган. Хуралга коммунистер идепкейлиг киржип, 11 кижи санал бергеннер. Профэвилелиниң ажылчын комитединиң даргазы Х. Кара-Сал, мурнакчы хойжу С. Хомушку, башкы Л. Саая болгаш өске-даа эштер парткомнуң ажыл-чорудулгазында чедер-даа база четпестер талаларын айтып, ажыл-агыйда партийжи удуртулганы экижидип, коммунистерниң күш-ажылчы, политиктиг идепкейин улам бедидер талазы-биле сүмелерни киирген, дуржулгаларын солушкан.

МАЛЧЫННАРЖЕ ҮНҮҮШКҮН

Амгы үеде кодээ ажыл-агыйы ажылында шалыпчы фронт — кыштаглаашкын. Кыжыны үеде ниитиниң малын хүр-чаагай кыштадыры чүгле малчыннарның, кадарчыларның ажыл-херээ эвес, бүгү ниитиниң херээ. Ылаңгыя парторганизацияларнар бо эң харыысалгалыг үеде бодунуң дайынчы арга-шинээзин улам бедидип, бүгү политмассалыг база организастыг ажылды кыштаглаашкынны хүр-чаагай эртгиреринче угландырган.

СЭКП-ниң Бии-Хем райкому кыштагларга малчыннарның ажыл-амыдыралы-биле таныжып, оларга бөттүг дузаны чедирери-биле тускай бригадаларны өй-өйде үндүрүп турар. Ооң составында: эмчилер, лекторлар, кодээ ажыл-агыйының специалистери, профэвилел аппаратының харыысалгалыг ажылдакчылары кирген.

Олар «Хадын» колхозтуң, «Өөк», «Шивилиг», «Саян» совхозтарның кыштагларда бригадаларынга, сүт-бараан фермаларынга, тус-тус малчыннарның коданнарынга барып, кыштаглаашкынның байдалы-биле таныжып, лекция, беседаны малчыннарга номчуп, олар-биле кыжты эки эрттирериниң арга-сүмезин солчуп, четпестерни илередип, ону чайладырынче угланган хемчеглерни ап турар. Ындыг үнүүшкүннерни план ёзугаар доктаамал чорударын шиитпирлээн.

КИЖИ БҮРҮЗҮ ЧАГЫГЛЫГ

Балгазында № 2 орук-тудуг участогунда чүс ашыг кижи ажылдап турар. Мында коммунист Ю. Байыр баштаан партия эге организациязы коллективтиң ёзулуг дайынчы өзээ болу берген. Эге организация отчёттуг үеден бээр ийи кижини партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган. Партия болгаш профэвилел, комсомол организацияларының органы «Дорожник» деп хана солун ай санында доктаамал үнүп, ажылдың чедер-даа, четпес-даа талаларын илередип, ажыл-ишчилерни чүткүлдүг күш-ажылче сорук киирип турар. Будурулгеде солун, сеткүүл чагыылгазын районнуң «Союзпечать» чери эки деп санаан. Ында кижи бүрүзү дөрттен эвээш эвес чагыылгалыг.

Мурнакчы будурулге бо тодарадынчы чылдың үшкү кварталының планныг онаалдаларын 117 хууга күүсеткен. Ылаңгыя коммунистерниң авангардчы ролю мында бедээн. Олар социалистиг чарыштың мурнакчылары, идепкейлиг пропагандистер болгаш агитаторлар. Район Совединиң депутады, коммунист М. Байыр бодунуң хөй-ниитичи хүлээлгезин эки күүседип, онаашкан ажылынга база тергиин көргүзүгну чедип алган. Ол бо чылдың планын апрельде күүсеткеш, ам 1975 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Ол ышкаш бульдозеристер: Шамарин, Фадеев олар 1975 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар. Участок Маймазын—Ильинка аразының чазаглыг оруунуң тудуун багай эвес кылдыр тудуп доскаш, дужааган.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫНДА

ДНЕПРОПЕТРОВСК ОБЛАСТЬ. Кривой Рогтуң металлургия заводунуң делегейде эң улуг № 9 домна суугузунуң тудуу ажыглааче кирер чыгаан. Чүс-чүс тонна металл конструкциялар эптеттинген, чүс-чүс километр хоолайлар чедир салдынган. Тудуг шөлүнче бо үениң нарын дериглелери узунтен чок кээп турар. Тудугжуларның хөй муң кижилиг коллективи домнаның дериишкинин бо чылды сөөлзүредир доозарынче чүткүп турар.

ЧУРУКТА: ДП-9 тудуг шөлүнде.

А. ЗАПАРАНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТҮҢНЕЛДЕРНИ ҮНДҮРБҮШААН...

Тоску беш чылдың тодарадынчы чылында боттарынга алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайын болгаш моон соңгааргы сорулгаларының дугайын «Бай-Тал» совхозтуң Туралыгда хойжу бригаданың кежигүннери чоокта чаа боттарының хуралынга чугаалажып көрген. Бригаданың кежигүннери бо чылын ниитизи-биле багай эвес ажылдаан. Ниитизи-биле төрүүр чүс баш хойга онааштыр 79 хураганны доруктуруп, бир хойдан 1,9 кг дүктү кыргып алган.

Малчыннар ам кыштагларында четкилеп келгилээн. Бригаданың шупту 28 коданында 9 муң ажыг хой бар. Хойжулар ортузунга калбарган социалистиг чарыштың түңнелинде бирги черни Иргит Эрелчин чаалап алган. Ол төрүүр чүс баш хойга онааштыр 105 хураганны, хой бүрүзүнден 2 кг дүктү алган. Ийиги, үшкү черлерни хойжулар Далай Мылдык, Салчак Чамбый олар алгылаан. Тиилекчи хойжуга радиоприёмникти, а өскелеринге өртектиг белектерни тывыскан.

Бригаданың хойжулары чүс тонна сиген белеткээр турган, 126 тоннаны кезип, кыштагларында чедиргилеп алгылаан. Бир эвес кадарчыларның көргүзүү бир деске бедик болган болза, бригаданың ниити чедиишкиннери моон-даа эки турар ийик. Ынчалза-даа хойжулар Хертек Шыырап, Хертек Бугага, Кинин Моңгуш оларның көргүзүү куду болган.

Амгы кыштаглаашкында база берге байдалдар таваржып турарын хойжулар ук хуралга илереткеннер. Совхозта сүт сөөртүр машиналарның чедишпезинден малчыннарга 2—3 хонукта сүт чедиртинмейн баар таварылгалар бар. Хой үр үеиштинде суг ишпейн турарындан дугү дүжүп турарын малчыннар хомудап чугаалап турарлар. Туралыгда кылган кудук септелге чогундан ажылдавайн турар. Ынчангаш сугну ырактан эккеп сөөртүп, кашла малчыннарга чедирип турар. Ооң-биле кады малчыннарның бир бергедеп турар чүүлү — луc. Бо айтырыгны дарый шиитпирлээри чугула.

Туралыгда малчыннарга туткан 4 бажыңның септелгезин кылган, ынчалзажок шия чогундан ол бажыңнарда улус чурттавайн турар. Ол ышкаш ында кызыл-булуң, чунар-бажың база-ла ажылдавастаан.

Малчыннарга автолавкалар үр үениң иштинде барбайн турар. Ийи-чаңгыс чедип келзедаа, малчыннарга таарыжыр бараанныр чок болур. Ылаңгыя кышкы идик-хеп келбейн турарынга малчыннар хомудап турар. Малчыннарда мал суггарар оңгачалар, деспилер чедишпес. Удавас мал төрүп эгелээр. Чаш хураганнарга тускай кажааларны тударын ам чаа чугаалажып турар. Бар четпестерни дарый чайладырыг шиитпирлээш, бригаданың кежигүннери тус-тус социалистиг хүлээлгелерни алгылааан. Оларның хөй кезии беш чылдың сөөлгү чылында чүстен эвээш эвес хураганны чүс хойга онааштыр камгалап алырын хүлээнген.

Бригада келир чылын 100 хойдан 90 хураганны доруктуруп, хой бүрүзүнден 2,2 кг дүктү кыргып алыр. Социалистиг чарышка «Мурнакчы» колхозтуң № 1 хойжу бригадазын кыйгырган. Алган хүлээлгезин ажыл-херек кырынга күүседир дээш, кызымак ажылдаары малчын бүрүзүнүң хүлээлгези.

Х. МОНГУШ,

«Шынның» корр.

УРАЛДА УНИВЕРСИТЕТ

Чурттуң 61 университединге база бир университет немешкен. Челябинскиге күрүне университедин тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ол Миасс хемниң эриинде беш муң дөрбелчин метр шөлдү ээлээр.

Хоорайның ол чаа районунга өөредилге корпустары, студентилер общежитиелери, башкыларга чуртталга бажыңнары туттунгулаар.

Чаа туттунар ол университет индустриялыг Мурнуу Уралдың эртем болгаш культура талазы-биле улуг төвү болур.

АКАДЕМИКТИҢ ЛАБОРАТОРИЯЗЫ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ленин орденниг П. Н. Лебедев аттыг физика институдунуң чалгыглар шинчилээр лабораториязы —чуртувустуң эң алдарлыг эртем коллективтериниң бирээзи. Шылгараңгай совет радиофизик академиктер Л. И. Мандельштам биле Н. Д. Папалексиниң үндезилеп тургусканы ук лаборатория электросорунзалыг хереленинишкиниң тыптып тараарын болгаш ооң хүлээп алдынарын база чүүлбүрү салдарлар-биле ооң күш дамычтчып хөделирин өөренип көөрүнүң хүлээп көрдүнген төвү болу берген.

Физиканың чаа адыры — квант электрониказы өткүт угланыышкынныг күчүлүг чырык хереленинишкини бээр дериг-херекселдери — радиодиапазоннуң квант генераторлары-биле болгаш лазерлери-биле натай чогум-на аңаа тыптып келген.

Ленинчи болгаш Нобель шаңналдарның лауреады академик А. М. Прохоровка баштаткан ол лабораторияның коллективи бистиң хүннеривисте билигниң мурнуку хүрээлеңинге ажылдаарын уламчылап турар.

Квант электрониказының, оптиканың, күчүлүг чырык херелиниң бүдүмел-биле күш дамычтчып турган хөделириниң, кадыг бүдүмел физиказынга хамаарыштыр ында амгы үениң чаа шенелде техниказының дузазы-биле чорудуп турар үндезин шинчилелдер чүгле бидиглерниң чаа-чаа адырларынга чедирер түңнелди берип турар эвес, харын чаа-чаа приборларны, материалдарны, технологияны база тургузуп турар. Ол коллектив үлетпүр-биле сырый харылзаалыг ажылдаар кол сорулгалыг.

Келир үеде энергетиканың эң улуг ыянышы — башкарылдалыг термоядро синтези. Чалгыглар лабораториязы күчүлүг лазер херелиниң салдары-биле тыптыр термоядро синтезиниң реакциязын — «лазер термоядрозун» алырынче угланган, хөй планныг шинчилелдерни чорудуп турар.

ЧУРУКТА: күчүлүг лазерниң күштелдиримчи херел бээр дериин ажылдадырынга белеткеп турар инженер А. В. Кильпио (солагай талада) болгаш техник О. А. Власенко.

О. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

НЕГЕЛДЕ ЧӨПТҮГ

Бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бараалгадып турарын амыдыралдың базым бүрүзү бадыткаар. Чаңгыс чижек. Тываның кайы-даа булуңнарында суурлар, чурттакчылыг черлер бүрүзүнде Ильичиниң лампочказы чайнап турары магалыг. Бо талазы-биле бар аргаларны чамдык черлерде четпес ажыглап турары хараадаңчыг. Саглыда «Кызыл тук» колхозтуң төвү Өвүр районда көрүштүг суурларның бирээзи, ында будурулгениң, чурттаганның болгаш культура-амыдыралдың чаа тудугтары улам-на немежип, чурттакчы чону көвүдеп турар.

Кызыл-Тейде электри станциязының ажылдавастааны, ол талазы-биле чоннуң чөптүг негелдезин бижиир бодадым. Суурда школа, эмнелге, культура албан черлери дээш, чүү чок дээр. Хүннүң ийиги чартыындан эгелээш, кижилер кежээки чырыткы дугайын чугаалашкан, керосин, лаа саттыган, трактористерден солярка айтырган чоргулаар.

Электри станциязының ажылдавайн турарындан суурда чоннуң бажыңнарында соодукчулары, радиоприемниктер ажылдавастаан.

Удуртулганың кошкаандан, кижилерден негелдениң четпезинден, онаашкан ажылынга бот-харыысалга чогундан шак ындыг байдал болдунуп турар. Бо айтырыгны дарый шиитпирлээр, чоннуң чөптүг негелдезин хандырар талазы-биле хемчеглерни алырын Саглының чурттакчылары күзеп турар.

О. ДАЛБЫЙ.

ХАЙЫРАКАННЫҢ № 112 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГТУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Хайыракан салбырының ажылчыннарының, албан-хаакчыларының болгаш Ийи-Тал сес чыл школазының башкыларының, техниктиг ажылдакчыларының ниити хуралдарындан дешпиткен, 1936 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары эш Кара-оол Андреевич Маспык-оолду Хайыраканның № 112 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга «Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Дүрүмнүң 53, 54 чүүлдеринге дүүштүр 1974 чылдың ноябрь 22-де округтуң соңгулда комиссиязы бүрүткээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Хайыраканның округ соңгулда комиссиязы.

Улусчу контроль

Төтчеглээшкинни болдурбас

«Найырал» совхозта тараа кудуруктарын төтчеглеп турарының талазы-биле айтырыгны Улуг-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан. «Найырал» совхоз (директору С. Текеев) ниитиниң малының үнелиг чеми тараа кудуруктарын совхозтуң ажылчыннарынга, албан-хаакчыларынга, районнуң өске-даа хамаатыларынга төтчегледип турарының фактылары хыналдадан илерлээн.

1973—1974 чылдарда ону 283 тоннаны саткан. Мал чеми чедишпезинден эрткен чылын совхоз 340 тонна комбикормну 30 ажыг муң рубльге алган, республиканың өске районнарындан 50 тонна сааны садып алган болуп турар. Байдал ындыг турбуже, мал чемин чөп ажыглавайн, тараа кудуруктарын хуу кижилерге садып турган. Чижээ, совхозтуң чолаачызы эш Плахутинге 7 тонныны саткан. Директор боду безин ону садып ап турган болуп турар. Совхозта ниитиниң малының чеминиң чарыгдалының учёт болгаш контролю четпес тургустунган.

Мындыг байдалдың түңнелинде бо чылын малдың өлүпхораары көвүдээн, бир саар инекке онааштыр сүт саалдазы кудулаан, күрүнеге садып турар эъттиң семизи ортумактан куду болгаш арган. Эрткен чылын совхоз карылгалыг ажылдаан.

Комбикормну болгаш тараа кудуруктарын чөп ажыглаар талазы-биле корум-чурумну тургуспайн, ону төтчеглеткени, ооң түңнелинде совхозка материал талазы-биле элээн коргаралды чедиргени дээш «Найырал» совхозтуң директору С. Текеевтиң айда алыр шалыңының үштүн бир кезиин тыртар деп районнуң улусчу контроль комитеди шиитпирлээн. Мал чеминиң чарыгдалын контрольдавайн, комбикормнуң, тараа кудуруктарының учёт болгаш отчёдун багай тургусканы дээш «Найырал» совхозтуң кол бухгалтери эш Морозовага шыңгыы доңгулда хүлээткен.

Агитквартира дамчыштыр

Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң Совет Тыва салбырында херээженнер чөвүлели партия организациязының деткимчези-биле херээженнерни хөй-ниитиниң ажыл-херээнге хаара тудуп, оларның ортузунга культура массалыг, ажылдарны чорудуп келген. Чөвүлел 11 кежигүнүг. Олар тус-тузунда шупту даалгалыг. Суурнуң 11 агитквартиралары кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдың төвү боол, ында хана-солуннарны, хуудустарны үндүрүп, тускай булуңнарны белеткеп турар. Агитквартиралар шупту социалистиг хүлээлгелиг, аразында чарыштыг.

«Чодураа», «Аялга», «Хүлүмзүрүг» аттыг агитквартиралар херээженнер ортузунга ажылды янзы-бүрү хевирлиг, бедик утка-шынарлыг кылдыр чорудуп, чарышка удаа-дараа эки түңнелди чедип ап, шаңналга четкеннер. Агитквартираларның ажыл-чорудулгазынга башкылар: Т. Кол, В. Ондар, С. Калбак олар идепкейлиг киржип, чурттакчылар-биле быжыг харылзааны тудуп, кижилерни политинформацияларны эрттирип турарлар. Совет Тываның 30 чыл оюнда шупту агитквартиралар концерттерни белеткээш, суурнуң чонунга көргускеннер. Аңаа «Чечек» агитквартираның белеткээн концерти солун болгаш утка-шынарлыг болган.

М. БАЛГАН.

ШЫНГА ЧАГААЛАР

Бараан болуушкун

Чон ортузунга политиктиг кижизидилге ажылының эң-не массалыг хевири—кино көргүзүү болур. Совет кижилерниң хоорайларда болгаш кодээде бүгү чоннуң киного хандыкшылы, ол талазы-биле негелдези кажангыдан-даа артык бедээн. Моон чижээн Бай-Тайга районга кино четкизиниң (начальниги К. С. Чамбый-оол) ажылындан көрүп болур.

Районда 7 турум, көжер 1 кино пунктуларының аразында. ажылдың өске участоктарында ышкаш, социалистиг чарыш калбарган. Ооң түңнелинде тодарадынчы чылдың үш кварталдарында 1950 кино үндүрер планын 131 хуу күүсеткен азы онаалдадан ажыр 6613 рубльдиң оруглазын киирген, а көрүкчүлер талазы-биле план база ыракта ашкан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 57 чылының байырлалынга уткуштур республикада калбарган социалистиг чарышка Бай-Тайганың кино четкизи ийиги черни ээлээни таварылга эвес дээрзин үстүнде киирген чижектер улам бадыткаан. Районнун бозунга хамаарыштыр алырга, Бай-Талда турум кино тиилекчи болган. Ийиги болгаш үшкү черлерни Тээлииин, Шуйнуң кино-туруштары ээлегилээн.

Бай-Талда (кино механиктер Иргит Кара-оол биле Хертек Чапай) байдалды допчудаа бол маңаа бижип көрээл. Чон ортузунга ажылды эки организастаан. Кинону таарыштыр шилиири, ону көрүкчүлерге чедиштир чарлаары, өске-даа бүгү белеткелди баш бурунгаар хынамчалыг чорударны чурумчаан. Ажылдың культуразы дээш демисел ында багай эвес тургустунган.

Ажылында чедиишкиннерин быжыглаавышаан, моон соңгаар оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга Бай-Тайганың кино четкизи тодарадынчы чылдаа чамдык хемчеглерни алганын база демдеглээри күзенчиг. Бай-Талда делгем экранныг аппаратты тургускан, Даспы-Аксында кино үндүрер черни чаа аппарат-биле дерээн, малчыннарга үнүүшкүннүг көргүзүглерни организастаарын экижиткен.

Моон-биле кады чоңга бараан болуушкунга хамаарыштыр чамдык четпестер база бар. Кызыл-Дагга кодээ клубтуң сандайлар ыяжы ынчага белеткеттинмээн, Кара-Хөлде Культура бажыңының септелгези, одалга системазы кылдынмаан. Шак ындыг байдал кино үндүрүлгезинге шаптык болуп турар.

Б. БАРБА.

* * *

Малчын өг-бүле

Чеçтуң чартыын чурттап эрткен хоочун малчын Т. А. Санчының адынга келдивис. Үргүлчү-ле бир-ле чүве кылган олурар, үнелиг үүле-херекти бүдүрген чоруур ол кижиниң амыр-меңдизин айтырбышаан, оон чугаа эреп, ажыл-ижин сонуургадым.

Малчын болган стажы Совет Тываның үжен чылынга чажыт Тумат Аңчыевич төлептиг чаңы-биле, даңзазын тавааp тиккеш, таакпызының узун хоюг ыжын агаарже үлегишаан, мээң айтырыымга долу-даа бол, будуштуг харыылады.

— Бо үениң дургузунда малдың бодун-даа көрбедим, чидириг-даа кылбадым. Мээң кадалымда ам 130 аңыяк бода мал бар, чайгы семиртилге, күзүңү өдарладыышкын эки болган, кышка белеткел база багай эвес. Коммунист кижи болганымда моон соңгаар-даа чонумнуң, партиямның мурнунга ак сеткилдиг бараан болур мен.

Малчынның кадайы Көк-кыс Мазыр-ооловна. Санчы база коммунист, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, төс уруг-кун пеэн. Ол чүгле онаашкан албан-хүлээлгези — ниитиниң мал ажылынга кызымак, бот-идепкейлиг эвес, өг-бүле амыдыралга, ылаңгыя бичии уруглары шын кижизидеринге база улегерлиг.

«Хол изи бут часпас» деп үлегер чугаа ужурлуг. Санчыларның күш-ажылга ынак, эрес-дидим оруунга майыраалдыг өстүрген уруглары ам ада-иезиниң соон салган, материалдыг кежиктиң үндезилекчилери — малчыннар болгулап турары мактанчыг. Тамаразы—зоотехник тускай эртемниг, ам «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төп салбырында ажылдап турар; Сергей—совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи. Володязы—оңгу классты доосках база малчынаап, бо чылын ооң 132 молдургазының хонукта немелде демзанзи баш бүрүзүнге онааштыр 670 грамм болган. Саразы—совхозта комсомол комитединиң секретары.

Санчыларның үнелиг ажылажы, үлегерлиг чуртталга амыдыралы чүгле бодунуң совхозунда эвес, Улуг-Хем районда безин суругжаан. Дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга малчын өг-бүле бүзүрелдиг.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

* * *

Эки чаңчыл

Чоокта чаа Шагаан-Арыг хоорайның Культура бажыңынга чуруу чыскаалдыг тиимеп каан, каас-шиник залга караа өртү кара костюмну чазай кеттинген оол, хар дег ак, узун платьелиг кыс кирип келген. Залдың иштин-даштынга дыңналдыр байырлаалдыбиле ойнап турган музыка соксап дээн:

— Эргим хүндүлүг Галина болгаш Валерий!... Чаа өг-бүле тутканнарның байырлалдыг бадылаашкыны ынчаар эгелээн. Чыылган чон көрүп турда, олар өгленгенинин херечизи болур алдын бизеектерни солушпушаан, бадылашканын бүрүткээн дептерге ат салганнар.

Хүндүткелдиң демдээ—хлеб болгаш дусту аныяктарга чедирген соонда өгленгениниң дугайында херечилелди оларга хүлээдип берген.

Районнуң хамааты бижиилгелериниң актыларының бюрозунуң эргелекчизиниң чаа өг-бүле тутканнарга чагыг берип, байыр чедиргени чылыг сөстерниң соонда чыылганнардан олар он-он эки күзээшкиннерни дыңнааннар. Шагаан-Арыг хоорай Совединиң депутады, комсомол райкомунуң секретары болгаш ооллуң, кыстың ада-иези база-ла байыр чедирип, чүве чугаалааннар.

Ынчалдыр Труптарның чаа өг-бүлези тургустунган. Валерий № 18 көжүп чоруур механизастаттынган колоннада мастерлеп, Галина Улуг-Хем районнуң төвүнде төп магазинде садыгжылап турар.

Б. УСТРОЕВ.

КАДЫ КЫЛГАН СОВЕТ-АМЕРИК ДЫҢНАДЫГ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Чоокку Чөөн чүк айтырыгларының талазы-биле санал-оналдар солчуп турда, ийи талалар ол кавыда айыылдыг байдал-биле холбаштыр боттарының сагыш човаш турарын илергейлээннер. Олар КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлелиниң 338-ки резолюциязынга үндезилээш, ол кавының бүгү улустарының база, палестин улустуң дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын барымдаалап, ук районнуң бүгү күрүнелериниң тускай хамаарышпас догуннаар эргезин хүндүлеп турган, ол районга чөптүг болгаш быжыг тайбыңның үндезин айтырыгларын шиитпирлээринге дуза чедирер дээш бүгү күжениишкиннерни салыр бодалдыын бадыткааннар.

Талалар болза Женева конференциязы Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны доктаадырынга чугула рольду ойнаар ужурлуг болгаш ооң бодунуң ажылын болдунар-ла дүргени-биле катап эгелээр ужурлуг деп санааннар.

ССРЭ биле АКШ-тың аразында садыг-экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалар талазында херектиң байдалын чугаалажып көрген. Ийи талалар совет-америк харылзааларга бо талада улам ыңайгы депшилгениң улуг ужур-дузалыг боор болурун бадыткаан болгаш кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырын болгаш хамыладырын үргүлчүлээр дээн быжыг чүткүлүн илергейлээн.

Садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы, улуг хемчээлдиг төлевилелдерни киириштирбишаан, үр хуусаалыг үндезинге таарыштырып чорударын оларның онаа ужур-дузалыг деп санап турары онзалап демдеглеттинген. Талалар ындыг садыг-экономиктиг кады ажылдажылга совет-америк харылзааларның доктаамал быжыг чоруун бедидериниң херээнге бараан болур деп санап турар.

Эртемниң, техниканың болгаш культураның талазынга ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларның ботталып, холбааларның болгаш кады ажылдажылганың хөгжүп турарының чедиишкинниг чорудулгазы сеткил ханышкын-биле демдеглеттинген. Талаларның бүзүреп турары-биле алырга, ындыг кады ажылдажылганың улам ыңай хөгжүлдези ийи чурттарның улустарынга ажыктыг болур болгаш делегейниң ниити эртем-техниктиг айтырыгларын шиитпирлээринге чугула салышкын болур.

* * *

Чугаалажышкыннар ажыт-кажыт чок чоруктуң болгаш кайы-кайызын билчириниң байдалынга боор эрткен, аңаа ССРЭ биле АКШ-тың аразында тайбың кады ажылдажылга харылзааларын быжыглаарынче болгаш улам ыңай хөгжүдеринче, улустар аразының шиитпирлеттинмээн айтырыгларын тайбыңны камгалаарының болгаш быжыглаарының эрге-ажыктарынга дүүштүр ой-ойлеп шиитпирлээринге депшилгени хандырарынче ийи талаларның боттуг чүткүлү илереп көзүлген.

Чоруттунган чугаалажышкыннарның түңнелдери дээди деңнелге болуп эрткен совет-америк ужуражышкыннарның херек кырында үнелиг чоруунуң база Совет Эвилелиниң биле Американың Каттышкан Штаттарының аразынга чаа харылзааларның хевирлеттинип тургустунарынга ол ужуражышкыннарның тоң чугула ролюнуң бүзүрелдиг бадыткалы болган.

1975 чылда АКШ-ка албан хуузувуң аян-чоруун кылып моорлап баарынче Л. И. Брежневти чалаанын Президент Форд бадыткаан.

Аян-чоруктуң ылаптыг хуусаазы немей дугуруштунган турар.

1974 чылдың ноябрь 24.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өмүнээзинден Л. БРЕЖНЕВ.
СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары

Американың Каттышкан Штаттарының өмүнээзинден Дж. ФОРД
Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи

СОВЕТ-АМЕРИК КАДЫ КЫЛГАН МЕДЕГЛЕЛ

1974 чылдың ноябрь 23-24 хүннеринде Владивосток чоогунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болгаш АКШ-тың Президентизи Джеральд Форд ажылчы ужуражышкынының үезинде стратегтиг шавар халдаашкын чепсегленишкиниң улам ыңай кызыгаарлаар дугайында айтырыгны тодаргай чугаалажып көргеннер.

Совет Эвилелиниң база ол ышкаш Американың Каттышкан Штаттарының стратегтиг шавар халдаашкын чепсегленишкиниң кызыгаарлаары улуг ужур-дузалыг дээрзин олар база катап бадыткааннар. Ол айтырыг талазы-биле үр үеде дугуржулга ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларны экижидериниң херээнге, дайын айыылын чавырылдырарының база улустар аразынга тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга ужур-дузалыг салышкын болур дээрзинге бүзүрелдиин олар илергейлээн.

1972 чылдың май 26-да дугуржулганы орта киириштирбишаан, үстүнде айтырыг талазы-биле мурнундагы дугуржулгаларның үнелиин демдеглеп, стратегтиг шавар халдаашкын чепсегленишкиниң кызыгаарлаар талазы-биле 1985 чылдың төнчүзүнге чедир хуусаалыг чаа дугуржулганы чарар чүткүлдүүн олар илергейлээннер.

Ындыг чаа дугуржулганың тодаргай тургузуунуң талазы-биле санал-онал солушкаанының түңнелинде, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары биле АКШ-тың Президентизи 1975 чылда ону ажылдап кылырын доозарынга таарымчалыг перспективалар бар деп түңнелди кылганнар.

Моон соңгааргы чугаалажышкыннар дараазында чүүлдерге үндезилеттинер дээрзинин дугайында дугуржулга чедип алдынган:

1. 1977 чылдың октябрьга чедир күштүг болуп артар ужурлуг 1972 чылдың май 26-да чүр дугуржулганың чогуур негелделери ол чаа дугуржулгага кирген турар.
2. Чаа дугуржулга 1977 чылдың октябрьдан 1985 чылдың декабрь 31-ге чедир үени хаара тудар.
3. Чаа дугуржулга, бир-тээ деп эргениң болгаш чаңгыс дай айыыл чок чоруктуң принцивинге үндезилеттинген болганда, дараазында кызыгаарлаашкыннарлыг болур:

а) ийи тала чамдык, дугуржуп алдынган сан-түңнүг стратегтиг чепсектиң чедирикчилерин эдилээр эргелиг болур;

б) ийи тала диптер аразының баллистиктиг ракеталарын болгаш түс-түзүнда шыгаар, ангыланы бээр молдурук бежектер-биле дериттинген, суг адаанга чоруур хемелерниң баллистиктиг ракеталарын тодаргай дугурушкан сан-түңнүг кылдыр тургузуп алган турар эргелиг болур.

4. 1985 чылдан соңгаар үениң дургузунда улам ыңайгы кызыгаарлаашкын дугайында болгаш стратегтиг чепсегленишкинни кызырып болурунуң айтырыының талазы-биле, 1980—1981 чылдардан орай эвес эгелээн турар оон ыңайгы чугаалажышкыннарның дугайында чүүлдү чаа дугуржулгага база кирген турар.

5. Үстүнде айыттынган негелделерден тургустунган чаа дугуржулганы ажылдап кылыр сорулга-биле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың делегацияларының аразында чугаалажышкыннар 1975 чылдың январьда Женевага катап эгелээр.

1974 чылдың ноябрь 24.

ХООРАЙ ДЕГ СУУР

Үениң артып турары кайгамчык дүрген апарган. Канев районнуң Ново-Минская суурунга Иван Николаевич Переверзевтиң колхоз даргалай бергенинден бээр үр-даа болбаап кылдыр сагындырар. Чогум санап көөрге — 14 чылдан ажа берген.

Киров аттыг колхоз улуг — оон кодээ ажыл-агый шөлдери 19 муң гектар. Ону башкарары ындыг-ла амыр эвес. Ынчанмыже баштаар чернип, коммунистерниң болгаш колхоз активиниң дузазы-биле дарга ол ажыл-агыйны Краснодар крайга улуг орулгалыг, мурнакчы колхоз болдуруп алган. Ажыл-агый 375 тракторлуг, комбайнныг болгаш автомашиналыг. Фермалар 7500 баш инек малдыг, барык 18 муң хаванныг. Бо чылын ажыл-агый күрүнеге 19000 тонна тарааны, хөй чигир свёклазын, тарымал тоорукту, кукуруза үрезинин, эътти саткан. Колхозтуң тарылга шөлдериниң гектар бүрүзү эртумаа-биле 500 рубльдин продукциязын бээр. Колхозтуң чылда орулгазы доктаамал 8,5 — 9 миллион рубль. Хөй орулгалыг болу бергеш, баштаар чер суур чурттакчыларының культура-амыдырал херегледерин хандырарынга улам хөй акша-хөреңгини үндүрүп берип турар. Тудутта чылдын-на чарыгдап турар акша бир миллион рубль хире.

Ново-Минская суурда сөөлгү үе дургузунда бир Культура бажыңын, колхозчуларның чаа-чаа чурталга бажыңнарын, ортумак болгаш музыка школаларының, поликлиника каттыжышкынының бажыңнарын, эштир сүглүг Спорт ордузун тудуп тургускан, 50 километр оруктарны болгаш тротуарларны асфальтылаан.

Колхозта кодээ ажыл-агыйның 50 специализи ажылдап, 60 кижи колхозтуң күселибиле институттарда болгаш техникумнарда өөренип турар. Аныяктар школа дооскаш, колхозка ажылдаар деп турары демдеглексенчиг.

Ленин орденниг болгаш Октябрь Революциязы орденниг, экономика эртемнериниң кандидаты, колхоз даргазы агроном И. Н. Переверзев ук колхозтуң чедиишкиннеринге улуг ачы-хавааңлыг болган.

ЧУРУКТА: Киров аттыг колхозтуң даргазы И. Н. Переверзев.

З. БЮХАНЕНКО биле **Е. ШУЛЕПОВТУҢ** фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ бо ХҮННЕРДЕ

РКП-ниң XI съездизиниң ажыттынганы

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Ноябрь 25-те Республика ордузунуң Улуг залынга Румынияның Коммунистиг партиязының XI съездизи бодунуң ажылын эгелээн. Ында 2450 делегаттар, хөй санныг аалчылар киржип турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының, социалистиг партияларның, депшилгелиг болгаш хосталгалыг шимчээшкиннерниң делегациялары съездиде келген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко баштаткан делегациязы ында база олуржуп турар.

Съездини РКП-ниң Чиңгине секретары Н. Чаушеску ажыткан.

Съездиниң ажылчын органнары соңгуттурган, хүн чуруму бадылаттынган.

Делегаттар X болгаш XI съездилер аразында РКП ТК-ның ажыл-чорудулгазын, РКП-ниң программазының төлевилелин болгаш 1976—1980 чылдарда беш чыл планының талазы-биле база 1990 чылга чедир республиканың хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының талазы-биле съездиниң директиваларының төлевилелин чугаалажып көөр. Съездиге РКП уставынга өскерилгелерни киирген, партияның чаа удуртур органнары соңгуттурган турар.

Бирги айтырыг талазы-биле РКП Төп Комитединиң илеткелин Н. Чаушеску кылган.

МАРН Төп Комитединиң пленуму

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРН ТК-ның ээлчеглиг пленуму ноябрь 23-те болган.

Пленумну МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хурал Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал ажыткан.

Пленум «1975 чылда МАР-ның улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдериниң күрүне планының дугайында» МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Күрүнениң план комиссиязының даргазы Д. Содномнуң, «1975 чылда МАР-ның күрүне бюджединиң дугайында» МАР-ның сан министри Ц. Моломнуң илеткелдерин дыңнаан.

Пленум чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле доктаал хүлээп алган.

ЮСФСР. Белградтың чурттанчыларының эргим хоорайын хостаарынга амы-тынын берген совет болгаш югослав дайынчыларының тураскаалын ында ыдыктыы-биле хүндүткеп турар. Ажыл-иш хүннеринде болгаш байырлалдарда хостанчы дайынчыларның хөөрлеринге чүүл-бүрү назы-харлыг кижилер бө-ла частур, аңаа чечектер тургулаар.

ЧУРУКТА: солагай талада — тураскаал хөөрше кирер хаалга чаңында; оң талада — совет солдатка тураскаал.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛУСТАРНЫҢ АМЫДЫРАЛЧЫ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫН БАРЫМДААЛААН УГЛАНЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың президентизи Дж. Фордтуң Владивосток девискээринге ажылчы ужуражыкканынче даштыкы чурттарның парлалгазы кол кичээнгейин салып турар. Кады кылган совет-америк дыңнадыгны болгаш кады кылган медеглелди, шайлалга үезинде Л. И. Брежнев биле Дж. Фордтуң чугааларын, ужуражышкынның янзы-бүрү үелерин көргүскен чуруктарны солуннар эң көскү черлеринге парлап турар. Дээди деңнелге болган совет-америк ужуражышкынның үре-түңнелдиин, ужуражышкын үезинде чедип алдынган үндезин түңнелдерниң делегейге чугула ужур-дузалыын корреспондентилерниң Владивостоктан, Москвадан, Вашингтондан болгаш өске-даа чурттарның найысылалдарындан чоруткан дыңнадыгларында демдеглээн.

Каттышкан Штаттар Л. И. Брежнев биле Дж. Фордтуң чугаалажышкыннарынга байыр чедирип тур деп демдеглээш, «Нью-Йорк таймс» стратегтиг шавар халдаашкын чепсегленишкиниң улам кызыгаарлаар дугайында айтырыгның талазы-биле кады кылган совет-америк медеглелди «Стратегтиг шавар халдаашкын чепсегленишкиниң кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында 1972 чылдың май 26-да тур дугуржулганы чарган соонда ийи чурттуң аразында харылзааларга эң чугула дугуржулганы чарганы болган» деп үнелээн.

«Стратегтиг чепсегленишкинни контрольдаар дугайында улуг дугуржулганы чарарының оруунга Дж. Форд биле Л. И. Брежневтиң чедип алган улуг депшилгези угаазылаттынып турган хамык ынаныштардан ашкан түңнелдиг болган деп үнеледип турар. Ол дугуржулга Чөөн чүк биле Барыын чүктүң аразынга таарыштырылгалыг дугуржулга кылырынга база бир деткимчени бээр» деп, солун демдеглээн.

«Вашингтон пост» солуннуң бодап турарын ёзугаар алырга, Владивостокка болган чугаалажышкыннарга «буруңгаар шиитпирлиг базым кылыры чедип алдынган, ол базым эндере чепсегленир чүткүлдү кынчыктырбас».

Болгар солуннар «ийи таланың харылзааларын калбартырынга кирген чугула улуг хуу» дугайын, «бүгү улустарның эрге-ажыктарынга дүүшкен чугаалажышкын» дугайын бижээн.

Чугаалажышкынн а р ы ң кол утка-шынарын «Варшаваның солуннары «ийи чурттуң болгаш бүгү-ниити тайбыңның эрге-ажыктарын барымдаалаан», «Үндезин болур, ажыктыг чугаалажышкыннар», «Дүшкүүрлүг байдалды ылап чавырылдырып турары» деп тайылбырлап бижээн. АКШ-тың Президентизи биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының ужуражышкыны совет-америк харылзааларны улам экижидериниң херээнге боттуг улуг-хууну киирген. Ол ужуражышкын дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының дүргедедиринге болгаш бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарынга чаагай салдарлыг болур деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн.

«ССРЭ биле АКШ дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче угланыышкынның бадыткаан. Бүгү-ниити тайбыңның эрге-ажыктарынга дүүштүр ажыктыг ажыл-иштү кылган. Владивосток девискээринге эрткен ужуражышкын үре-түңнелдиг болган» деп, ГСЧП ТК-ның органы «Нойес Дойчланд» солун демдеглээн.

(СЭТА).

АКШ-тың президентизи Дж. Фордтуң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Владивостоктан Вашингтонга чеде бергенинин соонда президент Дж. Форд СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле чугаалажышкыннарының түңнелдерин дугайтыр медеглел кылган. «Л. И. Брежнев биле ужуражышкыннар эки эрткен дээрзин сеткил ханышкын-биле дыңнадыксап тур мен» — деп, президент чугаалаан. «Ол ужуражышкыннар эге-даа, уламчылал-даа боор турар — деп, ол демдеглээн.— Ол ужуражышкыннар, мээн ынанып турарым ёзугаар алырга, Л. И. Брежнев биле мээн аравыста үре-түңнелдиг хуу харылзааларның эгези боор турар. Бис ийи Владивостоктан чорупп туре, кайы-кайывысты хүндүлежиириниң болгаш тайбыңны дилеп тывары уламчылаар деп ниити шиитпирлиг чоруктуң сеткил-бодалын боттарывыска бактаадып турган бис деп бодай-дыр мен».

«Ол ужуражышкыннар уламчылал болган, чүге дээрге бистиң харылзааларывыстың үш чыл мурнунда эгелээн чайгылыш чок экижиишкиниң бистер камгалап арттырган болгай бис» — деп, президент оон ыңай чугаалаан.

Ол ужуражышкыннар үезинде Чоокку Чөөн чүктүң, Европада айыыл чок чоруктуң айтырыглары болгаш ийи таланың харылзааларының айтырыглары чугаалажып көрдүнген деп, Дж. Форд медеглээн. «Бис бот-боттарывыс-биле кезээде эвес-даа бол, черле удаа-дараа чөпшээрежип турдувус. Чөпшээрешпейн барганывыста, боттарывыстың чурулдаазеривисти шуут ажыы-биле чугаалап бержип турган бис» — деп, ол чугаалаан.

«Ынчанмыже совет болгаш америк улустарның мурнунда турар эң чугула айтырыгның талазы-биле — стратегтиг чепсегленишкинниң улам ыңай кызыгаарлаар дугайында айтырыг талазы-биле чөпшүүлгениң улуг хире-чергеге илередип ап турган бис — деп, ол онзалап демдеглээн.— Бис ол айтырыгны бүрүну-биле чугаалажып көрген болгаш бистиң шериг талазы-биле кагжышкынывысты дараазындагы он чылда шеглээрин көрүп турар чаа дугуржулганың ужур-чөптүг үндезининң алызында кээп доктаадып алдывыс».

Тайылбыр булуңу

ЭФИОПИЯ

Эфиопия — Чөөн Африкада күрүне. Девискээри — 1221,9 муң дөрбелчин километр. Чурттакчы чону — 25,9 миллион кижи. Найысылалы — Аддис-Абеба. Үндезин чурттакчылары янзы-бүрү төрел аймактардан тургустунган, оларның иштинден эң улуглары — амхаралар, галлалар, тигралер, самалилер.

Социал-экономика талазы-биле алырга, Эфиопия делегейниң эң сайзыраңгай чурттарының бирээзинге санаттырып турар. Эфиопияның экономиктиг хөгжүлдезинге АКШ-тың, ГФР-ниң, Италияның, Японияның болгаш өске-даа капиталистиг күрүнелерниң хууда капиталы улуг рольду ойнап турар.

Эфиопияның экономика үндезини кодээ ажыл-агый болуп турар. Районнарның хөй нуруузунда натуралдыг болгаш чартык натуралдыг ажыл-агый колдап турар. Чуртта кофени, арбайны, соргону, кукурузаны, кызыл-тасты, чигир тростниктин, чочак-тараа болгаш үс бүдүмелдери кылыр культураларны тарып өстүрүп турар. Эфиопияда 60 хире миллион баш мыйыстыг бода мал бар. Ол ышкаш хойларны, өшкүлерни, тевелерни, элчигеннерни болгаш чылгы малды база өстүрүп турар.

Кадык камгалал болгаш өөредилге талазы-биле Эфиопия Африкада сөөлгү черни ээлеп турар. 100 муң кижиге-ле бир эмчи болгаш эмнелге чериниң 32 оруну хамааржыр. Чоннуң 95 хуузу бижик билбес. Школа назылыг уругларның чүгле 20 хуузу чурттуң эге школаларында өөренип турар. Эфиопияда үш дээди өөредилге черлери бар.

Эфиопия — Тропиктиг Африканың эрте-бурунгу күрүнези болур. Ол XIII—XIV вектерде тургустунган.

Эфиопия 1916—1930 чылдарда ийи эрге-чагырганың үезин чурттап эрткен. Ынчан хержээн император Заудуту турда, чуртту херек кырында улуг феодал, Хэрар провинцияның губернатору — регент Тафари Маконнен баштап турган. 1928 чылда Тафари Маконненни хаан кылдыр чарлаан, а 1930 чылда Заудуту мөчээн соонда Хайле Селассие I деп ат-биле император дүжүлгезинге ол олурупкан. 1931 чылда Эфиопияга конституция хүлээп алдынган, чуртка конституциялыг монархияны чарлаан болгаш чөвүлээр эрге-хүлээлгелерлиг парламентини тургускан.

1935 чылда Эфиопияны фашистиг Италия эжелеп алган. Император Англияже дезе берген. Чуртка партизан дайыны калбарып үнген. Императорга баштаткан эфиоп армия 1941 чылдың январьда англичаннарның деткимчези-биле эжелекчилерни чурттуң девискээринден үндүр сывырыпкан. Хайле Селассие I дүжүлгеге база катап олурупкан, 1957 чылда парламентиге баштайгы соңгулда болган.

Чуртта чер ээлелгезиниң беш кол хевирлери бар. Ол дээрге помещиктерге, күрүнеге, хүрээ-хиитке, тараачыннарга болгаш общиналарга хамааржыр чер-дир. Бүгү ажыглал чериниң 58 хуузу улуг феодал-помещиктерниң өг-бүлелеринге, 12,7 хуузу — күрүнеге, 12 хуузу — хүрээ-хиитке, 10 хуузу — императорга болгаш ооң өг-бүлезиниң кежигүннеринге, чүгле 7,3 хуузу тараачыннарга хамааржыр. Эфиоп тараачыннарның тостуң сес хуу хирези көңгүс чер чок болганындан чер хөлезилеп чурттап турар.

Национал болгаш хүрээ-хиит дарлаашкынынга, феодалдарның болгаш хөреңгитечнерниң дерзин аажылаашкынынга базындырган чоннуң улуг кезииниң эрге-шөлээ чок байдалы, кандыг-даа политиктиг хосталга чогу эфиоп ниитилелиниң демократтыг бөлүктериниң болгаш депшилгелиг кезектериниң удурланыышкынын өөскүдүп үндүрүп турган. Ынчалзажок килединиң ол илергейлээшкинин эрге-чагыргалар кам-хайыра чогу-биле базып турган.

1972 чылда Эфиопияның чамдык провинцияларынга улуг каңдаашкын болган. Ооң дайлымы-биле аш-чуттан 100 муң ажыг кижи болгаш 2 миллион ажыг баш мал өлген. 1973 чылда делегейниң энергетика кризизиниң хараазы-биле чуртка бензинге, үлетпүр барааныннарынга болгаш аъш-чемге өртектер дыка улгаткан.

1974 чылдың февральда Эфиопияның төвүнге автобустар болгаш такси чолаачыларының ажыл соксадыышкыны болган. Оларга школалар болгаш университет башкылары, студентилер каттышкан. Армияга база хөлзээшкиннер үнген. Ооң түңнелинде Аклилоу Абтевольдунуң чазаа дүжер ужурга таварышкан. Энделкачеу Макоңненниң чаа чазаа армияның болгаш Эфиоп ажылчыннар эвилелдериниң конференция удуртулгазының бүгү-ле негелделерин күүседирин аазаан.

Реакцылыг күштер ол чавырлышкынны ажыглап алгаш, шавар халдаашкынга белеткенип эгелээн. Олар эфиоп ажылчыннар эвилелдериниң конфедерациязының болгаш чазактың ажыл-чорудулгазын контрольдаары-биле тургускан чепсектиг күштериниң база полицияның Таарыштырылга комитединиң удуртукчуларынга согугну бээр деп планнап турганнар. Ынчалзажок чепсектиг күштер реакцияның хедеңнешкинин баш удур билип алгаш, июль 28-те олар найысылалче кире бергеш, чугула төптерни болгаш объектилерни эжелеп алганнар. Таарыштырылга комитеди Энделкачеу Макоңненниң чазаа реакция-биле сүлчээлиг деп буруудаткаш, ооң дүжүп бээрин негээн. Ол негелде хандыртынган. Чаа премьер-министр Микаэль Имру эфиоп улуска аазааны реформаларны боттандырар ээш чепсектиг күштер-биле кады дем катчып ажылдаарынга бодунуң чазааның белеңин чарлаан.

«Сагыш-сеткил болгаш күштамчыр талазы-биле баксыраанын», чуртту берге байдалдан үндүрүп шыдаар арга-шинек чогун, а ол ышкаш чепсектиг күштерниң «камгалалынга» ону алганын барымдаалааш, Хайле Селассие I-ниң дүжүлгеден дүшкенин чарлап дыңнаткан декретти Таарыштырылга комитеди сентябрь 12-де үндүрген. Императорнуң албан ажылын ооң оглу, ызыгуур салгаан тажы Асфа Восен хүлээп алыр деп, декретте бижээн.

Таарыштырылга комитеди Эфиопияның бүгү хамаатыларының ден эрге-шөлээлиг болурун чарлаашкаан, бодунуң политиктиг угланыышкынының сорулгаларын айыткан. Ол дээрге чер реформазын соңгаарлатпайн чорудары, национал үлетпүрнү хөгжүдерин дүргедедири, бүгү ниитиниң халас эге өөредилгезин боттандырары дээн ышкаш өске-даа хемчеглер-дир. Таарыштырылга комитеди даштыкы политика талазы-биле кана-даа каттышпазының принциптерин шыңгыы сагыырын, КНО-нуң болгаш Африканың чаңгыс эв организациязының уставтарын барымдаалаарын, колониализмге удур улустарның демиселин деткиирин, кожа болгаш өске бүгү күрүнелер-биле найыралдыг харылзаалар тудар деп шиитпирлээн.

Күрүне баштыңының бүгү хүлээлгезин Таарыштырылга комитеди холга алган деп, сентябрь 16-да Эфиопияга чарлаан. Ол комитетти Эфиопияның түр шериг административтиг комитеди кылдыр эде адаан. Түр шериг чазаа болуунуң албан хүлээлгезин чаа конституция хүлээп алдынгыже чедир күүседир. Чаа конституцияның төлевилелин амгы үеде чуртта чугаалажып чорууп турар.

Е. ДЕНИСОВ.
(«Агитатор» журналдан).

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ЭКРАНЫ

НАЙЫРАЛ КЕЖЭЭЗИ

Эрткен субботада Тээли суурнуң Культура бажыңынга совет-моол найыралга тураскааткан кежээ эрткен. Кежээни СЭКП райкомунуң секретары Л. Х. Депуй ажыткан. Партия райкомунуң ийиги секретары И. У. Үспуп совет-моол найырал темазынга лекцияны номчаан.

Кежээниң дараазында кежээнде хөглүгтерниң болгаш тывынгырларның оюнун организастаан. Маңаа Тээли ортумак школазының база район эмнелгезиниң коллективтери киришкен. Мындыг янзылыг кежээ бо суурга бир-ле дугаар эрткени бо. Ону организастаарынга, ылаңгыя школа коллективи эки белеткенгенин демдеглеп болур. Олар бүгү-ле чүүлдерин тускай сценарий ёзугаар бодамчалыг организастаан. Хөглүгтерниң болгаш тывынгырларның оюнунче эгелээрде школа коллективи тускай эмблемалыг, туктуг келген.

Эмнелге коллективи бо оюнга киришсе-даа, ооң организастаарында четпес чүүлдер бар болган. Мындыг темага кежээ бир дугаар эртип турар болганда ооң улам дээштиг, челиңниг, солун, организастыг болурунче райкүүскомунуң культура килдизи, Культура бажыңы сагыш салыр болза эки.

Совет болгаш моол культура, уран чүүл дээш өске-даа темаларга янзы-бүрү айтырыгларга харыыларны ийи коллективтиң оюнга киришкен төлээлери бергеннер.

Б. БАРБА
Бай-Тайга району.

МУЗЫКАГА ХАНДЫКШЫЛ.

Эрзинге уругларның музыка школазы тургустунганындан бээр беш чыл ажып турар. Эрткен чылын школаны ооң бирги доозукчулары доозуп үнген. Баян клазынга беш чыл дургузунда эки өөренип, боттарының эртем күзелдерин чедип алганнар хөй. Доозукчуларның бирээзи Юрий Соян бодунуң күзелин уламчылап, ам Кызылдың уран чүүл училищезинде өөренип турар.

Бичии чаптарны музыкага өөредиринден аңгыда, оларның башкылары Роза Натсак, Александр Хейлакаа олар боттарының уран чүүл көрүлдезинге дузалажып, билиин, талантызын хоңга бараалгадып турарлар.

1974—1975 өөредилге чылында уругларның музыка школазында 60 өөреникчи хаара туттунган. Баян клазында 32, фортепианода 23, домрада 5 өөреникчи өөренип турар. Музыка школазының өөредилге-кижизидилге ажылын эки организастааныындан бирги улдунчу 4—5 демдектиг дооскан өөреникчилер хөй.

Д. ТАНОВ.

СОЛУН ТЕМАЛЫГ...

Бистиң училищеге темалыг солун дыштанылга кежээлери бо-ла эрткилээр. Шупту кежээлерни сургуулдар боттары эрттирер. М. Ю. Лермонтовка тураскааткан литература кежээзи солун эрткен. Бо кежээниң сценарийин литература башкызы Галина Фирсованың удуртулгазы-биле сургуулдар боттары бижээн. Ол кежээге сургуулдар шүлүкчүнүң чогаалдарындан үзүндүлерни номчааннар. Бо кежээге база бир солун чүве М. Ю. Лермонтовтуң чогаалдарының темазынга хамаарышкан чуруктар делгелгезин организастааны болур. Делгелгени чурулга салбырының сургуулдары чоруткан. Ылаңгыя Дмитрий Саая, Виктор Монгуш, Бормотов оларның ажылдары шанналга четкен. Училищеде ыры клазының башкызы Серафима Калинина орус композиторларның Лермонтовтуң сөзүнге бижээн романстарын база ырлаан.

База бир солун дыштанылга кежээзи Делегейниң студентилер хүнүн таварыштыр эрткен. Бо кежээге сургуулдар Галина Янова биле Сергей Васильев олар делегейниң аныяктарының хосталга, деңг эрге дээш демиселиниң дугайында чугаалааннар. Клуб салбырының ыры квартеди делегейниң аныяктарының ынак ырларын мергежилдии-биле күүсеткеннер. Клуб салбырының сургуулдары Клавдия Дадар, Светлана Ажи олар хөглүг, баштак оюннарны организастааннар. Шак мындыг дыштанылга кежээлери келир үениң клуб ажылдакчыларынга ёзулуг практика боор турар.

Ш. НИКОЛАЕВ.

КЛУБ САЛБЫРЫНДА

Кызылдың уран чүүл училищезиниң клуб салбыры көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл удуртукчуларын, улусчу театрның режиссёрларын, оркестрниң ыр удуртукчуларын белеткеп турар.

Бо чылын клуб салбырының баазазында хореография салбырын база ажыткан, ында өөренип турарлар улусчу танцы ансамбльдериниң удуртукчулары болурлар. Клуб салбырының сургуулдары 4 чыл иштинде 2 катап бүдүрүлге практиказын эрттирерлер. Бир дугаар практика 2 курсту дооскаңда болур, ол практикага клубоведение, массалыг оюннар, аскы агитация болгаш аас пропаганда деп кол эртемнерни теория талазы-биле шиңгээдип алганын көдээге баргаш, херек кырынга кылып көрүп тургаш эрттирерлер. Шак мындыг практиканы июнь-июль айларда амгы 3-кү курстуң сургуулдары Эрзинниң, Бай-Дагның, Өөктүң, Тураның Культура бажыңнарынга эрттиргеннер.

Чоокта чаа ол курстуң сургуулдары боттарының практиказын канчаар эрттиргенин дугайында училищеде эш-өөрүнүң болгаш башкыларының мурнунга отчёт кылганнар. Сургуулдар практика үезинде дыка хөй солун, ажыктыг ажылдарны кылып чоруткаңнар. Ылаңгыя Эрзинге сургуулдар «Чайлагда байырлал» деп театржыткан оюннарны малчыннарның чурттап турар черлеринге барып организастаанын райкүүскомунуң культура килдизи үнелээн. Оон аңгыда сургуулдар тус-тус черлерге боттарының агитбригадазы-биле көдээниң ажыл-иштилеринге солун концерттерни көргүскеннер. Сургуулдар практика үезинде тус черлерниң кызыл-булуңнарының шимелдезинге база киришкеннер. Бедик утказынарлыг солун чүүлдерни Владимир Иргит, Надежда Карпова, Клавдия Дадар олар чоруткан болгаш комиссия эки демдектерни салган. Ам каш ай болгаш ол-ла курстуң сургуулдары боттарының шилип алган мергежилиниң аазы-биле улуг концерт программазы белеткээр. Ол болза сургуулдарның ийиги чогаадыкчы практиказы-дыр.

Н. ШОЙДАА,
уран чүүл училищезиниң сургуулу.

КУР-ЧЕРЖИЛЕР

Кур-Чер суурнуң Культура бажыңынга «Тиилелге» совхозтуң ажылчын кооперациязының коллективи солун программалыг концертти көргүскен. Зоя Чимит-оолдуң көргүскен танцызы, Зинаида Сааяның моол ыры болгаш шоодуглуг, шүгүмчүлелдиг номерлери көрүкчүлерни сонуургаткан.

Концерт соонда Культура бажыңынга оюннар, аттракционнар үзүктелбээн.

Ф. ОЮН.
Таңды району.

АНСАМБЛЬДА ЧҮГЛЕ БИЧИИ УРУГЛАР

«Мзиури» Тбилиси хоорайда пионерлерниң болгаш школачыларның республика ордузунуң ыры-хөгжүм ансамблиниң ады-дыр. «Мзиури» дээрге грузин дылдан очулдурарга «хүн дээрек» дээн. Ындыг ат-биле ансамбльди уруглар боттары адап алган.

«Мзиури» — эстрада уран чүүлүнде ёзулуг-ла чаа ажылдыышкын. Чүл дээрге ансамбльда киржип турар уругларның эң бичези Тамрико Чохонелидзениң хары 7, а эң улуу Марина Масхулияның чүгле 13.

— Бир-ле катап белеткел үезинде бичии уруглар сценаже оорлан үнгеш, хөгжүм херекселдерни-биле очередь берген — деп, ансамбльдиң удуртукчузу Рафаэль Казарян чугаалаан. — Бис оларны сывыртавайн, таарыжыр хөгжүм херекселдери тып бээр деп шиитпирлээн бис—деп уламчылады.

Пионерлер болгаш школачылар ордузунуң удуртукчулары оларны деткээн. Тускай өрээлди үндүрүп, хөгжүм херекселдерин садып берген. Ансамбльге хөгжүмге сундулгалыг, ыры, танцы бөлүктеринге кичээлдеп турган уругларны шилип алган. Ийи ай болганда баштайгы концертти үндүрген. Ансамбльдиң хөгжүм талазы-биле удуртукчузу Гурам Джаяни, а Нодар Мдинарадзе үрер хөгжүм херекселдериниң башкызы. Гурам Джаяни эң бичии артистерге ноталарның үжүк-биле демдеглелин таарыштырган. Бөгүн уруглар янзы-бүрү хөгжүм херекселдеринге: электрогитарага, ксилофонга, соктаар болгаш үрер херекселдерге хостуг ойнап, бирээзинден өскезинче белен шилчип турар.

— Эстрадага сундулга болгаш оюн үезинде артистиң бодунуң сеткил сагыжын илередиринге шыңгыы онза чугула. Улуг кижилер байгы күжүн мөөңнеп ойнаар болгай, а уруглар кандыг-даа ойнаашкын чокка боттарын билеп илередир. Ынчалза-даа уран чүүлге ынак кылдыр оларны кижизидип аарынга башкылары аажок-ла күш үндүрген— деп композитор Александр Рахвиашвили санаар.

Ансамбльдиң тургустунганындан бээр үш чыл эрткен. Ооң баштайгылары оркестрде боттарының турушкаарын өске кижээ бербези кызыдар. Бир кол өзек—бөлүк соктаар херекселдерде олутту Лия Хорбаладзе бүзүрелдиг ээлеп орар. Электрофон биле фортепиано Нана Санеблидзе, Нино Гобиашвили оларның чарылбас эдилелдери, а Марина Масхулия бас-гитарага ынак. Кончуг улуг белеткелди болгаш кызымак болурун негээр хероксел-соло-гитарага ойнаар кижиниң дыка үр дилеп келгеннер. Хатуна Дундуага доктаагыже чедир 15 кижиниң шенээн. Флейтага Кетино Деканозишвили биле Майа Джабуа, ксилофонга Манана Цулая, бонгога Майа Сирадзе олар кайгамчык чараш ойнаарлар.

Ам ансамбльдиң репертуарында грузин болгаш орус, англи болгаш француз 60 хире ыры бар. Олар шуптузу уругларга ырлар. «Мзиуриниң» хажык чок чогаадыкчы хоойлузу, дүрүмү ындыг. Уругларны оларның назы-харынга таарышпас ырлардан хоорун турар. Ооң дугайында ансамбльдиң сөөлгү программазы безин херечилей бээр. Ында «Ива-Нана» биле «Чела» деп грузин улустуң ырларының, «Бистиң ынак барзбаныыс» деп дүрген танцыны, Моцарттың «Өпей ырызы» чемец, «Хөгжүм үннери», деп кинофильмде кадарчы оолдуң ырын—англи «Мэйа» деп непал улустуң ыры база бодунуң дылында күүсеттингенин ындыг утказыг. Лена Царидзе латыш композитор Раймонд Паулстуң оркестрге үдеткен скрипканың солозун белеткээн. Композитор Шваратын «Ленинградтың оолдары», Тбилисиниң бапика институдунуң студентизи Мераба Векустуң «Уругларга тайбың херек» деп ырлар фашистиг Германияны тиилээнинден 30 чыл болганынга тураскаатынган.

«Мзиуриниң» ат-сураа калбарган. Ол чүгле Тбилисиге эвес, өске-даа черлерге аалдап чоргулаан. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң директорының чалаашкын ёзугаар Москваага, Төп телевидениеге, Ленинградтың Октябрь аттыг концерт залынга көргүзүглер кылып, совет эстрада сылдыстарының Москваага көргүскен концерт программазынга база кириштиген. Сес кинога (ооң ийизи уран-чечен) тырттырган. «Мелодия» деп пластинкалар үндүрер фирма оларның 18 ырызын бижиткеш, үндүрген.

Уруглар өзүп оорары-биле программа база чарыыдап келдылар. Каш чыл болгаш оларның хөй кезин оркестрлерже шилчий бээри магат чок, а «Мзиури» артар ужурлуг. Чеди хар четпээн 22 уруглар өөренип турар белеткел бөлүүнден чаа күүседикчилер улутларын солуур. А ам дээрезинде ансамбль баштайгы өзээ-биле лайынчы программалыг ажылдап турар. Ында дөрт Нинолар, дөрт Майа, үш Тамрико, ийи Хатуна, ийи Кетино, үш Лиялар, Марина, Нана, Манана, Ия болгаш Лена бар. Концерт бүрүзүнге мурнукузундан артык эки ырлап, ойнап бээр деп чаңгыс сорулгалыг белеткенип турарлар.

Давид ИМЕДАШВИЛИ,
ПМА-ның корреспондентизи.

УФА ХООРАЙ

Башкир черге бир дугаар тургустунган хоорай Уфа болур. Ооң баштайгы бажыңнары 1574 чылда туттунган. Ол хүнден эгелээш хоорай оожум-даа болза, чоорту өзүп орган.

Амгы Уфа таныттынмазы-биле сайзыраан. Ында чеди дээди, ортумак техниктиг он-он өөредилге черлери, хөй-хөй ортумак школалар болгаш профтехучилищелер ажылдап турар. Клубтар, театрлар, Культура бажыңнары, библиотекалар — культураның ёзулуг одаглары ол. Уфада ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Башкир филиалы чедиишкинниг ажылдап турар.

Хоорайның үлетпүрү кижи кайгап хамназы-биле өскен. Хоорайда нефть болбаазырадып кылырының үш улуг заводтары бар. Ол ышкаш мында синтетиктиг спирттиң, мотор кылырының, телефон аппаратураларын кылырының, даг дериглериниң болгаш оон-даа өске он-он заводтар ажылдап турар. Оларның бүдүрүп үндүрген продукциязын чүгле чурт иштинге ажылдап турар эвес, а харын даштыкы чурттарже база үдүрүп турар.

Уфада культураның болгаш хөгжүлдениң черлери хөй. Маңаа В. И. Ленин ийи катап келген. Ол ышкаш М. И. Калинин база кээп чораан. Ада-чурттуң дайынының үезинде делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сураглыг ажылдакчылары Вильгельм Пик, Пальмиро Тольятти, Георгий Димитров, Клемент Готвальд болгаш өскелер-даа чурттап турган.

Хамааты дайынның чылдарында М. В. Фрунзе, В. И. Чапаев, сураглыг чех чогаалчы Ярослав Гашек олар база Уфага кээп турганнар.

Уфа — ёзулуг интернационалчы хоорай. Мында орустар, башкирлер, украинцнер, буряттар, узбектер, эстоннар, татарлар болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа национальарының төлээлекчилери быжыг найыралдыг ажылдап база чурттап турарлар.

Совет Башкирияның ажылчын чоннары Уфаның 400 чыл оюн улуг байырлал кылдыр көрүп турар.

Н. САМОХИН.

КАТТЫРЫНЧЫГ КУНДУСТАР

Баштайгы хар чаары билек, Липецк чоогунда Воронеж хемниң эриинге элдептиг оваа хар тыпты берген. Бичии уруглар харны ынчаар оваалааш, чүңгүлап ойнаар ышкажыгай.

Ол элдептиг оваа харны анчылар хайгаарап эгелээннер. Олар хөлчок каттырынчыг чүвени көргеннер. Аңаа кундустар халчып келгилээш, чүңгүлап бадып турар болгулаан.

— Кундустар улуска көзүлбес чажыт амыдыралдыг болза-даа, чер кырынга үнүп кээп, ойнаарынга хөлчок ынактар — деп, ол черниң аңныыр ажылдакчызы И. Вологдин чугаалап турар.—Кундустар дошталган харга чүңгүлааш, дүгүнүң өңүн улам кылайтып ап турар. Ол үнелиг аңнарны адарын хоригланган соонда, олар улустан дескес апар чыдар.

Каш чылдар мурнунда кундустар ол черге шуут читкен турган. Ам олар аңаа база катап көстүп келгеннер. Оларны ам күрүне камгалап турар.

М. ГОЛАЧЕВ,
СЭТА-ның корр.

Телевидение

НОЯБРЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН
13.15—Дамчыдылгалар программазы.
13.20—Медээлер.
13.30—Өңнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы: «Чараа чечениң негейин солааны». «Сармико».
14.00—Өңнүг телекөргүзүг. Уруглар танцылап тур.
14.30—Информастыг программа. Концерт.
18.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН
18.30—Телемедээлер.
18.40—Уругларга Мультфильм.
18.50—«Аныяк ленинчилер» Дамчыдылга.
19.20—Телемедээлер.
19.30—Телефильм.
19.40—«МАР — чаргык чүс болган». МАРН-ның III съездизиниң болгаш МАР-ның 50 чыл болганынга тураскааткан дамчыдылга.

МОСКВАДАН
20.10—Өңнүг телекөргүзүг. «Экономика—политика—кижи». Дамчыдылгазы Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң политиктиг тайылбырлакчызы Л. Вознесенский чорудар.
21.00—«Экранда — кинокомедия». «Аас-кежиктиг рейс».
22.20—Концерт.

КЫЗЫЛДАН
22.50—Телефильм.

МОСКВАДАН
23.00—«Үе». Информастыг программа. «Моолдуң Араттың революстуг намының III съездизиниң болгаш Моол Арат республиканың тургустунганындан 50 чыл болганынга». Концерт.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага булуттаар, хар чагбас. Автомобиль оруктарының хостуру эки болур. Соңгу-барыын угланыышкынныг, хат кошкак. Агаарның температуразы дагыг районнарга 6—11, өскелеринге 12—17 градус соок.

Кызылга булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг, хат кошкак. Агаарның температуразы 12—14 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

НОЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ» «Анаачылар» 9.40, 11.30, 18.50. Кинопанорама «Ынакшылым сен, Москва» 13.20, 15.10, 17.00, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР» «Салтан хаан дугайында тоол» 9.00, «Оттуг версталар» 10.50, 16.55, «Балеттиң сылдызы» 15.00 — Киноклуб, «Оклахома боду хевээр» 12.40, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ» «Текумзе» 10.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК» «Дээрги 420» (1-ги, 2-ги сериялары) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Делгелге ажыттынган

Кызылда Политиктиг чырыдышкын бажыңында «Аңы-дунма Моолдуң амыдыралындан» деп аттыг фоточуруктар делгелгези ажыттынган. Ону МАРН-ның III съездизиниң база МАР-ның тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан.

В. И. Ленинниң болгаш Сухэ-Баторнуң үнделиңээни совет-моол улустарның аңы-дунма улуг найыралының дугайында фоточуруктар чугаалап турар. Фоточуруктар моол улустуң үлетпүрге, көдээ ажыл-агыйга болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннерин тодаргай көргүзүп турар.

В. И. Ленин биле Сухэ-Баторнуң ужуражып турганынга, Л. И. Брежневтиң 1966 чылда Моол Арат Республикага найыралдың аян-чорууга тураскааткан фоточуруктарны делгелгеде киирген.

А. ВАСИЛЬЕВ.

Район чемпиону

Шыдыраага Чөөн-Хемчик районнуң чемпиону ат дээш, шыдыраа талазы-биле маргылдаа болуп эрткен. Аңаа 21 шилиндек шыдыраачы киришкен. Оларның аразында 4 бирги, 9 ийиги разрядчылар бар.

Кадыкшылга школазының башкызы бирги разрядчы Балган Ламаш-оол он үш санны алгаш, районнуң 1974 чылда чемпиону атка төлептиг болган. Райкүүскомнуң төлээзи Борис Чүдүк ийиги черни, Ленин аттыг колхозтуң шыдыраачызы Монгуш Шаалый—үшкү черни ээлээн. Тиилекчилерге спорт комитединиң мактал бижиктерин, тураскаалдыг белектерин берген.

В. ҮЗЕК.

ДРУЖИННИКТЕР УЛУГ ДУЗАЛЫГ

Хөй-ниитиниң корум-чурумун тударынга бистиң Торгалыг суурнуң дружинниктериниң дузазы улуг. Олар кежээниң-не хайгыылче үнүп, дежурныйлаашкынны организастыг эрттирип турарлар. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң чолаачызы М. Оссур-оол, ажылчын комитединиң даргазы С. Данзы-Белек, персоналдыг пенсионер Т. Өдүрек олар биле кады дүнеки дежурныйлаашкынче үпер ээлчегде мен. Хайгаараар черлеривис эвээш эвес. Машина-техника мастерскаязы, гараждар, магазиннер, клуб болгаш кудумчуларны, бүдүн-бүдүн кварталдарны эргип, корум-чурумну хайгаарап турар бис.

Арагалап алгаш хөй-нийти черлеринче корум-чурум үреп, шош-содаа үндүрер ийи-чангыс кижилерни дружинниктер тудуп, чамдыызының херээн эш хуузунуң судунче киирген. Арага ишкеш кудумчулар, бажыңнар кезип багай чаңчылдыг Д. Түлүш, Ч. Донгурак, Л. Суркин, Б. Дадар оларны болгаш өскелерни-даа шыңгыы чугаалашкан соонда сөөлгү үеде корум-чурумнуг, ажыл-агыйынга, амыдырал-чуртталгазынга эки таланы көргүзүп турарлар. Бо эштер дружинниктерниң көрүнгүр кижиге, ачы-дузазынга өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Улусчу дружинаның штабы суурда эш хуузунуң судунуң ажылдакчылары-биле быжыг харылзаалыг. Бо чылдың эрткен айларында эш хуузунуң судун 16 катап эрттирип, аңаа янзы-бүрү херектерни сайгарган. Арагалаан болгаш кем-херектер үүдеткен 38 кижиниң херээн шыңгыы көрген.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

«ЧОДУРАА», «ХҮНЧҮГЕШ»

Мындыг аттарлыг ясли болгаш уруглар сады Барыын-Хемчик районда «Дон-Терезин» совхозта 1969 чылдан бээр бо хүнгеге чедир эки ажылдап келген.

Комсомолчу Вера Садыраа ясли, садты катай эргелекчилеп, ылаңгыя бо чылын кышка удур септелге ажылдарын эки чорудуп, аңаа белеткелдиг ужурашкан. Уруглар кижизидикчилери Татьяна, Чечек Оржактар, Наташа Хомушку болгаш повар Спаден Оржак олар онаашкан ажылынга кызымак болуп, негеледеге дүүштүр ажылдап келгенинден коллектив оларга чоргаарланыр.

Ясли, садтың хайызының-даа шимелде, каастазгазы эки. Ында лозуң, плакаттардан аңгыда уругларның адапениң булуңнарык кескузу-биле азып делгээн.

Т. САРЫГЛАР.

Кышкы арыгда.

ВОЛГАДА ПӨШ

Сибирь тайгазының хааны —пөш Волганың девискээринче көжүп эгелээн. Боду хөрзүнден үнүп келген селбер ногаан пөштү амдызында оон кым-даа тыппас. Волгада пөшчүгештер хадылар унунчан үнүп турар дивес силер бе. Тюменьниң ыяш ажыл-агыйы ажылдакчылары Волгаже бичии пөшчүгештерни чоруткан. Ынчаарга саратовчулар оларны хадылар унунга тарып өстүрерин шенээн. Дуржулга боттанган. Пөш биле хады каттышкаш, өзүп үнүп эгелээн. Бойдустуң бодунуң белин чалап чадаан хады-пөш ыяжы ынчаар тыптып үнген. Ол ыяшты көөрге, черле солун. Ооң бажы дээрже сундугуп үне берген. Ынчаарга ооң ийи талазы селбегер хөй будуктарлыг. Оон онзагай чүүлү чүгле ында эвес. Хамык ужур хады унундан үнген пөштер боттарының төөрүүн берип эгелээни болур. Саратовтуң садыгларында ам пөш төөргүн садып турар.

А. СЫРОВАТКИН,
СЭТА-ның корр.

Бистиң консультациявыс

ГРИПП: ооң профилактиказы

Грипп эң-не нептеренгей халдавырлыг аарыгларның бирээзи. Оон-биле демиселге профилактиканы чорудары онза ужур-дузалыг. Грипптен аарыыр таварылгалар чылдың кайы-даа айында турар. Ылаңгыя күскү-кышкы үелерде оон аарыыр таварылгалар хөй. Грипптээн кижилер халдавырны тарадыр.

Гриппти тускай вирустар өскүдүп, олар аарыг кижиден кадык кижиже халдаар. Ол вирустар A, A_2, B, C деп хевиржиг болур. Грипп кезээде берге байдалга эртер. Кижиниң тыныш оруктарын аартып, оон шырышмаларынга вирустар көвүдей бээр. Чөдүл үезинде чараалын болгаш дүкпүнүң хензиг дамдыларын дамчыштыр, ол ышкаш аарыг кижи азырып, чугаалаңып турар үеде ук вирустар долгандыр турар чүүлдерже чаштап, кадык кижиже чыпшынып болур. Грипптен аараан кижиниң чоогунга түр-даа турарга, бажың иштиниң херекселдерин (аяк-савазы, номнарны, ойнаазрактарны дамчыштыр), аарыг кижи-биле ошкажып, мендилежирге-даа халдап болур.

Аарыгның баштайгы демдектери ооң халдааныының бирги, ийиги хүнүнде көстүп келир. Грипп берге аартып эгелээр, мага-бот халыыдап, эъттиниң изии 39—40° чедер. Халыыдаашкын 3—5 хонук үргүлчүлээр. Аарыг кижиниң эъдиниң изиири-биле кады бажы аарып, нииити боду кошкап, салаа-сайгактары ыстапшылаар. Думчук суу төктүп, кургаг чөдүл эгелээр. Ындыг байдал 2—3 хүн үргүлчүлээр. Ооң соонда аарыг кижиниң байдалы чоорту сегиир. 5—7 хонганда шуут кадык апаар.

Гриппти чиик эртер аарыг деп болбас. Ол кижиниң бүгү организминге тарап, аңаа удур камгаланыр күжүн кошкадып, өске-даа аарыгларга удур тыдамыккай чоруун кудулаадыр. Оон уламындан берге каданнап, өкпеге дегдирип, бронхиттеп, думчук болгаш кулак иштин ыжып аарып болур. Ол ышкаш тыныш оруктарының, чүрек-дамыр системазының, бүүректериниң хоочураан аарыгларын, туберкулёзту, ревматизмни кедередип болур.

Кырганнар болгаш бичии уруглар гриппти берге байдалга эрттирер. Ылаңгыя бичии уруг аарып эгелээнде мага-боду кошкап-сугарап, чем чивестей бээр. Думчук суу төктүп, чөдүрүп, куду олуртуп, кустуруп турар апаар. Чамдык уруглар шугул апаар, өскелери аажок удуп туруп бээр. Грипптен бичии уругларның каданнаары айыылдыг.

Грипптиң профилактиказы кандыг болурул? Аарыг кижи ооң чоогунда кижилерге айыылдыг. Аарыгны эскерген дораан эмчиге ой-шаанда бларын. Аарыгны чогуур үезинде, шын эмнээринге, ону нептеретпезинге ол эң-не чугула.

Бажыңга арыг-шеверниң сагып, аарыг кижиже уругларны, улуг кижилерни чоокшулатпас. Ону тускай өрээлге чыттырар. Аарыг кижи азырып, чөдүрерде аскы, думчуун аржыыл-биле дуглаар ужурлуг. Ону ажаап турарлар марля-биле аскы, думчуун дуглап алыр. Дөрт каът марля кижиниң тынышын дамчыштыр кирер микробтарның 90 хире хуузун эрттирбейн баар.

Бажың иштин арыг-шевер тургузуп, агаарладыр. Хүн херели болгаш арыг-силиг чорук вирустарны, микробтарны узуткаарынга ужур-дузалыг. Бажың иштин хүн бүрүде ол пөс-биле арыглаар. Шалаңы хлорлуг чугай-биле чуур.

Грипп нептерээн үеде уругларны автобустарга ап чорбас, киноже, магазиннерже, клубтарже эдертпес болза эки. Школаларда, уруглар садтарында, яслилерде грипптээн уругларны ой-шаанда эскерип, эмчиниң дузазын чедирери эң-не чугула болуп турар. Грипптээн уругларны школаларже, яслилерже чорутпас.

Аарыг кижиниң аяк-савазын, хевин, думчук аржыылдарын сугга хайындырар ийикпе чылыг сугга саваңнап, азы содалыг сугга чуур.

Бүдүрүлгелерге, албан черлеринге грипп-биле демиселди чорудуп, бажың иштинче удаадараа агаар кирип, арыг-шевер тургузарынче кичээнгейни салза эки.

Г. ПРОКУДИНА,
Тываның санитар-чырыдыышкын бажыңының кол эмчизи.

Силерге 441800 ойнап алыышкыннар

1974 чылдың декабрь 30-де Москва хоорайга күрүнениң 3 хуулуг ойнаашкынныг иштики чээлтизиниң талазы-биле ойнаашкынның 68-ки тиражы болур.

Ол тиражка 441800 ойнап алыышкыннар таваржыр, оларның иштинде 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльдиң ойнап алыышкыннары таваржыр.

Бир эвес ол чээлтиниң тиражының облигациязын ноябрь 13-ке чедир садып албаан болзуңарза, ону декабрь 1-ге чедир эң-не кудуку өртээ-биле — 10 рубльдиң 10 рубль 5 копеекке, 20 рубльдиң облигациязын 20 рубль 10 копеекке садып ап болур силер. Ынчаарга декабрь 16-дан 30-ге чедир үеде 10 рубльдиң облигациязын 10 рубль 25 копеекке, 20 рубльдиң 20 рубль 50 копеекке садар. Облигацияларны садып алган кижилер чыл бүрүде ойнаашкынның сес тиражынга киржир. Ол дараазында хуусааларда болур: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де.

Облигацияларны садып ал, ойнаашкыннар тиражтарынга киржиңер!

Ада-чуртка бүдүрген 0,5 литр ишкир арага кудар савалдарын, 0,5 литрден 3 литр чедир ижикир шил банкаларны херглекчилер ниитилелдери хүлээп ап турар.

Районнарның херглекчилер ниитилелдериниң хүлээп алышкын салбырларынга болгаш магазиннеринге ук саваларны хүлээдип бээрин дедежейлиг киржирин Тыва респотребсоюзтуң баштаар чери чондан дилээн.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000. Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаза 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 2740. ТС—01354

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 278 (9655) | 1974 чылдың ноябрь 28, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Эш Л. И. Брежнев биле эш Ю. Цеденбалдың найыралдыг ужуражышкыны

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев биле МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хурал Президиумунуң Даргазы эш Ю. Цеденбалдың ужуражышкыны ноябрь 27-де болган.

Эштер Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбал коммунистиг болгаш социалистиг тургузуушкунунуң, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, делегей байдалының хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле санал-оналын солушкан.

Ужуражышкын чүректиң ханызындан найыралдыг болгаш чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле чаңгыс аай бодалдарлыг эрткен.

СОЦИАЛИЗМНИҢ, НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ ТАЙБЫҢНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Улан-Баторга байырлыг хурал

УЛАН-БАТОР, ноябрь 26. (СЭТА-ның тускай корр.). Чазак черинин бажыңынга бөгүн МАРН-ның III съездизиниң болгаш Моол Арат Республиканы чарлааанының 50 чылынга холбаштыр Моолдуң Араттың Революстуг намының Төп Комитединиң болгаш МАР-ның Улустуң Улуг хуралының байырлыг хуралы болган.

Зал байырлалдыы-биле шиметтинген. Залдың дөрү — сценаның ак-көк пөзүнде — МАР-ның сүлде демдээ. Оон чанында кызыл песте 1924 — 1974 деп сан. Долгандыр хаажылаан чечектер ортузунда — В. И. Ленинниң болгаш Д. Сухэ-Баторнуң скульптура портреттери.

Мында МАРН ТК-ның кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, Улустуң Улуг хуралының депутаттары, чазак кежигүннери, партияның болгаш революстуг демиселдиң хоочун кижилери, Моолдуң Улусчу шериниң дайынчылары, хөй-ниити организацияларның төлээлекчилери, Моолдуң күш-ажылының мурнакчылары, эртемниң болгаш культуразының ажылдакчылары, совет тускай эртемниглер чыылган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти, МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбалды залда чыылганнар бут кырынга туруп келгеш, дыңмиттиг, үр адыш часкаашкыны-биле, «Ура!», «Найырал!» деп кыйгылар-биле уткааннар.

Оларның-биле кады президиумда олуттарны МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, Моолдуң партиязының болгаш күрүнезиниң өске-даа көскү ажылдакчылары, совет партия-чазак делегациязының кежигүннери — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң бирги секретары Н. В. Банников, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң МАР-да элчини А. И. Смирнов олар ээлепкен. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары: СЭКП ТК-ның кежигүнү К. В. Русаков, Төп ревизия комиссиязының кежигүнү А. М. Александров база ында. Президиумда СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазы В. П. Рубен баштаан совет хөй-ниитиниң делегациязы база бар.

Улан-Баторда томуйлаттырган дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары, моол болгаш даштыкы журналистер хуралга олурушкан.

Моол Арат Республиканың күрүне гимнизин күүсеткен.

«Чартык чүс чылда социализмниң оруу-биле» деп илеткелди олурушканнарга изиг-биле уткуткан Ю. Цеденбал кылган.

* * *

Эш Ю. ЦЕДЕНБАЛДЫҢ илеткели

Моолдуң республика болганындан бээр чартык чүс чыл оон ол дээрге бүгү моол улустуң кайгамчыктыг юбилейи, ооң кызымак демиселиниң болгаш маадырлыг күш-ажылының байырлалы, моол болгаш совет улустарының, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының улустарының бузулбас найыралының байырлалы болур деп, эш Ю. Цеденбал чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, моол улустуң улуг болгаш шынчы өңнүү эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязы бистиң аравыста олуржуп турарынга кызыгаар чок өөрүп турар бис. Ол чорук бистиң байырлалывысты улам-на өөрүнчүг, байырлангыг болдуруп турар.

Совет партия-чазак делегациязының баштыңы, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң шылгаттынган удуртукчузу, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаар дээш могаг-шылаг чок демиселчи, шынчы болгаш быжыг турушту марксист-ленинчи эргим эш Леонид Ильич Брежневке намның Төп Комитединиң болгаш МАР-ның чазаанын мурнундан, бо залда чыглып келгеннерниң болгаш бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарының мурнундан чүректиң ханызындан байыр чедирерин күзээр чөпшээреп көрүңер.

МАР-да чедип келген совет партия-чазак делегациязының кежигүннеринге база ол ышкаш совет хөй-ниити делегациязынга эш Ю. Цеденбал изиг байыр чедирген.

Советтер чуртунуң төлээлекчилериниң мурнунга Ленинниң улуг партиязы — СЭКП-ге, Совет чазакка болгаш Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустарынга чалбыыштыг байырывысты чедирип база коммунистиг ниитилел тургузуушкунунга, тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш демиселге чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болзун деп эң эки күзелдеривисти илередип тур бис деп Ю. Цеденбал онзалап демдеглээн.

Бистиң юбилейлиг байырлалывыска совет партия-чазак делегациязының база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң киржип турары болза, моол болгаш совет улустарының ленинчи найыралының, МАРН биле СЭКП-ниң, МАР биле Совет Эвилелиниң чаңгыс эвииң болгаш акы-дуңмалышкы чоруунуң чаа илерээшкини болуп турар. Сеткил-сагышты доюлдуруп турар бо төөгүлүг болуушкун моол-совет харылзааларының төөгүзүнге алдын арын болуп кирер. Бо болуушкун бистиң чурттарывыстың аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниң болгаш хапыладырының, бүгү социалистиг дем каттыштырылганың чаңгыс эвин быжыглаарының, тайбың болгаш улустар аразында найыралды быжыктырарының херээнге улуг салышкын болур.

Моолдуң араттың революциязының төөгүзүнге 1924 чылдың августа болган МАРН-ның III съездизи тускай онза турушту ээлеп турар. Ол съездиниң кайгамчык улуг төөгүлүг ужур-дузазы болза, ол марксист-ленинчи өөредигге үндезилээш, моол улустуң социал депшилгезиниң чиңгине перспективазын тодаратканы, хөгжүлдениң капиталистиг чадазын ооп эрткеш, феодализмден социализмче шилчилгениң оруу-биле Моолдуң хөгжүлдезинче угланышкынны шилип алганы болур деп илеткелчи оон ыңай уламчылаан.

Моолдуң күш-ажылчы араттары биле Совет Эвилелиниң ажылчын ангызының аразында эвилелди болгаш найыралды тургузарының база хөгжүдериниң херээнге харылзааны холбаштырып, быжыктырып турар чүүл болза, боттарының ажыл-чорудулгазынга марксист-ленинчи өөредигни удуртулга болдуруп турар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы биле Моолдуң Араттың революстуг намы болган деп, илеткелчи демдеглээн.

Моол болгаш совет улустарның эвилелиниң болгаш найыралының быжыглышкыны чокка, күш-ажылчы моол улуска социализмниң баштайгы чуртунуң бүгү талалыг деткимчези болгаш дузазы чокка Моолдуң Араттың революциязының тиилелгези-даа, оон улам ыңай хөгжүлдезиниң чедиишкиннери-даа болдунмас дээрзин, ол ышкаш социализмниң болгаш улустарның национал-хосталгалыг демиселиниң күштериниң аразында эвилелди быжыглаары делегейге кайгамчык улуг ужур-дузалыг болгаш амгы үеде-даа улуг ужур-дузалыг болуп турар дээрзин бистиң дуржулгавыс көргүскен. 1969 чылдагы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей чөвүлел хуралы «Социалистиг системаның, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиниң аразында эвилелди быжыглаары антиимпериалистиг демиселдиң перспективаларынга бирги черге ужур-дузалыг» деп онзалап демдеглээн болгай.

Моол Арат Республиканы чарлааны база оон баштайгы конституциязын хүлээп алганы феодализмден социализмче шилчилге үезиниң нарын болгаш хөй янзы сорулгаларын шиитпирлээриниң оруунга эң улуг болуушкун болган деп, илеткелчи оон ыңай уламчылаан.

Ол шилчилге үезинде революция улустуң экономика, политика болгаш культура талазы-биле чүс-чүс чылда чыып калган хожудаңгай чоруун узуткаар, капитализмни ооп эрткеш, социализмче чоорту шилчииринин баштайгы белеткелдерин кылыр хемчеглерин базым бүрүзүн дааалаштыр чоорту ап чорудуп келген деп Ю. Цеденбал онзалап демдеглээн.

Совет Эвилелиниң шиитпирлиг рольунуң ачызында гитлерчи фашизмниң болгаш япон милитаризмниң чылча шапканы, чаа улус-демократтыг күрүнелерниң тывылганы МАР-га социализмниң тудуп тургузарынга таарымчалыг делегей байдалдарын хандырган деп илеткелчи чугаалаан. Ол таарымчалыг байдалдарны ажыглааш, МАР 1948 чылдан эгелеп улус ажыл-агыйын болгаш культураны хөгжүдериниче кирген. Үлетпүрнүң ынчаардагы адырларын улам ыңай хөгжүдериниң база чаа адырларны тургузарының үндезининге үлетпүр продукциязын бүдүрери чайгылыш чок өзүп турган. 1960 чылда үлетпүрнүң ниити продукциязы 1940 чылга деңнээрге, 5,4 катап көвүдээн.

Хуу арат ажыл-агыйларның социалистиг кооперастаашкынының доосканы-биле кады мурнундагы бүгү экономиктиг хевирлер узуткаттынган, чуртка чаңгыс аай социалистиг экономиканы тургузары хандыртынган.

60 чылдарның эгезинден бээр МАР бодунуң хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазынче — социалистиг ниитилелди тудуп тургузарын доозарының үе-чадазынче шилчээн. Ол үениң кол утказынары болза, социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга чорудулгазын бүгү талазы-биле хөгжүдери болгаш доозары болур. Эң чугула сорулга болза, экономиканың индустриал-аграрлыг хевирин тургузары. МАР-ның индустриал-аграрлыг чурт кылдыр хуулдурары боор турар.

Моол улус бодунуң партиязының удуртулгазы-биле, Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа акы-дуңма социалистиг чурттарның интернационалчы дузазы-биле ук сорулганы шиитпирлээринге эң чугула чедиишкиннерни чайгылыш чок чедип ап турар. Сөөлгү үш беш чылдарның дургузунда социалистиг үлетпүрнүң электроэнергетика, даг-руда, металл болбаазырадыр, тудуг материалы кылыр, ыяш болбаазырадыр, алгы эттээр, иңдик, пөстааны кылыр, эът-сүт бүдүрер, далган дээрбедээр болгаш өске-даа адырларының шапкын хөгжүлдезин ол дугайын херечилеп турар. Үлетпүрнүң кол бүдүрүлге фондулары 1961—1973 чылдарда 4,7 катап, а үлетпүр бүдүрүлгезиниң кижи бүрүзүнге онаашкан хемчээли — 2,4 катап көвүдээн. Бо беш чылдың баштайгы үш чылында үлетпүрнүң ниити продукциязы перспективтиг планда көрдүнген 29,9 хуузуң орнунга 33,6 хууга өскен. Транспорттуң бүгү хевирлериниң кол бүдүрүлге фондулары 1973 чылда, 1940 чылга деңнээрге, 35,7 катап көвүдээн.

Ажылчын ангының сан составы өзүп, бистиң ниитилелдиң хол ниитилел-политиктиг күжү болур оон ролю болгаш ужур-дузазы бедип турар деп эш Ю. Цеденбал чугаалаан.

Илеткелчи оон ыңай көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле партияның болгаш чазактың сөөлгү он чыл дургузунда чорудуп келген канчаар-даа аажок улуг ажылынга доктааган.

Чоннуң угаан-бодал амыдыралынга үндезин чаартылгаларны кылган, чурттуң культуралыг овур-хевирин, кижилерниң амыдыралын болгаш үзел-бодалын шуут өскерткен культура революциязын боттандырар талазы-биле Моолга улусчу эрге-чагырганың чылдарында улуг ажыл чорудтунганын илеткелчи демдеглээн. Амгы үеде 10.000 кижи бүрүзүнге ниити-билиг школаларының 2158 өөреникчилери, дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның 157 студентилери онаажып турар. Ам республиканың чурттакчы чонунуң дөрт кижи бүрүзүнүң бирээзи кандыг-бир өөредилге черинде өөренип турар. Ол көргүзүглер талазы-биле МАР дыка хөй сайзыраңгай капиталистиг чурттарны ажып эрткен.

Моолдуң феодализмден социализмге төөгүлүг шилчиишкиниң чедиишкиниг боттанышкыны болгаш социалистиг тургузуушкунну доозарының оруунга оон улам ыңайгы хөгжүлдези социализмниң эң баштайгы чурту — улуг Совет Эвилели-биле акы-дуңма найыралды болгаш бүгү талалыг дем каттыштырылгазын быжыглаашының ачызында болдунар аргалыг болган деп, эш Ю. Цеденбал онзалап демдеглээн. Совет Эвилели экономика, культура, эртем-техника талазынга болгаш дем каттыштырылгазының өске-даа хевирлеринге бистиң чуртувуска кезээде-ле эң ажыктыг байдалдарны тывыш берип келген, ол болза улуг индустриалдыг күрүне биле бичии күрүнениң аразында дең эргелиг акы-дуңма харылзааларының бөзүлүг үлегер-чижээ боор турар.

МАР-га социалистиг ниитилелди тургузарынга, моол улустуң чаагай чоруун бедидеринге үргүлчүнүң бөзүлүг акы-дуңма дузазы болгаш деткимчези дээш улуг ленинчи партияга, Совет чазакка болгаш маадырлыг бүгү совет улуска ханызы-биле өөрүп четтиргениң МАРН Төп Комитединиң, МАР-ның чазааның болгаш бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден эш Ю. Цеденбал илереткен.

Эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязының МАР-га албан ёзу-биле найыралдыг ажы-чоруунуң үезинде 1966 чылда МАР биле ССРЭ-ниң аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажыр дугайында керээге ат салганындан эгелээш моол-совет харылзаалар бодунуң хөгжүлдезиниң шыпар талазы-биле чаа чадазынче шилчээнин бис сеткил ханышкын-биле демдеглеп турар бис деп илеткелчи онзалап шыйган.

Моолдуң күш-ажылчы чону моол-совет найыралдың, социализмниң өске-даа чурттарының улустары-биле найыралдың болгаш акы-дуңмалышкы ёзулуг ыдыктыг тугунга кызыгаар чок шынчы боор келген болгаш мыдыг боор артар-даа деп, эш Ю. Цеденбал чугаалаан. Социалистиг чурттарның чаңгыс эвин чайгылыш чок быжыглаарын, политика, экономика, эртем-техника болгаш культура дээш өске-даа адырларга оларның-биле сырый дем каттыштырылгазын калбартырын болгаш ханыладырын бис бодувустуң интернационалчы хүлээлгевис деп көрүп турар бис.

МАР-га социалистиг тургузуушкунну доозар талазы-биле партияның программылыг сорулгаларын чедиишкинниг боттандырары, МАР-ның экономиктиг демиселдери өске-даа акы-дуңма чурттар-биле дең кылдыр хөгжүдери өске социалистиг чурттар-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле бистиң чурттуң аразында улам улуг экономиктиг чоокшулажышкынның болгаш политиктиг сырый каттыжыышкынның оруктарынга, ук чурттар-биле ажыл-агый харылзааларын бүгү хемчег-биле калбартырының болгаш ханыладырының оруктарынга болдунуп болур деп бистиң партия санап турар.

Социализм, демократия, депшилге күштери бөгүн кажангызындан-даа артык быжыккан. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкин күрээлеңнери улам сырый каттышкан. Делегей хөгжүлдезинге шиитпирлиг салдар чедирип турар делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының күчүзү хемчээл чок улгаткан. Аңаа коммунистерниң ленинчи партиязы — СЭКП болгаш чырыткылыг келир үеже кижи төрелгетенге бүдүрелдиг орук изеп берип, тайбың биле социализм херээниң тиилелгези дээш эвес сорулгалыг, шудургу демиселди ам чартык чүс чыл дургузунда чорудуп келген Советтерниң индур улуг чурту кезээде кол рольдуг боор келген болгаш боор-даа турар. Делегей социализмниң чаңгыс эвин болгаш күчүзүн улам ыңай быжыглаарынга, тайбың биле делегейниң айыыл чок чоруун быжыктырарынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, «Улустар аразынга тайбынчы быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады эш Леонид Ильич Брежнев бодунуң хуузунда кайгамчык улуг ачы-хавыялыг.

МАР биле Совет Эвилелиниң аразында марксист-ленинчи партияларывыстың аразында акы-дуңма найыралдың, үре-түңнелдиг бүгү талалыг кады ажылдажылгавыс, улам өзүп, быжыгып турары Леонид Ильич Брежневтиң ады-биле холбаалыг.

Моол улустуң социалистиг чаалап алышкыннарын камгалаар, делгереңгейжидериниң, СЭКП биле МАР-ның аразында, ССРЭ биле МАР-ның аразында акы-дуңма найырал харылзааларын быжыглаарының херээнге, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң улам сырый каттыштырарының, тайбыңның, бүгү-ниити айыыл чок чорукту быжыктырарының херээнге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң шылгараңгай ачы-хавыязын бедииби-биле үнелээш, МАР-ның Улустуң Улуг Хурал Президиуму Леонид Ильич Брежневке «Моол Арат Республиканың Хүндүлүг хамаатызы» деп бедик атты тыпсыр, ооң-биле катай аңаа «МАР-ның Хүндүлүг хамаатызының Алдын Сылдызын» хүлээдип бээр шиитпир үндүргенин бо бедик ындырден дыңнадыры меңээ өөрүнчүг-дүр деп, эш Ю. Цеденбал демдеглээн.

Л. И. Брежневке «Моол Арат Республиканың Хүндүлүг хамаатызы» атты тывыскаанывыс-биле бодунуң шынчы өңнүү — маадыр совет улуска, ооң ленинчи партиязынга болгаш Совет чазакка моол улустуң шынап-ла ынак, хүндүткелдиг сагыш-сеткилин илергейлеп тур бис. Улустарывыс биле чурттарывыстың бузулбас найыралдыг, акы-дуңма эвилелдиг, быжыгып турар харылзааларының илереди, планетавыстың бүгү кижилериниң аас-кежии, чаагай чоруу дээш Силерниң чаагай үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгаңарга МАР-ның бүгү ажылчы чоннарының өөрүп четтиргениниң илереди база ол болгай, эргим Леонид Ильич деп, Ю. Цеденбал чугаалаан.

Узун назылап, каң-кадык чурттаарыңарны болгаш социа-

(Уламчызы 2-ги арында).

ССРЭ биле МАР-ның аразында дугуржулгага ат салган

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Чазак бажыңынга ноябрь 27-де Совет Эвилели биле МАР-ның аразында экономиктиг кады ажылдажылганы улам калбартырынга холбашкан айтырыгларның талазы-биле дугуржулгага ат салган.

Совет партия-чазак делегациязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков биле МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Д. Майдар дугуржулгага ат салган.

Ат салып турда аңаа турганнар:

Совет таладан — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязының кежигүннери.

Моол таладан — МАРН ТК-ның Бирги секретары, Улустуң Улуг Хурал Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, Улустуң Улуг хуралының депутаттары, чазак кежигүннери, өске-даа албан кижилери.

УЛАН-БАТОР. Ноябрь 26. МАРН-ның III съездизиниң Моол Арат Республиканы чарлааанының 50 чыл оюнга туразааткан МАРН ТК-ның, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының байырлыг хуралы. (Үстүнде чурукта: президиумда).

Адаанда чурукта: СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке «МАР-ның Хүндүлүг хамаатызының» Алдын Сылдызын тывыскаанынга таварыштыр МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хурал Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбалдың байыр чедирип турары. (Чуруктарны фототелеграф дамчыштыр хүлээп алган)

БАЙЫРЛААЛДА ХҮЛЭЭП АЛЫШКЫН

УЛАН-БАТОР. МАРН-ның III съездизиниң болгаш Моол Арат Республиканы чарлааанының 50 чылын холбаштыр МАРН Төп Комитеди, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлели бурунгу хүн байырлаалдың хүлээп алышкынын тургускан.

Хүлээп алышкынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, совет партия-чазак делегациязының кежигүннери, МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш МАРН ТК-ның Политбюро кежигүннеринге кандидаттар, МАР-ның чазааның кежигүннери, Моолдуң партиязының болгаш күрүнезиниң өске-даа көскү ажылдакчылары, партияның болгаш революстуг демиселдиң хоочуннары, Моол улусчу армияның шериг начальниктери, күш-ажылдың мурнакчылары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, совет специалистер олурушкан.

Эштер Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбал найыралдың дашкаларын көдүрүп, чүве чугаалаан.

Хүлээп алышкын чүректиң ханызындан байдалга болуп эрткен.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ БАЙДАЛГА

Моолдуң Араттың революстуг партиязының III съездизиниң 50 чылынга болгаш Моол Арат Республиканы чарлааанының 50 чылынга холбаштыр МАР-ның ССРЭ-де элчини Х. Банзрагч бурунгу хүн хүлээп алышкын тургускан.

Хүлээп алышкынга совет таладан эштер К. Т. Мазуров, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы М. А. Яснов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. В. Смирнов, ССРЭ-ниң Министрлери, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң харысалгалыг ажылдакчылары, көскү шериг начальниктер, Совет-моол найырал ниитилелиниң, өске-даа хөй-ниити организацияларының удуртукчулары чораан.

МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, МАР-ның парламент бөлүүнүң даргазы, Моол-совет найырал ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Д. Цэвэгмид баштадыр тайбыңның болгаш найыралдың моол организациялар федерациязының болгаш Моол-совет найырал ниитилелиниң делегациязы хүлээп алышкынга келген.

Даштыкы күрүнелерниң Совет Эвилелинде дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары аалчылар аразынга турган.

Хүлээп алышкын чүректиң ханызындан акы-дуңма найыралдың байдалынга эрткен.

А. Н. КОСЫГИН ЛИПЕЦКИГЕ ЧОРААН

ЛИПЕЦК. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин Новолипецкиниң металлургия заводунуң болгаш «Главлипецкстройнуң» удуртукчулары-биле Липецкиге чоруп тура чөвүлел хурал эрттирген. Ниити кислород-конвертор цехин бо чылдың декабрьда ажыглаалга кииреri-биле болгаш заводту улам ыңай калбартып, хөгжүдери-биле холбаалыг тодаргай айтырыгларны чугаалашкан. Тудугнуң шыкарын бедидеринче, металлургтарның ажылдаарынга эң таарымчалыг байдалдарны тургузарынче онза кичээнгейни салган.

Цехти хүлээп бетинде — декабрьның баштайгы чартыында ажыглаалга кииреriн тудугжулар болгаш металлургтар бүзүредип чугаалааннар.

Новолипецк заводунуң Культура бажыңынга тудугжуларның, металлургтарның болгаш областың партия, ажыл-агый активиниң хуралы болган. Чыыш-биле уткуттурган А. Н. Косыгин хуралга чүве чугаалаан. Иштики болгаш даштыкы политиканың талазынга партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш оон Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң шуут бодунуң аажок улуг ажыл-чорудулгазының дугайын ол чугаалаан. Чуртка үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйның болгаш тудугнуң хөгжүдериниң кол айтырыгларынга А. Н. Косыгин доктаап, Липецк областың ажылчы чоннарының мурнунда турар сорулгаларга доктааган.

Эш А. Н. Косыгин бурунгу хүн Липецкиден Москвага ээп келген.

(СЭТА).

СОЦИАЛИЗМНИҢ, НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ ТАЙБЫҢНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

(Уламчызы. Эгези 1-ги арында).

лизм биле коммунизм херээнин тиилелгези дээш, чер кырынга быжыг тайбыңны тургузары дээш могаг чок, бүгү талалыг ажыл-чорудулгаңарга чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болурунарны чүректиң эң ханызындан йөрээп күзээрин чопшээреп көрүңер, эргим эш Брежнев.

Моол Арат Республика социал чаартылганың чартык чүс чыл оруун эрткеш, бүгү делегейге сурагжаан, тайбыңга ынак социалистиг күрүне болу берген. Делегей харылзааларының системазынга ол төлептиг черин ээлеп, делегейниң улустарынга үнелеңдип, хүндүледип турар.

Совет Эвилели-биле болгаш социализмниң өске-даа чурттары-биле чаңгыс эптиг, дем каттыштырып ажылдап турганы, МАР ханызы-биле улусчу, аңгызының туружун барымдаалаан даштыкы политиканы чайгылыш чок чорудуп, Азияга база бүгү делегейге тайбыңның, айыыл чок чоруктуң херээн идепкейлиг камгалап турар деп, Ю. Цеденбал чугаалаан.

Делегейге күштер деңзигүүрүнүң социализмге ажыктыг өскерилгени, социалистиг дем каттыжырыга чурттарының тайбыңга ынак, идепкейлиг, чайгылыш чок политиказы, тайбың дээш оларның дугуржуглуг, алыс сорулгалыг күжениишкиннери делегей байдалын ниитизи-биле экижидеринче угландыр үндезини-биле өскертирип чедип ап болур боттуг арганы херек кырынга тургускан. Делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырары бөгүн делегей хөгжүлдезиниң тодарадыкчы барымдаазы болу берген.

Бүгү-ниити айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш улустарның тайбың дээш демиселиниң идепкейжидериниң эң чугула фактору СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан боттуг тайбың программазы болу берген. Тайбың программазын чедиишкинниг боттандырып келгениниң ачызында социализм чурттарының каттышкан күжениишкиннери биле Европага политиктиг байдалды экижидеринге, чер кырынга тайбыңның салым-чолунга хамааржылгалыг амгы үениң кол-кол айтырыгларын шиитпирлээринге улуг депшилге чедип алдынган.

Делегейге, дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын улам ханыладырының херээнге совет-американ харылзааларының экижип турары онза чугула ужур-дузалыг. Амгы үениң кол-кол айтырыгларын шиитпирлээри Совет Эвилели биле АКШ-тың аразында харылзааларның экижип турары онза чугула ужур-дузалыг. Амгы үениң кол-кол айтырыгларын шиитпирлээри Совет Эвилели биле АКШ-тың аразында харылзажылгаларның байдалындан улуг хамааржылгалыг деп чүве черле билдингир. Оларның политиказы болгаш алыр хемчеглери делегейниң бүгү байдалынга улуг салдарлыг. Совет-американ харылзааларыны улам калбартырынга база бир чугула базым СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың президентизи Дж. Фордтуң аразынга чоокта чаа Владивосток девискээринге ажыл-иш хуузунда эрттирген ужуражыышкын болган. Ол ужуражыышкынның түңнелдери база-ла ооң мурнунда дээди деңнелге эрткен совет-американ чугаалажыышкыннарының түңнелдери дег, бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарынга, делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырарынга, ядролуг дайын болу бээриниң айыылын кошкадырынга болгаш ындыг чер сегленирин шеглээринге дуза чедирип турар деп, эш Ю. Цеденбал оон ыңай чугаалаан.

Маңаа холбаштыр бистер тайбың болгаш чер кырынга ыржым шөлээн чорук дээш ленинчи даштыкы политиканы боттандырып чорудар талазы-биле СЭКП ТК-ның, ооң Политбюрозунуң болгаш эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын, шудургу, канчаар-даа аажок улуг күжениишкиннерин бүрүнү-биле деткип, изии-биле чүүлдүгзүнүп турарывысты база катап илергейлеп тур бис.

Бо үениң делегей амыдыралының эң-не чугула айтырыгларының бирээзи болза, Азияга тайбыңны болгаш доктаамал турум чорукту хандырары болур. Моол Арат Республика Азияга ылаптыг тайбыңче чүткүп, дипке айыыл чок чоруктуң быжыг үндезинин салыр дээш демисежип турар.

Делегей аренезында херек кырында боор турар өскерлиишкиннерни ап көөрге, чер бөмбүрзээниң бо кезээнде тайбыңның перспективазы дыка экижээн деп бадыткап болур. Кол чүүл болза, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының чорудулгазын ханыладып база шептередип, Азия күрүнелериниң аразынга бот-боттарын билчир чорукту болгаш бүзүрежилгени быжыглап, тайбың кожа-хелбээниң харылзааларын калбаа-биле хөгжүдүп тургаш, бүгү Азияда байдалды бүрүн чогумчудары, ону доктаамал турум тайбыңның болгаш кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганың диви болдулары болур-дур. Күрүнелер аразында харылзаа-холбааның ниити демократтыг принциптеринге үндезилээш, коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузарының талазы-биле Совет Эвилелиниң идип үндүрүп келген идеязы бо сорулгаларга эң-не долузу-биле дүгжүп турар. Коллективтиг айыыл чок чорук дээш демисел безин ук диптиң амыдыралында дээштиг фактор боор бар чыдар.

Коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузарының идеязы бодунуң боттуг шынчызы-биле болгаш хаара тудуп турар айтырыгларының калбаа-биле Азияга быжыг тайбыңны доктаадып тургузарынга сонуургалдыг күрүне бүрүзүнүң инициативазынга делгеми ажылдап турар болганы-биле улуг үнелиг. Сөөлгү чылдарда айыыл чок чоруктуң айтырыын ниити болгаш кезиктээн шиитпирлээринче хамаарыштыр янзы-бүрү идеялар тыптып келген, олар дыка хөй чүүлдерге совет идея-биле дүгжүп турар.

Кедизинде барып кайы-кайызынга таарыжыр шиитпирлерни ажылдап кылыр сорулгалыг коллективтиг күжениишкиннерге болгаш дилеп тывыышкыннарга идепкейлиг киржиринге Моол Арат Республика белен боор турар. Коллективтиг тайбыңны доктаадып тургузары чаңгыс угда бүдүре каавтар чүүл эвес деп чүвени бис бүрүнү-биле билип турар бис. Ол чорук диптиң бүгү күрүнелериниң, делегейниң тайбыңга ынак шыдамык болгаш чүткүлдүг шудургу күжениишкиннерин негеп турар.

Бо талазы-биле бистер Азияга быжыг тайбыңны хандырары дээш демиселге Азияның улуг күрүнези боор Кыдат Улус Республиканың киржиринге байыр чедирер ийик бис. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының чорудулгазынга, диптиң чурттарының аразынга бот-боттарын билчир болгаш бүзүрежир чорукту быжыглаарынга КУР-нуң болгаш өске-даа Азия күрүнелериниң идепкейлиг боттут киржилгези хамыктың мурнунда тайбыңның херээнге, улустарның, ылаңгыя кижи төрелгетенниң чартыындан хөйү чурттап турар Азияда улустарының айыыл чок чоруунга ажыктыг болур ийик. Ындыг болзажок дайынның болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң херээлен чыдар олгалары хевээр арттырарынче болгаш чидиглендирерийинче угланган Пекинниң политиказы болгаш практиктиг хөделиишкиннери тайбыңның болгаш улустар аразының айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга үндезини-биле чөрүшкек боор турар-дыр.

Марксизм-ленинизмден бүрүнү-биле чарлып чоруткан кыдат удурткулганың антисоциалистиг, чонга удур угланыышкынының үндезининде улуг күрүнезирек шовинизм болгаш баштың болукссаар магнайзырак чорук туруп турар. Тускай догуннаан хамаарышпас бүрүн эргелиг социалистиг моол күрүнеге хамаарыштыр Пекинниң экспансионисчи ээзэргек политиказын бис шиитпирлиг буруу шаап турар бис.

Моол Арат Республика бодунуң мурнуу чүкте кожазы — Кыдат Улус Республика-биле харылзааларны чогумчудары дээш, улуг кыдат улус-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы катап тургузары дээш чайгылыш чок туржуп турар. Бистиң бо принципиалдыг туружувус МАРН-ның XVI съездизинге тодараттынган, ынчангаш ол турушу өскерлиш чок боор артып турар.

Бистиң партиявыс болгаш чазаавыс акы-дуңма социалистиг күрүнелерниң политиктиг, экономиктиг болгаш шериг кады ажылдажылгазын могаг чокка быжыглаар чорукту бодунуң эң чугула сорулгазы кылдыр көрүп турар. Бистер тайбыңның болгаш улустар аразының чавырлыышкынының дайзыннарының өжээннинг дымзенмишкиннеринге хамаарыштыр бедик серемчилеливисти кадагалап камгалаар, антиимпериалистиг болгаш тайбыңга ынак бүгү күштерниң идегежип каттыжарынга бүгү демчег-биле дузалаар ужурлуг бис.

Лениниң алдарлыг партиязы — СЭКП-биле болгаш акы-дуңма өске-даа партиялар-биле кады бистиң партиявыс делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эви быжыглаары дээш, марксизм-ленинизмниң принципиалдыг үндезининге оларның күрээ-ленинге улам ыңай сырый каттыштырары дээш өскерлиш чок туржуп турар. Бистиң партиявыс марксисчи-ленинчи улуг өөредигниң арыг-шынчы чоруу дээш, империализмниң идеологтуг халдаашкыннарынга удур, антикоммунизмге болгаш ооң эң чуттуг чепсээ болур антисоветизмге удур шиитпирлиг демиселди моон соңгаарда чорудар апаар.

Түңнелинде эш Ю. Цеденбал мынча дээн.

Бистиң партиявыс марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге чаныш-сыныш чок шынчы чоруунуң ачызында, Маркстың, Энгельстиң болгаш Лениниң улам тиилеп турар тугун бедик тутпушаан, марксисчи-ленинчи теорияны чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдеринге, делегей социализминиң күчүзүн быжыглаарынга, тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселге шиитпирлиг салыышкынны киирип турар Совет Эвилелиниң улуг Коммунистиг партиязының бүгү делегейге төөгүлүг дуржулгазын үргүлчү өөренип келгениниң ачызында бодунуң ажыл-чорудулгазынга чедиишкиннерни чедип ап келген.

Чаа амыдыралды тудуп тургузар дээш демиселге МАРН-ның ажылчы чоннары боттарының аңгы талазычың акы-дуңмалары-биле — улуг Совет Эвилелиниң болгаш социализмниң өске-даа чурттарының улустары-биле, кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үези дээш бүгү-ле демиселчилер-биле кады чаңгыс одуругга чоруп келген болгаш моон соңгаар-даа чайгылыш чокка чоруур апаар.

(Ю. Цеденбалдың илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнааш болгаш адыш часкаашкыннары-биле үзе кирип турган.)

• • •

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке сөс берген. Хуралдың киржикчилери ону диңмиттиг, үр адыш часкаашкыны-биле уткаан. СЭКП-ге болгаш МАРН-га, бузулбас моол-совет найыралга алдар болдурган йөрээлдер салдынып турган.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Цеденбал!
Моолдуң Араттың революстуг намының Төп Комитединиң хүндүлүг кежигүннери!
Улустуң Улуг хуралының хүндүлүг депутаттары!
Эргим өңнүктер!

Бөгүн кайгамчыктыг хүннү демдеглеп турар-дыр бис. Бежен чыл мурнунда моол улус бодунуң Революстуг намының удуртулгазы-биле Моол Арат Республиканы тургузуп, чаа, социалистиг амыдырал дээш демиселге Совет Эвилелиниң улустары-биле кожа туруп алган.

Силерниң чартык чүс чыл дуржулгаңар революстуг бодалдың болгаш ажыл-чорудулганың улуг чаалап алыышкыны болуп турар. Чогум-на харын маңаа силерниң чериңерге, чамдык совет республикаларга ышкаш, капитализмни ойлаш, социализмче шилчиишкин дугайында В. И. Лениниң идеязы херек кырында боттанган. Делегейниң ниитилел хөгжүлдезиниң депшилгезинге моол коммунистерниң болгаш моол улустуң аажок улуг салыышкыны харын ол болган.

МАРН-ның III съездизи чурттуң хөгжүлдезиниң чиңгине угланыышкынын—социализмче угланыышкынны тодараткан үеден бээр бежен чыл эрткен-дир. Съездиниң салган төөгүлүг сорулгазын боттандырбышаан, моол коммунистер социализмниң эрге-ажыктарын, ооң делегей туруштарын ниитизи-биле камгалавышаан, ниити херек дээш бедик харысалганы медереп билир чорукту кезээде көргүзүп келген.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының улустары, марксисчи-ленинчи идеалдар дээш, социал депшилге дээш бүгү демиселчилер силерниң алдарлыг юбилейиңерни ниити, интернационалчы байырлал кылдыр көрүп турары ынчангаш черле дүрүм ёзугаар чүүл болур-дур, эргим эштер.

Бистерге, Совет чурттуң төлээлекчилеринге бо кайгамчыктыг байырлалда силерниң-биле кады турары улуг өөрүшкү-дүр. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың мурнундан, бистиң бүгү улузувустуң мурнундан моол улуска, моол коммунистерге республиканың тургустунганының 50 чылы-биле чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур бис.

Социалистиг тургузуушкунуң кол күжү — улам өзүп орар моол ажылчын аңгыга, индустрияны көдүрүп, бойдус байлактарын тып, оларны улус ажыл-агыйынга бараан болдуруп, чуртун чаа ёзу-биле чаартып тургузуп турар бүгү кижилерге байыр чедирип тур бис.

Моолдуң күш-ажылчы араттарынга, чурттуң экономиказының чаңчылчаан болгаш кончуг чугула адырын, көдээ ажыл-агыйны чаа бедикче көдүрүп, хөгжүдүп турар бүгү кижилерге байыр чедириишкинниң сөстерин бараалгадып тур бис.

Моол интеллигенциязынга, моол эртемин хөгжүдүп, культураның үнелиг чаа чүүлдерин тургузуп, өзүп орар салгакчыларны өөредип болгаш кижизидип турар бүгү кижилерге, кижилерниң кадыкшылын дугайында сагыш салып турар кижилерге байыр чедирип тур бис.

Эргим өңнүктер! Моолдуң Араттың революстуг намының Төп Комитединиң Бирги секретары, Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы эш Ю. Цеденбалдың ханы утказыг, чырыткылангчак, бүзүрелдиг фактылар-биле долдурган илеткелин чап-чаа дыңнадывыс. Феодализмниң кинчибегинден хосталга дээш, бодунуң хамаарышпас чоруун бадыткаар дээш бүгү ниитилелдиң амыдыралының байдалдарын боттуу-биле чаартыры дээш моол улустуң демиселиниң дириг төөгүзү бистерниң мурнувуска көстүп келген ышкаш кылдыр сагындырып турду.

Социализмни тургузарынга кончуг чугула болган харын-даа кончуг берге үе-чадаңы эрткен болгаш чедиишкиннер-даа эрткен-дир силер деп чүве илеткелден илдең болду, эштер.

Көдээ ажыл-агыйга болган ханы чаартылгаларны моол коммунистер сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар дээрзи биске билдингир. Күш-ажылчы кооперативтер кылдыр каттыжып алгаш, шаг-шаандан бээр малчын чораан кижилер—араттар көдээ ажыл-агыйның эң чаа машиналарын, мал болгаш чер ажылының амгы үедеги технологиязын шиңгээдип ап турар-дыр.

Ооң-биле чергелештир силерниң чуртуңар улуг үлетпүр бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезиниң бир-ле эвес дуржулгазын база чедип алган. Индустриалдыг Дархан, Эрдэнэттиң чаа дагруда арыглаар комплекизи, Шарын-Голдуң хөмүр-даш бүдүрүлгелери бөгүн силерниң чоргаарадылдыңар апарган.

Эртемниң хөгжүлдезиниң, национал социалистиг культураның чечектелиишкининиң дугайын онзалап, улусчу Моолдуң база бир кайгамчык улуг чаалап алыышкыны кылдыр чугаалаары кузенчиг-дир. Чоннуң аразындан үнген интеллигенцияның улуг отряды чуртта өскен. Моолдуң Эртемнер академиязы ажылын уттап болгаш каттыштырып турар моол эртемденнерниң хөй-хөй шинчилделери калбак сурагжаан. Кадык камгалалынга болгаш чырыдыышкынга ёзулуг революция болган.

Ол бүгү кайгамчыктыг чедиишкиннерге, моол черде ол кайгамчыктыг чаартылгаларга канчап өөрүвес боор!

Моол коммунистерниң кылган аажок улуг чогаадыкчы ажылын Моолдуң бүгү өңнүктери ханы хүндүткел болгаш сеткилиниң ханызындан өөрүп көрүп турар. Социализм хандамырындан амыдыралчы херээ болу берген кижилерниң салгалдарын, медерелдиг болгаш ажыл-ишче ынакшын кижилерин, ёзулуг патриоттарны болгаш интернационалчыларны нам кижизиткен. Ажылчы чоннарның эң дээре төлээлекчилерин бодунуң хүрээлеңинге шилип албышаан, ол нам чурт-биле кады өскен болгаш чадыгып келген. Социализм дээш демиселдиң бүгү үе-чадазынга ооң политиказы чонга бараан болурунга, оон эрге-ажыктарынга чагыртып келген. Моолдуң Араттың Революстуг намының, моол улустуң шынчы оглу, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы эш Ю. Цеденбал баштаан ооң Төп Комитединиң бедик ат-алдарының үндезини харын мында болуп турар.

Эргим өңнүктер! Моолдуң амыдыралында кайгамчыктыг хүннү бөгүн байырлавышаан, бистиң чурттарывыстың улустары кезээде акы-дуңмалыышкылар болуп, бүгү чүүлдер талазы-биле чаңгыс аай бодалдарлыг болуп, бот-боттарынга дузалажып келгенин арыг сеткил-биле чугаалап болур бис.

Бистиң найыралывыстың чыл демдеглели хөй-хөй алдарлыг арыннарлыг. Моон мурнунда-даа үелерде ышкаш, моол революцияның эрес-дидим баштыңчызы Сухэ-Батор-биле Владимир Ильич Лениниң төөгүлүг ужуражыышкынының дугайында сактыышкын бистерниң шуптувуска онза эргим үнелиг. Хол-холдарывыстан туттунчуп алгаш эрткен улуг оруувус харын ол ужуражыышкындан эгелээн.

Барон Унгерниниң ак-гвардейжи дээрбечилеринге удур моол ховуларга дем каттыштырган тулчуушкуннар сагыш-сеткилден кажан-даа арлып читпес. Халхин-Голдуң маадырлыг төөгүзүн база утпас бис, моол черге халдаарын оралдажып келген япон милитаристерге өлүмнүг ойтур шавыышкынны ынчан совет болгаш моол дайынчылар берген. Кыдаттың дыка улуг кезиин эжелеп алган турган империалистиг Квантуң армиязын бистиң чурттарывыстың солдаттары 1945 чылда хол-холдарындан туттунчуп алгаш чылча шаап, Азияның улустарының хосталгалыг демиселинге күчүлүг деткимчезин көргүскен.

Чаа амыдыралды тургузарда боттарының моол акы-дуңмаларынга совет кижилер дузалажып турар. Боттарының ээлчээнде моол эштер биске база дузалажып турар. Ынчаарга ол дузаламчы артыкшылдың уламындан болбайн турар-ла болгай. Боттарывыска база негеттинип турар чүүлдерни бот-боттарывыска ак сеткилдиг хуваажып турар болгай бис. Совет эрге-чагыырганың баштайгы, берге чылдарында безин моол улусту деткивишаан, совет кижилер харын ынчалдыр кылып турган болгай.

Моол өңнүктер база шак ынчалдыр кылып келген. Аар-берге шылгалдаларның үезинде, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында, ону бистиң улузувус онза медереп билген. Тодаргай бөрүмдаа мындыг. 1943 чылда, фашистиг эжелекчилерге удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарның изиг-тулук үезинде, Маршал Чойбалсан баштаан моол делегация фронтуга чедип келген. Моол ажылчы чоннарның чыгган акша-хөреңгизи-биле тургускан танкылар колоннан Совет Армияга ол делегация дамчыдып берген. Ындыг чүве кажан-даа уттундурбас, эштер!

Совет Эвилелиниң болгаш Моол Арат Республиканың аразында харылзаалар бөгүн бүгү делегейниң мурнунга бот-бодунуң чедиишкиннеринге ниити сонуургал сиңниккен социалистиг хевирниң харылзааларының үлегер-чижээ болуп турар.

Деңэргелиг эвилелдежилгениң быжыг үндезиннери 1921 чылдың ленинчи керээзи-биле салдынган турган. Дузалажылга дугайында 1936 чылдың протоколун, 1946 чылдың Эвилел керээзин чаагай сөстер-биле сактып турар бис. Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээге эш Цеденбал-биле кады 1966 чылда маңаа Улан-Баторга, СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың даасканы ёзугаар ат салыр алдарлыг болган мен, ол херээ бистиң чурттарывыстың халбак ажыл-агыйжы харылзааларынга-даа, социалистиг Моолдуң кызыгаарларын дээп болбас чоруунга-даа, Азияга тайбың болгаш чаагай кожа-хелбээ турар чоруунуң эрге-ажыктарынга-даа идепкейлиг бараан болуп турар.

Эргим эштер! Акы-дуңма совет-моол кады ажылдажылганы хөгжүдериниң айтырыглары бистиң партиявыстың ТК-зының Политбюрозунуң болгаш Совет чазактың эң-не кол кичээнгейинге кезээде туруп келгенин силерге чугаалап болур мен. Социализм дээш демисел талазы-биле бистиң эң хоочун соратниквис улусчу Моол-биле найырал — ол дээрге бистерге, совет кижилерге, алдарның болгаш интернационалчы хүлээлгениң херээ.

ССРЭ-ниң болгаш Моолдуң акы-дуңма улустарының сырый харылзаалары байлак болгаш хөй янзы хевирлерлиг. Ол харылзаалар улуг, биче муң-муң тодаргай ажыл-херектерде боттанып сиңниккен дээрзин силер-биле чаагай сеткил ханыышкынныг чугаалап болур бис.

Бистиң ийи партиявысты эш-ёзузунуң чарылбас харылзаалары каттыштырып турар. Чаа амыдырал тургузуушкунуңуң дуржулгазын солчуру, идеологтуг болгаш партийжи, организастыг ажылдың айтырыгларынга кады ажылдажылга, делегей аренезынга ажыл-чорудулганы деңнештирери — ол-ла бүгү чүүлдер силерниң-биле бисте шагдан бээр амыдыралдың турза чогуур норма-чижээ болу берген. Профэвилел, херээжейнер, аныктар болгаш өске-даа массалыг организацияларның үргүлчү харылзажылгалары база кады ажылдажылгазы бистиң чурттарывыстың он-он муң ажылчы чоннары бот-боттары-биле үргүлчү-нүң дириг харылзаалыг болган турарынга чедирген, ооң уламындан бистиң найыралывыстың ханы дазылдары улам быжыгып турар.

Хөй-ниити организацияларының дугайын чугаалап тура, бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларны хөгжүдеринге чугула роль онаажып турары ол организацияларның бирээзин сагынмайн барып шыдавас-тыр мен. Моол-совет найырал ниитилелин ынчалдыр чугаалап турарым ол. Моол Арат Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразынга найыралды база кады ажылдажылганы быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринге улуг ачы-хавыяалыг болуп турары дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму ол ниитилелди Улустарның найыралы орден-биле шаңнааныы силерге өөрүшкү-биле дыңналып тур мен, эштер.

Ол шаңнал—бистиң чурттарывыстың болгаш улустарывыстың акы-дуңма кады ажылдажылгазы улам ханы болгаш янзы-бүрү талаларлыг болган турарынга изиг бериип турар Моол Арат Республиканың бүгү хамаатыларын бистиң хүндүткел-биле көрүп турарывыстың болгаш оларга өөрүп четтиргенивистиң демдээ болур. Моол-совет найырал ниитилелиниң удуртукчулары болгаш активчилери, чүректиң ханызындан байырны хүлээп ап көрүңер, эштер.

Экономиктиг харылзааларны хөгжүдерин онза чугула ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарывыс билдингир. Маңаа ол дугайын эш Цеденбал бүзүрелдиг болгаш чырыткылаңдыр чугаалады. Ол харылзаалар улам-на идепкейлиг калбарып турар. Бистиң чурттарывыстың аразында бараан саарылгазының хемчээли чайгылыш чок өзүп орар. Ам силерден чүгле силерниң мал ажылыңарның чаңчылчаан продукциязын—эътти, дүкту болгаш оон-даа өскелерин эвес, харын силерниң чаа үлетпүр бүдүрүлгелериңерниң кылыгларын болгаш үнелиг минералдарыңарның чамдык хевирлерин база ап турар бис. Үлетпүр деригледеринге, көдээ ажыл-агый машиналарынга, автомобильдерге, массалыг хереглел бараанынарынга силерниң негелде-херегледериңерни болдунар-ла аргазы-биле улам долу хандырар дээш боттарывыстың талавыстан чүткүл салып турар бис. Кур черлерни шиңгээдип алырда, мал ажылының улуг ажыл-агыйларын, амгы үениң фабрикаларын болгаш заводтарын, чаа чурттарга районнарын тургузарда Совет Эвилели Моолга деткимче көргүзүп турар.

Акы-дуңма Моолдуң экономиктиг хөгжүлдезинге Совет Эвилелиниң көргүзүп турар деткимчезин улус ажыл-агыйын дүрген хөгжүдериниң болгаш ажылчы чоннарның чаагай байдалын улам көдүрериниң талазы-биле чурттуң мурнунда турар сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээрде силерге дузалаар дээрзин бистиң партиявыс болгаш бистиң бүгү совет улузувус барымдаалап турар.

Маңаа эш Цеденбалдың чугаалааны ышкаш, силерниң инженерлериңер болгаш техниктериңер-биле кады МАР-да хөй бөлүк совет специалистер ажылдап турар. Моол эштерниң үнелеп турарын ёзугаар алырга, олар ак сеткилдиг, долу бериилделиг ажылдап турар болду. Бо таварылганы ажыглап алгаш, МАР-ның чазааның дилээн ёзугаар акы-дуңма Моолда турар бодумнуң ада-чурттугларым бистиң партиявыстың бүзүрээни интернационалчы хүлээлгени моон соңгаар-даа алдарлы-биле күүседирин оларга күзээр-дир мен.

Бүдүрүлгениң кооперастаарының айтырыынче болгаш бистиң чурттарывыстың улам ыңайгы экономиктиг чоокшулажыышкынынче эш Цеденбал бодунуң илеткелинге кичээнгей салды. Ол шынап-ла улуг болгаш чугула херек. Бир демниг ажыл-иш ниити ажыкты бээри чигзиниг чок болгай.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелинде силерниң чуртуңарның ажыл-чорудулгазы, Социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазынга ооң киржилгези улам-на чугула ужур-дузалыг боор бар чыдар. Акы-дуңма чурттар-биле кады ажылдажылганың чаа хевирлери Моол Арат Республика бодунуң иштики курлавырларын улам үре-түңнелдиг ажыглаарынга, экономиказы, эртемни болгаш культураны хөгжүдеринге депшилгелиг чаа бедиктерни алырынга дузалаар деп диди чугаалап болур.

Эштер! Совет-даа, моол-даа коммунистер боттарының эң чугула сорулгазы болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринге болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге үндезилээш ажылчы чоннарның чаагай чоруун көдүрери болур деп санап турар. Бистиң XXIV съездивистиң шиитпирлери олче угланган, силерниң XVI съездиңерниң шиитпирлери база ындыг угланыышкынныг боор турар.

Бүгү-ле шиитпирлериңерниң амыдыралга боттанган турарын сеткиливис ханызындан силерге күзеп тур бис, эргим эштер!

Эштер! Бистиң улузувустуң ажыл-херектериниң дугайын четчири-биле билир болгай силер. Силерниң парлалгаңар, радио болгаш телевидениеңер Совет Эвилелиниң амыдыралының бүгү талазын найыралчы ёзу-биле делгереңгей болгаш шын чырыдып турар болгай. Ооң ужурундан ол темаже делгереңгейи-биле доктаары албан эвес боор. Ажыл-херектеривистиң хемчээлдери аажок улуг болгаш янзы-бүрү боор турар. Бо беш чылдың планын төлептиг күүседип дээр дээш совет кижилер күжениишкинниг ажылдап турар дээрзин демдеглеп каайн.

Совет улус чаңгыс эптиг, ол бодунуң Коммунистиг партиязын долгандыр сырый каттышкан. Партияның Төп Комитединиң кыйгырыгларынга харыы кылдыр хоорайларның болгаш көдээниң ажылчы чоннары чаа-чаа күш-ажылчы инициативаны илередип турар. Массалыг социалистиг чарыш бүгү чуртта калбарган. Балтикадан Оожум океанга чедир, Совет чурттуң карак четпес бүгү делгемнеринде совет кижилерниң бир демниг ажыл-ижи хайныккан.

Коммунистиг тургузуушкунуңуң өндүр улуг херээ дээш боттарының бедик харысалгалыын бистиң партиявыс болгаш бистиң улузувус билип турар. Бедик идеалдарны амыдыралга боттандырар дээш совет кижилер боттарының күжүн харамнанмас дээрзинге бүзүрецер, эштер. Ол идеалдар дээш Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн, ол дээш бистиң партиявыс демисежип турар, ол дээш бүгү совет улус чурттап, ажылдап турар болгай, хүндүлүг эштер!

Ам делегей байдалының айтырыгларынга допчузу-биле доктаарын чопшээреп көрүңер. Силер, бистиң чоок кожаларывыс, өңнүктеривис болгаш эвилелчилеривис, Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак ленинчи даштыкы политиказының сорулгаларын болгаш угланыышкынын кончуг эки билир болгай силер. Ол чүүлдер бистиң партияның XXIV съездизиниң шиитпирлеринде, Совет күрүнениң албан документилеринде, совет удуртукчуларның чугааларында болур-чогуур долузу-биле илереттинген болгай.

Бистиң даштыкы политиказывыс дээрге тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш, империалистиг агрессияга болгаш дарлалга удур, улустарының эрге-шөлээзин кызагдаарынга удур, чөптүг, демократтыг принциптерге үндезилээш делегей харылзааларын эде тургузары дээш чаныш-сыныш чок демисел-дир.

Бо өндүр-чаагай демиселге бистиң чуртувус-биле, акы-дуңма бүгү социалистиг күрүнелер-биле улусчу Моол хол-холундан дыңзыг тутчуп алган чоруп орарынга алыс шынындан өөрүп турар бис, эргим эштер. Акы-дуңма чурттарның даштыкы политика талазы-биле тазрыштыр тургускан политиказының угланыышкынын тодарадырынга болгаш ону амыдыралга боттандырарынга Моол Арат Республика төлептиг салыышкынын киирип турарын сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис. Амгы үеде делегей аренезынга ооң үнү өткүт болгаш тода, алдар-хүндүлүү-биле дыңналып турар, чүге дээрге ол дээрге тайбыңның болгаш чөптүг чоруктуң үнү-дүр.

Маңаа бир айтырыгга, амыдыралы, ажыл-херээ, салым-чолу Азия дип-биле шуут тудуш холбашкан чурттарның—ССРЭ биле Моол Арат Республиканың кичээнгейинге турбас арга чок айтырыгга доктаар бодаан ийик мен, эштер.

Азия дипке быжыг тайбыңны болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзааларны тургузарының идегелдиг, шын оруу кандыг болурул деп айтырыг азий күрүне бүрүзүнүң тус-тузунда болгаш бүгү чурттарның ниитизи-биле эрге-ажыктарынга хамааржып турар айтырыг болур.

Улустарны бот-бодундан аңгылаар болгаш бот-бодунга хөөн чок болурунче ыдалаар империалистиг политика, ооң даштыкы хевири өскерлип турза-даа, ам-даа үргүлчүлеп турар. Колонизаторларның шаанда тергиилеп турганының үржүктары Азия диптиң чамдык черлеринде ам-даа национал болгаш шажын-чүдүлге талазы-биле өш-өжээн харажырының, бот-боттарынга бүзүрешпес болгаш каразыжар чоруктарның истерин арттырып каан. «Өлүг кижи диригни база кады алгаш баар» деп шаанда чугаалажыры ышкаш, эрткен үениң шак ол бужар артыышкыннары Азияның чамдык чурттарының аразынга харылзааларны чогумчалыг эки хөгжүдеринге шаптыктап турар.

Ынчалза-даа ол дээрге Азияның чурттарының ниити эрге-ажыктары чок, азий улустар бот-боттарын билчип шыдавас дээни ол эвес. Ындыг эвес, эштер. Азияның улустарының тайбыңның болгаш чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынның хоойлуларын ёзугаар чурттаар үе келир дээрзинге быжыы-биле бүзүрээр бис!

Демниг хөделиишкиннерге үндезилээш, Азияга тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарының идеязы — чаа идея эвес-ле болгай. Боттарының төөгүлүг дуржулгазын кичээнгейге албышаан, азий күрүнелер улустар аразынга тайбың, чаагай харылзааларны тургузуп болурунга даянар харылзааларның принциптерин болгаш норма-чижектерин чаңгыс эвес удаа саналдап келген болгай.

Бежен чылдарда Индияның, Кыдат Улус Республиканың болгаш Азияның өске-даа чамдык чурттарының чазактары тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин деткип турарын албан ёзузу-биле медеглээннер. Азияны болгаш Африканы тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың диптери болдурары — 1955 чылда Бандунгуга болган төөгүлүг конференцияга хүлээп алган 10 принциптериң утказы ындыг. Кандыг-даа блоктарга каттышпазының политиказын чорудуп турар чурттар сөөлгү чылдарда, ылаңгыя Алжирге болган боттарының дөрткү конференциязынга Азияга тайбыңны быжыглаарынче угланган чугула инициативаны илип үндүргеннер. Ындыг байдалдыг оон-даа өске хөй-хөй боттут саналдарны база сактып болур.

Ындыгның төлээзинде, Азияга айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганы коллективтиг күжениишкиннер-биле хандырарының идеязы болза, хөй-хөй күрүнелерниң политиктиг дуржулгазының болгаш дилээшкиннериниң түңнели боор турар. Ол идеяны амыдыралга боттандырарда, хөй-хөй күрүнелерниң быжыг туруштут, дес-дараалашкак практиктиг базымнары, хөй-хөй саналдарны болгаш туруштарны кичээнгейлиг өөренип көөрү чугула.

Улуг хемнер он-он бичии хемнерден, чүс-чүс адырыктардан болгаш дамырактардан тургустунары ышкаш, делегей политиказынга ёзулуг улуг херек база-ла чаңгыс аай күчүлүг агым боор каттыжар хөй оралдажыышкыннарның, улуг-даа, бичии-даа хөй-хөй инициативаларның түңнели болур чорук ховар эвес болгай.

Азияга быжыг тайбыңче орукта эң-не өйү келген болгаш дарый шиитпирлезе чогуур сорулгаларның бирээзи болза, ук диптиң чамдык районнарында ам-даа кыпшаан ийикпе, азы хөрлээлевишаан турар дайын одагларын бүрүнү-биле узуткаары, дайынның потенциалдыг айыылын чайладыры эргежок чугула дээрзи чугаажок. Чогум-на ынчангаш Совет Эвилели Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын хажык чок боттандырары дээш, Камбоджаның патриоттуг күштериниң үндезин күзелдерин ёзугаар тус чуртка дайынны соксадыры дээш, Мурнуу Кореядан даштыкы шериглерни үндүрери дээш шудургу туржуп турар болгаш Кореяның тайбың, демократтыг ёзу-биле каттыштырарынче угланган Корей Улус-Демократтыг Республиканың программазын деткип турар.

Мурнуу Азияда байдалды ам-даа эки чогумчударының база ёзулуг-ла чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын тургузарының эрге-ажыктарынга дүүштүр Индияның, Пакистанның болгаш Бангладеш Республиканың кылып турар боттуг күжениишкиннерин бис чогум-на ынчангаш эки билип, чүүлдүг деп санап турар бис. Өске-даа хөй-хөй айтырыгларга ышкаш, ол бүгү айтырыгларга Совет Эвилели биле Моол Арат Республика бир аай боор, ёзулуг эки өңнүктер болгаш акы-дуңмалыышкылар ышкаш, чаңгыс аай хөделип турарын бис өөрүп демдеглеп турар бис, эштер!

Чоокку Чөөн чүкте сегиржип алыышкынны соксадырының, ол чугула районга быжыг болгаш чөптүг тайбыңны тургузарының өйү келген айтырыгларын шиитпирлээри Азия чурттарының айыыл чок чоруун хандырарынга дорт хамааржылгалыг дээрзи чугаажок.

Ындыг болзажок Чоокку Чөөн чүкте байдал чүгле экижирейн турар эвес, харын улам айыылдыг боор бар чыдар. Даштыкыдан илдең-не деткимчеге даянып алгаш, тайбың шиитпирлээшкинниң херээн ажыы-биле буураадып турар Израильдиң өнчүк-чөңгээлиг политиказы аңаа идиг боор турар. Ол дугайында Совет Эвилелиниң бодалы эки билдингир. Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыңче кара чаңгыс идегелдиг орук болза, 1967 чылда эжелеттирген бүгү араб черлерни бүрүн хостаары, Палестинаның араб чонунуң боттарының күрүнезин тургузарынга, бот-башкартынарынга дүрүм ёзугаар эргезин херек кырында боттандырары, база чөрүлдээ-маргылдааларга киир тырттырган бүгү чурттарның айыыл чок болгаш хамаарышпас болурунуң идегелдиг, аттаарлыг магадылалын тургузары болур.

Ол бүгү чүүлдер КНО-нуң шиитпирлеринге дүүштүр тускай тургускан Женеваның тайбың конференциязынга чедип алдынар ужурлуг. Ук конференцияның ажылын дүрген катап эгелээри дээш бис найыралдыг араб күрүнелер-биле кады туржуп келген болгаш туржур-даа апаар бис. Араб чурттарының удуртукчуларының чоокта чаа Рабатка болган конференциязының шиитпирлерин бис чугула боттуг чүүл деп санавышаан, араб делегейниң чаңгыс эвин болгаш Палестин арабтарының туруштарын быжыглап турар чугула херек деп үнелеп турар бис.

Совет Эвилели Чоокку Чөөн чүкте байдалды тайбың ёзу-биле дүрген, быжыг болгаш чөптүг шиитпирлээри дээш ылап сонуургалдыг боор келген, боор-даа турар болгаш болур-даа апаар деп аңаа хамаарышкан бүгү улустарга база катап тодаргай медеглеп тур бис. Ону бис акы-дуңма социалистиг чурттар-биле, бистиң араб өңнүктеривис-биле — Египет, Сирия, Ирак болгаш Палестинаның хосталга организациязының удуртукчулары-биле, Алжир-биле, Йемениң Улус-Демократтыг Республиказы-биле кады демнежип тургаш бүгү-ниитиниң тайбыңынга онза чугула ол сорулганы боттандырарынга бодунуң салыышкынын киирерин ылап-ла күзеп турар өске-даа күрүне-

(Төнчүзү 3-кү арында).

СОЦИАЛИЗМНИҢ, НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ ТАЙБЫҢНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

лер-биле демнежип турган, чедип алыр бис.

Азияга айыыл чок чорукту хандырарының кончуг чугула кевээ болза, азий күрүнелериниң аразынга нийн таланың чаагай база быжыг харылзааларын тургузары болгаш хөгжүдери болур. Ынчангаш олдаа херекке Совет Эвилелинде, Моол Арат Республикада эки салыышкынны киирип турар деп ак-кара чокка чугаалап болур бис.

Азия чурттары-биле акы-дуңма социалистиг күрүнелер болур ВДР болгаш КУДР-биле, Мурнуу Вьетнам Республика-биле, бистиң улуг өннүүвүс Индия-биле, Афганистан, Бирма болгаш Шри Ланка-биле, Бангладеш болгаш Пакистан-биле, Япония-биле, Иран болгаш Турция-биле, Чер бөмбүрзээниң эң улуг дивииниң өске-даа күрүнелери-биле бистиң аравыста тургустунган эки харылзааларны бистиң ССРЭ-де бедии-биле үнелеп турар. Ук харылзааларны бот-боттарынга ажыктыг үндезинге болгаш тайбының нити херээнге дүүштүр ханыладып, хөгжүдер дээш чүткүп келген болгаш чүткүүр-даа апаар бис.

Азия диптиң хамык айтырыгларын хары угда шиитпирлептер шак ындыг хуулгаазынныг арга чок дээрзи билдингир болгай, эштер. Ынчалза-даа кадыг-дошкуун сегиржип алыышкыннар соңгаарлап, азий күрүнелериниң аразынга найыралдыг харылзаалар быжыгып, нийн талалыг, а чамдыкта харын хөй талалыг кады ажылдаажылга тургузуукчу сорулгаларга таарыштыр хөгжүп турар бо үеде, ол бүгү чүүлдер болза азий оранга быжыг тайбыңны тургузарының болур-чогуур көзектери-дир деп чугаалаар эргелиг бис.

Ук чорудулгага Кыдат Улус Республика чижектиг шак ындыг улуг азий күрүнези база төлептиг киришкен болза, эки чүүл болур ийик дээрзи билдингир. Ынчалза-даа Пекинниң амгы политиктиг угланыышкынны дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээнге чөрүшкек боол турары хомудалчыг, ол дугайын силер эки билир болгай силер.

Совет-кыдат харылзаалар чогумчалыг байдалче шилчизин дээш Совет Эвилели болуунуң талазындан таарымчалыг хемчегни ап турар. Бистиң шугумувус, СЭКП-ның XXIV съездизиниң шугуму өскерлиш чок артар апаар. Өске-даа чурттарга ышкаш, Кыдатка хамаарыштыр бис ден эргениң, тускай догуннаашкынның болгаш девискээр талазы-биле бүрүн-бүдүн турарын хүндүлеп көөрүнүң, бот-боттарының иштики херектеринге киришпезиниң, күш херглеп болбазының принциптерин шынгыы барымдаалап турар бис. Совет кижилерниң кезээде хүндүлеп келгени болгаш хүндүлеп-даа турары кыдат улус-биле найыралды болгаш кады ажылдажылгазы катап тургузарынга белен бис.

Бир болгап көөрге, Кыдат Улус Республиканың удуртукчулары база-ла Совет Эвилели-биле харылзааларны чогумчудар херек деп чугаалап турар ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа сөглээн сөзү-биле кылып турар херектери дүүшпес ындыг боор чүве-дир.

Бистиң девискээривистиң чамдык участоктарындан совет кызыгаар камгалалын үндүрүп дээр негелдезин Пекин херек кырында шуут-ла баштайгы негелде кылдыр көдүрүп, ам кыдат удуртукчулар ол девискээрлерни боттарының кылдыр негээрин шиитпирлээш, оларны харын «маргылдаалыг районнар» кылдыр адап турар апарган. «Маргылдаалыг районнар» дээр девискээрлерге хамаарышкан негелдезин чүгле хандырганының сөөлүнде кызыгаар айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннарга чөпшээрежирин Пекин шуут медеглеп турар.

Шак ындыг туруш шуут-ла хүлээп көрдүнмес болгаш бис ону буруу шаварывыс мырыңай билдингир-дир, эштер.

Совет Эвилели кандыгыл дээрге, Кыдат-биле харылзааларны чогумчударынга бис кандыг-даа баштайгы негелделер салбайн, ажыл-херекчи болгаш тодаргай чугаалажыышкыннарже шилчип кирерин кыдат талага таргап бээр саналдап келген бис. Бис кандыг-даа өске девискээрлер алыксавайн турар бис, ынчангаш ындыг утказыг кандыг-даа «маргылдаалыг районнар» бисте чок. Халдашпазының дугайында, аңаа-даа ракеталыг болгаш ядролуг-даа чепсекти киириштир чепсектиң кандыг-даа хевирлерин ажыглап турбаш, чепсектиг күштерни боттарынга удур ажыглавазының дугайында керээни КУР-биле доп-дораан чарарын саналдап келген болгай бис.

Кыдат Улус Республика-биле харылзааларның чугула айтырыгларының талазы-биле бистиң туружувус ындыг. Мерген угаан-сарыыл болгаш күрүнелерниң оон иштинде КУР-нуң бодунуң база үндезин эрге-ажыктары колдаар база бистиң нийн чуртувустуң аразында харылзааларны ёзулуг чогумчударының херээ келдизинде барып улам бурунгаарлаар дээрзинге идегеливис ам-даа ыштыкынмаан бис.

Эштер! Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлып эгелеп турарының байдалдарында дайын кыжаныышкынын чайладырынче, ёзулуг быжыг тайбыңче болгаш үреттүнелдиг кады ажылдажылгаже улустарның чүткүлү улам тода болгаш калбаа-биле илереп турар. Бо угланыышкын-биле шимчээшкин болза бодунуң бүдүжүнден азы шуут-ла дерзии агрессчи дыка хөй бөлүктерниң удурланыышкынын ажып эртер дээш кызымаккай политиктиг демиселди негеп турар. Ынчалза-жок дыка хөй шаптыктар турза-даа дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче база тайбыңче күчүлүг чүткүл бодунга орукту ажыдып ап бар чыдар.

Эээк билдингир чылдагааннар ёзугаар бо талазы-биле бичиэ эвес рольду ССРЭ биле АКШ ышкаш ындыг улуг нийи державаның аразында харылзааларның байдалы ойнаар. СЭКП-ның XXIV съездизиниң бадылааны Тайбың программазын боттандырбышаан, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының янзы-бүрү талалар айыы-биле бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң талазынче совет-америк харылзааларда сөөлгү чылдарда улуг өскерлиишкиннерни чедип алган бис. Ол чорук нииттиг-биле делегей байдалын чогумчударының херээнге чигзиниг чок дузаны чедире берген.

Чоокку эрткен хүннерде Владивосток девискээринге президент Форд-биле бистиң баштайгы ужуражыышкынывыс болганын билир болгай силер. Эки, боттуг байдалга эрткен ол ужуражыышкынның үезинде совет-америк харылзааларны экижидеринче сөөлгү чылдарда кылдынган угланыышкынның чаа бадыткалы болгаш хөгжүлдези болган. Ийи чурттуң даштыкы херектер министрлери-биле кады президент биле бис совет-америк харылзааларның, оларны улам ыңай быжыглаарының болгаш хөгжүдериниң принциппиалдыг айтырыгларын чугаалажып көөр аргалыг болган бис. Ынчан ол харылзааларның хөгжүлдези кижи төрелгетенниң чаа делегей дайынының кыжанызындан чайладыр, бүгү нитти тайбыңны быжыглаар деп чогуулуг сорулганы шиитпирлээринге улам-на ажыктыг кылдыр баралгаан турзун дээш хөделир дээн шиитпирлиг бүрүн тодаргайы-биле бадыткаттынган.

Ынчангаш ракета-ядролуг чепсеглениишкиннерни кызыгаарлаарының, а оон соонда кызырарының кайы-кайызынга хүлээп көрдүнер чаа аргаларын дилеп тывары чугаалажыышкыннарга улуг черни ээлеп турган. Бо талазы-биле Владивостокка болган ужуражыышкын үезинде бурунгаар боттуг базым кылдынган дээрзин бүзүрелдиг чугаалап болур, эштер.

Чүгле Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның эвес, харын бүгү кижи төрелгетенниң тайбыңынга болгаш чаагай чоруунга чугула ол айтырыг талазы-биле дугуржулга ажылын чоокку айлар дургузунда доозарын президент Форд-биле дугуруушкан бис.

Бо чугаалаан чүүлге дүүштүр чаа дээди деңнелге эрткен совет-америк ужуражыышкынның түңнелдери бүгү делегейге таарымчалыг калбак деткимчени алган. Бис ону улуг сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис, чүге дээрге оортан бис бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң чорудуп турары тайбыңның болгаш улустар аразында кады ажылдажылганың политиказын бүгү улустуң күчүлүг деткип турарының илерээшкинин көрүп турар бис.

Эргим өңнүктер! Бөгүнгү кайгамчыктыг байырлал, моол ажылчы чоннар-биле, моол удуртукчулар-биле бо ужуражыышкын бистиң харылзааларывыста быжыы-биле тергиидеп турар найыралдың болгаш акы-дуңмалыышкы чорукту чүректиң ханызындан чаагай байдалын база катап ажыр арганы биске берген. Хүндүткеп хүлээп алганыңар дээш, бистиң партиявыстың болгаш улузувустуң адрезинге сөглээн эки чаагай сөстериңер дээш силерге улуу-биле четтирдим. Менээ көргүскен улуг хүндүткел—«Моол Арат Республиканың Хүндүлүг хамаатызы» атты тывысканы дээш Моолдуң Араттың революстуг намының Төп Комитединге, Улустуң Улуг хуралының Президиумунга болгаш Моол Арат Республиканың чазаанга аажок өөрүп четтиргенимни илередирин чөпшээреп көрүнер. Силерниң удуртукчу органнарыңарның ол шиитпирин хамыктың мурнунда бистиң ленинчи партиявыстың болгаш бистиң Совет чазаавыстың үргүлчү чорудуп келген болгаш чорудуп турары улусчу Моол-биле найыралдың болгаш акы-дуңма кады ажылдажылганың политиказын бедии-биле үнелээни кылдыр хүлээп ап тур мен. Менээ бодумга хамаарыштыр алырга, совет-моол найыралды быжыглаарының болгаш хөгжүдериниң кезээде идепкейлиг демиселчизи болуурумну силерге бүзүредип тур мен.

Совет-моол харылзааларның келир үезиниң дугайында, даарта хүнүнүң дугайында бодап тургаш, Совет Эвилели биле Моол Арат Республиканың бүгү талалыг кады ажылдажылгазын улам ыңай хөгжүдер дээш, бистиң социалистиг улуг дем каттыштырылгавысты улам ыңай быжыглаар дээш моол-шылаг чок кады ажылдаар бис дээрзинге бүзүрелдиг илередирин күзеп тур мен.

Чер кырынга тайбыңның болгаш эп-найыралдыг кожа-хелбээ чурттаарының принциптерин тииледиин, улустар аразының харылзааларынга улустарның хостуг, тускай догуннаан хөгжүүр ыдыктыг эргези ынаныштыг хандыртынган турзун дээш кады демисежир бис.

Силерге чедиишкиннерни болгаш лас-кежикти күзеп тур мен, эргим өңнүктер!

Социализмниң чаа-чаа тиилелгелеринче, бурунгаар бүзүрелдиг чоруп орар моол улус делгерезин!

Моол ажылчы чоннарның алдарлыг авангарды — Моолдуң Араттың революстуг намы делгерезин!

Мөңге болгаш бузулбас совет-моол найырал делгерезин!

Тайбың биле коммунизм тииле турзун!

(Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын кайгамчык улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган.

Чугааның түңнел сөстерин бут кырынга туруп келгеш, диңмиттиг, изиг байыр чедириишкини-биле уткаан. «Мөңге шагда Совет Эвилели-биле кады бис!», «Найырал!», «Ура!» деп сөстерни олурушканнар бир аай аян-биле адап, кыйгы салып турган).

* * *

МАРН-ның III съездизиниң болгаш Моол Арат Республиканың чарлааныныы 50 чылынга алдар болдурары-биле СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Совет чазак сураглыг совет скульптор В. Мухинаның «Ажылчын болгаш колхозчу» деп скульптуразының автор кылган хоолгазын моол улуска дамчыдып бээрин делегацияга дааскан деп, эш Л. И. Брежнев дыңнадырга, залга үр адыш часкаашкыны база катап диңмиреп үнген.

Бистиң бүгү талалыг акы-дуңма кады ажылдажылгавыс демниг кады күш-ажылга быжыккан — деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары онзалап демдеглээн — Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң улуг идеалдары дээш демиселге бистер чаа-чаа тиилелгелерни чедип алыр бис, эштер!

Залда олурганнар ол сөстерни бут кырынга туруп келгеш, диңмиттиг байырлаашкын-биле, «СЭКП», «МАРН», «Ура!» деп кыйгылар-биле уткаан.

Үр адыш часкаашкыны боол, «Ленин!», «Найырал!» деп кыйгылар чаңгыланып турда Леонид Ильич Брежнев МАРН-ның III съездизиниң 50 чылы биле болгаш Моолду улусчу республика кылдыр чарлааныныы 50 чыл оюн-биле холбаштыр моол удуртукчуларга СЭКП Төп Комитединиң, Дээди Советтиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың байырлыг чагаазын эш Ю. Цеденбалга тудускан.

Оон соонда эш Ю. Цеденбалдың чугаалааны болза, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневке Моол Арат Республиканың Хүндүлүг хамаатызының Алдын Сылдызын болгаш «Моол Арат Республиканың Хүндүлүг хамаатызы» деп бедик атты аңаа тыпсыр дугайында МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Бижиини тыпсырының бедик алдар-хүндүзү меңээ таварышты. Бо шаңналды аңаа Моол Арат Республиканың чаалап алыышкыннарын камгалаар, СЭКП биле МАРН-ның аразында, ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның улустарының аразында акы-дуңма найыралдың болгаш бүгү талалыг сырый кады ажылдажылганың харылзааларын быжыглаар болгаш хаңныладыр херекке, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарын, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинин улам сырый каттыштырар, тайбыңны болгаш улустар аразының айыыл чок чоруун быжыглаар херекке онза шылгарангай ачы-хавыяалары дээш тыпсып турар.

Эш Ю. Цеденбал МАР-ның Хүндүлүг хамаатызының Алдын Сылдызын болгаш Бижиин эш Л. И. Брежневке тыпсып, Леонид Ильичиниң акы-дуңмалышкы ёзу-биле куспактап турда, залда олурганнар туруп келген болгаш диңмиттиг-биле байырлап турган.

Эш Ю. Цеденбал юбилейлиг байырлалдарга киришкени дээш, байырлыг хуралга чайынначак тода болгаш хей-аът киирикчи чугаазы дээш, Моолдуң Араттың Революстуг намынга, чазаанга, бүгү моол улуска хамаарыштыр чылыг болгаш сагыш-сеткилдиң алызындан сөстери база чаагай күзээшкиннерни дээш Совет Эвилелиниң партия-чазак делегациязынга, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарының бодунга чүректиң алыс ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Моол-совет найырал ниитилелин Улустарның Найыралы орден-биле шаңнааны дээш СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол база илергейлээн.

Бодунуң чугаазының түңнелинде эш Ю. Цеденбал мынча дээн: Бодунуң партиязының удуртулгазы-биле моол улус бодунуң хүнээректиг келир үезинче улуг совет улус-биле, социализмниң өске чурттарының улустары-биле, бодунуң аңгы талазының бүгү акы-дуңмалары-биле найыралдың, чаңгыс эптиң болгаш сырый каттыжыышкынның оруу-биле, улуг Ленинниң айтып берген оруу-биле моон соңаар-даа чоруур дээрзинге боттарывыстың бүгү-ле шынчы өңнүктеривисти болгаш эвилелчилеривисти бүзүредип тур бис.

Байырлыг хурал Совет Эвилелиниң болгаш Моол Арат Республиканың күрүне гимннериниң күүселдези-биле доозулган.

* * *

Байырлыг хуралдың соонда Моол-совет найырал ниитилелинге Улустарның Найыралы орденин тыпсырының байырлыг ёзулалы найырал бажыңынга болган. Аңаа ол шаңналды Моол Арат Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринге улуг ачы-хавыяалары дээш тывыскан.

Бедик шаңналды Ниитилелге совет партия-чазак делегациязының кежигүнү — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев тывыскан.

Харыы чугааны МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы, Моол-совет найырал ниитилелиниң төп чөвүлелиниң президиумунуң даргазы С. Лувсан кылган.

* * *

Кежээ Операның болгаш балеттиң күрүне театрынга Моолдуң уран-чүүл мастерлериниң улуг концерти болган.

Улуг чедиишкинниг эрткен концертке СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязының кежигүннери, МАРН ТК-ның Бирги секретары, Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүннеринге кандидаттар олурушкан.

Эштер Л. И. Брежневке болгаш Ю. Цеденбалга залда олурганнар чүректиң ханызындан байыр чедирип турган.

Сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиришкин

АКШ-тың Президентизи Джеральд Р. Форд СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке телеграмма чоруткан

Ында чугаалап турары болза:

Силерниң болгаш Владивостоктуң чурттакчыларының менээ болгаш мени үдээн кижилерге көргүскен чылыг хүлээп алыышкыны дээш, Силерге болгаш Силерниң кады ажылдап турар өөрүңерге сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиришкинним илергейлеп тур мен. Бистиң чугаалажыышкыннарывыс болгаш ыланггыя шаап халдакчы стратегтиг чепсеглениишкиннерни кызыгаарлаар дугайында бистиң кады кылган медегелливис оран кырынга тайбың херээнче Каттышкан Штаттарның болгаш Совет Эвилелиниң хандыкшылдыын база дагын бадыткап турар. Силерниң-биле ол ажылды үргүлчүлээрин манап турар болгаш 1975 чылда Каттышкан Штаттарга Силерге байыр чедирер апаар мен. Силерге болгаш Совет Эвилелиниң улузунга хууда чаагай күзээшкиннерни дамчыттым.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ АЯН-ЧОРУУ ДООЗУЛГАН

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның чалааны ёзугаар СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков Чехословак Социалистиг Республикага найыралдың аян-чоруун кылып чоруп турган.

Ф. Д. Кулаковту ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусак хүлээп алган. Чүректиң ханызындан, акы-дуңма ёзуга боол эрткен беседага кедээ ажыл-агыйда болгаш экономиканың өске-даа талаларында совет-чехословак кады ажылдажылганың улуг чедиишкиннерин сеткил ханыышкын-биле демдеглээш, ону улам ыңай хөгжүдериниң болгаш совет-чехословак харылзааларны ханыладырының айтырыгларын чугаалашкан.

Социалистиг Чехословакияга чоруп турганының үезинде Ф. Д. Кулаков Брно хоорайда машина тудуушкун заводунга барган болгаш аңаа «Зетор» тракторнуң чаа хевир-майыктары-биле таныжкан. Заводтуң ажылчыннары-биле ужурашкаш, бүдүрүлге чериниң коллективинге В. И. Ленинниң бюстузун ол дамчыдып берген. Чех Социалистиг Республикага Ф. Д. Кулаков Ортаакы Чех областа кедээ ажыл-агыйның Бенешов районунга чораан.

Словак Социалистиг Республикага Ф. Д. Кулаков Барыын Словак областа кедээ ажыл-агыйның «Дешшилге» кооперативинге, а ол ышкаш Нитра хоорайда кедээ ажыл-агыйның республика делгелгезинге барган.

ЧССР-ге аян-чоруунуң үезинде Ф. Д. Кулаков чехословак удуртукчулар-биле —ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның Даргазы Л. Штроугал, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү болгаш секретары В. Биляк, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, Словакияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. Денарт, ЧКП ТК-ның секретары Я. Барыл болгаш оон-даа өскелер-биле ужурашкылаап болгаш беседалар кылган.

Г. В. ИВАНОВТУ «КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия, совет органнарга үр чылдарда ак сеткилдиг ажылдап келгени дээш база пенсия назыны чедип келгени-биле холбаштыр СЭКП обкомунуң чанында партийжи комиссияның даргазы **Григорий Викторович Ивановту**, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден, **«Күш-ажылдың хоочуну»** медаль-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1974 чылдың ноябрь 27.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

Ноябрьның бир ала хүнү турган. Улуг-Хем районунуң «Х Улуг хурал» колхозунуң Оттук-Даш сүт-бараан фермазынга ында ажылдап турар бедүүн иштиң кижилериниң ажыл-ижин сонуургап көөр сорулга-биле чеде бердим.

Ферма эргелекчизи Шыңгарап Тюлюшевич Чалбаа мээн салган айтырыгларымга харыылап, ол мынча диди:

— Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында бистиң ферманың найыралдыг коллективи 320 тонна сүттү саггаш, оон 220 тоннзын күрүнеге дужаар деп социалистиг хүлээлгени алган. Саанчылар ол аазааышкынын херек кырынга боттандырып, бо хүннерде күрүнеге 220 тонна сүттү дужааргаш, 1974 чылдың планныг онаалдазын бир ай бурунгаар күүсеткени ол. Чылдың төнчүзүнге чедир амдаа бир ай бар. Ынчангаш ам декабрьның төнчүзүнге чедир тоску беш чылда күрүнеге сүт дужаар планывысты долузу-биле күүседир сорулганы боттарывыстың мурнувуста салган ажылдап турар бис.

—А дээре дээн саанчыларның көргүзүглериниң дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Оларның көргүзүглери база багай эвес. Чижээлээрге, ферманың хоочун саанчызы,

Репортаж

коммунист Мария Уйнук биле партия кежигүнүнге кандидат, «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медальдың эдилекчизи Тамара Болдук олар кайызы-даа чылда алган хүлээлгелерин сентябрьда-ла ажыр күүсеткеш, ам келир чылдың үлүүнге киириштир ажылдап турарлар. Өске-даа саанчыларывыс чылда алган хүлээлгелерин күүседиринин кырында келген.

— Сүт саалдазының алдынгаы хүлээлгелеринден безин ажып турар ындыг бедик көргүзүглерин канчап чедип ап турар силер?—деп, ферма эргелекчизи Шыңгарап Тюлюшевичиден база айтырдым.

— Кол-ла чүве инектерниң ажаалда, чемгерилгезинде — деп, ол чугаалады. — Сүт саалдазын кудулатпас дээш чайын сериин чайлагга, эки оъткa турган бис. Аңда база-ла малдың чемгерилгезиниң дугайында улуг сагышты салып турдувус, ылангыя инектерниң одарын солуур хемчеглер алдынган. Фермада ам төрүүр өйү чоокшулап, судуг соглу бергеннерин казып баантарга, саап турар инек — 129. Оларны 10 ажыг саанчылар саап турар.

Фермада чамдык саанчыларның амы-хууда чуртталгазы-биле танышкып, оларның бажыңнарынга киргиледим. Оларның чурттап орар бажыңнарынга кире бээрге, арыг-силиг, чырык-чаагай. Радиоприёмниктер, ханада аскан хевистер, стол кырының шактары, телевизорлар, номнар делгээн шкафтар, шифонер дээш чүнү чок дээр. Бо бүгү оларның амыдыралында чаңчыл болган чүүлдер. Хостуг шактарында номнар, солуннар, сеткүүлдер номчугулаан олургулаар. Чаа чылдың солун, журналдарын ферманың саанчылары өг-бүле бүрүзүнде 3—4 экземпляр кылдыр чагыткан болду. Оон иштинде «Шын» солун өг-бүле бүгүдезинде бүрүнү-биле чагыттынган.

Ферма кыштагжаашкынга багай эвес белеткенген. Мал чемнерин, чылыг сугну инектерге механизастаан арга-биле чедирип турар. Ынчангаш саанчыларның ажылы улуу-биле чиигээн. Мал чеми арай-ла эвээш болганын барымдаалааш, ферманың ажылчыннары малга бээр чем рационун кышка таарыштыр эде көрген. Тодаргайлаарга, малга чарба, сиген, саван болгаш өске-даа чемнерни бээриниң нормазын таарыштырган. Ол инектерниң баш санын-даа өстүрер, бир инекке онаалтыр алыр сүттүң деңнелин кудулатпазынга-даа улуг идигни бээри чугаажок.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: ферманың мурнакчы саанчылары М. Уйнук, Т. Болдук олар.

Авторнуң фотолары.

ТЕС-ХЕМДЕН МЕДЭЭЛЕР

ПАРТИЯ РАЙКОМУНУҢ БЮРО ХУРАЛЫНГА

СЭКП Тес-Хем райкомунуң бюрозунга интернационалчы кижизидилге талазы-биле «Ак-Эрик» колхозта партия организациязының ажылының дугайын чугаалашкан. Парторганизация секретары эш У. Ч. Эрендейниң бо айтырыг дугайында илеткелин дыңнаап, интернационалчы болгаш патриотчу кижизидилге талазы-биле чамдык ажылдарны партия организациязы чорудуп турарын бюро хуралынга демдеглээн.

Партияның болгаш комсомолдуң политиктиг өөредилгезиниң кичээлдеринге пропагандистер интернационалчы темаларга дыңнакчыларга тайылбырны кылып, лекторлар болгаш политинформаторлар чонга СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының, бистиң чуртувустуң улустарының найыралының, Совет Тываның экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезиниң дугайында чугаалап берип турарлар. Маңаа холбашкан тускай темаларлыг элээн каш кежээлерни эрттирген, моол болгаш тус черниң школачыларының ужуражыышкыннарын эрттирери чаңчыл апарган. Школада интернационалчы бөлүңну тургускан. Пионерлер бистиң чуртувуста болгаш МАР-да эш-өөрү-биле чагаалажып турарлар. Чыл санында эң эки өөредилгелиг өөреникчилер чурттуң пионер лагерьлеринге дыштанып, а мурнакчы колхозчулар «Найырал» поездизи-биле экскурсиялап чоруп турарлар.

Оон-биле чергелештир интернационализмниң ёзузунга кижилерни кижизидериниң кол чугула угланыышкыннарын бо колхозта партия организациязы ам-даа тып шыдавайн, ол ажылды четпес удуртуп турарын партия райкомунуң бюрозунуң хуралынга демдеглээн. Чамдык пропагандистер, агитаторлар, политинформаторлар, лекторлар боттарының ажылынга бо чугула темаже хайылап кирбейн турар. Клубка чоруттунуп турар культура-массалыг ажылдарының дээштиг кошкак. Совет кижилерниң, социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазын көргүскен стендилер, плакаттар клубта чок. Политмассалыг, кижизидилге ажылының кошкаандан, арагалаашкын, хулиганнаар чорук, хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин оорлаар таварылгаларның фактылары бар. Бо кижи шыдажыр аргажок фактылар-биле хөй-нитти организациялары, кедээ Совет, партия организациязы кошкак демисежип турар.

Ажылчы чоннарның интернационалчы болгаш патриотчу кижизидилгезин күштелдирериче партия организациязынга дужалаар хемчеглерни СЭКП райкомунуң бюрозунуң доктаалында айыткан.

БЮРО ШИИТПИРИНГЕ ДҮҮШТҮР

Эрткен айда СЭКП Тес-Хем райкомунуң бюрозунга социалистиг өнчүнүң камгалалының талазы-биле районда байдалды чугаалашкан турган. Оон шиитпирин ёзугаар ажыл-агыйлар удуртукчуларының, кол-кол тускай эртемниглерниң, мал ажылының талазы-биле бухгалтерлерниң, районда хоойлу-дүрүм ажылдакчыларының, судтуң улус төлээлекчилериниң бир хүнүг семинарын чоокта чаа Самагалтайга эрттирген.

«Ниитиниң өнчү камгалалының районда байдалы» деп дыңнадыгны СЭКП райкомунуң ийиги секретары эш С. С. Куулар кылган. Малдың отчёт-учедунуң байдалы болгаш чамдык отчёттарны ажыл-агыйларда канчаар кылып турарының дугайында районнуң статистика эргелелиниң ажылдакчызы эш Т. Платонова сайгарылганы кылган. Район бюджетиниң тургустунарының талазы-биле ажыктыг билиглерни семинарның киржикчилери район килдизиниң эргелекчизи эш К. Д. Оидарның чугаазындан билип алганнар. Күрүне каайлызын төлээриниң чурумнарының дугайында улус судунуң шииткекчизи Д. О. Оюн-Бартан чүве чугаалаан.

Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозунуң улуг консультантызы эш Н. С. Цыганкованың лекциязын семинарның киржикчилери аажок сонуургаан. Дуржулгалыг юрист негелде херектерин тургузарының чурумнарының болгаш материалдыг харысалга дугайын чугаалан, хөй санныг айтырыгларга аңаа харыылаан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

КУЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААР

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Анныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче шилчилгени доозары болгаш ниити билигниң ортумак школаларын улам ыңай сайзырангайжыдарының дугайында» доктаалды 1972 чылда хүлээп алган.

Ол доктаал башкыларның, улус өөредилге ажылдакчыларының, партия, совет болгаш профэвилел, комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазынга удуртулга боop, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң улус өөредилгезиниң талазы-биле тоогулуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының программазы болуп турар.

Сески классты доозкаш, өөредилгени оон ыңай уламчылаары эргежок чугула дээрзин бөгүнгү аныяк кижи бүрүзү медерет билип аларган. Шак ындыг бодалдар ада-иелерниң сагыш-сеткилин база-ла дүүредип турар.

Бо айтырыгның мынчаар тургузунга берген ужуру, бүгү-ниити ортумак өөредилгезиниң Хоойлузун күүседири дээш партия, совет, профэвилел, комсомол органнарының болгаш өске-даа хөй-ниитиниң тайылбыр ажылының түңнели болур.

Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезиниң боттандырылгазы өөредилге-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай сайзырангайжыдарындан, улус өөредилгезиниң органнарының организакчы ажылындан, хөй-ниитиниң бүгү талалыг деткимчезинден улуг идигни алыр. Өөредилгениң чаа утка-шынарынче шилчилге дооступ турар. Чаа программалар болгаш өөредилге номнары амыдыралда быжыг турушту ээлеп, башкы кадрлар оларның-биле экии ажылдап чаңчыга берген.

Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин амыдыралга боттандырар талазы-биле Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң улус өөредилге килдизи, партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Районнуң школаларында амгы үеде 1180 өөреникчи өөренип турар. Школаларның башкы кадрлар-биле хандырылгазы сөөлгү чылдарда экижип орар. Районнуң иийи школаларында 87 башкылар ажылдап турар. Оларның 33 хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг. Өөреникчилерге быжыг билигни бээр дээш күженишкинниг ажылдап доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап келген башкылар бар. Оларның иштинден Ө. Салчак, А. Кара-Сал, М. Хөвалыг, В. Услун-оол, Ө. Демчик дээрге көргүзүглерлиг болуп келген.

Өөредилгениң шынары чылдан чылче экижип орар. Өөреникчилерге быжыг билигни бээриниң бир кол үндезини школаларның материал-техниктиг баазазын быжыглаары болур. Школа бүрүзү техниктиг херекселдер-биле хандыртынып, кино, радио, магнитофоннары өөредилгеге болгаш кижизидилге ажылдарынга делгеренгей ажыглап турар. Сөөлгү чылдарда Мөген-Бүрен болгаш Мугур-Аксынга чаа интернаттарны тудуп, ажыглалда кииргең. Мугур-Аксы ортумак школазында чамдык эртемнерниң өөредилге кабинеттерин дерип тургускан. Ук школа өөредилгениң көргүзүг херекселдери-биле багай эвес хандыртынып, кино-чуруктарны башкылар боттарының кичээлдеринге доктаамал ажыглап турар. Школа долузу-биле радиожуттунган.

Сески беш чылдың төнчүзүнде сес класс доозкан [illegible] 72 хуу турган болза, бо чылын ол 78 хуу чедир өскен. Сес классты дооскаш, 9 класске кирип турганнарның саны 92 хуу четкен.

Эртем 1973—1974 өөредилге чылында 8 классты 66, ортумак школаны 52 өөреникчи дооскан. [illegible] 0,5 хуу кызырылган.

Бүгү-ниити өөредилгезиниң Хоойлузунуң кол негелдези — школа назылыг уругларны чогуур өй-шаанда школаже хаара тудары болур. Ындыг турбуже районда амдыгаа чедир 17 өөреникчи школада келбээн болуп турар.

Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин боттандырарының бир кол хевири — аныяктарның кежээки школалары болур. 1969 чылда Мугур-Аксы ортумак школазының баазазынга, 1972 чылда Мөген-Бүрен 8 чыл школазының баазазынга аныяктарның кежээки школазының консультпунктузу ажыткан. Ол үеден бээр он классты 110, а 8 классты 130 аныяктар дооскан.

«Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп лозунгну боттандырар талазы-биле районнуң улус өөредилге килдизи, суму-кожуун Советтериниң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының талазындан кичээнгей кошкак. Амгы үеде районга 260 кижи ортумак эртемни чедип албаан, оларның иштинден 115 кижи 8 классты безин дооспаан. «Малчын» колхозта ортумак эртем чедип албаан 175 аныяк бар. Аныяктарга ортумак эртем бээр консультпункт бо чылын база-ла ажылдап эгелээн. Ынчалза-даа ында кичээлдер эреңгей байдалдарга эртип, харын-даа аныяктарның чыылдазы болбайн баар таварылгалар кайы хөй. Байдал ындыг турбуже консультпунктуң эргелекчизи Иргит Сүгү, «Малчын» колхозта партия, комсомол организациялары, Каргы кодээ Совет [illegible] ажылдажылгазы эргежок чугула. Ынчангаш районнуң улус өөредилгезиниң ажылдакчылары, партия, совет органнар айыттынган четпестерни чайладып, бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин амыдыралга боттандырары дээш күженишкинниг ажылдаары кол сорулгаларның бирээзи болур.

К. ИРГИТ.

Фигуристер стартче үнүпкен

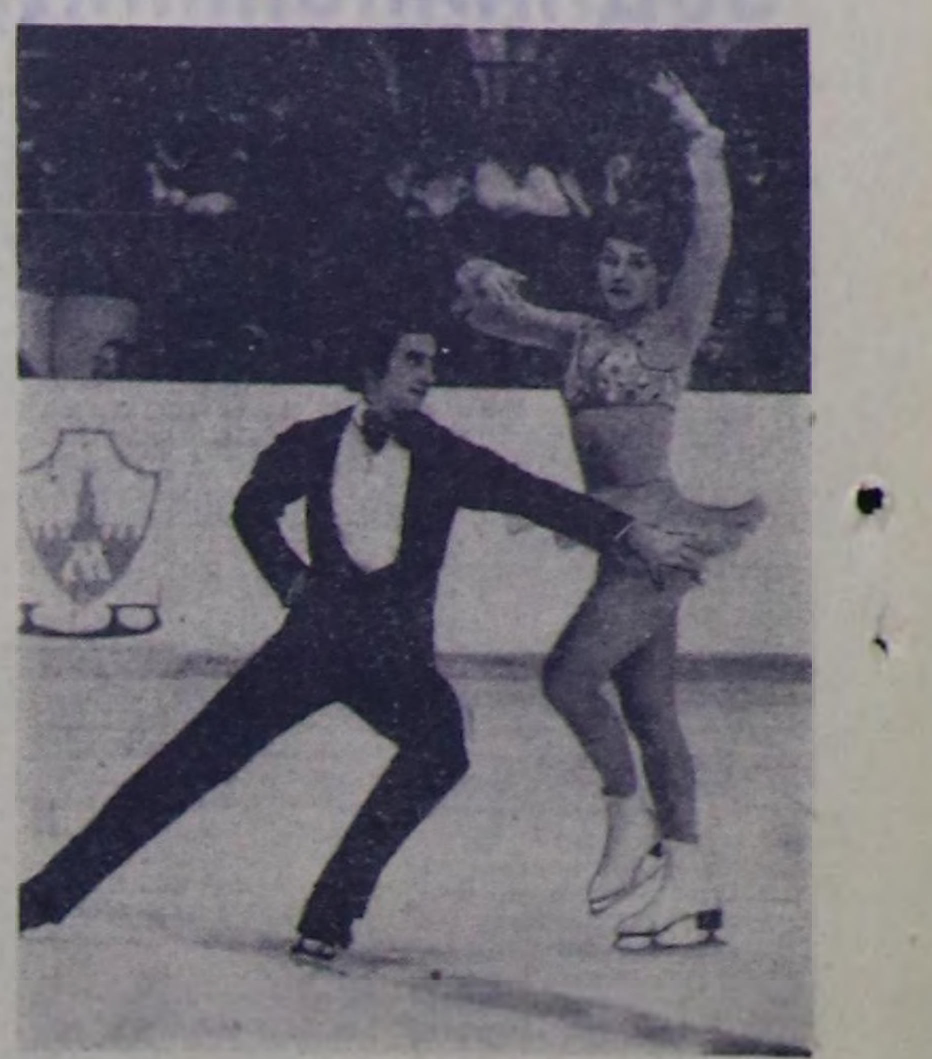

Найысмаалга Москваның бирги чер дээш таңмалап коньки-лар талазы-биле баштайгы маргылдаазы болган. Маргылдаар соонда солун корттурулагре чурттуң эң фигуристери киришкен. 1975 чылдың январь 28-тен февральге 2-ге чедир Копенгагенге (Дания) болур Европа чемпионадынга болгаш март 4-тен 8-ке чедир Колорадо-Спрингске (АКШ) болур делегей чемпионадынга совет спортсменнер киржир.

ЧУРУКТА: Европаның болгаш делегейниң бөш дакпир чемпионнары Людмила Пахомова биле Александр Горшков оларның көргүзүү.

А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАҢГЫЛАНЫП ТУРЗУН

«Кызылдан артистер келген, оларның аразында чоокта чаа Москвага оон кортусканнер база бар» деп чугаа Тээли суурга дораан-на тарай берген. Көрүкчүлер кежээзинде четтикпейн манап турганнар. Чогуур шак-даа келген. Культура бажыңынга көрүкчүлер мырыңай сыңышпас болган.

[illegible] шимээн чок барган. Солун концерт-даа эгелээн. Тыва АССР-ниң улустуң артизи Никодай Өлзей-оолдуң ырлаары-биле [illegible] хайнига берди. Ол ырларн улустуң «Днепр хайнып», [illegible], ол шимни «Тыва кыскаш», «Бай-ла-Тайгам» деп тыва ырларны күүсетти.

РСФСР-ниң алдарлыг артизи Конгар Хүрүчекиңн ырлары, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Лондуп Солун-оолдуң ырлаарын болгаш лириктиг номчулгаларын онза сонуургадывыс.

База катап аалдап келиңер, хүндүлүг артистеривис! Силерниң ырларыңар улам-на чаңгылазын.

Бай-Тайга район.

О. МОНГУШ.

Чурукчунуң делгелгези

[illegible]

[illegible] тың арнындан оон эрткен амыдыралының дугайында сактыышкыннар бүргей бергенип, а уруунуң арнындан амгы аас-кежиктиг амыдыралдың чайынналыың номчуп аар бис. Чурукчунуң ажылдарындан эрги, чаа Тыва дугайында чуруналдарны, ам-[illegible] динишкинниг ажылдап турарын херечилеп турар. Бо делгелгени И. Я. Кузнецовтуң 50 харлаанынга тураскааткан. Иван Яковлевич Ада-чурттуң Улуг дайынынче моон, Тывадан аъттанган. Свердловскиниң чурулга училищезинче база моон чоруткан. Фронтучу [illegible] 1953 чылда Свердловскиниң чурулга училищезин [illegible]. Кызылдың школаларынга чурук башкылап, а 1957 чылдан бээр ном үндүрер черниң ном каасталга-чурулгазының талазы-биле редакторунда ажылдап турар.

Иван Яковлевич бодунуң хостут үезин ынак урап чүүлүнге бараалгадып, шөлээзиниң үезинде Тываның делгемнерин эргип, кезип, чоннуң тургузукчу ажыл-ижин көргүскен чаа чуруктарны чуруп турар. Тывага республика масштабтыг шупту делгелгелерге, Совет Эвилелиниң тургустунганындан 50 чыл оюнга тураскааткан «16 автономнуг республикалар» болгаш Урал, Сибирь, Ыраккы Чөөн чүк зоналарының делгелгелеринге киришкилээн. Тываның ном үндүрер чериниң 1957 чылдан бээр үндүрген бүгү номнарында оон күш-ажылчы, киржилгези чок чаңгыс-даа ном чок дизе хөөредиг эвес. Ол боду дөртен хире номнуң чурулга-каасталгазын долузу-биле кылган. 1965 чылда Москваның полиграфия институдунуң ном каасталга салбырын бот-өөредилге-биле дооскан.

Бистиң корр.

УЗУН НАЗЫЛЫГЛАР

Азербайджанны узун назылыгларның чурту деп адап турар. Ында 100 муң чурттакчы бүрүзүнге чүс хардан өрү назылыг 50 хире кижи оваажыр. Узун назылыгларның эң хөйү республиканың Лерик районунда, Талыш дагларында чурттап турар. Бөмбүрзектиң эң улуг назылыг чурттакчызы чораан Ширали-Муслимов база ол чер чурттуг, ол эрткен чылын 167 харлыында мөчээн.

Орта Федор Достоевскийниң болгаш Лев Толстойнуң, Чарлз Диккенстиң болгаш Джузеппе Вердиниң үезинде чурттап чораан кижилер-биле ужуражып болур. Чижээ, Тикябанд суур чурттуг хоойжу Меджид Агаев 1835 чылда төрүттүнген, оон аалынга бис чораан бис. Ам 139 харлыг Агаев бистиң чуртувустуң эң улуг назылыг чурттакчызы ол соор чадавас. Ол узун, шилгедек, сергек, шимченгир болгаш караанының көскүзү аажок. Назыны улгатканындан оон чүгле арны бырыжып, сегел салы шаарарын эвээжей берген. Кожазында суурда эмнелге чериниң бистии-биле кады чораан кол эмчизи Чайруд Мирзаджан Сафаров кырганы шинчээн: судалы — минутада 62 катап согар, хаваның базышкыны — 140—70 болган.

Меджид Агаев бүгү чурттаалгазының дургузунда хөй кадарып келген. Чүгле эмир чылын пенсияже берген. Ынчалза-даа ол ам-даа-ла хөй орбас дээш колхозтуң хову-шөлдерин мал-магандан камгалап-карактап турар. Оон ажылы берге эвес, ынчалза-даа кылаштаарын негээр — Агаев хүнде 9—12 километрни эртип турар.

Агаевтиң амыдыралының «гускай» чуруму бар, ону ол болуунуң ада-өгбелеринден салгап алган. Ол арага мырыңай ишпес, колдуунда чаа эът, сүт болгаш үнүш аймаандан кылган чем чиир.

Агаевтиң өг-бүлези улуг— 151 кижи: оолдары, уруглары, оларның ажы-төлү, ол ажы-төлдериниң урут-дарлы база оларның оолдары, кыстары. Оон чүгле уругларының бирээзи Кызбаджи — 11 ажы-төлдүг. 70 чыл мурнунда Агаевтиң кадайы өлген, ол база катап кадай алган. Оон амгы кадайы Кинапоз — 83 харлыг.

Тикябанд суурдан үнгеш, дагга база бир суур—Джоппе чорупкан бис, ында Гюльбаджи Гусейнова биле Санам Алиева деп узун назылыг ийи угбалышкы чурттап турар. 112 харлыг Гюльбаджи эң баштай чурукка тырттырар хөңнү чок болган, ынчалза-даа дыка үр ээрежип келгенивистиң сөөлүнде ол чөпшээрешкен. Оон соонда ол бисти бодунуң дуңмазы Санамга чалап чедире берген. Суурнуң хөңү эвес кудумчулары-биле ол аажок дүрген кылаштап чораш, бисти хем эриинге чедирип келген, дуңмазының бажыны ында болду. Ийи угбалышкы хол-биле аргып кылган улуг хевис кырынга олуруп алгаш, дыка-ла хөөрешкеннер, харын-даа бисти безин уттупкан ышкаш болган. Колдуунда Гюльбаджи аажок хөөрен олурган, ол дуңмазындан 10 хар улуг, дуңмазы ону чүгле деткип каап, хире-хире болгаш-ла эрнин өгүр аржыылы-биле дуй тырттынып ап олурду. Хевис кырынга самоварны салгаш, Гюльбаджи четкир чемниг шайын биске куткан. Дөртен хире минута шайладывыс, оон сөөлүнде угбалышкылар хары угда деңге тура халышкан, ол дээрге ужуражылгавыс доостур чыгааның айтып турары ол болган.

Лерикче дедир ээп чоруп ора, Мирзаджан Сафаровка элээн кээш айтырыг салган бис:

— Меджид Агаевтиң, Гюльбаджи Гусейнованың, Санам Алиеваның болгаш ол районнуң оон-даа өске узун назылыгларының хары ылап шын билип алдынган бе? Азербайджанга төрүттүнген кижилер хамаан чок, Россия империязынга төрүттүнгенниниң дугайында херечилелдиг, паспорттуг кижилер хөй эвес турган болгай.

— Узун назылыг кижиниң харын тып тодарадып турда, частырыглар туруп болур болбайн аан. Оларның төрүттүнгенин ылап шын үезин бадыткаар документилер чок болур болгай. Колдуунда деңнеп болгаш санап көөрүнүң аргазын ажыглап турар: узун назылыг кижиниң ажы-төлдериниң уругларын биле оларның ажы-төлдериниң база ол ажы-төлдер биле боттарының уругларының хар-назынын деңнеп көөр.

Узун назылыг кижилер колдуунда өскен, төрээн черин кагжан-даа каап чорбайн турар, ынчангаш чаңгыс чер-чурттугдары, кожалары оларның хар-назынының дугайында үнелиг, элээн шын медээлерин берип болур. Чижээ, Гюльбаджи Гусейнованың харын тодарадып турда, оон 70 харлыг кожазы боду бичиизинде ол 40—45 харлыг турганын сактып бадыткаан.

Узун назылыг кижиниң харын ылап шын кылдыр тывары берге. Частырыглар туруп болур, ынчалза-даа 5—10 чылдан ашпайн турар, специалист-геронтологка ол шиитпирлиг ужур-дузалыг болбас, аңаа 110 болгаш 115 азы 120-даа харлыг кижиниң шинчилээри дөмей-ле сонуурганчыг болур.

— Азербайджанның узун назылыгларының эң хөйү чогум чүге силерниң районуңарда чурттап турарыл?

— Бистиң чуртувуста кижиниң ортумак назыны 72 хар чедип турары билдингир болгай. Ынчалза-даа узун назылыг кижи бүрүзү — ол дээрге эртемге ам-даа баажызы тывылбаан тывызык болуп турар. Узун назылыг болуруп кандыг-бир чаңгыс чылдагаан-биле тайылбырлап болбас деп бодаар мен.

Даг агаарының эм шынарларының дугайында, чаа эът, сүт болгаш үнүш аймаандан кылган чемниң таарымчалыг салдарының дугайында чугааларны эпти-ле дыңнап чоруур бис. Ынчалза-даа ол бүгү чүгле Талыш дагларында бар эвес-ле болгай. Чижээ, Швейцарияда климат бистииңден дээре болгу дег, ынчалзажок ында узун назылыг кижилер хөй деп дыңнаваан мен.

Доктулап чугаалаарга, узун назылыг кижи — ол дээрге чылдагааннарның болгаш байдалдарның комплекизи-дир, ынчаарга ол болуушкунга ызыгуур салгаар чорук улуг роль ойнап турары чугаажок. Чижээ, узун назылыг кижилерниң ээгилери барык-ла кезээде «кошкавазын» оларны үр чылдар дургузунда шинчилеп көрүп келген хайгааралдарым көргүскен дээрзин онзалап демдеглексээр мен. Олар бир дески, оожум, томааныг болур. Чогум-на сагыш-сеткил талазы-биле хөлзээшкиннер, кедергей күженишкиннер чок болуру оларның мага-бот болгаш мээ-медерел талазы-биле кадыының кол чылдагааннары ол боор деп бодаар мен. Узун назылыглар медицина дузазын шоолуг херегсевейн турарлар. Олар колдуунда чүгле кижи чаа шинчидип ап чорурлар.

Валерий ГРИГОРЬЕВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

ИЛИИРЛЕР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

ВАРШАВА. Бажың эт-херекселдериниң Польшада түгле чаңгыс музейи бар, ол Зембице (Вроцлав воеводствозу) деп черде турар, аңаа чурттуң эң ырак черлеринден туристер аажок сонуургап кээп турар. 8 муң ажыг экспонаттарының иштинден янзы-бүрү үе-шагның хеп базар илиирлериниң ховар коллекциязы аажок сурагжаан. Беш чүс илиирлерниң иштинден эң-не эргилери 1665 чылга хамааржыр.

Музейде ажыглалдан шагдала үнген ховар эт-херекселдер болгаш амгы үеде квартира бүрүзүнде бар эдилелдер чыдынган. Эң солун экспонаттарның бирээзи — XIX чүс чылда кылган хеп чүүр машина, ону хол-биле долгап ажылдадыр.

(СЭТА).

ШЫДЫРААЧЫГА БУЛУҢ

Четпестерни чайладыр

Тыва АССР-ниң Шыдыраа федерациязы шыдыраа спортун сайзырадыр талазы-биле чамдык хемчеглерни сөөлгү үеде ап турар. Кызылда шыдыраа клувун ажыткан. Оон човулели (даргазы Н. Опуфриев) клубтуң болгаш команда талазы-биле хоорайның бирги чери дээш база разрядтар бедидериниң маргылдааларын эрттирген. Ол спортчуларның мергежилин бедидеринге, саның көвүдээринге дузалаан.

Бо чылдың эгезинде бистиң республикага бир-ле дугаар команда талазы-биле пионерниң «Ак терге» клувунуң маргылдаазын организастаан, аңаа он районнуң аныяк шыдыраачылары киришкен. Бо болза аныяктарны өстүрериниң салымныкыныг херечизи болур.

Мергежилдиг шыдыраачыларның саны өзүп турар. Чүгле 1974 чылда Кызылда В. Байкара, В. Бузыкаев, В. Селиверстов, Г. Рухлядьев бирги разрядтың нормазын, «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону Л. Мохов ийи кандидат баллының нормазын күүсеткен.

Ындыг болза-даа Шыдыраа федерациязының ажылында четпестер болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар бар.

Республика болгаш районнар маргылдааларынга киржип турар херээженнер эвээш. 1974 чылдың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чемпионадынга безин херээжен шыдырачылар кириппээн. Спорт комитеттери база федерация бо талазы-биле ажылды кошкаткан.

Бистиң шыырак шыдыраачыларывыс лекция номчуушаан, хары угда хөй кижи-биле ойнаарын эвээш эрттирип келген. «Билиг» ниитилелиниң организациялары шыдырааны пропагандалаар ажылды чоруттайн турар. Аңаа телевидение база хамааржыр.

Шыдыраа клувунуң ажылы негелдеге четпес. Чүгле маргылдаа оюннары болур боор дан өске массалыг хемчеглерни организаставайн турар.

Федерация ажылында четпестерни чайладыр хемчеглерни моон соңгаар-даа алыр ужурлуг бис.

Н. ШИШИГИН,
Тыва АССР-ниң шыдыраа федерациязының даргазы

* * *

Судьялар чыыжы

Россия Федерациязының шыдыраа талазы-биле судьяларының революцияның кавайы—Ленинград хоорайга чыглып келгеннер. Неделя дургузунда үргүлчүлээн семинар хоорайның Чигорин аттыг шыдыраа клувунга болуп эрткен.

РСФСР-ниң Шыдыраа федерациязының харыысалгалыг секретары, спорт мастери В. Н. Тихомирова бодунуң илеткелинге Россия Федерациязының девискээринде бактаап турар 71 организацияның ажылын анализтеп чугаалавышаан, улустар аразының спартакиадазының чылы—1975 чылда кылып чорудар хемчеглериниң планы-биле таныштырган.

Спорттуң делегей мастери, Федерацияның мергежил талазы-биле комиссиязының кол секретары О. М. Игнатьева мергежил бедидериниң бүрүткелиниң талазы-биле айтырыгга долу харыызы берген. Ол бодунуң дыңнадыынга түс-түс черлерде чамдык федерацияларның маргылдаа соонда судьялаашкынның түңнелдериниң чогуур үезинде чорутпайн турарындан мергежилдиг бирги разрядчы шыдыраачыларның кандидат баллдары бадылаттынмайн келгенин четпес деп демдеглээн.

Дуржулгалыг делегей арбитри, спорт мастери Л. Я. Абрамов элээн каш солун лекцияларны номчаан. Делегей чемпиону-биле ойнаар эрге дээш А. Карпов биле В. Корчнойнуң аразында гүщел маргылдаазының тывыуң удуртукчузу кижи болгаш ол маргылдааны чырыдып турар 200 ажыг совет-даа, даштыкы-даа журналистерниң ажылы-биле Лев Яковлевич таныштырган.

Ол-ла маргылдааның кол секретары, Бүгү-эвилел категорияның судьязы мастер эш Дворкович «Судьялаашкынның документациязы болгаш судья ажылының учёду» деп темага, Ленинград хоорайның Шыдыраа федерациязының судья коллегиязының даргазы, делегей арбитри, доктор Л. О. Шапиро эмчи хыналдазының дугайында болгаш оон-даа өске лекцияларны номчаан.

Семинарның түңнелинде янзы-бүрү категорияның судьялары боттарының арга-дуржулгазын солушкан.

Л. САЛЧАК,
семинарның киржикчизи.

* * *

Кым мурнаарыл?

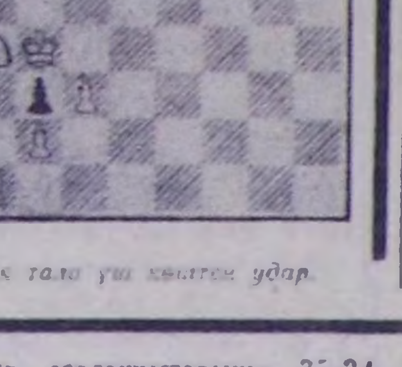

Ак тала үш чүгле удар.

Телевидение

НОЯБРЬ 28-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Орус сценаның чалгын-ныг кужу». Телетургузуг.
18.50—Телемедээлер.
19.05—«Хамааты камгалалының билиглерни — кижи бүрүзүнге. Дамчыдылга.
19.15—Кыска фильм.
19.25—«Улусчу контроль». Дамчыдылга.
19.55—«Цабуня». Телефильм.
20.10—«Тоску беш чылдың дөрткү чылы». Дамчыдылгада Таңды райкүүскомунуң даргазы К. М. Ак-кыс киржип турар.
21.00—Телемедээлер.
21.10—Чарлалдар, реклама.
21.15 — «Оолдар Варягта» Телефильм.
21.25—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылга.
21.55—23.10—«Майор «Вихрь». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин баугаар алырга, бөгүн республикага бичии булуттаар, улуг чагбас. Хат кошкаандан өй-тавынга чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 10—15, өске арыканнарынга 14—19 градус соок болур.

Кызылга булуттаар, чагбас. Барыын угланыышкынныг хаттың кужу өй тавында. Агаарның температуразы 14—16 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

кинотеатрларда

НОЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Апачилер» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Салтан хаан дугайында тоол» 9.10, 16.55, 15.00, «Тренер» 11.00, 15.00, (киноклуб), «Ынакшылым сен, Москва» 12.40, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оклахома бодун хевээр» 14.00, 16.10, 18.20, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эр кижи болзунза» 15.00, «Телефонунуң чүгле чаңгыс кыйгызы» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

Силерге 441800 ойнап алышкыннар

1974 чылдың декабрь 30-де Москва хоорайга куруненин 3 хуулуг ойнаашкынныг иштики чээшкинниң талазы-биле ойнаашкынның 68-ки тиражы болур.

Ол тиражка 441800 ойнап алышкыннар таваржыр, оларның иштинде 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльдиң ойнап алышкыннары таваржыр.

Бир эвес ол чээшкинниң тиражының облигациязын ноябрь 15-ке чедир садып албаан болзуңарза, ону декабрь 1-ге чедир эң-не кудуку өртээ-биле — 10 рубльдиң 10 рубль 5 копеекке, 20 рубльдиң облигациязын 20 рубль 10 копеекке садып ап болур силер. Ынчаарга декабрь 16-дан 30-те чедир үеде 10 рубльдиң облигациязын 10 рубль 25 копеекке, 20 рубльдиң 20 рубль 50 копеекке садар. Облигацияларны садып алган кижилер чыл бүрүде ойнаашкынның сес тиражынга киржир. Ол даразында хүүсалдарда болур: февраль 15-те, март 30-де, май 15-те июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де.

Облигацияларны садып ап, ойнаашкыннар тиражтарынга киржиңер!

Нефтепродуктуларның бүгү херегленкчилеринге дыңнадыры болза, 1975 чылдың январының 1-ден эгелеп бүгү хереглекчилер чаа алган үстүң ажыглаттынганының соонда оон 10 хуузун нефтебаазаларга дужаар ужурлуг. Бир эвес ол хире ажыглаттынган үстү дужаавас болза, хереглекчилерге чаа үсту бербес.

а) дизельдиң автомобиль болгаш тракторларның ажылдап кааткан болгаш өске үстер-биле холумалдарын.

б) турбина, компрессор, трансформаторлар болгаш бүдүрүлгениң өске-даа үстерин.

Үстүнде айыттынган үстерде болгаш холумалдарда бензин, керосин, нигрол, солидол болгаш хоруг постериниң тоглаачызы, ряяна чок турар ужурлуг.

Ажыглаттынган үстерни бир тоннада 24—38 рубль чедир (шынарын барымдаалап) өртек-биле нефтебаазалар хүлээп ап турар.

Кызылдың нефтебаазазы

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Индекс 667000. Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75-телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 2750. ТС—01357.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарнын пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 279 (9656) | 1974 чылдың ноябрь 29, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Акы-дуңмалышкы ужуражыышкын

МАРН ТК-ның болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң чалаазын ёзугаар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштаан ССРЭ-ниң партия-чазак делегациязы ноябрь 25—27-де Моол Арат Республикага туруп турган. МАРН-ның III съездизиниң болгаш МАР-ның чарлааның 50 чыл ою-биле холбашкан байырлалдарга делегация киржип турган. Совет партия-чазак делегациязын чылыг-биле, чүректиң ханызындан хүндүлел-биле хүлээп алган, ол болза совет болгаш моол улустарны каттыштырып турар акы-дуңмалышкы сеткил-бодалдың илереэшкини болган.

Моолдуң Араттың революстуг намының Төп Комитединиң Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал баштаан удуртулгазы-биле совет партия-чазак делегациязының ужуражыышкыны 1974 чылдың ноябрь 27-де болган.

Чүректиң ханызындан, долу билчириниң болгаш үзел-бодалдың чаңгыс эптиин байдалынга эрткен ужуражыышкынга киришкеннер болза:

совет талазындан: СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП Иркутск обкомунуң бирги секретары Н. В. Банников, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң МАР-да элчини А. И. Смирнов база оон ындаа СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров;

моол талазындан: МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары Д. Моломжамц, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы С. Лувсан, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары Н. Жагварал, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Д. Майдар, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, Партийжи контроль комитединиң даргазы Н. Лувсанравдан, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары С. Жалан-Ажав, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, МАРН-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Т. Рагча, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, МАРН-ның Улан-Батор хоорай комитединиң бирги секретары В. Алтангэрэл, МАРН ТК-ның секретары Д. Чимиддорж, МАРН ТК-ның кежигүнү, МАР-ның даштыкы херектер министри Л. Ринчин.

Үлетпүрнү, кодээ ажыл-агыйны, культураны хөгжүдер талазы-биле Совет Эвилелиниң чедиишкиннериниң дугайын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга совет ажылчы чоннарның демдеглеттингени ажылының талазы-биле бедик күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүң дугайын ужуражыышкынның моол киржикчилеринге совет делегация калбаа-биле дыңнаткан. Партия организацияларының ажыл-чорудулгазын болбаазырангайжыдарының, коммунистиг тургузуушкунунуң кол соругларын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга оларның ролюн чайгылыш чокка бедидериниң айтырыгларынче улуг кичээнгей салдынган.

МАРН-ның XVI съездизиниң шиитпирлериниң күүсеттинип турарының дугайын, кодээ ажыл-агыйга-даа, үлетпүрге-даа ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер талазы-биле боттандырып турар хемчеглерниң дугайын моол удуртукчулар чугаалап берген, ол бүгү болза моол ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын чайгылыш чокка бедидеринче угланган социал-политиктиг хемчеглерни амыдыралга боттандырарынга идегелдиг үндезинни тургузуп турар.

СЭКП биле МАРН-ның аразында, совет болгаш моол улустарның аразында бузулбас найыралдың, чаагай сеткилдиг дузалажылганың, идея талазы-биле быжыг чаңгыс эптиң чаңчылдарынга үндезилеттинген акы-дуңмалышкы харылзааларының, политиказының, экономиканың болгаш культураның бүгү талаларында чедиишкинниг-биле хөгжүп турарын чугаалажышкыннарның киржикчилери ханы сеткил ханышкыны-биле демдеглээннер.

Ийи талаңың харылзааларының тургустунга берген хевирлерин улам чидаа болбаазырангайжыдар талазы-биле СЭКП-ниң болгаш МАРН-ның чорудуп турар ажылының улуг ужур-дузалын демдеглевишаан, ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның улус ажыл-агыйы планнарын дүүштүрүп, ийи чурттуң министерстволарының болгаш ведомстволарының аразынга шуут харылзааларны тургузуп турары, каттышкан бүдүрүлгелерни болгаш ажыл-агый каттыжышкыннарын тургузуп турары ажыктыг түңнелдерни берип, Моол Арат Республиканың улус ажыл-агыйы хөгжүлдезин дүргедедиринге идигни берип турар дээрзин талалар бадыткааннар.

ЭДЧ кежигүннери чурттарның Социалистиг экономика интеграциязының комплекстиг программазының принциптеринге дүүштүр ССРЭ биле МАР-ның улус ажыл-агыйларын улам сырый чоокшулаштырарынче болгаш харылзаалыгалыг болдурарынче угланган практиктиг хемчеглерни төлевилээринче совет, моол талалар онза кичээнгейни салып турар.

Совет-моол кады ажылдажылганың перспективтиг айтырыгларын чугаалажып турда, Л. И. Брежнев Моол Арат Республиканың төөү Улан-Баторга бажыңнар тудар комбинаттар, чуртталга бажыңнары, Эртем-техника болгаш Культура ордузу тудуп алыры-биле катай, келир беш чылда экономика талазы-биле деткиичени көргүзүп, дуза чедирерин уламчылаарынга Совет Эвилелиниң белеиин моол эштерге дыңнаткан.

МАР-га социалистиг тургузуушкунун сорулгаларын шиитпирлээринге киирген улуг улуг-хуу болур акы-дуңма найыралдың интернационалчы база бир ол илерели дээш изии-биле өөрүп четтиргенин моол удуртукчулар СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң чазаанга болгаш совет улуска илергейлээн.

Ужуражыышкын үезинде делегейниң хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчуушкуну болган.

Делегейниң ажыл-херектеринге социалистиг күрүнелерниң дүүштүрген хемчеглер ап турары, оларның инициативчи угланыышкыны дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын улам ханыладып, калбартырынга шиитпирлиг чергениң дузазын чедирип турар деп чүвеге боттарының бүзүрелдиин Совет Эвилели биле Моол Арат Республика демдеглээн.

Ийи партия делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чөвүлел хуралдарының шиитпирлеринге шынчы болур, марксизм-ленинизмни, пролетаржы интернационализмни бармдаалаарынга үндезилеттинген, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин улам быжыглаарынче моон соңгаар-даа бүгү күжениишкиннерин салыр. Ийи партия антикоммунизмниң, национализмниң болгаш шовинизмниң кандыг-даа илерелдеринге удур, барык, «чоок үзелдиг» оппортунизмге удур эптеш чок демисежирин уламчылаары дээш шиитпирлиг туржур.

Совет Эвилели биле Моол Арат Республика дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын бүгү делегейге нептередирин чедип алыры эргежок чугула деп санаан. Ынаа холбаштыр Азия күрүнелериниң каттышкан күжениишкиннеринге үндезилеттинген Азияда байдалды экижидер талазы-биле практиктиг базымнар кылырын боттандырарының база ол дипке айыыл чок чоруктуң болгаш чаагай кожа-хелбээ кады ажылдажылганың идегелдиг системазын тургузарының чугулазы демдеглеттинген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың Президентизи Дж. Фордтуң аразынга чоокта чаа болган ужуражыышкынның чугула ужур-дузалыг санал-онал солчуушкунунуң үезинде демдеглеттинген. Ол ужуражыышкынның түңнелдери, чедип алдынган дугуржуушкуннар совет-американ харылзааларының улам экижип турарын херечилеп, эндере чепсегленирни чорукту кызыгаарлап, кызырар, дайын айыылын кошкадыр талазы-биле чаа-чаа улуг базымнар кылырының перспективазын ажыдып, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарында ол дүгжүп турар.

Совет Эвилелинге албан хуузунда баарынче Л. И. Брежнев МАР-ның партия-чазак делегациязын СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден чалаан. Ол чалалга өөрүп четтиргиш-биле хүлээп алдынган. Ук аян-чорукту 1975 чылда боттандырары дугурушкунган.

МАРН-ның III съездизиниң болгаш Моол Арат Республиканы чарлааның 50 чыл оюн байырлааны МАР-ның ажылчы чоннарының политиктиг база күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүн, МАРН-ның долгандыр оларның сырый каттыжышкынныг байдалынга эрткен. Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязының ук байырлалга киришкени совет болгаш моол улустарның аразында найырал биле кады ажылдажылганы быжыглаарынга чаа шылгарапгай салыышкын болган деп, МАРН ТК-ның, МАР-ның чазааның болгаш бүгү моол улустуң өмүнээзинден Ю. Цеденбал медеглээн.

Ук аян-чорук болгаш ССРЭ-ниң партия-чазак делегациязы биле МАР-ның партия, күрүне удуртукчуларының аразынга санал-онал солчуушкуну бузулбас совет-моол найыралды ийи партия биле чурттуң моон соңгаар-даа быжыглап, калбартыр шиитпирлиг илергейлеп көргүскен.

СОВЕТ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ДЕЛЕГАЦИЯЗЫНЫҢ МАР-ДАН ҮНҮПКЕНИ

УЛАН-БАТОР, ноябрь 27. СЭТА. МАРН-ның III съездизиниң болгаш Моол Арат Республиканы чарлааның 50 чыл оюнуң байырлалынга киржип чораан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак делегациязы бөгүн Төрээн чуртунче чанып чорупкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң бирги секретары Н. В. Банников олар Улан-Батордан аъттанып каннар.

ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның Күрүне туктары-биле шиметтинген Буянт-Уха аэропортунга эш Л. И. Брежневти, совет делегацияның кежигүннерин МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүннери Н. Жагварал, С. Жалан-Ажав, С. Лувсан, Н. Лувсанравдан, Д. Майдар, Д. Моломжамц, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар Б. Алтангэрэл, Т. Рагча, МАРН ТК-ның секретары Д. Чимиддорж, республиканың чазааның кежигүннери, моол найысылалдың хөй-ниити төлээлекчилери үдээн.

Үдеп келгеннерниң аразында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национальностар Совединиң Даргазы В. П. Рубен баштаан совет хөй-ниити делегациязы база бар.

Аэродромга МАР-да дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары, ССРЭ-ниң МАР-да элчини А. И. Смирнов, совет элчин черинин, МАР-да өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчылары тургулаан.

Совет Эвилелиниң болгаш Моол Арат Республиканың Күрүне гимннерин күүсеткен болгаш артиллерияның 21 дааштаашкыны-биле салют кылган.

Эштер Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбал Моолдуң Улус Армиязының шериглериниң хүндүлел таңныылының чыскаалын эргээн.

Эш Л. И. Брежнев, совет делегацияның кежигүннери Улан-Баторнуң хөй-ниитизиниң хөй санныг төлээлекчилери-биле чылыы-биле байырлашкан. «СЭКП—МАРН!», «Найырамдал — Найырал!» «Орук-суур менди-чаагай, эргим совет акы-дуңма!» дээн кыйгылар оон харыызынга чаңгыланып турган. Бүдүрүлгелерниң болгаш тудуглардың ажылчыннары, аныяктар аэродромга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының портреттерин, байыр чедирген транспаранттарны туткулап алган келген. Орус болгаш моол дылдарда: «СЭКП делгерезин!», «МАРН делгерезин!» деп ында бижиглеп каан.

Школачылар эш Брежневке болгаш өске-даа совет аалчыларга боодал-боодал чечектерни тудускулаан.

Эштер Ю. Цеденбал, Ж. Батмунх, Л. Ринчин самолёт чанынга келгеш, эш Л. И. Брежневке, совет партия-чазак делегациязының кежигүннеринге орук-суур менди-чаагай болурун күзээннер.

Ол ышкаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары: СЭКП ТК-ның кежигүнү К. В. Русаков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү А. М. Александров, албанның өске-даа кижилери Улан-Батордан аъттанып кээн.

Самолеттан телеграмма

Моолдуң Араттың революстуг намының Төп Комитединиң Бирги секретары, Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы эш Ю. ЦЕДЕНБАЛГА

Моол Арат Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Ж. БАТМУНХКА

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң партия-чазак делегациязынга өөрүшкү, хүндүткелдиин көргүзүп, бисти чылыг-эвилең хүлээп алганы дээш Силерге, МАРН Төп Комитединге, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунга, МАР-ның Министрлер Чөвүлелинге, бүгү моол улуска чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти акы-дуңма Моолдуң девискээриңден чорупда тура база катап илергейлеп тур бис.

МАРН-ның III съездизиниң болгаш Моол Арат Республиканың тургустунганының чартык чүс чыл оюнуң байырлалы социалистиг Моолдуң кайгамчыктыг чедиишкиннериниң, бузулбас совет-моол найыралдың чайынналчак илерели болган. Ук байырлалга бистер киришкен болгай бис.

МАРН-ның XVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, МАР-га социализмни тургузарын доозарының оруу-биле бурунгаарларынга, Азияга, бүгү делегейге тайбың, айыыл чок чорук дээш демиселге Моолдуң Араттың революстуг намының, чуртуңарның бүгү ажылчы чоннарының чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болурун күзедивис.

Акы-дуңма моол улустуң аас-кежиктиг чечектелирин күзедивис! СЭКП биле МАРН-ның, Совет Эвилели биле улусчу Моолдуң аразында найырал болгаш кады ажылдажылга быжыгып, хөгжүзүн!

Л. БРЕЖНЕВ, А. ГРОМЫКО, Д. КУНАЕВ, Т. УСУБАЛИЕВ, И. НОВИКОВ, И. АРХИПОВ, Н. БАННИКОВ.

Эш Л. И. Брежневтиң Төрээн чуртунче чанып келгени

МАРН-ның III съездизиниң болгаш Моол Арат Республиканы чарлааныңдан бээр 50 чылының байырлалынга киржип чораан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязы ноябрь 27-де Төрээн чуртунче ээп чанып келген.

Ол делегацияның составынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң бирги секретары Н. В. Банников, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң МАР-да элчини А. И. Смирнов олар кирип турган.

Делегация Иркутскиге тур доктааган. Оларны СЭКП-ниң Иркутск обкомунуң бюро кежигүннери, СЭКП ТК-ның кежигүнү, хамаатылы ужар чуул министри Б. П. Бугаев, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, Забайкалье шериг округунуң шериглериниң командылакчызы армия генералы П. А. Белик олар уткаан.

Аэропортка Иркутскиниң ажылчы чоннарының төлээлекчилери делегацияга байыр чедирген.

Эш Л. И. Брежнев областың болгаш хоорайның удуртур ажылдакчылары-биле беседазының үезинде Владивосток хоорайга АКШ-тың Президентизи Дж. Форд-биле ужуражыышкынының дугайында, акы-дуңма Моолдуң байырлалынга делегацияның киришкениниң дугайында кысказы-биле таныштырып, дыңнаткан. Л. И. Брежнев чурттуң иштики амыдыралының чамдык айтырыгларынга база доктааган. Областың удуртукчулары иркутскижилерниң күш-ажылчы ажыл-херектериниң дугайын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга чугаалап берген.

(СЭТА).

КИРГИЗИЯДАН

Атбашинск районда Ленин аттыг колхозтуң хойжузу А. Сеитовтуң өөнге оон өннүктери, кыштаглаашкын талазы-биле эштери чыглып келген.

«Билиг» ниитилелиниң лектору Дж. Бузубеков Аксайның ырак одарлар черинге чеде бергеш, бодунуң бежен чыл оюн демдеглээн Моол Арат Республиканың дугайында чугаалап берген.

Төп Тянь-Шаньның ырак одарларында малчыннарга үш чүс ажыг хөй-ниитичи лекторлар пропаганда ажылын чорудуп турар. Оларның ол хүн беседазының кол темазы — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң аян-чоруу болган. (СЭТА).

ЧУРУКТА: септекчилер Петр Дыртый-оол (солагай талазында), Түлүш Белек-оол. Авторнуң фотозу.

Техника септелгези— хүннүң айтырыы

Техника септелгезиниң чоруп турарының болгаш механизатор кадрлар белеткээр талазы-биле ажылды сонуургап, С. К. Тока аттыг совхозтуң кол инженери Николай Михайлович Станкин-биле чоокта чаа чугаалашкан бис.

Кодээ ажыл-агый машиналарын септээр, келир чылдың часкы хову ажылдарынга оларны белеткээр дээш ажыл-ишмаа онза шуудавайн турарын, кол инженер чугаалады. Бо кварталда септелгеге кирзе чогуур 26 тракторларның чүгле 7-зи септеттинген, а 10 трактор септелгеден удавас үнер, Туранның «Сельхозтехниказы» 3 трактор септелгеде, 8 чүък машиналарын бо кварталда септээр планныг. Оларның бежин совхозтуң МТМ-де, а 2 машинаны районнар аразының Кызылда «Сельхозтехника» каттыжышкыны септеп турар. Дөрткү кварталда септезе чогуур 15 трактор аңдазының, 20 сеялкаларның септелгезин чаа эгелей берген. Техника септелгезин машина-трактор мастерскаязында кезектер аайы-биле чорудуп турар.

Септелгени чогуур үезинде бедик шынарлыг доозар дээш кызымак ажылдап турар септекчилер мында эвээш эвес. Оларга мотор септээр цехтен Николай Максимович Синицын, эптээр цехтиң септекчилери Маадыр-оол Хуурак-оол, Петр Дыртый-оол, кодээ ажыл-агый машиналарының септекчизи Белек-оол Түлүш, септекчи Владимир Фишер хамааржыр. Хүн нормазын олар 100 хуудан кудулатпайн турар болду.

— Септелгениң мурнакчылары ааданывыс ол. А чыл планын ажыр күүседипкен механизаторларывыс бар болгай. Олар дээрге ажыл-ишчи, бодунуң херээниң ёзулуг мастерлери-дир — дээш Николай Максимович оларны адады. Олар бо-дур: комбайнерлер Виктор Иванов, Аркадий Монгуш, чолаачылар Александр Бредкин, Валентин Новиков, трактористер Оюн Сарыг-оол, Доңгак Симбий-оол.

Механизатор кадрларны белеткээр, оларның билиин бедидер ажылды организастаары-биле чоокку хүннерде өөредилгезин эгелээр. III класстың трактористерниң курузунга 30 кижи, I—II класстынга — 50 кижи адын бижиткен. Оларның иштинден 15 кижи — I, II класстың комбайнеринге өөредир. А Балгазынның профтехучилищезинге бо совхоздан 3 кижи хойжу-механизаторнуң тускай эртемин, 11 кижи — тракторист эртемин чедип алыр. Кудумчу чурумунуң техминимумун дужаары-биле 50 кичээлден эгелээн.

Септелгени кажан доозар деп планнап турарын кол инженер мынчаар тайылбырлады:

— Бистиң ажыл-агыйда техника хей. Оон кадыг эдилелинче кичээнгей чамдык механизаторларның талазындан ам-даа кошкак-тыр. Ынаа хамаарыштыр дээштиг хемчеглерни ап турар бис. Күскү хову ажылдарынга кирипкен техниканың септелгезин эгелээн бис. Ынчалза-даа районнар аразының Кызылда «Сельхозтехника» каттыжышкыны артык кезектер-биле бисти багай хандырып турарындан склада оларның келирин манаар, хөй артык үе чарыгдап тур бис. Часкы хову ажылдарынга ажылдаар техниканың септелгезин март 8 бетинде доозар деп хүлээлгелиг бис.

С. К. Тока аттыг совхозтуң механизаторларының септелгеде ажыл-ижи мындыг-дыр.

М. КАЛЧАН.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1974 чылдың декабрь 8-тен декабрь 6-же дыштаныр хүнну шилчидер деп доктааткан.

ЭШ Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ ТАДЖИКИСТАНДА БАРГАНЫ

ДУШАНБЕ. (СЭТА). Таджик ССР-ниң болгаш Таджикистанның Компартиязының тургустунганындан 50 чыл оюнуң байырлалынга киржири-биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный ноябрь 27-де мында чеде берген. Таджикистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Расулов, Таджик ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы М. Холов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Р. Набиев, Таджикистанның Компартиязының ТК-зының бюро кежигүннери, партия болгаш совет организацияларының удуртукчулары, хөй-ниити төлээлекчилери оңу аэропортка уткуп алган.

Кремльге ужуражыышкын

Ноябрь 27-де СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев олар Палестинаны хостаары организациязының (ПХО) күүскомунуң даргазы Ясир Арафат баштаан ПХО-нуң делегациязы-биле ужурашкан.

Найыралдыг болгаш бот-боттарын билчириниң байдалынга болуп эрткен беседаның үезинде кайызынга-даа сонуургалдыг айтырыгларны чугаалажып көрген.

Сөөлгү үениң дургузунда Палестинаның удурланыышкын шимчээшкининиң чедип алган политиктиг улуг чедиишкиннеринге, ПХО-нуң чедип алыр дээш демисежип турар сорулгаларының чөптүүн делегейниң улустарының хүлээп көрүп турарынга улуу-биле сеткил ханганын А. Н. Косыгин илерегейлеп, боттарының национал эргелерин, күрүнелиг болур чоруу дээш, Палестинаның араб улузунуң демисели-биле Совет Эвилелиниң чайгылыш чок дем каттыштырылгалыг болуп турарын ол бадыткаан.

Бодунуң салым-хуузун боттары шиитпирлээр эргези дээш палестин улустуң демиселин шиитпирлии-биле болгаш бүгү тала-биле деткип турары дээш Совет Эвилелинге Палестинаның араб улузунуң мурнундан ханызы-биле өөрүп четтиргенин Я. Арафат илергейлээн.

(СЭТА).

УФА ХООРАЙНЫ ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ ОРДЕН-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга хоорайның ажылчы чонунуң чедип алган улуг чедиишкиннери дээш база революстуг шимчээшкинге оон ачы-хавыязын демдеглевишаан, үндезилеттинген хүнүнден бээр 400 чыл болган ою-биле холбаштыр Уфа хоорайны Октябрь революциязы орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1974 чылдың ноябрь 27.

БОЙДУС КАМГАЛАЛЫНЫҢ БҮГҮ-РОССИЯ НИИТИЛЕЛИН КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕН-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Бойдус камгалалының херээнге болгаш бойдустуң курлавырларын камгалгаалыг ажыглаарынга ачы-хавыязы дээш, база тургустунганындан бээр 50 чыл болганы-биле холбаштыр бойдус камгалалының Бүгү-Россия ниитилелин Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1974 чылдың ноябрь 27.

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААР

Политөөредилге чоруп тур

Самагалдайга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң чаа бажыны ажыглалга кирген соонда ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Оон-биле чергелештир политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң чорударынга база чогумчалыг апарган. Мында хуралдаар тускай улуг залдан аңгыда, номчулга залы база бар. аңаа хары утда дөртен ажыг кижи олуруп болур. Кичээлдер маңаа эртип турар.

Бөгүн мында ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери, район төвүнде кодээ ажыл-агыйга хамаарылгалыг албан, организация черлериниң ажылдакчылары чыылган. Олар «Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиказының болгаш эргелеп-башкарарының үндезиннери» өөренир партия райкомунуң чанында тургустунган теоретиктиг семинарның дыңнакчылары-дыр.

— Бөгүнгү кичээлдиң темазы: «Колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары» деп. семинарның удуртукчузу чарлааш, кичээлдиң чурумун тайылбырлады: — Баштай ийи лекция дыңнаар бис. Оларны партия райкомунуң ийиги секретары С. Куулар база пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Б. Шыырап номчуур. Лекцияларга чырыттынар айтырыглар мындыг. КЭО-нуң ужур-утказы, сорулгалары болгаш принциптери кандыгыл? Ол принциптерни херек кырынга ажыл-чорудулгага канчаар ажыглаарыл? КЭО-нуң кол-кол угланыышкыннары чүл?.. Оон соонда магнитофонга бижиттинген тайылбырны, диафильмнерни көөр бис. Оларның бирээзи: «Ажылдаар черге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары» — бистиң бөгүн өөренир темавыска дорт хамааржыр. Кичээлдиң соолунде айтырыгларга харыылар, кичээл дугайында силерниң бодалдарыңарны түңнээр, бажынга онаалга бээр дээн ышкаш чүүлдер болур. Ол ышкаш дараазында кичээлдиң темазын, аңаа лекцияны, дыңнадыг кылыр кижилерни борта томуйлап алыр бис...».

КИЧЭЭЛДИҢ ТЕМАЗЫ: КЭО

Дыңнакчылар чөпшээрештилер. Кичээл шуудунче кирипкен. Кижи бүрүзү кыдырааштарынга демдеглелдер кылып, пропагандистерниң тайылбырын кичээнгейлиг дыңнап, схема, диаграммаларны көрүп орлар. Тема нарын, ажыл-агыйларда КЭО шуудап, шиңгээттинмейн турар болганда, кичээнгейлиг болбааже, билдинмейн баар.

—КЭО-нуң сорулгалары янзы-бүрү — деп, пропагандист демдеглээн. — Олар экономиктиг, социалдыг, физиологтуг ужур-уткалыг. Бирги сорулга — кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиктиг ажыктыын бедидери болурдур. Ийиде, күш-ажылдың байдалын улам-на экижидериндир. Үште, бүдүрүлгени эргелеп-башкарарын сайзырангайжыдар сорулга салдынып турар. Адак соонда, социал утка-шынарлыг сорулгазы болза, ажыл-ишчилерниң чогаадыкчы идепкейин бедидери, оларны күш-ажылчы коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидери болур...

Бо чүүлдерни пропагандист улам тодарадып, сайгара чугаалап, районнуң амыдыралындан чижектерни киирген.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарда чогуу кандыг ажылдарны кылырыл, кандыг хемчеглер алдынар ужурлугул азы өскээр чугаалаарга, кодээ ажыл-агыйга КЭО-нуң кол-кол угланыышкыннары кандыгыл? Дыңнакчыларның ол сонуургалынга харыыны лекторлар база берген. Бүдүрүлгени улам механизастаар, ону организастаарын сайзырангайжыдар, специализацияның болгаш концентрацияның улам ханыладыр, эргелеп-башкарарын экижидер. Ол ышкаш кадрларның бүдүрүлге өөредилгезин организастаар болгаш оларның мергежилин бедидер. Оон-биле чергелештир ажылдаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургузар болгаш ажыл-ишчилерниң дыштанылгазын эки организастаары чугула. Күш-ажылга хамаарылгалыг болур чорукту, күрүнениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунга кижизидери база кол чүүл.

Ажылдаар черниң багай организастаттынганындан безин күш-ажылдың бүдүрүкчүзү эвээжеп, ажылдап турар кижи хөй артык энергияны чарыгдап турарының чижектерин пропагандистер хөйнү көргүскен. Чижээ, механизастаттынмаан фермада саанчы дижик. Фермадан ырак кажаандан сигенни дажыыр, бызааларынга сугну хемден эккээр, чээрби шаа инекти хол-биле саар, инек одаан хол-биле ырадыр, курагаг одек төгер.! Азы тракторист дижик. Кабини шил чок болза ол довурак-дооззунга хөме алзыр, дааш-шимээнден бергедеп азы доңуп чоруур. Ам бар турар байдалдарда ажылды эки кылыр болза, элээн экижидилгени чедип алыр арганы КЭО берип турар.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын шиңгээдип алырда, элээн каш чадалар эртерин семинарның дыңнакчылары билип алган. Эң баштай ажыл-агыйда, оон бригада, фермаларда, кижилерниң тус-тус ажылдап турар черлеринде ажылды амгы үеде канчаар организастааның өөренип көөр, анализтээр. Ооң КЭО-нуң хемчеглерин ажылдап кылгаш, чоорту оларны амыдыралга боттандырар. Ол хемчеглер боттанырга, кайы хире ажыктыг болганын санап, тодарадып түңнээр. КЭО-нуң хемчеглерин шиңгээткени дээш шаңнаар-мактаар, КЭО-нуң мурнакчы дуржулгазын пропагандалаары база чугула.

Бодап көөрге, кичээл дыңнакчыларга теоретиктиг элээн хөй билигни берген ышкаш. Бо темага холбаштыр чер-черде байдалга дүүштүр чамдык дыңнадыгларны дараазында кичээлге кылырын база планнаан. Экономиктиг өөредилге ажыл-агыйга ажыктыг салдарны чедирер ужурлуг болганда, черле ынчаш чамдык практиктиг хемчеглерни чорудары чугула. Бир катап районга КЭО дугайында чугаалажып турган. Ам КЭО-нуң чөвүледдери районда ажыл-агыйларда барчогу билдинмес. Ол дугайында кичээлдиң төнчүзүнде дыңнакчылар боттары-ла чугаалажып турдулар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

КОММУНИСТЕРНИҢ ИДЕПКЕЙИНГЕ ДАЯНГАШ...

Партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарындан аңаа келген коммунистерниң онзагай көдүрлүүшкүнүн, оларның партийжи болгаш ажыл-агыйжы айтырыгларны шиитпирлээрде харысалгазының бедээнин көрүп болур. Отчёттуг хурал — коммунистерниң амыдыралынга чугула болуушкун, ажылынга шылгалда. Ынчангаш хурал—кижи бүрүзүнүң идепкейин бедидип, сеткил-сагыжын доюлдуруп турар ужуру-даа бо.

Чоокта чаа «Көк-Тей» совхозтуң партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы ындыг байдалга эрткен. Ооң онзагай байдалы чүл дизе, коммунистерниң идепкейиниң бедээнин, оларның санал-оналының ажыл-херекчи апарганын, бот-боттарынга негелделииниң харысалгазының бедээнин көргүскенинде. Бо дээрге партдокументи солуушкуну-биле холбаштыр чоруткан ажылдың үре-түңнели болуру чугаажок. Чижээ, чоокку үеге чедир-ле сүт-бараан фермазында партбөлүктүң ажыл-чорудулгазы кошкак турган. Хуралдарга, хөй-ниитиниң ажыл-херээнге коммунистерниң бот-идепкейи, инициативазы кошкак, оларның бүдүрүлгеге организакчы ролю онзаланып ылгалбайн турган. Партдокументи солуушкунунуң үезинде партбюроның коммунистер-биле хууда беседазы, эш хуунуң ажык чугаалары —оларның хөй-ниитичи идепкейин бедидеринге дээштиг болган. Ам ында В. Шумиловага удурткан партбөлүктүң инициативазы бедип, коллективтиң ёзулуг дайынчы өзээ болу берген. Ындыг чижектер эге организацияда хөй.

Күскү хову ажылдарының үезинде бүдүрүлгениң чугула участоктарынга партийжи салдарны күштелдирери-биле коммунистерниң саналын ёзугаар түр үениң ийи партбөлүү тургускан. Оларны коммунистер Фоменко болгаш Иванов олар баштап турган. Күскү хову ажылынга турган бүгү механизатор кадрларның ортузунга бо партбөлүктерниң чоруткан политмассалыг, организастыг ажылы, агаар-бойдустуң берге байдалы турза-даа тарааны, мал чемин чидириг чок хуусаа бетинде ажаап алырынга тодаргай ужур-дузалыг болганын машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи, коммунист Фунтиков бодунуң саналынга чугаалаан.

Совхоз күш болгаш сүткүр инек ажыл-агыйын хөгжүдүп, ооң продуктулуун бедидериниче угланган хемчеглерни ап турар. Мында чедиишкиннер база бар. Ажыл-агый соолгу каш чылдарда амгы кол-кол бүдүрүлге участоктарынга немелде кылбайн тургаш, доктаамал эки көргүзүгнү чедип ап турар апарган. Уксаажылдыга ажылынче сагыш салып, аныяк малдарны кол коданга зоотехниктиг чурум ёзугаар шилип алырын экижидип, чер ажылын дилиндектеп тарыыр системаже киирип, күш-ажылды механизастаарын экижидип, социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаарын чедип ап, ооң моральдыг болгаш материалдыг деткимчезин шын ажыглап турар апарган.

Мурнунда бир саанчы 16—17 инекти саап турган болза, ам электри саалдага бир саанчы 29—30 инекти саап турар. Тодарадыкчы чылдың 10 айларының дургузунда мурнакчы саанчылар: Долганина 3308 кг, Курастинова 3108 кг, Гусакова 3000 кг сүттү бир инекке онаалтыр саганнар. Сүттүң шынары база экижээн. Ферма 217 тонна сүттү бирги сортка, 232 тонна сүттү ийиги сортка дужааган. Ол ышкаш күш фермазында, хову бригадаларында тодаргай чедиишкиннер бар.

Ынчалза-даа ажыл-агыйда чедиишкиннерни демдеглевишаан, хуралга коммунистер четпестерни айтып, бар курлавырларны дилеп тып, ону ажыглаарының талазы-биле боттарының тодаргай санал-оналдарын бергеннер. Совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчыларының, экономистериниң ажылдың янзы-бүрү адырларынче ханылап кирип шыдавайн, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдавайн турарын совхозтуң директору А. Ломаев бодунуң саналынга айыткан. Партбюрога, партия хуралдарынга специалистерниң ажыл-чорудулгазының дугайында отчёттарны дыңнаваан, оларның күш-ажылчы идепкейин бедидер талазы-биле хемчеглерни албайн турар.

Көк-тейжилер бригадалар, фермалар болгаш кижи бүрүзүнүң аразында чарышты багай эвес организастаан. Чарышка холбашкан көскү агитацияны база бедик деңнелде тургускан. Ооң түңнелин айлап, кварталдап, а сезоннуг кампания үезинде 5—10 хонуктап үндүрүп, мурнакчыларга шаңнал-макталды тыпсып турар. Социалистиг чарыштың дээди хевири — күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң шимчээшкини ажыл-агыйда база калбарган. Бөгүн ында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының саны чүс чедип турар. Мал ажылының бирги, ийиги класстың 15 мастерлери бар. Материалдыг фондудан 10 муң ажыг рубльди шаңнал-макталга ажыглаан. Чаа чылдан эгелеп хүлээп алыр социалистиг чарыштың утка-шынары элээн өскерилген. Моон мурнунда чарыштың негелдезинге сан-түң хөй кирип турган болза, ам бүдүрүлге көргүзүүнүң шынар талазынче кол угланыышкынны кылган.

Эге организацияның организас-массалыг ажылында эки чүүлдерниң барын демдеглээри чугула. Ында коммунистерниң саны ам 43 чедип турар. Отчёттуг үениң дургузунда СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга 3 кижи хүлээп алган. Коммунистерни мергежил аайы-биле тус-тус адырларга таарыштыр тургускан. Коммунистерниң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейиниң бедээнин, сагылга-чурумунуң быжыкканын чаңгыс фактыдан чугаалап болур. Мурнуку чылдарда Устав негелдезин хажыдар чоруктар бо-ла болу бээр турган болза, бо чылын партбюрога чаңгыс-даа коммунистиң хууда херээн көөр ужурга таварышпаан.

Партия эге организациязының дайынчы арга-шинээзи бедип, ооң бүдүрүлгечи айтырыгларны шиитпирлээринге салдары күштелип турар.

Болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хурал «Көк-Тей» совхозта коммунистерниң бот-идепкейин улам бедидип, оларның мурнунга улуг сорулганы салган.

В. ОЙДУП.

ФЕРМАДА ӨӨРЕДИЛГЕ

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг сүт-бараан фермазының коллективинде зооветеринарлыг билиг бо өөредилге чылында багай эвес чоруп турар. Салбырның тускай эртемниглери Т. Санчы, А. Хуна, Т. Кыргыс олар тус-тус темаларны хуваажып алган. Оларның эртирип турар кичээлдери солун.

Фермага күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглаарының, бүдүрүп турар продукцияның шынарын бедидери, социалистиг чарышты улам калбартырын, малдың янзы-бүрү аарыгларын баш удур болдурбазының, кышкы үеде мал чемин шын чарыгдаарының айтырыгларын ферманың саанчылары, кадарчылары өөренип турар.

Б. МОҢГУЛ-ООЛ.

ОРГАНИЗАСТЫГ

«Ак-Туруг» совхозтуң төвүнде организастаан политиктиг өөредилге бо чылын база организастыг чоруп турар.

Эрткен өөредилге чылында ортумак звенонуң удуртур ажылдакчылары экономиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир программазын чедиишкинниг доосткан.

Ам совхоз төвүнде 29 кижи —бригадирлер, агрономнар, зоотехниктер эргелеп-башкарарының үндезин айтырыгларын өөренип эгелээн.

Пропагандист, экономист М. Чавынчак кичээлдерни эки белеткелдиг эрттирип, дыңнакчыларга быжыг билигни берип турар.

К. КОМБУ.

КАЖАН ЭГЕЛЭЭРИЛ?

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң төп салбырында партия организациязы коммунистерниң хуралынга Чыраа-Бажы ортумак школазының чанында ажыттынган аныяктарның кежээки школазының байдалының дугайында совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары Зоя Ооржактың илеткелин дыңнап чугаалашкан.

Секретарьның илеткелинден алырга, ниитизи-биле 16 хардан 30 хар назылыг ортумак эртем чедип албаан аныяктарның саны 204 хире кижи. Оларның иштинден бо чылын аныяктарның кежээки школазынга өөренири-биле 100 ажыг кижи бүрүткеткен. Оларның аразында саанчы, тракторист, чолаачы болгаш кадарчы дээш оон-даа өскелер бар.

Кежээки школаның кичээли октябрь 1-ден эгелээр турбуже, бөгүнге чедир чаңгыс-даа кичээл эртпээн.

Совхозтуң Чыргакы салбырындан безин 32 аныяктар өөренир күзелин илередип, адын бижиткен турда, совхоз дирекциязы транспорт-биле хандырбаан, совхоз төвүнден ол аразы 15 километр ырак. Ол ышкаш Хорум-Даг салбырында өөренир күзелин илереткен ындыг аныяктар база бар.

Бүдүрүлгеге ажылдап тургаш, кежээки школага өөренип, ортумак эртемни чедип алыры — аныяк кижи бүрүзүнүң кол сорулгазы.

Ылангыя шериг баар назылыг оолдарның аразында чүгле 4—5 класс доосканнарны өөредири эргежок чугула.

Черле ынчаш аныяктарның кежээки школазының дугайында чугула айтырыгны совхозта партком-даа, Чыргакы болгаш Хорум-Даг кодээ Советтериниң күүскомнары-даа херекке албаанындан байдал дыка-ла дүвүренчиг.

Оон-биле кады механизатор кадрларның өөредилгези ам-даа организастаттынмаан. Өөренир ужурлуг шупту 44 механизатор кажан кичээл эгелээрин манап турарлар.

О. КАРА-САЛ,
«Чыраа-Бажы» совхозтуң төп салбырының эргелекчизи.

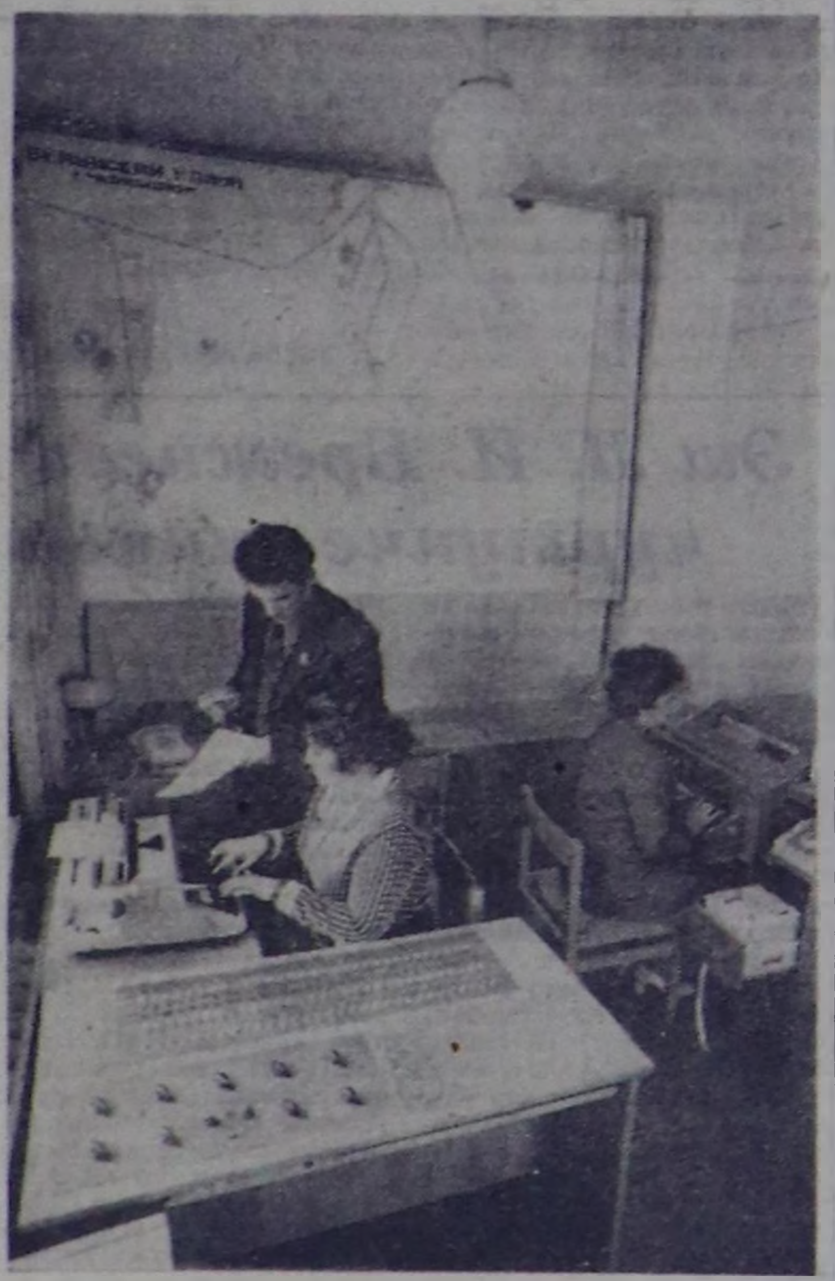

ЧЕЛЯБИНСК. СЭКП-ниң Ленинск райкомунуң ажылдакчылары хөй-нити эгелээшкин-биле партийжи информацияның кабинедин тургускан. Партия, совет болгаш ажыл-агый органнарындан келген информацияларны аңаа түңнеп турар.

Ук кабинетте техниктиг чепсектерни делгүзү-биле ажыглаар арганы тургускан. Ынчангаш районга чорудуп турар янзы-бүрү массалыг ажылдарның фонотеказын тургускан. Ында алды кезек аппараттарны салган. Оларны ажыглап тургаш, хереглеттинген сан-фактыларны кончуг дүрген тып ап болур.

Ол кабинетте оон ыңай автосекретарь, автохарыылакчыны тургускан. Ол бүгү районга партийжи ажылды чедиишкинниг чорударынга улуг дузалыг.

ЧУРУКТА: партийжи информация кабинединиң эргелекчизи, СЭКП райкомнуң оргкилдизиниң инструктору Н. П. Деевтов база инструкторлар А. П. Яковенко, Л. К. Рябуха олар ажыл үезинде.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.

КӨДЭЭ СОВЕТТИҢ ХҮНҮ

Сүт-Хөл кодээ Совединиң чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга «Сүт-Хөл» совхозта мал кыштаглаашкынының чоруп турарының дугайын чугаалашкан.

Кыштаглаашкынны ниитизи-биле организастыг эртип турар. Ынчалза-даа Шом-Шум оъдарларында 60—70 см хар чагган, аңаа өшкү, малдың турары берге. Ону барымдаалааш, оларны кыштагларже сайгарган. Ол ышкаш фермаларда, кыштагларда чедир кылдынмаан үүрмек септелгени, санитарлыг арыглаашкыннарны чедир кылып, малчыннарның культурлуг амыдыралынче кичээнгей салып, оларның ортузунга политмассалыг ажылдарны күштелдирери-биле ай санының 16-ның хүнүн кодээ Советтиң хүнү кылыр деп сессияга шиитпирлээн.

Сессияның ол шиитпирин ёзугаар бо айның бирги чартыы дооступ турда, кодээ Советтиң депутаттары чыылгаш Кара-Чыраа салбырының Дөң-Ужу деп черде инек кадарчызы Дөгүс-оол Моңгуштуң кыштаанга шефтээшкин кылганнар. Коданда 100 ажыг инек бар. Күрүнеге садар шарыларны база маңаа кыштадыр. Кодээ Советтиң депутаттарындан 24 кижи 2 автомашиналыг, 1 тракторлуг ол шефке кирипкен. Олар күзеглерден одек дажып, кажаалар иштинге төп, ийи чүс ажыг инек кирер кажааның кырын дуглап, чылыглаан, дөрт кажааның иштинде одекти аштап, дашкаар сөөрткен. Оон ыңай бир кадарчы олурар бажыңның печказын кылып бергеннер. Депутаттардан В. Буулар, Т. Дөгүс, Д. Моңгуш олар болгаш өске-даа эштер эң-не кызымаккай ажылдааннар.

Кодээ Советтиң депутаттары ниитиниң малын хүр кыш ажырарынга моон-даа соңгаар дузаны чедирип, ай санында ындыг үнүүшкүннерни кылырлар.

Д. ОНДАР,
Сүт-Хөл кодээ Совединиң депутады.

АКТИВТИҢ КИЧЭЭЛИ

СЭКП Тожу райкому районнуң партия активиниң өөредилгезиниң ээлчеглиг кичээлин эрттирген. Аңаа партия эге организацияларының секретарьлары болгаш оларның оралакчылары, партбюро кежигүннери киришкен.

СЭКП райкомунуң бирги секретары С. Орус-оол «Коммунистиг ниитилелди тургузарынга партияның удуртукчу ролюнуң улам өскени», СЭКП райкомунуң секретары А. Загайнов «Идеология ажылын күштелдирер талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайы» деп темалыг лекцияларны номчаан.

Кичээлге чамдык партия организацияларының секретарьлары боттарының дуржулгазын солушкан.

А. ЧЫРГАЛАҢ,
СЭКП райкомунуң инструктору.

БАМ—БҮГҮ УЛУСТУҢ ТУДУУ

АМУР ОБЛАСТЬ. Шимановскиде тудуг индустриязының комплекс тудуу кидин түлүк чоруп турар. Ооң продукциязын Байкал-Амур демир-оруунга чорудуп бээр. Демир-бетон, керамзит, өрүк сай дажы, чүүл-бүрү оран-сава ханаларын арыннаар гранит—бо бүгү-биле БАМ тудугжуларын ол чаа комплекс хандырар.

Ам демир-бетон кылыглар цегин, арматура цегин, күчүлүг одалга черин, нарын аргыжылга шугумнарын тудары дооступ турар. Септелге заводун тудуп эгелей берген. Хамык участоктарда Комсомолдуң XVII съездизи аттыг шалыпчы Бүгү-эвилел отрядының дайынчылары эрестиг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: москвачы Геннадий Гаврилов — мурнакчы комплекстиг комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири. Тудуг индустриязының Шимановск комплекизиниң тудуунга кээп ажылдай бээр мурнунда ол КамАЗ-ка ажылдап турган.

В. МАРИКОВСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫШТАГЛААШКЫН КАНДЫГ ЭГЕЛЭЭНИЛ?

Улуг-Хем районда «Х Улуг хурал» колхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың кыжынынга белеткел талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан. Колхозтуң одар-белчиириниң шолу мал одарладырынга четпес болуп турар болганда, янзы-бүрү мал чемнериниң чарыгдалын шын, камналгалыг болгаш шыңгыы учёт ёзугаар чорудары негеттинип турар дээрзин колхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери эки билип турар.

Оон-биле кады бо хүннерде кыштаглаашкын ажыл-агыйда кандыг чоруп турарын ап көрээлиңер. Мал кыштаглаашкынының талазы-биле колхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда сорулга улуг, харысалгалыг. Ниитизи-биле 34 муң баш малды кыш ажырар. Ынчаарга колхозта мал кыштаглаашкыны кандыг эгелээнил?

Бо дугайын сонуургап, колхозтуң № 2 хойжу бригадазының чамдык малчыннарының кыштагларынга чедип, оларның байдалы-биле таныжып көөрүвүске, ылангыя малдың суггарылгазы кончуг багай организастаттынган болду. Малчыннарны кыштагладып чорударда бо талазынче кичээнгей салбайн барган. Барган малчыннарывыстың хөй кезиинде суг кудар цистерналар болгаш хөй суггарар коошпалар шуут чок болуп турары черле четпес. Хөй кажааларының септеттингени четпес, чамдык малчыннарның коданында чаш хураган хүлээп алыр тускай клеткалар кылдынмаан, одаар печкаларының септелгези кылдынмаан. Оттулар ыяш чок. Мал чемнерин сөөртпейн турар.

Малчыннарның чурттаарга байдалы кандыгыл? Оларның чурттап орар бажыңнарында чедир кылдынмаан чүүлдери хөй. Чамдык бажыңнарның септелгезин кылбааны-биле мында улус чурттавайн турар, чамдыктарының соңга шили чок болганындан соңгазын пөс-биле суг дуглап алган оруп турар. Малчыннарның чурттап орар бажыңнары чугаалаттынмаан, хирлиг байдалда. Ындыгларга хойжулар Дажы-Дава, Ондар, Анай-оол Күржеп, Дыдыраш Байр-оол оларның өг-бүлелери хамааржыр. Бо бүгү четпестер чүнүң чылдагааны-биле болгулап турарыл? Мында кол-ла чылдагаан — кыштаглаашкынга белеткелди орай эгелээшкинден. Бо талазы-биле колхозтуң баштаар черин, мында партия организациязы болгаш тускай эртемниглер чогуур хемчеглерни оожум ап чорудуп турар.

Маңаа далаштыг чорудар кол ажылдар болза кыштагларже мал чемнери дажыглаарының айтырыын холга алыры, малчыннарның чурттаарга бажыңнарынга-даа, мал кажааларынга-даа хамаарыштырган септээр, чедир кылыр чүүлдерни дүрген кылыры негеттинип турар.

В. ЧАДАМБА.
«Шынның» корр.

ПЛАН ЁЗУГААР

Бай-Тайга районнуң Шуй сумузунда «Билиг» ниитилелиниң эге организациязы багай эвес ажылдап турар. Оон 22 кежигүннери колхозчулар ортузунга лекция база беседаны идепкейлиг чорудуп келген.

Олар ниитизи-биле соолгу ийи чылдың дургузунда 250 ажыг лекцияларны 50 муң ажыг кижилерге номчаан.

Колхозтуң лекторлары Доржу Адыг-оол, Чөдер-оол Ондар, Чедер-оол Салчак оларның номчаан лекциялары амыдырал-биле хаңы холбаалыг, солун утка-шынарлыг болуп турар.

Эге организация тускай чогааттынган план ёзугаар ажылдап, дыңнакчыларның идепкейин чедип алган.

Х. КУДУРУКПАЙ.

СОЛУН ЛЕКЦИЯ

Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң клувунга солун кежээ болган. Ортумак школаның башкызы Ижи Парыйгы «Тываның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң перспективтиг планының дугайында» лекцияны колхозчуларга номчуп берген.

Колхозчулар чүгле республиканың эвес, харын колхозунуң ажыл-агыйының бөгүнгү деңнелин, ооң экономиказының кандыг байдалда турарын билип алганнар.

Өске-даа темаларга ындыг янзылыг лекцияларны доктаамал номчууру улуг ажыктыг дээрзин колхозчулар аңаа демдеглээннер.

Ш. ТАВА.

Таджик ССР-ниң 50 чылынга

ЧААРТТЫНГАН ЧЕР

М. ХОЛОВ.
Таджик ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы

Орукту эки көөр дизе, даг бажынче үнер херек, деп улус ынча дижир болгай. Сөөлгү 50 чыл дургузунда таджик улус экономиктиг болгаш культурлуг депшилгениң бедиинче улам бедип үнүп келген, ол бедиктен ам чаа-чаа, улам хайнышкынныг перспективалар эгелеп турар. Ол бүгү дээрге, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының түңнелдери-дир.

Национал күрүнениң тургустунганы болгаш хөгжүлдези Ортаа Азия улустарының экономиказының болгаш культуразының чечектелиринге, совет улустарның акы-дуңма эвилелиниң быжыгарынга, националдар аразында харылзааларның чаа-чаа хевирлериниң тыптырынга, совет улустарның мораль-политиктиг чаңгыс эвиинге болгаш бузулбас найыралынга, совет улус—бистиң чуртувуста кижилерниң төөгү талазы-биле чаа ниитилежилгээ болуп тургустунган болгаш быжыккан деп барык-ла чартык чүс чыл эрткенде СЭКП-ниң XXIV съездизи байырлыг-биле чарлаптарынга чедирер дээрзин В. И. Ленин мерген угааны-биле баш удур билген.

Эрткен чартык чүс чылда Совет Таджикистанга бедик механизастаттынган хөй адырларлыг көдээ ажыл-агый тургустунган. Чоннуң онза чоргаарланыр чүүлү — хөвең ажылы.

Суггаттыг черлерниң шөлү 560 муң гектар. Ирригастаашкын, механизастаашкын, химижидилге тараачынның күш-ажылын шынар талазы-биле өскертипкен болгаш индустриалдыг күш-ажыл-биле барык шуут-ла дөмейлештирипкен. Таджикистан—хөвеңниң эң үнелиг нарын сорттарын өстүрериниң кол баазазы. Эрткен чылын Төрээн чуртка «ак алдынның» республика 806 муң тоннаны берген, гектардан ортумак дүжүт ында 30,8 центнер болган. Совет эрге-чагырганың чылдарында хөвеңниң нииити чыылдазы 25 катап өскен.

Республиканың хөвең өстүрүкчүлери бо чылдың бедик дүжүдүнүң ажаап алышкынын чедиишкинниг чорутkan.

ЧУРУКТА: Куляб областың Восей районунда Ленин аттыг колхозта хөвеңниң машиналыг ажаап алышкыны.

Н. МИРЗОЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази).

Тудуг бүрүзү, шиңгээдип алган черниң гектар бүрүзү; таджик улустуң улуг-даа, биче-даа чедиишкин бүрүзү—чурттуң акы-дуңма бүгү республикаларының идепкейлиг киржилгезиниң болгаш дузазының түңнелдери болур. Партияның чаагай болгаш эчис сорулгалыг политиказы Ортаа Азияның өске-даа республикаларынга ышкаш Таджикистанның чүгле хөгжүп чечектелиринге дузалаан эвес, харын Ортаа Азия улустарының Советтер чуртунуң өөн-даа өске бүгү улустары-биле, ханыктың мурнунда улуг орус улус-биле бүзүрелдиң болгаш акы-дуңма найыралдың быжыгарынга база дуза чедирген.

Вахш биле Пяндж деп ийи шапкын хемниң аразында шынаа чаптыла берген. Чүс-чүс чылдарда ол шынаа кужурлуг болгаш хыыргыыштыг, эртинмес тудаа-малгаштыг турган. Россия Федерациязындан, Украинадан, Узбекистандан, Казахстандан кижилерлиг, техникалыг болгаш дериг-херекселдерлиг эшелоннар хемниң эриктеринге чедип келгилээн. Вахш шынаазы кижилерге ажыктыг кылдыр эгиттинген. Ам ол шынаа чуртта ажаап ап турар чиңге волокнолуг бүгү хөвеңниң барык-ла 40 хуузун берип турар.

Дагларга бүзээлеткен Нурек деп бичии кишлак Чөөн-чүкту Таджикистанның мурнуу болгаш соңгу чүгү-биле тудуштуруп турар орукка чүс-чүс ийикпе, харын-даа муң-муң чылдарда туруп келген бөөр чадавас. Шаанда чүгле булуртуң от хып турган черде ам электриглиг хүн чырый берген. Ийи миллион 700 муң киловатт—ол дээрге чурттуң улуг энергиялыг чериниң—Нурек ГЭС-тиң күчү-шыдалы-дыр. Электроэнергетиканың хөгжүлдези-биле чергелештир республикада хөмүр-даш нефть, газ тывыжы көвүдээн. Чижээ, 50 чыл дургузунда хөмүр-даш тывыжы 32 катап, нефть бүдүрери барык-ла 24 катап өскен.

Энергия-биле хандырылганың өзүлдези республиканың бүгү улус ажыл-агыйынга дүрген хөгжүүр арганы берген. 1924 чыл-биле деңнээрге, үлетпүрнүң нииити продукциязының хемчээли 500 катап өскен. Шаанда амыдырал хандырылгазының эң бөдүүн бараанннарын даштыкыдан сөөртүп ап турган Таджикистан ам 40 ажыг чурттарга продукциязын садып турар.

Таджик көдээниң овур-хевири таныттынмас кылдыр өскерилген—26 муң километр узун дурттуг суггарылга каналдары, он-он муң километр коллектор-дренаж четкизи, кылымал далайлар болгаш бүдүн хемнер суун даглар кырынче үндүре бээр насос станциялары—ол дээрге республиканың чаарттынган картазы-дыр. Сөөлгү он чыл дургузунда көдээ ажыл-агыйның нииити продукциязы барык-ла ийи катап көвүдээн.

Эрткен чартык чүс чыл дургузунда социалистиг культура революциязын боттандырган. Улус өөредилгезинде болгаш кадык камгалалында, үлетпүр бүдүрүлгелеринде, колхозтарда болгаш совхозтарда ам дээди болгаш ортумак эртемниг он-он муң кижилер ажылдап, бүгү-нииитиниң ыяап-ла ортумак өөредилгезинче шилчилге чедиишкинниг боттанып турар.

Деп эртелиг, акы-дуңма Совет социалистиг республикаларының аразында, оларның акы-дуңма өг-бүлезинде ден эргелиг Таджик ССР бодунуң чартык чүс чыл юбилейин ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң кайгамчыктыг чедиишкиннери-биле уткуп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларын ёзугаар Мурнуу-таджик девискээр-бүдүрүлге комплекизи тургустунуп турар, ол республиканың бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинге чаа улуг базымны хандырар. Таджик алюминий заводу тудуп турар. Яванның электрохимиктиг комбинадын ажыглалга кирипкерге, Таджикистан химия продукциязының чугула хевирлерин бүдүрер талазы-биле эвилеңде бирги черлерниң бирээзинге турар апаар.

«Мырыңай шоолуг эвес чедиишкиннерни капиталистиг делегейде болганчок-ла «хуулгаазын» чүүл деп адап турар. Совет Ортаа Азияга болган чүүлдерни... бистер, коммунистер, хуулгаазын чүүл кылдыр көрбейн турар бис. Ол дээрге Совет эрге-чагыргага, социализмге, бистиң чуртувуста улустарның быжыккан найыралының болгаш акы-дуңмалышкы чорууңуң харылзааларынга анаа-ла чайгаар болган кайгамчыктыг чүүл болур»—деп, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскаатаан байырлыг хуралга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан болгай.

Бистиң улузувус, бистиң чаарттынган черивис бүгү чедиишкиннерин коммунистерниң ленинчи улуг партиязының, оон мерген национал политиказының, чаа-чаа тиилелгеге күштерни совет улустуң ап турары ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма найыралының ачызында чедип алган.

(СЭТА).

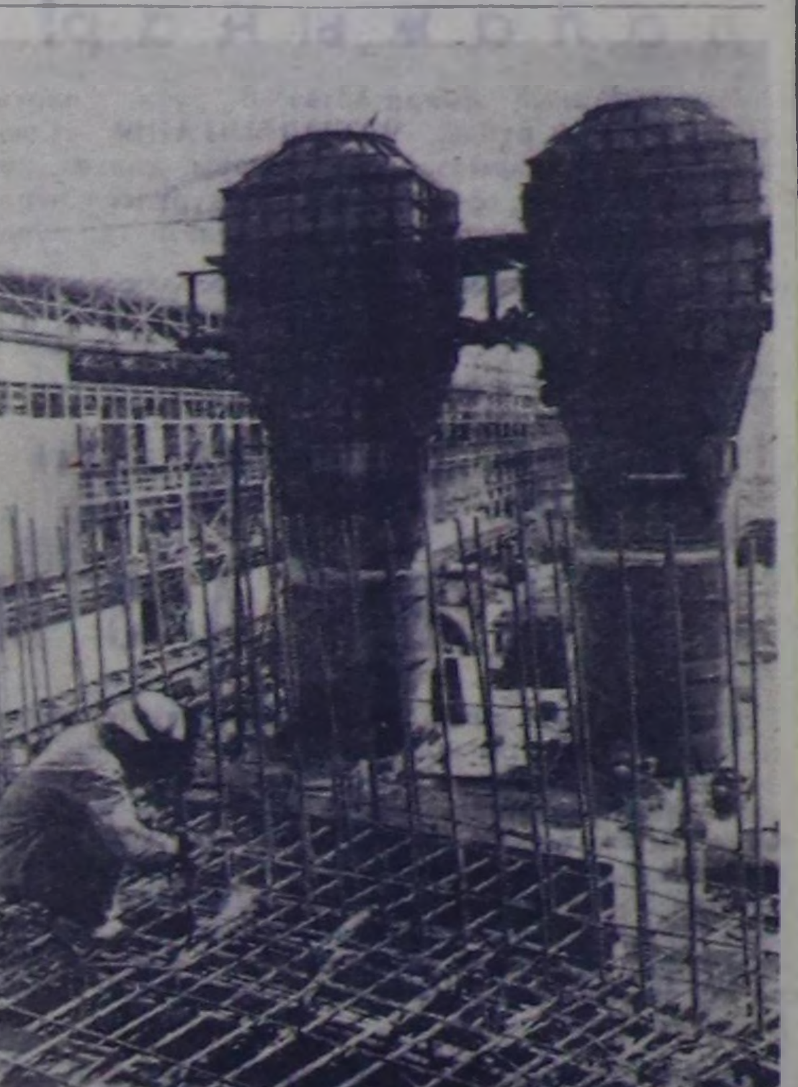

ТАДЖИК ССР. Таджикистанның алюминий заводунуң ажыглалга кирер комплекизинде эптелге ажылдары дооступ турар. Тудугнуң бүгү участоктарының коллективтери бүдүрүлге онаалдаларын чогуур өйүнде чедиишкинниг күүседири дээш чаржып турар. Баштайгы металлды бо чылдың декабрь айда эзилдирип үндүрер деп шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: газ арыглаалының үшкү блогунуң тудуунда.

Р. ХАМИДОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

БУХАРЕСТИДЕ НАЙЫРАЛ МИТИНГИЗИ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Бухарестиниң Август 23 аттыг машина тудуушкун заводунуң хөй муң кижилиг коллективи ноябрь 27-де совет аалчыларга —РКП-ның XI съездизинге СЭКП-ниң СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко баштаан делегацияга чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Делегация-биле кады РКП ТК-ның Күүскомунуң кежигүннери И. Вердец, Г. Чоарэ, РКП ТК-ның Күүском кежигүнүнге кандидат М. Даля, РКП ТК-ның Күүском кежигүнүнге кандидат, РСР-ниң ССРЭ-де элчини Г. Бадрус чораан.

Заводтуң кол цегинге румын-совет найыралдың хөй кижилиг митингизи болган.

Аңаа сөс алгаш, РКП ТК-ның Күүском кежигүнү, РКП-ниң Бухарестиде муниципалитет комитединиң бирги секретары Г. Чоарэ, фрезеровщик С. Шовкэ, эштер А. Рошу болгаш Д. Кароль чаа амыдыралды тургузарының оруу-биле чорупн орар румын болгаш совет улустарны холбаштырып турер акы-дуңма сырый харылзааларның дугайын чугаалааннар.

Митингиге эш А. П. Кириленко чүве чугаалаан, чыылганнар ону адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Эш А. П. Кириленко заводка келириниче чалааны дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн болгаш ужуражышкынның киржикчилеринге, а оларның вүүрү-биле коммунистерге, ажылчын аңгыга, тараачыннарга, интеллигенцияга, бүгү румын ажылчы чоннарга СЭКП Төп Комитединден, совет коммунистерден, бүгү совет улустан изиг байырны дамчыткан. А. П. Кириленконуң чугаалааны: —СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң хуудаа дилээн күүседири, оон өмүнээзинден Социалистиг Румынияның чонунга аас-кежик, тайбың болгаш чечектелиишкин күзээшкиннинң, марксизм-ленинчи өөредигниң амыдыралга боттандырарының улуг херээзинге чаа-чаа чедиишкиннер күзээшкинин дамчыдып бээри меңээ онза өөрүнчүг-дир!

Силерниң төрээн чуртуңарның төөгүзүнде алдарлыг хүннер эвээш эвес деп, оратор демдеглээн. Ынчалза-даа силерниң заводуңарның хүндүткел-биле адатканы Август 23 онза черни ээлеп турар. Ол хүн румын улустуң салым-чолунга үндезин эргилде болуп, ол чаа Румынияның төөгүзүнүң эгези болган.

Алдарлыг хүннүң — фашистиг дарлалдаа Румынияның хосталган хүнүнүң үжен чылын чоокта чаа силерниң-биле, бүгү румын ажылчы чоннар-биле кады Совет Эвилелиниң, социализмниң акы-дуңма өске-даа чурттарының улустары улуг байырлал кылдыр эрттирген болгай.

Хосталганының соонда эрткен бо үш он чылдарның дургузунда Румынияга эң ханы чаартылгалар болгулаан деп, А. П. Кириленко чугаазын уламчылаан. Ол чаартылгаларның хемчээлдери ам, РКП-ның XI съездизиниң ажылдап турар хүннеринде онза тода көстүп турар-дыр. Амыдыралдың эрге тургузуун буза шапканы, индустриализация, көдээниң социалистиг кооперастаашкыны, кижилерниң аразынга принциптиг чаа, социалистиг харылзааларны тургусканы — бо бүгү бодунуң ужур-утказының талазы-биле төөгүлүг бүдүн үеге деңнежир-дир. Интернационалистер болур, силерниң алыс шынчы өнүүктериңер болур бистерни силерниң чедиишкиннериңер өөртүп турар. Социалистиг Румынияның бут кырынга туруп алышкынының чорук турганының үезинде бистиң чурттарывыстың улустарының кады ажылдажылгазы базым бүрүде хөгжүп турганы ханы сеткил ханышкынныг өөскүдүп турар-дыр.

Улусчу эрге-чагырганың баштайгы хүннеринде-ле, Румынияның ажылчын аңгызы, тараачыннары болгаш патриотчу интеллигенциязы чаа амыдыралды тудуп кирип турган үеде, совет улус үлетпүрнүң дайынга үреттирген бүдүрүлге черлерин катап тургузарынга, чаа заводтарны болгаш фабрикаларны дерип тургузарынга акы-дуңма езу-биле киржип турган. Ынчанмыже херектиң ужуру кады ажылдажылганың чүгле материалдыг түңнелдеринде эвес болгай. Демниг кады ажылдың үезинде бистер бот-боттарывысты билчип ап, дуржулгавыс солчуп, кайы-кайызынга дуза чедиржир деп чүвени үнелеп көөрүнге, чүгле социалистиг харылзаалар турда болдунуп болур интернационалчы холбааларның үнелээринге өөренип ап турдувус.

Бистиң чурттарывыстың кады ажылдажылгазы кайы-кайывыска ажыктыг боор келген болгаш боор артар деп чүвениң чугулазын үне-телептии-биле демдеглеп турар бис. Хөй-хөй совет болгаш румын бүдүрүлге черлериниң аразында найыралдыг харылзаалар доктааган. Бистиң чурттарывыстың тускай эртемниглериниң болгаш эртемденнерниң каттышкан күжениишкиннери-биле он-он чугула эртем-техниктиг айтырыгларны ажылдап кылып турар. Совет-румын кады ажылдажылганы бүгү хемчээ-биле улам ыңай хөгжүдери бистиң улустарывыстың эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүп турар. Совет Эвилелиниң болгаш Румынияның найыралы даравазындагы чылдарда чаа-чаа кайгамчык чаагай үре-түңнелдерлиг болур дээрзинге бүзүреливис бис.

Ам боор турар XI съездиде румын коммунистер эргежи оруун үнелеп көрүп, түңнелдерин үндүрүп, бодунуң чуртунуң улам ыңайгы социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң программазы болур сорулгаларын салып турар чорук бодула Румынияда бар улуг аргаларның дугайын, социализмниң шиитпирлиг артык күштериниң дугайын херечилеп турар-дыр.

Румынияның Коммунистиг партиязының XI съездизи-биле силерниң чуртуңарның коммунистеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга бо индирден байыр чедирерин база съездиниң үре-түңнелдиг ажылдаарын изиг-биле күзээрин чөпшээреп көрүңер.

РКП-ниң XI съездизинге Төп Комитеттиң илеткелинде румын коммунистер Совет Эвилели-биле харылзааларны хөгжүдеринче моон соңгаар-даа онза кичээнгейни салыр дээрзин онзалап демдеглеп, бистиң партияларывыстың болгаш улустарывыстың аразында шагдан бээр туруп келген найыралдыг харылзааларны демдеглээн деп, А. П. Кириленко чугаалаан. Боттарывыстың талавыстан бистиң партияларывыстың, улустарывыстың болгаш чурттарывыстың чаңгыс эвии быжыглаары дээш партияларывыстың национал-даа, интернационалчы-даа сорулгаларын шиитпирлээринче бүгү талалыг сырый кады ажылдажылга дээш туржуп турар бис.

Социализм чурттары улус ажыл-агыйжы улуг айтырыгларны кады шиитпирлээриниң, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг улуг хемчээлдиг төлевилелдерин боттандырарынга байлак болгаш янзы-бүрү дуржулганы мөөңнеп алганнар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң шугуму-биле кады ажылдажылга улам-на янзы-бүрү болгаш ажыктыг шиңчилиг боор турар. Ол болза социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандыразы-биле холбашкан, оон ужур-дузазы улам өөр дээрзин билдингир.

Боттарының аразынга социалистиг чурттарның харылзаалар тударының мөзү-шынарын баш бурунгаар тодарадыр чайгылыш чок чижек хемчээлдер—эп-сеткил каттыштырылгазы, социалистиг интернационализм, чаагай сеткилдиг акы-дуңма найырал, деңэрге, ниитики херектерни холгаарлашпазы боор турар. Социализмниң делегей системазы боор турар чурттарның аразында харылзааларның чогум мөзү-шынарын ындалдыр билирин марксизм-ленинизм турушарынга ылап туржуп турар коммунистиг болгаш ажылчын бүгү партиялар чайгылыш чок барымдаалап турар.

Башкарыкчы коммунистиг болгаш ажылчын партияларның марксист-ленинчи үзел-бодалдының ниитилешкээ, ниитики амыдыралга база делегейге чаңгыс аай сорулгаларны, интернационалчы политикалы социализм чурттарының улам сырый каттыжышкынныг болурунга чедирип турар деп бадыткаарының бүгү барымдаалары бар.

Эп-сеткил каттыштырылгазы бистиң күштеривисти улам улгаттырып турар. Тайбың болгаш социализм дээш демиселдиң нииити сорулгалары долгандыр сырый каттыжып, эвилелдешкен социалистиг чурттар эртип шыдавас дег шаптык-моондактар чок. Эп-сеткил каттыштырылгазы бистиң ниити херээвистиң улам тиилелгелерлиг болурунуң быжыг үндезини боор турар!

Эш А. П. Кириленко совет улустуң экономика, культуразын хөгжүдеринге, чаагай амыдырал деңнелин көдүреринге чедип алган улуг чедиишкиннерин тодаргайлап чугаалаан.

Ажылчын аңгының, тараачын чоннуң, интеллигенцияның улуг күш-ажылының түңнелдери, техниктиг депшилгениң болгаш улус ажыл-агыйын эргелеп-башкарарын сайзыраңгайжыдарының айтырыгларынче партия биле оон Төп Комитединиң доктаамал кичээнгей салып турары, бүгү совет кижилерге бүрүн деткиткен болгаш чүгүлүг деп үнелеткен СЭКП-ниң дидим чогаадыкчы политиказы бистиң үлетпүрүвүс биле көдээ ажыл-агыйывыстың бүзүрелдиг өзүлдезинде, чоннуң чаагай амыдырал деңнелиниң бедип турарында, эртем, культураның чечектелгенинде бодараан деп, ол чугаалаан.

«Партияның бедик алдарлыы —бистиң эң үнелиг кежик-байлаавыс болгай, эштер. Ону чүгле партияның чонга кызыгаар чок бараан боор келгениниң болгаш бараан боор турарының чөптүг үнелеткениниң баашылдаазы кылдыр көрүп олуп турар эвес бис. Партияның алдары оон-биле чергелештир эң кылбак массаларны бистиң сырый каттыштырганывыска, чурттуң мурнунга тургустунуп турар сорулгаларны шиитпирлээринче оларны мобилизастаарывыска, оларны күрүнениң нииити эрге-ажыктары дээш медерелдиг демисәлчилер болдуруп алырывыска дуза чедирер, шынап-ла бүгү тала-биле тиилелгелиг чепсек боор турар»—деп, СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чылда) Пленумунга эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

15 миллион ажыг кежигүннүг бистиң партиявыстың хүрээлени чаңгыс эптиг, партиявыс ынчангаш күштүг, оон ниитики сырый каттыжышкынны быжыг болгаш чайгылыш чок. СЭКП, оон Төп Комитеди, оон эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрозу партия, күрүне амыдыралының ленинчи норма-чижектерин, удуртулганың коллективтиг болуруунуң принцивин хажык чок сагыырынче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Совет Эвилелиниң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары чурттуң улам бедик социал-экономиктиг хөгжүлде деңнелин чедип алыр деп чүткүлү-биле СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур ажылдап турар. Ук съезд ол чүткүлге даянгаш улам ыңайгы коммунистиг тургузуушкунунуң пландарын тодаргайлап айтыр. Ол тургузуушкун айтырыгларының талазы-биле чаа-чаа улуг шиитпирлерни үндүрер. Бистиң партиявыс совет улус оон-биле кажырлаштыр коммунистиг тургузуушкунну болуунуң чүгле национал эвес, харын интернационалчы сорулгазы кылдыр үнелеп турар —ону демдеглээри база чугула.

Делегей байдалынга боттуг чугула өскерлиишкиннер боор турары — социалистиг чурттарның туруржуунуң күштелгениниң, оларның тайбынны камгалаар шудургу болгаш сырый каттыжышкынныг хемчеглер ап турарының түңнели деп, эш А. П. Кириленко демдеглээн.

Социалистиг күрүнелер дайын соолунде Европага политиктиг болгаш девискээр талазы-биле боттуг байдалдарны делегейге эрге талазы-биле бадыткап быжыктырарын каттышкан күжениишкиннери-биле чедип алган. Европаның амыдыралынга маңнай болур өскерлиишкиннер боор, олар ук дипте политиктиг байдалды улам чогумчударынга таарымчалыг боор турар. Португалияга фашистиг диктатура дүжүрткен. Грек улус шериг-фашистиг эзу-чуруму узуткаан. Португалия, бурунгу Эллада даа демократтыг чаартылгалар кылыр перспективаларлыг апарган. Социал-политиктиг ол чугула болуушкуннарга дүштүүрлүг байдалды ниитизи-биле чавырылдыраары база дугум болган. Ук чавырылдырышкынны социалистиг чурттар шынап-ла шудургу чүткүлдуг чедип ап турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбынның программазын күүседиринче СЭКП-ниң, оон Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң кошкаш дивес кичээнгей салып турарын оратор онзалап демдеглээн. Акы-дуңма социалистиг чурттарның ажылчы чоннары, делегейниң коммунистиг шимчээшкини, депшилгелиг бүгү күштер СЭКП-ниң даштыкы политика талазы-биле угланыышкынын, оон практиктиг ажыл-чорудулгазын база тайбың болгаш социализм дээш бистиң партиявыстың ТК-зының Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң могаг чок хөй талалыг ажылын бедии-биле үнелеп турары бистиң өөртүп болгаш сорук киирип турар деп, А. П. Кириленко чугаалаан.

Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттар, делегей политиказының кол-кол угланыышкыннарынга чаңгыс демниг туруушкаш, Европа диптиң капиталистиг күрүнелери-биле конструктивтиг харылзааларны хөгжүдеринге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Барыын Европаның бүгү күрүнелери-биле харылзааларны моон соңгаар-даа идепкейжидер бис. Ынчан «барымдаалаар чүүл болза, оларның биле деңэрге, бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылга совет улустуң акы-дуңма чурттарының улустарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турары тайбыңчы болгаш Европага айыыл чок чорукту быжыглаарының сорулгалары болур.

Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле нииити-европа чөвүлел хуралы ышкаш, ындыг эң чугула болуушкуннарның эгелекчилери социалистиг чурттар болган дээрзин демдеглээри эң чугула боор. Дээди деңнелге эртер нииити-европа ужуражышкының тайбың кожа-хелбээ доктуннаашкынының, кады ажылдажылганың принциптерин ук диптиң бүгү күрүнелериниң аразында харылзааларының норма-чижектери кылдыр хоойлуждар ужурлуг. Нииити-европа чыышкы хуралда чедиишкинниг доозулгазын дээр болза, оон киржикчилери бүгү күрүнелер кол сорулгалы — бүгү европа чурттарга тайбынны, айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганы хандырарын барымдаалары чугула.

Европаның шериг-политиктиг блоктер болгаш организациялар чок дип кылдыр көөрүн күзээр болбайн аан бис. Соңгу-атлантика блогунда агрессивжи белеткелдер углаачылган турар үеде социалистиг чурттарның нииити сорулгазы болза ийи он чыл дургузунда тайбыңның болгаш социализмниң чаалап алышкыннарын илеткелдиг камгалап турар Варшава Керээзиниң организациязын быжыглаары болуп артар.

Варшава Керээзи дээрге бистиң нииити чүүлүвүс. Оон киржикчилерниң демниг ажыл-чорудулгазы, шериг херээн моон соңгаар-даа улам сайзыраңгайжыдары, оон ниитинге политиктиг кады ажылдажылганың хевирлерин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдары дем каттыштырылгазының улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга, Европаның болгаш бүгү делегейниң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

Мырыңай чоокта чаа Владивосток чоогунга СЭКП ТК-ның Чиңгине серетары Л. И. Брежневтиң АКШ-тың президентизи Дж. Форд-биле ажылчы ужуражышкынны болганын билир болгай силер. Ол ужуражылганың түңнелдерин бүгү делегей чүүлдүгзүнген. Эрткен каш чылдарда совет-америк харылзааларының характерин өскертир, ол харылзааларны дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының оруунче, айыылдыг конфронтацияларны ажып эртеринче болгаш кады ажылдажылганы чогумчударынче киирер дээш хөй чүүл кылдынган. Владивостокка ужуражылга дээрге, ол угланыышкынга чаа базым болур болгаш ийи таланың ол оруктап улам бурунгаарларынга белеңин бадыткаан.

Совет-америк ужуражылгалар үезинде чедип алдынган чүүлдер, хамыкты мурнай ССРЭ биле АКШ-тың аразынга хөөрүп харылзааларның үндезиннери, ядролуг дайынны болдурбазының хемчеглериниң дугайында, стратегтиг чепсегленишкиннин кызыгаарлаарының дугайында төөгүлүг документилери — чүгле совет-америк харылзааларны экижидерин талазы-биле эвес, а бүгү-ниити тайбынны быжыглаарының, ядролуг дайынның айыылын кошкадырының херээнге эң чугула ужур-дузалыг боор турар.

Тайбыңның салым-чолу коммунистиг болгаш ажылчын партияларның, делегейниң ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң идепкейлиг хөделиишкиннеринден улуу-биле хамаарлыр дээрзин маңаа, ажылчын аудиторияга демдеглээри онза чугула-дыр. Чаңгыс аай хөделиишкиннер, пролетарнаттын болгаш оон-биле кады ажылдажып турар бүгү күштерниң дайынчы чаңгыс эви күш-ажылчы массаларның боттарының амыдыралының байдалын экижилер дээш, тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары дээш, делегей байдалын дүшкүүредириниң оралдажып турар бүгү күштерниң айыылдыг пландарынга удур демиселге эвээш эвес чедиишкиннерни болдурган.

Амгы үеде Европаның коммунистери тайбың, айыыл чок чорук, кады ажылдажылга, социал депшилге дээш демиселдиң айтырыгларын чугаалажыр конференция эрттиреринге белеткенип турар. Делегаттары 25 миллион коммунистерниң төлээлээр ол чыыш европа диптиң ажылчы чоннарының ындыг бедик сорулгалар дээш демиселин улам калбартырынга улуг рольду ойнаар деп бүзүрел-биле чугаалап болур.

Тайбыңның болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынче бурунгаарлаан базым бүрүзү ындыг, күжениишкинниг болгаш нарын демиселге эртип турарын эки билир бис. Ынчангаш, акы-дуңма өске-даа партиялар ышкаш, бистиң партиявыс, совет күрүне тайбың шаап халдаашкынны уламчылаарын, дүшкүүрлүг чорукту чавырлыышкынны улам быжыглаар болгаш калбартыр херекке күжениишкиннерни өстүрерин, ону чайгылыш чок болдурарын кол сорулгазы кылдыр санап турар. Бистиң ол демиселивисти улустар, делегейниң хөй ниитизи деткип турар.

Биске онаашкан харысалганы билбишаан, шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларывыстың нарынын бодавышаан, оон-биле чергелештир социалистиг дем каттыштырылгазының, бүгү антиимпериалистиг күштерниң чайгылыш чок өзүп орар күжүнге, чаңгыс эвинге болгаш сырый каттыжышкынынга даянган, чаңгыс аай таарыштыр чорудуп турар тайбыңның политиказы чедиишкинниг болур дээрзинге быжыг бүзүрелдиг бис.

Чугаазының төнчүзүнде эш А. П. Кириленко завод коллективинге күш-ажылчы чедиишкиннерни күзээн, СЭКП биле РКП-ның аразында, Совет Эвилелиниң болгаш Румынияның улустарының аразында найыралды быжыглаарынга хамаарышкан йөрээлдерни салган.

А. П. Кириленконуң чугаазын митингиниң киржикчилери ханы кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары удаа-дараа дыңналып турган.

Гэс Холл Владивостокка ужуражыышкын дугайында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле АКШ-тың президентизи Дж. Фордтуң аразында чедип алдынган дугуржуушкуннар тайбынның үндезин суургуун тудуушкунунда база бир чугула базым болур. Владивостокка болган ужуражышкыннарның түңнелдерин АКШ-тың Компартиязының Чиңгине секретары Гэс Холл ынчаар үнелеп турар.

Дээди деңнелге совет-америк ужуражышкынның чедиишкини болза тайбың дээш Леонид Ильич Брежневтиң соксаал чокка калбартып, бурунгаарладып келген доктаамал демиселиниң ужур-дузазының бадыткалы болур деп, ол медеглээн.

СЭТА-ның корреспондентинге берген интервьюзунга Г. Холл Владивостокка болган ужуражышкынның түңнелинде АКШ-та тайбың дээш, шериг чарыгдалдарын кызырары дээш демисел улам күш кирер деп бүзүрелин илергейлээн.

Чавырылдырышкын политиказын амыдыралга боттандырарынче угланган бүгү-ле ындыг хемчеглер чидигленип турар кризистиң байдалдарында аштаның үне чокталышкынынга удур, ажыл чок чоруктуң күштелиринге удур демисежирде америк улуска улам таарымчалыг байдалды тургузар деп, Г. Холл медеглээн. Владивостокка чедип алдынган дугуржуушкуннар социал депшилгениң, чепсегленишкиннерни кызырарының болгаш ядролуг дайын кыжанышкыннарын чок кылырының талазынга чаа-чаа инициативаларны өскүдер деп, ол онзалап демдеглээн.

Г. ФРИМЭН.

«Шын» солунну чагыдып алырынче далажыңар!

Чагыдылганың чылда өртээ 6 рубль, чартык чылда өртээ 3 рубль. ЧАГЫДЫЛГАНЫ «Союзпечать» чери, харылзаа салбырлары, колхоз, совхозтарда, албан организация, бүдүрүлге черлеринде хөй-нинти тарадыкчылар хүлээп ап турар.

Номчукчу болгаш солун

„ШЫННЫҢ" АНКЕТАЗЫ

Эртип турар 1974 чылда «Шын» солун номчукчуларындан муң-муң чагааларны алган. Оларның авторлары кандыг-кандыг чүүлдерни, бижиирин, медээлерни парлаарын сүмелеп, чаагай күзелдерин илередип келген. Ол сүмелер, күзээшкиннер бистиң ажылывыска дузалаан. 1975—чаа чылда бистиң номчукчуларывыстың үнелиг саналдарын, тывынгыр эгелээшкиннерин база-ла хүлээп ап, оларны кичээнгейлиг өөренип көрүп тургаш, солуннуң арыннарын улам көрүштүг, номчуштуг болдурар сорулга-биле номчукчуларның анкетазын парлап тур бис. Ынчангаш дараазында айтырыгларга харыылаарын дилеедивис.

1. Эртип турар бо 1974 чылда силерге эң-не солун, үнелиг деп санааныңар материалдарны айтып көрүңерем?

2. Силерниң чурттап, ажылдап турар чериңерге хамаарышкан мактаалдыг азы шүгүмчүлелдиг чүүл солунга парлаттынган бе? Бир эвес үнген болза, ооң түңнели, ажыы кандыг болганыл?

3. Солун арыннарынга үргүлчү тургу дег кандыг-кандыг доктаамал эгелер кылза эки деп бодаар силер? Сүмеңер бериңер.

4. Бо чылын «Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези—«Революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдар», «Хойжучуң индири» арыннар болгаш «Тайылбыр булуңу», «Социалистиг чарыштың экраны болгаш хүн демдегпели», «Ийи делегей, ийи амыдырал» булуңнар дээш оон-даа өске доктаамал эгелерлиг чүүлдер бар болгай. Оларның дугайында саналыңар чүл?

5. Силерге солун чедирилгези кандыгыл? Бо дугайында саналыңар чүл?

6. Солун арнындан Силерниң эң-не сонуургап номчуур чүүлдериңерни айтыңар. Ол ышкаш моон соңгаар кандыг-кандыг чаа чүүлдерни парлаарын күзээр силер?

7. «Шын» солунну каш чыл чагыдып, номчуп турар силер?

8. Түңнелинде фамилияңарны, кылып турар ажылыңарны, хар-назыныңарны, эртем-билиңерни болгаш адрезиңерни тодаргай бижиирин дилеедивис. Эргим номчукчу! «Шынның» бо анкетазын долдургаш бистиң солуннуң адрезинче чорударыңарны дилеедивис.

Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузунуң № 3 бажың, «Шын» солун редакциязынга.

ДЕКАБРЬДА АГААР

Чамдык чылдарда агаар-бойдустуң шуут өскерлип бээрин чон билир. Бистиң чуртувустуң Европа девискээринге бо чылын ындыг байдалдыг боор турар. Декабрьның чамдык хүннери кускү хүннер дег борай чаъстыг-даа болгулаар, ынчап туро чыккылама соок-даа дүшкүлээр.

Закавказьеге анаадаазындан 2—3 градус соок болур.

Кара далай чоогу Крым, Кавказ ынчаар айның эгезинде диңмирээшкинниг чайык болур. Чамдык хүннерде 15—20 градус чедир изиир. Айны сөөлзүредир сооп эгелээр.

Уралдан эгелээш Чөөн чүкке чедир бир дески соор. Барыын Сибирьге, ылангыя Алтайга соок улуг болур.

Чөөн Сибирьге борашаар, хар шоолуг чагбас. Чамдык хүннерде кааңнаар. Айның бирги болгаш ийиги он хонуктарында соок чамдык черлерге дүне 35—40 градус чедер. Чаа чыл бетинде соок чымчаар. Ынчалзажок ыңчан Якутияга дүне 55—60 градус, хүндүс 43—48 градус чедир соор.

Г. ТУРКЕВИЧ.
ССРЭ-нин гидрометеорология товунун эртем ажылдакчызы.

Бойдус булуңу

ЧУРТУ ЧАА ОНДАТРА

Куштарны болгаш аңнарны өстүрүп көрбээн черлеринге чаңчыктырары... Ону бистиң чуртувуска канчаар, кандыг сорулгалыг боттандырып турарыл? Аңныыр ажыл-агыйның болгаш аң өстүрериниң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң эртемденнеринден ПМА-ның корреспондентизи Григорий Захаров айтырыглар салган.

• • •

МИХАИЛ ПАВЛОВ, биология эртемнериниң кандидады, лаборатория эргелекчизи:

— Бир-ле катап 200-тен бичии-ле ажыг ондатраларны АКШ-тан бистиң чуртувуска эккелгеш, Бэлгаш хөл биле Сыр-Дарья хемниң улуг эвес участоктарынга салган. Ам ол аңнар Соңгу Доштуг океандан Каспий далайга, Ыраккы Чөөн чүктен Прибалтикага чедир чүс-чүс суглары ээлеп чурттай берген. Оларны өске черже көжүрүп, нептередири уламчылап турар. Делгем девискээрде аң-мең аймаан көвүдедир арганы берген болгаш ону ам харын-даа тускай өлүк кылдыр аңнап турар апарган. Чүгле 45 чыл дургузунда безин 100 миллион ондатраның белеткел черлерин дамчыштыр алган. Оон ыңай ол аңчыгаш сугларда өзүп, көвүдеп турар кандыг-даа амытанны үндүр кыспаан, чүнү-даа ижер-чиир чүве чок кылып кагбаанын база эскерип көрзе чогуур.

Бо дээрге ындыг янзылыг хой таварылганың чаңгыс көскү чижээ-дир. XVII чүс чылда хаан шериниң кедер хевиниң чамдык кезектерин буур кежинден кылыр кылдыр көргеш болганы-биле буурларны кырып эгелээн. XX чүс чылдың эгезинде ол улуг чаагай амытаннар чамдык черлерге эвээш санныг артып калган. Оларны шуут узуткап каавыдып болурунуң айыылы туруп келген. Совет чазак шинтпирлиг хемчеглерни алган. Буурларны аңнап болбас деп хоруулаан, ооң соонда оларның биологиязын ханы өөренип эгелээни чүгле оларның баш санын катап тургузар (амгы үеде бистиң чуртувуста 700 муң—делегейниң бүгү чурттарында бар ындыг аңнарны катай алганы-биле дең) аргазы бергениниден аңгыда, оларның мага-бодун улам-на экижидип алыр аргалыг апарган.

Үстүнде айыткан чижектер аңнарны өстүрериниң, оларны көвүдедириниң чаа аргазын көргүзүп турар-дыр. Бир черден кандыг-бир аңны туткаш, өске черге өстүрер чорук, аңнаары хоруглуг черлерни тургузуп, аң-меңни оларның чаңчыккан аайы-биле өстүрүп, көвүдедириниң өске-даа ындыг черлелиг хемчеглерни ол чорудары — ол бүгүнү бистиң чуртувуста калбаа-биле ажыглап турар.

Ол ышкаш киш болгаш хем кундузу черлелиг ховартаан аң-меңни өстүрери база-ла шак ындыг чедиишкинниг чоруп турар. Оларның саны амгы үеде төөгү документилеринде бижиттинген бедик деңнелде четкен. Черлик хаван, енот хевирлиг ыт, шокар болгаш үнелиг ивы, зубр, сайгак боттарының өзүп, көвүдээр девискээрин алгыдып, баш саны көвүдээн.

Чер-черге куштарны нептередип өстүрериниң байлак аргалары бисте бар. Чижээ, Бороовое (Казахстан) деп курорттуң чоок-кавызында кыртүлер сөөлгү чылдарда көстүп келгилээн. Оларны Россияның соңгу чүгүнден, Киров областан тудкаш, Казахстанга эккелген. Ол-ла куштарны амгы үеде Закавказьеле, Прибалтикада болгаш Москва чоогунда эккеп салырга, өзүп, көвүдеп турар. Кыртүлерни, фазаннарны, шилеңнерни амгы үеде тускай куш өстүрер черлерге өстүргеш, бүгү чуртка нептередип, тарадып турар.

ИВАН КИРИС, биология эртемнериниң доктору, ол-ла институттуң лаборатория эргелекчизи:

— Аң-меңниң баш саны кайы хире хемчээлдиг көвүдедип болурул, чер-черлерге өстүрери-биле көжүрүп турар аңнарның баш санын өйлээри албан бе, азы долузу-биле ону ала-чайгаарлаашкынче шилчидер бе? Ону өйлээри албан деп амыдырал бадыткаан. Ынчанмас болза, бойдус бодунуң чаяаттынган каржы-хедер хоойлузун ёзугаар ону боттандыра бээр апаар. Өйлээри—ол дээрге, аңның кайы-бир хевириниң холун эрттир көвүдээрин болдурбайн, оларны когун үзе узуткаарындан камгалаарыдыр. Ону чедип алырда, аңнарның баштайгы үеде турган санын билип алыры чугула. Оларның үредүн чорудуп, дириг амытанның биологтуг шынарын, составын шак билип, ол ышкаш өзүп, көвүдеп болур аргазын, чем баазазын, чоокку үениң иштинде каш баш чеде берип болурун тодарадып алыр. Шак ындыг тодаргай санаашкынның ачызында кандыг (кырган, аныяк, эр азы кыс бе) аңнарны, каштı чарыгдап каавыдып болурун тодарадып ап болур. Азы бир болза ол аңнарны адып, белеткээрни үр хуусаала шуут хоруур-даа апаар чадавас.

Бистиң институттуң ажылдакчылары аңнарның баш санын учеттаарының болгаш өйлеп таарыштырарының методун ажылдап кылган. Бо нарын ажылды чорударда бистиң бүгү чуртта, бети дээрге-ле 9—10 муң хире эки турачы дузалакчыларывыс бар. Аңнарның баш санын өйлеп, таарыштырары чылдың-на улам сайзыраңгайжып, оларның санын көвүдедиринге болгаш аң-меңни ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаар арганы берип турар.

ВЛАДИМИР САФОНОВ, биология эртемнериниң кандидады, институттуң директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы:

— Аңнарны болгаш куштарны ыңай-бээр көжүрери, оларның баш санын камгалаары база өйлеп таарыштырары, бойдус байлаан угаазылалдыг ажыглаарының эң-не чугула чүүлү, долгандыр турар чүүлдерни камгалап, карактаарының дугайында иштиледиң сагыш салыышкынының көргүзүү болур. Аң-меңниң өстүрери — ону шинтпирлээринге чурттакчы чонуң хөй кезиин, хөй эртем албан черлерин кириштирип турар улуг эртем болгаш практиктиг айтырыг болур.

Аңның биологиязын болгаш оон амыдырап, чурттаарының байдалын ханызы-биле өөренип көрбейн тура, аң-меңни өске черлерниң байдалынга чаңчыктырып өстүрери канчап-даа болдунмас. Чижээ, кышты тарадып нептередириниң айтырыынга улуг специалистер профессор Петр Мантейфель, биология эртемнериниң кандидаттары Виктор Тимофеев биле Виктор Надеев олар улуг үлүүн киирген нер. Ол-ла айтырыгга хамаарыштыр биологтарның Бүгү-эвилел конференциязы база болган. Кундусту өске черлерге өстүрүп, нептередириниң дугайында дыка хөй эртем номнары болгаш чүүлдер саназтынып турар.

Аң-меңни өстүрериниң херээнге ССРЭ-де ниитизи-биле ам чүс чедир санаттынып турар камгалалдыг черлерниң адырланчак системазы улуг рольдуг болуп келген. Оларны өске черлерже көжүрүп өстүрериниң айтырыын бистиң институттуң ажылдакчылары ханызы-биле өөренип келген. Бо эртем-шинчилел институду делегейде ындыг угланыышкынның кара-чаңгыс эртем шинчилел албан чери болуп турар. Ооң штадында 180 ажыг эртем ажылдакчылары бар. Оларның улуг кезии — эртем кандидаттары болгаш докторлары. Балтикадан Оожум океанга чедир чер-черде туруп турар он дөрт салбыр болгаш беш даянылга пункттарында шинчилел ажылдарын үзүктел чок чорудуп турар. Институттуң эртемденнери аң болгаш кушту көжүрериниң, оларны өстүрериниң айтырыгларын хаара тудуп турар эртем ажылдарын бижиген. «Өлүк-тывыш аңнары болгаш куштарын өске черлерже көжүрүп, өстүрери» деп үш томнуг медээниң баштайгызы парлаттынып үнген болгаш арткаңнарын парлаарга белеткеп турар. Ол дээрге Совет Эвилелиниң аң-өлүүн өстүрүп көвүдедир талазы-биле хөй чылдыг эртем ажылының түңнелдери болур.

Бойдустуң хайыразын, эгээртинмес байлаан камгалап, ону бүрүнү-биле ажыглаар дизе, ол бүгүнү ынчаар тодарадып, түңнеп көрбес болза хоржок. Ындыг эртем ажылы бир-ле дугаар бистиң чуртувуска боттанган.

Боттарының ажыдыышкыннарын болгаш дуржулгазын совет эртемденнер даштыкы эртемденнерге күзелдии-биле дамчыдып берип турар. Олар биолог-охотоведтериниң дөрт делегей конгрезинге (Белградка, Москвага, Парижке, Стокгольмга) болгаш чоокта чаа Москвага болуп эрткен териологтарның (сүт ижер амытаннар талазы-биле специалистер) бирги делегей конгрезинге илеткелдерни кылгылаан.

Григорий ЗАХАРОВ.
ПМА-ның корр.

ШЕНЕЛДЕ КАЪТТАРЫ

МОСКВА. Найысылалдың мурнуу талазында, Соңгу Чертановта чаа микрорайон тудуу чоруп турар. Архитекторлар, тудугжулар аңаа чурттаганың, албан черлериниң шенелде бажыңнарын база тудугнуң болгаш планировканың чаа принциптерин хынап, өөренип көөрлер. Аңаа шеверлээшкинниң шынарынче, бажың ханазын оттүр ыт-даваштың дыңналбазынче, сантехника болгаш электри дериглгелеринче онза кичээнгейни салган турар. Тудугнуң онза талазының бирээзи—чер иштиниң делгемнерин эң-не улуг хемчээлдии-биле ажыглаары болур. Гаражтар, трансформатор болгаш чылыг подстанциялары, транспорт кирер черлер чер иштинге турар. Ам мында чер иштиниң улуг комплекизи кылдынган.

Тудуг шөлдеринде он-он тудуг бригадалары ажылдап турар. Ол тудугну янзы-бүрү чүүлдер-биле чээрби завод хандырып турар.

Ол чаа районну тударының телевиделиин болгаш ооң тудуун Күрүнениң Москвада телевидел-тудуг каттыжыышкыны боттандырып турар.

ЧУРУКТА: микрорайон тудуунуң телечилели.

(СЭТА-ның фотохрониказы)

ИЙИ ЧАГАА

ДУС-ДАГЖЕ КӨРҮЙЗЕ

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң девискээринде Дус-Даг деп чер бар. Ооң байлаан ат боду-ла херечилеп турар болганда республиканың булуң саныындан олче шуушкан машиналар шагның дөрт эргилдезинде үзүлбес. Каш хонук бурунгаар «Кызыл тук» колхозтан дус сөөртүп алыры-биле беш автомашиналарлыг аштывыс. Аңаа хелирнвиске машинага дус чүдүрүп берип турган экскаватор (үрелгени-даа билдинмес) аңаа турар болду. Мооң чылдагааның билиптер кижи база чок.

Ам канчаар «Думчукка тулганда бызаа сугжу» дээрни ышкаш хой үе шак чидирип, артык күшту үндүрүп тургаш дусту казып машиналарывысты ыптеп алдывыс. Ырак черден келген улус канчап куруг чанар деп? Республиканың шупту ажыл-агыйларынга эргежок чугула бо бүдүрүлге чериниң ээзи болур Чадаананың хөмүр-дааш разрезиниң удуртукчулары ук экскаваторну доктаамал ажыглаалга тургузар талазы-биле дарый хемчегни алза эки.

О. ДАЛБЫЙ,
кодээ бижикчи.

ИДЕГЕЛ ЧОК ЧЫРЫТКЫ

Өвүр районда «Коммунизмче орук» колхозтуң төвү—Арыг-Бажы суурнуң чурттакчылары ону чырык-биле хандырып турар электростанция бар-даа болза, аңаа идегелин ышкынганнар. Чүге дээрге, электростанцияның ажылы агаар-бойдустуң байдалындан дорт хамаарылгалыг болу берген. 1956—1957 чылдарда суурну электрижиткениинден эгелээш бо хүннерге чедир электри чагыларын, ында шөйген электри шугумун чаартып, эде кылып, удазыннарын дыңзытпайн келгениниң уламындан чамдык чагыларның достери ирип, каап дүшкүлээр чыгыы ийленгилээн бергилээн. Чамдык черлерде электри удазыннары аъттыг кижиниң бажынга дээр чыгыы халайгылап баткылай берген. Ынчангаш бичии-ле хат, салгынга ук удазыннар дегжип, бот-боттарынга каккылажып-ла эгелээрлинден электри шугумун дургаар оттар кызаңайнып, көгереңейнип-ле үнер. Моон уламында суурга өрт үне бээринден корткаш, электриктер дүрген-не карак ажыт станциязын өжүрүп каапкаш, гавзар кылаштажып чаңгылай бээр таварылгалар хүнниң чыгыы болуп. Суур электри чырыы-биле доктаамал хандыртынмайн келген ол.

Суурнуң Октябрьская кудумчузунда эргижирээш үстүп кээп дүшкен чагының удазынын бир терекке быжыглай баглааш, улап каан. Байдал мындыг болганындан суурга чеже-даа бажыңнар өрттенип кал часкылааны чажыт эвес. Электри өрт-халапты, озал-ондакты болдуруп болур турда-ла колхоз баштаар чери (даргазы М. Хунажык) мону херекке албайн тоомча чок көрүп турары канчап-даа таарышпас.

М. ЭРЕС-ООЛ.

Кады ажылдаарын кызыгаарлаары

Юридиктиг консультация

Күш-ажыл хоойлуларының Кодекизиниң 20 чүүлүнде чаңгыс бүдүрүлгеге, албан черинге, организацияга чоок төрел кижилерниң кады ажылдаарын, бир эвес оларның бирээзи өскезинге дорт чагыртыр азы дорт хынаткан турар болза хоруур деп айыткан болгай. Эргежок чугула таварылгада бо чурумну барымдаалавазын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели доктаадып тургузар деп ында бижээн-дир. Мону эки билип алыры-биле солун дамчыштыр тайылбырлаарын дилеедим.

М. КУҢГААЖАП.

Чөөн-Хемчик район.

• • •

Кодээ бижикчиниң ол айтырыгларынга юрист С. Дорсаттың тайылбырын мында парладывыс.

РСФСР-ниң күш-ажыл дугайында хоойлуларының Кодекизиниң 20 чүүлүнде: «Чаңгыс бүдүрүлгеге, албан черинге, организацияга боттарының аразында чоок төрел кижилерниң (ада-иелер, ашак-кадай кижилер, алышкылар, угбашкылар, оларның оолдары, уруглары, база ол ышкаш ашак-кадай кижилерниң акылары, угбалары, дуңмалары, ада-иелери болгаш ашак-кадай кижилерниң уруглары) кады ажылдаарын бир эвес оларның бирээзи өскезинге дорт чагыртып азы дорт хынаткан турар болза, хоруур» деп айыткан.

Оон кол утказы болза, албан, организация, бүдүрүлге черинге акша-хөреңги, материал талазы-биле үнелиг эт-херексел бажы билип, шинтпирлээр ужурлуг албан-дужаалдыг ажылдаарга үстүнде айыткан чоок төрел кижилерниң бирээзи өскезинге дорт чагыртыр эрге-дужаалга турарын хоруп турар. Бир эвес олар бот-бодунга дорт чагыртпайн турар болза, чаңгыс организацияга ажылдап болур.

Чижээ, бүдүрүлгениң директорунуң кадайы, акызы, уруу азы чоок төрели ол черниң кол бухгалтеринге ажылдап болбас. Ындыг кижи удуртукчу-биле төрел эвес бухгалтерге чагырттан аңаа бухгалтерлеп ажылдап болур.

Эргежок чугула таварылгада бо чурумну барымдаалавазын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели доктаадып тургузарын Хоойлуда айыткан. Ол чүүлдү ёзугаар РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели 1972 чылдың август 21-де доктаал хүлээп ап, үстүнде көрдүнген кызыгаарлаашкыннарга хамаарышпас ажылдакчыларның даңзызын бадылаан. Ында киргени болза:

Бирээзи бирээзинге дорт чагыртыр соңгуддалыг ажылда кижилер. Совхозтарда ийикпе кодээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгезинде, организациязында, ол ышкаш кодээ черлерде кодээ ажыл-агыйның эртем-шинчилел черлеринде ажылдап турар тускай эртемниглер. Демир-орук транспортунуң орук шугумунуң ажылдакчылары. Харылзаа органнарының ажыглал бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары. Кадык камгалалының эмнелге-профилактиктиг болгаш санитар-профилактиктиг албан черлеринде эмчилер. Башкылар, өөредилге болгаш кижизидилге черлеринде библиографтар болгаш библиотекарьлар. Артистер, күртеатрларның бот-тывынгыр коллективтеринде болгаш студияларында чурукчулар, музыкантылар. ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Ыраккы Соңгу чүкте турар эртем-шинчилел черлериниң ажылдакчылары. Гидрометеорология албан черлериниң кол эргелелиниң ажылдакчылары. Хову геология экспедицияларының, бөлүктериниң, отрядтарының, участоктарының ажылдакчылары, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Чаңгыс аай стандарттар талазы-биле күрүне комитединиң ажылдакчылары. Кодээде арга-ыяш болгаш сүт ажыл-агый чериниң ажылдакчылары. Чырыдыышкынның, медицинаның, культура-чырыдыышкын албан черлериниң, барааннарны үүрмектеп садар садыг чериниң, ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчылары хамааржыр.

Бо даңзыны хүлээп алган соонда РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели 1972 чылдың октябрь 23-те орук тудуунда болгаш ажыглалында ажылдап турарларга, 1973 чылдың март 23-те тудуг-монтаж болгаш көвүрүг кылыр поездилерниң, көжүп чоруур тудуг организацияларының, ол-ла чылдың май 10-да тудуг магистралының хоолайлар тудар болгаш Ыраккы Соңгу чүкте нефть, газ бүдүрүлгелеринде ажылдап турар ажылдакчыларга хамаарыштыр немелделерни хүлээп алган.

Оон ыңай бир совхозтуң, колхозтуң сүт-бараан фермазынга азы бүдүрүлгениң бригадазынга, негинге, тудуг чериниң бригадазынга алышкыларның, честешкилерниң, алышкыларның, угбашкыларның ажылдаарын эш Күнгаажап сонуургап турар. Күш-ажыл хоойлузу ону хорувайн турарын билип алза чогуур.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге бичии хар чаар. Барыын угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы даглыг районнарга 10—15, арткан-нарынга 15—20 градус соок болур.

Кызылга бүргеп, аязыр. Барыын угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 15—17 градус соор.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 29-ТА

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы.
13.35—Өңнүг телекөргүзүг. «Буратино» делгелгези.
14.05—Өңнүг телекөргүзүг. «Хөглүг үннер».
14.20—Медээлер.
14.30—Өңнүг телекөргүзүг. Л. Власенко ойнап тур.
14.50—«Миллионнарның ленинчи университеди». Ажылчын минутага — ажылчын ёзу-биле хамаарылга».
15.20—Өңнүг телекөргүзүг. «Андрониковтуң сөзү». Уран-чечек телефильм.
16.30—«Таджик ССР-ниң болгаш Таджикистанның Коммунистиг партиязының тургустунганындан 50 чыл болганынга». Таджик телевидениениң программазы. Дамчыдылгада Таджикистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Д. Р. Расулов киржип турар.
18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—Уруглаарга. Мультфильм.
18.55—«Чараа-чечек». Шоодугтуг тележурнал.
19.15—«Шиитке». Телефильм.
19.25—Телемедээлер.
19.35—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.40—Өңнүг телекөргүзүг. Уран-чечек фильм. «Согур хөгжүмчү».
21.00 — «Таджик ССР-ниң болгаш Таджикистанның Компартиязының тургустунганындан 50 чыл болганынга». Репортаж.
22.00—Өңнүг телекөргүзүг. «Совет музыканың шиңдек арыннары». Г. Свиридов. «Кодурлуушкуннуг оратория».
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—01.45— Өңнүг телекөргүзүг. Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА—«Динамо» (Москва). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң спорт Ордузундан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ» «Апачилер» 9.30, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР» Киночыынды 9.25, «Ы» операция болгаш Шуриктиң өске-даа ужурааладары» 10.55, 17.10, «Өлүрүкчү херек дээш буруудаттырганнар» 15.00, «Ынакшылым сен, Москва» 12.40, 18.55, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ» Мультфильмнер 10.00, «Оклахома боду хевээр» 14.00, 16.10, 18.20, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК» «Шивчилге назын үези» 10.30, 14.30, «Аңгы салым-чолдар» 16.10, 18.20, 20.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ «Прерия» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 2751. ТС—01360

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).